

RECEIVED
BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala 1 Estante 2 Platero 2
RECEIVED

403

PHILONIS
I V D A E I, S C R I -
P T O R I S E L O Q V E N -
T I S S I M I,

Ac Philosophi summi, lucubrationes omnes
quotquot haberi potuerunt, nunc pri-
mum Latinae ex Graecis factae,

*Per Sigismundum Gelenium. Addito in fine rerum
memorandarum Indice foecundissimo.*

*Ex Libris Collegii
Lycetii*

LVGDVNI,
APVD IOANNEM
FRELONIVM.

1555.

Generoso adolescētī Do-

MINO IOANNIA BALMA

PERANO R. E. PROTONOTARIO

Sigismundus Gelenius S.

Sic equidem adolescens generose, ex quo post illos
giganteos conatus diuise sunt lingue *augustinus dixit, dixit u,*
earum cuiq; tuam datam gratiam, ut semper vel bar-
barum hominē melius intelligamus, libentisq; audia-
mus propria lingua loquentē quā per interpreterem.
Vertutolium Timæum Platonis eloquentis philosophi libri 6 M. Tul-
lius orator eloquentissimus; sed etiam si hoc opus extaret, nemo qui
Græcē scit non mallet illū in sua lingua legere. Fuit tamen superio-
rum seculorū, post translātū euersumq; à barbaris imperiū, & vasta-
tam literarum altricē Italiani, tanta infelicitas, ut ne historia quidē
Romanæ maneret series, fœdē interrupta, mutilis & magna sui par-
te laceris relictis præcipuis eius auctoribus. ergo huic & cæteris di-
sciplinis succurrēdum erat propter eos qui latine tantū sciunt, uersis
sat multis per nostri seculi eruditos voluminibus. mihi sacris profā-
nisq; historijs manus admoliri lubuit, quantū portui successiuis & in-
terdum furtiuis horis in hoc meo vitæ genere, quo saxum Sisyphū,
vel potius Plautinam molam, iam per decem fere lustra uoluo renol-
uēq; lectione tumultuaria versans Græcos Latinosq; codices. Per-
gemus igitur quando & nos manum ferulæ subduximus, inuenturi
aliquos qui hæc non fastidiāt, ut sunt varia mortaliū iudicia. quem o-
do autem æratem laturi sint hi nostri partus, viderit posteritas, mihi
interim patroni eorum quærēdi sunt, ne fortē sint tam *uivovē & dicit,*
ut parētem suum relinquāt superstitem. In eorum numero tu adole-
scens generose iam dudū designatus es animo, ut nihil hæcenus præ-
ter occasionē defuerit. non possunt enim non exoseculari tūm ele-
gantissimum ingenium, quod sub idoneo formatore domino Gil-
berto Cognato viro doctissimo gnauiter excolis, nec cōtentus imi-
tari viros literatos, etiam epistolij amātissimis ad mutuam invitās
beneuolentiā: quæ omnia mihi optimæ fugis maturæ spem faciunt.
Debeo igitur & ipse in hoc virtutis stadio anhelanti aspergere fri-
gidam: & inuenies hic exemplā egregia hominū, quos Christus ipse
iam tunc ante carnē assumptam colloquio dignatus est, ut Abraha-
mi Iacobi Moysi q; & cum primis Iosephi in omni ætate omniq; for-
tuna sui similis. quamuis non desiat tibi exemplā domestica, quæ so-

EPIST. NVNCVPATORIA.

lent aciores addere stimulos: vt qui nobilissima Burgundiæ familia & cum alijs æquè nobilibus cõiuncta ortus sis. in quibus vt proximè sic præcipui sunt. pater Philibertus à Balma, Pater Corgenonisq; in Segudij dominus, & maternus auus illustris baro Digonæ Ioannes à Damis: præterea duo auunculi, totidem vestræ Burgundiæ sidera, Reuerendissimus dominus Guilelmus à Poupet, abbas Balmæ Balernæ Goillæq; , & frater huius illustris dominus Ioannes à Calce, vnus ex intimis aula Cæsareæ, tanto monarchæ suo merito charissimus. Vadit igitur ad te Philo, ducēs secum Moſem illum antiquissimum, Ogygio seculo natum, & Cadmo multo superiorem, quadoquidem eius tempore illiteratam Græciam fuisse testantur Chronographi. afferunt autē hi viri diuina placita, & eorum interpretamenta iuxta priscorum sententiam. non est tamen quoddam te maiestas hæc rerum absterreat, sed alliciat potius, præsertim cum sacris functionibus destinatus, iam nunc te his parare debeas, & vt facis, respondere spei conceptræ de tua indole. inuenientur hic multa quæ sacros sensus ostendant certius, non tam obscuros aliena caligine, quàm præstringentes mentis oculos splendore nimio. licebit etiā hic pleraq; agnoscere, quæ post summi theologi transferenda putarunt in suos cõmentarios. certe non debet esse ingrata huius lectio, cum Platonem non tam prope ad nostros accedētem, & alieniorem Aristotelem, Auerroemq; scriptis ac religione barbarū, in scholas admittant etiā theologi. habenda tantum est ratio tēporum, simulq; cogitandum, hæc fuisse scripta cum nondum satis vulgata esset lux euangelica. habuit & pietas religioq; suā infantiam, iuentā, virilitatem, & visa est aliquando ad seniū vergere. sed nescit seniū res immortalī, & Deo charissima. Qualis autē quantusq; vir fuerit hic Philo, docebunt subiuncta aliquot testimonia. Fuit certē inter suos primarius, Tiberij Alexandri Alabarchæ (sic in Aegypto Iudæorū summum magistratum vocant) frater, eius qui Romæ inter consulares Vespasiani amicos statum habuit, sicut Iuuenalis cum stomacho meminit, eruditione non minus celebris, quàm germanus opibus. vnde illud vulgatum, *ἡ φίλων πλατωνὶς ἢ πλάτων φίλων*. mihi Plato potius φίλων ἢ videtur, id est Moſem æmulari, cuius Philo fuit discipulus. cõstat enim Platonē in Aegypto peregrinatū, ibi audisse non magis Aegypcio-rum quàm Iudæorum *ἱερογλυφικὰ*. Hæc apud te adoleſcēs generose præfari libuit, quo magis accendaris ad operis visendi cupiditatem, quod te animi nostri erga te propensissimi admonebit. Bene vale. Basileæ Cal. Februarijs, Anno M. D. LIIII.

TESTIMONIA SANCTIS.
SIMORVM VIRORVM DE
PHILONE IYDÆO.

EUSEBIVS HISTORIAE ECCLE-
SIASTICAE LIBRO II.

Aij Cæsaris temporibus, Philo magna famæ celebritate apud plurimos fuit, vir sanè qui non nostrorū hominum solum, sed etiam Gētilium, qui humanitatis ac politioris literaturę elegantiā excelebant, facile principem locum obtinuit. Genus autē antiquius ex Hebræorū stirpe duxit: atq; illis viris, qui Alexandrię in summis honorum gradibus locati, magnum splendorem acquisiuisſent, nulla ex parte inferior putabatur. In diuinas præterea & patrias disciplinas quantum & quàm magnum laborem contulerit, inter omnes liquidò constat. Quin etiam in studijs philosophiæ, liberaliūmq; artiū cognitione qualis & quàm excellens fuerit, non necesse habeo dicere: præsertim cū Platonica & Pythagorica disciplinæ formam ardentiore studio imitatus, omnibus suæ memoriæ & ætatis viris antecelluisse prædiceretur.

Ac rursus de eo si loquitur. Philo quidem verbis copiosus, sententijs locuples, in diuinis scripturis explicadis altus, & in sublimē se tollens, variam ac multiplicem sacri eloquiū interpretationem pertexuit. Et paulò post. Istum, Caio regnante. Romam profectum esse, & librum de Caij impierate ac scelere à se compositum (quem faceret admodum & dissimulanter, De virtutibus, inscripsit) postea, Claudio imperium gerente, coram vniuerso senatu recitaſſe memoriæ proditū est. Quapropter non illud opus solum, verum etiam alia ab eo edita tantopere admirabantur Romani, vt digna existimarēt, quæ in ipsorum bibliotheca, tanquam monumenta quædam reponerentur.

AUGVSTINVS CONTRA FAVSTVM
MANICHÆVM LIBRO XI. CAP. II.

Vidit hoc, inquit, Philo quidam, vir liberaliter eruditissimus, vnus, eorum, cuius eloquium Graci Platoni æquare non dubitant.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIP-
TORVM ECCLESIASTICORVM.

Philo Iudæus, natione Alexandrinus, de genere sacerdotum: Pideirco à nobis inter scriptores ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci euangelistæ apud Alexandriam scribens ecclesia, in nostrorum laude versatus est: non solum eos ibi, sed in multis quoq; prouincijs esse memorans, & habitacula eorum dicens monasteria. Ex quo apparet, talem primum Christo creditum fuisse ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur & cupiunt, vt nihil cuiusquam proprium sit, nullus pauper, patri- monia egentibus diuiduntur, orationi vacatur & psalmis, doctri- næ quoq; & continentia: quales & Lucas refert primum Hieroso- lymæ fuisse credentes. Aiunt hunc sub Caio Caligula Romæ pe- riclitatum, quò legatus gentis suæ missus fuerat. Cùm secunda vice venisset ad Claudiū, in eadem vrbe locutum esse cum apo- stolo Petro, eiūsq; habuisse amicitias, & ob hanc causam etiam ecclesiam Marci, discipuli Petri, apud Alexandriam sectatores or- nasse laudibus. Extant huius præclara & innumerabilia opera, In quinq; libros Moyti: De confusione linguarū liber vnus: De natura & inuentione liber vnus: De his quæ sensu precamur & tes- tamur liber vnus: De eruditione liber vnus: De hærede diuina- rum rerum liber vnus: De diuisione aequalium & contrariorum liber vnus: De tribus virtutibus liber vnus: Quare quorundam in scripturis mutata sint nomina liber vnus: De pactis libri duo: De vita sapiētis liber vnus: De gigantibus liber vnus: Quòd som- nia mittantur à deo libri quinq;: Quæstionum & solutionum in Exodo libri quinq;: De tabernaculo & decalogo libri quatuor: Necnō de victimis & repromissionibus, siue maledictis: De pro- uidentia: De Iudæis: De conuersatione vitæ: De Alexandro, dicen- te quod propriam rationem muta animalia habeant, & quòd o- mnis insipiens seruus sit: Et de vita nostrorum librum, de quo su- pra diximus, id est de apostolicis viris, quem & inscripsit *πρὸς τὸν θεογονοῦ ἱερῶν*, quòd videlicet ecclesia contemplantur, & sem- per deum orent. & sub alijs indicibus: De agricultura duo: De ebrietate duo. Sunt & alia eius monumenta ingenij, quæ in no- stras manus non peruenerunt. De hoc vulgo apud Græcos dici- tur, *ἢ πλάτων φιλονίζῃ, ἢ φίλων πλατωνίζῃ*, id est, aut Plato Philo- nem sequitur, aut Platonem Philo: tanta est similitudo sensuum & eloquij.

Raph

RAPHAEL VOLATERRANVS ANTHRO-
POLOGIÆ XVIII. EX SVIDA.

Philo Iudæus, Alexandriæ natus, disciplinisq; omnibus erudi- tus, in nostra & Græcorum philosophia facilè cæteros ante- cellit, eloquentia Platonis, adeo æmulator, vt prouerbium fuerit, *ἢ πλάτων φιλονίζῃ, ἢ φίλων πλατωνίζῃ*, id est, aut Plato Phi- lonizat, aut Philo Platonizat. In diuinis autem legibus & patrijs institutis quantus fuerit, ex his quæ nobis librorum suorum tra- didit monumentis palàm est. Igitur temporibus Caij principis quanta acciderint Iudæis mala, voluminibus absoluit: in quibus & suam legationem pro Iudæis apud ipsum Imperatorē refert: vnde sigillatus nec sine periculo domum redijt. Sed & Iosephus huius legationis meminit libro 18. his verbis, Et quidem cū se- ditio apud Alexandriam fuisset inter Iudæos & Græcos, terni ab vtriq; legati partibus mittuntur ad Caium, in quibus pro parte Græcorum erat quidam Appion grammaticus, qui cū in cæte- ris insimularer eos, tum quòd honores diuinos (vt mos est apud alios) Cæsari non deferrent: quapropter iratum reddidit Caium. Philo, qui legationi præerat Iudæorum, vir in omnibus magni- ficus, philosophiæ non ignarus, vehemētissimè omnia confuta- uit, tandem absteritus ac repulsus, bono nos, inquit, animo esse oportet, quibus est Caius infestus. Necesse namq; diuinū adesse, vbi humanum cesse auxilium. Hæc quidē ille. Sed Philo in ipso libro, quem de sua legatione scripsit, omnia exequitur, Iterū ergo reuertens legatus ad Claudium in vrbe, cum apostolo Petro tunc primū congressus est, venitq; in eius & Marci discipuli ami- citiam, ob quam causam postea Alexandrinā ecclesiam, cui Marcus præfuit, & Cristianos ea tempestate laudibus prosequitur, vt Hieronymus testatur. Volumen eius ingens plures continens libros ad nos peruenit, cōuersum Sixti 111 Pontifi- cis tempore à Lilio Tipherna- te meo præceptore, biblio- thecæque Vaticanæ dicatum.

CATALOGVS ET ORDO LIBRO-
RVM IN HOCCE PHILONIS
Iudæi opere contentorum.

1	De mudi opificio.	pag. 1	555
2	Legis Allegoriarum liber primus.	35	563
3	Legis Allegoriarum lib. secundus.	53	590
4	De Cherubim.	95	607
5	De sacrificijs Abelis & Caini.	115	621
6	Quod deterius potiori insidari soleat.	137	627
7	De agricultura.	165	653
8	De plātatione Noe.	188	680
9	De Temulentia.	210	681
10	De his verbis, RESIPUIT NOE.	239	688
11	De Gigantibus.	248	696
12	Quod Deus sit immutabilis.	256	700
13	De Confusione linguarū.	278	710
14	De Abrahamo.	303	725
15	De migratione Abrahami.	336	744
16	De cōgressu querendæ eruditionis gratia.	367	744
17	De profugis.	389	756
18	Quis rerū diuinarum haberes sit.	415	762
19	De Ioseph.	453	778
20	De Somnijs.	484	785
21	De vita Mosis lib. primus.	514	807
22	De vita Mosis liber secundus.		828
23	De vita Mosis lib. tertius.		
24	De charitate.		
25	De Creatione principis.		
26	De fortitudine.		
27	De decalogo.		
28	De specialibus legibus.		
29	De Circumcisione.		
30	De Monarchia lib. primus.		
31	De Monarchia lib. secundus.		
32	De sacerdotum honoribus.		
33	De victimis.		
34	De victimas offerentibus.		
35	Mercedem meretricis non recipiendam.		
36	Quod omnis probus, liber.		
37	De vita contemplatiua.		
38	Denobilitate.		
39	De præmijs & pœnis.		
40	De execratione.		
41	Quod mundus sit incorruptibilis.		
42	In Flaccum.		
43	De legatione ad Caium.		

PHILONIS IV-
DAEI, DE EA QVAM
MOSES DESCRIBIT MVNDI
CREATIONE LIBER,

Sigismundo Gelenio
interprete.

AE T E R I legislatores partim nullo ornatu adhibito nudum ius præscriperunt: partim ad exaggerandam apud vulgus rem, fabulosis figmentis veritatem prætexerunt. Moses verò utraque ratione posthabita, altera ut rudi ac ignaua parumq; decora philosopho: altera ut mendace plenâque præstigijs, perpulchrum ac honestissimum legum suarum fecit initium: neque statim quæ facienda, quæque non, admonens: neq; quoniâ formandæ prius erant mentes accepturorum has leges, attingens fabulas, aut aliorum figmenta recipiens: sed admirandum (ut dicere cœpi) est hoc principium creationem mundi complexum: utpote cum & mundus legi & lex mundo conueniat, & homo legi obnoxius mox ciuis mundi euadat, dirigens sua facta ad arbitrium naturæ gubernantis hanc rerum vniuersitatem. eam sublimitatem sensuum quibus mudi creatio traditur, nullus poëta, nullus scriptor laudare queat pro dignitate. superant enim omnem dicendi audiendive facultatem, utpote sublimiores quàm ut mortali quopiam vase possint conuenienter percipi. non tamen ideo cessandum est, sed studio pietatis vel ultra vires audèdum: non ut priuatim asseramus aliquid proprium, sed è multis pauca quædam, ad quæ humanâ mentem penetrare fas est, deducit amore ac desiderio sapientiæ. quemadmodum enim colossorum similitudines vel in exiguo exprimuntur anulo: ita forsassis etiâ scripturæ creationem mundi prodentis pulchritudo eximia splendore quodam percellēs lectorum animos, mediocri filo enarrabitur: si prius admoneantur, quod admoneri operæpretium fuerit. quidam enim mundum magis admirati quàm eius conditorē, hunc quidem non factum aternūque asseuerant: Deum verò in alto

PHILONIS IVDÆI LIBER

orio dogere mentiuntur impij: cum debuissent contrā, huius vt conditoris ac parentis admirari potentiam, illum non supra modum venerari. at Moses tum philosophiæ fastigium assecutus, tum opaculo de præcipuis naturæ arcanis edoctus, animaduertit duo esse in rebus necessaria: alterum causam agentem, alterum quod ab agente afficitur, præterea agens illud esse huius vniuersi mentem sincerissimam ingentissimamq; , præstantiorē quā sit virtus aut scientia, imò quā ipsum summū bonum & ipsum summum pulchrum. alterum autem illud passioni obnoxium, inanimē & suapte natura immobile, motum, formatum animatumq; a mente illa, redditum esse opus absolutissimum. ceterum qui mundum factum negant, non animaduertunt se tollere quod est in vita vtilissimū & ad pietatem summē necessarium, nempe prouidentiam. non opificium non negligi ab opifice suo parenteq; docet ratio, etenim pater hoc agit vt permaneat sua progenies, conditor item diuturnitatē a se conditorum confutit, arcens quicquid noxam damnumve illaturum videtur, contra quicquid vtile commodumq; , modis omnibus prospiciens. at quod factum non est, nihil commercij habet cum eo qui se non fecit. est autem absurda opinio atq; inutilis, mundum tanquam rempub. sine magistratu inducere, cui non præfectus, non præses, non iudex præsit, quem omnia dispensare gubernareq; deceat. at magnus ille Moses longissimo interuallo distare existimās rem visibilem ab infecta: quandoquidem quicquid sensui subiectum est, generationi mutationiq; obnoxium nunquam eodem statu manet: inuisibili & mente sola prehensibili naturæ æternitatē tanquam germanam cognatamq; attribuit: de sensibili verò generationem tanquam proprium vocabulum prædicat. quoniam igitur visibilis sensibilisq; hic mundus est, factum esse consequitur necessario. quapropter nō alienum fuit ab authoris proposito, generationem eius scripto prodere, idq; admodum grauiter ac theologicē. sex autem diebus fabricatum ait mundum, non quod temporis spatio opus habuerit conditor. Deum enim non iussu solum, verum & cogitatu operari creditur. sed quoniam opus erat res creari quodam ordine. ordini autē numerus est proprius. inter numeros verò lege naturę aptissimus generationi est senarius. nam post vnitatē primus occurrit perfectus parilibus constans partibus ē quibus conficitur: ē ternione, scilicet sui dimidio, ē binario parte tertia, & ex vnione parte sexta: qui (vt ita loquar) mascula simul ac foeminea natura præditus est, & cōpo-

situs

DE MVNDI OPIFICIO.

3

situs ex vtriusq; viribus. masculus enim in rebus censetur impar numerus, sicut par foemina. imparium autem principium ternio, parium binarius. ex amborum verò viribus constat senio. oportet enim mundum cum sit creaturarū omnium absolutissimus, iuxta perfectum numerum compingi, nempe senarium: & quia in seipso complexurus erat generationes ē binaria copula, formari ad numerum mixtum, eum qui primus pariter impar est, vt in se contineret tum proseminantis matrem, tum foemina genituram suscepturæ speciem. singulis autem diebus attribuit aliquam vniuersi portionem, excepto primo die, quem ne nominat quidem primum, ne connumeretur ceteris: sed vnum nominās, apto vitur vocabulo, considerata vnionis natura, appellatio- nēq; eius hic conuenientissima. Dissereamus igitur quæ his verbis continentur quantum fieri potest, quando impossibile est dici omnia. inest enim hic eximius ille mundus intellectu solo conspicuus, sicut procedente sermone patebit in enarratione huius diei. Deus enim vbi pro sua deitate præuidit, imitamentum pulchrum non posse absque exemplari pulchro existere, nec sensibile quicquam citra exceptionem probari posse quod non archetypo intelligibilis idea respondeat, postquam decreuit visibilem hunc mundum condere, prius formauit simulacrum eius intelligibile, vt ad exemplar incorporei deoque simillimi, corporeum absolueret mundum recentiore hunc antiquioris effigiem, totidem complexurum sensibilia genera, quor in illo intelligibilia. mundum autem illum qui ex ideis constat, nefas est loco vilo dicendo cogitandōve circumscribere: sciemus tamen quo pacto consistat, si considerauerimus aliquam rerum nostrarium similitudinem. quoties condenda est vrbs cura regis alicuius aut imperatoris pro fortuna magnifici, præsto est quispiam peritus architectonica, qui contemplatus loci opportunitatem, primum intra seipsum partes futuræ vrbs propemodum omnes delinuat, templa, gymnasia, curias, fora, portus, naualia, vias angiportusque, mœniorum situm, & ædificiorum tam priuatorum quā publicorum. deinde impressis velut in ceram in suum animum singularum rerum imaginibus, effingit urbem intelligibilem: cuius effigiem innata retractans memoria, atque ita impressis sibi magis etiam simulacris, vt bonus artifex, ad semel propositum exemplar respiciens, aggreditur designatam suam structuram ē saxis & materie, representans incorporas illas ideas singulis operis partibus. eodem ferme modo de deo senti-

2 2

tiendum

PHILONIS IYDAEI LIBER

riendum est, qui vbi decreuit ingentem hanc urbem condere, prius formas eius concepit: ex quibus postquam intelligibilem mundum constituit, ad illius exemplar sensibilem hunc cōdidit. Quemadmodū igitur illa in architecto praeſignata vrbs locum extra nullum habuit, tantum impressa artificis animo: eodē modo ne ille quidem ex ideis constans mundus alibi locum habere poterat quā in dei verbo quod adornauit hęc omnia. quis enim alius possit esse locus virtutum Dei, idoneus ad concipiēdas non dico omnes ideas, sed vel vnam quampiam earū simplicissimā? est autem virtus etiam mundi effectrix, à verò bono ceu à fonte oriunda. nam si quis veller causam huius vniuersalis opificij perſcrutari, non aberraret opinor à scopo si diceret quod quidā priſcus sapiens: bonum esse patrem conditorēque, ideōq; suapte naturā bonitate non inuidisse substantiā, nihil boni ex seipsa habenti, quā tamē quiduis fieri poterat. erat enim ex seipsa expers omnis qualitatē, indigesta, inanimis, plena ruditate, confusione, atque discordia: sed capax alterationis mutationisq; in contrarium statum optimum, videlicet ordinē, qualitatem, animariem, similitudinem, identitatem, coaptationē atq; cōsonantiam, ceterāque quā ad potiorem ideam attinent. Tum Deus nemine monente (quis enim erat alius?) suopre cōsilio decreuit diuitias gratiā suā copiose largitēq; profundere in naturam nullius bonā rei per se capacem sine diuina munificentia, attamen nō pro magnitudine gratiā suā beneficis est, nimirum infinita ac incōprehensibilis: sed attemperat se ad vires eorū, quos dignatur suā beneficentia, nec enim sicut Deus ad benefaciendum natura propensus est, ita creatura ad accipiēda beneficia, illius enim potentia longē superat, at huius infirmitas impar est eorū magnitudinē, succumberetq; nisi Deus pro cuiusq; portione moderaretur suam gratiam. quod si cui libeat apertioribus vti vocabulis, nil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quā verū Dei iam mundum condentis. nec enim intelligibilis vrbs est aliud quid, quā illa architecti ratiocinatio, cogitatis iam urbē mente concepram cōdere. Moſis enim est opinio hac, non mea. ergo hominis generationem aggressus scribere, procedente sermone disſerre fateretur, formatum eum utiq; ad Dei imaginē, quod si pars imago est imaginis, patet quod etiam tota hac species, videlicet vniuersus hic mūdus, qui magis quā homo refert diuinā imaginem. liquet autem quod archetypum sigillum, quem dicimus esse mundum intelligibilem, ipse sit archetypum illud exēplar,

idea

DE MVNDI OPIFICIO.

idea idearum, verbum Dei. narrat enim quomodo in principio fecit Deus cælum & terram, principium vsurpans nō vt quidam putant, iuxta ſignificationem temporis. tempus enim ante mundum non erat, sed aut vnā factū est, aut post eum. Cum enim rēpus sit spatium motus celi, fieri non potest, vt motus rem motam præceſſerit: sed neceſſe est hunc aut poſt, aut ſimul exiſtere. neceſſariō igitur colligitur, tempus aut æquæuum eſſe mundo, aut recentius. aſſirmare autem illud eſſe antiquius, re vera alienū eſt à philoſophia. quod ſi principiū non accipitur nunc iuxta ſignificatum temporis, conueniens fuerit id ſignificari iuxta numerū, vt hæ voces, IN PRINCIPIO FECIT, idem valeant quod PRIMVM fecit cælum. Eſt enim reuera conſentaneum rationi, primum in generatione illud proueniſſe, cum ſit præſtatiffimum ex his quæ facta ſunt, & e puriſſima cōſtet eſſentia: quamobrem deorum tam non apparentium, quā ſenſui patentium, deſtinatum eſt domicilium ſacraſiſimū. Nam ſi omnia ſimul & ſemel feciſſet condita, minus ordinis fuiſſet in rebus tam pulchrē conditis. nec enim eſt quicquam pulchri in cōfuſo ordine. Ordō verò eſt conſequentia ſeriēſq; rerum præcedentium & ſequentium, ſi non ipſo opere, certe conſilijs opificum, ſi modō caueatur vt ea certa inconfuſaq; ſint. itaque ante omnia conditor fecit in mundo intelligibili cælum incorporeū & terram inuiſibilem, & æris ideam & vacui. hunc vocauit tenebras, vt pote atrum naturaliter. vacuum verò abyſſum. profundiffimum enim eſt, & dehicit patentiffime. deinceps fecit aquæ incorpoream eſſentiam, itēque ſpiritus, denique poſtremam lucis ſeptimam aquē incorpoream, & exemplar ſolis intelligibile, omniumq; ſtellarum quæ cælo lucem erant illaturæ, dignatus priuilegio lucem & ſpiritus. Hunc enim nominauit Dei, quia ſpiritus plurimum ad vitam cōſerat, quæ ab autore Deo proſciſcitur. lucē verò appellauit valde bonam: hæc enim intelligibilis viſibili tanto eſt lucidior ac ſplendidior, vt exiſtimo, quanto ſol antecellit tenebras, dies noctem, quantōq; mens totius animi imperatrix ſenſus quibus res diſcernimus, & oculi reliquas partes corporis. ceterū inuiſibile illud & intelligibile diuinum verbum, & Dei verbum, imaginem dicit Dei: & huius imaginem lucem illam intelligibilem, quæ facta eſt imago diuini verbi, ſuæ generationis interpretis: quæ eſt ſupercæleſtis ſtella, ſons ſtellarum ſenſibiliū: quā non temerē appellare poſſemus vniuerſalem lucem, à qua ſol, luna, ceteraq; ſtellæ tam fixæ quā erraticæ hauriunt ſingulæ pro viribus cōuenien

a 3

PHILONIS IUDAEI LIBER

uenientes sibi splendorēs sincerā illius & purā lucis, quā obscuratur quā primum vergit ab intelligibili ad sensibilem. Sincerum enim nihil sensu percipitur. Recte autem se habet illud quod dictum, quod Tenebrae erāt super abyssum.] Aërem quodammodo existit supra vacuum, quandoquidem omnem illam immensam regionem vacuum desertamque expleuit, quā ad nos vsque à lunari orbe pertinet. ceterum postquam effulxit lux illa intelligibilis sole antiquior, cesserūt aduersā tenebrae, discescente Deo dirimentēq; , cui perspicuae sunt contrarietates rerum, & nativā quaedam certamina. ne igitur perpetuis laborarent seditionibus, néve bellum pulsa pace praevaleret confuso in mundo ordine, nō solum separavit lucem à tenebris, verum & terminos in medijs spatijs posuit, quibus vtrunque arceatur ab extremis alterius. Alioqui propter viciniam inducitur erant confusione contentionibus de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctam appetentia, nisi praefixi in medio termini ad pugnam gestientia dirimerent. hi sunt vesper & mane, quorum alterum praenuntiat latum aduentum solis orituri, sensim tenebras submouens. vesper autem occidentem solem subsequitur, ingruentes tenebras leniter excipiens. atque haec ipsa, mane inquam & vesper, in ordine incorporearum intelligibiliumque rerum ponenda sunt. nam nihil omnino sensibile est in his, sed omnia idē mensurae ac loci & sigilla incorporea, ad generationem aliarum rerum corporearum. Facta autem luce & succedente tenebris, fixisque in medio terminis vespera ac mane, necessario temporis mensura mox effecta est, quem diē nominavit opifex, eūque non primum, sed vnum: qui sic dicitur propter singularitatem intelligibilis mundi habentis naturam unitatis. Iamq; perfectus erat mundus ille incorporeus, situs in diuino verbo, cum sensibilibus hic ad exemplar alterius absoluebatur: & ante alias eius partes potissimam omnium faciebat conditor, caelum videlicet, quod apte firmamentum appellauit, vt rem corpoream. corpus enim naturaliter firmum est solidumque, tres dimensiones habens. solidi autem & corporis quā potest esse alia cogitatio, quā quaqua versum dimensio? Merito igitur supposito pro incorporeo sensibili hoc corporeoque firmamentum id vocauit: quod mox *οὐρανός*, id est caelum apte valdeq; proprie appellauit: siue quia omnium *ἀρχή*, id est terminus, siue quia primum *γενεάν*, id est vtilitium factum sit, post cuius generationē nominat diē secundum, integrum diē spatium mensuramque ad caelum referens, ob eius in-

ter

DE MVNDI OPIFICIO.

ter sensibilia dignitatem honorēque. Post haec quoniam vniuersa aqua in totam terram diffusa erat, omnesque eius partes penetrauerat, quemadmodum spongia humorem combibit, vt ceu palus quaedam cœnosa ex vtroque elemento macerato confunderetur, & quodammodo fermentaretur in vnam indiscriminam informemque naturam: iubet deus quicquid aquarum salsum erat ac proinde effecturum fertilitati satorum & arborum, collectum in vnum confluere ex omnibus terrae foraminibus: tum aridam emergere, dulci humore in ea relicto ad eius perpetuitatem. humor enim hic moderatus pro glutine est iungendis partibus distatibus, quo sit etiā, ne omnino exsiccata terra infrugifera & sterilis reddatur: vtque tanquam mater, non solum alterum alimenti genus, cibum, sed vtrunque ceu natis suis cibum ac potum praebeat. quapropter venis mamarum similibus exundauit, quae per cauernas editae fluuios fontesque profunderent, nihilo secius tamen latentes quoque humores indidit omnibus aruis & latifundijs, ad fertilitatem fructuum copiosissimam. his ita dispositis auctor nomina imposuit, aridam terram, aquae verò inde secretae mare. atque ita ornare terram aggressus, iubet eam proferre herbas & spicas, omnigenaque olera producere, tum prata sceno virentia, & quicquid celsurum erat pecuarijs in pabulum, aut in cibum hominibus. Eodem iussu & arborum species omnes sunt editae, nulla omissa vel mitiū vel syluestrium. eaque omnia fructibus suis abundabant in ipso statim ortu, secus quā hodie. Nunc enim singula gignuntur suis vicibus, non simul omnia. Quis enim nescit primam esse semetē & plantationem, tum sequi incrementa satorum plantarūque deorsum radices ceu fundamenta demittentium, sursum item altas stirpes attolentium. Deinde frondes foliaque germinant, postremo fructus profertur, ac ne is quidem perfectus, sed varias subinde facies recipiens, & nunc formam mutans, nunc magnitudinem. Nam primo tam minutus est, vt penē visum fugiat, similis atomis corpusculis, quae non temerē vocari possunt prima sensibilia. Post haec paulatim accedente alimēto quod rigat arbore, & afflatibus temperatis ac tepidis aurisq; mollibus nutritiōibus augetur & ad iustam magnitudinē peruenit. cum qua etiā qualitates variat, ceu picturae artificio iam his iā illis tinctus coloribus. At in prima huius vniuersitatis generatione (vt dixi) Deus omnē stirpiū syluam à terra produxit perfectam, fructibus nō inchoatis, sed maturis refertam, sine dilatione inuitantē ad fruendum affutura mox

2 4 anima

PHILONIS IUDAEI LIBER

animalia. Terra verò ad illius iussu tanquam dudum pragnas & paruriens, parit omnes satorum, arborum atque fructuum innarrabiles species. qui quidem fructus non solum in alimoniam facti sunt animantibus, verum etiam in hoc preparati, ut in perpetuum propagaretur similium generatio, quippe qui continebant vim seminariam, obscuris & incertis rationibus insitam, quae se tandem proferret statis temporum circuitibus. Voluit enim Deus naturam certis horarum spatijs decurrere, consulens immortalitati specierum, & reddens eas aeternitatis participes. Quapropter inchoata perduxit ad finem properè, rursumque à fine reflexit ad initium. è plantis enim fit fructus tanquam è principio finis : & è fructu semen, intra se denuo plantam continens, tanquam è fine principium. Quarto autem die caelum picturis exornauit, non quod terrae id posthaberet, dans inferiori naturae privilegium, potiorè verò ac diuiniorè secundo loco ponens, sed ut euidentissimè imperij sui potentiam ostenderet. Quippe qui prauidens opiniones nondum creatorum hominum, coniecturas verisimiles & credibiles libenter sequentium, quae multam quidem rationis speciem habent, non item synceram veritatem : & quod suis oculis magis credituri essent quam Deo, admiratores sophisticae potius quam sapientiae : quodque solis ac lunae cursibus, tum aestiuis, hibernis, vernis autumnalibusque mutationibus, annuorum terrae prouentuum omniumque nascentium causas acceptum laturi essent siderum caelestium ambitibus : ne cui creaturae ascribere primas causas auderent, siue per impudentiam, siue per ignorantiam nimiam : recurrant, inquit, mentibus ad primam huius vniuersitatis generationem, meminerintque ante solem & lunam omnigenas stirpes, omnigenosque fructus è terra proditos. Atque ita sibi persuadeant, & in posterum eam prolaturam eos ex caelestis patris arbitratu, quoties ei placuerit non expectato caeli fauore, cui dedit quidem potentiam, sed non liberam. Nam ipse quemadmodum auriga habenas, aut gubernator clauum tenens, dirigit quae vult recto more ac lege singula, nullius ope indigens, omnia enim Deo possibilia. Atque haec est causa cur terra prior germinaret, & herba protulerit : caelum verò post sit ornatum in numero perfecto quaternario, quem denarij omnium absolutissimi causam fontemque non falso dicere licet. Quod enim actu est denarius, hoc quaternarius potentia esse videtur. Si igitur ab vnitatem usque quaternionem deinceps componantur numeri, denarium conficiunt : qui est immensitatis numero

DE MVNDI OPIFICIO.

9

merorum terminus, ad quem ceu meram circūaguntur & se reflectunt. Quin & musicas symphoniatarum rationes idem quaternio continet, videlicet diatessaron, diapente, diapasen, disdiapasen, è quibus cōcentus fit absolutissimus. Nam diatessaron proportionem habet supertertiam, diapente sesquialteram, diapasen duplam. Eas proportionem omnes quaternio in se continet, supertertiam in quatuor ad tria, sesquialteram in tria ad duo, duplam in duo ad vnum, aut quatuor ad duo. Quadruplam verò in quatuor ad vnum. est & alia vis quaternarij, dictu cogitatuque miranda. Primus enim hic solidi naturam ostendit, cum praecedentes numeri incorporeis rebus dicati sint. Nam in vnitatem censetur punctum quod vocant geometra, in binario linea. Ea est longitudo sine latitudine, quae ubi accessit, fit superficies, ad ternarium pertinens. Haec quominus sit corpus natura solidum, vna destituitur altitudine : qua iuncta ad ternarium, fit quaternarius. Vnde multum existimationis contigit huic numero, qui ab incorporea intelligibiliue essentia duxit nos ad considerationem corporis trifariam patens, quod suapte natura primum sensu percipitur. Id qui parum intelligit, è lusu quodam vulgato cognoscet. Qui nucibus ludunt, solent positus prius in plano tribus quartam superimponere, in formam pyramidis. Triangulus igitur ille in plano consistit intra ternarium : cui superimposita quaternarium in numero facit, in figura verò pyramidem, solidum iam corpus. Praeterea nec illud ignorandum, quod primus numerorum quatuor, quadrangulus est pariter par, mensura aequabilitatis ac iustitiae : quodque solus ex eisdem & compositione & innata potentia consistit. Compositione ex duobus & duobus. Rursum potentia ex bis duo, pulcherrimam quandam consonantiae speciem praefereens, quae nulli inest ex alijs numeris. Mox enim senarius compositus è duobus ternarijs, non amplius gignitur his per se multiplicatis, sed alius, nempe nouenarius. Alijs quoque multis viribus praeditus est quaternio, quae accuratius & copiosius in proprio tractatu indicandae sunt. Nunc illud addidisse sat erit, cum totius caeli mundiue generationi dedisse initium. Nam quatuor elementa ex quibus vniuersum hoc conditum est, tanquam à fonte manauerunt à numero quaternario : atque adeo haec quatuor, quibus annus distinguitur, tempora, vnde animantes plantaeque proueniunt, scilicet hiems, ver, aestas & autumnus. Cum igitur tot privilegij à natura honoratus sit modo dictus numerus, necessario conditor rerum or-

PHILONIS IYDAEI LIBER

nabat caelum, quarto die, adhibitis ornamentis pulcherrimis ac diuinissimis, hoc est stellis luciferis: & gnarus lucem esse omnium rerum praestantissimam, fecit eam instrumentum visus, sensuum excellentissimi. Quod enim mens in animo est, id oculus in corpore. Videt enim uterque: altera intelligibiles res, alter sensibiles. Vfus autem mentis in scientia ad noscenda incorporea, ceterum oculi in luce ad contemplationem corporum. quae res & ad alia multa bona prodest hominibus, & in primis ad id quod maximum est, scilicet philosophiam. visus enim à luce subductus in superna, consideratque natura stellarum & motu earum tam concinno, tum fixarum ac erraticarum stasis circuitibus, dum illae eodem semper modo circūferuntur, hae verò dissimiliter & in contrarium duplici cursu vtuntur: ad haec chorea vniuersarum modulata, & ad musicae leges pulchrè cōueniente, ineffabilem delectationem voluptatēque in animo excitat. atque ita insecutus alijs atque alijs spectaculis (nam vnum ex alio nascitur) nullam contemplandi satietatem consequitur. Post haec, vt fieri solet, vterius procedente curiositate scrutatur quamnam sit rerum harum visibiliū essentia: & vtrum generatae sint, an nullum habuerint principium: quisve modus sit motus earum, quaeue causae quibus dispensantur singula. Ex huiusmodi verò disquisitionibus philosophia nata est, qua nullum perfectius bonum introiuit vitam hominum. Ceterum opifex respiciens ad intelligibilis lucis ideam, de qua dictum est in mētionē mundi incorporei, condidit has sensibiles stellas, simulachra diuina & pulcherrima, quas tanquam in templo inter corporeas essentias pulcherrimo collocavit in caelo multis de causis. Primum lucis inferendae, deinde signorum, tum temporum quibus annus distinguitur, postremo dierum, mensium, annorum, quae sunt mensurae temporis, ex quibus nata est natura numeri. quem autem singula haec vsum, quamve utilitatem praebant, liquet ex eorum effectibus. Sed quo diligentius animaduertantur, non alienum fortasse fuerit etiam differendo veritatem vestigare. Cum vniuersum tempus distributum sit in duas partes, diem & noctem, diei praefecit pater ille solem tanquam magnum regem: nocti verò lunam cum ceterarum stellarum multitudine, magnitudini autem virtutis ac potestatis solaris placulare attestantur quae modo dicta sunt. Vnus enim cum sit & solus, priuatim & peculiariter dimidium totius temporis sortitus est, scilicet diem: reliquae verò omnes stellae vnā cum luna alterū dimidium, quod

DE MVNDI OPIFICIO.

xx

quod vocatum est nox. & illo exorto tot stellae quae apparebant, non obseurantur solum, sed euanescent etiam praesplendore diffuso. post occasum verò eius, vno monumento incipiunt ostendere suas species. Factae sunt autem, vt ipse ait, non solum ad lucem emittendam in terras, sed etiam vt futura praesignificent. aut enim exortu earum & occasu deliquiove, aut emerfione occultationeve, aut alijs motuum differentijs, homines de futuris conijciunt, & praesagiunt copiam inopiamue fructuum, prouentum vel pestem animantium, serenum & nubilum, tranquillitatem aeris & procellas ventorum, inundationes & exilitates fluminum, molliciem maris & tempestatem, horarum anni vices praeposteras, dum aut aestas hybernat, aut hyems aestuat, aut ver autumnum refert, aut contra autumnus vernam temperiem. Nec defuerunt qui concussionem terrae motumque ex caeli obseruatione praedicerent, aliaque multa euentu certissimo: ita vt verissime dictum sit, in signa esse factas stellas, atque etiam in tempora. tempora porro de quatuor annuis vicibus horarum intelligenda sunt. Et quidni tempus enim quod aliud esse potest, quam tempus rei bene gerendae? at horae anni omnia perficiunt & ad bonū euentum perducunt, sationes, plantationes, genituras & incrementa animalium. Factae sunt etiam stellae ad mensuras temporum. nam solis lunaeque, & aliorum siderum recursus, dies & menses annosque, efficiunt. moxque res utilissima, numeri natura exstitit, tempore illam proferente. Ex vna enim die fit vnū, & duabus duo, & tribus tria: & mens triginta, ex anno tantus numerus, quantum dierum continetur duodecim mensibus: & ex infinito tempore infinitus numerus. Tantas & tam necessarias utilitates afferunt naturae motusque stellarum caelestium: ne quid dicam de rebus nobis incognitis (nec enim mortalibus nota sunt omnia) attamen ad perpetuitatem mundi cōferentibus, quas legibus à Deo praefinitis haudquaquam violabilibus oportet semper & ubique administrari. Postquam autem terra & caelum suis ornamentis exulta sunt, altera tertio die, alterum (vt dictum est) quarto, mortalia genera animaliumingere aggressus est rerum opifex, exorsus ab aquatilibus die quinto, existimans nullam esse inter duo quaequam tantā cognationem, quantam inter animalia & quinarium. Differunt enim animata ab inanimatis non alia re magis quam sensu. is verò in quinque diuiditur, in visum, auditum, gustum, odoratum & tactum: quorum singulis deus attribuit certas materias, & instrumenta propria ad subiecta iudicanda: colores visui, voces auditui, sapores gustui, vapores

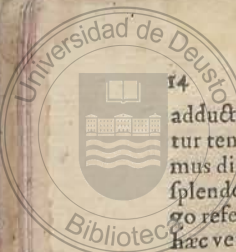
PHILONIS IVDÆI LIBER

vapores odorati, tactui verò mollicies & duricies, tum quicquid calidum est & frigidum, leue & asperum. iussit igitur omnisaria piscium genera cetorumque suis locis existere, tum quantitate, tum qualitate inter se differentia. Sunt enim in alio mari alia, interdum etiam eadem. Nec tamen ubique omnia sangebantur, & fortasse merito. quædam enim amant palustre ac vadofum mare, quædam cloacas & portus, quæ nec in terram prorepere, nec longe à terra natare valent. quædam in alto mari degentia, vitant promontoria in id procurrentia & insulas & scopulos. & alia serenitate tràquillitateque delectantur, alia fluctibus & tempestate. Nam continuis iactationibus exercita, & vi contra impetum reluctantia, firmiora euadunt, pinguescuntque amplius. mox autem etiam genera volucrum creauit, tanquam germana aquatiliū. Vtraque enim natatilia: nec vlla species per aërem meatium, ut imperfecta omissa est. Iamque aqua & aëre conuenientium sibi animantium ceu sortem adeptis, rursus prouocatur terra ad generationis partem reliquam. reliqua autem erant post stirpes animalia terrestria, & dixit: [Producat terra pecudes & feras & reptilia in suo quæque genere.] Illa verò continuo emisit quæcunque iussa est, eaque ornata eximie, tum robore, tum innatis nocendi iuuandive viribus. Vltimus autem omnium homo creatus est. modum verò creationis eius paulò post dicam, ubi prius ostendero pulcherrimam consequentiam in creationis animalium ordine. anima enim inertissima & rudissima generi piscium obuenit: absolutissima autem & longè optima generi hominum: ceterum inter vtrasque media generi terrestrium ac volucrum. Hæc enim acutiores sensus habet quàm illa piscibus indita, hebetiores tamen quàm humana. ideòque primi creati sunt pisces, corporeæ plus quàm animalis essentia participes, quodammodo animalia & non animalia, mobilia inanima, ad solam corporis conseruationem vi animali eis addita, sicut vulgò salem inspergunt carnibus, ne facile putrescant. Post pisces verò secuta sunt volucra & terrestria, videlicet acrioribus iam sensibus prædita, & animales proprietates habitu ipso præ seferentia, postremus (ut dixi) homo creatus est. cui conditor mentem eximiam donauit, quæ sit ceu anima anima, quemadmodum pupilla in oculo. nam hanc quoque scrutatores natura dicunt esse oculi oculum. tum igitur omnia simul sunt condita. in quo quidè vniuersali opificio necesse erat seruari ordinem, propter futuram generationem aliarum rerum ex alijs. in his autem quæ

DE MVNDI OPIFICIO.

13

quæ successinè generantur, ordo hic est, ut natura incipiens à vilissimis, desinat in præstantissima omnium. id verò quid sit, dicendum apertius. semen genitale est principium animalium. hoc esse vilissimum videmus, spumæ simile. ceterum ubi in vuluam injectum haerit, motus mox particeps, in vesicam quandam mutatur. ea semine est melior. & quoniâ motus placidus inest foribus tanquam artifex, vel ut magis propriè dicam, irreprehensibilis ars, fingit animal ex humida essentia, in corporis mēbra partesque eam distribuens: sicut spiritualementiam in virtutes anima, nutritiuam & sentiuiam. nam de rationali nunc supersedendum est dicere, propter eos qui aiunt eam externè aduenire diuinam sempiternamque. atque ita generatio quam natura cepit à vili semine, in res præstantissimas desijt, animal & hominem. idem hoc & in vniuersi huius creatione contigit. quando enim res effingere placuit opifici, in ordine primi fuerunt, qui & vilissimi, pisces: postremi verò, qui & optimi, homines. reliqua verò inter extremitates media, potiora prioribus, deteriora posterioribus, terrestria & volucra. Ceterum post alia omnia (ut dixi) hominem ait iuxta imaginem factum & similitudinem, valde pulchrè. nihil enim è terra genitum Deo similis quàm homo. hanc porro similitudinè nemo æstimer figuræ corporis. nam neque Deus humana forma est conspicuus, neque humanum corpus refert Dei speciem. sed dicitur imago iuxta mentem restricticem animæ. ad illud enim singulare ceu archetypum, in vnoquoque mens effigiata est, quodammodo Deus eius, qui ipsam circūfert ut statuam. sicut enim se habet magnus ille Imperator ad vniuersum mundum, ita se habere videtur humana mens ad hominem. inuisibilis enim est, videns ipsa omnes res: & ignotam habet essentiam suam, cum alienas intelligat: & instructa artibus, scientijsque multifarijs, aperit sibi vias omnes terra marique, vtrunq; elementum perscrutans. moxque sublimis enolans, & aërem eiusque mutationes contemplata, profert se ad summum æthera: vagatæque circa stellarum tum fixarum, tum erraticarum cursus ac choreas iuxta musica præcepta absolutissimas, trahitur amore sapientia se deducens: atque ita emergens supra omnem sensibilem essentiam, demum intelligibilis desiderio corripitur. illic conspicata exemplaria ideæque rerum quas hic vidit sensibilibus, eximias illas pulchritudines, ebrietate quadam sobria capta, tanquā corybantes lymphatur, alio plena amore longè meliore, à quo ad summum fastigium adducta

14 PHILONIS IVDÆI LIBER

adducta rerum intelligibilium ad ipsum magnum regem videtur tendere. tum verò in videndi cupidam purissimus ac merissimus diuinæ lucis radius more torrentis effunditur, ita ut ad eum splendorem caliget metis oculus. Sed quoniam non quævis imago refert exemplar archetypum, suntque multæ dissimiles, post hæc verba IUXTA IMAGINEM, additum est significatius ET SIMILITUDINEM, ut intelligatur exactum sigillum, formam habens euidentissimam. introducit enim propheta patrem huius vniuersitatis, dicentem hæc: Faciamus hominem iuxta imaginem nostram & iuxta similitudinem.] Dicat aliquis: nunquid opus est quopiam ei, cui obediunt omnia? an cum calum faceret, terram & maria, nullo egebat cooperatore: hominem verò tam paruum animal ac fragile facturum, non poterat absque alieno adiutorio suismetipse viribus effingere? Huius rei causam verissimam necesse est Deum solum scire: ceterum quæ per coniecturas credibiles videtur rationi consentanea, non est celanda. est autem hæc. Rerum quæ sunt in natura, alia nec virtutis participes censentur nec vitij, ut stirpes & bruta: illa quia inanimæ, & suapte natura imaginationis expertes: hæc quia carent mente ac ratione. vitij verò ac virtutis tanquam domicilium videtur mens & ratio, in quibus commodè inhabitent. alia item sola virtute prædita, nihil omnino habent vitij, ut stellæ. nam hæc animalia esse dicuntur, & quidem intelligentia: vel potius mentes singulares, totæ quantæ probæ, nec vllius capaces vitij. rursum alia mixtæ ex utraq; natura, ut homo, qui contrariorū est capax, prudentiæ, & imprudentiæ, temperantiæ & incontinentiæ, fortitudinis & timiditatis, iustitiæ & iniustitiæ: & ut cōpendio dicam boni & mali, turpis & honesti, virtutis & vitij. ergo cōueniebat ut vniuersalis ille pater deus bona quidē per seipsum solū faceret, quippe sibi cognata: sicut nec indifferētium creatio fuit aliena ab eo, quandoquidem hæc quoq; expertia sunt vitij deo inimici. ceterum mixtorum creatio, partim erat ei propria, partim impropria. propria propter admixtam eis meliorem ideam: impropria vero, propter contrariam & deteriolem. quamobrem de sola hominis generatione scriptum est: Dixit Deus, Faciamus hominem: quod indicat assumptos alios tanquam cooperatores: ut irreprehensibiles tam voluntates quam actiones hominis rectē se gerentis acceptum ferantur Deo rectori omnium: cōtrariæ verò alijs ipsi subditis. oportebat enim patrem non esse causam malorum suis filijs. malum autem est vitium, vitiosæque actiones.

DE MVNDI OPIFICIO.

15

ctiones. Pulchrè autem cum dixisset in genere hominem, mox discreuit species, dicens Marem & feminam conditos, licet nondum sua cuique forma contigerat, quandoquidem extremæ species cōtinentur in genere, & tanquam in speculo apparēt cernentibus acutius. Quærat hic aliquis causam, cur vltimum operum sit homo in mundi creatione. nam post omnia alia eum conditor ac pater fecit, ut docent sacræ literæ. Qui legem rimantur profundius, eamque quàm maximè fieri potest excutunt summa diligentia, dicunt quod postquam Deus hominē in suam cognationem admisit, ratione donatū dono longè optimo, ne cetera quidē ei inuidit: sed ut animali familiarissimo amicissimòq; omnia quæ mundo continentur preparauit, volens ut recens creatus nulla re careret, quæ ad vitam, atque adeò bene viuendum conferat. quorum alterum præstat copia vbertatque rerum ad fruendum paratarum: alterum contemplatio celestium, qua quidem perculsa mens, amorem ac desiderium scientiæ rerum huiusmodi concipit: vnde prognata est philosophia, per quam homo quamuis mortalis, immortalitatem adipiscitur. quemadmodum igitur conuiuatores non prius ad coram vocant quàm instructo bene conuiuiō: & qui edunt ludos aut athletarum spectacula, priusquam spectatores vocati conueniant in theatra vel stadia, parant copiam concertatorum, earumque rerum quæ ad oculos aurēque oblectandas pertinent: ita etiam mundi totius Imperator, tanquam conuiuator ludorumve præfectus, vocaturus hominem ad conuiuiū simul & spectaculum, quicquid ad vtrumque pertinebat preparauit: ut ille in mundum ingressus mox inueniret & conuiuiū & theatrum sacratissimū: alterum refertum copijs, quas terra fluuij mare aer suppeditat ad vsum simul & voluptatem: alterum spectaculis, quorū tum essentia, tum qualitates stupendæ sint, necnō motus chorearq; admiratione dignissimæ; propter ordinem cōuenientissimum, numerum pro portione aptissimum, cursus recursusque mirè concinnos: in quibus omnibus veram illam & exemplarem musicam inesse non falso quis dixerit: quam postea homines animis suis impressam prodiderunt, artem vtilissimam vitæ summæque necessariam. Hæc quidem prima causa est, ob quam homo rebus omnibus præpositus esse videtur. altera quoq; non absurda dicenda est. Mox ut natus est homo, paratum inuenit quicquid ad vitā opus erat, ut futura disceret: tantū non disertè clamante natura, fore ut si auctorem sui generis imitarentur, vitam sine dolore & sine labore in

PHILONIS IYDAEI LIBER

in vberimis copijs degerent. id ita futurum, si nec voluptates rationi contraria dominationem in anima occupauerint, ventris venerisq; studio ceu arcibus communitis in ea: nec gloria, honorum, pecuniarum, cupiditates in vita sibi potentiam usurpauerint: nec mœiores mentem depressam curuatamque sibi subdiderint: nec timor malus consultor præclaros ad virtutem impetus represserit: nec imprudentia, timiditas, iniustitia, cæterorumque vitiorum turba ingruerit. nam in hæc omnia mala, quæ modo dixi, aburentium felicitare hominum, & affectibus prauis dediturum, effusorumq; in cupidines, quas ne nominare quidem fas est, animaduertit iustum iudicium, de impijs studijs pœnas exigens. Itaque criminum reos necessario sequitur inopia. agrè enim proscindentes arua, & fontanos fluuiasq; riuos inducentes, adhæc seminantes plantantésque, & agriculturæ laborè noctu atque interdiu obeuntes, quotannis comportant necessaria, eaque interdum tennia, nec admodum suffectura, vtpote læsa ex causis varijs. aut enim perpetuis imbribus abripuit inundatio, aut grando vno impetu delata perfregit, aut nix aduersit frigore, aut procellæ subuerterunt radicitus. multæ enim aeris & aquarum inexpectata mutationes inopiam fructuum afferunt. quod si per temerantiā lenirentur affectus immodici, & iustitiæ subderetur honorum iniustiq; lucri studium, utque compendio dicam, actionibus ad virtutem compositis vitiosa ac proinde inanes decederent, sublato ex anima bello verè omnium difficillimo grauissimoque, & pace prævalente constituenteq; dotes nostras cum lenitate ac modestia: sperare liceret, Deum vtpote boni honestique amantem, & insuper humani generis, affluentiam bonorum vltro largiturum hominibus. Lique enim facilius esse prouentum rerum absque agricultura largiter suggerere, quam res ipsas ex nihilo producere. atq; hæc altera causa dicta sit: terra verò est hæc. Principium & finem Deus volens inter se coaptare, ut res necessitudine coniunctas & amicitia, principium quidem fecit cælum, finem verò hominem: illud inter sensibilia & incorruptibilia perfectissimum, hunc inter ex terra genita & corruptibilia optimum, paruum (si vera dicenda sunt) cælum, multarum naturarum stellis similium simulacra intra se gestantem, in quibusdam artibus & scientijs, singulisq; celebrium virtutum contemplationibus. nam cum cōtrarias naturas habeant, id quod est corruptibile, & id quod incorruptibile, vtriusque speciei quod pulcherrimum est, principio finiq; attribuit: principio

pio

DE MVNDI OPIFICIO.

17

pio cælum, ut dixi, fini hominem. Præter has illa etiam causa reddi solet à quibusdam. necesse erat omnium rerū creaturarum postremum produci hominē, ut nouissimus repentē inter alias animantes existens, terrorem eis incuteret. sic enim futurum erat ut ad primum eius conspectum obstupe factæ, adorarent tanquam rectorem à natura datum & dominum. quapropter hoc viso omnes ad vnā cicuratae sunt, & vel ferocissima primo statim intuitu mansuescebant, rabiē qua in se inuicem efferebantur, erga solum mitigātes hominē. quamobrem opifex eius & pater animal hoc naturaliter ratione præditum, non re solum, sed & verborum autoritate regem cōstituit omnium sub luna terrestrium, aquatiliū, volucrum. quicquid enim est mortale in his tribus elementis, terra, aqua, aëre, totum ei subiecit, caelestia tantum excipiens, ut diuiniorē partem sortita. huius autem regni fides apparet euidentissimē, dum pecorum multitudo maxima ductatur à vulgari quopiam homine, nec armis instructo, nec ferro accincto, nec vllum telū gestante, sed mastrucam tantum habentē pro velamine, & baculum quo ea dirigat, & inter viam lassitudine tentatus subnitatur. itaque frequentissimos greges ouium, caprarum, boum, præ se agit opilio, caprarius bubulcus, homines ne corporibus quidem robusti & vigentes, ut saltem habitudine bona stupendi sint suis pecudibus: sed tanta illa robora virēsque armis instructæ (plerisque enim instrumenta quibus se defendant à natura sunt addita) tanquam serui dominum reuerētur, & imperata faciunt. tauri sub iugū missi ad terræ culturā, profundos sulcos proscindunt tota die, nonnunquam etiam per longum spatium, subsequente quopiā agricola. arietes agrè sustinētes onus vellerum, verno tēpore iussu pastoris stant quieti, & libenter se præbent tondendos, assuefacti velut populi annum tributum pendere suo regi à natura imposito. quid equus animal animosissimū? hic quoque facile recepto frano regitur, quominus lasciuat, utque habenis pareat: simulq; tergum apte fessori accōmodat, mōxq; sublimem fert cursu concitatissimo, quocunq; ille peruenire cupit cum rectore suo properans. isque insidens absque labore, admodū quietus, alieno corpore, pedibusq; alienis cursum cōficit. Liceret & alia multa dicere, si liberet esse prolixū, quibus euident fieret, nullum animal sibi libertatem usurpare detrectando obsequiū homini debitum. quare iam dictis exemplis cōtenti erimus. nec illud tamen ignorare oportet, non statim

b

tum

PHILONIS IVDÆI LIBER

tim quia postremus homo factus est, esse inferiore ordine, id quod testantur aurigæ gubernatoresq; nam alteri post quadrigas locati à tergo cursum earum moderantur habentis utcumq; visum fuerit, nunc laxando eas ad celeritatem, nunc reducendo, si videatur iusto maior impetus. gubernatores ite in naui postrema parte puppi consistentes, omnibus omnino præstantiores habentur vectoribus. quippe quorum in manu naui ipsius sartinarumq; salus sit posita. sic & hominem ceu aurigam quandam & gubernatorem conditor rebus præfecit omnibus, ut regat & gubernet quicquid terra continetur, curam gerendo stirpium animaliumq; tanquam quidam sub præfectus illius primarius summusq; regis. Postquam autem uniuersus hic mundus perfectus est iuxta perfectam naturam numeri senarij, sequenti diei septimo pater honorem addidit, quem ubi laudauit, mox sanctum appellare dignatus est. est enim festus non unius populi regionisve, sed in uniuersum omnium: quæ sola digna est ut dicatur popularis festiuitas, & mundi natalis. Ceterum septenarij naturam nescio an quis satis laudare queat, cum ea sit præstantior quam ut nulla facundia possit exprimi. nec tamen quia miranda quedam de eo prædicantur, ideo silere debemus. imò audedum potius, si non omnia aut magis propria possumus, certe ea prodere, quæ mente valemus assequi. Dupliciter septenarius dicitur. alter intra denarium, quæ unitate sola septies metitur, constantem ex septem unitatibus. alter extra denarium, cuius omnino principium est unitas iuxta duplices aut triplices aut utique proportionales numeros, ut se habet L X I I I I. & D C C X I I I, prior ab unitate duplicando crescens, posterior triplicando. utraque autem species non obiter consideranda est. secunda certe manifestissimum habet priuilegium. semper enim qui ab unitate componitur in duplis aut triplicis aut utique proportionalibus septimus numerus, cubitus est simul & quadrangulus, utraque speciem continens, tum incorporea tum corporalis essentia: incorporea quidem planicie, quam efficiunt quadranguli, corporalis vero iuxta aliam dimensionem, quam efficiunt cubi. euidentissimè patet in modo dictis numeris. mox enim ab unitate dupla ratione crescentes septimus, scilicet L X I I I I, quadrangulus quidem est, octies octo multiplicatis: cubus autem quater quatuor quater. rursum tripla ratione crescens ab unitate septimus, videlicet D C C X I I I, quadrangulus quidem est multiplicato per seipsum x x v i I. cubus autem multiplicato nouies nouem nouies, semperq; à septimo incipiens ut prius ab unitate,

&

DE MVNDI OPIFICIO.

19

& eadem proportionem augens usq; septimum, inuenies omnino eum crescere in cubum simul & quadrangulum. Ergo à L X I I I I compositus dupla ratione faciet septimum M M M M X C V I, quadrangulum simul & cubum, quadrangulum quidem latus habentem ipsum L X I I I I, cubicum vero numerum x v i. Transendum iam & ad alteram septenarij speciem quæ continetur in denario, mirificam præ se ferentem naturam non minus quam prior. Septem ipsa efficiuntur ex vno & duobus & quatuor habentibus duas rationes cōcinnissimas, duplam videlicet & quadruplam. alteram diapason consonantiam: alteram vero scilicet quadruplam, consonantiam disdiapason conficientem. continet & alias diuisione septenarius, constans ex quibusdam coniugationibus. diuiditur enim primum in unitatem & senionem, deinde binarium & quinarium, postremo in ternionem & quaternionem. Est autem hæc quoque proportio numerorum admodum musica. sex enim ad unum habent rationem sexcuplam. sexcupla autem ratio maximum inter totos interstitium facit, quo distat grauissimus ab acutissimo, sicut demonstrabimus, cum à numeris ad harmonias sermonem traduxerimus. ceterum quinque ad duo maximam in harmonia vim ostendunt, ferme æquipollentem harmonia diapason, quod in regulis eius artis apparet liquidissimè. quatuor autem ad tria primam harmoniam efficiunt supertertiam, quæ est diatessaron. Præterea aliam quoque pulchritudinem suam profert septenarius, eamque sacræ considerationis. Cum enim constet e ternione & quaternione, rectam in rebus & nusquam vergentem figuram naturaliter exhibet. id quomodo fiat declarandum est. rectangula forma, quandoquidè est principium qualitarum, constat ex numeri his: I I I & I I I I & v. tria autem & quatuor, quæ quidem est essentia septenarij, rectum angulum efficiunt. nam obtusus & acutus inæqualitatem, confusionem & imparitatem præ se ferunt, cum sint iusto acutiores obtusioresve. at rectus collationem non admittit, nec sit recto rectior, semper sui similis, nec vnquam propria naturam varians. Iam si rectangulus triangulus figurarum & qualitarum est principium: in hoc autem rem maximè necessariam rectum angulum essentia septenarij præbet, ternio simul & quaternio, merito censendus est hic fons omnis figuræ & omnis qualitatis. Huc accedit & illud, quod I I I plana figuræ est numerus, quandoquidè iuxta vnionem est punctum, linea iuxta duernionem, superficies vero iuxta ternionem ordinat. quaternio porro ad solidum corpus pertinet, per accessionem unitatis accedente ad superficiem

b 2 altitudi

PHILONIS IYDAEI LIBER

latitudine. vnde liquet essentia septenarij geometria & solida metiendi esse principiu, & vt cōpendio dicam, incorporeorum simul corporeorūq; tāta in septenario sanctitas est sita, vt prae-
eminentia habeat prae omnibus numeris non excedentibus de-
narium. nam ex illis alij gignūt non gignuntur, alij gignuntur
quidē non gignunt tamen. alij tum gignunt tum gignūt. solus
septenarius in nulla harū parte consideratur. id ita esse demon-
stratione confirmādum est. Vnum quidem gignit omnes deinceps
sequentes numeros, ipsum à nullo omnino genitū. octo au-
tem gignūt quidem à bis quatuor, sed nullum gignunt, ex his
qui sunt intra denariū. item 1111 eundē locū inter genitores &
prognatos obtinet. repetitus enim 1111 gignit, ipse gignitur à
reperito 11 . soli vt dixi 11 nec gignere natura dedit, nec gigni.
quam ob causam ceteri quidē philosophi numerum hunc assimi-
lant natā sine matre Virgini Victoria, quam ex Iouis capite
exortā narrāt fabulā: Pythagorici verò vniuersitatis huius im-
peratori. nam quicquid nec gignit nec gignitur, immotum ma-
net. in motu enim generatio, quādoquidem & id quod gigni-
tur, non caret motu. mouetur enim alterū vt gignat, alterū vt
gignatur. solus autē nec mouet nec mouetur antiquus ille prin-
ceps & author, cuius imago meritō dici potest septenarius. At-
testatur meis dictis Philolaus verbis his: Est, inquit, author &
princeps rerum omnium Deus, semper vnus, stabilis, immobilis,
ipse sui similis, aliorum dissimilis. Ergo in rebus intelligibi-
libus immobilis & impassibilis apparet septenarius. in sensibi-
libus quoq; declarat suam magnā latissimēq; patentē vim, na-
tam ad profectum omnium terrestriu, vel lunā certis recursibus.
Quo autē modo cōsiderandū est. Septenarius ex vnitāte & re-
liquis deinceps numeris cōpositus, gignit $xxviii$ perfectū nu-
merum aequatum suis partibus. is ita natus numerus aptus est
ad restituendam lunā in id momentū ex quo primū cōcepit cre-
scere sensibilibiter, & ad quod decrescēdo solet recurrere: ea cre-
scit à prima lunata facie vsq; dimidiatā diebus septenis, moxq;
totidem alijs ad plenum orbē proficit: deinde rursū à mera
per eandem viam à pleno orbe ad dimidiatū alijs septenis die-
bus recurrit, totidēq; ad lunatā faciem, quibus deinceps ad-
ditis conficitur modo dictus numerus. Vocatur autem septena-
rius à proprietatis vocabulorum studiosis etiam absolutorius:
quia hoc absoluuntur vniuersa & perficiuntur. Id inde conie-
ctare licet, quia omne corpus actiuum tres habet dimensiones,
longit

DE MVNDI OPIFICIO.

11

longitudinem, altitudinem & latitudinem, quatuor autē fines,
punctum, lineam, superficiem, solidum, ex quibus cōpositus cō-
ficitur septenarius. Impossibile autem erat corpora septenario
metiri, iuxta illam ē tribus dimensionibus suisq; finibus cōpo-
sitionem, ni contigisset primorum numerorum ideas, videlicet
vnus, duorum, trium, quatuor, in quibus fundatur denarius, in
se cōplecti naturā septenarij. nam modō dicti numeri quatuor
quidem habent terminos, primum, secundum, tertium, quartū:
dimensiones verò tres, primā ab vno ad duo, secundā à duo-
bus ad tria, tertiam à tribus ad quatuor. Præterea clarissimē de-
monstrant vim perfectiū rerum insitam septenario vel ætates
ab infantia senectutē vsque, quas septimanis annorū metimur.
nanq; primo septennio dentes proueniunt, secundo tēpestiui ad
genituram emittēdam reddimur, tertio barbā promittimus,
quarto augmentum roboris consequimur, tum quinto tempus
nuptias postulat, sexto vis intelligendi maturatur, septimo tum
mens seipsa melior auctiorq; euadit tum ratio, octauo vtraque
plenē perficitur, nono verò ætas ac mansuetudo, affectibus
maior ex parte perdomitis. porro decimo finis vitæ optimus,
integris etiam tum instrumentis sensuum. solet enim longa se-
nectus vnumquēq; supplantare & affligere. quas ætates etiam
Solon Atheniensium legislator descripsit his elegiacis.

*Impubes pueri septem voluentibus annis
claudunt enatis dentibus eloquium.
Post alios totidem, diuorum numine dextro,
Occultum pubis nascitur indicium.
Annis ter septem prima lanugine malas
Vestiet, ætatis robore conspicuus.
Quartus id augebit iam septenarius, iūq;
Optima virtutis proferet indicia.
Adde alios totidem, festinans ocyus ætas
Coniugio monuit querere progeniem.
Sexta ætas animo si quid deest addet, eaque
Disces quid deceat, quid quoque dedecet.
At quæ succedunt per proxima ter duo lustra,
Ornabunt linguam dulcibus eloquijs.
Non ætas languet, tum frigida membra retardant
Virtutem non vnquam interituram animi.
At quisquē decimam poterit contingere metam,
Iam tempestiuo funere conciderit.*

b 3 Ita

PHILONIS IYDAEI LIBER

Ita quidem Solon modo dictis decē septimanis humanā vitam dinumerat. Hipocrates verò medicus ait septē esse aetates, infantis, pueri, adolescentis, iuuenis, viri senioris, senis. Harum mensuram septimanas annorū, non tamen deinceps. Sic autē dicit: In hominis natura septē sunt tēpora, quas aetates vocant, infans, puer, adolescens, & reliquae. Infans est donec intra septennium dentes amittat. Puer vsq; geniturae excretionē, ad geminatum septenniū. Adolescens vsq; barbā hirsutiem, ad annū ter septimum. Iuuenis vsq; dum crescit totū corpus, ad quater septimū. Vir vsq; vnde quinquagesimū, ad septies septimū. Senior vsque sextum supra quinquagesimū, ad octies septimum. Quicquid verò deinceps sequitur, ad senitū pertinet. Illud quoq; ad peculiarem septenarij cōmendationem affertur, quod mirū habeat in natura ordinē, constans ex tribus & quatuor. Teritiū quidem ab vnitāte si quis duplicet, inueniet quadrangulū. quartum verò cubū. ex vtroq; autem cōpositum, cubum simul & quadrangulum. Itaq; ab vnitāte tertius, in dupla ratione quadrangulus est. Quartus verò, scilicet octo, cubus, septimus autem quatuor ad septē, cubus simul & quadrangulus, ita vt omnino perfectus sit septimus numerus, ambas aequalitates promittēs, & superficialē per triangulum, iuxta ternionis cognationem: & solidā per cubum iuxta familiaritatē quam habet cū quaternione. Ex ternione autem & quaternione fit septenarius. Est autem non solum perfectiū, sed vt verbo dicam, maximē harmonicus, & quodammodo fons pulcherrimi diagramatis, quod omnes harmonias, scilicet diatessarum, diapēte, diapason: omnes item proportionē, scilicet arithmeticā, geometricā, & insuper harmonicā continet. Is laterculus constat ex his numeris, sex, octo, nouem, duodecim. octo quidem ad sex ratione supertertia, quā est harmonia diatessaron. Nouem verò ad sex sesquialtera, quā est diapēte. At duodecim ad sex ratione dupla, quā est diapason. Continet autem (vt dixi) etiam proportionē omnes: arithmeticā quidem in his numeris, sex, nouē, duodecim. sicut enim medius primum tribus superat, ita totidem superatur ab vltimo. Geometricā verò ex his quatuor numeris, scilicet sex, octo, nouem, duodecim. Qua enim ratione se habēt octo ad sex, eadem duodecim ad nouē. Est autē ratio supertertia. Harmonicā porro ex his tribus, sex, octo, duodecim. estq; harmonicē proportionis duplex iudiciū. Vnum, quando quā rationē habet vltimus ad primum, eandem habet id quo superat vltimus medium, ad

DE MVNDI OPIFICIO.

23

id quo primus superatur à medio. Id euidentissimum fiet ex modo propositis numeris, qui sunt sex, octo, duodecim. Vltimus enim primi duplus est, & partes quibus se inuicem hi numeri superant, item duplę. Nam duo denarius octonarium superat quatuor, & octonarius senarium duobus. Quatuor autem duorum duplum est. Alterum autem iudiciū harmonicē proportionis, quando medius aequa portione & superat & superatur ab extremis. octo enim consistens in medio, superat primum portione tertia. subtractis enim sex, reliqua duo sunt primi tertia portio. superatur quoque ab vltimo aequa portione. Subtractis enim octo à duodecim, reliqua quatuor sicut vltimi portio tertia. Hęc necessariò dicenda habuimus de pulchritudine quam habet hoc diagramma siue laterculus, siue quocunque alio libet appellare nomine. tot ideas atque etiam plures septenarius ostendit in rebus incorporeis & intelligibilibus. extēdit autem se eius natura & in omnem visibilem essentiam, quā cælum ac terram, id est, huius vniuersi fines occupat. quā enim mundi pars erga septenariū non afficitur, amore & desiderio eius domita? Primo cælum ipsum aiunt septem cinctum circulis, quorum nomina sunt hęc, arcticus, antarcticus, tropicus solstitialis, tropicus brumalis, æquinoctialis, signifer, & insuper lacteus. nam horizō nostrum est accidens, quatenus quisque aut acute cernit, aut contra, sensu circumquaque protendente se vltius aut citerius. certē erraticarum cohors aduersum fixis cursum tenēs, septem distinguitur ordinibus, maximum præ se ferens affectum erga terram & aëra. nam hunc quidem quaternis quotannis temporibus variat, per singula infinitas mutationes asserēs, tranquillitatibus, serenitatibus, nubilationibus, procellarum violentia. Fluiuos quoque inundant & minuunt, campōsque stagnare aut contra squallere faciunt. Quin & in mari easdē vices inducunt, accedēte recedentēq;. Licet enim videre sinus marinos vbi refugiente aestu amplum repentē littus existit: & paulò post reuertente, mare se reddit altissimum, non paruis onerarijs, sed centies cētenas amphoras vehētibus nauigabile. Nec minus terrenis omnibus tum animātibus tum stirpibus largiuntur incrementa maturitatemq; fructuum, singulorum naturam fouendo ad cursus recursusque indefatigabiles, vt noui flores succedat mōxque maturescant ad præbendam indigētibus copiā. Vt si quidē quā vocāt nautarum deductrix, ē septē stellis cōstat: quā spectando gubernatores mille vijs sulcāt maria, tentātes rem arduā & maiore quā pro hu-

b 4 mana

PHILONIS IVDÆI LIBER

mana sapientia. hoc enim scopo vti, scrutando inuenerunt regiones ignotas maioribus, continentis quidem incolæ insulas, insulari verò in continente sitas. oportebat enim à purissima cæli essentia animali deo charo terræ simul marisq; recessus abditos ostendi, videlicet humano generi. Huc accedit etiam pleiadum chorus ex septem stellis absolutus, quarum emerfus & occultationes magnorum cōmodorum causa sunt omnibus. his enim occidentibus sulci proscinduntur ad semetem. ortu verò earum instante, latum futuræ messis nuntium afferunt. exortæ item agricolæ gestientes ad comportationē rerum necessarium excitant. illi verò libetè recondunt cibaria, quæ mox in quotidianos vsus depromāt. Sol ipse diei dux, bina quotānis æquinoctia faciens, verè atq; autumno, vernū in ariete, autumnale in libra, euidentissimā probationē exhibet diuinæ maiestatis in septenario. vtrunq; enim æquinoctiū sit mensæ septimo: quibus tēporibus etiā festa indixit lex duo maxima & celeberrima, quādoquidem vtroq; quicquid terra fert perficitur, verè quidē frumētum & quæcūq; seminamus alia: autumno verò vitis fructus & plerarumq; aliarū arborum. & quoniam à cælestibus terrena dependent iusta quendā naturalem cōsensum, septenarij ratio supernè orta, descendit & ad nos, vt mortales inuiferet. Iamprimū nostræ animæ, excepta mēte rectrice, partes septē sunt, accedēte ad quinque: sensus organo vocis, & postrema vi genitali. quæ sanæ omnia, sicut fit in miraculosis machinis, à mēte tãquam occultis quibusdā neruis trahēte, nunc mouētur, nūc sinuntur quiescere, vtcūq; motus aut quies cōperit. Similiter & corporis si quis internas externasve partes examinet, septenas inueniet. in propatulo quidē hæc: caput, pectus, ventrē, manus geminas & pedes: intestinas verò, stomachū, cor, pulmonē, lienē, iecur, renes duos. item quod regnum obtinet in animante caput, maxime necessarijs instrumentis septē vtitur, geminis oculis auribusq; & rotidē naribus, septimoq; ore, per quod mortalia (vt ait Plato) intrant, exeunt immortalia. Intrant enim id cibi & potus, corruptibilis corporis alimenta corruptibilia: prodeūt autē à ratione immortalis animæ immortales leges, per quas rationalis vita regitur. Item quæ per visum præstatissimum omniū sensuū iudicantur, ad eundē numerum pertinet in genere. Septē enim sunt quæ cōspiciuntur, corpus, distātia, figura, magnitudo, color, motus, status, præterea nihil. Vocis quoque mutationes vniuersæ cadunt in septenariū, acuta, grauis, circumflexa, quarto loco vox aspera, quinto

DE MVNDI OPIFICIO.

25

quinto lenis, sexto lōga, brevis septimo. Quin & motus septē esse animaduertuntur, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsumq; , prorsum, retrorsumq; , & in orbē, sicut clarissimè liquere potest ex saltationibus. Aiunt insuper extremēta quoq; corporis subijci modo dicto numero. nāq; ex oculis promanant lachrymæ, sicut per ambas nares purgationes capitis. per os item saluæ quas exspuimus. Insunt etiā geminæ cloacæ per quas deriuantur superfluitates corporum, altera antica, postica altera. Sextū est per totū corpus sudoris profluuiū, adhæc naturalissima seminis effusio per mēbra genitalia. Rursum mulierū fluxus menstruus ad diem vt plurimū septimum durat: & fœtus intra vterum mensibus septē animantur naturaliter, vt quidam valde mirandū accidat. Fiunt enim septimestres partus vitales, cū octimestres omnino impossibile sit viuere. Acuti quoq; morbi corporum, præsertim cum ex mala temperatura viriū in febres cōtinuas incidimus, septimo fermè die iudicantur. Hic enim in tali de vita certamine, alijs salutem, alijs mortē decernit. Eiusdem numeri vis non solum in iam dictis, verū etiā in optima quaq; scientiarū versatur, vt grāmatica & musica. Lyra enim septem tenta fidibus, proportionē respōdens septē erraticarū choræ, memorabiles harmonias perficit, princeps inter omnia pro pmodum instrumenta musica. inter elemēta quoq; grāmaticæ, vocales quæ verè sic dicuntur, septē sunt, quādoquidem & per se vidētur sonare, & alijs coniunctæ, voces articulas efficiunt. nā in semiuocalibus supplēt quod deest, reddendo sonos integros. mutarum verò vertunt & mutant naturas, afflando eis virtutes proprias, vt ineffabiles antea, iam fiant effabiles. Quamobrem mihi vidētur primi nominū impositores, quippe sapientes, vocasse hunc numerū ἀπὸ τοῦ ὀκτακῆς, id est ab infinita maiestate honestatēq;. Romani certè addito sigma quod deest in Græco vocabulo, clarius etiā exprimūt vim etymologicā, SEPTIMUM appellando, à maiestate (vt dictum est) honestatēq; ipsius. Hæc aliāq; plura à philosophiæ studiosis dicūtur de septenario, propter quæ summo honore in natura superna dignatus est. nec minus honoratur apud præcipuos vel Græcos vel Barbaros, qui exercent disciplinā mathematicā: in honore est etiam apud virtutum amantiū Mosen, qui eius pulchritudinē inscripsit sacratissimis legis tabulis, eandemq; animis posterorū cunctorū cunctis insculpsit, post sex dies iubēs festū agi septimo, ab alijs abstinēdo operibus quæcūq; ad quærendū parandumq; victum

b s atti

PHILONIS IUDAEI LIBER

attinent, interim vocando vni philosophiae studio corrigēdisq;
moribus & examini conscientiae: quod institū in anima, tanquā
iudex obiurgare nō veretur, alijs intērando minas vehemētius,
alios admonēdo modestius: eos quidē qui spōte sua cōtumaces
sunt, minis territis, eos verō qui peccāt inuiti per imprudētiā,
ciuilitē admonens, ne posthac labātūr similiter. Deinde per epi
logum creationē mundi summātim memorās, inquit propheta:

Hic est liber generationis celi & terrae, quādo creata sunt, die
quo fecit deus celū & terram, & omne virgultū agri antequam
orireretur in terra, omnēq; herbā agri prius quā germinaret.]
An nō manifestē incorporeas & intelligibiles ideas memorat,
quibus tāquam anulis signatorijs exprimi res sensibiles cōtigit.
prius enim quā terra virgultū proderet, ait in rerū natura vir
gultū ipsum fuisse, & prius quā herba in agro existeret, herbā
fuisse inuisibile: subintelligendū autē quod & ante singulas res
alias quas sensus indicant, antiquiores effigies mēsurāq; quibus
effigiātūr & metiuntur, iam fuerant. nam etiāsi particulariter
percēssisset omnia, vir alioq; breuitatis studiosus siquis alius,
nihilominus iam dicta pauca hāc essent exēpla naturae vniuer
sorū, quae absq; incorporeo exēplari nihil in rebus sensibilibus
perficit, deinde ordinē sequēdo, & obseruando rerū consequen
tiam dicit: Fons autē ascēdebat ē terrā, & irrigabat omnē super
ficiē eius.] Nam alij philosophi vniuersam aquā aiunt esse ele
mentum vnum ex quatuor, ex quibus mundus creatus est. sed
Moses acrioribus oculis etiā longinqua diligenter contemplari
& cōprehendere solitus, elemētum quidē opinatur esse magnū
hoc mare, partē quartam vniuersi, quā posteriores oceanū nō
minantes, maria quae nos permeamus ad illum collata habere
portuum magnitudinē existimant. dulcem autē aquam & pota
bilem secreuit à marina, quā terrae attribuit, ratus huius partem
non illius, vel ob causam dictā superius, vt tanquā vinculo con
tineatur dulci qualitate pro glutine insita. arida enim relicta
nullo subintrāte humore, qui foramina ipsius varia permearet,
fortasse fathisceret. nūc cōtinetur & permanet, partim vi vniē
tis spiritus, partim humore qui non sinit arefactā abire in fra
gmenta maiora minorāq; & hāc quidē vna est causa. iam di
cenda & altera, à veritate tanquam scopo non aberrans. Nihil ē
terra genitū absq; humida essentia consistere natura patitur. id
femina iacta indicant: quae quidē aut humida sunt vt animalū,
aut sine humiditate nō germinant, qualia sunt stirpiū. Vnde li
quet

DE MVNDI OPIFICIO.

27

quet necessariō dictā humidam essentiā partē esse terrae omnia
parietis, sicut mulieres opus habent mēstruis. Aiunt enim natu
rae perquisitores hanc esse factū essentiā in vtero, nec dissenta
neum est ab his quae diximus quod mox dicitur. Cuilibet matri
tanquā partē summē necessariā natura scaturientes mamas addi
dit, preparans alimenta nascituris infantibus. Mater autē etiam
terra esse videtur, quapropter & priscis illis placuit vt vocaretur
ἡ μήτηρ, composito ē matre & terra nomine. nō enim terra mu
lierem (vt dixit Plato) sed mulier terram imitatur: quā verē
poëtica gens omniparentem, frugiferā, Pandoramq; nomina
re solita est: quippe causam generationis & perpetuitatis tam
stirpiū quā animalium. Merito igitur terrae quoq; antiquis
simae matrum ac fecundissimae natura tanquam mammas dedi
dit, amnium fluentia fontiumque, vt stirpes rigentur, & omnia
animalia potum copiosum habeant. Post hāc autem inquit:
Formauit deus hominem, humo sumpta de terra: & inspirauit
in faciem eius spiritum vitae.] Hic quoq; manifestissimē do
cet, plurimum differre inter eum qui nunc formatus est homi
nem, & eum qui ad imaginem dei factus est antea. Qui enim
nunc formatur, sensibilis est, particeps qualitatis, ex corpore
cōstās & anima, vir & mulier, natura mortalis. Ille verō ad ima
ginem factus, idea quaedam aut genus aut signaculū, intelligibi
lis, incorporeus, nec mas, nec foemina, naturaliter incorruptibi
lis: sensibilis autē & specialis hominis structurā cōpositam esse
ait ex terrena essentia & diuino spiritu. Factū enim corpus qui
dem ex humo quā sumpsit artifex, & formā humanā inde ef
finxit. anima verō ex nulla omnino re creata, sed ex patre atque
rectore rerū omnium. Nam quod dicit Inspirauit, nihil erat aliud
quā spiritus diuinus ē beata illa & felice natura in coloniam
hāc missus ad vtilitatē nostris generis: vt quamuis mortalis sit
iuxta partē conspicuam, salte iuxta inuisibile immortalis redda
tur. Quamobrē propriē dicere licet, hominē mortalis & immor
talis naturae esse confiniū, vtriusq; quantū necesse est participē,
factūq; mortale simul & immortale: mortale iuxta corpus,
iuxta mentē immortale. Ille autē primus homo terrigena, prin
ceps totius nostri generis, vtrāq; parte praeclarissimus & anima
& corpore factus mihi videtur, lōgeq; posteros suos antecellere
vtrāq; praestātia. hic ipse enim erat re vera pulcher atq; bonus.
Coniecturā autē formositatis eius corporis vel ex tribus causis
licet capere, quarū prima est hāc. Cū terra tum recēs extitisset

secre

PHILONIS IVDÆI LIBER

secreta ab aquarum mole, quod mare appellatū est, sequebatur ut materia rerū sincera & infucata purāq; esset, ex qua quicquid conficiebatur, merito erat inculpabile. Altera verò, quia non ex quavis terræ parte humo sumpta videtur deus hanc humana specie statuat formare voluisse summa cum diligentia; sed selecta vndeque optima, ex pura materia ad id quod inerat purissimū excolasse accuratē, quod maximē ad hoc opus aptum erat. Domus enim quædam aut templū sacratum fabricabatur rationali animā, quam illa diuina imago circumferre debebat. Tertia ne conferēda quidem cum iam dictis. Opifex bonus erat arte quoque inter cætera, ut singulę corporis partes & priuatim conuenientibus absolverētur numeris, & apte in vniuersum cohererent. Ad eam per omnia quadrantem commensationem accessit & habitudo bona & color appositissimus; ut quā maximē fieri potest pulcherrimus idem qui primus homo aspicere-tur. Quod autem in anima quoque par inerat præstantia, manifestum est. nullo enim creato exemplari in ea faciēda vsus videtur, sed solo (ut diximus) suo ipsius verbo. ideoque narratur effigiem & imitamentum fuisse hunc hominem inspiratum in faciem, ubi sensus locantur, quibus corpus animauit Opifex. deinde ratione in partem principalem imposita circumdedit ei fatellitium, ut colores & sonos, iidemque sapores atque vapores & cætera similia tractaret, quæ sine ope sensuum per seipsam percipere non poterat. sequitur autem necessario, omnibus modis pulchri exemplaris pulcherrimam esse imaginem. nam dei verbum etiam eam quæ in natura est pulchritudinē superat, quippe non ornatum pulchritudine, sed ipsum ornamentum illius (si vera fatenda sunt) decentissimum. Talis mihi videtur factus primus homo tum corpore tum anima, omnium quotquot sunt fueruntque præstantissimus. Nos enim ex hominibus gignimur, illum verò deus condidit. quantò autem melior autor, tantò etiā opus melius: quemadmodū sanē quicquid viget senescente melius est, siue animal, siue plāta, siue fructus, siue aliud quid ex his quæ natura continet. itaq; par est illum recens creatū hominem robur fuisse vniuersi nostri generis, posteros verò eius non ita vguisse, degenerantibus vsq; formarum & viriū successioni-bus: quod quidem & in platarum & in pictorum arte vidi fieri. deteriora enim sunt quæ exprimuntur ad exemplar propositū. quod si hæc ipsa imitetur plastes pictoriæ, multò magis degenerant: quippe longē remota à principio. simile quiddā in magnete spe-

ctatur

DE MVNDI OPIFICIO.

29

ctatur. nam qui ē ferreis annulis ipsum tēgit, haret tenacissime: qui verò hunc deinceps, minus. pēdēt tamē & tertius à secundo, & quartus à tertio, & quintus à quarto, & alij ab alijs per longam seriē vna vi trahēte cōtinentēq; sed non eodē modo. Semper enim quo longius absunt à principio laxantur, eò quòd remittatur vis attractoria, nec iam pariter astringere valeat. Tale quiddam & humano generi accidisse videtur, per singula secula succedentibus exilioribus & corporis & animæ viribus ac qualitatibus. Quod si principē illum nostrū, non tantum primum hominem, sed & solum mundi ciuem dicamus, dicemus verissimē. erat enim domus ei mūdus & ciuitas, haudquaquam manufacta ex modo creata saxorū lignorūque materia, in qua tanquam in patria securissimē habitabat, alienus ab omni metu, utpote dignatus dominatione rerū terrestrium, & formidādus cæteris mortalibus animantibus, ut domino doctis obedire aut coactis: pacatēque viuebat in iucunditatibus innocēs. quoniam autem omnis legitima ciuitas habet instituta sua, necesse erat mundi ciues uti institutis cū toto mundo communibus. Ea sunt recta ratio naturæ, quæ ratio magis propriē cognominatur ius, lex diuina, suum cuique ita ut debetur & conuenit tribuens. huius ciuitatis ac reipublicæ oportebat esse quosdam ante hominem ciues, qui merito dici possent magnæ vrbs ciues, amplissima pomœria sortiti ad habitandum, & ascripti in ius ciuitatis maximæ perfectissimæque. hi verò quinā alij possint esse quā rationales diuinæ naturæ, partim intelligibiles incorporeæq;, partim non sine corporibus, quales stellæ sunt. cū his conuiuendo & colloquendo, verissimiliter in felicitate sincerissima degebat ille cognatus summi regis recens in lucem proditus: qui plenus largissimo spiritu diuino omnia tum dicere tum facere studebat ad placitum patris regisque sui, sequens eius vias eisdem vestigijs, quā virtutes viam publicam muniūt: per quas vias folis animabus fas est incedere, eum finē affectantibus, ut tādē reddantur genitori deo similes. Atq; ita primi hominis vtraque pulchritudo tam corporis quā anime, & si multò infra veritatem, certē pro nostra virili, quantū fieri poterat, dicta est. Posteritas autē eiusdē ideæ particeps, necessariò tametsi obscuras, seruat tamē adhuc formas cognationis quæ sibi cū patre illo intercedit. cuiusnam cognationis? omnis homo iuxta mentē diuino verbo est cognatus, beatē illius naturę sigillū siue particula quedam, siue splendor & quasi radius: item mūdo vniuerso iuxta stru-

cturam

PHILONIS IVDÆI LIBER

curam corporis. est enim temperatus ex eisdem elementis. terra, aqua, aëre, igne, singulis portionem suam cōferentibus ad supplemētum materiae sufficientissimæ: eam oportebat sumere opificem, ut fabricaret hanc visibilem imaginem. præterea in omnibus modo doctis regionibus tanquā in domesticis cognatisq; versatur, locum loco mutans, & aliās aliō se conferens, ut propriē dicere liceat hominem esse omnia, terrenū, aquaticum, volucrum, caelestē, quatenus enim habitat & ingreditur in terra, terrestre est animal: quatenus urinatur, natat, & sæpe navigat, aquaticum. cuius rei testes sunt naucleri, negotiatores, purpurarum captatores, cæterorumq; conchyliorum atq; piscium. quatenus autem sublime in pentilibus degit cœnaculis, meritō dici potest aëricola. atque insuper caeleste, propter principem inter sensus visum, quo solem adusq; & lunā cæterarumq; stellarum tum erratarū tum fixarū singulas euadit. Perpulchrē autem & imposito nominum assignatur primo homini. ad sapientiam enim & regnū pertinet. at ille sapiens est suimetipse discipulus & doctor per dei gratiā, & insuper rex quoque. Decet autem rectorem ut appellet vnūquenq; subditorū. eximiam verō oportet fuisse imperādī vim in primo illo homine, quem accurate formatū deus secundo post honore dignatus, subpræfectum sibi, rectorem aliarū rerum omnium constituit. quādoquidem etiā tot seculorū posteritas eius, euanescente iam per tam longū spatium genere, nihilominus adhuc brutis dominatur, seruans tanquam scintillā principatus & potētia hereditariæ. Ait igitur scriptura, Omnes animantes a deo adductas ad hominē, ut videret quas hic appellationes singulis inderet. Iō quōd dubitaret. ignotum enim deo nihil, sed tibi cōsciū quōd rationalē in mortali naturā fecerit suaprē vi mobilē, ne ipse esset vitij particeps. itaq; periculū faciebat iam notū tanquā præceptor, insitū ei habitum excitās, & ad contemplationē operum suorū prouocans. ut eis ex tēpore nomina imponeret, nec impropria nec incōuenientia, sed diserte rerū proprietates exprimētia. cum enim rationalis natura etiamtū pura maneret in anima, nullo turbante lāguore, aut morbo, aut affectu, purisq; vteretur tam corporum quam rerū imaginationibus, non aberrabatā verō dū nomina eis inderet, appositē significatis applicādo, ut ad primū vocabuli sonum mox natura cuiusq; intelligeretur. tantū omnigenarum virtutum inerat homini, cōtendenti ad ipsum finē humanæ felicitatis. Verū quia nihil est in rebus genitis firmum, sed

omnia

DE MVNDI OPIFICIO.

31

omnia mortalia necessarias mutationes admittunt, oportebat & primum hominē experiri aliquam infelicitatem. ut autē obnoxius viueret, occasio fuit mulier. donec enim solus erat, similitudine referebat creatū mundum & deū, gestans vtriusq; naturæ formas expressas in anima, non omnes, sed quotquot earum mortalis ipsa capere poterat. vbi verō formata est & mulier, cōspicatus germanā speciem, & cognatā formam, gaudis eo spectaculo, & accedēs eam cōplexus est. at illa cum nullum animal videret sibi similius, libenter eum resalutauit, & reuerēter. dein de superueniēs amor, tanquā vnus animalis duo dimidia prius distācia collecta tunc in vnum coaprauit, indita vtriusq; cupidine gignendi similem prole per matuā consuetudinē. ea cupido etiā corporum voluptatē peperit. Vnde est origo iniquitatum præuaricationumq; omnium: quādo talis voluptas mutauit mortalem & infelicē vitam beata immortalīq;. Viro autē adhuc solitariam vitam degente, necdum formata muliere, paradysus a deo plantatus dicitur, nostris his nequaquam similis. nostrorū enim inanimata sylua est, arboribus plena omnigenis, alijs semper virentibus ad amœnitatē perpetuam, alijs primo verē pubescentibus ac germinantibus. rursum alijs mites fructus in vsum humanū ferētibus, non modō ad necessitatē, sed & ad superfluas voluptates vitæ delicatioris: alijs dissimilem, qui necessariō feris relinquatur. at dei paradysus animatas omnes arbores habet rationēq; prædictas, quarū fructus virtutes sunt & incorruptus intellectus atq; sagacitas, quid turpe sit, quid honestū, dijudicās. adhuc vita sana & incorruptibilis, & quicquid est simile. hæc autē philosophia per similitudines magis quā propriē loqui videtur. arbores enim in terra nec vnquā prius natę sunt, nec nascituras esse credibile, vitæ aut intellectus feraces, sed ut puto subindicatur, per paradysum quidem principalis vis animæ, quæ est plena ceu plantis, innumeris opinionibus: per arborem autem vitæ, pietas inter omnes virtutes eminentissima, per quam immortalis redditur anima: sicut per dignotionem boni malique arbitria prudentia, quæ discernit res naturaliter contrarias. his ceterminis in anima positis, deus tanquam iudex considerabat vtrō esset propensior: & postquam vidit eam vergere ad calliditatem, sanctitate pietatēq; posthabita, ex quibus immortalis vita prouenit, meritō eiecit pulsam ē paradiso in exilium, præcisa omni spe reditus, propter eius erratū difficilē sanatu & incurabile: quandoquidem etiam deceptionis occasio non mediocriter

PHILONIS IVDÆI LIBER

ter fuit culpabilis, non dissimulanda hoc loco per silentiū. Fer-
tur antiquum illum veneficū & terrigenā serpentem humana
voce vsum esse. is olim conditi ante omnes viri vxorē aggres-
sus, opprobrauit ei stupiditatē & numinis reuerentiā nimiam,
quod cunctando procrastinaret carpere fructū aspectu specio-
sissimum omniū, gustu verō suauissimū: adhuc vtilissimū, quip-
pe cui vis insit dignoscēdi bona & mala. ibi mulier propter mē-
tis inconstantiam incōsiderate assentiens, gustatum pomū viro
cōmunicauit. itaq; ambo repentē ex innocentia simplicitatēq;
morum, in calliditatē mutati sunt. Id indignē ferens ille pater
(merebatur enim iram facinus, quandoquidē neglecta vitē im-
mortalis arbore, hoc est virtute absolutissima, vnde longeuam
ac beatā vitam carpere potuerāt, breuem mortalēq; , nō dico
vitam, sed tēpus erumnosum prætulerāt) pœnæ meritæ senten-
tiam eis intulit. Sunt autē hæc non figmenta fabulosa, qualibus
poëtæ ludunt & sophistæ, sed figurata documenta, ad allegoriæ
serutationem inuitantia per latentes coniecturas. quas si quis
sequatur vt decet, serpentē haud absurdē voluptatē subindicare
interpretabitur: primum quia pedibus carēs pronus ventre ni-
ritur: deinde quia terræ glebis pro cibo vitur: tertio, quia ve-
nenum gestat in dentibus, quo solet morfos tollere. Quibus
omnibus malis obnoxius est homo voluptati deditus: quippe
qui agrē caput attollit, grauatus depressusq; , subuertente sup-
plantantēq; ipsum intemperantia. Vescitur quoq; non cibis cæ-
lestibus, quos sapientia viris cōtemplatiuis per sermones & opi-
niones porrigit: sed his qui quotannis ē terra proueniunt: vnde
ortæ ebrietas & cupedinarij gulosiq; appetitus ventris, post-
quam auctæ totum hominem dederunt huiusmodi studio, ea
quoq; quæ sub ventre sunt excitant, & in furores quosdā eru-
pere faciunt. qui enim coquorum & popinariorū laborē abli-
guriunt, attacti caput nidoribus ex condimentis exhalantibus,
participes huius turpitudinis fieri cupiūt. & vbi quis sumptuo-
sam mensam viderit, toto corpore in apposita irruit, datq; ope-
ram vt expleatur omnibus, hoc solum spectans, vt nihil ē tanto
apparatu sinat reliquū. Quamobrem nō minus quā serpēs in
suis dentibus venenum circūfert. hi sunt enim insatiabilitatis
ministri & operarij, nihil nō ad cibū secantes cōterentēq; : qui
primō linguæ dijudicandos sapes offerant, deinde gula. Est
autem immoderata ciborum congestio lethifera naturaliter &
venefica, vt pote concoctionē præ multitudine nō admittenti-
bus

DE MVNDI OPIFICIO.

33

bus quæ ingesta sunt, quādo adduntur alia super alia priusquam
priora digesta sint. Vocem autem humanam serpens emisisse di-
citur, quia plurimos sui studiosos propugnatorēque voluptas
habet: qui defensione huius suscepta, nouam audent afferre do-
ctrinam, tribuentes ei potentiam in rebus omnibus magnis ac
paruis absque vlla exceptione. quādo & primi maris fœminæq;
congressus sequestram habent voluptatem, & genitura absque
hac non perficiuntur. tum quæ genita sunt nullius prius consue-
tudinē affectant quā huius, quippe gaudentia voluptate, con-
trarium verō huic dolorem æreferentia. quapropter plorat in-
fans recens editus, nimirum dolēs propter frigus. nam ē calidis-
simo loco vuluæ, in qua longo tempore habitauerat, progressus
repentē in aërem frigidum & inassuetū sibi, velut ictus eo sen-
tit, doloris ac vexationis manifestissimum fletu præbens indi-
cium. festinat enim, vt aiunt, ad voluptatem, tanquam ad maxi-
mē necessarium & cuncta cōplectentem finem omne animal,
præcipuē homo. Nam reliqua per solum gustum & genitalia
frui hac expetunt, homo per alios quoque sensus, quicquid spe-
ctatu auditq; delectare potest consectans auribus atque oculis.
Quin & alia dicuntur in laudem huius affectus plurima, & quod
sit animalibus familiarissimus atque cognatissimus. Verū sa-
tis sint exempli causa iam dicta, propter quæ humanam vocem
serpens emisisse visus est. ideo, vt puto, Moses etiam in legibus
quas priuatim scripsit de animalibus quæ sint cibus apta, quæ nō,
maximē laudat eum qui vocatur ophiomachus. Est autem reptile
subnixum longis eruribus, quibus à terra pro ingenio suo pro-
filat & sublime fertur, quemadmodum cætera locustarum gene-
ra. nam hic ophiomachus nihil aliud mihi esse videtur, quā
temperantiæ symbolum, quæ implacabile absque vllis inducijs
bellum gerit cum voluptate atque intemperantia. altera enim
frugalitatē, parsimoniā, sola necessaria, subrigidam honestatēq;
vitæ eximie complectitur: altera operositatē sumptuositatēq;
quæ lautitiās deliciasque afferūt animæ atque corpori, & vitam
reddunt obnoxiam. morte molestiorē his qui rectē sapiunt. Car-
terum voluptas suas præstigias ac fraudes viro non aude admo-
liri, sed fœminæ, & per hanc illi, idq; admodū appositē efficaci-
tēque. in nobis enim quæ si vir est mens, sensus quasi fœmina.
Voluptas verō prius appellat pertētāq; sensus, per quos id quod
principale est mētem illicit. Postquam enim singuli sensus eius
veneficijs subiecti fuerint, adlubescētēs his quæ offeruntur, co-
loribus

PHILONIS IVDÆI LIBER

loribus figurisq; varijs visus, vocū cōcentibus auditus, saporum suauitatibus gustus, exalantiū vaporū fragratiæ odoratus, acceptis his donis tanquam famuli afferūt ea veluti domine rationi, aduocatā adhibēdo suadelam, ne repulsam vlla in re patiātur. Ratio porro inescata, iamq; ex regina facta subdita, & serua ex domina, & exul ex ciue, mortalis sit quā immortalis antea fuerat. Omnino enim scire oportet, quod voluptas tanquā lasciuia meretricula amatorem appetit, quārēs stupri conciliatores per quos illum ceu hamo capiat. sunt autē huius cupidinis sequestri sensus, quos postquam inescarit, facile mentē subiugar: quæ res externas intrō admittat, illis internuntijs & ostentatibus singulariū formas, & ei suū affectum imprimētibus. nā ceræ similis, recipit per sensus imaginationes, quibus apprehendit corpora, quod per seipsam nō valet, vt ante dixi. Continuo autē mercedē voluptatis habuerūt, qui primi sese in seruitutē dederūt molesto huic morbo & insanabili: mulier quidē vehementes dolores parturitionis, & in reliqua vita continuas tristitias, præsertim in gignendis educādisq; liberis, ægrotis sanisq; in prosperitate & aduersitate degētibus, quominus libertate frueretur, vitæ sociū agnoscens pro domino, cuius mandata exequi necesse habeat. viro itē pro parte sua labores exantlādi sunt propoliti, sudorēq; continui, vt acquireret necessaria victui. præterea mulctatur vbertate terræ spontanea, quæ prius absq; agricola opera artēq; fertilitatē didicerat: iam verō inexhaustis laboribus succurrendū est inopia, ne fames interitionē afferat. Opinor em̄ quēadmodum sol & luna perpetuō lucē ministrāt semel iussi in rerū primordio, & diuinū mandatū indefinenter faciunt, non ob aliam causam quā quia malitiā procul terminis cæli exulat: eodem modo terræ quoq; latifundia frugifera sine arte curāq; agriculturalū latūra fuisse ingētes rerū copias annuis prouentibus. nunc autē perēnes illi fontes dei gratiarū retēti sunt, postquam cepērunt vitia maiores quā in virtus profectus facere, ne in indignos profunderetur beneficētia. Itaq; debuerat humanū genus, si pōna par culpe luenda esset, omnino deleri propter tantā erga benefactorem seruatoremq; duū ingratiudinē. at ille suo pōte ingenio clemēs, miseratione vindictā moderatus est, genus quidē manere sinēs, victū autē non acquē vt antea præbens, ne duobus malis accedētibus, otio saturitatēq; proni ad vim & peccatū fierent. Talis erat vita innocenter ab initio simpliciterq; viuentiū: talis item postquam virtutē posthabuerūt vitij, a quibus abstinentum

LEGIS ALLEGORIARVM.

nendū est. Licet porro ex superiore de mundo cōdito narratione alia quoq; multa nos discere, præcipue quinque res omniū pulcherrimas & optimas. primū, esse & præesse numē, ne nos fallāt impij: quorū alij dubitarūt, ambigēdo an sit: alij verō his audaciores perstricta fronte negauerūt esse, sed verbis tantūmodo celebrari ab hominibus per figmēta fabularū veritatē adumbrantibus. Secūdo, deū vnum esse, ne fallamur à multorū deorū asfectoribus: quos non pudet deterrimam reip. speciem ex terra in cælum transferre vulgi potentiam. Tertiō (sicut iam dictum est) mundū esse factū, aduersus eorum opinionē qui eum infectum sempiternūq; esse contendunt, nihil deo tribuentes amplius. Quarto, hunc ipsum creatum mundū esse vnum, quādo & vnus eius opifex est, qui hac vnitatē opūs suū simile sibi reddidit, ad cuius vniuersi perfectionē vsus est omni essentia. integrū enim non esset, nisi cōpactum & constitutum fuisset ex omnibus partibus. nam non desunt qui credant plures mundos esse, quidam etiam infinitos, ipsi carentes fine modōq; ignoratiæ, & ad veritatem indociles: quos nosse cauerēq; bonū est. Quinto, præesse mundo dei prouidentia. semper enim author curā gerit operis sui, cōmuni necessariāq; lege naturæ: quemadmodū & parentes curant suā progeniem. Hac quicunq; nō tam auribus quā cognitione maturē perceperit, & in anīmū suū mirandas, omniq; studio petēdas, species impresserit: esse deum præesseq; rebus, & hunc vnū esse qui verē sit, & ab ipso mundū conditū credi oportere, eumq; (vt dictū est) vnicū, hac vnitatē authori suo simile: postremo nunquam nō gubernari eum ab opifice suo: is beatam felicemq; vitam acturus est, decretis pietatis diuinis formatus.

PHILONIS IVDÆI,
SACRAE LEGIS ALLEGORIA-
RVM POST SEX DIERVM
OPVS. LIBER PRIMVS.

T PERFECTI sunt cæli & omnis eorum militia. Postquam de mentis sensusq; generatione dudum dixit, nunc ex vtrōq; perfectionem mandat literis. Sed neque mentem indiuiduam, neq; sensum particularem perfectum esse ait, verum ideas: alteram mentis, alteram sensus. Tecte quidē men-

PHILONIS IVDÆI LIBER I.

rent calum, quoniā intelligibiles in eo sunt natura, vocat: sensum verò terram, quia constitutionem corpori similē & fermē terrenam sensus sortitus est. Ornant autē mentem quidem intelligibilia incorporeāq; omnia: sensum verò corporea & quęcunque sensibilia. Et complevit Deus die sexto opus suū quod fecerat. Rusticanā simplicitatis est putare, sex diebus, aut vti que certo tempore mundum conditū: quia totus mundus vicissitudo est dierum ac noctiū, quam solis motus super terram sub terraq; meantis necessario conficit. Sol autem pars celi cēsetur, ut fatendū sit tempus posterius mūdo esse, quippe quod mūdi est effectus. nam celi motus indicavit naturā tēporis. Ergo cum audis: Complevit sexto die opera, intelligere non debes de diebus aliquot, sed de senario perfecto numero, quia primus in tres partes æquales diuiditur, dimidiam, tertiā, sextā, & ex æquilateris duobus cōstat, bis tribus. binarius quidem & ternarius excedūt iuxta corpus æqualitatē: alter materię imago, quę diuiditur fecaturq; tanquam mortalis, alter verò solidi corporis, quod iuxta triplicē dimensionē potest diuidi. quia & organicorū animalū motibus cognatus est. sic enim organicū corpus natū est vti optē ingenio moueri queat prorsum, retrorsum, fursū, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum. Vult igitur indicare propheta, tum mortalia, tū incorruptibilia genera ex proprijs cōstitisse numeris, mortalia (ut dixi) senario metiens, beata verò & felicia septenario. Primū igitur septimo die requiescēs à mortalibus operibus, alias diuiniōres formationes incipit. nunquam enim deus operari desinit: sed sicut proprium ignis est vrere, & niuis refrigerare: ita dei quoque operari: idque multò magis, eo quod ipse alijs etiam rebus omnibus operandi author est. Rectē sanē dicitur Quiescere fecit, non Quieuit. quiescunt enim quę videntur operari, ipsa nō agētia. at factor ille non quiescit. ideo subinfertur. Quiescere fecit quę exorsus est. Quęcunque enim nostris artibus fabricantur, ea semel absoluta stant manentq;: at quę deus perficit sua sciētia, mouētur de nouo. fines enim eorū, aliorū sunt principia: ut diei finis, noctis initium, mensis quoq; & annos desinentes, initia sequentiū cogitare debemus. itidem dum alia corrūpuntur, gignuntur alia: & dū alia gignuntur, corrūpuntur alia: ut verē dictū sit, perire nihil eorū quę generata sunt. sed aliud accedēs ad aliud, aliā formā repręsentat. gaudet autē natura septenario. erraticę septē sunt, in cōtrariū nitētes quotidiano cali cursui. vti septē stellis completur, cōmerciorum, cōsociationis

LEGIS ALLEGORIARVM.

37

tionis hospitalitatēq; hominū causa pręcipua. mūtationes quoque lunę singulis septimanis sunt, sideris rebus terrestribus familiarissimę: quod quascūq; in aere mūtationes operatur, maximē iuxta suas hebdomadarias figurationes efficit. mortalia certē (ut dixi) omnia quę diuiniū principij calitus sibi cōtrahunt, iuxta septenariū mouētur salutariter. Quis enim nescit infantij septimestrium felices parrus: si verò tempus vteri producat in mensem octauum, plerosque omnes infelices? rationē quoque aiunt in homine absolui primo septēnio, quādo iam idoneus est interpret vītorū nominū ac verborum, rationalē habitudinem sibi cōparans: item sequēti septēnio ad summā perfectionē peruenire, nimirū ad potentiā progignēdi sui similem: id quod accidit circiter annum ætatis quartumdecimū. tertiū deinde septennium incrementi finis est. nam vsq; primū supra vigesimum annū augetur proceritas hominis: quod tēpus à multis vocatur ætatis maturitas. animę quidē bruta pars septisariā diuiditur, in quinque sensus, & vocis instrumētum, & genitalē vim suis membris insitā. Item corporū motus septē sunt, sex pro ratione membrorū, in orbē septimus. septem item interiora viscera, stomachus, cor, lien, iecur, pulmo, renes gemini. totidē quoq; membra corporis, caput, ceruix, pectus, manus, vēter, inguen, pedes. certē principalis pars hominis septē habet foramina, oculos duos, totidem aures narēsq;, os septimū. septē sunt & excrementa, lacryma, mucus, saliuā, genitura, quęq; per geminas corporis cloacas deriuantur, sudorq; totius corporis. in morbis sanē septimus dies maximē iudicat: & mulieribus menstruę purgationes vsq; septimū diē protenduntur. quin & ad vtilissimas artes vis huius numeri peruenit, scilicet grāmaticā & musicam: quādoquidem in grāmatica vocales optimę elementorum potentissimęq; septē sunt: & in musica lyra chordarum septem, pręstantissima est instrumentorum fermē omniū: quoniā harmoniarum ratio, quę quidem in melico genere pulcherrima est, in hac consideratur maximē. tonorū quoq; septē sunt discrimina, acutus, grauis, circūflexus, asper, tenuis, longus, breuis. & primus numerus nascitur ex perfecto, id est senario, & vnitate. præterea iuxta quandam rationē qui intra denarium sunt numeri, aut gignunt eos qui sunt intra denarium, aut gignuntur ab eis, aut vtrunque. at septenarius nec gignit vllū eorum nec gignitur à quoquam, quapropter in suis fabulis Pythagorici eum semper virginī sine matre natū assimilāt, quia & illa nec partu est edita, nec vnquam

PHILONIS IVDÆI LIBER I.

pariet. Itaq; quiescere fecit diem septimū ab operibus suis quæ fecit. Id autem sic intelligendū, mortalia genera tū deus cessat fingere, cū incipit facere diuina, & septenarij naturæ familiaria. id ad mores pertinet hoc modo: quando in animā subintrauerit illud iuxta septenariū verbū sanctū, cōpescitur senarius, & quicquid occupatū videtur in faciēdis hūc rebus mortalibus. Et benedixit deus diē septimū, & sanctificauit eum. Mores qui iuxta septimā verēq; diuinā lucē facti sunt, benedixit deus, moxq; sanctificat. sūma enim cognatione benedictus sancto iungitur. ideo de illo qui magnū votū vouit scriptura dicit, quod si mutatio repentina polluerit eius mentē, non erit sanctus. Caterū dies priores meritō irrationales sunt. irrationalis est enim quiuis nō sanctus mos. ideoq; qui benedictus sanctus. Rectē igitur dictū, quod septimū benedixit simul & sanctificauit, quia in eo cessauit ab omnibus operibus suis quæ cōpescit deus facere. Causa redditur ob quam benedictus sanctusq; factus sit, qui iuxta septimā perfectamq; lucem degit, quando quidē in hac natura quiescit mortaliū cōstitutio. ita enim se res habet. postquam splēdor virtutis exortus fuerit, clarus reuera diuinusq;, cessare facit generationē naturæ cōtrariæ. docuimus autē quod deus facere non cessat, sed aliarū rerū generationē aggreditur, quippe nō opifex modo, verum & pater rerum conditū. Hic est liber generationis celi & terræ, quādo creata sunt. Hæc quæ iuxta septenariū mouetur perfecta ratio, principiū est tum ordinati iuxta ideas intellectus, tum generationis intelligibilis rerū iuxta ideas ordinarū: vel vt propriē loquar ad sensum pertinentiū. Librum autem vocat dei verbū, in quo inscriptæ insculptæq; habētur ceterarū rerum substantiæ. Ne autē suspiceris intra certa temporis spatia numen facere aliquid, sed ignota, incerta, inscrutabilia, incōprehensibilia humano generi esse eius opera, subinfert has voces. Quādo creata sunt, nō definiēs diserte quādonā. Incircūscripte enim fit quicquid ab hac causa fit. atque ita negatur hoc vniuersum intra sex dies conditū. Die quo fecit deus celū & terrā, & omne vires agri antequā oriretur in terra, omnēq; herbā agri prius q̄ germinaret. Non enim plura deus super terrā, & homo nō erat qui operaretur terrā. Diem hūc superius librum dixit, siquidē vtrōbique celi & terræ describit generationē. nā illustrisimo splēdidissimoq; suo verbo, vno edicto deus vtrūq; creat, & ideā intellectus, quam figuratē celū vocauit: & ideā sensus, quā significauit terrē nomine. Duobus autē agris assimilāt ideā intellectus, & ideam sensus

LEGIS ALLEGORIARVM.

39

sensus. intellectus enim fructus sunt quæ intelligitur: sicut sensus ea quæ sentiuntur. Quod autē dicit tale est, sicut particulari indiuiduūq; intellectu prior est quædā idea tanquā archetypū huius exemplaritē particularis sensus alia, ad exprimēdas formas vicem signaculi obtinēs: ita priusquā fieret indiuidua intelligibilia, erat idipsum intelligibile, ob cuius participationē cetera quoq; sic nominatur. Virēns quidem agri, intelligibile dixit mentis. sicut enim in agro virētia germinat florentq; ita mētis germen est intelligibile. itaq; prius quā indiuiduū intelligibile crearetur, illud ipsum intelligibile absolutū erat, generale iam tum vniuersalēq; quippe cōpletum. Et omnem, inquit, herbā agri prius quā germinaret. Id est, prius q̄ germinaret indiuidua sensibilia, iā erat genera, sensibile per creatoris prouidētiā. Hic quoq; addidit Omnem, decenter sanē sensibile cōtulit eū herbā, quia animā parti brutæ sorte obuēnit. alioqui cur supradixit, virēs agri & omnē herbā, ac si herbā nequaquā videret? sed virēs agri est intelligibile mētis germen: herbā verō sensibile, ipsum quoq; germen brutæ partis anime. Nō enim pluerat deus super terram, & homo nō erat qui operaretur terrā. Valde naturaliter. nisi enim deus pluerit super sensum perceptiones subiectorum, ne intellectus quidē circa sensum operabitur & occupabitur. Cū enim ipse ex seipso, nō sit idoneus ad irrorādos visui colores, voces auditui, gustui sapores, ceterisq; sua perinde subiecta sensibus, quā primū deus sensibilibus sensum rigare cōpperit, mox intellectus tanquā vberimæ terræ cultor præsto est. at idea sensus, quæ figuratē vocatur pluuia, nullo alimēto indiget. sed alimentū sensui sunt indiuidua sensibilia, quæ vtrūq; corpora sunt. idea autē aliud q̄ corpus est. ceterum prius quā existeret indiuidua, nō pluerat deus super ideā sensus, quæ terra hic nominatur, hoc est nullū alimentū ei præbuit. nam ea nullo prorsus opus habebat sensibili. quod autē sequitur: Et homo nō erat qui operaretur terrā, idem est quod: idea intellectus ideā sensus nō exercebat. mēs enim eiusq; intellectus exercet sensum per sensibilia. intellectus autē idea, quā vllū existat indiuiduū illi familiare corpus, nō exercet ideā sensus. si enim exerceret, exerceat per sensibilia. nam in ideis nihil est sensibile. Fons autem ascēdebat de terra, & irrigabat eius faciem. Hic intellectū dicit terræ fontē, sensus verō faciem eius. hunc enim locū ex vniuerso corpore ad exercēdas ideas aptissimū, natura omnia prouidens eis attribuit. Fontis autē modo intellectus sensum quēq;

PHILONIS IVDÆI LIBER I.

irrigat, immittens riuos cōuenientes singulis. & vide quomodo analytica ratione potētiæ animalis inuicē cōnexæ sunt. cū enim tria sunt, intellectus, sensus & sensibile, medius est sensus, utrāq; autem extremitatem occupant intellectus & sensibile. atqui ne intellectus quidē potest operari, hoc est exercere se per sensum. nisi autem deus pluerit & rigarit sensibile, ne cōpluræ quidem rei sensibilis vlla est vtilitas, ni terræ modo intellectus extendēs se vsq; sensum, mouerit eum quiescentem, & adduxerit ad subiecti sui comprehensionem. itaq; intellectus & sensibile semper par pari referre conantur, hoc quidem subiectū sensui tanquam materia: ille verō mouens sensum ad externa tanquam artifex, vt fiat imperus. animal enim nō animali præstat rebus duabus, imaginatione & imperus. imaginatio fit progressu intellectu per sensum ad externa: imperus verō imaginationis germanus per intellectus vim intenziuā, quam intēdens per sensum attingit subiectū, & accedit ad id, cupiens cōprehendere. Et finxit deus hominem de humo terræ, & inspirauit in faciem eius spiritum vitæ: & factus est homo in animā viuentem.] Duplex hominum genus, alter est cælestis, terrestris alter. cælestis quidem, vt pote ad imaginē dei factus, expers corruptibilis & in totum terrenæ essentia. terrestris verō ē seminali materia, quam humum vocat, cōpactus est. ideo cælestē non fictum dicit, sed formatum ad imaginē. terrestre verō signum, irrationalis progeniem esse artificis. ceterum homo terreus accipiendus est intellectus qui inseritur corpori, nondum ei cōcretus. is terrenus reuera est & corruptibilis, nisi quod deus inspirauit illi vim veræ vitæ. ac tum demū fit iam, non amplius fingitur, in animam non otiosam & ignauā, sed intelligentē verēq; viuentē. ait enim In animā viuentem factus est homo. Quærat aliquis, cur deus terrogenā & corporis additā mētem spiritu diuino dignatus sit, & non potius illā iuxta ideam factā & iuxta imaginem ipsius dei. Secundō, quid sit quod dicit inspirauit. Tertiō, quam ob rē in faciem inspirat. Quartō, quam ob rem vtatur spiritus vocabulo: num ita, sicut quādo dicit: Et spiritus dei ferebatur super aquā: stat nunc non spiritus sit mentio. Ad primum rēspōdendum, primo, quod benignus eum sit deus, largitur bona omnibus etiā non perfectis, inuitans eos vt æmulatores virtutis atque participes fiant, ostentansq; immensas suas diuitias, quod sufficiant etiam his qui non magnam vtilitatem inde capiunt. Hoc autem etiam alijs rebus declarat manifestissime. Quoties enim pluit in

LEGIS ALLEGORIARVM.

41

in mare, fontes producit in locis desertissimis, tenuem & asperam sterilemq; terram rigat inundans fluminibus, quid aliud exhibet quā nimietatem diuitiarum benignitatisq; suæ. Eadem est causa, ob quam nullam animam sterilem boni creauit, quamuis sint quædam quibus hoc est inutile. Altera responsio commendat diuinam iustitiam. Inspiratus aliquis vera vita, sed virtutis expers, puniendus propter peccata, iniquē secum iniustitæque agi diceret, quandoquidem per ignorantiam boni prolapsus sit in ea. Esse autem in causa ipsum, qui nullam ei mentem inspirasset. & forsitā negaret omnino se peccasse, siquidem quæ ab imprudentibus fiunt, ne in peccatorum quidem rationem competere quidam asseuerant. hæc quidem vox Inspirauit, idem valet quod afflauit animauitq; in anima. absit enim vt putemus deum oris aut narium instrumentis vsum ad inspirandum. expers enim qualitatis deus, tantum abest à forma humana. quin & aliud naturæ arcanū hæc voces proferūt. Tria enim hic requirūt, quod inspirat, quod inspirationē capit, & quod ex inspiratione accipitur. Deus inspirat, mens inspirationē capit, spiritus ex inspiratione accipitur. quid ergo ex his colligitur? vnitio sit horum trium, porrigente deo à seipso manantem vim per medium spiritum vsq; subiectum: ad quid aliud nisi vt cogitatione percipiamus eum? alioqui quomodo anima deum intellexisset, nisi ipse inspirado attigisset eam quantum fieri potuit? nec enim ausa fuisset humana mens tam alte ascendere, vt attentaret dei naturam, ni deus ipse trahendo subleuasset eam ad seipsum, quatenus fas erat humanum intellectum subleuari. Quin & formauit eum pro ipsius viribus. Ceterum faciem inspirat naturaliter & moraliter. naturaliter quia in facie sensus creabat: quæ pars corporis maximē animata est & inspirata. moraliter sic: quemadmodum principalis pars corporis est facies, ita animæ pars principalis est mens. hanc solam inspirat deus, alias hoc honore non dignatur, sensum, ratiocinationem, gignendique vim, nam hæc secundum locum obtinent. à quo igitur hæc quoque inspirantur? Dubio procul à mente. Quicquid enim hæc accipit à deo, brutis animæ partibus communicat. quo fit vt mens animetur à deo, brutum verō quod inest animæ, à mente. Est enim mens tāquam deus partis brutæ, & ideo Moysen quoq; scriptura nō grauatur deum Pharaonis dicere. Nam quæ sunt, partim à deo & per ipsum sunt: sicut procedente contextu legetur, Plātauit deus paradisum. inter ea mens censetur.

PHILONIS IVDÆI LIBER I.

Bruta verò pars à deo quidē facta est, non autem per deū, sed per
rationale partē præidentē regnantemq; in anima. Spiritū por-
rō non flatū dixit, quasi intersit aliquid. Nam in spiritu intelli-
mus robur, tenorē, & vim: flatus tanquam aura quādā est & ex-
halatio lenis ac sedata. Quapropter mens facta ad ideā & ima-
ginem, dicit potest cōmunicare cum spiritu. robur enim hic in-
telligitur. procedēs autē à materia leuiore, aura dicitur exha-
latiōq; qualis sit ex aromātibus: quæ asservata vel sine suffitu emit-
tunt quandā fragrantia. Et plātauit deus paradisum in Edē ad
orientē, & posuit ibi hominē quē sūxerat.] Diuinā & celestē
illam sapientiā cū nominasset multis nominibus, & varias ap-
pellationes eam habere ostēdisset, vt quā principiū & imaginem
& visionē dei vocauit: nunc eius tanquā exēplaris imitamentum
terrenam sapientiā insinuat per paradisi plantationē. absit enim
vt tāta rationē nostrā inuadat impietas, vt suspicemur deū plan-
tare & terrā colere. cur enim id faceret, statim occurrit dubita-
tio. nō enim vt amēnos secessus & voluptates sibi quæreretur, quæ
fabulositas ne in cogitationē quidē admittēda est. nā deo ne to-
tus quidē mundus dignū esset domiciliū: qui sibiipsē locus est,
& ipse seipso plenus sibiq; sufficiens, cū deus alienā indigentia,
solitudinē inanitatēq; impleat & contineat, ipse verò à nullo
alio cōtineatur, vtpote vnus & totū ipse ens. ergo terrenā virtu-
tem seminat ac plātat deus humano generi, quæ sit imago effi-
giesq; celestis virtutis. miseratus enī nostrū genus, & cōspicatus
id plurimis refertū vitijs, auxiliatricē & depultricē animæ mor-
borū virtutē terrenā radicauit, ad imitationē formamq; celestis
exēplaris, eamq; non vno vocat nomine. Paradisus certē figura-
tē dicitur virtus. locus autē proprius paradiso Edē, id est delicia-
rum. virtuti autē cōuenit pax, voluptas, gaudiū, in quibus sunt veræ
deliciae. quin & ad orientē est huius paradisi plātatio. nā nec occi-
dit nec extinguitur, sed perpetuū suapte natura lux eius oritur:
& vt puto, sicut sol exortus caliginosum aērē replet luce: sic etiā
virtus exorta in anima caliginē eius illustrat, & multū tenebra-
rum discutit. Et posuit, inquit, ibi hominē quē sūxerat.] Cum
enim bonus sit deus, & ad virtutē tanquā peculiare suum opus,
exerceat genus nostrū, mentē collocat in virtute, videlicet vt ni-
hil aliud quā hanc colat curēq; ceu bonus agricola. Quærat
hic aliquis, quare cū fas piūmq; sit imitari, opera dei, ego vector
plātare lucū apud sacrariū, deus autē plātat paradisum? ait enim
lex: Non plantabis tibiipsē locū, omnē arborē apud sacrariū dei

tui

LEGIS ALLEGORIARVM.

43

ui nō facies tibiipsē. quid igitur dicendū? Decēs esse deo plātare
& ædificare virtutes in anima. mens autē sui amās & impia, vo-
lens videri æqualis deo, dum se facere putat, reuera patitur, cate-
rūm cum deus seminat & plātat in anima quicquid honestū est,
mens si dicat, ego plāto, impiē facit. non plantabis igitur quādo
deus plātat. quod si & plātas in anima posueris, o anime, fructi-
feras plāta omnes, & nō lucū. In loco enim tam syluestres quā
mites sunt arbores. virtū autē sterile in anima cum miti fructife-
rāq; plātare virtute, lepra est biformis & cōfusa propriū. si tamē
ea quæ misceri non debēt in vnū coēgeris, separa secernēq; à pu-
ra & incōtaminata natura: quæ solet offerre deo res irreprehen-
sibiles. hæc autē est sacrariū. ab hoc enim alienū est, dicere opus
aliquod esse animæ, cū ad deum referātur omnia, & permiscere
fructifera infructiferis. reprehendendū enim hoc: tu offer deo res
irreprehensibiles. ergo siquid in his præuaticata fueris o anima,
re ipsa lædes, non deum. ideo dicitur, Non plātabis tibiipsē. deo
enim nemo operatur, præsertim vilia. moxq; additur, Non fa-
cies tibiipsē. dicit autem & alibi scriptura, Non facietis mecum
deos argenteos, & deos aureos non facietis vobisipsi. quisquis e-
nim vel qualitatem putat habere deum, vel non vnum esse. vel
non ingentum & incorruptibilem, vel non immutabilem, sibi-
ipse iniuriā facit non deo. & quisquis aliter sentit, suam ipse ani-
mam implet opinione falsa & impia, nō vides quod etiam si nos
inducat in virtutem, & inducti plantemus, nihil quidem infru-
ctiferum, sed omnem arborem cibo vilem, iubet tamē purgare
præputium? id autem est, videri plātare. eam arrogantiam ab-
scidere præcipit. nā impura est naturaliter. Hunc recēs fictū ho-
minem posuit in paradiso] inquit scriptura nil addēs præterea.
quis igitur est de quo post dicit: Apprehēdit dominus deus ho-
minem quē sūxerat, & posuit eū in paradiso vt operaretur eū &
custodiret?] Nū forte alius est hic homo iuxta imaginē & ideā
factus: vt duo homines in paradisum introducātur, alter fictus,
alter iuxta imaginē. ergo qui iuxta ideā factus est, nō solum in-
ter plātationes virtutū censetur, verum etiā operarius est earum
& custos. id est memor eorū quæ audiuit & exercuit. at fictus ille
nec operatur virtutes nec custodit, tantū introducit in decre-
ta dei fauēte ipso, mox virtutis trāsfiga futurus. ideo quem tan-
tūmodo ponit in paradiso, fictum vocat: illū verò quem opera-
rium custodēmq; cōstituit, non fictū, sed quē fecit. & hunc quidē
apprehēdit, illum verò expellit, eum autē quem apprehēdit, tri-
bus

PHILONIS IVDÆI LIBER I.

bus dignatur ex quibus constitutus est, bonitate natura, tangēdi facultate, diuturnitate memoria. ergo tangēdi facultas, est positio in paradiso, memoria verò custos seruatrixq; sanctorum decretorum: sicut bonitas natura, actio rerum honestarū & operatio. at ficta mens nec meminit honestatis, nec operatur eam, contenta facultate tangendi. ideo posita in paradiso, paulò post fugitiua expellitur. Et emisit deus ē terra omnē arborem pulchram visu, & bonam ad cibum, & arborem vitæ in medio paradisi, & arbore scientiæ boni maliq;.] Arborea virtutis quæ in anima nascuntur nunc describit. hæ sunt indiuiduæ virtutes, harūmq; operationes & recte facta, & quæ dicuntur apud philosophos officia. hæ sunt stirpes paradisi huius. exprimit tamen has ipsas, docens quodd bonū illud tum ad spectandum tum ad fruendum sit præstantissimum. Quædam enim artes contemplatiuæ sunt, non itē actiuæ, geometria, astronomia: quædam actiuæ, at non contemplatiuæ, materiaria, æraria, & illiberales cætera. at virtus contemplatiua simul & actiua est. habet enim contemplationem, quandoquidē ad hanc deducit nos philosophia per tres suæ partes, rationālē, morālē, naturālēq;. habet item actiones. est enim virtus ars totius vitæ omnes actiones in se continentis. & quamuis contemplationē & actionē habeat, tamen in vitæq; est præstantissima. est enim cōtemplatio virtutis pulcherrima, vsus verò & actio sectanda omni conatu. ideoq; dicit arborem esse aspectu pulchram, quod contemplationem significat: & bonam ad cibum, quod vsus & actionis signū est. Cæterum arbor vitæ est illa generalissima virtus, quam quidam bonitatem vocant, à qua indiuiduæ virtutes procedūt. quamobrem etiam media paradisi locatur habens regionē capacissimam, vt ab utroq; latere ceu rex stipeetur satellitio. Alij dicunt cor intelligi nomine arboris vitæ, quia causa viuendi est. medium corporis regionem sortitum, vt princeps secundū ipsorum opinionē. verū hi falluntur, medicam sententiā afferentes pro physica, nos autē, quemadmodum & antea dictum est. illam generalissimam virtutem dici arborem vitæ affirmamus. hæc verò diserte in medio paradisi esse traditur. sed altera, scilicet scientiæ boni maliq; non declaratur intra paradysum sit an extra. sed postquā dixit, & arbor scientiæ boni maliq;, mox desijt, nec declarauit vbinā erat, ne alie no à physiologiæ mysterijs moueret admirationē scientiæ suæ. quid ergo dicendum est? esse eam & intra paradysum & extra, essentia quidē intra, potētia verò extra. quomodo? principalis vis nostra

LEGIS ALLEGORIARVM.

45

nostra omnicapax est, & sicut cera omnes formas vel pulchras vel turpes recipit: sicut & supplantator ille iacob fatetur dicēs: Super me facta sunt hæc omnia. nam vnica anima innumeras formationes rerū quæ in natura sunt capit omnīū: quæ quoties characterem perfectæ virtutis recipit, vertitur in vitæ arbore: quoties vitij, sit arbor scientiæ boni maliq;. at virium à diuino choro exultat. Ergo principalis illa vis, quæ hoc intra se admittit, in paradiso est iuxta suā essentiam: inest enim in ea vi character ille virtutis proprius, qui in paradiso est: at iuxta potētiā non est ibi, quia forma vitij aliena est à præceptis dei. Quod dico, vel sic potes discere. nunc in meo corpore principalis illa vis est iuxta essentia, potentia verò in Italia Siciliaue. quoties de his regionibus cogitat: itē in cælo, quoties de celestibus speculatur. qua ratione interdū quiddā in profanis locis constituti iuxta essentiam, sunt in sacratissimis, imaginantes ea quæ ad virtutem pertinent. Ecōtra constituti in sacris penetralibus, cogitatione profanantur, quod ea sit ad deteriores villioresq; formas mutabilis. Itaq; nec inest paradiso virium, nec abest. potest enim ibi esse iuxta essentiam, potentia verò non potest. Fluius autem exit ex Edem, vt irriget paradysum, qui inde determinatur in quatuor capita. nomen vni Phison, ipse est qui circuit omnem terram Euilat, vbi est aurum: & aurum terræ illius bonum est. Ibi carbunculus inuenitur & lapis prasinus. Et nomen fluuii secundum Geon. is circuit terram Aethiopie. Tertius fluuius est Tigris, ipse vadit contra Assyrios. Quartus fluuius ipse est Euphrates.] Per hos vult particulares virtutes designare. hæ sunt numero quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Cæterum maximus ille fluuius, à quo deriuantur alij quatuor, generalis est virtus, quam quidam bonitatem nominant. Quatuor autem eius deriuationes, virtutes rotidem. Sumit igitur initia generalis virtus ab Edem, nempe à dei sapientia: ab ea inquam quæ gaudet deliciaturque solius dei patris maiestate sese oblectando. Ab hac vniuersali quatuor hæ deriuantur, quæ quidem fluminis in morem rigat benefacta singularum, inundans ea largis fluentis honestarū actionum. Inspiciamus etiam vocabula. Fluius, inquit, exit ex Edem ad irrigandū paradysum.] Fluius est illa generalis bonitas. exit hæc ex dei sapientia: hoc est ex verbo dei. iuxta hoc enim virtus vniuersalis facta est. Rigat autem paradysum hæc vniuersalis virtus, id est particulares virtutes irrigat. Capita verò accipiuntur nō localiter, sed principaliter.

PHILONIS IVDÆI LIBER I.

liter. nam vnaquæq; virtus princeps reuera & regina est. Hæc autē vox Determinatur, idē valet quod finitur terminis. Prudentia quid agendum determinans, fortitudo quid sustinendum, temperantia quid eligendum, iustitia quid cuiq;tribuendum.

Nomen vni Phison. ipse circuit omne terrā Euilat, vbi est aurum: & aurum terræ illius optimū est. ibi carbūculus inuenitur, & lapis prasinus.] E quatuor virtutibus vna species est prudentia, quæ Phison hic nominatur, *ἀνὸ τοῦ φιδροβου*, id est, quod parcat animæ seruans eam à peccatis. circuit autē choreæ modo terram Euilat, id est, placidam mitem propitiāq; constitutionem cōseruat. sicut autē metallorum optimum probatissimūq; est aurum, ita inter animæ virtutes prudentia habetur probatissima. hæc autem verba, Vbi est aurū, significant: vbi est res aureo fulgore igneque prædita illa pretiosa prudentia, inter opes diuinas citra controuersiam pulcherrima. huic virtuti attribuitur duæ qualitates, eius qui habet prudentiam, & eius qui vitur ea, quas carbunculo prasinūq; cōparat. Et fluuiio secundo nomen Geon. is circuit omnem terram Aethiopiæ.] Figurātē hic fluuius est fortitudo. interpretatur enim Geon pectus aut cornu petra. vtrunque fortitudinē significat. nam circa pectus, vbi & cor, habet domiciliū, & ad defensionē suā parata est. est enim sciētia sustinendorū non sustinēdorumq; & neutrorum. circuit autē & obsidet hostiliter Aethiopiā, cuius nomen si interpreteris, idē est quod humilitas. humilis autē & abiecta timiditas, cui fortitudo semper aduersatur. Tertius fluuius Tigris, qui vadit cōtra Assyrios.] Tertia virtus est temperantia, resistens voluptatibus istis quæ sibi videntur imbecillitatē humanā corrigere. nam Assyrios in corrigētes licet vertere, confert autē concupiscentiā cum immanissimo animali tigride, cum qua perpetuū negotium habet temperantia. Oritur hic dubitatio cur secunda fortitudo, tertia temperantia, prima prudentia recensatur, omiſſa mētiōe virtutum ceterarum. animaduertendū igitur tripartitā esse nostram animam, habereq; partes, rationale, irascibilem, & cōcupiscibilem: quarū rationalis-regionē capitis inhabitat, irascibilis verò pectus, sicut concupiscibilis inguina. harum cuiq; appositā esse virtutem propriā, rationali prudentiā, ratiocinationis enim est sciētiā habere faciendorū & non faciendorū. Irascibili fortitudinem, concupiscibili temperantiā. hæc enim medicamus & sanamus concupiscētiās. Quemadmodum igitur caput prima summāq; pars est in animali, secunda pectus, inguen tertia: rur-

sumq;

LEGIS ALLEGORIARVM.

47

sumq; in anima, prima pars rationalis, secunda irascibilis, tertia cōcupiscibilis: ita & virtutū prima est, quæ circa præcipiū animæ quod est rationale versatur, & circa summū caput habitat, prudentia. secunda fortitudo, quia circa secundā partem, animæ quidem iram, corporis verò pectus stabulatur. tertia temperantia, quia circa inguē, tertiā regionē corporis, & circa vim cōcupiscibile, quæ tertium locū habet in anima, occupatur. Quarus, inquit, fluuius ipse est Euphrates.] Figurātē verò quarta virtus est iustitia, reuera fructifera & mentē exhilarās. hæc ergo quando exoritur? cum tres partes animæ inter se consonant. hæc consonantia fit, dum penes præstantiorem est imperiū: vt quando ambæ irascibilis, concupiscibilisq; parent habenis partis rationalis, tunc sequitur iustitia. iustum enim est vt quod præstat, semper & vbique imperet: quod deterius est, imperata faciat. atqui rationale præcellentiū est, viliora cōcupiscibile & irascibile. sed vbi hæ duæ partes retrogradæ cōtumacesq; aurigam, id est, rationem impetu vehementi abstractū superauerint, & vtrius earum momorderit frenum, ibi summa est iniustitia. necessum est enim vt ignauo auriga regente ferantur in voragines & præcipitia: sicut contra vt virtute huius peritiāq; seruentur. Præterea si quoque cōsideremus rem propositam. Phison interpretatur oris mutatio. Euilat parturiens, per quā significatur prudentia. nam vulgus prudentem existimat eum qui more sophistarum inuentione ac elocutione pollet plurimum. Moses verò talem agnoscit pro studio eloquentiæ, pro prudente nequaquam. nam in mutatione oris, hoc est eloquendi facultatis, consideratur prudentia: quod quidem est non verbis sapere, sed opere spectatum esse actionibusq; ad virtutem cōpositis. Euilat verò quasi circumſcribit imprudentiā, ne parturiat exitium prudentiæ. est enim propriū imprudenti nomen parturiens, quoniam imprudens mens interdum res inconſeſſas parturit. itidem cum pecunias amat parturit, aut cum gloriam, voluptatem, & id genus alia concupiscit. ceterū cum parturit, nondum parit. ideo non est apta ad gignendū quicquam perfectum ignaua anima. Quod si quando videretur foris gignere, abortiui deprehēduntur deuorātes dimidiū eius carniū, pares morti animæ. Quapropter in sacra scriptura Moſen amici dei rogat Aaron, vt sanet leprā Mariæ, ne fiat in parturitione malorū eius anima. & ideo dicit: Ne fiat hæc quasi mortua, & vt abortiuū quod projicitur de vulua matris suæ, & deuorat dimidiū eius carniū.

Vbi

PHILONIS IUDAEI LIBER I.

Vbi est aurū, inquit. In mētiōe auri dicit, Vbi est. nā prudentia quam assimilauit auro, metallo sincero, puro, pretioso, examinato igne probatōq; ; illic quidē est in dei sapiētia : & cum illic sit, non possidetur à sapiētia: sed vbi sapiētia, ibi & ipsa est, possessio dei conditoris & opificis. Et aurum terrē illius bonum est. Ergo est aliud aurū non bonū? certe est. Nam duo sunt genera prudentiā, alterum vniuersale, alterū particulare. Itaq; prudentia mea cum sit particularis, non est bona. nam me pereunte simul interit. Vniuersalis autē illa quā dei sapientiam inhabitat cū domiciliū, bona est. Incorruptibilis enim in domo incorruptibili permanet. Ibi est carbunculus & lapis prasinus. Differunt hi duo, prudens, & prudētē agens. alter ornatus prudētia, alter exercens, eam. Ob hanc enim duo prudētia terrigena homini à duo est insita, vt sapiat & bonus sit. Quā enim eius est vtilitas, nisi à ratione recipiatur, & ei formas imprimat: itaq; rectē virtus iungitur prudentiā, & prudens cum exercente prudentiam, duo pretiosi lapides. Et fortē hi sunt Iudas atque Issachar. alter enim diuina prudentiā cultorē se constituit, gratias agens ei à quo bonum hoc accepit largiter, alter exercet se in virtute honestatq; actionibus. Itaq; Iudas confitentē significat, in quo Lia parēre desijt: Issachar verō bona operantē. supposuit enim suos humeros ad laborādum, & factus est vir agricola : cuius merces est (vt ait Moyses) anima seminibus plantisq; cōsita, hoc est, non labor inutilis, sed coronatus à deo & mercedem accipiens. Hāc autem sic intelligi oportere indicatur per alia, quando de talari veste scribitur: Et intexes in ea gemmarum ordines quatuor. Vnus ordo erit, sardius, topazius, smaragdus, in quo Rubim, Simeon, Leui. Et ordo secundus, inquit, carbunculus sapphirusq;. Sapphirus autem est lapis prasinus, carbunculo Iudas insculpitur, quia quartus sapphiro Issachar. Cur igitur nō dixit lapidē carbunculum, sicut lapidem prasinum? quia Iudas confessionis figura caret materia & corpore. Nam ipsum confessionis nomen declarat eam esse rem externa. Cū enim mens extrā se ipsam cōstituta, deo se ipsam obtulerit, sicut ille risus Isaac, tūc constitetur ei qui solus vere est. quā diu verō se causam rei cuiuspiam existimat, multum abest quin confiteatur cedatq; deo: nam & ipsa confessio debet intelligi non animae opus, sed dei, qui ostēdit ei hanc ingratitudinem. Caret igitur materia Iudas cōfitemens. laboriosus autē Issachar opus habet materia corporea. alioqui quomodo lectioni dabit operā studiosus virtutis absque oculis?

LEGIS ALLEGORIARVM.

49

oculis? aut quomodo audiet sermones exhortatorios absq; auribus? aut quomodo cibum potumq; desiderabit absq; ventre & huius curiositate? ideoque simulatur lapidi. Quin & colores eorum differunt. nam illi confessorio viro cōuenit color carbunculi: is enim deo gratias agens, igne quodā accēditur, & inebriatur ebrietate quadam sobria. alteri verō etiā laboranti, color prasinus lapidis. pallent enim qui se exercēt prae labore, & prae timore ne forte ad optatū finē non perueniat. Quarendū etiam, cur duo fluij, Phison Geonq;, regiones quasdā circūeunt, alter Euilar, alter Aethiopiā, ē reliquis verō neuter: sed Tigris dicitur meare contra Assyrios, de Euphratis meatu siletur. atqui re ipsa Euphrates, & circūfluit quasdā regiones, & ex aduerso fitas habet multas. verū non fit hic sermo de fluuiio, sed de morum correctione. Dicendum igitur prudentiā fortitudinemq; posse murum & vallū aduersus contraria vitia ducere, imprudentiā timiditatemq;, expugnareq; sic ea, infirmę enim ambo capiuntur facile. nam imprudens non agrē in potestatem prudentis redigitur. timidus itidem in fortis. at tēperantia non valet cōcupiscentiam voluptatemq; circūuallare. graues enim sunt aduersaria, nec facile expugnantur. non vides vel temperatissimos necessitate mortalis corporis ad cibos ac potus adigi? vnde ventris voluptates procedūt. satius igitur est resistere ac repugnare concupiscentiarum generi. Quapropter contra Assyrios vadit Tigris fluius, id est contra voluptates tēperantia. porro iustitia quam nobis refert Euphrates flumē, nec oppugnat quenquā nec circumuallat nec habet aduersariū. quare? quia huius est suū cuiq; reddere, & est loco nō accusatoris, sed iudicis. Quemadmodum igitur iudex, nec vincere vult quenquam nec habere aduersariū, sed lata sententia pondus addit parti iustiori: ad eundē modum iustitia quoq; cum nemini aduersetur, cuiq; rei quod suū est tribuit. Apprehendit dominus deus hominem quem fecit, & posuit eum in paradiso ad colendū operando custodiendūq;. Is qui fictus est homo differt ab eo quem deus fecit, vt dixi. ille mens est terrena magis: hic verō factus, expetior materia, & alienus ab huius corruptibili genere, cōstitutione puriore sinceriorq; præditus. hāc igitur puram mentē deus apprehendit, non finens extra se ipsam excedere: apprehensamq; collocat inter radicas germinantesque virtutes, vt operetur eas & custodiat. Multi qui se applicarunt ad virtutis studiū, circa finē desecerunt. sed cui deus largitur firmam scientiam, ei dat vtrumque: operari virtutes

PHILONIS IYDAEI LIBER I.

tes indefinenter, & asseruare has tanquam in promptuario. itaque operari ponitur pro facere, custodire autem pro meminisse. Et præceptum dedit dominus Deus Adamo, dicens: Ex omni ligno paradisi comedens comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedatis: quocunque enim die comederetis ex eo, morte moriemini. Quali Adamo præcipitur? querendum quisnam sit hic. Nulla enim prius eius mentione facta, nunc primum eum nominat. num fortè vult tibi illius facti hominis nomen tradere? Appellat, inquit, eum terram. sic enim vox hæc Adam interpretatur. Itaque nunc cum audis nomen hoc Adam, terrenum corruptibilemque intellige. nam ille ad imaginem factus, non terrenus est, sed celestis. Querendum item, cur qui omnibus reliquis imposuit nomina, sibi nullum imposuit. Quid igitur dicendum? mens quæ inest nostrum unicuique, cetera potest comprehendere, seipsam nosse non potest. Quemadmodum enim oculus alia videt seipsum non videns: sic & mens intelligit alia, seipsam non comprehendit. aut dicat quæ & vnde sit spiritus, an sanguis, an ignis, an aer, corpusue aliud: vel hoc saltem, corporeane sit an incorporea. & postea non sunt habendi stulti qui de essentia dei disserunt? Qui enim animæ suæ nesciunt essentiam, quò modo huius vniuersitatis animam exactè per noscere poterunt? deus enim anima huius vniuersitatis intelligitur. Merito igitur Adam, id est mens, alia nominans & comprehendens, sibi ipse nomen non imponit, quando seipsum ignorat naturamque propriam. huic præceptum datur, non illi factò ad ideam & imaginem. nam ille vel absque hortatu virtutem per se ipse didicit: hic citra operam præceptoris nunquam potest prudens euadere. interest autem inter hæc tria, præceptum, interdictum, mandatum siue monitum. interdictum ad peccata pertinet, & sit vel apud nequam hominem: præceptum ad rectè facta: mandatum ad medium hominem pertinet, qui neque nequam sit neque virtute præditus. Nec enim peccat ut interdictò habeat opus. neque rectè facit. ita ut recta ratio postulat: sed indiget admonitione, quæ abstinere à prauis doceat, exhortas ad desiderium virtutum civilium. Ergo homini ad imaginem perfecto nec iussus nec interdictis opus est. Perfectus enim homo nullius indiget. vilis autem homo tum præcepto tum interdictò indiget. stulto verò ad admonitione doctrinæque opus est. Quemadmodum perfecto grammatico musicove nullis harum artium præceptis opus est: ei verò qui aberrauit in harum considera

LEGIS ALLEGORIARVM.

51

consideratione, leges præceptaque adhibenda sunt: institutio verò recens in disciplinam tradito. Merito igitur mēti terrenæ, nec inter vitiosas, nec inter virtute præditas cēsendæ sed mediæ, dantur præcepta hæc & monita. sed tam præceptū quam monitum vtriusque nomine adhibetur, domini dei quæ. Præcepit enim dominus deus, ut siquidē paruerint præceptis, dignarentur diuina beneficentia: quòd si cōtumaces fuerint, à domino tanquam hero potestatem habente pellerentur in malā rem. ideòque dum è paradiso eiicitur, eadem reperuntur vocabula. dicit: Et emisit eum dominus deus è delicato paradiso, ut operaretur terram ex qua assumptus fuerat. Ut quoniam & pro potestate dominus, & pro merito deus præceperat, rursum vtroque modo in contumaciē animaduertetur. per quas enim potestates eum deduxit, per eandem inobedientem ablegauit. Præcepta autem sunt hæc: Ex omni arbore paradisi comedens comedes. Hortatur animam ut fruatur non vna quapiam arbore, nec vna quapiā virtute, sed omnibus virtutibus. Nam istud comesse alimoniam animæ significat. Alitur autem anima tractatione rerum honestarum, & actione bonorum operum. Conduplicauit autem rem, dicens, Comedens comede, hoc est commanducatum contritumque cibum, non ut quiuis è vulgo, sed more athletarum ad parandam fortitudinem. Etenim athletis pædottribæ præcipiunt, ne cibos concidant dentibus, sed per otium cōmoliant, quo ad vires proficiant. nam aliter ego aliter athleta nutrimur. ego, tantū ut viam: athleta ut etiam crassescat, & robur acquirat: ideòque vnum est ex præceptis ad virtutem se exercentium, cibum subtrahere. tale quiddam est comedendo comesse, representem tamen id etiam diligentius. Honorare parentes, cibis & alimentum est hos tamen aliter boni aliter mali honorant. alteri propter vulgarem consuetudinem, qui non comedendo comedunt, sed tantum comedunt. Quando igitur etiam comedendo? cum explicatis perscrutatisque causis, sic vltro iudicant esse hoc officium honestissimum. causæ autem sunt hæc: genuerunt nos illi, aluerunt, eruduerunt, omnium bonorum nobis causa fuerunt. Item comesse est summum illud ens colore: comedendo verò comesse, quando ad caput nostrum causamque respicimus, & ad referendam gratiā. Ex arbore autē scientiæ boni mali que non comederis. Ergo non est in paradiso arbor hæc: quandoquidē hortatur ut edat ex omni paradisi arbore: idque naturaliter est enim in eo per essentiam, ut dixi, non est per potentiā. sicut enim in cera

PHILONIS IVDÆI LIBER I.

per potentiam insunt sigilla omnia, actu verò solū id quod impressum est: ita & in anima quæ est ceræ similis, omnes formæ continētur potētia: reuera autem vnicus character præfens eam occupat, donec aboleatur ab alio efficacius impresso atq; manifestius. Deinceps illud quoque perquirendum esse videtur. Dum hortatur vt ex omni arbore paradisi comedat, vnicū hortatur, dum verò interdicit vsum arboris eius quæ boni malique causa dicitur, vt plures alloquitur. Illic enim inquit: Ex omni comedes: hic, ne comedatis. & quocunq; die comederitis, nō comedetis: & moriemini nō morieris. Dicendū igitur: primò rarum esse quod bonū est, malū contrā multiplex. ideo sapiente vno inuenito reperitur fatuorum multitudo innumera. itaq; meritò vnum hortatur innutriti virtutibus: multos verò vt à nimia calliditate abstineant. hac enim vtuntur innumeri. præterea ad virtutem percipiendam tractandamq; vna solum re, videlicet ratione opus est: corpus verò etiam impedit hanc, tantū abest vt adiunget. hac enim ferè summa est sapientiæ, alienare se à corpore, atque eius concupiscentijs. vt autem quis fruatur vitio, non solum mente, sed & sensu & ratione & corpore opus est. his enim omnibus malus opus habet ad explendā suam malitiā. alioquin quoniam modo proditurus est arcana, si instrumēto loquendi careat: quomodo autem voluptatibus fruatur absq; ventre cæterisque sensibus? Rectè igitur vnam solam rationem de quarendā virtute alloquitur. sola enim hac, vt dixi, ad eius acquisitionē opus est, contrā de vitio ad plures verba facit, animam, rationem, sensus corporis. nam hoc apparet in his omnibus additamē: Quocunq; die comederitis ex ea, morte moriemini. Atqui post esum non solū non moriuntur, verū etiam progignunt liberos, et alij viuendi authores fiunt. quid ergo dicendū duplicem esse mortem, alteram hominis alteram animæ propriam. hominis mors est animæ à corpore separatio: animæ verò mors, corruptio virtutis, & assumptio vitij. ideoq; non cōtentus moriturum dicere, morte, inquit, moriemini, indicans non cōmunem hanc, sed illam æternam quæ per excellentiam mors dicitur: quæ est quoties anima in sepelitur affectibus vitijque omnibus. atque hæc mortes sunt inter se ferè contrariæ. nam illa corpus animamque, quæ prius concreta fuerant, separabat: hac contrā, vtriusque conuenientibus fit, sed præpollente deteriore, videlicet corpore: subiecta verò anima quæ est pars potior hominis. Quoties autem dicit, morje mori, obseruandū pœnalem mortem,

LEGIS ALLEGORIARVM.

33

tem, non naturalē significari. naturalis porro est per quam anima separatur à corpore: pœnalis verò cum anima ē virtutis vita emoritur, & viuit in vita vitij. quam opinionē Mosis secutus propemodum Heraclitus ait: Viuiamus illorum mortem, mortui sumus illorum vitam. ac si dicat, nunc cum viuiamus, mortuam esse animā, & tanquam monumento insēpultam corpori. quod si mortui fuerimus, tum demum animā viuere vita propria, liberatam à malo, mortuo vincōq; corpore.

PHILONIS IVDÆI.
SACRAE LEGIS ALLE-
GORIARVM LIBER
SECUNDVS.

T abscondit se Adam & vxor eius à facie domini dei in medio arboris paradisi. Hic introducit dogma, quo docemur, omnem malum esse exulem. ciuitas enim sapiētum propria, virtus ipsa est, in hanc quisquis admitti nequit exulat. & nemo malus vnquam in eam admitti potest. ergo solus malus hinc pellitur & exulat. Virtutis autem exul statim abscondit se à deo. nam si sapientes conspiciuntur à deo, vtpote amici eius: liquet abscondi malos & cælare se, tanquam inimicos hostesque rectæ rationis. esse autem quēque malum exulē carerēq; domicilio testatur scriptura dum de illo hirsuto & vitij vario Esau loquitur: Erat autem Esau gnarus venandi, & ruri degebat. non est enim apta malitia morum populatrix vt virtutis ciuitatē inhabiter, ex qua inclementer fugatur rusticitas, ac ruditas. at ille sapiētia plenus Iacob & ciuis est, & propriam virtutē inhabitat: de quo mox subiicitur: Iacob autem vir simplex domū habitabat. ideo & obstetrices quoniam timebant deū, fecerunt sibi domos. nam quæ scrutantur occulta dei mysteria, quod est conseruare viuos masculos, ædificant virtutis opera, in quibus habitare statuerunt. atq; ita iam demonstratū est, omnem malum ciuitate carere domōq; cum à virtute exulet. Qui verò virtute ornatur, ei pro ciuitate & domo obtigisse sapiētiā. Nunc videamus deinceps, quomodo dicatur aliquis absconditus à deo. Quod nisi per allegoriam accipiamus, nequaquā potest intelligi. Nā Deus implet omnia,

d 3 penet

PHILONIS IVDÆI LIBER II.

penetrat omnia, nihil omnino relinquens seipso vacuum. & quem locum occupabis, in quo non sit deus? attestante nobis alibi propheta his verbis: Deus in celo supra, & in terra infra, nec est alius præter ipsum. & rursum sic: Ego iam ante constitui te. deus enim omni creatura est antiquior, & vbiq; est. itaque nemo potest se ab eo abscondere. & quid mirum? quando etiam creaturarum capacissimas, quicquid nobis contigerit, effugere laterēque non possumus. aut effugiat quispiam terram, aquam, aërem, cælum, vel mundum hunc vniuersum. in his enim cōtineamur necesse est. certē extra mundum nemo exulare potest. & poterit aliquis abscondi à deo, cum nec mundum nec partes eius effugere valeat: minime gentium. Quid est igitur illud, Absconderunt se? Malus quiuis putat esse deū in loco, nec continere, sed contineri: ideoque putat se abscondi: tanquam illa summa causa absit ab ea parte, in quam ipse illatebrare se decreuit. id ita potest intelligi. in malo homine opinio de deo vera obscuratur cælaturque. est enim plena tenebris, nullam habens illustrationē diuinitus, per quam res circūspiciat. talis autem à diuino choro exulat, tanquam leprosus & laborās profluvio seminis: alter, deū & creaturā contrarias naturas diuersi coloris in idē cogens vt causas, cum vnica sit causa efficiens: alter gonorrhœicus, ex mundo ducens, & in mundū omnia, à deo nihil factum existimās, Heracliti opinionis socius, fatieratē indigentiamq; introducens, & vnū vniuersum, vicēsq; rerum omnium. Quapropter diuina lex ait: Eijciant ē castris animæ omnem leprosum, & omnē qui semine fluit, & omnem pollutū in anima tam masculū quā fēminā, eosq; quibus fracta exēctāq; sunt animæ genitalia, scorta quoq; vnius dominationem fugientia, quibus diserte interdictū est ne concionē dei frequentent. at sapientes cogitationes tantum abest vt abscondantur, vt manifestæ esse cupiant. Non vides quod Abrahā stabat adhuc in loco domini, & accedens ait, Ne perdas iustū cum impio, manifestū tibi notūmq; , vnā cum fugituo proripiente se abs te. hic enim est impius: iustus autē qui stat in cōspectu tuo non fugiens. te enim solum domine honorari iustū est. nō sic autē impius vt pius eripitur, sed satis est solū iustum seruari: quapropter dicit: Ne perdas iustū cum impio. satis digne enim nemo deū colit, sed iustē tantum. cum enim ne parētib; quidē dignā referre valeamus gratiam, quādoquidē non possumus eis gignendi vicē reddere, annon impossibile est deo vicem reponere mutuā, aut laudem illo

LEGIS ALLEGORIARVM.

illo dignam, qui omnia ex nihilo condidit: omnem enim virtutem largitur. tribus igitur tēporibus ò anima, id est tripartito tempore, tota coram deo semper cōpareas, non fœmineum vllum affectum tecum trahens, sed virilem, fortem exercitātāq; rationem ceu suffitum offerens. tribus enim anni temporibus comparere omne masculinum corā domino deo Israelis, sacra lex precipit. Quamobrem Moses quoque quando manifestus deo consistit, fugit morem Pharaonis disperditorium, qui iactat se quod nesciat dominum. Seceſsit, inquit, Moses à facie Pharaonis, & habitauit in terra Madiam, id est, iudicio naturæ operum, seditque super puteum.] expectās quidnam boni deus ad potum ceu pluuiam immissurus esse sitienti, desiderantique animæ secedit sanē à Pharaone, hoc est, ab opinione impia qua reguntur affectus, & secedit in Madiam, id est iudicium, deliberans utrū quiescere satius sit, an cum illo malo aduersario subire iudicium capitis. dispicit autē an non aggressus valeat euincere. & ideo cunctatur, expectās vt dixi, daturusne sit deus profunda nec leui cogitationi fontem idoneum ad inundandum impetum regis Aegyptij, hoc est ipsius affectū. impetrat tamē gratiam. quippe virtuti militans non cessat à bello, priusquam videat prostratas voluptates & defectas viribus. quapropter non fugit Moses à Pharaone: alioqui nunquam reuenteretur: sed secedit, hoc est inducias facit athletæ more paulum respirantis & recolligentis spiritum, donec accitis prudentiæ ceterarūq; virtutum auxilijs, per sermones dei cum validissima potētia rem aggrediatur. Iacob autem, vt supplantator, cōpendiarijs artibus virtutē adeptus sine puluere, alioqui nō vocandus Israel mutato nomine, fugit Labanis negotia, id est colores, figuras, & in vniuersum corpora, quorū natura est vt mentem per sensibilia vulnerent. nam quia cōsistendo nō poterat ea deuincere, modo vincat mauius fugere. laudandus sanē hoc nomine. Cautos enim, vt inquit Moses, faciet filios prophetæ, non audaces, & rerum ad se minus pertinentium cupidos. Noluit, inquit, aperire Iacob Labani Syro quod fugeret: & fugit tam ipse quā omnia quæ iuris sui erant, transmissioque amne perrexit contra montē Galaad.] Naturaliter enim montes ad celandos fugituios sunt appositissimi, & ad nō prodendos Labani pendenti à cogitationibus sensibilibus. quale est, si pulchritudine conspecta captus periclitarisne offendas ad eā, fuge clam ab eius imaginatione, nihil amplius menti renūtiās, hoc est

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

est caue mediteris eam & cogitatione repetas. Nam continua reminiscētia veras formas imprimēdo lādunt mentē & inuitā cōgitant. Atq; eadē est ratio sensuū omniū quicūq; nos attrahūt ad aliquid in his enim clancularia fuga saluti esse solet. cunctatio vero, enuntiatio, dilatioq; superat rationē & in seruitutem redigit. Quapropter caue anime ne vnquam rem sensibilem à qua periculum imminet tibi ipse renunties, nēve retrahes eam, ne fortē succumbens ei reddaris infelicissimus: fuge potius manumittens te ipse. libertatē ferocem seruituti mansuetā praeferens. Sed cur nunc quasi Iacob nesciret Labanē Syrum esse loquitur sic: Noluit Iacob aperire Labani Syro. habet id quoq; rationem non praetereundā obiter. Syria sublimis interpretatur. itaq; Iacob mens exercita cum vider affectum humilē, non cedit, reputās fore vt vincat egregie. Quādo verò vider sublimem & erectā ceruice tumidum, aufugit primum ipse, mox singula eius exercitia, lectiones, meditationes, curationes, rerum honestarum memoria, cōtinentia, officia, atq; ita traiecit rerū sensibilibus fluxum, qui inundat & mergit vi affectuum animam, quo traiecto pergit ad altam & sublimem rationē perfectā virtutis. perrexitenim ad montē Galaad, qui interpretatur migratio testimonij, postquam deus migrare fecit animā ab affectibus Labanicis, & auctoritate sua confirmauit eam migrationē, vt conferentem ipsi ac perutilem, vt quā eam ab humilibus vitijs & à terra se attollere nō sinētib; adducat ad celsitudinē virtutis & praeeminētiā. ideo qui sensus amat Laban, eosq; magis quam mentē in actionibus suis sequitur, indignatur, persequitur, & increpat: Cur incio me fugam moliris, ac non potius manes in delicijs corporis, opinionibusq; quā ad corpus pertinent, & res externas diiudicant? tu verò non cōtentus ab eis fugere, prædatus es meam quoq; prudentiam, Liam vnā cum Rachele. nam hæc quandiu māserunt in anima, prudentiā gignebant in ea: nunc postquam migrarunt, reliquerunt ibi ruditatē & ignorantiam. ideo addit, Cur furatus es res meas? id est furto subtraxisti. quā autem ducat, ipse indicabit addens: & abegisti filias meas tanquam captiuas: quod si indicasses mihi, persecutus fuisset te. Imò non fuisset persecutus. cū rebus tam aduersis & pugnantibus. nam si persecutus fuisset reuera & liberasset animā, amouisset ab ea sonos omnes corporeos & sensibiles. sic enim intellectus liberatur à vitijs & sensibus. nunc eis quidē te liberā eam emittere, re autem ipsa fateris, quod detinueris eam in carcere.

nam

LEGIS ALLEGORIARVM.

57

nam si eam cū instrumētis musicis, tympanis citharisq; alijsq; singulorum sensuū voluptatibus persecutus fuisses, nō verē deduxisses. nec enim te solum o Laban corporū colorumq; socie fugimus, sed etiam tua omnia, inter quā sensibiles quoq; voces actionibus affectuū consonāt. meditati sumus enim, siquidem virtutem exercemus, meditationem necessariā, quam & Iacob ante nos, perdere corrūperēq; deos alienos anime, istos inquam deos fusiles, quos Moses ne faciamus vetuit. hi sunt virtutes ac bonorū affectuū interius, vitijs verò malorumq; affectuū confirmatio. quod enim liquatur, semel dissolutū cōstitit denuo. nam sic legimus: Et dederūt ei omnes deos alienos quos habebant in suis manibus & in aures quā erāt in auribus suis: & defodit eas Iacob subter terebinthū quā est in Sicimis. hi sunt dij malorū hominū. at Iacob nō dicitur hos accipere, sed defodere & abolere penitus. nam homo ciuilis nihil superfluū accipiet à malitia, sed ē medio tollet clā & defodiet. Sicut Abrahā cum rex Sodomorū conaretur ei bruta reddere pro rationalibus equos pro viris, negat se quicquā accepturū ex rebus illius: sed extensurū animē actionē, quam figuratē manū nominat, ad deū altissimū. nec enim accepturū se quicquā suū à funiculo vsq; ad corrigiam caligā, ne ille diceret prophetā à se ditatū: & ne ipse videretur paupertatē cum virtute coniunctā post habuisse diuitijs. cælantur autē & asseruātur semper affectus in Sicimis: quā vox interpretatur suceollatio. nā qui laborat ob voluptates, libetē asseruator earū est. apud sapiēte verò corrūpuntur, & pereūt, non intra breue tēpus, sed hodie, hoc est semper. nā æuum omne hodierno merimur. est enim totius tēporis mensurā diurnus ambitus. & ideo Iacob dat Iosepho Sicima tanquā portioq; eximiā res corporeas sensibilesq; exercētī se in talibus. Iudē autē cōfessori non dona, sed laudes hymnōsq; & cātiones quibus celebretur à suis fratribus. Cepit autē Iacob Sicima non à deo, sed arcu gladiōq; suo, verbis vim secandi repugnandiq; habentib;. nam etiā secundarias res sapiēs sibi subiicit: sed eas non asseruat, malens largiri natīs ad talia. nō vides quod nec deos acceperit, quāuis visus accipere, sed defodit occultauitq; & aboleuit in omnia secula? Quinā igitur animē cōtigit defodere abolereq; vitiū, nisi cui deus apparuit, & quam ineffabilibus arcanis dignatus est? ait enim: Num cælare potero Abrahā seruum meū, quā gesturus sum? Euge seruatur, quia tua facta ostendis desideratī res honestas anime, & nihil clam operaris in ea. ideo valet fugere ma-

d 5 liam

PHILONIS IYDAEI LIB. II.

litiam, & cælare atque tegere, & interimere semper cupiditates noxias. Postquam declarauimus quomodo malus omnis exul sit, & abscondat se à deo, consideremus iam. vbinam abscondatur. In medio, inquit, arboris paradisi. Hoc est in medio intellectu, qui & ipse est tanquã medius paradisi, videlicet totius animæ. Nam quisquis à deo fugit, confugit ad seipsum. Cũ enim duo sint intellectus, alter vniuersalis, qui est deus, alter suus cuiusq; quisquis à proprio fugit, cõfugit ad vniuersalem. Talis autem relicto intellectu proprio, fatetur, nihil esse intellectu humanum, ad deũ omnia referens. cõtrã quisquis fugit à deo, negat eũ causam vllius rei, sibi ipse quid facit tribuẽs. Multi enim multa loquuntur, quod totus mundus suoptẽ imperu feratur sine prouidentia: artes autem, studia, mores, leges, instituta priuata publicaq; , ius cõmune hominũ quo erga se inuicẽ, & erga bruta vtuntur, humanæ tantum mentis esse inuenta. Sed vides o anima harum opinionum diuersitatẽ. altera relicto particulari intellectu vt generationi ac mortĩ obnoxio, verẽ ascribit illi vniuersali tam ingenito quã incorruptibili omnia. e contra altera deum reiiciens, eum qui ne seipsum quidem iuuare potest intellectu, per errorem trahit in auxilium. Ideoque Moyses pronũtiat: Si fur parietis perfossor in ipso facto ictus moriatur, non imputatur cædes. quod si exorto sole fur occisus sit, percussor quoq; morietur reus homicidij. nam si quis incolumem sanam rectamq; , rationem pertundat dirumpatq; , quæ attestatur dei omnipotẽtiæ, & in hoc facto deprehendatur, scilicet perfregisse cõcidisseq; propriæ mēti plus autoritatis quã deo tribuẽdo, is fur est res alienas furtim subtrahens. deus enim omnia possidet. itaque quisquis sibi aliquid tribuit, aliena vsurpat: simulque vulnus accipit grauissimũ & insanabile, arrogantia, cognatam ruditati & ignorantia. percussor autem securus fit. nec enim est alius quã ipse percussus. sed sicut is qui seipse fricat, fricatur quoq; : & qui seipse extendit, extẽditur quoq; : quippe qui tum agentis vim, tum patientis affectionẽ obtinet: sic is qui furatur res dei sibi ascribens, ab impietate simul atq; arrogantia discruciat. talis vtinã percussus moriatur, hoc est inefficax perpetuo maneat. minus enim peccare videbitur. Nam vitium partim in habitu, partim in motu cõsideratur. Quod autem mouetur, iam ad effectum vergit, ideo peius quã id, quod tãtum est in habitu. ergo si talis cogitatio moriatur, quæ existimat se causam rerum non deũ, ad eũ quiescat seq; cõpescat, nulla est cædis actio.

nec

LEGIS ALLEGORIARVM.

59

nec enim sustulit viam opinionẽ illam quæ omnipotentiam deo tribuit. Quod si sol oriatur, id est clarus intellectus qui nobis inest, videatur omnia dispicere præseque; rebus omnibus, ita vt nihil ipsum lateat, reus erit, & talionem mortis feret ob viam opinionẽ quam sustulit, asserentem deum, causam rerum omnium: cum ipse deprehendatur inefficax verẽq; mortuus, & mortuæ inanimis erroneæq; opinionis inuẽtor. Ideoque sacra lex execratur eum qui ponit sculptile in abscondito, aut fusile opus manuum artificis: nimirum prauas opiniones, quod in deũ qualitatẽ expertem cadat qualitas sicut in sculptilia: & quod corruptibilis sit, sicut fusilia, ille incorruptibilis. Reponis o cogitatio thesaurizasq; intra te, sed granaris in mediũ proferre indoctas persuasiones quas didicisti apud veritatis aduersarios. deprehenderis tamen proculdubio in graui morbo animæ, videlicet ignorantia, cuius curationem non admittis. Quod autẽ homo malus in illum vulgare suum intellectu abscondatur, veritatẽ fugiens, & testis erit Moyses, qui percussus Aegyptiũ defodit in sabulo, id est, conuicit eum qui se putabat regimẽ habere corporis, animam nihili faciẽs, & voluptatem finem expetendum iudicans. Cũ enim animaduertisset laborem vidẽtis deum, impositum ei à rege Aegypti, hoc est ab affectuum duce malitia, vidit hominem Aegyptium, humanam fragilemq; affectionem, quæ pulsa bat cædebatq; videntem. cũq; circumspexisset totam animam hac & illac, nec vidisset quenquam ibi stare præter verũ deum, cætera verò in agitatione iactationeq; , percussus cõuictumq; voluptatis amatorẽ defodit in intellectu vulgari & collectitio, nullam habente cognationẽ familiaritatemue cum honestate. hic in seipsum abditur. at huic contrarius à seipso fugiens cõfugit ad deum rerum omnium. ideo dicit scriptura: Eduxit eum foras & dixit: Suscipe in cælum, & dinumera stellas eius] quas vellemus quidem cõprehendere numero & circumspicere, quippe cum simus amatores virtutis insatiabiles: sed impossibile est nobis permetiri Dei diuitias. Nihilominus gratias agimus largitori, qui sic immisit in animam semina præclara splendida perpetuoque vigentia, sicut stellas in cælum. non temere autem addit, Eduxit eum foras. quis enim intrò educitur? sed fortasse quod dicit tale est. eduxit eum in extrinsecam regionem, non in aliquem externum locum, qui potest contineri ab alio. sicut enim in ædibus intimo conclau matronali exterior est ea pars in qua viri versatur, item hac exterius atrium, inde vestibulum

PHILONIS IYDAEI LIB. II.

stibulum, mox ianua: sic & in anima aliud alio potest esse exte-
rius. itaq; intelligere debemus, mentē eductam esse in extima.
Quid enim proderat, reliquisse corpus, & ad sensum cōfugere?
quid sensui valedicere, & rationi sese submittere? oportet enim
vt qui mentem educturus est relinquat eam liberā, immūnem
ab omnibus corporeis necessitatibus. instrumētis sensitiuis, ra-
tiocinationibus, sophisticis persuasionib; q; deniq; à seipsa.
quapropter alibi gloriatur, dicens: Dominus deus calī & deus
terrae, qui desumpsit me de patre meo. impossibile est enim ha-
bitantem in corpore & mortali genere, cum deo colloqui, sed
eum solum quem deus eruit ex hoc carcere. quamobrē & Isaac
ille gaudium animę, meditaturus & priuatim acturus cum deo,
egreditur relicto seipso mentēq; propria. Egressus est, inquit,
Isaac in campū vt meditaretur sub vespērā. Moses quoque pro-
pheta dicit: cum egressus fuero ciuitatem, id est animam (nam
hęc quoq; est animantis ciuitas, mores legēs; pręscribens) ex-
tendam manus & extendā & explicabo meas actiones deo, testem
inspectoremq; singularū inuocādo, cum malitia suopte ingenio
quærat latebras. est autē explicari, videri manifeste, cum igitur
anima in omnibus sermonib; ac operibus explicata fuerit & spe-
ctandā se præbuerit, cessant voces sensuū, omnesq; infauti soni
atq; turbulēti. inclamat enim & ad seipsum vocat, visibile qui-
dem visum, vox autē auditū, & vapor odoratū, & in vniuersum
sensibile quoq; suum sensum inuitat. hęc autē omnia quiescūt,
cum egressa animæ ciuitatē cogitatio, meditationes actionesq;
suas refert ad deum. Sunt enim manus Moysis graues. nam cum
hominis mali actiones subuentaneæ leuēsq; sint, merito sapien-
tis graues habētur, immobiles inconcussęq;: ideōq; fulciuntur
ab Aaron ratione, & ab Or lumine, quod nulla lux in rebus sit
clarior q̃ veritas. Vult igitur scriptura figuratē docere te, sapien-
tis actiones necessariō fulciri veritate rationēq;. & hęc est causa
cur Aaron ad finē, hoc est perfectionē tendens, montem Or, id
est lucem, ascendit. finis enim rationis veritas est, quæ longius
quā vllum lumen splendorem suum emittit, in quam ratio co-
natur ingredi. Non vides quod etiam acceptum à deo taberna-
culum, id est sapientiam, sub cuius vmbra sapiens habitat, fixit,
firmavit, consolidauitq;, non in corpore, sed extra corpus? ca-
stris enim id facit simile, exercitui occupato armis & molestijs
quas secum bellum trahit, cui non sit integrū pacem admittere.

Et vocatum est tabernaculū testimoniij] sapientia testimoniū
habens

LEGIS ALLEGORIARVM.

61

habens à deo. etenim omnis quærens dominum egrediebatur.
Egregie. nam si quæris deū anima, à teipsa egressa illum quære.
donec enim manes in molibus corporeis aut mētis opinationi-
bus, non es apta ad quærendas res diuinas, etiam si præ te feras
quærendi studium. an autem quæredō inuenturus sis deū, incer-
tum est. multis enim non manifestat seipsum. Dices te simplici-
ter seduloq; dare operam vt eum cognoscas. conducit sanē ad
fruedum rebus bonis vel solū quærendi studium. semper enim
appetitio rerum honestarum etiam si ad metam non perueniat,
tamen homines studiosus alacritate præoccupat. eodem modo
malus fugiens virtutē, & abscondens se à deo, ad infirmum au-
xilium confugit mentem propriam. probus contra fugiens à se-
ipso vertit se ad cognitionem illius vnus, vincēs cursu certami-
nēq; omnium longē præstantissimo. Et vocauit dominus deus
Adamū, & dixit ei, Vbi es? Cur solus Adam vocatur, quamuis
vxor vna lateat? dicendum igitur primū quid sibi velit illa vox,
Vbi es? quando mens redarguitur & ad mutationem trahitur,
non solum ipsa vocatur? verum etiam omnes eius potētia. nam
absque suis potentijs mens ipsa nuda nihil esse inuenitur. ex ijs
potētij & sensus est, nimirū mulier. Vocatur ergo cum Adamo
mēte vxor quoque, sensus scilicet: seorsum autem non vocatur.
Quid ita? quia cum sit brutus per seipsum autem non vocatur.
nam nec vīus nec auditus, nec vllus alius sensus est docilis. pro-
inde nō potest res percipere: quod ei sola corpora discernendi
facultatem opifex indidit. mens autē ipsa est quæ doctrinā ad-
mittit. qua de causa hanc, non sensum, deus vocat. quod autē di-
cit, vbi es? plures interpretationes recipit. vnam, vt non interro-
gatio sit, sed affirmatio, ac si dicat In eo loco es, accentu graui
Vbi proferēs, putabas deū in paradiso deambulare, contineriq;
ab eo, disce hoc esse tuum accidēs, & audi sententiā verissimam
ab eo cui cūcta sunt cognita, deum esse nusquam. nam ipse non
continetur, sed vniuersa continet. quicquid autem in loco est, id
contineri, non cōtinere, necessariō sequitur. secūdo modo dictū
id perinde valer ac si dicat, quō deuenisti o anima, pro qualibus
bonis qualia elegisti mala? à deo vocata vt fieres virtutis parti-
ceps, vertis te ad vitij? & cum frui datum sit arbore vitæ, id est
sapientiā, saturata es ignorātia corruptionēq;: quia maluisti mor-
tis animæ infelicitatē, quā veræ vitæ felicitatem. tertius mo-
dus est per interrogationem, ad quam responderi potest du-
pliciter. primum si quærenti vbi es, respondeatur nusquā. nul-
lum

62 PHILONIS IVDÆI LIBER II.

lum enim locum habet mali hominis anima, cui vel insitit vel insidat. ideo malus Græcis dicitur *ἄνθρωπος*. sic enim appellant malum cuius nusquam usus est. talis autem est homo incivilis, fluctuans semper & agitatus, vagusque in morem incerti status, nullius omnino amicus constantis sententia: altera autem responsio talis esse potest, qua etiam Adam vititur. Vbi sim aud: vbi hi qui deum videre non possunt, vbi qui deum non audiunt, vbi qui ab authore omnium rerum volunt se abscondere, vbi qui virtutem fugiunt, vbi qui exuti sunt sapientia, vbi qui metuunt tremuntq; præ infirmitate timiditatemq; animæ. cū enim dicit: Vocem tuam audiui in paradiso: & timui eò quòd nudus essem, & abscondi me. omnia quæ modo memoraui dicit, sicut supra declarauimus prolixius. quamuis nudus non sit nunc Adam. Fecerunt sibi perizomata, paulò antè dictum est: sed vult scriptura sic quoque te docere, nuditatem nequaquam corporis huic intelligendam, sed iuxta quam mens nuda & virtutis expers deprehenditur. Mulier, inquit, quam dedisti mecum, ipsa dedit mihi de arbore, & comedi. Bene quòd non dixit, mulier quam dedisti mihi, sed mecum. non enim mihi vt possessionem sensum dedisti, sed & ipsam finisti solutam ac liberam, & quodammodo nō subiectam decretis meis mādatisq;. Quod si voluerit mens imperare visui ne videat, nihilominus is subiectum suum videbit. itidem auditus quotiescunque vox illabatur, eam omnino percipiet, etiamsi mens contentiosè interdicit ne audiat. odoratus quoque vapores ad se venientes olfaciet, etiamsi mens velit obfistere. propterea deus nō dedit sensum animali, sed cum animali cunctas autē res mens nostra cū sensu cognoscit, simulq; cum eo iudicat. Quale est quod visus vnā cū mente percipit rem visibilem: & quamprimum oculus vidit corpus aliquod, mox mēs reperi visam percipit esse nigram albamue, aut giluum vel puniceam, aut triangulam, quadrangulam, rotundamue, aut quouis alio colore figurave præditam. item mox vt auditus à voce ictus est, mens etiam præsto fit, vel hoc argumeto, quòd continuo vocem eam iudicat, exilisne an grandis sit, modulatanē concinnāq;, an contra inconcinna. & aliena ab harmonicis legibus. idem licet obseruare in alijs sensibus. Quin & illud quā appōsitè dictum: ipsa mihi dedit de ligno. id enim quod ligneum sensibileq; inest in mēte, nemo nisi sensus ei dat. Quis enim ei dedit cognoscere corpus aut albedinē, nisi visus? quis vt voces dignoscatur, nisi auditus? quis vt vapores, nisi odora-

tus

LEGIS ALLEGORIARVM.

63

tus? quis vt sapores, nisi gustus? quis vt asperum à molli, nisi tactus? Recte igitur & verissimè dicit mēs, vt corpora percipiam solus sensus mihi dedit. Et dixit deus mulieri, Quare hoc fecisti? quæ respondit: Serpens decepit me & comedi. Aliud à sensu scitatur deus, aliud sensus responder. De viro enim interrogatus, non de hoc responder, sed de seipso, fatendo se comessē, non comedēdum præbuisse. Quid si per allegoriam soluamus questionem, & ostēdamus mulierem rectē ad interrogationem respondisse: consequitur enim necessario, vt postquam ipsa comedit, edat vir quoque. Quoties enim sensus subiectum suum appetens, satiatus imaginatione fuerit, confestim & mens accedit simulque fruitur, quodammodo explens se cibo accepto ab eo. hoc est quod ait, Inuita marito dedi. nam ille, me contrectante subiectum meum, pro ingenio suo concitabili, imaginationem impressit sibi. Obserua autem quòd vir quidem ait mulierem sibi dedisse: mulier verò serpentem non dedisse, sed decepisse. Sensus enim proprium est dare, voluptatis autem variæ serpentinaq; fraudare ac decipere. Verbi gratia, album naturaliter nigrumq;, calidum & frigidum dat sensus inenti, non decipiēdo, sed veraciter. Nam talia sunt hæc subiecta, qualis & inde procedens imaginatio, sicut plerique aiunt, qui minus accuratè scrutantur physiologiam. At voluptas nō quale est subiectum, tale id agnoscit cogitatione: sed addit arte mendaciū, rem inutilem transferens in ordinem vtilium: sicut meretrices deformes videre licet fucantes pingentēque faciem, vt tegant suam deformitatem: & intemperantem prouum ad ventris voluptates. hic meri copiam & ciborum apparatus amplectitur, tanquam rem bonā, lædens interim horū abusu tam corpus quam animā. Rursum amatores videre licet sæpe insanire in mulierculas aspectu turpissimas, voluptate decipiente & tantum non percensente, quòd bona forma, bonus color, bona habitudo & membrorum proportio his insit quæ habent omnia contraria. itaque verè pulchras in quarum forma nihil desideres contemnant, illas verò quas dixi depereunt. ergo omni voluptati decipere est propriū: dare autem sensui. Nam illa circūuenit mentem seducitq;, non qualia sunt subiecta ostēdens, sed qualia nō sunt. at sensus planē sic offert corpora, vt sunt à natura facta. semoris technis fucisque. Et dixit dominus deus serpenti: Quia hoc fecisti maledictus es inter omnes pecudes, & omnes bestias terræ. super pectus & ventrem tuū gradieris, & terrā comedes cunctis

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponā inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius. Ipse seruabit caput tuum, & tu eius calcaneū.] Quam ob causam non expectata defensione execratur serpentem, cum iubeat alibi, audiri ambos inter quos res controuertitur, non præmaturè alteri credere: at qui vides quod Adamo non credidit prius quàm mulieri, sed inuitat eam ad defensionem percontando, quare hoc fecisti: at illa errasse se fatetur, deceptā à voluptate serpentina & varia. Quid igitur verbat etiam muliere dicente, serpens me decepit, percotari ipsum deceptitne, potius quàm indicta inauditāq; causa execrari? Dicendum igitur quod sensus nec inter bona nec inter mala censetur: cum sit medium quiddam sapienti stultoque commune, & in stulto fiat malus, sicut contrā in sapiente bonus. Merito igitur quandoquidem naturam per se malā non habet, sed vtrique parti fauens & ad bonum & ad deterius propendet, non prius damnatur quàm confessus securum se deteriora. at serpens voluptas suopte ingenio mala est. eam ob rem in bono ne inuenitur quidē omnino, sed solus malus est eius particeps. itaque iure optimo non permissam respondere execratur deus, utpote nullū semen virtutis in se habērem, sed semper & vbiq; scelestam atq; reprehensibilem. Quapropter etiam illum Ir absque causa manifesta malum nouit deus & interficit, videlicet corpus molē nostram coriaceam. Ir enim coriaceus interpretatur. quem malū esse & insidiatorē animæ nō ignorat, & insuper cadauer semper mortuum. Quid enim aliud vnusquisq; nostrum facit, quàm quod corpus suaptē natura cadauerosum circumfert, excitare id & sine labore gestante anima: cuius robur si libet considera. vel robustissimus athleta non valet breui tempore suam baiulare statuum: anima verò interdum vsq; centesimum annum indefessa fert statuum hominis leuiter. non enim nūc eum interemit, sed iam inde à principio mortuū corpus factum est. Est autem suaptē natura malum, ut dixi, & insidiās animæ, sed coram solo deo, & si quis amicus deo. ait enim: coram domino malus Ir.] nam mens quando in sublimibus versando initiatur domini mysterijs, malum & inimicū corpus iudicat. Quando autem abstitit à scrutandis rebus diuinis, amicum sibi cognatum germanumq; existimat. confugit igitur ad ea quę huic cara sunt. Quapropter athleta anima differt ab anima philosophi. nam athleta omnia refert ad bonam corporis habitudinem, cui vel animam ipsam impenderet, utpote amator corporis. at philosophus cum sit honestatis

LEGIS ALLEGORIARVM.

65

nestatis amator, curam gerit eius quæ in se viuit animæ, neglecto mortuo corpore, non aliud spectans quàm nequid optima anima patiat a colligato sibi malo cadauere. Vides quod hunc Ir interficit non dominus, sed deus? non enim quatenus imperat & regnat liberam exercens potentiam, interficit corpus: sed quatenus bonitate humanitatēque vtitur. Nam deus bonitatis nomen est, ut scias quod etiam res inanimas non potentia, sed bonitate condidit, eadem qua animatas. oportebat enim quod magis elucerent meliora, etiam deteriora produci à potentia huius ipsius bonitatis summæ causæ, quæ deus est. Et quando anima videberis tibi maxime cadauer baiulare? num quando initiaberis & præmijs coronisq; dignaberis? tum certe amatrix eris dei non corporis. consequeris autem præmia, quando vxor tibi contigerit illa Iudæ sponsa Thamar, quæ interpretatur palma victoriæ symbolum. argumento est, quod quando eam ducit Ir, mox & malus inuenitur & interficitur. ait enim, Dedit Iudas vxorē primogenito suo Ir, nomine Thamar. & subdit, fuitq; Ir malus coram domino, & interfecit eum deus.] Mens enim quando præmia virtutis accipit, mulctatur morte istius cadaueri corporis. Viden' ut & serpentem inauditum execratur? voluptas enim est. & Ir absque causa manifesta interficit? est enim corpus. quod si consideres dō bone, inuenies deum fecisse in anima quasdam naturas reprehensibiles ex se obnoxiasq; quasdam vsque quaque bonas & laudabiles, itidem sicut in stirpibus animalibusque. an non vides quod stirpiū alias mites, utiles, salutariferas, creauit opifex? alias siluestres, noxias, morbiferas simul & mortiferas? & anima similiter? ut hunc ipsum serpentem de quo nunc loquimur, animal suaptē natura letiferum & factum ad perniciem. hoc sic afficit hominem, ut voluptas animā, idēq; serpenti voluptas assimilatur. ergo sicut voluptatem & corpus deus nulla certa de causa odit: ita etiam naturas bonas absque manifesta causa extulit, nihil potius aut prius habens quàm ut eas laudaret. Nam si quis roget, cur Noë dicatur inuenisse gratiam corā domino deo, priusquam aliquid boni fecisset, quantum quidem nos scire possumus, recte respondebimus, liquere quod laudator sit creationis & generationis. Nam Noë interpretatur requies aut iustus. necesse est autem eum qui cessans à peccatis & iniquitatibus, requiescit in honestate & viuit cum iustitia, gratiam inuenire apud deum. porro inuenire gratiam, non id tantum significatum habet quod quidam vsurpant, pro placere:

placere: sed & tale quid: Iustus quarens rerum naturam in hoc inuenit inuentum optimū, quod gratia dei sunt quæ sunt omnia. sibi enim creando gratificatus est nihil, quando illi nihil inde accessit. ideoque tantum gratiam profundere proprium est ei. Quærentibus igitur principium creaturæ recte respondetur, bonitas & gratia dei, quam largitus est humano generi. nā munus, beneficium, gratia dei sunt omnia quæ mūdo continentur, & mundus ipse insuper. Melchisedec quoque regem pacis, hoc est Salem (sic enim interpretatur) sacerdotem sibi constituit deus, non expresso eius aliquo merito, sed quia talem ipse fecerat, regem, pacatum, primū dignū suo sacerdotio. nominatur enim rex. rex autem aduersatur tyranno, quod ille ius & æquum, hic iniquitatem introducat in rempublicam. ergo tyrannica mens mandat mandata infesta tum animæ tum corpori ac noxia, magnasque molestias inferentia, vitiosas actiones, & voluptates quæ nascuntur ex affectibus. altera verò mens est rex: quæ nō imperat tantum, sed parat etiam: quando præcepta eius talia sunt, ut anima his adiuta cenauis per totam vitam prospere nauiget, gubernante illo bono peritoque gubernatore: qui non alius est quam vera ratio. vocetur igitur tyrannus quidē, princeps bellis: rex verò, dux pacis Salem: offeratque animæ alimenta plena lætitiæ gaudijque. panes enim & vinum offert, quæ Ammanitæ Moabitæque illi videnti præbere noluerant. quam ob causam arcentur à cōtione cœtūque diuino. Ammanitæ enim ē genitrix sensualitate nati, & Moabitæ ex intellectu genitore, figuræ duæ sunt: per quas significatur qui res istas ab vniuersitate contentas pensitant, scilicet intellectu sensumque; deum autē non cogitant.

Non ingredientur, inquit Moyses, cōtione domini, quia non occurrerunt nobis cum panibus & aqua, exētibz ex afflictionibus Aegypti. Icteterum Melchisedec pro aqua vinum offerat, potetque ac confirmet animas, ut occupentur diuina ebrietate, quæ est omni sobrietate magis sobria. sacerdos enim est ratio fortem habēs. Entem ipsum, de quo sublimiter sentit & admodum magnifice: est enim sacerdos altissimi. nō quod alius sit non altissimus. nam deus cū sit vnus, tum in cælo est supra, tū in terra infra, nec est vllus præter ipsum. sed ut nō submisit humiliterque, verum celsius sublimiusque quam de quauis materia sentiamus de deo, adhibet appellationem altissimi. Quid porrò boni fecerat Abraham, quādo iussus est migrare procul patria cognationeq; & habitare terrā quam deus ipse dederit: ea verò est ciuitas bona,

bona, ampla, felicissima. nam dona dei magna pretiosaque sunt. verūtamen hæc quoque figura fuit nō contēnenda. interpretatur enim Abraham, pater sublimis, laudāus vtroque nomine. Mens enim quando non herili more animā terreat, sed paterno imperat, non indulgens ei suauia, sed vel inuita obtrudens vtilia: omisissisque omnibus rebus humilibus & ad mortalia ducentibus. sublimis immoratur contēplationi mundi eiusque partium: atque etiam altius ascendens numen ipsum scrutatur eiusque naturam propter immēsum amorē scientiæ: nō potest manere in decretis pristinis, sed cupit migrare ad meliora. nōnullos autē deus vel ante natiuitatē pulchrē fingit disponitque, destinans ad sortē optimam. annon vides quid de Isaac loquatur Abrahamo, ne sperāti quidem ex se patre talē progeniē, atque adeo ridenti promissionē dicentique: Itāne gignet homo cētum annos natus, & Sarra non agenaria pariet? sed annuit asseueratque: qui dicit: profecto Sarra vxor pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Isaac: & statutam testamentum meū cum eo testamentū sempiternū. Quid igitur est cur hic antequam nasceretur laudatur sit? Quādā bona repræsentata inuuant, ut sanitas, sensuū integritas, opes si cōtingāt, gloria. liceat enim hæc quoque abusiue bona dicere, quædam non solum cum adsunt, sed etiā promissa oraculo, qualis est læticia, bonus affectus animæ. hæc enim nō præsens tantū lætificando vim suā exerit, sed etiā sperata hominē præoccupat. habet enim hanc prerogatiuā. alia bona priuatā vim habēt. læticia tum priuatim exultat, tum publice. lætamur sanitate, libertate, honore, cæterisque bonis: ut propriè dicatur, nullū esse bonū non coniunctum cū læticia. lætamur autē nō præteritis solū bonis & præsentibus, sed & futuris quæ expectamus. ut quādo speramus diuitias, imperium, laudē, morborū finem, viriū roborisque accessionem, scientiam successurā in locū ignorantie, gaudemus nō medioeriter. ergo quoniā læticia nō præsens solū, sed & sperata laxat exhilaratque animam, merito Isaac prius quam nasceretur, nomine donoque magno donatus est. per hunc enim significatur animæ risus & gaudiū atque læticia. Rursum Iacob & Esau, illum principem, ducem & dominum, hunc obsequentē & seruū, prius quam vterum exirent pronuntiauit. Deus enim animatorum operum figulus egregiē nquit quæ ipse facit, etiā antequam perficiat, vires quoque quibus vterentur in posterū, & in vniuersum quicquid actura passurave sunt. Cū enim anima de futuro sollicita Rebecca petit oraculum, respondet deus: Duæ gentes

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

sunt in vtero tuo, & duo populi ex eo discedent: superabitq; alter alterum, & maior minori seruiet.] sic enim deus cōparabit, vt id quod brutum est deteriusque potiori seruiat: quod verò ciuitate rationeque præstat, libertate fruatur atque principatu. nec solum cum vtrumque absolutum est in anima, verum etiam cum res adhuc est ambigua. propterea enim vel leuis quæpiã aura virtutis principatum & imperiũ, ne dum libertatem præ se fert. econtra qualiscunque indoles malitiæ, ratione vel nondũ adulta in seruitutem redigit. Præterea quid sibi voluit Iacob, cum Iosepho admovente duos filios suos, natu grãdiorem Manassem, minorem Ephraim: decussatis brachijs iuniori dextram imposuit, sinistra verò grandiori. moxq; Iosepho grauitè id factum ferentes, & putante patrem errasse imponendis manibus, dicit: Non erraui fili, sed sciens prudensque facio quod facio. fiet hic quoque in populum, extollendus est hic quoque: sed frater eius iunior, maior futurus est.] Quid igitur dicendum? nisi quod duæ naturæ diuinitus in anima conditæ sunt, valde necessariæ, memoria, reminiscentiæque. Quarum altera quicquid sensibus recens impressum est retinet, ne falli possit per ignorantia. reminiscentiã verò vtrique præcedit obliuio, res surda cæcæque. hic quod antiquius est apparet deterius, id est memoria quàm reminiscentiã: vtcunq; coherent nec separantur facile. nam qui primũ in artes introducimur, comprehendere speculationes earum statim nõ possumus. itaq; quicquid obliuiscimur initio, rursus reminiscimur: donec iterum atq; iterum reminiscendo, atque obliuiscendo, denuo cõfirmetur memoria. atq; ita iunior hæc, vt pote serius nata, conficitur ex reminiscentiã. Figurata igitur Ephraim dicitur memoria. fertilitas enim interpretatur: quia tunc animæ discendi cupidæ contingit sua portio, quando in memoria confirmantur eius contemplationes. at Manasses reminiscentiã dicitur, quasi translatus ex obliuione. qui autem obliuionem effugit, certè reminiscitur. itaq; rectissimè ille supplantator affectuum & mediator virtutum Iacob dextrã porrigit Ephraim, id est fertili memoriæ. secundas verò partes reminiscentiæ tribuit, scilicet ipsi Manasse. Sic & Moyses ex his qui pascha sacrificant priores laudat maxime, quod traiectis fluminibus Aegypti perrexerunt, nec amplius ad ea reuersi sunt: posteriores verò habet pro deterioribus. nam hi cursum suum retrorsum flexerunt, & quasi obliui rerum agendarum, rursus se accinxerunt, vt eas aggredierentur. at illi priores cursum tenuerunt

LEGIS ALLEGORIARVM.

69

runt perpetuũ. itaq; sacrificantibus pascha posterius assimilatur Manasses obliuionis filius: prioribus autẽ Ephraim fertilis. ideo & Beselelem nominatim deus euocat, promittitq; daturũ se illi sapientiam & scientiam, & constituturum se illum opificem architectumq; omnium quæ sunt in tabernaculo, hoc est animæ operum: quamuis nullũ eius opus hætenus extaret laudabile. Dicendum igitur quòd hanc quoq; figuram deus impressit animæ, ceu probato nomismati. eam figuram quamnam sit cognoscemus, si nominis interpretationem diligenter excusserimus. Beseleel interpretatur, in vmbra deus. vmbra verò dei verbum eius est, quo tanquam instrumento assumpto mundum creabat. hæc vmbra & quasi effigies exēplar est alterum, sicut enim deus exemplum imaginis, quam vmbra nũc vocauit, sic hæc imago fit aliorũ exemplum: quemadmodum in principio legis significauit propheta, dicens: Et fecit deus hominẽ ad imaginẽ dei, quasi imago ipsa ad effigiẽ dei facta sit, homo verò ad eam imaginẽ quæ iam vicem exemplaris acceperat. Quis igitur accesserit character consideremus. Quæsiuerũt prisci, quomodo numen intelleximus. ex his qui optime philosophari viũ sunt, dixerũt, quòd ex mundo partibusq; eius & harum innatis viribus, deum vt causam animaduertimus. nam sicut si quis videat domum affabre factam instructamq; vestibulis, portibus, aulis virorum, mulierum cõclauibus & id genus cæteris, cogitatione percipiet artificem: nec enim sine arte opificẽq; putabit domum esse absolutã: quod & de ciuitate aut nauigio, & de quo vis minore maiorẽve opere sentiẽdum est: ita sanẽ etiã quiuis ingressus ceu in maximam domũ aut ciuitatem hunc mundũ, conspiciat cælum in orbem volui continerẽq; omnia: erraticas verò fixasq; stellas pariter moueri modulate summãq; cũ harmonia, ad vtilitatem rerum vniuersarum: terram deinde meditullum fortitam, aquam aëremq; latè vtrumq; fufum suisq; contentum terminis: ad hæc animalia tam mortalia quàm immortalia stirpium fructuumq; varias species: certè ratiocinabitur hæc nõ sine perfectissima arte condita, sed fuisse esseq; deum huius vniuersitatis opificẽ. Qui ita colligũt, per vmbra deum percipiunt, animaduertentes artificẽ per ipsius opera. Sed est & alius perfectior puriorq; intellectus, magis mysterijs initiatus. qui non ex operibus causam cognoscit, quasi ex vmbra solidum corpus: sed emergẽs supra creata omnia, manifestè increatũ contẽplatur, vt & ipsum per se comprehendat, & vmbra eius: hoc est & verbum eius,

PHILONIS IYDAEI LIBER II.

eius, & mundū hunc vniuersum. hic est Moses ille, qui sic loquitur: Ostēde mihi te ipsum. manifeste te videā, nolo mihi ostēdas per cælū, terrā, aquam, aērē, aut quidquam creatū: nec in vlla re alia tanquā in speculo cōtempler tuam ideā, prater quā in te deo. nam quæ in creaturis apparēt: sunt dissipātur: quæ autem in increato, stabiles, firmæ sempiternæq; permanēt. Quamobrē Mosē vocauit, & loquutus est ei deus. Beseleel item vocauit, sed non similiter: verū illū cognitionē dei percipientē ex ipsa summa causa: hunc autem tanquam ex vmbra ex creaturis opificem ratiocinatione colligentē. Quapropter inuenies tabernaculum & vasa eius omnia prius à Mosē, deinde à Beselele deliniata paratq;. Mosēs enim exemplariorū est artifex, ceterū Beseleel imagines eorū exprimit. Nā Mosēs deo monitore vtitur, qui dicit: Iuxta exēplar quod ostendit tibi in monte omnia facies: Beseleel autē Mosē: & merito. Quia & Aaron, id est ratio, & Maria, hoc est sensus, insurgentes cōtra eum disertē audiunt: Si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione & in vmbra apparebit ei deus, non manifeste. Mosi verō qui fidelis est in tota domo mea, ore ad os loquetur, non per enigmata. Quoniam igitur duas naturas inuenimus creatas factas & elaboratas à deo, alterā ex seipsa noxiā, reprehensibilē, execrabilem, alteram vtilem laudabilemq;: illam notatā falso charactere, hanc verō probato: pulchrā cōuenientemq;: precationē vna cū Mosē precabimur: vt nobis Deus aperiat suū thesaurum, sublime illud refertumq;: diuina luce verbū, quod supra vocauit cælū. in quibus autem mala recōduntur occludat. sunt enim vt bonorū ita etiam malorū thesauri apud deū: sicut habetur in magno cantico: Nōne ecce collecta sunt hæc apud me, & obsignata in thesauris meis, in die vltionis, quādo lapsus fuerit pes eorum. vides thesauros esse malorum? Et bonorum quidē vnus. Quoniam enim Deus vnus, etiā thesaurus bonorū vnus. multi verō malorum, quia & peccatores immēso numero. Sed hic quoque considera eius qui est bonitatē, bonorum quidem thesaurum aperit: contrā malorum claudit astringitq;. est enim dei propriū bona offerre & pręuenire nos liberalitate: mala verō nō facili immittere. Mosēs verō exaggerās etiā dei liberalitatē & gratificādi studiū, nō solū reliquo tēpore ait thesauros malorū obsignatos, sed & cum anima lapsa fuerit in via recte rationis, quando meritō pœna digna videri poterat. ait enim in die vltionis obsignatos malorū thesauros: docēte diuino eloquio, quod ne in peccā-

tes

LEGIS ALLEGORIARVM.

71

tes quidem confestim deus animaduertit, sed indulget tēpus ad poenitentia & errati curationē. Et dixit dominus deus serpenti: Execratus tu inter omnes pecudes & omnes bestias terræ: sicut latitia iucundē nos afficiens, fausta ominatione digna est, ita execratione voluptas malus affectus, quæ turba terminos animæ, pro virtutis studio amorē affectionū in ea generans. ait autē Mosēs in execrationibus, execratū esse qui trāsmouet terminos proximi. terminum enim & legē deus animæ præscripsit virtutem scilicet arborē vitæ. hunc trāsmouit, qui fixit terminū malitiæ: scilicet arborē mortis. execrabilis illē quoq; qui cæcū errare facit in via. Facit & hoc voluptas impia. est enim sensus naturaliter cæcus, quia brutus, quoniam quicquid rationale est, habet oculos, ideo ratione sola res cōprehenduntur, sensu non item. per sensum enim sola imaginamur corpora. hunc cæcum sensum voluptas fallit, quod minus res percipiat: siquidem veritate se ad mentem, à qua regi poterat, recipiat regaturq; ab ea, seducens illum ad sensibilia, illiciensq; suis operibus: vt cæcus sensus sequatur cæcū ducem, rem sensibile. ibi mens cū ambos cæcos duces sequitur, impotens sui abit in præcipitiū. alioqui contentaneum erat ordini naturali, vt rationē compotem visus sequerentur ea quæ cæca sunt. sic enim leuius ferrētur noxiæ res. nunc in eam fraudem inducitur anima, vt cogatur vti cæcis ducibus, decepta persuasq; mutare virtutē vitio, & suo labore malum sibi querere. prohibet autem & hanc permutationem sacrallex his verbis: Non mutabis bonū malo. his de causis voluptas fit execrabilis. nunc non alienum à proposito fuerit considerare quæ sit hæc maledictio. execratum esse ait inter omnes pecudes. ergo pecuinum quiddam brutūmq; sensus est. certē vnusquisq; sensus voluptatē execratur, vt inimicissimam & insensissimā. est enim re vera hostis sensui. id inde colligitur, quod saturati voluptate immodica, nec videre, nec audire, nec olfacere, nec gustare, nec tangere sincerē possumus, sed his omnibus obscurē atque debilitē afficimur. id quod patimur ea iam cessante: alioquin inter ipsum vsum voluptatis, omnino priuamur vi sensuum, vt non magis agant in res sensibiles, quā si eis multati essemus. Et qui fieri potest, vt non meritō sensus execretur voluptatem à qua sic multatur? quæ præ omnibus quoque bestijs est execrabilis, præ omnibus inquam, affectibus omnibus animæ. His enim mens sauciatur & perditur. Cur igitur etiam alijs affectibus videtur deterior? Quia propemodum

8 4 omnibus

PHILONIS IVDÆI LIB II.

omnibus est obnoxia, tanquam principium eorum fundamentumq;. Nam & concupiscentia nascitur ex amore voluptatis, & dolor existit per eius priuationem. timor quoq; tum fit cum veremur istius absentiam. itaque liquet omnes affectus apud voluptatem habere suū receptaculū: & fortasse nulli vsquam essent, ni voluptate ceu fundamento niterentur. Super pectus & ventrem tuum gradieris] circa has enim partes stabulatur affectus hic, pectus ventremq;. quādo præsto est copia materiæque voluptatis, circa ventrē & quæ sub ventre sita sunt. quādo autem his caret, circa pectus, vbi sedes iræ est. amatores enim voluptatum si his destituantur, irascuntur & exacerbantur. Inspiciamus rem diligētius. Tripartitam esse animam nostram, habereq; partes, vnam ratione præditam, alteram ad iram natam, tertiā ad concupiscentiam. has partes nonnulli philosophi potētis tantummodo differre existimāt, quidā locis etiam. hi rationali parti caput sedem attribuunt, reddētes causam, quod ibi sit rex, vbi satellitiū, satellites autē mentis sensus collocatos in capite. proinde rex habitare ibi tanquam in arce probabiliter creditur. ijdē iram locant in pectore: aiuntq; hac de causa à natura munitam hanc partē densis ac validis ossibus, non secus ac strenuū militē instructū thorace ac clypeo, ad repellendos aduersarios. postremus locus assignatur concupiscentiæ, circa iecur & ventrem. hic enim vis hæc habitat, appetitus ratione carēs. Quādo igitur quæres o anime, quam regionē voluptas sortita sit, ne spectes capitis locū, qui rationis est. nō inuenies enim. resistit enim huic affectui ratio, nec potest vnā cohabitare: quod hac vincēte voluptas pessum eat: sicut ediuerso, dū voluptas vincit, exulat ratio. proinde illam quære in pectore ventrēq;, vbi partes brutæ domiciliū habent, ira concupiscentiāq;. nam in his locis inuenitur & iudicium nostrum, & affectus ipsi. non vetatur tamen mens relictis suis septis dare se deteriori. id fit quando in anima bellū exoritur, tunc necesse est in potestate aduersæ partis deuenire rationem paci non bello natam. itaq; sacra lex gnara quātum possit vtriusq; affectionis imperus, vel iræ, vel concupiscentiæ, cōpescit vtrūq; aurigam gubernatoremq; rationē his præficiens. ac primum de ira, curaturus eam & sanaturus legislator, loquitur sic: Et impones super rationale iudiciū, doctrinam & veritatem: quæ erunt in pectore Aaron, quādo ingreditur sacrariū coram domino. id rationale est in nobis instrumentū vocis, hoc est sermo quo vtimur. qui aut inconsideratē & improbatū emittitur,

aut

LEGIS ALLEGORIARVM.

73

aut cum iudicio probatūque. hic scriptura vult nos cogitare de sermone discreto. ait enim rationale, non inexamiatum falsatūq;, sed rationale iudiciorum, ac si dicas iudicatum examinatumque. huius probati sermonis duas ait esse virtutes summas, doctrinam & veritatē. rectē sanē. nam præcipuus sermonis vsus est. docere, & manifestare aliquid, cum non possimus alioquin affectus animi exprimere, & quales sint ostēdere. quæ res coëgit nos ad signa vocalia cōfugere, nomina verbāq;, quæ vtiq; nota esse oportet, vt manifeste clarēq; percipiantur a proximo. secunda cura est vt verē enuntientur. quid enim prodest planā manifestamque elocutionē facere, si aliqui falsa sit. nam hoc modo fieri non potest quin auditor decipiatur cū suo magno incommodo, ruditate ignorantiaq;. quid enim si monstrans puero a elementum, disertē clarēq; dicā id esse e, aut e monstrans dicā o? aut musicus rudimenta eius artis discenti harmoniā monstrans colorem dicat, aut colorē tonisticum dicat diatonici: aut quæ summa est chorda dicat mediā, aut quæ cōiuncta sunt dicat diiuncta. aut hyperbolæan dicat pros lambanomenon? diceret fortasse dilucidē apertēq; at nō verē: sed hac parte vitii admittet in sermone. quando autē vtrunque, doctrinā simul & veritatem adhibebit, sermonē faciet discenti vtilem, vsus ipse duabus eius virtutibus, quæ forsitan solæ sufficiunt. itaq; propheta dicit sermonem iudicatum, habentem suas virtutes, situm supra pectus, nimirum Aaronis, id est supra irā, vt sic regatur primū à ratione, ne lædatur per suā imprudentiam: deinde à doctrina, à cuius consuetudine furor libenter abstinet. ideōq; iratorum nō solum cogitationes, sed & verba, perturbatione confusionēque plena sunt. æquum igitur erat iræ confusionē per doctrinā corrigi, & per veritatē insuper. nam & hoc iræ propriū est, quod facile fallit: itaq; iracundorū sermō nemo verax est, vtpote deuictus ebrietate animæ, non corporis. Hæc remedia deus huic parti parauit, sermonem cum doctrina veritatēq; nam hæc tria vim vnā obtinent, si sermoni iungatur doctrina & veritas, præsentanea medicina iræ, morbi animæ grauissimi. Sed cuiusnam est gestamen istud rationale? non meum nec vulgaris alicuius mentis, sed sacerdotalis purē sacrificiis, qualis Aaronis erat. ac ne huius quidem semper: nam sæpe mutatur: sed quando sine mutatione degit, quādo ingreditur sacrariū, quando ratio simul intrat sanctæque sententiæ, quando his comitibus non destituitur. accidit tum plerūq; vt mens penetret in sacras sanctas pu-

e s

raſque

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

rasq; opiniones, sed humanas, quales sunt de officijs, de beneficijs, de legibus publice receptis, de virtute quatenus homo potest eam assequi. atqui ne sic quidem dispositus aliquis idoneus est ad Rationale gestandum in pectore cum suis virtutibus: sed solus qui ingreditur corā domino: hoc est, qui propter deum facit omnia, nec ei prefert quicquā ipso inferius, inferioribus quoque rebus tribuens quod æquū est, non tamen in eis immorans, sed recurrens ad cognitionem scientiam cultumq; illius vnius. nam hominis sic dispositi vis irascibilis regetur & a ratione purgata puraq; à brutis affectibus, & à doctrina sanante obscuritatem confusionemq;, & à veritate retegente mendaciū. Ergo Aaron, ut alter Moses, exciso pectore, hoc est ira, nō sinit eam efferrī impetu absque iudicio, veritus nequando sibi ipsi permissa, in equi morem exultans, totam proculcet animā: sed curat refrēnatq; primum ratione, ut sub auriga optimo discat non admodum habenas contemnere: deinde & rationis virtutibus doctrina veritatēq; si enim sic erudiatur ira, ut & rationi cedat ac doctrinæ, & non mētiri assuescat, tum seipsam liberabit ab effervescētia nimia, tum animam totā reddet placidam. Verum hic, ut dixi, non carēs hoc affectu, conatur eum sanare iam dictis salutaribus remedijs. at Moses totam iram excidēdam & refecandam censet ex anima, non moderationem affectuum, sed prorsus priuationē amans. attestatur his meis verbis sanctissimum oraculum. Sumptum, inquit, Moses pectusculum separavit ut offerret coram domino, de ariete consecrationis: & obtigit Mo si in portionem suam. valde pulchre. illum enim virtutis deiq; amatorem decebat considerata tota anima pectus desumere ex ea quod ad iracundiam pertinet, adimerēque id & abscidere, ut exacta parte bellaturiente, de cetero anima in pace degeret. aufertur autem non à quouis animali, sed ab ariete cōsecrationis. atqui & vitulus imolatus fuerat, sed hoc præterito, venit ad arietem. est enim animal natura cornupetum, iracundum & assultorium. quapropter & fabri machinarij plerumque inter instrumenta oppugnationis vtuntur arietibus. sic & in nobis arietinum, assultorium, indomitum quiddā est, id quod cōtentionem appetit. contentio verō materia est iracundiæ. & ideo contentiores quique in dissertationibus. ceterisq; colloquijs ad iram moventur. hoc igitur litigatricis contentiosæque animæ superfluum germen iracundum merito propheta execrat: ut sterilis facta desinat noxias res parere, fiatque inde portio conveniens amatori

LEGIS ALLEGORIARVM.

75

amatori virtutis, non pectus aut ira, sed aurum priuatio. hanc enim optimam portionem deus sapienti tribuit, posse affectiones excidere. viden' quomodo perfectus perfectam immunitatem ab affectibus semper meditatur? qui autem adhuc proficit Aaron, secundus ab illo, mediocriter; ut dixi, in eis se habet. nondum enim potest, pectus & iram excidere. gestat tamen supra id aurigam cum agnatis rationis virtutibus rationale, in quo doctrina est & veritas. hanc differēciam manifestius etiam docebit nos his verbis, dum ait: pectusculum enim superpositionis, & brachium ablationis accepi à filijs Israel, de victimis quæ offeruntur pro salute vestra: & dedi hæc Aaroni eiusque filijs. Vides quod hi non sunt contenti solo pectore, sed assument etiam brachium? Moses verò accipit id sine brachio. cur ita? quia hic cum sit perfectus, paruum & humile nihil sapit, ac ne mediocriter quidem vult indulgere affectibus, sed eos egregiē omnes omnino excidit. at illi non admodum vehementer ruunt ad repugnandum eis, sed scēdus & inducias cum eis faciunt, conditiones offerendo, quatenus cohiberi per aurigam debeant ab impetu nimio est autem brachium etiam signum laboris & afflictionis. talis verò debet esse curator ministerque sanctorum, exercitijs ac labore occupatus. ceterum cui deus perfecta bona abundanter largitus est, sine labore agit. hoc autem minor reperitur atque imperfectior, qui labore parat virtutem, quam sine labore & negotio Moses accepit à deo. Nam & labor ipse minor & vilior est quàm quies: sicut & imperfectum quàm perfectum, & à doctore quaesitum, quàm id quod per nos ipsi discimus. hæc causa est cur pectus accipiat Aaron cū brachio, Moses sine brachio. vocat autē pectusculum superpositionis ideo, quia super vim iræ debet imponit & ei præsidere ratio, quæ aurigæ more duriceruicē contumacemq; equū dirigat. brachium autē non itidem superpositionis vocatur, sed ablationis, ob hanc causam: quia debet virtutis studiū non sibi ipsi tribuere anima, sed auferre à se, & ad deum auctore referre: confitendo nō suis viribus nec potētia honestatē acquisitā, sed illius munere, qui amorē eius indidit. nec pectusculum autē nec brachium sumitur, nisi de victima pro salute, & merito id quidem. tunc enim anima seruatur, quando iram domat ratio, & ex labore non provenit arrogātia, sed totū imputatur dei beneficentiæ. Quod autē non solum supra pectus, sed & supra ventrē ingrediat ut voluptas, iā dixi, declarauiq; maxime propriū eius locū esse ventrem

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

ventrem. hic est enim voluptatū fermē omnium receptaculum. nam hoc repleto vehementes appetitus excitantur aliarū quoq; voluptatum. rursus vacuato, quietiores ille redduntur cōpōtioresq; . ideoq; dicit alibi : Quisquis super ventrem quadrupes graditur, & multos habet pedes, impurus est. talis autē est amator voluptatis, semper super ventrē gradiēs, & eas quæ inde nascuntur voluptates. cum repente autē supra ventrem coniunxit quadrupedem, non immerito. quatuor enim sunt affectus voluptariorū, sicut egregius quidā liber docet. impurus igitur, tum qui vna voluptate fruitur, tum qui se voluptat in omnibus quatuor. his dictis vide iterū quo differat perfectus ab eo qui adhuc proficit. certē vt iam ante cōpertū est, perfectus excidit totā iram ē cōtentiosa anima, reddēs eam cicurē māsueramq; , pacatā mitemq; per omnia tum verbo tū opere. qui autē proficit, nō valet quidē hunc affectū excidere: gestat enim pectus: sed erudit eum rationis iudicio, habentis duas virtutes, doctrinā & veritatē. ita nunc quoq; inuenietur, sapiēs quidem perfectē voluptates abijciens & excutiens Moses. qui autem proficit, non vniuersas: vt qui necessarias simplicesq; admittit, curiosas & superfluas cauens tanquā additamēta inutilia. nam de Mose sic scriptura loquitur: Et ventrē atque pedes holocaustomatis aqua abluit. Valde pulchre. Totam enim animam dignā quæ offeratur deo, quia nihil reprehensibile nec inuita nec vltro admittit, sapiēs sacrificat. qui autē ita est dispositus, totum vētrem eiusq; voluptates, cum alijs quæ inde nascuntur, eluit & repurgat à sordibus, non vnam aliquam partem, sed in tantū ista cōtemnit, vt vel necessarios cibos potūsque; aspernetur, rerū diuinarum cōtemplatione se sustinēs. Quapropter alibi de illo fertur testimoniū: per quadraginta dies panē non comedit, nec aquā bibit, quādo in monte dei oracula dei legislatoris audiebat. Nec contentus vētri valedi xisse, pedes quoq; purgat à sordibus, hoc est fulcra voluptatis. sunt autem fulcra voluptatis, res quæ gignant eam. de proficiente enim dicitur, quod intestina ventris & pedes abluat, non totum ventrē. non sufficit enim ad repellēda totam voluptatē: satis est si aduersetur eius interanea, id est auctaria: quæ voluptarij dicunt esse quādam additamenta præcedētium voluptatum, inuenta curiosa ministrorū gulæ popinariorūq; , & affectuum irritamenta modum excedentium: quia ille vltro totam vētris voluptatem ablegat, hic verò qui adhuc proficit, non nisi monitus. nam de sapiēte sic scriptū est: Ventrē & pedes aqua lauat, iniussus

LEGIS ALLEGORIARVM.

77

iniussus & suaspōre. de sacrificiis verò sic: intestina autem & pedes, nō lauerunt sed lauant: quod valde caute dictū est. Oportet enim perfectum quidē suaspōte moueri ad virtutis opera: eum verò qui etiamnum meditatur, rationem monitricem sequi. cuius præceptis parere bonū est. Nec illud ignorandū, quod Moses totum ventrem, hoc est ventris repletionem reiiciens, ceteros quoque affectus propemodum ablegat: dum legislator per vnā partē de vniuerso manifeste docet: & de eo quod cetera cōtinet docens, eadem opera subindicat de his quæ silentio præterit: quandoquidē vētris repletionē cōprehenduntur reliqua, ceu fundamento aliorū affectuum. nullus enim eorum potest consistere, nisi vētre subnixus, quem basim omnium natura posuit. quapropter post præcedentē Liæ bonā progeniē, quando fœtus ad animā pertinētes in Iuda, id est confessione desinuerant, deus vt in posterum corporis etiam profectibus prospiceret, Ballā Rachelis ancillam voluit vel ante heram suā parere. est autē Balla irrigatio. sciebat enim, quod nihil corporeum subsistere possit absq; ventris rigatione: sed hic esse principatū regiminisq; totius corporis, curāq; tantū hoc agentis, vt vita sit incolumis, sed considerare oportet omnia verba subtilius. quando nihil hic nō accuratē dictum esse inuenies. Moses pectusculū aufert, ventrē verò nō aufert, sed tantū lauat. cur ita? quia perfectus sapiens irascendi vim totā potest excidere, alienatus ab ira: ventrē execrare nequaquam potest. Nam necessario cibo potūq; vti natura cogitur, etiam si quis paucissimo contētus necessariū quoque contemnat & meditetur inediā. lauet igitur ventrē & repurget à condimentis impuris & superuacaneis. Hoc enim donum diuinitus oblatū virtutis auido satis est. & ideo de animæ adulteratē suspecta dicitur: quod si relictō recto rationalique sermone, qui maritus legitimus eius est, deprehensa fuerit cōsuetudinem habere cum affectu polluyente animam disrumpetur eius venter, id est inexplibilis & infatibilis erit vētris voluptatibus ac concupiscentijs, nec vnquā eis expleri poterit propter suā imprudentiam & institutionē pessimā: sed alijs super alias affluētibus, eodem affectu laborabit perpetuò. nam non paucos noui adeò ventris cupiditatibus deditos, vt, quamuis imminēre aliquo negotio, reuocentur ad meracas cōpotationes aliāq; similia. malē enim conuenit corporeis molibus cum ingenuis animæ desiderijs. sed corpora tanquam vasa ad mensuram facta, nihil admittunt immodicum, quicquid superfluit eijs cōscientia. at cōcupiscentia

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

78
tia nunquam expletur, semper indiga, nunquam non siticulosa. Et ideo ut consequens post disruptum ventrem additur femoris luxatio. nam affecta hoc pacto anima simul excidit recta ratio, cui est in sita vis seminalis gignendi bonū aliquid. Quod si, inquit, polluta non fuerit, non lædetur, & habebit liberorū liberos: videlicet si ab affectibus impolluta pudicitiam seruauerit legitimo marito, qui sanā rectamq; rationē significat: fecundam habebit animā & fructiferam, progenitiuam prudentiæ, iustitiæ & cuiuscunq; virtutis. ergo possumus deuincti corpore non vti necessarijs corpori? Est aliquis modus, vide quis. Is qui nos sacris initiat, præcipit cuius a quo suū debitū exigit corpus, ut contentus sit necessarijs. Ante omnia locus, inquit, sit tibi extra castra, castra vocans virtutē, in quibus militat anima. nec enim in vna sede morantur, prudentia, & corporis curandi necessitas. mox addit: Egredieris inde foras. quā obrem? quia non potest anima cohabitans cum prudentia, & contuberniū habens cum sapientia, frui delicijs corporis. tunc enim diuinioribus alimentis nutritur, scilicet scientijs, propter quas carnē negligit. egressa enim sacratis virtuti osibus, tum demū vertitur ad hoc corpus grauantis prementēsq; materias. quomodo igitur his vtendum? Paxillus, inquit, in zona tibi pendeat, quo cauum fodias. hoc est, præsto sit tibi ratio quæ affectum effodiat, astringens. affectus enim postulant nos accinctos esse, non vti cinctura laxiore. quapropter etiā de trāsitu per eos, qui pascha nominatur, præceptum extat, quo monemur lumbos accingere, siue astringere concupiscentias. hic igitur paxillus, hoc est ratio, comitetur affectum, obstaturus ne se effundat. Sic enim fiet, ut solis cōtenti necessarijs, abstineamus a superfluis; & vel in conuiujs atque parata rerū copia, quæ ad vsum simul & luxum satis sit, rationē adhibeamus quæ nos tanquam scutum protegat: ut neque vltra modum cibos lari more ingurgitemus, neque nimio mero expleti, per ebrietatē in delirationem prolabamur. Nam ratio cōpescet refrenabitq; procliuiorem talis affectionis impetū. ipse quidem sæpe hoc mihi vsu venisse memini. accedēs enim ad indisciplinata conuiuia, cenasq; sumptuosas, nisi rationē mecum adduxissent, mancipabar rebus apparatis, abstractus a dominis immanis, videlicet qui spectatu, auditu, odoratu gustuq; voluptatem pariunt. Sed quoties accedo cū rationis delectu, iam non seruus fio sed dominus, & egregiē vinco victoriā honestissimā in certamine cōstantiæ tēperantiæq;, resistens opponensq;
me

LEGIS ALLEGORIARVM.

79

me omnibus cupiditatibus, quæ solent immoderatos pessundare. Fodies, inquit, paxillo, id est pro tibi est ingenium procliue ad cibum, potum, aut ea quæ sub vtre sunt, ratione aperies & distinguēs, ut vbi discreueris, verum cognoscas. tunc enim scies in hominum nullo inesse bonum, sed necessarium tantum & vtile. Mox addit: Operies turpitudinem tuam. admodum recte. Adhuc enim omnia rationem ad omnia, qua operitur, obumbratur, occultaturq; omnis turpido carnis & affectuū, quicquid enim ratione caret turpe est, sicut decorum quicquid cum ratione cōiunctum. itaque voluptatis amicus supra ventrem graditur: perfectus autem ventrem totum eluit: qui verò proficit, intestina. at qui adhuc in rudimentis hæret, foras exit, quando ad requisita ventris afferens rationem, cohibiturus est affectum: quod figuratē paxillus significat. Recte quoque additur: Gradieris supra pectus & supra ventrem. Voluptas enim non est quiescentium & stantium, sed cōmotorum & perturbatione plenorum: & sicut flāma cōtinuē mouetur, ita cuiusdā flammæ more affectus hic in anima excitus, non finit eam quiesceret. ideo reclamationis hic qui aiunt sedādi vim inesse in eo. quies enim ligno & cuius inanimato est propria, voluptas verò aliena ab hoc genere. titillationem enim & conuulsionē quandā appetit: & interdū non quietem sed cōtinuum vehemensq; exercitiū postulat. Illud autem: Terram comedēs omnibus diebus vitę tuę] appositē dictū est, nam corporalis voluptatis alimēta terrena sunt. nec immeritō. Duo sunt ex quibus constamus, anima & corpus. hoc est terra factum, illa dei figmentū æthereū. Inspirauit enim in faciē eius spiritū vitę, & factus est homo in animā viuētem. pulchrē igitur conuenit ut factū ē terra corpus cognatis alatur cibis quos terra producit: at illa æthereæ naturę portio, scilicet anima, habeat alimenta diuina æthereaq;, nā scientijs nutritur, non cibo aut potu, quibus corpus indiget. Alii porro animā non rebus terrestribus, sed celestibus, testabitur amplius sacra scriptura: Ecce ego pluo vobis panes de celo: egrediat populus & colligat quæ sufficiunt in diē: ut terram eum vtrū ambulet in lege mea, an non.] Videntur alimenta animæ non terrena & corruptibilia, sed verba quæ deus pluit de sublimi purāq; natura, quam nunc calū noīauit. Egrediat sanē populus & oīs cœtus animę incipiatq; colligere scientiam, non acruatim, sed quātū sufficit in diē. sic enī fiet primum ut ne simul & semel exhauriatur immēsa opes gratiarū dei, sed exundēt torrētis in morē. deinde ut quisq; sumpta mēsurā quæ sufficiat

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

sufficiat, reliquorū dispensationē permittat deo. qui verō vult omnia colligere, desperationem sibi parat & molestiam maximam. desperat enim, si nunc tantū, non etiam in posterum, sperat deum sibi pluiturum commoda: & infideli est si non credit & nunc & semper gratiā copiosē dandam his qui digni sunt: & demens est, si putat se posse invito deo seruare quæ collegerit. paruo enim momento eum qui securitatem constantiamque mentis sibi arrogat per iactantiam, infirmū reddit incertumque custodem rerū quas seruare sibi videbatur. collige igitur o anima quæ sufficiunt & conueniunt, vt neque plus satis exuberent, neque infra modum collecta inopiam afferant: vt iusta mensura vtendo, nihil iniquē facias. meditantem enim te migrationem ab affectibus & pascha immolantē oportet modicos profectus non nimios facere. Colligat, inquit, vnusquisque ex eo quantum sufficit ad vescendū. Ergo & in māna & in quolibet dono quod deus largitur nostro generi, decet cōtentum esse certa mensura certoque numero, nec plura quā pro capacitate sumere per avaritiam. colligat potius anima quantū quotidie sufficit, & custodiam bonorum suorū munificētissimo deo credat magis quā sibi. id cur ita censeam, dicere nunc non alienū a proposito fuerit. Per diem lux intelligitur. Lux autē animę est eruditio. multū igitur animæ lumina parauerūt sibi in noctem & tenebras, non in diem & lucem: qualia sunt prima rudimenta disciplinarum omnia, & encyclopædia quam vocāt, ipsaque philosophia propter delicias experta & authoritatem apud principes. at homo ciuilis diurnū parat in diem, & lucē in lucem, & honestatē propter ipsam solam nō propter quicquam aliud. ideoque additur: vt tentem eos vtrum ambulent in lege mea, an non.] hoc enim dei lex iubet, virtutē propter ipsam colere. itaque studiosos virtutis tanquam nummos examinat recta ratio, vtrum vitii habeant, animæ bona referendo ad res externas: an probæ monetæ sint, conferuando ea in sola anima. hi non terrenis cibis aluntur sed scientijs cælestibus: quod alijs etiam verbis docet sacra scriptura, cum dicit: Mane quoque ros iacui per circuitū castrorum: & ecce in superficie terræ in solitudine tanquā corianum albū in similitudinem pruinæ super terram. quod vidissent, dicebant alijs ad alium, quid est hoc? ignorabāt enim quid esset. quibus ait Moses: hic est panis quem dominus dedit ad vescendum: hic est sermo quem præcepit dominus.] Viden' cibū animæ qualis sit: verbum dei continuum, rori simile, per circuitum totā complectens,

LEGIS ALLEGORIARVM.

81

plectens, & nullam partem eius expertem sui relinquēs. hic sermo non vbique apparet. sed vbi desertum est vacuum vitijs & affectibus estque tenuis qui percipiatur & intelligatur, pellucidusque valde ac purus aspectus, & coriano similis. aiunt autē rei rusticæ periti, etiam si semen hoc concidatur minutissime, singulas portiunculas & micas satas germinare, nō secus quā corianum solidū. Huiusmodi est etiā sermo dei: qui vel integer iuuare potest, vel quacūque sui particula. Quid si *κοίτης*, id est pupillæ oculi, similis dicitur? sicut enim hæc quāuis minima particula, videt hos celestes orbes, & immensum mare, & aeris amplitudinem, præterea solis tam occidētis quā oriētis terminos: pari modo sermo quoque diuinus cernit acutissime, qui sufficit inspicendis rebus omnibus, per quæ videbūtur quæcūque digna spectatu. ideoque albū est manna. Quid enim fulgidius dei sermone aut radiantius? cuius participatione & aliæ res caliginē ac tenebras excutiant, quæ appetunt lucē animarū. huic sermoni quidam peculiare accedit. nam quādo animā ad se aduocat, gelu excitat in omnibus rebus terrenis, corporeis, ac sensibilibus. ideo dicitur, tanquam pruina super terrā. Quoties enim homo deū videns fugā meditatur ab affectibus, congelantur vnde, hoc est impetus ac moles eorū & iactantia. concreuerūt enim vnde in medio mari, vt transiret affectum Israel videns deum. Itaque percontantur se inuicē animæ, quæ admiserunt quidē iam sermonē, sed non possunt dicere quid nam sit. Nam sæpe perfusi dulcedine, saporem nescimus vnde illa proficiscitur: & suauis odores olfaciendo, quānam sint ignoramus. Sic & anima sæpe gaudens non potest indicare causam suæ lætitiæ: sed docetur ab initiatore vatēque. Mose dicēte: Hic est panis, cibum quem dedit deus animabus, vt se pascant verbo ipsius atque sermone. Nam hic est panis datus nobis ad vescendum, videlicet verbum hoc. Dicitur, autem etiam in Deuteronomio: Et afflixit te pressitque fame, & cibauit te manna, quod tui patres ignorauerant, vt annuntiem tibi, quod nō solo pane viuet homo, sed omni verbo quod procedit ex ore dei. Afflictio ista propitiatio est. Nā per tales afflictiones nostris animabus ceu decimatis propicius redditur. Quoties enim spoliatur iucundis rebus, affligi videmur: reuera autem sentimus deum propiciū. Infligit nobis etiā esuriem, non virtutis, sed vitiosam illā & affectibus obnoxia. Argumēto est, quod nutrit nos verbo suo generalissimo. Interpretatur enim manna, quid hoc est, scilicet rerū generalissimū. Verbum quoque;

f dei

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

dei superius est vniuerso mundo, antiquius generaliusq; creaturis omnibus. Eum sermonem patres ignorauerāt, non illi veri progenitores nostri, sed longæuitate canī, qui solent dicere, Da nobis ducē, & reuertamur ad Aegypti vitia. Audiatur igitur anima vocē dei: quod nō solo pane viuet homo factus ad imaginē, sed omni verbo quod procedit ex ore dei. hoc est, & toto verbo nutrietur, & eius partibus. per os eī sermo significatur. Porro verbū pars sermonis est. Nutritur autē perfectiorū quidē anima toto sermone: ceterū nos cōtenti essemus nutriri vel parte eius quapiā. Et illi quidē optāt nutriri à sermone dei: Iacob verò supra ipsum sermonē exerens suū caput, ait se nutriri ab ipso deo. Sic autē loquitur: Deus qui nutrit me ab adolescentia mea vsq; in præsente diem, angelus qui eruit me à cūctis malis, benedicat his pueris. Pulcherrimus loquēdi modus. nutritorē deum, non sermonē eius, existimat. Ceterū angelū eius, qui est sermo, tanquam morborū medicū idq; admodū naturaliter. Pronuntiat enim propheta, primaria quidē bona ex persona ipsius Qui est dari: secundaria verò per angelos & sermones eius. secundaria verò sunt, quæ ad morborum sanationem pertinent. Proinde sic opinor: sanitatē merā quam vllus morbus præcessit in corpore, deum per semet solū largiri: liberationē autem à morbo etiam per artem & medicinā: dum finit & à scientia & ab artifice nos iuuari in speciem, ipse sanās vel per hæc, vel citra horū operam. Adeundem quoq; modū se habet anima. bona & alimenta largitur ei per seipsum: per angelos verò & sermones, quicquid ad sanādos morbos pertinet. Has autē preces fudit patriarcha, reprehendens Ioseph illum administratorem reipublicæ aulum dicere: Enutriam te ibi. Dixerat enim, properantes ascendite ad patrem meum, & nuntiate ei. Hæc dicit, & reliqua. Descende ad me, & nequaquam maneat, & enutriam te ibi. Durabit enim famēs per quinquenniū. Reprehendens igitur admonensq; eum qui sibi sapiens videbatur, inquit: O tu scito animæ cibum esse scientiam, quam non sermo sensibilis, sed deus largitur, qui nutrit à iuuentute primòq; flore vsq; lucē extremā, ipse me replebit. Sed Iosepho idem accidit quod matri eius Racheli. nam & ipsa existimabat creaturam posse aliquid. quapropter dicit: Da mihi liberos. Sed supplātor similis sui dicit: Erras errore maximo. Nec enim ego pro deo tibi sum, qui solus potest aperire vuluas animarum, & eis inseminare virtutes, vt grauidæ factæ res honestas pariant. Saltem sororē tuam Liam considera, & cō-

peries

LEGIS ALLEGORIARVM. 83

peries à nulla creatura semen eam excepisse aut genituram, sed ab ipso deo. Cū enim vidisset dominus Lia haberi odio, aperuit vuluam eius. Rachel autem erat sterilis. Ac rursum vide hic virtutis exilitatem in opere. Deus vuluas aperit, benefacta in eis seminans. Vulua autem quæ virtutem excepit à deo, non parit deo: nullius enim indiget Qui est: sed mihi Iacobo parit filios. nam propter me seminavit deus in virtute forsitan, nō propter seipsum. Igitur alius quidem maritus Lia quiescēs inuenitur, alius pater natorum ex Lia liberorum. maritus qui vuluam aperit: pater liberorum, qui hos gignere dicitur. Et inimicitias ponam inter te & inter mulierem. Reuera voluptas inimica est sensui, quamuis sunt qui putent amicissimam. Sed sicut adulatorem nemo amicū dixerit: est enim adulatio vitium amicitia: sic & voluptatem si examines, inuenies adulterinam familiaritatem insinuantem se sensui. certē saturatis voluptate omnes sensus luxātur. annon cōsideras istos vini amatores ebrios, quomodo videntes non videant, audientes nō audiant, impotes etiam reliquorum sensuum. Fathiscit enim tunc instrumentum sensitiuum, quemadmodum intenditur in sobrijs, non iam furdos externē ictus excipiens, sed sonoros clarosq; & ad mentem vsque penetrantes cum sonitu. Oportet enim vt hæc extremum ictum agnoscat, & characterem eius manifestum excipiat. Et obseruandum nō dixisse Inimicitias ponam tibi & mulieri: sed inter te & mulierem. Cur? Quoniam in medio & tanquam confinio voluptatis sensusq; hoc bellum nascitur. id amborum medium, cibus & potus est, aptū ad quæcūq; sensibilia huiusmodi, facultatem voluptatis inducendæ habentia. his quories se voluptas ingurgitat, præsenteam sensui noxam afferūt. Ceterū illud, inter te & inter semen eius, ipsum quoque ratione physica dictū est. Nam omne semē est generationis principium. principium autem voluptatis, nō affectus, sed bruta concitatio sensus quæ per mentem fit. nam à mente velut fonte quodam manant sensitiuæ potentia, præsertim iuxta doctrinā Moysi sanctissimi: qui ex Adamo factā narrat mulierē, ex mente sensum videlicet. ergo sicut voluptas se habet ad sensum, sic affectus ad mentē. vnde sequitur vt quoniā illa duo inimica sunt inuicē, hæc quoq; sint hostilia. quod bellū nulli non liquet. itaq; superante mente, affectus non sustinens intelligibiles & incorporeas res, profligatur. contrā quories hic vincit malā victoriā, cedit mens, impositus sui suarumq; actionū omniū. Proinde alibi dicitur, quòd

f 2 attol

attollente manus Mose, praualebat Israel: demittere autē, praualebat Amalec. quibus verbis hoc docemur, quod mens quādo attollit seipsam supra mortalia, & sublimis fertur, vim concipit ut deum videat, quod est Israel. quādo verō nervos suos hęc remittit relaxatque, mox affectus praualeat, scilicet Amalec, qui interpretatur populus elingens. reuera enim absomit totam animam & abligurit, ne semē quidem aut scintillā virtutis reliquam in ea faciens. quamobrem scriptum est: Principium gentium Amalec. quoniam in miscellaneam gentium conuenarum colluuiem consilio carentem affectus exercet dominationē atque imperium. per hunc omne bellū excitatur in anima. Ergo quibus mentibus deus pacem largiri dignatur, in his pollicetur delecturum se sub cælo memoriam Amalecitarum. Quod autem dicitur: Ipse seruabit caput tuū, tu seruabis eius calcaneum. In verbis barbarismū habet, in sensu benedictū est. quomodo? reliquum reddendū est de muliere. mulier autē ipse non est, sed ipsa. Quid igitur dicendū? à sermone de muliere transitionem fecit ad semē eius & principium. principium autem sensus, intellectus, isque masculus, de quo debet dici ipse, flectendo de cætero vocem hanc similiter. Rectē igitur ad voluptatē inquit, ipse intellectus seruabit tuū caput, & principale decretū: tu verō gressus eius & vestigia placitāque quibus insistit, quæ calcanei vocantur per similitudinē. Vox autē seruare duo significat: vnū, quasi custodire & reponere; alterū, ac si dicas obseruare ut per dolum interimas. necesse est autē mentem vel bonā vel malā esse, mala dici potest custos promāque voluptatis: nā hac delectatur. bona verō inimica, expectās occasionē tollendā ē medio per insidias. econtra voluptas, insipientis plantā seruat: sapiētis autē basim destruere conatur & subtrahere, existimās hunc sibi moliri perniciem: insipientē verō modis omnibus ipsius saluti consultum cupere. nihilominus quāuis videatur supplantare deciperēque: probum virū, ipsa supplantabitur à Iacob exercitato luctis talibus. lucta, inquā, non corporis, sed qua luctatur anima cū aduersariis moribus, ipsam per affectus vitiaque oppugnātibz. nec prius dimittit plantā affectus aduersarij, quā ille det manus, seque supplantarum ac bis victū fateatur, & in iure primogenituræ, & in benedictione. Iuste, inquit, inditū est ei nomen Iacob. iam enim iterum me supplantauit. olim ius primogenituræ mihi ademit, nunc interceptit meā benedictionē. antiquius autē ius malus quidem putat corporis, bonus verō animæ. sicut reuera est, nō tempore

pore sed potentia dignitatēque; potius, & verē prius, sicut & princeps in republica. principatū autē anima habet in hac copula. ergo primatū obtinuit is qui altero virtute potior fuerat. qui honor ipsi debebatur. nam & benedictionē accepit cum perfectis precibus. vanus autē est & suamet existimatione sapiēs qui dicit: meas benedictiones & ius meæ primogenituræ accepit. non enim tua o tu accipit, sed tuis cōtraria. nā quæ tua, seruitio digna sunt, at quæ illius, dominio. tibi verō etiā optāda apud sapiētem seruitus, à quo monitus castigatusque, ignorantia ac ruditate pestes animæ exuas. nā inter faustas apprecationes pater sic tibi dicit: Fratri tuo seruiēs. sed nō nūc. nec enim ferret te habenas detrectantem. sed vbi solueris iugū à ceruice tuā: nimirū abiectis illis elatis spiritibus quos sumpsisti postquā teipsum subiugasti affectuum vehiculo, aurigante insipientia. nunc quidē seruus es molestorum herorū & intolerabiliū, qui nō solent quenquā manumittere. quod si fugitiuus eos deserueris, excipiet te amator seruorum dominus cum certa spe futuræ libertatis, nec vnquā exhibebit heris prioribus: utpote qui dicit apud Moysen præceptū decretūque; necessariū: Nō trades domino tuo seruum qui ad te confugerit: habitabit tecū in loco quicunq; ei placuerit. Sed tantisper dum tibi non liber aufugere, & maioris talium dominorum habenas perferēdo indignū te seruitute sapiētis facere, satis declaras mores tuos illiberales seruilēque; cū dicis, ius meæ primogenituræ, & meas benedictiones. sunt enim hæ voces delapsorū in summā ignorantia: quia soli deo cōpetit hæc vox Meum. eius enim solius possessio est hæc rerū vniuersitas, attestante vel ipso cum dicit: Dona mea, munera mea. Obserua dona differre à muneribus. illa enim magnitudinē perfectorū bonorum præ se ferunt, quæ deus perfectis donat gratuita. hæc intra paruum modum cōtrahuntur, quorū participes fiunt generosi exercitatores proficientes adhuc. ideo Abrahā quoque, secutus dei voluntatem, res suas à deo sibi concessas retinet: recusat autē equos regis Sodomorum, tanquam mercedes meretricum. Moyses quoque, res maximas & controuersitas tractare dignatur, minores causas demandat cognoscendas iudicibus secundarijs: ceterum qui audeat dicere suū esse aliquid, sempiterna seruitute notabitur, sicut ille qui dicit: Contētus sum herō meo, vxore mea, meisque pueris. non cupido liber euadere. Rectē quod seipsum in seruitutē asserit. Qui enim potest esse nō seruus dicendo: meus herus intellectus est dominus sui & in potestate propria: mens sensus sufficit ad discernen-

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

scernenda corpora: mea sunt quæ ex his progignuntur, ex intellectu intelligibilia, è sensu sensibilia in me sita est vel sentire vel intelligere. Sed non satis est ipsum suapte damari testimonio, quin & dei percellitur sententia, iussus certâ æternâq; seruitutē sustinere, aure perforata insuper, ne sermones virtutis percipiat, utq; in perpetuū intellectui sensibilibusq; seruiat, malis dominis & inclementibus. Mulieri quoq; dixit: Multiplicās multiplicabo dolores tuos & gemitus tuos.] Mulieris, hoc est sensus, proprius affectus est mœstitia, quam dolorem nominat. circa idem enim subiectum versantur delectatio & tristitia. delectamur autem per sensus, proinde necessario per eosdē contristamur. sed bona purgatq; mens minimum tristatur: quia talē sensus non admodum impetunt. in insipiente autē affectus superfluunt, quod non habeat in anima remedium, quo pestes à sensibus, rebûsq; sensibilibus provenientes arceat. sicut enim aliter pulsatur athleta quam seruus: hic non reluctans sed præbens se flagris submitrensq;: athleta verò resistens, repugnans, & illatos ictus repellens: & aliter raditur homo, aliter pellis: hæc enim nihil aliud quam pati cernitur: homo verò & ipse vicissim agit non nihil, eo gestu se præbendo quo radatur facilius: ita irrationalis quidem homo Mancipiorum more cedit alteri, & perfert tristitias tanquam heras intolerabiles, ne obtueri quidem in aduersas sustinens, ut qui nequit masculas ingenuasq; cogitationes sibi contrahere. quo fit ut multitudo immēsa dolorum ei per sensus ingeratur. contrā vir scientia præditus in modum athletæ potenter, robuste, fortiterque gradum inferens contra cuncta tristitia magnos, fert spiritus, ne vulneretur ab eis, sed repellat singula. Et ut puto posset iuueniliter exclamare contra dolorē illud ex tragedia: Combure carnē hanc, cōcrema, repleto te Meo cruore. nam prius vel sidera Terrā subibūt, terra vel scander polum, quam mollis à me extorqueatur vox tibi. Sicut enim sensibus deus omnia tristitia cumulate apposuit: ita probæ animæ vberriam bonarum rerum copiā elargitus est. Quapropter de perfectō illo Abrahā ad hunc modū loquitur: Per memetipsum iuravi, dici dominus: quia fecisti verbū hoc, & non peperisti filio tuo dilecto propter me, omnino benedicēs benedicā te, & multiplicans multiplicabo semen tuū, sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in maris littore.] Rectē iureiurando confirmavit pollicita, idq; tali quale deum decebat. vides enim quod non per alium deus iurat: nihil enim illo præstantius: sed per seipsum qui

LEGIS ALLEGORIARVM.

87

qui est omnium optimus. Non defuerūt tamen qui negarent convenire deo iusiurandū. id enim ad cōfirmandā fidē assumitur. at deus solus fidelis est, & si quis amicus dei, sicut Moses dicitur fidelis in tota domo fuisse. & alioquin ipsa dei verba iuramenta sunt legesq; diuinæ & iura sacratissima. quod autē vim maximā habeant argumento est, quod effectu non caret quicquid ille dixerit: id quod iusiurandi est propriū. unde consequitur, oēs dei sermones esse iuramēta per effectus suos cōfirmata. Aiunt sanē iusiurandum testimoniū esse dei de re de qua ambigitur. quod si deus iurat, sibi ipse fert testimoniū, quæ res absurda videtur. aliū enim oportet esse qui testis est, aliū cui perhibetur testimoniū. Quid igitur dicendū? Primo nō pugnare cū æquitate quod deus sibi ipse testis est. Quis enim alius potest eis testis esse idoneus? deinde, quod ipse sibi est quicquid habetur in pretio, cognatus, familiaris, amicus, virtus, felicitas, beatitudo, sciētia, intelligentia, principium, finis, totū, vniuersus, iudex, sententia, cōsiliū, lex, actio principatus. & alioquin etiā, modo hæc verba Per me ipsum iuravi, accipiamus ut debemus, nullū erit à nugacitate sophistica periculū. videndū ergo nū dicat tale aliquid. nulla quantūvis sublimis creatura potest firme cōstanterq; de deo credere. nullū enim ostēdit suā naturā, sed voluit omnibus generibus esse inuisibilē. Quis enim potest de vniuersorum causā certō definire, sit ne incorporea, careatne qualitate, an non careat: aut certē ad essētia, qualitate, motu eius, atq; habitudine? sed solus de seipso asseuerabit, quandoquidē solus verē suā naturā pernouit. solus igitur deus idoneus est qui primū de seipso certō pronūtiat, deinde de suis etiā operibus. itaq; meritō iuravit per seipsum, fidem sibi ipse astruēs, quod nullus alius poterat. ideo cēsendi sunt impij qui se aiunt per deū iurare. nemo enim per eū iurat ut oportet, quia nemo potest naturā eius cognoscere: imō bonū est si vel nomē eius noscimus, hoc est verbū, quo interpretante innouit. Hoc enim nobis imperfectis deus est, sapientibus autē perfectisq; ille primus. Certē Moses admiratus illius ingēni summā excellētiā, dicit: Et per nomē eius iurabis, nō per illū ipsum. satis enī est per genitū fidē astrui, & testimoniū habere à verbo dei. Cæterū de ipse sibi fides sit, testimoniūq; certissimū. Quod autē legitur, quia fecisti verbū hoc, pietatē significat. Rectū est enim oīa propter deū facere: quæ propter nec dilecto filio parcimus, virtuti videlicet, felicitatē hāc cedētes ipsi auctori, dignū existimantes ut progenies nostra dei possessio fiat potius quam

PHILONIS IYDAEI LIB. II.

vilius creatura. Pulchrè & illud dictum: Benedicens benedicam.] Multa enim benedicenda quidam faciunt, sed non in hoc vt benedicantur. nam & malus officia quædã facit, sed non officiose. & ebriosus furensq; interdum sobria loquitur facitq; sed non mente sobria. & pueri admodum infantuli nõ ex rationali habitudine (nondum enim rationem à natura didicerunt) multa tamen tum dicunt tum faciunt quæ ratione præditi. Vult autè legislator sapietẽm nõ per occasionẽ & faciliẽ fortuitõq; rationale videri, sed ex habitudine dispositioneq; rationali. ergo quasi non satis sit infortunato sensui abundare multis doloribus, additur, & gemitibus. Est autè gemitus dolor intensus atq; vehemẽs. nam sæpe tristamur non gemẽtes: sed quoties ingemiscimus, valde moleste inũdamur obruimurq; doloribus. Est autem duplex gemitus: alter eorũ qui cupientes appetentẽsq; iniquitatem non fiunt eius compotes: & hic malus est alter poenitentium & grauius ferentium anteaquam vitam dicentiũque: ò nos miseros, quantũ tẽporis exegimus laborantes morbo insipientia, & occupati studijs iniustitia. Qui gemitus nunquam accidit nisi defuncto in anima rege Aegypti, hoc est impia voluptariãq; consuetudine. Nam post multos dies illos mortuus est rex Aegyptiorum. moxq; post mortuam malitiã ingemiscit vicem suam vidẽs deum. Ingemuerunt enim filij Israel à corporis & Aegyptiacis operibus. Quandoquidẽ quã diu viuunt & regnat in nobis consuetudo amica voluptatũ, persuadet animæ vt peccatis suis delectetur ac gaudeat: quẽ mox mortuo rege tali gemit: & exclamat ad dominũ supplicans ne mutetur iterum, neve ad absolutam perfectionem non perueniat. Multis enim animabus poenitentiam expetẽtibus non cõcessit deus, sed tanquam æstu refluxo abrepta sunt retrorsum: quemadmodum & Lot vxor in saxum versa est propter adamata Sodoma, & quia ad ingenium, in qualia deus animaduertat, reuersa fuit. Ceterũ in præsentĩ contextu subiungitur: Ascendisse clamorẽ populi ad deum: quod gratia diuinẽ testimonium est. nisi enim ille potẽtia sua supplicationẽ ad se attraxisset, nunquam hæc ascendisset: hoc est non extulisset se incipiendo in altum crescere, fugiendõq; humilitatẽ rerum terrenarum, Ideo dicit in sequentibus: Ecce clamor filiorũ Israel venit ad me.] Egregiẽ significat peruenisse ad deũ preces supplicũ: quæ nõ peruenissent, nisi bonus esset qui eas euocat. atque etiã vltro inuitat qualis animas. Veniã ad te & benedicã te. Videte quanta sit summã illius causã

LEGIS ALLEGORIARVM. 89

causã gratia non expectantis nostram procrastinationem, sed insigni beneficio præoccupantis animã. nam hæc dei vox oraculũ est. nam si mentẽ subierit cogitatio de deo, cõfestim accepta benedictione sanatur ab omnibus infirmitatibus. at sentienti vis semper dolet gemitq; & cum doloribus tristitijsq; parit sensum: sicut ipsa scriptura dicit: In doloribus paries filios. ex visu enim visio nascitur, ex auditu auditio, ex gustu gustatio, & in vniuersum ex vi sentiendi ipsa sensus actio: sed non sine magna molestia in insipientẽ vnumquodq; horũ fit. nam hic moleste videt, audit, gustat, olfacit, & quocunq; sensu vitur. Econtra virtutẽ inuenies cum ingenti gaudio gestare vterũ: & bonum parum cum risu ac animi tranquillitate parere, & fortum hinc vtriq; parenti hilaritatẽ afferre. nam quod sapiens gaudẽs & non dolẽs gignat, his verbis testatur diuinũ eloquium: Et dixit deus ad Abraham: Sarra vxor tua non vocabitur posthac Sara, sed Sarra nomen eius erit. Benedicam ei, & dabo tibi ex ea filium. mox addit: Et procidit Abraham in faciem suam, & risit sic cogitans. Num centenatio nascetur filius? & Sarra exactis annis nonaginta num pariet? Hic certẽ apparet quã gaudeat rideatq; quia geniturus est fortuna tum illum Isaac, testante inibi propheta: Desierant Sarra fieri muliebria, risitq; intra se cogitans: Nunquam hætenus cõtigat mihi tanta felicitas. Sed dominus meus, dei verbum, senior est: quem posse hoc necesse est, & decet nos pollicenti credere. Quin & partus ipse risus est ac gaudium. sic enim Isaac interpretatur. Doleat igitur sensus, virtus cõtra perpetuò gaudeat. Postquã enim nata est felicitas, mater sibi placẽs dicit: Risum fecit mihi dominus. nam quicũq; rem audierit, mihi gratulabitur. Itaque quotquot estis initiati, expansis auribus accipite mysteria sacratissima. Risus est gaudiũ. Fecit perinde valet ac genuit. ex quibus verbis colligitur hæc sentẽtia Isaacũ genuit dominus. nam ipse est perfectæ naturæ genitor, semẽ iaciens in animas, & felicitatem generans. Et ad virum tuum, inquit, conuersio tua.] Duo sunt viri sensum, alter legitimus, alter adulter. nam viri more visibile mouet visum, vox auditũ, sapor gustũ: idem de ceteris quoq; intelligitur. per hæc brutus sensus cõuersus attractusq; venit in potestatẽ alienã. sic pulchritudo visum in seruitutẽ suam redigit, sic suavis sapor gustũ, sic reliqua sensibilia suũ quodq; sensum. Cõsidera liguritorẽ quomodo seruit condimẽtis coquorũ atq; cupediariorum: eum qui propẽsus est ad cantum, quomodo deuinciatur à cithara tibiãq;,

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

vel à docto cantore. at sensus qui se verit ad intellectū virum suum legitimū, ingentem vtilitatē ex eo percipit. Videamus igitur deinceps quid & de ipso intellectu narretur, moto præter rectam rationē. Ad Adam autē dixit deus: Quia audisti vocē uxoris tuæ, & comedisti de arbore de qua præceperā tibi ne comederes, maledicta terra in operibus tuis.] Nihil inutilius quā audiri sensum ab intellectu, & nō contrā potius. Debet enim semper præesse melior, subesse deterior. At intellectus sensu est melior. Ergo sicut auriga regēte, & iumenta habenis qua placet flēcente currus procedit: illis verō cōtumaciter frenū mordentibus, & auriga trāuersus fertur, & iumenta interdū impetu suo rapiuntur in cœnum, cursū prorsus aberrāte: & sicut naus rectē nauigat, donec gubernator clauum tenens eam dirigit: periclitatur verō quando vento reflante mare totum occupatur à fluctibus: ad eundem modū quando animæ auriga gubernatorq; intellectus imperium totius animalis tenet, tanquam magistra tus in ciuitate, vita prosperatur: quando verō brutus sensus primatum occupat, confusio vehemens sequitur, haud secus quam dominis oppressis à suis seruitijs. tunc enim, si vera fatēda sunt, intellectus accensus deflagrat, sensibus flammam nutrientibus, & sensibilibus in eam congerentibus. Quale incendium per sensus excitatum Moses quoque indicat verbis his: Et mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Hæc vox interpretatur Ex patre. Pater noster intellectus est. Tunc, inquit, dicent enigmatistæ: venite in Efebon, vt ædificetur & exornetur ciuitas Seon. Quoniam ignis exiuit ex Efebon, flamma ē ciuitas Seon: & deuorauit vsque Moab, & deleuit columnas Arnon. Væ tibi Moab, perijt Chamos. Venditi sunt filij eorum vt serui rent: & filia eorum captiua: adductæ sunt regi Amorrhæorum Seon, & semen eorum peribit ab Efebon vsque Debon, & mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Efebon interpretatur cogitationes. Hæ autē sunt ænigmata, plenæ obscuritate. Considera cogitationem medici: vacuabo agrotum, nutriam, remedijs curabo diatrāque, secabo, vram cauteribus. sed sæpe natura & absque his sanauit, & cum his interemit, vt medici cogitationes nihil aliud quam somnia sint inuenta, plena obscuritatis & ænigmatum. Rursum agricola dicit: Semina iaciam, plantabo, crescent plantæ, ferēt fructus, qui non solum ad vsum proficiunt necessariū, sed ad opiam etiā sufficiēt. Post has cogitationes aut flāma repentina, aut procella, aut imber continuus,

LEGIS ALLEGORIARVM.

91

nuus, corrumpit omnia. Interdum fructus responderunt opera, sed nihil iuuerunt eum qui sic cogitauerat, morte præuentū & frustra sibi fructus laboris pollicitum. Proinde optimū fuerit deo credere, non incertis cogitationibus coniecturisque fallacibus. Abraham ille deo credidit, & iustus reputatus est. Moses item præest populo, cum testimonio quod sit fidelis in tota domo. Quod si credemus proprijs cogitationibus, ædificabimus exornabimusque ciuitatē corrumpentis veritatem intellectus. Seon enim interpretatur corrumpens. Quamobrem experrectus qui somniauerat, inuenit quod omnes motus processusq; insipientis sint mera insomnia nihil veritatis habentia. nam ipse intellectus somnium esse conuincitur: quia certissimum est deo credere, & fallitur qui credit vanis cogitationibus. irrationalis autē impetus exiens proficiscitur vtroque, & ad cogitationes, & ad intellectum qui corrumpit veritatē. Ideo dicit scriptura: Ignis exiuit ex Efebon, flamma ē ciuitas Seon.] alienum enim a ratione credere vel cogitationibus probabilibus, vel intellectui corrumpenti veritatem. deuorat tamen etiam vsque Moab, id est vsque intellectum, quem enim alium quam miserum intellectum falsa opinio decipit: Deuorat, depascitque atque etiam deglurit columnas quæ sunt in eo, hoc est, particulares concupiscentias, quæ tanquam in columna impressæ insculptæque sunt. Arnon autem sunt hæ columnæ, quod interpretatur lux eorum, quoniam vnaquæque res in cogitatione illustratur. mox incipit deplorare arrogantem sui que amantem intellectum: Væ tibi Moab ciuitas.] Si enim attendis ænigmata, quæ tibi insidiantur verisimili specie, amisisti veritatem. populus Chamos, hoc est populus tuus & potentia, inuentus est cæcus & orbatus luminibus. Chamos enim interpretatur, quasi palpatio: quod visu carentis est proprium. horum filij quidem sunt particulares cogitationes exules: sententiæ verō tanquam filia, quæ captiua adducuntur regi Amorrhæorum, hoc est doctori loquētium: quia Amorrhæi interpretantur loquentes, qui garrulū populum significant horū imperator sophista est, callidus ad inueniendū sermonū artificium: cuius loquacitate decipiuntur qui trāscendunt veritatis terminū. Seon igitur corrumpens rectam veritatis regulā interiturus est vnā cum suo semine: & Efebon ænigmata illa sophistica vsque Debon, quod intelligitur iudicatio: valde accommodata. nam verisimilia probabiliaq; nō habēt veritatis scientiā, sed iudiciū & controuersiam, contētionemq; litigiosam

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

giosam ac peruicacem, & reliqua his similia. nec satis erāt intellectui suæ propriæ pestes intelligibiles, sed & mulieres amplius etiam accēderunt ignē, scilicet sensus, excitato in eum incēdio maximo. animaduerte quale sit quod dicitur. plerunque noctu cessantibus, omnibus, sensibus, de multis varijsq; rebus cogitationes incōsistentes nobis incidunt, dum animā haud quiescēs à motu perpetuo infinitas mutationes recipit. ad eam corrūpendam sufficiebant vel quæ ex ipsa gignuntur: nunc etiā sensuum turba inuexit in eam morborū ingentē multitudinē, ex rebus visibilibus, ex vocibus, ex saporibus, ex vaporibus qui odoratu percipiuntur: quæ flāma ab his rebus excitata magis animā populatur, quā ea quæ in ipsa innascitur absque ministerio instrumentorū sensitiuorū. Ex his mulieribus vna est vxor Petephre qui culinæ Pharaonis præerat. is quomodo vxorē habeat cū sit eunuchus dispiciendū. nam si verba legis tractentur allegorice, offeret se hic dubitationis species. Eunuchus enim iste & coquorum præfectus, videlicet mens quæ simplicibus tantū, sed etiam superfluis vititur voluptatibus, eunuchus vocatur sterilis sapientia, cum sit eunuchus non alterius quā dissipatoris bonorum Pharaonis. quandoquidem diuersa ratione optāda res videri potest eunuchum fieri, si queat anima nostra euitato vitio affectus dediscere. Quapropter & Ioseph figura tēperantiæ, voluptati discendi, Dormi mecū, & cū sis homo, humano more frui vitæ delicijs, cōtradicit his verbis: Peccarem in deū amatorē virtutis, si voluptatis amator fierē. Malum est hoc opus. Et haftenus quidem velatur, mox strenuē repugnat, quādo in domū suam ingressa anima, viribus collectis indicit bellum rebus corporeis, & sua propria vt ad animam attinentia operatur opera, non in adibus Iosephi, nec in Petephre, sed domi. Nec additur cuius domi, vt allegoriā perspicias, eam agere sua negotia. hæc domus est anima, ad quam ille recurrit relictis rebus externis, vt quæ internæ dicuntur ibi fiant. cōtinentis autē opera an non per dei voluntatē existunt? nulla enim aderat alia cogitatio ex his quæ solent versari in anima. nec tamē desinit voluptas iugum casta re, sed apprehenso pallio iterat illud suum Dormi mecum. proregitur autē vita cibo potūq; sicut corpus vestimentis. Sic igitur illa loquitur: Cur recusas voluptatem, sine qua nō potes viuere? ecce teneo quæ illam faciunt, & pernego te posse subsistere, nisi vtaris rebus talibus. sed quid ad hæc respondet vir tēperans? Si seruiendū est, inquit, affectui propter eius causam materiā, extra affectum

LEGIS ALLEGORIARVM.

93

affectum me propriam. Relicto enim in manu eius pallio fugit, & egressus est foras.] Dicat aliquis, & quis intrō egreditur? Nōne multi? an non sunt quidam qui fugiendo sacrilegiū furati sunt ex priuatis ædibus? qui tēperantes manibus à patre, pulsarunt alios? hi egrediuntur quidē vnum peccatū, sed ingrediuntur aliud. atqui oportet vt perfecte temperans peccata fugiat omnia, maiora minorāq; & in nullo prorsus deprehendatur. Sed Ioseph vt homo iuuenis, qui non posset cum Aegypto corpore, scilicet voluptate, cōtendendo sperare victoriā, mauult fugere. Phinees autē sacerdos Zelo dei correptus, non fuga sibi salutem quaesiuit, sed arrepto siromaste, hoc est ratione cum Zelo cōiuncta, non desistit prius quā trāsfigat Madianitidem, scilicet naturam occultantē se in diuino choro: idq; per vuluam ipsius, ne vnquam possit inde oriri stirps aut semē malitiæ. Quapropter excisa insipientia, duplex accipit anima præmium, pacē atque sacerdotiū, cognata germanaq; bona. Talis igitur mulier audienda nō est: loquor de sensu illo scelerato. quoniā & obstrictibus bene fecit deus, quod mandato dissipatoris Pharaonis neglecto, masculos in vita cōseruabant: quos ille interemptos volebat, amator totius sexus fœminei: summam autem illam Causam nesciens, dicendo, Non noui eū. Sed alia mulier est audienda, qualis Sarra fuit, id est princeps virtutis: cui sapiens ille Abrahā paret monenti quæ monere debebat. nam antea cum his nondū perfectus, necdum mutato nomine astrologiæ daret operam: sciens eum non posse gignere ex virtute perfecta, cōsulit vt quærat sobolem ex ancilla, hoc est ex encyclopædia, videlicet Agar, quæ vox inquilinam significat. Qui enim meditatur in virtute perfecta domicilium habere, prius quā inter ciues eius scribatur, inquilinum agit in disciplinis encyclicis, vt his adiutus ad perfectam virtutē sinatur euadere. deinde cum vxor viderit eum perfectum iamq; ad gignendum idoneū, quamuis ille gratus erga disciplinas per quas virtuti cōmendatus fuerat, graue putat eis remittere nuntiū, oraculo diuino mitigabitur, dicente: Omnia quæcunque monuerit Sarra, audi vocē eius.] Vnicuiq; nostrum lex esto, quicquid virtuti placet. nam si omnia quæcunque monet virtus audire voluerimus, felices erimus. Illud autem: Et comedisti de arbore de qua præceperā tibi ne comederes:] perinde est ac si diceret: consentisti malitiæ quam debueras totis viribus repellere, propterea maledicta, non tu, sed terra in operibus tuis. Quæ causa? Serpens ille voluptas, elatio bruta animæ. hæc

ex

PHILONIS IVDÆI LIBER II.

ex seipsa maledicta, soli vtiq; malo accidit, ceterū bono nemini. At Adam intellectus est constitutus in medio, qui iam melior inuenitur, iam deterior: quatenus enim intellectus est, nec boni nec mali naturā habet: sed virtute vitiōq; in melius deteriusve mutari solet. meritō igitur nō ipse maledictus suo pte ingenio: vt qui nec vitū est, nec vitiosa actio: sed terra maledicta est in eius operibus. nam actiones totius animæ, quam terrā vocauit, reprehensibiles culpabilesq; sunt, vt quisq; agit singulas. & ideo adiungit: In doloribus comedes ex ea.] hoc est frueris anima cum molestia. Laboriose enim quiuis malus per omnē vitā anima sua vitur, nullam habēs causam letitiæ, ad quam gignendam nata est iustitia prudētiāq; ceteraq; sodales harū virtutes.

Ergo spinas & tribulos producet tibi.] Quid enim aliud nascitur in anima insipientis, nisi affectus pungētes eam vulnerantesq; quos figuratē spinas vocauit, in quos brutus impetus primos incurrit, & in eorū ordinē receptus, res animę populatur ac corrūpit incēdio. Sic enim loquitur scriptura: Quod si egressus ignis inuenerit spinas, & latius vagatus exusserit aream, aut spicas, aut campum, luet is qui ignē accēdit.] Viden' quod ignis egressus, scilicet brutus impetus, non accēdit spinas, sed inuenit. Cum enim pronus sit ad quærēdos affectus, quæ deliderabat inuenit. & his inuētis exurit ista tria: virtutē perfectam, profectū, & bonam indolē. Virtutem cōparauit areæ, sicut enim huc fructus cōportatur, sic res honestæ in sapientis animā, spicis autem profectum: quia vtrunq; imperfectū, tendēs ad finem suū, deniq; campo bonam indolē, quod hæc capax sit virtutis seminū. singulares autē vocauit tribulos: quia terni sunt, annumeratis causis eorū & effectibus, vt voluptas, volupe, delectari: cōcupiscentia, concupiscitium, ipsum cōcupiscere: molestia, molestum, ipsum molestari: timor, terribile, ipsum timere. Et comedes herbam agri in sudore vultus tui.] Herbā vocat panem per synonymiā, rem eādē. herba bruti cibus est. brutus verō malus, cui exēcta est recta ratio. bruti quoq; sensus sunt, quamuis partes animæ: at mens cupida sensibilibus, per brutos sensus ea non sine labore ac sudore appetit. Est enim perquam erummosa molestiaq; insipientis vita, confectantis abliguriētisq; quicquid voluptatem parit, & effectus quoscunq; malitiæ. Et quousq; tandem? Donec reuertaris in terrā ex qua sumptus es.] Nūc verō an non in terrenis incōsistentibusq; cēsetur, ex quo reliquit caelestem sapientiam? Cōsiderandum est igitur quonā reuertatur. fortasse quod dicit,

DE CHERVBIM.

95

dicat, tale quiddam est: quod insipiens mens auersatur quidem semper rectam rationem: desumpta est autē non ē sublimi natura, sed de humiliore terrenāq; materia. Est autem eadem siue maneat siue moueatur, & eadē appetit. Ideo addit: Terra es, & in terram reuerteris.] Quod idē est cum antedictis. Præterea significat hoc quoque: Principium tuum & finis vnum idēmq; est. Inchoatus es ex corruptibilibus terræ corporibus, finies rursum in illa, peracta interim vitæ via, nō publica, sed aspera, sentibus tribulisq; ad pungendum lacerandūmq; natis obstita.

PHILONIS IVDÆI.
DE CHERVBIM ET FLAM-
MEO GLADIO, ET DE CAIN.

*Qui primus ex homine pro-
creatus est.*

T expulit Adamum, & collocauit ante paradysum voluptatis: & constituit Cherubim & flammeum gladium versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.] Nunc dicite expulsum, quem modo emissum dixerat, non temerē ponens hæc vocabula, sed sciens quā appositē ad res proprięque disponat ea. Qui emittitur, redire non veratur: quem autē deus expellit, is æterno damnatur exilio. Nam ei qui nondum valde tenetur à malitiā, datur reditus tanquam in patriam, ad virtutem vnde exciderat, eum verō qui vehementer obnoxius morbo insanabili premitur, necesse est ferre sua mala, in omne æuum sine fine damnatum in loca impiorum, vt sustineat merum continuūmq; infortunium. Quandoquidem & Agar, per quam indifferens disciplina eneyclicas ducens choreas intelligitur, videmus bis quidem exisse à principe virtute Sarra, sed semel tantum reuersam per eandem viam. quæ primum quidem vltro profuga, non expulsa, reducitur, occurrente angelo, id est dei verbo, in domum herilem. Iterum autem omnino expellitur, reditura nunquam. Causa autem & prioris fugæ, & posterioris æterni exilij reddenda est. Prius quā nomina mutarentur, hoc est prius quā heriles animæ in

PHILONIS IVDÆI LIB. II.

in meliorem figuram transformarentur, dum Abram erat adhuc pater sublimis, circa cælestes orbes occupatus fideralémq; scientiâ, quæ est præstâtissima pars mathematicæ ad naturæ contemplationem pertinet: Sarra verò principatus meus (sic enim hoc nomen interpretatur) nondum generalis virtus euaserat: genus autem omne est incorruptibile: sed iuxta particulares specialesq; istas censebatur, ut prudentiam quæ in me est, item fortitudinem, temperantiam, iustitiâ: quæ sunt corruptibiles sicut ego ipse qui sum earum domiciliu: Tunc Agar, illa inquam indifferens disciplina encyclica, etiam si tetricum istud vitæ genus, quam virtutis sectatores degunt, conetur effugere, reuertitur tamen ad relictos dominos, nondum valentes ad generale illud incorruptibileq; fastigium virtutis perungere: cuius vel medium tenere satis est, priusquam ad summum euaditur. At cum Abraham ex naturæ scrutatore factus sapiens & amator dei, nomine quoq; murato præ se fert patrem electum soni: sic enim interpretatur: nam clare sonat fermo, cuius pater est intellectus copos virtutis: Sara verò pro principatu meo fit Sarra, quæ vox significat principem: quod perinde est atq; fieri è speciali corruptibileq; virtutem generalem & incorruptibilem: exoritur verò & Isaac ille felicitatis filius: desinensibusq; muliebribus, & emortuis affectibus, succedit gaudium: puer quoq; non pueriles sed diuinos lusus sectatur non absque virtute: tunc expelluntur illa rudimenta disciplinarum, quæ nomine Agaris signantur, expellitur simul sophista filius, cui nomen Ismael. exulabunt autem in æternum, ipso deo confirmante exilij sententiam, dum iubet sapientem obedire dictis Sarrae. Diserte enim dicit: Eijce ancillam cum filio. Virtutis autem parere decet, præsertim auctori talis sententiæ: quia perfectissimæ naturæ à mediocribus habitibus plurimum differunt: & sapiëntia alienissima est à sophistica: nam hæc circa paraturam credibiliu versatur, quibus falsas opiniones & perniciosas astruat. Sapientia verò per meditationem veritatis, cum vtilibus cogitationibus adfert rectæ rationis scientiam. Quid igitur miru si Adami quoq; intellectum occupatum imprudētia morbo insanabili, omnino deus expulset virtutum regione nunquam rediturus: quando & omnem sophistâ, & matrem eius disciplinâ istorum rudimentorum profligat & expellit à sapiente & sapientia, quibus Abraham & Sarra facit nomina. Tunc & flammeus gladius & Cherubim contra paradisum collocantur. Dicitur autem contra esse, vel quod inimicum & infestum

DE CHERUBIM.

97

stum est, vel quod iudicandū, ut reus coram iudice: vel quod cognatum. quādo collationis causa & diligentioris considerationis aliud ponitur contra aliud, sicut pictores fictoresq; tabulas statuasq; ad exemplaria conferunt. exemplū contrariorum infestorum est in Cain, quādo dicitur: Exiit à facie dei, & habitauit in terra Naid contra Edem. Interpretatur autē Naid commotio, Edem delicia. illud malitiæ concutientis animā signū, hoc virtutis priuationē affectuum afferētis & delicias, non illū pruritū voluptatis affectionis brutissimæ, sed magna cum facilitate gaudiū tranquillū expersq; laborū. Necesse est autē ut ab imaginatione dei digressa cogitatio, cui bonum commodumq; erat fulciri, nauis in solo iactata more, ventis inter se cōstictibus, vltro citroq; feratur, patriā domumq; nacta agitationē: quod quidē maxime pugnat cum firmitate animæ, quam cōciliat gaudiū, Edem nominatum. Oppositionis autē quæ fit propter iudiciū, exemplū habetur de muliere suspecta adulterij. Statuer, inquit, sacerdos mulierem contra dominū, & reteget caput eius. Hæc quid sibi velint explicabimus. Quod fieri debet, sepe fit non ut debet: & quod non est officiū, interdū fit officiose. Quale est cum depositū redditur, non bono animo, sed aut in detrimentū accipientis, aut insidiosè: ut cōparata semel fide occasio capietur abnegandi maius depositū: tunc officiū non officiose fit. E diuerso quoties ægroto non dicit vera medicus, purgaturus eū aut secturus aut vlturus propter ipsius vtilitatē, ne forte metu doloris fugiat medicinā, aut ob imbecillitatē linquatur animo: item quoties sapiēs mēdacio fallit hostem propter salutē suā patrię: veritus ne si vera prodar, vires addat aduersarijs, in officiosam rem facit officiose. Ideoq; præcipit Moses: Iuste iusta exequere. Quasi etiā iniuste proferatur iusta sententia, si bonus animus non adsit iudici. Ergo quoniam quicquid dicimus aut facimus liquet omnibus, animus autem quo dicimus quæ dicimus & facimus quæ facimus ignotus est, nec compertum habetur si ne sanus purusq; an pollutus morbis varijs: quod nemo natus queat occultas cogitationes perspicere, sed solus deus, attestante Mose dicentēq; Occulta domino deo, aperta creaturis, nota esse: præcipitur sacræ diuinæq; rationi, ut animam contra deum statuatur reuelato capite, hoc est recto præcipuo decreto animi, quod quasi caput cæterorum sit, nudatq; sententia cum qua consueuimus, ut in conspectu acerrimo dei iudicis incorrupti examinata, aut coarguatur fastuosæ simulationis tanquam nummus improbus: aut immunis ab

omni malitia diluat obiectas calumnias, frater teste qui solus potest nudam animam inspicere. Contrarium igitur quod iudiciale dicimus, tale est. Illud verò quod attinet ad similia & quodammodo familiaria, de sapientissimo illo Abrahā dicitur: Adhuc, inquit, stabat contra dominum. moxq; argumentum familiaritatis subiungitur: quod accedēs alloquitur eum. Nam alieno abscedere semoueriq; , familiari verò propius accedere conuenit. stare autē immutabilēq; obtinere mentē, propē ad diuinam potentiam accedit, quia in deum immutabilitas, in creaturam mutabilitas naturaliter cōpetit. Si quis igitur natiuā suam procliuatē amore scientiæ refrenans, cogit eam stare, deo iam propinquus agnoscat felicitatem suam. Ceterum Cherubim & igneo gladio contra paradysum habitatio conueniēter assignatur, non tanquam hostibus locū oppugnaturis, sed tanquam familiarissimis amicissimisq;: vt ex aspectu contēplationēq; mutua nunquam intermissa, innascatur vtriusq; potētis desiderium mutuum, aspirante his volucrem caelestemq; cupidinem deo benignissimo. Quid autē per illa Cherubim & versatiliē gladium igneum subindicetur, iam consideremus. Quid si hic totius celi circumferentiam cogitari vult? nam caelestes orbes habent motus inter se cōtrarios: quorum alter dextrorsum fert fixa sidera, alter sinistrorsum erratica. sed extimus ille orbis fixarū stellarum vnus est, qui ab oriente ad occidentem voluitur: interiores autem septem, erraticarum videlicet, quorum cursus simul coactus & voluntarius, duos motus habet inter se cōtrarios. coactus quidem qualis fixorum siderū, quæ quotidie videmus ab oriētē in occidentem tendere: proprius autem à vespertinis celi partibus ad matutinas: qui variat tēpora circuitus, & ad idē signum reditus septem siderū, q; quædā ex his decurrant pariter, sol, lucifer, & quem stilbontē nominant. Tres enim hi pari celeritate sunt. Quædā verò impariter, sicut tamen vt certā proportionem respectumq; seruent & inter se inuicē, & ad illa tria reliqua. atq; ita intelligitur alterū ē duobus Cherubim extrema illa vniuersi celi circumferentia, in qua eodem semper modo diuinas reuera choreas fixæ stellæ agitant, nunquā deserentes ordinē, quem pater conditorq; tenere eas in mundo voluit. Alterū verò interior orbis, quem ab initio septidū fecit opifex distinctū in septem certis proportionibus inter se respondētes circulos, quibus suis cuique planeta insertus est: quibus tamen opifex non commisit habenas, veritus ne malē regerent, sed vniuersas à seipso pendē-

re vō

re voluit, ratus sic maximē concinnum motum fore. Quicquid enim cum deo sit, merito laudandum est: sicut quicquid sine deo, vituperandum. Hic vnus modus est quo Cherubim intelliguntur allegorice. Ceterum de gladio versatili & igneo sic intelligendum: ita significari motū eorum & vniuersi celi perpetuū. Quid autem si & aliter hæc accipiatur: vt duo Cherubim significant vtrunque hemisphærium. aiunt enim ea habere obuersas in se inuicem facies, arcam propitiatoriam vtriusque spectantia: quandoquidem & hemisphæria ex aduerso spectant se inuicem, prona in terrā sita in vniuersi meditu lio, per quod etiā dīpeſcuntur: at illa sola omnīū mundi partium firmiter stās, appositissimē à priscis *ἱερί*, seu vesta nominata est: vt circū aliquid statio. igneus verò gladius solē significet. nam cum sit gladius flammens, nihil est eo currente velocius, adeo vt vna die circū totum mundū rotetur. Quin & doctius quiddā audisse memini à mea anima, quæ nonnunquam diuino spiritu correpta, solet ne sibi quidem nota prodere oracula: quod, si reminisci poterō, dicam. Dicebat autē mihi secundū vniū illum verū deum esse duas supremas primariāsque potestates, bonitatem & potentiam. & bonitate quidē vniuersa esse condita: potentia verò, creaturas omnes gubernari. Tercium verò cōciliatorem ambonū medium esse sermonē siue rationem. Hoc enim sermone deū & bonum esse & principem. itaque harum duarū potestatum, principatus bonitatisque, hæc Cherubim esse symbola: sermonis autē flammæ gladiū. velocissimus enim & calidus sermo est, præsertim causa illius summæ: quia & tēpore præuenit omnia, & ante omnia intelligitur, & elucet in rebus omnibus. Proinde vtriusque Cherubim o mens formam excipe nō adulterinam, vt de causæ summæ bonitate ac principatu euidenter edocta, fructum felicem capias. mox enim cognosces immortalitū illarum potentiarum cōiunctionē contēperationēq;: quatenus deus bonus est, elucēte nihilominus maiestate: quatenus princeps, eminēte hic quoque bonitate: vt virtutes quæ inde nascuntur acquiras, humanitatē pietatemq;: neq; prosperitate insolescens, memor illius maiestatis regiæ: neq; in aduersitatibus desperans, affulgente spe meliorū, per bonitatē magni benignique dei. Igneus autem ideo gladius dicitur, quia requiritur hic vnā cū actionibus sermo seruens & igneus, qui nunquā moueri desinit, propereans semper expetendo bona, fugiendoque contraria. Annō vi-

g 2 des

PHILONIS IUDAEI LIBER

des quòd & sapiens ille Abrahā quando incepit iuxta deum metiri omnia, nihil creaturæ tribuens, accipit ad ignei gladij similitudinem ignē & gladiū. refecare ac exurere quicquid mortale habebat cupiens, ut expedita cogitatione sublimis ad deū euolare? At Balaā ille, id est vanus populus, inducitur inermis defertorq; militiæ imperitus belli quo anima sibi parat scientiam, sic enim alloquitur asinā, hoc est brutum vitæ propositum, cui omnis insipiens insidet: Si gladium habere, iam te trans fixissem. Gratia maxima conditori, qui sciens imprudentiæ rabiem, non dedit tanquam furenti gladium, verborū facultatem, ne quoscunq; obuios magna clade conficeret. Sed qualis Balaam, talis vnusquisq; nō perpuratus, semper inaniter culpat, negotiatoriam puta, aut rusticam, aut aliam quāuis facultatē victus parandis: donec fausta omnia cōtingunt, gaudens vestatione harenq; iumento, nec putans bonum cōmodumq; inter quiescere: quia & monentes ut desistat & imponat modum suis cupiditatibus, propter futuri temporis incertitudinē, inuidos appellat, negans eos monere bono animo. Vbi verò accidit inconsulta infelicitas, eosdem ipsos ut bonos vates miratur, quibus nemo melius futura coniciat: culpam autem calamitatis auerit in artes innoxias, agriculturam, negotiationem, aliāve studia, in quibus lucri causa versatus fuerat. Illæ verò quamuis vocis instrumētis careant, re ipsa erumpunt in clamorem longē clariorem, quā qui per linguam fit, dicentes: Annon, o sycophāta nos sumus illæ, quibus tanquā iumentis infidebas elata ceruice? nōne contumacia nostra in præsentem calamitatem te coniecimus? Vide resistentem ex aduerso dei sermonem armatum, qui solet bonum malumq; definire, non vides? quid igitur nunc nos culpas, quas prius dum res ex sententia succedebant, non accusasti? eramus enim eadē, ac ne tantillū quidem mutarē sumus. tu verò corrupto iudicio sine ratione turbaris atq; trepidas. si enim ab initio persuasum habuisses, quòd non studia quæcunque bonorum malorumq; causa sint, sed qui est ad clauum gubernator rerū omnium sermo dei, facilius hos casus ferres, nosque calumniari desineres, nec ascriberes nobis quæ non sunt in nostra potestate. Ille si inimicitijs depositis, & tristibus tuis cogitationibus dispulsis, pacatam vitā tibi promiserit, hilaris gaudensq; manum nobis iniiciet quæ semper nostri sumus similes. Ceterū nos neq; fauore tuo inflamur, neq; irā tuā magnificamus. Sumus enim nobis cōscia, quòd nec bonorū nec malorum cau-

sa

DE CHERVBIM,

101

sa, sicut tu suspicaris, sumus. nisi fortē mari quoq; vel prosperas nauigationes imputas vel fortuita naufragia, & nō potius ventorum diuersitatibus, nunc molliter, nunc vehementissimo impetu spirātium. Cum enim omnis aqua suapte natura quiescit, quoties secundus ventus à puppi aspirat, omni rudente modo, plenis velis naues in portum inferuntur: quoties autem repente aduersus à prora incubuit, multam iactationē ac strepitum excitat, interdum etiam subuertit nauigium: & tamen innoxio mari crimen hoc ingeritur, cū satis appareat remissione vehementiāq; ventorum aut fluctus aut tranquillitatē fieri. Atq; ita iam satis declaratum existimo, quòd natura quæ rationem auxiliatricem validissimam homini addidit, eum qui hac potest uti, felicem meritò reddidit, ut verē rationalem: cū verò qui nō potest, brutum atq; miserrimum. Adam verò cognouit uxorem suam, quæ concepit & peperit Cain illum, dicens: Possedi hominem per deum, & apposuit parere Abel fratrem eius. Quorum virtuti legislator testimonium reddidit, eos nō inducit uxores suas cognoscere, ut Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, & si quis eorū similis. Quoniam enim diximus per mulierem figuratē sensum intelligi, alienatione autem à sensu & à corpore cōparatur sciētia, à sapientiæ amatoribus sensum potius improbari quā erigi ostenderetur, & fortasse non immeritò, quæ enim cum his conuenerunt in matrimonium, verbo sunt uxores, re autem virtutes. Sarra princeps & dux. Rebeca cōstantia in honestis. Lia fatigata propter cōtinuatam exercitationem, quam deuicit auersaturq; omnis insipiens. Sephora verò Moyses coniunx, à terra sursum in cælum currens, & diuinas illic felicesq; naturas cōsiderans, vocatur autem auicula. Ceterū ut virtutum cōceptus partūsq; edisseramus, supersticiosi discedant obturatis auribus. diuina enim mysteria tradimus his qui talibus sacris dignē initiati sunt: hoc est, qui verā & minimē fucatam pietatem colunt cum modestia, illos autem haudquaquam ad hæc sacra admittimus qui tenentur morbo insanabili, fastu verborum, & nominum copia, & prastigijs ethnicis, his tantū rebus sanctitatē mentientes non alijs. Exordiemur autem hæc mysteria sic. Vir cum muliere, homo masculus cum homine scēmina liberorum procreandorum causa iunguntur naturaliter. cum virtutibus vero quæ multa perfecta pariunt, non est fas mortalem virum congedi: quæ tamen nisi à quopiā alio genituram excipiant, ex se ipsis nunquam erunt grauidæ. Quis igitur his honesta indit fe-

g 3 mina,

PHILONIS IVDÆI LIBER

mina, nisi omnium pater, ingenuus deus, ipse gignens vniuersa
hic igitur seminat, moxq; genimē suum proprium quod semi-
navit, elargitur. enim sibi ipsi gignit, cum nulla re opus habeat:
sed omnia in vsum accipietum. nunc adducam horum testem
idoneum Moſem illum sanctissimum. Sarra enim inducit tunc
pregnantem, quando deus eam solitariam inspicit. parere autem
hanc non ei qui ipsam inspexit, sed studioſo sapiētiae, qui nomi-
natur Abrahā. id apertius docet in Lia, dicēs vuluā eius apertam
à deo: quod viri est propriū. at illa post cōceptionē peperit, non
deo qui solus ipse sibi sufficit: sed Iacob illi qui laborē propter
honestatē suspicit. atq; ita fit vt virtus à summa illa causa con-
cipiat semina, pariat autē vnicuiquē à suis amatoribus, quem sibi
ex omni procorū numero selegerit. Rursum sapientissimo Isaac
deum rogāte, ex rogato perseverantia quæ vocatur Rebeca cōci-
pit. at absque supplicatione & precibus volucit illam sublimēq;
virtutē Sepphorā Moſes assumēs, inuenit ex nullo mortali gra-
uidā. hæc ō mystæ purgati aures, tanquā verē sacramēta animis
vestris percipite, non estutiēda apud quenquā profanū: recōdite
hæc intra vos & tanquā thesaurū seruare, in quo nō aurū argen-
tūq; res corruptibiles sitę sunt, sed verarū possessionū pulcher-
rima, nimirum de causa illa summa, de virtute, deq; fetu ex am-
bibus nato scientia. quod si in aliquē initiatū incideritis, vrgete
eū precibus, ne fortē vos cælet aliquod recētius mysteriū, donec
illud extorqueatis. Ego enim quamvis apud amicum dei Moſem
magnis initiatus myſterijs, tamē quia rursum Ieremia, ppheta
conſpecto, cognoui eum non solū tenere myſteria, sed posse do-
cere quoq;, non grauatus sum scholā eius frequentare. ille verō
vtpote diuino plenus spiritu, oraculū quoddā edidit ex persona
dei sic ad placidissimā virtutē loquētis: Nōne tanquā domum
me nominasti, & patrē, & virū virginittatis tuæ manifestissimē
docēs, quod deus & domus sit, incorporarū idearū incorporeus
locus: & vniuersorū pater, vt qui ea genuit: & sapiētē vir, semen
felicitatis in vsum mortaliū iaciens in bonā terrā virginē. Deet
enim impollutā, intactā purāq; & verē virginem naturam
cum deo colloqui, lōgē diuerso modo quā apud nos fit. homo
enim quando liberos sibi quærit, ex virginibus reddit mulieres.
at deus quando incipit cū anima habere consuetudinē, eam quæ
modo mulier fuerat, restituit in virginittatē pristinā: quādoqui-
dem sublati degenerib. & minime virilibus cupiditatibus qui-
bus effeminata fuerat, generosas & integras virtutes in earum
locum

DE CHERVBIM.

locū sustituit. Sarre igitur nō antē cōsueſcet, q̄ illi desināt omnia
muliebria, ita vt reuertatur in pristinū castitū virginū ordinē. ſie
ri tamen potest vt & virginis anima lasciuus affectibus polluta
deturpetur, ideo firmū certūq; manet oraculū, quod dicit deū
virū nō virginis, hæc enim mutabilis & mortalis est, sed virgini-
tatis, scilicet ideæ, quæ semper est sui similis. cū enī generatio &
corruptio nature ordine cadat in res mortales, ille archetype po-
tentia istarū rerū fictrices particulariū, immortalitātē sua sorte
adeptæ sunt. Et nō decebit deū qui est ingenuus & immutabilis,
virtutum immortalū semper virginū ideās seminare in virginē
transformatā ex muliere? Cur igitur ō anima cum debeas in dei
domo virginittatē seruare, & scientiā cōplecti, his neglectis sen-
sum cōplecteris effeminantē te & polluentē itaq; paries partū
torū vitiosum ac perniciosum, illū fratricidā execratū Cain, pos-
sionē nō possidendā. vocatur enim Cain possessio. Ceterū mi-
rari posset aliquis narrationis modū, quo sepe in multis legisla-
tor vtitur præter vulgatā consuetudinē. Postquā enim dixit de
terrigenis, narraturus de primo nato ex hominibus, de quo ac-
tus nihil omnino dixerat: quasi iā sepe eum nominasset, ac non
nunc primū infereret eius nomē suis verbis, peperit Cain illum,
inquit. Quem nā ō scriptor, de quo antea nihil vel paruum vel
magnum significasti? atqui nō ignoras cōueniēte dispositionē no-
minū. certē procedēte sermone, de eadē personā dicturus es: co-
gnouit Adā Eūā vxorē suā, & peperit filiū, vocauitq; nomē eius
Seth. An nō igitur multo magis oportebat loquendo de primo-
genito, qui erat principiū successiuæ generationis hominū, pri-
mo sexū recens nati declarasse quod erat, mas: deinde proprium
nomē adiungere, puta Cain, aut quodcūq; quoniam igitur non
quasi nesciēs quomodo nomina ponēda sint, in mentione Cain
videtur discessisse à cōsuetudine, cōsiderandū quam ob causam
sic nominari natos ē primis parētibus, obiter magis quā mo-
do quo solemus narrare impositionē nominū. est autē, quantum
equidē conijcere possum, causa hæc. Reliquū vulgus hominum
nomina imponit rebus diuersa ab ipsīs rebus: vt aliud ipse sint,
aliud sonent earū vocabula: apud Moſem verō nominū imposi-
tiones manifestissimē res ipsas indicant, vt res necessario in no-
men abeat sine vlla differētia. Quod dico discēs clarius ex sub-
iecto exēplo. Quādo intellectus (vocetur hic Adā) incidēs in sen-
sum per quem viuere videtur animalia (vocetur hæc Eua) cupidū
ne victus congregitur: illa verō cōcipit tanquam calibus & ve-
natur

104
natur naturaliter externa sensibilia, per oculos colorē, per aures vocem, per nares vaporem, saporem per gustus instrumenta, per totum corpus quā tanguntur: tunc prāgnans facta mox parurit, paritq; maximū animae malum arrogantiam. arrogat enim sibi ceu proprias possessiones, quicquid vidit, quicquid audiuit, quicquid gustauit, quicquid olfecit, quicquid tetigit, credens se horum omnium inuentricē & artificē. id autē ei non absq; ratione accidit. erat enim fortasse aliquādo tēpus quando intellectui nihil erat cum sensu negotij, neq; habebat sensum, multū remorū à rebus istis gregalibus & vnā versari solitis, ipse similis solitarijs animalibus in secessu degentibus. tunc tanē cū seotum censeretur, nō tangebatur corpus, vt qui careret instrumento quo externa captaret, sed erat cecus & impotēs, nō sicut vulgō nomināt cum vident orbatū oculis: hic enī vno sensu priuatus, reliquis abundē fruitur: ille autē omnibus sensitiuis potētij multatus, reuera impotens erat dimidio animae multatus, egenus virium quae natae sunt ad apprehēdenda corpora, misera portio separata à sua cognata, carens sensitiuis instrumentis quibus vice scipionis vacillās sustentaretur. quapropter multis tenebris pressos habens oculos, nihil cernere poterat. carebat enim sensu per quem res dignosceret. Volēs igitur deus non solū incorporē rerum, sed & solidorū corporum cōprehensionē ei prābere, expleuit totā animā, iam ante factae portioni attexēs alterā, quam nominauit appellatiuē quidē mulierē, propriē verō Euam, sensum subindicās. quā vt primum nata est, per singulas sui partes ceu per quēdā foramina magnā vim lucis infudit, quā intellectū subintraret: atq; ita caligine depulsa effecit, vt clarē manifesteq; videret naturas corporū tanquam dominus. ille verō quasi post noctem solis splendore perfusus fulgido, aut ē profundo somno excitus, aut quasi cecus repente visu recepto, intuebatur omnes simul creaturas, cælum, terrā, aquam, aërem, stirpes, animantes, habitus earum, qualitates, vires, sexus, affectus, motus, actiones, efficacias, mutationes, corruptiones: & quādā videbat, quādā audiebat, quādā gustabat, quādā tangebatur: ad alia procliuior, scilicet voluptatem afferentia, ab alijs alienior, vt dolorē inducentibus. Ergo cum circumspexisset circa se omnia, contemplatus seipsum suāque potentiam, ausus est gloriari sicut aliquando Alexander rex Macedo. nam & illū aiunt, cum vellent ex Europa bellum inferre Asiā, opportuno inter vtranque loco stantem, lustratis aspectu circa se omnibus dixisse, & hęc & hęc mea sunt

105
sunt, puerili plebeiaq; leuitate animi, non pro maiestate regia. sed longē antea intellectus sensitiuā vim nactus, & per eā potius omnibus ideis corporis, repletus irrationali fastu intumuit, vt omnia se possidere crederet, alios nihil omnino. Hunc in nobis morē exprimēs Moses, addidit Cain possessionē interpretari, stultitiā vel potius impietatis plenū. Cum enim debuisset dei possessionē omnia credere, suam existimare maluit, ne sui quidem satis cōpos. imō ne suam quidem sciēs essentiam. Attamen confidit sensibus tanquam idoneis ad captanda externa sensibilia. Dicat igitur quomodo oculis, auribus, aliōve sensu nō errare poterit. at qui necesse est his singulos nostrū labi falliq; continē, etiā si nobis contingant horum instrumenta absolutissima. Naturales enim noxas & errorem inuitis sese ingerentem omnino effugere difficile, atque adeo impossibile, cum infinita falsas opiniones excitantia sint & in nobis & circa nos & extra nos, passim in vniuerso mortali genere occurrentia. Ergo insanit cum suam possessionē existimat omnia, quanquam sibi erecta ceruice placet. Sicut Iacob opinior valde risit Labanem addictum qualitatibus, ipse magis contemplator naturae expertis qualitarum, quādo ille ausus est dicere: Filiae meae & filij mei & pecora mea, & omnia quaecunq; vides, mea sunt, & filiarū mearum. Nam iste ad singulas voces illud meum accinens, non desinit de seipso loqui magnifice. Itāne filias (sunt hae artes scientiarūque animae) tuas ais esse filias? Dic quomodo? annon primum ab intellectu eas edoctus habes? deinde sic natus es tu eas sicut cetera possis amittere, vel propter aliarum curarum magnitudinem oblitus, vel propter diuturnas molestiasq; infirmitates corporis, vel propter destinatum senibus morbum incurabilem, ipsum senium, vel propter infinita alia, quorum iniri non potest numerus. Quid filios (hi sunt particulares ratiocinationes animae) cum tuos ais, sobriūne es an insanis cum tali opinione? certē atra bilis, deliratio, mentis alienatio, coniecturae incertae, & imaginationes rerum fallaces, inanēque quēdam cogitationes somniorum similes quibus velimus nolimus distrahimur, adhuc coalitus animae morbus obliuio, multaque praeterea, non sinunt te esse firmum rerum dominum, & declarant, omnia esse alterius, non tua. Quid de pecoribus? quae sunt sensus. brutum enim quiddam & pecuninum sensus est. haecine audes tua dicere? amabō cum secus vides, secius audis plerunque, interdum falsos succos dulces esse iudicans, & cōtrā dulces ama-

PHILONIS IVDÆI LIBER

ros, & per omnes sensus sapius falleris quàm rectè iudicas, non erubescis? sed tanquam nunquàm errares vlla vi aut actione animæ, superbia fastus; intumescis? Quod si mutatus ad meliorem ut decet mentem redieris, dices à deo possideri omnia non à te, cogitationes, scientias, artes, cōtemplationes, particulares rationationes, sensus, operationes animæ quas vel cū his operatur vel sine his. Quod si perges absq; pedagogo magistrōq; viuere, per totam ætatē feres graues dominas, arrogatias, concupiscen-
tias, voluptates, iniustitias, imprudētias, falsas opiniones. Dicit enim: Si respōdeat seruus, Cōtentus sum dño meo & vxore mea cōmunibusq; liberis, nolo esse posthac liber: adductus ad tribu-
nal dei, iudicāte ipso ferentēq; sententiā, habebit quod postula-
uit, perforata primū auricula, ne exaudiat dei verba de liberta-
te animæ. Est enim hominis reiecti velut è sacro certamine re-
probatiq;, & planè puerilis cogitationis, iactare amorē domini,
& intellectu habere pro hero atq; benefactore, iactare itē amo-
rem sensus, eumq; inter præcipua sua bona possessionesq; cen-
sere, natōsq; inde pueros: ex intellectu cogitationes, ratiocina-
tiones, cōiecturas, cōsilia: ex sensu, visum, auditū, gustum, odora-
tum, tantumq;, & cōmunem sentiēdi vim. Necessè tamē est his
adductū nullo teneri libertatis desiderio. nam per horū fugam
ab alienationēq; potimur immunitate. rursus alius quidā pre-
ter charitatis affectum etiam insaniam præ se ferēs sic loquitur:
Quod si quis rapuerit, tanquā de proprijs certabo, & per vim re-
cipiā. Persequendo enim, inquit, cōprehendā, diuidā spolia, ex-
plebo animā meam, & interficiā gladio meo, & præualebit ma-
nus mea. Hunc libenter sic cōpellarem: Nescis fatue, quod quis-
quis natus putat se persecutorē, alium persecutorē habet. mor-
bus enim, senectus, mors, aliāq; turba volentiū nolentiūq; ma-
lorū vnumquēq; nostrum exagitat, circūagit atq; persequitur:
& qui se putat prehēdisse tenerēq; cōprehensus tenetur. Nec de-
est qui prædā sperās, & eius portiones sibi pollicēs, præda fit ipse
reductus in alienam potestātē, eluriem pro saturitate, & seruitu-
tem pro dominatione admittēs in suā animā, & interēptus dum
aliū vult interficere, & prorsus omnia passus quē intētabat alijs.
erat enim iste reuera omnis rationis & naturæ aduersarius, o-
mnia quæ sunt agētis vsurpans sibi, patiendi prorsus immemor,
quasi extra omnē alēā positus. Sic enim insensus loquitur: Per-
sequēdo comprehendā. Quis igitur posset esse infestior animæ
hostis, quàm qui per iactantiam quæ dei sunt sibi vsurpat? cētē
deo

DE CHERVBIM.

107

deo propriū est facere, nec fas est id vlli creaturæ ascribere. pro-
prium autem creaturæ pati, quod quisquis vt peculiare necessa-
riūq; præceperit animo, facildē feret casus vel grauiſimos. cō-
trā si alienū à se putarit, oppressus mole intolerabili, Sisyphiam
pœnā sustinebit, ne caput quidē valēs attollere, sed ab omni oc-
currēte aduersitate obtorto collo abreptus, præbēs q; se cuiq; ob-
noxiiū propter degeneres effeminatōq; affectus animæ. Debue-
rat enim sufferre atq; resistere, & obfirmare mentē cōmunitatē
septamq; suis potentissimis virtutibus, fortitudine ac tolerātia.
Quemadmodū igitur tonderi duplex est, alterū genus præbens
se & accōmodans, alterū tantū sustinēs: pecus enim aut tergo
aut velus nihil ipsum agēs, sed patiens solummodo tōdetur ab
alio: homo verò adiutans tōsores gestuq; se accōmodans, & a-
gens simul atq; patiens: ita tundi quoq; aliter verberoni seruo
accidit vapulanti merito, aut ingenuo propter maleficiū in rota
extenso, aut inanimæ rei cupiā: tunduntur eū lapides, ligna, au-
rum, argentū, aliæq; materię, quas fabri in suis officinis aut cōci-
dunt aut dilatāt in laminas. Aliter autē athletę pugilatu certāt,
aut pācratio amore coronatū & victorię, hic enim illatas plagas
vtraque manu discutit, & ceruice huc illuc reducta ictus euitat:
nōnunquā erectus in summos pedū digitos & attollēs se, aut cō-
tra submittēs atq; cōtrahēs, eludit frustraturq; aduersariū, quasi
cū vmbra pugnantē: mancipiū verò aut ferrū nihil agens inui-
cem, iniuriā omnē sustinet ad voluntatē alterius. talē igitur affe-
ctum nūquā in corpus admittamus, multò minus in animā: sed
potius illū contrarium, quādoquidē mortālē pati necesse est: ne
tanquā effeminati, fracti dissolutiq; ante tēpus deficiamus per
imbecillitatem virtutū animæ, sed robusti nervos mētis, possi-
mus impēdentia mala leuiora reddere. Quoniā igitur satis de-
claratū est, neminem mortālē habere vlliū rei stabile certumq;
dominum: quos autem vulgus dominos vocat, opinione magis
quàm reuera esse dominos: & necessum est vt subditum ac ser-
uum, ita rectorē in hos vniuerso esse ac dominū: reuera princeps
ac imperator vnus deus habēdus est, quē dicit hæc vox: Omnes
res meæ sunt. Videamus nunc quàm magnificē diuinęque de his
scriptura loquatur: Omnia, inquit, mea sunt. Hæc autē sunt do-
na, munera, oblationes, quas, inquit, mihi offeretis semper in
meis festis diebus. Valde aperte docens, quod in rebus aliæ me-
diocri gratia dignæ sunt, quæ vocatur munera: alię maiore, quæ
vocantur dona proprię: aliæ sunt eius generis, vt non solum fru-
ctus

PHILONIS IVD AEI LIBER

Etus proferant virtutum, verum etiam tota referta sint aptis ad
vescendum fructibus, quibus solis anima contemplatrix alitur.
Haec quicumque didicit, potestque: conservare in mente atque cu-
stodire, irreprehensibile pulcherrimumque: sacrificium offeret deo,
scilicet fidem, idque non in festis istis mortalium, habere enim sua
festa, decreto nixus summe necessario philosophiae sodalibus.
est autem hoc: Solus deus verum festum agit, solus enim gaudet, lae-
tatur, hilaritate pacemque: fruitur ab omni bello semotissima. Prae-
terea timoris expers, nihil cum malis habes commercij, nemini
cedit, non dolet, non lassatur, plenus felicitate sincerissima. ipsius
natura perfectissima, imo ipse fastigium est extremumque: linea fe-
licitatis ac perfectio, non egens alio per quem fiat melior, sed vl-
tro omnibus particularia bona seu fonte imparties. Nam quae
in mundo sunt bona, non essent talia, nisi ad archetypi illius verum
boni, ingenti, beati incorruptibilisque: similitudinem facta fuisset.
& ideo sabbatum, quod interpretatur quies, dei esse Moyses
dicit in multis legis locis, non hominum, attingens philosophiam
necessariam. Quod enim in rebus quiescit, si vera fateri oportet,
nihil praeter deum est. Requiem autem non otium voco: est
enim suapte ingenio activa Causa illa omnium, nunquam desinens
a faciendis rebus pulcherrimis: sed operationem illam quae
sine labore fatigationeque: fit cum facilitate maxima. Solem enim
& lunam & universum caelum mundumque, cum non sint sui iuris
& in potestate propria, & moveantur feranturque: continue,
fas est dicere laborare: cuius laboris argumentum liquidissimum
extat in annuis horarum suae temporum quatuor vicibus. Nam
& ea quae in caelo sunt amplissima suos motus variat, iam septem-
trionales, iam austrinos, iam alios atque alios cursus facietia: aer
quoque: frigus aestum & omnimoda admittens temperiem, ex suis
affectionibus laborare deprehenditur: quoniam generalissima mu-
tationis causa est fatigatio. Stultum autem esset de terrestribus
aquaticisque: prolixius agere, memorando universales particula-
resque: horum mutationes. haec enim verisimile est multo magis
quam sublimia illa imbecillitati obnoxia, ut quae multum ultimae
istius terrenae essentiae habeant. Ergo quoniam quae mutantur propter
fatigationem mutari solent, deus autem mutari vertique: non po-
test, naturam habere infatigabilem. quod verum non debilitatur,
etiam si faciat omnia, id in aeternum non desinit quiescere. Itaque: so-
li deo maxime proprium est requiescere. Demonstravi autem etiam
festum agere ipsi convenire. Solius igitur summae Causae & fe-
sta sunt

DE CHERVBIM.

109

sta sunt & sabbata, hominum autem nullius omnino. I si libet
contemplare celebritates nostras cantatissimas. omittatur quae
apud barbaras simul & Graecae nationes per occasionem signen-
torum fabulorum aliae alias instituta sunt, in nullum alium
finem quam vanitatem pomposam fastuosamque. vix enim tota
aetas hominis suffecerit ad diligenter excutiendas inconsisten-
tias quae insunt singulis, de praestantioribus tantum pauca pro
ratione temporis libet dicere. In omni festo nostro & celebra-
te quae miramur sunt haec: securitas, remissio, quies ab inferendis
iniurijs, ebrietas, potatio, comestatio, delitiae, oblectamenta, pa-
rentes ianuae, pernoctationes, indecentes voluptates, quotidianae
nuptiae, insolentiae, exercitium immoderatae, insipientiae medi-
tatio, studia turpitudinis, honestatis pernicies, nocturnae excita-
tiones ad cupiditates inexplebiles, somnus diurnus, quando vi-
gilandi tempus est, naturae ordinis peruersio. tunc virtus ridetur
ut noxia, vitium tamquam utile rapitur. tunc in contemptu sunt
quae oportet facere: quae verum non oportet, in pretio. tunc musi-
ca, philosophia, & omnis eruditio, divinae animae divina reuera
simulacra tenent silentium. at istae artes quae suis lenocinijs ven-
tri & his quae sub ventre sunt voluptatem conciliant, ostentant
suam facundiam. haec sunt festa istorum qui se felices dicunt, quorum
turpitudinem quandiu intra priuatos parietes locaque: profana conti-
netur, minus peccare mihi videntur: ubi verum torrentis in mo-
rem populans omnia, vel sacratissima templa irrumpit, quicquid
in his sanctum est sternit continuo, faciens profana sacrificia, vi-
ctimas absque litatione, preces irritas, profana item mysteria si-
mul & orgia, pietatem sanctitatemque: fucam & adulterinam,
castitatem impuram, veritatem falsam, cultum dei superstitiosum.
adhuc corpora quidem abluuntur lauacris & purificationibus:
affectiones vero animae quibus vita sordidatur, nec volunt nec
curant eluere. Et ut candidati templa subeant dant operam, dili-
genter emaculatis amicti vestibus: mentem verum maculosam in
ipsa sacraria penitissima inferre non verentur. Item si quam pe-
cudem animaduertat parum integro corpore, eijciunt extra pu-
rificatum aspersione templi spatium, nec patiuntur adduci ad al-
taria, quamuis inuita & per vim mulctata sint parte aliqua cor-
poris: ipsi consauciati animas morbis grauib, quos eis infixit
impotens malitia, vel potius mutilati castratique: membris praeci-
pui, prudentia, fortitudine, iustitia, aliisque: quarum humana
natura capax est virtutibus, & admissis sponte noxis, tamen au-
dent

PHILONIS IYDAEI LIBER

dent sacris operari, rati oculum dei tantum externa inspectare adiutū luce solari, non etiam occulta aequē atq; aperta cōspicere, vt qui intra semet lucē habeat. eius enim Qui est oculus lucē aliena nō eget vt res percipiat: sed cū ipse sit splendor archetypus, infinitos emittit radios, quorum nullus est sensibilis, oēs autem intelligibiles. & ideo solus intelligibilis deus eis vitur, ex genitis verō nemo. Quod enim genitum, id sensibile: intelligibilis verō natura sensu non percipitur, ergo quoniā inuisibiliter subit has nostras animas, patemus ibi locū ita vt deest futurum dei habitaculum. quod nisi fecerimus, clam migrabit in aliam domū, quā videbitur adificata melius. si enim quoties reges excipiendi sunt, magnificentius excolimus aedes proprias, nihil negligendo quod ad ornatum pertineat, sed omnia benignē ac liberaliter adhibemus vt hospitium quā inuicidissimum respondeat dignitati hospitis: regi regum & huius vniuersi mundi rectori deo, comitatis atque humanitatis causa dignato suam creaturam inuisere, & à summo cælo ad terram vt generi humano beneficia sua conferret degresso, qualem tandem dominum oportet instrui? Absit enim vt lapideam ligneāve, quod vel dictū nefas est. Nam etiam si tota terra aurū, aut siquid auro pretiosius, repente fieret, mōxque per opificiū artes in porticus, vestibula, auias, areas, aedēsque sacras impēderetur, ne scabellum quidem eius pedibus posset fieri, dignū tamen eo domicilium anima est, modo sit idonea. Ergo quia domum in terris animam inuisibilem inuisibilis dei dicimus, rectē legitimēque loquimur, quā vt fiat firma & ornatissima, fundamenta eius iaciatur, generosa indoles & institutio, quibus virtutes honestaq; actiones superstruantur. Eius aedificij prima ornamenta sunt praexercitamentorū ad encyclopædiam pertinentiū tractatio. Nam bonam indolē sequitur sedulitas & memoria: institutio nem verō discēdi facilitas & attentio, quasi quædam radices arboris à qua mites fructus in futurum expectantur, sine quibus absolui mentem est impossibile. Cæterum ex virtutibus earumq; actionibus munimētum firmum atque securū accedit aedificio, vt quicquid animam ab honestate dimouere alienarēque conatur, nihil contra tantam munitionem valeat efficere. à disciplinis autē encyclicis pender totus ornatus animæ, quæ sunt quasi quædam dealbationes, picturæ, tabellæ, marmoratæ incrustationes, quibus non parietes solum, sed & pauimenta ornantur, & id genus alia, nihil ad firmitatē conferētia, sed tantū ad decorationem

DE CHERV BIM.

III

Stationem inhabitantiū. Eodem modo & encyclopædia totam animalem domū illustrat ornamētis varijs. grāmatica quidem dum poetarū scrutatur carmina, & priscorū gesta cōfectatur in historijs. geometria verō pro portione æqualitatem asserēs: & quicquid in nobis enorme, immodicū, incōcinnū est, per rhythmos, mensuras modulōsq; musicæ ciuilis recurās. Rhetorica autem verborum grauitatē examinans, & quibusuis rebus elocutionem accommodans, pronūtiationēq; ac vim mouendorū affectuum: præterea laudationes cæterāsq; voluptates quas facūda sonoraque lingua excitare solet adhibens. Tali domo instructa apud mortale genus, bene sperandū est terrestribus omnibus, expectādūq; fore vt in eā descendāt diuinæ potētiæ illæ verō cælitus leges iurāq; ferentes aduenient, vt eam cōsecrent dedicentq; iuxta iussū atq; voluntatē patris ipsarū. Deinde cōmunicata mensa victūq; cum animabus virtutū amatricibus, semināt in eis felicē progeniem: sicut & sapiēti illi Abrahā grātiā hospitij retulerunt perfectissimā, Isaac filiū. nihil enim purificatam mētē maiore afficit latitā, quā quod dominū habet, quem agnoscit regē rerū omniū. Nam seruire deo, maxima est gloriatio, nō modo libertate maior, sed & diuitijs, & principatu, & omnibus rebus quas mortales mirantur pretiosior. Eius autē qui Est potētiā verē testatur oraculū illud: Et terrā non addices in perpetuum: mea enim est vniuersa: quoniā aduenæ & inquilini vos istis corā me. Annon manifestissimē docet, ius possessionis omniū rerū pertinere ad deū, vsum verō solū ad creaturā? Nihil, inquit, in perpetuū cuiquam creaturæ venditur, quādoquidem vnus est dominus, totius creaturæ possessor, prius ac perpetuus. vtendas enim cōcessit deus creaturas omnes omnibus, vt qui nullū indiuiduū perfectū fecit, quod nō vtique opus habeat alio: vt propter ea quæ cupit, accedat necessariō ad illud quod exhibere potest, & illud vicissim ad hoc, & utrūq; ad alterū. sic enim futurū erat per huiusmodi cōmercia, vt in lyra morē quæ cōstat ē tonis dissimilibus, in cōmunem cōuenirent cōsonantiā, dum mutuū dant & accipiūt, atq; ita omnia permutantur oībus ad vniuersi mundi cōplementū. Conuenit enim animatis cū inanimis, brutis cum rationalibus, stirpibus cum hominibus, feris cum pecudibus, immāsuetis cum cicuribus, masculo cū fœmella, & vicissim cum mare fœminæ: & vt cōpendio dicam, terrenis cum aquatilibus, his cum aeriuaigis, volucris cū prædictis generibus. adhæc terra amat cælum, hoc vicissim terrā, aër aquam, aqua

PHILONIS IYDAEI LIBER

literas retulit: improbandus est intellectus, qui quod ex coitu cum sensu natum est, suam peculiarem possessionem ratus, vocavit Cain, dixitq: Possedi hominem per deum. Hic quoque falsus, at quamobrem falsus? Quia deus causa est non instrumentum. At quod nascitur, per instrumentum quidem, sed utique ex causa producit. Nam ut gignatur aliquid, multa oportet concurrere: à quo, ex quo, per quod, propter quod. à quo, causa est: ex quo, materia: per quod, instrumentum: propter quod, finis. Agendum enim, si quis roget, domus & vrbs quævis ut cõdatur, quoniam res oportet præsto esse: nonne opificem, lapide lignaque, & instrumenta? quid igitur aliud est opifex quàm causa à quo? quid lapides lignaque, quàm materia ex qua fit ædificium? quid instrumenta, nisi per quæ? iam propter quid nisi tectum & securitatem, quæ causa finalis est. transi nunc à priuatis ædificijs ad illam domum siue urbem maximam, id est mundum, & hanc quoque similiter cõsidera, inuenies authorem eius deum, à quo factus est: materiã verò quatuor elementa ex quibus tẽperatus est: instrumentum porro verbum dei per quod est conditus: ceterum finalem causam cur conderetur, benignitatem ipsius opificis. sic decernunt amatores veritatis, & studiosi veræ sanæq; scientiæ. illi verò qui aiunt se per deum acquisiuisse aliquid, eum qui author est, instrumentum esse putant, id verò quod instrumentum est, putant esse authorem, scilicet intellectum humanum. eadem sanè ratione rectè Ioseph quoque coarguitur, dicens per deum cõtingere somniorum intelligentiam. debuerat enim dixisse à deo ut authore, explicationem obscurorum discussionemq; conuenientem fieri. nos enim instrumenta sumus operationum particularium, qui iam intendimur, iam remittimur. artifex verò qui pulsat vires tum corporis tum animæ, à quo mouentur omnia. eos igitur qui rerum differentias non possunt discernere, ut indoctos, debemus denuò docere: eos verò qui contentiose confundunt significatorum ordinem, tanquã litium cupidos fugere. ceterum eos qui singulas voces examinando suum cuique locum conuenientem sciunt attribuire, laudare decet ut exercentes se in vera sincerâq; philosophia. proinde Moses populum timentem ne fortè ab illo pessimo persecutore deleteretur ad internecionem sic alloquitur: State & videte salutem à domino, quam faciet vobis: docens quòd non per deum, sed à deo ut authore salutem consequimur.

PHILO

PHILONIS IYDAEI,
DE SACRIFICIIS ABELIS ET CAINI.

T apposuit parere fratrem eius. Appositio vnus, subtractio est alterius, sicut particulari in arithmetica, sic ratiocinationum in anima. proinde si Abel apponi dicitur, Cain subtrahi censendus est. Ne autem verborum nouitas multis obscuritatem afferat, philosophia quæ hic subest diligenter quantum potero conabor excutere. Duae opiniones esse constar contrarias inter se pugnantisque. altera menti nos permittit ascribere omnia, ut authori cogitandi, sentiendi, mouendi, sistendi. altera deum sequitur, cuius sumus opificium. prioris illius figura est Cain, qui interpretatur possessio, eò quòd sibi videatur possidere omnia: posterioris verò Abel. refertur enim ad Deum. ambas igitur opiniones partitur vna anima: quas mox natas discerni separariq; necessum est: quandoquidem tam infensas inter se habitare vnà non est possibile. Ergo quandiu anima pium illud dogma, scilicet Abelem non peperit, amator sui Cain cohabitabat cum ea. postquam autem illa confessione summæ illius causæ peperit, mentem quæ sibi sapiens videtur non magni faciebat amplius. id euidentius apparebit in eo quod tolerantia Rebeckæ redditum est oraculo. hæc enim ubi duas inter se pugnantes naturas boni malique concepit, & de vtraque multum diuque cogitauit monitu prudentiæ, tandem subsultantes animaduertens, & iam ceu velantes præluentisque futuro prælio, supplex deum rogabat: dignaretur docere quid hoc mali esset, quòdve huius remedium. Qui sic respondit: Dux gentes in vtero tuo sunt. nam accidens hoc natiuitatem boni malique significat. Verum & duo populi è ventre tuo discedent. Hoc remedium est, ut discedant separenturq; ab inuicem, nec amplius simul habitent. ergo postquam deus bonum dogma Abelem apposuit animæ, subtraxit ei opinionem absurdam, scilicet Cain. nam & Abraham relictis mortalibus apponitur ad dei populum, fruens immortalitate, & factus similis angelis. nam angeli exercitus Dei sunt, incorporeæ felicesque animæ. Iacob quoque ille virtutis mediator

PHILONIS IVDAEI LIBER

ditator eodem modo apponitur ad melius, quando reliquit de-
terius. at Isaac seipso præceptore scientiâ adeptus relinquit qui-
dem & ipse quicquid corporale at textum fuerat eius animæ: ap-
ponitur autē & consors sit non, ut priores, quos dixi, populo, sed
generi, sicut Moyses ait. genus enim vnum est illud summum, po-
pulus autem multitudo nominatur. quotquot igitur per cogni-
tionem disciplinarum proficiendo perfecti sunt, apponuntur ad
fortem pluriū. nec enim parvus numerus est eorū qui ex auditu
& doctrina discunt, quos nominavit populi. qui verò humana
doctrina relicta, ingenium deo doctori excolendum cōmiserunt,
sine labore scientiam assecuti, migrant ad incorruptibile genus
& perfectissimum, accipientes sortem meliorem quā in natiui-
tate, in quorum Isaac censetur sodalitio. significat autē & alium
ralem intellectum immortalem. Sunt etiā aliqui quos deus al-
tius promouet, & euolantes super omnes species omniāq; genera
propē seipsum collocat, sicut Mosi quoq; dicit: Tu verò hic sta
mecum. itaq; moriturus non deficit nec apponitur sicut priores
utpote nec appositionē nec subtractionē admittens, sed ex verbi
illius causalis autoritate migrat, per quod vniuersus mundus est
conditus: ut discas quod sapientem illum eodem quo mundum
honore deus dignatus est, per verbū quo condidit omnia, perfe-
ctum virū ad se traducēdo à terrestribus. Quin & cum in terre-
nis eo utebatur negotijs, non principis aut regis communē ali-
quam virtutem indidit ei, per quam is exercet potestatem in affe-
ctus animæ: sed deum eum cōstituit, totam corporis regionem
ducēq; eius intellectu subijciēs ei iubēsq; seruire. inquit enim:
Do te deū Pharaoni. in deum autē nec subtractio cadit nec ap-
positio, cū sit plenus & semper sibi ipsi par. ideōq; nemo sepul-
chrū eius scire dicitur. quis enim est idoneus ut cogitatione cō-
prehendat migrationem perfectæ animæ ad eum qui est? equi-
dem opinor ne ipsam quidem, cui migrare contigit, scisse quan-
to meliora fortiretur, quippe quæ tū correpta erat numine. nam
deus cum alicui benefacit, non utitur eius consilio: sed in expe-
ctata beneficia solet porrigere liberaliter. Tale quiddā est appo-
nere deum natiuitatem boni ad perfectam mentem. id bonum
sanctitas est, cuius nomen Abel. Et factus est Abel pastor peco-
rum, Cain autē operabatur terram. Cur quāuis maiorem natu-
ciens in ostendēdo vitæ proposito erat enim probabile, grādio-
rem prius aggressum agriculturam, ac tum demum iuniorem
suscepisse

DE SACRIFIC. ABELIS ET CAINI. 117

suscepisse curā pecorū. at Moyses verisimilia credibiliq; sed me-
ram veritatē consecretatur: & quando cum deo colloquens libere
negat se verbis pollere, hoc fortasse dicit, non esse sibi studium,
verborum probabiliū: idq; accidisse sibi heri & nudius tertius,
ex quo deus incepit cum ipso colloqui tāquam cū famulo. Nam
qui in huius vitæ tempestatem iactationemq; inciderunt, neces-
se habent rapi huc illuc, nullam firmam tenentes scientiam, sed
pendentes à verisimilibus ac probabilibus. Dei verò cultorē de-
cet adherere veritati, & verborū coniecturaliū fabulositatibus
extremū vale dicere. Quæ igitur est in præsentī questione veri-
tas? virtutem à vitio antiquitate quidē superari, viribus autem
ac dignitate præpollere. ergo quando de amborū natiuitate agi-
tur, Cain procurrat prior: quando verò cōferuntur & examinan-
tur vtriusq; studia, Abel præcedat. nam à prima statim natiuita-
te & ab ipsis fascijs, vsq; dum iuuenilis ætatis affectum flamma
deferueat extinguatq;, anima collactaneas, habet impruden-
tiam, intemperantiam, iniustitiā, metum, ignauiam, aliāq; co-
gnatas pestes, quarum singulæ educantur augenturq; à nutrice
& victus ratione, per mores atque leges pietati quidem infestas,
superstitionem verò impietatis germanam adstruētes inducen-
tesq;. vbi verò quis pubertatem ingressus est, & affectuum con-
cutientium morbus se remisit, tanquam ventis cessantibus, inci-
pit in tranquillitate degere, vix tandem constabilis in virtu-
tis firmitudine, quæ continuò sibi succedentē quassationē, gra-
uissimum animæ morbum mitigauit. atq; ita vitium iuxta tem-
poris prærogatiuam sit antiquius. iuxta dignitatem verò, hono-
rem atq; gloriā, virtus est potior: cuius rei legislator ipse testis
fide dignus est. cum enim induxisset Esau illum cui nomē est ab
imprudētia, antiquiorē, natu minori, nomē habenti ab honesto
exercitio tribuit prærogatiuā generis. at ille non prius eam sta-
tuit accipere, quā, sicut incertamine, aduersarius deuictus ma-
nus porrigat, præmia coronāq; cedēs ei qui bellum sine indu-
cijs caduceatoribusq; gerit cū affectibus. Concessit enim, inquit,
ius primogenituræ Iacobo, nimirū fassus, quod quæ vim habent
primatus & virtutis sunt præmia, nullius mali sunt, sed amato-
ris sapiētia: sicut tibia lyraq; & cetera instrumēta musica solius
sunt musici. de hoc autem dogmate extat etiam lex scripta ad-
modum pulchrē atq; vtiliter. Si habuerit vxores duas, vnam di-
lectam, & alterā exosam, genuerintq; ei liberos tam exosa quā
dilecta: & fuerit filius exosæ primogenitus: quacunque die vo-
luerit

luerit substantiam inter filios diuidere, non poterit filiū dilectæ facere primogenitum, & præferre filio exosæ: sed filium exosæ agnoscat primogenitum: dabitq; ei de his quæ habuerit cuncta duplicia. iste est enim principium liberorū eius, & huic ius primogenitorum debetur.] Cognosce ò anima, & discce quam sit ista exosa, & quisnam iste filius exosæ, moxq; scies quod alteri nemini, sed huic soli debetur ius primogenitorum. Nam dux cum singulis nobis cohabitant vxores, inimicæ infestæq; sibi inuicem, animalem domum replentes æmulationis contentionibus. Harum alteram diligimus, quam putamus mansuetam, mitem, amicissimam nobis & familiarissimam. hæc vocatur voluptas. Alteram verò odimus, rati efferam, immitem immanissimamq; & nobis insensissimam. hæc virtus nominatur, sed illius formosæ & modis omnibus expetitæ voluptatis magna mysteria quis ignorat, mortalium? eorum verò thesaurorum qui penes virtutem sunt bonitatem magnitudinemq; quis eloqui pro dignitate valeat? norunt qui sunt eorum iam participes, discent etiam quibus natura est propitia, vocati ad conuiuium, in quo non venter expletur voluptatibus corpus incrassantibus: sed in quo mens pasta & choreas ductans cum virtutibus, gaudens libensque hilaritate perfruitur. propterea quod dudum dixi, vera bona ex seipsis naturaliter vocem mittere etiam si fideant, nunc omitto, nec locar de eis prolixius. nam nec sol nec luna opus habent interprete, qui nos doceat, ab altero interdiu, ab altera noctu mundum vniuersum illustrari: sed ipso splendore fidem vel absque teste faciunt oculis, certioribus quàm sunt aures rerum iudiciis. Quid autem in virtute nos maximè offendat difficultatis specie, nunc liberè proloquar. nam hoc imaginationem quandam primo congressu nobis incutit, cum metu difficultatis coniunctam: sed assuetudo rem ostendit esse iucundam, cuius vtilitatem ratio mox indicat. cæterum labor, inter præcipua bona numerandus, bellum cum voluptate gerit perpetuum. hunc enim, si verum dicendum est, omnis felicitatis omnisque virtutis principium hominibus deus declarauit, sine quo nihil honestum apud mortales esse inuenies. nam sicut sine luce videre non possumus, quia nec colores nec oculi ad videndum sufficiunt: hanc enim ceu vinculum natura præparauit, quo coaptaretur colori oculus: nam in tenebris neuter suam vim exerit. Eodem modo animæ oculus, nullam virtutis actionem potest attrèctare, nisi à labore ceu luce adiutus. hic enim inter mentem

&

& bonum quod mens desiderat medius, illud vna ex parte, hanc ex altera trahens ad se, vtraq; manu amicitiam cōcordiamq; cōciliat, atq; ita bona perfecta efficit. opta tibi bonū quodlibet, inuenies eius possessionem labore parari cōfirmariq;. pietas quoque & sanctitas bona sunt, sed nisi deum colamus non possunt nobis contingere. cultus autem hic cum pertinaci labore coniunctus est. prudētia, fortitudo, iustitia, pulchra omnes & inter perfecta bona censenda, non facile obueniunt. Atq; vtinam vel assidua cura parari possint. Non possunt instrumēta animæ ferementemq; harmoniam: proinde remissa laxataq; sæpius, tanquam à summis artibus descendunt ad medias. Superest tamen magnus labor vel in medijs, considera studiosos omnes artium quas alij encyclias alij liberales nominant: considera agricolas & qui victum quacumq; ratione quaritant: hi nec interdiu nec noctu curis sunt vacui: sed semper & ubiq; vt vulgus loquitur, manibus pedibusq; & omnibus viribus laborare non desinunt, adeo vt immorianrur plerunque suis negotijs. Sed sicut qui animam conantur reddere sibi propitiam, necessariò colunt virtutes animæ: ita qui cupiunt frui prospera valetudine corporis, curare debēt sanitatem & id genus vires eius cæteras: quas certè curant irrequietis laboribus, qui solliciti sunt de potētijs ex quibus contemperati sunt. Vides igitur omnia bona è labore tanquam radice pullulare, quæ negligere haud vnquam sustineas: alioqui nō senties te cum eo cumulum bonorū negligere. Nam rector cæli mundi: & habet & præbet bona quibuscumq; vult magna cum facilitate: & qui tantam mundi molem sine labore iam olim absoluit, ne nunc quidem in eodem statu eam continere desinit: quippe cui non defatigari maximè conuenit. Mortali autem nemini adipisci bona sine labore datū est: vt sic quoque eminentem dei felicitatem prædicemus. equidem existimo laboris cibiq; eandem esse vim. Nam sicut à cibo tota vita pendet vnā cū suis actionibus & affectionibus, ita etiā à labore pendet quicquid in rebus bonū est. ergo quemadmodū qui vitam sibi prorogare cupiunt, alimēta non negligunt: ita quotquot quæ bona sunt concupiscunt, laborē magnificiāt. sicut enim cibus se habet ad vitā, sic labor ad honestatē: qui cum sit vnicus, caue illū posthabeas, vt per eū potiaris bonis simul omnibus. atq; ita quāuis ætate iunior, habebis grandior, & iure primogenitorū dignior. quod si vsq; proficiēs ad finē perueneris, nō solum quæ pri-

h 4

mogenito

PHILONIS IVDÆI LIBER

mogenito debetur, sed vniuersam suam substantiam pater tibi largietur, sicut Iacob illi supplantanti bases affectuum, qui accepta beneficia confitendo dicit: Misertus est mei deus, & adfuit mihi omnia, dogma nobis erudiendis proferens. omnia enim in dei miseratione sita sunt. id quod ex institutione Abraham aui sui didicit, qui sapientissimo Isaac dedit sua bona omnia, nihil ex his reliquum faciens spurij nec recta stirpe prognatis, sed ex vna alteraq; concubina cogitationibus: quibus ut paruis parua dona dat. nam bona eius, scilicet perfecta virtutes, solius legitimi perfectiq; filij possessio sunt. medij verò generis officia vel imperfectis conueniunt, qui vsque ad liberales disciplinas progressi sunt, quæ ad Agar & Cheturâ pertinent: quarum illa inquilinam, hæc suffitum significat. nam qui soli encyclopædiæ dat operam, inquilinus nō ciuis est sapiētiæ, tanquā suaueolentiam quandā aspirans animæ per hæc contēplationē. atqui cibus non odoribus ei ad sanitatē opus est. odoratus verò minister gustui, tanquam rei prægustator, à natura datus dicitur rerum architecta omnium. atqui præpositorū maior quàm subiectorum semper ratio habenda est, & indigenarum sciētiarum potius quàm inquilinarū. His auditis intellectus auersatus voluptatem adiungit se virtuti, vbi pulchritudinem eius non fucatam, sed genuinam & quæ sanctitatē deceat animaduertit: ac tum demum fit pastor pecorum, videlicet brutorū virum animæ, atq; etiā auriga gubernatōrque, non sinens eas ferri errabundas nullo ordine, carētes duce ac præposito: ne quasi in orbitate quadam destitutæ tutoribus & auxilio priuatæ, non aberrrent solum, sed & pereant. ergo exercitator ille sui, cōueniens virtuti opus aggressus est, cum sustinuit pascere Labanis pecora, intenti in colores formasq; & inanima vtique corpora, ac ne hæc quidem omnia, sed residua. id autem quid est? duplex brutorum genus est. alterum destitutum ratione iudicandi, quales dementes vocamus. alterum in totum ratione priuatum: quales brutæ animantes sunt. illos igitur irracionales impetus, vires, inquā, rationis expertes, filij Labanis iter trium dierum secedendo curant: quæ figura est virtutis per omnem vitam derelictæ. Tripartitum enim tempus est, diuisum in præteritum, præsens atque futurum. Alio modo dicuntur irrationalia, quæ nō recta modo, sed omni prorsus ratione carent, quo in numero sunt pecora: quæ exercitator ille cura sua dignabitur, sic cogitans, ea peccare non malicioso animo, sed per ignorantiam ex praua institutione contractant.

Ergo

DE SACRIFIC. ABELIS ET CAINI. 125

Ergo ignorantia leue malum quod inuitis obrepit, facile habet remediū, disciplinam videlicet. Calliditas autē morbus animæ volūtarius, agere vel potius nunquam sanatur & repellitur. itaque à sapientissimo patre docti filij, etiam si in dissipatorem bonorum Pharaonem inciderint, qui videtur rex animalis noscentis discrimina, nihil perculsi apparatu regio, fatentur se pastores pecorum: nec tantum se, verum patres quoque suos. atqui alius vix principatum potentiāmq; ita iactaret, vt hi viri vitæ pastoriciam. Si quis tamē rem pro dignitate valeat expendere, maius regno est hoc negotiū, posse tanquam ciuitatē aut regionem, corpus sensusq; & ventris ventriq; subiectarum partū voluptates, ceterosq; affectus, & linguam aliāque ex quibus constamus, nunc moderari constanter atque fortiter, nunc æquanimiter in viam ducere. oportet enim sicut aurigam subiugalibus nunc remittere habenas, nunc in terga retrahere, quoties plus satis effertur impetu & rectorē parum audiunt. proinde admiror Moysen legisferum, qui præclaram existimans artem pastorum, ipse tractauit hoc negotium. Præfuit enim Iothoris gregibus dicam an dogmatibus, abducens ea à vulgaribus reipubl. studijs in solitudinem in qua nulla sit iniuria. ducebat enim pecora in desertum. vnde sequitur vt omnis pastor pecorum abominatio sit Aegyptijs. Rectam enim rationem gubernare solitam ac præcipere odit omnis amator affectuū: sicut deterrimus quisq; puer odit præceptores ac pædagogos, & omnem bonum monitorem castigatoremq;. At Moses ait se abominationes Aegypti sacrificaturum deo, scilicet virtutes immaculatas decentissimāsque hostias, quas abominatur omnis insipiens. Itaque merito Abel quicquid optimum est refert ad Deum, pastor vocatur: Cain autem qui ad seipsum & intellectum proprium, terræ operarius. Quid verò sit terram operari, in præcedētibz libris declarauimus. Et factum est post aliquot dies, obtulit Cain de fructu terræ donum domino.] Duplex seipsum amantis crimen. Vnum quod post aliquot dies, non continuo gratias egit deo: alterum quod de fructu obtulit, non de primo fructu, quas vocamus primitias deriuatiuo nomine. vtriusq; rei causam scrutemur, prius eam quæ præcedit ordine. oportet eos qui boni aliquid faciunt prouolare ante alios, & incunctanter amoliri impedimenta omnia. Est autem optimū opus summi illius primarijque boni placatio sine cessatione dilationeq; ideo præceptum extat: Si voueris votum, non cunctaberis id reddere. Votū igitur est petitio.

h s boni

boni alicuius à deo: mandatum autem, ut voti cōpos coronam offerat deo, non sibi, idq; sine mora si fieri potest. in hac re qui peccant, alij per beneficiorum obliuionem gratiarum actione se priuant qua nihil pretiosius. alij verò per nimiam arrogantiam seipso auctores bonorum suorum existimant, nō illum verum autorem rerum omnium. Tertij leuius peccant quàm proximi, grauius tamē quàm primi. hi sua bona referunt quidem ad autorem deum, sed aiunt se suo meritō ea consequi. esse enim se prudentes, fortes, temperantes, iustos, & ideo dignos censendos diuina gratia. Horum singulis resistit sacra scriptura, ac primo illū qui abolita memoria indulget obliuioni his verbis alloquitur: Heus tu, caue ne edendo saturatus, & extructas pulchras ædes inhabitans, auctusque gregibus pecorum & armentis bonum, argentūq; & auro ac ceteris bonis tibi affluentibus, exalteris corde obliuiscarisq; domini dei tui. Quando igitur non obliuisceris tu? Quādo non obliuisceris tui ipsius. memor enim propriæ conditionis quā sis prorsus nihili, memineris & imensæ dei præcellentiæ qua vniuersa supereminet. Illum verò qui seipsum causam suorum bonorum putat, sic castigat scriptura: Caue dicas, inquit, robur meum, aut fortitudo manus meæ parauit mihi hanc potentiam: sed memor memineris domini dei tui, qui dedit tibi vires ad parendam potentiam. at ille seipsum dignum credēs accepto beneficio, patiatu se admoneri hoc oraculo: Non propter iustitiā tuam, nec propter sanctitatē cordis tui, intras in terrā hāc ut eam sorte possideas: sed primum propter iniquitatē harum gētium inferēte ijs deo perniciē: deinde ut cōfirmetur testamentū illud quod iurauit nostris patribus. testamentum autē dei figuratē dicuntur eius gratiæ. nec est fas ut ille quicquā imperfectū largiatur. itaq; integra absolutaq; sunt dona Ingeniti omnia. integra autē in rebus virtus est, & huius actiones. ergo si de medio sustulerimus obliuionē, ingratitudinem, amorē sui, & horum matrē arrogantiam, non amplius cunctando amittemus germanū cultū dei, sed præcurremus creaturas ceteras, & priusquā salutemus vllā rem mortalem, cōpellabimur dominū, parati eius imperata exequi. nam & Abrahā properans celeriter & cum magna alacritate accurrens iubet virtutem Sarrā festinare & fermentare tres mēsuras simila, facereq; subcinericios, quando deus ipse comitatus duabus supremis potentijs, principatu bonitatēq; ipse vnus ille medius triplicē imaginationem operabatur in visua anima, quarū singulas memini haud

haud licet (incircūscriptus enim deus, & incircūscriptæ eius potentia) sed ipsæ metiuntur omnia. bonitas eius mensura bonorum est: potentia, mensura subditorū. ipse verò imperator mensura est omnium rerū corporearum incorporarūq; ideo hæ potentia, regulæ præceptiq; rationem obtinentes erga ceteras, meriuntur & appendunt reliqua omnia. has tres mēsuras bonum est fermentari quodāmodo cōmisceri; in anima, ut persuaasa esse summū deum, qui super potentias suas eminet, & vel sine illis vel in illis apparet, recipiat characteres potentia eius beneficentiaq; & initietur perfectissimis mysterijs, quæ ut diuina nemini proloquatur facile: sed seruans ea recondita, & tenens silentium. fruatur eis in abscondito. scriptura enim subcinericiorum quos encryphas vocāt meminit, quia calari debet sacer ac mysticus sermo de Ingenito eiusq; potētis: quandoquidem diuinorū orgiorum depositū seruare non cuiusuis est. nam incōiuentis animæ fluentia per os linguamq; emanantia, inundant aures omnium. harum quæ capiores lacunas habēt, libenter seruāt quod infunditur. alia verò propter angustias foraminum rigari nequeunt. quod autē superebullit effusum in parum capacia, passim diffluit: ut quæ prius cælabantur fluent in superficie, & in modū vilis cœni res pretiosissimæ pessum abeant. quamobrem placet mihi cōsiliū eorum qui ante magna mysteria initiant minoribus. Coxerunt enim pastam suā quam extulerant ex Aegypto, ut fierent azymi subcinericij, id est ferum crudūq; affectum subegerunt, tanquam cibū coquendo maturandūq;: modum autē coquendi & mutandi in melius, qui per diuinā quandam morā sit, non prodiderunt sermone, sed in occultis suis reposuerunt, non elati initiatione, sed sine iactatione submittētes se humiliatēq;. Accingamus igitur & expediamus nos ad agendas omnipotēti gratias, reddendūq; illi sine mora honorem debitū. præceptum est enim trāseuntibus ab affectu ad virtutum meditationē, ut accincti lumbos pascha celebrēt, expediri ad ministrandū: & induti calceamēta, quibus carneā molem ratione cōtineant, stentq; recti firmatis pedibus: & disciplinam habentes virgam in manibus, ad dirigenda citra errorē omnia vitæ negotia: postremō iubentur properando cibum edere, quia pascha, creaturæ mortalis transitus ad deū dicitur: & valde conuenienter. nullum enim bonū est, quod non dei sit & diuinū. id igitur celeriter quære o anima, quemadmodum ille meditator Iacob: qui rogatus à patre, Quid hoc est quod cito inuenisti fili? quasi

PHILONIS IVDÆI LIBER

quasi dogma respondet: Quod dedit dominus deus coram me: quippe qui longa experientia doctus norat, quod quicquid innatum est animæ, longo usu confirmatur: sicut fit cum artes earumque præcepta traduntur discipulis. Non possunt enim præceptores, quemadmodum qui in vas infundunt, implere mentem eorum qui introducuntur. Sed quando fons sapientiæ deus scientias tradit humano generi, sine mora hoc facit & ex tempore. tum verò homines discipuli facti eius qui solus est sapiens, summa celeritate quod quærebant inveniunt. est autem præcipua virtus discipulorum, dare operam ut perfectum doctorem ipsi quoque perfectè imitentur. atqui præceptor ille omni tempore celerior est, quia ne tum quidem ab eo adiutus est cum creabat omnia, & ipsum etiam simul cum mundo extitit. adhuc enim loquente deo facta sunt omnia, nec intercessit ulla mora temporis. imò si licet verius dogma attingere, dictum & factum idem est. verbo certè etiam apud mortales nihil est mobilius. præcedentem enim mentis conceptum celeritate assequitur nominum verborumque volubilitas. ergo sicut rivorum perenniù fluenta cursu irrequieto feruntur, sequentibus aquis præcedentes impellèntibus: ita sermonis semel coepti exundantia, mentem omnium quæ nobis insunt mobilissimam, & volucris naturis parem, currèdo assequitur. igitur sicut ingenuus ille prævenit omnia genita: ita ingenui sermo sermonem creaturæ præcurrit, nubila etià præternolans, sicut ipse liberè loquitur, dicens: Ecce videbis quod apprehendet te sermo meus: quasi nihil sit quod dei sermonem possit effugere. quod si sermo prævenit, multo magis ipse qui loquitur, sicut alibi testatur, dicens sic: Ego steti ibi prius quam tu. quo significat se substituisse ante omne quod factum est: qui & hic & illic est, & aliubi & ubique, implens quàm latè patènt omnia, & nihil relinquens ipso vacuū. non enim dicit, Ego steti & illic, sed nunc quoque: tibi præsens sto illic eodem tempore, non motu ambulatorio, ut alterum locum occupans relinquam alterum, sed mouendo me tenore eodem. faciunt igitur suum officium obedièntes filij, qui naturam patris imitando, incunctanter cum omni festinatione quod bonum est agunt, qui nihil pulchrius facere possunt, quàm quod honorant deum sine dilatione. at dissipator Pharaon, non valens imaginatione percipere virtutes carentes tempore, nimirum orbatu animæ oculis, quibus solis naturæ comprehenduntur incorporeæ, ne iuvare quidem ex tempore sustinuit: sed cum inanimatis opinionibus, ranis inquam premeretur, sonum strepitumque inane

&

DE SACRIFIC. ABELIS ET CAINI. 125

& omni re vacuum emittentibus, dicente Mose: Præscribe tempus quo pro te tuisque famulis precor ut ranæ tollantur è medio, cum debuisset in tanta necessitate constitutus dicere: iam nunc precare: maluit differre dicēs, Cras: ut per omnia retineret impietatis teneritudinem. Idem accidit omnibus ferè dubitatoribus, etiam si non exprimatur eis confessio. nam quotiescunque aliquid eis accidit præter animi sententiam, homines qui ne antea quidem firmiter servatori crediderant, ad creaturas auxilij gratia confugiunt, medicos, herbas, pharmacorum compositiones, dietam accuratam, ceteraque omnia mortaliū auxilia. Quibus si quis dicat: confugite o miseri ad illum unicum medicum morborum animæ, omisitis istis quæ à corruptibili creatura petitis falsi nominis auxilij: rident & cavillantur reclamantes: In crastinum ista: quasi ne præsentaneam quidem malorum depulsionem petitori à Deo supplices. sed quando nihil humanæ opis proficit, & vel Pæonia remedia officiant: tum demum penitus destituti consilio, nullum aliunde sperantes auxilium, infelices volentes nolentes, vix serò ad Deum qui solus ferre potest se recipiunt. ille non ignarus parum valere quæ extorta sunt, non omnibus pariter est facilis, sed his in quos bene collocatur beneficium. Ergo omnis cogitatio quæ sua putat esse omnia, deo se præferens (hoc enim ex his verbis post aliquot dies intelligitur) sciat se impietatis ream apud sacras literas. Hactenus satis dictum sit de primo Caini crimine. secundum tale fuit. Cur de fructibus, & non de primis fructibus offert primitias: fortasse hanc ob causam, ut primatum creaturæ det, secundariū honorem reddat numini. Sicut enim sunt quidam qui animæ præferunt corpus, servum dominæ: eodem modo sunt qui creaturam magis honorant quàm creatorem, contra mandatū legislatoris, iubentis primitias de primis fructibus terræ inferri in domum Dei, & non converti in usum proprium. iustum enim est, motus animæ primos vel suavi vel ordine, deo dedicari auctorè eum confitendo. Qui primi sunt ordine, sunt illi qui statim à natiuitate nobis obuenerunt, cibus, incrementum, visus, auditus, gustus, odoratus, tactus, sermo, intellectus, partes animæ, partes corporis, vires harum, in uniuersum motus & habitus qui secundum naturam sunt. quos autem sua dignitate vique primos dixi, sunt benefacta, virtutes, virtutum actiones. ex his igitur iustum est offerri primitias. primitiæ verò sunt, sermo ex sincero animo emissus cum gratiarum actione. is diuiditur in suas sectiones, sicut lyra diuiditur

PHILONIS IVDÆI LIBER

diuiditur, & cætera instrumenta musica. in his enim soni & singuli per se apti sunt, & ad alium cōcentum maximè accōmodati: sicut & in grammatica ex elementis ea quæ vocantur vocalia, quæ tum per se sonant, tum alijs coniuncta integrā vocem efficiunt. cæterum natura quæ multas potentias in nobis vel sensitiuas vel intellectiuas fabricauit, & cuique peculiare aliquod opus assignauit: ac rursus omnes eas coaptauit per proportionē concinnitate qua respondent inter se inuicem, iure felix prædicari potest & ob vniuersas & ob singulas. quapropter cum offeres sacrificium de primis fructibus, ita diuide sicut docet sacra scriptura: primum vt sint virentes, inde rosti, deinde concissi, postremò comminuti. virentes recentēsque ideo: quia homines illos antiquum fabulosumq; tempus amantes, celerem autem & nulli tempori obnoxiam dei potentiā non intelligentes, docet: admonens vt noua, recentia pubentiaq; sumant bono animo, ne priscis innutriti fabulositatibus quæ multis ætatibus ad decipiendos mortales sunt ceu per manus traditæ, imbuantur falsis opinionibus: sed à Deo nunquam senescente semperq; iuvene noua recentiaq; bona copiose accipiendo, discant credere non esse quicquam verus apud eum, aut omnino præteritum, sed subsistens absque tempore nascensq;: quapropter etiam alio in loco scriptura inquit: A facie canis surges, & honorabis faciem senioris: quasi plurimum intersit inter vtrunque. Canum enim dicit tempus illud otiosum, à quo surgere migrareque oportet eos qui declinant opinionem istam innumeros fallentem, quodd tempus habeat naturam faciendi aliquid. Seniores autem eum qui honore, præmio dignitatēque præfertur cæteris, cuius probatio amico dei Mosi cōmittitur. Quos tu nosti, inquit, hi sunt. nēpe quodd hic nihil iuuenile admitteret, seniores & summo honore digna dogmata amare solitus. Prodest tamen si non ad parendam perfectam virtutem, certè ad curam rei publicæ. nosse opiniones priscas & Ogygias, audireque antiquitatis pulcherrima facinora, quæ historici, & omne genus poetarum prodiderunt ætati suæ ad posteritatis memoriam. Sed quando ex improviso nil tale sperantibus, repentina lux affluserat sapiētiæ quam per se quisque discit, quæ patet animæ oculum penetrans ex auditoribus reddit spectatores scientiæ, celerissimum sensum, visum præ tardissimo auditu in mentem inferens: tunc frustra fuerit sermonibus aures exercere. ideo dicitur: Comederis vetera & vetera veterum: sed & vetera ex persona iuuenū effereis: quæ si canæ

DE SACRIFIC. ABELIS ET CAINI. 127

si tanæ propter tempus disciplinæ recusandæ non sint, dum & scriptis sapientum damus operam, & narrationibus priscarum rerum sententiarumque libenter intersumus, & scitari non grauamur de superioribus ætatibus, quando nihil ignorare est res iucundissima. Cum autem deus in animam indit noua germina per se docilis sapiētiæ, quæ ex præceptoribus didicimus contrahenda circumscribendæque sunt, subducentia se vtrò & effluentia. scholarem enim dei, siue familiarem, siue discipulum, seu quocunque alio liber hunc appellare nomine, impossibile est tolerare præceptiunculas mortalium. Sit præterea nouæ animæ maturitas tosta, hoc est tanquam aurum sermone efficaciter examinata. examinata autem probataque signum est soliditas. sicut enim virentium spicarum fructus torretur vt depōnat molliciem, quod fieri nō potest absq; ignis ministerio: eodem modo nouum conatum tendentium ad maturitatem virtutis oportet potèrē irrefragibiliq; sermone duratum solidumque reddere. solet enim sermo in anima speculationes non solum ad maturitatē coquere ne sint fluidæ, sed & irrationalium affectionum imperum labefacere. saltem meditatorē iacob coquentē aspice, quando Esau mox deficere inuenitur. fundamentum enim seiplos amantium, vitium & affectus est: quo fulti si id sibi subduci viderint, non immeritò neruos robūque amittunt. Sit autem is sermo non confusus, sed in sua frustra diuisus. nam sic cōcisa *χλῆρα* vocatur. in omnibus enim rebus ordo melior est quàm perturbatio, præsertim in sermone corrente velocissime. diuidēdus est igitur in præcipua capita vt vocant, & addendus suis apparatus singulis, exēplum bonorum sagittariorum imitatio, qui scopo aliquo sibi proposito, conantur omnia tela in eum defigere. scopo enim summariū illud capitulū, telis eius apparatus assimilatur. atq; ita sermo, quo nihil præstantius discimus, aptè concinnatq; contextitur. etenim bractæas auri cōcidit legislator in fila, ad cōtexenda quædam sua opera firmitus. Ad eundem modum sermo quouis auro pretiosior, ex variegationibus innumerisq; ideis laudabiliter absoluitur, quādo vq; ad exigua capitula cōciscus formā alicuius inuenti accipit, additis demonstrationibus, tanquam aptè contextis staminibus. siquidem pari modo præcipitur vt holocaustoma detractō tergore membratim concidatur, vt primum anima absq; regminibus quæ ei vanæ fallacq; opiniones circundāt, nuda appareat: deinde diuisiones conuenientes recipiat. integrū enim quiddā & vnum

virtus

228 PHILONIS IVDÆI LIBER

virtus est, quæ in species suas diuiditur, prudentiâ, temperantiâ, iustitiâ, fortitudinē: vt cognitis singularum differentijs vtro eam colamus, & per partes & integram. Cōsideremus autē quomodo animam assuefaciamus, ne solidis & indigestis imaginationibus turbata decipiatur: sed vt diuisiones rerū faciendō singulas introspeciat & scrutetur cum omni diligētia. assumemus etiam sermonem qui non inordinato impetu ruendo obscuritatem faciat, sed partitus in sua capita, singulorumq; horū demonstrationes, tanquam animal ex perfectis mēbris compactū pulchrē congruat. oportet autem, si volumus vsum harum rerum in nobis confirmari, exercere has meditariq; assidue: quia non perseverare in cōceptis scientijs, perinde est ac si gustato cibo potiq; non detur ad satietatē edere. ergo post concisa pulchrē conuenit comminuta facere, hoc est post diuisionē immorari in inuentis terendo tempus diutius. nam exercitatio continua scientiam confirmat, sicut ignoratiā in exercitatio. innumerī igitur dum grauantur in certamē descendere, gentinam vim perdiderunt: quos non sunt imitati qui animā alebant propheta, significata manne nomine. Nam hi molebant, conterebantq; eam faciendō subcinericios, volentes singuli celestem illum virtutis sermonem comminuere quo firmitus hereret in animo. ergo vbi vixentia ad maturitatem, tosta ignito irrefragabiliq; sermone, concisa diuisaq; in rerum partes, deniq; cōminuta per tractationem meditationemq; inuentorū approbaueris, ex sententia dei sacrificium primi fructus offeres, optimi & ante alios prognati ex anima. attamen etiam si ipsi tardemus, ille non cunctatur idoneos vel ante oblationem sibi assumere. Assumam, inquit, vos mihi populum, & ero deus vester, & vos eritis mihi populus. ego sum dominus, Hæc sunt Caini crimina, post aliquot dies offerentis sacrificium. ceterum Abel obtulit ei nec eadem, nec eodem modo, sed pro inanimis animata, pro iunioribus & secundarijs grandiora & primaria, pro deterioribus integra atq; pinguiora. nam de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorū sacrificasse dicitur, iuxta præceptum sacratissimum. est autem tale. Et erit, inquit, cum introduxerit te deus Chananaeorū in terrā eorum, sicut iurauit patribus tuis: dabo tibi eam, & sumes omne quod aperit vuluam generis masculini de armētis & gregibus tuis, vt offeras domino. omne aperiens vuluam asini, permutabis ouem sin autem nō permutaueris, redimes ipsum.] Quod aperit vuluam, donum Abelis est primogenitū, quod quando & quomodo offerendum

DE SACRIFIC. ABELIS ET CAINI. 229

offerendum sit quære. certē aptissimum tempus est, quando inducit te deus in fluctuātem sermonem, terram Chananeorum, non quomodocunque, sed quemadmodum iurauit ipse: non vt fluctuationem huc illuc iactatus, & nusquam cōsistens sustineas, sed vt ab ea desistens in serenitate ac tranquillitate degas, & ad virtutem tanquam in stationem tutissimā, aut portum delatus stabilis firmiter. Deum autem dicit, Deum iurare, dispiendum an verē hoc ei conueniens pronuntietur: quoniā plurimis videtur nō esse proprium. Iusiurandum enim intelligitur testimonium dei de re ambigua. deo autem nihil est incertum aut dubium, qui etiā alios in cognitionē veritatis dignatur introducere. ipsi certē nullo teste opus est. nec enim est alius deus huic honore par. ne quid dicam de teste, quod in quātum testimonium exhibet, maior est eo cui datur testimonium. alter enim opis indiget, alter opem fert. at quod opē fert, fide dignius est eo quod hac indiget. sed nihil est præstantius summo illo rerum authore, quia ne conferendum quidem quicquam, imò neq; paulo deterius. sed toto genere demissum infra deum inuenitur quicquid est. & homines vt fides ipsis habeatur ad iusiurandum confugiunt. deus vel simpliciter loquens fide dignus est. itaque verba eius, quantum ad certitudinem, nil à iuramento differunt. ita fit vt sententiæ nostræ fides ex iureiurando accedat, ipsi verò iuramento ex deo. non enim propter hoc deo creditur, sed hoc per deum confirmatur. cur igitur vati nostro visum est iurantem eum introducere? vt infirmitatē creaturæ coargueret, & conuictam consolaretur. non potest enim anima nostra semper in promptu habere præcipuam illam de deo sententiā, non esse eum homini similem, vt transcendamus quicquid prædicatur de homine: sed quia maxima ex parte affines sumus rerum mortalium, & præter eas nil cogitare possumus, neque proprios morbos egredi: sed induti rebus mortalibus tanquam cochleæ: eisq; harum in morem inuoluti, easdem de illo beato immortalique quas de nobis opiniones habemus, verbis quidem negantes deum humana formā præditum, re autem ab impierate quorundam, qui affectus ei tribuunt non alieni, vt cunque tergiverfamur, deo manus, pedes, introitum, exitum, odium, alienationem, auersationem, iram ei affingimus, affectus nihil ad authorem illum summum pertinentes: in quibus & iusiurandum est, quo subleuatur nostra infirmitas. Si dederit tibi deus queuis, ait Moses ponēs terminos. illo enim non dante nō habebis. quoniam

PHILONIS IVDÆI LIBER

nam omnia in eius potestate sunt, externa bona, corpus, sensus, ratio, intellectus, & omnium actiones atque essentia: nec tu solus, sed & mundus hic: à quo quicquid auelles & separabis, hoc alienum inuenies. etenim terram, aquam, aërem, cælum, stellas animalium stirpemque: tum mortalium tum immortalium ideas omnes ut res suas possidet. itaque quicquid ex his adduxeris pro victima, deo suas res offeres non tuas. Et vide quam prius, qui de his, quæ acceperat sumpsit. non totum offert quantum sibi donatum est. plurimas enim res nobis natura convenientes humano generi donauit, quarum expers est ipsa omnium: ut generationem ipsa ingenerata, alimentum quo ipsa non indiget, corpus instrumentale quod ipsa non potest assumere, incessum, visum, auditum, cibos nunc ingerere, nunc digestos egerere, vaporum discernere diuersitates, verba promere, ridere. insunt nobis & alia permulta ad vsus quotidianos necessaria. Verum hæc aliquis indifferentia dixerit, quæ verò ex cōfesso bona sunt, inesse naturæ. age igitur examinemus ea quoque quæ ut vera bona admiramur, quæ omnia optamus nobis obuenire suo tempore, & adepti videmur felicissimi. Quis ignorat quoddam carere senio mortemque habetur inter humana bona præstantissimum, quæ neutra ad naturam peruenit, quamuis expertem mortis & senij. Et quid mirum si ingenitum illud bonis uti non dignatur, quando & creatura ipsa, secundum idearum in quas diuiditur differentias, dissimiles virtutes expetit. itaque nulla inter viros & mulieres æmulatio est de his quæ sunt alterutrius propria: sed mulieres non abstinentes studiis virilibus, viraginum subibunt infamiam: viri verò androgynorum, si tractent exercitia muliebria. Quid quod nonnullas virtutes natura ita discreuit, ut nulla cura possint communicari? & ideo seminare gignerique, quæ propria viri virtus est, non adest mulieri. sicut fecunditas pariendi, muliebri bonum, non cadit in virorum naturam. itaque ne illa quidem quæ insunt hominibus, de deo dicuntur proprie, sed per quendam abusum nominum quo infirmitati nostræ succurritur. quamobrem aufer o anima, quicquid est genitum, mortale, mutabile, profanum, quando de deo ingenito, incorruptibili, immutabili, sancto soloque beato cogitas. cæterum omne masculinum aperiens vuluam sacrificari domino, valde naturæ est consentaneum. sicut enim mulieribus ad pariedos fetus peculiarem partem natura dedit vuluam: ita ad generationem actionum assignauit in anima vim, per quam intellectus multa concipiat, parturiat, denique pariat etiam. cōmen-

ta autem

DE SACRIFIC. ABELIS ET CAINI. 238

ta autem quæ pariuntur, partim mascula partim feminea sunt, sicut animalia. femineus fetus animæ malitia est & affectio, quibus effeminamur in omnibus studiis. masculus autem, virtus & immunitas ab affectibus, quæ duo nos cōfirmant & excitant. ex his quicquid ad virile cōubernium pertinet deo consecrandum: quicquid ad conclauem muliebrem, nobis attribuendum. & ideo precipitur, Omne aperiens vuluam masculinum domino. addit etiam: Omne aperiens vuluam de armentis & gregibus tuis. Postquam dixit de principalis animæ partis fecibus, incipit docere de brutæ partis progenie. hæc ad sensus pertinet, quos confert propheta cum armentis & gregibus, cicuribus mansuetisque, ut qui sub pastorum cura degunt. quæ enim libera sinuntur, destituta cicuratore efferantur. at quæ præfectos habent caprarios, bubulcos, pastores, iuxta quodque genus animantium, ea mansuecunt necessestario. proinde & sensum genus suapte natura vel mansuetum vel immanis est. immanis quidem quando cōtempno regimine intellectus seu bubulci, fertur sine ratione ad sensibilia. mansuetum verò, quando obsequenter cedens præstantiori animæ parti rationi, ab ea gubernatur & regitur. quicquid igitur videt, audit, & in vniuersum sentit, iuxta intellectus monita, totum masculum atque perfectum est, quia bene se habent singula. Quicquid autem sine præfecto: corpus nostrum, tanquam ciuitatis magistratu carente perducit ad interitum. Rursum ex sensibus aliquos intellectum sequentes, qui necessarii potiores sunt, ad deum referre oportet: cōtumaces verò imputandi nobis sunt, qui temere impetu eorum rapimur. Nec tantum à iam dictis, sed & à fermento toto præceptum est particulam de sumere. Et erit quando comedetis de fructibus terræ, auferetis particulam separatam domino. De primitiis fermenti panum vestrorum, particulam auferetis ei. sicut partem de area, sic separabitis id. Fermentum istud proprie, si verum fatendum est, nos ipsi sumus, congestis & cōmixtis plurimis essentis, ut ex his absolueremur. frigidum enim cum calido, & aridum cum humido, potestates contrarias cōmixtas & contemperatas animalium opifex in vnum redigens, vnumque nostrum fecit ex ea congerie, quæ intelligitur fermenti nomine: cuius primariæ duæ partes anima & corpus, primitiæ deo consecrandæ sunt. sunt autem primitiæ, sancti & ad virtutem pertinentes motus partis vtriusque, ideo conferuntur cum area. ergo sicut in area triticum hordeumque & id genus alia seorsum separantur, aristæ verò & paleæ & huiusmodi quicquid

quiescentia dissipantur aliis: ita etiam apud nos alia sunt optima, utilia, veros cibos praebentia, per quae recta vita perficitur, quae quidem offerenda deo sunt: alia vero parum diuina relinquentia velut reiectamenta mortali generi. ab his tamen auferenda particulae sunt item potentiae totae purae a malitia, quas diuidendo mutilare nefas est, similes non diuidendis victimis, scilicet holocaustis: quarum manifestum exemplum Isaac, qui more victimae duci iussus est, nulla corruptibili affectione oblectus. alibi quoque dicitur: Munera mea, dona mea, sacrificia mea seruabitis offerenda mihi in diebus festis, nihil adimendo neque diuidendo, sed plena integra perfectaque adducendo. Festum enim animae est perfecte latari virtutibus, est autem perfecta latitudo experis morborum humano generi accidit. tali festo solus sapiens fruitur, praeterea nemo. nam anima quae nullum affectum aut vitium gustarit inuenitur rarissime. Reddita igitur ratione de partibus animae, tum rectrice cum subdita, quid sit in utraque masculinum aut femininum, consequenter docet de corpore. Sciens enim certum quod absque labore & cura non est possibile adipisci progeniem masculinam, dicit deinceps: Omne aperiens vuluam asini, permutabis oue: ac si dicat omnem laborem permutabis profectum. Laborem enim asinus significat animas patientes: profectum vero ouis, sicut vox Graeca *πρόβατον* indicat. Submouemur autem, his ne segnes simus in studiis artium ceterorumque quae meditatione discimus, sed accuratissime praeparata mente subsistamus fortiter aduersus omnem lassitudinem, demusque opera ne labor coniunctus sit cum negligentia: & ut usque proficiendo ad gloriosum finem perueniamus. propter profectum enim labor sustinendus est. quod si te tolerante laboris difficultatem, ingenium tuum nihilo reddatur melius, repugnetque profectui, desiste & quiesce. Durum enim est aduersari naturae. ideo additur: Quod si non permutaueris, redimes id. hoc est, si non poteris profectum mutare laborem, noli laborare. hoc enim redemptio significat, liberare animam ab inani cura & inutili. haec autem non de virtutibus dico, sed de his artibus quae medij sunt generis, deque alijs necessarijs ad curam corporis, & ad externa bona quarenda. nam labor qui propter vera bona & perfectam honestatem suscipitur, etiam si ad scopum non perueniat, per seipsum ad sectatores suos iuuandos sufficit. virtute autem excepta quicquid non absoluitur, nullam affert utilitatem. quemadmodum in animalibus si caput adimas pereunt cetera omnia. Caput autem negotiorum est finis

nis eorum: quo adhibito viuunt quodammodo: moriuntur autem mutilata si illud praecidere volueris. itaque & athleta qui non possunt reportare victoriam semper succubentes, ab incepto desistant: & si quis negotiator aut nauclerus maria sulcans infortunatus est, mutata vitae ratione quiescat: & quotquot medijs artibus studendo, propter ingenium durius non valeat eas assequi, laudem merebitur si desinat. non enim propter exercitium exercemus talia, sed propter scopum ad quem ea referuntur. ergo si forte ingenium in eodem vestigio haerens nolit se promouere ad meliora, ne frustra contendamus, quod si ab eo iuuabimur, primitijs honoribusque deum colamus, quibus anima redimitur, & exempta imitium herorum dominio in libertate aseritur. Moyses enim faretur, Leuitas qui pro primogenitis cultores facti sunt eius qui solus colendus est, redemptionem esse ceterorum omnium. Ego, inquit, tui leuitas de medio filiorum Israel, ut redimeretur eis: eruntque mihi Leuitae. meum est enim omne primogenitum, ex quo percussi primogenita in terra Aegypti: sanctificaui mihi quicquid primum nascitur in Israel. ratio quae ad deum confugit simpliciter, nominatur Leuita. Hunc est meditullio & principali animae parte desumptum, electum & in sortem suam receptum, portione quae maiori natu debetur dignatus est: ut inde satis liqueat, Rubim quidem Iacobi, Leui autem Israelis esse primogenitum: quorum ille tempore, hic dignitate ac potentia ius primogenitorum sibi vindicat. Iacob enim cum labore & profectum significat principium est bonae indolis, quae in Rubim intelligitur. contemplationis autem quae solum sapientem deum intuetur, iuxta nomen Israelis, fons est illum colere propenso animo: quem cultum Leuita significat. ergo sicut Esau iuris primogenitorum haeres Iacob inuenitur, studio vitiorum victo a labore honestiorita & bono ingenio praediti Rubim primatum aetatis Leui perfectae virtuti deditus auferet. cuius perfectionis signum manifestius, quod ad deum confugit relictis ad quae natus fuerat negotijs. haec sunt illae propriae mercedes quibus anima libertatis auida redimitur. quid autem si hic quoque dogma introducitur valde necessarium? quod omnis sapiens stulti est redemptio mercesque, ne minimo quidem tempore duraturi, nisi ille misericordia sua prouideretque impulsus incolumitati eius prospiceret: sicut medicus agrotum, morbis eius resistens, & aut mitiores reddens, aut omnino tollens, nisi tanta si morbi vis & contumacia, ut longe curatione superet. tunc enim pereunda est corpori, quando in ea bilance immetum praegravatur

334 PHILONIS IVDÆI LIBER

grauantibus malis, bonorum ediuerso nullum pondus est. ubi si inuēta esset quinquagenaria ratio, iuxta quam anima seruituti exempta in totum libera prouentur, aut aliquis sequentium numerorum quos ille sapiens Abraham enumerat, descendens vsq; denarium eruditioni peculiarē numerū, non perisset mens tam ignobiliter. conandum tamē est ut etiam certō perdendos à suis vitijs seruemus quantū possumus, imitando bonos medicos: qui quamuis videant haud posse ægrum à se seruari, tamen libenter omnem curationem admouent, ne per ipsorum negligentia videatur res nō successisse ex sententia. quod si vel minima sanitatis scintilla se ostenderit, ea diligentissimē sicut in foco accēdenda est. sperandū enim fore ut vita prorogata mutetur in melius, magisq; sibi in posterum à lapsu caueat. Equidē quādo aliquem bonum virum habitantē in aliqua domo aut vrbe video, & domum, & vrbe illam beatā prædico, ratus tum presentē felicitatē ei, mansurā perpetuā, tum absentē expectandam cumulatiorē, deo vltra modū mensuramq; diuitias suas in gratiā dignorum etiā in indignos profundere solito. quibus quia ne senescat precari mihi non licet, precor vitam longissimā, existimans tam diuturnā felicitatē fore hominibus, quā longum illis vitæ tempus cōtigerit. proinde audita morte alicuius eorum, magna tristitia magnōq; dolore afficior, non tam ipsorū vicem dolens quā superstitum. illos enim naturæ ordine necessario manet is exitus, ut post vitam feliciter exactā gloriosa mors eos excipiat, istis verō destitutis magna potentiq; manu qua protecti antea fuerant, suorum malorū sensus imminet: nisi natura tanquam in arbore de qua maturi fructus defluunt, alios recentes substituat, quibus alantur fruanturq; quibuscunq; datum est. quemadmodū igitur ciuitatum certissimum munimentum viri fortes sunt: ita in vniuscuiusq; nostrū ciuitate, quæ cōstat ex anima & corpore, pro firmissimo propugnaculo sunt cogitationes amicę prudētiæ: quas legislator per translationē vocat mercedem redemptorū & primogenitos, ex causis iam ante dictis. propterea ciuitates quoque Leuitarū immunes semper fore ait: quia dei cultor libertate sempiterna fruitur, iuxta continuas mutationes animæ nunquā nō mobilis, sanationes recipiēs alias super alias. quod enim ait immunes non semel, sed in perpetuum, ita intelligere debemus, semper eas mutari, verū semper in integrū restitui: quando mutatio à natura mortali est eis indita: licet eas verō deo curante superuenit. Illud quoq; nō obiter considerandum

DE SACRIFIC. ABELIS ET CAINI. 335

dum videtur, curnam ciuitates Leuitarum concessæ sint profugis, ut cum sacratis viris profani omniū existimatione cohabitarent. hi sunt qui non sponte cedere fecerunt. primū igitur dicendum quod consentit cum modo dicto, bonum virum mali esse redemptionē. itaq; meritō peccatores ad sacerdotes veniunt, ut purificentur. deinde, à leuitis ideo admitti profugos, quia & ipsi potentia sunt profugi. quemadmodū enim ille pelluntur procul patria: sic & isti reliquerunt liberos, parētes, germanos, quicquid familiarissimum est & charissimū, ut pro mortali sorte immortalē inuenirent. hoc tantū interest, quod illi nolentes exulant ob facinus quod nolentes admiserunt: isti volentes profugiant rerum optimarum amore: & quod illis Leuitæ sunt refugium, Leuitis autē præses rerum omniū: ut imperfecti quidem legem habeant sacræ scripturam, isti verō deū cui cōsecrati sunt. Præterea qui nō sponte cedere fecerunt, ideo eandem cum Leuitis ciuitates ad incolendū sortiti sunt, quia & isti propter eadē factā priuilegium cōsecuti sunt. cū enim anima parū sibi constans ad illū Aegyptium deū corpus tanquam ad aurū honorandū se cōuerteret: tunc sacri sermones omnes sua spē correptis telis, id est eruditis demonstrationibus, ductu imperioq; summi pōtificis, ac vaeis amici deo Mosis quem sibi præfecerant, bellū acerrimum proprietate susceperunt, nec prius destiterūt, quā debellatis omniū aduersariorū dogmatibus. itaq; meritō idem acceperunt domicilium, qui eadē quamuis non eodē modo fecerāt. Est & alia non in celebris ut inter secreta ratio, deponenda penes aures seniorū, obturatis interim iuniorum auribus. Ex dei potentijs optimis omnibus vna ceteris honore par, quæ ad legumlationē pertinet (nam ipse summus legislator est, fons legū, ceterorumq; legislatorum particulariū) bifariam potest diuidi. prioris partis minister Leuita est: omnibus enim ritibus fungitur, qui referuntur ad perfectū sacerdotium, per quod assurgit ad deum genus humanum, eique familiare redditur, siue per holocaustomata, siue per sacrificia quæ pro salute fiunt, aut pro peccatis quorum poenitet. Alterius autem partis quæ ad poenasnoxij infligendas spectat, ministri fiunt, qui eadē cōmittunt absq; animi proposito, attestante Mose: Nolēs, inquit, fecit, sed deus tradidit eū in manus eius. Itaq; huius manibus pro instrumēto vsus est: & qui inuisibiliter per eas operatus est, alter est ipse quoq; inuisibilis. Cohabēt igitur duo famuli, executores duarū legislatorię potētię partium: eius quæ ad beneficia pertinet, Leuita: eius quæ ad poenarū

exactionem, is qui nolens interfecit. quod autē ait: die qua percussus omne primogenitum Aegypti, sanctificavi mihi omne primogenium Israelis: non debemus suspicari, illo tantummodo tempore, quo magna illa plaga Aegyptij percussus sunt, primogenitorum interitu. sanctificata esse Israelis primogenita: sed & olim & nunc & posthac & semper hoc contingere potest in anima, quādo quod in caco affectu præcipuum est extinguitur, deo tunc acutē discernēte antiquiorem honoratiorēque sobolem quā tibi sanctificet. exitus enim ē vitio introitum in virtutem efficit: sicut econtra, decedente hac vitium succedit velut ex insidijs. certē vix exiuerat Iacob, cum in mentem omnium capacem Esau ingressus est, pro virtutis formulis impressurus, si valeat, characteres malitiæ: verū nō potuit hoc efficere: supplantabitur enim & hæreditate fraudabitur à sapiente illo nesciens, propellente iniuriā prius quā eam accipiat. Offert autem hic noster primitias non solum de primogenitis, sed & de eorum adipibus, ostendens quod quicquid in anima hilare, pingue, salubre, gratiosum, totum debeamus deo cedere. Equidem tria video in sacrificiorum ordinatione præcipit, ut offerantur præceteris victimæ partibus adeps, renes, fibra iecoris, de quibus suo loco dicemus: nusquam cerebrum, nusquam cor, quæ ante alia consecrari oportebat, si legislator principatum agnouisset in horum altero. Quid si admodum pie consideratēque hæc in fidelem dei aram non intulit? quia principalis illa vis singulis temporis momētis vel ad melius vel ad deterius mutabilis non manat eodem loco, quandoquidem & ipsa nunc probata nunc damnata moneta censetur, quamobrem locum rerum adeo inter se pugnantium capacem, honestatis & turpitudinis, nutram excludentem & parem honorem tribuentem utrique, non minus impurum quā purum legislator iudicans, ab altari dei amouit, quod enim turpe idem profanum est: profanum verò, omnino in consecrabile. & hoc est cur principalis vis à sacris arceretur, cui si accedat certum iudicium, tum demum per purgatis omnibus partibus, immaculata, impollutāque tota adolebitur. hæc enim est lex holocaustorum, ut præter recrementa ciborum & tergis, quæ corporalis infirmitatis nō malitiæ sunt indicia, nihil residuum relinquatur ex creatura. exterius quæ animam reddunt omnibus membris integram, integra super altare numinis exurantur.

137
PHILONIS IVDAEI,
DE EO QVOD DETE-
RIVS POTIORI INSI-
DIARI SOLEAT.

T dixit Cain ad Abel fratrem suū: Transeamus in campum. Et factum est cum essent in campo, insurrexit Cain contra Abel fratrem suū, & occidit eum. Quod Cain sibi voluit, tale est, prouocatum Abelem ad disputationē induxit, ut verisimilibus probabilibūsq; sophismatibus eum expugnatum caperet. campum enim in quem vocatur, signum certaminis ac pugnae dicimus, ex manifestis coniecturam de incertis sumēdo. videmus enim pleraque certamina belli quā pacis tempore in campis peragi. in pace gymnici athletæ stadia & campos, quærunť adiacentes vijs publicis: nec in bello mos est pedestria equestriaq; prælia in tumultis committere: sic enim propter loca impedita utrinque maiora detrimenta hostes acciperent inferrentq; sibi inuicē. Huius rei argumētum est maximū mediator ille scientiæ contrariā ei debellans ignorantiam, quando irracionales animæ potentias quodāmodo cōpescens castigāsq; in capō cernitur. Accersuit enim Iacob Rachelem Liāmque in campū ubi greges erant: manifestē docēs per campum cōtentionem significari. accitis autē dixit, Video vultum patris vestri nō esse erga me sicut heri & nudius tertius. deus autem patris mei erat mecū. Atqui ideo (dixerit aliquis) Laban erga te malē affectus est, quia deus tibi fauet. nam in quacunq; anima externū istud sensibile honoratur tanquā bonum maximum: in ea ratio ciuilis nō inuenitur: in qua autē deus obambulat, in ea bonū externum sensibile nō relinquitur, quod in nomine Laban intelligimus. & quotquot rationis profectu sicut patriarcha ornatur, irracionales animæ impetus per doctrinam traducunt in melius, campū ad hoc eligendo ut locum idoneum. Dicitur enim Iosepho, Nōne fratres tui pascunt oves in Sichem? veni, mittā te ad eos. quo respondente, Præsto sum, ait. Vade & vide si sani sunt fratres tui & pecora, & renuntia mihi. Et misit eū de valle Chebron, & venit in Sichem, inuenitq; eum homo errantē in campo, & interrogauit quid quæreret. at ille respon-

338 PHILONIS IVDÆI LIBER

respondit: Fratres meos quæro, indica mihi ubi pascant greges. Dixitq; ei homo, Receſſerunt de loco hoc. audiui enim eos dicentes, Eamus in Dothaim. Ergo quod in campo irrationales suas potentias cōpeſcant, ſatis liquet ex his quæ diximus. Ioseph autem mittitur ad eos, quia patris diſciplinam aſturiorem ſerre non poteſt, vt diſcat apud indulgentiores præceptores, quid vtile, quidū faciendum ſit. Vtitur enim dogmate ē diuerſis con-
texto admodum multiplici atq; vario. ideoq; tunicam variega-
tam ei factā, dicit legiſlator, quæ ſignificat labyrinthū & inex-
plicabilis dogmatis introductorem: qui rerum pub. inſtituta ma-
gis quā veritatem reſpiciēs inter philoſophandum, tria gene-
ra bonorū, externa, corporis, animæ, totis naturis inter ſe diſin-
cta, in vnum contrahit: cum debuiffet ſuum cuiq; pretium redde-
re, & quantum vniuerſa valeant oſtendere, & illud integrū ve-
rum plenariūq; bonum ex omnibus his compoſitum, iſta verò
ex quibus hoc cōpingitur, partes aut elementa bonorū eſſe, non
autem perfecta bona. Et ſicut nec ignis, nec terra, nec vnum ali-
quod ex quatuor, ex quibus conſtat hæc rerum vniuerſitas, mun-
dus eſt, ſed elementorum in vnum cōgreſſus & contemperatio:
pari modo felicitatem nec in externis bonis propriē, nec in cor-
poris, nec in animæ ſeorſum examinari: hæc enim ſingula velut
partes quædam & elementa ſunt: ſed in omnium ſimul congre-
riē, pro hac igitur opinione, vt meliorem diſcat mittitur ad vi-
ros qui ſolum honeſtum eſſe bonum exiſtimant, quod anima,
in quantum animæ, eſt proprium: corporis verò bona quæ vo-
cantur, lucra tantum eſſe, non etiam vera bona perſuaſum ha-
bent. Ecce quid dicat: Fratres tui paſcunt, & imperant omni-
bus brutis ſui partibus, in Sichem: quod interpretatur humerus:
laborem tolerantia ſignificans. nam virtutis amatores baiulāt
ſarcinas maximas, affectum erga corpus & voluptatem corpo-
ris, præterea certamen aduerſus externa bona delectationēſque
quæ inde proueniunt. Ades dum igitur, mittā te ad eos. hoc eſt,
accitus accede ad mentem, ſpontē facto impetu ad meliora diſ-
ſcēda, hætenus certē tibi places quaſi veram illam diſciplinam
adeptus. quamvis enim nondum hoc apud te ſtatuere, paratum
te ais denuo diſcere, dicens, Præſto ſum. quo verbo mihi videris
temeritatem facilitatēque tuam aperire potius quā ad diſci-
plinæ capeſſendas animi promptitudinem. argumēto eſt, quod
inueniet te paulō poſt verus homo errantē in via, nō erraturum
ſi ſano propoſito iuiſſes ad exercendum te. atqui adhortatio pa-
rentis

QVOD DETER. POTIORI INSID. 339

rentis nullam neceſſitatem tibi imponit, vt voluntarius & tuo-
præiſſu tranſeas ad meliora ſtudia. ait enim, Profectus vide, di-
ſpice, conſidera, & accuratiſſime ſpeculare totum negotiū. opor-
tet enim te prius ſcire quid ſit illud cui laborem impenſurus es,
atq; ita ad eius ſtudium accedere. certē poſtquam proſpexeris, &
totum intuitū per omnia circumtuleris, inſuper examina illos
quoq; qui verſantur iam in eo exercitio, ſani ne ſint dum hoc a-
gunt an inſaniant, quemadmodū voluptatis amatores arbitran-
tur, cauillis eos inceſſantes ſubſannatēſq;. Et caue ne putās te ſa-
tis animaduertiſſe, ſanos hos meditatores pronūties prius quā
patri renuntiaueris omnia. nam ſententiā nuper incipientium
diſcere, ſunt incōſtantes & infirmæ: ſicut eorū qui iam proſece-
runt, firmæ: quorū imitari oportet cōſtantiā. hoc modo ō ani-
mæ ſi ſcrutaberis cogitationes ſacras immiſſas diuinitus, itēq;
leges deo charorū hominum, nūquam cogeris aliquid indignū
earum celiſtudine admittere. nam hoc ipſum de quo nūc verba
facimus, quomodo poſſet admittere quiſquā recte ſapiēs? Tan-
tāne fuiſſe miniſtrorū ſeruulorūve inopiā in familia Iacob
poſſidētis opes regias, vt filiū in agrū lōginquū mittere, renun-
taturū de ceterorū liberorū valetudine, atq; etiam pecorū auus
eius, præter captiuorū turbā quos abduxit oppreſſis nouē regi-
bus, ſupra trecētos vernas habuerat. ex his facultatibus eius ni-
hil procedēte tēpore diminutū eſt: imō cōtinuis proſperitatibus
auctiora facta ſunt omnia. & in tāta famulitiij copia, filiū chariſ-
ſimum mittendū duxit propter negotium quod vel viliffimum
mancipiū expediſſet facilē: ſed vides quod & locus vnde miſſus
fuit curioſe proditur in ſacris literis, tantū non retrahēs nos cer-
tiſſimis notis à iā dicto intellectu. ē valle Chebron, inquit, quæ
figuratē corpus noſtrum ſignificat: quia cōparatur, & quali a-
micitia ſocietatēq; cōiunctum eſt cum anima. hoc cauas valles
habet ſenſuum, magnas lacunas capaces omnium quæ ſunt ex-
tra nos ſenſibilem. hæc certē qualitates affatim ingerūt, & per
iſtas lacunas infundendo in mētem, inundant eam atq; demer-
gunt. quamobrem in lege de lepra, quoties in domo cauitates
ad luridum ruſumūe colorem tendentes apparuerint, decretum
eſt: vt exemptis lapidibus in quibus tale quid extiterit, reponan-
tur in eorum locum alij, id eſt, quando diuerſe qualitates, quas
eſſecerunt voluptates harūq; germanæ, cōcupiſcentiæ, degra-
uata depreſſamq; animā ſeiſpā humiliorem cauiorēq; reddide-
runt, tollātur ſermones qui cauſa fuere infirmitatis, & loco eorū
ſalubres

salubres substituatur, per educationem eruditionemve rectam ac legitimam, pater igitur videtur Iosephum totum demersum in conualescens sensuum corporis, euocat eum ut ex his cauernis progressus attrahat liberio rem auram fortitudinis, eorum frequentans sodalitum, qui hanc olim meditati, nunc docere possunt etiam, at ille profectum se putans errare deprehenditur. Inuenit, inquit, homo eum errantem in campo: declarans quod non labor per se, verum coniunctus cum arte res bona sit, sicut enim nec musicam iratis musis, nec grammaticam illiteratis, nec (ut compendio dicam) artem quamuis ruditer aut peruersè, sed artificiosè vnamquaque tractare conuenit: ita nec prudentiam callide, nec temperantiam sordide illiberaliterque, nec fortitudinem temerariè, nec superstitiosè pietatem, nec inscienter ullam aliam virtutis scientiam, deui enim hanc cuncta sunt confessione omnium, & ideo lex iubet iuste iusta exequi: ut iustitiam & quamuis virtutè tractemus cognatis eius, non aduersis, operibus. Ergo si videris aliquem cibos potusque, serius accipiemem, aut lauacrum vñctionemue recusantem, aut negligentem operimenta corporis, aut humi cubantem malòve rectò utentem, & postea sibi placet ob hanc temperantiam, miseratus eius errorem, ostende veram viam temperantiae: nam quae hactenus exercuit, inutiles vexationes sunt, fame aliisque afflictionibus & corpus opprimentes & animam. Item si quis aspersio nibus, purificationibusque utens, mentem quidem suam sordidat, corpus verò facit nitidius: aut si quis abundas diuitijs extruit templum sumptu magnifico, & indefinenter hecatombas immolat, ad eumque a se dedicatam ornat pretiosis donarijs, non parcens auro argentoque, nec artibus has materias superantibus ne is quidè piorum ascribitur numero, aberrauit enim à via pietatis, in ceremonijs sanctitatem collocas, & dona dans ei qui his non capitur, nec vnquam talia accipit, & adulas ei cui palpari non potest: quia cultu verò delectatur, cum anima solum & vnicum sacrificium offert, nepe veritatem: adulterinum autem auersatur, quales sunt ostentationes opum externarum. Ceterum hominis qui hunc in campo errantem inuenit, negant quidam indicatum nomen proprium, ipsi quodammodo errantes, quia non possunt rectam viam negotiorum videre dilucide, nam nisi haberet excacatos animae oculos, non ignorassent, quod eius qui re vera est homo conuenientissimum & maxime proprium nomen hoc ipsum est Homo, diserta & rationalis mentis familiarissima appellatio: is homo in cuiusque anima habitas, aliquando

do princeps & rex inuenitur, aliquando iudex & remunerator huius vitae certaminum: interdum verò testis accusatorisque persona assumpta, occulte nos intus redarguit, ne hucere quidem finens, sed cohibens refrenansque conscientiae habens cursum linguæ impotentem contumacemque. Is redargutor percontabatur hanc animam, dum eam errare viueret: Quid quaeris? num prudentiam? cur igitur vadis ad vafriciem? Num temperantiam? atqui ad parcitatem ducit hac semita, num fortitudinè? hac ad audaciam iter est, sed forsitan pietatem adire cupis, hac via ducit ad superstitionem, quod si dicat se scientiae sermones querere, & desiderare ut germanos huius generis, non statim ei credendum est, non enim simpliciter rogat ubi pascunt, sed ubi *ut ubi pascunt*, id est regunt, nam qui pascunt, alimenta ista sensibilia omnia, praebent bruto & insatiabili sensuum pecori, per quae fit ut impotes nostri & infortunati siamus, at qui regunt, principum & moderatorum utendo potentia, quicquid efferatum est māsuefaciunt, sedantes cupiditatum magnitudinem, proinde si quaesisset veros meditatores virtutis, qui relisset apud reges, non inter pincernas aut obsonatores coquosque, nam hi voluptates instruunt, quas moderatur reguntque illi alteri, ideo rectè respondens molem istam corpoream: docensque quod omnes qui propter virtutem parandam laborem perferunt, relicto terrestri loco ad sublimia consideranda se contulerunt, nullum secum trahentes morbum corporeum, ait enim se audisse dicentes: Eamus in Dorhaim: quod interpretatur derelictio sufficiens: docetque summopere, non mediocriter relinquenda quae non profunt virtutem affectantibus: sicut & Sarram deseruerunt muliebria, sunt autem affectiones naturaliter femininae: quae ut nos derelinquāt, debemus operam dare masculinae formae delectationibus. Ergo in campo, id est in contentione verborum inuenitur Ioseph errabundus, & dogmatis introductor ad rerum publicarum instituta respicientis magis quam ad veritatem: sunt autem quidam certatores, qui propter eximiam corporis habitudinem tergiuersantibus aduersarijs, potiti sunt coronis sine certamine & citra iactum pulueris, cedentibus illis primatum ob robur incomparabile, talem vim assecutus Isaac parte sui diuinissima, mente scilicet, egreditur quidem in campum, sed nullum inuenturus amulum, omnibus athletis ei se submittentibus propter ingentem naturae eius praestantiam, vult tamen aliquantum secedere,

dere, & solitarius colloqui cum deo comite, in rectam viā inducente ipsius animam. est autem manifestissimum argumētum, quod nemo mortalis colloquatur cum Israël. Rebeca, hoc est patientia, vnum videns & solius imaginationem concipiens, sentitur ex puero: Quis est hic homo qui venit in occursum nobis? anima enim in honestate perseveras potest quidem sapientiam per se docilem comprehendere, cognominatum Isaac: nondum tamen potest videre deum autorem eius sapientiae. ideo puer confirmans non posse eum comprehendere sine forma visibili colloquentem inuisibiliter, ait, Ipse est dominus meus: solum Isaac ostendens. nec enim decuisset si duo apparuissent vnum ostendere: sed nesciebat eum qui monstrari non poterat, ut omnibus mediocribus inuisibilem. Atque ita satis declaratum arbitror, campum in quem Cain Abelem inuitat, contentionem atque dimicationem significare. restat querendū, qua de re disceptatum sit, postquam foras progressi sunt: an satis apparet quod de contrariis & inter se pugnantibus opinionibus? Abelis enim ad deum referentis omnia, pium dogma: Cain verò sibi attribuentis (interpretatur enim possessio) arrogans. ceterum qui seipsum amat, quādo cum virtutis amatoribus nudari vult: in certamen descendunt, non prius desinunt eos vrgere pācratio, quā aut herbam porrigere cogant aut in totum opprimant. omnem enim (ut est in proverbio) mouent lapidem, dicentes: annon domus animae corpus est? quin igitur hac domum, ne collabatur, curamus? annon oculus & aures & reliquis iste chorus, sensuum animae tanquam satellites & amici sunt? ergo socios atque amicos nō aequē ac nos ipsos honorabimus? Quid voluptates, delicias, totiusque vitae oblectamēta, mortuisne aut nondum natis, an potius viuētibz natura cōdidit? diuitias quoque, praelaram existimationem, honores, magistratus, & id genus alia cur non queramus, per quae non solum securam, sed & felicem vitam acquirimus? cuius rei vita testis est: nam qui amatores virtutis vocantur, inglorij propemodum omnes, contēptibiles, humiles, egeni, subditis vel potius seruis viliiores, fordidati, luridi, cadauerossi, inedia famemque ipso vultu prae se ferentes, moribz meditantur. ediuerso qui sui curā gerunt, celebrati, diuites, principes, laudati, honorati, sani, pingues, validi, delicato victui voluptatibusque assueti, laboris nescij, delicijs tota vita fruuntur, per omnes sensus in animā illabētibz. atque ita prolixo isto verborū cursu vincere videtur non detritos in sophistici sermonibus, in

causa

causa autem est, non fortitudo istorum qui superiores euadunt, sed aduersariorū hac parte imbecillitas. nam virtutis cultores, partim in anima sola honestū thesaurū sibi reposuerūt, in actionibus laudandis versati, ne in somnis quidē operari verborum praestigijs: partim utroque pollere visi sunt, tum animi cōsilijs rectis, factisque similibus, tū artificiosis sermonibus. Hos posteriores decet cōtentiosus istis se opponere, quibus facile est eorū petulantē loquacitatē retundere. priores autē illi nequaquam tuti idem retauerint. qui enim possent nudi armatis ex aequo resistere, quando etiam instructis cum eis male cōparantur? Nostrer igitur Abel artes eloquentiae nō didicit, cōtentus mēte pernosse quae bona sunt: ideo debuerat recusare in capum descēdere, & prouocationē inimici cōtemnere. tergiversari enim praestat quā vinci. quā cunctationē inimici appellat timiditatē, amici verò securitatē. fatius autē est neglectis aduersarijs, fidē amicis habere ut veridicis. Ideo vides quod Moses illos in Aegypto, id est corpore, veneficos: liceat enim mihi eos sic vocare, licet mulieres dicimus veneficas, & sexui vocē accommodare: illos, inquit, in Aegypto sophistas veneficos, recusat cōsertatores sibi dari & aduersarios: quia sophistatū artibus decipulisque mores boni inficiuntur atque corrumpuntur: negans se eloquentē: ac si dicat, non esse sibi ingeniū docile ad orationū verisimiliū, cōiecturaliūque rhetoricā. deinde asseuerans se non tantū infacundum, sed prorsus mutū: nō quemadmodū brutas animātes mutas vocare solemus, sed quia designatus per instrumenta vocis uti sonoro sermone, contentus est impressas animo habere imagines verae sapientiae, quae est fallacis sophisticae aduersaria. Nec prius in Aegyptū proficiscitur, cōsiliaturus cū eius regionis sophistis, quā egregiē meditatus dissēdi facultatē, omnes elocutionis ideas cōmonstrante absolūtēque Deo, per impositionē manuum Aaronis, quē Moysi fratrē, solet os & interpretē & prophetā appellare. Omnia enim haec sermoni accidunt, qui fratres mētis est. Nam fons sermonū mēs est, vnde ceu ex ore fontis verba permanant: quia omnes sermones ex hoc, sicut fluentia riuorū ē terra, profunduntur in propatū. idem & interpretes est conceptorū in mēte cōsiliorū: idē & vates diuinatōque, ex inuisibilibz ad vna oracula prodere non desinens. Sic igitur resistendū est cōtra contentiosos assertores dogmatū. exercitati enim per varias sermonum species, non succumbemus per imperitiā sophistorum luctaminum: sed insurgendo in aduersos obfirmatis passibus, facile

facile artificiosas eorum petitiones eluctabimur. illi verò semel deprehensi, videbuntur ludicram digladiationē ostentare, non cōcertandi vim. nam & illi vulgò dicti sciamachi, laudantur ob gesticulationem solitariam & agilitatem manuum, sed valde improbantur in serio certamine. quòd si quis exornatus animā virtutibus omnibus artes eloquentiæ non exercuit, quiescat, securitatem habiturus silentij præmiū. alioqui si vt Abel descendet in certamen sophisticū. priusquam se obfirmarit concider. sicut enim medicorū quidā gnari curationis omnium ferme vitiorum, morborum languorumq; nullius eorum rationē veram aut verisimilem possunt reddere: alij contrā vehementer facundi, si gnorum & causarum remediorumq; ex quibus ars cōstat interpretes optimi, in tractandis agrotorum corporibus sunt ignauissimi, ne minimum quidē remedium adhibere idonei: ita qui se exercent in operibus sapientiæ plerumq; verba negligunt: qui verò dicendi artes callent, nullam bonā disciplinam habent reconditam. hos igitur infreni lingua fretos insolēter efferri mirandum non est, ostentantes quam semper exercuerunt insolentiam. Sed illos spectādos suaserim, qui tanquam medici callent rationem sanandi morbos pestēq; animæ, donec deus etiā interpretem optimū instruxerit, imbre suo perfusus fontibus, & illi sapienti indicatis, conuenientius igitur fuisset, Abelem pietate salutari virtute præditum domi se continere, & litigiosam cōtentiosamq; pugnaturientis prouocationē contemnere, imitatum Rebecæ patientiā: quæ auditis minis Esau malitiæ sodalis, suavitatis virtutis mediatori Iacob vt secederet, caueretq; insidias, donec miser ille suā rabiem remiserit: est enim intolerabilis cōminatio, quam intentat fratri, dicens: Appropinquet dies luctus patris mei. Optat enim tantum vt illa creatura ex pers affectuum, videlicet Isaac, qui oraculū accepit, non decessurum se in Aegyptum, in irrationalem affectū incidat, voluptatis puta aut doloris aut cuiuscunq; perturbationis mucrone vulneraret, significans quòd alter imperfectior & laboriosè proficiens, non vulnus solum, sed & interitū accipiat. attamen bonus deus nec inuulnerabile genus expugnari ab affectione sinet: nec virtutis exercitium in potestate furentis cadēmq; spirātis tradet. & ideo quod sequitur. Insurrexit Cain in Abelem fratrem suum, & interfecit ipsum, prima quidem specie Abelem occisum subindicat: sin autem diligētius rem expendas, ipsum Cain à seipso. proinde sic legendum: Insurrexit Cain & occidit seipsum, non alterum.

& meritò quidem. anima enim quæ ex seipsa tollit dogma pium & virtutis amicum, virtuti est mortua. itaq; Abel, quod vix credas, interemptus viuit. exemptus enim ex insipientis mente, viuit in deo vitam felicissimam. attestatur nobis diuinum oraculum, quod vociferati eum ait disertè, & clamore prodere quæ à malo socio passus est. alioquin si nō amplius erat, quomodo loqui poterat? ita est profecto, sapiens qui videtur vita mortali defunctus, immortalem viuit. malus autem viuens in vitijs, quantum ad felicem illā vitam est mortuus. nam disuncta animalia & in vniuersum corpora, alia pati, alia agere, possibile est ac facile. quando enim pater pulsat castigans filium, aut magister familiarē, alius est qui pulsat, quàm qui pulsat. quæ verò coniuncta reperiuntur ea parte quæ tū agit tū patitur, his ipsis vtrunq; accidit eodem tēpore. certè quando athleta seipsum fricat exercendi gratia, vtiq; fricatur: sicut qui semetipsum fauciat, mutilatur atq; interficitur. Sed quorsum hæc? quod anima cum sit vna non ex disunctis rebus, sed ex cōiunctis, necessariò patitur quod videtur agere, sicut nunc quoq; planū est. Putans enim se sustulisse dogma deo charissimum, seipsam interemit. Testis est Lamech impij Cain progenies, qui sic suas vxores alloquitur, duas inconsultas sentētiās: Virum occidi in vulnus mihi, & iuuenem in cicatricem mihi. Liqueat enim quòd si quis fortitudinis rationem occidit, seipsum cōtrario morbo timiditatis vulnerat: & si quis pubescentem vim in ipsa honestorū meditatione tollit, plagas & magna flagra cum non mediocri dedecore sibi ipse infert. Dicit tamen paciētia, quòd sublato profectu meditationeq; non vnam solam prolem amittet, sed & alias, orbitatem in vniuersum denuntians. Sicut autē qui bonum virū lædit, declaratus est seipsum mulctare: ita qui cedit præstatiōibus, quamuis dicatur illis præstare beneficium, re vera de seipso bene meretur, testis est his meis dictis ipsa natura, & leges huic consentaneæ. Disertè enim præcipiunt sic: Honora patrē & matrē, bene tibi fiat. Non his qui honorantur inquit, sed tibi. nam siue intellectum vt patrem huius cōcreti, siue sensum vt matrē honorauerimus, ipsi ab eis recipiemus beneficiū. honoramus autem intellectum, nō iucunda ei præbendo sed vtilia. ea sunt quæcunq; à virtute proueniunt. catarum sensui honorem habemus, quando cohibemus eius impetū ad res sensibiles, & refrenamus per intellectum gubernatorē aurigamq; potētiarū quæ nobis insunt irrationaliū. Ergo si honor quē dixi, vtriq; habeatur, sensui ac intellectui necesse.

cessum est me qui utroque, vtor, affici beneficijs. Pari modo si rationem longè ab intellectu sensuque; abducens, patrè creatorem mundi, matremque; sapientiã eius per quam condita sunt omnia, honore dignaberis, ipse beneficiũ accipies. nullius enim indiget, nec plenus ille deus, nec illa summa perfectissimãque; sciẽtia. quo fit ut qui hos colunt, nõ eis quippe nulla re indigentibus, sed sibi profint maximè. nam sciẽtia equos canesque curãdi, ipsis animabilibus utilis, parat eis necessaria: ni faciat, discessura ab officio. at pietas ad cuius curam pertinet deum colere, nefas est ut dicatur aliquid conferre quo iuuetur deus. nihil enim est quod eũ adiuvet rei nullius indignum: nec in rebus quicquam est quod se potiorum iuvare queat, sed ediuerso cuncta indefinẽter iuvatur ab ipso. Itaque dum pietatẽ dicimus esse erga deum obsequium, intelligendum est tale quoddam ministeriũ, quale serui præstant dominis, impigre iussa peragẽdo. sed hoc interest, quod domini quidem indigent ministerio, deus autẽ non indiget. itaque illis quidem prodest ministerium, ad hũc nihil inde redit, præter voluntatem pietatis indicẽ. nihil enim in hoc domino inuenitur quod profectum accessiõemque; recipiat, cũ omnia iam inde ab initio sint optima. verũ ipsi maxima provenit utilitas, qui in eius familiaritatem se insinuant. hætenus dictũ sit de his, qui se putant alijs bene aut male facere. compertum enim est eos utrunque; sibi ipsos. facere pergamus scrutari sequentia, videlicet scitationem hanc: Vbi est Abel frater tuus? ad quam respondet, Nescio. num custos fratris mei sum ego? Querendũ igitur an propriè de deo dici possit, eum scitari. nam qui percontator, de his quæ ignorat interrogat, quærens responsum ut cognoscat quæ nesciuerat. at huic percontatori nota sunt omnia, nõ præsentia tantum & præterita sed futura etiam. Quid igitur opus habet responso nihil profuturo ad ampliorem sciẽtiam? Proinde dicendũ, quæ istiusmodi sunt non habere talem naturã ut de summo auctore prædicari possint propriè: sed sicut qui non mentitur potest mendacium dicere, ita qui non interrogat, potest interrogationem proloqui. Cur igitur, dixerit fortasse aliquis, produntur talia? ut anima responsura, apud seipsam pensitet, quid rectè fecerit pronuntiet, absque vllõ alio vel suffragatore vel aduersario. nam & cum sapientẽ illũ rogat: vbi habes virtutem? Abrahamũ inquam de Sarra: non ignarus rogat, sed ut responsum eliciat, per quod ille auferat cum laude cõiunctum testimonium. Sic enim respondisse dicitur: Ecce in tabernaculo, hoc est in anima. Quam igitur

igitur laudẽ hoc responsum cõinet? Ecce, inquit, apud me ipsam virtutem habeo repositam ceu rem pretiosissimã, & ideo iam nunc felix sum. Quod enim ex virtute percipimus, felicitas est. ut non frustra eam possideamus. Vti autem ea nõ possum, ni tu demisso calitus semine facias eam grauidam: atque illa Isaac pariat, felicitatis progeniem. Intelligo autẽ felicitatẽ, virtutis perfectã in vita perfectã vsum. Ideo propositũ hoc eius approbans, promittit implenda maturẽ quæ postulat. Huic igitur sua responsio laudem attulit, falso ne virtutẽ quidem absque; diuino fauore idoneam per se ad aliquem iuvandũ. At Caino meritò affert vituperium, neganti se scire vbi sit qui dolo ipsius occisus fuit. Videtur enim responso hoc velle fallere, quasi non perspicientem omnia, ac nõ iam ante præuidẽtem decipiendi voluntatẽ in eo. Nefarius autẽ & alienus à populo dei est, quisquis putat aliquid latere eius oculum. At iste addit etiã iuuenilem vocẽ: Nunquid custos fratris mei sum ego? Miseram profecto vitã acturus erat, si te custodem tanti boni natura cõstituisset. An non vides quod sanctorum asserationem ac custodiã non quibusvis legislator, sed sacratas mentes habentibus Leuitis cõmittit? quibus nõ satis digna sors terra, aqua, aer, calum insuper & totus mūdus visa est, sed solus horum opifex: ad quem cõfugerunt supplices, facti eius veri famuli, amorem erga suũ dominum declarantes per continuum ministeriũ, & per impigram rerum sibi creditarum custodiam. ac ne his quidẽ supplicibus licuit omnibus esse custodes rerum sacrarum, sed tantum sortitis numerum quinquagenarium, annuntiantem remissionem libertatẽque; & restitutionem in possessiones pristinas. Hæc est, inquit, lex Leuitarũ. A viginti quinque; annis ingreditur ut ministret in tabernaculo testimonij: & à quinquagesimo anno ministrare cessabit, succedente fratre in ministeriũ. Ipse autẽ custodiet custodias, opera verò non operabitur. Ergo dimidium perfectionis habentem (perfecta enim ratio quinquagenaria, cuius dimidium viginti quinque) operari permittit, & sancta facere, approbantẽ se operibus: est autem principũ, teste antiquo proverbio, totius dimidium: ceterũ perfectum, non iam laborare, sed quæ per exercitationem laborẽque; acquisiuit, custodire. Absit enim ut eorum sim mediator, quæ mox seruare non liceat. Ergo exercitatio mediocritas est, non perfectio. Fit enim nõ in perfectis quidem animis, sed tamẽ ad fastigiũ tendentibus. At custodiæ perfectum officiũ, memoriæ mandare contemplatiua exercitia sanctorum

etorum, scilicet fidei custodi pulchrum scientiæ depositum: quæ sola contemnit obliuionis casses multiplices. Itaq; memoræ eorum quæ didicit, rectè custodè appellat. Hic autem prius quàm excerceretur, alterius docentis erat discipulus. Factus autem ad custodiam idoneus, ascitus iam in docentium dignitatem ac ordinem, fratrè ad ministeria suæ doctrinæ substituit, hoc est sermonem suum enuntiariū. Dicitur enim quod ministrabit frater eius. Itaq; probi viri mēs, custos ac proma conda est virtutis dogmatum. frater verò eius sermo ministrabit, eruditionis cupidus enarrans sapientiæ contemplationes & dogmata. Ideoque Moses benedicēs Leui, post alia mirāda infert hoc quoq;: Custodiuit eloquia tua, & testamentum tuum seruauit. Ac mox: Mani festabunt iustificationes tuas Iacob, & legem tuam Israel. Ergo satis docet, & eloquiorum & testamenti dei probū virum custodem esse. quin & iustificationū legumq; interpretem ac doctorem optimum eundem indicat: quando interpretatio per cognitum instrumentum, vocale videlicet, peragitur: custodia verò circa mentem examinatur, quæ est magnum conditorium à natura fabricatum, facile capax cogitationū omnium quibus vel corpora vel res comprehendimus. Profuisset sanè amatori sui Caino, si Abelè custodisset. Si enim seruasset eum, consideratam & mediocrem vitam sibi acquisisset, non explens se mera malitia. Et dixit deus: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Illud quid fecisti, & indignationem præ se fert ob sceleratam facinus, & irrisiōem putantis dolo patrātū homicidium. Indignatio propter malefici propositū oritur, quod bonum tollere voluit: irrisio verò quia putās se insidiari potiori, sibi magis quàm illi struxit insidias. Viuit enim, vt iam ante dixi, qui mortuus existimatur, quandoquidē comperitur etiam deum supplex alloqui. At is qui superstes videtur, animæ morte periit, exclusus à virtute, propter quam solam vita dignus esse potuerat. Itaq; dicere, Quid fecisti? idem valet quod, Nihil effecisti. Nam neq; ille sophista Balaam, id est, vanum vulgus contrariarum opinionum & inter se pugnantium, volens execrari probos & lædere, quicquam valuit, deo maledictionem vertente in benedictionem, vt & vafrii inuisti redargueret, & se virtutis amicum ostenderet. Solent autem pleriq; omnes sophistæ aduersarias habere suas metipso facultates, dum verba eorum cogitationibus, & consilia verbis resistunt, haud vllō consensu intercedente. Deliniunt enim nostras aures disserrēdo quàm socialis

cialis res sit iustitia, quantum omnibus conferat temperantia, quantopere probetur fortitudo, quàm ingēs capiatur ex pietate vtilitas, quàm salubres virtutes ceteræ: econtra iniustitiam esse rem impacatā, intemperantiam morbiferā, impietate nefariam, reliquam malitiā perniciosam: & tamen cōtraria dictis suis sapere non desinunt. sed post decantatas laudes prudentiæ, tēperantiæ, iustitiæ, pietatisq;, tum maxime desipiunt, lasciuunt, iniuste impiēq; se gerūt: & vt verbo dicā, deprehēduntur omne fas iusq; confundere ac subuerrere. Quos merito verbis quibus ad Cain deus vtitur, appellet quispiā: Quid fecisti? quid vobis ipsis profuistis? quam vtilitatē anima vestra percepit ex tot istis de virtute sermonibus? quid in vestra vita magnum paruumue correxistis? an nō potius veras criminationes cōtra vos ipsos protulistis, qui probādo bona & verbis philosophādo, interpretes quidem fuistis facundissimi, & tamē cōuincimini turpissimè tū sapere tum viuere? annon in animabus vestris omne bonū emortuum est, incandescētibz vitij? quāobrē nemo vestrū superstes est. Sicur enim post obitum musici cuiuspiā aut grāmatici musica grammaticaq; horū cum ipsis perijt, sed ideæ manent harum artium, duraturæ vnā cum mundo in perpetuū, iuxta quas præsentēs poteritq; fiēt musici ac grammatici: ita etiam singulorum prudentia, tēperātia, fortitudo, iustitia, aut in vniuersum sapientia si tollatur, nihilominus in huius vniuersi natura immortalī prudentia immortalis & virtus omnis incorruptibilis in sculpta est, iuxta quam & nunc probi censentur, & erunt in posterū. nisi fortē etiam homine aliquo particulari mortuo sequi dicemus mortem humanitatis, quam genusne an ideam, an conceptū, aliud quid vocare oporteat, viderint quibus studiū est proprietates nominum perquirere. Vnus signatorius annulus sape post expressas innumeras formas, easq; interdum vnā cum suis subiectis abolitas, tamen in sua natura illasus perseverat. Et non putamus virtutes, etiāsi omnes characteres ab eis impressi studiosorum animas, per prauam vitæ rationē aut aliam quamuis causam euauerint, in perpetuum conseruaturas naturam suam incorruptibilem nulliq; vnquam fato obnoxiam: ideo rudes discipularum, qui nesciunt differentias inter totum & partes, inter generā & species, inter ea quæ communi censentur nomine, omnia confundunt cōmiseruntque cum omnibus. Proinde omnis sui amās cognominatus Cain, discat cognominē Abelis à se occisum esse, speciem, indiuiduū, delineatam ad exēplar effigiem,

non ipsum archetypum, non genus, non ideam, quæ cum sint incorruptibilia, putat commori cum animalibus. In hunc aliquis iure cauilletur: Quid fecisti infelix? nonne opinio pia, quam tibi videris sustulisse, viuit apud deum: tu verò tui homicida factus es, occiso per insidias eo, qui solus bene viuendi tibi author esse poterat. Cæterum quæ sequuntur multum habet vel venustatis in elocutione, vel grauitatis recondite in sententia: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Quorum verborum magniloquentia nota est omnibus initiatis eloquentiæ, intellectum verò eorum, quantum poterimus cōsiderabimus. ac primū de sanguine. Multis enim in locis lex essentiā animæ pronūtiat sanguinē, loquens disertē: Nā anima omnis carnis sanguis est. Sed quādo primū absoluta celi terræq; ac mediōrū elementōrū fabrica hominem fingebat conditor animalū, dicitur inspirasse in faciem eius spiritū vitæ, eumq; factū animā vitæ: iam tum docente nos scriptura, spiritū esse animæ essentiā. Soler autem illa mox ab initio argumentorū diligenter memorare singula, æquum censens vt sequentia concinant cum præcedētib; proinde qui iam spiritum essentiā animæ dixerat, nō diceret nūc eam sanguinem eximium in corpore, nī respexisset generale quiddam valde necessarium. Quid igitur dicendum? singuli nostrū, sicut ratio numerorū postulat, duo sumus per accidēs, animal simul & homo. horum vtrūq; cognatā vim sortitū est in anima. altera vitalis est qua viuimus: altera rationalis, per quam sumus rationis participes. vitalē habent & bruta, rationali carent. reguntur autē à deo, qui rationis fons est antiquissimus. ergo vis illa quæ nobis communis cum brutis est, essentiā accepit sanguinē. at illa quæ à rationali fonte demanat, spiritus est, non aer motus, sed character quidam & effigies diuinæ potentiæ, quam nomine proprio Moses vocat imaginē: significās quod archetypū rationalis naturæ deus est, homo verò imago seu effigies: non illud geminæ naturæ animal, sed quod est in anima præstātissimum, quod vocatur mēs & ratio. ideo carnis quidē animam dicit sanguinem, sciens carniū naturam à mēte diuersam, sed vitæ sicut totum reliquum nostrum corpus participē. hominis autē animā nominat hominē, nō hoc ex vtroq; concretū, vt dixi, sed illud diuinū opificium, quo ratiocinamur, cuius radices cōditor in celū vsq; protendit, & ad extremam illā fixarum quas vocant stellarū reliquit circūferentiam. solā enim in terris cælestem plantā fecit hominem, cæterarum in terrā defixit capita: omnes enim humi

caput

caput habent: soli homini sublime dedit, vt alimenta cælitus incorruptibilia quærat, nō terrena ista corruptioni obnoxia. quapropter corporis nostri partem insensatissimā, longē à ratione secretam, pedes ceu radices ad terrā applicuit. sensus autē mentis satellite, & hanc ipsam, longissime à terra iussit habitare, & ad ætheris cæliq; nunquā interituros alligauit ambitus. nō est igitur cur nos Mosi familiares dubitemus, quomodo homo cognitionem inuisibilis dei adeptus sit. causam enim oraculo doctus ipse nobis exposuit. loquitur enim in hanc sententiā. Creator nullam animā in corpore fecit idoneā per seipsam videre suum opificem. cæterum cū animaduerneret vtilissimā creaturæ fore hanc cognitionem, si modo ei cōtingeret (hic enim felicitatis finis est) supernē inspirauit nonnihil de suo numine. quod inuisibile in inuisibilē animā suam characterē impressit, vt ne terrestris quidem regio sine dei esset imagine. Cæterum archetypum illud in tātum carebat omni specie, vt ne imago quidē eius esset visibilis: expressa tamen ad suum exēplar, non mortales, sed immortales cogitationes concipiebat. Qui enim poterat mortalis natura manere simul & peregrinari, aut huc illucq; inspicere, aut mare quidem totum nauibus, terram verò vsque extremos fines & perlustrare itineribus, aut mores legesq; aut in vniuersum res & corpora pernoscere? aut præter ista terrena sublimia quoq; comprehendere, aërem cum suis mutationibus, proprietates temporum, & quæ quotannis statæ nouationes accidunt? aut quomodo à terra in cælum subuolare per aërem, atq; ibi scrutari cælestes naturas quomodo se habeant, quomodo moueantur, quis motus eorum finis quodūcūq; initiū, qua cognatione sibi inuicē aut vniuerso coniunctæ sunt. adhuc artes scientiāsque inuenire, quæ vel ad res externas, vel ad animæ corporisq; profectum attinent, alia quæ infinita tractare quorum nec naturam nec numerum comprehendere fuerit facile. sola enim ex his quæ nobis insunt mēs, vt omnium ocyssima, etiam tempus ipsum quo ista fieri videntur, præcurrit & præoccupat, inuisibilibus viribus sine tēpore & vniuersum hoc & partes eius harumq; causas cōrectando. iam verò non solū terræ marisque, verum & aëris cælique terminos attingens, ne hic quidem consistit, mundum raxa indefinitis sui cursus modicum esse terminum, vltius etiam prouolans, incomprehensibilem dei naturam appetit, cupiens hanc quoque, si queat, comprehendere. & quomodo credibile videtur, tam exiguum mentem humanam, mēbranula cerebri aut cor-

k 4 de

de, haud amplis spatijs inclusam, tantam cæli mundi; magnitudinem capere, nisi illius diuinæ felicit; animæ portiuicula esset indiuicibilis: nihil enim quod diuinum est absconditur, sed tantum protenditur. quamobrem consors eius quæ in hoc vniuerso est perfectionis, quando mundū cogitat, extendit se quāmlatē patet vsque eius terminos, nec tamen abruptitur. Est enim vis ipsius extensibilis & ductibilis. Hæc igitur cōpendio de animæ essentia dicta sunt: nunc cōsequens est vt subdamus quid sit clamare vocē sanguinis. Animæ nostræ pars quædā muta, quædam vocalis est. bruta quidem muta, vocalis verò quatenus ratione prædita, quæ sola deus noscitur. reliquis enim partibus nec deum nec intelligibile quicquam cōprehendere possumus. Vitalis igitur facultatis in sanguine cōstituta, præcipua quædā portio vocis sermonis; honoris causa donata est, non hoc qui per os linguamque; profluit, sed fonte ipso, ex quo per prolationē ceu lacunæ quædam sermonū repleri possunt. Fons autem hic mens est, per quam ad illum Qui est, interpellationes & occlamationes iam sponte, iam inuiri ei aculamur. ille verò vt bonus ac propitius nō auersatur supplices, præsertim quādo ingemiscētes ob Aegyptios affectus & opera, sincerē ac sine fūco exclamāt. tunc enim Moyses ait verba eorū ad deum ascendere: illum verò exaudientem liberare à malis instantibus. hæc autem omnia fieri, quando rex Aegypti moritur, quod certē mirandū videtur: probabile enim erat, defuncto tyranno latari gauderēque; quotquot premebantur tyrannide: qui tamen tunc dicuntur gemere. nam post multos dies mortuus est rex Aegypti, & ingemuerunt filij Israel. Verba hæc vt sonant rationē non habent: quod si in sitas in animabus facultates introspecias; pulchrē hæc coherere inuenies. quādo enim dissipator ille honestarum opinionū Pharaonobis vigescit, & sanus videtur, si tamen quisquam malus sanus esse rectē dicitur, voluptatem amplectimur eliminata temperantia. quando verò amissa potestate quodammodo moritur qui stulte perulantēque; viuēdi causa fuerat, à sobria vita illustrati ingemiscimus & deploramus atque anteactam, quod virtute voluptati posthabita mortale vitam immortalī anteposuius. tum verò lex miserata lamērationes cōtinuas, clemēter admittit animas supplices, & calamitatē depellit, incuslam eis ab Aegyptijs affectibus. Carterū Caino penitentia non recipiēti propter immanitatē sceleris fratricidij, execrationes infliguntur cōuenientissimæ. primū Nunc, inquit, maledictus es tu super terrā.]

decla

declarans quod dudum, non nunc quādo eandem patrauit, sceleratus & maledictus est, iam inde ex quo cepit cordis cōsiliū, voluntate pro facto æstimata. dum enim turpia cogitamus vel sola mētis imaginatione, iam rei sumus cogitationis. potest enim etiam inuita anima mutari. dum verò ad cōsiliū accedit facinus, reum fit & cōsiliū. nam peccatum à nolente admissum, hæc maxime ratione dignoscitur. Maledictam autē fore mētem non ab alio quā à terra pronuntiat. Grauiissima enim eius calamitates in vnoquoque; à terrestribus causis proueniunt. Corpus certē aut morbo correptum, accedētibus ex ipso malis alijs, languore iactationēque; occupatur: aut nimio vsu voluptatis impinguatum vires hebetiores reddidit. & sunt sua cuique; sensui detrimenta, in quæ potest incidere. Aut enim forma conspecta telis Cupidinis aliquis sauciatur affectus permolesti: aut morte propinqui audita succumbit molestia. Gustus quoque; nonnunquam deiicit, aut in suauibus ex cruciatum saporibus, aut grauati suauium multitudine. Nam libidinis æstrum memorare quid attinet: quæ ciuitates integras regionēque; & magnos terrę tractus dedit exitio, sicut testantur omnes propemodum poëtæ atque historici. Modum autē quo mens in terra maledicatur, addit dicēs:

Quæ aperuit os suum, vt susceperet sanguinem fratris sui.] Graue est enim aperiri dilatarique; ora sensuum, vt sensibilia more fluminis exundantis infundantur, obice nullo repellente violentum. Tunc enim mens tantis vndis obruta in profundū mergitur, vt ne innatare quidē possit, aut saltem caput exercere. Verum oportet singulis istis vt nō quomodocunque; sed ad optima quæque. Potest visus omnes colores formæque videre, sed videat quæ luce non tenebris digna sunt. Potest & auris omnes voces recipere, sed nonnullas sinat præteruehi. Plurima enim homines loquuntur coniuncta cum turpitudine. Nec quia gustum natura dedit tibi, o inflat, ideo lari more quauis insauabiliteringere. Nam plerunque non solum ē prauis alimētis, sed & è nimijs, grauis morbus & cruciabilis nascitur. Nec quia mēbra accepisti genitalia conseruanda vniuersitatis causa, ideo stupra & adulteria ceterique incesti coitus sectandi sunt: sed hi tantummodo qui legitime humanum genus profemināt. Nec quia linguam & os & instrumēta vocis sortitus es, statim effare vel secretissima. Prodest enim nonnunquam silentiū. Mea certe sententia qui didicerunt loqui, etiā silere didicerunt, cum vtrunque eiusdē facultatis sit. at qui narrant quæ non decet, non eloquentiam

k s

riam ostentant, sed filendi impotentiam. Ideo studemus vnum quodque os de quibus diximus, obligare non rumpendis temporantia vinculis. Quotquot enim nullis cohibentur vinculis, ut alibi Moses ait, impura sunt: quasi causa infelicitatis sit, laxari & hiare soluique partes animæ. Cōtrā cōstringi easdē & in vnum conduci, ad rectam vitæ rationē conferat. Merito igitur ille impius numinis cōtemptor Cain maledicatur: qui apertis cavernis huius cōcreti rebus externis inhiauit omnibus, præ insatiabilitate perēs eas accipere in perniciem Abel, id est amici deo dogmatis. Ideo terram operabitur, non agricola erit. Omnis enim agricola est artifex, quoniam ars & agricultura. multi autem è vulgo terræ operarij, sine peritiā tractantes victus causa hæc ministeria. hi operando sæpe damnum dant, ni præfectum habeant: & si quid recte operantur, fortuito non ratione bene faciunt. at quæ aguntur ex agriculturæ scientia, omnia necessario sunt vtilia. Quamobrem legislator Noë iusto artem agriculturæ tribuit, docēs quod in morem agricolæ boni vir bonus è siluestri genere stirpes, quæcunq; noxiæ sunt ab affectibus aut vitij plantatæ, excidit: quæ verò infrugiferæ quidem, possunt tamen vice maceræ septem animæ præstare munificentissimam, eas finit. rursus omnes quæ mites sunt, diuerso modo non eodem curat, alias deputans, alijs inferens, aliarum incrementum ad proceritatem adiuvans, alias in breuitatem cōtrahens. iam verò vitem luxuriantem cōspicatus deflectit in terrā propagines, serobes faciens, ac mox terram aggerens denuo. at illa quæ modo partes fuerat, iam integræ, & e filiabus matres factæ, naturalem etiam matrem senectutem exiunt. postquā enim desijt nutrimentum in plures foetus, quippe iam ad sibijpsis quarendū maturos, minutatim distribuere, quæ prius hanc ob causam famelica vix saturabatur, iam ut pinguefacta repubescit. alium quendā videre memini, qui mitis arboris, sed parū generosæ, quod supra terram extabat præsecuit, ut à radice promineret modicū: desumptoque ab alia generosa bono surculo, ad medullā eam parte vna derauit. extantem autem illam à radice nō profunde incidit: sed rima tantum facta, derafum surculum in eam inseruit. ex quibus ambobus vnitis arboris vnius natura prouenit, vtraque parē utilitatē reddente alteri. nam radices nutriūt insitum ramū nec finit arefcere. at ille vberes fructus reponit pro nutritionis gratia. Sunt & alia innumera opera artis agriculturæ, quæ nūc memorare superuacaneū fuerit. hæc enim in hoc tantum prolixius diximus

diximus, ut appareat discrimen inter operariū terræ & agricolā. Certè quiuis malus terrenū corpus eiūsq; cognatos sensus & ista externa sensibilia operari sine arte non desinit, lædens interim animam suā miseram: quam tum lædit, cū videtur maximè prodesse corpori suo. At bonus, ut peritus rei rusticæ, omnē materiā certa ratione tractat ex artis præscripto. & quoties indomiti sensus ad externa sensibilia cōtumaci ferūtur impetu, adhibita machina quapiā in hoc artificiosè parata, cohibetur facile. Cū verò in anima crudus affectus eam cōcutiēs exoritur, pruritus aut titillationes voluptarias aut cōcupiscētias, aut ediuerso morsus tædijmque, mœstitiæ vel pavoris afferēs, preparato remedio satulatur mitigatur. atque etiam si quod serpiginosum vitij longius producit, cancro depascenti corpora simile, id quoque sermone scite adhibito refecatur. & in hunc modū quicquid siluestre est ad mitiorē cultum reducit. Cæterum frugiferæ virtutū plantæ primū progerminant studia, quæ mox fructus honestarū actionum sequitur. his animæ agricultura incrementū addit, & quantum in se est, immortales facit sua industria. Liqueat igitur agritum in se esse, immortales facit sua industria. Liqueat igitur agritum in se esse bonū, terræ verò operariū malum: cui terrā exercētū vitinam ex illo terreno roboris aliquid accederet, ac nō deperiret aliquid ex eo quod habuerat. dicitur enim de ea, Non apponet vires suas tibi tradere. Et qualis esset homo, qui edens semper bibensque nunquā expleretur? aut eas quæ sub ventre sunt voluprates alias super alias cumulās, tamē recentē semper libidinē afferret ad coitū? nam indigētia solet imbecillitatē inducere, si aut firmitatē satietas. Verū quādo in copia rerū coniungitur insatiabilitas cū magna intemperantia, id demū fames est. miseri verò qui mole referti, quantum ad cupiditates sunt adhuc inanes & sitiunt. Sed de amatoribus sciētiae in cārico magno vates ait: quos eos ascendere fecit super vim terræ, & cibavit agrorū germina. Scilicet impius finem nō assequitur, ut magis doleat, dum vires decedunt magis quā accedūt eius actionibus. Qui autē virtuti dant operā, superiores omnibus rebus terrenis ac mortalibus, è sublimi despiciunt earū potentiā, quippe in ascēsu ducē securi deum, qui etiā pubertatem agrorū ad vsum fructū eis porrigit, virtutes agris, & illarū fructus horū fructibus assimilās. Nascitur enim ex prudentia sapere, ex temperantia sobriū esse, è pietate deum colere, & ex vnaquaque cæterarū virtutum sua cuiusque actio. Hæ sunt cibi animæ propriæ, quæ idonea est ad sugendū, sicut legislator loquitur, Mel è petra, & oleum è solido saxo: pe-

156 PHILONIS IVDÆI LIBER

tram solidam & infrangibilem indicās sapientiā dei, nutricem
bailam educatricemq; desiderantium vitam incorruptibilem.
Hæc enim tanquam mater eorum quæ mundo continentur, ex
seipsa cibos præbet suis foetibus, sed non omnia diuino alimen
to digna habentur: verum ea modo quæ non degenerem præ se
ferunt indolē, nam pleraq; pereūt inedia virtutis, grauiore mor
bo ac miseriore quā sibi potusq; inopia. Labitur autem diuinæ
sapientiæ fons nunc leniore fluxu placidioreq;, nunc vehemen
tiore cursu maioreq; impetu. Quando igitur sensim descendit,
dulcescit mellis in morem: quādo verò celeriter cōfertimq; la
bitur, sit tanquam oleum illustrādæ animæ. Hanc petram pro
pheta vocat alibi māna per synonymiam, antiquissimum illud
dei verbum: qua appellatione intelligitur quiddam generalissi
mum: vnde fiunt duæ placētula, cōdita melle altera, altera oleo,
id est, educationes duæ valde similes, & studio dignæ, initio dul
cedinem insillantes cōtemplationum quæ insunt sciētijs: mox
& lucem fulgidissimam accendētes in his qui non fastidiose de
gustant, sed firmiter constanterq; retinent ea quorū tenētur de
siderio. Hi sunt, vt dixi, qui ascēdunt super vim terræ. Ceterū
impio Caino ne terra quidem quicquam confert ad agilitatem,
quamvis nihil præter eam tractanti aliud. Proinde cōsequenter
gemens tremensq; super terram inuenitur, id est mœrore timo
rēque confectus. Talis est infelicitas vita, cui ē quatuor affectibus
conningerunt qui molestiores sunt, timor & dolor, quorum syno
nyma sunt tremor & gemitus. Huiusmodi enim homini neces
sum est aut adesse aut imminere mali aliquid. Itaq; futuri expe
ctatio timorē gignit, præsentis vsus mœstitiam. Sed qui virtutē
sectatur, delicijs huic conuenientibus fruatur. Aut enim acquirit
bonum, aut acquirit postea, & habere quidē, affert gaudiū, rem
pretiosissimam: expectatio verò habēdi, spem quæ est alimētum
animarum virtutē amantium: propter quam seminemus pigri
tiam, quotquot suapte promptitudine properamus ad honesta
opera. Certē quæcūq; anima cōcipit prolem masculam, scilicet
iustum propositum, ab hac excluduntur omnia tristitia. Testis
erit natiuitas Noë, qui interpretatur solidus, de quo dicitur: Hic
cessare faciet nos ab operibus nostris, & à laboribus manū no
strarum, & à terra cui maledixit dominus deus. Sic enim natura
cōparatum est, vt iustitia primū quietē pro labore inducat, quic
quid est in cōfinio virtutis & vitij susque deq; faciens, diuitias,
principatum, gloriā, honores, & quæcūq; horum germana sunt,

circa

QVOD DETER. POTIORI INSID.

157

circa quæ plurimum humanum genus satagit. Deinde mœrores
tollat, quos nobis nostræ actiones cōciliant. Moses enim non, vt
impij quidam, deum authorē malorum ait, sed nostras manus,
figuratē nostros conatus subindicans, & spontaneas cogitatio
nes procliuēs ad deterius. Postremū est cessare à terra cui male
dixit dominus deus. Hæc autem est malitia, insipientiū anima
bus insita, cuius tanquam morbi grauisimi aberuncationē iu
stus inuenit, iustitiā adeptus cum tota sua familia. vtiq; quando
id genus mala depellitur, homo repletur gaudio sicut Sarra. ait
enim: Risum mihi fecit dominus. & addit: nam quicūq; audie
rit, gratulabitur mihi. Opifex est enim deus boni risus & gau
dij: itaq; Isaac non vulgariter genitus, sed operante deo creden
dus est. Nam si risus Isaac intelligitur, risus autē factor est deus
iuxta verax Sarra testimonium, etiam pater Isaac potest dici re
ctissime. Huius appellationis etiam sapiens ille Abraham sit par
ticipes, cui gaudium proles sapientiæ, tristitiam excidens dona
tum est. Ergo si quis idoneus est audire poëticam, id est faciendi
rationem qua deus vitur, & ipse gaudet necessario, & gratula
tur his qui habuerant audiendi desiderium. In hac nullū signen
tum fabulosum inuenies, sed veritatis formas omnes expressas
integre: imò ne metra quidē ac rhythmos & carmina aures per
musicam oblectātia: sed opera naturæ absolutissima, propriam
quandam concinnitatem habētia. Sicut autem mens ad audien
dum apta gaudet his dei poëmatibus: sic & sermo concinens men
tis cogitationibus & quodāmodo adhærens, necessario gaudet.
id docebit manifestē oraculum Mosi sapiētissimo redditum in
hanc sentētiā: Ecce Aaron frater tuus leuita. scio quod loque
tur ipse tibi. ecce ipse egredietur in occursum tibi: vidēsq; te læ
tabitur intra seipsum. Opifex ait se scire, quod sermo, qui mētis
est frater, loquētur. Fecit enim eum tanquā instrumentū rotius
huius ex quo cōcreti sumus, vocem articulātā. Hic sermo mihi,
tibi, omnibus hominibus, sonat, profert, interpretatur cogita
ta, & prior exit occursum his quæ mens ratiocinatur. Nā quan
do mens excita in aliquid sibi familiare sumit imperū, aut intus
cōmota à seipsa, aut receptis à rebus externis formis aliquibus
eximij, cōcipit & parturit cogitationes: quas volens parere non
potest, donec per linguam cæteraq; instrumenta sua, vox eas exci
piens, obstetricis more producat in lucē. hæc vox cogitationes
elucidat. nam sicut ea quæ in tenebris abdita sunt calantur, do
nec lux affulgens ea indicet: ad eundem modum cogitationes
mens

mens recondit in loco inuisibili, donec vox lucis more cunctas retegat. quapropter valde pulchrè dictū est, quod egreditur sermo in occursum cogitationibus, & accurrit eas cōplecti cupiēs, indicandi desiderio. Nam quisq; sui operis est cupidissimus. Sermonis autem proprium est dicere, ad quod suapte natura prope rat. Gaudet autem & lætatur quando ceu illustratus peruidet & comprehendit intellectum rei quæ declaratur. Tunc enim complexus eam interpretatur optimæ. Proinde quicunq; inter dicendum non rectè tenent cogitata, vt verbosos ac loquaces auersamur, quia longas sed inanes atque adeo inanimas vt propriè dicam orationes confariunt. Horum igitur sermo vt indecorus merito gemit: contra necessario gaudet qui re bene cōsiderata sufficienter instructus ad conceptus animi proloquendos accedit: id quod omnibus fermè notum puto per quotidianam experientiam. quando enim probe cognitum tenemus de quo differimus, lætus gaudensq; sermo abudat dilucidis & proprijs vocabulis, quibus copiose, expedite, inoffense, atq; etiā disertè ac efficaciter repræsentat quicquid docere vult. quando autem diuersis cogitationibus distracti nil certi cōprehendimus, sermo quoque delirat, & impropriè loquitur, destitutus aptis verbis & conuenientibus. Quapropter, tum ipse tædio laborat errabundus & subinde impingens: tum auditoribus adeo nō persuadet, vt molestus etiam sit auribus. Attamē nec omnis sermo, nec cogitatis occurrat omnibus: sed perfectus Aaron perfectissimi Moïsis cogitationibus. Alioquin quid opus erat postquā dixit, Ecce Aarō frater tuus, addere Leuita, nisi vt doceret quod soli leuitæ & sacerdoti & bono sermoni conuenit proferre cogitata quæ sunt perfectæ animæ germina. Nam mali viri sermo nunquā interpretari potest diuina dogmata. pulchritudinem enim eorū suis deturparet contaminationibus. econtra neq; bonus impudica turpiæ proferet: sed semper sanctas narrationes sacri sanctiq; sermones facient. Fertur in quadā optime instituta ciuitate morem esse hunc, vt quoties aliquis impuræ vitæ ciuis sententiam vult proferre ad senatum aut populum, non sinatur per seipsum hoc facere, sed à magistratu cogatur eam apud aliquem honestum virum deponere. Qui mox assurgens promit quod audiuit, silente interim altero: & quæ tum primum didicit quamuis aliena profert, authorem cōmenti vix in auditorum spectatorumq; habens numero. adeo ne beneficium quidem ab iniustis quidam dignatur accipere, quod existimēt hanc vilitatem corrumpi

rumpi admixtō dedecore. quod & Moïses sacratissimus docere viderur. nam tale quiddā est, quod Aaron Leuita occurrit fratri suo Moïsi, quo viso gaudet in seipso. Illa autem verba in seipso gaudere, præter iam dictum dogma indicant & aliud magis ad rempub. pertinens, ostendente legislatore germanum & maxime propriū hominis gaudium. proprium enim nec è pecuniarum possessionūve copia, nec è splendore gloriæ, nec ex vllō omnino inanimato infirmoq; opere, quod per seipsum est corruptibile, potest contingere. imò nec è robore agilitatēq; corporis aut cæteris id genus dotibus, quæ vel cum pessimo quoq; cōmunis sunt, & habētibus se nonnunquam perniciem attulerunt inuitabilem. quoniam igitur in solis animæ bonis pura & minime adulterina inuenitur lætitia, in seipso utiq; gaudet omnis sapiens, non in his quæ circa se habet. in seipso enim habet mentis virtutes, quas nobis placere æquum est: circa se verò bonam habitudinem corporis & externarum rerum copiam, propter quas non est quod nobis placeamus. Ergo quoniam quantum potuimus declarauimus veracissimi Moïsis testimonio, sapientis proprium esse gaudium, ostendemus spem quoq; in hunc maxime competere, teste eodē. sic enim loquitur de Seth filio cui nomen Enos, quod interpretatur spes: hic primus sperauit inuocare nomen domini dei. Rectè. verò enim homini quid magis potest esse proprium quam spes & expectatio possessionis bonorū accipiendorum à solo munificētissimo deo: quod genus solū, si vera fateri volumus, propriè hominū est: tãquam hi qui non sperant in deum. extra naturā rationālē censeantur. Ideo cū dixisset de Enos, hic sperauit inuocare nomē domini dei, disertè infert, Hic est liber generationis hominum proborum. scriptū est enim in dei libro, solum bene sperantē esse hominem. itaque per contrariū qui desperat non est homo. ergo concretū hoc nostrū definitur, animal rationale, mortale. sed eius quē Moïses cēset hominē affectiones animæ sperāt in eū Qui est, verū deum. Proinde boni viri felicē sortem nacti spem atq; gaudium, aut habeāt aut certè expectēt bona. mali verò, quorum Cain est sodalis, in merore timorēq; degentes, præsentia imminentiā ve mala miserimā portionē possideant, gemētes ob molestias quas habent præ manibus, præ metu autē ingruētium tremētes horrētesq;. verū de his hæcenus dictū sit, seruemur iam sequēria. Dixitq; Cain ad dñm: Maior est culpa mea q̃ vt remittat. hoc quale sit per similia declarabit. Si naue mari iactatā gubernator deferat, an non

an non necessum est eam nauigationem aberrare? itē si quadrigas auriga in Circensibus, an non necessum est eas turbatas ferri cursu deuio? Quid ciuitas si destituatur magistratibus aut legibus? sunt autē & leges dubio procul pro magistratibus. nōne carens magistratibus legibusque ciuitas illa malis opprimeretur maximis? Atqui natura comparatum est, corpus absente anima, animam absente ratione, rationem destitutam virtute, interire funditus. Quod si hæc singula rebus destitutis nocent tantopere, quantam miseriam in a deo destitutis agnoscimus? quos ille auersatus tanquam desertores ordinis, exterminauit procul a sanctissimis suis legibus, indignos sua prouidentia habitos. In vniuersum enim scire oportet, quod qui præstantioris ope destituitur, sit obnoxius maximis culpis & criminibus. quādo enim dices imperitum artis lædi maxime? nōne quando a scientia omnino deseritur? quādo verò indoctū & valde ineruditū? nōne quando a doctrina & disciplina derelinquitur? quid insipientes quando in felices pronuntiamus potissime? nōne quādo omnino repelluntur a prudentia? quando verò intemperātes & iniustos? nōne cum a temperātia iustitiāque; damnantur exilio perpetuo? quando verò impios? nōne quando pias eos a sacris suis excludit? ideo arbitror eos qui non omnino sunt inexpressibiles, optare puniri potius quā dimitti. nā hæc misio facile subuertit, animaduersio verò ad correctionem profuerit. Aut non sunt potiores qui sub pædagogis educantur, quā qui peccātes a nullis cohibentur castigantibus? non meliores itidem qui sub magistris discunt artes, quā qui quoties aberrant obiurgantur a nemine? vel felicius proficiūt qui sine curatore degūt, quā qui parentes a natura institutores sibi additos deo fortunante nacti sunt? sin minus, saltem secundarios præfectos adepti, quos orbis miseratio cōciliare solet, in omnibus commoditatibus genitores minus desiderant? Ergo quicumque peccatorū sumus nobis conscii, precemur deū vt puniat nos potius quā incastigatos prætereat. præteritos enim non ipse propitius in seruitutē suam vindicabit, sed inclementis genituræ seruos faciet. quod si vt benignus clemēter leniterque; puniat, errata nostra corrigit, sermonem suum castigatorem immittēs in nostram animā, per quem pudore admissorum incusso, ipsam in sanitatem restituat. Propterea legislator ait, quicquid in animo suo precata fuerit vidua & expulsa, manere ipsam. deum enim virum & patrem vniuersorum

forum semen genituramque; omnibus præbentem iuste dicemus. mentem verò eiectam deo viduam, quæ aut genituram diuinam non exceptit, aut exceptam data opera abortum fecit. Quomobrem quicquid statuerit, cōtra seipsam statuet, idque; omnino immedicabile. Quomodo enim euitari potest malum, quod contra seipsam pronūtiat creatura incōstans & ad omnem occasionem mobilis, ascribens sibi virtutes creatoris? quarum vna est qua cōtra controuersiam rigidēque; definit singula. Quapropter non solum viduabitur a scientia, sed expelletur etiam, quod sic intelligitur. Anima vidua, nondum tamen expulsa ex honestate, potest per quandam tolerantiam cum recta legitimāque; ratione redire in gratiam. quæ autem semel seiuncta fecit diuortiu, vt irreconciliabilis in omne æuum reiecta est, amissa potestate reuertendi ad pristinu domiciliū. Hactenus de his verbis, Maior est culpa mea quā vt remittatur: dispiciamus sequentia. Ecce eiicies me, inquit, hodie a facie terræ, & a facie tua abscondar.] Quid ais bone viri? tane etiam eiectus ē tota terra absconderis? at quomodo? poterisne viuere? an ignoras quod animalibus natura, nō eadē sed diuersa loca incolēda distribuit? mare piscibus & omni aquatico generi, terram terrestribus omnibus. homo autē utique iuxta corporis temperamentū animal terrenum est. propterea quicquid migrat ē suis regionibus, & velut in alienas trāsferretur, exanimatur facile: terrestria si mergantur in aquam, aquatica si in terrā expellantur, proinde si eiiciaris ē terra cū sis homo, quō te vertes? natabisne in aqua more aquatiliū? atqui mersus mox exanimaberis. sed forte sumptis alis sublimis euolās per aërem vagari conaberis, ē terrestri factus volucris? fac si potes, muta characterē quē tibi semel impressit deus. sed haudquaquā poteris. Quāto enim sublimius teipsum extuleris, tantō citius grauiorēque; casu ad terrā, p̄priū tibi locū relaberis. Itane homo aut vlla creatura potest se a deo abscondere? quoniam ab eo qui nusquam non est, qui prospicit vsque; omnes terminos. qui vniuersa replet sua præsentia, a quo nihil vel minutissimū deseritur? Et quid mirum si nulla creatura latere potest eum? Qui est, quando ne materialia quidē principia cuiquam licet effugere, sed necessum est vt euitato vno incidat in aliud. Vtinā igitur opifex arte qua fecit in vtroque; elemēto degentia, huius quoque; animalis vbi vbi visuri secisset miraculū, vt a natiua grauitate terreni aquatilique; ponderis in aërē ignemque; se posset attollere: ac rursus post consuetudinem cum sublimibus, si migrationē inde requireret,

locum loco mutaret contrario. Sed debuit utique in una aliqua mundi parte consistere, quandoquidem in omnes excurrere non poterat: & alioquin etiam opifex nihil ei praeerea reliquum fecerat, absumptis in mundum quatuor elementis, ut ex perfectis partibus absolutissimum opus hoc uniuersum redderet. Ergo cum totum opus dei nemini liceat effugere, an non multo minus autorem eius & rectorem effugere poterit? nemo igitur haec verba non examinata facile admittens, e sua simplicitate legem aestimet: sed introspectis latentibus significationibus, discernat id quod manifestum est. Quid si verba ista, Si eijcis me hodie à facie terrae, & à facie tua abscondar, sic intelligantur: si non praebes mihi bona terrae, ne caelestia quidem accipio. si non datur frui voluptatibus, ne virtutem quidem desidero. si non impartiris humana bona, diuina quoque tibi habeto. nam apud nos necessaria, cara, & verè germana bona sunt haec: edere, bibere, vestiri, per visum frui colorum varietatibus, per aures oblectari omnis generis sonorum concentibus, per nares exhilarari suauibus vaporum fragrantibus, ventris & eorum quae sub ventre sunt ad satietatem expleri voluptatibus, aurum argentumque non negligere, honores principatusque & quicquid ad gloriam facit consequere. prudentiam verò, fortitudinem, iustitiam, res tetricas, & vitae molestiam afferentes, missas faciamus. quod si libet eis uti, non ut bonis perfectis utendum est, sed ut causis bonorum. ô ridiculum caput. Ergo priuatus his lucris corporeis in conspectum dei non venies? at ego tibi dico, venies omnino, etiam si priuatus fueris. solutus enim duris tum corporis tum rerum corporum vinculis, imaginaberis illum sapientem Abraham. Viden? ut relinquens terram, cognationem, aedes paternas, sensum, rationem, incipit occurrere eius Qui est potentissimus? postquam enim totam domum egressus est, ait lex visum ei deum: docens quod manifeste apparet extricato rebus mortalibus, & recurrere ad incorpoream huius corporis animam. Ideo Moyses accepto suo tabernaculo, extra castra id figit, longe semotum à corporali exercitu. hoc enim solo modo sperat se fore supplicem cultoremque perfectum caelestis numinis, & ait id vocatum tabernaculum testimonij, valde cautè, ut tabernaculum eius Qui est sit, non vocetur tantummodo. ex virtutibus enim ea quae dei est verè est, constans ex essentia. quoniam & deus solus stat in essentia: quia ob causam necessario de seipso dicit: Ego sum Qui sum: ac si quicquid post eum est, non per essentiam sit, sed sola

nitione

nitione hominum. Moyses autem tabernaculum figuratè humanam virtutem significans, appellatione non ipsa re dignabitur, cum sit imago diuini illius tabernaculi. huc accedit quod & Moyses quando in deum Pharaonis constituitur, non reuera factus est deus, sed tantum existimatione creditus. Deum enim dantem quidem scio & largientem, dari verò non intelligo. Dicitur autem in sacris libris, Do te deum Pharaoni, patiente qui datur non agente. Is autem Qui verè est, actius necessario non passivus intelligitur. Quid igitur ex his colligimus? quod sapiens dicitur quidem deus insipientis, reuera autem non est deus, sicut nec adulterinus stater est stater. idem collatus cum eo Qui verè est, homo dei reperietur: cum insipiente verò si conferatur, deus imaginatione existimationeq; videbitur, non veritate ac essentia. quid igitur nugaris dicēs. Si me eijcis à terra & te, abscondar. imò si te à terreno arcuero, manifestè ostendam meam imaginem. argumento est, quod à facie dei migrabis: post migrationem autem nihilominus terrenum corpus inhabitabis. Dicit enim rursum: Exiuit Cain à facie dei, & habitauit in terra. Itaque non eiectus à terra absconderis ab eo Qui est, sed eum deuitans in terram confugisti, locum mortalem, imò nec omnis qui inuenerit te occidet, quemadmodum sophisticaris. nam quicquid inuenitur, utique ab alterutro inuenitur, aut simili aut dissimili: simili cognatòque iuxta communionem omnium familiaritatemque: dissimili verò iuxta diuersitatem contrariam. simile igitur conseruare studet sui simile: dissimile verò perimere solet sui dissimile. Sciat ergo & Cain & quisquis aliis vaser est, quod non à quouis occurrere interficietur: sed malefactores quidem germanorum cognatorumque: vitiorum emulatione custodes eius erunt & satellites. qui verò prudentiam ceterasque virtutes exercēt, tanquam insensissimū hostem tollent si poterūt. In uniuersum enim & res & corpora à familiaribus amicisq; seruātur, ab alienis verò & infestis interimuntur. Quapropter oraculum contra fictam hanc Caini simplicitatē ferens testimoniū ait: non ita sentis ut loqueris. Ais quod quicunque artis tuae palatras inuenit, interficiet. nostri autem quod non quiuisset ex innumeris qui inter tua censerentur auxilia, sed solus virtutis amicus, tecū gerit bellum sine inducijs. Qui, inquit, occiderit Cain, septem multas dissoluet. Id quam rationē ad dictas interpretationes habeat non video, quod septem multa dissoluet. nam nec dicit quae septem, nec multa modum, nec dissoluendi. itaque existimandum est omnia

PHILONIS IVDÆI LIBER

alia figuratè latenterq; significare aliquid. Quid si tale quiddā docere vult? quod irrationale est in anima in septem partes diuiditur, visum, odoratum, auditum, gustum, tactum, sermonem, genituram. octauum intellectū horum ducem si quis velut Cainum interimat, simul & illa septem dissoluet. robore enim mētis valido confirmantur hæc omnia, & cum eiusdē imbecillitate deficiunt. perfecta autē corruptio quam inducit vitium, perfectā dissolutionem accipit. septem autē illa in sapiētis animo incontaminata purāq; & proinde honore digna inueniuntur: in insipientis corā impura pollutāq; & vt dixi mulctata, hoc est mulctā digna & supplicio. Quando igitur aqua terram purgare statuit opifex, voluitq; animā purgari ab ineffabilibus iniquitatibus, eluerēque & abstergere maculas per sacram purificationem, hortatur eum quem reperit iustum, qui non est oppressus à diluuiio, vt inducat in arcam, id est hoc corpus vas animæ, ex omnibus pecudibus mundis septenas, masculum & foeminam: æquum censens vt bona ratio puris vtatur omnibus partibus irrationabilibus. Et quod hic legislator definiuit, necessariū contigit omnibus sapientibus. habent enim purificatum visum, examinatum auditum & sensus cæteros. habent sermonem quoque immaculatum, & appetitus Veneris nō illegitimos. singula autem horum septē, partim masculus sunt, partim foemina. Quoniam enim aut quiescunt aut mouentur, quiescunt quidem per somnium, mouentur autem vigilantia iam & agentia: quicquid habitum habens quiescit, vt passioni obnoxiam vocatur foemina. quod verò præditū motu actūq; animaduertitur agere, masculum nominatur. atq; ita in sapiente hæc septem spectantur pura, contrā in malo mulctata omnia. Quantam enim putas multitudinem quotidie à suis oculis, velut à transfugis, proditam coloribus figurisque, & his quæ videre nefas est? quantam ab auribus omnes sonos confectantibus? quantam ab odoratus gustusque instrumentis attractis per vapores varietatesque cæteras plurimas. Taceo multitudinem eorum quos infrenis linguæ fluxus irreuocabilis perdidit, aut libidines cæstro suo impotenter concitos. Plenæ ciuitates, plenus est orbis terræ quāmlatè patet malis talibus, quæ humano generi vel in media pace acre continuūq; bellum inferunt tum priuatim tum publice. propterea videntur mihi qui non omnino rudes sunt, malle cæcitatem quāmlatè videre quæ nō decet: malè furditatē quāmlatè audire sermones perniciosos: linguam quoq; libèter amissuri, ne proloquantur

DE AGRICVLTVRA.

165

loquantur quæ celandæ sunt. Certè fertur quosdam sapientes, cum in rotā cruciarentur ad extorquenda secreta, præmordisse linguam suam, & ita grauiorem cruciatum rependisse tortoribus, dum eos voti fecerunt impotes. Castrari vtique melius est, quāmlatè trāuersum abripi libidinum illicitarum rabie. Quæ omnia in calamitates perniciosas animā mergētia, meritò extrema poena sequitur. Additur deinceps, Posuit dominus deus in Cain signū, vt non interficeret eum quisquis inuenisset. Quod autem signum, non declarauit, quamuis solitus singularum rerum naturam per signa indicare: sicut in rebus Aegyptijs dum virgam mutat in serpentem, & manum Moysis in niuis speciem, & fluuium in sanguinem. An fortè hoc ipsum signum est appositum Caino ne interficeretur, quod nunquam interfectus est. nusquam enim in lege de nece eius narrat, subindicans quod sicut illa fabulosa Scylla, immortale malum est insipientia, quæ nunquam in totum emoritur, & tamen nunquam non moritur. Atque vtinam fieret contrarium, vt semel è medio tollerentur omnia: nunc perpetuū repullulantia, immortali morbo affligunt quoscunque aliquando corripuerunt.

PHILONIS IVDÆI,
DE AGRICVLTVRA.

OE PITQVE Noë homo agricola esse, & plantauit vineā, & bibit de vino, & inebriatus est in domo sua. Vulgus hominū rerum naturas ignorans, etiā in nominibus eis imponendis erret oportet. nā qui eas velut per anatomiam considerant, facile assequuntur appellationes earum proprias: qui autem res tractant confusius, non tam exquisitas. Moses verò in tanta rerū peritia, nominibus rectissimis aptissimisq; & mirè perspicuis vt consuevit: proinde saepe in libris legum diuinarum inuenimus rebus conuenire nomina: quod vel in præsentī capite liquet, in quo iustus ille Noë agricola inducitur. Et cui nō ad iudicandum procliuiori videri posset idem agricultura, quod facultas operaria? atqui duo hæc adeo non sunt eadem, quantumuis coniuncta, vt sint etiam pugnantia, possunt enim & imperiti laborare in re rustica: agricolæ

PHILONIS IVDÆI LIBER

colæ autem nomen ipsum peritiæ fidem astruit, quod videtur ei propter artem suam inditum. prætereà cogitandum illud quoque, terræ operarium finem vnicum spectare mercedem (sunt enim plerique mercenarij) non sollicitum quàm bene operetur. agricola verò non parcat impensis, modo possit vel agellū emere, vel ita rem administrare, ut reprehensionem peritorum effugiat. nullum enim aliud lucrum querit, quàm ut ex annuis proventibus fructum percipiat. itaque dat operam ut siluestres arbores traducat ad mitius ingenium, mitium verò incrementum industria sua promoveat, & si quæ præ alimento nimio luxuriant, putatione coerceat: alias verò contractiores novis stolonū accessionibus amplifcet. adhuc generosas plantas in multos ramos se diffundentes propaginet, paratis circum non admodum profundis scrobibus: parum frugiferas autem insitis in earum stirpes & vnitis præstantioribus, ad meliorem frugem reducat. quandoquidem sic homines quoque faciunt, ad optiuos filios in alienas gentes propter virtutem asciscendo, in quibus constanter perseverent. ita & rusticus radicitus excidit plurimas iam effortas, quæ interceptendo succos magnū damnum in proximo sitis afferunt. circa huiusmodi enim negotia versatur ars curatrix stirpium & terra nascentium. Nunc ad peritiā agriculturæ, quæ excoluntur animæ, considerandā nos vertamus. hæc ante omnia curat ne quid seminet plantæve, quod sit sterile: sed omnia miria fructiferāque; relatura fructum annum moderatori homini. hunc enim natura principem animalium stirpiumque; & omnium rerum mortaliū constituit. homo autem in vnoquoque nostrum quis alius esse potest quàm intellectus, qui solet satorum plantarumque; fructus colligere. Quoniam autem infantibus lac nutrimentum est, adultis quæ è frumento coquantur, animæ quoque suum lac debetur in ætate tenera, videlicet liberalis musicæ rudimenta: sicut viros perfectum alimentum decet, ut instituatur in prudentia, temperantia, cæterisque; virtutibus. hæc enim sata plantarumque; in mœre ex præscripto artis rusticæ de qua loquimur, egregios fructus ferent, & actiones laudabiles. simulque; quotquot affectionum vitiorumque; plantæ in altum pullulant, ferentes fructus letiferos, succidantur ut nihil fiat reliquum, unde novarum peccatorum prorumpat germina. quod si qua nec vtilis fructus feret neque; noxios, excidentur tales, non tamē absumentur, sed vertentur in usum cui cōpetunt, aut in vallum ad munitionē castrorum, aut ad septum oppidi, quod sit pro mœnibus. sic enim præcipitur:

DE AGRICULTURA.

187

præcipitur: Omne quod non fert fructū cibo vtilem excides, & facies inde vallum oppido, si quis tibi bellum inferat. Huiusmodi arbores sunt similes doctrinis contemplationem solam habentibus, inter quas recedenda est medicina ista otiosa, non cōiuncta cum actionibus agros incolumitati restituentibus: & rhetoricæ genus caudicū mercenariumque; non in querendo iure occupatum, sed dolo captans assensum auditorum. huc accedunt & dialecticæ geometriæque; partes quæ momenti nihil ad mortū correctionem afferunt, sed intellectū solum acuunt, ne hebetior sit ad singula de quibus ambigitur: sed diuidendo distinguendoque; proprietates singulorum discernat à communibus qualitatibus. certe philosophiæ rationem triplicē priscos aiunt agro assimilasse, ita ut naturalem arboribus stirpibusque facerent similem, moralem verò fructibus, propter quos sunt arbores: denique; rationalem sepi & maceræ. Quemadmodū enim maceria fructus plantasque; agri conservat, arcens irrumpendi nocendi que; cupidus, ita & rationalis pars philosophiæ præsidium munitissimum est reliquarum duarum, moralis atque; naturalis. cum enim duplices & ambiguas dictiones explicat, & sophismatum persuasibilem speciem dissolvit, & probabilem deceptionem maximam perniciosissimamque; etiam animæ tollit è medio, adhibitis sermonibus disertis & demonstrationibus indubitatis, tanquam ceram leuigatam intellectum parat ad excipiendos physiologiæ moralisque; disciplinæ characteres valde probos ac integros. Hæc sunt quæ animæ agricultura proficitur: effodiam arbores omnes imprudentiæ, intemperantiæ, timiditatis, iniustitiæ: excidam & voluptatis, concupiscentiæ, iræ, furorisque; ac similiū passionum stirpes, etiam si se ad cælum extulerint: adurā & radices earum, immisso penitus in terram incēdio, ne qua pars, imò ne quod vestigium, ne vlla umbra fiat reliqua. & hæc quidem auferam. inferam autē, primum in puerilis ætatis animas furculos, quorum fructus ipsas enutriet. sunt autem hi. scribēdi legendique; industria, eorū quæ apud sapientes poetas habentur diligens scrutatio, geometria, oratoriæ facultatis meditatio, & vniuersa liberalis musica. in iuueniles verò ac viriles iā meliores perfectionesque; prudentiæ plantam, fortitudinis, temperantiæ, iustitiæ, omnisque; virtutis. quod si quid ad siluestrem quam vocant musam pertinens nullum quidem vescum fructum afferat, possit tamen quæ ad cibū profunt munire conservareque; hoc quoque; reponam, non propter ipsum, sed quia natum est ad necessarium vtiliumque;

1 4

xeruma

rerum ministerium. ideo sapientissimus vates huic quidē iusto animæ agriculturæ vt cōgruentem assignat, dicens: Cœpit Noë homo agricola esse: de Cain verò ait, Erat operans terrā. & paulo post quando in fratricidij facinore deprehēditur, dicitur: maledictus tu à terra quæ aperuit os suum vt acciperet sanguinem fratris tui de manu tua, quæ operaberis terram, & non apponet tibi dare fructus suos.] Quomodo manifestius ostendit posset, quod terræ operarium non agricolam legislator existimat malum virum, quàm nunc ostensum est: nec tamen suspicari debemus de homine qui manibus pedibusq; & ceteris corporis viribus ad opus est validus, aut de montana planave terra sermonē hic fieri, sed de vniuscuiusq; nostrū potentij. nam mali anima circa nihil aliud occupari solet quàm circa terrenū istud corpus & cunctas eius voluptates. proinde vulgus hominū obeundo varios tractus vsq; extrema terræ, mare quoq; traiciendo, & sinus eius penetrando, nullamq; huius vniuersitatis partē imperscrutam relinquēdo, semper & vbiq; ista colligit, quæ ad cumulandam voluptatem faciūt. nam sicut piscatores retia demittunt interdum longissima, in medio cōplexi magnum maris spatium, vt quamplurimos pisces inclusos ac velut obsidione cinctos capiant: eodem modo maxima pars hominum, non in sinum aliquem maris, sed in totam aquæ, terræ, aerisque naturam, omnicapientia vt poëtæ loquuntur, lina extendens, omnia vbiq; ad voluptatis vsum inuncat & attrahit. etenim terræ metalla perquirunt, vasta maria traiciunt, omnia belli pacisque exercent negotia, materiā copiosam ceu reginæ voluptati parātes: quippe non initiati agricultura animæ, quæ seminans plantansque virtutes, fructum vitam beatam decerpit ex eis, qui autem exercent & tractant quæ carni grata sunt, lutum maceratum, fictilem statuam, animæ carcerem, quem illa à natiuitate ad extremum diem ceu cadauerosum onus circumferre cogitur, colunt magno studio. Hæc est differētia inter agriculturā & operationem terræ, itemq; inter agricolā & operarium. nunc cōsiderandum ne in dictis rebus alia quoq; sint cognatæ species, quæ sub nominum cōmunionē occultēt differētiās. sunt autē quas quærendo inuenimus duæ, de quibus differemus quantum poterimus. ergo sicut agricolā & operatorem terræ, quamuis idem videbātur, tamen allegorias excutiēdo longē diuersos reperimus, ita rursus pastorē & pecuariū. legislator enim iam pecuariæ, iam pastoralis artis meminit: quas appellationes lector parum curiosus

rius fortasse putaret æquiocās, significantes idem studium. atqui res ipsæ multum differunt, si spectentur singularum officia. quamuis enim pecorum magistris cōsuetudo vulgaris vtranq; vocem applicat, at non & intellectui. curatori animæ vtræque conuenit. malus enim si sit, pecuarius gregis præfectus vocabitur: contra si bonus & virtutis amās, pastor nominabitur. id iam clarius faciam. Natura vnicuique nostrum cognatas addidit pecudes, ex vna radice animæ duabus velut stirpibus pullulantibus, quarum altera integra indiuisaq; intellectus appellatur: altera ab imò in septem ramos diuiditur, in quinque sensus, & duo instrumenta vocis genituræq;. quæ multitudo tota bruta comparatur pecori: & quia numerosa est, iuxta naturæ legē operam ductoris necessariam postulat, quorū igitur imperitus regendi sed diues seipsum præficit, plurimorum malorum causa fit pecori. nam ipse necessaria copiose suggerit: at illud in tanta copia ciborū nimia saturitate petulans redditur. saturitatis enim germana proles est petulantia, per eam petulantiam saltitat, & contempto rectore vagantur, soluntque stipatum antea gregis ordinem, atque ita ductor desertus, ex præfecto priuatus fit, discursans satagensque si fortē possit denuo in vnum compellere. & cum videt se operam perdere, gemit ac flet, damnsans suam facilitatem, & culpam in seipsum referens. Ad eundem modum pecus sensuum, quādo intellectus supine se gerit & ignauiter, auidæ saturatum copia rerum sensibiliū ceruicem iactat & subulat, impingens in omnia visui patentia, vel quæ videre nefas est: auribus quoque voces recipiens in satiabiliter, sitiendo semper ob curiositatem, interdum delectās se obtrectionibus parum liberalibus. Quid enim aliud credimus quotidie per totum orbem tot milia spectatorū in theatra contrahere? homines enim victi spectaculorum & fabularum cupidine, infrenes tum oculis tum auribus, cōsectantur citharistas citharcodosq;, præterea saltatoribus ceterisque mimis inhiant, propter gestus mortisq; ac status effœminatos: atque ita factiones theatricas instaurant, securi ceterarum rerum priuatarum publicarumque, totam vitam in huiusmodi spectaculis cōterentes miseri. Alij autem his etiam miseriore infelicioresq; sunt, qui gustum tanquam ē vinculis exoluerūt. qui mox in omnes cibos potusq; facti imperu, ex iam apparatis carpit quodlibet, immanem famem habēs absentium: vt etiam cum ventris sentinam expleuerit, cōcupiscentia tamen auida & inanis etiam tum circumspiciat, ne quid re-

170
PHILONIS IVDÆI LIBER

liquum oculos fugerit, ut hoc quoque more ignis omniuori abliguriat. hanc ventris diluuiem pedisequa à natura addita comitatur libido coitus, furore ac cestro pertinaci concita, & molestissimam rabiem afferens. cum enim è multis condimentis potiusque meratiore contracta crapula grauantur homines, non sunt amplius sui compotes: sed properantes ad amatorios concubitus comessabundi oberrant ianuis, donec deferuente despumatoque affectu possint quiescere. cui rei prospiciens natura videtur ventri subiecisse instrumeta coitus: qui saturitatem solet sequi, & tum demum agere suum negotium. Hos igitur qui talis pecori affatim præbent quicquid desiderat, pecuarios vocabimus. ediuerso pastores dicemus illos qui delectu rerum necessarium habito, quæ commodissimæ sunt has ei præbent, recisa & amputata inutili superfluaque copia, quæ non minus nocet quam inopia: quique modis omnibus prouident ne grex neglectus in morbos incidat: imò vota etiam faciunt nequa externa calamitas ingruat. in primis autem curam adhibent ne grex vagabundus dispergatur, metum intentando castigatorem non obtemperantibus rationi, & animaduersione utendo continua, mediocri quidem in errata sanabilia, seuera autem si his accedat contumacia. Quamuis enim abominandæ videantur, plurimum tamen profunt poenæ insipientibus, quemadmodum medicina silua corporeo morbo laborantibus. Hæc sunt pastorum studia, qui voluptati noxiæ insuauem utilitatem præferunt. Tanta certe curæ pastoralis honestas creditur & utilitas, ut poetarum gens reges soleat vocare pastores populi: sicut legislator sapientes dignatur hoc nomine, qui soli veri reges sunt. introducit enim eos præfectos tamquam gregis omnium hominum qui affectu bruto rapiuntur: & ideo Iacob etiam ille meditatione perfectionem assequutus, pastor est in eius literis. pascit enim hic Labanis pecora, scilicet insipientis animæ, quæ nihil bonum arbitratur præter ea quæ videt sentitque, coloribus umbrisque fallacibus seruiliter dedita. Laban enim interpretatur dealbatio. Moses quoque sapientissimus hominum ceterum in pastorum numero. Hic enim pastor intelligitur metis præferentis factum veritati, quæ bona videri quam esse mavult. Iothor enim superfluus interpretatur. superfluus autem factus est, ad inducendum in rectam vitam errorem ascitus, qui est in causa ut aliud apud alias ciuitates ius habeatur, non apud omnes id quod iustum est, quippe qui naturale perpetuumque ius ne in somnis quidem nunquam vidit. Dicitur enim Moysen pastorem fuisse pecorum Iothor sacerdotis

Madiam

DE AGRICULTURA.

171

Madiam. Idem precatur ne cuius grex (sic vocat totum vulgus animarum) committatur: sed ut bonum pastorem habeat, cauentem ipsi ab omnibus insipientiæ, iniustitiæ, cæterorumque vitiorum laqueis, inducentem verò in eruditionis virtutumque reliquarum dogmata: Dispiciat, inquit, dominus deus spiritum & omnis carnis hominem huic coetus. Deinde post pauca verba subinfert: Et non erit coetus domini tanquam oues quibus pastor deest. Sanctum profecto votum, ne sine curatore præfectoque sinatur & nunciique nostrum cognatus grex: ut ne in deterrimam malæ reipublicæ speciem ochloeratiæ, quæ ex optima democratia deprauatur, prolapsa, tumultibus & intestinis seditionibus agitemur in perpetuum. certe non sola magistratuum penuria parit morbum ochloeratiæ, sed & exortus iniusti alicuius violentique principis. tyrannus enim suapte natura inimicus, ciuitatibus quidem homo: corpori autem & animæ ac vtriusque negotijs, intellectus ille ferox, qui arcem in vno quoque communiit. Officiunt autem non hæc solæ dominationes, verum & nimis æquanimis principatus præfecturæque, benignitas enim res est contemptibilis, vtriusque tum principibus tum subditis noxia: illis dum contempti subiectis, nec priuatim nec publice valent quicquid recte constituere, interdum etiam principatu se abdicare coguntur: his verò dum ex continuo magistratuum contemptu negligetiores facti, magnum morbum arrogantiam sibi contrahunt, ut merito hi à pecudibus, illi à pecuarijs nihil differre iudicandi sint. nam illi sunt auctores oblectandi se rerum copia: hi non ferendo saturitatem, vertunt se ad peculantiam. Oportet autem sicut caprarium, aut bubulcū, aut opiliorem, aut in commune pastorem, intellectum nostrum præesse, semper utilitatem pecoris voluptati preferentem. cæterum prouidentia dei prima & propè sola causa est, ne partes animæ rectore careant: sed pastorem adipiscatur omnino bonum & inculpabilem, quo præposito impossibile sit dispergi quæ intellectus colligit. necessum est enim eodem omnia comparare ordine, vnius nutum spectantia: quandoquidem nihil est molestius quam parere multis imperatoribus. at pastoris officium res est tam præclara, ut non regibus solis & sapientibus viris, & animis perfectè purificatis, sed & deo rectori omnium iuste tribuatur. id quod non aliquis è vulgo confirmabit, sed propheta cui nos decet credere, qui sacros hymnos conscripsit. Sic enim loquitur: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. idem pro se quisque dicat. nam tale carmen omnem amicū dei meditari conuenit. sed præcipue mundum hunc id decet. nam sicut quandam gregem, terram,

ram, aquam, aërem, ignem, & quicquid in his cōtinetur vel stir-
pium, vel animalium, mortaliū diuinorumq; adhuc celi natu-
ram, solis ac lunæ circuitus, reuolutiones cæterorum siderum
choreasq; concinnissimas, tanquam pastor ac rex deus regit iu-
re legeq; præfecto his recto sermone primogenito filio, qui cu-
ram sacri huius gregis tanquam magnus prorex in se recipiat.
dictum est enim alicubi: Ecce ego sum, mittam angelum meum
ante faciam tuam, vt custodiat te in via. Dicat igitur & vniuer-
sus mundus, maximus perfectissimusq; veri dei grex: Dominus
pascit me, & nihil mihi deerit. dicat vnusquisque priuatim idem
hoc, non voce per os linguamq; fluente, ad breue aëris pertin-
gente spatium: sed illo per amplexum mentis sono, perueniente vsq;
ad extremos orbis terminos. impossibile est enim deesse com-
modū aliquod vbi deus præsidet, solitus plena perfectaq; bona
largiri rebus omnibus. Quin & ad æqualitatē pulcherrimē hor-
tatur modo dictum canticum, reuera enim qui omnia cætera ha-
bere videtur, sed grauatim fert vnus dominium, inops & pau-
per est. quod si qua à deo pascitur anima, hoc vno solūq; cōtenta
ex quo pendēt omnia, rei nullius omnino est indiga, non cacas
diuitias respiciēs, sed quē oportet acute cernens & magni faciēs.
huius omnes discipuli vehementē perpetuumq; amorē concepe-
runt: & ideo contēpta pecuaria, excoluerunt pastoralē sciētiam.
Argumento est Ioseph, circa corpus & nouas opiniones semper
occupatus: qui naturæ brutæ præesse cum imperio nescit (senio-
res enim ad magistratus legitimos gerēdos vocari mox est: hic
autem semper ætatē bene fert etiā in annis senilibus) sed nutre-
re augerēq; hanc solitus, putat se posse virtutis quoq; amatores
ad se pellicere, vt ad bruta inanimāq; cōuersi, vacare non possint
rationalis animæ studijs. ait enim: Si rex (id est intellectus cor-
poræ regionis rex) percōrabitur quodnā sit vestrū negotium,
respōdere: viri pecuarij sumus. Hoc audito indignatur non im-
merito, cum sint proceres, iuberi se profiteri subditorum ordi-
nem. Nam qui sensibus per sensibilia subministrant alimentorū
copiā, serui fiunt eorum quos alunt, tãquam dominis quo-
tidie tributum pendentes necessarium. cōtrā principes sunt qui
hos regunt, & refrenant infatigabilem eorum impetum quo ra-
piuntur ad superuacanea. Ac primum quidem & si non libenter
hoc verbum audiant, silebunt, intēpestiuum rati apud negligē-
tes auditores differere de differentia curæ pecuariæ pastoralisq;
sciētiae. Sed cum iterū inciderit eadē contentio, resistēt totis vi-
ribus,

ribus, nec prius quàm vincant remittent contentionē, præ se fe-
rentes liberale ingenium, atq; adeo generosum & principatu di-
gnissimū. proinde rogāte rege, quodnā est vestrum negotium,
respōdebunt: pastores sumus, sicut & patres nostri. An nō viden-
tur hac professione non minus sibi placere, quàm rex ipse cum
quo loquūtur, sibi placet tãto imperio: quādo non solū sibi met-
ipsis hoc vitæ genus suoptē testimonio vindicant, sed & suis pa-
tribus, quasi omni studio curaq; dignissimū? atqui si de capra-
rum ouiumve cura sermo esset, poterat eos pudere verum fateri,
dum fugiunt ignominia. nam in gloria humiliāq; videtur hac
apud eos qui fortunatiores sunt quàm prudentiores, apud reges
præcipue. Cæterum Aegyptiorum gens innatam & insignem ha-
bet iactantiam, vt vel modica felicitatis aura aspirante irrideat
fastidiāq; plebeiōrum hominum in victu parando studium &
diligentiam. Quoniam autem animæ potentias cum rationales
cum brutas considerare est propositum, meritō se iactabunt qui
sibi sunt cōscij quod possint brutas compescere, ascitis in auxi-
liū rationalibus. Quod si quis inuidus & criminātor incusando
eos dicat: qui sitigitur vt pastorem artem exercētes, & cogna-
ti gregis curā ac regimen professi, in Aegyptū, corporis eiusq;
affectionum regionem, appellere induxeritis animum, & nō in
quamcunq; aliā? huic respōdēdum est libere, Inquilini vs esse-
mus, non inhabitatores perpetui, venimus. re vera enim omnis
sapientis anima calum habet patriam. in terra peregrinatur:
& sapientiæ domum existimat suam, corporis verò alienam, cu-
ius inquilina sibi videtur. ergo quando intellectus receptum in
suam administrationem gregem animæ iuxta naturæ magistre
leges constanter regit, probatum eum reddit & valde laudabi-
lem: vituperabilē verò, quādo non legitime eum tractat, sed se-
curē negligēterq;. ideo meritō ille quidem regis nomen susti-
nebit, pastor appellatus, hic verò popinarij, pecuarius vocatus, &
voraci pecori cibos parare solitus. atq; ita quid agricola ab ope-
ratore terræ, quid item pastor à pecuario differat, satis accuratē
demonstratum est. restat tertiū quiddā modo dictis cognatum,
de quo iam loquemur. equitem ab infessore multum differre
arbitrandum est, non solū hominem vectatū animali hinni-
bili ab alio similiter vectato homine, sed etiam rationē à ratione.
ergo qui sine equestri arte ascēdit, dici debet infessor, qui se com-
misit iumēto lasciuo, à quo abripiatur quocūq; ipsum detulerit
impetus, & nō præcauēdo voraginosos terræ hiatus, aut fossam
aliquam

aliquam profundiorē, violento cursu vnā cū equo præcipite-
tur submergaturq; ediuerso eques ante omnia frenū in os indit,
deinde in tergū insilit, & quamuis ferri videatur, reuera tamen
circumagitur a quo gestatur tanquā gubernator. nam & ille
videtur ferri a naue quam gubernat, sed si verē pronunties, ipse
deducit eam ad portus optatos. ceterū quando sonipes bene iter
carpit habenis obtemperans, palpum & laudem refert ab equi-
te. quando autem fertur iusto concitatus, cohibetur quod minus
properet. quod si pergat cōtumacius, reducto freno cogitur cer-
uicem reflectere atque gradū sistere. scuticis quoq; ac calcaribus
cōtinetur in officio ne subsulter lasciuies, & alijs modis quibus
domitores vtuntur cōtra ferociam, nec mirū viderit debet. ascen-
dente enim equite simul ars equestris ascendit: vt iam duo periti
insideant, atq; ita vnum subiectum imperitum animal moderē-
tur facile. iam omisso hinnitōre vëtorēq; tuā, si liber animam
considera. inuenies enim inter partes eius & equos & aurigam
ascensorem, sicut & extra te. Equi sunt furor & concupiscentia,
ille mas, hæc femina: ideoq; ille vt mas gestit elata ceruice li-
bertatem appetēs: hæc verō seruior & callidior domum depa-
scit ac deuorat, vt femina. infessor autē & auriga vnus est, nem-
pe intellectus: sed auriga tunc, quando ascendit cum prudentia:
quādo autē cum imprudentia, infessor est. imprudens igitur præ-
imperitia non potest habenas retinere, sed patitur elabi ē mani-
bus. at iumenta habenis libera temerē discunt nullo ordine.
fessor verō præ imbecillitate sustinere se non valēs decidit: & la-
ceris genibus, manibus, faciēq; male multatus miser deflet suū
infortunium. nonnunquam autem pedibus in curru hæres rap-
tatur supinus, & tractum in orbita caput ceruicem humerōsq;
ambos cōsauciatur. deinde huc illucq; distractus & illisus omni-
bus passim obiacētibus, miserrimo genere mortis extinguitur.
Et huic quidem talis exitus obuenit. currus autē iam leuior &
violente quassatus, vbi in solum inæquale inciderit facile fran-
gitur, vt instaurari non possit & cōpingi denuo. iumenta autem
omni retinaculo liberata cōcitantur & efferantur, nec prius de-
sinunt currere quā collabantur, aut in aliquam rupem delata
ipsa quoq; intereant. atq; ita currus animæ vnā cum vëctore ro-
tus perit per aurigæ incitiā. Tales igitur equos vëtorēsq; arte
carentes tolli præstat, vt virtus maneat incolumis. Cadere enim
imprudētia, stare prudentiam necessum est. ideo Moyses inter
præcepta tradit: Si egressus fueris in bellū cōtra inimicos tuos,
& videris

& videris equum infessorēq; & maiorem multitudinem ho-
stium, noli timere, quia dominus deus tecum est. Furorē enim
& cōcupiscentiā, & in vniuersum affectiones omnes, atq; etiam
cogitationes quæ his singulis tanquā equis insident, etiam si vi-
deantur fretæ inexpugnabili robore, contemni oportere ab his
qui proteguntur magni regis potentia, semper & vbiq; pro ipsis
decertate: exercitus autē dei, virtutes sunt, propugnatrices pia-
rum animarum: quas vbi viderint deuictum aduersarium, con-
uenit pulcherrimum decētissimūq; hymnū canere datori vi-
ctoriæ deo: ita vt duo chori, alter ē virili, alter ē muliebri cōcla-
ui, ediuerso stantes alterius carminibus sibi respōdeant. Ducta-
bat aut virorum chorū Moyses, intellectus perfectus: mulierū ve-
rō Maria, sensus purificatus. Iustū enim est intelligibiliter sensi-
biliterq; deo hymnos laudationēsq; sine dilatione dici, & vtrūq;
instrumētum concinne pulsari, tam intellectum quā sensum,
in solius seruatoris honorē ac gratiarum actionē. illud certē li-
torale carmen canunt omnes viri, non tamen mente cæca, sed
cernente acute, Moysæ præcentore: canunt & mulieres ad verita-
tem lectissimā, virtutū ciuitati ascriptæ, Maria carmē præcun-
te. hymnus autem idem a choris ambobus canitur, epodon mi-
rabilem habens, quem decātari bonum est. Sic autem se habet.
Cātemus domino, gloriose enim magnificatus est. equum & in-
fessorē proiecit in mare. Meliorem enim perfectiorēq; vi-
ctoriam inuenire nō licet, quā qua vincitur petulantium qua-
drupedum ceruicosorumque agmen validum, hoc est vitiorum
& affectuum. sunt enim vitia genere quatuor, & affectus toti-
dem. cum quibus & infensor eorum intellectus, virtutis osor
& amans affectuum, collapsus interit, qui prius voluptatibus,
iniurijs, vaframentis, rapinis, fraudibus similibusque iumentis
delectabatur. Pulcherrimē igitur legislator inter præcepta do-
cet, ne princeps eligatur equorum altor, parum idoneum ratus
ad principatum, quisquis in voluptates & concupiscentias & a-
more impotentes infaniens, tanquam infrenis ac contumax e-
quus cestro suo agitur. Dicit enim sic: Non poteris constituere
supra te hominem exterum, quia frater tuus non est: propter-
ea non multiplicabit sibi ipsi equitatu, nec auerter in Aegyptum
populum. Itaque nemo altor equorum ad principatum natus
est, si sacro Moysi credimus. atqui dicat aliquis, magnam esse po-
tentiam regis in equitatu, non minorem quā in pedestribus
copijs & naualibus, nonnunquam verō vtiliorem etiam
serim

fertim ubi sine dilatione celeritate expedita opus est, temporibus moram non ferentibus, sed ipsum momentū occasionis virgentibus: ut cunctatio non damnum solum, sed & clauē illatutura videatur, occasione tanquā nube præteruolante. Huic respondemus, nullum, bone vir, præsidium legislator noster à principe submouet, neque copias eius parte aliqua mutilat, imò quantum fieri potest augere conatur, ut robore multitudinēque freti socij, facile profigent aduersam aciem. Quis enim alius sic vel insidias collocare, vel aciem struere, vel legiones distribuere, easque tribunis centurionibusque assignare, ut res postulat. nunc pluribus, nunc paucioribus nouit, adhuc præcepta rei militaris tradere præmonstratque, ut hic noster confirmata longo usu peritia? Sed nunc non facit verba de isto equitatu, qualem principes solent colligere ad infestandos hostes tuendosque socios necessarium: sed de eo qui animæ inest, bruto, immoderato, inobedientēque imperu, quem refrenare utilius fuerit, ne quando populum suum vniuersum in Aegyptum corporis regionem auertat, & volupratum affectuumque magis quam virtutem dei que amatorem reddat: quandoquidem necessum est ut qui equitatu pollet, eumque auget, viam quæ in Aegyptū fert, ut vates inquit, ingrediatur. Cum enim animam tanquam nauem ab utroque latere, intellectu sensuque, violentæ procellæ affectuum iniquitatumque reluctantem inundant elatę alius: tunc credibile est fore ut intellectus obrutus subsidat mergaturque. profundum autem in quod mergitur, corpus est, quod cum Aegypto conferatur. Caue igitur ne vnquā huiusmodi equis alēdis studeas. nam & qui diuersum genus tractant, ipsi quoque vituperandi sunt. & quid nī apud quos bruta iumenta honorantur, quorum ex adibus equorum greges semper saturi procedunt, hominū verò eos deducientium nemini vel sportula succurrit inopiæ solamen, vel leue aliquod munusculum. & tamen hi minus peccant. cursores enim equos alēdo, aiunt se sacra certamina & quæ pascim aguntur celebritates ornare, & voluptati oblectamentoque esse spectatoribus, atque etiam multis præbere exercendi se materiam. nam qui cupiditatem vincendi animalibus induunt, propter honoris amorem & æmulationem virtutis, indefinētī adhorratione alacritatēque vti labores libenter sufferūt, nec prius desistunt ab officio, quam ad finem optatum perueniant. Verum isti prætextus quarunt. alteri ne defensionem quidē vllam habent qua peccatum suum tueantur, qui vectari iubent infessorem intellectu

etiam imperitum artis equestris, cōmittentes euni vitio & affectui quadrupedi. Quod si aurigandi artē ediscas melius mediterisque, ut iam tibi videaris ad regendos equos idoneus, tū demum ascende & habenas arripe. Sic enim nec illis salientibus excussus cum laceratione corporis mouebis risum spectatoribus. alieno malo gaudentibus, nec incursum obuiorū insequentiumue inimicorum capieris: hos celeritate lōgē à tergo relinques, illos verò securē vitans per scientiam. Merito igitur Moses victorale carceratur equitibus. Nam hi possunt iniecto brutis nihilominus præcohibere nimium cursus eorum impetum. Quid igitur predicetur dicamus. Fiat, inquit, Dan serpens in via insidians in semita, mordens equi calcaneum: & cadet eques retrorsum, salutē expectans à domino. Nunc videamus quid subindiceret hæc precatio. Dan interpretatur iudicium. ideo vim animæ scrutantē, examinantem, discernentem, & quodammodo iudicantē singula draconis assimilat. Est autē hoc animal agilitate varium & cum primis callidum, paratūque ad vim, quod se faciliē possit tueri à laessentibus: nō illi vitā amanti de vitāque consulenti simile, quod Eua propterea vulgari lingua soler vocari: sed illi serpenti quem Moses ex ære fabricauit, quē quotquot intuebantur morsū à venenatis bestiis, interituri alioquin, euasisse mortē dicuntur. Proteritosa quidē ista videntur, draco humana verba proloquens, & vastamentis mores innocentissimos circumueniens, & persuasibilibus argumētis mulierē decipiens, ac rursum alijs solo aspectu salutem afferens. Verū in his quæ latentem sensum continent, quicquid fabulæ speciem præ se fert è medio tollitur, atque ita cōperitur manifestaria veritas. itaque illum mulieris insidiatorem serpentem, à sensu & vita carniū pendentem, voluptatem esse dicimus, repentem sinuosis orbibus, nō valentē se attollere, semperque iacentem, ad sola terrena bona pronam, foueas quærentē in corpore, velut serobes hiatusque, & in quouis sensu stabulantem, hominis consiliariā, meliori contradicentē, veneficis & vix vllū doloris sensum afferentibus morsibus conantem interficere: Mosaicum verò serpentem fortitudinem, affectionem voluptati aduersariam: quapropter è solidiore materia, scilicet ære factus inducitur. hanc fortitudinis speciem quisquis bene cōsiderauerit, etiam si fortē fortuna prius à veneficijs voluptatis morsus fuerit, necesse est eum viuere. nam illa quidem intentat animæ mortem ineuitabilem, at fortitudo sanitatem incolumi-

tatemq; porrigit. Est enim præsentissimum intemperantiæ remedium temperantia. Omni autem sapienti honestas amica est, & eadem utique salutaris. Itaque cum Moses precatur Dani ut serpens fiat, non similem illi Eux serpenti fieri precatur. nam preces solent bona petere. Fortitudo certe ad honorum genus pertinet, & immortalitatem confert bonum perfectissimum: sicut voluptatis malum affert extremum mortis supplicium. ideo dicit: Fiat Dan sicut serpens, non alibi potius quam in via. nam intemperantia gulæq; & quicquid immodicæ inexplēbilisq; voluptates per externarum copiarum usum pariunt, non finit animam per latam regiamq; viam tendere, seducens eam in barathra & voragine, donec præcipitetur in interitum. Soli autem qui à fortitudine, temperantia, cæterisque virtutibus se diuelli non patiuntur, declinant deuitantq; omnia lubrica. Apertissime igitur dixit adharere viæ rectæ temperantiæ, quandoquidē aduersaria huius intemperantiæ solet in deuijs agere. Illud autem, insidens semitam, ale aliquid significat, quantum equidem intelligo. Semita siue callis est, via hominibus, iumentis, plaustrisq; communis. hanc aiunt voluptati esse opportunissimam: quia in ea mox à natali die senectutem extremā vsq; gradiuntur inambulantesq; & per otium securitatemq; immorantur, non tam homines quam animalium alia genera. Nam ne vnum quidem est quod non inescatum à voluptate trahatur, & implicetur eius multiplicibus casibus, quos sine noxa pertransire ingens labor est. At prudentiæ, temperantiæ, cæterorumque virtutum viæ, si non inaccessæ, certè minimè trita sunt. Exiguus enim per has exitus est numerus, qui germanam philosophiæ rationem sectantur, cum sola honestate habentes consuetudinem, cōtempnis cæteris rebus in vniuersum omnibus. hanc igitur serpens hic non semel insidet: sed tanta est contentio curæq; fortitudinis, ut nullam non occasionem capiet obturandi voluptatis scaturigines, à qua ceu perenni fonte manant mala omnia. propterea serpens ille seductor Eux inducitur cædis hominum audis: sic enim ait execratio. Ipse tuum caput seruabit, tu eius calcaneum: at serpens Dan de quo nunc loquimur, equini non humani admorsor calcanei. alter enim ille voluptatem figuratè significas, ut iam demonstratum est, homini, hoc est vniuscuiusq; nostrum cogitationi struit insidias. corrumpit enim mentē voluptatis usus nimius. at hic Danis serpens, cum sit imago potentissimæ virtutis fortitudinis, equum mordebit, per quē subindicatur affectus

&

& vitium: quibus temperantia nunquam non meditatur perniciem. his admorsus & in genu prolapsus, eques, inquit, cadet. Quod autem sub hoc anigmatē lateret, tale quiddā est. huc contendendum esse itaque ad rem egregiam, ut nemo nostrum patiatu mentem suam vectari ab affectu aut vitio: sed si quando cogatur aliquem ascendere, det operā ut quā primū, vel desiliat vel decidat. tales enim lapsus inchtam victoriam afferunt. ideo quidam ē priscis prouocatus ad cōuitiandi certamen. In hoc quidem inquit, nunquam descendero, in quo victor victo fit deterior. Ergo tu quoq; quisquis es noli vnquā cum malis cōendere, & primus esse in huiusmodi certaminibus: sed ante omnia, si fieri potest, cura ut fugias. Quod si quando maiore vi coactus fueris in certamen descendere, ne te vinci pudeat. sic enim demū, si vincaris, victor euades, quando in hoc genere victor vincitur. Nec expectes dum aduersariū aut præco vicisse pronuntiet, aut certaminis præses coronet: sed ipse accedito palmam porrigens, atq; etiam, si libet, coronas lemniscatas imposito: ipse victorē magna intrepidæque voce pronuntiato in hanc formulam: In hoc concupiscentiæ, furoris, intemperantiæ, insipientiæ, iniustitiæq; proposito certamine, spectatores vosque certaminis præsides, equidem victus sum, vicit autem iste, & in tantum vicit, ut ne nos quidem inuideamus eius aduersarij. Ergo certaminū istorum haud quaquam sacrorum præmia cedenda sunt quibuslibet alijs. eorum autē quæ verè sacra dicuntur, ipse coronas accipito. Caue autem sacra putes certamina, quæ instaurantur post triennium à quibusdam ciuitatibus, multa milia hominū in theatra ad hoc ipsum facta recipientibus. in his enim aut luctator concertatorem prouum supinumue sternēs, aut pancratia ista validus, à nulla vi sibi temperans, primam laudē occupat. nec desunt qui postquam utroque pugno inferri morem occalluerunt, in caput faciemque inuadunt, & his probè conuulsis in cætera quoque membra sauiunt: aut vice versa plagas recipiendo multantur naso vel auriculis. Et post hæc tam immania coronas præmiāq; petunt. Nam reliqua certamina cursorum quinquertionumq; nemo sapiens non rideat, hoc agentium ut saltus sit quā longissimus, & spatia dimerientium, contententiumque de pernitate: quos non solū grandiores animantes ceruus aut caprea, sed vel minimus catellus aut lepuscus, non admodum properans, ipsos absq; respiratione currētes summo conatu, à tergo tamen relinquet. ex his certaminibus nullū prorsus sacrum est, etiam si

m 2

contra

contra testentur omnes homines, mox deprehedēdi in falso testi-
monio. Nam ipsi talium admiratores, leges tulerunt cōtra vio-
lentiam, & iniuriam inferenti in corpus pœnam talionis sanxe-
runt, constitutis etiam iudicibus, qui de talibus causis decerne-
rent. & quomodo aequū videri potest, ut qui vlciscuntur factas
priuatim iniurias, nec impunitas sinunt, iidem in celebratibus
tantāq; spectatorum frequentia, coronas talium facinorum pa-
tratoribus & alia quædam per præconem statuunt præmia? Cum
enim de eadem persona, de eodem facto, duæ diuersæ feruntur
sententiæ, necessum est iniquam esse alterutram. Ambas enim
æquas aut iniquas haberi nō est possibile. Vtrum igitur horum
laudatis omnes vno consensu? annon eum puniri qui prior in-
fert iniuriam? ergo meritō damnantur quicumque dissentiunt.
At ex sacris nihil improbari debet, quorum tanta est existima-
tio publica. Ergo solum olympiacum certamen iuste dicitur sa-
crum, non istud quod ad Elim celebratur, sed quod est propo-
situm de parandis diuinis verēq; olympijs virtutibus. in hoc qui-
bus sunt infirmissima corpora, sed animæ validissimæ, nomen
dant. Deinde exuti vñctique agunt quicquid possunt vel arte vel
viribus, nihil sibi ad summum conatum faciētes reliquum mo-
do assequantur victoriam. & hi quidem facile vincunt aduersa-
rios: sed inter ipsos rursus de primatu oritur contentio. Non
enim idē omnibus modus est victoriæ: sed omnes honore digni,
prostratis inimicis tam insensis, & grauibas. Maximam tamen
admirationem meretur inter hos præcipuus, cui non debemus
inuidere prima præmia. Cæteri secundis cōtenti sint & tertijs.
Nam de virtute paranda hic certatur: in qua si non datur tene-
re fastigium, vel in medio satis utilitatis capitur. & sunt qui hanc
possessionem certiore existimant, inuidiæ celsa petenti minus
obnoxiam. Proinde valde doctē dictum est illud memoria di-
gnum, Cader eques: ut si quis excidat à malis, bonis innixus
assurgat. sed eo quod sequitur magis etiam docemur, non pror-
sum, sed retrorsum esse cadendū, quia relinqui à virtijs affectio-
nibusq; semper fuit vtile. in honestis enim rebus prooperatione,
in turpibus tarditate opus est: & rursus, ad illas quidē accedere,
ab his abesse quā longissime: quādo quo quisq; remotior est à
prauis affectibus, eo maneat sanior. Quamobrē ait eum sanita-
tem expectare à Deo, ut quantum discedit ab iniustitia, tantum
ad iuste agendum properet. Hactenus satis de equo insectorēq;
de pastore & pecuario, de terram operante & agricola, tum quæ
lingulas

lingulas has copulas perquirētib; inueniātur differentiæ. Nunc
ad ea quæ deinceps sequūtur aduertamus animū. Cupidum vir-
tutis inducit non omnino peritum agriculturæ animæ, sed tan-
tum rudimētis eius exercitiū, dicens sic: Cœpit Noë homo agri-
cola esse. principium autem, iuxta vetus prouerbiū, dimidium
totius est: & altero dimidio abest à fine, quod nisi accedat, etiam
incepisse res magnas sæpe obfuit. nam & scelesti aliquādo quod
non ferrent cruciatus animi, cœperunt de meliore vitæ ratio-
ne cogitare, sed nequicquam. Sic enim vsu venit, ut qui ad fi-
nem non peruenerunt, obruti occurrentium malorum cumulo,
relinquant bonum illud propositum. ideo cum Cain putaret se
gratas obtulisse victimas, non litasse admoitus est oraculo.
nec enim sacra perfectāq; immolasse. Est autem oraculum ta-
le: Non si rectē obtuleris, sed si rectē diuiseris. Rectum igi-
tur est honor Dei: quod autem non diuiditur, non rectum.
huius rei quæ sit ratio videamus. Sunt qui pietatem in eo col-
locent, quod deum authorem aiunt rerum omnium, bonarum
atque contrariarum: quos sic licet alloqui. hæc opinio vestra
partim laudabilis est, partim vituperabilis. Laudabilis, quia
miratur eum qui solus honore dignus est: vituperanda, quod
nihil distinguit aut diuidit, debueratis enim non commiscere
confunderēque omnia, dum asseritis eum authorem omnium:
sed cum distinctione, tantum bonarum rerum causam in eum
referre. absurdum enim est, de sacerdotibus quidem sollicitū esse
ut integro sint corpore, itemq; de victimis, ut nulla prorsus ne-
minima quidem cōtracta sint labecula, adhibitis etiam ad hanc
curam aruspiciibus, sicut à quibusdam appellantur, ut sine vitio
noxāq; ad aram admoueantur immolandæ pecudes: opiniones
autem de deo cōfusas esse in singulorum animis, nec vlla ratio-
nis discerni regula. Non vides quod camellū animal impurum
esse lex pronuntiat: quia ruminat quidem, sed non diuidit vngu-
lam? atqui si causam hanc ita ut sonat consideremus, non video
quam rationem habeat: quod si introspeciamus penitius, appa-
rebit ratio. Quemadmodum enim quodlibet ruminans cibum
semel deuoratum & rursus sub dentes reuocatum atterit: sic a-
nima cuiuscunq; disciplinarum studiosi postquam per aures re-
cepit contemplatione dignum aliquid, obliuioni hoc non tra-
dit, sed per otium secum ipsa retrahat singula, & cuncta sibi re-
ducit in memoriam. Memoria porrō nō quæuis bona est, sed ea
sola quæ rerum bonarum meminit. malarum enim non obliui-

172 PHILONIS IVDÆI LIBER

sci notet maxime. Quamobrem ad perfectionem requiritur diuisa vngula, vt vi reminiscendi bifaria diuisa, sermo per os, & ipsum inter cetera naturaliter diuisum, fluës, labia distinguat, simulq; damnosam memoriam ab utili. Imò ne diuisa quidem vngula sine ruminatione videtur quicquam utilitatis afferre. Quid enim prodest naturas rerum ab ipsis exordijs diuidere, vel vsque minutissimas minutias, & non in seipso idem facere, nec sui partes diuisas habere, sicut quidam non incongruè solent nominare indiuidua. Hoc enim sagacitatis & argutissimæ solertiæ fuerit argumentum euident: ceterum nullam utilitatem ad rectam honestamque vitam attulerit. Proinde in quotidianis dissertationibus ubique sophistarum vulgus aures fortuito confluentium atterit, dum magna subtilitate voces ambiguas explicat, atque etiam res multiplices, quæ succurrunt in memoriam, easq; diiudicat. Annon alij scripturarum vocum elementa partiuntur in muta & vocalia? alij rursus orationem in tria suprema genera? scilicet nomen, verbum, coniunctionem, item musici suam scientiam in rhythmum, in partem, in melos? rursus partem in chromaticam, enharmoniam, diatonicamque speciem, & in diatessaron, diapente, diapasen, coniunctas diiunctasque melodias? sic geometria in duas maxime generales lineas, rectam & circumferentiam? sic artifices alij suam quisque scientiam in varias species, à primis vsque nouissimas? quibus accinit & totus chorus philosophantium, more suo differens, quod ea quæ sunt partim sunt corporea, partim incorporea. & alia animata, alia inanimata, quædam bruta, quædam rationalia, pars mortalia, pars immortalia, ex mortalibus aliud mas, aliud femina, quæ hominis est diuisio, rursus e prædicamentis quædam esse perfecta, quædam imperfecta, & ex perfectis quædam interrogationes, percontationes, præcationes, iuramenta, ceterasque speciatim in his distinctionibus descriptas differentias, rursus quædam quæ dialectici solent nominare axiomata, & ex his quædam simplicia, quædam non simplicia, rursus e non simplicibus quædam coniuncta, quædam adiuncta maius minusque, & insuper quædam disiuncta, aliæque huiusmodi, quædam vera, & falsa, & incerta, posibilia & impossibilia, quædam corruptibilia & incorruptibilia, necessaria & non necessaria, expedita & impedita, & his cognata cetera. Rursus imperfectorum alie sunt diuisiones in prædicabilia, quæ vocantur, & contriagentia, & alia quædam his minutiona. Sed quamuis intel-

ctus

DE AGRICVLTURA.

183

ctus seipso acutior factus, tanquam medicus corporum, sic ipse naturarum anatomia exerceat, nihil inde ad virtutem lucrabitur: diuidet ille quidem vngulam, distinguere discernereque valens singula: non ruminabit tamen, vt iuuetur hoc cibo per reminiscenciam, deposita per commendationem eius asperitate quam ex animæ peccatis contraxerat, conciliatâque esurie ad facilius deglutienda quæ iterum contrita sunt, proinde plurimi sophistæ quos vocant magnam admirationem consecuti apud populos, qui totum ferme orbem peragrarunt, gratiosi hospites facundiam diligentiamque suam ostentantes, deuicti asfectibus consenserunt & vitam in his contriuerunt, nihilo hac parte potiores vilissimis è vulgo hominibus, ideo rectissime sophistas sic viuentes legislator noster confert cum surbus, qui nulla re pura, sed turbida, cœnosa turpique vita se oblectant ad saturitatem vsque, ait enim suam esse impurum animal, quia diuidit quidem vngulam, non ruminat tamen: sicut camelum propter causam contrariam, ruminantem non bifidum vngula. Ceterum quæcunque animalia vtrunque hoc habent, pura pronuntiantur merito, quando vtranque iam dictam absurditatem effugerunt, propositum enim sine memoria, meditatione, iugiq; tractatione rerum bonarum, bonum imperfectum est, quod si iterum accedat ad alterum, ita demum absoluitur, hanc perfectionem formidant hostes animæ, quibus non amplius insurgere contra eam valentibus vera pax obtinetur, at quibus semiperfecta in absolutâq; sapientia contigit, infirmiores sunt quam vt possint se peccatorum longo tempore confirmatorum opponere cohortibus. Quamobrem quando instante bello delectus habetur, non omnis iuuentus vocatur, etiam si vltro neam contra hostes operam alacriter offerat: sed iubentur pleriq; domum redire, vt exercitatione continua tantum sibi roboris militaris peritiæque comparent, quantum olim satis futurum sit ad extorquendam hostibus victoriam, ideo quando bellum est pro foribus, in hanc formam per cornicularios edicitur: Quis est homo qui ædificauit domum nouam & non dedicauit eam? vadat & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo dedicerit eam. Quis est homo qui plantauit vineam, & nondum ex hilaratus est ex ea? vadat & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo ex hilaratus sit ex ea. Quis despōdit vxorē, & non accepit eā, vadat & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo accipiat eam.

m 4

Atqui

Atqui dixerit aliquis: Cur, o mirande vir, non potius hos praeteris in bellum emittis & aciem, qui uxores, domos, vineas habent, alijsq; possessionibus sunt locupletes: pro quibus tuto retinendis pericula vel grauissima tolerabunt facile? nam isti quibus nihil tale est, cum nullum habeant pignus virtutis necessarium, non eadem vtentur industria. An hoc te mouet, ne forte qui nondum perceperunt fructum e suis possessionibus ne in posterum quidem percipiant: at quae potest esse bello victis e suis praedijs utilitas? Sed non vincentur, multabuntur igitur ob desertam militiam. Nam his delicatis domi manentibus, necesse est hostes fortes bellatores, non solum sine sanguine, sed & sine puluere vincere. Sed non deerit aliorum sociorum multitudo, qui pro his quoque depugnent fortiter. Atqui primo absurdum est aliena industria fortunaeque niti, praesertim ubi de vastitate patriae, deque libertate populi priuatim publicaeq; periculum imminet, cum possint in laboris partem illi quoque recipi, non valitudine aduersa, nec arate parum integra impediti, nec villo infortunio. Proinde nihil aequius aut magis decorum, quam vt sumptis armis progrediantur in primam aciem, obiectisq; ante alios socios clypeis, fortiter pugnando propulsent periculum. Alioqui nonne proditoris atq; inhumanitatis reos se declarabunt, si reliquis pugnantibus pro republica, ipsi tractabunt domestica negotia? & illis pro aliena salute decertantibus, isti ne pro se quidem arma capiant? illi inedia, dura humi cubilia, caeteraq; tum animi tum corporis incommoda libenter perferent cupidine victoriae: isti dealbando & nugis ornando surdos parietes, aut agri fructus decerpentes, canentesq; ad torcular, aut desponsas virgines nunc primum deducentes in thalamum, quasi hoc tempus nuptias postulet, viuunt suauiter? bonum sane est curare domesticos parietes, redditus colligere, conuiuari, potare, indulgere genio, nouam nuptam anum (vt vulgaris iocus est) ducere: verum haec pacis sunt negotia. Nunc integro bello & feruente vt cum maxime, itane non pater, non frater, non gentilis vllus aut cognatus in militia profectus est, sed vna totam familiam occupauit timiditas? dices decertare cognatos innumeros. His igitur de vita periclitantibus, delicati vti ac molliculi quas non effertatissimas feras immanitate superant? dicent: durum est pati alios in nostra bona sine labore succedere. Anno durius viuos etiam nunc ab hoste pelli possessionibus, quam defunctos eas amicis cognatisq; legitimis successoribus cedere? tantum inter vtrumq; interest,

interest, vt stulta sit collatio. Atqui potest fieri, vt isti detrectatores militiae, non solum bona haec amittant, sed ipsi quoq; veniant in potestatem hostium. illis vero pro salute reipublicae defunctis, etiam si nullum adhuc fructum perceperunt e suis praedijs, solatium contingat ex reputatione haredum successorumq; quos non alios cuperent. In verbis quidem legis haec & alia multa conouerfa sunt: sed ne quis peruerse callidus plura in eam inquirere audeat, recurramus ad allegoriam & dicamus: primum iubere legem, vt quisquis bonorum possessionem sibi comparat, curet fructus etiam inde percipere, quando virtutis felicitas in perfecto vltu consistit, per quam cōtingit vitae incolumitas. deinde non de domo hic, aut vinea, aut sponsa verba fieri, vt eam procus abducat, aut plator vindemiet, expressisq; vuis mustum degustans se exhilaret, aut alius extructam a se domum inhabitet: sed de animae potentius, per quas initia, profectus, perfectionesq; cōtingunt in actionibus laudabilibus. Harum principia ferme ad procus attinent. sicut enim procus nondum est vir, erit tamen: eodem modo quicumq; bona indole praeclitus, generosam castamq; virginem ducturum se sperat eruditionem, moxq; procum eius agit. profectus autem ad plantatorem possunt referri, sicut enim huius cura est incrementum stirpium: ita discendi studiosus dat operam vt prudentiae contemplationes augeantur plurimum. postremo perfectiones ad aedificium domus absolutae, sed nondum consolidatae. omnibus autem his tam perfectis quam incipientibus & proficientibus conducit vitam sine contentione agere, & abstinere a sophistarum dimicationibus, turbulentam litem ad subuertendam adulterandamque veritatem semper meditantibus. quia veritas pacem amat, quam isti prosequuntur odio. quod si descenderint in hoc certamen homines simplices cum peritissimis, omnino succumbent: incipiens, quia imperitus: proficiens, quia imperfectus, perfectus autem, quia nondum exercitatus in virtute. oportet autem sicut incrustationes paulatim harescunt & consolidantur: ita perfectorum animas confirmatas, alijs super alias meditationibus asuescere ne gradu dimoueantur. Quibus autem id non cōtingit, apud philosophos in sapientum nomen subrepisse dicuntur. aiunt enim esse impossibile, vt qui in sapientia plurimum promouerunt, & ad eius euaserunt fastigium, suam perfectionem nouerint. negant enim fieri posse vt qui ad finem peruenit, statim se peruenisse intelligat: sed consilium tenere ignorantiam, non illam procul remotam a scientia,

ria, verum aliā propinquam, parum distātem à ianua, quò postquam aliquis se pertuenisse intelligit, simulq; vires aduersariorū potest cōtra contētiōsam sophistarum aciem subsistere. sperandum enim est de talis viri victoria. quisquis autē nondum præteruictus ignorantia euasit ad lucē scientiæ, eum domi se continere consultius fuerit: hoc est non descēdere in certamen de rebus nōdum sibi satis cognitis: sed quiescere potius. qui verò per arrogantiam in luctam proflit, petitiones aduersariorū cauere nesciēs, ab eis præoccupabitur, & multabitur morte sciētiae, grauiore quā est vulgaris hæc animam à corpore dirimēs. sed hic exitus merito manet deceptos à sophismatibus. cū enim non possunt solutiones inuenire, mendacijs tāquam veritati credendo amittunt vitam sciētiae: quod accidit & his qui se sinunt decipi ab adulatoribus. nam horū anima sana & verax, per morbidam subuertitur & expellitur amicitiam. proinde cōsultum est, ne huiusmodi certaminibus se cōmittant qui discere incipiunt, cum imperiti sint: similiter & proficientes, cum imperfecti sint, nec non qui tum primum perficiuntur, quia perfectionem suam adhuc ignorant. quod si nō pareant huic cōsilio, alius, inquit, homo domū eius habitabit, vineam possidebit, vxorē ducet. quod perinde est ac si diceret; hæc iam dictæ potentiæ, studiij, profectus, perfectionis deficient nunquam, sed aliās alios homines accedēdo versabuntur cum eis, migrātes ex anima in animam, similes signaculis (nam & hæc post impressam cæcæ formā nihilo deteriora permanent) etiam si cōtingat impressos characteres vobiscum interire. cum enim sint immortales, innumeris ante vos familiaritate sua pepererūt gloriam: quos experta sunt, non sicut vos propter periculorum contemptum auersari suam consuetudine, sed vltro ad se accedere, & securitati suæ prospicere. proinde si quis virtutis amicus est, optet in se plantari bona omnia, & existere in sua anima, quemadmodum in statua tabulāq; perfectissima, quicquid ad decentem proportionem attinet: id secum reputans, esse innumerabiles qui capient eadem: quibus natura ipso præterito donabit omnia, felicitatē discēdi, profectum perfectionemq;: sed satius fuerit ipsum ante illos elucere, & cōcessas sibi diuinitus gratias in tuto reponere, potius quā obijcere hostibus audis ceu prædam paratissimam. ergo parua utilitas est principij quod iusto fine non obliuatur. sæpe tamen etiam perfecti quidam pro imperfectis sunt habiti, eo quod suapte alacritate, non dei benignitate profecisse sibi visi sunt. quæ

opinione

epinione iuueniliter inflati, & in immensum elati, è sublimi delati ad infimum baratrum interierunt. Si domum, inquit, nouam ædificaueris, & feceris in recto coronulam, caue habearis auctor necis in domo tua. si quis inde pro lapsus deciderit, grauisimum est enim ab honore dei prolapsus decidere, sibi metipsum coronam vsurpando, & ciuilem necem patrādo. suam enim animam interficit, quisquis honorat quod nihil est, struens sibi stultæ eruditionis ædificium. nam eruditio non senescit. quapropter nouam vocat eius domum. nam alias res tempus absorbit. hæc autem etiam si procedat in tempus longissimum, florem ætatis non amittit, virenti semper specie hilaris, & agilis assidua consuetudine. Aliubi quoque inter præcepta extat hortatio, vt affluente rerum copia, non nobis eam ascribamus, sed memores simus dei qui largitur vim & robur ad agendum. hic igitur finis felicitatis est, illa verò principia. itaque si quis obliuiscitur huius finis, ne partis quidem rebus bene frui poterit. Verum isti sponte per amorē sui labūtur, dum grauantur deum, qui solus amari à seipso meretur, vt perfectissimus, fateri auctor rem bonorum omnium. Sunt etiam qui omnem pietatis rudem mouēdo celeri nauigatione conati sunt in portum eius appellere, & iam proximi, iamq; sperantes inuehi, repente ex aduerso procella coorta, tum demum à recto cursu repulsi sunt, frustrati tot nauigationis commodis. Horum iactationis quis male precaretur? quando inuitis quod remoraretur accidit. Quis igitur assimilabitur his, nisi qui magnum, vt vocant, votum vouit? Si quis, inquit, subito coram eo mortuus fuerit, confestim polluetur caput voti eius, & raderetur. Deinde post paucum est caput voti eius. vtraque vox, subito & confestim, indicat non voluntariam mutationem animæ. Nam in peccatis voluntarijs opus est tempore consultandi, vbi, quando, quomodo aggredienda sint. Quæ autem inuiti admittimus. repente, ex improviso, momento (vt ita loquar) temporis ingruunt. Est enim perdifficile, ceu cursoribus, post institutum semel ad pietatem cursum inoffensē & sine respiratione ad metam recta decurrere, quandoquidem innumera sunt quæ obiacent pedibus mortalium. Cæterum ante omnia, quod sola præstat beneficentia, abstinere à voluntarijs peccatis, prodest ad repellendam etiam inuoluntariorum multitudinem. Deinde si & inuoluntaria nec multa admittantur, nec diu adhæreant. Pulchrè autem

rem inuita mutationes dies dixit irritos, non solum quia ratione caret peccatum, sed quia horum quæ sunt ab imprudentibus non potest reddi ratio. ideo sæpe cum talium factorum causam repositur, negamus nos scire, aut posse dicere: quia nec intercedere potuerimus, nec præscire. Rarum igitur Dei donum est, à carceribus ad metam usque stadium vitæ percurrere absque offensa lapsusque, ita ut naturam utranque peccatorum voluntariorum inuoluntariorumque liceat celerrimo cursu præteruolare. Hætenus de principio finisque dictum sit per occasionem Noë iusti, qui agriculturæ prima rudimenta consecutus, ad finem eius peruenire non valuit. ait enim scriptura, Cœpit esse agricola, non extremos eius scietur terminos adeptus est. quæ autem de plantatione eius dicta sunt, repetamus denuo.

PHILONIS IVDÆI

DE PLANTATIONE NOE

LIBER SECVNDVS.

N PRIMO libro de agriculturæ arte in genere quantum tempestiuum erat, diximus: in hoc de eius specie vinitoria pro viribus dicemus quod reliquum est. Nam iustus hic, non solum agricola, sed & propriè vinitor introducit, dicente sacra scriptura, Cœpit Noë homo agricola esse, & plantauit vineam.] Decet autem ut qui de singularibus stirpibus & agriculturis dicturus est, cõsideret primum stirpes in hoc vniuerso perfectissimas, magnumque illum plantatorem harum præsidem. Scilicet plantator ille maximus, & arte perfectissimus, huius rerum vniuersitatis rector est: plantata verò mundus hic, non vnicum stirpis genus in se continens, sed infinitos ceu palmites ex vna radice progerminans. Postquam enim essentiam inordinatam suapte natura cõfusamque in ordinem ex perturbatione & ex confusione in discretionem reducens mundi opifex formare cœpit, terram quidem & aquam radicaui in medio, aeris verò ignisque arbores in sublimi subduxit à medio. hæc autem circūquaque munivit æthere, extimum hunc terminum pro munimento custodiūque statuens, vnde celum Græcis nominatum videtur. interius terram cum sit arida inuehi aquis

aquis, nec ab eis dilui, igni porrò natura calido iungi aërem suopte ingenio frigidissimum non sine ingenti miraculo iussit. nonne enim prodigiosum videtur, id quod dissolubile est contineri à dissolutiuo, videlicet terram ab aqua? & frigidissimæ rei superpositam calidissimam, non extinguere tamen ignem ab aëre? hæc sunt illæ perfectissimæ plantationes huius vniuersi operis: maxima autem & omnium rerum feracissima stirps, mundus hic, cuius ceu rami sunt modo dicta germina. Nunc considerandum ubi sint eius radices, & quæ basis, in qua cõsistit more statuarum, corpus certe nullum credere debemus extra relictum errare, absumptra in vnum dei opus omni materia. perfectissimum enim oportuit effingi maximum opus ab opifice maximo. Non fuisset autem perfectissimum, nisi ex perfectis completum esset partibus. itaque ex tota terra & ex tota aqua aëremque ignemque, ne minima quidem exterius relictæ eorum particula, mundus hic cõfectus est. Vnde necessario sequitur, extra aut vacuum esse aut nihil. Si vacuum, quomodo id quod plenum est & solidum & omnium grauissimum non degrauatur mole sua, sustentatum à nihilo? ut somnio quiddam simile videatur, dum cogitatio semper quærit basim corpoream, quam requirit quicquid mouetur, præsertim mundus, quippe maximus omnium corporum, & multitudinè aliorum corporum, ut stellarum partium in sinu continens. Si quis igitur pudorem huius difficultatis non explicatæ veli effugere, ingenuè dicat, nihil esse tam fortè in omni materia, ut mundum baiulare valeat. sed æterni dei lex æterna firmissimum ac munitissimum fulcrum est rerum omnium. hæc à medijs ad fines, & ab extremis ad media se extendens, decurrit per longum naturæ stadiū cursu inuictissimo, in vnum conducens partes omnes constringensque. hanc enim pater qui ipsam genuit, vinculum fecit non rumpendum in perpetuum. meritò igitur neque tota terra diluitur à tota aqua, quod in sinibus eius accidit, neque ab aëre ignis extinguitur, neque contra igne inflammatur aër, dei lege se interponente: sicut elementa vocalia mutis distinguuntur. ut vniuersum hoc tãquam in literata musa concinat, minaces contrariarum naturarum concursus suadela dirimere interposito suo arbitrio. ita profecto radicatur arbor feracissima, & radicata stat firmiter, particulares autem & minores stirpes, partim mouentur & migrant, partim mouendo se nihilominus semel assignatū sibi locum obtinent. quæ ambulatoriæ sunt, animates ut nos vocamus, huius vniuersi gradioribus inditæ sunt partibus: terræ terrestres, aquæ natantes, volucres

volucres aëri, ignigenæ igni, quarum prouetus manifestè videri ferrur in Macedonia, sicut stellæ in cælo cernuntur. sunt enim & hæ animantes intellectu præditæ, consensu philosophatium: aliæ per se vagæ, aliæ fixæ, quæ tamen eadem cum mundo rotatæ circumactæq; vertigine locū mutare putantur. at quæ naturam imaginatione carentē habent insitam, quas propriè plantas dicimus, migratiuo quoq; motu carent. duo autē genera in terra & aëre fecit opifex. in aëre quidē volucres sensibiles, & potestates alias sensu haudquaquam perceptibiles. animarum sodalitiū istud est incorporarū, non in eisdem digestarū ordines. alias enim assignari ferunt mortalibus corporibus & post certos tēporum circuitus liberari denuo. alias diuiniorē habitū sortitas totam terrenā regionem cōtemnere. in summo autē propē ipsum ætherem esse purissimas, quas Græcorum philosophi heros vocāt & genios, Moses ex re nomen facit eis angelis: quod bonarum rerum internuntia sint à summo rege ad subditos, ac rursum pro horum necessitatibus legatione ad illum fungarur. terræ verò animalia terrestria stirpesque, alia duo genera attribuit, iussæ vt eorum matrem simul ac nutrice ageret. sicut enim mulieri & omni scemellæ fontes lactis sub partū scaruriunt, vt recētes fetus rigētur alimētis necessarijs & cōuenientibus: ita & terrestrium animalū matri terræ omnes stirpiū attribuit species, vt cognatis nō alienis cibis partus eius vterētur. stirpes tamen deorsum merso fecit capite, infixas fertilissimis eius partibus. Brutorum autē capita retraxit à terra, & summæ ceruici oblonga aptauit, & pro fulcro pedes anteriores ei supposuit. solus homo eximiū ornatum sortitus est. Cæterorū enim animalium ora deorsum flexit: quapropter ad terrā prona sunt hominē contrā erexit, vt cælum spectet, cum sit nō terrestris planta, sed cælestis, sicut à priscis accipimus. Quorum alij particulā æthereæ naturæ hanc asserētes, cognatione iungunt ætheri hominē. At magis ille Moses, nullæ creaturæ rationalis animæ speciē facit similem, quam inuisibilis dei pronūtiāuit imaginē: hoc ipso probam exstimās, quod essentiam formamq; diuinitus impressam habeat, cuius character æternus sermo est. Inspirauit enim (vt inquit) deus in faciem eius spiritum vitæ, itaq; necessum est, vt qui eum recipit, emittētis imaginē referat. ideo dicitur, ad imaginem dei factum hominē, non ad creaturæ alicuius. Consequēs erat igitur, vt quoniam humana anima exēplar suum authoris summi sermonem referebat, corpus etiam erectū ad purissimam partem

partem mundi cælum os attolleret, vt per hæc quæ in propatulo sunt intelligantur illa inuisibilia. ergo quoniam erat impossibile vt cogitatio perveniret ad aspectū eius Qui est, nisi mentis ab ipso attractæ, sicut sua cuiq; manifestè testatur conscientia: euidens simulacrū occulti oculi corpus hoc habemus, quod potest ad æthera suspicere. Cum enim hi ex corruptibili materia compacti oculi eousq; ascēdant, vt à terrena hac regione prouolent ad cælum remotissimum, pertingātq; ad eius terminos, quales existimandi sunt per omnia discurrentes animæ oculi: qui multo desiderio cōspiciendi eius Qui est volucres facti, non solum ad extremum æthera pertinent, sed à tergo relictis totius mundi terminis, ad ingentem illū properant. Quapropter in oraculis dicuntur sursum vocati, qui sapientia scientiaq; nunquā fatiantur. Fas est enim ad deum sursum vocari eos, qui ab ipso inspirati sunt. mirum enim si turbines procellæq; arbores stirpes rapiunt in aërem, & nauigia decem milium amphorarū capacia, mercibus onusta, quasi leuissimū aliquid ex alto mari auferunt, & stagna fluminaq; in sublime abeunt, in gremio terræ fluentis deficientibus, quæ exhauserunt ventorum vehemētes multiplicēs; vortices: omnipotentis verò dei spiritui inferna hæc omnia superante, mens suapte natura leuis non fit leuior, & ad summam altitudinem attollitur, præsertim hominis germanæ philosophiæ dediti. Hæc enim non vergit deorsum ad res terræ gratas & corpori, à quibus quā lōgissimē conatur discedere: sed sursum fertur, vt insatiabilis amatrix sacrarum feliciūq; naturarum sublimium. Quamobrē Moses præfectus custosq; orgiorū eius Qui est, sursum vocabitur. Legitur enim in libro Leuitico, Sursum vocauit Moyses. Beseleel quoq; secundo honore dignatus sursum vocabitur. Nam & hunc sursum Deus euocat, ad fabricā & curam sacrorū operum. Verū hic secundas huius euocationis partes, Moses verò sapiētissimus primas feret. Nam ille vmbas fingit, sicut pictores, quibus nō est fas animatū quicquam cōdere. Beseleel enim in vmbis faciens interpretatur. At Moses nō vmbas, sed naturas archetypas earū rerum quas fingendas sortitus est. & alioquin etiam summus ille author, alijs clarius manifestusq; tanquam in sole puro: alijs obscurius, tanquam in vmbra solet res suas ostendere. Nunc postquam disse-ruimus de grādiōribus mūdi plantis, videamus quomodo & in homine minore mūdo sapiētissimus opifex Deus arbores quādam condidit. Primum in corpore nostro quasi bono agro, seu suum

suum scrobes præparauit: in quas vnumquëq; tanquam mitem vtilem; arborem indidit, auditum in aures, visum in oculos, in nares odoratum, & suis quosq; locis ceteros. Attestatur autem huic meæ sententiæ fatidicus vates, qui in suis hymnis sic loquitur. Qui plantat aurem non audit? qui fingit oculos non inspicit? quin & alia, quæ vsque crura manûsque ac ceteras corporis partes externas internâsque pertinet, facultates omnes sunt generosæ plantulæ. sed quæ præstantissimos perfectissimôsque; fructus afferunt, penitus insite sunt in vim qua homo regitur. Sunt autem hæc: cogitatio, perceptio, coniectura, meditatio, memoria, habitus, dispositio, artium species multifariæ, scientiæ confirmata, virtutis totius contemplationum conceptus indelebilis. Horum nihil vllus homo plantare scit: sed vniuersorum vnus ingenitus est artifex, qui non solum creauit ea semel, sed & singula plantat quotidie. huic nostro sermoni adstipulatur etiam paradisi illius plantatio, de quo dicitur: Plantauit deus paradysum in Edem contra orientem, & collocauit ibi hominem quem sinxerat. id si accipiat de vitibus, & olearum, malorum, punicarum, similibusque arboribus, magna & incurabilis stulticia fuerit. queri enim posset in quem vsum factus sit. an propter amœnam habitationem? ergo totus mundus non est aptius deo summo regi habitaculum? annon & alia multæ res sunt ad excipendum tantum regem magis idoneæ? imò nefas est illi summo auctori assignari locum aliquem, præsertim cum non singulis annis fructum ferat arbores, ad cuius igitur vsum fructum paradysus hic erit fertilis? hominis certe nullius. nam paradisi nemo prorsus inducitur incola: quando & is qui primus è terra factus fuerat Adam, translatus inde dicitur. Deus certe sicut alijs rebus, ita & cibus non indiget. nam quisquis cibo vitur, necesse est vt primum indigeat eo, deinde instrumeta parata habeat, per quæ & ingestum recipiat, & digestum foras egerat. hæc autem in summi authoris felicitatem nõ competunt impia cõmentum hominum, ad tollendam pietatem sanctitatemque, virtutes maximas, inducentium Deum humana forma & affectibus humanis præditum. Eundem igitur ad allegoriam viris amicam perspicacibus, quando & oracula sacra occasionem nobis manifestissimè porrigunt. narrant enim in paradiso stirpes esse nostris nequaquam similes, sed vitæ, immortalitatis, scientiæ, cognitionis, intellectus bonarum rerum, & malorum imaginationis. hæc verò cum terrenæ non sint, necessariò rationalis animæ plantæ sunt existiman-

existimanda: cuius iter ad virtutem habet finem vitam immortalitatemque; diuersa verò via ducens ad virtutem, his amissis in mortem definit. Credendum est igitur benignissimum deum in anima, tanquam paradysum virtutis, & actionis quæ ex harum præscripto sunt, plantare, qui ad eius perfectam felicitatem conducit: quam obrem locum conuenientissimū assignauit paradiso nominatum Edem, quod interpretatur delitiæ, qui significat animam rectè cernentē, choreas agentem cum virtutibus, exultantem præ nimio gaudio, vnam delectationē innumeris hominum voluptatibus præferentē, quales solus consuevit sapiens. Hoc mero gaudio exhilaratus vnus è Mosis præcipuis sodalibus, in hymno exclamat suam mentem alloquens, Delitiare in domino: hac voce seipsum ad caelestem diuinumque amorem excitans, & ista quæ vulgus hominum pro delicijs iactat ostentatque; fastidians, totam mentem afflatu diuini furoris correptus, & in deo solo hilaritatem suam totam collocans. Illud quoque quod contra orientem paradysus esse narratur declarat ea quæ modo dicta sunt. Tenebricosa enim vespertina nocturnaque res est insipientia: splendida verò, fulgida, & verè orientalis prudentia: & sicut oriens sol totum cælum radijs illustrat, eodem modo etiam virtutes habent suos radios, quibus in mentem penetrando totam eam reddunt lucidissimam. Et homines quidem ad custodiam rerum suarum adhibent feroces bestias quæ insidiatores & raptores arceant: deus autem suis rebus rationales naturas præficit. Posuit, inquit, ibi hominem quem sinxerat: hoc est in solis rationalibus virtutibus. harum enim exercitationem vsumque; deus in eximias animas confert ceu munus honorariū. ideoque apertè dicitur, quod eum qui in nobis est verum hominē, id est mentem, posuit in honestatis hortis arboribusque sacratissimis. Qui autem mēte carent, hos nemo possit excolere, cum non sint ingenio capaci præditi. Non est igitur dubitandum, cur in arcam illam ingentem diluuii præparatam omnes animantium species introducantur, nulla in paradysum. Nam arca hæc corpus significabat, quod necessario capit affectionū vitiorumque; immanes pestes & indomitas: paradysus autem solarum virtutum est: quæ nihil immanis uetum admittunt aut quod ratione careat. Caute etiam non hominem ad imaginem expressum, sed hominem fictum inductum ait in paradysum. nam ille ad imaginem delinatus dei spiritu, nihil differt, vt mihi videtur, ab arbore quæ fructum fert vitæ immortalitatem, nam vtrumque; in-

corruptibile, portione honoratissima in medio sita dignatum est. dicitur enim lignum vite esse in paradisi medio. at ille alter constans est miscellaneo terrenoque corpore, natura simplicis & non ficta expers est: cuius exercitator solus scit habitare atrium & domum domini. Iacob enim simplex habitans domum inducitur, non eius frater versutus & varijs figmentis instructus animus. Conueniebat igitur, ut in paradiso, id est vniuerso hoc mundo medius radicaretur intellectus, insitas habens vires trahentes se in contraria, in discernendis eis ambiguus vtrum expectenda an fugienda sequatur: ut si meliora capesseret, immortalitate fruereetur ac gloriari in deteriora, in turpem mortem incideret. Tales sunt arbores quas ille solus sapiens radicaui in animabus rationalibus. Moses autem miseratus est paradiso virtutum pullos suopte arbitrio, potentiam dei clementesque ac mites eius virtutes precatur, ut vnde terrenus intellectus Adam exultat, illuc plantetur ille acute cernens populus. dicit enim, Inductos eos plantabis in montem hereditatis tue, sessionem in cathedram tuam perfecisti domine: sanctuarium domine, quod collocauerunt manus tue. dominus regnabit in secula, in aeternum & ultra. Clare igitur, si quis alius, didicit, quod deus demissis omnium rerum seminibus ac radicibus, author fuit ut arbor maxima germinaret mundus hic: qui & nunc videtur subindicari in modo dicto carmine, dum nominatur mons hereditatis: quia factoris nulla hereditas magis est propria quam opus ipsius. In hoc igitur nos plantari precatur, non ut irracionales fiamus, & contumaces ingenio, sed ut sequendo dispensationem illius perfectissimi, & imitando eius perpetuam constantiam, in offensa viuamus ac sobrie. nam iuxta naturam viuere, felicitatis finem esse prisce asseuerant. idem carmen consonat cum his quae dudum de mundo dicta sunt, eum esse instructissimam dei domum sensibilem, eamque factam, non increatam ut quidam existimant. sanctuarium autem, quasi splendorem est sanctis reditum, exemplaris imaginem. Nam quae sensui pulchra sunt, intellectui pulchrorum imagines sunt. quod autem ait paratum dei manibus, opifices mundi potentias eius significat. Et ne quis suspicetur eum indigere creatura quacunque, accinit necessario, Dominus regnabit in secula, in aeternum & ultra. Rex autem nullo habet opus, sed sub eius iura sunt omnia. Quidam autem aiunt hereditatem dei dici esseque, bonum ipsum, cuius usum fructum Moses nunc in votis nuncupet. quasi dicat: quia nos, tanquam pueros recens

ad discen

ad discendum admodum, introduxisti per sapientiae decreta & contemplationes, nec sine rudimentis esse passus es, planta nos in subtili sermone caelesti. haec enim est hereditas paratissima & domus commodissima habitationi, quam fecisti sanctuarium. es enim domine factor bonorum sanctorumque: sicut ediuerso malorum profanorumque creatura haec corruptibilis. Regna per insidioso tuo destitutus. Nam tibi continue seruire, non solum libertati praefere dum est, sed & regno vel maximo. Sed fortasse multis in mentem venit quaerere, quam rationem habeat illud. In montem hereditatis tuae, hereditatem dare conuenit deo, accipere autem eam, fortasse non fuerit rationi consentaneum. omnia iam ante sunt ipsius possessio. Quid si hoc dicitur de illis qui per excellentiam ad eius dominium pertinent, quem admodum reges imperant quidem omnibus subditis, sed maxime domesticis, quorum ad corporis curam & reliquum victum quotidianis vtuntur ministerijs. Idem quamuis totius regionis possessionum sunt domini, etiam earum quae priuati iuris sunt, tamen sola habere putantur quae commiserunt suis procuratoribus, a quibus annuos redditus exigunt. in eos secessus saepe animi gratia se conferunt, grauissimis regni ac reipublicae curis aliquantisper sepositis, & hi censentur possessionum regiarum nomine. item argentum aurumque & cetera pretiosa quae reconduntur apud subditos, regnum magis sunt quam eorum a quibus habentur: attamen sunt qui proprie dicantur regij thesauri, in quibus ordinarij tributorum exactores totius regionis prouentus solent reponere. Ne mireris igitur si & omnipotentis rerum omnium praesidis eximia hereditas esse dicitur sapientium animarum sodalium, quod acutissime cernente, inculpabili, recenti semper mentis oculo praeditum est, nunquam conuente, sed aperto continue, directoque intuenti. propterea sic & in maiore cantico dicitur: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adami, constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei. Et facta est portio domini populus eius Israel. Ecce iterum portionem & hereditatem dei dixit eos a quibus germane colitur & aspicitur. terrae autem filios, quos Adam nominat filios, dispersos dispartitque cateruatim, cum non possent rectae rationis ductu sequi. ita est profecto, societatis conjunctionisque causa est virtus, dissolutionis vero & separationis

affectus contrarius id satis declarat solenne sacrum, quod in diem propitiationis, ut vocant, incidit. tunc enim ex praecepto super duos hircos fors mittitur, altera domino, altera hirci emillario: scilicet super duas rationes, quorum altera domini sit, creaturae altera, ergo qui summum authorem veneratur, sibi ipsi honoris hereditatem parabit: qui creaturam, exulabit, pulsus est regione sacratissima in profana deumque baratra, tanta est Mosi cum deo familiaritas, ut hac maxime fretus, vehementiora & maiora quam pro aurum nostrarum captu proferre soleat dogmata: qui non modo heredem facit deum, sed quod incredibile est, hereditatem integram enim tribum quam ad illum superplex confugit, non agro donauit sicut ceteras undecim: sed ut eximiam honorauit sacerdotio, caelesti non terrena possessione. Non erit, inquit, tribui Leui portio nec hereditas inter filios Israel: quia dominus ipse hereditas eorum est, ex persona quoque dei canitur in eius oraculis in hunc modum, Ego portio tua & hereditas, nam perfecte purificata mens, quam se abdicauit creaturis omnibus, proculdubio nihil nouit praeter illum ingentem, ad quem accessit, & a quo recepta est. Quis enim potest dicere, Ipse mihi solus est deus, nisi qui nullam istarum inferiorum rerum amplectitur, quod institutum est Leuiticum, interpretatur enim haec vox, Ipse mihi, quod apud alios alia sunt in pretio, apud hunc solum ille optimus maximus author rerum omnium. Fertur quendam esse praeceptum infano amore sapientiae quasi mulieris formosissimae, cum sumptuosae pompae spectaret apparatus copiosissimum, versus ad quosdam familiares dixisset: videte amici quam multis rebus opus non habeo, & tamen nihil habebat praeter amictum necessarium: ne quis putet eum inflatum diuitijs, ut plerique solent, arroganter contra deum locutum esse, eadem legislator sapere docet eos qui non cupiunt creatis rebus direfcere, fastidientes quicquid genitum est praeter ingenti familiaritate, quem solum habent pro diuitiarum felicitatisque sine perfectissimo. Eant nunc & gloriantur qui condiderunt regna imperiaque maxima: alij quia ciuitatem aut regionem aut gentem unam subiugauerunt: alij quia tractus omnes terrae adusque eius terminos: Graecas barbarasque gentes, flumina omnia mariaque, quam multa quam magna sunt, in potestatem suam redegerunt, etiam si praeter ista sublimem illam naturam, quod vel dictu nefas est, quam solam seruituti non obnoxiam opifex condidit, sibi subiecissent: tamen est plebeiorum numero

censendi

censendi essent, collocati cum magnis regibus quorum hereditas deus est. Quanto enim possessor possidere habetur potior, & opifex opere suo, tanto magis illi accedunt ad maiestatem regiam, certe quod quidam aiunt bonorum virorum esse omnia, inter paradoxa refertur ab alijs, intuentibus externam copiam & inopiam, & neminem pecunijs possessionibusque carentem inter diuites numerantibus, at Moses adeo suspiciendam expetendamque omni studio ducit sapientiam, ut fortem eius non solum vniuerso mundo, sed & rerum omnium regi equiparet. Quod dogma non disputatorum est pro vel contra differentium, sed hominum firma fide constabiliorum, quando quidem nunc quoque sunt quidam pietatis simulatores, qui haec dictum quam factum procliuora calumniantur, negantes vel pium vel tutum dicere deum hereditatem hominis, quibus libenter dicerem: non miror, cum non germano affectu, sed supposititio adulterinoque ad as res contemplandas veniatis, nihil enim interesse putatis inter possessiones vinearum, oliuetorum similitudine, & deum qui sapientum dicitur hereditas, nec reputatis quod & pictori ars pingendi, & sua cuique artificii ars hereditas forsue censetur, non ut terrena possessio, sed ut olympicum praemium, nam huiusmodi res quamuis non sint dominij, profunt tamen habentibus, ergo & eum Qui est, fortem non vulgaribus istis similem intelligite sycophantae, sed maximum authorem bonorum cultoribus suis utilissimum. Nunc postquam de primo plantatore primaque planta quod dicendum erat diximus, transeamus deinceps ad disciplinas instar huius factas, in quarum mentione primus succurrit sapiens ille Abraham, qui dicitur plantasse agrum ad puteum iuramenti, & inuocasse nomen aeterni dei domini, nec indicatur plantarum proprietates, sed tantummodo regionis eius spatium, aiunt autem quibus mos est scrutari talia, quicquid in possessionem dei cecisset, diligenter descriptum, arborem, locum, fructum arboris, Arborem ipsum esse agrum, non germinibus terrae similem, sed in cari deo viri mente radicatum: locum, ipsum iuramenti puteum: fructum vero nomen domini, pro quo aeternus deus sumitur, singulis autem horum sua debetur ratio, ager centum cubitorum in longitudine, totidem in latitudine, si iuxta quadranguli naturam multiplicetur, decem milium solidorum cubitorum conficiet numerum: qui est crescentium ab unitate maximus & perfectissimus: ut principium numerorum sit unitas, quae per primam compositionem in decem milia definit, quapropter non-

nulli haud temerè vnitatē conferunt cum carceribus, cum mera verò decē milia: ceteros omnes numeros qui sunt in medio spatio, cum cursu certantibus. incipientes enim ab vnitatē tanquam à carceribus, in decem milibus finem statuunt. hinc arrepta occasione quidam aiunt per hæc significari, deum esse principium & finem rerū omnium, quæ opinio facit ad pietatē. hoc dogma plantatum in anima, pulcherrimū & cibo aptissimum fructum parit sanctitatem. cui plantæ locus commodissimus est puteus, qui vocatur iuramentum, in quo ferunt aquam non inuentam. Accesserunt, inquit, pueri ad Isaac, nuntiantes ei de puteo quem foderant, & dicente, Non inuenimus aquam. & vocauit eum iuramentum. hoc quid significet consideremus. Qui rerū naturas scrutantur, & singulas in disquisitionē vocant magna cum diligentia, similes sunt puteos fodientibus. nam & illi fontes latentes inquirunt, vtriusq; cōmune desiderii est potus inueniendi, sed alteris quo corpus, alteris quo recreatur anima. Quæadmodum igitur quidam fossiores puteorum quasitam aquam sæpe nō inueniunt ita qui vltius progrediuntur in scientijs, & diutius in eis inambulant, non possunt finem attingere, certè admodū doctos aiunt accusare suam magnam ignorantiam. Hoc enim tantum sentiunt, quàm lōgè absint à veritate, ex his vnus olim vsq; ad miraculū sapiens discere solebat, homines meritò ipsum mirari, qui hoc tantum sciret, scire se nihil. elige si libet quæcumq; artem maiorem minoremq; & aliquem in ea laudatissimū: deinde examina an præceptis artis respondeant artificis opera: videbis hæc ab illis nō exiguo, sed magno interuallo abesse, quādoquidem ferme impossibile est in quacūq; absolutum esse, quod hæc fontis in morem vndabundæ varias contemplationū species ebulliant. ideo iuramentū nominatur aptissimè, quod est fidei signum firmissimum, coniunctū cum dei testimonio. Nam cum iurantes in re dubia testem deum inuocent, nihil licet iurare certius, quàm quod nullius scientiæ finis inueniatur apud vllū artificem. idem dicere possumus & de alijs nostris potentijs penè omnibus. Sicut enim in dicto puteo negant aquam inueniri, sic nec oculis quicquam visum, nec auditu in auribus, nec in naribus odoratum esse contendunt, in summa nullū sensum in vllō instrumēto sensitivo, similiter nec in mente intelligentiā. Alioquin quomodo visus auditus mens falleretur, si in his essent firmæ vires cōprehensivæ, & non à deo qui eas indidit cōfirmarentur? Iam & de loco, in quo arbor ista floret satis locuti, tandem

& de fructu eius differamus: qui cuiusmodi sit, ex ipsius verbis scripturæ patebit. inuocauit enim nomē hoc, Dominus deus æternus: quæ appellationes eius Qui est indicant potētiās, dominus eam qua imperat, deus eam qua est beneficus. Quamobrè & sacer Moses in toto mundi opificio nomen Dei assumit: hoc enim conueniebat potētiæ, qua factor suas creaturas produxit ornauitq;. Ergo quatenus imperat vtrunq; potest, tum bene tum male facere, ad retributionem factorum se attemperans. Quatenus autem beneficus est, alterum solū vult, videlicet benefacere. Est autem maximū animæ bonū, non dubitare de vtrius regis potētiā, sed constāter metu ab imperij potētiā depēdente se exolvere, & spem fouere de propēta benignissimi numinis erga nos volūtate, fore vt aliquando ea vti frui contingat. iam hæc voces deus æternus, idem valent ac si dicat, non qui aliquādo largitur, aliquando non, sed semper & cōtinuè: qui sine intermissione benefacit, qui dona donis cumulando cōtinuat, cuius gratiæ inter se coniunctæ ac vnitæ, semper in orbem redeunt: qui nullam occasionem benefaciendi sinit præterfluere, cum sit dominus, & lædendi quoque potestatem habeat. Hoc idem & meditator ille Iacob postulat in fine precum sacratissimarum, dicens, Et erit Dominus mihi in deū: ac si dicat, iam non herili potestate libera erga me vietur, sed beneficia propitia & vsquequaq; salutari potētiā, sublato dominationis metu, & anima deuincta beneficijs mutuam gratiam cōsiliantibus. Quis hoc animo concipere valeat, quod dominus & dux rerum omnium, nihil de natura sua demutans, semper sui similis, continuè bonus est, & indefinenter munificus? à quo perennis bonarum rerum copia promanat, authore perfectionis omnium feliciū. huic regi fidere, qui non imperio suo superbè ad lædēdos subditos abutitur, sed cōmiter eis succurrit suis opibus, plurimum confert ad securitatē atq; tranquillitatem animi. atq; ita quod promissus iam ferme representauimus, arborem accipi pro deo rerum omnium authore optimo, & eius locum in nulla creatura perfectū inueniri, interdum tamen in eis apparere per authoris summi gratiā. fructum porro esse dei perpetuā beneficētiā, imbris more nunquā non depluentē. Sic & vir sapiēs imitatus primi maximiq; plantatoris artem, suā agriculturā ostentat. Iubet autē sacra scriptura etiam nos nondū perfectos, qui adhuc in medijs officijs cōtemur, exerci sic in re rustica. ait enim, Quando ingressi fueritis terram, quam dominus deus dabit vobis, & plantaueritis in ea omne li-

gnum pomiferum, auferetis impuritatem eius fructum eius. per triennium erit impurus, nec edetis ex eo. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur, laudabilis domino. Quinto autem anno edite fructum, vobis proficiet quicquid prouenerit. Ego sum dominus deus vester. igitur arbores pomiferas, prius quam in regionem à deo datam migretur, plantare non est possibile, dicite vate, Quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis omne lignum pomiferum. itaque donec extra eam moramur non possumus tales arbores colore, & merito. donec enim in sapientiae viam mens non progreditur, sed errabunda vagatur, siluestres tantummodo curat arbores, quae vel in totum steriles sunt, vel fructum ferunt ad cibos incommodum. sed quando ingressa via prudentiae, per decreta eius ascendit, & incipit in his omnibus decurrere, tum mites & mitium fructum feraces colit pro illis siluestribus, tranquillitatem pro perturbationibus, pro ignorantia scientiam, pro malis bona. Quoniam igitur is qui in virtute introduci tur longe à fine abest, merito postquam plantauit iuberetur auferre à planta impuritatem. hoc quid sit simul consideremus. ex officiis quaecumque sunt media, videntur mihi eandem rationem habere cum mitibus arboribus. Nam utraque vtilissimos ferunt fructus, altera corporibus, animabus altera. sed in medijs multa adnascuntur noxia, quae necessarium sunt auferenda, ne officiis melioribus. Annon dicemus miti arborem animae, redditionem depositi? verum haec putatione opus habet, & curiosiore diligentia. Quae nam igitur est ista putatio? nimirum haec: depositum quod accepisti à sobrio, nec ebrio, nec prodigo, nec furenti reddideris. Nam qui sic sua recipit, ab eorum usu excluditur iniquitate temporis. neque debitoribus aut seruis reddendum est, quibus foeneratores insidiantur & domini. Proditio enim est haec, non redditio. Neque ideo in paruis fide serues, ut per occasionem maiora capias. Piscatores quidem cum paruis elcis demissis, magnos pisces hamo capiunt, nemo criminatur, quia se aiunt hoc modo macelli annonae prospicere, & quotidie meas instruere talibus copijs. At vilis depositi redditione, fas non est inescare quemquam, ut ab eo maius auferas, manibus pauca porrigens, multis vero magnisque rebus defraudas eum animo. Ergo si ut ab arbore, ita à deposito quicquid impurum est auferas, damna, insidias, intempestiuitates, & huiusmodi omnia, mite facies quod alioquin abiturum erat in naturam siluestriam. in amicitiae quoque planta similes stolones amputandi sunt, ut potiores eius partes conferuentur. Sunt autem

hi:

hi: meretricum praestigiae, quibus in amatores vtuntur, & fraudes adulatorum. Videmus enim istas quae faciunt quæstum è flore corporis, magnam erga suos amatores praese ferre beneuolentiam: quae tamen non illos amat, sed seipsas, & quotidianis praelis inhiant. Adulatores quoque nonnunquam ineffabile odium calantes apud eos, quibus obsequuntur, tamen amare lautas coronas & gulosum otium, quae cupiditate inducuntur, ut colant eos, qui talia suppeditant. At illa sincera & non fucata amicitiae planta, excussis & dimissis huiusmodi rebus, fructum feret suis cultoribus vtilissimum, nempe fidem nullis corrumpendam muneribus. Propositum enim eius est, amico bene velle propter ipsum. At scorta & adultores suum agunt negotium, dum amatoribus, & quibus adulantur aliquid boni conciliant. Resecandae sunt igitur haec praestigiae simulationesque ab amicitiae planta, ut agnata pestes noxiae. itidem sacrificia foederumque stirpes sunt pulcherriimae, sed quibus adnasci solet malum superstitionis, excidendum prius quam coalescat firmitus. Sunt enim qui putant pietatem in macandis bubus consistere, qui ex furto, abnegato deposito, creditore fraudato, raptoque partis praelis portiones altaribus tribuunt homines vix expiabiles, putantes se poenas peccatorum sic redimere. Hos sic appellare libet: non corrumpitur istis, o vos quicumque tandem istis, dei tribunal, sed omnes male sibi conscios, etiam si quotidie centum boues imolent, aduersatur infantes vero, etiam si nihil omnino sacrificet, amplectitur. Gaudet enim deus aris nullo igne calentibus, quas cingit virtutum chorus, non istis flagrantibus flamma quam profanorum accenderunt profanae victimae, in memoriam reuocantes singulorum errata & ignorantias. Sic enim alicubi Moyses dicit, peccati admonere sacrificium. Ergo oportet talia cuncta magni damnum afferentia resecare ac tollere, sicut oraculum disertè iubet: aufer impuritatem plantae pomiferae. At nos ne post disciplinam quidem sumus dociles. Alij vero suopte ingenio docti quicquid bonum est repurgant ab inuolucris noxijs, sicut Iacob ille meditator cognomine. Hic enim virgas spoliavit tenuissimis corticibus, quod virebat detrahens, ut in terraso quod atrum erat, varietate non tam artificiosa, quam naturali, cognatus color albus eluceret. Quamobrem & in lege de lepra decretum est, eum in quo nondum varietas colorum extitit, sed alba vitilagine à capite ad pedes occupatur, purum esse: ut iuxta corporis similitudinem, vafriem variam & ambiguae mentis incertum affectum omittentes, certae veritatis sumamus

n s colorem

colorem simplicem. Et arboris quidem purganda ratio cum veritate congruit: de fructu verò non satis constat. Nam ficus, vvas, & in vniuersum fructus agricola purgat nemo. Lex tamē dicit: Fructus eius per triēnium erit incircumpurgatus, non comedetur ex eo. Quasi mōs fuerit, eum semper circumpurgari. Dicendum igitur, hoc quoq; vnum esse eorū quæ latentem habent intelligentiam, cum verba ipsa non quadrent admodum. Anceps enim est hæc oratio. Nam potest vno modo sic intelligi: fructus eius per triēnium erit, vt distincta vox à præcedētib; sequatur, incircumpurgatus, ac mox, nō comedetur. Altero sic, fructus eius per triēnium erit incircumpurgatus, ac mox per se, non comedetur. Prior ille sensus talis esse potest, vt triēnium accipiat pro tripartito tēpore, cuius ea natura est, vt diuidatur in præteritum, præsens, atq; futurū. Proinde eruditio fructum proferet, qui durabit & saluus permanebit per omnes partes temporis, hoc est non corrumpetur in perpetuum. Nam natura boni nō corrumpitur. Fructus autē incircumpurgatus non comedetur, quia purgati saniq; ciuiles sermones animam nutriunt, & mētī afferunt incrementum: cōtrarij verò non nutriunt, sed morbum creant & interitū. Altero modo, sicut in disputationibus dialecticorum hæc vox indemonstratus dicitur dupliciter, vel qui propter difficultatem agrē demonstratur, vel qui propter euidentiam non habet opus demonstratione: ita incircumpurgatus fructus est vel impurus egens purgatione, vel per se purissimus. talis est eruditio: fructus, per triennium, id est tripartitum tēpus, videlicet per omnia secula purissimus nitidissimūq; , à nulla obscuratus re noxia, non lauacris aspersioibusq; aut in totum alijs vllis purificationibus vnquam indigens. Anno autem, inquit, quarto omnis fructus eius sanctificabitur, laudabilis domino. Quaternarium numerum præter alios legis locos maximē in narratione de mūdi creatione magnificare videtur sermo propheticus. Nam pretiosam illam lucē sensibilem, quæ & seipsam & cetera manifestissimē indicat, parētesq; huius solē ac lunam, & stellarum chorum sacratissimū, quæ noctem diemq; , mēses annosq; , tum oriendo tum occidendo termināt, & numerū naturam demonstrant, in quibus rebus maximum animæ bonum situm est, ait creata quarto die. Nunc quoq; hunc honorauit eximie, non alio tēpore fructum arborum dedicans deo, quā anno quarto à plantatione: id quod rationem habet naturæ moribusq; valde consentaneā. Quoniā totius mundi radices quatuor numerantur,

terra,

terra, aqua, aer, ignis, & annuar tēporum vices sunt totidē, hiems, æstas, eorumq; confines ver & autumnus. Antiquissimus etiam quadrangulorum est hic numerus, constans rectis angulis, vt liquet ē figura geometrica. Hi recte rationis sunt significatiui. Recta autem ratio perennis virtutum fons est. Oportet tamē quadranguli latera esse aqualia. Aequalitas porro mater est iustitiæ virtutum reliquarum ducis ac principis. Itaq; patet aequalitatis iustitiæ omnisq; virtutis, præter alia, signum esse hunc numerum. Is vocatur etiam omnis, quia reliquos vsq; denarium & ipsum denarium potentia complectitur. de vnitate quidem cuius est perspicuum. Quod verò & ceteros deinceps cōtineat, ex numerorum supputatione facile colligitur. Vnum duo tria quatuor si cōponamus, eximetur omnis dubitatio. Ex vno enim & quatuor constat quinaris, ex duobus & quatuor senarius, septenarius ē tribus & quatuor, & triplici cōpositione ex vno tribus quatuor octonarius, rursus ē duobus tribus quatuor nouenarius. denarius autem ex iam dictis omnibus. nam vnū duo tria quatuor conficiunt decem. propterea Moses dixit, quod anno quarto erit omnis fructus eius sanctus. parem enim integrā plebem, sicut & vniuersa, vt ita loquar, habet rationē, propter denarium ē quaternario natū, qui est prima meta numerorū cōpositionum ex vnitate. Numerus aut denarius ac quaternarius dicitur omnis, sed denarius actu, quaternarius potētia. Ceterū eruditio fructū non modo sanctū, sed & laudabilē ait, non immerito, siquidē omnis virtus sancta est, gratitudo verò sanctissima, quam non legitime Deo exhibēt, quotquot putant eū placari sacrificijs, donarijs, sacrificijs. Nam ne totus quidē mundus ad templum in honorē eius suffecerit. sed præstat eum laudibus humanisq; colere, nō decātatī voce sonora & tinnula, verū modulatī in animo puro, quem solus Deus aspicit. Fertur certē antiqua fabula, à sapiētibus viris ad posteros per manus tradita, quæ ad nostras quoq; auidissimas discendi aures peruenit. Est autē talis. olim cum totū mundū opifex absolueret, quēdam ē prophetis rogauit nunquid desideraret nondum creatū, siue in terra & aqua, siue in sublimi aere, siue in cæli extremo ambitu. Respondit ille, esse quidem perfectā & plenā vbiq; omnia, vnum tamen se requirere, laudatorem horum sermonem, qui in rebus omnibus, vel quod minimum obscurissimūq; videretur, non tam laudem quā enarret. Ipsam enim enarrationē operum dei, laudem esse sufficientissimā, nullo egentem auctario, quando ipsa infu-

cata

cata veritas sit pro laude cumulatissima. Hoc responsum patri vniuersorum placuisse fertur, nec multo post exortum genus cæ norum & musicum ex vna diuinatum potētiarum virgine memoria, quam Mnemosynen quidā vocant detorto nomine. Hæc est priscorū fabula, ex cuius autoritate dicimus, nihil esse Deo magis propriū quā beneficere, nihil item creaturæ quā gratias agere, cum præterea nihil rependere valeat. Nam si quid aliud retribuere voluerit, id inueniet iam ante non ad creaturæ offerētis, sed ad ipsius omnium creatoris possessionem pertinere. Ergo quia didicimus vnum solum opus nobis competere ad honorē Dei faciens, videlicet gratiarum actionem, eam semper & vbique meditemur, tum voce tum bonis literis, nec vnquam desinamus vel orationes laudatorias, vel poemata cōponere, vt & per carmen & sine carmine, vtranq; tam prorsā, quā vrsā oratione, & mūdi opificē & mundum veneremur, illum, vt quidam ait, authorem optimū, hunc creaturam perfectissimā. Cæterū post cōsecratum anno & numero quarto omnē fructum animæ, quinto iam nos vtēmur eo fruēmurq;. Ait enim, Anno quinto fructum eius edite. Quandoquidem naturæ lege sancitum est, vt post creatorē demum ratio creaturæ habeatur in rebus omnibus, vt pro magno æstimādum sit, si potiamur vel secundis partibus. Quin & ideo nobis anni quinti fructum assignat, quia numerus quinaris est sensui proprius, & si verū fatendum est, sensus alit nostrum intellectum, aut per oculos colorum figurarumq; qualitates attrectās, aut per aures sonorum proprietates omnigenas, aut per nares odores, aut sapores per os, aut mollities cedentes, duritiesq; resistētes, & lenitates, asperitatesq; frigiditates, caliditatesq; per toto corpore sparsam potentia, quam tactum vulgō nominant, id ita esse, vt dixi, exemplo manifesto docent Lix filij, scilicet virtutis, non omnes, sed quartus quintusq; de quarto enim dicit Moses, quōd post eum natum mater interqueiuit parere, vocatur autē Iudas, qui interpretatur domino cōfessio. Quintum verō appellat Issachar, qui merces interpretatur, hunc quāprimū anima pererit, mox quod sibi accidit elocuta est. Vocauit, inquit, nomē eius Issachar, quod est merces, ergo Iudas intellectus benedicens Deum, & gratiarum actionis hymnos, indefinēter meditans, ipse reuera sanctus & laudabilis fructus erat, non ē terrenis enatus arboribus, sed ē natura bona rationali. Quamobrē natura quæ eum peperit dicitur destitisse parere, quando non habebat quō se verteret, iam ad per-

ad perfectionis progressa terminum. Nam inter omnia rectē facta nullus partus est præstantior, quā hymnus in Deum patrē omnium. Quintus autē filius quinti anni, ex quo fructum percipimus est similis. Nam & agricola mercedē quandam ab arboribus, anno quinto accipit, & animæ partus Issachar est, qui merces vocatur, & merito, quando post gratum Iudam in lucem est editus, grato enim ipsa gratiarum actio, merces est amplissima. Et arborum quidem fructuum proventus dominorū est. Prudentiæ verō eruditionisq; fructus non est hominis, sed solius, vt ait Moses, omnipotentis. Nam post hæc verba, fructus eius, subiicit hæc: Ego sum dominus Deus vester, euidentissimē docens, solum Deum esse fructus ex anima proueniētis dominum. Cū ea sententia & prophetæ cuiusdam cōcinit oraculum hoc: Ex me fructus tibi inuentus est. Quis sapiēs intelliget hæc? quis intelligens cognosceret ea? non cuiusuis enim, sed solius sapientis est, nosse mentis fructus cuius sit. Hactenus de antiquissima & sacrosancta agricultura, qua summus author in plantanda hac feracissima planta, scilicet mundo vsus est, & consequenter de ea quam bonus vir exercet, & de quadruplicibus præmijs, legibusq; ac præceptis eodem tendētibus, pro virili diximus. Nunc huius iusti Noë vinitoriam artē, quæ est agriculturæ species, consideremus. Dicitur enim, quōd cœpit Noë homo agricola esse, & plantauit vineā, & bibit de vino eius, & inebriatus est. Ergo ebrietatis plantā arte sciētiaq; iustus hic excolit, quā insipientes sine arte ac modo tractant temerē, itaq; necesse habemus de ebrietate quæ dicenda sunt, dicere. mox enim cognoscemus & vim plātæ, vnde illa nascitur. Verū ea quæ de ebrietate narrat legislator, aliās inspiciemus accuratius: nūc exquiramus & aliorum sententias. Fuerunt autem multi philosophi, qui rem hanc considerarunt non mediocriter. Quæritur enim, vtrum sapiēs inebriabitur. Est igitur duplex ebrietas, altera vino madere significat, altera vino delirare. Qui autē hanc quæstionē tractāt, alij negant vel nimio mero vsurum sapiētem, vel deliraturum ob pocula. Alterum enim horū esse peccatum, alterum peccati causam, vtrūq; alienum à boni viri officio. Alij cōcedunt bono viro indulgere proculis, sed delirare præ potu non item. Prudentiam enim eius sufficere ad resistendū si quid nociturū videatur, ne quid secus quā oportet accidat animæ: quandoquidem prudentia tantā vim habet ad affectus extinguēdos, siue seruēti amoris cæstro inflāmatos, siue multo vino calētes, vt his euadat superior.

superior. quia & in profundo flumine aut alto mari vrinantes, pars pereunt imperiti natâdi, pars huius negotij gnari sine mora enatât. Sic & nimium merum torrētis modo inundans animâ, nunc oppressam vsq; imum ignorâtia fundû demergit: nunc à salutaris eruditione subleuatâ non potest vilo modo ledere. horum alteri non satis, opinor, animaduertētes cum quâto malo suam sapiētē cōponant, ē sublimi eum tanquā aucupes in terram detrahunt, vt in calamitates quibus ipsi laborât inducant. alteri diuersam tēperantiâ virtutem intuentes fateri coguntur, quod qui haurit vinum immoderatus, impos sui factus aberrabit facili, nec manus solum sicut athletâ victi demittit, sed ceruicē quoq; ac capite defluente, genūq; labante, & pessum eunte toto corpore procidet. de hac re pramonitus non temerē in bibacitatis certamen vltro descendet, nisi propter magnâ vtilitatē aliquâ, puta salutē patriâ, aut honorē parentū, aut liberorum vel alioqui coniunctissimorum securitatē, aut in vniuersum ob priuatū aliquod publicūve negotiū. nunquā enim sustinebit intra se recipere venenum mortiferū, nisi admodum iniquo tēpore, per quod ē vita profligetur tanquam ex patria. nam hoc venenum, si nō mortē, certē creat insaniam: & quid verat etiam insaniam mortē dicere, cuius accessu præcipua nostri pars mens interit? quantū equidē intelligo, separatio corporis ab anima vt leuior, præ grauiore malo alienatione mētis, si qua detur optio, eligenda est procul dubio. Quapropter prisci Græci artem vini parandi *μαιωμένην*, vocarunt, & occupatas hac bacchas mænadas: quandoquidem insanîæ desipientiâq; causa est vinum immoderatē ingurgitantibus. & hæc quidem huius consideratio nis sunt tanquam procemia: pergamus nunc ad reliquâ, bifariâ, vt videtur, diuisam, alteris sapiētē admissurū ebrietatem asseuerantibus, alteris ediuerso id cōstanter pernegātibus. prior opinio his argumētis niti videtur. ante omnia quasdam res homonymas esse, quasdam synonymas. homonymiâ autem & synonymiam constat esse inter se contrarias. quia homonymia dicitur de multis subiectis cōmune nomen habentibus: synonymia verò de vno subiecto. canis vocabulum omnino est homonymū, cōplectens multa dissimilia, quæ per id significatur. nam & terreste latrans animal canis dicitur, & marina bestia, & celeste si dus, quod autumnale poëtæ vocât, quod ineunte autumno exoritur, maturandis perficiendisq; fructibus. præterea cynicæ fectæ antistites Aristippus & Diogenes, aliorumq; huius vitæ sectatorum

ætorum ingens numerus. Rursus alia vocabula sunt diuersa quidem, vnam tamen rem significantia, vt sagitta, telum, spiculum. nam id quod arcus neruo ad scopum eiacularatur, his omnibus nominibus dicitur. item vel palmula, vel remus, quo ad nauigationem pro velis vtuntur. Quoties enim aut nullis ventis aut aduersis impeditur nauigatio, in transitis confidentes, quorum est hoc officium, & tanquam alas protendentes, ceu volucrem nauem cogunt iter facere. at illa sublimis volitans percurrit magis, quàm fulcat maria, & magna celeritate in stationes tutas allabatur. item scipio, virga, baculus: vnius subiecti differentia sunt nomina, quo verberare, vacillantes gressus confirmare, inniti, alijsque multis modis vti licet. quæ nequam verbosius dicta sunt, sed vt clarius pernosceretur id de quo queritur. Merum vt vinum, ita & temetū prisci vocabant, quod nomen apud poetas sæpe est obuium, vt hæc quoque inter synonyma de vno subiecto prædicata censeantur. vinum atque temetum, & quæ hinc deriuantur, vt voce nō re discrepent, vini saturitas & temulentia: quæ vtraque nimium vsum significant, multis de causis bono viro fugiendum. Qui si vino mædebit, temulentus erit etiam, nec grauius lædetur temulentia, quàm si vino simpliciter expletus sit. hæc est vna sententia de sapientis ebrietate, altera autem talis est. nostræ tempestatis homines, paucis exceptis, nihil cum priscis habent simile, sed & verbis & factis magnam præ se ferunt discrepantiam. Nam & sermonem sanum validumque ad morbum perniciosum reduxerunt, quem exutum viuida athleticâque habitudine fermē in nihilum redegerunt, pro solido neruosoque præter naturam facientes prauis humoribus tumidum inflatumque inaniter, sed viribus cassum, vt cum maximē intenditur tum rumpatur facillime. actiones item studio dignas, ipsas quoque fecerunt ē masculis (vt ita loquar) fœmineas, & turpes ex honestis, vt perpau ci reperiantur vel dictis vel factis antiquorum æmulatores. Quapropter illorum seculo poëtæ historicique ac reliqui musicæ studiosi florebant, qui non aures deliniebant rythmis oblectabantq; sed quicquid in mēte fractum luxatumq; fuerat excitabant, item quicquid cōcinnum, adaptabant ad naturæ virtutisq; orgia. Nostra verò ætas fert coquos & cupediarios, tinctores & vnguetarios, magna curiositate semper nouum aliquē colorem, nouamque formâ, aut odorem aut saporem cōminiscentes in gratiam sensuum, vt imperatorē suum oppugnent intellectum.

lectum. Sed quorsum ista commemoro? ut ostendam etiam merum non in eodem nunc quo olim usu esse. Nunc enim vsque ad animi corporisque languorem putant absque respiratione bibentes, & vltro pincernas vrgentes, indignantesque illis cessantibus, dum caldam, quam vocant, frigefaciunt: & deliramentum illud Homericū, scilicet bibendi certamen conuiuiis suis repræsentant, in quo egregiè consistantur, auriculas, nares, manuum extremos digitos, & alias quasunque partes corporis sibi prærodentes inuicem. hæc sunt, ut videmus, huius nouæ, quæ nunc introducta viget, hilaritatis præmia: præter autem illius & antiquæ contraria. nam præsci omnis honestæ actionis à sacris faciebant initium, ita demum finem operatum sperantes: & quamuis rei gerendæ tempus ægrè cunctationem pateretur, tamē ante omnia curabant, ut votis ritè peractis litaretur, pro lucro moram hanc reputantes. inconsulta enim celeritas nocet, cunctatio speratam affert vtilitatem. scientes igitur, quod vini vsus magna cautela opus habeat, nec assatim nec semper adhibebant merum, sed deceter & suo tempore, peractis enim votis, & sacrificijs placato numine, post purificationem corporum & animarum aquis abluti & imbuti sacrarum legum cognitione, hilares & læti ad remissionem victum se vertebant, sæpe ne domum quidem repetentes, sed in templis ubi sacra fecerant permanentes, ut & sacrificij memores, & locum reueriti, sacrosanctum re vera celebrarent conuiuium, nec verbo nec facto vllò peccantes. ex hoc more natam aiunt vocem *μῆδος*, quasi *μῆδε το βίον*, quia post sacra demum præsci indulgebant poculis. Talis vsus meri cui magis, quam viris sapientibus conueniat, quibus nunc quoque debetur ea, quæ potationem præcedit sacrorū operatio. Nam nemo pene malus re vera sacrificat, etiam si perenni sacrificio x̄m bonum imolet quotidie. Nam præcipua victima mens ipsa non est integra. læsis verò non est fas aras attingere. hæc est ratio secunda, qua potationem à bono viro nō esse alienam ostenditur. tertia fit per diuersam etymologiam probabilis. sunt enim quidam qui putant huic rei non ideo tantum datū istud nomē quia soleat sequi post sacra, sed ἀπὸ τῆς μεθόδου, id est à remissione animi. relaxatur autem insipientium quidē ratio ad peccandum licentius: rectè sapientium verò ad fruendum tranquillitate hilaritatēque. fit enim vir sapiens vino maceratus seipso suauior. proinde ne hoc quidem modo errabimus, si ei potationem concedemus. huc accedit & illud, quod sapiētia nō est res dura & tetrica, deuincta

deuincta cogitationibus tribus, sed perpetua tranquillitate hilaris, plena gaudio lætitiāque: unde sæpe prorumpit in nō insulosus ac diſſeria, coniunctos tamen cū grauitate seria: quem admodum in bene temperata lyra contrarij soni in vnā melodiam consonant. certè iuxta sacri Moſis opinionem sapientiæ finis lusus & risus est, non iste quo pueri ac infantes delectantur, sed quo homines canī, qui non tam cōſenuerunt tempore quā bonis cōſilijs. Non vides quod illum à nemine alio quā à se ipso præceptore scientiam in qua se exerceret edoctum, non risibilem sed ipsum risum esse dicitis est Isaac, qui risus interpretatur, quem cōuenit ludere cum tolerantia, Rebecca Hebræis nominata. diuinum autem lulum animo plebeio non est fas videre, soli regi licet, cum quo diu habitauit, etiam si non omni æuo, sapientia. is appellatur Abimelech. qui prospiciens per fenestram, per apertum & luciferum mentis oculum, Isaac vidit ludentem cum Rebecca vxore sua. Quod enim aliud negotium sapientem decet, quā ludere, gaudere, hilareſcere cum honesta tolerantia. Vnde liquet quod temulentus erit etiam, temulentia conferente ad bonos mores, & afferentem coniunctam vtilitati relaxationem. videtur enim merum ea quæ cuique à natura indita sunt angere ac intendere, seu bona seu contraria, quod & alia res plerūque faciunt. Nam & pecunia bono viro author bonorum est, malo autem, ut quidem ait, malorum. rursum gloria insipientis malitiam reddit illustriorem, sicut iusti virtutem nobiliorem. ita & merum infusum malas affectiones temperat, bonas benigniores ac clementiores efficit. certè nemo est qui nesciat, quod cum è duobus contrarijs alterum plerisque conuenit, etiam alterum necessario conueniet. ut album & nigrum sunt inter se contraria: si album bonis malisq; conuenit, & nigrum utrique vtrisque; ex æquo conueniet, non solis alteris. itidem sobrietas & ebrietas sunt contraria. sunt autem sobrietatis particeps, ut maiores docent, boni malique. itaque vtrisque conuenit ebrietas. ergo inebriabitur etiā bonus vir absque vllò virtutis detrimento. quod si tanquam pro tribunali non solum artificiosis probationibus, sed etiam inartificiosis quas vocant vtendum est, ex quibus vna est quæ per testes fit, multos laudatos adducemus medicorum filios & philosophorum, qui non verbis modo, sed etiam scriptis attestantur huic sententiæ. multos enim reliquerunt cōmentarios intitulos de ebrietate, in quibus tantum de vino disputant, non attingentes delirationem, sed præ-

o terminantes

remittentes quicquid ad debacchationes insanas pertinet. itaq; horum etiam cōfessione temulentia est potatio largior. haurire autem vinum largius non obfuerit sapienti cum tempus est. ergo nihil peccabimus si concedemus ei temulentia. Quoniam autem nemo sine aduersario certans victor pronuntiatur, quod si certet, cum umbra pugnare videbitur, necesse est etiam contrariam opinionem defendentium argumenta producere, ut iustum fiat iudicium, ne altera pars in defensione damnetur. est autem primum & efficacissimum, quod nemo secretum recte committit ebrio. ergo vir bonus non inebriatur. sed præstiterit fortasse prius quam alia deinceps colligamus, ad singulas obiectiones respondere, ne molesti simus prolixitate nimia. Cōtradicit aliquis iuxta hanc rationem nec atra bile vnquam laboraturū sapientem, nec dormiturum, nec moriturū deniq; cuiusq; autē nihil horum accidit, aut anima caret, aut numē habet, homo certē nō est. & quod de ebrio dictum est, pari modo potest accommodari ad atra bili furentē, aut dormientem, aut mortuum. nam nulli horum secretum recte cōmittitur, quod penes sapientem recte deponitur. nō furit igitur, nec dormit, nec moritur sapiens.

PHILONIS IVDÆI,
DE TEMVLENTIA.

QVAE ab alijs philosophis de temulentia dicta sunt, ut potuimus in præcedenti libro memorauimus: nunc consideremus quam sit maximī sapientissimiq; legislatoris super ea re sententia. sæpe enim in suis legibus vini & producentis id plantæ vitis meminit. eius potum alijs permitxit, alijs nequaquam: imō eisdem aliquando concedit, aliquando non. hi sunt qui magnum votum vouerunt, quibus iam indicitur vini vsus, iam interdicitur, sacerdotibus sacra tractantibus, qui autem vino vtuntur, innumeri sunt, & in his pleriq; ob virtutem ab ipso propheta laudati. verū prius quam de his incipiamus dicere, quædam ad argumentum hoc spectantia diligentius cōsideranda sunt opinor, ante omnia quod Moses nō vnam rem, sed plures per merum significat, delirationem, demētiam, stuporem omnium sensuum, audivitatem insatiabilem, non probandam

bandam securitatē, & insipientiam quæ cetera huiusmodi complectitur, tum eā quæ in his omnibus extat nuditatem, in quam ebrium Noë deuolutū narrat. hos autem vini effectus dicit esse. Sed innumeri sunt, qui ne gustato quidē mero sobrios se putantes implicantur similiter, quos videre licet alios delirare delirareq; alios prorsus captos sensibus, alios nunquā expleri sitientes semper ea quæ non possunt assequi, eō quod destituatur scientia. alios cōtrā gaudētes & hilares, alios re vera nudatos. inter hæc omnia delirationis causa est noxia ruditas, non inscitia, sed scientiæ fastidium: stuporis, insidiatrix cæca ignorantia: insatiabilis, molestissima omnium affectionū concupiscentia: sicut lætitiæ causa est vsus virtutis simul ac possessio, at nuditatis non vna, ignorantia contrariorum, prauitas morum & rusticitas, veritas quæ fucatis rebus detrahit rectoria, discernens & separans à virtute quicquid vitiosum est. hæc enim duo nec vestiri simul possunt, nec exui. sed si quis reiecerit alterutrum, necessario contrariū eius totū exhauriet. sicut enim voluptatē & molestiam natura inter se contrarias pugnātesq; ut est in vetere fabula, in vnū deus coaptans fastigium, vtriusq; sensum nobis nō eodem sed diuerso tempore indidit, hac lege ut alteri decedētī succederet altera: ad eundem modum ab eadē radice, videlicet intellectu, duæ stirpes exortæ sunt, virtus atq; virium, nunquam nec germinantes nec fructum ferentes eodem tempore. quoties enim arescenti alteri, folia desluunt, contraria germinare virerēq; incipit, ut credibile sit vtrāq; alterius felicitate offensam contrahere se: quam ob causam valde naturæ cōsentaneam, iacob exitū, introitum Esau legimus, dicēte scriptura: Et factum est quando exiit iacob, venit Esau frater eius. Quantisper enim inambulat in anima prudentia, exterminatur amicus insipientiæ. sed quamprimū illa migrat, alter reuertitur gaudēs ob discessum inimicæ insensuissimæ, propter quam exulauerat. Hactenus satis præfati, iā ūngula quæ proposuimus confirmabimus, & à primo auspiciabimur. Ruditatem delirandi peccandiq; causam esse diximus, sicut ē vulgo innumeros præ mero delirare. nam ruditas peccatorum animæ, si vera fatenda sunt, caput est, à qua tanquam à fonte promauant actiones omnes huius vitæ, nullū omnino præbentes liquorem salubrem ac potabilem, sed salsuginosum, qui morbum atque perniciem gustantibus afferat. Quapropter legislator noster in nullos æquē scuit ac in educatos perperam, vel hoc argumento, quisunt quos non tam studium quam natura consociat, siue in-

ter homines, siue inter animantes ceteras? nemo etiam insanus alios quàm parentes dixerit. hoc enim natura docet absq; præceptore, vt nati curæ sint genitoribus, ipsorum saluti diuturnitatisque prospicientibus hostiam naturales protectores in hostium tradit ordinem, patrem matremq; accusatores è patronis faciens, vt qui soli seruare debuerant, perdant etiam. Si quis, inquit, habuerit filium contumacem & proteruum, qui non audierit vocem patris ac matris, & coërcitus obedire contempserit: apprehendent eum pater & mater eius, ducentq; ad senatum ciuitatis illius, & ad portam iudicij: dicentque ad viros ciuitatis suæ: Filius iste noster proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, conuiuijs vacat & computationibus: & obruet eum lapidibus populus, & auferetis hunc malum de medio vestri. Ergo quatuor crimina hic obijciuntur, contumacia, proteruitas, profusio in conuiuijs, & temulentia, grauisimum verò vltimum, natum è primo, videlicet cōtumacia, atq; ita per gradus auctum. nam anima cum primum cœpit rectorem contemnere, per proteruitatem contentionemq; ad extremum terminum peruenit temulentiam, demētia causam & desipientia. sed præstat in singula crimina ordine inquirere. Omnium confessione constat bonum esse parere virtuti, atque etiam vile: si cut contra non parere, turpe simul ac inutile. iam si accedat proteruitas, malum fit longè grauisimum. inobediēs enim minus malus est quàm contentiosus: quia prior tantum iussa negligit, posterior data opera nititur in cōtrarium, age inspiciamus rem attentius. Fac legē iubere vt habeatur honor parentibus, qui non honorat, est contumax: qui probo afficit, contentiosus. rursum quia seruare patriam iustum est, qui hoc facere grauatur, contumax: qui eam prodere conatur, proteruus dicendus est. item qui debitam gratiam rependere iussus tergiuersatur, facit contumaciter, qui autē in super damnum dat, peruiaciter elatus peccatum admittit immedicabile. præterea qui sacrificia & alia officia pietatis negligit, inobediēs est præceptis quæ lex super his rebus præcepit: proteruus autē in contrarium ad impietatem declinat, negans esse numen: qualis est ille qui dicit: Quis est cui obedimus? & rursum: Nō noui dominū. prioribus verbis negatur esse vllum numē: posteriora aiunt, etiam si quod sit, ignotum tamen esse: quibus verbis prouideria tollitur. nam si prouideret rebus, vtique nosceretur. quod autem de collatione in conuiuijs dicitur, si intelligatur de participatione prudētiæ rei præstantissimæ, est

vile

utile ac laudabile: sin de imprudentiæ deterrimæ, inutile ac vituperabile. In rem optimam hæc sunt symbola, desiderium virtutis, honestorum æmulatio, meditationes continuæ, exercitia laboriosa, indefessi labores. in contrariam verò hæc, remissio, negligentia, delicia, luxus, lasciuia. Videmus certe istos qui quotidie descendūt in certamen temulentia, & hoc agunt solum vt vini plurimum in ventrem ingerāt, symbola conferre tanquam in aliquid utile, mulctari tamē rebus omnibus, pecunijs, corporibus, & corporis vires per delicatū victum frangunt atq; molliunt, & animas hiberni torrentis in morem immodicis delicijs inundatas demergunt in baratrum. eodem modo qui collationes faciunt ad tollendam eruditionem, præcipuam sui partē intelligētiā lædunt, rescātes ab ea res salutare, prudentiā, temperantiāq; & fortitudinem atq; iustitiā. Proinde videtur non temerè lex hic vt vocabulo cōposito *συμφοροποιᾶ*, sed admodū significanter: quia qui contra virtutem suos conatus quasi quædam symbola conferunt, sauciant, dissecant, concidunt vsque ad extremam perniciē animas audiēdi atq; discendi auidas. Abraham quidem redire dicitur à concisione Chologomodor & regnum cum eo fœderatorum: ediuerso Amalec meditatoris illius extremū agmen concidere: vt nunq; naturæ ordine. Insecta sunt enim quæ contraria, & perpetuo sibi inuicem struūt perniciem. ceterum hic symbolorū collator vel ideo maxime culpari meretur, quod non contentus iniuste facere, socios quoque sibi ascribit, partim ipse docens alios, partim docentes audiens, vt & natura & institutione peccans, nullam sibi salutis spem reliquam faciat, quantumuis reclamante lege, & veritate ne quis societatem ineat causa maleficij. ita est profecto, multifariā serpit ac pascitur in hominum animis malum, bonum autem exile rarumq; in his inuenias. Est autem hic quoque admonitio perutilis, ne sequaris ea quæ vulgò iusta videntur, sed potius eos qui quod iustum est faciunt. Reliquum est quartū crimen maximū temulentia, non leuis, sed nimia. nam vino madere idem significat hic quod hausto veneno demētiā creante, scilicet ruditate, tumescere, accendi, arderēq; nec posse restinguere: sed cōflagrare, populante totam animam incendio. ideo merito sequitur vltio, purgās mentem ab omnibus improbis moribus. dicitur enim: Tolles illud malum, non ē ciuitate, aut regione, aut gente, sed ex vobis ipsis, nam in nobis ipsis insunt & quasi foueas sibi fecerunt cogitatio-

nes culpabiles ac reprehendendæ, quas necesse est excidere quando curam respuunt. Hunc igitur cōtumacem, proteruū, sermones verisimiles ceu symbola cōferentem in perniciem honestatis, mero ardentem & debacchantē in virtutes, & seipsum quoque laudentem enormiter per temulentiam, æquum erat habere parentes accusatores pro aduocatis: quorum est officium omnem admonitionem castigationemque adhibere sanabilibus. patris autem matrisque; vt communis appellatio, sic vires distinctæ sunt. proinde rerum opificem patrem quoque suæ creaturæ iuste possumus dicere. matrem autem, scientiam ipsius, cum qua congressus deus, non humano more, profeminavit creaturam. illa verò dei semine cōcepto, enixa est iusto partu vnicum illum dilectum sensibilem filium mundum hunc. Quapropter à quodam diuino viro inducitur sapientia de seipsa loquens in hunc modum: Deus creauit me primam operum suorum, & ante secula fundauit me. Necesse enim erat vt mater nutrixque omnium rerum creaturas omnes arate antecederet. horum igitur pariterum ac cūlationem quis ferre possit? imò ne mediocre quidem cōminationem, aut leuissimam incusatiunculam: nam ne donorum quidem largitatis quisquam capax est, ac fortasse ne mundus hic quidem sed quali parua lacuna influente magno gratiarum dei fonte celerrime repleta supereffluit. & qui beneficia nō possumus excipere, vltices vires ferre poterimus? Verum hi rerum vniuersarū parentes à præsentī sermone semouēdi sunt. factius est vt consideremus discipulos eorū familiaresque, qui curam & præfecturam animarum sortiti sunt, duntaxat non auersarum à musis & docilium. patrem igitur dicimus illum masculū perfectum rectumque; sermonē: matrem verò disciplinam illam encyclinam, æqualem choreæ more ac rotundam, quibus tanquam parentibus obedire bonū est atque commodum. eius patris præceptum est, sequi ac imitari naturam, nudā apertamque veritatem cōsecrādo. eruditio verò mater præcipit, institutis iustis parere, quæ per singulas ciuitates, gentes, regiones, statuerūt qui primū veritatem tenuerunt, non tam re quam opinione hominum. hi parentes habent ordines quatuor filiorum. Vnus vtrique obsequitur, vnus nutri, primo cōtrarius. ex reliquis vterque imperfectus, alter patrem vehemēter amat auditque, matrem & huius monita negligit: alter cōtrā matris vt videtur amantior, huic ministrat omnia, de rebus patris minime sollicitus. primus omnium iudicio palmam auferet, cōtrarius repulsam patietur & perniciō ē reli-

quis

quis alter secūda, alter verò tertia sibi vindicabit præmia: secūda qui patri obsequitur, qui matri, tertia. amatoris autem suæ matris, qui vulgariibus opinionibus ducitur, & per multimodā vitæ studia in omnigenas formas mutatur in morem Aegyptij. Protei, qui quoddam ingenio esset versatili, nullam veram certamque habebat speciē, figura manifestissima lothor est, effigies tumiditatis, ciuitatem ac rempublicā conuenarū miscellaneorumque hominum vanis opinionibus elatorum euidenter exprimens. Cum enim ille sapiens Moyses vniuersum populū animæ ad pietatem atque cultum dei reuocaret, & mandata huius legesque sacratissimas promulgaret, dicens: si eis inciderit cōtrouersia, & uenerint ad me, dijudicabo singulorum causas, & componā iuxta leges ac præcepta dei: accedens iste lothor opinione sua sapiens, diuinis bonis nō initiatus, sed affluctus humanis ac corruptibilibus, concionatur, & leges scribit cōtrarias legibus naturalibus, opinionem respiciens, cum illæ ad res veras referantur. attamen propheta & huius errorem miseratus, admonendum ampliusque docendum putat hominē, vt relictis inanibus opinionibus, constanter sequatur veritatem. Nos, inquit, exēpto & exciso ē mente inani fastu migramus in regionem scientiæ, quæ nobis certo debetur ex fide diuini oraculi. proficiscere nobiscū, & bene tibi faciemus. reijcies enim damnosam opinionē, pro qua lucraberis veritatem, qua nihil vtilius. Verum iste hoc quoque carmine nihil proficiente contra obstinationē, haudquaquam sequetur scientiam, properē ad suum inanē fastum recurrens. narratur enim respondisse inuitati: Non proficiscar, malo in terram meam & gentem reuerti: hoc est, ad cognatam incredulitatem imbutam falsis opinionibus. Quoniam veram fidem, amicam viris fortibus non didicit. cum enim ad ostentationē pietatis dicit, Nunc cognoui magnum esse dominū prædijs omnibus, suam ipse impietatem accusat apud peritos iudices. dicturi sunt enim: itane homo impius nunc demum cognouisti, quam prius nescueras omnipotentis magnitudinē? inuenisti quicquam quod antiquius sit quam deus? possuntne posterī maiorum suorum virtutem nescire? huius autem rerum vniuersitatis nōne princeps est conditor eius & pater? itaque si nūc demum ais à te cognitum, ne nunc quidē nosti, quia nō ab initio creationis. nec minus in simulatione deprehēderis, dum cōfers quæ non admittunt collationem, dicens te cognouisse maiestatem eius Qui est, superiorem dijs omnibus. nam si verē nōsses eum Qui est, non crederes vllum

o 4 alium.

aliud esse deū nullius potestati obnoxii. Sicut enim sol exortu suo stellas abscondit, tanto suo splendore perfusus nostris oculis: ita quoties animæ oculi sincero, puro, fulgidissimòq; luciferi dei sensibili splendore irradiantur, nihil aliud possunt inspicere. affulgens enim eius Qui est cognitio nihil non illustrat, ut etiam quæ sunt per se splendidissima, collatione hac obscurantur. proinde cum falso nominatis dijs nūquam certum verumq; comparare sustinisset, si eum verè cognouisset: sed quia vnum ignorabat, secutum est ut multos quamuis reuera non sicut, esse crederet. in qua sententia nemo non est, qui rebus animæ derelictis, miratur ista corporea coloribus figurisq; variata, ut sensus seduci faciles decipiat. Talis homo à legislatore Laban vocatur, qui veras naturæ leges non cernēs, subscribit falsis humanis legibus, dicens, Non est is mos in regione nostra, ut iunior puella prius elocetur quàm grandior. nam iste putat seruandum ordinem tēporis, æquum censens antiquiora prius, recentiora posterius in vsum adduci. at ille meditator sapientiæ, quippe gnarus naturarum nullo subiectarum tēpori, & recentiora prius, & antiquiora posterius appetit. cui moralis etiā ratio consonat. nam meditatores opus habent primum in iuuenilibus versari studijs, ut mox perfectioribus frui possint firmitus. & ideo nunc quoq; honestatis amatores non prius ad grādiōres philosophiæ fores se conferunt, quàm penetratis recentioribus, grāmatica, geometriāq; & encyclopædiā tota musica. nā artes hæ sequestræ sunt sapientiā sincerè ambientibus & ex animo. Verū alter ille agit callide, volens nobis natu maiorem obtrudere: non ut eam habeamus propriam, sed ut iunioris illecebris inescati denuo, remittamus prioris desiderium: quod plerisq; vsus venit, ad eruditionem per deua tendentibus. qui ab incunabulis (ut vulgus loquitur) admoti ad perfectissimum philosophiæ studium, indiguum rati non degustasse artes liberales, vix tandē ad eas applicuerunt animum. deinde à grandiore antiquiorēq; cōsideratione ad minorē iuniorēq; delapsi, apud eam cōsensuerunt, ut nunquam potuerint ad pristina recurrere. & hoc est opinor quod dicit, Absolve septennium huius: ac si dicat: ne sinas imperfectum bonū animæ: sed cura ut finem assequatur ac terminum, & adipiscaris posteriori quoq; bonorum ordinē, pulchritudinē corporis, & id genus cetera. Ille verò absoluturum quidem se non pollicetur, expleturum tamē, hoc est, nunquā omitturum quicquam quod ad incrementū cōplementūq; eius faciat, imò superaturum

peraturū difficultates omnes, etiam si se innumera impedimēta in diuersum trahētia obijciant. Videtur autē satis manifeste docere scriptura, quod cōsuetudines mulieribus magis q̃ viris curæ sint. per verba Rachel mirantis sola sensibilia. Sic enim patrem suum alloquitur: Ne moleste feras domine, nō possum tibi assurgere, quia iuxta cōsuetudinem mulierum mihi est. Ergo mulierum est sequi vulgares cōsuetudines. certum est enim, cōsuetudinem pertinere ad infirmiores efformationesq; animas: quādoquidem virilis, robusta, verēq; masculē rationis officium est, naturam ducem sequi. Miror autem veracitatem animæ, quæ in colloquio fatetur se non posse istis in speciem bonis assurgere, tamen veneratur singula, tantum non ea sibi ipsi præferens. quis enim nostrum resistit diuitijs? quis reluctatur gloriæ? nemo omnium. sed quandiu his caremus, magnificē loquimur, ut frugalitatis amici, quæ modico cōtēntis, æquis, liberalibusq; ingenijs competentem vitam cōciliet. quod si alicuius iam dictorum spes, aut saltem spei leuis aura aspirauerit, vanitatis coarguimur. statim enim cedimus non valentes resistere: & proditi ab amicis sensibus, destituimur omnibus auxilijs animæ, iamq; non dissimulanter, sed apertē in aduersariorum castra perfugimus. & merito. adhuc enim laboramus mulieribus cōsuetudinibus, quas nondum potuimus eluere, & ad viriles focos trāscurrere, sicut narratur de mente amātissima virtutum, Sarra nominata. huic enim omnia muliebria defuisse discimus ex oraculo, cum esset paritura progeniem, sine magistro docilem, appellatam Isaac. fertur etiam non habuisse matrem, marito cognata paterno tantum, non item materno genere. sic enim is de ea dicit: Reuera soror mea est, ex patre non ex matre. Videlicet non ex materia sensibili, quæ iam consistit, iam dissoluitur, quæ mater, nutrix, alitrixq; creaturarū dicitur apud priscos cultores stirpis sapientiæ: sed ex omnium rerum autore patrēque. hæc igitur mulier extra totum corporale mundum promicans, & exilarata diuinitus, pro risu habet humana fœdera, siue ad belli, siue ad pacis res pertinentia. nos autem à parum virili effeminataq; cōsuetudine cum sensibus, affectionibus, rebusq; sensibilibus deuicti, cōtra nihil eorum quæ apparent, insurgere possumus: verum ab omnibus his quæ occurrunt, vel inuiti vel sponte trahimur. quod si noster exercitus non valens patris mandata obire succubuerit, nihilominus subleuabitur auxilio matris, scilicet eruditionis mediæ, quæ iura legēsque in alijs alias ciuitati-

bus instituit. sunt item quidam qui maternis rebus contemptis, paternas amplectantur totis viribus, quos maximo honore sacerdotij dignatur recta ratio. horum acta si recensamus, per quae adepti sunt hoc praemium, cauillandi fortasse occasionem praebimus imperitis, qui decepti obuijs rerum imaginibus, latentes in obscuro vires earum non considerant. nam qui vota, sacra, & omnes templi ceremonias tractant, sunt quod vix credas, homicida, fraticida, familiarissimorum ac amicissimorum interfectores, qui debuerant esse puri ex puris electi, nullo ne inscien ter quidem patrato contacti scelere. sic enim dicit scriptura: Interficiat unusquisque fratrem suum, & unusquisque vicinum suum, & unusquisque proximum suum. & fecerunt filij Leui, sicut locutus est Moyses. & ceciderunt e populo in illa die circiter tria virorum milia. Tanta multitudinis interemptores laudat dicens: Consecraſtis hodie manus vestras domino, unusquisque in filio suo & in fratre suo, ut detur vobis benedictio. quid igitur dicendum, nisi communi quidem iure hos reos fieri, accusante matre publica consuetudine: naturali vero iure absolui, patrocinate patre sermone recto & rationabili. nec enim, ut quidam opinatur, viros interficiunt sacerdotes, animalia ratione praedita, quae constant ex animo & corpore: sed quicquid est carni amicum & sua mente rescant: quod existiment decorum esse sapientis legis cultoribus, alienare se ab omnibus rebus genitis, & habere illas pro hostibus. proinde fratrem non hominem, sed corpus animae germanum occidemus: hoc est à diuina parte studiosa virtutis mortalem & affectibus obnoxiam separabimus. occidemus item propinquum, non hominem, sed sodalitiū. hoc enim animae & inimicum est & familiare, alliciēs eam in laqueos, ut affluxu rerum sensibilibus mundata & obruta nequeat ad caelum caput attollere, salutarēque natura illas diuinas atque pulcherrimas. interficiemus & proximum. proximus autē menti est sermo qui profertur, probabilibus rationibus intermiscens falsas opiniones ad perniciē veritatis rei pretiosissimae. cur enim non plecteremus hunc quoque sophistam sceleratū, & quidem supplicio conuenientissimo, nempe silentio (nam sermonis mors est silentium) ne posthac intellectus distrahatur eius argutij: possitque omnino alienatus à voluptatibus germani corporis, & propinquorum vicinorumque sensuum praestigijs, solutus & liber dimissus, purē vacare his quae intellectu percipiuntur. hic est qui dicit patri matrique mortalibus parentibus: non vidi vos ex quores

res diuinas cōtemplatus sum. qui non agnoscit filios, ex quo innotuit sapiētiae. qui agnoscit fratres quotquot nō sunt abdicati à deo, sed saluari meruerunt per illius gratiam. hic est qui arrepto siromaste, quasi paruos, & scrutatus naturas corruptibiles, quae in cibo potuque felicitatem collocat, & ingressus fornacem (ut Moyses inquit) accensam ardentemque nimis iniquitatibus, nunquam exstinguibilem, vitam humanam videlicet, potuit mulierem per vuluam transfodere, quod visa sit esse causa gignendi, ut quae re vera patiat magis quam agat: atque etiam quemuis hominē substantijs affingentem affectus dei authoris rerum omnium. atqui hic homicida iudicaretur à multis qui libenter fauent mulierculis. sed deus pater omnipotens dignatur eum laudibus maximis, & nunquam auferēdis praemijs. ea fuerunt ingentia, & quidem germanitate quadam cōiuncta, pax & sacerdotium. erat enim egregiū facinus, profligatis hominum vulgi more viuientium penē inuictis copijs, & cupiditatibus in animo ciuile bellum excitantibus, pacem cōstabilire: ob hoc meritum non diuitias, non gloriam, non honorem, non principatum, non formā, non robur, non vllam dotem corporis, non terram, non caelum, non robur, non vllam dotem corporis, non mundum vniuersum, sed antiquissimū numinis verū cultum honore summo dignum, & mirificum ordinem sacerdotij modis omnibus expetendum accipere. germana autem esse haec praemia dixi nō temere, sed quia scio non posse verū sacerdotem fieri qui adhuc humanā & mortalem militet militiam, in qua vanae opiniones ducunt ordines: sed requiri ad hoc virum pacatum, à bello tam alienum, ut etiam sit pacificus, perpetuūque pacē colat sincerē ac simpliciter. tales sunt qui patrem & eius mandata magnificiunt, materna verō matremque ipsam negligunt. Infensus autē vtrique parenti, sic loquēs inducitur: Nescio dominū istum, nec Israelē emitto. Hic videtur aduersari tum cōtendentibus recta ratione ad deum, tum indolem eruditione cōstabilientibus, confunderēque cuncta modis omnibus. & sunt hodieque (nondum enim humanū genus à mera malitia repurgatū est) qui nec pietati erga deū, nec societati naturali hominū quicquam tribuunt, vtrique impietate praeferrētes, nec deo grati, nec fidi sui similibus: atque ita oberrāt per ciuitates pestes earū maximae, praecuriositate miscētes se tam publicis quam priuatis negotijs, vel potius si vera dicēda sunt, subuertētes vtraque: quos oportebat tanquā diros votis placato numine auertere: sunt enim pernicies omnium in quos incidunt. quapropter & Moyses

Moses decantat eorū exitium, deletoꝝ prius quā ipsi sibi possent succurrere, & proprijs opinionibus absorptorum tanquam fluctibus. Dicamus igitur deinceps de his contrario genere hominum, eruditionem rectāque rationem colentium, ad quos collati dimidiati erant qui alterius tantū parentis virtutes amulabātur. hi sunt & legum, quas pater rectus & rationalis sermo tulit, custodes optimi, & morum fideles dispensatores, quos instituit eorum genitrix efuditio, ab illo patre didicerunt honorare patrem vniuersorum: a matre verò, non contemnere iura publice recepta consensu ciuium. Quādo igitur mediator ille Iacob exaltans virtutis certamina, permutaturus erat aures pro oculis, verba pro operibus, profectum pro perfectione, benignissimo deo volente illustrare mentis eius oculos, vt iam manifeste cernebat quā prius auditu perceperat (oculis enim tutius creditur quā auribus) insonuit ei hoc oraculum: Non nominaberis posthac Iacob, sed Israel erit nomen tuum, quia cum deo validus fuisti, & cum hominibus. Est igitur Iacob discens & proficiētis nomen, pendētis ex auditu viribus: perfecti verò Israel, nam visionem dei nomen id significat, & quā virtus potest esse perfectior, quā eum Qui est videre? ergo qui summum illud bonū vidit, laudatur a paterno maternoq; genere, fortis in deo, robustus apud dominum & homines, quoniam per hac duo simul integrā illius boni possessionē adipiscimur. edoctus enim custodire leges patris, & iura matris nō cōtemnere, audebis ingenuē profiteri te obedientem patri filium, & placentē in conspectu genitricis. Annon satis est custodire iura probata genitis hominibus, societatis gratia: simulq; diuinas sanctiones, ob pietatis amorem? Quapropter fatidicus Moses per apparatus sacerorum, vtriusque rei perfectionem designat. non temere enim nobis arcā intus & extra laminis aureis induit, nō temere summō sacerdoti duas stolas attribuit, & duas aras ponit, exteriorē ad victimas, ad suffitus interiorem: sed volens nos per hāc signa docere virtutes vtriusq; speciei. debet enim vir sapiens & intus in anima inuisibili, & in externis actionibus ornatus esse prudentia omni auro pretiosiore: quoties autē ab humanis studijs secedens eum Qui est solum adoratur, vnicolorem veritatis stolam induere, quā nihil mortale attingit. est enim linea: quā materia non enascitur e mortalibus: rursus quoties transit ad curam reipu. deposita interiore alteram pictam & aspectu mirandam sumere. cum enim magna sit in vita varietas, opus est varia sapientia

sapientia clauū tenentis gubernatoris hic in ara seu vita cōspicua tergoris carnis cruoris & huiusmodi corporeorū videbitur magnam curā gerere, ne vulgare multitudinē offendant, quā bona corporis facit animi bonis proxima. in interiore verò omnibus rebus incruentis, incorporeis, non carneis, nec nisi rationalibus vterur, quā per thūs suffimentāq; significatur. nam vt hāc nāres, sic illa totam animā explent sua fragrantia. Sciendum tamen quod sapientia cum sit ars artium, videtur quidem variari diuersis materijs, tamen veram suam speciē immutabile ostendit acuto visu præditis, & his qui non circumfusa ei rerum mole distrahuntur, sed ab arte ipsa impressum ei characterem perspicunt. Ferunt Phidiam illum statuariū ex ære, ebore, auro, alijsque diuersis materijs confecisse statuas, in quibus omnibus vna eademq; ars emineat: vt non solum eruditi spectatores, verum etiam valde imperiti opificē agnoscant ex ipsis operibus. quemadmodum enim in gemellis natura eodem saepe vsa characterē penē indiscretas similitudines exprimit: pari modo etiam perfecta ars, cum sit naturæ imago & effigies, quando assumit diuersas materias, format & imprimit eandem cunctis ideam, vt hac maximē ratione fiant cognata germanaq; ac gemella eius opera: idem igitur efficiet ea quā inest sapienti potentia. tractans enim de eo Qui est, pietas nominatur & sanctitas: cum autē de cælo differit rebusq; celestibus, physiologia: meteorologia verò, cum de aëre varietatibusq; huius & mutationibus, siue per integras vices anni quadripartiti quas horas nominant, siue per singulos mensium dierumq; circuitus cōtingentibus, ethica verò cum de corrigendis morib. hominum: cuius species sunt, politica ad reip. curam, & œconomica ad rei familiaris pertinet: atque etiam sympotica, tractans epulas ac cōuiuia. rursus alia facultas est regia, regēdis apta hominibus: alia legislatoria, quā verat aut præcipit. omnium enim horum sapiēs, verē πολύτρομος, id est multominis, capax est, pietatis, sanctitatis, physiologiæ, meteorologiæ, moralis, ciuilis, domesticæ, regię, legislatoriæq; scientiæ, & innumerarum aliarum facultatum, in quibus omnibus vnā eandemq; speciem habere videbitur. in hac autem de quatuor prognatorum ordinibus mētiōe illud præterire non libet, quod confirmat hanc diuisionem partitionemq; capitum. nam fastuosum hunc & per stultitiam inflatū filiū parentes hoc modo accusant, dicēdo: hic noster, digito indicantes inobediētiā contumacemq; vbi demonstratiue dicēdo hic, declarat se &

se & alios genuisse, hoc est indoles generosas aut alteri parenti obsequētes aut utriq; quorum exemplum est Rubim. alios audiendi discendiq; cupidos, quorum est Simeon. nam hic auditus interpretatur. item alios dei supplices, quale est leuitarum sodalium. itē nonnullos canētes sonora non tam voce quā mēte hymnum gratijs agendis compositum, quorum praeceptor Iudas, propter virtutem quāsitam labore voluntario. quosdam item mercedibus dignatos & muneribus, ut Issachar. alios contemplatores caelestis numinis post derelictas sublimes cōsiderationes Chaldaicas, ut Abraham. alios à seipsis virtutem doctos, ut Isaac. item consilio viribusq; pollentes amicos dei, ut Moyses illum perfectissimū. Meritō igitur istum contumacem, proteruum, symbola conferentem, id est peccata peccatis annexentem, magna minoribus, recentia veteribus, voluntaria non voluntarijs, & tanquam vino calentem, per totam vitam ebrium debacchantemq; ut qui stultitiā merum magnumq; hauserit calicem, lapidari sacra lex iubet: quia & recti sermonis mandata patris sui, & disciplinā matris suae legitimas admonitiones sustulit: cumq; haberet fratres probos exemplum honestatis domesticum, ne horum quidem virtutem imitatus est, etiam praeuaricari ausus, ut corpus deum sibi fingeret, & Typhum Aegyptio more coleret, cuius signū erat iuuenis aureus: circa quem choreas ducendo insani, carmen concinunt, non suaue, quale in comestationibus, epulis, festisq; cōpotationibus, sed reuera lugubre funestumq; tanquam temulenti, multoq; Lyeo laxati nervos animae. Narratur enim quoddam Iesus audito tumultu populi dixit ad Moysen: Clamor pugnantium auditur in castris. qui respondit: clamor iste, quantum ego audio, non ad pugnam aut fugam hortator est, sed ad pocula. moxq; propinquior castris, videt vitulum & choreas. Quid autē hoc aenigma significet, docēbimus ut poterimus. Rex nostrae nunc trāquillae sunt & quietae, nunc perstreptunt importunis tumultibus. cum silent, habet pacem: ediuerso bellum implacabile cum tumultuantur. testis est qui hoc expertus didicit. tantō magis idoneus, audito enim strepitu populi, sic sollicitum eius curatorē ac praesidem alloquitur: clamor pugnantium auditur in castris. nam prius quā in nobis excitarentur ad clamorem irrationales impetus, mens erat stabilior. postquam autem animae regio strepere coepit dissonis vocibus, affectiones his excitatae seditionem intestinam commouent. ceterum castra ad bellū nata vidētur, ubi enim aliās rixae
sunt

sunt & pugnae cōtentionesq;, & cetera pertinacis belli facinora, nisi in hac vita quam in corpore agimus, quod allegorice castra nominat. haec castra solet intellectus relinquere, quando numine correptus ad eum Qui est accedit cōtēplaturus ideas incorporeas. Tollens, inquit, Moyses suum tabernaculū, tetendit extra castra, nō propē, sed procul. qua figura subindicatur, sapientem migrasse à bello ad pacem, & à mortali cōfusoq; exercitu ad pacatam rationalium felicitumq; animarum vitam diuinam. dicit autem & aliubi: cum exiiero ciuitatem, expādam manus meas ad dominum, & cessabunt clamores. caue autem putes haec loquentem hominem esse ex anima corporēq; contextū, siue complexum. siue contemperatum, aut quomodocunq; tandem nominandum est hoc compositum animal, sed mentem sincerissimam purissimamq;: quae tātis per dum in ciuitate corporis moralisq; vitā continetur se contrahit, & tanquam carcere inclusa, fatetur se non posse haurire liberiorem aērem. quod si contingat eam ex hac ciuitate exire, quemadmodum qui manicis pedicisq; ferreis soluuntur, sic solutos habens conceptus animi cogitationesq;, liberis dimissisq; uteretur etiā actionibus, ut mox affectuum incitamenta cohibeantur. Annon voluptatis intēsi clamores sunt: per quos quicquid libet impetrat: annon & cōcupiscentiae ferrea vox, minaciter flagitantis ministeria cessantium? annon & aliorum affectuum multifonus est & clamorosus strepitus? Verū etiam si centum ora centumq; linguas (ut poēta loquuntur) vni quisq; affectus habeat, ne sic quidē aures viri perfecti perturbare poterit, qui iam migravit nolēs in eadem cum eis ciuitate habitare amplius. ceterum dicente illo cui tale quid accidit, corporeum exercitū perstrepere bellicis clamoribus. procul pulso pacis amico silentio, sacer sermo assentit. non negat enim clamorem esse bellicū, alterius tamen generis putat quam nonnulli existimant, scilicet non cedentium aut vrgentium, sed qualem nimio vino grauati solent attollere. quod enim dicit, ad pugnam hortantiū, perinde valet ac si diceret, prelio vincētium. nam valida pugna parit victoriā. sic sapientē illum Abrahā post fufos fugatosq; nouē reges, videlicet quatuor affectus & quinque sensus, qui praeter naturā mouebātur, inducit scriptura hoc hymno cōfidentē & agentē gratias: Extendo manus meas ad dominū deū excellsum, creatorē cali & terrae, si à funiculo vsq; ad corrigiā caligae accipiā ex omnib; quae tua sunt. ostēdit autē, quantū equidem intelligo, creaturam omnē, calum, terrā, aquam, spiritum, animantes

animantes simul & stirpes. quisquis enim ad solum deum tendit animę viribus & ab eo iuuari sperat, meritò dicit, nihil accipiam ex omnibus rebus quę tuę sunt. non à sole diurnam lucem, non à luna ceterisq; sideribus nocturnum lumen, non ab aere nubi busq; pluuias, nō ab aqua & terra potum cibumq; non ab oculis visum, non auditum ab auribus, non à naribus odoratum, non ab oris salua gustum, non à lingua eloquiū, non à manibus dan di recipiendiq; facultatem, non eundi redeundiq; à pedibus, non respirationem à pulmone, nō concoctionē à iecore, non ab alijs viscerib. suum cuiusq; vsum, nō ab arboribus satisq; fructus annuos: sed omnia hæc ab illo solo sapiente, qui gratiā suā benignitatem largissimē distendit per omnia. atq; ita prodest omnibus. quisquis igitur eum Qui est potest cernere, & hunc rerū authorē agnoscit, creaturas eius minus quā ipsum honorabit, absq; adulatione dotes earū confitēs. est autē confessio iustissima hæc ipsa: nihil à vobis, sed à deo totū accipiā, cuius possessio sunt omnia: tamen per vos fortassis accipiam. estis enim instrumenta immortalis eius gratiæ. at inconsideratus cæcam habens mentem qua sola Qui est cernitur, hæc quidē nihil vsquam videt. sed quę in mundo sunt corpora complectitur suis sensibus, putans hæc esse causas omniū. quamobrē aggressus deos sibi fingere, simulacris, delubris, & alijs innumeris statuis ex varia fabricatis materia repleuit orbem terrarum habitabilē, pictores fictoresq; quos legislator noster exterminat ē sua rep. inuitans propositis ingentibus præmijs tum priuatim tum publice: vnde præter expectationem pro sanctitate inuecta est impietas. multorū enim deorum cultus in animis insipientium sit impietas, & honorem dei negligunt qui mortalia consecrant: quibus non satis fuit solis lunęq; pro libito, atq; etiam telluris & aquę vniuersę imagines effingere, sed iam brutis quoq; ac stirpibus promiscuē diuinos honores concedunt. eos quomodo hymni victorialis author increpet, iam ostendimus. Moyses quoque pariter postquam vidit regē Aegypti, iactantissimum illum intellectum, cum decurribus, id est instrumētalis corporis sex motibus, & cū triuiris eorū præfectis, qui etiam si nihil in rebus sis stabile, tamen putant de cunctis sentiendū tanquam certis & immutabilibus: hos inquam vbi vidit meritis impietatis poena luisse, & suum exercitum incurstationem effugisse hostium, egregiē præter opinionem seruatum, hymnum canit deo iusto verōq; remuneratori, à decentissimo & huic felicitati aptissimo exorsus carmen: quòd equum

equum & incesorem in mare proiecerit, & intellectum vestitum à proteruo quadrupede, id est bruti affectus impetu, deleuerit, succursor & protector factus perspicacis animæ, cui perfectam salutē impertijt. idē vates & ad puteū carmen occipit, non iam ob solum affectuum interitum, sed & ob acquisitam sapientiam possessionem incomparabilē, quam per puteum significat: quæ non in superficie sed in profundo habet laticē dulcem animabus sitientibus honestatis, necessariū potum ac suauissimum. priuatis autem non licet vel eruditionem haurire ex hoc puteo, sed solis regibus, quapropter dicitur: Saxo struxerūt eum reges. Est enim officium magnorum imperatorum ædificare sapientiam, non istorum qui armis terrā & mare subigunt, sed qui animæ potentijs varias in ea cōfusasq; turbas debellant. horū tui discipulos atq; familiares noscimus qui sic loquuntur: Pueri tui ceperunt summam virorum bellatorum qui nobiscum sunt. nemo est occisus, sed adduxit domum domino quisq; vir quod inuenit. videntur hi quoq; rursum victorale carmen occinere, perfectarum & principalium potentiarum cupidi. summarius enim & maximum numerum rationū fortitudinis à se captū aiunt: quos oportet bellicosos fuisse oppositos duabus legionibus: quarum vnus dux est difficilis venatu timiditas: alterius verò, furens audacia, vtraq; bonæ mentis experts. pulcherrimē autem dictū est, neminē esse occisum, ad significationē integræ perfectæq; fortitudinis: sicut lyra & omne instrumētum musicū deficit etiam si vnicus tantum sonus discrepet: concinnum verò est quādo ad vnum pulsum consonantes, eandem reddunt symphoniam. eodem modo & animæ instrumentum discrepat quidem quando aut audacia nimis intensum sonare cogitur iusto acutius: aut timiditate supra modum remissum in gauio remissum laxatur. tum verò demū consonat, quando fortitudinis omnisq; virtutis toni contemperati omnes vnā concinnā melodiam efficiunt: cuius symphonie concinnitatisq; magnum argumētū est, quòd offertur donū deo. hoc autem est colere conuenienter eum Qui est, apertē confitendo ipsius donū esse hoc vniuersum quicquid rerum natura continet. dicit enim appositissimē, Vir quod inuenit, hoc obtulit donum. Vnusquisq; nostrum quamprimū natus est inuenit magnum donum dei totum mundū, quem ille tibi & suis charissimis largitus est. sunt autem etiā particularia dona, quę & deum dare decet, & homines accipere, nimirū virtutes, & his conueniente actiones: quarum inuentionem plusquam ex-

temporalem, propter eximiam largientis celeritatem qua vi so-
let, nemo non miratur, etiam in eo qui nihil præterea magnum
habeat. ideoque rogat, Quid hoc tam cito inuenisti fili, miratus
affectus boni celeritatem. ille verò qui accepit beneficiū, conue-
nienter respondet, Quæ dominus deus tradidit. traditiones enim
& præceptiones hominum tardæ sunt, quas autem deus facit, ce-
lerrimæ, ut etiam temporis motum ocyssimum præueniant. Hi
sunt igitur duces qui ad fortitudinem & vim hortantes victoria-
leni ac gratulatorium hymnum auspicatur in choro, de quibus
modo diximus. alij verò qui ob fugā & imbelles animos calde
accepta lugubre canunt carmen, non tam vituperandi quam mise-
randi, haud secus ac qui à natura oblatum corpus habent: qui-
bus vel mediocris languoris occasio magnū ad incolumitatem
affert impedimentum. alij verò non quod molliores animi ner-
uos habeant succumbunt inuiti, oppressi aduersariorū validiori-
bus viribus: sed more voluntariam seruitutem subeuntium, vltro
sibi acerbos dominos asciscunt quāvis ingenui. & ideo cū vendi
non possint, miranda temeritate ipsi emunt dominos, idem fa-
ciendo quod solent isti ebriosi nunquam vino satiabiles. nam &
hi volentes non coacti magnam meri vim ingerunt, ut sua spon-
te sobrietate profligata ex anima sibi consciscant delirium. ait
enim, Vocem hortatium ad potationem ego audio: hoc est, non
inuitos furore laborantes audio, sed vltro sibi accersentes insa-
niā. Omnis aut qui castris propinquat, vitulū vider ac choreas, &
mox ipse quoque commouetur. in typhū enim euisque saltatores inci-
dimus, quotquot propè corporea castra volumus gradū sistere:
quandoquidem contēplatiui homines & res incorporeas visere
desiderantes, cum sint ab omni fastu alienissimi, longissime re-
moti à corpore solent degere. proinde ora deū ne vnquam hor-
tator fias ad pocula, hoc est ne vnquam sponte præcedas in via
ferente ad ruditatem & insipientiā. mala enim quæ inuitis acci-
dunt, dimidio leniora sunt, cum nō grauētur à sincera conscien-
tia. quod votum tuum si exaudietur, iam non eris priuatus am-
plius, sed honorem acquies maximum, nempe sacerdotium. so-
lorum enim propemodum sacerdotum & dei cultorum est offi-
cium sine vino sacra facere: quod vinū & quicquid creat delira-
tionem, sanitati mētis sit contrariū. Locutus est, inquit, dominus
ad Aaron dicens: vinū & ficera non bibetis tu & filij tui tecum,
quādo ingrediemini in tabernaculū testimonij, aut accederis ad
altare, & non moriemini: legitimum sempiternū in generatio-
nes

nes vestras, quo à profanis sancta, & ab impuris pura distinguā-
tur. Aaron autē est sacerdos, quod nomen interpretatur monta-
nus, sublima cella; sapiens ratio, non per iactantia mole inani
fastu turgidam, sed per magnitudinē virtutis, quæ mētem vltra
cælum attollēs, non sinit cogitare quicquam humile, qui autem
sic affectus est, merum & omne venenū insaniam afferens nun-
quam vltro sibi admouebit. incumbit enim ei necessitas ut
aut sacrosancta tabernaculi penetralia ingressus secretis sacris
operetur, aut ad altare accedēs victimas pro sua populi; salute
immolet. quæ negotia sobrietate opus habent atque solertia. me-
certe subit mandati huius admiratio. Sicut enim veneranda res
est, sobrios & sui cōpotes ire ad vota & sacrificia: sic ediuerso ri-
dicula si quis corpore animoque præ vino labante id facit, nisi for-
tasse quoties domini & parentes & principes adeūdi sunt, curare
debet seruos & filios & subditos ut sobrij sint, nequid dicto fa-
ctū peccent, neue poenam incurrant, si videantur dignitatem
maiorum contēnere, aut, si clementius cum eis agatur, certē irri-
deantur: omnipotentē verò patrē aliquis adoraturus cibum, po-
tum, somnum, cateraque quorum vsum natura postulat nō mode-
rabitur? maleque ad lautiores victū declinans imitari luxu per-
ditos? & oculis nimio vino grauatis, vacillante capite, obliqua-
ta ceruice, crapulam ructans, totoque corpore languidus, aquam
abluendis manibus aut aras attinget ac victimas? atqui tali non
est fas vel procul sacros ignes intueri. quod si hæc intelligantur
non de tabernaculo altarique constructo ex vitibili & inanima &
corruptibili materia, sed de illis inuisibilibus sola mēte cernen-
dis, quorū ista sunt sensibiles imagines, tantò magis obstupescet
ad huius præcepti miraculū. quoniam enim omnium rerum aliud
exemplar aliā imaginē fecit opifex, virtutis quoque archetypū pri-
mo fecit, quo mox expressit characterē ei simillimū. quod quidē
archetypū signaculum incorporeū idea est: imago autē expres-
sa corpus iam, sensibile quidē suapte natura, nondū tamen expo-
situm sensui: sicut in altissimi oceani gurgitibus enatū lignum
diceremus posse quidē vri, nondum tamē igni obnoxium, quippe
marino humore madidū. Ergo tabernaculū & altare intelligen-
mus ideas, alterā virtutis incorporeæ significatiuā, alterā sensibi-
lis eius imaginis. altare quidem, & superimposita, videtur facile:
vel quia sunt in atrio foris, vel quia noctu ac interdiu perpetuis
illustrantur ignibus. tabernaculū verò & quicquid eo cōtinetur,
non patet oculis: non ideo tantum, quia situm in penetralibus,

verum etiam quia propinquant, aut curiosus intuenti, sine clementia supplicium lex intentat: nisi quis integer sit & purus ab omni magna paruaque: noxa, omnibus naturae dotibus praeditus. nam huic permittitur ut quotannis semel ingressus inspiciat non videnda ceteris, quando in hoc uno incorporeorum incorruptibiliumque bonorum alatus amor celestis inhabitat. is quando ab idea percussus sequitur signaculum illud quod particulares virtutes exprimit, considerando mirandoque pulchritudinem eius diuinissimam, ad quam accedit expressam ab illo archetypo, mox eum subit rudiratis & ineruditionis obliuio, succedente eruditionis ac scientiae memoria. & ideo dicitur: Vinum & siccera non bibetis, tu & filij tui tecum, quando ingrediemini tabernaculum testimonij, aut ad altare accedetis. quae verba non tam interdicens sunt, quam decernentis pro sententia. nam interdicens sic loqueretur: vinum quando sacrificabitis ne bibatis. qui vero sententiam profert, mauult dicere non bibetis. non est enim possibile ut inscientiam causam ebrietatis delirationisque: animae, in se admittat, qui iustitiam meditatur, & oblectat se per singulas virtutum species. solet enim scriptura hoc vocare tabernaculum testimonij: siue quia verax deus virtutis testis est, cui non sine bono nostro credimus: siue quia virtus confirmat animas extirpans cogitationes incertas ac dubias: & in vita quasi pro tribunali veritatem reuelans. Ait enim propheta non moriturus qui sobrius sacrificat: quod ruditas mortem, immortalitatem afferat eruditio. nam sicut nostris corporibus interitum morbus, incolumitatem affert sanitas: itidem animas prudentia seruat, cum ipsa sit mentis sanitas: imprudentia vero interimit, cum sit morbus earum insanabilis. Addit autem disertè, hoc legitimum aeternum: docens nos immortalem hanc legem esse inscriptam naturae tabulis, quae pronuntiat eruditionem rem saluberrimam, inscientiam vero causam morbi ac interitus. quin & hoc inde discimus, id quod verè legitimum est, consequenter aeternum esse: quando & recta ratio, quae legis vicem obtinet, non est corruptibilis. nam eduerso quicquid iniquum, vix uno die durabile à seipso dissoluitur, confessione omnium qui sapiunt, proprium autem legis & eruditionis est, profana à sacris, ab impuris pura discernere: sicut eduerso iniquitatis & ineruditionis, inter se pugnantia confundere commiscereque omnia. Quamobrem & Samuel regnum prophetarumque maximus, vinum & quicquid epotum inebriat, sicut sacra eloquia testantur, ad extremum usque diem non bibit. ascriptus est enim in diuinum exercitum.

aitum, qui nunquam imperatoris sapientissimi providentia destituitur. is Samuel fuit fortassis homo, accipitur tamen non ut compositum animal, sed ut mens, solo dei cultu ac ministerio gaudens. interpretatur enim ordinatus deo, eo quod actiones eas quae à vana gloria proficiscuntur, grauem turbationem ordinis existimet. hic ex humana matre nascitur, cuius nomen interpretatur gratia. nam sine diuina gratia non est possibile vel deferere mortalia, vel immortalibus semper adherere. ceterum quaecumque anima impleta fuerit gratia, gaudet cōfestim & ridet exultatque: tra se. & idem dicitur ad eam à quodam puerulo, non uno, sed à quolibet iuueniliter petulante: Quousque temulenta es? aufer istam temulentiam à te. Solet enim correptorum numine non solum anima concitari ceu quodam aestro, sed & corpus erubescere incandescenteque, interno gaudio prorumpere in exteriora: quae res multos insipientes decipit, qui sobrios vino madere autumant. est tamen quaedam ebrietas etiam sobriorum, qui bonameraca hauriunt, & propinationes à perfecta virtute accipiunt. ceterum qui temulenti sunt, ne degustant quidem prudentiam, qua abstinendo famem eius sentiunt continuam, merito igitur ad iuuenilem irrisionem venerandae austeritatisque vitae insultatem responderetur: Mulier dura dies ego sum, vinum aut potum inebriantem non bibi, & effundam animam meam coram domino. Ingentes opes animae, quae gratijs dei plena est, primum duram diem vocat seipsam, respiciens illudentem puerulum, nam huic & cuius insipienti aspera, ardua, difficillimaque videtur via ducens ad virtutem, sicut & quidam è priscis testatur dicens:

Omnia vitium facile est contingere cuius.

Contra virtutem sudoribus undique diui

Præsepere. Et longus ad hanc perq; ardua callis.

Asper & est primum: sed ubi alta cacumina victor

Contigeris iam sit facilis, licet ardua dudum.

Deinde negat se vino & potu inebriante usam, & perpetua vitae sobrietate gloriatur. nam obtinere cogitationem liberam, puram, immunemque ab affectionibus perturbatricibus, res est profecto admiratione dignissima. Unde sit ut intellectus sobrietate mera saturatus, semper & per omnia cum deo versari properet. Quid enim aliud sibi volunt illa verba, Effundam animam meam in conspectu domini, nisi totam seipsam ei consecrabo: id sit quoties quis abruptis quibus prius stringebatur vinculis, quae mortalis

vita indiderant vana studia, exolutus omnibus, & intantum ex-
spatiatus, extentus, effususq; ut vel ad extremos mundi pertin-
gat terminos, ad pulcherrimam celeberrimamq; illam ingenti
cōtemplationem penetrat. hic igitur chorus sobriorū est, erudi-
tione ducem sequentium: alter verò prior ebriorum, cuius
princeps inscitia fuerat. Quoniam autē ebrietas non solum de-
lirationem significauit, natam ex ineruditione: sed & in totum
sensus priuationem, quam in corpore nimium vinum producit,
in anima verò ignoratio eorū quae merito sciri deberēt: superest
ut dicamus paucis de ignorantia, duntaxat ea memorando quae
sunt opportunissima. quis igitur est morbus corporis, cum quo
conferenda sit ignorantia? aut cum cuius sensus priuatione con-
ferri potest? certe qui oculis auribusque multati sunt, nihil vel
videre vel audire valent, dei lucisq; propter quae sola (si verum
fatendum est) vitam experimus, nesci: & in perpetuis tenebris
sempiternaq; nocte habitant, surdi ad parua magnaque omnia:
quos merito vita communis impotentes solet nominare. nam
etiamsi reliquae corporis vires vniuersae incolumes sint & abso-
lutissimae, tamen supplantatae ab orbitate oculorū aeriumq;, ma-
gno casu corruunt, ut nō amplius possint resurgere. id em̄ quod
hominem fulcit, verbo quidem pedes sunt, reuera autē auditus
visusq; quos donec habet integros, erectus incedit, priuatus ve-
rō his, procliuatur & e medio tollitur. idem omnino ignoran-
tia sunt effectus in anima, laedentis eius visum auditumq;, nec
lucem nec sermonē in eam intrare sinientis: hunc nequid doceat,
illam nō res inducat: atq; ita offusis irrationalibus tenebris pro-
fundissimis, ex formosissima animae specie solum saxū reddi-
tur. nam ignorantia contraria scientia quodammodo animae pro
oculis est & auribus: quippe quae & intendit animae in ea quae di-
cuntur, & res dispicit: nec inquam vel videndo vel audiendo fal-
li sustinet: sed quicquid auditu spectatur, dignum censet consi-
derat contemplaturq;: & si forte itinere terrestri aut navigatio-
ne opus est, peruadit vsq; terra ac maris terminos, ut plura vi-
deat, & aliquid recentius audiat. impigerimus enim est amor
scientiae, inimicus somno, amicus vigilijs. proinde semper exci-
tans & acuens cogitationem, cogit eam obambulare omnia, au-
ditum faciens auditum, & ingente ei discendi stimulo instillans. er-
go scientia visum auditumq; praeber, quib; freta bene se gerit ani-
ma. nam qui videt auditq;, scit quid sit vtile, & id expetendo, su-
gendoq; contrarium, proficit. ignorantia verò grauiorem quam
corporis

corporis multationē animae inferēs, omnium peccatorū causa fit:
quando caret omni externa ope, ut quae nec ipsa sibi prospicere
potest, nec praemoneri ab alijs. proinde vsquequaq; destituta, &
derelicta a custodibus ac praesidibus, a quibusuis hominibus re-
busq; patitur insidias. cauendum igitur ne inquam tantam meri-
damus a scientia, ut ignorantia suas densissimas tenebras in anima
possit spargere. Sunt autē duo genera ignorantiae, simplex alterū
prorsus sensu carēs: alterū duplex, cū quis nō modo in scientia te-
netur, verum etiā putat se scire quae haudquaquam scit, elatus fal-
sa opinione sapientie prius malū est leuius, ut quod leuiora pec-
cata gignit, pleraq; inuoluntaria. secundum verò maius, ut quod
maiora parit, nec solum inuoluntaria, verum etiā iniqua de indu-
stria. talibus mihi videtur Lot ille filiarū genitor esse obnoxius
maximē, qui masculum & perfectum in anima germen educare
non potuit. duas enim filias ex vxore in saxū post mutata suscep-
pit, quam nō aberrauerit si quis appelleret cōsuetudinē inimicā ve-
ritati suopte ingenio, & quoties ab aliquo ducitur a tergo resi-
stantem, respectantemq; antiquas sodales, & in morē inanimae
statuae remanentē in earū medio. filiarum autē senior quidē vo-
cabitur consilium, iunior verò assensio. nam consilio comes est
assensio, post assensionem autem nemo consultat vltius. mens
igitur sedēs in suo cōsistorio, sollicitare filias incipit, & cum gran-
diorem quidē consilio considerat atq; scrutatur singula, cum iu-
niore verò assensione facile quibusuis annuit, ut in festa pro amī-
cis cōplectatur, si modo voluptatis esca inuitet vel minima. haec
autem sobria quidē cogitatio non sustinet, sed occupata a tem-
plentia, & velut vino extra se rapta. ideo dicitur: potauerūt patrē
vino: ut omnino impos fieret sensuum intellectus, qui prius vi-
debatur idoneus per se ad consultandum de rebus vtilibus, faci-
le tamen quibusuis verisimilibus ut veris certisq; assentiēs: cum
natura humana haudquaquam sufficiens sit manifeste quicquam
dispicere, & vel quasi vtile ac verū eligere, vel ut falsum ac inu-
tile fugere. multū enim tenebrarū offusum corporibus rebusq;
non sunt singulorum naturā conspici: imò etiā si quis curiosior
aut discendi cupidior conetur introspicere proprius, tanquā lu-
minibus orbiati offensans, prius quam aliquid apprehēdat pro-
lapsus frustratur. nā ne praeuolante quidē eruditione intellectus
propriū inde lumē sibi valens accēdere, ad res inspiciedas non
tam iuuatur quam impeditur. sic enim natura comparatū est, ut

paruus splendor extinguatur à magnis tenebris: quo extincto nulla est visus utilitas. quisquis autē sibi placet vel consilio vel facultate discernendi inter fugienda & sequenda, monēdus est: si earundem rerum eadem & indiscreta semper nobis imaginationes acciderent, fortasse necessario sequuturum ut quas nobis natura dedit iudicādi facultates geminas, sensum & intellectū, tanquam veraces admiraremur, nec decipi faciles, quippe quae primo aspectu quid expetendum, quid fugiendum videant. sed quoniam cōpertum est nos aliās aliter ab eis affici, nō possumus quicquam certō asseuerare, cum id quod apparet nō maneat firmum, sed in varias subinde transformetur facies. necessum est enim ut instabilis imaginationis instabile sit etiā iudicium, idē multis de causis, quarum prima est animalium non vna tantum parte, sed plures penē quā dici potest differētiā, in generatione horū & habitudine, in cibo & victu, in his reb. quas expetunt & fugiunt, in sensuum actionibus & cōmotionibus, in corporū animarūq; innumerabilibus proprietatibus. nam ut omittamus ista quae iudicant, inspicere quādam ex his quae iudicantur, ut chamæleontem & polypum. illum aiunt mutabile colore semper loca referre in quibus degit: hunc verō saxa quibuscunque adhererit, forsan à natura salutē eius prospiciēte donatum hoc versatilis coloris remedio cōtra pericula. Vidistis vnquam columbae ceruicem solarib. radijs expositam quā multis modis colores variet? puniceum, ceruleum, igneum, & carbunculi speciem referentem, pallentem item, rubentēq; & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidē memorare sit facile. apud Scytharum quoq; gentem, quam Gelonos vocant, fertur mirādum animal, raro quidem, nasci tamen, tarandum nomine, magnitudine bouis, facie verō ceruo quā simillimum. de hoc narrant, pilum eius omnia propinqua, siue arbores, siue alia, colore imitari, & per eam similitudinē fallere in quemcūq; inciderit, atq; ira magis quā viribus periculum à venatoribus imminēs eundere. haec & similia certissimum argumentū sunt, nos non posse quicquam certō cōprehendere. deinde ut omittamus animalia reliqua, soli homines immane quantū in rebus omnibus inter se differunt: qui non modo aliās aliter de iisdem iudicant, sed & alij aliter, dum iisdem quidam delectātur, quidam offenduntur. nam quae his probantur, alijs displicent: quae hi vltro accersunt ut domestica, alij procul in malam rem profligant ut alienissima. equidem fortē fortuna theatrum ingressus aliquo-

ties,

ties, animaduerti ad vnum carnē tragicōdōrū citharēdōrumūe in scena certatium alios sic demulceri, ut non temperarent sibi quin assurgentes acclamarent & applauderent: alios non magis moueri hoc, quā illos ipsos gradus saxeos quibus insisterent: alios in tantum offendi, ut ē theatro se proriperēt vtrāq; manu cōpressis auriculis, nequid ex eo sono reliquū molestiam crearet fastidiosis animis. quid attinet ista dicere? vnusquisq; si ipsum per se consideres, quod vix est credibile, innumeras mutationes in corpus animāq; recipit, quae modo expetierat fugias, haudquaquam mutata, sed in eodem statu manētia. eadē enim aliter à sanis accipiuntur quā ab aegrotis, aliter à vigilantibus quā dormientibus, aliter à pubescentibus quā senescentibus. imō qui stat alias quā qui mouetur imaginationes concipit, alias intrepidus quā timidus: item moriens quā gaudēs, infensus quā beneuolus. Quid opus verbis prolixioribus? dicam compendio: quicuius corporis animāq; motus, siue iuxta naturā siue contrā factus, causa est ut quae apparēt, mutari videantur, inconsistentibus somnijs simillima. nec minima causa imaginationū inconstantia sita est in consideratione, in distantijs, in locis quibus cōtinentur singula. an non videmus in mari pisces extensis natantes pinnulis semper maiore specie quā qua re vera sunt? itidem remos vel rectissimos, fractos in aqua videri contingit, haec longē falsissimas imagines obijcientia solent mētem decipere. interdum enim cum sint exanimata, putantur viuere, & ediuerso quae viuunt, esse mortua. item quae stant, moueri: quae mouentur, stare. quae accedunt recedere: quae recedunt, accedere. breuia videntur, quae praelonga sunt: quae angulos habent, diceres teretia: aliaq; innumera fallunt aspectū, quibus nemo prudens tāquam certis subscriberet, qui qualitates factitiae, in quibus addidisse detraxissēue aliquid multum profuerit aut obfuerit, praesertim in his quae tractat medicus: namq; horum compositiones recipiunt qualitates certis terminis dimensas & regulis, citra quas non licet cōsistere, sicut nec progredi vltius tutū est. nā diminutio remittit eorum vim, sicut intēdit additio. Verumque autem noxam affert: alterū ob vitium defectum inefficax, alterum violente ladens praenimierate earū. leuitates quoq; ac asperitates, densitates oppilationēsq;, & his contrariae raritates apertionēsq;, quantū ad auxiliū noxamve cōferant manifestum est. Ac ne illud quidē ignotum, quod penē nulla res, si cōsideres ipsam per se, intelligitur, sed collatione cum suo cōtrario exami-

p s natur,

natur, vt paruum collatum cum magno, aridum cum humido, frigidū cum calido, graue cum leui, nigrū cum albo, infirmum cum valido, parum cum multo. Similiter etiam quæcūq; ad virtutem referuntur aut vitium, vilia noscuntur per noxia, honesta adhibitis ediuerso turpibus, iuxta & in genere bona cum iniustis & malis cōposita. deniq; quicquid aliud in vniuerso mundo cōsideraueris, ad eandē formulā iudicari cōperies. Nam per se vnumquodq; cōprehendi non potest, sed cum altero cōparatum venit in noticiam. Quicquid autē de seipso testari non potest, egens alterius patrociniū, infirmā fidē habet. itaq; sic quoq; coarguuntur qui faciliē de quauis re vel negant vel asserunt, nec mirum. nam si quis vltius in res progrediatur, & collustret eas sincerius, sciet quod ne vna quidē rex iuxta simplicē suam naturam nobis occurrat, sed omnes multipliciter tēperatē mixtāq; Colores sine mora comprehendimus. at quomodo? nōne foris cum aere ac lumine, intus in ipso visu cum humido? dulce verō & amarū quomodo probaretur absq; oris humoribus? quid sapores grati naturæ vel ingrati? quid ex suffitu odores, nū simplices sincerāsq; naturas prae se ferunt? an potius mixtas ex ipsis & aere, interdū etiam ex igne liquātē horū corpora, & ex facultatē quē inest naribus? Ex his sanē colligitur, nec colores à nobis percipi, sed tēperaturam constantē ex subiectis & lumine: nec odores, sed mixturā quæ constat ē corporū exhalationibus & omniū capace aere: nec sapores, sed id quod conficitur ē re gustabili, & humore saluaceo. Hæc cum ita se habeāt, damnanda est stultitia, seu arrogantia, seu temeritas eorū, qui faciliē vel asserere, vel negare de quauis re sustinēt. si enim simplices facultates absunt, mixta verō & collatitia nos frustrantur, impossibile est vt certantur inuisibiles, & per mixta intelligatur vniuscuiusq; forma, ad eam mixturā coferētis suā portionē. Quid igitur superest, nisi vt necessario suspendamus sententiā? Illa quoq; deterrēt ne temerē credamus incertis, quæ penē per totū orbē diffusa sunt, cōmunem tum Græcis tum barbaris in iudicando lapsū inducentia quæ nā? institutiones ab ætate tenera, consuetudines patriæ, leges antiquæ, ex quibus vniuersis in nullo cōsentiunt oēs, sed per singulas regiones, gētes, ciuitates, vicos deniq; ac domos, saltē viri discrepāt à mulierculis, & pueri à cæteris. Nā quæ nobis turpia vidētur, illis honesta: quæ decentia, illis indecora: iniqua iusta, impia sancta, legitima illegitima, vituperanda laudabilia, puniēda honore digna, & cætera decernuntur cōtraria.

Sed

Sed quid opus est his immorari prolixius, cum reuocet nos magis necessaria? quod si quis velit omisiss alijs recentioribus spectaculis, inquirere in præsens capitulum diligentius, & examinare singillatim, educationes, mores, leges, regionum, gētium, locorum, ciuitatum, subditorum, principum, clarorum, obscuro- rum, liberorum, seruorum, doctorem, indoctorem, non vnam alteramq; diem, nec mensem aut annum, sed totā vitam in hoc conteret vel longissimā: nihilominus pleraq; cōsiderationem eius effugient. cum igitur alij ab aliorum iudicio nō modicum distent, & adeo discrepent, vt pugnent etiam inuicē, necessario cōsequitur vt etiā allabentes imaginationes rerum differāt inter se, & pugnantes sint de his sententiæ. quæ cum ita sint, quis est tam demēs & delirus, vt certō affirmare audeat, hoc aut illud esse iustum, prudens, honestū, vtile? quicquid enim hic decreuerit, alius irritabit meditatū à teneris vnguiculis cōtraria. Equidem non miror si miscellanea cōfusaq; turba, morū legumq; vtcūq; indurātū serua, ab incunabulis obedire his haud secus ac dominis atq; tyrānis assuerit, & animā cōrūsa colaphis, nihil magnū & virile valēs sapere, credit acceptis semel maiorum traditionibus: & mentē sinens in exercitā, sine scrutatione ac examine vel affirmat vel negat. philosophos quos vocāt miror, quorum pleriq; simulantes se venari manifestā in rebus certitudinē, cæteruatim diuisi, decernunt dissona, interdū etiam contraria, non de vna quapiam haud magni momenti re, sed propemodum de omnibus magnis paruisq; de quibus solent querere. cū enim hī mundū infinitum inducant, illi finitum: hī creatū affirmant, illi negāt: hī sine præiudicio principēq; temerē arbitratu suo ferri eum contendunt, illi credant providentia curāq; mirifica & vniuersum & partes eius deum regere ac gubernare ita vt in tuto sint: qui fieri potest vt de subiectis rebus eisdem conceptus habeant? iam quæ in natura boni cōsideranda imaginationes obueniunt, nōne suspendere assentionem potius quā assentiri cogunt? dum alij bonum esse censent solum honestum, idq; reponūt in anima: alij diuidunt hoc in quasdam minutas, & vtiq; ad corpus externaq; protendunt: hī dicunt felicitates à fortuna concessas, corporis esse satellites, vt sanitatem, robur, integritatem, omnium sensum: & huiusmodi cætera stipantia regiam animā. cum enim tres sint honorum ordines, tertium & extremum secundū & medij propugnatorem esse: secundum verō primi munimētum protectoriumq; factum maximum. De his ipsis, & de

diuersis

diuersis vitæ rationibus, de finibus ad quos actiones omnes dirigendæ sunt, deq; alijs innumeris quæ tractantur in rationali morali naturaliq; philosophia, disceptationes nascuntur ineffabiles, de quarum nulla in hodiernum vsq; disceptatores isti consentiunt. meritò igitur cum duabus filiabus, consilio assensioneq; coniunctus & vnâ cubans intellectus, ignorantia laborare inducitur. dicitur enim, & nesciuit quando accubuerunt, aut quando surrexerunt filia. nam nec somnû nec vigiliam, nec quietē, nec motum videtur certò cõprehendere: sed etiã cum optimè consuluisset putatur, inconsultissimus deprehenditur, rebus ad expectatum finē non peruenientibus: & quoties subscribere quibusdam vt veris placuit, facilitatis incurrit infamiã, quam primum cõperiuntur incerta dubiaq; quibus prius crediderat vt certissimis: itaq; cū negotia soleant contra opinionē cadere, nihil tutius fuerit quàm assensum suspendere. Hactenus de his, nunc vertamus sermonem ad sequentiã. diximus suprâ temulentiã nomine significari etiã illud quod multis sæpe attulit noxas maximas ignauit ventris studiũ, cui deditos videre licet, etiã omnes corporis lacunas expleuerint, adhuc tamē inexpleras ac inanes habere cõcupiscentia. isti quamuis præ saturitate distēti ad modum cum tēpus tanquam athletæ lasi respirās, tamen mox ad idē certamen reuertuntur. Proinde rex Aegyptiæ regionis, id est corporis, paulò antè iussus visus pincernæ ministro temulentiã, mox ei recõciliatus in sacris libris introducitur, gliscente cõcupiscentia tactus eius desiderio, idq; in die natiuitatis corruptibilis, non in incorruptibili luce illius ingeniti luminis. dicitur enim fuisse dies natalis Pharaonis, quãdo & carcere principē pincernarum reuocauit ad ministeriũ. hoc enim propriũ est amatori corporis, vt præclaras putet res natas & corruptibiles, eò quòd densissimis tenebris præpediatur, quò minus noscat incorruptibiles. ideo statim principium voluptatē remulentiã, eiusq; ministrũ beneuolentiã cõplectitur. Sunt autē luxuriantis animæ tres familiares cubicularij, princeps pistorũ, princeps coquorum, princeps pincernarum, quorum admirandus ille Moses sic meminit: Et iratus Pharao duobus eunuchis, pistorum principi & pincernarũ principi, misit eos in carcerē principis coquorum. est autē & coquorum princeps eunuchus. dicit enim alibi: abductus est Ioseph in Aegyptũ, & emit eum eunuchus Pharaonis princeps coquorum. & rursum: Vēdiderunt Iosephũ spadoni Pharaonis coquorum principi. sed cur nec viro nec mulieri cõmittitur dicta officia?

cia? An quia seminare viris, semē excipere mulierib. à natura datum est, ex quorũ congressu & natiuitas omnium & generis cõseruatio prouenit. sterilis autē castrataq; animæ officiũ est gaudere pistorijs operib. sumptuosius atq; poculis, & curiosis conditere valeat, nec emissum excipere nutrireq; sed tanquã exile saxosumq; aruũ, tantũmodo apta sit ad corripendum ea quæ semper viuere debuerant. Hic decretum statuitur cõmuniter omnibus vtilissimũ, quòd quiuis opifex voluptatis non gignit sapientiam, cum nec mas sit nec fœmina: & cum nec indere nec excipere sit idoneus semina ad immortalitatem facientia, meditatũ quod turpissimum est in vita exercitium, vt corripat incorruptibilia, & extinguat insitos naturæ igniculos inextinguibiles, taliũ nulli Moses permittit ingredi ecclesiã dei. interdicit enim ne spado & exectus ingrediatur in ecclesiã domini. quid enim non valēt sapientiã gignere profuerint sacræ conciones auditæ, cui fides execta est, nec potest seruare depositum vtilissimorũ vitæ dogmatum. proinde tres sunt qui curant conuiuium humani generis, princeps pistorum, pincerna, cupediarius. meritò, quia sunt tria quibus vi & frui cupimus, cibi, cupedia, potus. sed alij contenti sunt solis necessarijs, quæ ad salubriter liberaliterq; viuendum requiruntur: alij quarunt immodica, nimia, superflua, quæ appetitus excitant, & corporis lacunas multitudine onerāt ac opprimūt, magnos & varios morbos parere solita. Et vulgus quidem voluptati, concupiscentijs affectibusq; deditorum. sicut in ciuitatibus plebeij, non inuidiosam vitam viuentes, & paucis rebus opus habētes, non egēt varijs curiosisq; ministerijs, cõtenti simplicibus coquis, pincernis atque pistoribus. qui autem putant se imperare ac regnare in viuendo suauiter, & ad hunc scopum omnia minora maioraq; referunt, dignos se æstimant ministris principibus coquorum, pincernarum, pistorumq;, hoc est in vnoquoq; horum absolutissimis. nam placentarum, popanorum liborumq; varia genera, non materijs tantum, sed & modis conficiendi formisq; diuersa, non tantum ad gustum, sed & ad aspectum illiciendũ curiose inuenta, exercent pistores eximios. examen autem vini in lotium abeuntis facile nec lædētis caput, aut contrã augētis sanguinem & olentis suauiter, multum parumue aquæ ferentis, & ad vehementem intensamq;, aut remissam lenemq; potationem facientis, ceterorũq; similium, ad pincernarũ præfecti officium pertinet, in hac arte absolutissim.

mi. ceterum pisces auesq; & id genus alia parare, & obsonia cō-
dire callent insignes cupediarij, non tantum quæ auribus didi-
cerunt & oculis, verum etiam quotidianis experimētis, dum vi-
tæ delicatæ ac tenellæ, sed non optatæ, semper noui aliquid ex-
cogitant, quos omnes eunuchos esse steriles sapiētia docuimus.
is autem cui recōciliantur, ventris rex intellectus pincerna est.
nam suapte natura genus humanum est ad vinum procliue quo
vix vnquam saturatur, quando somno, cibo, coitu, similibusque
rebus nemo non expletur, mero autem non item, præsertim qui
exercent hoc studium. bibendo enim sitiunt, incipientes à mino-
ribus cyathis: procedente verò potatione iubent pincernas in
maiores infundere calices, postquam incaluerūt iam parum sui
cōpotes, infundibula, crateras, amystides integras exhauriētes,
& merum ingurgitantes, donec profundus somnus occupet iam
nec seipsos nec quæ ingesserunt continere valentes, regurgitan-
te poru nimio. & tamen sic quoque insatiabilis appetitus, tãquam
famelicus, furere non desinit. vitis enim Sodomorum vitis eo-
rum est, ut inquit Moyses, & palmes eorum ē Gomorra. vna eo-
rum vna fellis, & bōtus amaritudinis ipsi. furor draconū vinū
eorū, & furor aspidum insanabilis. Sodoma orbitas siue cæcitas
interpretatur. vitis autem hæc eiūsq; fructus, significat homines
vinolentia, gula, turpissimisque voluptatibus perditos. ceterum
quod latentius subindicatur hoc est: veræ latitiæ nullum ger-
men in anima sui amante insitum esse, quod talis sanas radices
non habeat, sed incendio redactas in cinerē, in qua pro aqua ful-
mineis flāmis, deo iuste animaduertente in impios, cælum plue-
rat inextinguibilibus. non deesse tamen in ea concupiscentiæ
plantas maximas, honestatis steriles. quandoquidem is affectus
exardescit in omnia spectatu digna, conferturque cum vite: non
ista matre mitium fructuum, sed ea quæ amaritudinem, malitiā,
vafriiciem, iram, furorē morēque irritabiles proferre solet, mor-
dens animam in morem viperarum & aspidum, venenatos mor-
sus & omnino incurabiles habentium: quos deprecamur votis
assiduis, obsecrantes deum clementissimum, ut siluestrem hanc
vitē eradicet, ejiciatque omnes eunuchos & virtutis steriles in
inferat per disciplinam rectam, largiaturque nobis fructus ac ra-
tiones verè masculas, à quibus seminari possint actiones hone-
stæ, virtutes incrementum accipere, ut cum felicitate habeamus
conseruemusque sempiternam consuetudinem.

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
DE HIS VERBIS RE-
SIPVIT NOE.

OST QVAM ea quæ de ebrietate secutaque
hanc nuditate legislator dixit enarrauimus,
accedemus ad ea quæ deinceps coniuncta sunt.
sic enim in sacris literis scriptum sequitur:
Resipuit Noë à vino, & cognouit quicquid
fecerat ei filius natu minimus.] Sobrietas non

solum animabus, verum etiam corporibus, omnium confessione
vtilissima est. nam & infirmitates arceret, è nimia repletionē na-
sci solitas, & sensus mirifice acuit, nec sinit corpora plus iusto
grauata corrui: sed attollit ea simul & subleuat, reuocans ad
officia propria, omnibus eorū partibus opportunissima. In sum-
ma, quantorum malorū author est ebrietas, tantorum ediuerso
bonorum sobrietas. ergo quandoquidē etiā corporibus, quibus
peculiariter vini potus prodest, amica est sobrietas, nonne mul-
tò magis animabus? à quibus omne mortale alimentū alienum
est. quid enim sobria mēte præstātius est apud homines? quæ glo-
ria? quæ diuitiæ? quod robur? quæ potētia? denique quid aliud ex
his quæ mirantur homines? adit modo animæ oculus, qui totus
collustrare oīa valeat, nulla sui parte suffusus humoribus, aut ni-
tatione impeditus. tunc enim acutissimè cernēs, ipsumque intelle-
ctum & prudentiā intues, occurrer simulacris intelligibilibus,
quorum spectaculū demulcēs animū non sinet posthac flecti ad
quicquam sensibile. Et quid mirum si animæ sobriæ cernenti-
que acutissimè nulla creatura potest æquari honore? quādo corporei
quoque oculi, & lux ista sensibilis apud nos oēs habet in honore
maximo? quamobrem multi visu amisso, vitā etiā vltro abiecerūt,
existimantes mortē malū esse cæcitate leuius. quātō igitur anima
præstātior est corpore, tantō mens præstat oculis, quæ si illa sit
& expers noxæ, à nulla iniquitate temulētiæ simili oppressa, som-
num quidē ablegabit causam obliuionis officiorū atque pigritiæ:
vigiliā autē cōplexa cernet acutè quicquid spectatu dignū fuerit,
excitata à memoria, & occupata actionibus tali cognitioni con-
gruetibus. Talis est cōstitutio sobrii hoīs. ceterū iuniore filiū di-
cens, nō ætatis nomē scribit, sed qualibus morib. præditi sint rerū
nouarū amatores indicat. alioqui quō nō vidēda videre cōtra ius
fasque

fasq; conatus esset, aut silēda eloqui, aut domi celandā proferre in proprulum, & trāsilire animā terminos, nisi per curiositatem ausus fuisset quod nemo antea, deridens casus alienos, qui debuerat ingemere, nec cauillari in tali re postulante reuerentiam vultūq; seriū. hic certē mos est legislatoris, vt & prouectos atate appellet iuuenes, & eos qui nondū senuerūt, seniores: non respiciens annorum numerum, aut tempus breue longumū, sed in potētias animā, quā mouetur melius aut deterius. Ismaelem penē vigesimū annum agētem, cum virtutibus perfectō Isaac collatum, nominat puerulum. Sumpsit, inquit, panes & vitem aquā, & dedit Agar: imposuitq; super humerū eius, & puerulū: quando eos ē domo ablegauit Abrahā. ac rursum: Proiecit puerulum sub vna abiēte. & Non videbo mortē pueruli. atqui ante natum Isaac annum tertiumdecimū egressus Ismael circumciscus est: & post alterius iam septennis ablactationem, ne spurius cum legitimo ex æquo luderet, vnā cum matre pulsus est. & tamen quamuis iuuenis vocatur puerulus, sophista ipse collatus cum sapiente. Isaac enim sapiētiam, Ismael sophisticam sortitus est, sicut vtriusq; personā in quibusdam dialogis exprimimus, nam sicut se habet admodum puer ad virum perfectum, sic se habet sophista ad sapiētem, & disciplinā encyclicā ad virtutis scientias. In cantico etiam maiore populū vniuersum ad res nouas proclinantē insipientis & infantis atatis nomine pueros vocat. Iustus, inquit, & sanctus dominus: peccauerunt ei pueri eius reprehensibiles. generatio praua & peruersa, hæcine redditus domino? itāne populus stultus est & nō sapiens? Annon aptē alloquitur homines probrum habētes in anima, per stultitiam ac dementiam sæpe labentes in rectæ vitæ actionibus, nō puerilem atatē corporis aspiciens, sed ad mentis infantiam expertē rationis ac veritatis, ad eundem modum & Rachel, id est formositas corporis, iunior quā Lia pulchritudine animæ describitur, nam illud mortale, hæc immortalis est. & quicquid pretiosum videtur sensibus, à sola pulchritudine animæ vt imperfectū vincitur: quapropter & Ioseph iuuenis semper ac natu minimus dicitur, cum enim præficitur gregib. vnā cū germanis fratribus, iuuenis appellatur. & pater vota pro eo faciens ait: Filius accrescēs minimus natu, ad me reuertere. Hic est ille qui pugnat pro omnib. corporis potentijs, externarū opum haud sicut amicus, qui senioris animæ antiquius pretiosiusq; bonum nondum perfectē inuenit. si enim inuenisset, vel totam Aegyptum perpetuō cursu fugiens

fugiens abiuiisset. nūc verò sibi placet eò quod illā nutriat alarq; cuius bellatores ducesq; submersos ac perditos videns Israel hyemum deo cecinit. iuuenis est igitur moribus, qui nondū potest cum germanis virtutibus pascere, id est brutam animæ naturam curare ac regere, sed adhuc bona quæ videntur præfert his quæ verè sunt. quamuis autem incrementis proficiat in melius, tamen iunior ad perfectum collatus cēsetur, cum qui bonū in sola honestate collocat: quamobrem adhortans ait, Ad me reuertere: ac si dicat, seniore sententiam expete, non omnia iuueniliter age, iam tandem virtutē propter ipsam dilige, nec tanquā puer insipiens fortunæ bonorū splendore percussus, decipi te ac falsis opinionibus repleri patere. atq; ita satis demonstratū puto, iuuenē in sacris literis sæpe vocari nō atate vigentē, sed eum qui habet animam temerariam & nouarū rerum cupidā: iam ostendemus non atate sed honore præstantes nominari seniores. Quis enim versatus in sacris libris ignorat, quod ille sapientissimus Abraham breuioris æui quā vllus penē omnium maiorum suorum inducitur: illorum tamen qui diutissimè vixerunt nemo quod sciam, sed solus hic scribitur senior. dicitur igitur sacra oracula, quod Abraham erat senior atatis prouectæ. & Dominus benedixit Abrahamo rebusq; ipsius omnibus. quod mihi videtur subiunctum tanquam causa præcedentium, cur senior dicatur ille sapiens. Cum enim à benigno deo bene afficitur animæ pars rationalis, nec vnā modo, sed omnes benedictionis species accipit, seniliter sapit, atq; ira fit senior. sic & cari deo populi cōsistorium, quod cogitur ex decies septeno numero, seniores solent nominari. Dicitur enim: Conuoca mihi septuaginta viros ē senioribus Israel, quos tu ipse nosti quod seniores sint. Ergo non eos quos vulgus senes existimat, quippe curandis sacris præpositos, sed quos solus hic sapiens nouit, seniorū appellatio ne dignatur. quos enim hic reprobauerit tanquam bonus menfarius, falsam virtutis monerā habentes, iuuenili temerariōq; sunt omnes animo. quos autem commendare voluerit, probati & iuxta prudentiam seniores censendi sunt. certē vtrunq; quod dixi eruditæ aures in vno legis edicto possunt agnoscere clarissimè. Si habuerit, inquit, homo uxores duas, vnā dilectā, alterā odiosā, & pepererint dicta odiosāq; & fuerit filius odiosæ primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos diuidere: non poterit filium dilectæ facere primogenitum & præferre filio odiosæ, sed filiū odiosæ agnoscat primogenitum, dabitque

bitq; ei de his quæ habuerit cuncta duplicia. iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita. Obseruasti iam quod dilectæ filium nunquam seniore vocat aut primogenitum, odiosæ verò filium sapius. atqui prior ille natus, odiosæ verò filius posterior. apparet in edicti principio: Si pepererint, inquit, dilectæ odiosæq; Attamen prioris partus quanquam antiquior, à recte iudicante iunior decernitur: posterioris verò filius quamuis prærogatiua tēporis careat, maiore antiquiorq; portione dignus habetur. Quam ob rem? quoniam harum mulierum alteram dilectam voluptatis, alterā odiosam prudentiæ significatiuam dicimus. illius enim consuetudinē vulgus eximie diligit, escis & veneficijs suis allicientē homines à diē natali vsq; senectutem vltimā: huius autem tetricos verendōsq; mores odit misere: sicut insipientes pueri parentum aliorumq; suorum vtilia quidem, sed parum iucunda monita. ambæ in anima pariunt, altera studiū voluptatis, virtutis altera. sed voluptatis studiū, paritū imperfectus est, & nunquā nō puer, modis omnibus, etiam si ad annosam ætatem perueniat. ediuerso virtutis amor ab incubulis (iuxta prouerbij) in prudentiæ senatum allegitur, nunquam sensurus senium. ideo disertē dictum est de virtutis vulgō exosæ filio, quod hic sit filiorum principium, quippe natu simul & principatu primus, cui ius primogenitorum debetur lege natura, non iniquitate hominum. hanc igitur legem secutus propheta, quam pro scopo sibi proposuit, consequenter inducit Iacob minorem natu quā Esau: quoniam imprudentia mox à prima ætate nobiscum coalescit, honestatis æmulatio serò nobis innascitur, quamuis suapte vi sit quā illa antiquior. Quapropter Esau fratri cedit iure primogenitorū, quod alter sibi libenter asseri vt debuit. Huc facit & quod filijs Ioseph accidit, si inspicitur diligentius: quando numine correptus ille sapiēs ad motis ad se non directē manus imposuit in capita, sed decussatim, vt laua ret. vocatur autē natu grādiōr Manasses iunior verò Ephraim. Quæ nomina si interpreteris, memoriam & reminiscentiā significare inuenies. interpretatur em Manasses Ex obliuione, quod nomen est alterius, videlicet reminiscencia. Nā qui reminiscitur eorū quæ oblitus est, excedit ex obliuione. Ephraim verò fertilitas memoriæ, appellatio conuenientissima, quia fructus vtilissimus & reuera vescuus est animabus, memoria in rebus indifferētibus. cæterum memoria viris demū & robustis contingit, ideōq;

iunior

iunior cōsetur, ob natiuitatem serotinam. obliuio verò & reminiscencia penē alternis à prima ætate cum vnoquoq; conuersantur. Quamobrem temporis prærogatiuam habet, & ad lauam statuuntur à sapiente ordinum peritissimo. virtutis autem primogenita obuient memoriæ, quam Deo carus homo dextra dignatur, & portione potiore. Ergo postquam ad se redijt iustus ille & cognouit quid ei fecisset iunior filius, imprecationes diras exerit. ita est profecto, quando mens ad sobrietatem redit, sentit quid à nouatrice malitia passa sit antea, quando per ebrietatem aduertere non poterat. nunc cōsideremus cui maledicatur, nam & hoc vnum è scrutatione dignis est: quoniam nō filio qui peccasse videtur, sed huius filio, suo nepoti maledicit, cuius nullum crimen extat vel magnū vel exiguū. nam ille qui patrem curiosis oculis spectare sustinuit & spectatū irrisit, atq; etiā irridendum prodidit, Cham erat ipsius Noë filius. in quem autē alieni peccati culpa & maledictio cōfertur, est Chanaan. dicitur enim: Maledictus Chanaan puer verna, seruus seruorū erit suis fratribus. J Quid, inquam, iste commisit? animaduertunt hoc forasse legisperiti, quibus promptum est causas huiusmodi reddere. nos verò sequendo rectam rationem, propositæ quæstionis solutionem scrutabimur, vbi pauca necessario præfati fuerimus. Status & motus inter se differunt. ille quiescit, motus agitur, cuius duæ sunt species, altera migratiua, altera se volens eodem in loco. statui germanus est habitus, motui verò actus. id appposito exemplo demonstrabimus euidentius. Fabrum, pictorem, agricolam, musicum, & alios artifices etiam si quiescant, nec in illo versentur harum artium opere, nihilominus solemus iam dictis vocare nominibus, quando suæ quisq; artis peritiā affectus est atque scientiam. sed vbi faber lignarius tractat materiam: pictor suis coloribus temperatis figuras quas vult delinat in tabula: agricola in terræ sulcos iactat semina, aut palmites propagat vel plantat arbores, rigando riuosq; inducendo plantis alimentum necessarium suppeditans, aliæque rustica tractans opera: musicus item tibijs, citharis, cæterisque instrumentis ad omnigena metra & rhythmos aptè vitur: aut omnis manu factis per naturalia vocem expedire potest concinnam congruentemque sonis omnibus, aliūque quicumque artifex artem suam exercet: tum præter dicta scientiarum nomina quiddam aliud de eis prædicatur necessariō: de fabro quod fabricet, de pictore quod iam pingat, de agricola item quod terram colat, de musico

q 2

quod

quod pulset citharā, aut tibia vocēq; canat, aut simile quippiam faciat. vtros igitur viruperamus aut laudamus? an non eos qui agunt & operantur: si bene, laudem lucrantes: sin contra, vituperium? qui verō scientia contenti nihil faciunt, auferunt tantum securum prēmium silentij. eadem ratio in stultos competit, & in vniuersum in virtutem atq; vitium. prudētes, temperati, fortes, iusti sunt innumeri animo, qui huc euaserunt naturā felicitate, institutis legitimis, labore improbo peruicaciq;. ceterū pulchritudinem expressam rerū administrationibus nō potuerūt ostendere propter paupertatem aut obscuritatem, aut morbum corporis calamitatesq; ceteras, quæ humanam vitam obambulant. hi bonā suā quasi vincta clausaq; possident. alij verō his solutis, dimissis, liberisq; vtūtur omnibus, habētes ostendādi hęc materiam copiosissimā. prudens quidē curam vel publicā rei vel domesticā, vbi cōsulendi atq; intelligēdi vim proferet: temperatus cæcas diuitias luxui seruire solitas ad vsum & meliorem vsum reuocabit: iustus pro magistratus potestate dabit operā, vt suis cuique rebus frui liceat. Virtutis meditator pietatem exercebit, & parato sacerdotio curam locorum sacrorum atq; ceremoniarum geret. quæ nisi accedant, sunt quidem virtutes, sed immotæ quietæq;: quemadmodum aurum argentumq; in obscuris terrarū latebris abditum ad nihil vtile. ediuerso videre licet innumeros timidos, luxuriosos, insipientes, iniustos, impios, esse intus in animo, nec tamen posse vitiorum singulorum turpitudine exerere quod opportunitate ad peccādum careāt. quod si se offerat qualem cupiunt occasio, terram & mare vsq; ad extremos terminos implere cladibus, & nihil vel paruum vel magnum illasum finire, sed vno impetu subuertere corrumpereq; omnia. Quemadmodum enim vis ignis tantisper dum materia caret quiescit, qua accedente incenditur: sic quæ sunt in anima potētia spectantes virtutem aut vitium, extinguuntur destitutæ (vt dixi) opportunitatibus. fortuitis autem excandescunt occasionibus. quorsum autem hęc dicta sunt? nisi vt doceamus, quod filius Noë Cham quiescentis vitij nomen habet, nepos autē iam mouētis se. Cham enim interpretatur calor, Chanaan commotio. calor autem in corpore febrem indicat, in anima vitium. nam sicut qui febre decumbit, non vna quapiam parte, sed toto agrotā corpore, ita totius animæ infirmitas est vitium. Hoc iam quiescit, iam mouetur, motū eius vates hebraico nomine vocat Chanaā. nullus autem legislator penam decernit contra iniustos quiescentes, sed quos

ties

ties mouentur, & exercent iniusta opera: sicut ne mordaces quidem bestias vt moderatus occidet, si absit morsus periculum. tollenda enim est ex animo crudelitas procliuis ad eadē omnium. meritō igitur hic iustus videtur seruare maledictionem suo nepoti Chanaan. videtur, inquam, quia si non actū, potētia tamen, filio suo Cham per illum maledici. motus enim ad peccandum Cham, ipse sit Chanaan. Vnum enim subiectū est vitium, quod nunc in statu, nunc in motu, consideratur. antiquior autē status quā motus, vt eius quod stat, id quod mouetur, videatur progenies. ideo iuxta naturę ordinem Chani filius Chanaan scribitur, scilicet morus quietis, vt & illud alibi dictum confirmetur, Reddens iniquitates patrum in filios in tertiam quartamq; generationem. contra hos enim effectus cogitationum & quasi partus posuere procedunt quæ ipsas manebant, ni accedet factum culpabile, euasuras accusationis periculum. Quamobrem & in lege de lepra ille modis omnibus maximus Moses, motū quidē eius & serpiginem impetiginemq; proscribit vt in purā, quietem autem puram pronuntiat. dicit enim: Si diffundatur in cute, contaminatum sacerdos pronūtiabit: purū verō si lucens cādor eodem loco maneat. itaq; immunis est quies ad vitij & affectionibus animæ. id enim per leprā subindicatur, quod non sit dānationi obnoxia: motum autē & impetū eius damnari merito. simile quiddam in sacris Geneseos literis cōtinetur euidentius. dicitur enim ibi ad illū nequā: heus tu, peccasti, quiesce. quia peccatū propter motum, actionemq; vitiosam damnatur: quies verō propter statum & silentiū inculpabilis & salutaris est. Haftenus satis, opinor, præfati sumus: nunc execrationem quomodo se habeat inspicimus. Maledictus, inquit, Chanaā puer, seruus erit fratrum suorum: & benedictus deus Sem, & erit Chanaan seruus eorum. Diximus aliquando Sem communē nominis rationem habere cum bono quando non speciale nomen habet, sed generale hoc ipsum Nōmē: quia & bonū solum nominandū est, vt fausti omnis & celebratione dignū: sicut ediuerso malum in faustū nec nominandum. quid igitur bona prædito natura precatur? quod est eius votum nouum & eximium, cuius mortalis nemo facit competentem, à quo ceu quodam oceano copiosi perennesq; fontes bonorum funduntur atq; profluunt: nam dominum deūmq; mundi, omniumq; in eo cōtentorum, priuatim & per excellentiā deum Sem inuocat. quod vide quā sit omni fastigio sublimius. cui enim hoc contigit, totius mundi honorē æquat. cum enim præses

curatorq; amborum idem est, necessario sequitur vt & quæ curantur, honore sint paria. annon largissima sunt hæc munera? nã sensibilis mundi herus ac benefactor pronũtiatur his verbis, dominus deus: intelligibilis verò boni seruator & benefactor tantummodo, nõ herus aut dominus. Quicquid enim est sapientia præditum, amicum deo non seruum est. id quod ipse fatetur de Abraham. Num calabo ego amicum meum Abraham quid facturus sim? quæ fors cuicunque contigit, is humanæ felicitatis terminos transgreditur. solus enim hic est patritius, quippe qui patrem ciere deum potest, solus adoptiuus eius filius, non diues, sed omnia possidens, qui solus deliciatur in copiosis verisq; bonis, nunquam scenscentibus, perpetuò virentibus: non nobilis, sed bona fama celebratus, laudem habens non adulatione adulteratam, sed veritate stabilem. solus rex, quippe qui à summo rege potentiam & potestatem accepit irrefragabilem. solus liber, manu missus ab hera morosissima vana gloria, quàm effrentem se supra modum ex arce superna liberator deus deiecit. hunc tantis, tam eximijs confertisq; bonis dignum habitum quid decet facere, nisi sermonibus, canticis, hymnis benefactori suo gratias agere? & hoc est, vt mihi sit verisimile, quod his verbis subindicatur: benedictus deus Sem] quoniam qui deum in sortem accepit, is meritò debet eum solum laudare ac benedicere, quando hoc tantum habet quod reponat, nec valet referre vllam aliam gratiam. hæc sunt vota pro Sem facta: iam quæ pro Iapheth fecit qualia sint videamus. Dilatet, inquit, deus Iapheth, & habitet in domibus Sem, & fiat Chanaã seruus eorum.] Eius qui solum honestatem bonum existimat, finis est breuior, in tanta enim rerum nos circumstantium copia, ad solã mentem reſtricem se applicat. Eius autem qui tria facit bonorum genera, animi, corporis, externa, rem concidens in multas particulas dissimiles, finis dilatatur. Quapropter propriè huic precatur latitudinem, vt etiam virtutibus animæ, prudentia, temperantia, cæterisq; singulis vti valeat, præterq; sanitate corporis, integritate sensu, viribus & robore, & id genus rebus alijs. adhæc externis quoque lucris, quæ ad diuitias, gloriam, vsum fructum necessarium voluptatum faciunt. hæc de latitudine. Considerandum cui precetur, vt in domibus Sem habitet, nõ satis enim id declarauit. Possumus tamen dicere, eum de omnipotente hoc velle intelligi. Quæ enim domus in omni creatura inuenitur dignior quam deus inhabitet, præter animam perfecte purgatam, quæ

quæ solum honestum bonum existimat, cætera censer rationi subdita, & huic debere obsequium. dicitur autem in domo habitare, non vt in loco: continet enim omnia, ipse à nulla re cõtinetur: sed tanquàm illius loci curã genes præcipuã. Quisquis enim domum possidet, necesse habet vt ei prouideat. Proinde in quemcunque bonum illud deo carum impluit, petat vt omnipotens in ipso habitare dignetur: vt paruum hoc ædificium, mætem videlicet, in altũ sublatum à terra extremo calo inserat. cæterum precationis verba pulchrè coaptantur, nam Sem tanquàm radix virtutis honestatisq; supponitur, ex qua frugifera planta sapiens ille Abraham succreuit, ex quo nata progenies ille à seipso doctus Isaac fructus est, ex quo rursum per labores seminatur virtutes, in quibus decertat Iacob ad luctam cum affectibus exercitatus per angelos, ratione vnctus non oleo. ab hoc principe duodecim tribus descendunt, quas diuina oracula aiunt esse regnum & sacerdotium dei, à primo Sem egregiè procedente serie, iuxta vortum deo domos eius inhabitare. est enim regis domus regia, reuera sacra solã: ius asyli habens. Possumus tamen fortasse vortum hoc, & ad Iapheth referre, vt in domibus Sem habitet. nam ei qui etiam corporis commoda & externa lucra in bonis numerat, precari conuenit vt ad solum animæ bonum recurat, ne in rota sua aberret à vera opinione, quæ sceleratissimis etiam execratissimisq; contingunt bona existimans, vt sanitatem, pecuniæ copiam, & id genus alia, cum vera bona malo nulli obueniant: nihil enim malo bonoque commune esse natura voluit. Quapropter tantũ votis felicitas ista expetitur, cuius finem non potest quisquam insipiens assequi. hunc finem ille primus probæ posteritatis author scribitur optare cuidam è domesticis, dicens: Ad me reuertere: vt reuersus in eius sententiam, & solum honestum tanquàm bonum complexus, à tergo relinquat diuersas de verò bono existimationes. habitet igitur in domibus illius animæ quæ solum honestum esse bonum asserit, omnis aliorum domicilij, qui & corporis bona & externa habent in pretio. nõ immeritò tamè insipientem in seruitutem addicit virtutis cultoribus: vt aut sub dominatione potiorũ ad meliorem videnti ratione transeat: aut si pergar esse improbus, facile pro potestate castigetur à suis dominis.

PHILONIS IVDÆI, DE GIGANTIBVS.

ET factum est quādo cœperunt homines multiplicari super terram, & natæ sunt eis filia. Querendum, opinor, cur post natiuitatē Noë filiorūmq; illius, humanum genus multiplicatum sit. Fortassis in promptu causa est. Semper enim collatus cum paucis, magnus numerus contrariorum inuenitur. Ideo generosa vnus indoles, multorum paruū ingeniū coarguit. Siquidem pauca quædā quæ sunt ex arte ac sciētia, vel quæ bona & honesta sunt, produnt q̄ ingens multitudo inertium, ignarorū, iniustorum, & in vniuersum nequā hominū in suis tenebris latuerit. Viden' quidd' & in hoc q̄ latē patet mundo sol vnus immensas latissimēq; terra & mari diffusas tenebras quā primū affulget, dispellit? Meritō igitur etiam huius Noë iusti natiuitas eiusq; filiorū ostendit diuersam iniustorum multitudinem. Natura enim ita comparatum est, vt contraria eluceant per cōtraria. Caterū nemo iniustus seminat in anima prolem masculam, sed qui sunt ipsi parum viriles, fracti effœminatq; cogitationibus & sententijs, gignunt fœminas, vt expertes virtutis feracis non nisi bonorum fructuum, & plātatores omnium vitiū affectionūq; quarum muliebria sunt germina. Qua de causa filias homines hī genuisse dicuntur, nemo ex his filios. Quoniā enim Noë iustus mares gignit, quippe qui rectam masculamq; rationem sequitur, hoc ipso vulgus iniustum fœminas gignere ostenditur citra controuersiam. Non est enim possibile vt à cōtrarijs eadem gignantur, sed contraria. Viderunt angeli Dei filias hominum, quod essent pulchræ, & acceperunt sibi ex omnibus quas elegerant. Quos alij philosophi genios, Moses solet vocare angelos. Hi sunt animæ volitantes per aërem. Nec est cur quisquam hoc fabulosum existimet. Necessum est enim vt totus mundus in omnibus sui partibus animata habeat, quando primariæ partes eius elementares sibi apta continent animalia, terra terrestria, mare ac omnes aquatilia, ignis ex igne genita: quæ feruntur plurima nasci in Macedonia. Cælum item sidera. Hæc enim in totum sunt animæ immortales diuinæq;, & ideo mouentur in orbem,

hem, qui motus menti cognatus est. Horum enim singulorum mens est integerrima. Proinde necessariō sequitur, vt & aër sit plenus suis animalibus. Hæc autem nobis sunt inuisibilia, Non tamen ideo quia non possumus animarum figuras visu assequi, aër eis est vacuus. Comprehendere autem eas intellectu necesse est, vt simile contemplerur per simile. Nec enim negabimus omnibus terrestribus, aquatilibusq; vitā per aërem & spiritum cōtingere. Quid pestilentia, nōne aëre vitiato solet accidere, qui singulos animat? idem quando illæsus est & innocuus, qualis solet esse stantibus auris septentrionalibus, nōne haustus purioris spiritus multum ad incolumitatem proficit? & credimus eum qui alias aquatiles terrestresque animates animat, carere animabus proprijs? imō contrarium est credibilis, etiam si reliqua elemēta nihil animalium gignerent, tamen solum aërem animalia parere, quādo singulari opificis gratia indita sunt huic animarum semina. Harum quædam descenderunt in corpora: quædam semper abhorrent ab omnibus terræ partibus. Harum sibi sacratarum ministerijs summus ille parens & opifex vti solet in administrandis rebus mortalium. At illæ alteræ tanquam in flumen descendentes in corpus, aliquando rapidissimis eius absorbentur gurgitibus: aliquando eluctatæ contra impetum, primū enatant, deinde reuolant illuc vnde auolauerant. Hæ sunt animæ supernam quandam doctrinam philosophiam, quæ ab initio finem vsque meditatur mortem corporum, vt incorpoream incorruptibilemque vitam apud illum ingentem incorruptibilemque adipiscantur. At quæ submerguntur, sunt reliquorum hominum, qui neglecta sapientia dederunt se incertis fortunæ flatibus, quorum nullus fert ad optimam nostri partem mentem videlicet, sed omnes ad cognatum nobis corpus cadauerosum, aut ad res magis quā hoc inanimes, puta gloriam, pecuniā, potestates, honores, & cetera quæ homines nunquam vera bona contemplari, fingunt pinguntque sibi decepti vanis opinionibus. proinde si cogites, animas, genios, angelos, non tam re differre quā nominibus, exoneraberis superstitionis onere grauissimo. Quemadmodum autē vulgus dicit bonos malosque genios, & similiter animas, sic etiam angelos: alteros qui bonis vocantur, legatos quosdam vltro citroq; commeantes inter deum & homines, sacrosanctos propter hoc inculpabile pulcherrimumque ministerium: alteros ediuerso profanos ac nefarios, quos & ipse abominandos haud falso dixeris.

Testis est hymnographus, cuius sunt hæc verba in quodam car-
tico: Emisit in eos iram furoris sui, furorem, iram, oppressio-
nemq; immisionem per malos angelos. hi sunt illi mali ange-
lorum nomen vsurpantes, qui recte rationis filias sciētiās & vir-
tutes nesciunt, morti autem obnoxias hominum mortaliū pro-
genies cōsectantur, quæ nullam natiuā secum afferunt pulchri-
tudinem sola mente visibilem, sed fucatā formā qua sensus deci-
pitur. Accipiūt verò nō easdē omnes filias, sed alias alijs selectas
sibi ex innumeris. Quidam per visum, quidā per auditū, quidā
per gustū & ventrē, quidam per ea quæ sub vētre suunt, quidam
etiā per remotissimas occasiones intendendo suas concupiscen-
tias varias. in talibus impossibile est manere ac perennare Dei
spiritū, sicut ipse legislator indicat. Dixit, inquit, dominus deus:
Non permanebit spiritus meus in his hominibus in seculū, quia
caro sunt. Manet enim interdū, sed non permanet apud nostrū
plerosq;. Quis enī est adeo rationis expertus aut animā, vt nulla
vnquā de optimo illo maximōq; eum volentē nolētē mēe sub-
ierit cogitatio? imō vel scelestissimis obuersatur nōnunquam
repentina honestatis imaginatio, quam tamen apprehēdere &
apud se retinere nequeūt. Statim enim discedit emigratq; ē talī
domicilio, non ferens ius & fas inde profligatū esse: quales nun-
quam accedit, nisi vt coarguat eos honestis pretulisse turpia. Di-
citur autem Dei spiritus, vno modo aer fluens supra terram, ter-
tium elementum quod super aquam vehitur: quamobrē in opi-
ficio mundi ait: Spiritus Dei ferebatur super aquam. Aer enim
cum sit levis attollitur & sursum fertur, aquam pro basi habens.
Altero autē modo, immortalis illa scientia, cuius omnis sapiens
merito sit particeps. Id ostenditur in artifice ac opificē sacri ope-
ris, his verbis: Exciuit Deus Beselelem, & impleuit eum diuino
spiritu, sapientia, intellectus, scientia, ad omne opus excogitan-
dum. Quibus verbis definitiuē quid sit Dei spiritus describitur.
Talis est etiam Mosis spiritus, qui visitare solet illos septuaginta
seniores, vt fiant prastantiores ceteris, & reddantur meliores,
non futuri verē presbyteri, nisi participatione illius sapientissi-
mi spiritus. Sic enim dicitur: Auferam de spiritu qui in te est, &
imponam in septuaginta seniores. Sed caue putes hanc ablatio-
nem fieri per abscisionē disfunctionēq;, imō potius qualis ab
igne sit: qui etiam si faces innumeras accēderit, idē manet ne tan-
tillum quidem diminutus. Talis est natura etiam scientia. Post-
quam enim discipulos & familiares peritos omnes reddidit, ni-
hilo

hilo diminuitur: nonnunquam augetur etiam, sicut narrant de
fontibus, qui frequentantur ab aquatoribus. Nam & hos fertur
hoc modo dulciores fieri. Sic cōtinua colloquia, meditationem
& exercitium afferentia, perfectionem absoluunt. Quod si pro-
prius ipsius Mosis spiritus, aut cuiusvis creaturæ, tantæ multitu-
dini familiarium distribuēdus fuisset, in tot portiones concisus,
vtique diminueretur. Nunc autē spiritus ille sapiens, qui inest
ei, diuinus est, insecabilis, indiuisibilis, probus, qui vbiq; implet
omnia, qui prodest absq; suo detrimēto impartitus alteri, vt ni-
hil decedat ipsius intellectui, scientiæ, sapientiæ. Quapropter
fieri potest, vt spiritus Dei maneat in anima, vt autē permaneat
impossibile est, sicut diximus. & quid mirū? quando ne aliarum
quidem rerum vlla possessio firma & constans est, in tot muta-
tionibus alijs super alias. Causa autē inscitia præcipua caro est,
& cū hac intercedēs familiaritas: sicut ipse fatetur, qui dicit, ideo
non posse spiritū Dei permanere, quia caro sint. Certē & coniu-
gium, liberorum educatio, parādæ rei familiaris necessitas, ob-
scuritas, egestas, negotia tum priuata tum publica, & cetera in-
numera sapientiam adhuc florētē arefaciunt. Sed nihil ei tantō
impedimēto est, quātō natura carniū. Hæc enim tanquā fun-
damentum ignorantia ineruditionisq; primū ac maximū subij-
citur, super quod illæ exadificantur. Animæ enim carnis exper-
tes & corporis, desidentes totos dies in hoc amplissimo vniuer-
sitis theatro, videndo audiendōq; res diuinas, quas insatiabili-
ter expetūt, fruuntur voluptate interpellata à nemine. Quæ ve-
rō grauantur carniū sarcinis, depressæ ab his nequeunt os ad
caelestes cursus attollere, sed ceruice demissa, more quadrupedū,
prona ad terram affiguntur. Quapropter legislator sublaturus
ē medio cōcubitus incestos & illegitimos, in hunc modum præ-
fatur. Homo homo, ad omnē domesticū carnis suæ nō accedet,
vt reuelet eius turpitudinem: ego Dominus. Quomodo posset
quis magis adhortari ad contēptum carnis & eorum, quæ carni
amica sunt, quā verbis his? atqui non solum dehortatur, sed &
certō pronuntiat, quōd quisquis verē homo est, non accedet vn-
quam sponte ad amicas cognatasq; corporis voluptates, semper
alienare se ab eis medians. Siquidē hæc vox homo iterata signi-
ficat, non cōpositum ex anima & corpore, sed virtutibus prædi-
tum hominē. nam hic est ille verus, quem ē priscis quidā accēsa
meridie lucerna, percontantibus obuijs, hominē aiebat se qua-
rere. Quod autē vetitum est, ne quis accedat ad quemcūq; car-
nis

nis domesticum, habet rationem necessariā. Quaedam enim admittenda sunt, ut cōmoda ista, quorum vsu sanitatem tuemur. Superflua verò in malam rem ableganda, à quibus accensa concupiscētia absumunt omnes virtutes vno incēdio. Proinde non ad omnia quae carni amica sunt, appetitus excitetur. voluptates enim ferociētes persape canū more ad blanditā, repente mutata morsum insigunt insanabilem. itaq; virtutis amicam frugalitatem cōplexi prae caris corpori, turbam ingentem hostium perniciem profligabimus. Quod si quando tēpus improbe postularit, ut supra sufficientē modū accipiamus aliquid, ipsi tamē non accedamus. Dicit enim: Non accedet ipse reuelare turpitudinē. Hoc explicandū est quid sit. Sēpenumero quidā qui nullas congesserunt pecunias, tamen in re laura fuerunt. Alij minimē cupidi gloriā, consensu ciuiū laudari honoratīq; sunt. Quibusdam prae omni spē magnam robur contigit. Omnes isti discant non esse accedendum mente ad quicquam talium: hoc est, non esse hāc vltra modum suspicienda, sed sic existimādum, hāc singula adeo nō esse bona, ut saepe magnam cladē afferat vel pecunia vel gloria vel robur corporis. sunt enim hi proprij redditus, avarorum pecunia, ambitiosorum gloria, robur verò istorū qui certaminibus delectātur & gymnasijs: qui omnes animam praestantiorē dederūt in seruitutē deterioribus rebus inanimis. sed quicunq; secum habitāt, splendidae istas & multis cōcupitas felicitates intellectus imperio subiiciunt. accipiēdo eas quotiēs vltro veniunt in rectum vsu, sed longē dissitas non accedēdo, quippe qui vel sine his possunt felices euadere. Quisquis autem has ē propinquo & ē vestigio sequitur, replet philosophiam opinionibus turpibus, & ideo turpitudinē retegere dicitur. Nōne in propatulo sunt probra istorū qui se vocant sapientes, dum sapientiā vili pretio tanquā sub hasta in foro vēditant, nunc praesenti lucro exiguo, nunc blāditijs suauiloquis, nunc pollicitationibus quouis somnio vanioribus. Quod autē subiungitur, Ego dominus, perpulchrē apteq; ad docendum dictum est. Quasi dicat: cōfer bone vir, bonū carnis cum bono animae ceterarūq; rerum omnium. illud carnale bruta voluptas est. Hoc verò vniuersale diuina mens numēq; quod regit omnia. Bella collatio, quae possit similitudine fallere: ac si quis animata cum inanimis, bruta cum rationalibus, cōgrua cum incongruis, paria cum imparibus, lucem cū tenebris, diem cū nocte, deniq; omnia cōtraria cum contrarijs cōferat, & hāc prorsus eadem esse cōtendat.

Atqui

Atqui hāc tamen cognationē quandam ut creata habeant, tamen Deus ne praestantissima quidē creaturae similis est. quoniā quāvis creatura patitur, ille ingenitus est & semper agit. Bonū sanē fuerit non deferere constitutum diuinitus ordinem, in quo res gerenda est fortiter: nec transfugere ad effeminatam fractamq; voluptatem, cuius amicitia nocet, prodest inimicitia. mirificam enim habet naturam: quos suis bonis dignatur eos multat continud: quos verò his priuat, eos adiuvat maximē. Nocēt enim eius munera, quae mox ablata profunt. Proinde dō anima, si quod voluptatis amatorium te inuitat poculum, declina ab eo & auersis oculis in genuinam natiuamq; virtutis pulchritudinem, perge illam intueri, donec amore huius correpta, traharis tanquam à magnete, ut attracta cum adamata cohaereas. Ceterū hae voces. Ego dominus, non sic tantum accipi debent, ac si diceret, ego perfectum in corruptibile verumq; bonū, quod quisquis complexus fuerit, spernet ista imperfecta carni harēcia: sed perinde quasi diceret, ego princeps, rex & dominus. Nec subditis in principiū praesentia, nec seruis coram heris, tutum est iniquē agere. Cū enim praesto sunt castigatores, timor cōtinet in officio, quos nō admonet suum ingenium. Propē est enim deus qui replet omnia: cuius conspectum ac praesentiam si non reueremur, certē inuictam potentiam, & seueritatem ineuitabilem metuendo continebimus nos à maleficio, reputantes quā grauiter aliquando soleat animaduerrere: ne sapientiae spiritus diuinus à nobis demigret facile, sed quā longissimo apud nos perseueret tempore: quemadmodum apud Moysen illum sapientissimum. Nam hic vritur pacatissimis habitibus & quietissimis, aut stans aut sedens, haudquaquam natus ad mutationes motūque varios. Dicit enim: Moyses & cista non mouebantur, siue quia vir sapiēs nunquam à virtute separari potest, siue quia & virtus est immobilis, & vir probus immutabilis, quōd ambo in recta ratione stabiliantur. & rursum alibi: Tu verò hic sta mecum. oraculum enim hoc prophetae redditum est, de statione quietēque immota apud deum nunquam mobilem. Necessē est enim rectū fieri quicquid applicatur ad sanam regulam. Et hoc est cur mihi videtur nimis fastus cognomine Iothor, percussus inflexo semperq; sui simili proposito viri sapientissimi exclamare scitādo in hunc modum: Cur tu sedes solus? Qui enim considerat in media pace bellum cōtinuum, non inter gentes, regna, ciuitatēq; subinde nascēs, sed in singulis domibus, imò singulis hominibus

minibus. meritò miratur posse aliquē frui serenitate in hieme. & tranquillitate in fluctibus. Vides quòd ne ratio quidē summa sacerdos, quæ semper immoratur & vacat sanctis dogmatibus, omni tēpore habet ea visendi licentiam, sed vix semel annis singulis? Quicquid enim effertur sermone, non est in tuto, cum ad duos pertineat. Quando autem sine voce anima sola cōtemplatur eum Qui est, res est securissima, constabilita in vnitāte indissolubili. Quemadmodum igitur in multis, id est multis vitæ fines sibi proponētibz, Dei spiritus non permanet, etiam si apud eos versetur ad tēpus exiguum, sed vni tantū generi præfens est, quod exutum natiuis affectibus, intra velū quo opinionēs excluduntur penetrat ad deum expeditis nudisq; cogitationibus: sic & Moses extra castra totius corporalis exercitus fixo sibi tentorio, id est mēte erecta & in nullam partem proclināte, adorare deum incipit: ingressusque caliginem loci non cōspicui, manet illic, & initiatur mysterijs sanctissimis. Nec hoc contentus etiā alios his orgijs iniciat, doctor rerum diuinarum, quas interpretatur purgatis auribus. huic certē semper adest dei spiritus, in omnem rectam viam deducēs. ab alijs, vt iam dixi, discedit occulsiuē, quibus & vitæ præfinit terminū. dicit enim: Erunt dies eorum anni centum viginti. sed Moses quoq; post expletū hunc annorum numerū ē mortali vitā demigrat: & qui potest æquū videri, vt noxij pares fiant ætate vari tam sapienti? In præsentia hoc solum sat erit dicere, quæ nomine cōmunicant nō omnino esse similia. interdum etiā diuersa toto genere, vt vile ac probatum possint esse paria vel numero vel tēpore: quādo inducuntur & in geminis: ceterū vires habent distantiſsimas inter se diuersissimāq; diligentiorē autem disputationē de ceteris annis differemus quousq; propheticam vitam totam examinabimus, vbi ad eius mysteria fuerimus idonei. nunc sequamur textus ordinem. Gigantes autem erāt in terra diebus illis. Aliquis fortē putat quæ poētæ de gigantibus fabulantur hic legislatorē subindicare, cum hæc immēsum distent à fabulis, & ipsis veritatis inhæreant vestigijs. Ideo laudatas elegantēq; artes picturæ atq; statuariæ sua republica reiecit, q̃ veritatē mēdacijs vitiēt, illudētes per oculos animabus facilibus & credulis. Nullā igitur de gigantibus affert fabulā: sed illud te docere vult, alios esse terræ, alios cæli, alios dei homines. Terræ quidē eos qui venātur voluptates corporis, & harum vsum fructū, querēdo vnde eunq; singularum materiam. Cæli autē eos qui tenēt artes ac sciētiās, aut

aut eas sectantur. Quod enim nostri cæleste est, mens est: quæ & motus cæli considerat, & in reliquis exercet se artibus liberalibus, acumen intelligendis huiusmodi rebus sibi comparās. Dei verò homines sacerdotes & prophete sunt, quorū maior est dignitas, quā vt se misceant humanæ reipublicæ, & mundi ciues sint: sed sublimiores omnibus rebus sensibilibz, migrarum in mundum intelligibilē, ibi sortiti domiciliū, ascripti reipublicæ idearū incorporearum & incorruptibilium. Proinde Abraham quam diu hærebat in Chaldaeorum terra opinionēq; & nōdum mutato nomine vocabatur Abrā, homo cæli erat, sublimis æthereq; naturæ scrutator, in effectibus eorumq; causis & id genus alijs philosophādo: ex quo studio & appellationem præsentem sibi quaſiuit. Abram enim interpretatur pater sublimis, nomen conueniens consideranti sublimia cælestiaq; intellectui, præsertim cum concretæ huius naturæ nostræ pater sit intellectus pertingens ad ætherē & vltērius. Sed quādo iam seipso melior nomen mutaturus est, fit homo Dei, iuxta redditum sibi oraculum, Ego sum deus tuus. da operā vt mihi te approbes, & esto inculpabilis. Quod si vnus totius mundi deus, ob priuatum affectum dicitur huius viri deus, necessariò ipse quoq; dei est. Interpretatur enim Abraham pater electus soni, id est intellectus probi viri, est enim electus, purgatus, & pater vocis quæ cōsonamus. talis autem vni deo dedicatur, cuius assecla factus, totius suæ vitæ semitam dirigit, incedens per viam verē regiam, scilicet omnipotentis regis vnici, in neutrum latus declinans & digrediens. at filij terræ mente sua exorbitantes, & puteos fodientes in inanimā immobilisq; naturā carnium (facti sunt duo in carnē vnā, inquit legislator) adulterauerunt nomisma optimum, desertōq; meliōre ordine suo, ad deteriore contrariumq; trāsfigerunt, Nebrod huius facti princepe. Dicit enim legislator, Hic cōpit esse gigas super terrā. interpretatur autē Nebrod transfugium. Non enim satis erat miserrimæ animæ neutrarū esse partū, sed accedēs ad hostes arma sumpsit contra socios, & apertū his bellum intulit. Ideo Nebrodis regnum fuisse traditur Babylon, id est trāspositio, eadē res quæ transfugiu. parī cognatione rerū ac nominū. Quisquis enim molitur trāsfigere, mentem mutat & transponit. Consequens igitur est iuxta Moſen sanctissimū, malum virum esse nō modo extorrem & exulem, sed etiā transfugam: bonum verò, cōstantissimum socium. Hactenus de gigantibus dixisse contenti, tranſeamus ad sequentia. Sunt autē hæc.

PHILONIS IVDAEI.
QVOD DEVS SIT
IMMVTABILIS.

OSTEA, inquit, cum ingressi essent angeli dei ad filias hominum, illarum genuerunt eis. Quarendum quid sibi velit illud postea. Est relatio, indicans aliquid ex precedentibus. Praecessit autem mentio de diuino spiritu, quem permanere seculis omnibus in multifaria multifor-
mibusque anima, induta ponderosissimis carnibus, dictum est perdifficile. Post illum spiritum angeli ad filias hominum ingrediuntur. Etenim quantisper anima illustratur purissimis intelligentiarum radiis, per quos deum & eius potentias videt sapiens, nullus nequam angelus subintrat cogitationem, sed extra locum aspersione lustratum omnes excluduntur. ubi verò habetatum mentis lumen fit opacius, illi tenebrarum amici arrepta occasione fortuita, cum affectionibus effeminatis, quae hic vocantur filiarum hominum, congressi gignunt sibi, non deo. Quod enim propriè deo gignitur, virtutes sunt integras: sicut deprauata vitia ad cognitionem malorum pertinent. Proinde discere si vis, o mens, non tibi ipsi gignere, exemplo Abrahami perfectissimi, qui dilectum, vni genitum, animae germanum filium, effigiem à se ipsa doctae sapientiae, nomine Isaac offert deo, & reddit magna cum alacritate, quasi necessariam debitamque gratiam, vincit pedibus, ut ait lex, & noui generis victimam: siue quia iam nihil mortale deo destinatus calcare dignabatur: siue quia vidit creaturam esse instabilem, postquam cognouit firmitatem eius. Qui est certissimam, cui credidisse dicitur. Huic successit Anna ipsius discipula, domum diuinæ sapientiae. interpretatur enim hoc nomen gratia. Hæc enim diuino semine grauida, ubi perfectum parienti tempus aduenit, enixa est morem deo sacratum, cui faustum nomen imposuit Samuel, quod interpretatur ordinatum deo. moxque acceptum datori reddidit, nullum suum proprium bonum iudicans, nisi ex diuina gratia. Sic enim in primo Regno ipsa loquitur: Do tibi eum donum. ac si dicat eum qui donum est, id est dono gratuito acceptum tibi do: iuxta illud dictum Moysi sanctissimi: Dona mea, munera mea, sacrificia mea seruabitis offerre mihi. Cui enim gratia debetur nisi deo? aut quomodo ei

QVOD DEVS SIT IMMVTABILIS. 257

do ei referetur, nisi per hæc ipsa quæ accepimus? nec enim aliunde licet capere. Qui nullius indigus offerri sibi postulat propter summam suam erga genus nostrum benignitatem: ut per studium cultus diuini & gratiarum actionis puri fiamus ab iniquitatibus, & abstergamus vitæ sordes contractas vel verbis vel operibus. Est enim stultitia, cum templa non subeas nisi corpore à balineis nitido, vota sacræque facere mente impura contaminatæque, atque templa è saxorum lignorumque inanima constant materia. Et cum nefas sit corpus suapte natura inanime constantia tægere: ferendum videtur, ut deum purissimum accedat quis impuram habens animam, nisi mox sequatur penitentia? Quisquis enim nullius prateriti peccati sibi conscius, etiam vetera conatur eluere, accedat bono animo. sin minus, abstat cum impurus sit. non poterit enim fallere perspicentem mentis sinus intimos, & inambulanti in eius penetralibus. Cæterum animam deo caram pulchre describit etiam illud canticum: Sterilis peperit septem, fecunda verò defecit. Atqui vnus Samuelis mater est quæ hæc dicit. & quomodo ait septem se peperisse, nisi quis vnitatis & septenarij naturam eandem existimat, non solum in numeris, sed & in mundi totius harmonia, & in animæ probe rationibus. Samuel enim in solius dei ministrorum ordine auctus, nemini prater ea seruies, ab vno & ente honestatur. qui status est septenarij, animæ in deo requiescens, & nullis mortalibus occupatæ negotijs: quando excedit senarium, qui attributus est primatum assensibus. non valentibus, & in secundo gradu consistere necesse habentibus. sterilem igitur non iam efforâ, sed etiam nunc vigentem, in fortitudinis tolerantiaque studio decertantem ob opimum præmium, credibile est septenarium vnitati honore parem parere, quorum numerorum fecunda & prolifica natura est. fecundam verò illam ait defuisse gignere liberos, idque verè ac euidenter. quando enim anima cum sit vnica multos parit ab vno illo distincta, merito sit numerosissima. deinde graua oppressaque multitudinem natorum à se pendentium, quorum plerique immaturi abortiuique sunt, viribus deficit. parit enim quicquid ad formas coloresque pertinet, per oculorum concupiscentiam: quicquid ad voces, per aurium, prægnans sit etiam ex ventris & eorum quæ sub venter sunt desiderijs. itaque graua natorum ex se pendentium tanto numero, manibus præ languore demissis deficit: ad quem modum vinci cõtingit omnibus, qui corruptibiles ipsi gignunt sibi corruptibilia. nonnulli verò non solum vinci, sed & mori sustinent,

stinent, nimis amoris sui dediti. Ut ille Onan, qui sentiens semen sibi non profuturum, non prius deliquit rationale genus in rebus præstantissimum corrumpere, quam ipse totus perijt. & merito. Nam si omnes omnia sui causa facturi sunt, nihil parentum honorem, liberorum disciplinam, patriæ salutem, legum iucumilitatem, gentium constitutionem, non vllum priuatum publicumve officium, non sacrorum ceremonias, non pietatem erga deum curando, erunt infortunatissimi. nam vnumquodque ex his quæ diximus, vel periculo vitæ redimendum est. at isti hæc cuncta expetenda tantopere, facile contemnunt, si nihil voluptatis afferant. Quapropter deus iustus iudex hanc immanem opinionem quæ nominatur Onan, tollit e medio. nec minus abominandi sunt omnes qui sibiipsis generant, id est qui propriam tantum utilitatem captant contemptis cæteris, tanquam sibi solis nati, non item innumeris alijs, patri, matri, uxori, liberis, humano generi: & hoc amplius, si dicere fas est, celo, terræ, vniuerso mundo, scientijs, virtutibus, patri ac rectori vniuersorum, quorum singulis quantum licet reddendum est debitum officium: & sic cogitandum cuique, non propter ipsum facta esse cætera, sed ipsum esse auctarium rerum omnium. Verum de his satis, contexamus sequentia. Vidēs dominus deus quod multa malitia hominum esset in terra, & omnis eorum intentio prona esset ad malum toto vitæ tempore, recogitauit deus quod hominem fecisset in terra, dixitque deus intra se: Delebo hominem quem creauimus à facie terræ. Non deerunt fortassis nefarii quidam qui suspicabuntur legislatorem subindicare, poenituisse opificem creati hominis, visa tanta impietate, voluisseque hac de causa vniuersum id genus extinguere. Hi sciunt se istiusmodi opinione subleuare ac extenuare peccata præcorum hominum, si conferantur contra deum, quam credere mutari eum cum sit immutabilis: quamuis quidam opinantur, ne homines quidem veros ambigere incertis sententijs. nam sincere philosophos hunc præcipuum ex sua scientia fructum decerpere, quod non mutantur vnà cum negotijs, sed inflexa constantia se adaptant rebus omnibus. Quin & legislator probat hoc tranquillitatis studiū. dictum enim illud ad sapientem ex persona dei: Tu verò hic sta mecum: mentem fixā & à recto nusquam dimotam commēdat. est enim profecto mirandum, si quis lyra in modum animam musica arte coaptatam, non sonis acutis & grauib, sed rerum inter se contrariarum

trariarum scientia, & meliorū ex his delectu, neque intendat plus æquo, neque remittat, emollita virtutum rerumque: suapte natura honestarum harmonia, conseruans eam in eodem temperamento concinnè pulsandi psallendique. hoc enim instrumentum natura fecit absolutissimum, quod imitantur manus. ita organa id si quis pulchre temperauerit, efficiet symphoniam longe optimam, quæ non in sonoræ vocis fractos tonos desinit, sed in laudata vitæ officia. Ergo cum hominis anima tempestatem, subitis vehementibusque vitiorum procellis irruentibus excitatam, scientiæ sapientiæque, auris componat, sedatisque tumidis vadis ad tranquillitatem reducat: dubitas an ille incorruptibilis, beatus, virtutis, perfectionis, felicitatisque potens, non egeat mutatione sententiæ, sed immaneat primis consilijs non supponens alia? liquidem humana facile mutantur, vel propter ipsorum hominum, vel propter negotiorum incōstantiam. Verbi gratia: amicos eligimus sæpe, quos post non longam consuetudinem ob nullam ipsorum culpam auersamur, & in loco inimicorū aut certe ignotorum habemus. hoc factum leuissimam facilitatem nostram arguit, qui non possumus perseuerare in pristino proposito. at deus non vertit fauorem in fastidium, interdū tamen statuimus manere in sententijs: sed familiares non manent sui similes. itaque necessario noster quoque animus vnà cum eis mutatur. prævidere enim futuros negotiorū exitus, aut sententijs aliorū, nemini mortali est possibile: deo autem, ut in luce purissima, omnia sunt conspicua, penetrans enim sinus intimos animarū videt, quæ non cernuntur alijs, & pro sua providentia præscientiæque, quæ virtutes ei peculiare sunt, nihil abuti libertate finit, ut sua potestati eximi, quandoquidem etiam futurorum incertitudo non cadit in ipsum: apud quem nec futurū est quicquā nec incertum. Liqueat igitur necessario sequi ut & patris sui progenies & opifici suum opificium, & curatoris suo quæ ab eo curatur, nota sint. Deus autē reuera pater, artifex, curator est rerū quæ celo mundoque continentur omnium. Atqui futura obscurantur à venturo tempore, nunc breuiore, nunc longiore. Deus verò & temporis est opifex, est enim pater patris eius: mundus verò pater temporis, quod motu suo progignat. itaque tempus nepotis dei seriem obtinet, mundus enim hic iunior dei filius est, vixit sensibilibus, senior enim hoc non traditur, sed intelligitur: qui pro iure primogenituræ apud patrem manet. Cæterum iunior filius sensibilibus motu suo naturam temporis fecit existere. itaque apud deum nihil fu-
rurum

turum est, cui subiiciuntur etiam termini temporum. Namque non tempus, sed temporis exemplar ævum, vita superiorum est. in ævo autem nihil præterijt, nihil futurum est, sed præsens, tantummodo. Postquam igitur satis declaravimus, non poenitere eum Qui est, restat ut doceamus quid sit illud. Recogitavit deus quod fecisset hominem in terra, dixitque intra se. Cogitationem deliberationemque, altera intus recoditam, alteram iam certò prolatam, duas potentias opifex rerum cum habeat, eisque utatur opera sua considerat: quæ ordinem non deserunt, & in officio manent, comprobantur in ea quæ deficiunt, nec servant ordinem, animaduertit. Corporibus enim alijs habitum, alijs naturam, alijs animam, alijs rationalem animam addidit. Saxa lignaque à cognatis diuisa, habitu astrinxit ceu vinculo valido. hic autem est spiritus reuertens in seipsum. incipiens enim à medio, pertingit ad extrema, moxque à superficie cursum reflectit, donec in eum locum perveniat, à quo primum profectus est. Hic est ille habitus, cursus recursusque, indefinens, cuius imitationem cursores post tertium quemque annum in theatris frequentissimis ostentant, tanquam rem egregiam & contentione dignissimam. Naturam autem attribuit stirpibus, temperatam è pluribus potentijs, nutritivam, mutativam, augmentativam. Nutriuntur enim, cum alimentis opus habeant. id deprehenditur, quia nisi rigentur, arescunt & pereunt, sicut rigatæ manifestum incrementum accipiunt. Nam quæ prius paululum ab humo se attollebant, evadunt in arbores procerissimas. de mutatione autem harum, quid attinet dicere? brumali tempore folia siccata humi sternuntur: & in palmitibus oculi, sicut rustici vocant, connuent, tanquam animalium, & innata ad germinandum ora comprimuntur, natura tunc intus conclusa quiescentemque, ut post respirationem, quasi athleta lassus certamine, recolligat vires, atque ita de integro ad labores anniuersarios redeat. id fit verno æstiuoque tempore. Tunc enim tanquam expergefacta è somno profundissimo, & oculos aperit, & clausa ora patefacit. Quibus autem gravis est parit omnia, pampinos, palmitres, clauiculos, racemos, fructum denique. Quo absoluto, nutrit eum mammillis mulierum. Nec prius nutrire desistit, quam fructus ad perfectam maturitatem perveniat. Est autem maturitatis signum, quando defluit etiam attingente nemine, & diuelli ab adnatis properat, ut ipse iam maternis alimentis non indigens, & idoneus si in agrum bonum incidat, ad prosemindas gignendasque stirpes

matri

matri suæ similes. Animam autem fecit opifex à natura differentem tribus his, sensu, imaginatione, impetu. Stirpes enim sensus, imaginationis, impetusque omnino expertes sunt. Animal autem vnumquodque his cunctis est præditum. Sensus igitur, sicut allusio Græci nominis *ἡσυχία* indicat, obiecta infert intellectui, in hoc enim capax amplissimumque penurarium visus, auditus & ceteri sensus reponunt omnia. Imaginatio verò est figurarum in animam impressio. Nam quicquid importat sensus singuli, hæc obsignat suo caractere tanquam anulus, intellectus autem refert ceram, impressum sigillum excipiens & seruans apud se, donec id obliuio memoriæ hostis obscuret, aut in totum aboleat. Id autem quod impressit characterem, nunc familiariter, nunc secus afficit animam: is affectus vocatur impetus, quæ definiunt primum motum animæ. Tanto præstantiora sunt animalia stirpibus. Videamus quam re homo antecellat cetera. hic eximum munus sortitus est mentem, quæ cunctas naturas corporum & rerum solet comprehendere. Quemadmodum enim corporis regimen est penes oculos, mundi verò penes lucis naturam: eodem modo imperium in nos mens obtinet. Hæc est enim oculus animæ, illustratus splendore proprio, per quem dispelluntur altissimæ tenebræ, offusæ à rerum ignorantia. Hæc animæ species, non ex eisdem quibus ceteræ elementis facta est, sed purior & meliorem est nata essentiam, ex qua naturæ diuinæ sunt conditæ. Quapropter sola mens in nobis merito immortalis censetur. Solam enim hanc pater iussit esse liberam, exemptam & dimissam è necessitatis vinculis, donatamque munere decetissimo voluntatis spontaneæ, quatenus eius capax erat. Nam brutæ animantes, quarum animabus non inest mens donata libertatis privilegio, subiugatæ frenatæque, traduntur ad ministerium hominum, tanquam heris mancipia. Homo autem liberam facultatem & sui iuris sententiam sortitus, ex destinato pleraque faciens, merito vituperium incurrit, si prudens sciensque peccat, sicut ediuerso laudem, quando sua sponte bene facit. Nam stirpium animaliumque nec vbertas laudatur, nec si malè proueniât, vituperatur: quod uterque hic motus, & utraq; mutatio, non est voluntaria: sed sola hominis anima quæ accepit à deo motum voluntarium, hæc illi similis, à molestissima grauissimamque heri necessitate, quantum licuit, manumissa, iure accusari posset, si liberatorem suum non coheret, non euasura poenam quæ animaduertit in libertorum ingratitudinem. itaque recogitavit, & intra se dixit deus, non nunc

primum, sed iam dudum firmiter, quod fecisset hominem, id est, qualem eum condidisset. Condiderat enim liberum. ut relictus voluntati propriæ quicquid placeret, ageret; idque hæc ob causam, ut sciens quid bonum sit, quid malum: & quid intersit inter honesta turpique; reputas, quid item inter æqua, & iniqua, & in vniuersum virtutem inter & vitium, eligeret meliora, deteriora fugeret. In eam sententiam & oraculum extat in Deuteronomio: Ecce posui ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum: tu vitam elige: Ergo vtrunq; hinc discimus, quod & insita sit hominibus boni hæc mali sciëntia, & meliora deterioribus an referre debeant, cum habeant deliberationem tanquam incorruptum iudicem, quæ rectæ rationis monitis pareat, reiectis contrariis suggestionibus. Quoniam igitur & de his sufficenter differimus, videamus sequentia. Sunt autem hæc. Delebo hominem quem feci à facie terræ, ab homine usque pecudem, à reptilibus usque volucres celi: quia recogitavi quod fecissem eum. Hic quoque nonnulli de quibus iam dixi, his auditis credunt eum Qui est, irasci & furere. At ille nullo vnquam affectu corripitur. Hæc enim humanæ infirmitatis sunt vitia. Deus autem & à brutis animæ affectionibus abest plurimum, & à partibus membrisque corporis. nihilominus inveniuntur hæc apud legislatores docendi gratia, ut sic moneantur qui non possunt castigari aliter. Nam in præceptis & interdiktis legum, quæ propriæ leges sunt; duo summa capita ab earum auctore sunt proposita: alterum, non esse deum sicut hominem: alterum verò, esse eum sicut hominem. Prius confirmatur veritate certissima: alterum adhibetur ad erudiendam vulgarem multitudinem: ad quam dicitur, illum more hominum castigare suos filios. Quod admonendi causa, non quia suapte natura talis sit, dictum est. Nam hominum pars amici sunt animæ, pars verò magis fauent corpori. Animæ loci habentes cum incorporeis naturis consuetudinem, cum nulla rerum idea comparant eum Qui est: sed extollentes eum super omnem qualitatem (hoc enim vnum ad beatitudinē summamque felicitatem pertinet, nudam eius sine omni figura essentia comprehendere) sola eius essentia imaginatione contenti, nullam formam affingunt. At federati corporis, cum non possint exuere indumentum carneum, quales opiniones de seipsis, tales etiam de omnium rerum auctore concipiunt, quippe qui non valent naturam illam solam nullius egentem, simplicem, sinceram, incomparabilem cernere: nec reputant quod, qui constat è poten-

tij

tij compluribus, eget etiam pluribus partibus ad singularum ministeria. Sed Deus, utpote ingenuus & creator omnium, non opus habet istis creaturarum accidentibus. Quid enim dicemus de usu instrumentalium partium? pedes ei dabimus progrediendi gratia? at quò ibit, cum impleat omnia? quem accedet, cum neminem honore parem habeat? aut quam tandem ob rem, cum humanis curis careat? quid manus ad accipiendum dandumque? ipse à nemine quicquam accipit, quippe qui non solum non eget, verum etiam vniuersa possidet. Donat autem verbo suo munificentiam administrante, per quod mundum condidit. Oculis certe non eget, quibus sine luce sensibili nihil comprehenditur. At sensibilis lux creata est. Deus autem propriæ lucis usu videbat etiam ante mundum conditum. De nutritionis instrumentis, quid attinet dicere? Nam si hæc habet, nutritur etiam, & satiat egerit, ac rursum ex intervallo esurit, ceteraque facit quæ nemo prius diceret. Nam fabulæ verbis quidem humanam formam, re autem humanos affectus deo tribuunt. Cur igitur Moses pedes, manus, introitus, exitus prædicat de illo ingenito? cur ad arcēdos hostes eum armat? cur gladio, sagittis, pestifero igne, fulminibusque instruit? poetica ista videntur, auctorem summum armari, licet illic diuersa sint nomina. At hic noster addit etiam zelum, furorem, iras, & ceteros humanos affectus similes. Respondet tamen scitanti: heus vos, oportet legislatores vnicum habere propositum, ut pro sit omnibus ad quos peruenit. Quotquot igitur feliciorem naturam sortiti sunt, & educationem inculpabilem, inuenta hac vitæ via publica directaque, veritate comite faciunt iter, cuius verissimis de eo Qui est mysterijs initiati, nihil creatum affingunt ei. His discipulis maxime conuenit capitulum illud sacræ literaturæ, quod Deus non sit sicut homo, nec sicut cælum, nec sicut mundus. Nā hæc species habent qualitates suas, & percipiuntur sensibus. At ille nementem quidē comprehenditur, nisi hætenus quod sit. Est enim essentia quod in eo intelligitur: quia quicquid caret, nihil est. Hebetiores autem tardioresque, & à pueritia perperam educati, nec valentes acutè cernere, medicis opus habent legislatoribus, qui ad præsentem morbum debitam curam accommodent. Nam seruis quoque male educatis & insipientibus herus prodest terribilis. Sæuitiem enim eius & minas timendo, vel inuiti continentur in officio. Discant igitur quotquot tales sunt vel falsa modò vitia, si per veritatem ad bonam frugē reduci nequeunt. Nam & his qui cor-

4

poris

264 PHILONIS IYDAEI LIBER

poris morbo laborat grauitur, legitime instituti medici non sustinet vera proloqui, cum sciatur eos inde fore deiectione animo, ita ut malum in crudescat: sed adhibent contrarias consolationes, ut & agrotus fiat ad tempus sedatior, & agritudo remissior. Quis enim sanae mentis eum sic alloqueretur: heu tu, seaberis, vteris, mutilaberis, etiam si haec necessario ferenda essent. Nemo prorsus. Alioquin ille collaberetur animo, accedente noua grauiore molestia ad morbum corporis, & libenter se curationi subtraheret: quod si falsa expectatione decipiatur a curante, patienter sese praebit ad omnia salubria, quantumvis cruciabilia. Proinde legislator noster cum sit optimus animarum medicus, vnicui finem habet propositum, ut radicitus mentis infirmitates exsecet, ne ex reliquijs repullulet malum immedicabile. Quod ita se sperauit effecturum, si autorem creaturarum induceret minacem, indignabundum, iniustus seuerè intentatè supplicium, nonnunquam arma corripientem in improborum perniciem. Nec enim aliter emendatur insipientes. Et ideo mihi videtur duobus istis capitibus, quod Deus sit sicut homo, & non sicut homo, alia duo generis eiusdem contexuisse, timorem atque dilectionem. Omnes enim legum ad pietatem adhortationes video referri vel ad dilectionem vel ad timorem eius Qui est. His igitur qui nec membra, nec affectus humanos Deo tribuunt, sed religiose de illo, pietate sentiunt, dilectio maxime conuenit, timor verò ceteris. Quae igitur ante questionem praestruenda fuerat, haec sunt. Redundum iam ad corptam considerationem, qua haesitabamus quid sibi velint haec verba, Indignatus est, quod fecisset eos. Forasse tale quiddam docere vult, quod mali apud Deum in indignatione sint, boni verò in gratia. Nam mox dicit, Noë autem inuenit gratiam. J. Ceterum ira quae passio hominis est propria, figuratè de eo Qui est intelligitur necessariò, quando quicquid per iram, metum, dolorem, voluptatem, aut quamcunque affectionem agimus, confessione omnium culpabile est ac reprehensibile. Sicut ediuerso laudabile, quicquid cum recta ratione coniunctum, & scientia. Vides quam caute loquatur, Indignatus sum, quia feci, non contra, Quia fecit eos indignatus sum? Nam hoc posterius de poenitente dici poterat, quod non fert natura Dei prouidentissima. Prius autem illud est inducentis dogma generale, iram esse peccatorum fontem, sicut rationem originem bonorum operum. Memor autem perfectissimae suae bonitatis Deus, etiam si omnes homines, aut maxima eorum multitudo suapte

QVOD DEVS SIT IMMVTABILIS 265

suapte culpa ruat in perniciem, tamen salutarem dextram porrigens, sustentat & erigit, non sinens vniuersum genus deleri. Quapropter nunc ait, Noë inuenisse apud eum gratiam, quia ceteri daturi sunt poenam ingratitude, ut salutaris misericordia temperetur peccatorum damnatione, sicut hymnorum cantor dicit alicubi, Misericordiam & iudicium cantabo tibi. Nam si Deus mortalem iudicaret sine misericordia, atrum ferret calculum, cum nemo à natiuitate ad obitum usque, sine lapsu percurrat vitae spatium, sed aliquando sponte cadat, aliquando fallente vestigio. Ut igitur genus maneat incolume, etiam si multae pestis eant species, admiscet misericordiam, quam interdum etiam indignis exhibet, nunc praueientem iudicium, nunc sequentem. Antiquior enim apud eum est misericordia quam iustitia, quippe qui poena dignum noscit non iudicatum, sed ante iudicium. Quamobrem aliubi dicitur: Calix in manu domini, vini meri plenus temperamento. Atqui temperatum non est merum, habent tamen haec rationem naturalem, his quae diximus, consentaneam. Deus enim potentijs suis erga seipsum meris vitur, temperatis autem erga suas creaturas. Meras enim natura mortalis haudquaquam potest capere. An putas cum non possis meram solis flammam obtueri; extinguetur enim visus fulgore radiorum hebetatus, prius quam perspiciat: quamvis & sol vnum est ex diuinis operibus, pars caeli, globus aethereus: posse te intueri potètijs illas increatas, ita ut meræ circa ipsum sunt eiacularæ fulgorem splendidissimum? Quemadmodum igitur solis radios extendit opifex à caelo usque terminos terræ, ut vehementia caloris eius remitteretur, laxareturque per aërem frigidum, nam hoc eos temperauit, ut quod inest lucidum seuerum ab igne flammeo, remissisquæ vrendi viribus, illustratiuis autem retentis, cognatae sibi luci repositae in oculis occurreret suauiter: ex horum enim congressu obuio, & quasi consalutatione quadam, perspiciendi vis efficitur: ad eundem modum scientiam & sapientiam Dei, item prudentiam, iustitiam, ceterasque virtutes singulas, quis mortalis sincerus posset excipere, quod ne totum quidem caelum totisque mundus potest? Proinde cum sciret opifex quam immensa sint sua bona omnia, & creaturae quantumvis arrogantis naturalem imbecillitatem, nec in beneficijs nec in poenis vult totam vim suam exerere, sed quantam videtur earum capacitati sufficere. Quod si remissam mediocremque potentiarum eius temperaturam haurire & ea frui cōtingeret, fa-

eis hilaritatis perciperemus, qua perfectiorem non est cur requiratur humanū genus. Iam enim ostendimus quæ sincera mera verèq; summa sunt, circa solum eum, Qui est existere. Confirmat hanc sententiā quod alibi dicitur: Semel Dominus locutus est, duo hæc audiui. Nam quod dicit semel, mero est simile. Etenim merum est vnitas, & vnitas merum. Illud autem bis, mixto est simile. Vtrunque enim non simplex est, cum coniunctionem seu iunctionemq; recipiat. Itaq; Dei vox est mera vnitas. Nec enim sermo eius percussio fit aere, cum mixtura omni careat, incorporeus, nudus, nihil ab vnitate differens. Nos autem audimus binario, Spiritus enim è pectore missus per asperam arteriam, formatur quidem in ore à lingua tanquam ab opifice: prolatus autem foras, & permixtus aëri cognato, eumq; verberans, concinnam binarij temperaturam efficit. Quod enim è diuersis sonis cōsonat, binario diuisibili primum conuenit, tonum acutum & grauem habenti. Pulchrè igitur multitudini cogitationum iniustarum vnum iustum opposuit, numero quidem inferiorem, sed plus valentem, ne tanquam in bilance prægrauaret deterius, sed contraria vi melioris eleuatum, vires amitteret. Iam quid sit illud, Inuenit Noë gratiam coram Domino Deo] vnā consideremus. Qui aliquid inueniunt, aut prius amissum reperiunt denuò: aut non quod prius habuerant, sed nouum lucrum acquirunt. Hanc inuentionem, illam redinuentionem vocare solent curiosi vocum propriarum. Prioris exemplum manifestum est in magna illa precatione. Est autē precatio, bonorum à Deo postulatio. Porro magna precatio est, credere Deum authorem esse bonorum ex seipso, nec egere ad beneficiendum alieno auxilio, non terræ tanquam frugiferæ, non pluuiæ tanquam adiuantis satorum, plantarumq; incrementum, non aëris tanquam ad alendum idonei, non agriculturæ tanquam fertilitatis causæ, non medicinæ tanquam salubris, non nuptiarum tanquam prolificarum. Nam hæc omnia virtute Dei mutantur, vertunturq;: vt sæpe præter morem effectus habeant contrarios. Hunc igitur ait Moyses authorē esse, qui nutrit comam, capillum capitis, id est in mēte incrementum dantē decretis summarijs iuxta præceptorum capita, quibus illa honestatur ceu compto capillatio. Nonnunquā tamen has comas amittit, irruente in animam repētino quodā turbine, & abripiente honestamētā eius omnia. Est autem is turbo mutatio quadam inuoluntaria, mentem repēte contaminans, quæ mors vocatur. Attamen restituta sibi & purificata

purificata recipit eas, & reminiscitur quicquid prorsus oblita fuerat, & quæ amiserat inuenit, ita vt prioris mutationis dies in ratione non computentur, vel quia non habet rationem ista mutatio, sicut & à prudentia plurimum discrepat: vel quia non est digna cuius habeatur vlla ratio. Taliū enim, vt quidam inquit, nec ratio, nec numerus. Sæpe autē incidimus in ea quæ ne in somnis quidem vnquam vidimus: sicut de agricola fertur, qui serobè parans plantæ frugiferæ in thesaurum incidit, auctus insperata felicitate. Certè meditator ille, scitāte patre de tali modo scientiæ, Quid est quod tam cito inuenisti fili, respondens inquit: Quod tradidit dominus Deus coram me. Quando enim tradit suæ sapientiæ contemplationes sine difficultate ac labore, has repēte nacti præter expectationem, thesaurū perfectæ felicitatis inuenimus. Siquidem vsu venit, vt alij magno labore quæ sita non inueniant: alij sine cura & negotio, de quibus non cogitarant reperiant. Nam eorum qui hebetiores tardioresq; habent animas, sicut orbati oculis, labor in contemplandis scientijs est inutilis: qui verò feliciore ingenio sunt præditi, absq; inquisitione multa inueniunt fortuito, dum rectè coniecturā faciūt: vt ea videantur acquirere, nō studio, sed rebus ipsis vltro in conspectū eorū properantibus, & in notitiam sese ingerētibz. De his legislator ait, datas eis ciuitates magnas & bonas, quas non edificauerunt: domos plenas opibus, quas non repleuerunt: cisternas è saxo exciſas, quas non exciderunt: vineta oliuetāq; quæ non plantarunt. Ciuitates domosq; figuratè, generales specialesq; virtutes subindicat. Nam ciuitati genus est simile, quia pater amplioribus pomterijs, & commune sit cōpluribus: species verò domui, quippe contractior, & minus communis. Per cisternas autem paratas intelliguntur alieno labore parata præmia, conceptacula celestis liquoris potabilis, thesauri ad conseruandas dictas virtutes cōmodi, ex quibus animæ perfectæ læritia nascitur, verò lamine radiās. Proinde per vineta læritiam, per oliueta lumen significat. Felices quibus hoc cōgigit, qui quasi ex alto somno experfecti, mundū repēte contemplantur sine labore ac negotio. Miseri verò qui contra suum ingeniū contententes, inabescunt morbo contentionis difficillimo. Non solum enim frustrantur suo proposito, sed insuper cum non paruo detrimento incurrunt magnam ignominiam, sicut naues in mari luctātes cum aduersi flatibus. Quæ non solum aberrant à portu, quem petebant, verum etiam sæpe vnā cum vectoribus ac sarcinis merguntur, inimicis

inimicis gaudium relinquētes, amicis desiderium, Dicitur enim in lege, quod quidam facto impetu in montem ascenderunt, & egressus est Amorraeus montem illū habitans, & quasi apes iritate percussit eos, à Seir vsque Erema. Necessum est enim, vt qui non sunt nati percipiendis aribus, si luctentur in contrarium, non solum frustrētur, sed insuper dedecus lucrificiāt. Eos item qui aliquod officium prater animi sui sententiā aggreduuntur, coacti ab alijs, rem male gerere, accusante stimulantēque ipsorum cōscientia. Sicut qui parua deposita reddunt, captantes occasionem auferendi maiora, diceret homines bonæ fidei: qui etiam tum cum ea reddunt, magnā vim inferunt innatæ sibi perfidie, cuius sibi conscij lancinantur indefinenter occultis eius moribus. Pari modo quotquot illum solum sapientem insinere colunt, tanquam in aliqua scena mirificis exornata ceremonijs, hoc vitæ genus haud secus ac in theatro aliquācisper ostentantes spectantibus imposturam non pietatem in anima circumferunt, seipsos velut in rota cruciantes torquētesque, & cogentes falsam veritatis formam sumere. Proinde ad breue tempus obūbrati superstitionis insignijs, quæ est sanctitatis iniuria, magnum malum vel eam habetium vel cum his cōuersantium, mox isto habitu exuti ascriptio, nudam ostendunt hypocrisim. Atque ita deprehenduntur esse ciues supposititij, qui seipsos ascripterunt in maximam ciuitatem virtutem, ius eius nunquam assecuti. Nam quicquid violentum idem non diuturnū est: quæ cognatio in rerum harum Græcis nominibus apparet. *Βία* & *βαιο*. Sic enim prisca vocabant rem momentaneam. Quid porro sit illud, Inuenit Noë gratiam apud dominum deum, queritur. Fortasse tale aliquid significat, eum consecutum esse gratiam, aut gratia dignum habitum. Sed prius non videtur credibile. Quid enim accepit præ cæteris penè omnibus, non concretis solum, verum & elementaribus naturis simplicibus, quæ Deo charæ sunt? Posterius autem habet quidem rationem non incongruam, iudicare authorem summum dignos suis muneribus, qui diuinum characterem sacrum in mente non polluerunt studijs turpibus: sed forte non veram. Ingentem enim esse oportebat, virum diuina gratia dignum, idque ipse Deo iudice. Equidem arbitror, vix totum mundum esse parem tanto negotio: qui tamen inter cuncta opera Dei, sicut primus, ita maximus est & perfectissimus. Forlan igitur satius fuerit hoc dictum sic accipere, quod probus hic vir cum esset sagax & valde doctus,

omnia

omnia disquirēdo comperit quod est verissimum, gratiam Dei esse omnia, terram, aquam, aërem, ignem, solem, stellas, cælum, animantes stirpēsque vniuersas. Horum autem nihil Deum sibi largitum, cum his nō egeat, sed mundum mundo, & partes eius in vsum mutuum, atque etiam vt vniuersitati commodent. Idque non vt recipiat gratiam, quamuis benignissimus & in totum & in partes: sed respectu sempiternæ suæ bonitatis, quod arbitrareretur suæ beatæ felicitæque naturæ conuenire beneficentiam. Itaque si quis me roget, quænam sit causa mundi creati, à Mose doctus, respondebo, eius Qui est bonitas, antiquissima suarū gratiarum omnium. Vbi obseruandum quod ait, placuisse Noë potentiarum, cuius etiam absque illis sola noscitur essentia. Ad hunc enim ex persona Dei dicitur: Inuenisti gratiam apud me: ostendendo seipsum absque omni altero. Adeo Mosis summam sapientiā gratia dignatur is Qui est per seipsum solum: expressam autem ex hac imaginem, iam secundariam, & specialem, per potentias subditas. Quapropter dominus & Deus, princeps est & beneficus. Alius verò quispiam corporis & affectuum fautor intellectus, venditus principi coquorum voluptati huius nostri concreti, exectis masculis & genitalibus partibus animæ omnibus, & à curis honestis otiosus, nec aptus diuino auditorio, eliminatus à sacra cōcione, quam virtutis studiosi frequentant, in carcerem affectionum introducit: vbi apud victorum custodem inuenit gratiam in honestiorem, quam ignominiam. Sunt enim propriè victi, non qui pro tribunali damnati pretorum sententijs & iudicum calculis abducuntur ad certum locum destinatum maleficis: sed quos ipsa natura damnavit ob mores animæ, puta luxuriam, timiditatem, iniustitiam, aliāsque ineffabiles pestes, quibus referti sunt. Horum curator, custos & promus est præfectus carceris, conflatus ex omnigenum vitiorum colluie, cui placuisse damnum est maximum. Quod cum non videant quidam, eligentes pro vtilibus noxia, libenter se adiungūt in eius satellitium, vt approbata sua fide fiant subpræfecti & vicarij custodiæ peccatorum voluntariorum ac inuoluntariorum. Tu verò anima, hanc quoque potestatem præfecturamque crede molestiorem seruitute grauissima, & da operam vt libero vitæ proposito. Quod si capta fueris hamo affectus alicuius, sustine victa esse potius quam custos carceris. Nam afflicta gemensque, misericordiam inuenies. Quod si ambitioni teipsam dederis

dedideris, magnum malum, licet suaue, custodiam carceris suscipies, cui eris per totam vitam obnoxia. Proinde missas fac omnes familiaritates præfecti custodiarum, & vide ut summo bono te modis omnibus approbes. id si minus potueris, est enim res valde ardua, rectè contende ad eius potentias, & his supplex esto, donec illa exorata tuo continuo legitimoque cultu, te in ordine probatorum statuunt, sicut & illum Noë, cuius miræ nouæque dotes enumerantur scriptura sacra dicente: Hæ sunt generationes Noë. Noë homo iustus, perfectus in generatione sua, Deo placuit Noë.] Quæ ex concretis nascuntur, & ipsa concreta sunt. Nam ex equis equi, & leonibus leones, & tauris boues, homines item ex hominibus gigni necessum est. At bonæ mentis non talis est propria progenies, sed prædictæ virtutes, hominem esse, iustum esse, perfectum esse, deo placere, quod ut perfectissimum & summæ felicitatis finis, postremum subiungitur. Est autem vna generatio, ex nō esse ad esse iter & productio. Huius in stirpibus & animantibus vsus est necessarius. Altera verò est, ex meliore genere in minorem speciem mutatio, cuius mentio fit his verbis: Hæ sunt generationes Iacob. Ioseph cum septemdecim esset annorum, pascebat gregē cum fratribus suis adhuc puer, cum filiis Ballæ, & cum filiis Zelphæ, vxorum patris sui. Quando enim hæc meditatoria cupidæque discendi mens à diuinioribus contemplationibus ad vanas opiniones descendit, corporis & corporearum rerum sodalis Ioseph gignitur, adhuc puer, etiam si ætate canus sit, quippe qui nullam senilem sententiā aut narrationem audiuit, quam Moyses sodales ut possessionem utilissimam sibi ac suis discipulis acquisuerunt. Quamobrem videtur mihi, quo effigiem eius & exactissimam formæ ideam manifestius describeret, pascentem greges introducere, cum legitimo nullo, sed cum spuris fratribus concubinarum filiis, qui denominantur à deteriore muliebri genere, non à virili præstatiore. Nam filij Ballæ Zelphæque, non Israelis patris nunc vocantur. Occurrit hic quæstio, quam ob causam statim post perfectā Noë virtutes subiungitur: Corrupta est autem terra coram Deo, & repleta est iniquitate. Fortassis tamen non difficile fuerit eam soluere, homini præsertim non inerudito. Dicendum igitur, quod cum in anima incorruptibilis species exoritur, mortalis species mox corrumpitur. Generatio enim pulchrorum studiorum, est mors turpium: quando & post lucis exortum euanescent tenebræ. Quamobrem in

lege

lege de lepra diserte dicitur: Quod si caro viuens in leproso apparuerit, pollutus iudicabitur. Quod mox confirmans & quasi obsignans, subinfert: Caro enim sana interspersa immunda est. id, quod præter communem morem dictum est. Omnes enim à morbidis sana corrumpi existimant, à mortuis viua, non ediuerso, quod sana viuæque putent salutaria. Verum legislator miranda in cunctis rebus sapientia præditus, hoc quoque habet proprium: docens quod sana viuæque, cum sunt impura, pollutionem inducunt. interspersa enim sana viuæque caro in anima, est morbi certum indicium. hanc propheta commemoratione peccatorum arguit, obiurgat, pudorem incurrit. illa verò agnoscit singula, quibus à recta ratione exorbitauit: & tum demum se imprudentem, luxuriosam, iniquam, plenam inquinamenti deprehendit, quapropter extat lex noua & à vulgo recepta opinione diuersissima, quæ ex parte leprosum pronūciat impurum: cum verò qui à capite ad pedes vsque lepra occupatus est, purus esse ait. Quilibet enim opinor, probabiliter coniectans, diceret contrarium, lepram quæ ultra parua aliquam corporis partem non diffusio, minus impuram: per totum verò diffusam, impuriorem videri. Equidem puto per ista significari id quod est verissimum, quod iniquitates inuoluntariæ vel maximæ absoluitur nec inquinant, cum graui accusatore careant conscientia: voluntariæ verò etiam si nō latè pateat, tamen pro animæ tribunali coniectæ, insanabiles pollutæ impuræque iudicantur. Ergo duplex & duobus coloribus variata lepra, voluntarium vitium significat. Cum enim anima in se sanam, vitalem rectamque rationem habeat, non vititur eius gubernatione ad bonorum suorum conseruationem: sed permittens seipsam imperitis nauigandi, totam vitæ nauim quæ in serenitate tranquillitæque seruari poterat, subuersam demergit pelago. Cum autē vno colore albicat, mutationem præ se fert inuoluntariam, quando mens in totum ratione priuata, ne scintilla quidem intellectus reliqua, tanquam in tenebrosa densaque caligine non cernit quid agendum sit, sed more cæcorū passim offensans, lapsus alios post alios inuita dolensque sustinet. Huic simile est, quod etiam de domo præcipitur, quam aliquando cōtingit lepra infici. Ait enim: Si domus lepra infecta fuerit, ibi eius dominus, & nūtiabit sacerdoti, dicēs, quasi contagium lepræ videtur mihi in domo mea, Moxque subdit: Et præcipiet sacerdos ut efferantur vniuersa e domo, priusquam ingreditur eam, ut videat, & non erunt immunda quæcunque

cunque in domo sunt. Posthæc intrabit sacerdos, ut consideret. Ergo priusquam intrat sacerdos, pura sunt quæ domus continet: illo autem introgresso, impura omnia. Atqui contrarium erat verisimilius, post introitum viri purificati, perfecti, soliti pro cunctis ceremonias obire, & vota sacrâque facere, res in meliorem statum mutari, & ex impuris puras fieri. At nunc ne in eadem quidem conditione permanent, sed superueniente sacerdote deteriores redduntur. Verum ista vtrum cum dicta facili solutione consonent, viderint qui solent delectari talibus. Equidem incunctanter dico, nihil esse tam conueniens, quam ut ad introitum sacerdotis contaminentur quæ in domo sunt. Donec enim diuinum verbum in animam nostram, tanquam domum quandam non ingreditur, nihil quod hæc facit culpatur. Nam curator, siue pater, siue præceptor, siue quid aliud sacerdos vocandus est, qui solus admonere castigareque potest, procul remotus est. Nec indigni sunt venia qui peccant per ignorantiam, ut qui peccata sua parum pensant: interdum etiam grauius peccado putat se recte facere, quando autem ad nos ingreditur ille sacerdos verus redargutor, tanquam lux clarissima, tunc produntur animæ nostræ scelestæ consilia per actiones fontes & culpabiles, quibus occupamur ignari rerum vtilium. hæc omnia sacrata redargutio damnanans ut polluta, iubet auferri & detrahi, ut consideret ipsam puram domum animæ, & percuret si quid in ea sit morbidum. Simile quiddam facit & in Regnorum libris mulier quæ prophetam accedit. est autem vidua, non ut vulgo vocamus marito destitutam, sed quæ viduatur affectibus mentem lædentibus & corrumpentibus, qualis Thamar in Mosais literis. nam huic orbatæ marito præcipitur, ut maneat in domo patris qui solus seruator est, propter quem relicta mortalium consuetudine, deseritur viduaturque humanis voluptatibus, sed diuinam generam excipit, & virtutis seminibus facta grauida in vtero gerit parturitque honestas actiones: quas semel enixa, præmium auferit inuitis aduersarijs, & victrix pronuntiatur, præ se ferens palam insignem victoriæ. Thamar enim palma interpretatur. Omnis autem anima virijs viduanda sic prophetam alloquitur: Homo dei, venisti in ades meas, ut me iniquitati & peccati mei commonefaceres. Hic enim numine correptus & occupatus caelesti cupidine, diuini furoris impotenti æstro percitus, quoties subintrat animam, memoriam iniquitatum peccatorumque veterum ei suggerit, non ut ad ea redeat, sed ut gemens deflensque

mutationem

mutationem suâ pristinâ, eius partus auerfetur præ odio: sequantur autem monita dei verbi, prophetæ & interpretis. nam prophetæ à priscis vocabantur aliquando homines dei, aliquando videntes, nominibus aptis, & diuinitatem perspicaciamque pulchre significantibus. conuenienter igitur sacratissimus Moses tunc corruptam terram dixit, quando illius iusti Noë virtutes prolatae sunt in medium. Erat, inquit, corrupta: eò quod omnis caro corruerat viam suam super terram. Hic aliquis putabit erratum in vna voce Græci contextus, eumque postulare ut potius legatur *αὐτῶν* quam *αὐτῶν*: quod refertur ad præcedentem vocem fœmininam, cum masculinum relatiuum minus conueniat. Quid si non de sola carne viam corrumpente sermo sit, ut merito erratum in verbis videatur: sed de duobus, & de carne quæ corrumpitur, & de altero quodam quod viam conatur corrumpere? Itaque sic construendum est: Corrupti omnis caro illius corrupti æternique perfectam viam quæ ducit ad deum, hanc scito esse sapientiam. Hac enim deducente, recta nimirum & publica, intellectus ad destinatum finem peruenit. est autem finis metaque huius viæ, scientia & cognitio dei. hanc semitâ odit, caecuminiatur, & corrumpere conatur quisquis carnis amicus est. Nam non sunt in rebus duo tam contraria, quam voluptas carnalis & scientia. Volenti enim hanc viam regiâ ingredi consideratione generi, quod vocatur Israel, repugnat terrenus Edom: (sic enim hoc nomen interpretatur) prope occurrens instructis copijs, & minis territans, effecturum se ut ea nunquam teratur à viatoribus, ad quem missi legati sic loquuntur. Transibimus per terram tuam, non faciemus iter per arua, nec per vineta, non bibemus aquâ de cisternis tuis, incedemus via regiâ, non deflectemus ad dextram, nec ad sinistram, donec tuos fines superauerimus. Ad hoc Edom respondet: Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi hostiliter, ad quem filij Israel: Præter montem iter faciemus: quod si de aqua tua bibero ego & pecora mea, persolam tibi pretium, nulla erit difficultas, tantummodo transiamus. at ille respondet: Non transibis per me. Fertur de quodam priscis quod cum spectasset pompâ sumptuosissimam, ad familiares versus dixit: Videte amici quam multis rebus opus non habeo. Compendio de re maxima verèque caelesti gloriatus est. Quid ais, itane victor de certaminis Olympici diuitijs coronatus es, intantum superior, ut nihil inde ad usum aut delectationem sumeres? miranda verba, sed mirabilior sententia, tantum consecuta

consecuta roboris, ut vel citra pulueris iactum possit vincere. Verum apud Moysen, Mysterijs sapientiae initiatum, non vnius tantum viri haec est gloriatio, sed totius gentis populotissima: id hoc argumento liquet, quod vniuscuiusque; anima confirmata est ad audaciam contra regem omnium quae bona videtur, terrenum Edom. Reuera enim quodlibet in speciem tantum bonum terrenum est. Celeriter, inquit, transibo per terram tuam. o promissione generosam & magnificam. itane obsecro superare, transire, transcurrere, quicquid in terra bonum censetur, poteritis? nihilne vestram properationem remorari poterit? conspectu diuitiarum congestarum auersabimini deflexa facie? quid maiorum dignitates, paterni maternique; generis, decantataeque; a multis nobilitates despicietis? gloria quoque; quam homines redimunt ceteris bonis omnibus, praetercurretis tanquam rem vilissimam? quid sanitatem corporis, integritatem sensuum, pulchritudinem optabilem, robur inuincibile, & cetera quibus animae domus, siue tumulus, siue quid aliud dicendum est, honestatur, transcurreretis obiter, ut nihil horum referatis in bonorum ordinem? Olympique caelestisque; animae sunt haec tam ingentia facinora, quae regio ne terrestri iam relicta, ad diuinarum naturarum subducta est consuetudinem. repleta enim contemplatione verorum bonorum & incorruptibilium, merito adulterina ista in diem durantia reijcit. Quae igitur vtilitas est praeterire omnia mortalium bona mortalia, si hoc non cum recta ratione facias, sed ut nonnulli per segnitiam, aut pigritiam, aut tractandi imperitiam? non enim ubique; omnia, sed apud alios alia sunt in pretio. Quapropter volens amplius docere, ut cum recta ratio postulat despiciatur quae modo diximus: ad hoc verbum transibo, adiicit Per terram tuam. hoc enim est valde necessarium, ut in copia rerum quae vulgo habetur pro bonis, euitemus casses laqueosque; quos illae tendunt singulae: & more ignis perumpamus subinde repentes nos earum impetus. Haec se pertransituros aiunt, arbuta verò & vineta non item. mittes enim plantas insitas in anima, feraces dulcium fructuum, hoc est, sermones probos & actiones laudabiles praeterire. Ogygiae simplicitatis fuerit. nam ibi haerendum erat, & auide fruendum praesentibus. nihil enim pulchrius quam in virtutibus perfectis hilaritas infatigabilis, quae significatur per modo dictas vineas. nos autem quotquot a deo niues imbresque; & supernis fontibus accipimus, cisterna bibimus, terrenos latices non admodum requirendo, cum habeamus calitus largas pluias nectaris & ambrosiae, alimentum multo praestantius quam poetici

nectaris

nectaris. & adhuc lacunas arte humana factas haurire sustineamus per diffidentiam, cum paratos habeamus caelestes thesauros quos omnium seruator aperuit? quemadmodum Moyses sacrorum interpretis precatur, ut aperiat nobis dominus thesaurum suum caelestem, detque nobis suam pluuiam. cuius preces deo gratae facile exaudiuntur. Quid ille qui nec caelum, nec pluuiam, nec verbum, nec ullam creaturam putans ad se alendum idoneam, sed supercandens haec omnia, affectum suum exprimit dicens: Deus qui nutrit me a iuuentute: an non videtur tibi omnes quae sunt in terra collectiones aquarum despiceret? is certe nunquam cisterna biberet, cui deus praebet potus meracos, nunc angelis pinernas agentibus, nunc ipse infundens, non expectato internuntiorum officio. proinde sine dilatione ingrediamur viam regiam, quotquot praeterundas res terrenas ducimus. est autem via regia, cuius potestatem nemo priuatus habet, sed solus ille qui solus est verus rex. haec est autem, ut paulò ante dixi, sapientia, per quam solam supplicibus animabus ad illum Ingenitum patet refugium. credibile est enim eum qui per viam regiam sine impedimento iter facit, non sensurum lassitudinem donec ad regem perueniat. quo facto, & illius felicitate agnosceret, & suam inopiam. Nam & Abraham postquam ad deum accedit proxime, mox cognouit se esse terram & cinerem, nec ad dextram autem nec ad sinistram a regia via deflectendum est, sed progredientem per mediam. nam in utrumvis latus diuerticula ob nimietatem deflectumve culpatur. hic enim dextrum non minus quam sinistrum vituperatur. siquidem apud petulantes temeritas dextrum, timiditas sinistrum obtinet. sic apud tractantes pecuniam illiberaliter, dextrum sordida parcitas, sinistrum larga profusio. item apud forensibus causis deditos laudatur vafrieries, damnatur simplicitas. sunt qui superstitionem quasi dextram sequuntur, ne in sinistram impietatem incidant. ergo ne deflectentes incurramus in vitia pugnantia, votis omnibus omnique; conatu hoc agamus ut recta incedamus per mediam viam. est autem in medio temeritatis & timiditatis fortitudo, sordes inter & profusionem temperantia, inter vafriem & stultitiam prudentia memoriaque; inter superstitionem & impietatem pietas. haec sunt mediae viae inter utraque diuerticula, omnes commeabiles & publicae per quas non est fas vectari corporeis instrumentis, sed motibus animae cupientis inambulare in rebus optimis. id molestissime terrenus Edom fert. timet enim suis dogmatibus ne subuertantur

confundanturq; & ideo bellum internecium minatur, si conemur viam vi perrumpere, excidēdo arbusa eius animæ frugifera, ex quibus in perniciem prudētiæ plantatis fructum non percepit. Non transibis, inquit, per me, alioquin armatus occurram tibi hostiliter, at nos securi de eius tumultuatione respōdeamus quod præter montē trāsibimus, hoc est assueti cum sublimibus versari potentijs, & è specula res considerare, scrutariq; rationes singularum, per quas earum essentia noscitur, contemnimus omnia externa & corporea, abiecta sunt enim & humi repentia, tibi quidem grata, nobis verò exosa: quapropter nihil ex eis attingemus, quod si vel summo digito, ut vulgus loquitur, tetigerimus, persoluemus tibi pretium: poterisque gloriari, quod nos virtutis studiosi à voluptate inescari fuerimus. Si, inquit, de aqua tua bibero ego & iumenta mea, dabo tibi pretium, non mercedem, aurum argentūve, qualis inter ementes vendentesque sit permutatio, sed pretium honorarium quod recipias, nam reuera omnis luxuriosus, aut iniustus, aut timidus, cum videt aliquem terribilem, aut laborem fugere, aut victū à lucri cupidine, aut caput voluptati amatorio, lætatur & gaudet, id honorem suum reputans: & efferens se apud vulgum iuueniliter ac gestiens, incipit philosophari de suis vitijs tanquam necessarijs ac vtilibus: dicens quod alioquin ille vel ille vir laudatus non sustinuerit his implicari. Ergo sic alloquamur omnes istos miseros: si aquam tuam bibero, siue tuum aliquid indidero impetu attigero, persoluiam tibi pro dedecore pretium honorificum, dignus enim es, dabimus, nā ista tibi chara omnino nihil sunt. An putas mortalem rem vllam verē esse ac subsistere, & non tanquā in suggesto quodā ab inani & incerta opinione sustineri nō aliter quam somniorum ludicra? quod si nō liber singulorū fortunas perquirere, vide regionum integritatem & gentium mutationes in melius ac deterius. Floruit quondam Græcia, sed Macedones abstulerunt ei potentiam, postea Macedonia viguit opibus, sed diuisa in plures portiones debilitata est, donec omnino interijt, ante res Macedonum incluta fuerat Persarum felicitas: sed vna dies tam ingenti regno finem attulit: & nunc Persæ penes quos paulō antè fuerat imperium, sunt Parthorū provincia. Fuit & Aegypti olim perampla magnificāq; potentia, sed nubes in morem præterijt eius felicitas. Quid Aethiopes, quid Cartago in Africa? quid Pontici reges, quid Europa Asiaq; & ut compendio dicam, totus orbis habitabilis: nōne more navis susq; deque iactata marinis fluctibus

fluctibus, nunc secundis ventis, nunc aduersis vitur? nā verbum diuinum choreas in orbem ducit, quod vulgus hominum fortunam nominat, & cum perpetuò feratur per ciuitates, gentes, regionesque, res aliorum alijs omnium omnibus tribuit, subinde variantibus apud singulos temporibus: ut totus terrarum orbis tanquam vna ciuitas optimo reipublicæ genere administratur, populari regimine. Nihil igitur est in humanis rebus ac negotijs præter vmbra auramque leuissimam, sine mora præteruolantem, eunt enim vltro citroque tanquam æstuaria, nam & magē latēq; per littora diffunduntur vndis stagnantibus: nunc refluunt retro, magnamque maris partem in formam continentis redigunt. Simile quiddam accidit, quando fortuna postquam populosam aliquam gētem inundauit magnis felicitatibus, fluxu auerso ne guttam quidem finit reliquam, deletis etiam vestigijs opulentiae pristinae. Verū hęc reputatio non omnes tangit, sed solos rectæ constantisque rationis assecclas. Ipsorum enim sunt ambæ hæ sententiæ: Cum rebus creatis commercium est nihili, præter montem iter faciemus. Non est enim possibile nisi sublimi ac montano itinere, vitatis rebus mortalibus euadere ad immortalia. Quapropter Edom terrenus, caelestem regiamq; virtutis viam intersepire vult: sicut diuinū verbum viam illius & sēctam eandem sequentium, inter quos & Balaam referendus est, nam & hic est terræ progenies, non caeleste germen, argumento certissimo, quod auguria falsasque diuinationes sequens, ne animæ quidem oculo recluso vidit resistentem sibi angelum dei, ut conuersus retrorsum abstinere ab iniuria: sed ita se commisit imprudentiæ fluctibus inundantibus, ut obrueretur ab eis, tunc enim dubio procul nec curabilibus nec sanabilibus morbis laborat anima, quando accedente redargutione (is est sermo dei nuntius, prauius & impedimenta submouens, ut inoffensi gradiamur per regiam viam) sine iudicio nostras sententias præferimus illius monitis, quæ ad castigationem correctionemq; totius vitæ nostræ adhibere non desinit, quam obrem quisquis non pareat, nec reueretur talem redargutorem, cum saucijs interibit, confectis afflictisq; per affectionum vulnera, quorum calamitas exemplo esse poterit nondum deploratis quantum ad purificationem attinet, ut conentur placare in suo pectore situm iudicem, & facient, si eius rectissimis decretis non opponant suametipsum iudicia.

PHILONIS IVDÆI DE CONFUSIONE LINGVARVM.

ACTENVS de his dixisse sufficiat. deinceps non obiter consideranda sunt quæ de confusione linguarum philosophatur. Sic enim loquitur. Erat autem terra labij vnus, & sermonum eorundem. Cumque proficiscerentur de oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo. & dixit quisque ad proximum suum: Venite faciamus lateres, & coquamus eos igni. habueruntque lateres pro faxis, & bitumen pro luto, & dixerunt: Venite ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius fastigium pertingat ad cælum, & celebrè faciamus nomen nostrum antequam diuidamur in vniuersam terram. Descendit autem dominus vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij hominum, & dixit dominus: Ecce vnus est populus, & vnum est labium omnibus: ceperuntque hoc facere, nec desisterent à cogitationibus suis, donec eas operè compleant. Venite igitur & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. Atque ita diuisit eos dominus in omnes terras, & desierunt ædificare ciuitatem & turrim. Idcirco vocatū est nomen eius Babel, id est confusio: quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos deus super faciem eunstarum regionum. Quibus maiorum instituta displicent, homines impij, & tantum ad accusandas leges deserti, arreptis impietatis ausis talibus, sic cauilantur: Etiam nunc extollitis præcepta vestra vt veritatis regulas? Ecce sacri quos vocatis libri fabulas continent, quales alijs referentibus irridere soletis. nec opus est eas legibus interspersas per ocium colligere, quasi calūniandi studio, satis erit huius præsentis vos commonefacere. hæc vnā certè similima est illi de Aloadis, quos optimus poetarum Homerus conatos narrat fuisse tres maximos mōtes alium super alium aggerere, sperantes se hoc modo facile sibi viā munituros, quæ ad ætheream sublimitatem euaderent. de quibus extant hi versus:

Ter

DE CONFUSIONE LINGVARVM.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Scilicet atq; Ossæ frondosum inuoluere Olympum.

Olympus, Ossa, Pelion, mōtium sunt nomina, pro quibus legislator inducit turrim extructā ab eius seculi hominibus, qui propter dementia & vastum animum conati sunt cælum attingere consilio longè stultissimo. nam etiamsi vniuersæ terræ partes superstruerentur fundamēto modico, vt in vnus columnæ formam attolleretur, tamen lōgissimo interuallo abessent à sphaera ætherea, præsertim iuxta opinionem philosophorū qui scrutantur talia, terram centrū esse mundi asseuerantium, præterea quiddam aliud huic simile de animalū vna lingua proditur à fabularum scriptoribus. narratur enim olim animantiū omnium terrestrium, aquatiliū, volucrum eandē vocem fuisse: & quemadmodum nūc homines Græci cum Græcis, barbari cū suæ linguæ barbaris habent sermonis cōmercium, ita tum illas omnes cum omnibus collocutas de suis rebus ac negotijs, ita vt & conquereretur inter se, & vicissim cōdolerent de calamitatibus, ediuersosque rebus latis gratulareretur. nā velut in vna republica putabant ad se pertinere alias quoque prosperitates ac aduersitates, & eos affectus etiam in sermone quotidiano non obscurè præ se ferebant, donec lasciuientes præ bonorum præsentīū copia, vt sæpè fieri solet, vltra decorū proruperunt rerum non concupiscendarum amore, vt per legatos immortalitatē, à senectute immunitatem, perpetuamque iuuentam sibi poscerent, æquum se postulare dicentes, quando hoc minus iam vni ex eorum numero serpenti contigisset. hunc enim exuta senectute denuò repubescente. iniquum autem esse vt præstantiora deteriori cedant hac parte, & multa vni. quam audaciam mox sua poena sequuta est. nam confestim variatæ sunt animalium linguæ, vt ex illo tempore non possent se inuicem intelligere, impediēte vocum diuersitate, in quas loquela quæ prius communis fuerat, diuisa est postea. Cæterum alia verò propior narratio disiungit à brutis homines, & hos solos ait habuisse vnicam linguam communem omnibus. tamen hæc quoque fabulosa putatur. atqui hæc vocis in plurimas diuersas loquelas species dissectio, quæ linguæ confusio vocatur, in remedium peccatorum adhibita dicitur, ne communicato consilio crimen fieret publicum: vtque, si conferrent in vnum operas, alteri muti essent alteris. attamen nihil hoc, quantum apparet profuit. Nam etiam post diuisam linguam, deductasque in diuersa loca tot gentium colonias, nihilominus

hominus terræ mariq; repleta sunt malis ineffabilibus. nā non lingua, sed similis animarum ad peccandum proclivitas, cōmunicatā iniquitatis causa est. siquidē etiam lingua mutilati, nutribus, aspectibus, alijsq; corporis gestibus ac motibus, non minus quā verbis prolatis, voluntatem suam significant. huc accedit, quod sæpē vna gens, non lingua solum eadē, verū etia eisdem vtens legibus ac moribus, ad tantam peruenit maliciam, vt peccatis cōferri possit cum reliquis omnibus hominibus: & ob imperitiam linguarum multi ab insidiatoribus ex improviso sunt oppressi, ediuerso harū scientia multos exemit imminētibus periculis. itaq; prodest magis quā nocet linguæ communicatio: quādo nunc quoq; per singulas regiones, præsertim indigenarū, nihil æquē incolumitati cōfert ac lingua omniū eadem. cum si quis plures linguas ediscat, mox probatur ab earū peritis, & pro amico agnoscitur, non leue argumentum societatis afferens loquelam familiarem, vnde mox accedit securitas à periculis. Cur igitur quasi malorū causa esset lingua cōmunis ex hominibus sublata est, quæ debuerat confirmari vt perutilis. has hominum malicioforū cauillationes seorsum redarguent quibus prōptum est ad tales quæstiones ex aperta legum scriptura sine contētiōne respondere, qui non sophismatibus repellunt sophismata, sed sequuntur veritatis seriem nusquam finentē offendere, & impedimēta dimouentem faciliē, vt sermo ex his possit euadere. Dicimus igitur istis verbis, Erat vniuersæ terræ labiū vnum & vox vna, significari magnorum ineffabiliumq; malorum cōsonantiam, quibus ciuitates à ciuitatibus, gentes à gentibus, regiones à regionibus imperuntur vicissim, & quibus homines non solū in se inuicem iniusti sunt, verū etia in deum impij. & hæc quidem populorum sunt crimina. consideremus & viritim inenarrabilem vitiorum multitudinē, præsertim si accedat ille inamœnus, ineptus, & malē modulatus concentus. Fortuita quis nescit, cum in paupertatem, obscuritatem, corporis morbos aut mutilationes incidunt, itē in infirmitates animæ, desipientis præ atrabile aut lōgo senio, aut alio quocunq; grauiore infortunio. nam vnūquoduis ē iam dictis abundē sufficit ad subuertendū & deiiciendū hominem, etiā fastu magno tumidū. quod si plura eunt velut ex cōposito aggrediantur eodem tēpore, animæ, corporis, & externa, quid cogitari potest miserius? cadētibus enim stipatoribus, etiam stipatū necesse est cadere. est autē corporis satellitium hoc, diuitiæ, gloriæ, honores, à quibus elatū in sublime se ostentat

ostentat: sicut ediuerso à contēptu, obscuritate, paupertate oppugnatū tāquam ab hostibus. itē satellites animæ sunt, auditus, visus, odoratus, gustus, & tota cohors sensuum. adhæc sanitas, integritas, robur, potentia. horū enim valida ope suffultus cōmunitusq; animus incedit exultabundus, & suauiter degēs quicquid libet exequitur, omnibus vijs ei nunquam non patētibus. Verū & his satellitibus non desunt aduersarij, sensuum orbationes morbiq; vt dixi, qui aliquādo mentem agunt in præcipitia. & hæc quidem à fortuna impēdent, vehemētē difficilia miseratq; leuiora tamen si conferantur cum malis voluntarijs. quis autem sit horū quoq; concentus, rursum per se cōsideremus. Cū anima nostra tripartita sit, pars eius mens & ratio, pars ira, pars cōcupiscentia esse dicitur. singulę suis morbis laborant, atq; etiā inter se cōmuniū vniuersæ: quoties mens quidē imprudentiæ, timiditatis, luxuriæ, iniustitiæ segetes demerit: ira verò immanes furiosasq; rabies, & cætera quibus grauida est mala parit: concupiscentia quoq; amores semper iuueniliter leues, & temerē ad quæuis corpora & ad quælibet res aduolātes, quocunq; immittit. tunc enim tāquam in naui nautis, vectoribus, gubernatoribus, per dementia in eius perniciē consonantibus, etiam qui perdunt vnā pereunt. grauiissimum enim malorū est, & penē solum insanabile, omniū animæ partium ad peccandū consensus, cum tāquam in publica pestilētia nihil sani sit reliquum, quod agrotis mederi possit: sed & medici vnā cum vulgo laborāt, eadem qua ceteri lue correpti. Clades hæc describitur apud legislatorem in mentione diluuij: quando & à catarractis cæli magno impetu imbres inundaerunt: & à terra, à corpore inquam, multū magniq; fontes affectionum profusi, fluentia sua cōiunxerunt miscueruntq; cum aquis prioribus, vt totam animæ regionem occuparent suorum gurgitem vorticibus. Videns, inquit, dominus deus multiplicatam esse maliciam hominum super terrā, & vniuscuiusq; cogitationes intentas esse ad malum omni tempore, decreuit in hominē, in hunc inquam reptilibus, volucribus, alijsq; brutis & immitibus bestijs circumdatū, animaduertere, cuius iniquitatem iudicaret esse insanabilem. pœna autem fuit diluuium. Tantū sibi libido peccandi permiserat, cohibente nemine, & affluente vnā cum copia rerum fruendi licentia. & merito. non enim vnā certa pars animæ corrupta fuit, vt ei succurri posset à sanis cæteris, sed nihil integrum incorruptumq; relinquebatur. Videns, inquit, non vnius, sed vniuscuiusq; cogitatio-

nes, cōuenientem, poenam incorruptus iudex eis infligit. hi sunt illi confederati apud vallem saluginis. est enim cauus, asper, angustisq; faucibus strictus locus affictuū, verē salso amaroq; dolores afferēs: in quo factum fœdus nullis sacris nullōve iurando dignum sciens ille sapiens Abraham, fœderatos profligat. dicitur enim eos omnes cōspirasse in valle falsa: quæ est mare salinarū. An non vides illos orbatos sapiētia, cæcatosq; mente quæ acutum cernere debuerat, ex re nomen habentes. Sodomitas, iuuenes vnā cum senioribus, totū simul populum, circum aedes animę cursare, vt diuersantes in eis sacrosanctos sermones, custodes & præfides, probis afficiant, nemine vel opponente se iniurijs eorū, vel alienante à tanto facinore. Non enim pars populi, vt legitur, sed vniuersus domum circumdedit, iuuenes vnā cum senioribus, coniurati contra diuina verba & opera, quæ scriptura suo more vocat angelos. Attamē diuinus vates Moyses occurrens, eorum cohibebit impetū, etiam si ductu sui regis irruat audacissimi & ad dicendum promptissimi, auctisq; copijs vndatim affluant. Ecce, inquit, Aegypti rex ad aquam veniet. ibi tu oppones ei te stās in labio fluminis. Ergo malus vir exit ad fluentia peccatorum & affectuum, quæ per aquam significantur. at vir sapiens primum accipit à deo semper stante nec vnquam mobili munus illi conueniens, vt & ipse firmus consistat. dictū est enim: Tu verò hic sta mecum: vt exuta omni dubitatione ac ambigētia, quæ sunt vitia parum constantis animi, fidem certissimum firmissimūque habitum induat. Deinde non contentus stare, quod mirandum est, obstitit etiam. dicitur enim ei: Sta ex aduerso. Quorum alterum quidem, videlicet occursum, in motu: alterum verò, hoc est, statio, in quiete consideratur. Nulla tamen est in his verbis pugna, sed egregie cum rerum naturā congruunt. Nam cuiuscunq; sententia suopte ingenio quieta est, nec facilē à recto flexilis, hic solet resistere vndabūdīs rebus omnibus, tranquillitatem tempestate vltro accita turbantibus. Sed bene habet quoddam in labio fluminis occursum factus dicitur. Sunt autem labra oris extremitates & septa linguæ, per quæ sermo profluit, quando proferendus est. Sermonem autem etiam hostes virtutis, modo studiosi disciplinarum sint, vtuntur ad defendenda improbata dogmata: sicut ediuerso boni ad mendacia tollenda è medio, & ad verorum bonorum confirmationē inuicibilem. proinde quoties omni rudente moto contentiosorum dogmatū assertores oppressi rationibus aduersarijs pereūt, meritō victorialis carmen

carmen ille sapiens cum suo sacro choro modulabitur. Vidit, inquit, Israel Aegyptios, & alibi mortuos quā ad labium fluminis. Mortem dicens non animæ seunctionem à corpore, sed impiorum dogmatum prolationem, quæ per os efferebantur & linguam instrumenta; vocis cætera. Porro sermonis mors est silentium, non quo bene morati præ se ferunt reuerēciam: nam & hoc facultas quædam est ad eloquentiam pertinens, dispensatrix dicendi temporum: sed quo impotes fandi propter aduersariorum vehemētiā inuiti vtuntur, nullā inuenientes dicēdi occasionem. quibus quicquid tentat effluit: quocunq; insistant, nequeunt vestigiū figere, vt prius quā consistant cadant necessario: qualis est aquaria machina quæ helix vocatur. in cuius medio gradus quidam sunt, quos rusticus quoties agros vult rigare scandit, ac mox necessario dilabitur. & ne continuē cadat, proximum fulcrū vtrāq; manu retinet, quo totū corpus sustentat. interim pedes manū, manus verò pedum funguntur officio. insistent enim manibus, quarum est agere: operatur pedibus, quorum est stare. Multi autē cum non possint verissimilia sophistarum commenta fortiter refellere, quod non sint admodum in dissertationibus exercitati vt distenti actionibus, confugiunt ad illius qui solus est sapiens auxilium, & opem eius supplices inuocant. sicut & quidam ē Moysi familiaribus in suis hymnis precatur: Muta fiant labia dolosa. Qui autem poterunt hæc silere, nisi ab eo qui solus etiam sermonis est dominus, obturata fuerint? Ergo conuentus qui peccandi causa confluunt, continuato cursu fugiendi sunt: cum prudentiæ verò scientiæque socijs fœdus pangendum. quapropter eorum qui dicūt: Omnes vnus viri sumus filij, pacati sumus: miror consensum consonum. quibus libenter dicerem: & qui fieri potest o boni, vt non bellum oderitis, pace delectemini, cum vnum eundemque patrem profiteamini, non mortale sed immortalem, hominem dei: qui cum sit illius sempiterni sermo, necessario ipse quoque incorruptibilis est. nam quicunq; multa principia suæ animæ genitiua faciunt, multorum deorum superstitioni nefariæ dediti, alij colunt alios, & auctores sunt tam seditionum ciuiliū quā externorum tumultuum, ab initio vitæ finem vsque bellis perpetuis implicati. qui verò gaudent vno genere, & vnum parentem rectum sermonem colunt, miranturque harmoniam & musicam virtutum concinentium, serenam tranquillamq; vitam exigunt: non tamen otiosam ignauamq; vt quidam exultant, sed admodum virilem

virilem, & valde acrem contra studiorum suorum interpellatores, & indefinētes turbatores fœderum. nam qui suoptē ingenio pacem amant, bellicosi debent esse, in statione collocati contra infestātes quietem animæ. testis est mihi primum cuiusque virtutibus dediti animus ad hunc modum dispositus. deinde vnus ē prophético sodalicio, qui numine afflatus exclamat: O mater, qualem me peperisti hominem pugnae, & hominem iniucundū vniuersæ terræ. nec ipse profui, nec mihi profuerūt: neque vires meæ defecerunt ab execrationibus eorū. An non omnis sapiens omnibus stultis perpetuus hostis est, oppugnans eos nō clāssib. aut machinis aut exercitiis sed rationibus? Cū enim in mediā pace continuē homines in se inuicē insurgentes priuatim ac publicē videt, nec tantum gentes, regiones, ciuitates, castella, sed etiam singulas domos, singulos viros mutuo se bello impetere: quis nō præsentes obiurgat, admonet, castigat, interdū noctūq; non conquiescens, eō quod ipsius anima nullam quietem admittere queat ob innatū odium malitiæ. nam eadē quæ in bello, etiā in pace patratur facinora omnia, spoliāt, rapiunt, capitiāt, prædantur, vastant: vim, cruciatū, stuprum, probum offerūt: aut dolo clam, aut vi palām, quātum possunt interficiunt. nam cū diuitias aut gloriam singuli finem propositum habeāt, ad hunc tanquam tela vitæ actiones omnes dirigunt, æquationem iuris negligunt, inæqualitatem diligūt, societatem auersantur, vnusquisque cupit occupare aliena omnia, osor hominum & exosus inuicem, simulator benevolentia, adulationis fucata amicus, amicitia germanæ hostis, veritatis inimicus, propugnator mendacij, tardus ad iuuandum, celer ad nocendum, ad calumniam promptus, ad patrocinium cūctator, impostor, periurus, infidus, iræ mācipium, voluptatis seruus, malorum colluies, bonorum corruptor. hæc & huiusmodi sunt illius admirandæ pacis bona desiderabilia, quorum simulacra in vniuscuiusque anima posita coluntur & adorantur, id quod meritō malè habet omnē sapiētem, vt exclamare cogatur ad matrem nutricemq; suam sapiētiā: O mater, qualem me peperisti, non viribus staturaque magnum, sed improbis infestissimū, virū iniucunditatis ac pugnae, natura pacis amantem, ideoq; infensum pulcritudinē eius dehonēstantibus. Nec ipse profui, nec mihi profuerunt: nec illi bonis meis vnquam vsi sunt, nec ego malis eorum: sed vt est apud Mosē, rem concupitam accepi ab illorum nemine: quippe qui omnia quæ isti concupiscunt ac reponunt tāquam vtilissima, pro

noxij

noxij habeo. neque vires meæ defecerunt ob execrationes quibus me deuouent. Sed forti potētia diuinorum dogmatum protectus, non defeci præ lassitudine, imò tantò vehementius obiurgauī meos execratores. Posuit enim nos deus in contradictionem vicinis nostris, sicut & in sacris hymnis alicubi dictum est de omnibus bonæ mentis cupidis. Annon à natura contradicōres fuerunt omnes studiosi virtutis atque scientia, semper concertando cum vicinis animæ, redarguendūq; voluptates finitimas, & vnā degentes concupiscentias, ignauia quoque pauciorumque affectuum ac vitiorum cohorti resistendo in faciem? adhuc sensus omnes redarguendo, de his quæ viderunt oculos, de his quæ audiuerunt aures, nares de exhalationibus, gustum de saporibus, atque etiam tactum de accidentibus ei iuxta corporis potentias proprietatibus. imò etiam sermonem mentis interpretem, de his quæ libet proloquitur. Scrutandum est enim non obiter, quid, quōue modo, & quam ob rem vel sensus sentiat, vel sermo interpretetur, vel affectus afficiat, & erratum suum cuiusque redarguendum. Qui autem nulli horum cōtradicit, sed omnibus deinceps annuit, ignorat quā seipsum decipiat, potentes vicinos finens munitiones contra animam struere, quos debuerat subditos potius habere quā dominos. qui si imperent, multa magnaq; damna dabunt, regnante apud ipsos amentia. cum verò sunt subditi, faciunt imperata, nec ingum excutiant, atque ita dum pars obedire discit, pars non scientiā tantum, sed & facultatem imperandi obtinet, totum animæ satellitium consentiet. accedētesq; ad eum qui inter ipsos est senior, dicent: Pueri tui redegerūt in potestatem summariū virorum bellatorum, qui nobiscum sunt. ne vnus quidem ex eis occisus est. sed quemadmodū instrumenta musica adaptata egregiē sonis omnibus, ita nos omnibus præceptis consoni, nec verbum vllum inconcinnum & absonum diximus, nec factum fecimus, vt cum nobis collatus chorus ineruditorum videri possit omnino mutus & exanimis, qualis ridendus ille corporis nutritor Madiam, & progenies huius, nomine coriaceam molem significas, somnolentus Beelphegor. sumus enim genus electum Israël videntis deum, inter quos ne vnus quidem discrepat, vt vniuersitatis instrumentum totus mundus harmonijs musicis cōsonet. quapropter etiā Mosēs bellicoso sermoni, qui vocatur Phinees, honorem pacis ait se tradere, quod virtutis æmulus, & vitij hostis, totam eius generationem excidit in posterum, modo quis velit

velit perspicere & scrutari diligenter, & oculis auribûsq; suis sensibus credere, quod nihil sit certi in reb⁹ mortalibus. sed omnia pendeant ab opinionibus. Miranda igitur consonantia de qua modo diximus, sed magis etiam mirifica & omnes harmonias superans, communis totius populi, qui introducitur vno ore dicere: Omnia quaecunque dixit deus faciemus & audiemus. nam hi iam non rationis ductum sequuntur, sed ipsum deum ducem omnium, ideoq; ad facta magis quam ad verba properant. Cum enim alij audita faciant, isti quod mirandû est, præ diuino quodam impetu aiunt facturos se prius, deinde audituros: vt nō propter doctrinam & admonitionem, sed vltro & suapte sponte videantur ad bona opera occurrere. Post factum autem audituros se aiunt, vt quæ fecerunt dijudicet, an cum sacris præceptis consonent. Cæterum coniuratos illos ab oriente profectos ait inuenisse campum in terra Sennaar, & ibi sedes posuisse.] Id iuxta naturam dictum est. Sunt enim in anima duæ species oriētis, altera melior, altera deterior. melior, quando solarium radiorum more splendor virtutum exoritur. deterior, quādo his obscuratis lucet alia. Prioris exemplum est hoc: Et plātauit deus paradisum in Edem cōtra oriētem, non stirpium terrestrium, sed cælestium virtutum, quas ē suo incorporeo lumine nunquam extinguedas plantator ille accendit. Ex Mosis quoque socio quodam audiui-mus dictum hoc, Ecce homo cui nomen Oriens. Noua appellatio si intelligatur de homine qui cōstat ex anima & corpore. fin autem de illa incorporea deū referente imagine, fateberis ei nomen hoc inditum aptissimè. Hunc enim antiquissimum filium rerum pater exoriri voluit, quem alibi primogenitū nominat: qui genitus mox patrem imitatus est, & qualia vidit apud eum exemplaria, tales formauit species. Deterioris autem orientis exemplū extat de illo, qui volebat à deo benedictū execrari. nam & ille ad orientem habitare dicitur. sed hic oriēs quamuis commune cum priore nomen habet, re tamē est diuersissimus. E Mesopotamia, inquit, acciuit me Balac. ē montibus orientalibus, dicens: Veni, vt execreris quē deus non execratur. Interpretatur autem Balac amēs: nec immerito, qui sperabat se posse decipere illum Qui est, & certam eius sententiā humanis argutationibus irritam facere. Ideo Mesopotamiā habitat, mētem habens quasi submersam in medijs fluminibus, nec enatare valentem, nec emergere. Talis autem affectus vt exortus insipientiæ, sic occasus bonæ mentis est. proinde isti quorū narratur dissona consonan-

tia,

tia, profecti ab oriente dicuntur. Vtrum ab oriēte vitiorum? Nam eos qui à virtutis oriente profiscuntur, disungi legimus, vitij pariter obnoxiorum vnitus motus est: sicut cum manus non seorsum suis artubus, sed qua cum toto corpore cohæret, vnā mouentur. Nam insipientia malis dux est ad opera non naturalia, quæ vitiorum est regio. Quicunque autem à virtute demigrantes sequuntur insipientiam, conuenientem sibi nacti locum inhabitant, qui Hebraica lingua Sennaar, Græca verò excusio vocatur. Conuellitur enim & concutitur quassaturque tota malorum hominum vita, semper cōfusa turbatq; ne vestigium quidem germani boni in se retinens. nam sicut ea quæ excutuntur nihil nisi concretum retinent, sic & cuiusq; cum iniquis confederati anima mihi videtur excuti. omnes enim virtutis species abijcit, vt nec vmbra nec imago eius vlla fiat reliqua. certè gens Aegyptiorum amantissima corporis, non ab aqua, sed sub aquā fugere inducitur: quæ vbi semel subiecit se affectibus, quassatur ac miscetur, in locum bene cōstitutæ pacatæq; virtutis tumultibus vitiorum succedentibus. Legimus enim excussos Aegyptios dum per medias marinas vndas fugiunt. Hi sunt qui ne Iosephū quidem norunt, factum vitæ varium, sed propalam peccantes, ne vestigium quidem, aut vmbra, aut simulacrū vllum honestatis sibi referuant. Exortus est, inquit, rex alius super Aegyptum, qui ne infimum quidem & nouissimum bonorum Iosephum no-uerat: qui non modo perfectiones, sed & profectus ignorabat: & tantum à visione perfecta aberat, vt ne auditu quidē quicquam perceperit, dicens: Adesdum, execrare mihi posteritatem Iacob, & maledicē nepotibus Israel. ac si diceret: Veni, extingue visum auditūque animæ, nequid verè bonum honestūq; vel videat vel audiat. visum enim Israel, auditum Iacob significat. Talium mēs omnem boni naturam abijcit, excussa quodammodo: sicut proborum ediuerso meras sinceratq; ideas bonorum cōsectans, excutit reijcitq; cætera tanquam folia. Contemplant illum meditatores quid loquatur: Tollite deos alienos quos habetis ē medio vestrum, & purificamini mutatæque vestes, & facto agmine ascēdamus in Barthel: vt etiam si Laban postulauerit potestatem inquirēdi in totam familiam, non inueniat simulacra, essentias veras insculptas in mente sapientis, quæ ad Isaac familiam à se ipsa doctam pertinet iure hereditario. nam hic solus accipit paternam substantiā. Hic obserua quod nō ait eos venisse in campum in quo māserunt, sed quæsitum inuenisse, vtique postquam dispexe

dispexerunt vbinā esset locus ad insaniam cōmodissimus. Ita est profecto, insipiens non aliunde accipit, sed ipse sibi querēdo mala inuenit, non contentus his per quā misera natura vltro incedit, sed cumulans ea malis artibus & exercitijs. atq; vtinam paulum ibi commoratus migraret aliō: nunc habitare ibi postulat, dicit enim scriptura, quōd inuēto campo habitauerunt ibi tāquam in patria, non tanquam inquilini regionis exteræ. Leuius enim malū fuisset, si postquā in peccata inciderant, pro alienis ea peregrinisque habuissent, non pro cognatis ac domesticis. inquilini enim potuissent discedere, sedibus verō semel electis immanēdū erat postea. quapropter apud Moſen sapiētes omnes inducuntur inquilini, nam horū animæ in coloniam ē cælo missæ sunt. solēt enim visendi ac discendi gratia peregrinationem in terrenā naturam suscipere. ibi hospitio corporis vsq; & contemplatæ sensibilia mortaliaq; omnia. retro vnde venerant redeunt, memores cælum sibi ciuitatem esse ac patriam, in his verō terræ finitimis vti se tantum hospitio. cæteris enim colonis nouæ sedes eximūt desiderium veteris patriæ: sed hæc reditum suorum expectat. & ipsi redire desiderant. Itaque meritō Abraham qui mortuam vī tam sepulchrumq; reliquit, mortuorum custodes & mortalium rerum dispensatores sic alloquitur: Aduena & inquilinus sum ego inter vos. vos autem indigenæ, qui cinerem & puluerem pluris facitis quā animam, dum vobis præ fecistis Ephron, quod nomen significat puluerem. Meritō autem & meditator ille Iacob inquilinum se in corpore queritur dicens: Dies annorum vitæ meæ quibus inquilinus sum, pauci maliq; fuerunt: non perueniunt ad dies patrum meorum quibus inquilini fuerunt. At illi à seipso docto etiā oraculum redditum est hoc: Ne descēdas in affectionem Aegyptum, sed habita in terra quam tibi indicabo, in mansionē incorporea inuisibiliq; interim inquilinum age in hac visibili & sensibili essentia. vt ostenderet, sapientem in sensibili corpore peregre agere. cum patriam habeat verūque domicilium in virtutibus intelligibilibus, quæ ex ore dei procedunt nihil differentes ab eius sermonibus. Moſes autem, Aduena, inquit, sum in externa regione. Egrege, ne hoc quidē honore corpus dignatus, vt inquilinū eius se profiteretur, sed alienum se ab hoc existimans. Cæterum malus vir ostendere volēs, vnam linguam vnumq; labiū non in vocabulis situm, sed in facietate facinorum, rursum aggreditur negotium, & turrim tanquam arcē tyranno vitio fruit, sodales omnes ad hoc opus conuocans,

uocans, vt paratam materiem suggerant. Venite, inquit, faciamus lateres, & coquamus eos igni.] Ac si dicat: Nunc permiscuimus & confudimus omnes partes animæ, vt speciei nullius vlla forma iam appareat: consentaneum igitur his ceptis fuerit, vt quando essentiam specie qualitatēque carentem, affectum & vitium assumplimus, diuidamus eam vsque in extremas qualitates & species, quo magis eas percipiamus, earumq; vsum fructū, qui cognitus maiorem voluptatem pariturus videtur. Adest igitur cogitationes omnes & ratiocinationes, tanquam vocatæ in senatum animæ, quotquot iustitiæ virtutumque omnium curatis pernitiē, vt collatis consilijs dispiciamus, quomodo assequi possimus optatum exitum. assequemur certē si rem gerēdam auspicabimur à fundameato hoc: vt informia formemus figuris additis, circumscribamusq; singula, ne vacillent & claudicent, sed fixa firmaque maneant, assumpta quadratæ formæ natura. hæc enim cum sit inconcussa indeflexaq; laterculi more, etiam quæ superadificabuntur sustinebit firmiter. talis structura qualibet aduersa deo mens, quem Aegypti, id est, corporis regē dicimus, inuenitur opifex. hunc enim Moſes inducit delectari latericijs ædificijs. postquam enim aliquis aquam terramq; illam humidam, hanc solidam essentiam, ne dilaberentur corrumperēturque miscuit, & ex his duobus tertium quiddam vtrique cognatum effecit, quod lutum vocatur, in portiones hoc secare nō desinit, suam cuique segmento formam affingens, vt firma fiant & ad structuram commoda. sic enim opus absoluitur non magno negotio. hoc imitati homines prauo ingenio, postquā brutos & nimios affectionum impetus miscuerūt cum grauissimis vitijs, secant eam temperaturam in species, quas fingunt formantque miseri, ex quibus contra animam arx celsa erigitur: dum sensus diuiduntur in visum, auditum, gustum, odoratum, tactū: affectus in gaudium, concupiscentiam, timorem atq; dolorem: vitiiorum genus in imprudentiam, luxuriam, timiditatem, iniustitiam, & his cognata cætera. Nec desunt his etiā nequiores, qui non contenti hūc conatum suscepisse, etiam alios ipsis meliores, ad contemplatiuum genus pertinentes, cogunt lateres facere, & ciuitates munitas ædificare, suo regi, vt videri vult, intellectu: & hoc agūt, vt declarēt bonum seruire malo, affectus plus posse quā tranquillitatem animi, prudentiam cum virtutibus subditā esse imprudentiæ cæterisq; vitijs, vt necesse habeant dominorum imperata facere. Ecce, aiunt, etiā animæ oculus lucidissimus, purissimus,

simus, omnia cernens acutissimè, cui soli deum videre licet, nomine Israel, implicatus aliquando corporeis Aegypti casibus perfert iussa grauissima, ut lateres faciat & alia terrena opera cum ingenti labore ac vexatione: quapropter meritò dolet ac gemit, quippe cui hoc vnum suppetit, vberes in tantis malis lacrymarum. Nam rectè dicitur, quod ingemuerunt filij Israel præ graui opere. Et quis sanæ mentis videns vulgi opera, nimique studia, pecuniæ, gloriæ, voluptatum, non vehementer doleat, & ad solum seruatore deum exclamet, ut ille mala subleuet, perfolutòq; pro anima pretio, in libertatē eam vindicet? Sed quæ tandem est hæc libertas? Illi soli sapienti seruire, sicut testantur oracula in quibus dictum est: Emitte populum, ut mihi seruiat. Est autem proprium seruientium ei Qui est, ut nec pincernarum, nec pistorum, nec coquorum opera, nec alia terrena vlla fingant componantq; corpora in modum laterum: sed ascendant cogitationibus ad ætheream celsitudinem, præeunte Mose amico dei carissimo. tunc enim manifestè contemplabuntur locum in quo deus insitit rectus & immutabilis: & scabellum pedum eius lapidi sapphiro simile & firmamento cæli, videlicet mundum hunc sensibilem, qui per hæc significatur, decet enim ut considerati scientiæ talium spectaculorum sint cupidi: & si non amplius, saltem illam imaginem videant, verbum sacratissimum, deinde hunc mundum etiam inter opera sensibilia perfectissimum, nam philosophari nihil est aliud, quàm his perspiciendis diligenter studere. sensibilis autem mundus scabellum dei dicitur has ob causas. Primum ut liqueat, quod creaturis non insit causa efficiens, deinde ut discamus, quod totus mundus non suo libero motu mouetur, sed gubernatur à deo rerum dispensatore, qui salutariter clauum moderatur vniuersitatis, idq; sine manibus ac pedibus alijsq; creatis partibus iuxta doctrinam verissimam. non est enim deus similis homini, quamuis nonnunquā docēdi causa dicatur de eo talia, dū non possumus vltra nos ipsos sapere, sed ex nostris accidentibus de Ingenito illo coniecturas quasdam facimus. Illud quoq; perpulchrè se habet, quod mundus assimilatur figuræ laterculi. videtur enim & ipse stare hærerèq; quantū visu percipitur, quāuis vtatur motu ocysimo, nullā non prauolante creaturā. nā interdiu solē, noctu lunā, stare imaginantur oculi corporis: cū tamē nemo nesciat, horū siderū cursum esse concitatissimū, quæ totum cælū intra vnā diem obeunt. sic & vniuersum cælum quod stare videtur in orbem circumuoluitur, qui

qui motus inuisibili diuinòque mentis oculo comprehenditur. Inducuntur autem hos lateres igni coquere: quod significat, affectus ac vitia calido motuòque sermone confirmari, ne à sapientiæ satellitibus deleri possint, qui semper molitur eis perniciem. quapropter additum est, Fuerunt eis lateres pro faxis. Quod enim rarum ac fluidum est in bruto imperu, in naturam solidam resistentemque cōstipatum & densatum, mutatum est rationibus validis & demonstrationibus certissimis, postquā contemplationes perceptæ virilem quandam maturitatem asumpserunt, quæ in tenera ætate diffuunt propter humiditatem animæ, nondum valentis impressas formas durare conseruareque. Et bitumen fuit eis pro luto. non contrā lutum pro bitumine. videntur enim mali quæ infirma sunt communitate contra meliores, & fluxa dissolutaq; compingere, ut ex tuto in virtutem iaculentur. Sed propitius pater bonorum non sinet illorum substructiones constabiliri, & non subsistente vano studio reddet eas labiles, tanquam molle lutum & fluidum. quod si lutum factum esset in bitumen, fortasse terrenum istud sensibile quod est in fluxu continuo, soliditatem accepisset perpetuam & durabilem. Sed quoniam versa vice bitumē in lutum mutatum est, bono simus animo. est enim certa spes fore, ut firmæ vitiorum munitiones excidantur per dei potentiam. Itaq; iustus ille in magno continuoq; vitæ diluuiò, nondum valens absque sensibus animo solo res verè cernere, arcem, corpus inquam, intus & extra bitumine perūgit firmitatis gratia, cessante verò & terrore & periculo tempestatis illius iam se remittētis, exibat adiutus intellectu incorporeo ad percipiendam veritatem. nam illud elegās ab ipsa natiuitate ingenium quod appellatur Moses, pro patria mundum habens in cuius ciuitatem ascriptum est, astrictum vni loco bitumine piceq; obliro corpori, putāti se omnes rerum sensibus subiectarū imaginationes capere seruariq;, deplorat se vinctum, incorporeā naturā desiderās: deplorat etiam inflatam & errantem mentem vulgi miseri, quæ pendens à falsa opinione, putat inesse sibi aliquid certum firmumq; aut in vniuersum creaturam vllam esse immutabilem, cum perpetuæ stabilitatis exemplum in vno deo sit propositū. Cæterum illa verba, Venite ædificemus nobis ipsi ciuitatem & turrim, cuius fastigium vsque ad cælum pertingat, tale quiddam subindicāt. Ciuitates apud legislatores non tantum vulgares istæ intelliguntur, verum etiam quas homines in animabus suis circumferunt.

hæ videntur exemplares, vt diuiniorem paraturam sortitæ. illæ
verò harum imagines, cum cōstent ex essentia corruptibili. sunt
autē dux ciuitatis species, altera melior, altera deterior. melior,
in qua sub populari administratione reipub. ciues æquo iurē vi-
uunt, legibus principatum obtinētibus. hæc ad laudem dei per-
tinet. deterior autem, adulterina, falsæq; monetæ, in qua penes
vulgum est regimē, & inæqualitas est in pretio, præsidente ini-
quitate atq; iniustitia. in prioris ius probi ascribuntur, in poste-
rioris ignauorū multitudo, perturbationem magis quàm ordi-
nem, & confusionem magis quàm bonam constitutionem dili-
gens. Insuper autē socios postulat, non contentus peccatis pro-
prijs; hortaturque ad nauandam sibi operam nunc visum, nunc
auditum, nunc sensus ceteros vt incunctanter præsto sint, & pro-
viribus suum quisque ministerium accomodat. accersit etiam
& concitat ceteras cateruas affectuum suapte natura indomito-
rum, vt prælia meditatio inuictus euadat. Hos igitur socios mēs
his verbis concitat: Aedificemus nobis ciuitatem, ac si dicat, par-
tes nostras communiamus, circundemus nobis firma mœnia,
ne simus expositi hostilibus incurvationibus, distribuamur in
tribus & curias, in quas adscribantur insitæ in anima potentia,
& pars brutis contribuatur, pars rationalibus. magistratus autē
eligamus nobis commodos, opulentiam, gloriam, honores, vo-
luptates, per quos adipiscamur potentiam, exclusa iustitia pau-
peratē obscuritatēque afferre secum solita. Scribamus leges
quæ faueant potentioribus, quorum vt reipub. vtiliorum, præ-
cipua habenda est ratio. in primis turris extruatur, quæ vitio ty-
ranno sit pro arce regiāq; munitissima, cuius pedes in terra ni-
tantur, caput ad cælum pertingat, magnanimitate ad tantam
celsum penitens. nam certum est eam non in solis hu-
manis iniquitatibus consistere, sed properare ad caelestia, per im-
pios & deo infestos sermones, dum aut cæli numen negat, aut
providentiam eius, aut mundi conditi principium: vel si hunc
creatum concedit, tamē & causas eius in certas putat, & motum
ei moderatum adimit, affirmans eum nunc perperam, nunc con-
tumaciter agitari, sicut naues aut quadrigas circensium: quæ nun-
quam sine gubernatore aurigæque feruntur cursu prospero. ac
providentia non interdum, sed humana sæpē, diuina semper, bo-
num habet euentū. nam error confessione omnium abest à di-
uina potentia. Proinde hac figura significatur, in sanos homines
malitiæ rationem tanquam turrim aedificare, nihil aliud qua-
rentes

rentes nisi vt nomen suum magnū magis quàm bonum trans-
mittat ad posteros. dicunt enim, Faciamus nobis nomen.] ô in-
signem impudentiam. quid ait? cum debeatis tenebris vestras
iniquitates abdere, & prætextum eis si nō verū certē verisimi-
lem querere, vel ad ineundam apud honestiores gratiam, vel vt
effugiatis pœnas confessorum criminum: audetis tātum non in
clarissima luce vos ostentare, cōtemptis & minis hominum, &
supplicijs diuinitus infligendis sine clementia? & in super cir-
cunquaque rumores nuntiosq; iniquitatum vestrarum dimittē-
tendos censetis, vt nemo nesciat, nemo non audiat vestra ô mi-
seri ac scelesti facinora? At quales tandem nomen cupitis? certē
quale factis vestris conuenit. id verò est ne vnum solum? gene-
re fortassis vnum. sed in species distinctum innumeras, quas vel
silentibus vobis opprobrabunt alij. inest enim vobis petulantia
cum impudentia, contemptus cum violentia, vis cum cæde, stu-
pra, cum adulterij, cum immoderatis voluptatibus immēsa con-
cupiscentia, cum temeritate insolentia, cum calliditate iniusti-
tia, cum furacitate rapacitas, cum mendacijs periuria, cum ini-
quitatibus impietas. hæc sunt ista nomina, & his similia. bella
verò gloriatio, captare celebritatem nominis ex his quæ cælari
debuerant. Sunt tamen qui valde sibi rebus talibus placent, pu-
tantes inde se lucrifacere præclarant existimationem apud ho-
mines, qui vltices tam immanis audaciæ diras non effugient,
non solum præfagientes, sed & præuidentes suū interitum. quos
libenter sic alloquerer. Scitis fore vt dissipemini. Cur igitur pec-
catis? Sed fortasse morem insipientium proponit, qui etiam ma-
ximis pœnis nō obscure sed manifestē impendentibus, ab iniurijs
non temperāt. sunt autem notissimæ artes malæ, quas solet feri-
re diuina vltio. & pessimi quoque cogitant deum non ignorare
ipsorum maleficia, nec se posse illius animaduersionem depelle-
re. alioquin vnde sciunt se discipandos? attamen dicunt. Prius-
quam dispergamur.] Profecto consciētia redarguit in pectore,
& quanquam contemptores dei stimulat, vt vel inuicti cogantur
intelligere, humanas res administrari à natura præstantiore, &
esse iustitiam quæ implacabiliter scelera vindicet, infensam ini-
iustis impiorum facinoribus, & eis etiam qui his patrocinantur.
Verū isti omnes sunt semper morietis, & nunquam emortuæ
miseriæ posteritas, illius quæ Cain nominatur. Ammon & Cain
post natum sibi filium, quem nomine idem quod ipsius signifi-
cante appellaret Enoch, inducitur ciuitatē condere, & quodam-
modo

modo creaturas mortales ædificare, ad subuersionem rerum diuiniore apparatus fortitarum? Nam Enoch interpretatur gratia tua. At impius quisque opinatur quod cogitat & intelligit esse intellectus sui gratiam: quod videt, oculorum: quod audit, aurium: quod olfacit, narium: itemque cetera officia fert accepta suis sensibus, sicut & sermonem vocis instrumentis. deum autem causam esse negat, aut contendit non esse primariam. ideo primitias agriculturæ suæ sibi reponit, contentus obtulisse deo de fructibus, quamuis exemplum salubre haberet in proximo. nam frater eius primogenita, non secundarios gregis partus sacrificat, confitens antiquissimas causas esse penes auctorem antiquissimum. at impius opinionem tueretur contrariam: intellectum habere suæ voluntatis potestatem liberam, & sensum sentire quicquid vult. iudicare enim verè liberèque, hunc de corporibus, illum de omnibus. atqui adeo sunt reprehensibiles, & à veritate convincibiles, ut nihil supra: nonne intellectus sæpè in rebus innumeris delirij coargutus est? nonne sensus omnes deprehensi in falso testimonio? non pro tribunali rationis, quæ & ipsa falli potest, sed ipsa natura iudice, cuius incorruptissimū est iudicium, proinde cum & intellectus noster & sensus sit in lubrico, necessario fatendum est deum nobis impluere & cogitatione & vim percipiendi. & hanc gratiā nobis cōferri non à nostris partibus, sed ab illo cui totum debemus quicquid sumus. At arrogantes filij hereditatem à patre acceptā cupiūt ad cælum exstruere, donec iustitia virtutis amica, vitiorū hostis, aggressa ciuitates cōmunitas cōtra miseram animā, & has demolitur & turrim, cuius nomē in Iudicij libro scriptū extat. id Hebraicè dicitur Phaniel, interpretatur autē Auerio dei. nā quævis munitio quæ per ratiocinationes probabiles adstruitur, ad nihil aliud ædificatur, quàm ut metem diuertat & deflectat à cultu dei, quo conatu quid esse possit iniquius: verū cōtra hanc turrim depradator & hostis iniustitiæ suscipit expeditionē, qui Hebraicè vocatur Gedeon, & interpretatur prædonū receptaculū. Iurauit, inquit, Gedeo Phanielitis dicens: Cum victor in pace reuertar diruā turrim istā. Egregia cōminatio, decens animā hostiliter affectā erga malos & impios, fore ut subruātur omnes rationes quæ ducūt ad impietate, & soler ita fieri. Cum enim mēs cōuertitur, destruitur quod auersum fuerat. & quod iure mireris, huius demolitionis tēpus ait esse non bellum sed pacē. mentis enim stabilitate quieteq; quā pietas solet parere, subuertitur omnis ratiocinatio quam struxit impietas.

Sunt

Sunt etiā multi qui sensus in modū turris extollunt tātoperè, ut ad cæli fines pertingant. per cælum autē noster intellectus significatur, in quo præstātes diuinæque naturæ versantur. Hæc qui audent, sensum intellectui præferunt, volētes expugnare intelligibilia per sensibilia, facerēque seruos è dominis, & vice versa è seruis dominos. Ceterum illa verba: Descendit dominus ut videret ciuitatem & turrim, Ifigurate accipiēda sunt. nam credere quod deus accedat aut recedat, aut descendat ascendatque, vel in totum sicut animalia mouētur stet moueatūre, impietatis est deportadæ in extremas, ut vulgus loquitur, insulas oceani. Sed ista humano more legislator de deo dicit, quāuis haudquaquam humana forma prædito, ad vtilitatem discipulorum, ut iam antè non semel admonuimus. Quis enim ignorat quod descendens alio loco relicto alium occupat? Deus autem implet omnia, non contentus sed continens, qui solus ubique simul & nusquam est. nusquam, quia ipse locum & regionem creauit vnā cum corporibus, nefas est auctorem intra vllam suam creaturā includi. Vbi-que autem, quia potētis suis per terram, aquam, ærem, cælum extensis, nullam partem mundi destituit, sed omnia inter se inuicē astringit inuisibilibus vinculis, ne vnquā soluātur, plurimū laudādus hoc nomine. quod enim celsius est omnibus potētis, intelligitur eas excedere, cū eas in potestate habeat. virtus autē illa omnipotēs quæ cōdidit & gubernat omnia, verè deus dicitur, omnia continēs in gremio, & omnia penetrās vel minima. id inuisibile incōprehensibilēque; numen cū sit ubique, nusquam tamen verè cernitur aut percipitur. & cū dicit: Sto antè te, videtur quidē se ostēdere, sed maior est quàm ut vel indicari possit vel videri ab vlla creatura. Ergo migratorij motus nomina nequaquam deo conueniūt, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, prorsum, retrorsum: nec tale quicquā intelligitur de illo qui locū nō mutat. nihilominus discitur descēdens, qui visere omnia prius etiā quàm fiant præuidet manifestissime: ut doceamur moneamurque; nequis homo de absentibus rebus & incertis putet se posse certam coniecturam facere, sed proprius intospecto negotio diligenter cuncta perlustret. visus enim certus potius quàm fallax auditus, testis adhibendus est. quapropter in optimè constituta rep. lege cautum est, nequis audita dicat pro testimonio, quia iudiciū auditus naturaliter facillè est corruptoribus. Apud Mosē quoque: inter verita legitur: Non admittes auditionem vanā. ubi non tantum interdicit, nequis falsum sermonē aut stultū accipiat auri-

r 4 bus

296 PHILONIS IYDAEI LIBER

bus: sed docet quod ad manifestam veritatis perceptionem longe minus quam visus idoneus habeatur auditus, cum sit refertus vanitibus. Hanc censemus esse causam cur descendisse dicatur deus ut ciuitatem ac turrim viseret. nec temere additum est, Quam edificarant filij hominum.] Fortassis enim profanus aliquis cauillabitur: Nouam verò rem nos docet legislator, turres atque ciuitates non ab alijs edificari quam filijs hominum. quis adeo demens est, ut hæc tam manifesta nesciat? Verum non ista obuia protritæque: consideranda sunt in sacris oraculis, sed vestiganda quæ teguntur sub his apertis vocabulis. Quid igitur hoc est? Qui rebus multos quasi patres tribuunt, & multorum deorum cateruam introducunt, negotia confundentes per imperitiam, & animæ finem voluptati assig-nantes, opifices dictæ vrbis eiusque arcis, si verum fatendum est, facti sunt: quas ad finem illum deducunt extruendo tanquam adificia, ipsi, non ab similes opinor natis est scorto, qui à diuina cōcione ar-centur lege dicente, Non intrabit natus e meretrice in ecclesiam domini. Isti enim quasi passim iaculantes sagittarij, qui in nullū scopum præstitutū tela dirigunt. innumera principia causarumque rerum creaturarum supponunt, falsas omnes, cum vnum factore patremque vniuersitatis nesciunt. sed qui scientiam habent, vnius dei filij appellantur merito, sicut & Moyses fatetur dicens, Filij estis domini dei. & alibi, Deum qui te genuit. & Nonne hic ipse pater tuus est? Qui sic affecti sunt, solum honestū bonum existimant, quæ est arx ab huius belli peritis contra finem voluptatem sectantium opposita, ut illum expugnatū tollant e medio. quod si nondum quisquam dignus ut dei filius appelleretur, ut tamē da operā ut ornatus sis sicut verbum eius primogenitum, angelus antiquissimus, & quidam variarum appellationum archangelus: videlicet principium, nomen dei verbumque dictus, & homo factus ad imaginem, & videns ille Israel. Quamobrem furius addectus sum ut laudarem eos qui sui generis initia referunt ad vnum virum communem patrem. nam si nondum idonei sumus ut nominemur dei filij, sumus saltem sermonis illius sacratissimi, qui eius sempiterna imago est. imago enim dei est verbum illud antiquissimum. hoc genus multis in locis lex filios Israel etiam nominat, videntis illius auditores, quandoquidem post visum auditus secundum honorem meretur, & qui discunt, post habendi sunt eis qui abique præceptore manifestas subiectorum formas percipiunt. Proinde veneror in Regum libris sacras literas, ubi qui post multas ætates flagitiose vixerunt, tamen ad stirpis auctorem David hym-

no rum

DE CONFUSIONE LINGVARVM.

297

norum diuinorum poetam referuntur, qui viuus vidensque ne proavos quidem eorum agnouisset pro suis posteris. animarum enim quas virtus immortalitati consecrat, non corruptibilium corporum soboles, in posteritate bonorum virorum cæsetur. cæterum de his qui se iactant ob iniusta facinora, docet dominus: Ecce genus vnum & labium vnum omnium: ac si dicat, Ecce vnā familia cognatioque: pariter omnium, nemine mutante sententiam, nec discrepante, quemadmodum & musicæ imperiti consonant. nam & horum vocis instrumenta interdum modis omnibus inconcinna sunt & dissona, ut nihil inter eos conueniat, nisi quod pariter discrepant. Idem & in febribus vsu venit ut videmus. nam & quotidiani & tertiani & quartani ut medicorum filij vocant circuitus, statas horas habent nocturnas diurnasque, & eundem semper seruant ordinem. Porro illud: Cœperuntque hoc facere, non sine indignatione dictum est: quod malefici non contenti humanæ societatis iura violasse, ad cælum sint ausi scandere, iniquitatem seminantes, & metentes impietatem. sed nihil proficiunt miseri. nam qui se mutuis iniurijs afficiunt, sæpè consilia quamuis ab ipsis damnata, perducunt tamen ad effectum, impij verò non item. Numen quod impetunt, illasum manet ipsi maculam contrahunt ineluibilem, & ordiuntur quidem iniuriam, sed nihil efficiunt. Propterea sic dictum est: Cœperunt facere. Homines inexplēbiter peccandi auidi, non contenti facinoribus terra marique patrat & in aëre, quæ sunt elementa corruptibilia, decreuerunt naturæ cælesti ac diuinæ inferre manus impias: quæ cum inter creaturas non cœsetus, est extra omnem aleam iniuriæ. quæ etiā maledictis appetatur, nihil habet deterius, nec à sempiterna sub natura dimouetur, sed maledicis calamitates infert haud vnquam medicabiles. siquidē etiam si ceptis frustratis non potuerunt ad destinatū impietatis suæ finem peruenire, nihil minus ac si cogitatū facinus perpetrassent, dānandi sunt. & hoc est quod ait absolutā turrim ab eis, quamuis penderet adhuc, dicens: Dominus descendit ut viseret ciuitatē ac turrim, non quam edificaturi erant, sed quā edificauerant. & quod argumentum est imperfectæ structuræ? Primum ipsa res satis liquet. nulla enim terræ pars valet cælum attingere, ob causam superdictam, quia nullū centrum tangit suam circumferentiā. deinde, quoniam æther sacratus ignis, flamma est inextinguibilis, iuxta Græcam nominis etymologiam, *αἷμα τὸ αἰδαν*, quod vrere significat. testis est sol ignium pars cælestiū, qui ex tanto inter-

s s ualle

nullo intima terræ penetrat suis radijs: nec tantum hanc, sed & ærem, qui cælestem vsq; orbem ab ea pertinet, licet suapte natura frigidum, partim tepefacit partim exurit. nam quæcunque aut multum distant ab eius orbita, aut ad latus alterutrum declinant, tepefacit tantummodo. quæ verò aut propinqua sunt aut directè opposita, maiore vi caloris exurit. quæ cum ita se habeant, non erat opus vllis fulminibus contra conâtes ascendere, cum alioquin ausus illi magnifici euanesceret. Quod subindicatur per ea quæ mox sequuntur: Desiuerunt, inquit, ædificare ciuitatem & turrim. J Dubio procul non quia perfecerant eam, sed quia confusio secuta prohibuit quominus perficerent. nec tamen effugerunt crimen perpetrati facinoris, qui consilium tam immanè non dubitarunt aggredi. certè augurè illū & prodigiorum procuratorem, vanis coniecturis studetem (vanus enim interpretatur Balaam) lex ait populo videti maledixisse, quamuis in verbis eius erat fausta precatio: mirum ni nō respectu dictorum eius quæ diuina prouidentia recudebat in quandam meliorem monetam, sed mētis ipsius, cui noxia magis obseruabantur quàm vtilia. pugnāt autē hæc inter se suoptè ingenio, coniectura cum veritate, vanitas cū scientia, diuino furore carens diuinatio cum sapiētia: & quamuis aliquis conatus per insidia alterū interimere frustratus est, nihilominus homicidij reus est, sicut decernit super hoc casu scripta lex. Siquis, inquit, conatus fuerit proximum suum dolo perdere, & ad altare confugerit, abstractum afficies supplicio. Atqui conatus tantum, non interemit. at par est maleficiū, patrasse cædem, & decreisse. quamobrè ne supplicii quidē venia datur, sed è sacratio duci iubetur qui concepit tā nefarium consilium. profanus est autē & nefastus non solum quoniam animæ per virtutis vsum fructū valētī perpetuo vivere, per vitiorum assultū cædem molitur est: verum etiā quia deum facit fautorem ausus impij. nam refugium id significat: quoniam multi volentes euadere propria crimina, & debitis poeni eripi, facinus, suum referunt in deum, nullius mali authorē, sed bonorum omnium. proinde pium habetur tales vel ab ipsis delubris abstrahere. Extat autem insignis poena cōtra impietatis assertores, quam fortasse quidam insipientes non damnū sed lucrum arbitrabuntur. non deficiet, inquit, ab eis omnia quæcunq; aggressi fuerint facere. ò infinitam & immensam miseriam: omnia quæcunq; aggre-dietur mens demētissima, succedunt ex sentētia: nec magnus nec paruus conatus frustrabitur vllus, vltro negotijs animæ occurrentibus

currentibus & sese præbentibus. hæc sunt animæ viduaræ indicia, peccantis absque impedimentis omnibus. nam quisquis est non prorsum insanabilis, optarit se cōsilio mentis destitui, vt cum furto aut adulterio aut homicidio aut sacrilegio aut aliquid simile tēat committere, successu careat, & innumera inueniat obstacula. nam cohibitio maximum morbum arcet iniustitiam: quod si adsit licentia, ille vitari non poterit. Et adhuc tyrannorū fortunas ò beati suspicitis, quibus proclue est quiduis efficere, quod rabido efferatōq; animo concipiunt: imò gemenda est illorum cōsilio. siquidem inopia & infirmitas malis prodest, bonis verò potentia cum opibus. Certè quidam ex insipientum numero postquam sensit ad quantam infelicitatem perducit libertas peccandi, ait, Maior est culpa mea quàm vt remittatur. Est enim valde grauē animam sine freno sinere per se indomitam, quæ habenis ægre coercetur & scutica. quamobrè oraculum propicij dei plenum bonitate spem egregiam ostendat disciplinæ amatoribus, quod sic est redditum: Non dimittam te neque deferam. nam laxatis animæ vinculis, quibus continebatur, maxima sequitur calamitas, à deo deferit, qui suas ipsius potentias circumdedit rebus omnibus tanquam fortissima vincula, & his eas indissolubiler adstrictas esse voluit. quin & alibi dicit, quicquid ligatur vinculo purum esse, quando impuritatis causa est dissolutio. Caue igitur quoties vides aliquem quidlibet expedite facere, mireris tanquam fortunatum: sed potius vt infelicem miserare, cui virtutum sterilitas, vitiorum vbertas perpetua contigit. Nec illud in transcurso & leuiter expendendum est, quid sibi velit quod ibidem ex persona dei dicitur:

Venite descendamus & confundamus linguam eorum, videatur enim quosdam alloqui tanquam operationis socios. idem & antea de hominis creatione dictum legitur. Dixit, inquit, dominus deus: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: vbi vox faciamus pluralitatem significat. & rursum dixit deus: Ecce Adam factus est sicut vnus è nobis, vt noscat bonum & malum. nam illud, vnus è nobis, non de vno, sed de pluribus ponitur. Dicendum igitur illud primum, nihil in rebus æquiparari deo, sed hunc esse vnū regem ducem principem, à quo solo fas est administrari ac dispensari vniuersa. nam illud,

Multos imperitare malum est, rex vnus esto,

Nō ad ciuitates & homines magis pertinet, quàm ad mūdum & deum. Vnum enim vnus factorē, patrem, dominum esse, necessum

sum est. quo concesso, attexenda sunt quæ inde consequenter dependent. quænam illa? deus cum sit vnus, dici non potest quam multas habeat socias potentias, quæ salutem rerum procuranti, quædam etiam plectūt noxios. ea verò pœna non est damnosa, cum peccata castiget ac cœrceat. per has item potentias ille incorporeus intelligibilisq; mundus compactus est, exēplar huius mūdi visibilis: quod cōstat ex ideis inuisibilibus, sicut hic noster ex corporibus visibilibus. Vtriusq; pulcritudinē admirari quidam, non solum ipsos totos cōsecrauerunt, verum et partes eorum præcipuas, solem, lunam, cælū, non veriti eas deos appellare. quorum cogitationē Moses intelligēs, inquit, Domine domine, rex deorū: vt indicaret eum esse præstatiōrē quā subditos. Est & in ære animarum incorporearū sacratus chorus, affecla illarum cælestiū. nam has solent angelos nominare diuina oracula. hic vniuersus exercitus in suos digestus ordines, imperatoris summi iussu exequitur, & huic vni moderatori suo sicut fas est obsequitur: in quibus copijs non licet reperire de fectore ordinis. Rex ipse his ministerijs stipatus, vtitur eis duntaxat ad ea negotia, quæ decet nō à solo deo tractari. quamuis enim nullius opē indigeat pater omnium, qua subleuetur quoties vult aliquid facere: tamen videt quid se, quid creaturas deceat, & quædā potentij subditis efficienda permittit, ne his quidē concessa facultate in totum libera, vt ne quod erratum in generatione admittatur. Hæc igitur necessario primū dicēda habui, nunc dicam qui inde colligitur. Animalium naturæ prima diuisio fit in partes brutam rationalemq; rationalis pars subdiuiditur in mortalem speciem & immortalē alterā, mortalē hominū, immortalē animarum incorporearū, quæ versantur in cælo & in ære. hæc vitiorum expertes sunt, sortem adeptæ felicē nullisq; calamitatibus obnoxia, quippe quæ non alligantur corpori miseriarū domicilio. bruta quoq; carēt vitij, sicut & mēte, proinde non fiunt rea peccati voluntarij, quādo nulla præcedit deliberatio. solus propemodum ex omnibus homo habens bonorū malorumq; scientiam, sæpenumero eligit contemnenda, fugit sectanda magno studio, quapropter merito peccati spōtē admissi reus peragitur. conuenienter igitur huius creationem deus cum sub præfectis suis communicat dicens: Faciamus hominem: vt & benefacta eius ad ipsum authorē solum referantur, & peccata ad ceteros socios. nam ipsi omnipotēti non erat conueniens, in rationali anima viam ad vitia sternere. quam ob rem ministris eam partem faciend

faciendam commisit. nam complementum totius operis postulabat vt volūtario contrarium iungeretur inuoluntariū. & hæc quidē hætenus dicta sint. superest & illud cōsiderandum, deum bonorum tantūmodo causam esse, mali autem prorsus nullius: quandoquidem ipse bonum omnium antiquissimum est & perfectissimum. Decet autē suæ naturæ propria operari optimum optima: improborum autem pœnas per eius ministros sanciri. attestantur meis dictis illa verba perfecti meditatoris: Deus qui nutrit me à iuuetute mea, angelus qui eripit me ex malis omnibus. hic quoq; nūc faterur, germana bona, quæ studiosas virtutis animas nutriunt, ad solum deum authorē referēda: malorū autem portionem commissam angelis, ac ne his quidem liberam puniendi facultatē habentibus, ne cui ad perniciem tendēti salutaris illa natura occasiōe præbeat, quapropter dicit: Venite descendamus & confundamus. hanc enim censuram merētur impij, vt beneficæ alioquin, benignæ propitiæq; potētiæ pœnas ab eis exigant: quas deus sciens humano generi viles, per alios statuit. oportebat enim castigationem adhiberi, sic tamen vt perennes gratiarū fontes nullis malis miscerentur, non solum his quæ verē mala sunt, sed etiam quæ esse videntur. Nunc quærendum quæ sit illa confusio. at quomodo quærendum? sic opinior. Sæpē ignotos ex similibus & eiusdem generis collatione cognoscimus. ad eundē modum etiam res quæ per se nō facile noscuntur, manifeste apparebūt per cognatarū similitudinē. Quid est igitur cōfusiō simile? mixtura, sicut à maioribus traditur, & temperatura. mixtura in aridis rebus, tēperatura in humidis. est igitur mixtura, corporum diuersorum perturbata cōiunctio: quasi quis hordeum, triticum, pisum, cæterasq; frugū species in vnum aceruum cōgerat. tēperatura verò non est cōiunctio, sed dissimilium partium mutua penetratio, quarum semel tēperatarum qualitates arte quadam secerni queunt, quod dicunt in vino & aqua cōtingere. nam hæc duo si vniantur, tēperaturam conficere, quæ nihilominus redire possit ad qualitates pristinas. si enim spōgiam imbuas oleo, aquam ea colligi, vinū relinqui. fortasse quia spongia ex aquis genita cognatū liquorem ex tēperamēto attrahit, vinum verò vt alienem respuit. at confusio fit cum penetrantibus se inuicem partibus qualitates earū pereunt, vt corruptis rebus quæ prius fuerāt: vnus nouæ, & à prioribus diuersa, existat generatio: quod accidit in medicorum compositione quam vocant tetracharmacum: quæ constat opinior ē cera, pice, rasina,

resina, & adipe: quæ semel composita non possunt arte vlla separari, ut redeat ad qualitates pristinas. sed cum singula nusquam appareant, ex omnibus corruptis vna egregia facultas conficitur. Quoties autem deus minatur confusionem cogitationibus impijs, ea non singulis tantum vitiorum speciebus earumque viribus intentatur, sed & operibus eorum quæ sunt de communi sententia: ne vel singula, vel communicatis consilijs, vires colligant ad delendam partem præstantiorem. quapropter ait:

Confundamus ibi linguam eorû, ne audiant vocem quisque sui proximi.] ac si diceret, muta surdâque; faciamus vitia singula, ut nec loquendo nec assentiendo damnum dent. Hæc est nostra super hoc textu sententia. Qui verò aperta solùm & obuia sectantur, putant hic describi ortum linguarum Græcarum ac barbararum. quos equidem nō accuso: fortassis enim & ipsi recte sentiunt: attamen admonitos cupio, ne hæcenus processisse cōtenti sint, sed transeant ad tropologiam, sic existimâdo, diuina oracula esse umbras quasdam corporum: ceterum quæ per has significantur, esse res verissimas. id si quis animo cecutiens parum intelligit, occasione ab ipso legislatore porrectam non negligat, vel hoc ipso in loco. Confusionem enim rem hanc appellat: qui si voluisset solùm ortum linguarum indicare, aptius diuisionem appellasset quàm confusionem. non confunduntur enim quæ in partes distribuuntur, sed discernuntur potius: ut non minor purgna sit inter hæc vocabula, quàm inter res ipsas. est enim confusio, sicut iam dixi, facultatum simplicium corruptio, quæ simul congestæ vnâ quâpiam generant. separatio verò est vnus in plura sectio: sicut cū genus aliquod in plures diuiditur species. Itaque si ille solus sapiens voluisset vnâ loquelâ in plures partes diuidi, alijs aptioribus & magis proprijs vsus fuisset appellationibus: puta diuisionē dicendo, aut distributionē, aut separationē, aut aliquid huiusmodi, non confusionē, quæ planē contrarium significat. Verum hoc nunc est propositum, disijcere vitiorum confutatum cuneum, irritare horum fœdera, societatem conuellere, copias fundere fugareque; imperiū vi euertere, quod erat communium iniquitatibus maximis. Viden' ut opifex ille noluit conspirare partes animæ: non oculi possunt audire, non aures cerne re, non olfacere labia, non gustare nares, nō ratio fungi officio sensuum, sicut nec sensus valēt in vocem erumpere. norat enim ille artifex, non expedire ut hæc se inuicē exaudiant: satius esse, ut singula animæ partes intra suas functiones cōsistant, & incon-

fusæ

fusæ maneant: idque non minus conferre animantium generi, quàm priuatum ipsis potentijs. ediuerso vitia deducta sunt in confusionem & extremam perniciem: ut nec collatis viribus, nec priuatis conatibus, detrimentum afferant partibus melioribus. & hoc est quod dicit: Dispersit eos dominus illinc: ac si diceret, dissipauit, eiecit, profligauit. nam spargere aliquando ad incrementum & augmentum pertinet, aliquando ad interitū & perniciem. Vult autem ille rerum plantator deus, honestatem esse omnibus insitam, despergi verò & exulare extra mūdi terminos impietatem execrabilem, ut tandem tollatur è medio ciuitas vitiorum, cum infensis virtuti moribus, impietatis turrim subfruentibus. his enim dissipatis, quotquot per insipientiæ tyrannidem coacti sunt solùm vertere, vno edicto reuocantur in patriam: quod ipse deus promulgat, disertè dicēte oraculo: Etiam si dispersus fueris à summo calo ad extremitatē eius aduersam, sic quoque te colligam. Itaque concentum virtutum à deo foueri decet, vitia verò dispergi & profligari. nec est aliud nomen quod vitio magis conueniat quàm confusio. id quod euident est in quouis insipiente, qui verbis, consilijs, factis improbat confusioque vitur.

PHILONIS IVDÆI
VITA SAPIENTIS PER
DOCTRINAM PERFECTI,
siue de legibus non scriptis, hoc
est, De Abrahamo.

ACRAE legis quinque voluminum primum vocatur & intitulatur Genesis, ob mundi generationem sic nominatum, quam in principio continet: quamuis in eius reliquo res innumeræ insertæ sunt bello paceque gestæ, item sterilitates fertilitatesque, penuriæ copiarumque, adhuc maximæ clades terrarum, incēdium & diluuium, & ediuerso reparatio felixque; prouetus animalium pariter atque stirpium: prout ferebant vel ætis temporumque; quotannis alternantium temperaturæ, vel mores hominum alias virtuti deditorum, alias vitij.

rijs. Sed quoniam ista vel partes mudi sunt vel accidentia, mundus autem ipse opus perfectissimum ac plenissimum, ab eius generatione liber denominatus est. de quo opificio quantum potui diligenter tractavi in superiore volumine. Nunc quoniam ordo postulat ut leges scrutemur, dilatis ad tempus particularibus earum ceu imaginibus, generaliores & quasi exēplares primum disquiremus. Hæ sunt viri qui recte ac sine culpa vixerūt, quorum virtutes publicatæ sunt in sacrarum literarum tabulis, non tantum ad laudem illorum, verum etiam ad lectores in æmulationem prouocandos. fuerunt enim illi animatæ rationalesq; leges, duabus de causis venerabiles. altera, quoniam ostendunt quod præcepta legis à natura non discrepant. altera, quod hinc liquet non esse opus magno labore ad exigendā vitam iuxta legum regulam, quando illi præci ante leges singillatim proditas non scripto iure vti pari facilitate atq; felicitate vixerunt: ut merito quis discere possit, leges scriptas nihil aliud esse quam vitarum patrum commentarios, in quibus eorum dicta factaq; narrantur. nam illi scholas nullas frequentauerant, nullis præceptoribus vti fuerant, sed à seipsis instituti doctiq; ordinē naturæ secuti sunt, quæ lex est dubio procul antiquissima omnium: quam ipsi ius summum fasq; rati esse, totam vitam suam vteret ei subdiderunt: fortuitas autem res precibus & supplicationibus commendantes deo propicio, hac quoq; parte vixerunt felicitate, accedente ad promptam recte agendi voluntatem diuina quoque prouidentia. Quoniam igitur principium parandorum bonorum spes est, etiam hanc tanquam publicam viam ostendit & aperit anima veri boni studiosa, quæ primum amicum spei nominat hominem, vocabulum totius generis commune tribuens ei per excellentiam: nam Chaldæi hominem Enos vocant: ac si solus verè homo sit, qui res bonas expectat, & bona spe se sustinet. Vnde manifestum est, quod spe carentem non hominem existimat, sed bestiam humana forma præditam, cui desit spes proprium ornamentum humanæ animæ. Quamobrem cum vellet egregie laudare hunc bene sperantem, postquam dixit: hic sperauit in patrem & in factorem omnium: subiecit. Hic est liber generationis hominum, quamuis iam & patres & aui quidem erant. Sed illos mixti generis auctores censebat, hunc autem puri putiq;, quod rationale verè dicitur. nam sicut Homerus inter ceteros innumeros poeta per excellentiam vocatur, & atramentum quo scribimus, quauis atrum sit quicquid albo opponitur,

& ἀρχὴν Athenis è nouem magistratibus præcipuus, cuius nomen in fastis distinguit tempora: eodem modo bene sperantem hominem per excellentiam nominat, secretum à vulgo ignobili, & indigno tali appellatione. Nec minus recte librum generationis veri hominis dixit, non extra propositum, quadoquidem hic bene sperans celebratione memoriæque dignus est, non in chartulis corrumpendis à tineis, sed in immortalī natura, penes quam sunt commentarij virtutū omnium. quod si quis initium numerandi faciat à primo illo terrigena, hunc à Chaldæis Enos, à Latinis nominatum hominem, quartum inueniet. Quaternarius autem inter numeros honoratur apud alios quoq; philosophos, qui incorporeis & intelligibilibus essentis delectatur, sed præcipue apud Mosen illum sapientissimum, qui extollens quartum numerum ait eum sanctum & laudabilem, sicut in præcedente opere dictum est. Sanctus autem & laudabilis est qui bene sperat, sicut ediuerso profanus & vituperabilis qui non sperat, timore semper vtens malo cōsiliario. negat enim vllas duas res tam infestas esse inuicem, quàm spem & timorē, & meritorē. nam vtraq; est expectatio, altera bonarum rerum, altera contrā malarum, inter quas naturas nulla possunt intercedere fœdera. Hactenus de spe dixisse sufficiat, quam in foribus ceu iantricem natura collocauit, intus verò ceteras virtutes regias, quas adire licet nemini qui non prius hanc vnā demeruit, proinde legislatores & leges passim promulgatæ pro magno negotio habēt replere bona spe animos ingenuos, qui verò absq; alieno hortatu bene sperat, non à scripta, sed ab innata sibi lege discit hanc virtutem, cuius ipsa natura auctor est post spem secundum ordinem tenet penitentia peccatorum & correctio. ideo deinceps memorat in melius mutatum hominē Enoch dictum Hebræis, id est, gratiosum, de quo sic legimus, quod placuit Enoch deo, & non est inuentus, quoniam transtulit eum deus. Nam hæc trāslatio versionem & mutationem significat. fit autem in melius, quado quidem sit per dei prouidentiam, quicquid enim deo fauente agitur, omnino bonum est ac vtile: sicut inutile quicquid citra opem numinis. Recte verò & illud dicitur, Non est inuentus, de translatō: eo quod prior vita culpabilis euauerat, ut non inueniretur amplius, ac si ne fuisset quidem vnquam antea. vel quod non facile inueniatur qui ad potiōrē ordinē transeat: quia vitium suapte natura late patet, idē vulgo notissimū: virtus rara est, ut vix paucis contingat, & alioquin etiam vir improbus per fora, theatra,

theatra, tribunalia, curias, conciones, omnesq; cœtus atq; sodalitates hominū cūrsat, quippe curiositati assuetus, linguā habens sine vilo sine modōq; & iudicio volubilē, cōmiscēs cōfundensq; omnia, veris mendacia, dicendis cœlanda, priuatis publica, sacris profanā, serijs ridicula, ignorans silentiū rem esse pro tēpore ac loco pulcherrimā. proinde arrectis auribus, quo satis faciat suæ curiositati, bonos malos rumores captat, vt mox aut gaudeat, aut inuideat. est enim quiuis malus ingenio malitioso, inuido, honestati aduerso, diuerso probus quietæ vitæ amator secessum & solitudinē diligit, latere ignotus cupiēs, non societatis humanæ odio, est enim cum primis amans hominum: sed quia fugiat vicia quibus vulgus delectatur, latum rebus dolendis, gaudio dignas ægrē ferre solitū. Quapropter inclusus domi se plerūq; continet, vix vnquam limen transcendens: aut quo salutatores crebros deuoret, abdens se in aliquod rusculum solitarium, suauius victurus cum viris præstantissimis, quorum tēpus aboleuit corpora, solis virtutibus eorū supersticiis, quæ in literis profusa vorasq; oratione proditæ ad posteritatis memoriā, in meliorem frugem reducant animas. Quamobrem dictum est, quod translatus non inueniebatur, videlicet vestigatu & inuētū haud facilis. Traiecit igitur in eruditionem ex ignorantia, in prudentiam ex imprudentia, in fortitudinem ē timiditate, in pietatem ex impietate, ex voluptatum amore in temperantiam, ex ambitione in modestiam, cui mutationi non opes, non regnum, non imperium conferēdum est. Nam si verū fateri volumus, diuitiæ, non illæ cæcæ, sed acutē cernentes, sunt virtutum possessio: quæ cum sit vera & legitima, longē præstantior censenda est, quā istī adulterini & falso nominati principatus. Sed meminisse debemus poenitentiam secundo post integritatem gradu consistere, sicut post sanitatē corporis reualefcentiam. Ergo perpetua perfectio stat proxima diuinæ potentia: ceterū processu temporis ad meliora transitus, est propria dos bene natæ animæ, quæ contemptis puerilibus studijs, per solidiora & magis virilia contēdit ad tranquillam constitutionem, discurrentē per cogitationes honestissimas. idē merito post poenitentē subsequitur deo charus virtutis amator, Hebraicē Noë, Latine quies, siue iustus, vocatur, nominibus sapiētī cōuenientissimis. id quod de iusto manifestum est. Nihil enim iusticia melius, quæ principatum inter virtutes tenēs, ornat earum chorū maximē. Nec minus quies, cum ediuerso præter naturam motus excitare tu-

multus

multus, turbas, seditiones, atq; bella soleat, quæ improborum sunt negotia. At honestatis amatores quietam, immotam pacatamq; vitam præferunt. & hoc est quod à seipso non dissentiens vates sabbatum Hebræorum septimum quēq; diem, quietem nominat: non, vt quidam putant, quia post sex dierum spatium populus abstinebat à consuetis operibus, sed quia septenarius numerus, tam in mundo quā in nobis confessione omnium habetur pacatissimus, & à seditione, bello, cōtentione alienissimus. Attestantur mihi quæ nobis insunt potentia. Harum enim sex indefinenter bella terra mariq; concitant, quinq; sensus & sermo qui profertur illi desiderio sensibilibus, quibus se non potiri ægrē ferunt: hic per os infrenē, multa silenda effutens. At septima potentia, nempe mens cæterarum dux, quando in potestate illas sex retinet, & perdomitis eis in secessum se recipit, amās solitudinis & cōtenta secum ipsa colloqui, nullius externi confabulatoris indiga: tum demum à curis ac negotijs mortalibus liberata, vitam seneram tranquillamq; complectitur. In tātum autem scriptura magnificat hūc virtutis amatorem, vt in stemmate eius non more aliorum auos, proauos, maioresq; cæteros, recēseat, siue paternos siue maternos, sed virtutes quasdam, tantum nō difertē clamitans, nullā aliam familiam, cognationem, patriam, sapiētis esse præter virtutes & harū actiones. Hæ sunt, inquit, generationes Noë. Noë homo iustus, perfectus in generatione sua, deo placuit. Vbi sciendū, quod hominem nō vulgari loquendi forma, rationale mortale animal vocat, sed per excellentiam eum qui verē suo respōdet nomini, eiectis ex animo immanis ferinisq; vitiis affectibus. Argumento est, quod post hominem addit iustum, dicens, homo iustus: quia nemo iniustus est homo, sed potius bestia humana forma prædita: in solum autem iustitiæ sectatorem nomē hoc cōpetit. Hunc etiam perfectum fuisse ait, per hoc docens, non vnā eum virtutem, sed omnes habuisse, singulis vsum pro tempore. Post hæc tanquam in sacro certamine victorē ornat amplissimo præconio, eum deo placuisse pronuntians: quo quid esse potest in rerum natura potius? cum sit manifestissimū honestatis ac probitatis indicium. Si enim qui deo displicēt sunt miseri, quibus place- re cōgit, proculdubio felices erūt. Nec alienū videretur à proposito, quod post laudatas tantas virtutes in homine, adiecit perfectum fuisse in sua generatione: indicans eum non absolūtē, sed collatū ad eius ætatis cæteros bonū fuisse. Nam non multo post memora

memorabit sapientes alios, virtute incomparabiles, qui non cum malis collati meliores & illis anteferendi iudicati sunt: sed quia felicem naturam adepti, seruarunt eam in corruptam: nec effugerunt scelerata studia, sed ab initio manserunt ab eis integri: cumque potissimum bene dicendi faciendique haberent studium, vitam exegerunt ornatissimam. Admirandi sane homines, qui liberales ingenuosque appetitus secuti, nec imitabantur ceteros, nec per contentionem quicquam agebant, nihil nisi iustum ac honestum sibi optando. Mirandus tamen & ille qui ætatis suæ præstantissimus, nullis rebus est implicitus, quas vulgus diligebat tantopere. huic secundæ partes laudis debentur, illorum verò primam palmam natura esse voluit. Magnum tamen fuerit vel in secundo loco consistere: quid enim nisi magnum & ambiduum vel dat deus vel accipit: argumento est gratiarum excellentia, quas hic vir consecutus est. Quoniam enim vberimus proventus iniquitatum ac impietatum fuerat illo tempore, adeo ut omnis regio, gens, ciuitas, domus, & vnusquisque priuatim repletur malis studiis, certatimque de primatu in vitijs cõtenderent, dum quisque proximum conatur præcurrere, nihil sibi ad extremam malitiam reliquum faciens: ea propter deus merito indignatus, quod animal omnium, ut videbatur, optimum, & cognitione celesti dignatum propter communicatam rationem, pro virtute quam exercere debuerat, cõplexum esset malitiam, nec vllam eius omisisset speciem, poenam decreuit conuenientem, ut omnes eius seculi homines deleteret vno diluuiio: nec tantum incolentes campestria loca & humilia, verum etiam in celsissimis sitos montibus. Nam oceanus elatus aestu quanto nunquam antea, per fauces valido impetu irrupit in nostra maria: quæ mox insulas ac continentem subitis inundarunt fluctibus. Accesserunt & fontium perennium, & amnium indigenarum torrentiumque alij super alios affluxus, qui coniuncti & diffusi etiam in altum creuerunt. Nec aer cessabat interim, obiecto cælo toto cõtinuis nubibus, procellis quoque furentibus: simul tonitruum crepitus, micaciones fulgurum, ictusque fulminum intermixti largissimis imbribus faciebant ut videretur totus mundus abire in naturam aquarum: donec è supernis cataractis infernisque fluentis tanta moles vndarum succreuit, ut non campi tantum & depressa loca operirentur, sed & altissimorum montium cacumina. Omnes enim terræ partes submersæ sunt, ut illa oppressa mundus magna sui portione mutilaretur, & qui prius integer fuerat, mancus, quod cogitatu

cogitatu dictumque; nefas est, esse videretur. Quin & aer, nisi qua lunari circulo vicinus est, penè totus absumptus erat, pulsus aquarum violentia, quæ regionem eius inuaseraunt. Secuta est fatorum arbustorumque perniciēs, quæ sicut ariditatem, ita nimiam humiditatem non ferunt. Interibant & innumeri greges animalium mansuetorum simul & ferorum. Nec mirum si præstantissimo genere humano pereunte, nullum superesse sinebatur è deterioribus, quæ in vsum dominorum seruituri addita fuerant. In hoc tot tantorum malorum confluxu, quæ tempus illud afferebat (omnium enim mundi partium præter celestes natura luxata fuerat, quasi morbo quodam correpta grauissimo ac pestifero) vnica familia iam dicti viri iusti deoque chari seruata est, qui accepit summa duo muera. Alterum quod dixi, non interisse cum ceteris omnibus. Alterum, ut nouus auctor haberetur instaurati humani generis. Cõcessit enim ei deus, ut & finis & initium generis nostri fieret: finis ante diluuium, post diluuium verò principium. Talis fuit vir ætatis suæ optimus, & tale præmium fortitus est, sicut docet sacra scriptura. Dictarum porro trium animarum, siue vitæ rationum, ordo miram habet harmoniam. perfecta enim, ab initio est integra. mutata verò, semiperfecta, cuius priora tempora vitijs dicata, posteriora virtutibus, ad quas translato domicilio migratum est. Illa autem sperabunda, sicut nomen ipsum indicat, defectum habet, semper quidem boni cupida, nondum tamen eius cõpos, sed nauigantibus similis, qui properantes in portum appellere, adhuc marina iactatione distinentur. Hic est prior ternio virtutem desiderantium, nunc superest, ut de portiore altero dicamus. Nā ille videtur similis disciplinis puerilibus, hic verò virorum athletarum exercitijs, parantiū se ad sacra certamina, qui neglecta corporis habitudine animæ prospiciunt, cupientes victoriā de aduersarijs affectibus. Ceterum quæ in re quisque præcellat, omnibus ad vnum eundemque finem cõtendentibus, alias dicemus diligentius: nunc quæ simul de tribus dicenda sunt non silebimus. Eiusdem omnes sunt generis, eiusdemque familiae. Nā vltimus filius est medij, nepos verò primi, omnes amici charique deo, amatores verum deum, & redamari ab eo: qui dignatus est, sicut indicant oracula, propter vitam ipsorum probatissimam, cõmunem cum eis appellationem habere. Suum enim coaptauit cum illorum nominibus, e tribus cõpositum vocabulū sibi vindicās. Hoc, inquit, meum nomen est æternū, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, relatiuū pro absoluto. & merito. Deus

enim non habet opus nomine. Atramen humano generi suum nomen elargitus est, ut habentes refugium ad preces & supplicationes, à spe bona non excluderentur. Hæc videntur quidem de sanctis viris dicta: significant tamen naturam à nostra noticia remotiorem, & præstantiorē quàm sunt ista sensibilia. Est enim probabile sacro eloquio describi modos animæ bonos omnes: quarum alia per doctrinam, alia per naturam, alia per meditationem ad virtutē aspirat. Nam primus nomine Abraham, virtutem doctrina quæsitam significat: medius Isaac genuinam naturam; tertius Iacob usu ac meditatione paratā. non ignorandum tamen: horum singulos præditos fuisse tribus his potētijis, sed nominatos ab ea qua magis quisque pollebat. Nā nec doctrina sine natura meditationēque potest perfici: nec natura ad optatam metam peruenire absque disciplina & exercitatione: nec meditatio, nisi fundata in natura doctrināque. Conuenienter igitur trium, verbo quidem virorum, re autem virtutum, nomina iuncta sunt, Natura, Disciplina, Meditatio. quas alio nomine totidē Gratias homines vocāt: vel quod gratuito largitus sit deus nostro generi has tres potentias ad vitæ perfectionem: vel quia semper ipsum donāt rationali animæ munus elegantissimum: ut etiam sempiternum illud nomē indicatū in oraculis, non magis de tribus viris intelligi queat, quàm de tribus dictis modo potētijis. Nam hominū natura mortalis, virtutum immortalis est. Videtur autē rationi cōsentaneum, ut æternus ab æternis rebus denominetur potius quàm à mortalibus, quando æternitati cognata est immortalitas, mors verò inimicissima. Illud quoque non ignorandū, quod primus ille homo terrigena, pater antē diluuii naturæ inducitur: instaurati verò humani generis iustus hic, qui solus ex vniuersali clade fuerat ereptus cum sua familia, propter iustitiam virtutēque cæteras. Hunc autē venerandum ternionē & probatissimum sub vno genere cōprehendunt diuina oracula, dum gētem sanctā vocant, & regale sacerdotiū. gentis autē vim nomen indicat. nominatur enim Hebraicē Israel, quod interpretatur videns deum. at visus, oculorum quidem inter omnes sensus est præcipuus, quo solo percipimus res pulcherrimas, solem, lunam, cælum, mundum vniuersum. mētis autem, excellit inter omnes potētias animæ. visus enim mētis nihil aliud est quàm prudētia, quod si cui contigit non solum rerū naturæ noticia, verum etiam patris factorisque omnium, is se sciat summū felicitatis attigisse fastigiū. nihil enim est deo superius, ad quē si quis peruenit

uenit obtutu animæ, precandū est ei ut possit ibi cōsistere. Nam arduæ viæ laboriosæ tardæque sunt: descensus autem per procliuia, qui tractum magis sit quàm gradatim, & velox est & facilis. & sunt multa quæ deorsum deprimunt, quæ nihil possunt efficere, quando deus animam temperatā suis potētijis, vehementiore momento ad seipsum attrahit. Hæc in commune de tribus necessario præfati, deinceps dicendum habemus, quibus in rebus excellentiores fuerint singuli, & à primo exordiemur. qui pietatis & summæ virtutis sectator factus, deum sequi studuit, & præceptis eius obedire: ratus non ea tantum præcipi, quæ ipsi soli vel verbo aliquo vel facto indicabantur: sed & illa quæ natura multo clarius docet per visum inter cæteros sensus veracissimum, multo certiorē quàm auditus est. Quisquis enim naturæ ordinē contemplatur, & eximiam quandā huius mundi rem publicā, vel silētibz præceptoribus discit sub legibus & in pace viuere, componens se ad exemplar pulcherrimū. Sunt autē manifestissima pietatis argumēta, quæ scripturis continētur. Quarum ordinem sequēdo, à primo incipiemus. Oraculo percussus, quo iubebatur migrare deserta patria, cognatione, paternaque familia, haud secus quàm si è peregrinatione domū redire iussus esset, iter accelerauit in regionē exteram, rem factam se habere putans, si mandatum exequeretur celeriter. Quis alius putas tam constans fuisset ac pertinax, ut non flecteretur affectu cognationis & patriæ, quarum innatum & coalitum est cuique desiderium, magis, aut certè non minus, quàm membra corporis. testes sunt legislatores, qui secundam ab extrema capitali pœna atrocissimorum criminum conuictis statuerunt exilium: profecto non secundam, quantum equidem verè iudicare possum, sed aliquanto grauiorem: siquidem mors calamitatum finis est, exilium verò non finis, sed nouorum malorum initium, dum euitata vnà sensu carente, innumerae mortes sentiuntur. Alij negotiationis augendæque rei familiaris causa nauigant, alij legationis: nonnulli amore visendi regiones exteras, aut eruditionis parandæ, ad peregrinationem tracti lucri cupidine, aut inuandæ patriæ temporibus difficilibz, aut cognoscendi quæ prius nesciuerant, delectandi & adiuvandi animi gratia. Quantum enim cæci cedunt videntibus, tantum præstant peregrinationi nunquam egressis patriam. Omnes tamen ad patriam solum properabundi, videre id & salutare gestiunt, complecti familiares, frui gentiliū & amicorum mutuo conspectu longè iucundissimum.

disimulatio: ad eam ut aliquoties remorantibus se negotiis, propter quæ reliquerunt domesticos, abrumpant ea non ferētes gratissimarum necessitudinem desiderium. At hic noster cum exiguo, vel penē nullo comitatu, quā primū iussus est, demigravit, animo prius in novam coloniam profectus quā corpore, mortaliū rerum desiderio cedente amorī cælestium. Seposita igitur cura popularium, tribulium, familiarium, amicorum, cognatorum paterno maternoque sanguine, ad hanc patriæ, morum consuetorum, simul educatorum & vitæ sociorum, quæ singula magnam vim habent ad retrahendum à proposito, libero expeditoque conatu quamprimū potest demigrat, primum ē Chaldaea, regione illo tempore admodum fortunata, in Carrensem agrū: deinde non multo post hinc quoque in locum alium, de quo dicturi sumus, sed prius lectore præmonito: quod dictæ migrationes, iuxta seriem scripturæ, viri sapientis fuerunt: sed iuxta leges allegoriæ, animæ virtutis studiosæ, verū deum querētis. Nam Chaldæi cum primis exercitati siderali scientia, omnia tribuentes stellarum motibus, à quibus credebant dispensari mundi potentias, quæ constant ex numeris eorumque proportionibus, venerabantur istas res visibiles, non percipientes inuisibilia & intelligibilia, scrutantes illarum tantū ordinem: atque ita ē solis, lunæ, stellarum erraticarum fixarumque circuitibus, & anni in quatuor tempora distincti vicibus, cōsensuque rerum cælestium ac terrestrium, mundum ipsum existimabant esse deum, profana opinione creaturam facientes creatori similem. huic innutritus dogmati, & per tempus longum chaldaico imbutus delirio, tanquam post altum somnum aperto mentis oculo, postquam puram lucē pro densis tenebris cœpit intueri, secutus eius splendorem, animaduertit quod prius non viderat: præesse mundo quendam aurigam gubernatoremque, qui operis sui salutē provideat, curator tutorque partium eius etiam, quæ diuina cura dignæ sunt. Ergo ut confirmaretur mentis eius visio, sic admonetur diuinitus. Heus tu, magna plerunque cognoscuntur signis exiguis, quæ intuitus aliquis, imaginationum infinitarum mole premittitur. proinde vale dicto Chaldæis quorū professio est scrutari cælestia, demigra ē magna mundi civitate aliquantis per in minorem aliam, sic enim facilius videbis mundi præsidē. & hoc est cur prima migratio sit in agrum Carrensem, quia Charran specus dicuntur: per quos significantur regiones nostrorum sensuum, per quas tanquam cauernas unusquisque illorum solet prospicere

aspicere ad subiecta sua percipienda, sed dicat aliquis, nullum esse horum vsum, nisi mens inuisibilis, seu latens quidam histrio suas vires intus exerceat, modo cōtractis modo remissis nervis, mouens sistensque sua ludicra. Hoc igitur exēplum cum habeas domesticum, facile quod scire cupis, poteris discere. Nisi forte putas, in te quidem mentis imperata totum corpus omnesque sensus vnanimiter facere: mundum autem opus omnium maximum atque pulcherrimum, à quo ceu partes dependent reliqua cuncta, destitutum esse sui regis prouidentia, per quam sit incolumis, & administretur legitime. Nec mirandum est, si eum non conspicias, quādoquidem nec tuum cernis animum. Hæc si quis secum ipse reputet, non ē longinquo, sed ē proximo documenta capiens, videlicet ex seipso rebusque ad se pertinentibus, cognoscat manifestē, quod mundus non sit ille primus deus, sed opus primi dei patris vniuersorum: qui cum ipse sit inuisibilis, ostendit omnia, paruorum ac magnorum naturas indicās. corporeis enim oculis non dignatur aspicere: vel quia sempiternum à mortali contrēctari nefas est, vel propter nostri visus infirmitatem. Nec enim potuisset capere profusos ab eo Qui est radios, quando ne solis quidem splendorem valet aspicere. Habemus autem argumentum euidentius huius migrationis, quia mens astronomiæ & chaldaicam opinionem reliquit, memoratur enim quā primum profectus est ille sapiens, deum apparuisse Abrahamo: cui videlicet prius non fuerat conspicuus, quando more Chaldaeorum intentus erat siderum cursibus, extra mundum & sensibilem essentiam nullam prorsus naturam intelligibilem percipiens, at postquam solum vertit, necessario cognouit mundum esse subditum non dominum, nec regere, sed regi ab authore suo: quod mens tunc primum apertis oculis didicit. nam prius sensibilia magnam ei caliginem offuderant, quam ubi discussit calidis & ignitis dogmatibus, vix tandem poruit velut in serenitate pura eum qui prius latuerat cernere, ille verò pro sua humanitate venientem ad se animam non auersatus, sed obuiam progressus, ostendit suam naturam, quatenus videri poterat: quam ob rem non dicitur, vidit sapiēs deum: sed Deus apparuit sapienti, non enim erat possibile, ut aliquis per seipsum comprehenderet eum Qui verē est, nisi ille se vltro videndum præbuisset. Testatur hoc etiam mutatio nominis, prius enim Abram vocatus, mox cœpit appellari Abraham, vnius tantum duplicatione litteræ, videlicet A, sed quæ magnū quiddam significabat. Abram enim

enim interpretatur pater sublimis: Abraham verò pater electus vocis. Prius indicat virum astrologicum & meteorologicum, Chaldaeorum placitis tanta cura deditum, quantam solent parentes impendere suis filiis. posterius verò, sapientem. nam per vocem sermo qui profertur subindicatur: per patrem, mens cuius principatus est. nam sermo qui concipitur intus, naturaliter pater est, ut antiquior, serens quæ dicenda videtur. cæterum quod additur electus, bonitatem declarat. Quicquid enim malum, cõsum & indigestum est; bonum eligitur, ut præcipuum inter omnia. Itaque meteorologico viro nihil omnino maius inuideretur, quem etiam rerum authorem existimat. At sapiens certioribus oculis videns illum perfectiorem intelligibilem rectorem & principem, cuius dominium agnoscunt cætera, & imperata faciunt, sapienter antea vitam suam inculcat, in qua cæcus tenebras palpans nitebatur rebus sensibilibus suapte natura infirmis & instabilibus. ac rursum in secundam protectionem vir bonus oraculo monitus mittitur, non iam ex altera ciuitate in alteram, sed in regionem desertam, in qua vagus degat, non ægre ferens errorem & sedes incertas ac inconstantes. Quod tamen quis alius tulisset æquo animo, si derelictis propriis adibus, insuper ab omni vrbe prohibitus, protraheretur in loca inaccessa & deuia? quis non verò itinere domum repetisset propere, neglecta spe propolita, cupiens præsentem egestatē effugere, & stultitiam reputans propter incerta bona inuolui malis certissimis? Solus hic afficiebatur aliter, iucundissimam vitam existimans secessum à multitudine. Sic enim natura comparatum est, ut qui Deum inuenire cupiunt, amicam ei solitudinem diligant, hoc primum modo imitati beatam illam ac felicem essentiam. Atque ita demonstrata vtraque sententia, tum ea quæ tanquam de viro loquitur, tum ea quæ tanquam de anima intelligitur, ostendimus & virum & mentem amabilem: illum quod oraculis obsequens passus sit se distrahi à rebus charissimis: hanc verò, quia tandem respiciens valedixerit rebus sensibilibus, iam non credens ut antea, sensibilem hunc mundum esse primum deum & maximum: sed cogitatione ascendens altius ad contemplandam alteram naturam intelligibilem, simulque rectorem ambarum & opificem. Hæc sunt rudimenta Deo chari hominis, sequuntur mox non contemnenda facinora, sed eorum magnitudo non cuius apparet, solis his conspicua, qui virtutem degustauerunt, & res vulgo mirabiles fastidiunt libenter præ bonis animarum pa-

tioribus

tioribus. Approbans igitur Deus factum quod diximus, mox bonum virum egregie remunerat, coniugium eius à potente & immoderato quodam in periculum adductum, intactum seruans & incolume. Cuius periculi hæc fuit occasio. Cum diu laboratum esset frugum penuria, iam propter squalores, iam propter imbres nimios, vrbes Syriæ continua fame pressæ desertæ fuerant ab habitatoribus, alijs aliò dispersis quærendi victus gratia. Abraham quoque audita Aegypti felicitate abundantiaque, cuius campi solenni stagnatione fluminis rigati, copiosas segetes proferunt, auris tempestiuus nutritas ac maturatas, illuc se cum tota familia contulit. Erat eis vxor animi corporisque dotibus ornatisima. Hac visa quidam Aegyptiorum optimates, admirari pulchritudinem (nihil enim eximium latere potest) rem ad regem suum deferunt. Is accersit mulierem, & forma eius captus, semota hospitalis iuris reuerentia, morem gesturus suæ cupiditati, voluit ea prætextu nuptiarum potiri. At illa in aliena regione apud impotentem & crudelem principem destituta auxilio, quando ne maritus quidem malum impendens depellere valebat, potētiorem metuens, ad eam quæ supererat opem diuinam confugit. tum deus propitius miseratus hospites, & protector factus iniuriam patientium, graues poenas & cruciatus magnos inflixit regi, ita ut animo corporeque laboraret morbo non simplici, & amorum voluptatumque oblitus, longè diuersas curas agitarer, quoniam modo euadere posset è tormentis præsentibus, quibus continuis interdiu nocturne molestabatur. Quam eius poenam sensit & tota regia, eo quod nemo se tantæ iniquitati opposuerat, sed vno consensu omnium tantum non manus extrema scelerei fuerat imposta. In hunc modum pudicitia mulieris consultum est, mariti verò pietatem ac probitatem deus illustriorem facere dignatus est, exhibens ei maximum virtutis præmium, illasam intactamque vxorem, quæ minimum à constupratione abfuerat, mater mox futura non filiorum filiarumque, sed gentis integræ, & quidem deo gratissima, quippe cui contigerunt vates ac sacerdotes in publicum vsum totius humani generis. Audiui tamen & naturæ interpretes non ineptam afferentes allegoriam, qui hunc maritum aiebant significare bonum intellectum, ex nominis interpretatione conicientes hæc dici de bona anima. Huius vxorem esse virtutem, quæ Chaldaice nominatur Sarra, Latine princeps, eo quod nihil æquè principes & magistratus deceat. Coniugium verò, corporum

corporum quidem voluptas conciliat: cogitationum autem purificationis cupidarum copulam, qua perfectis virtutibus iunguntur, curat sequestra sapientia. Quæ duo connubia sunt diuersissima & planè contraria. Nam in genere corporeo mas generaturam profeminat, quam excipit femina. Contrà in congressu pertinente ad animam, virtus quæ censetur femina, suapte natura profeminat consilia bona rationesque probatas, & dogmata vitæ utilissima. Intellectus autem qui mariti tenere ordinem videtur, illa sacra diuinæque semina suscipit, nisi forsitan error est in nominibus, dum in vocabulis masculinam formam intellectus habet, virtus femininam. Quod si quis res exutas nominum amictu nudas purasque inspiciat, sciet virtutem suapte ingenio masculam esse, ut quæ mouet ac afficit, & honestos conceptus honestarum actionum atque orationum suggerit: e diuerso intellectum rem femineam, quæ mouetur, eruditur, adiuvatur, & in totum æstimatur ex affectione, quæ quidem ei sola est salutifera. Siquidem etiam pessimus quisque virtutem verbis honorat, & extollit in speciem: sed monita eius nemo nisi probus recipit. Quamobrem Aegypti rex, per quem significatur intellectus amator corporis, minimum agens tanquam in theatro, fingit amorem temperantiæ cum sit ipse intemperans, & sobrietatis ipse luxu perditus, & iniustus iustitiæ, accersens ad se virtutem, ut apud vulgum existimationem præclaram sibi comparet. Quod ubi videt ille supernus spectator omnium deus, qui solus animi secreta perspicit, pertæsus fucatâ improbitatem arguit inclementibus cruciatibus. At quibus ad hoc instrumentis utitur? nimirum quibusdam virtutis partibus, quæ quoties subintrant, acerbos dolores excitant. Tormentum enim est insatiabilis cupiditatis frugalitas, & lasciuix continentia. Sic gloriosus cruciatur felicitate modestia, & iniustus dum iustitia habetur in pretio. incommodè enim in vnâ anima habitant duæ contrariæ naturæ, virtus & vitium. Quapropter quoties congregiuntur, atroces seditiones & pugnas concient. Quamuis virtus sedatissimo est ingenio: quam aiunt solere quoties imparem se veretur aduersario, prius virium suarum periculum facere, ut confligat si qua se ostendat spes victoriæ: sin minus, ne descêdat quidem in certaminis aleam. Vitium enim vinci se turpe non putat, assuetum ignominia. At virtus hoc probrum fugiat, cui maxime gloria cõpetit, cuius in nato amore aut vincere vult, aut certe inuicta permanere. Hæc est igitur de qua dixi Aegypti libido

& inhospitalitas. e diuerso libet admirari hospitalitatem hæc passus, qui meridie conspicatus tres quasi viatores, quorum diuinorem naturam ignorabat, accurrens suppliciter petijt ne transirent eius tabernaculum, sed introgressi paterentur se tractari ciuilibiter. Hi cum non magis ex verbis quàm ex mente intelligerent cum serio agere, incunctanter annuerunt. quo impetrato præ lætitia gestiens, approperauit omnia quæ postulabat extemporalis tractatio. Vxorem appellat. Sine mora fac è tribus mensuris subcinericios, ipse ad armentum contendit, & ablatum inde tenerum opimumque vitulum tradit famulo. Mactat ille & apparat celeriter. Nemo ad humanitatis officia segnis est in sapientis familia. tam mulieres quàm viri, tam serui quàm ingenui, propriè ministrant hospitibus. Qui recreati magis animo quàm apparatu hospitum, eiusque insigni honorificentia, maiorem spe referunt ei gratiam, per vnum è tribus præcipuum ei polliciti nasciturum breui germanum filium. Omnes enim simul loqui parum decorum fuisset: ciuilius erat vnius verbis ceteros annuere. Sed ne promittendo quidem rei tam incredibilis fidem faciebant. Iam enim ambo coniuges effecti senio sperare liberos desiderant. Fuerunt mulierem quàm primum hoc audiuit risisse: moxque admonitam, num putaret quicquam apud deum impossibile, nisi um reuerenter negasse. Norat enim deum posse omnia, quod penè ab inconabulis didicerat. ac cum demum mihi videtur augustiorem quàm antè agnouisse hospitum imaginem, aut vates quosdam, aut angelicos spiritus humana forma velatos visa sibi videre. Hæc viri hospitalitas maioris virtutis fuit auctarium: ipsa verò virtus erat pietas, de qua superius diximus, cuius certissimum indicium est quod de hospitibus nunc memorauimus. Quod si fortunata domus visa est quibusdam, in quam viros sapientes diuersissime contigit, non facturos id, ac ne introspecturos quidem, si vidissent intrus aliquod animæ vitium insanabile: quidem dicere non possum quid huic domui defuerit ad summam felicitatem, in qua apud homines hospites excipi sustinerunt angeli, sacra diuinæque naturæ ministri ac subpræfecti dei optimi maximi, per quos ille cœu legatos & nuntios quicquid libet humanum genus præmonet. Qui poterant enim vel intra primum limen subsistere, ni sciuisent totam domum ad nutum patris familiæ paratam: cœu naualem turnam bene constitutam, ad vnum celestium sui gubernatoris? qui poterant conuiuarum & hospitum speciem sumere, ni pro cognato conseruatioque suum

suum conuiuatorem habuissent? Certè sic existimandum est, ad eorum introitū partes omnes domus profecisse in melius, afflatis aura quadam virtutis absolutissimæ. Conuiuium autē exactum per significationem gratæ voluntatis erga hospitē, & per simplicitatem morum, colloquiūque apta temporis. Sed prodigio simile, non esurientes esurire visos, & non edentes edere. Verum hæc per consequentiā, illud longè maximū fuit miraculum, hos carentes corpore assumpsisse figuras hominum in boni viri huius gratiā. Alioquin quid opus erat his miraculis, nisi vt exhiberent se viro sapienti videndos clarius, quem sumus ille parens talē esse nouerat? Hactenus de textu huius scripturæ, superest vt dicamus de sensu eius latēiore. Signa vocalia conceptum mentis significant. Cum igitur anima illustratur à deo tanquam in meridie, & tota quanta est repleta luce intelligibili, eiusq; splendore circumfusa ex umbris eximitur, tres imagines vnus subiecti percipit, vnā ipsius rei, duas reliquas tanquam umbras ab ea redditas: quale quiddā accidit & in luce ista sensibili versantibus, in qua stantium aut mouentiu se duplex aliquando umbra existit. Caue tamen putes de deo dici umbras proprie: abusus est hic nominis, in hoc tantum adhibiti, vt res fiat euidentior. Veritas enim aliter se habet. Sed vt quā proximè ad veritatem sermo accedat, medius est ille pater omnium, proprie nominatus in sacris literis Qui est: vtrunq; latus claudūt antiquissimæ & proximæ eius Qui est potētiæ: quarum altera opifex, altera regia vocatur, illa deus, per quam condita dispositaque sunt omnia. hæc verò dominus. Fas est enim vt creatura à creatore suo regatur. Atque ita medius ille vtrunque stipatus suis potentijs, perspicaci menti nunc vnam, nunc tres imagines exhibet. Vnam, quando exactissimè purgata anima, nec solū ceteram numerorū multitudinem, sed & vicinum vnitati binariū supergressa, ad illam simplicem, sinceram, nullius omnino indigam ideam properat, tres verò, quando nondum magis initiata mysterijs, adhuc minoribus operatur, nec potest eū Qui est, sine alio per se solū comprehendere, sed per ipsius acta, aut conditorem aut regē omnium. Est autem hæc secundaria, iuxta prouerbiū, nauigatio, non aliena tamen à pia sententia. At prior ille modus, non tantum affinis est opinioni piæ, sed ipsa opinio, vel magis omni opinione antiquior, omni existimatione potior veritas. Explicabimus re clarius. Tres sunt in moribus humanis ordines, quorum quisque sortitus est vnam ex dictis imaginationibus. Optimus mediam

diam, scilicet eius Qui verè est. Sequens verò dextram, scilicet beneficam, cui nomen deus. Tertius in altero latere sitam, scilicet regiam, quæ vocatur dominus. Proinde optimi mores ipsum qui per se est, colunt, non distracti à quodam alio vt qui ad vnum tendunt vnus honorem. ceteri partim per beneficam potentiam commendantur, & innotescunt summo patri, partim per regiam. Quod dico tale quiddam est. Homines quando sentiunt prætextu amicitia quosdam ad se accedere lucri captatores, suspectos auersantur, adulationem veritū & fucaram mansuetudinem, vt valde damnosam. At deus vt tutus ab iniuria, omnes quocunque modo volentes illum colere libenter admittit, neminem omnino repellens; tantum non coram appellans animam aures habentem hoc oraculo. Prima præmia ferent, qui me colunt propter meipsum. secunda, qui sic sperant se consecuturos bona, mala euasuros. quāvis enim istorum mercenaria sit religio, & insincera captatrix, tamē intra diuini templi sacra sepra versatur, non foris oberrat. Proinde me propter me colentibus propono quæ amicis debentur præmia: ceteris qui propter vsus proprios, nequaquam vt amicis, nec alienis tamē. Nam eos quoque accipio qui potentia mea benefica frui cupiunt, imò & eos qui metu regia potestatis placant eam vt penas effugiant. noui enim quod hi nec deteriores fiēt, & insuper in melius proficient, continuè in religione pura & sincera pietate sese exercendo. Quamuis enim modis omnibus ea differant, vnde orū placere cupiunt, non sunt tamen accusandi, cum vnum scopum & finem colendi me propositum habeant. Quod autem vnus subiecti triplex sit imaginatio, liquet non solū ex contemplatione allegorica, verum etiam ex ipsius scripturæ narratione. Cum enim ille sapiens suppliciter orat tres viatoribus similes, vt suo veliat vti hospitio, alloquitur non tanquā tres, sed tanquam vnum, dicens: Domine si inueni gratiam coram te, ne prætereas seruum tuū.] Nam hæc verba, domine, apud te, ne prætereas, similiaq; ad vnum, nō ad plures, dici conuenit. Iam verò in hospitio inter cetera comitatus officia, rursum conuiuatori suo pollicetur vnus, ac si adesset solus, legitimi filij nauitatē, dicens: Reuertendo veniam ad te iterum hoc eodē tempore, & habebit filium Sarra vxor tua.] Sed apertissimè ac certissimè significatur idem in sequentibus. Sodomitarum ratio pars Chananeæ terræ, quam nunc Syri Palæstinam nominant, infinitis iniquitatibus, ferta præcipuè propter ventris, libidinis, ceterarumq; voluptatū studia,

studia, iam diuino calculo iudicata fuerat. immodicus autem ciuium luxuriam est superflua rerum copia habuerat originem. accedentem enim ad bonitatem agri, aquarum commoditate, omnis generis fructuum quotannis prouentus erat maximus. est autem ingens malorum initium, ut quidam, non male coniectans, dixit, nimia bonarum rerum copia, quarum satietatem quidam non ferentes, tanquam iumenta, lasciuunt à ceruice excussis naturae legibus, uerum ad meracas potationes, cibos opiparos, & nefarios concubitus. Non solum enim in feminas insanendo corrumpunt alienos thalamos, sed & cum masculis rem habebant masculi, nil reuerenti naturam communem patrantibus & patientibus, & irritam generationem serentes nulla securura progenie. Nec quicquam proficiebat reprehensio, violentis concupiscentiis cohaerere cedere. Atque ita paulatim assuescunt viri pati muliebria, effeminatum morbum sibi conciliauerunt insanabilem. Recepta enim in corpus foemineae mollicie, animos etiam reddiderunt ignauissimos, quantum in ipsis erat totum corrumpentes genus hominum. Nam si Graeci unà cum barbaris hos imitati conspirassent in tales coitus, desertae fuissent omnes deinceps ciuitates, tanquam exhaustae pestilentia. Tum Deus seruator & amator hominum, miseratione tactus, naturales quidem virorum ac mulierum propter gignendam sobolem conuentus, auxit ut cum maxime. Immanes autem illos, & nefarios coitus exorsus, aboleuit, & rabidos eorum patratores aggressus, non vulgari aliquo, sed nouo mirandoque affecit supplicio. Inductis enim subito nubibus, iussit eas imbre, non aque, sed ignium pluere. Cumque in morem niuis densissimae indefinenter flamma deorsum ferretur magno impetu, ardebant arua cum pratis, & condensa saltuum, palustris quoque materies & intima memorum, urebantur eodem incendio campestris, segetes cum suis frugibus: conflagrabant & arbuta montium, trunci unà cum suis radicibus, urbana quoque & rustica aedificia, moenia ceteraque opera publica non minus quam priuati parietes: atque ita vix dies frequentissimas ciuitates vertit in busta fuorum cinium, strukturas uero lapideas & ligneas in cinerem & minutissimum puluerem. Vbi uero supra terram flammis absumpta fuerunt omnia, terram ipsam vorabat incendium, ita ut exustis penitus vitalibus nihil superesset unde vel fructus vel herba germinaret, in hodiernum usque malo durante. Nam fulmineus ignis nunquam exstinguitur, aut serpit aut vaporat: quod oculis ipsis creditur. extant enim argumenta cladis veteris, fumus

exhalans

exhalans perpetuo, & sulfur quod ibi foditur. Felicitatis autem prius signum euident reliquum est una ciuitas cum agro suo, ipsa frequenter habitata, agrum uero colens pabulo frumentoque uerberem & valde frugiferum, ut vindictae diuinae indicium maneat. Quae non ideo dicta sunt, ut magnitudinem eius nouae mirandaeque calamitatis ostenderem, sed ut illud docerem, quod cum illi sapienti oblata sit virorum trium species, duos tantum ad excelsam regionem eloquia diuina dicunt uenisse, ut deleurent eius incolae, cum tertius indignos aduentu suo duceret. is, quantum equidem intelligo, erat ille Qui uere est, & quum iudicans ut bona per se ipsum largiretur, contraria uero exsequenda suis potentibus relinqueret, & sic solum bonorum author praecipuus, mali uero nullius existimaretur, id quod mihi uidentur & reges ad imitationem naturae diuinae facere, dum per seipsum gratias porrigunt, poenas per alios faciunt. Quoniam autem e duabus potentibus altera benefica est, uelut altera, merito utraque ad regionem Sodomitarum uenit, cuius praecipuae ciuitates quatuor perdendae erant incendio, una uero seruanda illaesa & incolumis. oportebat enim per uelutricem administrari perniciem, salutem uero per beneficam. Sed quoniam etiam seruata pars nec integras nec perfectas uirtutes habebat, à potentia quidem eius Qui est adiuta fuit, tamen praesentis conspectu nequaquam digna habita. Haec est aperta & uulgaris narratio, occultior autem & paucis nota, his qui mores animarum perquirunt non formas corporum, mox dicitur. Ista pentapolis figura est quinque nostrorum sensuum, qui ut instrumenta uoluptatum, omnes eas tam magnas quam paruas consociunt. Aut enim ad aspectum rerum formarumque: uariarum, tum inanimatarum tum animatarum, uoluptatem capimus, aut ad auditum uocum modularum, aut ad gustum cibi potusque, aut ad odoratum uaporum suaueolentium, aut ad tactum rerum mollium, calidarum, & leuium. ex his quinque sensibus tres maxime belluini seruilisque sunt, gustus, odoratus, tactus: quibus pecudes & ferae uentri atque inguini deditae maxime trahuntur attonitae, rotos enim dies noctesque, aut alimenta infatigabiliter in se ingerunt, aut ad coitum rapiuntur. Duo reliqui philosophantur & regunt ceteros, uisus & auditus. tardiores autem & quodammodo magis foemineae sunt aures quam oculi, qui ad uisibilia properant fortiter, & non expectato motu illorum, uelut in occursum festinant, ut ea percipiant. At auditus ut tardior & deterioris sexus, secundum teneat ordinem, & praerogatiuam

x

quandam

quandam concedat visui. Hunc enim deus regem ceterorū constituit, omnium edissimū: & tanquam in arce collocatum, perquam familiarem fecit animā. id certō potest colligi ex communi vtriusq; mutatione. dolorem enim illius molestia suffulsi oculi non dissimulant: ediuerso gaudente illa subridet hilares, metu inualecente turbantur, agitanturq; in decoris motibus. Quod si occupetur ab ira, exasperatur & rubescit oculus, in cogitatione ac cura quiescit, eodē obrutu harena, & quasi cū mente simul intentus, sicut in animi deliquio simul & luxatur & remittitur. idem accedente amico beneuolum affectū sereno tranquillōque affectu nuntiat. Quoties autem in inimicum incidit, statim offensionem prae se fert. in audacia profluunt & procurant oculi, in reuerentia quieti stant: & ut compendio dicam, ad effigiem animae factus est visus, ostendens eius imaginē expressissimam, tanquam in speculo naturam eius, aliās inuisibilem referens. Nec hac solū parte sensus ceteros antecellunt oculi, sed etiam quia reliquorum inter vigilandum (nam de quiete quae in somnis sit non dubitandum est) usus non continuatur, nisi enim externae lacessantur, quieti manent. at oculi quantisper patent, indefinenter agunt aliquid, nec vnquam satiantur, sic quoque ostendentes cognitionē quam habent cum anima, nisi quod illa perpetuo mobilis noctu aequē ac interdiu vigilat: hi maxima ex parte carni, praclare secum agi putant, quod dimidium vitae in operationibus sibi convenientibus exigunt. his addo praecipuam oculorum vtilitatem. In vnus ex omnibus sensibus gratiam lucem excitam à deo, rerū pulcherrimam, quae prima in sacris libris bona nominatur. eius natura duplex est. nam altera ab hoc igne corruptibili effulget ipsa quoque corruptibilis & extinguibilis. altera nec corruptibilis nec extinguibilis supernae à caelo ad nos deferitur, à sideribus singulis tanquā à perenni fontē defluens, vtraque visui familiaris, qui per vtranque se applicat ad visibilia. & quid opus est oculos amplioribus celebrare laudibus, quorū veras laudes deus ipse caelestibus signis insculpsit? cur enim solis, lunae, ceterorum vel erraticorum vel fixorum siderum splendor factus est, nisi in ministerium oculorum, ut videant quo munere omnium optimo adiuti spectant quicquid mūdo continetur, terram, stirpes, animalia, fructus, maria, amnium fluēta perennium & torrentiū, fontium varietates aliubi frigidis, aliubi calidos latices profundentiū, quorū species nullus sermo valet comprehendere. Quibus omnibus accedit caelum, de quo verissimē dici potest,

test, mundum in mūdo factum esse ab opifice, & diuina eius ornamenta caelestes illae imagines. Et quis tandem sensus iactabit se tam longē progressum esse? Sed praestat, opinor relictis ad sua praesepia cognatis nobis pecudibus concupiscentias suas saginantibus, examinare virtutem rationis participem, cui cōtinuum perfectumq; curriculum assignatum est in isto vicino terris aere: quādo procellae ventorum, & murmura tonitruum per tractum longum cient magnos molestōsq; strepitus: oculi verō à terra vno momento euadunt ad caelum, mundi que fines ortum atq; occasum, & septemtriones & meridiē collustrantes, ad contemplationem eorum quae videntur, mentem attrahunt. At illa tali motu attonita non conquiescit, cum sit perpetuo mobilis & semper vigilans: acceptaq; à visu occasione contemplandi res intelligibiles, amplius considerat: num ea quae cernuntur sint ingenerita, an generationis habuerint initium: infinita sint an finita: vnūne mūdos an plures: vtrum quatuor sint elementa rerum omnium, an caelum & quae hoc continetur eximiam quandam naturā habeant. Quod si factus est mundus, à quo factus sit, quis eius opifex, quam expoliuerit materiā, in quem vsum, quid nunc agat, qualem vitam vivat, & quicquid aliud curiosa mens cogitando solet querere. Hac enim & similia exercent philosophos. vnde satis constat sapientiam & philosophiā non aliud in nobis habuisse initium quā ex visu sensuum omnium principe, quem solū ex corporea regione seruauit deus deletis quatuor: quod hi seruauerint carni eiusq; affectibus: ille verō elata ceruice quae fuerit sibi delicias meliores corporeis, ex contemplatione mundi & rerum in eo comprehensarum. itaq; pereunte hac sensum ceu pentapoli solū visum honoris causa ereptum, quod non tantūm volutetur circa mortalia ut reliqui, sed exspatiatur etiam in naturas incorruptibiles visendi gratia. ideo recte hanc ciuitatem parua & non parua vocant oracula, quod de visu intelligitur. est enim parua, utpote nostri pars exigua. magna verō quia res magnas cōcupiscit, caelū vniuersum ac mūdū spectādi auida. Hactenus de illa celebrata visione, relataq; cumulate ho spitijs gratia, quā diligenter potuimus, diximus: superest quiddam haudquaquā silēdum, quod mihi videtur inter omnes narrationes penē maximū. id dicitur cōpendio. Nascitur illi sapienti ex vxore filius legitimus, dilectus, vnicus, elegantissimo corpore, animo optimo. iā enim maturioris aetatis dabat speciem, ut à parente non tam ob naturalem affectum, quā ob probatos

mores vehementer diligeretur. Huic repente oraculum insperatum redditur, ut mactaret filium in quodam editissimo tumulo, qui trium dierum itinere aberat. Ille quamvis maiore quam dici potest teneretur filij desiderio, nec colorē mutauit, nec animum flexit, sed constantissime perstitit in eadem sententia: quippe qui amore dei subactus, fortiter vincebat omnes cognationis affectus, & omnia nomina: & cum nemine domesticorum communicato oraculo, duos ē tā numerofo famulicio natu maximos, sibiq; fidsimos assumpsit, quasi sacra ex more facturū, atq; ita quartus profectus est cum filio, cumq; locū destinatum procul conspexisset tanquam ē specula, famulis ibi manere iussis, ignem simul atq; ligna ferenda dedit filio, aquum censens, ut ipsa victima deportaret res quas postulabat sacrificium, leuissimam sarcinam. Nihil enim est pietate gnauius, nihil magis industriū. ibi pari gradu, vnōq; consensu celeriter peracto qua proximum erat itinere, cuius finis erat sanctitas, ad mōtem oraculo indicatum perueniunt. pater lapides congerit, ut aram extruat, tum filius videns cetera parata sacrificio, nullum verò animal, versus ad patrem, Ecce ignis, inquit, & ligna pater, sed vbi victima? Hic alius arcani consilij sibi conscius, offusa menti caligine, ad hæc verba turbatus & lachrymans aperuisset propositum, affectum continere non valens. At ille nihil mutatus vel corpore vel animo, constanti vultu, ratione constantiore, ad interrogationem respondet. Fili, inquit, Deus sibi providebit de victima, & si nihil præsto sit, quod te fortasse facit anxium. Sed Deo possibilia sunt omnia, etiam quæ non possunt expediri ab hominibus. Et cum dicto celeriter correptum filium aræ imponit, simul strictum librat gladium. Tum Deus ex aëre increpans, facinus impedit, iubens iniuriam abstinere à puero, & his patrem inclamans nomine, ut auersus & retractus eadem omitteret. Atque ita puer seruatus est, deo remunerante pietatem, & certante cum amico muris officijs. Facinus ramen hoc quamvis effectū caruit, nihilominus pro integro absolutūq; non modo in sacris refertur voluminibus, sed & in lectorum insculptū est mentibus. Verū malitiosis calumniatoribus nostra damnare potius quam laudare solitis hoc imperatū non videbitur tam magnum & mirificū quam nobis videtur. Aiunt enim & alios multos suis affectibus deuinctos, & amantes liberorum, immolandos exhibuisse filios, vel pro incolumitate patriæ, vel ut auerterent bella, siccitates, inundationes, pestilentias, alios item domesticos

asticæ quantumuis falsæ regionis gratia. Græcorum certè clarissimos, non solum priuatos ciues, sed & reges, non magna ratione ex se natorū habita, his mactatis maximas deleuisse hostium copias primo impetu, sociorum verò seruasse maximos exercitus. Barbaras quoque gentes per multas ætates litasse mactatis filijs, cuius sceleris etiam sacrosanctum Mosen meminisse, dum accusans eos ut pollutos ait, Filios & filias dijs suis adolēt. Indorum quoq; gymnosophistas & hodie sub initium senectutis morbi longi & incurabilis, prius quam inualeseat, accenso rogo, se ipsos exurere, quamuis possent ad tempus fortasse diuturnum resistere. Imò & mulierculas eorum defunctis maritis in rogos eorum cum gaudio se mittere, atq; ita viuas concremari cum adamatis cadaueribus. Harū, inquit, merito mireris audaciam, quæ mortem contemnunt tantopere, ut ad eam tanquam ad immortalitatem cursu contendant. Istum verò laudare quorsum attinet, quasi nouum aliquod facinus aggressum, quod nō semel fando auditum est, de priuatis ciuibus, de regibus, de integris gentibus. Ad hanc inuidorum insectationem sic respondeo. Qui liberos mactant, partim ex more id faciunt, ut fertur de nonnullis barbaris, partim quia magna mala & aduersus humanum opem contumacia à suis ciuitatibus aliter arcerē nequeunt. Ex his quidā inuiti suos exhibent, coacti à potentioribus. Alij com pulsi metu hominum, alij cupidine gloriæ famæque, in præsens gloriæ, famæ verò ad posteros. Ergo qui ex more mactant, nihil magnum videntur facere. Nam inueterata consuetudo plerunq; tantum potest, quantum natura, ita ut grauissima quæque reddat toleratu facilia, omni terrore semoto. Qui verò cedūt timori, laudem nullam merentur. Laudantur enim facta voluntaria, inuoluntaria referuntur ad necessitatem rerum aut casuum aut temporum. Quod si quis amore gloriæ vel filium prodit vel filiā, vituperio magis quam laude dignus est, morte charissimorum parās sibi honorē, quem etiamli antea habuisset, pro incolumitate filiorum abijcere debuerat. Proinde considerandū est, an ille aliqua modo dicta necessitate coactus sit mactare filium, vel more, vel honore, vel timore. Mos certè imolandi liberos, nec Babylone, nec in Mesopotamia, nec à Chaldæis receptus est, apud quos educatus magnam vitæ partem cum eis exegit, ne quis putet præ assuetudine leuiorem visam mali eius imaginatiōnem. Sed neq; metus ullus imminebat ab hominibus, neq; oraculi iussu quicquā norat alius. Nulla publica premebat calamitas

mitas, cui morte probatissimi filij remedium quæreret. At laudis apud vulgum parandæ cupidæ ad hoc facinus concitatus est. At quæ laus captabatur in solitudine, vbi nemo erat applausurus, data opera longè à tergo relictis etiam duobus famulis, ne se coram testibus ostentare videretur? Quapropter obturato infreni ore moderentur accusatores suam invidia, nec lacerent honesta vita defunctos, quos potius prædicare deberent cum alijs. Siquidem apud omnes qui rectè sapiunt nihil honestius habetur, nihil optabilius, quàm deo parere, quod hic in primis studuit, ita ut nullum vnquam mādaturū negligeret, quantumvis refertū molestijs & ignominijs, atq; etiā laboribus ac doloribus. Quamobrem & id quod oraculo iussus est de filio, fortiter cōstanterq; pertulit. Deinde cū nulla cōsuetudo esset in ea regione, sicut fortasse apud quosdam, imolandi liberos, ipse primus author futurus erat noui & inusitati exēpli, quod mihi videtur nemo laturus fuisse, etiam si ferreum aut adamantinum haberet animū. Cum natura enim, ut quidam ait, pugnare est difficile, pater erat factus vnici huius legitimi filij, quē mox singulari amore prosequeretur, supra modum vulgaris beneuolentiæ, imò etiam fama celebratæ, aderat & aliud vehemens amoris incitamentum, quod in senectæ ei puer natus fuerat. Nam serò natos impotētius parentes adamant, vel quia diu desideratos, vel quia nullam plem sperant postea, natura iam efficta, quippe quæ extremum attigit terminum. Siquidem è numerosa sobole vnum quempiā offerre deo, tanquam liberorum primitias, nihil mirandū fuerit, cum prelo sitē superstibus haud mediocre solatium, & doloris obmactatum concepti remediū. Cum verò vnicus dilectus offertur, res est sermone nullo explicabilis, nullum respectū habens cōsuetudinis domesticæ, sed tota prona ad pietatis officiū, eximia sanè, & vix cuiquam alteri tentata. Nam alij tamen si pro salute patriarum aut exercituum cōcedunt suos mactandos, tamen aut domi manent interea, aut procul absistunt ab altaribus: aut si contingat eos sacris interesse, auertunt oculos ne spectare quidem sufficientes vel alienum necis ministerium. Hic verò tanquam sacerdos, ipse pater amantiissimus aggreditur mactationem egregij filij, quem fortassis etiam sacrifico ritu membratim concisurus erat adolēdum altaris ignibus. adeo cauerat ne pietate erga filium distraheretur à pietate deo debita, & totum quantuserat animum sanctitati deuouerat, parum curas cognatū sanguinem. Quid horum quæ diximus cū cæteris cōmune est? quid non extremum,

miū, quod nulla possit æquari faciūdia? ut meritò quoduis ingenium non malum nec inuidū obstupesciat immensa pietatis miraculo, vel vno ex multis, nedū cōfertis omnibus. satis enim est vel vnus cuiuslibet reputatio ad exprimendam parua quantā imaginem ingentis animi, quamuis nullum sapiētis opus est exiguum. Verū non intra verba textus aperta cōsistunt quæ modo diximus: mihi certè videntur naturam quandam obscuriorem subindicare, quam agnoscunt quotquot intelligibilibus magis delectantur quàm sensibilibus, & possunt ea cernere. est autem talis, qui adducitur pro victima, Chaldaicè Isaac, Latine risus vocatur. qui risus nō intelligitur nūc pro petulanti vultus habitu, sed pro mētis bene affectæ gaudio. hanc latitiā vir sapiēs meritò sacrificare deo dicitur, per istam figurā docēs, quod gaudium soli deo sit propriū. nam humanū genus mœrori timoriqu; est obnoxium, propter mala vel præsentia vel imminētia, ut vel horū pœniteat, vel illa metū terreant ac concutiant, diuina verò natura expers est mœroris, timoris, passionūq; omnium, felicitatis beatitudinisq; perfectæ sola particeps. hanc confessionē quicumq; verè cōfiteatur, ei deus cum sit bonus & amator hominū, alienus ab inuidia, cōueniens munus reponit quantū homo potest capere, tantū non tali alloquēs eum oraculo. Gaudium ac latitiā nō esse cuiusquā, præter me omnium patrem, propriā possessionem scio, quam tamē ipsa dignis nō inuideo. Quis autem dignus esse potest, nisi qui me meāq; voluntatem sequitur? huic enim minimū doloris, minimū timoris obuēniat, modo incedat per viā, quæ affectibus ac vitijs inaccessa, per virtutes his cōtrarias teritur. non est tamen cur aliquis putet meram & nullo dolore mixtam latitiā calitus in terram descendere, sed tēperata est ex utroq; ita ut de meliore plus admixtum sit: sicut lux in cœlo sincera semper est & pura à tenebris, in sublunari autē aëre miscetur caligine, & hoc est opinior, cur & antea virtutis cognomē habens Sarra, cum risisset, roganti risus causam, se risisse negauit, verita ne fortè gaudium quod nulli creaturæ cōuenit, solius dei rem vsurpasse videretur. Quapropter cōfirmans eam diuinum eloquium ait: Ne timeas: risisti verè, & particeps es latitiæ. non permisit enim pater humanum genus exagitari tristitijs, doloribus, & molestijs insanabilibus, sed admiscuit eis etiā de meliore natura nō nihil, æquum censens serenam interdum ac tranquillam esse animā, præcipue verò sapientum maiore vitæ parte gaudere lætariq; mundi huius cōtemplationibus voluit.

Hactenus de pietate huius viri pauca è multis dicta sint, nunc scrutanda est eius etià erga homines dexteritas. ad eandem enim naturam pertinet pietas & humanitas: & utrumque in vno spectari solet, sanctitas erga deum, erga homines iustitia. Longum esset narrare facta eius omnia. Nos contenti duobus vel tribus erimus. Cum auro argentoque & numerosis pecudum gregibus diues esset adeo, ut cum ditissimo quoque indigena conferri posset opibus, & beator esset quam pro inquilini conditione, nunquam tamen accusatus est ab his, quorum utebatur hospitio, sed cum quibuscumque negotium habuit, ab eis perpetuam laudem reportauit. Quod si quando, ut fit, per occasionem famulitij comitatusque suboriebatur contentio nonnihil, mox eam sopire conabatur, quippe qui praegravitate morum nihil turbulentum, seditiosum, litigiosumque admittebat in suam animam. Nec mirandum si erga alienos talis erat, qui potuissent ictu inter se foedere vim maiore vi repellere, quando etiam erga genere coniunctos, sed voluntate disiectos, desertos & solos, multo inferiores quod ad opes attinet, modestus erat, ultro cedens qui plus iuris usurpare sibi potuerat. habebat enim fratris filium, cum quo patriam reliquerat, non satis firmum amicum, sed nutantem & suspectam fidei: à quo interdum salutabatur familiaribus blanditijs, interdum contemnebatur strenue, propter ipsius iuuenis morum inaequalitatem. Quapropter etiam serui huius contentiosi erant ac morosi, quod castigatorem non haberent, praesertim pastores longius semoti à suo domino. itaque seruitutis immemores praelientia semper rixabantur cum sapientis nostri magistris pecorum, plerumque cedentibus propter sui heri mansuetudinem: quae modestia sic auxerunt insolentiam & impudentem audaciam aduersariorum, ut accensis mutuis odijs necesse habuerint qui laedebantur iniuriam armis repellere. itaque graui rixa coorta, vir bonus postquam partes concitatas cognouit, sciens suos praenale numero ac viribus, non permisit rem ad manus deuenire, ne fratris filium cladem suorum aegre laturum contristaret: sed in medium progressus pacificis verbis finiuit controuersiam, non in praesens tantum, sed in posterum. Sciens enim discordes fore si cohabitare & vna degere pergerent, nec vnquam lites ac rixas inter eos de fore, ad tollendas harum occasiones admonendum exorandumque duxit socium, ut posthac seorsum habitaret. accersitoque fratris filio, liberam optionem ei proposuit agri melioris, pollicitus se libenter accepturum partem, quam ille fecerit reliquam. pacem enim

enim sibi quouis lucro chariorem esse. & quis alius potestior infirmiori concessisset vel minimum de iure suo? quis vinci mallet quam vincere, & uti sua potentia? solus hic non in viribus aut opibus summam felicitatis collocabat, sed in tranquilla vita, & quantum in ipso erat quieti, atque ita existimatione sibi parauit mirificam. His in laudem hominis dictis, non alienum à nostro proposito fuerit, à simplici verborum contextu ad latentem in eis sensum transire querendi gratia. Varij sunt modi negotiorum, sicut diuersae horum occasiones. Nos duos modos seligemus, alterum senio, iuniorem alterum. Senior est, qui principalem naturae partem honorat: iunior, qui res subditas, & in extremis reputandas. Principales enim & seniores sunt, prudentia, temperantia, iustitia, fortitudo, & quicquid ad virtutem attinet, aut ad virtutis actiones. Iuniores autem, diuitiae, honores, gloria, nobilitas, non illa vera, sed quam vulgus nominat, & quaecumque praeterea tertium post animae res atque corporis ordinem tenent, extremum omnium. Vterque modus seu mos, habet tanquam quosdam greges armenta. iste qui externa amat, aurum, argentum, & reliquum apparatus diuitiarum: item arma, triremes, machinas, equestres pedestres naualesque copias, principatus praesidia, per quae confirmatur potentia. At ille honestatis amator singularum virtutum placita, & sapientum contemplationes. Vtrisque gregibus praepositi sunt quidam magistri, sicut pastores pecoribus, externis quidem auari, ambitiosi, praefectarum cupidi, & quicumque gaudent cum potestate praesse multitudini. At animae bonis studiosi virtutis ac honestatis, qui non a dultulina germanis, sed germana bona adulterinis praeferrunt. Inter hos naturalis quaedam intercedit contentio, non discernentes quae sua sunt, sed digladiantes de pertinentissimo ad vitam negotio. Hoc autem est verorum bonorum iudicium. Anima igitur quadiu expugnabatur huiusmodi seditionibus, nondum purificata in totum, sed adhuc affectionibus & morbis praevaleantibus inferior, perturbabatur. ex quo autem cepit potentior fieri, & munitiones aduersariorum expugnare maioribus viribus, assumptis aliis animosior facta, morem externas materias mirantem in seipsa intersepi, & tanquam hominem eum alloquens, negat ei possibile societatem ac consuetudinem habere cum virtutis amatore & sapientia. Abi & transfer longe aliud domicilium, cum nihil commune habeas, nec possis habere. Quicquid enim tu dextrum putas, ille sinistram existimat: ediuerso quicquid tibi sinistram, illi

dextrum videtur. Nec tantum pacificus & aequitatis cultor fuit hic vir bonus, sed fortis etiam ac bellicosus: non quod bellum appetere, à rixis alienissimus: sed ut certam pacem sibi pararet in posterum, quam turbabant aduersarii. argumēto sunt ipsius praecelara facinora. Oriētalem tractum quatuor magni reges possidebant, quibus parebāt orientis gētes quotquot Euphratem accolunt: hae omnes in officio manebāt, & imperata regum faciebant, pēdendo sine omni causatione tributū amniū. sola Sodomitarum ditio, priusquā conflagraret, cepit pacem turbare, defectionem dudum meditās. Cum enim esset fortunatissima tenebatur à quinque regibus, qui ciuitates agrosque inter se diuiserant, amplos admodum & frugum arborumque feracissimos: nam Sodomitici agri non magna portio, fertilitate cū aliorum latifundijs certare poterat. ideo complures principes amatores habuit miratos eius pulchritudinem. hi temporibus superioribus per exactores tributorum optimates suos pendere soliti debant pecuniam prouinciae rectoribus, metu simul & reuerentia: ubi bonis satiati sunt, ut solet è saturitate nasci petulantia, sumptu maiore quam pro viribus animo, primò excusserunt iugum. deinde more nequam seruorum, in dominos coorti sunt, freti seditione ac robore. at illi suae nobilitatis memores, stipati valida manu, contemptim eos aggressi sunt, quasi conflictu primo profligaturi. ac mox collatis signis alios coegerunt terga vertere, alios in ipsa fuga cādētes magnam stragem ediderunt: abductamque ingentem captiuorum turbam cum caetera praeda inter se diuiserunt. in his erat etiam illius sapientis nepos, qui iam dudum ad vnam pentapolis ciuitatē migrauerat. quod ubi quidam fuga seruatus indicauit, ille grauitè ferens non se cōtinuit, mortuus & viuētem magis lugens quam si audisset mortuum. Norat enim vitæ finem, sicut ex ipso liquet nomine, abrupte omnia, praesertim mala, quae innumera viuētibz vel inuitis obrepunt. cūque pararet se ad eripiendum fratris filium, carebat socijs homo inquilinus & hospes. nemine audente fortissimas tot regum copias victoria recentī feroces lacessere. inuenit tamē nouum genus auxilij. expeditur enim aliquando in rebus dubijs consilium, praesertim in causa humanitatis & iustitiae. collectis enim seruis vernaculis, emptijs verò domi manere iussis, quorum timebat transfugium, ex familiaribus cōfecit aliquot centurias, atque ita hostē inuasit tribus agminibus: non his fretus qui multū cedebant regibus numero, sed deo propugnatore prote-

corēque

corēque iustitiae. itaque magna contentione properauit nunquam remittēs celeritatem, donec potius occasione, noctu superuenit hostibus iam sumpta caena ad somnū se cōponentibus, in quos irruens alios trucidauit in cubilibz, alios resistere cognatos fudit fugauitque. atque ita omnes deuicit, non tam armorum apparatu quam fortitudine animi. Nec prius reuertit quam hostilibz regū copijs deletis, reduxit fratris filium, adeptus egregiam victoriam auctusque ingenti equorū & iumentorum numero, praedaeque opulētissima. eū redeuntem cōspicatus ille magnus pontifex dei maximi, reducentemque suos omnes ad vnum incolumes & victores, attonitus tanti facinoris magnitudine, & id quod verum erat cogitans, praesentem eis opem diuinam adfuisse, manus ad caelum tēdens fausta illi precatus est: mactatisque victimis, splendidum epulū socijs omnibus dedit, gratulabundus nec minus laetus quam victoria propria. nec enim aliena fuit, si rem vere aestimes. amicorum enim esse omnia cōmunia prouerbio credimus, praesertim bonorum virorum, quibus nihil magis cordi est, quam ut deo placeant. Hae sunt quae in sacra scriptura legitur, quae qui possunt res nudas corporibus exutas cernere, animo magis viuētes quam corpore, dicent ex illis nouē regibus quatuor esse nostrarum quatuor affectionum potētias, voluptatis, cōcupiscentiae, timoris, doloris. quinque reliquos esse sensus totidē, visum, auditum, gustū, odoratum, tactū. regnant enim quodammodo in nobis & potestatem exercent, sed non similiter. nam quinque subiecti sunt illis quatuor, quibus vestigal pendunt ac tributum necessarium à natura impositum, ex his enim quae videmus, audimus, olfacimus, gustamus, tangimus, dolores, voluptates, timores, cōcupiscentiae nascuntur, cum nullus affectus per se subsistere valeat, nisi sensus materiam suggerant. in his enim cōsistunt vires illorum, in figuris & coloribus, in eloquijs, in saporibus ac vaporibus, in subiectis tactui duris vel mollibus, calidis vel frigidis, asperis vel leuibus. nam hae omnia sensus exhibent affectibus. quae tributa quandiu penduntur, salua manent inter hos reges foedera. alioquin sublata pēione mox bellum exoritur & defectio. id tum accidit maxime, quando senectus odiosa superuenit, & affectibus non senescentibus, aut etiam propter inueteratam consuetudinem inualescentibus, visus debetatur, aures aegre audiunt, reliqui etiam sensus seipās deteriorēs facti non aequē, ut antea pollent iudicio, nec valent debitorum reddere. Non mirum igitur, si exhausti modis omnibus,

bus, & iam antè defecti viribus, facili ab infestis affectibus subuertuntur. Illud verò valde naturæ cōsentaneum est, quod dicitur, duos è quinque regibus incidisse in puteos, reliquos tres fuga seruatos. Tactus enim & gustus penetrant intima corporis, quæ sua sunt cōmittentes dispensanda visceribus. Oculi autem, aures & odoratus, plerumq; foris qbābulant, & sic effugiunt seruitutē corporis. Hæc vir bonus ex insidijs obseruans, vbi videt qui modo fœderati fuerant intestino malo laborare turbata pace & exorto inter nouem regna bello, quatuor cōtra quinque imperio certantibus, repete occasionem arripiens eos aggreditur, studens populari administrationi, quæ est optima reipublicæ species, vt sublatis tyrannidibus & dynastijs ex anima, ius & fas vigeat pro iniquitate ac iniustitia. est autē quod dicimus non figmetum fabulolum, sed res verissima quam in nobis ipsis experimur. nam sæpè sensus cum affectibus cōcordes ministrat eis sensibilia, sæpè interueniente dissidio nolunt debitū reddere, aut non sunt soluendo, ratione cohibet: quæ si quādo arma sua corripit, scilicet virtutes & harū placita, his subnixæ vincit egregie. nefas enim est corruptibilia in eadē cum incorruptilibus sede considere. atqui nouē illi potentatus quatuor affectuū & quinque sensuum, tum corruptibiles sunt, tum corruptionis auctores. at ratio sacra & verè diuina, quæ locum habet in denario perfecto numero, in certamen descendens, & diuino adiuta præsidio, dictos potentatus vincit egregie. Aliquanto post moritur ei coniux dilectissima & optima, editis pluribus charitatis erga maritum exemplis: quæ relicta sua cognatione, peregrinationis comes indiuidua, continuos errores alios super alios, fames, egestates, expeditiones vnā cum eo pertulerat. nam vbiq; adfuerat, in omni loco fortunāq; verè cōsors vitæ ac negotiorum ad victum pertinentium, prosperæ aduersæq; fortunæ ex æquo particeps. Nec enim vt quædam erumnas fugiebat seruās se feliciori tempori, sed vtrāq; sortem, sicut vxorem decet, subibat alacriter. cuius mulieris cum possim multas laudes memorare, vnā non silebo, vt sit cæterarum manifestarum specimen. cum enim prole careret, quippe sterilis, verita ne tā chara deo domus ideò deserta fieret, sic maritum allocuta est. Iam dudum vnā viuimus in charitate mutua. sed quæ præcipua cōiugij nostri causa fuit, propter quam natura virum copulauit mulieri, defunt nobis libiri. imò ne in posterū quidem spes vlla est reliqua, propter atatem meam iam vergentem. non est æquum vt te quoq; tangant mea

meæ sterilitatis incommoda: licet tibi salua nostra charitate patrem fieri. absit enim à me zelotypia, quādo à te abest bruta concupiscentia, necessitati naturæ satisfacturo. Quamobrem non differam nouam nuptam ornare, quæ quod mihi deest suppleat. Quod si res pro voto successerit, tui natiui liberi, mei adoptiui erūt. & vt absit omnis zelotypiæ suspicio, meam, si liber, duc famulam, corpore seruam, sed ingenio liberali ac generoso fœminam, iam dudum mihi expertam examinatamq; ex quo primum ædes meas intrauit, genere quidē Aegyptiā, sed Hebræam religione. Est nobis ampla possessio, & opes maiores quā pro præsentī sorte: iam enim ne locupletissimis quidem indigenis cedimus. & adhuc hærede caremus, quamuis parere hunc liceat, modo monitis meis pareas. Ille miratus vxoris crescentem vsq; charitatem, & de tempore futuro curam ac prouidentiam, ducit causa liberorum eam quam ipsa commendauerat, vt ferunt qui se aiunt certiora prodere, vsurus eius conditione, donec mulier grauida fieret. Quod vbi non ita multo post contigit, aiunt abstinuissē ab eius complexibus, vel propter innatam sibi continentiam, vel propter honorē quem vxori habebat. mutuum. Itaq; mox è famula nascitur filius, & aliquanto post alius legitimus nihil tale iam sperantibus, honestatem ac virtutem eorum benignissimo Deo remunerante, & munus omni spe maius, vltro largiente. Hoc specimen de muliere illa sufficiat. At sapientis illius viri plures laudes sunt, quarum aliquot paulò antè memoravi. Nunc dicam & de vxoris obitu, quod silendum non videtur. amissa enim tali vitæ socia, qualem superius ostendimus, & qualem scriptura depingit, dolori contra se insurgenti, & animam petenti, tanquam inuictus athleta non succubuit, recolligent se, & confirmans rationis robur, à natura oppositæ affectionibus: cuius consilij per totam vitam vsus, tunc quoq; paruit egregie, vt bene vtiliterq; monentibus. Erant autem hæc, ne se plus æquo affligeret, quasi noua calamitate percussus, nec tamen quasi nihil molestum passus omnem dolorem pelleret, sed per mediā inter extrema viam incedens, casum hunc moderate ferre conaretur, permittendo naturæ suum ius in exigendo debito, & quod acciderat patiēdo æquanimiter. id testantur sacra volumina, quæ nefas est falsitatis argui: vbi narratur eum modicis lacrymis profusus, celeriter se subduxisse à cadaueris: quippe qui prolixiorē luctum alienū putabat à sapiētia, à qua didicerat mortē existimare non extinctionem animæ, sed separationem disiunctio

disiunctionemque à corpore, illa redeunte retrò vnde venerat, venerat autè à deo, sicut in opificio mùli declaratū est. Quem admodum autem nemo sanus agrè fert à se reposci debitum aut depositum, eodem modo natura quod suum est repetente, non arbitrabatur indignè ferendum, sed necessitati consentiendum. vbi verò illius regionis optimates cōuenerunt ad eum officij gratia, cum nihil viderent eorum quæ apud ipsos ex more fieri solebant in funere luctuque, non complorationes, non lamenta, non planctum virorum ac mulierum, sed totam familiam sobrie moderatèque mœrentem, demirati sunt nō mediocriter, sicut antè tota viri vita miraculo eis fuerat. moxque attorniti tantæ virtutis excellentia, in qua nihil inerat nō eximium, accedentes virum in hanc vocem eruperunt: Rex à deo tu es inter nos: verissima dicentes. nam alia regna homines sibi parant, armis, expeditionibus, dictu miris vltro citroque illatis cladibus, quas affert potentia cupiditas, dum se pedestribus, equestribus, naualibus copijs muniunt. sapientis autem regnum à deo porrigitur, quo assumpto vir bonus malè mulctat neminem, sed omnibus subditis vsum fructum bonarum rerum, & iura pacemque denuntiat. Quin & in sacris literis extat huius viri elogium, testatum reddito Mosi oraculo, quo dicitur quod deo creditur. id vt dictū est breuissimum, ita factū maximum. cui enim præter eum credendum est? principatibūne, an glorijs, honoribus, opibus, diuitijs, nobilitati, sanitati, integritati sensuum, robori pulchritudiniue corporis? Atqui principatus omnis est lubricus, innumeris insidiatoribus obnoxius. quod si quando confirmatur, id fit non sine multis acceptis & illatis calamitatibus. nihilo stabiliiores sunt honores & gloriæ, incertissima possessio. pendens à moribus rumoribusque leuium & improborum hominum. quæ si quando perseverat, nihil tamen verè bonum in se continet. at diuitia generis que nobilitas, etiam deterrimis obueniunt. sed fac solis bonis hæc contingere, maiorum & fortunæ ista laus est, non ipsorum qui habent. ac ne corporis quidem dotibus efferri æquū est, quibus nos alia animalia superant. Quis enim homo fortior aut robustior tauro inter cicures, inter feræ leone? quis præditus acutior visu quàm accipiter aut aquila? quis auditu tam felix, quàm asinus tardissimus animalium? quis odoratu cane sagacior, quem aiunt rei venatoriæ periri, vestigantem longinquos lepuseulos improvisum in eos irruere. nam hoc genus canum venaticorum vitur oculorum vice naribus.

ribus. Sanitatem quoque plurima bruta tuentur egregie. Quod autem ad pulchritudinis certamē attinet, etiam inanimata quædam mihi videntur vincere posse formositates virorum ac mulierum, simulacra, statua, pictura, & in vniuersum fictorum pictorumque opera eximia, quæ apud Græcos atque barbaros sunt in pretio, & dedicantur inter præcipuos ornatus vrbium. Solū igitur certum firmūque bonum est fides, qua deo creditur, vitæ solatium, bonæ spei supplementum, depulsiuum calamitatum, felicitatum conciliatiuum, superstitionis ablegatio, pietatis assertio, prosperitatis hæreditas, profectus in bonis omnibus fultus vniuersorum auctore, qui potest omnia, vult tantum optima. Quem admodum enim per lubricum incedētes labuntur fallente vestigio: qui verò per viam siccam gradiuntur, certo gradu iter faciunt: sic qui per corporis externaque bona ducunt animam, nihil aliud quàm cadere illam assuefaciunt. hæc enim lubrica & parum firma sunt. Sed qui per virtutū cōremplicationem ad deum properant, tutum inconcussūque iter dirigunt, vt nihil verius dici possit, quàm quod quisquis illis rebus credit, deo non credit: contrà qui deo credit, illis non credit. Nec hanc tantum erga eum Qui est fiduciam oracula de viro illo prædicant, reginam virtutum cæterarum, verum etiam hunc primum nominant seniore, quamuis maiores eius triplo & amplius longæuiore fuerint, quorum neminem legimus hac appellatione dignum habitum. & meritò. nam reuera senior, non ex longitudine temporis, sed ex laudata vita spectatur. Siquidē qui multum ætatis in corpore vixerunt sine probitate, longevi pueri dicendi sunt, quia nunquā disciplinas attrigerunt dignas canicie. Amator autem prudentia sapientiaque, hoc est erga deum fiducia, iuste senior siue primas vocari potest. Nam reuera primus est sapiens in humano genere, sicut gubernator in naui, magistratus in ciuitate, imperator in exercitu, anima in corpore, mens in anima. Rursum cælum in mundo, in cælo deus: qui delectatus viri fiducia, & ipse iureiurando fidem promissorum confirmat, non vt deus hominem, sed vt amicus familiarem alloquens. Ait enim: Per memetipsum iuro: cum verbum eius vim iurifurandi habeat, volēs nihilominus persuasionē eius firmiorem stabiliorēque facere. itaque senior & primus vir bonus dicēdus est, omnis autem malus, extremus & nouissimus, vt nouator & tractans res extremi ordinis. De his igitur hæcenus dictum sit, vnum modo ceu fastigium addam huius sapientis laudibus, summum

ex diuinis literis, quæ testantur eum dei legem & mandata fecisse omnia, non scripto vllò edoctum, sed absque scriptura secutum appetitus ingenij sui sanissimos. quæ autem deus pollicetur, quomodo possunt homines non credere? Hæc est vita primi conditoris suæ gentis, quam aliquis diceret legitimam: ego verò docui quod ipsa lex sit & ius non scriptum.

PHILONIS IVDÆI, DE MIGRATIONE ABRAHAMÆ.

ET DIXIT Dominus ad Abraham: Egre-
dere de terra tua & de cognatione tua, & de domo
patris tui, in terram quam tibi monstrauero, &
faciam te in gentem magnam. Benedicam tibi,
& magnificabo nomen tuum, erisque benedi-
ctus. Benedicam benedicientibus tibi, maledi-
cam maledicentibus tibi: & benedicetur in te omnes tribus ter-
ræ. Volens deus purificare hominis animam, primum offert ei
perfectæ salutis occasionem, migrationem à corpore, sensu, at-
que ratione. nam terra corpus, cognatio sensum, patris domus
rationem significare intelligitur. Quamobrem? Quia corpus
& ex terra factum est, & in terram resoluitur, sicut Moses testa-
tur, dicens: Terra es & in terram reuerteris. nam ipse narrat deo
formante factum ex terra hominē. & necessum est ut quod solu-
itur, in ea soluatur vnde confectum est. Porro sensus cognatus
& germanus mentis est, brutus ratione præditæ, quoniam hæc
ambo partes sunt vnius animæ. Cæterum paterna domus est ra-
tio, quia pater noster intellectus potentias suas in singulas par-
tes seminat, suas cuique operationes attribuens, ipse curæ & præ-
fecturam gerens omnium. domus autem quam inhabitat, est re-
liquis celsior ratio. Nam sicut vir ædes, sic intellectus rationem
inhabitat. proinde se suosque conceptus in ratione tanquam in do-
mo propria dispositos ostendit. Nec mirum si rationem in ho-
mine vocat intellectus mentisve domicilium. Nam & deus qui
est huius vniuersitatis intellectus, ait sibi suum illum λόγον pro
domo esse: quod cernens ille mediator, propalam fatetur. Nihil
aliud

aliud est locus hic quam domus dei: ac si diceret: domus dei non
est in his quæ cernuntur, aut aliquo sensu possunt percipi, sed in-
uisibilis, nulla specie circumscripta, anima solum, in quatum est
anima, perceptibilis. ergo quæ alia potest esse, nisi sermo ille si-
ne ratio creaturis omnibus antiquior, per quæ tanquam clauum
gubernator opt. max. cuncta dirigit: quo & in mundi creatione
instrumento usus est ad absoluendum opus irreprehensibile. Atque
ita per terræ corpus, per cognationē sensum, per paternā domū
rationem intelligi oportere declaratum est. cæterum illud Egre-
dere, non est idem quod seiunge te ab eorum essentia: hoc enim
mandatum mortem imperaret: sed perinde ac diceret, Abieci-
tuum animum, ut à nullo ex his detentus emergas super omnia.
Tibi subdita sunt, caue habeas ea pro principibus, cum sis ipse
rex: discas tales dominos contemnere, & in perpetuum nosce te
ipsum, sicut & Moses non semel docet, dicens: Attēde tibi ipsi.
nā ita senties cui obedire aut imperare debeas. Egre-
dere igitur, & bone, & terreno tuo cōtaminato, & fuge carcerem corporis, si-
mulque voluptates & cōcupiscentias custodes eius carceris, quan-
tum potes eas profligans, & minis omnibus absterrens. Egre-
dere cognationem quoque sensuum. nunc enim singulis familia-
riter vteris, ipsis deditus, de te parum sollicitus. Atqui scis quod
etiam cessantibus alijs rebus, oculi auresque & huiusmodi cogna-
tio tota in partes suas te pelliciet. Quod si maius tuis redditibus
possessioibusque contentus nihil ex his amittere, vitā deges for-
tunatissimam, vsum fructum nō alienorum bonorum, sed pro-
priorum perpetuo capiens. Sed egrediendū est etiam de sermo-
ne rationis indice, quæ paterna domus dicitur: ne deceptus orna-
tu verborum ac nominum, missam facias verā pulchritudinem,
quæ in rerū cognitione sita est. absurdū enim fuerit vmbra plu-
ris quam corpus facere, aut rebus præferre imagines. certē vmbra
imaginique sermo est similis, corporibus autē & exemplari-
bus ipsæ rerū naturæ de quibus differunt: quas consecrari debet
qui mauult esse quam videri aliquid, omisis illis alijs. Quam
primum igitur intellectus incipiet seipsum nosse, & in contem-
plationibus intelligibilibus versari, totam illam partē ad sensu-
bilia procliuem ablegabit, quæ hebraicē Lot vocatur. Quamob-
rem ille sapiens inducitur dicere aperte: Discede à me. Non est
enim possibile, ut incorporearū incorruptibiliumque rerū ama-
tor colabiter cum prono ad ista sensibilia. Recte igitur facer va-
tes vnum integrum legis librum. Exodum intulauit, nomine
y conue

conueniente cōtentis in hoc oraculis. cū enim sit ad docēdum idoneus & ad castigādum monendūq; promptissimus, totum animae populum qui se admoneri castigariq; patitur, Aegyptia regione corporis & eius habitatoribus vult eripere, ratus molestissimum grauisimūq; onus perspectuā mentem opprimi à carnis voluptatibus, & iussa eius exequi, quicquid inclemētibus cōcupiscentijs libuerit. Hos igitur gementes flentēsq; in rerum corporearum abundantia & externis opibus (dicitur enim ingemuisse filios Israel propter opera) propitio deo monēte de exitu, propheta ipsius eripit. Sunt tamen qui vsq; ad suū obitum secus fecerunt cum corpore, & tanquam in area aut tumulo, aut quomodocūq; nominādum est, in hoc insepulti sunt. quorum carnales & affectibus obnoxiae partes obliuioni traditae defodiuntur. quod si quid virtuti amicū simul progerminauit, literarum monumētis asseruatur, per quae maiorum honesta facinora solent vindicari ab interitu, proinde ossa Ioseph, illa inquam quae sola ex tali anima fuerunt reliqua incorrupta, videlicet memoratu digna gesta, nō omittuntur in sacra scriptura, quod absurdum videretur pura coniungi cum impuris. Fuit autem memoratu dignum, credidisse illum quod visitabit deus genus Israeliticum, non traditurus id in perpetuam seruitutem. Ignorantiae caecae dominæ, item discreuisse illū quod mortale est animae ab immortalis eius parte: & quae ad corporis voluptates ceterosque affectus immoderatos pertinent, vt mortalia reliquisse in Aegypto: de incorruptilibus verò sollicitè prouidisse, vt cū ascendētib; in virtutis ciuitates deportarētur, obligatis iureiurādo posteris. Quae sunt igitur illa incorruptibilia? Voluptatis auersatio dicētis, Cubemus vnā, & fruamur bonis humanis, tolerantiae coniuncta solertia, per quam bona falso credita discernit ac distinguit à veris tanquā somnia: dū fatetur veras & manifestas rerum aestimationes ex deo esse: incertas autē & obscuras imaginationes ex erronea, fastuosa, necdum purgata vita hominum, quae delectatur pistorū, coquorum, pincernarūq; ministerijs, item quod non subditus, sed praefectus & censor totius Aegypti corporeae regionis fuit: quod Hebraei se gloriabatur, quoniam est à sensibilibus migrare ad intelligibilia. Hebraeus enim migrator interpretatur. quod iactabat se nihil fecisse, nam non miscere se improborum studijs, & cōstanter ab his abstinere, nō mediocris laus est. quod pro ludibrio habebat omnes affectus & concupiscentias immodicas. quod deū timebat, et si nondum ad eum diligendum

ligēdum idoneus, quod in Aegypto conabatur verè viuere. Quae miratus ille perspicax Israel, vt reuera mirari debuit, ait: Sufficit mihi si adhuc filius meus Ioseph viuit, nec est cū vanis opinionibus & cadaueroso corpore commortuus, item quod fatebatur ex deo, non ex vlla creatura scientiam contingere hominibus: & mores corporis studiosos agitari iactariq; perpetuo, vt cūq; putant se niti certis decreti animi, quod aiebat se nō ab hominibus missum esse, sed electum à deo, vt administraret legitimam praefecturam corporis, multa praeterea his similia ad meliorem satisfactionemq; ordinem pertinentia Aegyptum corporale domum inhabitare non sustinent, nec vnquam insepelitur tumulo: sed egressa regione mortalium, sequitur sermonē fatidicum Moese praecunte, hic est enim altor ac nutritor bonorū operum, d. etorū, consiliorum: quae etiam si misceantur aliquando contrarijs propter variam confusionem rerum humanarum, nihilominus discernuntur tandem, ne in totum honestatis semina plantaq; dissiparent. proinde iubet vt fortiter incunctanterq; deserat istam appellatam matrem improbitatem omnium, summa celeritate adhibita, ait enim: Cū festinatione immolate pascha, quod interpretatur transitus: quādo inhaesitante cum summa alacritate mens ab affectibus continuato cursu transmigrat ad gratiarum actionem pro salute accepta à deo, qui nec opinantem vindicauit in libertatem. Et quid mirum siui subactum ab irrationali affectu hortatur ne succumbat, neve sinat se illius impetu abripi, sed conetur resistere, aut certe autugere: secundus enim ad salutē aditus est fuga, si repugnare non datur: quādo etiam suapte natura luctatē cum affectibus, necdum perdomitū, sed concertantem cum singulis, non finit cum eis cōstari perpetuo, ne fortē inde aliquam pestem sibi affricet. Multi enim ex aduersarijs vitij facti sunt imitatores, quod & in virtute accidit, ideo tale oraculū est redditum: Reuertere in terram patris tui, & in gentile solum, & erō tecum: ac si diceret: Fuisti mihi athleta perfectus, praemia coronasq; promeritus, virtute praesidente certamini, & tibi porrigente insignia victoriae. Desine iam contendere, ne in totum detatigeris, sed possis frui actis laboribus. quod nunquam tibi continget, si hic maneat, cum sensibilibus habitans & tēpus tenens cum corporeis qualitatibus, quarum Laban princeps est. Est autem qualitatē hoc nomen. Sed migrandum est in terram patris tui, id est sacri sermonis, quodammodo pater est virtuti studentium, videlicet sapientiam, probarum animarum optimum domici

domicilium in hac regione genus quoque tuum est quod seipso præceptore vitur, expers infantilis cibi lactei, quod oraculo diuino vetatur in Aegyptum descendere & inescari carnis voluptatibus, cognomento Isaac: cuius hereditatem adeptus non opus habebis laborare amplius. nam copia parata bonorum affluentium parit otium. fons autem unde bona promanant, est cum benigno deo familiaritas. ideo quasi obsignans sua beneficia dicit. Ero tecum. Quid igitur boni defuerit præsentem omnipotentem deo cum filiabus suis Gratijs virginibus, quas incorruptas inuolatasque seruat in castitate genitor. Tunc cessant meditationes, labores, exercitia, & naturæ benignitate sine arte proueniunt acervatim cuncta commoda. qui prouentus spontaneus rerum bonarum, vocatur dimissio: quoniam meus dimittitur à suis operationibus, & quasi ultro manumittitur propter copiam ingentem more imbris depluentem cōtinuē. Sunt autem hæc miratu dignissima ob natiuam pulchritudinem. nam siquid anima ex seipsa parturit, plerumque abortiuum & immaturum gignitur: ediuerso integrum absolurumque quicquid in eam diuinitus impluit, non pudebit me fateri, quod mihi ipsi accidit, sæpissime. Aggressus scribere de receptis vulgò philosophorū dogmatibus, & exacte sciens quid dicendum esset, reperi mentem nolle quicquam parere, atque ita recessi re infecta, damnatæ eius opinationibus, admiratus potentiam eius Qui est, aperientis claudensque vuluas animæ. Interdum autem vacuus accedens, plenus repente factus sum, niuis imbrisque more superne incidentibus cogitationibus, vt quasi numine correptus, nec locum agnoscerem, nec præsentem, nec meipsum & quæ diserebam aut scriberem. Certe nominis illius interpretatio significat inuentionem & usum lucis, visum acutissimum, euentiam rerum manifestam, qualis oculis ex clara demonstratione percipitur. ceterum quod ostenditur, est illud visu, spectatu, amore dignum bonum perfectum, quod vim habet animæ quoque amaritudines in dulcedines vertendi, condimentis omnibus & lauritijs melius, quo adhibito etiam quæ nutritiua non sunt, pro salutari cibo in usum veniunt. Dicit enim scriptura, quod ostendit ei dominus lignū, & iniecit in aquam: videlicet in fluidam, mollem, armarulentamque mentem, vt suauior redderetur ac mitior. id lignum non modo cibum, sed & immortalitatem pollicetur. Nam lignum in medio paradisi plantatum legimus, bonitatem stripatam bonis inditiduis & particularibus, horumque

actio

actionibus. nam ipsa medium & potissimum locum in anima sortita est. Per videntem autem sapiens intelligitur, quandoquidem insipientes aut cæci sunt, aut hebetes habent oculos. ideo præsci prophetas vocabant videntes. & meditator ille qui aures oculis posthabuerat, audita cernere cupiens, visionem consecutus est, quia iam auditū transcendit. iacob enim quod nomen disciplinam significat, mutato charactere in videntem Israellem reducitur, atque ita lucem diuinā aspicit, quæ est sciētia: per quam aperitur oculus animæ, & ad rerum perspicuas euidentēque comprehensiones deducitur. sicut enim cantus per musicam, & per quamque artem sua subiecta concipiuntur, ita per sapientiam sapientes contemplationes. quæ non solum sicut lux, instrumentum vidēdi est, sed seipsam quoque videt. hæc in deo solaris splendoris exemplar est, sol verò imago eius & effigies: ceterum qui indicat omnia, deus solus sapiens. homines enim quia sapere videntur, sapientes dicuntur: deus verò cū sit, minus quam est prædicatur. maiores enim sunt eius Qui est potentia, quam vt vllis eloquijs explicari queant. Commendat autem suam sapientiam non solum per mundi opificium, sed etiam quia cognitio creaturarū apud ipsum consistit certissime. Legimus enim quod vidit deus omnia quæ fecerat: quod non sic accipitur quasi oculos coniecerit in singula, sed quod cognouerit cuncta, & sua scientia comprehenderit quæcunque fecerat. Decebat igitur vt ignorantes doceret, monstraretque alijs singula, ille solus sapiens, qui nulla iuuatur arte qua homines, sed ipse principium & fons artium scientiarumque habetur confessione omnium. Illud verò cautē dictum apparet, quod in promissione non præsens tempus, sed futurum præ definitur, dum dicit, non quam ostendo, sed quam ostendam tibi, in testimonium fidei quæ hæc anima deo credidit, non propter representata gratias agēs, sed expectationi futurorum intenta & à spe bona pendēs, dubio procul existimans iam facta se habere quæ nondum aderant, potitā perfecto bono, propter si lem pollicētis certissimam. nam iterum dicitur, Credidit Abraham deo. Moysi quoque cū vniuersam terrā promissam ostendisset, ait: Ostendi quidem oculis tuis, tu tamen non intrabis in eam. Quod haudquaquam intelligendum est de interitu illius sapientissimi, vt quidam inconsiderati suspicantur. Stultū enim fuerit putare seruis potius quam amicis agros virtutis diuisos. Sed illud in primis docere nos scriptura vult, alium esse locum infantium, alium maturioris ætatis: quorum alteri nomen est

y 3

meditatio

meditatio, alteri sapientia. deinde res in omni natura pulcherrimas videri magis quam teneri teneri enim cum sint diuiniore sortis qui possunt cerni verò possunt, sed non ab omnibus. à solo autem cernuntur purissimo accerrimiq; visus genere, cui rerum pater ostendens opera sua, maximum hoc largitur beneficium. nam quæ potest esse vita præstantior, quam cõtemplatiua, quæ ratione prædita conuenientior? Quapropter cū etiam mortalium animantium voces auditus sensu iudicentur, dei verba lucis modo videri ex diuinis oraculis discimus. dicit enim quod totus populus videbat vocem, non audiebat. quia non erat hic aer plectro linguæ percussus, sed splendor virtutis lufsidicimus, à rationali fonte nihil differens, quod & aliubi significatur hoc modo. Vos vidistis quod è caelo sum locutus ad vos. non dicit audistis, propter eandem causam. Interdum tamen à visis audita, & aspectum ab auditu discernit dicens: Vocem verborum vos audistis, nec vllam similitudinẽ vidistis, nisi vocem. satis expresse. Eam enim quæ in nomina, verba, cæterasq; orationis partes secatur, auditam dicit meritò. hæc enim auditu censetur. Eam verò quæ sine verbis ac nominibus dei vox est, animæ oculo conspicua, rectè visam inducit. Cū enim dixisset, similitudinem non vidistis, subiicit, nisi vocem quam omnes vidistis, hoc enim subauditur. itaque dei sermones dijudicantur visu animæ, auditu verò isti qui partiuntur in nominum verborumque species. cū autem per omnia mirificam scriptor hic præ se ferat scientiam, hoc quoq; loco mirè nouauit stilum, dicens visam vocem. cum penè nihil sit in nobis aliud quod non videatur, excepta mente. nam quæ ad alios sensus attinent omnia sunt visibilia, colores, saporès, vapores, calida, frigida, aspera, leuia, dura, molliãq; inquantum sunt corpora. Dicam apertius. Sapor visibilis est, non inquantum sapor, sed inquantum corpus. nam inquantum sapor, gustu noscitur. item vapor, inquantum vapor, naribus examinatur, inquantum corpus, oculis. Idem iudicium est & de cæteris. Vox autem, nec quatenus auditur, nec quatenus corpus est, si tamen est corpus, naturam habet visibile, sed hæc duo nobis insunt inuisibilia, mens & oratio. verum non est similis nobis sonus diuinæ vocis instrumento. nam noster sermo miscetur aeri, atq; ita ad aures locum sibi cognatum refugit. diuinus verò sincerus & permixtus est, effugiens aures propter subtilitatem, animæ soli repente conspicuus, propter visum ipsius acutissimū. quæ postquam reliquit mortalitã, primã hanc, sicut iam diximus, à deo

à deo gratiam accipit, vt res immortales cõtẽplationi suæ subiectas queat aspicere. secundam, incrementum virtutum tam numero quam magnitudine. Dicit enim: Et faciam te in gentem magnam: per gentem, multitudinem, per magnam, incrementum in melius significans. Hanc quantitatem vtriusq; speciei, tam magnitudine quam multitudine auctam, indicat & Aegyptius ille rex: Ecce, inquit, genus filiorum Israël, magna multitudo. Vtrunque adesse testatur videti eum Qui est generi, multitudinem & magnitudinem, habenti vitæ rationisque bona opera. non enim sicut ordo verborum poscere videbatur, multam multitudinem, sed magnam dixit, sciens multam per se imperfectam esse magnitudinem, nisi accedat vis intelligentiæ scientiæque. Quid enim profunt multæ cõtẽplationes, ni singulæ conueniens incrementum accipiant? nam ne ager quidem probatur, in quo innumera plantæ sunt humiles, nulla verò stirps satis exulta, quæ iam fructum proferre possit. magnitudinis autem multitudinisq; bonorū & initium & finis est indefinens dei memoria, atq; inuocatio superni auxilij contra civilem tumultum cum quo semper in hac vita cõstitamur. dicit enim: Ecce populus sapiens & sciens, gens & portio hæc, quæ est enim gens aut portio cui deus sic appropinquit, sicut dominus deus noster quotiescunq; illum inuocauerimus. Ergo liquet esse apud deum potetiam quæ ad opem nobis ferendam excubat, & ipsum rerum principẽ succurrere his qui digni sunt. Si qui sunt digni hac gratia? quis dubitet quod amatores omnes sapietia & scientia? Hi sunt enim ille sapiens & sciens populus de quo supra dixit, in quo singuli meritò magni sunt, quoniam magna cupiunt, id vnum præcipue, ne vnquam dislingantur à deo maximo, sed accessum eius propinquantis constanter & sine metu suscipiant. hæc est visio magni dei, cum quis aut illum accedit, aut aduentum eius excipit. Mundus sanè & mundi ciuis sapiens, multis ac magnis bonis plenus est. cætera verò turba hominum sepius malis quam bonis vitur. rarum enim bonum est in vita confusa & tumultuaria. quapropter in oraculis canitur: Non quia gentes omnes superatis multitudine, sed quia dominus vos diligit. nam si cui libeat turbam vnus animæ tanquam gentes distribuere, multos inueniet turbatos ordines, quibus præsunt voluprates, concupiscentiæ, dolores, timores, item insipientiæ, iniquitates, & harum cognata germanaq; cætera: vnum verò solū bene instructum, qui à ratione ducitur. Et apud homines quidem iniusta multa

tudo pluris quam vnus iustus aestimatur, apud deum verò bonitas rara præfertur iniquis innumeris. ideo denuntiat ne quis vquam faueat tali multitudini. Non eris, inquit, socius multorum in malitia. Quid si paucorum? imò ne vnus quidem mali. nam malus vel vnus, multiplex est vitijs, cuius societas damnum affert maximum. præstat resistere talibus, & fortiter cum eis bellum gerere. Si, inquit, profectus in militiam contra hostes tuos videris equum, superbum, petulantem effrenemque affectum, & ascensorem insidentem ei mentem affectibus deditam: & populum numerosiorem te, sectatores modo dictorum condensatæ phalangis more in te ruentes: caue timeas tibi ab eis. nam vnus cum his, auxilium habebis vnum illum rectorem vniuersorum, quoniam dominus deus tuus tecum est. huius enim accessio bella profligat, pacem instaurat, multa inueterata mala subuertit, rarum & deo carum genus conseruat: quem dominum quisquis agnoscit, odit execraturque; ceteras terrenorum hominum. Præceptum est enim, quæcūque multos pedes habet inter omnia reptilia terræ nolite comedere, quia sunt abominanda. Non est tamen abominabilis anima quæ vna sui parte repit in terra, sed quæ omnibus aut plurimis, hærens vestigijs corporis, nec valens ad diuinis cæli cursus caput attollere. atqui sicut multipedes, ita pedibus carentes reptiles bestiolæ damnantur, illæ propter causam iam dictam, hæc quia totæ humi iacent, & ne minimum quidem attolluntur ab ea. ait enim, omne quod super ventrem graditur impurum esse, subindicans deditos ventris voluptatibus. nonnulli autem his nequiores, non contenti solius concupiscentiæ genere, acquisierunt in super germanum eius affectum iracundiam, ut confirmatis brutis animæ partibus, mentem omnino delerent. quod enim verbis de serpente dictum est, reuera de quouis bruto & affectibus dedito homine diuinum est oraculum: Super pectus & ventrem ingredieris. nam circa pectus ira est, in ventre concupiscentia. cæterum insipiens super vtraque semper ingreditur iram & concupiscentiam, nunquam cessando ex quo aurigam ac præsidem rationem reiecit. alius ediuerso iram & concupiscentiam extirpat, dei verbo se gubernandum committens, sicut & Moyses ille deo carissimus, qui quoties animi holocaustomata immolat, ventrem quidem eluit, id est totam concupiscentiæ speciem repurgat: pectusculum autem de arietis consecrationis aufert, omnem iram pacis inimicam, ut reliqua animæ pars potior, videlicet rationalis, nulla re distrahente, ingenuis oculis intueri possit omnium rerum

rerum bonarum pulchritudinem. sic enim & numero & magnitudine augebitur. Scriptum est enim: Quousque exasperabit me iste populus? quousque non credet mihi meisque; prodigijs quæ feci inter eos? percutiam eos morte & perdam eos: & faciam te domumque; tui patris in gentem maiorem frequentiorumque; hac. deleto enim ex anima vulgo irarum ac concupiscentiarum, omnino partes eius rationales assurgent & vires recipient. Quemadmodum autem multipedum & pedibus carentium reptilium genera cum sint contraria inter impura censeantur: sic opiniones nullum deum aut multos credentium, quamuis contrariæ, sunt ex æquo profanæ. arguendo est, quod vtrunque; lex arceat à sacro coru, ei qui deum negat, ut spadoni castrato interdicens concione. multorum verò deorum assertorem, ut è scorto natum vetans pro concione vel audire quicquam vel dicere. deum enim negans sterilis est: multos verò deos asserens, è scorto natus, circa verum parentem cæcutiens, & ideo multos pro vno genitores sibi adoptans. Duo dona dei iam dixi, spem vitæ contemplatiuæ, & incrementum multitudinis bonorum ac magnitudinis: tertium autem est benedictio, sine qua non possunt confirmari priores gratiæ. dicit enim: Et be nedicam tibi. *εὐλογέσω*, id est, laudatum sermonem dabo. nam illud Bene omnino virtutem significat. Sermo autem alius fonti, alius riuo est similis: fonti qui mente concipitur, riuo qui per os linguæque; profluit. Vtrunque; hanc speciem in melius proficere, magnæ sunt diuitiæ: dum mens ratione bona in magnis ac paruis rebus vitur, sermo verò à recta institutione regitur. multi enim excogitant quidem optima, sed à malo interprete sermone destituuntur, imperiti musicæ vnus ex liberalibus artibus. alij contra facundia pollentes, nihil valent consilio, ut sophistæ quos vocat. horum enim mens nec concentum habet nec musicam, sed quoties res plectro vocis agenda est, nihil his eruditius. at deus nihil suis largitur imperfectum, sed plena & absoluta omnia. quapropter hæc quoque benedictio integrum non dimidiatum sermonem confert, ut qui dignus habetur tam insigni beneficio, & excogitare valeat quæ sunt optima, & excogitata enuntiare. nam perfectio videtur ex vtroque consistere, inuentione sincera, & inoffensa elocutione. Annon vides Abelem, quod nomen est mortalia lugens, laudatis immortalia, quam bona mente fuerit præditus: qui tamē quia non satis exercitatus in dicendo fuerat, victus est ab aduersario magis arte quam viribus. ideo cæteram eius naturæ felicitatē suspicio, hoc vnum in eo reprehendo, quod prouocatus in certamen verborum desceat

dit, cum debuisset perstare in cōsuetis moribus, contempto pro-
uocatore, quod si omnino concertatio placebat, debuerat tantis-
per abstinere à puluere, donec artes luctandi perdisceret. nam
rusticanam sapientiā vrbana elegantia plerumq; solet vincere.
quapropter & Moses ille sapientissimus veratur quidē cum elo-
quentibus & disertis congregari, postquam ei diuinus splendor af-
fulgere corperat per immortales sermones sapientiā scientiāq;
permittitur tamen ad visendos eos ire, non vt fieret doctior aut
rerum peritior: nam contemplatio homini sufficit dei & san-
ctarum eius potentiarum inquisitio: sed vt palmā referret de so-
phistis Aegyptiacis, qui pluri faciunt arte confictas ad persua-
dendum fabulas, quā veritatem euidentissimam. Ergo cum
mens versatur in Omnipotentis negotijs, non opus habet exter-
nis auxilijs. nam intelligibilia solus intellectus cernit acutissi-
mē. quod si quando se confert ad sensum, aut affectum, aut cor-
pus, quā per Aegyptū significantur, indigebit dicendi quoq; ar-
te ac facultate. quā obrem ducere secum Aaronē iubetur, hoc
est eloquentiam. Nonne, inquit, habes Aaronem fratrem tuum?
nam cum rationalis natura vnā mater amborum sit, natos ex ea
fratres intelligo, quicquid illa proloquitur, mentis enim est con-
cipere, elocutionis verò proferre. Is, inquit, loquetur pro te. cum
enim mēs suas cogitationes vult depromere, propinquo suo ser-
mone vtitur interprete, ad affectus suos exprimendos. Deinde
sequitur: Ecce ipse occurret tibi obuiam. Siquidem reuera ser-
mo cogitationibus occurrit, & addens ei verba nomināq; for-
mat eas, quā nullam antea formam habuerāt. Et viso te, inquit,
gaudebit in seipso. Caudet enim sermo & fit alacrior, quādo con-
ceptus animi non est obscurus: quo praelucēte decurrit expedi-
re, proprijs, aptis, egregie significatiuis vocabulis affluens, quod
si quando cogitationes non satis certae sunt, per inane graditur
& saepe numero collabitur grauius, vt nequeat se amplius erige-
re. Et alloqueris eum, & dabis verba mea in os ipsius. Ac si dice-
ret: Suggestes ei talia cogitata, qualia nihil à verbis & eloquijs
dei differunt. nam absq; monito re sermo non sonabit. monitor
autem sermonis, mens est, sicut mentem deus commouet. Et ipse
tibi alloquetur populum, & ipse erit pro ore tibi. tu verò apud
deum ages eius negotia. Satis diserte dixit, alloquetur tibi, id
est, tuus interpres erit. item illud, Erit tibi pro ore, nam per lin-
guam & os sermo profluit, te cum cogitata proferēs. Verum ser-
mo interpres mentis est apud homines, sermonis verò mens
apud

apud deum. tunc enim cogitatio legatione fungitur, quā so-
lus deus introspicit. necesse est igitur vt cui certamen sophisti-
cum imminet, sic eloquentia det operam, vt nō solum aduersa-
riorum petitiones declinet, sed vicissim in eos coortus tum arte
vincat tum viribus. Annon vides incantatores & veneficos arte
cum dei verbo pugnare, & conari similia, nō tam vt suam scien-
tiam reddant celebrem, quā vt illudant alijs? nam virgas in
dracones transformant, aquas in eruentum colorem vertunt,
ranarum reliquias trahunt in terram incantationibus: quā o-
mnia miseri cumulant in suam perniciem, & decipiuntur dum
se putant decipere. Hos putas sustineri potuisse, ni mentis inter-
pres sermo, cui nomen Aaron, praepratus fuisset? qui nunc qui-
dem orator dicitur, mox autē vates vocabitur, quādo & mens
iam augustior deus appellabitur. Do te, inquit, deum Pharaoni,
& Aaron frater tuus erit tuus propheta. o consequentiam artifi-
simam. nam quod voluntatem dei nobis praedicat, propheticum
est genus, quod afflatū diuinitus & agitur & sedatur. eam ob-
rem Aaronis virga deglutijt virgas illorum, vt docet scriptura.
Euanescent enim & absorbentur a vario naturae artificio ser-
mones omnes sophistici, vt fateri cogatur adesse dei digitū: ac si
dicerent, scripturam diuinam, quā asseuerat semper sophisti-
cam vinci à sapientia. nam digito dei tabulas etiam, in quibus
inseculpra fuerāt oracula, scriptas narrāt sacra eloquia. ideo non
possunt amplius venefici corā Mose subsistere: sed cadunt tan-
quā in certamine deiecti robore aduersarij. Sed quod est illud
quartum donum? Magnitudo nominis. Ait enim: Magnum fa-
ciam nomē tuum. id eundem sic intelligo. Sicut bonum ac ho-
nestum esse, ita & videri prodest. est quidem veritas opinione
melior: vt rang; tamē tua bona fortuna sequitur. multi enim nec
fucati nec simulati cultores virtutis, capti eius natiua pulchritu-
dine, neglectis vulgi rumusculis, petiti sunt insidijs, pro malis
habiti, cum reuera boni fuerint. ceterum existimatio tum demū
prodest, quādo ex re nascitur, sicut experimur in corporibus.
Nam etiam omnes homines agrotū bene valere, aut sanū agro-
tare crederēt, sola opinio nec morbum nec sanitatē efficeret. at
cui deus vtrunq; cōcessit, vt bonus ac honestus & sit & videatur,
hic verē beatus est, & verē vir magni nominis. Nec est negligen-
da bona fama, res in omni vita vtilissima, ea contingit prop-
modum omnibus, qui praesentibus rebus contenti nihil mouent
ex institutis maiorum, sed diligenter conseruare studēt patriam
formam

formam reipublicæ. Sunt enim quidam qui dum putant scriptas leges esse figuras intelligibiles, his diligenter dant operam, illas facile negligunt, quorum mihi non placet facilitas. debuerant enim utrasque curare, ut & obscura quærerent accuratè, & manifesta seruari diligentè. nunc quasi degerent vitâ in solitudine, aut exuri essent corporibus, nec ullam civitatē, aut castellum, aut domū, aut sodalitatem hominum seruet, placita multitudinis conuellendo, veritatē ita ut est nudâ seruantur: quos sacra scriptura docet bonâ persuasionem non negligere, & à diuinis maiorū institutis nequaquā recedere. Quamvis enim septimus dies potentiam illius Iugeniti, creaturarū autē ortum significet, non tamen leges de eo præscriptæ soluendæ sunt, ut ignem accendamus, agros colamus, baiulemus onera, lites exerceamus & iudicia, depositum repetamus, vlturas exigamus, & alia faciamus quæ festis diebus non licet agere. nec ideo quia festum hilaritatem animæ & erga deum gratitudinē significat, ideo reiiciendæ sunt solennes celebritates: nec quia circumcisio docet voluntatum affectuumque omnium excisionē, & insuper opinionum impiarum, quæ menti persuadet quod possit ex seipsa gignere, ideo debet antiquari lex lata de circumcissione: alioquin & sacra ceremonia, & alia multa negligenda sunt, si exclusis figuris sola harum significata recipiuntur. præstat hæc tãquam animam, illa tanquã corpus censerit. itaque sicut corpus curamus ut animæ domicilium, sic scriptæ leges curandæ sunt. nam his seruatis apertius noscentur earum significata, & eadem opera licebit multorum inquisitiones ac reprehensiones effugere. Viden' ut etiã Abraham docet sapienti magnâ paruaque bona adesse, dum magna vocat substantiã, quorum hæreditatē soli tradit legitimo fitio: parua verò munera, quibus natos & concubinis dignatur. illa nobis leges naturales, hæc civiles referunt. Proinde virtutem Liæ venior, quæ post natum sibi Aser, qui sensibiles & adulterinas diuitias significat, dicit: Beata ego, quia mactam me dicēt mulieres. Recte enim coniecat, quæ postulat non solum vere masculis ac virilibus celebrari laudibus eorum qui integrâ incorruptamque naturam honorant: sed etiam femineis eorum, qui trahuntur & vincuntur à rebus istis visibilibus, nihil præterea valentes intellectu percipere. est enim officium perfectæ animæ, ut & esse & videri velit: utque studeat se approbare non tantum virorum aulis, sed etiam mulierum conclauibus. quamobrem Moses factorum operum apparatus non solis viris faciendum cõmilit,

verum

verum & mulieribus. nam hæc telas omnes hyacinthinas, purpureas coccinas, byssinas, cilicinas, conficiunt, hæc sunt mundum conferunt alacriter, figilla, in aures, annulos, dextralia, cincinnos, omnem auream materiam, emendo pietatē ornatu corporis. nec hoc cõtentæ, specula sua cõsecrant ut inde labrū confectur: ut sacrifici dū manus pedesque abluunt, id est opera quibus insistit animus, seiplos speculentur admoniti à speculis ex quibus labrū factum est: itaque ita nullam turpitudinē relinquunt in anima. itaque sobrietatis ac tolerantie donarium dedicant, omnium anathematum sacratissimum & absolutissimū. hæc urbana ciuileque mulieres. sensus videlicet, à quibus honorari Liæ postulat. At illæ quæ accedunt ignē in mēte misera, externæ sunt. Legitur enim quod & mulieres insuper accēderunt ignem in Moab. Sic & insipientis sensus singuli accensi à sensibilibus mentem exurunt, ingentem flammam excitando cū impetu vehementissimo. Optimum igitur fuerit placare mulierum ordinem in anima, id est sensum, sicut & virorum, id est, rationū particulariū. sic enim melius & rectius vitam instituemus. Propterea ille quoque à seipso doctus Isaac optat amator sapientiæ tam sensibilia bona quam intelligibilia. dicit enim: Det tibi deus de rore celi & de pinguedine terræ, ac si dicat: primum cõtinuã te intelligibili caelestique irriget pluuia, non larga ut inundet, sed sensim leniterque modo roris descendente, ut possit. deinde sensibiles terrenasque diuitias largiatur vberes, depulsa cõtraria paupertate animæ eiusque partium. Quod si & summum sacerdotē rationem examines, inuenies eum consentire, & vestitū eius sacrum variegatū intelligibilibus sensibilibusque potentijs: cuius cetera prolixiore opus habent enarratione. quàm ut præsentī tempori cõueniant: tantum extrema examinabo circa pedes & caput. Ergo in capite est lamina ex auro puro, & in hac expressum sanctū nomen domini: ad pedes autē in fimbria tintinnabula & flosculi. sed ille typus lamine idea est idearum, iuxta quam deus mundum expressit, ipsa intelligibilis & incorporea. flosculi verò & tintinnabula, signa sunt qualitarum sensibiliū, quas visus & auditus iudicant. Valde autē accuratè subdit, quod audietur sonus eius intrantis in sancta: ut quādo ad intelligibiles, diuinas, verèque sanctas res intrat anima, sensus quoque à virtute adiuti cõsonent: & omnia ex quibus constamus, tanquã frequēs ac modulatus chorus, ex diuersis vocibus tēperatus, vnū carmen aptè cõcinant, intelligētijs intus præcinentibus, quādo in hoc choro principatum tenent intelligibilia

gibilia: sensibus autem succinentibus & respondentibus, qui singulis choreas ducentibus sunt similes. in vniuersum enim vestitus, vestitus, cohabitatio, vt lex ait, tria debentur animæ, quibus non est fraudanda. Vestitus sunt bona intelligibilia, in quibus ratio naturæ sequenda est, vestitus verò, quæ ad externum ornamentum vitæ pertinent. cohabitatio verò, est in vtraque iam dicta specie assidua meditatio: vt qualia sunt occulta intelligibilia, talia sensibilia quoque appareant. Est igitur quintum donum, quo solum & nudum esse conceditur. id memoratur postremum, non vt vilius quàm præcedentia, sed vt eminentissimum inter omnia, quæ enim potest esse maior benedictio, quàm si quis non fide sed verè bonus sit? Eris, inquit, benedictione dignus, non solum benedictus. nam hoc posterius pèder à vulgi opinionibus & rumoribus, illud veræ laudis est. sicut enim laudabilis laudato est melior, & vituperabilis vituperato deterior: quod alterum de re, alterum de opinione dicatur, naturæ autem veritas opinione sit certior: ita benedici ab hominibus, id est laudibus eorum celebrari, minus est quàm illam benedictionem promereri etiam silentibus omnibus, quod *λογιστιν* dicitur in oraculis. Hæc sunt bona quæ futuro sapienti donantur. quid autem & alij donet deus propter sapientem, deinceps videamus. Benedicam, inquit, benedicientibus tibi, & maledictam maledicentibus tibi. Hæc in honorem viri boni fieri liquet omnibus. sed non ideo tantum commemorantur, verum etiam propter aptam rerum consequentiam. nam bonum & qui laudat est laudabilis, & qui vituperat est vituperabilis. laudi autem & vituperio non tam loquentes scribentesque fidem astruunt, quàm ipsa rei veritas. itaque nec laudare nec vituperare videntur, qui in alterutro aliquid admentuntur de suo. Annon vides istos adulatōres, qui tam noctu quàm interdiu permulcent aures suis regibus, nec tantum applaudunt dictis eorum singulis, sed & prolixis eos ornant laudibus, quos tamen execrantur taciti, quantumvis fausta ominando propalam. quid igitur aliquis mente sanus diceret? nonne inimicos magis quàm amicos videri hos, & vituperatores magis quàm laudatores, etiam si dramata integra encomiorum accinant? quapropter vanus ille Balaam, quamvis hymnos egregios in deum cecinit, & in his illum. Non est sicut homo deus, canticorum omnium sanctissimum, plurimis item laudibus Israël ornauit: tamen impius & execratus à sapiente legislatore vocatur, & irrita censetur eius maledictio. ait enim cum mercede conductum ab hostibus

hostibus profectum malo animo, & cum mente concepisset execrationes grauissimas contra eorum deo populum, ore linguaque precatum præclara varicinia. Hæc enim ei deus fautor bonorum dictabat, cogitanti pessima, & malitioso proposito consentanea. Sic enim testatur oraculum. Non permisit, inquit, deus Balaamum tibi maledicere, sed vertit execrationes eius in fausta omnia. Atqui nihil nisi bonum eis imprecatus est. Sed inspector animæ penetralium, cui soli aperta sunt quæ creaturas latent, contra occulta fert sententiam, testis certissimus & iudex idem incorruptissimus: quandoquidem ediuerso probatur qui accusando & obiurgando in speciem, bene optant & præcatur intus in animo. qui mos est castigatōrum, pædagogorum, præceptorum, parentum, seniorum, legum, magistratuum. nam id genus omne nunc obiurgando, nunc castigando etiam, emendant pertinentes ad suam disciplinam animas. nemo enim hominum suis inimicus est, sed omnes beneuoli. sincerorum autem & minimè fucatorum amicorum officium est, loqui liberè sine maleuolentia. Ergo quod ad vota benedictionesque attinet, aut ad maledicta execrationesque, non ratio sed mens spectari debet, ex qua ceu fonte vtraque species dictorum aestimatur. hæc sunt prima quæ alijs propter bonum virum contingere dicuntur, qui eum vel laude votisque, vel maledictis & execratione prosequuntur. quod autem sequitur est maximum, etiam illis cessantibus, nullam partem rationalis naturæ relinqui expertem beneficentia: quia benedicuntur in te omnes tuis terræ. quod dogma est certissimum. nam quamdiu mens sana & integra permanet, omnes eius familiares, tribus, potentiaue sanæ sunt, visus, auditus, sensusque; ceteri, sicut & illæ quæ ad voluptates concupiscentiasque pertinent, & quæ ex perturbationibus in tranquillitatem redactæ meliorem formam accipiunt. compertum enim est ad familias, ciuitates, regiones, nationes, atque etiam tractus terrarum longè latèque patentes, ex vnius viri probitate nonnunquam magna peruenisse comoda & felicitates amplissimas, præcipue quando quis cum bona mente accepit diuinitus inuictam potentiam: sicut cum musico & cuiusque artifice musica vel cuiuscunque artis instrumenta suppetunt, aut igni lignorum materia. nam reuera fulcrum generis humani iustus est, suas dotes comunicans, & in publicum vsum conferens. id quicquid apud seipsum non inuenit, à deo solo ditissimo postulat. at ille aperto cælesti promptuario, niuis imbrisque in more bona depluit affatim, vt inde omnes

terrenæ lacunæ restagnēt. Hæc autem supplicationibus sui verbi permotus largiri solet. Dicitur enim aliubi Mose supplicare: Propitius eis sum iuxta preces tuas. quod videtur perinde esse ac si diceret, Benedicetur in te omnes tribus terræ. quamobrem & ille sapiēs Abraham expertus per omnia dei benignitatem, credidit quod etiam si deleberentur cætera omnia, si modo parvæ reliquæ virtutis tanquā scintilla servatæ fuerint, ob has ipsas etiā illa misericordiā consecutura sint, ut collapsa resurgerent & extincta reuiuiscerent. scintilla enim vel exigua fumigans, si afflata fuerit, magnum excitat incendium. sic & minimum quiddam ex virtute reliquum, quando bona spe refortum excandescit, & oculos prius conniuentes cæcōsq; illustrat, & viriditatem reddit arentibus, & quæ prius per ignorantiam sterilia fuerant, ad fecunditatem reducit. adeo rarum bonum benignitate dei diffunditur, dum cætera vertit in sui similitudinem. Oremus igitur ut ceu columna in domo, mens in anima, in humano verò genere homo iustus, permaneat ad calamitatū remedium. nam hoc incolumi de publica salute desperandū non est: per quem opinor servator deus presentissimam medicinam propitiā suam potentiam supplicibus cultoribus suis porrigit, utendam ad salutem ægrotantium, qua oblinantur animæ vulnera, inflicta per ignorantiam, iniustitiam, & plurimorū aliorum vitiorum aciem. Exemplum extat in Noë iusto, qui ingenti diluvio deuoratis tot partibus animæ, fortiter supernatans fluctibus, euasit omni clade superior: & servatus amplas pulchrasq; radices ex se emisit, ex quibus tanquam planta enatum est genus sapiens, quod mites partus progerminans triplicem Israeliticum fructū attulit, menturas aui, Abraham, Isaac, & Iacob. Est enim & erit & fuit in rebus virtus, quam tēporum difficultas fortassis obscurat interdū in hominibus, emergit tamē illa denuo, deo dante feliciora secula: quando & Sarra; id est prudentia parit masculum, non annis florens aut ætate, sed vigore illo nullis tēporum iniurijs obnoxio. dicitur enim: Reuertens veniam ad te eodem anni tēpore. & habebit filium Sarra vxor tua. Hactenus de donis quæ deus vel perfectis viris largitur, vel propter eos alijs. deinceps narratur, quod profectus est Abraham sicut locutus est ei dominus.] Hic autem est ille finis qui à præstātissimis philosophis celebratur, videlicet iuxta naturā vivere. Id fit quando mens ingressa virtutis semitam, incedit per rectæ rationis vestigia, & deum sequitur memor eius præceptorū, habens ea rata dictis factisq; omnibus. Profectus

Profectus enim est sicut locutus est ei dominus. id verò idem est quod, sicut loquitur deus. loquitur autem pulcherrimè & laudabiliter. nec aliter vir bonus facit singula, callē vitæ irreprehensibiliter dirigens, adeo ut opera sapientis nihil differant à diuinis eloquijs. proinde aliubi ait: Fecit Abraham vniuersam legem meam. Lex porrò nihil aliud est proculdubio, quàm diuinum eloquium, faciendæ præcipiens, vitandæ prohibens: sicut testatur qui dicit quod desumpsit legem ex verbis ipsius dei. Quod si dei verbum est lex, & vir bonus ex præscripto legis agit, ergo facit quod dei verbum imperat: unde sequitur, dei verba opera esse sapientis. Finis igitur est iuxta Mosen sacratissimum, sequi deum, sicut & aliubi dicit: Post dominum deum tuum ambula-bis, sed non motis pedibus. homini enim terra est pro vehiculo: deo verò ne mundus quidem vniuersus. Proinde per allegoriam docere videtur animam ut sequatur diuina placita, quæ referuntur ad summi authoris honorē. nec hoc contentus quod magis accendat honestatis desiderium, hortatur ut ei adglutinetur. ait enim, Dominum deum tuum timebis, & eum solum coles, & adglutinaberis ad eum. Quo glutine? quo? nimirum pietate ac fiducia. nam his virtutibus mortalis natura cū immortali vnitur & coaptatur. nam & Abraham postquam credidit propinquus deo dicitur. Sed in hoc itinere si quis nec lassetur genibus, nec per socordiā ad vtrumvis latus aberrer, incedēs per viā mediā, & bonos cursores imitans: inoffense decurret per vitæ stadium, moxq; ad finē delatus coronas accipiet ac digna præmia, nisi fortē non sunt coronæ ac præmia, non laborasse frustra, sed pertigisse ad prudentiæ finem arduum. Quis est igitur finis recte sapiendi? seipsum & omnem creaturam damnare stultitiæ. nam agnoscere suam ignorantiam, finis est scientiæ, cū vnus solus sit sapiēs qui solus deus est. ideo pulcherrimè Moses inducit eum & patrem omnium rerum & iudicem dicens: Vidit deus omnia quæcunque fecerat, & ecce bona valde. Nemini enim licebat totam creaturam diligenter perspicere, nisi ei qui creauerat. Adeste nunc vos qui fastu, ignorantia, arrogantiaque turgidi sapientes vobis videmini, aientes vos non solum certo scire singula, sed & causas eorum audere reddere, tanquam mundi creationi interfueritis spectatores, & opifici res singulas disponēti fueritis à consilijs. omitte cætera simul omnia, vos ipsos potius cognoscite, & quinam sitis certò pronūtiare, siue spectetur corpus, siue anima, seu sensus, seu ratio. vnum saltem non magnū declarate, quid

quid sit visus, & quomodo videatis. quid auditus, & quomodo audiat. quid gustus, tactus, odoratus, & quomodo exerceatis hæc singula. aut quinam sint horum fontes, unde manat eorum essentia. nolo enim ut lunam, solem, ceteraq; mundana & celestia longè remota, de quorum præcellenti natura homines vani sublimes affectis fabulas, prius quàm ipsos discatis & scrutemini. nam hoc factum tum demum fortasse credetur etiam de alijs differentibus. nisi autem quinam ipsi sitis doceatis, ne putetis vos testes aut iudices certos fore de alijs. Hæc cū ita se habeant, mens initiata pendit vestigal perfectio deo iuxta sacras literas. lex enim tributum est domini. Quando igitur pendit? quando ad locum quem indicavit ei dominus dei tertia pervenit, præteritis pleriq; partibus spatiorum temporalium, & iam transit ad naturam expertem temporis. tunc enim etiam dilectum filium sacrificabit non hominem: nō est enim puericia vir sapiens: sed animæ virtutibus referta: scitum masculum, fructū ex ipsa germinantem, quo ipsa nescit quomodo facta sit gravior, diuinam progeniem, ex visione dei ut opinatur conceptam: quod quomodo sibi acciderit, ipsa ignorare se fatetur dicens, Quis nuntiabit Abrahamo, quasi vix credenti ortum docti sine præceptore generis, quod Sarra lactat puer, non à Sarra lactatur. quod enim à seipso docetur, nutritur à nemine, sed nutrimentū est aliorum, ut idoneum ad docendum, nec opus habens discere. Peperi enim filium, nō ut Aegyptiæ mulieres vigore corporis, sed ut Hebrææ animæ, in senectute mea. quādo quicquid est sensibile ac mortale marcescit, repubescunt autē intelligibilia & immortalia, quæ veneratione honorēq; digna sunt. & peperi absq; obstetricis opera. parimus enim vel prius quàm vlla humana industria scientiāq; ad nos veniat, absq; consuetis adiumentis, quoties deus probos fetus seminat gignitq;, qui largitori suo meritō iuxta legē de gratitudine reddunt. ait enim: Dona mea, munera mea, sacrificia mea, ea curate offerri mihi. Hic est finis viæ sequentiū verba & opera legitima, & incedentium qua deus deducit, quisquis autem in ea deficit, ab esuriēte avidoq; voluptatum & liguritore affectū Amalec, qui interpretatur populus elingens, excidetur. Narrant autem oracula, hūc esse insidiatorem. nam quando videt traiecitille robur potentiarum animæ, cooritur ex insidijs, & defessos cedit in ultimo agmine. est autem lassitudo alia facile succumbens per debilitatem rationis non valentis labores onerāq; perferre quæ virtus postulat, quales in extremo agmine de-

prehensi

prehensi opprimuntur absq; negotio. alia verò honesti laboris patiens, & quæ bona sunt omnia fortiter perferens, quicquid autem vile etiam si leuissimum baiulare dedignans, & abiciens ut sarcinam grauissimam. ideo virtutē lex apto nomine Liam appellat, quæ interpretatur fatigatio: quia malorum hominum vitam onerosam ac grauē, suapte natura fatigationē afferre arbitrata, ne aspicere quidē dignatur, deflectens ad illū solum pulchrum oculos. Debet autem curare mēs, ut non modo indefessa & intenta sequatur deum, verū etiam per callem rectū incedat, nec ad dextra declinans, nec ad laua, in quibus terrenus Edom stabulatur, nunc abundans & copiosus, nunc inops & egenus. Satiū enim per viam mediam incedere verē dictam regiam, quam ille magnus & solus rex deus muniuit in vsum animarum virtutis studiosarum. Quapropter quidam qui mansuetam socialēq; colunt philosophiā, mediocritates virtutes dicunt esse, quas in confinio locant: quoniam arrogantē plenā iactantia vitium est, & affectata humilitas contemptui sit obnoxia: mediū verò temperamētum meritō habetur perutile. Illud autem, Abijt cum Lot, quid sibi velit considerandum, Lot interpretatur declinatio. Flebitur autem mens, nunc bonum, nunc malum auersando: quod utrunq; interdū in vno & eodem videre licet. Sunt enim quidam dubitatores ambigui ad utrunque declinantes parietem, ut naui ventis iactata contrarijs nutantes, & tanquam in bilance susque deque vacillantes, nec valentes consistere: quorum ne ad meliora quidem conuersio laudem meretur, ut quæ impetu quodam sit, non ex animi sententiā. In horum numero Lot quoque censerī debet, spectator quidam, qui nunc narratur peregrē profectus cum amatore sapientiæ. Decebat autem ut sicut cæperat pergeret, ignorantiam dedisceret, nec cursum ad eam denuō reflecteret. Verū non ideo comes fit, ut melioris imitatione proficiat, sed ut & illi sit impedimentum ac remora, utq; deducat eum in lubrica. id argumento hoc colligitur, quod alter in morbum pristinum recidens captiuus abducitur ab hostibus animæ: alter cauens sibi ab eius insidijs, modis omnibus vt separaretur dabit operā. quæ separatio non mox fiet sed postea. nunc enim contemplationes eius ut tum primum incipientis res diuinas cōsiderare, debiles sunt & instabiles: vbi verò confirmatæ fuerint, poterit illecebras & assentationes ut rem infestam & suapte ingenio caueri difficilē, à se se iungere. Hoc est enim illud accidens animæ, quod non facile excutitur, impediēs eam ne ce-

leri cursu ad virtutem properet. Idem etiam quando Aegyptum reliquimus, id est, vniuersam regionē corporis, & vt affectus disceremus, secuti sumus Moysis prophetica monita, à tergo inharens remorabatur nostrum exitum, properantes retardās prae inuidia. narratur enim quod promiscua turba multa vnā cū eis ascendebat, oues bouesq; & iumentorū ingens numerus.] Hac promiscua turba, vt verum fateamur, nihil aliud erat quā animae bruta dogmata. & valde apte mali viri anima promiscua vocatur. Cū enim sit colluies quādam opinionum inter se pugnantium, vna licet in varietates scinditur innumeras. ideo nō solum promiscua turba, sed & multa dicitur. nam qui vnum solum spectat, simplex, sincerus, & verē lenis est. qui verō multos fines vitæ habet propositos, multus, promiscuus, & reuera inæqualis ac asper est. Quamobrem oracula meditatorem virtutis Iacob nitida cute introducunt, hispidum autē Esau deditū turpibus studijs, propter istam promiscuam & inæqualem turbam, conflatam e cōuenis & miscellaneis opinionibus. Sic factum est vt mens quæ potuerat properato itinere corpoream regionem Aegyptum effugere, & virtutis hereditatē assequi triduo, adiuta triplici lumine, memoria præteritorum, manifesta vi præsentium, & spe futurorum, per annorum quadraginta spatium longissimum attereretur, per ambages errās propter morum varietatem, cū debuisset per cōpendiariam rectāq; viam iter facere. Hæc est quæ nō solum gaudet paucis aliquot cōcupiscentijs, sed nullā omnino præterire dignatur, vt vagetur per omnes totius eius generis species. Dicitur enim de istis admixtitijs, quod in genere cōcupiscentia laborabant, non vna quāpiam eius specie. Et sedētes flebant. Intelligit enim mens se parum proficere, & quando non potest quæ cupit assequi, lacrymatur ac gemit. Atqui gaudere debuerat quod in morbis affectibusq; successum non haberet, & pro magna felicitate ducere in his penuriā egestatēq; attamen etiam virtutis fodalibus interdum contingit lacrymari & languere, vel præ cōpassione in calamitatibus insipientium quibus tanguntur vt eiusdem naturæ participes, vel præ gaudio. id fit quoties conferim bona inexpectata more imbris inundant. Vnde mihi videtur natum illud poeticum *δακρύειν*, id est, subridens oculos lacrymis suffusa nitēteis. Cū enim incidit in animam ob insperatam aliquam felicitatem ingens lætitia, noua quadā mole auget eam, vt vix capiatur à corpore, ex qua compressione manat liquor nominatus lacryma, de quo

quo in hymnis canitur, Cibabis nos pane imbuto lacrymis. & Verſæ sunt mihi lacrymæ in panem interdiu noctūq;. Sunt enim mēris cibus lacrymæ natæ ex bene affecto risu & honesto, quando colliquante diuino desiderio lamentū creaturæ in hymnum illius increati vertitur. Sunt tamen qui istam promiscuam & inæqualem turbam excludunt à se ac separant, quippe qui gaudent solum deo caræ gentis consuetudine. alij cum illa quoq; scodus ineunt, quærentes vitæ compendium, & humanarum diuinarumque virtutum facientes confinium. in quo vtrisque affines sint, tum his quæ verē sunt, tum his quæ esse existimantur. In hac opinione etiam reipublicæ administrator est, qui Ioseph nominari solet, quem in paternis exequijs deducunt omnes serui Pharaonis, & seniores aulici, & omnes seniores Aegypti, & vniuersa ipsius Ioseph familia, & fratres eius cum omnibus patris domesticis. Vides vt mediū inter Pharaonis paternamq; familiam ordinē hic vir ciuilis teneat, vt ex æquo potiatur & rebus Aegypti corporeis, & rebus animæ, quæ omnes in paternis ædibus sunt reconditæ. Cū enim ait, Dei sum : & cætera his similia, ritum paternæ domus retinet. quando autem ascendit curram potestatis secundæ à Pharaone, hoc est mente quæ regnare sibi videtur, fastum Aegyptiacum rursus constabit. Sed miserior est rex qui putatur illustrior, & primario cursu vectatur. Nā in rebus inhonestis excellere, insignis turpitudine est: sicut secundo loco censerī, leuior miseria. Potes tamen ambiguum eius animum discere vel ex iureiurando, dum modo per sanitatem, modo per non sanitatem Pharaonis iurat. verūm hæc posterior formula cum negatione refert disciplinam paternā semper infestam affectibus, & optantem eis exitium : altera verò Aegyptiam, quæ cupit illos incolumes. ideo quāuis tanta multitudo simul ascenderet, promiscua turba non vocatur: quoniam quicquid perspicaci & amico virtutis populo miscetur, præter virtutem eiusq; opera, promiscuum cōfusumq; videtur: in humili autē multitudine omnes ex æquo amant ac honorant terrena præmia. Hos igitur ceu fucos insidiantes alienis laboribus, & ideo comites itineris, excludit, vt dixi, amator prudentiæ. cæterū eos qui sequuntur vt imitentur, amplectetur propter honestatis æmulationē, partes conuenientes eis attribuēs, ait enim: Ex comitibus meis Eschol, Aunan, Mambre, portiones accipiēt. quod dicit de generosis moribus & spectandi cupidis. nam Eschol bonam indolem significat, ab igne ducens nomen : quoniam quod generosum, idem

audax est & calidū, inherens omnibus quæ attingit. Aunan vero spectandi cupidum: interpretatur enim oculi, quod anima oculos aperiat tranquillitatis desiderio. Amborum hereditas est vita contemplatiua, quæ Mambre appellatur, & à visione denominatur: at contemplationi visus aptissimus est atq; familiarissimus. ab his autem pædōtribis vnctus intellectus si non cesset ab exercitationibus, properè cōsequitur perfectam prudentiam paribus gressibus, nec præcurrens, nec à tergo relinqui sustinens, sed perpetuo hærens eius lateri. Id liquet ex oraculo, in quo aperte dicitur, quod perfecti ambo ascenderunt in locum quem indicauit deus: quæ quidem egregia fuit virtutum paritas, certante laboris industria cum agilitate natiua, & arte cum bene nato feliciq; ingenio ex seipso discente, ita vt paria virtutis præmia perciperent. ac si pictura ficturæ ve nō solum immobilia in animāq; facerēt opera, sed & per se mobiles animatāsq; picturas atq; statuas. Tunc enim artes quæ prius imitabantur opera naturæ, in ipsas naturas verse viderentur. Cæterum quisquis in tantā sublimitate eleuatus fuerit, nullam animæ suæ partē infra in rebus mortalibus immorari sinet, sed omnes tanquam ē cathena pendentes simul attrahet. ideo tale oraculū illi sapiētī est redditum: Ascende ad dominum tuum, tu & Aaron & Nabad & Abiud, & septuaginta seniores Israel. hoc est, ascēde o anima ad eius Qui est contemplationem, compositē, rationaliter, sponte, intrepide, amanter, in numeris sanctis perfectisq; septenarij decuplicationem Aaron propheta dicitur Moysi, in lege sonorus sermo, mētī prophetans. Nabad autem voluntarius interpretatur, qui non coactus colit deum. Abiud verò pater meus. hic nō propter imprudentiam domino, sed propter prudentiam patre opus habet deo. Sunt autem hæ potentie stipatrices mentis illius quæ regnum meritō tenet, à quibus eam deduci fas est. Enimvero periculosum est animam incomitatam ad contemplationem eius Qui est ascēdere, si viam nesciēs tale quid audeat, quod ex ignorantia temeritatēq; magni casus proueniāt. Quamobrē precatur Moyses, vt ipse deus viam ad seducētem indicet. dicit enim: Nisi tu ipse vnā proficiscaris, ne educa me hinc. Quia omnis mortuus absq; fauore diuino dānosus est: & præstat hic manere oberando inter mortales, sicut magna pars humani generis, quam ad cælum à seipsis elatos subuerti per arrogātiā, sicut plurimis sophistis contigit, ratis sapientiam inueniri per rationes probabiles, non per fidem in rebus certissimam. Fortassis autem etiam tale

ale aliquid hic significatur: neme in altum extollas, diuitias, gloriam, honores, principatus, & alia quæ bona dicuntur concedens, nisi me ipse comitaberis. nam ista nunc calamitates, nunc vtilitates ingentes afferunt: vtilitates deo gubernante sententiam, calamitates alioquin. plurimis enim bona quæ dicuntur cum reuera non sint, causa fuerunt malorum exitialium. sed qui deum sequitur, necessarios habet comites eius sermones, qui nominari solēt angeli. Proinde legitur quod Abraham vnā faciebat iter deducens eos. o societatem pulcherrimam, qua deducens deducitur, reddens quod accipit, non aliud pro alio, sed illud ipsum solum, quod paratum erat ad referendam gratiam. Donec enim non perficitur, dei verbo vtitur duce itineris, iuxta illud oraculum: Ecce mitto angelum meum ante faciam tuam, vt custodiat te in via hac, & inducat te in terram quam præparauit tibi. Attende ei, & audi eum, caue sis inobediens. non deseret enim te. eam nomen meum est in eo. at postquam ad scientiæ cacumen peruenerit, cum contentione currens æquiparabit quem paulō antè secutus fuerat. Iam enim ambo futuri sunt asseclæ omnipotentis dei, nemine in comitatu eorum se ingerente qui dissentiat: atque etiam Lot separato, qui flebat hætenus animam, alioqui perstare in recto ingenio valentem.

Erat autem Abraham, inquit scriptura, annorum septuagintaquinque, quando peregrinatus est in Charran.] De hoc septuagintaquinque annorum numero, cum rationem iam anteditis consonam habeat, aliās dicitur diligentius. quæ sit autem Charrā, quæ ite inde migratio, prius scrutabimur. Neminem latere puto, qui modo leges sacras legit, quod Abraham primum ē Chaldæorum terra demigrans habitauit in Charran. Vbi defuncto ipsius patre, hinc quoq; profectus est, vt iam duos locos reliquerit. quid igitur dicemus? Chaldæi præ cæteris nationibus elaborasse videntur artem astronomicam & genethliacam, terrena sublimibus, & cælestia coaptando terrestribus, tanquam ratione musica ostendentes rerum concentum pulcherrimum, per istos vniuersi partium affectus mutuos, disinctarum quidē locis, sed cognatione non item. Hi suspicati sunt mundum quem videmus, aut ipsum esse deum solum, aut eam quæ inest vniuersalem animam: quam vbi sub nomine fati & necessitatibus consecrarunt, summa impietate repleuerunt vitam humanam, persuasam quod præter hæc quæ videntur nulla sit rerum causa alia: sed solis, lunæ, stellarumque cæterarum cursus tam

bona quàm mala dispēsent singulis. Huic sententiæ de vniuersi partium inter se societate atq; cōmercio Moyses videtur subscribere, docēs vnum esse mundū, & hunc creatū. Nam cum sit creatus & vnus, verisimile sit essentias elementales particulares subijci causis cælestibus quarū ipse sunt effectus, sicut accidit corporibus vnitis vt contineantur à se inuicē. Verū de deo lōgē aliter sentit: nec mundum, nec mūdi animam esse deū primarium: nec ad stellas aut earum choreas referēdos casus hominum. sed contineri hanc vniuersi machinā inuisibilibus potētis, quas ab extremis terræ ad extrema cæli extendit opifex, prospiciens ne dissoluerētur quæ semel tam pulchrē colligauerat. nam hæ potentie sunt vniuersitatis nunquam rumpenda vincula. ideo si quando in lege dicitur: Deus in cælo supra, & in terra infra: nemo cogitet hæc vt sunt dici. nā eum Qui est continere, non contineri pie credimus. potentia dei hæc est, per quam disposuit, ordinavit, ornavitq; omnia: quæ propriè bonitas est, aliena ab inuidia maleuolētiāq; gratiarum verò mater, per quas cuncta ex non esse ad esse perduxit. nam Qui est vbiq; opinione intelligitur, cum reuera nusquā appareat, vt verissimū sit illud oraculū: Ego indemonstrabilis, sed quasi demonstrabilis, inuisibilis, sed quasi visibilis, cum sim ante te. Ante omnē enim creaturā, & extra omnē incedit, nec cuiquā insistit. Hæc dicere solitus ad subuertenda Chaldaica dogmata, pergentes adhuc Chaldaizare, sic ad veritatem reuocandos sibi existimat, appellās eos his verbis: Cur ō mirandi viri subito à terra in tantam sublimitatem euecti, & super aërem quoq; promergentes vēstamini per æthera, vt solis motus perquiratis & lunæ circuitus, ceterarūq; stellarum choreas cōcinnas à vobis celebratas. maiora sunt hæc quàm pro capto vestrarum mentiū, quippe quæ ad felicem diuināq; sortem pertinent. Descendite igitur à cælo, & hoc facto non terram denuo, nec mare fluuiosq; aut stirpiū animantiumq; species inquire, sed solos vosipsos vestrāq; naturam scrutamini, ne alibi malitis habitare quàm intra vosipsos. considerando enim domi quid dominatur quid subijcitur, quid animatū quid inānime, quid brutū quid rationale, quid mortale quid immortale, quid melius quid deterius, mox cognitionem dei huiusque operū percipietis. Cogitate, sicut nobis inest mens, ita huic vniuerso suam inesse. & quod sicut nostra principatū dominiumq; qui in nobis sibi vindicans, singulis nostri partibus imperat: sic rerum omnium habet imperium, pro potestate ac iure mundum

dum regit, prospiciens non tantum potioribus, sed & obscurioribus in speciem. Migrare igitur ab ista curiosa inquisitione rerum cælestium. Vosipsos, vt dixi, inhabitare, Chaldaeorum terra, hoc est opinione, relicta, demigrantes in Charran, sensuum regionem, quod est corporeum mentis domicilium. nam Charran specus interpretatur, qui specus loca sensuum significant. in his enim ceu caernis ac foueis sensus insunt, visus in oculis, auditus in auribus, odoratus in naribus, gustus in faucibus, tactus in toto corpore. In his tempus terite, his per otium vacate, singulorum naturam quoad fieri potest perquirite, & animaduertis singulorum bonis malisque, hæc fugite, illa eligite. ac tum demum excussis diligenter ædibus proprijs, & perlustratis singulis earum partibus, excitate vosipsos, & migrationem querite, quæ non mortem, sed immortalitatem polliceatur: cuius indicia manifesta vel in his corporeis sensuum caernis degētes videbitis, nonnunquā in somnis. Tunc enim mens in secessu quodam posita, & à sensibus cæterisq; rebus corporeis digressa, cum seipsa colloquitur, veritatem considerans velut in speculo, deterfis omnibus imaginationibus, quæ ex cōtagio sensuum inhæserant, & diuino furore correpta vaticinatur per somnum de certissimis futurorum euentibus. nonnunquam autem etiam vigilantes: cum aliquis contemplationem quampiam philosophicam nactus eam sequitur, oblitus aliarum rerum domesticarum corporis, depulsis etiam sensuum illectamentis, si qui sunt impedimento ad intelligibilem contemplationem auide properantibus. tunc enim & oculos claudunt, & aures obturant, & appetitus alios cohibent, querendo tenebras atque solitudinem: ne animæ oculus, cui diuinitus datum est intelligibilia cernere, obscureretur ab vlla re sensibili. ad hūc modum edocti mortalia relinquere, discetis persuasiones & de illo Ingenito: nisi fortè putatis, nostram quidem mentē exutam corpore, sensu, ratione, & his hominibus nudatam posse res inspicere: deum verò qui est mens vniuersitatis, non esse extra vniuersam rerum naturam, & continere, non contineri, non modo providentia penetrantem more humano, verum etiam essentia, sicut deo dignum est. nam nostra mens non fabricauit suum corpus, sed est alienum opificium. ideo corpore tanquam vase concluditur. at vniuersi huius mēs creauit omnia. opifex autem opificio suo potior est. itaque nunquam contineretur à deteriore se: & alioquin non conuenit patrem contineri à filio, sed magis filium confoueri patris

tris providentia. Ita paulatim demigrans mens, ad pietatis sanctitatisque patrem perueniet, relicta genealogia prius, à qua persuasa fuerat credere mundum hunc esse deum primatium, non dei principis omnipotentis opificium: & stellarum cursus motusque esse causas humanarum vel calamitatum vel felicitatum. Deinde consideratis rebus suis, philosophata in domo propria, de corpore, de sensu, de ratione, & cognito iuxta illum versiculum, Aedibus in nostris quæ praua, aut recta gerantur: aperta via quæ ab ipsa sumpto initio, spem faciat intelligendi patrem illum quaesitu coniectaturque; difficilem, post seipsam cognitam fortasse deum quoque noscet, non amplius hærens in Charran, hoc est instrumentis sensuum, sed in seipsam reuertens. non est enim possibile ut qui adhuc mouetur non tam intellectu quam sensibus, ad eius Qui est considerationem perueniat: quamobrem & ille vitæ modus in ordine optimo collocatus à deo, Samuel nomine, non dat Sauli præcepta regnandi, quamdiu inter vasa delitescit, sed inde protrahit. Scitanti enim an ullus vir eò venisset, respondet oraculum: Ecce inter vasa se occultat. Hoc audito quid debuit facere homo ingenio docili, nisi eum illinc protrahere? Accurrens, inquit, promittit eum illinc, quia latet inter animæ vasa, corpus sensusque, non erat dignus qui audiret præcepta legesque regias. Dum regnum dico, sapientiam intelligo, & sapientem regem. Post demigrationem igitur discussa caligine, iam futurus erat perspicacior, itaque merito & sensuum regionem, cui nomen Charran, relinquendam censet amator scientiæ, relinquit autem iam septuagenarius, & quinque annos natus insuper: qui numerus sensibilis naturæ insensibilisque, senioris iuniorisque, corruptibilis & incorruptibilis est confinium. nam intelligibilis, senior, incorruptaque ratio in Septuaginta est: sensibilis iuniorque quinque sensus æquat numero. ad hanc meditator adhuc se exercens examinatur, qui nondum potest ferre palmam absolutæ victoriæ. Narratur enim quod in vniuersum errant septuagintaquinque animæ in Iacob progenie. Ad hunc enim numerum contententes de virtutis possessione in reuera sacro certamine pertinent animæ, colluctantes cum prognatis è corpore vitij, nondum rationem adeptæ, sed adhuc abreptæ à turba sensuum. Iacob enim luctantis in puluere, & supplantare conantis, non victoris nomen est. sed quando visione Dei dignus habitus mutato nomine dicitur Israel, ratione septuagenaria tantum vitur, exciso sensuum quinario, dicente scriptura:

ra: In animabus septuaginta descenderunt tui patres in Aegyptum. hic est numerus Moysi illius sapientis familiaris. nā optimates ex omni numero selecti septuaginta fuere, seniores omnes, non ætate, sed prudentia, consilijs, sententijs, atque priscis moribus. Hic numerus consecratus offertur deo, quoties vnā sacrificantur perfecti fructus animæ. præceptum est enim ut tabernaculorum festo præter alias victimas iuueni septuaginta holocaustum adolerentur deo, pro septuagenaria ratione, iuxta quā parantur & principum phalæ, quarum vnaquæque septuaginta singulos pēdebat. quoniam quæcumque sociæ fœderataque sunt in anima, reuera pōdus & vim habet, sanctam septuagenariam rationem, quā Aegyptus, virtutū hostis & affectuū sociæ natura, lugere introducit. nam luctus apud eius ciues finitur septuaginta dierum numero. Ergo hic numerus ut dixi, Moysi familiaris est: alter ille quinq; sensuum, amati corpus & bona externa, qui Ioseph vocatur. Intantū enim ei curæ sunt, ut fratre vterinum, sensualem (non agnoscit enim ex eodem patre natos) eximij quinque donet vestibus, ornandos sibi honorandisque, sensus existimans. Aegyptum quoque totā in præfecturas describit, ut sub certis magistratibus annua tributa pendant & vectigalia. Iubet enim eos frumentum vendere, hoc est materiā & alimentū copiosum recondere in vsum quinque sensuum, ut eorum vnusquisque delictetur affatim expletus suis desiderijs, & mentem tot rebus congestis grauata demergat. Epulantibus enim sensibus mens fame laborat, sicut ediuerso illis ieiunantibus ipsa hilaritate fruitur. Nō vides quod & illæ quinque filiæ Salpaad, quas dico quinque sensuum allegoriam, è tribu Manasse natæ sunt, qui filius fuerat Iosephi, tempore senior, potentia iunior? merito, vocatur enim ex obliuione, quod idem atque sensus est. Reminiscencia verò secunda post memoriam censetur, à qua Ephraim denominatur, quā interpretatur frugifer. hoc enim fructu optime alitur anima, videlicet pertinaci memoria. Loquuntur igitur virgines ut ipsas decet, Pater noster mortuus est. Mors autem reminiscencia, est obliuio. Et mortuus est ob nullam culpam suam. Recte, nam obliuio non est passio voluntaria, sed externum quoddam accidens. huic non filij nati sunt, sed filiæ, quia vis memoriæ suapte natura efficax, mares procreat. Quod autem obliuiosum est, sopita ratione parit feminas, quippe rationis expers. irrationalis autem partis animæ sunt filiæ quas sensus intelligimus, hunc Salpaad si quis à tergo reliquit præcurrens, nondum tamen

tamen Moſen curſu aequare valens, temperato mixtoq; vtetur numero quinto ſupra ſeptuagenarium, qui ſignificat ſenſitiuum intellectiuiamq; naturam, quādo ambæ ad generationem vnius irreprehenſibilis ſpeciei conueniunt. itaque admiror patiētiam Rebecam, dum perfectam animam habenti, & aſperitates affectuum ac vitiorū exuto hortatrix fit vt in Charran auſugiat. dicit enim: Nunc igitur fili audi vocem meam, & ſurgens fuge ad Laban fratrem meum in Charran, & habita cum eo dies aliquot, donec auertatur furor & ira fratris tui à te, & obliuiſcatur quid feceris ei.] Eleganter profectionem ad ſenſus fugam appellat. nam reuera mens tunc fugitiua fit, quādo relictis familiaribus ſibi rebus intelligibilibus, vertitur ad contrarium ſenſibilem ordinem. Interdum tamē expedit eſſe fugitiuum, ſi hoc fiat non melioris odio, ſed propter vitandas deterioris inſidias. quid igitur hortatur patientia? mirum quiddam & optabile. Si quando, inquit, vides iritatum exaſperatumq; furorem aut irā in teipſo, aut quopiam alio, ſeruiente ingenio feroci brutōq; caue amplius etiam exaſperes. fortaiſis enim morſum inſigeret immediabilem. cura potius vt feruorem illum excandefcentiamq; refrigeres ac mitiges. nam ſi ad māſuetudinem redierit, nihil cuiquam nocebit. at quomodo id oportet fieri? ſumpta in ſpeciem alia perſona & habitu alio, primum obſequere eius volūtati, nihil contradicens. dic te eadem cum illo amare odiſſeq; ſic enim placabitur. tum verò ſimulatione omiſſa, nihil amplius ab eo timens periculi, facile reuerteris ad curam rerū tuarum. nam ideo Charran inducitur plena pecudibus, & habitatores eius pecuarij. Quis enim locus conuenientior eſſe poſſet brutæ naturæ, & eius curatoribus, quā ſi ſenſus noſtri? Scitāte igitur meditatores: cuiates ſint, reſpōdent vera paſtores, Carrenos ſe eſſe. nam eſt ſenſu brutæ, ſicut eſt mente rationales, potentia proficiſcuntur. Percontante verò amplius, num norint Labanem, merito aiunt ſe noſſe. nam per colorem putantur omnes qualitates innotefcere. colores autem & qualitates Laban ſignificat. Et hic ipſe autē ubi perfectus fuerit, relinquet ſenſuum domū, & animā in quantum animā conſtruet, quam adhuc in laboribus & ſenſibus verſando imaginatur. dicit enim: Quādo ego quoq; mihi domum faciam? quando contemptis ſenſibus & ſenſibilibus, mentem & cogitationem habitabo, verſaborq; cum rebus ratione contemplandis, ſicut perquiſitrices rerum obſcurarum animæ, quæ obſtetrices ſolēt nominari. nā hæc faciunt propria tecta & prom-
ptuaria

ptuaria ſtudioſis virtutis animabus. Sed nullum munitius adficiū quā timor dei, qui habentibus eum eſt pro arce inexpugnabili. Quoniam, inquit, timebant obſtetrices deum, fecerunt ſibi ipſis domos. Egreſſa igitur eſt Carrenſi agro mēs, dicitur peragraſſe terram vſque ad agrum Sichem, & quercum illam proceram. Videamus quid ſit peragrarē. Amor diſcendi eſt res ſuapte ingenio curioſa, quouis vadēs impigre, introſpiciēs omnia, nulla corpora, nulla negotia relinquēda inſcrutata iudicans. eſt enim à natura liguritor maximus ſpectaculorum ſermonūmq;, vt non contentus patrijs, peregrinos etiam longinquōſq; appetat. nam qui ſic affecti ſunt, abſurdum aiunt mercatores inſitorēſq; propter ſordida lucra traiſcere maria, & totam terram habitabilem oberrare, contempto aſtu ac frigore, ventis item vel nimijs vel contrarijs, adhuc ſenectute, valetudine, amicorum conſuetudine, vxore, liberis, alijsq; plurimis domeſticis voluptatibus, patria, honoribusq; ciuilibus, ſecura poſſeſſione patrimonio, & ſi quid aliud paruum magnumue remorari eos poterat. propter pulcherrimam autem & per omnes difficultates petendam diſciplinā qua excolitur ratio, non traiſcere omnia maria, omnes recessus terrarum luſtrare diligenter ſcitando ſicubi ſit aliquid pulchrum viſu vel auditu, & cum ingēti alacritate veſtigando, donec contingat queſitis deſideratisq; potiri. Peregrinare igitur anima, & ſi libet de vnoquoque homine iudica, quid corpus ſit, quid agat aut patiat, quid cogitationem ſenſus adiuuet, & quantum menti proſit. quid ratio, & quarum rerum interpreter, ad honeſtatem conferat: quid voluptas & concupiſcentia ſit, quid dolor & timor, quæ contra hæc valeāt remedia, ſiue depulſiua, ſiue præſeruatua. Quid imprudentia, quid intēperantia, quid iniuſtitia, quid carerorum morborum multitudo, quos peſtifera malitia ſolet parere, & quibus modis hi poſſint arceri. ediuerſo quid prudentia, iuſtitia, temperantia, fortitudo, ſagacitas, & in vniuerſum virtus omnis atque tranquillitas animi, & quomodo parāda ſint hæc ſingula. Perueſtiga & maximū illud perfectiſſimumq; hominem, mundū hunc, diſpice & partes eius ſingulas, ſeiunctas locis, vnitas potentijs: tum quodnam ſit illud inuiſibile vinculum quo vniuntur & coaptantur ſibi inuicem. Quæ ſi quærenti non ſtatim ſe offerent, noli tadio laboris deſicere. nec enim per otium iſthæc percipiuntur, ſed multis magniſque laboribus paranda ſunt. Quamobrem cupidus diſcedi in agro Sichem cōſiſtit: quod nomen interpretatur humeri ſuppoſitio,

positio, & laborem significat: quia parte hac mos est baiulari onera. id enim & aliubi memoratur de hoc ipso athleta in hunc modum: Supposuit humerum suum ad laborem, & factus est vir agricola. Itaque caue o mens, ne vnaquam languore succumbas, sed etiam si quid visum fuerit contemplatu difficile, id quod in te vim perspicendi habet, aperi, & rem penitus introspecte, collustrans omnia, ne quid te volentem in uitamue possit fallere conuiuentem per incuriam. Cæcus enim est somnus, vigilia cernit acutissime. Tibi sufficiat, si datur assiduitate quod queris assequi, & imaginatione comprehendere. Viden' ut & quercus procera in Sichem excreuit: per quam subindicatur firmum, solidum, nulla vi flectendum frangendumue robur, quod viro ad perfectionem tendenti necessarium est ferendis laboribus: ne animæ tribunal nominatum Dina (vox hæc iudicium interpretatur) in potestatem veniat erumnosi laboris, insidiatoris prudentiæ. Nam Sichem qui loco huic nomen dedit, filius est Emoris, brutæ naturæ: (Emor enim asinus dicitur) qui deditur imprudentiæ, alumnus temeritatis impudentiæque, iudicium mentis violare scelestus & corruptum pere ausus est: nisi quod celeriter prudentiæ familiares discipuli; Simeon & Leui, munitis prius rebus domesticis expeditionem fecerunt, & occupatos adhuc voluptuario labore, non circumciso ab affectibus, repente oppresserunt. propter oraculum enim, quod vetat meretricem esse inter Israël filias, hi virginem animam eripuerunt, fortiter contempto periculo. Videbantur enim non defore ultores violati fœderis, sed terror ille mox euauit. mox enim res ipsa falsam opinionem coarguit. Est profecto seuera scelerum ultrix, & iniuriam patientium auxiliatrix iustitia, quæ frustratur illudentes virtuti: quibus pessundatis, in virgineam integritatem restituitur, quæ videbatur cõstuprata anima. Videbatur inquam, nunquam enim corrupta fuit. nam ubi deest assensio, nec qui patitur verè patitur, nec qui præter animi sui sententiam laedit, reus est patrati facinoris.

PHILL

PHILONIS IVDÆI,
DE CONGRESSU QUÆ
RENDÆ ERVDITIO-
NIS GRATIA.

SARRA vxor Abrahami non pariebat ei. Hæbebat autè ancillam Aegyptiæ nomine Agar, dixitque Sarra ad Abraham: Ecce conclusit me dominus ne parerem: ingredere ad ancillam meam, ut suscipias ex ea liberos.] Sarra nomen interpretatur principatus meus. nam prudentia mea, temperantia mea, & particularis iustitia, aut vnaquælibet virtus alia, quæ mihi soli contigit, meus tantum principatus est. imperat enim mihi obsequenti voluntariè, pro regina mihi per naturam appositam. Hæc Moses, quod mireris, & sterilem ait, & fecundissimam, quandoquidem frequentissimam omnium nationum ex hac progenitam fatetur. nam reuera virtus quantum ad res malas attinet, sterilis est: bonarum verò tam fecunda, ut ne obstetricum quidem opem requirat, partu præueniens earum operam. si quidem animantes stirpesque per intervalla semel atque iterum ut plurimum in anno suos fructus afferunt, statim naturæ temporumque ordine virtus verò continuè sine cessatione parit omni tempore, non infantulos, sed probos sermones, inculcata cõsilia, facinora laudatissima. Sed neque diuitiæ possessores suos iuuant, nisi utantur eis: nec prudentiæ fecunditas nobis proderit, nisi fœtus nobis vtilis pariat. illa quidè non dedignatur cõiunctum coniugale, sed non quiniis maturus est tam laudato modestoque cõiugio, qualibus satis sunt sponsalia, quæ spem nuptiarum celebrandarum faciant. Ergo virtus principatum tenens in anima mea, parit quidè, sed non mihi. nondum enim possum per ætatem liberos ex ea suscipere, actiones prudètes, iustas piæque, propter multitudinem illegitimorum puerorum, quos mihi vanæ opiniones enixæ sunt. Nam horum educatio continuatque de his sollicitudines, cogunt legitimam & verè civilem sobolem negligi. Oprandum igitur ut virtus non solū pariat, quæ alioquin etiam parit: sed ut & nobis ipsi pariat, ut adepti semine eius atque progeniem, felicè vitam exigamus. Solet enim illa soli deo parere, primicias bonorum quæ accepit grate reddens ei qui semper virginè vuluam

vuluam, vt Moses loquitur, aperuit. ait enim, candelabrū, archetypum illud exēplar, ex vna parte lucere, videlicet ad deū versa. cū sit enim septima, sex cauliculorū media, bifariam in terniones diuisorum, & latus vtrunq; stipantium, sursum splendorem mittit ad illud vnum, quod aestimat lumē lucidissimum, & clarius quā vt admittat mortales oculos. ideo nō dicit Sarra non peperisse, sed negat eā cuius parere. Non sumus enim idonei prolem ex virtute suscipere, ni prius congregiamur cū eius famula. Est autem sapiētiæ famula musica logicā; qua liberaliter institui mur. sicut enim in domibus vestibula sunt ante ianuam, & vrbes habent sua suburbia per quā adeuntur: ita & ante virtutem artes liberales sitæ sunt. nam illa per hāc viam adiutur. Sciendum autem quod magnorum argumentorum magna esse conuenit etiam procēmia. virtus autem est argumentū maximum. habet enim materiā maximā, videlicet totā vitam hominum. meritō igitur non paruis vtetur procēmijs, sed grammatica, geometria, astronomia, rhetorica, musica, reliqua contemplatione logica vniuersa, quæ significantur per Agar Sarra famulam, sicut indicabimus. Dixit, inquit, Sarra ad Abraham: Ecce conclusit me dominus ne parerem. ingredere ad ancillam meam, vt filios ex ea suscipias. Corporum cū corporibus cotus, nihil aliud quā voluptatem quærentes, semouendi ab hoc sermone sunt. est enim hic cōgressus intellectus virtutisq; liberos sibi quærentium. quod si non cōtingat statim tanta felicitas, discit tamen ille despondere sibi eius famulam & sequestrā eruditionem. Vnde mirari libet verecundiam sapientiæ, quæ nō exprobrat nobis tarditatem gignendi, aut in totum sterilitatem: quamuis oraculū verē dicat quod non pariebat, non propter inuidiam, sed propter nostrā memetipsum culpā qui nō essemus idonei. Concluit, inquit, me dominus ne parerem. nec addit vocē illam Nobis, ne videatur opprobare infelicitatē alijs. Ingredere igitur, inquit, ad ancillā meā, mediārū encyclicarum artium disciplinā mediā, vt prius ex ea filios suscipias. post hac enim poteris etiam ex consuetudine cū domina genitis frui legitimis liberis. nam grammatica historias quæ apud poetas scripserunt; habentur te docēdo, intelligentiam & multiplicem cognitionem tibi præstabit, efficietque vt contempnas figmenta vanarum opinionum, dum spectas celebratas illas heroum & semideorū calamitates. musica verō cōmonstrans quid in rhythmis, quid in harmonia, quid in cantu discrepet, incon-

cinna

cinna ad concinnitatem reducet. geometria æqualitatis & proportionis semina indēs in studiosā animā, per contemplationem elegantia perpetuam, inseret amorem iustitiæ. rhetorica & mentem ad considerandum acutēs, & sermonem ad proferendas cogitationes exercens, rationalem verē faciet hominem, curans id quod illi propriū eximiumque à natura donatum est. dialectica rhetoricæ germana gemellāq; , vt quidam aiunt, falsos sermones à veris discernens, & sophismata persuasibilia redarguens, magnum morbum animæ deceptionem persanabit. In his & similibus versari ac præ exercitari profuerit. fortassis enim contingere nobis potest quod multis contigit, vt per famulas in reginarum virtutum familiaritatē nos insinuemus. Videntur vt & corpus nostrum nō prius solidis & lautis cibis vitur quā in pueritia nutritum sit simplicibus & lactarijs: ad eundem sanē modum existimandum est animæ quoq; pueriles cibos præparatos, artes liberales, & cōtemplationes singularum proprias: perfectiones autem & qui verē viros deceat esse virtutes. Cæterū huius mediæ disciplinæ præcipuas formas per duo signa discimus, per genus & nomen: siquidē Aegyptia genere, nominatur Agar. hoc autē interpretatur inquilinus. necesse est enim vt qui choreas encyclicarū cōtemplationum frequētat, & multiplicem eruditionē sectatur, terreno Aegyptiōq; sit adscriptus corpori, cū & oculis ad lectiones opus habeat, & auribus ad auscultandū, & reliquis sensibus ad tractāda sensibilia singula. nā sine iudicatio iudicari aliquid natura nō patitur. iudicatur autem per sensum sensibile, itaq; sine sensu non potest quicquā percipi in hoc mundo sensibili, quæ magna ex parte est philosophādi materia. sensus porro est animæ pars magis corporea, radicata in totius animæ conceptaculo: quod vas Aegyptus figuratē nominatur. hæc est forma generis, quā ancilla virtutis habet. iam alteram, scilicet nominis, qualis sit consideremus. mediā disciplinā inquilinæ ius habere contigit. nam & sapientia & qualibet virtus est scientia, sed ciuis & reuera huius vniuersitatis indigena sola ex omnibus: reliquæ disciplinæ secundum & extremum ordinem adeptæ, mediæ consentur inter ciues & hospites. ad neutrum enim genus in totum pertinet, & cum utroq; habent commune non nihil. nam inquilini conuersatione cum ciuibz fruuntur: sed quia non est eis cerum fixumq; domiciliū, consentur inter exteros. Sicut, opinor, adoptiui filij, quatenus hæredes sunt pro natiuis aestimantur: quatenus aliūde nati sunt, pro alienis. itaq; sicut

A

se habet

se habet hera ad ancillam, matrona ad concubinam, ita se habet virtus Sarra ad disciplinā Agar. iure igitur Abrahamo contemplationi scientiæque dedito virtus Sarra pro vxore fuerit: Agar verò, id est vniuersa encyclopædia, pro pellice. Ergo qui prudenter etiam discit à præceptoribus, Agarem nō rejiciet. est enim valde necessaria primarum disciplinarū possessio. Quod si quis paratus est certamina pro virtute subire, & indefessus exercet se continue, duas matronas ducet, ac totidē ancillas pellices. singularū autem diuersa sunt ingenia. matronarū altera, sanctissima optimē cōstitutā pacatissimāque morio, ex re Lia nomē habet. altera toti similis Rachel vocatur, ad quā intellectus certaminis exercitijsque cupidus se atterens acuitur. interpretatur autē vitio profanationis, non quod profane videat, sed cōtra: quia visibilia sensibiliaque, collata cū immortalī natura inuisibili & intelligibili, non religiosa sed profana esse iudicat. nam cū anima nostra bipartita sit, partim bruta partim rationalis, utriusque sua virtus est, Lia rationali parti, Rachel irrationali. exercet enim nos altera per sensus, & rationis partes, ut contemnamus omnia cōtemnenda, gloriam, diuitias, voluptatē, quæ vulgus hominū suspicit, & magna contentione persequitur, corrupto auditu, ceterorumque sensuum iudicio. Altera verò docet, ut inæquale asperamque viā, studiosis virtutis animabus inaccessibleē deuitemus, & inoffense perterritam à populo, strataque incedamus, nusquam labente vestigio. Necesse est igitur ut prioris ancilla sit eloquēdi facultas, & argutatio sophistica, præstigijs faciēs per coniecturas quasdam persuasibiles. Alterius verò, illa victus ratio quæ cibum potumque requirit. nam earum nomina, Zelpha & balla, extant in sacris literis. Zelpha idem sonat quod oris iter, & eloquēdi facultatē significat. Balla verò deglutitionem, quæ est mortalium animalium præcipuum firmamentū & summē necessarium. ab hac enim sustinentur corpora, & vitæ rudentes ab hac religati sunt ceu crepidine. Cū his igitur omnibus potentijs mediator ille habet consuetudinē, cū alteris ut ingenuis & ciuibus, cū alteris, ut ancillis & pellicibus. Expetit enim Liam, id est motum, qui sanitatem incorpore, in anima honestatem & iustitiam operatur. Rachelem etiam diligit, colluctans cum affectibus, & exercens se ad temperatiam, resistensque omnibus rebus sensibilibus. Duobus enim modis vtilitatem capimus, dum vel in pace bonis fruimur. vel in bello mala proligamus arcemusque. Per Liam antiquissima & præcipua bona percipimus: per Rachelem, velut ex hostibus

hostibus manubias. Huiusmodi est cum his matronis consuetudo. Opus habet nihilominus etiam Balla deglutitione mediator noster, sed ut ancilla & pellice. nisi enim edat & viuat, bene viuere non potest: quandoquidem indifferentia semper melioribus pro fundamento sunt. opus habet Zelpha quoque, differendi facultate, ut ratiocinatio duabus rebus in vnu collatis absoluat, ex cogitationis fonte, & riuo inde promanante per vocis organum. Verū isti pluribus vel vxoribus vel concubinis vsi sunt, ut in sacra scriptura legitur. At cum Isaac nō plures vxores, non pellex vlla, sed coniux vnica quam virginē puellam duxerat, est perpetua vitæ socia. cur ita? quia virtus quæ dicitur, qualis Abrahami fuit, pluribus eruditionibus indiget, legitimis iuxta prudentiam, adulterinis iuxta disciplinas quas liberales vocamus. idem quæ per meditationem absoluitur, quod genus virtutis Iacob sectatum apparet. meditationes enim constant ex compluribus varijs dogmatibus, antecedentibus, cōsequentibus, citius aut ferius occurrentibus, & labores nunc minores nunc maiores exhibentibus. At genus à seipso doctum, in quo Isaac censebatur, optimam inter omnes bonos affectus latitiam simplicem, meram sinceramque sortitum est, nec meditatione vlla nec doctrina ingens, ad quas parandas non solum matronis scientijs, sed & illis alteris pellicibus opus est. Cū enim deus scientias sine præceptore cælitus impluit, impossibile est delectari amplius ancillis & concubinis artibus, & teneri desiderio, tanquam filiorum dogmatum illegitimorum. Siquidem dominæ reginæque virtutis maritus appellatur, cui tantus honor contigit. ea Latine patientia, Hebraicè Rebeca vocatur. Nam quisquis naturæ suæ felicitate & fecunditate animæ sine labore sapientiam assecutus est, nullum profectum requirit amplius. habet enim in promptu perfecta dona dei inspirata per illas antiquas Gratias, quæ sibi optat perpetua. Et hoc est, opinor, cur ille author omnis benescientiæ, volens ratas suas gratias, ei qui acceperat, vxorem desponderet patientiam. Reminiscencia tamen secundum à memoria locum tenet, & reminiscens à memore. nam ille similis est videnti constantē bona valetudine, hic recolligenti se post ageritudinem. Nam obliuio morbus est memoriæ. Quisquis autē reminiscitur, necessum est, ut oblitus prius fuerit quorū meminerat. Memoriam sacra scriptura Ephraim nominat, quam vocē fertilitatem fructuū interpretari licet reminiscenciā autē ex obliuione ac Manasse vocant Hebræi. sic enim anima memoris profect

A 2 cen

ceu fructum quæ didicisti, nihil eorum amittens: reminiscens autem, ex obliuione euadit, quæ priusquàm admoneretur, tenebatur. itaque memori marito vxor cohabitare memoria: obliuiofo pellex reminiscens, Syria genere, iactabunda & arrogans. nã Syria sublimitas interpretatur. huius concubine reminiscens filius est Macheir ut appellant Hebræi, ac si Latine dicas, patris. nã qui reminiscuntur, putant à patre intellectu se cõmonesceri, nec reputant secum, quod is ipse aliquãdo admisit in se obliuionem, non facturus, si habuisset in potestate memoriam. Scriptum est enim: Nati sunt filij Manassæ, quos peperit ei cõcubina Syria, primum Macheir, qui genuit Galaad. Nachor quoque frater Abraham duas mulieres habuit, vxorẽ & pellicem. vxoris nomẽ Melcha, Ruma verò pellicis. sed non historicam genealogiam cõtexit legislator sapientissimus, quod absit ut quisquã sanus suspicetur: magis rerũ animę profuturũ est hæc narratio. quod si hæc nomina vertantur in linguã nobis vernaculã, quid sibi velint apparebit. age igitur scrutemur singula. Nachor idẽ est quod luminis requies, Melcha quod regina, Ruma significat videntẽ aliquid. Ergo lucẽ habere in mente bonum est. quod autẽ quiescit & cessat immotum, imperfectum bonum est. nam mala quiescere expedit, bona verò moueri. Quid enim prodest cessare bonum tibicinem aut citharistam, aut in vniuersum quemcunque artificem suam artem non exercere? nam sine actione sola cõtemplatio scientibus ad nihil est utilis. nec enim pancratiasta, pugilũ aut luctatur ex arena protrusus vllum fructum è studio suo referet: neque absolutus cursor, si corripitur à podagra, aut alioqui laboret morbo infesto pedibus. lumen autem animæ, solari simillimũ est scientia. nam sicut oculi splendore, sic mens illustratur sapientia, & vsque acutius cernere assuescit in unũta nouis semper cõtemplationibus. Itaque luminis quies Nachor interpretatur. & merito. Quatenus enim Abrahamum cognatione attingit, sapienciæ luminis factus est particeps. quatenus autẽ non est comitatus peregrinantem à creatura ad creatorẽ, à mundo ad mundi opificem, claudam & parum integram scientiam acquisiuit, resistentem cessantẽque, vel potius humi defixam morẽ statuã. Non demigrat enim e Chaldaica regione, hoc est non desinit ab astronomicis speculationibus, creaturam magis colens quàm opificem, & mundum magis quàm deum: imò mundũ ipsum deum esse credens, non omnipotentis opificium. Melcham autem ducit vxorem, non fortunatam aliquam reginam latẽ imperitantem

natio

nationibus aut ciuitatibus, sed appellatam tantum communẽ ea vocabulo. Quemadmodum enim Cælum, eò quod inter omnes creaturas præmineat, regem sensibilibus non inconuenienter quis dixerit: sic & sciẽtiam rerum cælestium, cuius professores habentur Chaldæi & astronomi, reginam scientiarum ipsi vocant propter excellentiam. Hæc igitur est matrona, concubina verò videns vnum aliquid, vel vilissimum. Proinde optimo generi contigit videre, quod est optimum, nempe eum Qui est. Nam Israel videns deum interpretatur. Secũdaria verò cupienti secunda fors obuenit, spectare cælum sensibile, stellarumque ordinem decentissimum, & choream verè musicam. Tertij sunt quidam disceptatores, qui naturas præstantissimas sensibilibus intelligibilibusque ne attingunt quidem, tantum circa parata ista sophismata tempus cauillando terentes. Horum concubina est Ruma, videns aliquid vel minutum, quia non possunt potiora scrutari, vnde aliquam vitæ vtilitatem capiant. Nam sicut apud medicos quæ dicitur logoiatria multum abest ut ægrotos adiuuet: remedijs enim & chirurgijs & diætis, non verbis morbi curantur: sic & in philosophia verba tantum quidam venditant & venantur, vitam autem morbis refertam curare nec possunt nec volunt: nec pudet eos à teneris annis ad vltimam vsque senectutem sententiolas frigidas oppugnare propugnareque, tantumquam felicitas in nominibus verbisque & in immodica inanisque curiositate sita sit, ac non potius in componendis moribus: qui fons si bene se habeat, exulante vitia, virtus restituitur. Utuntur tamen concubinis, id est opinionibus dogmatibusque, etiam mali homines: quandoquidem scriptura dicit, quod Thamna concubina Eliphæ, filij Esau, peperit Eliphæ filium Amalec. Egregia nepotis degeneratio. ea magis apparebit, si non tam de homine hæc intelligantur quàm de anima, & quasi anatomica ratione considerentur. brutus enim & immoderatus impetus affectuum appellatur Amalec: quod interpretatur populus elings. sicut enim vis ignis absorbit obiectam materiam, eodem modo & affectus excandescens abligurit corrumpitque quicquid inuenit obuium. huius affectus pater Eliphaz iure censetur. nam hæc vox interpretatur deus me dispersit. Annõn quam primum dissipatur & reijcitur anima à deo, statim hic brutus affectus nascitur: nam perspicacem & religiosam mētem, ceu generosam vitam propagat, radices extendens in æternitatẽ, & vbertatem ei donans ad vltimum fructũ virtutum. & hoc est quod Moses precatur:

Inducens plantabis eos: vt non intra vnum diem arefeat, sed immortalis longauaq; fiat dei plantatio. Nam iniustam impiamq; animam fugatam à seipso lōgissimē, dissipat in locum voluptatum, concupiscentiarum, & facinorum: qui locus impiorū vocatur, aptius quā ille fabulosus apud inferos. reuera enim infernus nihil aliud est quā vita miseri, scelerati, execrandiq; hominis. Extat autem & aliubi hoc verbum in sacris literis: Quando diuisit altissimus gētes, & dispersit filios Adam, terrenos mores omnes: quos nullius cēlestis boni videndi cupidos abegit. dispersos extorres & exules. nullus enim malus vel domū habet vel ciuitatem, vel vllū societatis ius, sed instabilis dispergitur, passim vagus errabundusq; nūquā valens subsistere. Suscipit igitur malus ē coniuge malitiam filiam, ē concubina verō affectionē. Intellectui enim tota anima quasi coniux est vita: sociā, quē si culpabilis est, parit vitia. corporea verō natura pellex videtur, quē affectiones gignit. Nam voluptates ac concupiscentiæ habitant in corpore. mulier ipsa Thamna nominatur, ac si dicas defectus fluctuans. deficit enim & languescit affectu anima, motum & iactationem magnā sumēs à corpore, propter coortā grauem tempestatem ex immoderato impetu. Caput autem tanquā animantis omnium dictarum partiū, Elau est princeps generis, qui modo factura, modo quercus, interpretatur. quercus, quia rigidus, inexorabilis, inobsequens, duræ ceruicis, amentia in consilium adhibens, verē quernus homo. factura verō, quia figmentum & fabula est vita insipiens, plena tragico saltu, irrisione mutua, canillisq; comicis, nihil sani habens, mendax & à veritate aliena, qualitate carentem inuisibile informemq; naturam nō asis faciens, quā Meditator deamat. Testis est Moses, dicens: Erat Iacob simplex, domum habitans. Itaq; huic contrarius sine domo est, figmentorum, poematum, & fabulofarum nugarum amicus, vel potius ipse ludus & fabula. Hactenus de studiosi intellectus cum coniugibus concubinisq; congressu, quantū fieri potuit, dictum est. attexenda sunt reliqua & scrutanda quē deinceps sequuntur.

Obedite, inquit, Abraham verbis Sarrae. Neceffe est enim vt discipulus monitis virtutis obediat. nō omnes enim praefectis suis obediunt, sed quotquot vehementer amant scientiam. nam penē quotidie plena sunt theatra & auditoria: & philosophi sine respiratione de virtute copiosē verba faciunt, sed quamnam est horum sermonum vtilitas? cum enim deberent attendere, auocantes animū quidam de nauigatione ac negotiatione, qui-

dam

dam de agricultura & redditibus, quidā de honoribus & Repub. quidam de lucris, ex opificijs, quidam de plectēdis inimicis, quidam de amoribus, omnes de alijs rebus cogitant: vt quantum ad rem praesentē attinet surdi sint, corpore tantū occupantes suum locum, peregrinantes animo, & nihil differēs à statuis ac imaginibus. quod si qui attendunt etiam, tantisper dum sedent audiunt, post discessum non meminerunt quicquā amplius: quippe qui venerāt vt aurib. voluptatem caperent potius quā vtilitatem aliquam. itaq; anima eorum nihil potuit vtero cōcipere, sed quā primū voluptas illa auditus cessauit, etanuit & attentio. Tertium genus est eorū, qui recetē adhuc dictorum tenent memoriā, sed sophistæ cōperiuntur non philosophi. horum laudatur oratio, vita vituperatur. possunt em̄ dicere optima, sed non possunt facere. Itaq; rarus est inuentu attentus, memor, qui malit facere quā dicere: quæ omnia testantur sacrae literae de scientiæ cupido his verbis: Obedite voci Sarrae. non enim solum audire, sed exaudire inducitur. quo vocabulo assensus & obedientia significatur aptissimē. nec absurdē dictum est illud Vocis, & non loquenti Sarrae obeditum. proprium enim discantis est, audire vocē verbaq; per hęc enim sola discit, at qui quis meditatione virtutē non doctrina parat, nō verba sed quid dicatur attendit, vitā quoq; praeceptoris imitans laudādis actionibus. narratur enim de Iacob, quādo ad gētilitatis nuptias mittitur, Exaudiuit Iacob matrem & patrem suū, & profectus est in Mesopotamiā. non dicit vocē nec verba exaudita. decebat enim meditatorem hunc vitæ imitatorē fieri, non sermonū auditorē. hoc enim discantis est illud parantis se certamini, vt hinc quoq; meditantis & discantis appareat differētia, dum alter praeceptorē, alter praecepta sequitur. Assumpsit igitur Sarra vxor Abrahami Agar Aegyptiā ancillam suā, post annos decē quā habere cōperunt in terra Chanaan, & dedit eā suo marito vxorē. Inuidum, amarulentū, malignum suapte natura est vitii: ediuerso virtus res mitis, benigna, socialis, omnibus modis parata generosis animis prodesse vel per se vel per alios. nunc igitur non valentibus nobis ē prudētia filios suscipere, suā desponder famulam, encyclopædiā inquam siue orbem disciplinarū liberalium, tantū non sequestram agens & sponsa ornatrix. legimus enim quod ipsa suo marito hanc vxorē in manū tradiderit. Hic quærendum occurrit, cur denuo Sarra dicat vxorē Abrahami, quod iam saepe antea docuerat. non enim affectat tautologiam pro-

A 4 lix

lixa orationis insigne vitium. Quid igitur dicendum? Quoniam ancillam prudentia liberalem eruditionem desponsatam narrat scriptura, ait eam non oblitam conditionis & officij quod debetur domina, sed meminisse quod illa sit matrona & vxor legitima, ipsa verò propter necessitatem ad tempus assumpta, id quod accidit omnibus discedi cupidis, qui expertus est, idoneus testis erit. Equidem cum primum cœpi stimulari amore philosophia, admodum iuuenis consuetudine habui cum vna ex eius pedisequis grāmatica, cuius partus, scribendi legendiq; facultatem, & narrationes poetarū, dedicaui eius dominae, ac rursus cum altera cōgressus geometria, delectatus eius pulchritudine, ut cuius mēbris nihil esset moderatius aut castigatius, nihil ex ea natum abscondi, sed bona fide repræsentavi ac donavi matronæ, tertiam quoq; sollicitavi, erat autē concinna, modulata, cōposita, Musica nomine, ex hac genui colorationes diatonicas, & harmonicos cōiunctos disiunctosq; cantus, pertinentes ad diatessaron, diapente, diapason symphonias, ne hæc quidem cœlavi, quò magis dicesceret vxor legitima, aucta numerofo famulatio. Sunt enim qui ancillarum illecebris inescati, paruipenderunt heram philosophiam, & cōsenuerunt quidam in poematibus, quidā in delinationibus, quidam in colorum tēperaturis, alij in alijs rebus innumeris, non valētes sese ad matronam recipere, habet enim vnaquæq; ars suas elegantias quibus alliciat, quibus delectat quidā capiuntur, obliti promissorū, quæ sibi intercesserunt cum philosophia, sed qui à pactis non discedit, vnde cunq; parat quibus domina placeat, meritò igitur scriptura fidem eius celebrat, affirmans nunc quoq; vxorē Sarram esse, etiam quando ipsa volente libentēq; maritus ancillā duxit in thalamū, atqui sicut liberales artes conferūt ad quæredam philosophiā ita philosophia ad parandam sapientiā. Est enim philosophia meditatio sapientia, sapientia verò scientia rerum humanarū diuinarūmq; & causarū insuper, ergo sicut encyclopædia philosophia seruit, sic philosophia sapientia, at philosophia docet nos continere linguā, ventrem, & ea quæ sub ventre sunt, hæc quæuis per se expetenda, augustiora tamen sunt, quando in honorē dei & causa religionis, exercētur, oportet igitur nos esse memores dominae, dum famularum eius prōcos agimus, & quamuis harum mariti dicamur, illa nobis matrona sit etiam si non dicatur. Traditur autem hæc noua nupta non statim postquam in Chanaanā terram ventum est, sed morato in ea iam per decennium, hoc quid sit, non obiter

obiter dispiciendum est. Mox à natiuitate anima nostra coalitis tantum affectibus vitur, tristitijs, doloribus, timoribus, concupiscētijs, voluptatibus, qui per sensus in eam obrepūt, priusquam ratio queat à bonis mala discernere, & quantum altera distet ab alteris cognoscere, nimirum quasi somno etiam tum grauata & vix recludens oculos, procedente verò tempore, cum pueritiam egressi attingimus adolescētiā, statim geminæ stirpes ex vna radice nascuntur, virtus & vitium, quas licet ambas intelligamus, utiq; alteram eligimus, generosi virtutem, vitium cōtrarij. His prius præstructis, sciendum affectus per Aegyptum significari, vitia per terrā Chanaanā, itaq; meritò populus ex Aegypto in Chanaanā ducitur, nā homo, ut dixi, ex quo natus est, Aegyptios affectus incolit, radicans in doloribus & voluptatibus, deinde ceu in coloniam migrat ad vitia, ratione iam cernente acutius, & bonum malumq; intelligente, malum tamē eligente, quòd multum mortalitatis habeat, quæ malo est propria, sicut contrarium bonum ad deum pertinet. Has natura voluit esse patrias aratibus, puerili affectum Aegyptum, pubescēti vitium Chanaanitidem. At sacra scriptura licet non ignara patriarū humani generis, submonet nos quid agendū, quidūe vtile, præcipiens ut odio habeamus gentium leges institutaq; his verbis. Et locus est dominus ad Moysen, dicēs: Loquere filijs Israël, & dices ad eos. Ego dominus deus vester, iuxta consuetudinem Aegypti in qua habitastis non facietis, nec in legibus eorū ambulabitis. Iudicia mea facietis, & iuxta morē regionis Chanaan, in quam ego introducturus sum vos, nō facietis. Præcepta mea facite, & ambulate in eis. Ego dominus deus vester. Custodite omnia præcepta mea & iudicia mea, & facite ea. Qui fecerit ea, viuet in eis, ego dominus deus vester. Custodite omnia præcepta mea, & iudicia mea. Ergo vera vita consistit in dei præceptis & iudicijs, adeò ut mores impiorum adferant perniciem, quidam autem non perpendunt affectus & vitia, vnde impiorū & facinorosorum multitudo exoritur. Ergo post exactum in Chanaanā terra decennium Agarem ducamus, quādo iam rationis participes, noxiam suapte natura ignorantia & ineruditionem dediscimus, aliquanto post in numero perfecto denario legitimo eruditionem profuturam concupiscimus. Rationem autem denarij numeri diligenter exquisiuerunt musicorum filij, laudatam non mediocriter etiam à Mose sacratissimo: qui ad hunc numerum refert res pulcherrimas, vota, primitias, oblationes sacerdotū perpetuas,

obseruationem pascharis, propitiationem, redeuntem quinquagesimo quoque anno remissionem, & restitutionem in integram, apparatum tabernaculi dissolubilis, aliâque innumera, quæ memorare prolixum fuerit, tantum potiora non silebimus. Ante omnia Noë illum, qui primus in sacra scriptura iustus pronuntiatus est, à protoplasto inducit decimum, non ad indicandam annorum multitudinem, sed ut aperte doceat: quod sicut denarius numerorum qui deinceps unitatem sequitur est perfectissimus: ita iustitia in anima reuera finis est vitæ actionum. nam ternio per seipsum multiplicatus ut faciat nouenarium, res bellicosa habetur in oraculis: superueniens autem unitas ad explendum denarium, amica existimatur. id colligitur ex nouem regnis, quando cinili bello quatuor affectus contra quinque sensus insurrexerunt, & totam animam quasi ciuitatem adduxerunt in ruinæ vastitatisque periculum, quod sapiens ille Abraham decimus cum suorum manu superueniens sustulit. hic pro tempestate tranquillitatem, sanitatem pro morbo, vitam, si verum fatendum est, pro morte attulit fauente deo victoriam assecutus, ob quam gratus obtulit ei decimas. quin & pecudum omnium quæ sub virgam, id est, disciplinam veniunt, & quæ sunt cicuris inasuetique generis, decimas lex segregat, iubens ut consecrentur: ut tam inultis exemplis discamus quàm familiaris deo sit denarius, nouenarius verò numerus mortali nostro generi. nec tantum animalium, verum etiam omnium terræ fructuum decimæ exiguntur primitiarum nomine. Omnes, inquit, decimæ, siue frugum siue arboreorum fructuum, consecratae sunt domino: & omnes decimæ bouum ac ouium, & omnis pecoris quod sub virga numeratur decimæ sacratae erunt domino. Videntur etiam de hac mole nostra corporea, verè terrena & lignea, primitias imperari: nam vita, salus, incrementum, sanitas, per diuinam ei contingunt gratiam. Videntur etiam de brutis quæ nobis insunt animalibus, hoc est sensibus, id præcipitur: nam visus, auditus, odoratus, gustus tactusque, diuina sunt numera, gratiarum actione dignissima. Verum non ob hæc solum terrena, lignea, corporea, nec ob brutas animas, sensus videlicet, benefactorem laudare docemur: sed & ob mentem, quæ propriè homo est in nomine, potior in deteriore, immortalis in mortis obnoxio. ideo ut puto, primogenita omnia sibi consecrauit, pro quibus decimam Leviticam inquam tribum accepit, ut essent qui cõseruarent custodirentque sanctitatem & religionem caeremoniarum, quæ ad dei cultum referuntur. nam præcipua

nostri

nostri pars est ratio, & dignum est, ut intelligentia, solertia, sagacitatis, prudetia, & cæterarum eius potentiarum, offeratur deo primitiæ, qui has dotes cumulauit largiter. hac occasione permotus ille meditator inter precandum ait: Omnium quæ mihi dederis seponam tibi decimas. Et oraculum quod post victoriales preces scriptum est, quas ille à seipso cõsecratus sacerdos Melchisedec precatur: Dedit, inquit, ei decimas omnium, de sensibus bene sentire, de verbis bene dicere, de mente bene cogitare. Pulcherri me igitur simulque necessariè per speciem enarrationis, quando celestis illius & diuini alimenti monumentum in vna aurea consecratum est, ait: quod Gomor erat decima pars trium mensurarum. In nobis enim ipsis tres mensuræ videntur esse, sensus, ratio & mens. sensibilia sensu, verba & orationes ratione, intelligibilia mente metimur. de his singulis tribus mensuris primitiæ sunt offerendæ quasi quædam sacræ decimæ, ut & sermones & sensus & intellectus inculpabiliter sanctique iuxta deum se habeant. hæc enim demum vera est iustaque mensura, nostræ autem falsæ iniustæque. merito igitur & in sacrificijs decima pars mensuræ similis cum victimis in altare infertur, manente nobis reliquo nouenario numero. huc facit & quotidianum sacerdotum sacrificium. His enim præceptum est, ut decimam partem ephi similis semper offerant. Didicerant enim transcurso nouenario sensibili existimato deo, decimum & solum verum verè colere. in nouem enim partes mundus distribuitur, octo in cælo, supremum orbem & septem reliquos erraticorum siderum similes cursus habentium: nonam autem terram cum aqua & aëre. Horum enim vna est cognatio, varias mutationes recipientium. Vulgus autem has nouem partes & compactum ex his mundum colebat: at vir perfectus superiorem his opificem earum deum decimum. emergens enim super omnia eius opera desiderabat artificem ipsum, supplex eius cultor fieri cupiens. ideo decimas perpetuas decimo illi qui solus æternus est, dedicat sacerdos, quod propriè animæ pascha dicitur, omnium affectuum, & omnium sensibilibus transitus dum properat ad decimum illud quod est diuinum & intelligibile. scriptum est enim: Decima mensis decimi sumat unusquisque agnum per domos singulas: ut à decima illi decimo consecrentur victimæ seruatae in anima duas è tribus partes illustratas habere, donec in totum versa in splendorem celestem, velut luna toto orbe fulgida, per duas septimanas aucta, non solum custodire, sed & sacrificare iam valeat inte-

gras

gras & inculpatas hostias, id est, propitiationes. **H**oc enim fit mensis decima, anima illum decimum deum inuocante suppliciter, edocta quàm humiles & nihili creaturae sint, & quàm immenso intervallo excellat inter omnes eas ille ingenitus. quapropter propitius vel absq; propitiatione fit seipsum dānantibus & contrahentibus, non iactabundis & fastu turgidis. hæc est remissio, hæc libertas absoluta animæ, pristini erroris excutientis, & transeuntis ad nunquam errantē naturam, redeuntisq; ad sortem quam olim acceperat, cum magnificē spiraret, & vigeret honestis laboribus. tunc enim eius certaminibus delectatū illud sacrum verbum, dedit ei præmium eximium sortem immortalē, & ordinē in genere incorruptibili. hoc & ille sapiens Abraham supplex orat, imminēte incendio, verbotenus quidem terræ Sodomiticæ, re autem animæ bonorū rerum sterilis & orbata rationis oculis: ut si inueniatur in ea denarius ceu reliquæ quædam iustitiæ, detur ei veniat. Orditur autē supplicationem a remissionis numero quinquagenario, & in denarium definit, extremam redēptionem. & hoc est cur mihi videatur Moses quoque post tribunos, centuriones, quinquagenarios præfectos, postremō decuriones eligere: ut si mens non possit per seniores ordines proficere, saltem purgetur per vltimos. Pulcherrimum documentum etiam illius studiosi seruus didicit, quando mirifica legatione fungens per seipsum sapienti perebat in vxorem patientiam virtutem cognatissimam. decem enim camelos assumit, in denarij, hoc est rectæ institutionis memoriam, quod haberet herum multorum experimētorum memorem. sumit & de bonis herilibus, non argentū aurumq; aut aliquam materiem corruptibilem: hæc enim Moses bona nunquam diceret: sed illa germana quæ solius sunt animæ viatico negotiationiq; destinata, doctrinam, profectum, studium, desiderium, zelum, diuinationē, prophetiam, amorem bonorum operum: quibus rebus exercitatus assidue, iam velut ex alto portum aspiciens, promerit in aures duas, singulas drachmam pendentes, & armillas pondo aureorum decem, quas tradat puellæ offerenti hospitium. o diuinum ornamentum, drachmam esse auditionem, pondus propter vnitatis naturam indiuisibile: auditus enim non debet cuiquam vacare, nisi vni verbo, quod virtutes vnus solius dei decenter exprimit: armillas autem aureorum decem. nam sapientes actiones perfectis numeris firmantur, quarum vnaquæq; auro pretiosior est. Talis est & illa per optimates viritum facta collatio, dum anima

ma ornatu accepto à philosophia festū dedicationis ageret, deo doctori & præceptori agēs grarias. acerram enim aureorum decem plenam aromatis dedicat, ut vaporem è prudentia cæterisq; virtutibus exhalantem, ille solus sapiens diiudicet. quo sacrificio vbi litatum fuerit, Moses sacrum hymnum acciner dicens: Hauserit dominus odorem suauitatis: olfacere ponens pro assentiri. non habet enim ille formam humanam, nec naribus alijsue partibus instrumentalibus indiget. Paulò post autem & dei tabernaculum è decem auleis constare dicit. nam totius sapientiae compages numerum perfectum sortita est denarium. sapientia porro aula est regia regis omnipotentis qui solus imperat omnibus. hæc est domus eius intelligibilis, altera verò sensibilis mundus hic, quandoquidem & aula cōtexta sunt ex rebus quatuor elementa significantibus, videlicet bysso, hyacintho, purpura, & cocco, quæ illa numero referunt. Byssus terram significat ex qua nascitur. hyacinthus aërem nigricantem suapte natura. aquam purpura, quod hæc tinctura è mari petatur, aliter dicta conchilium. postremō ignem color coccinus, cui similissimus est. Rursum Aegyptum rebellem, quādo aduersariam mentem venerata regni traditis insignibus eam ornauit, folio, sceptro, diademate, decem plagis castigat ille rerū arbiter omnipotens. Idem sapienti Abrahamo pollicetur, nec plures nec pauciores, sed decem gentes se deleturum, & harum agros daturum se illius posteris: denarium ducens idoneum ad omnia, tam ad honorem quàm ad poenam, tam ad laudē quàm ad vituperium. verum ista quorsum memorare pergitur, cum sacram illam diuinamq; concionem x in vniuersum præceptis Moses absoluerit: quæ sunt capita iuris diuini in leges plurimas partiti, radices, initia, fontes perennes mandatorum, iussa veritatisq; continentium, ad vtilitatem illorum qui ea recipiunt. meritò igitur decennio post quàm è Chaldaea migratum fuerat, cum Agar contrahitur connubium. nec enim statim vbi ratione uti cœpiamus, languente adhuc mente artes liberales appetere possumus, sed confirmata iam vi intelligendi atq; solertia, quando non superficialiter quasi aliud agēdo, sed firma certa q; sententia res complectimur. ideo mox in contextu additur illud, Ingressus est ad Agar. Cōueniebat enim discipulo ut docti magistri ludum frequetaret, & disceret disciplinas naturæ humanæ cōgruas. Et nūc quidē discipulus ad doctrinā ire inducitur: saepe tamen illa prior obuiam procurrit sine inuidia, & venientes generosè attrahit.

Sic

Sic virtutem Liam videre licet occurrentem dicentemque Meditatori, Ad me ingredioris hodie, cum ille rure domum rediret. quod enim aliò debuerat ire seminum scientiæ plâtarumq; curator, nisi ad cultâ à se virtutē? quæ nonnūquam velut periculum faciens discipulorum alacritatis & promptitudinis, nō occurrit, sed velata facie sicut Thamar, sedet in trituo, pro meretrice se ostentans prætereuntibus, ne quis curiosior velū detrahat, & intemerati virgineiq; pudoris pulchritudinē decentissimam conspiciat. Sed quis est ille quæstitor discendi cupidus, nihil indisciplum & inexploratum sinens, nisi summus ille dux & rex, libenter perstans in ictō semel cum deo fœdere, Iudas nomine. Diuerit, inquit, & eam de viâ & dixit: Sine me ut coeam tecū. Nec ulterius molestus fuit, ut inspiceret quænam esset illa velata potentia, & quid sibi quæreret. Caterum post coitum scriptum est: Et concepit. nec exprimitur quis. Cōprehendit enim ars quidem discendrē, adamatū sibi persuadēs: discipulus verò magistratū, quorū discit auide. Interdum etiam quampiam ex indifferentibus scientijs proficiens, & discipulum nactus ingeniosum, iactat suam doctrinā, credens se solum authorem eruditionis suis auditoribus, atque ita supinus incedit, & inflatus obducto supercilio, & à volentibus eum sectari magnā mercedē postulat: si quos autem sentit sitientes eruditionis, sed pauperes, auersatur, quasi solus inuenisset thesaurū sapientiæ. hoc est illud in vtero concipere, turgere inflariq; supra modum: quod recidit in dedecus disciplinarum indifferentium, quas quidē ita dehonestant suapte natura honestissimas. Quotquot igitur animæ cū prudētia sunt rebus grauidæ, pariunt nihilominus confusa discernentes separantesq; sicut Rebeca. postquam enim vtero concepit scientiam discordiū rerum virtutis & vitij, fecunditate vta vtrāq; naturā distinguit & separat. Quotquot autē sine prudentia concipiunt, aut abortiunt, aut cōtentiosum quempiam sophistam iaculatorem sagittariumq; vel telis velitationibusq; impetiriū pariunt, & merito: multū enim interest inter cōcipientes & grauidas. nā quæ se putant grauidas, partum sibi ipsi ascribunt, eumq; iactāt sermonibus. at quæ non dedignantur cōcipere, fatentur se nihil habere proprium, sed semina atq; genituras externē infusas confouere, & authorem harum veneratā, maximum malum, scilicet sui amorem, per bonum perfectum, scilicet pietatem, depellunt. Ad eundem modum etiam legum humanarum iacta sunt semina. Erat vir quidam, inquit, scriptura, de tribu Leui, nomine

ne Amram, qui accepit vxorem de filiabus Leui. Ea grauida facta peperit filium: quem cum viderent elegantem, absconderunt tribus mensibus. hic est Mosēs ille purissimus intellectus, verē elegās, qui numinis afflatu correptus legislatoriam ac prophericam facultatē adeptus est, ex genere natus leuitico paternæ stirpe maternaq; florens & cognatus veritati. maximum autem quiddam primus tribus huius author pollicetur. audet enim dicere: ipse mihi solus deus colendus est, aliud præterea nihil, non terra, non mare, non fluuij, non aëris ventorumque natura, non tempestates, nō animalium plantarūq; species, non sol, non luna, non multitudo stellarum ordine certo decurrentium, non cælum nec mundus vniuersus: quod promissum est magni generosiq; animi, emergere supra creaturam & terminos eius traicere, vni adhærendo Ingenito, iuxta sacra præcepta, quæ id disertē impetrant. itaque pro hac assiduitate cultūq; non intermisso reddit ei sortem seipsum. Fidei ubet autem pro hac mea promissione oraculum dicens, Dominus hæreditas eius. Tales partus grauidæ magis quàm concipientes animæ solent parere. Quemadmodum autem corporis oculi modo obscure modo clarē vident: similiter etiam animæ oculus aliquando confusiores & incertas, aliquando claras manifestasq; rerum proprietates concipit. sed ille obscurus & incertus conceptus similis est foetui nōdum formato in vtero: clarus autem & manifestus effigiem humanam habet & discretas formas artuum. de quibus extat lex scripta valde bona & perutilis. Si rixatibus viris duobus alter percutiat mulierē grauidam, & illa puerum informem eiiciat, multa multabitur ex mariti arbitrio, eamque mox repræsentabit. Quod si formatus fuerit, dabit animam pro anima. non enim erat simile, perfectum & imperfectum mentis opus corrumpere, neque coniectura tantundem valet quantum scientia, neq; sperata res quantum possessa. Ideo pro incerto incerta multa statuitur: vbi finitum est facinus, lex quoque poenā definit. quod intelligitur non de virtute, sed de arte aliqua inculpabili. Hoc foetu prægnans est, non quæ concepit, sed grauida, inflata opinione. nam eam quæ concepit abortire non est possibile, quod credibile sit absolurū talem foetum ipsum qui genituram indidit, ad grauidæ non est mirum si quid secus accidat, quod hæc agrotet sine medico. Caue autem de Aggar dictum putes, quod vidisset seipsam concepisse, cum dicitur, videns quod concepit, sed de hera hoc intelligitur Sarra. nam paulo

paulò post ipsa de seipsa dicit: Videns se cōcepisse, parata est coram ea. cur ita? quoniā indifferentes artes, & harum sectatores, vident se graues vtero, sed quid gestent non satis vident: sciētiā verò cernunt suos fœtus manifestissimè. nam sciētia maior est quàm ars, quippe ratione cōfirmata stabilitaq;: sic enim definitur: sciētia est ex multis intellectis facultas, meditatione acquisita, ad finem aliquem bonum ac vtilē: quæ clausula rectè additur, vt malas improbatq; artes excludat. porro sciētia per rationem retinetur cōstanter atq; firmiter. proinde musicā, grammaticam, & harū cognatas vocamus artes. nam quicumq; in his sunt absoluti, dicuntur artifices, musici & grammatici. philosophiam verò & cæteras virtutes, sciētiās, & qui hæc tenent, scientijs præditos, vt sunt prudentes, temperantes & philosophi. quorum nemo fallitur in placitis exultare à se sciētiā, sicut supra dicti falluntur in artium suarū cōtemplationibus. nam sicut oculi vident, sed mens clarius per oculos, & aures audiunt, sed mens per aures melius, & nares olfaciunt, sed anima per nares efficacius: item cæteri sensus obiecta sua percipiunt, sed mens per eos purius atq; sincerius (loquēdo enim propriè, hæc ipsa est oculorum oculus, & auris auris, & in vnoquoq; sensu sensus sincerior, vtens illis tanquā pro tribunali apparitoribus, sed ipsa naturas subiectorum iudicans, & quædam auersans, alijs assentiens) sic artes quæ dicuntur indifferentes siue mediæ, corporis potentissimiles, cōtemplationes suas tractant simpliciter, sciētiæ verò suas diligentius & cū summo examine. nam sicut intellectus ad sensum, sic ad artē se habet sciētia. nam anima est quidam (vt iam dixi) sensus sensuū. illarum igitur singulæ exigua quædam in rerū naturis sibi vindicant, circa quæ occupantur, lineas geometria, sonos musica, vniuersam verò naturā philosophia. nam materia circa quam versatur, est mundus hic, & tota visibilis ac inuisibilis essentia. Quid igitur mirū si cum vniuersum videat, videt etiam partes, & quidē quàm illæ melius, quippe illustrata maioribus acutioribusque oculis: vt meritò hera philosophia mediā eruditionē ancillam suam prægnantem videat, potius quàm illa seipsam. Quis enim ignorat quod omnibus particularibus scientijs principia seminaq; indidit philosophia, ex quibus speculationes earum germinant: nam æquilatæ, obliquæ, circulares, multiangulæ aliæq; figuræ, inuenta geometriæ sunt: cæterum punctum, superficiem, lineam, solidum, non item inuenit geometria. Quomodo enim illa definiret punctū esse quod

in partes non diuiditur, lineam longitudinē sine latitudine, superficiem longitudinem tantum cum latitudine, solidum quod tres dimensiones habet, longitudinem, latitudinē, altitudinem. enim ad philosophiam attinent, & definiendi negotium est philosophi. item scribere legereq; est minus perfectè grammaticæ, quam quidam torquentes vocabulum grāmaticam vocant: perfectioris autem poetarum historicorumq; explicatio. Quoties igitur de orationis partibus disserunt, nonne tunc de inuentis philosophiæ quidam sibi vsurpare vidētur? huius enim est proprium disquirere, quid coniunctio, quid nomen, quid verbum, quid commune nomē, quid proprium, quid defectiuum in oratione, quid complectum, quid affirmatiuum, quid interrogatiuum, quid perçoratiuum, quid complexiuum, quid bonum malumue. nā de per se absolutis, & propositionibus & prædicamentis huius est tractatio. iam semiuocalium, vocalium, mutarumq; literarum discrimina, & quomodo pronuntietur singulæ, & omnes elementorum atq; partium orationis proprietates, nonne à philosophis elaboratæ absolutæque sunt? quæ isti fures tanquam de torrente paucas aliquot guttulas cum in animas suas instillauerint, non pudet eos furta ostentare quasi res proprias. Quamobrem elati & sibi placentes contemnunt dominam, penes quam solam est harum cōtemplationum autoritas. eum contemptum illa sentiens coarguet ingenuè dicens, Iniuriam patior, vobis pacta non seruantibus. ex quo enim complexi estis ista rudimenta disciplinarum nata ē mea famula, exhibetis ei honorem vxori debitū, me verò sic auersamini, quasi nunquam iunctam matrimonio. Verū hæc fortassis est nihil aliud quàm suspicio, me ex aperta consuetudine vestra cum mea pedisequa, coniecturam non admodum certam sumente alienati à me animi. quæ an vana sit, soli deo notum est, præterea nemo faciliè iudicauerit. ideo propriè loquitur: Iudicet deus inter te & me: non prædamnans tanquam iniquè agentem, sed ambigens quasi fortassis æquum faceret, quod non ita multò post certo comperit fuit, dum se defendens & hæsitatiōi eius medicinam adhibens ait, En tibi puellam trado in manus tuas, vt ere hæc sicut tibi libet. Nam qui puellam dicit, vtrunque fatetur, & conditionem seruilem, & ætatis imperitiā. nam puella nomen vtriusque rei significationi conuenit. Simul fatetur & contraria, puellam adultæ, dominam opponens ancillæ: tantum nō in familiam reclamans: equidem encyclopadiam vt iuniorē & puellam

Iam in delicijs habeo, scientiam verò coniunctam cum prudentia ut maturam matronam honore prosequor. Quod autem dicit, in manus tuas, subiectionem quidem significat, verum non hanc solam, sed etiam quiddam aliud: videlicet quod res ancillae sint in manu corporis: corporeis enim instrumentis & potentijs opus habent artes liberales: res autem dominae ad animam attineant. ad rationem enim refertur tum scientia tum prudentia. itaque quanto praestantior, efficacior, & modis omnibus potior est intellectus utilitas, tanto pluri facio scientiam prudentiamque, quam istam musicam unam ex artium liberalium numero. Proinde cum sis & habearis à me domina, sume, inquit, omnes meam eruditionem, & non secus quam ancilla, vtere pro arbitrio tuo: quod scio fore non iniquum, etiam si non tam iucundum quam utile fuerit, & minimum suauitatis habuerit. bona enim & utilis est castigatio his qui hac indigent: quam aliter afflictionem sacra scriptura nominat. Quapropter mox additur, Et afflixit eam: ac si diceret, castigauit & coegit officium facere. hoc enim plurimum confert otio corruptis & licetia, sicut calcar equis contumacibus. Tales enim agere mansuescunt, & vix domantur securis. annon vides horum praemia? insultant viris probatis, dilatantur, pinguescunt, sumunt magnos spiritus: dein assequuntur impietatis suae misera praemia, nimirum & ipsi miserabiles infortunati: quidam coronantur & pronunciantur praecurrisse omnes impios, affluentibus enim leniter felicitatibus, putabant se deos aut eos & argenteos, oblectati adulteripis numismatibus, obliui eius Qui verè est. Testis est Moyses dicens: Impinguatus, incrassatus, dilatatus, deseruit deum factorem suum. Itaque si nimia dissolutio maximum morbum impietatem parturit, ediuerso legitima castigatio bonum gignit perfectissimum, illam tantopere laudatam emendationem. Vnde factum est quod primum festum azymorum, per panem afflictionis significatur: quamuis nemo nesciat celebritates exhilarari epulis & laetis conuictibus, non afflictionibus: sed liquet hanc vocem per abusum accipi pro labore castigatorio, nam maxima plurimamque bona meditationibus paratur & laboribus iuuenilibus. At animae festum est rerum optimarum aemulatio, & labor ad perfectionem properantium. Quam obrem praecipuum est ut azyma edantur cum amaris lactucis agrestibus, non ut sint vice obsonij: sed quia cohibere concupiscentias ne feruescant & turgeant, quidam putant amarum, non valentes consuetos affectus dediscere, quod mens certaminum

auida

auida habet pro festiuis delicijs. Hanc ob causam, opinor, in loco qui amaritudo vocatur, lex data fuit. nam iniuriam facere suaue, laboriosum verò est iuste agere: quae quidem est verissima iuris regula. Egressi, inquit, ex affectionibus Aegyptiacis venerunt in Meran, ubi non poterant aquam bibere, adeo fuit amara. Vnde loco nomen impositum Amaritudo, & murmurauit populus contra Moysen dicens, Quid bibemus? Clamauit autem Moyses ad dominum, & ostendit ei dominus lignum, quo iniecto in aquam dulcis est reddita. In eo loco datae sunt ei iustificationes & iudicia, & ibi tentauit eum dominus. est enim certissimum experimentum animae in labore atque amaritudine: alioqui non facile quod vergat discernitur. Nam multi nimis cito defessi sunt, non ferentes laborem grauem aduersarium, manus praelanguore demittentes sicut athletae qui desperant de victoria, certi ad Aegyptiarum affectionum delicias recurrere. alij verò horrendos grauesque deserti labores tolerando fortiter, iniuncti perdurauerunt in vitae certamine, contententes aduersus naturae necessitates, adeo ut famem, sitim, algorem, aestum, à quibus ceteri facile vincuntur, ipsi deuincerent. in causa fuit non solus labor, sed cum eo coniuncta dulcedo. legimus enim aquam dulcem redditam, quae dulcedo laboris Graecis *πικρία* vocatur, talis enim dulcedo nihil aliud est quam amatis honestatem zelus, amor & desiderium. nemo igitur huiusmodi afflictionem refugiat, nec putet festas epulas vocari panem afflictionis tanquam noxias ac non potius utiles. nam anima castigata nutritur eruditionis placitis. ceterum opus hoc pistorium fermento carens adeo sacrum habetur, ut oraculo praecipuum sit xij. panes non fermentatos pro numero tribuum in sacrario proponi super mensam auream, qui panes propositionis vocantur. lege quoque cautum est, ne quid fermenti aut mellis inferatur in altarium. est enim difficile vel dulcedines voluptatum corporis, vel inanes tumores animae, consecrare tanquam puras, cum suapte natura impurae ac profanae sint. nonne igitur merito fatidicus sermo nomine Moysis dicit: Memento viarum omnium, per quas te duxit dominus deus in deserto, ut affligeret te, & tentaret ac probaret cor tuum, num custoditurus esses mandata eius. nunquid afflixit te & fame pressit, ac mox cibauit manna, quam non gustarant patres tui, ut doceret te, quod non solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore dei. Quis igitur tam profanus est ut credat tortorem deum, qui famem lethi genus miserimum

b 2

inducat

inducat super homines non valentes sine cibo vivere? Est enim bonus & causa rerum bonarum, benefactor, seruator, altorq; diuitiarū donator munificentissimus, à profana malignitate alienissimus. Sic enim onera terræ Adamum Cainumq; profligauit & paradiso. ergo non debemus verbis seduci, sed eorum occulta significata dispicere, & afflictionem interpretari castigationem admonitionem eruditionemque. Quod autem scriptum est, obiectos eos fami, non de cibi potusque inopia dicitur, sed voluptatum, concupiscentiarum, timoris, doloris, iniquitatum, & in vniuersum omnium quæ aut vitiorum sunt effectus aut passionum animæ. Attestatur mihi quod mox sequitur: Cibauit te māna. Eum cibum sine labore curaque hominum, non ē terra more consueto editum, sed calitus exhibitum prodigiosa beneficentia, vtrum famem afflictionemque oportet dicere, an potius vbertatem & copiam quæ inuitet ad secure viuendum sub diuinis legibus? Sed vulgus gregarium putat eos male sagioari qui pascuntur diuinis eloquijs. nec mirum, quandoquidem nullum vnquam gustum cepit alentis omnia sapientiæ. Proinde vulgo ignotum est, in quanta illi felicitate atque hilaritate vitam exigant. Est igitur afflictionis quoddam genus vtile, in tantum, vt etiam vilissima huius pars, nempe seruitus pro magno bono imputetur. Operat hanc in sacris literis pater suo filio, vir optimus Isaac insipienti Esau, dicens: Gladio tibi victum parabis, & fratri tuo serues: vilissimum iudicans ei qui paci bellum prætulera, & arma tanquam pugnator gestabat propter intestinam seditionem animæ, seruire præstantiori, & omnia mandata diligentis temperantiam obedienter exsequi. Quapropter videtur mihi quidam e Moysis discipulis nomine pacatus, quia patria lingua Salomon vocatur, dixisse: Fili caue contempnas disciplinam Domini, & castigatus ab eo noli despondere animum: quem enim diligit arguit, & flagellat omnem charum filium. Tam præclara res habetur correptio castigatioque, vt hoc cetero signo dignoscantur dei cognati. Quæ enim potest esse maior cognatio, quam quæ filio cum patre intercedit? Sed ne videamur verba verbis attexendo de industria sermonem protendere, manifesto argumento fidem iam dictis astringemus, quod vel solum possit satis docere, esse genus quoddam afflictionis quod ad virtutem pertineat. extat enim lex huiusmodi. Omnem viduam & pupillum non affligetis. Quod si afflixeritis eos vitio. Quid aut? Ergo potest aliquis affligi aliter, alioquin superfluum esset

esset manifesta inculcari, quæ vel absque additamento intelligi poterant. Sed respondebit vtiq;: Noui equidem etiam virtute afflictos, & castigatos à prodentia, ideo non omnem afflictionem culpo, sed iustam legitimamq; quæ obiurgatus corrigitur, valde approbo. Stultam verò ac malam, vt noxiam merito vituperò. Cum igitur Agarē afflictam à Sarra audis, nihil suspicaris de muliebri zelotipia. nam non de mulieribus sermo fit, sed de mentibus, quarum altera eruditur artibus atati primæ conuenientibus, altera in studio virtutis exercetur.

PHILONIS IVDÆI,
DE PROFUGIS.

ET AFFLIXIT eam Sarra, & aufugit ab eius facie. inuenit autem eam angelus domini ad fontem aquæ in solitudine, qui fons est in via Sar: & dixit ad eam angelus domini: Ancilla Sarra vnde venis, & quò vadis? quæ respondit à facie Sarra heræ meæ fugio. cui angelus domini: Reuertere ad heram tuam, & humiliare sub manu eius.

Et rursum: Prægnans es, inquit, & paries filium, vocabisq; nomen eius Ismael. hic erit ferus homo manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum. Postquam superiore libro de eruditione & de afflictione satis diximus, deinceps de profugis locum tractabimus. nam sæpe scriptura mentionem facit de fugientibus, sicut nunc de Agare, dicens quòd afflicta aufugit à facie heræ suæ. ceterum fugæ tres causas equidē existimo, odium, timorem, pudorem. nam præ odio mulieres viros, & viri mulieres, deserunt. præ timore, parentes liberi, & serui dominos. præ pudore amicos amici, si quando offensa interuenit. Quin & patres noui, qui vitæ molli assueti, cum reuerentur filios versos ad vitam austeram & philosophicam, maluerint præ pudore rusticari, quam in vrbe domi habitare. harum trium causarum & facera scriptura memini. certè mediator ille iacob præ odio Labanem socerum, præ metu Esau fratrem, fugit, vt mox docebitur. Agar verò præ pudore discedit. id inde colligitur, quòd occurrit ei angelus dei verbum, qui officij moneat eam, & in heriles ades reuerti iubeat: qui etiam confirmans eam, Exaudiuit, inquit,

quit, Dominus humiliationem tuam, non à timore profectam nec ab odio: qui affectus vel ignavi animi sunt vel iritabilis: sed à pudore imagine modestiæ. alioquin si præ metu fugisset, debuerat heram ad æquanimitatem hortari. sic enim profugerat reditus, non aliter. verum apud illam nemo intercedit, iam ante per se placatam: hanc verò beneuolus amicus & consultor arguens docet non solum pudorem adhibere sed & audaciam. pudorem enim dimidiatam virtutem esse absque fiducia. cæterum exquisitores harum rerum formas spectabimus ubi series orationis eò nos deduxerit. Reuertamur ad proposita capita, incipiendo à præ odio fugientibus. Cælauit, inquit, Iacob Labanem Syrum, nec indicauit ei de fuga, & aufugit cum rebus suis omnibus. Quæ igitur fuerit causa odij, fortasse querat aliquis. Sunt quidam qui essentiam illam qualitate omni & specie formæque carentem sibi deum fingunt, motorem eius & authorem, nec scientes nec cupientes ex alijs discere, ignorantes rem cognitu pulcherrimam, cuius scientia prima solique paranda erat summo labore ac studio. in his Laban est. nam gregem non signatum ei tribuunt oracula. est autem sine signo in vniuerso materia carens qualitate: inter homines autem ineruditi & nullo vnquam vsa pædagogus anima. Rursum alij potiores his aiunt intellectum aduentu suo disposuisse omnia. & sublata vulgi administratione ex perturbata republica legitimi regni formam induxisse. ex hoc sodalitus Iacob est, magister pecoris varietate signati. insignita enim & variè notata est in vniuerso quidem species, in hominibus autem mens docilis & discenda. ergo suapte natura societatis amicus insignis amatorque veræ monarchiæ, venit ad illum nullo signo nobilem, materiales, vt dixi, sibi pro deo consecrantem principatus, & nullos præterea credentem, vt eum errare doceat. creatus est enim mundus & omnino aliquem authorem habuit. verbum autem creatoris, signaculum est illud, à quo quicquid est, formam accipit, ideo primis creaturis perfecta species contigit, vt pote ad imaginem perfecti verbi expressa. nam animalia quantitate perfectam non habent, sicut liquet ex incrementis per ætates accedentibus. qualitas autem perfecta est, & eadem semper manet, quippe quæ a semper manente fuit expressa, verbo dei nunquam mutabili. Sed quia monitor hic animaduertit se furdo canere merito de fuga cogitat, nimirum metuens ne illi nihil proficiat & insuper ipse damnum accipiat. Nocet enim conuictus & consueto

suetudo cum insipientibus: quia sæpe accidit, vt anima etiam inuita aliquid contagij sibi affricet: & alioquin malè conuenit eruditioni cum ineruditione, & industria cum segnitie. quamobrem clamant mediatorum potentia vociferanturque, non dissimulando causas odij: Nunquid est nobis portio hereditatis in domo patris nostri? nonne quasi alienas reputauit nos? vendidit nos, & deuorauit nostrum pretium. opes & gloriæ, quas deus patri nostro abstulit, nostræ sicut liberorumque nostrorum. nam cum sint & appellentur ingenuæ, non putant vllum insipientem vel clarum esse vel diuitem, sed omnes ex æquo pauperes ac ignobiles, etiam si regum opulentissimorum fortunas superent. non dicunt enim patris opes, sed ablatas patri, nec gloriam illius, sed ablatam ab eo gloriam, se habituras. priuatur autem malus veris diuitijs & vera gloria. Nam hæc bona parantur per temperantiam & prudentiam & his cognatas habitudines, quæ animi genetosi hereditario iure possident. ergo non possessiones mali viri, sed quæ ille amittit, claritas ac opes ad bonos perueniunt. amittit autem virtutes, quæ his in possessionem cedunt, iuxta illud quod alibi legitur: Abominationes Aegypti facificemus domino: perfectæ enim & inculpatæ victimæ virtutes sunt, & operationes his congruæ, quas illud Aegyptium affectibus obnoxium corpus abominatur. nam sicut hic idola Aegyptiorum execranda Israelitis perspicacibus dicuntur, & mutantur omnia: sic quæ amittit quiuis insipiens, ea perueniunt ad honestatis amicum iure hereditario. ea sunt, vera opinio, nihil differens à scientia, & diuitiæ, non qualis cæcus ille Plutus, sed cernentes acutissimè nullum adulterinum nummum admittentes, imò nihil inanimatum, etiam si alioqui probatum sit. meritò igitur homo diuinorum bonorum expertus deseritur, qui dum alium accusare conatur, imprudens seipsum culpam, dicendo, Si indicasses mihi, dimisisses te. Atqui ob hoc ipsum dignus eras deferri, quod innumeris dominis seruienti, principem te simulas, & libertatem polliceris alijs. Ego verò itineris ad virtutem ducentis auxiliatorem hominem non accipio, sed obediò iubenti hinc discedere oraculo, cuius ductum sequor nunc quoque. sed quomodo me dimisisses? nimirum vt iactas, cum hilaritate mihi molestæ, & insuauis mûlica, cum tympanorum strepitu nihil significante, & obtundente aures animæ, cum inconcinnis citharis, æque ac vita cætera. Imò hæc ipsa sunt quæ statui fugere: & tu putas me sic posse retrahi, vt cursum rectam ad sensus naturæ falaces, quos

quos nunquam libenter attingi. Hæc est fuga cuius causa fuit odium: dicemus & de ea quæ præ metu fit. Dixit, inquit, Rebeca ad Iacob. Ecce Esau frater tuus nec tibi minatur. Nunc igitur, mi puer, audi vocem meam, & surgens fuge ad Laban fratrem meum in Charras: habitabisque cum eo dies aliquot, donec auertatur ira fratris tui, & obliuiscatur eorum quæ commisisti in eum, & ego te accersam. Timendum est enim ne deterior pars vel clam per insidias, vel aperta vi meliorem opprimat: & optimè consulit Rebeca rectè sentiens patientia. Si quādo videbis, inquit, vitium magno impetu ferri contra virtutem, & ista contemnen da magni facere, diuitias, gloriam, voluptatem, & ideo laudare iniustitiam, ut causam horum quæ nominauimus, eo quod ad opes ac gloriam iniusti ante omnes perueniant: caue ne statim diuersam viam ingrediaris, versus ad egestatem & humilitatem, neque tetricam vitam ac solitariam instituas. iritates enim aduersarium, & molestiorem inimicum tibi parares. aduer te igitur quomodo petitiones eius euitare valeas. versare cum eisdem, nō dico studijs, sed obiectis eorum quæ diximus, honoribus, potestatibus, argento, auro, possessionibus, coloribus formisque; eximij & elegantij. ea nactus, ut bonus opifex, optimas species materiæ in orato, unde laudabile opus facias. an nescis, quod imperitus si nauem accipiat aptam ferendis tēpestatibus, subuerit: eandem gubernator exercitatus sæpe seruat è naufragio: itidē ægroti ab imperitis medicis vexati periculum salutis incurrunt: ediuerso à peritis adiuti, etiam è periculosis morbis euadunt: & quid multis verbis opus est? Semper quod ex arte fit, inertiam redarguit & imperitiam: ut si laudes illud, eadē opera diuersum vituperes. Ergo si vis opulentum ut malum redargueret, ne auerferis pecuniarū copiam. nam ille miser maturè se ostendit, aut fordidum appensorē obolorum & illiberalem feccatorem, aut luxu perditum & promum magis quàm condum, meretricum, lenonum, productorum, & huiusmodi sodalitij patronum fauorēque; profusissimū. tu verò collationes facies in amicos pauperes, munificus eris erga patriam, pauperum parentum filias frugali dote augebis: tūcum non in medium tua proponēs, inuitabis ad fruendū quotquot digni fuerint hac gratia. pari modo si ambitioso & gloriae mancipio vis exprobrare miseriam, & potes ipse honores adipisci, ne auerferis laudē publicam. sic enim supplantabis illum fastuosè incedentem & gerentem se magnificē. ille abuteretur sua claritate ad iniuriam & contumeliam

tumeliam aliorum se præstatorum, fauens contra eos deterioribus. tu contra cum omnibus dignis comunicabis honorē, securitatem parans bonis viris, reliquos admonendo corrigēs. quod si ad cōporationem aut sumptuosum cōuiuium eundum erit, ito eum si fiducia, intēperantē pudefacturus tua dexteritate. nam ille pronus, & concupiscentias prius quàm os diducens, auide ad saturitatem ingeret etiam quæ proximis sunt apposta, nec pudebit eum ligutire omnia. mōxque cibo differtus, spumantem pateram, ut poëtæ loquuntur, hauriet, cōuiuis iridentibus & cauilantibus. tu verò si nemo cogat, contentus eris modicis: quod si quando necesse habebis frui largius, ratione in cōsiliū adhibita nunquam voluptatem vertes in molestiā: sed ut ita loquar, salua sobrietate fies ebrius. non iniuste igitur veritas incusare posset eos qui temerè deserunt vitam ciuilem & curam augendæ rei domesticæ, dicuntque se gloriam & voluptatem contemnere. arrogantia est ista non cōtemptus, sordidatos & tristes dūre tetricęque vitam sustētare, atque ita inescare homines. venditando se pro honestatis frugalitatis patientiæque amatoribus. sed qui perspicaciores sunt non decipiuntur, dum intus eos quàm in cute spectare malunt. remotis enim istis velamentis, quod post ea lateat considerant: ac tum demum si quid est boni admiranantur, damnant contraria, & fucatos histriones auersantur. hoc genus homines sic appellādi sunt. Cur ita vobis placet vita solitaria semotis à populo? quod specimē probitatis prius edidistis? pecuniam cōtemnitis? scilicet quia iuste prius eam tractastis. simulatis vos ventris & eorum quæ sub ventre sunt voluptates negligere: abstinuistis ne ab his cum haberetis earum copiam? at gloriam cōtemnitis. fuistisne vnquam modesti in honoribus? reipcuram deridetis, fortasse quia quàm utilis sit non intelligitis. exercitati prius in publicis priuatisque; negotijs, in germanis virtutibus politica æconomicaque, & vsu parta harum peritia, transiistis ad aliam vitæ rationem meliorem scilicet. decet enim in actiua vita periculum facere, eum qui in contemplatiua exerceri vult. sic enim licebit otij pigritiæque; crimen effugere. sic & leuitis præcipitur ut fungantur ministerio vsque; annum 1. deinde iam immunes cōtemplentur singula, bene actæ in ceremonijs vitæ pramium accipiētes aliam gaudētē sola cōsideratione rerum ac scientia. & alioquin etiam necessitas postulat, ut qui se putant dignè affectare diuina, in iure humano prius consumati fuerint. est enim magna stultitia credere se affecuturū maiora,

qui spe minorum frustratus sit. Innotescere igitur primum per vi-
rutes humanas, ut mox per diuinas suas commendator. Hæc sunt
quæ Meditorem docet patientia. Dispiciamus verba eius dili-
gentius. Ecce, inquit, Esau frater tuus minatur tibi. J Quernus
ille & ob insitiā contumax mos, Esau nomine, irascitur: & por-
rigens perniciosas escas, pecuniam, gloriā, voluptates, ceteraq;
id genus tuæ mortali vitæ infidiatur. tu verò puer fuge præsens
certamen: nōdum enim adultus es robore, sed adhuc nerui tuæ
puerilis animæ sunt molliusculi. ideo puerum eum appellat, si-
mul affectus ætatisq; vocabulo. nam exercitatorium morē iuue-
nem nec dum perfectum, dignum benevolentia ducimus. talis
autē idoneus est præmia proposita pueris auferre, cum non pos-
sit illa quæ viri appetūt. virorum verò præcipuum præmium est
cultus solius dei. quapropter si quando nondum satis purificati,
& contenti vitæ sordes utcumq; abluisse, ad religiosas aulas ve-
nimus, mox resiliimus à limine, non ferentes durum victum, alsī
duos labores & peruigilia. fugiendum igitur hoc tēpore & quod
pessimum & quod optimum. pessimum quidem signum est il-
lud fabulosum, poema versuum malorum & carminum, com-
mentum ineruditū ac proinde durum atq; ligneum, quod Esau
præ se fert ipso nomine: optimum verò, anathema. genus enim
destinatum diuino cultui oblatio quædam est dei, cōsecrata ad
eius solius summū sacerdotium. nā cohabitatio cum malo nocet
maximē, cum bono verò perfecto periculosa est. itaque Iacob &
ab Esau fugit, & ablegatur à parentibus: quippe qui mediator
eum sit dimicās adhuc in certamine, fugit quidē vitium, sed non
potest cum perfecta virtute viuere, ut nullius præceptoris opera
indigeat. ideo proficiscetur ad Labanem, non illum Syrum, sed
fratrem matris suæ. hoc est, ad vitæ claritatē perueniet. nam La-
ban cādicus interpretatur. quò postquam peruenierit, non eriget
cervicem, in status fortunæ prosperitatibus. Syrus enim eiariū si-
gnificat. nunc autē Syri Labanis nulla sit mentio, tantum Rebe-
cæ frater dicitur. nā vitæ facultates malo viro datæ mētem ex-
rollunt vacuā prudētia, quod Syri nomine intelligitur: eandem
si amator eruditionis accipiat, constanter permanet in honesta-
tis placitis. hic est ille frater Rebecæ patiētia. habitat autē Char-
ran, id est, cauernas, per quas sensus significantur. quisquis enim
adhuc mortalis vitæ cœtus celebrat, opus habet instrumentis sen-
suum. Habita igitur, inquit, mi puer cum eo, nō in perpetuum,
sed dies aliquot. hoc est, cognosce regionem sensuum, cognosce
teipsum

teipsum partēsq; tui. quid sint singulæ, ad quid factæ sint. quam-
vis innatam habeant, quis intus latens adductis reductisq; ner-
uis miros motus faciat, siue tua propria mens, siue illa vniuersæ
rerum naturæ communis. deinde teipso satis explorato, etiam
res Labanis diligenter inspice, vanæ gloriæ felicitates ut viden-
tur magnificas, cauens ne ab vlla capiaris, sed tanquā bonus opī
fex artificiosē singulas tuis vñibus accommodes. nam si in hac ci-
uili promiscuaq; vita mores cōstantes & bene institutos præ te
tuleris, accersam te illinc, ut præmia qualia tui parētes percipias.
erit autem præmium, cultus illius solius sapientis certus & per-
petuus. eadem & pater docet paucis additis dicens: Surgens fuge
in Mesopotamiam in domū Bathuelis patris matris tuæ, & du-
ces inde tibi vxorem ē filiabus Labanis fratris matris tuæ. Rur-
sum etiam hic non Syrum dixit Labanē, sed Rebecæ fratrem, fu-
turum meditatoris affinem per connubium. Fuge igitur in Me-
sopotamiam, hoc est in medium torrētem huius vitæ, & caue ne
vidis eius mergaris, sed sustinēs aduersos imperus & vñdq; pre-
mentes vortices, propulsa hos fortiter. nam in sapientiæ domo
tranquillam stationem inuenies, in quam te faciliē queas recipe-
re. Vocatur autē in sacris literis sapientia Bathuel: quod nomen
interpretatur, filia Dei. Nimirum germana filia, virgo perpetua,
intactam impollutamq; naturā sortita, tum propter suam pudī-
ciam, tum propter parentis dignitatē. dicitur autē Bathuel Re-
becæ pater. & quomodo filia dei, sapiētia, iure pater dici potest?
an quia sapientia nomen fœmininum habet, naturam verò ma-
sculam? siquidem virtutes omnes habēt appellationes fœmini-
nas, vires autē & actiones virorum perfectissimorum. quoniam
quicquid post deum est, quantumvis antiquum sit, cum secundo
loco cēseatur, collatum ad omnipotentē illum non tam mascu-
linū videtur quā fœmineū, ut cæteris creaturis simile. cum e-
nim penes mares sit sexus priuilegiū, deteriores habētur fœmi-
næ: proinde parum solliciti de huiusmodi differētia nominum,
pronunciamus filiam dei sapientiam matrem & patrem esse gi-
gnentem in animabus eruditionē, disciplinam, sciētiā, pruden-
tiam, actiones honestas & laudabiles. ab hac meditator Iacob
petit sibi coniugem. vnde enim aliās inuenire potest sociam in-
culpabilem, cum qua ætatem omnem exigar? Ceterū de fuga
diligentius præscribitur in lege de homicidis, in qua omnes enu-
merantur species, tum voluntarium homicidium, tum inuolun-
tarium, siue dolo patratum sit siue cōsilio. verba legis sunt hæc:
Si quis

Si quis alterū percusserit, & ille mortuus fuerit, ipse quoque mor-
te moriatur, quod si non volens fecit, sed deus eum in manus e-
ius tradidit, dabo tibi locum quod homicida fugiat. quod si quis
per insidias proximum occiderit, & ad altare meum confugerit,
abstractum inde afficies supplicio. Cum scire leges nullo uti ver-
bo superuacaneo, qualia per nimiam loquacitatem excidit, ha-
situi intra meipsum, cur homicidam voluntariū non modo mo-
ri pronuntiet, sed morte mori. quid enim aliud morietes quam
mors enecat? adita igitur muliere sapiente, cui nomen discepta-
tio, desij querere, ea respondit, malos etiam ad extremum per-
tingant senium, esse mortuos, quod virtuti non viuunt. probos
verò etiam disjungatur à corpore, sortitos immortalitatem in
sempiternum viuere. sententiam hanc confirmabat per oracula,
vñ erat hoc. Qui adharretis domino deo, viuitis omnes hodie.
Supplices dei solos agnoscit pro viuis, reliquos habet pro mor-
tuis. illis verò etiā immortalitatem pollicetur, nō solum dicens
viuitis, sed addēs hodie, per hanc enim vocē intelliguntur in fini-
ta secula. mēsum enim annorum & in vniuersum tēporum cir-
cuitus, dogmata sunt hominū magnificēcium numeros. verū
antem nomē aui est hodie, sol enim nunquam mutatus semper
idem est, nunc sub terra nūc super terrā decurrens, diei noctisq;
arbitrator, quibus metimur secula. Alterum autē oraculū sic attesta-
batur. Ecce posuit corā te vitā & mortē, bonum & malum, ergo
vir sapiens crede bonum virtutē & vitam esse, malum verò mor-
tem & vitium. Aliubi quoque legitur: Hæc est tua vita & lōgæuitas,
dominū deum tuū diligere. Egregia vitæ immortalis definitio,
dei dilectione amorēque incorporeo corripit, sic sacerdotes Nadab
& Abiud ut viuāt moriuntur, pro mortali vitā recipiētes incorru-
ptibilē, & à creaturis ad creatorē migrātes. argumētum immor-
talitatis eorum est quod legitur: Tūc mortui sunt corā domino,
id est, vixerunt. mortuū enim nefas est venire in cōspectum dei.
Idem dicit ipse dominus: In propinquātib; mihi sanctificabor.
Mortui verò, sicut & in hymnis canitur, non laudabunt domi-
num, hoc enim viuorum est officium. Caini verò impudentis
fratricidæ mors nusquam in lege inuenitur, imò extat hoc ora-
culum de illo: Apposuit dominus deus Caino signum, ne quis
eum inuentum interimeret. Cur ita? Opinor, quia impietas ma-
lum est infinitum, quod semel accensum nunquam extingui po-
test, in quam competit illud poeticum:

Immortale malum, nulla delebile morte.

Immortale

Immortale in præfenti vitā, alioquin apud deū examine mor-
tuūque, & ut quidam, inquit, abiectius quam sterquiliniū. opor-
tebat autem diuersas regiones rebus differentibus attribui, bo-
no calum, malo terræ confinia. Itaque bonū superna petit, etiam si
nonnunquam ad nos descendit: quia pater eius est munificus, sed
merito cupit sursum recurrere. Malum verò hic permanet, à di-
uino choro semotum quā longissime, oberrās circa vitā mor-
talem, cum non possit morte sua mortale genus relinquere. id
quidam inter sapientes celebratus testatur magnificē in Thea-
teto sic: Sed nec penitus extirpari mala est possibile: nā deo sem-
per aliquid opponi necessum est: nec tamē apud superos locum
habere possunt, coacta circa mortalem naturā & hæc inferiora
loca oberrare. quare conādum est hinc illuc fugere quā celer-
time. est autē fuga, si deo similes efficiamur pro viribus. proin-
de merito Cain non moritur, qui significat vitium, semper victu-
rum in genere mortali cum hominibus. itaque non absurdē dictū
est morte mori homicidam, propter causas iam prædictas. quod
autem dicitur de inuoluntarijs homicidis: Non spōre, sed deus
eum tradidit, valde bene dictū est. existimat enim volūtaria fa-
cinora esse nostri animi, inuoluntaria verò ad deum referenda:
non loquor de peccatis, sed de pœnis peccatorū. non est enim de-
corum, ut ipse deus puniat, cū sit primarius legislator optimus,
sed per alios animaduertit in homines noxios: non per semet-
ipsum. Cōuenientius enim est ut gratias, beneficia, munera, por-
rigat ipse suapte natura bonus ac munificus: supplicia verò non
sine iussu eius, qui regnū sempiternū tener, per alios tamē exi-
gantur quos decet tale ministeriū. Testis est mihi meditator ille
his verbis: deus qui nutrit me à iuuentute mea, angelus ille qui
me liberat è malis omnibus. antiquiora bona quib; anima nu-
tritur, accepta deo fert: dei famulo posteriora, quæ ad fugā pecca-
ti pertinet, ideo sicut opinor, & cū de mundi opificio philoso-
phatur, postquā dixit omnia cætera deū creasse solum hominē
etiā alijs cooperantib; plasmatū esse docuit. Dixit, inquit, deus:
Faciāmus hominē ad imaginē nostrā: per hoc verbū Faciāmus
multitudinē significans. Ergo pater ille rerū alloquitur suas po-
tentias, quibus mortālē hāc animæ nostræ partē fingendā dedit,
imitatib; artē ipsius, quādo rationalē in nobis formabatur: aquū
ducēs ut à principe rerū principalis pars fabricaretur in anima,
subiectæ verò, à subditis potētij; vsus est autē his potētij; non so-
lum ob modo memoratā causam, sed quia hominis anima sola
intelle

intellectu bonorum malorumque habitura erat, & electura alterutrum quando utrumque non potest. necessarium igitur duxit malorum facturam alijs tribui opificibus, bonorum vero sibi soli. quapropter cum prius dixisset, faciamus hominem, tanquam de pluribus, mox tanquam de uno loquitur, Fecit deus hominem. nam veri hominis, qui est mens purissima, unus solus deus est opifex: plures vero eius qui vulgo sic vocatur, mixtus atque temperatus ex sentibus. quamobrem ille eximius homo indicatur per articulum. legitur enim, Fecit deus illum hominem, illum specie mixturaque carerem intellectum. vulgaris autem homo sine huiusmodi additamento ponitur. nam cum dicit, Faciamus hominem, est bruta rationalisque anima contextu significat. Huc accedit quod benedictio bonorum & maledictio contrariorum, non per eosdem fit, quamvis utraque sit laudabilis. Quoniam autem in demonstratio genere primum est laudare dignos, secundum vituperare eos qui merentur: cum sint huius generis principes xii. numero, qui phylarchae solent nominari: sex praestantiores, collocauit in benedictione, Simeonem, Leuim, Iudam, Isacharem, Iosephum, Beniamin: reliquos in maledictione, primum ac nouissimum est Lia filijs Ruben & Zabulonem, & quatuor illos ex ancillis genitos. nam regiae sacerdotalisque tribus principes, Iudas & Leui, in priore censentur ordine. merito igitur etiam qui morte digna patrarunt facinora, in aliorum manus deduntur ad supplicium: ut doceamur quod mali natura longe a diuino choro exulat, quando etiam bonum propter solam mali similitudinem, executionem per alios accipit. Illud autem, Dabo tibi locum quod fugiat qui nolis occidit, valde recte dictum mihi videtur. Locum enim vocat nunc non eum qui occupatur a corpore, sed obscure ipsum deum subindicat. continet enim ille non continetur, & est omnibus refugium. Fas igitur est dicere, eum qui nolens mutatur, mutari diuinitus, quod de sponte peccantibus dicere non licet. Daturum autem se ait, non interfectori, sed ei cum quo loquitur: ut alius sit habitator, alius profugus. nam suo populo deus patriam dat cognitionem sui, quam ut indigena inhabitet: eandem futuram per errorem lapsis refugium, sed ut inquilinis non ut ciuibus. Posthac sapienter statuta de caede non voluntaria, transit legislator ad insidias dicens: Quod si quis dolo aggressus proximum ut occideret, ad deum confugiat, locum videlicet quem figurate dixerat, in quo vita contingit omnibus. nam & alibi dicit: Quisquis illuc fugerit, viuet. nimirum vita aeterna est ad illud Ens refugium, sicut

sicut contra mors, ab illo fugere. quod si quis insidiatur, omnino volens facit iniuriam: & quod dolo fit, reum facit, sicut insonem quod sine dolo fit. Ergo nullum facinus suppuratum, dolum, & data opera patratum, meretur ut dicatur factum ex dei sententia, sed ex nostra propria. intra nos ipsos enim ut dixi, thesauri vitiorum sunt, apud deum vero solorum bonorum. quisquis igitur eo confugit, id est quicumque peccati authorem non seipsum sed deum inculcat, puniatur: nec prosit ei refugium, quod solis supplicibus est saluterum. & merito. nam altare plenum est immaculatis victimis, animabus inquam purificatis & innocentibus. est autem naueus insanabilis, authorem malorum deum dicere, proinde qui sic male morati sunt, ut seipsos magis amment quam deum, procul a sacris maneat scelesti & impuri, nec est longinquo sacram flammam animae inextinguibiliter accensa ac deo consecrata spectare idonei. Perpulchrum est quod quidam e priscis sapientibus in hanc sententiam est ausus dicere: Deus haudquaquam iniustus est, sed dici non potest quam sit iustissimus. ei nihil est similis, quam qui non est. circa hunc est robur viri & vera grauitas, itemque timiditas & ignauia. Nam hunc nosse, sapientia & vera virtus est: contra, huius ignorantia, ruditas est & manifestum vitium. Aliae vero praecellentes ut videntur & sapientiae in potestatibus publicis onerosae sunt, in artibus vero vulgares & humiles. Postquam igitur iussit abstrahi male de deo loquentem a sacrarijs, & tradi ad supplicium, deinceps ait: qui verberat matrem patrem ue, moriatur. Tantrum non clamat ac vociferatur, nemini danda veniam qui in deum blasphemus sit. nam si mortali parenti conuictus luit supplicium, qua poena dignus videri potest qui male loqui sustinet de parente creatorisque rerum omnium? & quod potest esse conuictum grauius quam contendere, non ex nobis mala provenire. sed ex deo? Arcete igitur arcete o initiati & mysteriorum praefules a diuinis orgijs confusam colluiem animarum impuratum, contaminatarum maculis ineluibilibus, inobseratas aures & reclusam linguam habentium, & instrumenta suae miseriae parata circumferentium, ut & loquantur quiduis & nefaria dictu audiant. ceterum qui norunt quid intersit inter voluntaria, & inuoluntaria, & os bene loqui doctum pro calumniatrice lingua sortiti sunt, dum recte faciunt laude digni sunt, si quando vero labuntur per imprudentiam, non sunt admodum vituperabiles: & ideo ciuitates eis ad refugium selectae sunt. Dignum est enim ut de hoc loco

loco dispiciamus quædam necessaria. Sunt autem quatuor, primum cur non ex aliarum tribuū sortibus, sed tantum ex Leuitica, selectæ sunt ciuitates profugis. secundum, cur sex non plures paucioresue. tertium, cur trans Iordanem tres, reliquæ in terra Chanaanæ. quartū, cur profugis terminus reditus præscriptus est mors summi sacerdotis. dicamus igitur quæ de singulis dicenda sunt à primo faciendo principii. quod in solis leuitis contributas ciuitates iubentur fugere æquissimū est. nam & leuitæ quodammodo sunt profugi, qui propter cultū diuinū deseruerunt parentes, liberos, germanos, & totā mortalem cognationē. quorum sodalitiij princeps inducitur sic patrē matremq; alloqui: Non vidi vos & fratres nō noui, & filios ignoro, ne quid me à cultu eius Qui est distrahat. est autem vera fuga, priuari charissimis necessitudinib. quæ profugos cōmendat profugis, vt cōciliante illos similitudine, sequatur perpetratorū obliuio. aut igitur hæc causa est sola, aut illa quoq; q; sacra leuitarū tribus, adoratores iuuenti aurei, hoc est fastus Aegyptiaci, quotquot pubertatē excelebant vno incurfu contrucidauit, cōcita furore iustissimo immisso sibi diuinitus. Interficiit vnusquisq; fratrem suum & propinquum & proximum, germanū animæ corpus, rationi verò propinquas irracionales potentias, deniq; menti proximum sermonem qui ab ea promanat. nec enim aliter nostri pars optima potest euadere cultrix eius qui in vniuerso est optimus. sed ante omnia homo vertendus est in animā, seiuncto recisoq; germano eius corpore cum suis concupiscentijs insatiabilibus. quo facto brutæ parte animæ seiungendæ sunt à cognatis rationalibus. nā hæc more torréitis in alueos quinq; diuisi, per omnes sensuū lacunas concitant impetus affectuū. mox à mēte ablegandus est sermo qui videtur ei proximus: vt sola mēs supersit, à corpore, à sensu, & à sermone destituta. sic enim iam solitaria sincere completur id quod solum colendum est, nō distracta rebus alijs. Huc accedit, quod leuitica tribus ædituorum & sacerdotum est, penes quos est sacrorum ministerium. ad quod ministerium pertinent illi etiam qui inuiti patrant homicidium, siquidem teste Moyses deus tradit in manus eorum, vt tollantur qui digni morte sunt. verū leuitarum est pro meritis referre præmia, istorum verò punire noxios. Hæ sunt causæ ob quas homicidæ non voluntarij ad solas ædituorum ciuitates confugiunt: ordo postulat vt deinceps dicamus quænam sint, & cur sex numero. An quoniam antiquissima & munitissima, non solum ciuitas, sed cæterarum

etiam

etiam metropolis, dei verbū est: quod primum & vtilissimū est refugium. aliæ quinq; ceu coloniz, potētia sunt id proferentis, & in his præcipua creatiua, per quam opifex verbo suo mundum condidit. proxima regia per quam conditor creaturis imperat. tertia propitia, per quam opifex miseratur opera sua. Quarta legislatoria, per quam etiam verantur illicita. Pulchræ ciuitates & munitæ, animarum dignarum egregia receptacula. bonum etiam humanūq; institutum, quod confirmat ad bene sperandum. quis alius potuisset tantam copiam rerum profutarum ostendere, in tanta varietate non spōte peccantium, quibus nec vires eadem sunt, nec imbecillitas eadem: consilium est igitur vt qui cursu valet, sine respiratione contendat ad summū illud verbum diuinum, fontem sapiētiz, vt de riuo eius hauriēs, pro morte præmium æternæ vitæ inueniat. Qui non æquē celer est, ad creatiuam confugiat potentiam, quam Moyses nominat deum, quia per eam disposita ornataque sunt omnia. Quisquis enim mundum creatum intelligit, non mediocriter bonū lucratus est, creatoris notitiam. hæc enim cito persuadet vt creatura conditorem suum diligat. Quod si quis ne ad hoc quidem est idoneus, accedat ad regiam. Timor enim cohibebit subditum, si parentis amor parum valet apud filium, vt castigatione contineatur in officio. Rursum, si quis ne hos quidem terminos, vt longinquos valet attingere, huic interiores metæ præfixæ sunt necessitatum potentiarum, propitiæ, & præcipientis quid agendum, ac vetantis nequid fiat quod fieri non debet. nam quicunque iam persuasum habet, deum esse non inclementem, sed naturæ exorabilem, is etiam si peccato præueniatur, mox poenitet, dum sperat fore vt ille obliuiscatur. & quisquis credit deū esse legis authorem, mandata seruando felicitatem assequetur. potestremus vltimum habebit refugium, vt malis careat, si bonis superioribus potiri non datur. Hæ sunt illæ sex ciuitates, quæ refugia vocantur: ex quibus quinque suas figuras habent ac imagines in sacris literis: præcepti quidē & interdictionis leges in arca reconditas: propitiationis autē, arcæ ipsius operculū. hoc enim vocatur propitiatoriu. creaturæ porro ac regie potētiz, duo Cherubim alata huic apposita. cæterū intellectus ille diuinus omnibus his superior, nō cadit in visibilem speciem, vt qui nulli rei sensibili est similis, sed ipse imago dei, antiquissimus omnium intelligibilium, & summo proximus, quandoquidē nihil mediū est inter ipsum & Ens illud verissimū. Scriptum est enim, loquar

C

tibi

tibi supra propitiatoriu inter duo Cherubim: ut verbu potētis pro auriga sit, is verò qui loquitur pro vectore, ad cuius celeuma vniuersum hoc auriga regat & tēperet. Ergo ille qui tantū abest vt sponte delinquat, vt ne imprudens quidem id faciat, ipsum deū sortem habebit, in eo solo habitaturus. Ceterū qui non de industria, sed inconsultē labuntur, habebunt refugia ciuitates felices & diuites. Itaq; tres earum sunt transamneses, multum à nostro genere dissitæ. Quanam hæc? Verbum illius summi principis, & potentia creatura regiaq; harū enim celi & vniuersus mundus est. confines autem & contigua humano mortali generi, quod solum peccato est obnoxium, tres ceteriores, propitia, & imperatiua, atque prohibitoria. nam hæc iam ad nos pertinent. quid enim opus est interdictione non aberraturis à iustitia? quid præcepto, nisi his qui suapte natura procliuēs ad lapsum sunt? quid illa propitia potētia peccato nulli obnoxij? Sed nostrū genus his opus habet, sic natū vt ad sponte secus peccandū procliuē sit. Superest quarta questio ex propositis, reditus tempus præfinitū profugis, mors summi sacerdotis, quæ mihi non parū exhibet negotiū. In eadem enim culpa dispar pœna lege statuitur, dum alijs longius, alijs breuius sit exilium. nam quidam pontifices longæui sunt, quidam citò defunguntur: & alij iuuenes, alij senes accipiunt sacerdotiū. item inuoluntaria cædis rei quidam initio pontificatus profugiunt, quidā sub mortem pontificis: atq; ita quidam per longum temporis spatium carent solo patrio, alij per vñ diem si fors ferat. quo elapso ceruicem erigunt, & superbi deridentesq; cognatos occisi, domos suas reperiunt. hanc difficultatem in qua hæremus ita licebit euadere, si rationes naturales omiserimus. Hæc est igitur nostra sententia, pontificem hunc non hominem, sed dei verbum esse, quod expers est peccatorum omnium, non solum spontaneorum, verum etiam inuoluntariorum. hunc enim negat Moyses vel ob patrem intellectum, vel ob matrem sentienti vim contaminari, vt opinor ideo, quia parentes immortales purissimòque sortitus est: patrem deum qui omnium rerum pater est, matrem verò sapientiam, per quam quicquid est, cum prius non fuerit, in lucem prodijt. & ideo caput eius vngitur oleo: principatus inquam eius splendido circumfulget lumine, vt meritò existimetur amictus vestibus. nam antiquissimum eius Qui est verbū mūdo vt veste induitur. vestitur enim terra, aqua, ære, igne, & ceteris quæ ex his ortū habet. Anima autem parti

particularis vestitur corpore, & sapientis mēs virtutibus. Quod autem caput eius perpetuò mitra tegitur, significat diadema regiu, in signe potestatis nō summi quidē. sed proregia, alioquin mirificæ. idem veratur vestē scindere. nā & Enris illius verbum cum sit vinctū rerū omniū, vt dictū est, continet partes omnes & cōstringit nō sinens eas dissolui dilabiq;: & particularis anima, quantū potest nō permittit vllam partē corporis præternaturam diffindi resecariq; ita vt integræ omnes & inter se vnitæ cohæreāt indissolubiles. mens itē sapientis purificata integras & cōiunctas virtutes cōseruat, cōciliante eas naturali cognatione. Hic pōrtifex ad nullā animā mortuā, vt inquit Moyses, superueniet. mors autē animæ est vita cū vitio, itaq; nullū scelus attinget, qualia tractare solet insipientia. huic etiam virgo ē sacratio genere iungitur, pura, incontaminata, semper incorrupta sententia. nā viduæ vel expulsæ vel profanæ vel meretricis maritus nunquā fiet, perpetuus inimicus harū omniū odit enim viduas virtutes, & expulsas profligatq; ab ea, atq; etiā omne profanā persuasionē, & promiscuā consuetudinē cū multis numinibus. proinde impiā meretricē ne aspicere quidē dignatur, amator eius scemina quæ vñ maritū habet, & vñ parentem proficitur deum omnipotentē. in huiusmodi cōditione apparet eximia quædā perfectio. nā illū qui magnā precationē precatus est cōstat si nō spōte, lapsum certē per incuriā. Dicit enim: Quod si quis corā eo repentē moriatur, in præsens contaminabitur. nā si quid præter voluntatē repentē ingruit, in præsens animā non in longū tēpus contaminat, cū non sit voluntariū. De his pontifex non est sollicitus, quippe tū his tū voluntarijs superior. Hæc autem nō extra propositū dixi, sed vt docerē, nō alienū esse à iure naturali, mortē pontificis præscribi profugis exilij terminū. nam quādiu hoc sanctissimū verbum viuū superest in anima, non est possibile verti eam sponte in deterius. expers est enim peccati omnis, & suapte ingenio abhorret ab eo. quod si moriatur, non quod ipsum pereat, sed disiungatur à nostra anima, confestim datur reditus peccatis inuoluntarijs. nam si illo saluo in nobis exulabant, omnino post eius discessum redibunt. hic enim eximius honor impolluto pontifici à natura est exhibitus, vt illo præsentē mentis error locum non habeat. ideo voris omnibus expetendum est vt viuat in anima pontifex, iudex simul & redargutor, qui pro mentis tribunali erga reorum personas sit indifferens. Hactenus de profugis quantum locus

postulabat, deinceps sequemur contextū reliquū. Inuenit, inquit, eam angelus domini in via. Nimirū missus ut animā prae pudore periclitatī ne aberraret, succurreret, tantum non dux itineris futurus reditura ad expertē erroris sententiā. Profuerit autem & de inuentione quaestioneq; vna cū legistatōre philosophari. Quosdā enim inducit nec querētes nec inueniētes, alios utroque modo felices, alios alterutro frustratos: quod ex his quidam querendo nō inueniunt, quidā non querēdo inueniūt. Quicunq; nec querere nec inuenire cupiunt, rationē suā per ineruditiōē & inexercitationē affligerūt grauiter, & cū possent acutē cernere, cæcati sunt. Sic ait vxorē Lot retrorsum versam mutatā in statuā, non fabulā fingens, sed rei proprietatē indicās. Quisquis enim contempto praeceptore per innatā simul & cōsuetā socordiam, relinquit anteriora, per quā posset videre, audire, aliisque uti potentijs ad res naturales diiudicandas; & circumacta retrorsum ceruice, cæca vitæ negoria pluris facit quā partes sui corporis, infamis statua sit nihil à surdo inanimatoque lapide differens. nō habent enim, ut Moses loquitur, tales mores cor ut intelligant, oculos ut videant, aures ut audiant, sed cæcā, surdam, stupidam, omni sensu orbatam, minimē vitalem vitā sibi reddiderunt, nihil curantes eorū quā curare deberent. huius chori princeps est rex regionis corporeæ. Conuersus, inquit, Pharaon intrauit in domū suā, ac ne huic quidem rei mentē adhibuit. ac si diceret, nihil vnquam curauit, sed passus est se tanquam plantam incultam arescere & sterilefcere. nam cōsiliarij disceptādo considerandoq; intellectū acuunt: qui si se exercent, domi natos fructus percipiet, perspicacitatē & solertiā: sin se tradat incogitantia, torpescit & hebetat aciem prudētiæ. Verū istam brutam & prorsus inanimatā sodalitatē valere sinamus: præstat ad querentes & considerantes cōferre se. ac mox occurrerit mos ciuilis, non ambitiosus tamen, cupidus melioris generis quod virtutes fortia sunt, & quod querit inuenire inducitur. Inuenit, inquit, homo Iosephū in campo, & interrogauit, Quid queris? qui respondit, Fratres meos quero. indica mihi vbi pascant. Dixitq; ei homo: Discesserūt hinc. audiui enim eos dicētes, Eamus in Dothain. & secutus est Ioseph fratres suos, & inuenit eos in Dothain. Interpretatur Dothain defectio non parua, quod significat animam non mediocriter sed perfectē deseruisse vanas opiniones, quæ mulierum magis quā virorum negotijs sunt similes. ideo pulchrē virtutē Sarrām deficiunt muliebria,

circa

circa quæ occupati sunt qui parum virilem effeminatamq; vitam sectantur. at sapiens etiam deficiens apponitur secundum Moysen. rectē & naturaliter. quod enim vanæ opinionē demitur, id veritati apponitur. Quod si quis ad huc in mortali, promiscua multiformiq; vita degens, & copia rei familiaris abundans, circumspicit & querit meliorem gentilitatem, solum summum bonum spectantem, dignus est qui suscipiatur, si non denuō somnijs & imaginationibus bonorum vulgariū obseruantibus sibi delectetur. manens enim in non adulterina contemplatione quæ sit oculis animæ, quæ sitos assequetur per vestigia, nec prius desisteret quā ad eos perueniat. Sed neminē horum apud malos inuenit. Quare? Discesserunt hinc deferentes nostra studia: transuerunt ad desertam à malis regionem piorum hominum. Hæc autem dicit verus homo redargutor qui inest in anima: quam dum videt hæsitantem, dubiam, querentemq; metuit ei ne aberrans rectam viam non inueniat. Illos quoq; valde mirari libet, alterum scitantem de extremorum medio, dicentemque: Ecce ignis & ligna, sed vbi pecus in holocaustoma? alterum respondentem, Deus prouidebit sibi de victima mi puer, ac mox inuenientem suppositam. & ecce arietem cornibus implicitum in frutice Sabec. Videamus quid à dubitante queritur, quid respondens ostendit, tertium, quid inuenitur. Percontatio talis est. Ecce ignis causa efficiens, ecce ligna materia patiens, vbi effectus, quod requiritur tertium? ac si dicat, ecce intellectus, calidus candensque spiritus. ecce intelligibilia, tanquam materiæ, sed vbi tertium illud, videlicet intelligere? Rursus ecce visus, ecce color, vbi videre? & in vniuersum, ecce sensus index, ecce obiecta eius materiæ, vbi ipsum sentire? hæc scitanti par est responderi, deus sibi ipsi prouidebit. nam illud tertium dei propriū opus est. ipsius enim est prouidētia. Intellectus percipit, videt visus, sentit sensus quilibet. Sed aries inuenitur hærens, hoc est ratio quiescēs & assensum cohibens. opima enim victima est quies & hæsitatio in his rebus quarum certa fides nō est. nam scriptura hoc tantum dicit, Deus videbit, cui nota sunt omnia, qui clarissima sua luce sibi ipse illustrat omnia. De cætero apud creaturam silētium est, quæ magna caligine offunditur. in tenebris autē nihil tutius est quā quiescere. Item qui quæsiuerunt quodnam esset alimentū animæ (nesciebant enim, ut dicit Moyses, quid esset) inuenerūt edocti esse id verbum & rationem diuinam: vnde omnes disciplinæ scientiæq; perenes fluunt: & hic est ille cælestis cibus. Quod sacra scriptura

C 3

indicat

indicat ex persona dei dicens: Ecce ego pluo vobis panes de cæ-
lâ. Nam reuera sapientiam ætheream deus supernè instillat ge-
nerosis & spectandi cupidis mentibus. At illâ hac visa degusta-
tâq; delectatâ, experimento discunt, authorem tamen eius vo-
luptatis nesciunt. ideo percõtantur, quid est hoc, melle dulcius,
niue candidius? Discunt autè ex vate suo, hunc esse panem quem
dedit eis dominus vt ederent. Quis igitur est hic panis, age dic.
Verbum, inquit, hoc quod præcepit dominus. Hæc præcepta di-
uina Israeliticâ, id est perspicaci animâ afferunt lucem simul &
dulcedinem, splendore veritatis eam irradiancia, & dulcibus vir-
tutis persuasionibus sicim honestatis refrigeratâ. Quin & pro-
pheta ipse quærendo quæ sit bene viuendi causa efficiens, inue-
nit quod cum solo deo familiaritas. Cum enim anxius quæreret,
quis sum ego vt Israelitas ab eo qui regnare videtur more cõtra
deum rebellâte liberam, monitus est oraculo pollicente dei præ-
sentiam. Et habet quidem inquisitiones particulares dubio pro-
cul elegantem contemplationem philosophicam: sed summum
illud bonû incomparabile deum authorem omnium si quis quæ-
rat, exhilaratur mox in primo eius contemplationis aditu, nec
frustratur suo proposito, prodeunte obuiam illa propitia natura
per virgines gratias, & ostèdente se visendi sui cupidis: non qua-
lis est, quod fieri nequit, quoniam & Moses auertit suam faciè,
veritus corâm obtueri deum: sed quâcum datur creaturæ ad res
intelligibiles accedere. Hoc quoq; inter præcepta relatum est.
Conuertimini, inquit, ad dominum deum vestrum, & inuenietis
eum, quâdo quæreris eû ex toto corde & ex tota anima. Absolu-
to hoc capite consideremus tertiu: vbi etiam si nõ deest quæren-
di voluntas, inuentio tamè non sequitur. Laban quamuis scruta-
tus totam animalem domum Meditatoris, nõ inuenit, vt Moses
narrat, simulacra. plenus enim erat negotijs, non somnijs & va-
nis imaginationibus. Nec illi cæci mente Sodomitæ furiose co-
nati violare sacros & impolutos sermones, inuenerunt ducentem
ad eos viam: sed vt ait scriptura, quærendo præterierunt ian-
nuam: quamuis circum ædes cursitando, & omnem mouendo
lapidem, vt explerent suas immanes & impias cupiditates. Nec
desuerunt qui volentes à inanitorum conditione ad regnum a-
scendere, & quo nihil in vita præstantius est, ordinem turbare,
non solum nefaria spe frustrati sunt, verum etiam præsentis feli-
citate priuari fuerunt. nam eos qui cum Core conspirant, lex
narrat excidisse ab vtraque. Sicut enim non eadem discunt viri
quæ

quæ pueri, sed suæ cuiq; ætati disciplinæ conueniunt: sic inter-
dum natura fert vt animæ pueriles maneant etiam in senilibus
corporibus, & contra perfectæ inueniatur in florentibus adhuc
& pubentibus. Merito igitur stultitiæ notam incurrunt, qui ma-
iora quàm pro ingenio suo cupiunt. quia conatus omnis maior
quàm pro viribus nimietate sua vanelet, & Pharaon quæres ex-
tinguere Moysen genus prophetici, nunquâ eum inueniet, & ta-
men obiectum ei graue crimen audierat, quod moliretur totius
corporei regni perniciem, bis id aggressus, primum opponens se
instituto Aegypto, voluptatis arcè munienti aduersus animam,
perculsum enim defodit in sabulo, re passim iacente, ratus vniûs
esse vtrâq; dogmata, de voluptatis inter bona principatu, & de
principijs rerum ex atomis. Iterum verò comminuèci naturam
bonis resistens, & partem eius animo, partem corpori, partem ex-
ternis rebus tribuenti. Vult enim id integrum in sortem cedere
menti quæ pars nostri est præstantissima, nec dignatur id com-
municare cum inanimis. ne illam quidem inuictam virtutem,
non admodû placentem ridendis theatris hominû, cui nomen
Thamar, is qui ad eam quæredam missus est inuenit. Rectè iux-
ta naturam. Legimus enim sic: Misit Iudas hædum per pastorem
suum Odolamitam, vt reciperet pignus à muliere, & non inue-
nit eam. Interrogauitq; homines loci eius, Vbi est meretrix quæ
fuit in Aenan iuxta viam. qui responderunt: non fuit hic mere-
trix. & reuersus ad Iudam dixit: non inueni. & homines loci e-
ius negant ibi vnquam fuisse meretricem. ait Iudas: habeat sibi,
modo ne irridear. ego nisi hædum hunc, tu eam non inuenisti.
ô mirum experimentum. ô non alienam à sacris tentationem.
itane pignus datur? Mens empturiens pietatè possessionem pul-
cherrimâ, tribus sibi cauere vult pignoribus, anulo, armilla, ba-
culo, vt sermo cû vita conueniat, vita verò cum ratione, accedente
recta disciplina, qua fulciri profuerit. id pignus an bene datû sit
examinat. at quo examine noscitur? si aliqua efca obijciatur at-
trahedi vim habes, vt sanitas, diuitiæ, integritas corporis, aut ali-
quid simile, & spectetur vtrò tanquâ in bilâce res proclinat. nã
si ad aliquid horû proclinabit, pignus certû non erit. Misit igitur
hædû vt reciperet pignus à muliere, non vt omnino reportare-
tur, sed si fortè illa indigna esset id retinere. & quomodo indi-
gna? si eximias res mutet mediocribus, & adulterina bona pluri-
quàm germana faciat. Sûnt autè germana bona hæc, fides, cõgru-
entia dictorû factorûq;, & recte disciplinæ regula: sicut ediuerso

mala, incredulitas, incongruitas, ineruditio: adulterina verò ad brutum impetum pertinent. Quærens igitur non inuenit eam, difficile enim est, vel potius impossibile, in confusanea vita virtutem inuenire, & si quæratur in quouis virtutis loco, num ibi sit prostituta anima, apertè respõdebitur: nec est, nec fuit antea. nam impudica, vel prostituta, vel triuialis fœmina, vel etatis florem vili venditans, vel foris lauta ac nitida, intus sordida, vel pictæ tabellæ in morem coloribus fucata faciem ob nativæ venustatis inopiam, vel multos viros tanquam rem bonam affectans, vel multinuba, vel ad multorum illusa libidinem, ibi non est. His auditis qui quæsitum miserat, vir non inuidus & natura benignus, non mediocriter gausus, inquit, Equidem optarim ut illa sit matrona bona mète prædita, honestate, temperantia, cæterisq; ornata virtutibus, vno marito cõtenta, occupata cura & administratione rei domesticæ. Si talis est, habeat sibi quæ dedi, disciplinam, verborum cum vita congruentiam, præcipuè verò fidem summè necessariã. modo ne irrideat, quasi erga indignam munificus, quãuis me credo ea donasse quæ maximè conueniunt animæ. Equidem feci quod faciendum erat volenti morum experimentum sumere, mittens escam & offerens. sed comperi tale ingenium non facile decipi. incertus sum tamen cur non facile capiatur, plurimos enim vidi admodum malos eadẽ quæ valde boni agunt, facere, licet diuerso animo: quoniam in illis veritas, in his est simulatio, quæ non facile dignoscuntur. nam sapiens minus felix fuit quàm opinio. Sed & hircum pro peccato, studiosus virtutis quærit quidem, at non inuenit. iam enim, ut docet scriptura, concrematus est. id cõsiderandum quid significet. Non peccare deo proprium est, sapienti verò, pœnitere. & hoc quoq; durum est ac inuentu difficile. Dicit igitur oraculũ, quod quærens quæsiuit Moses in vita mortali doctrinam de peccatorum pœnitentia. Conabatur enim inuenire vestitam peccatis animam, & sine pudore exuentem se eis nudantẽq; non inuenit tamen, flamma, ocissimo inquam bruto impetu descendente, depascentẽq; totam animam. vincuntur enim pauciora à pluribus, à velocioribus tardiora, futura à præsentibus. est autem contractum quiddam & tardum & futurum pœnitentia: contrã multa velox continua in hac vita occurrit iniustitia. Meritò igitur quidam in mutatione cõstitutus, negat se posse oblationem pro peccato comedere. conscientia enim sibi non permittere ut nutriatur pœnitentia. ideo dicitur: Audiuit Moses & placuit ei.

nam

nam res creaturæ à rebus diuinis multum disjunctæ sunt, creaturæ tantum manifesta nota sunt, creatori etiam occulta. Delirant autem & cõtra veritatem mentitur, qui pergens iniuste agere proficitur pœnitentiã: quod perinde est ac si ægrotus sanum se simulet. nam hoc pacto morbus reddetur grauior, dũ ille nihil adhibere dignatur quod ad sanitatem sit conducibile. Olim vir discendi cupidus sollicitatus est desiderio cognoscendi causas quibus efficiuntur res in mundo maximè necessariae. Cũ enim videret quicquid creatum est, corrumpi gigniq; tum ea quæ pereunt, & quæ permanent, obstupefactus exclamauit dicens: Rubus vritur, & nõ comburitur. locum enim antea inaccessum nõ scrutatur curiosius, ut naturarũ diuinarum habitaculum. & frustra laborasset, ni subleuatus fuisset misericordia prouidentiaq; dei seruatoris omnium, qui ex adyto hoc oraculum edidit: Ne propinques huc. ac si dicat, ne accedas ad talem cogitationem. nam huic curiositati satagenti humanæ vires non sufficiunt. sed facta quidẽ mirare stans, de causis verò ex quibus gignatur corrumpantur ve ne sis sollicitus. Nam locus in quo stas, inquit, sanctus est. Qualis locus? nimirum ad rationes causarum pertinẽs, qui tantum diuinarum naturarum est, quod deus neminem mortalem dignetur causarũ notitia. Tum ille scientiæ cupidus supra modum totũ emergens scitatur de eius opifice, quisnã sit ille inuisibilis & impalpabilis, corpus an incorporeus, an aliquid his superius, simplexne natura qualis vnitas, an concreta: aut quid tandẽ sit: & vidẽs id cogitatu perceptũq; difficile, precatur ut ab ipso discat deo, quisnam deus sit. nec enim sperabat se id posse ex vllò alio cognoscere. nihil tamen audiuit interrogans de eius Qui est essentia. Posteriora, inquit, mea videbis, faciem autem videre non poteris. Sufficit enim sapienti ea quæ post deum sequuntur cognoscere. Principalem autem illam essentiam si quis velit intueri, nimio radiorum fulgore prius quàm eam videat, cecabitur. Hactenus & de tertio locuti capite, aggredimur quartum & vltimum ex propositis, quando non præcedente inquisitione vltro solet occurrere inuentio. ad hunc ordinem pertinet omnis à seipso doctus sapiens. nec enim cogitationibus, meditationibus laboribũque proficit: sed mox natus paratam inuenit sapientiam irroratam sibi cœlesti pluuia, cuius meraco haustu exhilaratus, perpetuò temulentus est ebrietate, sobria, salua rationis integritate. Hic est ille quem Isaac vocant oracula, quem non tempore alio concepit, alio peperit anima. Con-

C 5

ceptum

ceptum enim, inquit, peperit, quasi sine tempore. non enim homo nascebatur, sed mens purissima, ingenio magis quam arte bona. quamobrem genitricem eius dicitur defecisse muliebria, hoc est cōfucta, humana & rationalia. nouum enim hoc prodit genus plus quam rationale & verè diuinū, à seipso doctum, non humanis commentis eruditum, sed furore diuino. an ignoras quod Hebrææ ad partum non habent opus obstetricibus? pariunt autem, aut, ut ait Moyses, prius quam veniant obstetrices, artes inquam & scientiæ, & à sola natura opitulante adiuuantur. Pulchrè autem apteq; à seipso doctus definitur. primò, quod citò inuenitur: secundo, quod deus tradidit. siquidem quod dicitur opus habet longo tempore: quod suo pte ingenio percipitur, expeditū est & plus quam extemporale. illud hominē, hoc deum præceptorem habet. & prima quidem definitio per interrogationem ponitur. quid hoc est quod citò inuenisti mi puer? altera verò per responfionem, dicente illo: quod tradidit dominus deus. est autem & tertia definitio docti à seipso, quod ascendit per seipsum. Dicitur enim inter præcepta: Non seretis, nec metetis, quæ per se ascendant. nulla enim arte natura indiget, seminante illa deo, & per suam agriculturam perficiente tantquam sponte nascentia, cum non sponte nascantur, nisi quatenus nulla omnino adiuuantur humana industria: Nec tam præceptum est hoc quam sententia. nam præcipientis dixisset: ne metatis. decernens autem ait: non seretis neq; metetis quæ sponte nascuntur. nam quæcunq; natura ultro præbete accipimus, eorum nec principia nec fines in nostra potestate inuenimus, siquidem in satione principiu, in messe finis est. præstat sic intelligere hæc: omne initium & omnem finem esse spontaneum, hoc est naturæ opus, non nostrum. verbi gratia, principium discēdi utiq; ingenium est docile, promptumq; ad contemplationē rerum particularium. rursum finis quid aliud, si ingenue fatēdum est, quam natura: siquidem etiam præceptor promouet: sed summū fastigium solus deus imponit, natura illa optima. Qui his innuitur dogmatibus, in pace degit perpetua, immunis à molestis laboribus. pax autē & septimana idem est iuxta legislatorem. nam eadie creatio visa est interquiescere. Cōuenienter igitur scriptū legitur: Et erunt sabbata terræ vobis alimēta. id rectè intelligendum est. Vtilissimus enim cibus est in deo quiescere, maximū bonum cōferens, pacē ab omni bello tutam & securissimam. nam quæ inter ciuitates intercedit, mixta est seditionibus. at animæ

pax

pax pura est ab omni dissidio. Sed manifestissimè, ut mihi videtur, discimus inuentionem non quaesitorum ex his verbis scripturæ: Cum induxerit te dominus deus in terram quam iurauit se daturum tuis patribus, ciuitates magnas pulcrasque quas non ædificasti, domos plenas bonorum omnium quas non repleuisti, cisternas è saxo excisas quas non excidisti, vineta oliuetasque quæ non plantasti. Viden' paratā copiam bonorum affluentium tam ad voluptatem quam ad necessitatem? comparantur enim ciuitatibus generales virtutes ut patentes latissimè domibus autem speciales, circumscriptæ breuiore circulo: cisternis verò generosæ animæ, capaces sapientiæ, sicut illæ aquarum. ceterum vineris oliuetisq; profectus & incrementa, proventusq; fructum. fructus autem sciētiæ, vita contemplatiua est, sinceram læticiam qualem vinum affert conferens, & intelligibile lumen quale à flamma proficiscitur, cuius fomes est oleum. Hactenus de inuentione locuti transeamus ad vltiorem textus consequentiam.

Inuenit, inquit, eam angelus domini ad fontē aquæ.] Fōis crebra sit mentio, qui vno modo mēs nostra intelligitur: altero habitus rationalis & eruditio: tertio praua dispositio: quarto bona huic contraria: quinto rerū pater & conditor. horū probationes extant in sacris literis. videamus quam sint. In primo limine legis, ubi mundi opificiū tractatur, tale occurrit oraculum: Fons autem ascendebat è terra, & irrigabat totam terræ superficiem. Qui allegorias naturæ occultatis sua mysteria nesciūt, hunc fontem putant similem Aegyptio fluuiio, qui quotānis effusus ex alueo stagnat in campis, tantum nō ostentans potētiam cæli æmulam. Quod enim per hiemem cælum præstat alijs regionibus, hoc Nilus Aegypto horis æstiuis exhibet. nam illud supernè terram compluit: hic, quod mireris, infernè pluens arua irrigat. Et hoc est cur Moyses impietatis reos peragit mores Aegyptios, quod terram pluris quam cælū faciant, terrestria quam olympia, corpus quam animam. Verum ista in alium opportuniorem locum differenda sunt: nunc propositū est paucis agere. & ideo redeuntes in viam à diuerticulo dicimus, fontē ascendente & rigante totam faciem terræ, significare principalem nostri partem fonti similē, à qua ceu per terræ venas, per sensuū instrumenta manant potentiæ, per oculos, aures, nares, & cætera. hi sunt in omni animante circa caput & faciē. itaq; tanquā à fonte à principali animæ parte rigatur principalis pars corporis facies, visus spiritus tendēte in oculos, auditus in aures, olfactus in nares, gustatio in

in os, tactiuo in totam superficiem. Sūt & eruditionis fontes varij, apud quos proceri & cibo viles sermones germinant, tanquam palmarum arbores. Venerunt, inquit, in Aelim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & palmarum stirpes septuaginta: ibi ad aquas castra metati sunt. Aelim portæ interpretantur, & introitum ad virtutem significant. Sicut enim initium ædium est ianua, sic ad virtutem primus aditus encyclopædia. perfectus autem numerus duodenarius, quod testatur zodiacus in cælo circulus, illustratus tot sideribus: testatur etiam solis ambitus. nam intra duodecim menses circuitum suum peragit, & in totidem horas diurnas nocturnasq; tempus diuidunt homines. Moyses quoq; non parum laudat hunc numerum, descripta sua natione in tribus duodecim, & institutis duodecim propositionis panibus, & totidem lapillis cum suis sculpturis, qui in pōticali veste talari circum rationale, quod vocant, intexerentur. Laudat & septenariū, multiplicatū per denariū, nunc septuaginta palmas ad fontes memorās, aliās septuaginta solos seniores, quibus datus est spiritus dei propheticus. totidem iuueni mactantur ad epulum solenne festi tabernaculorū, vt vocant, idq; certo ordine, non simul, sed per septē dies, incipiendo à tredecim. sic enim quotidie subtrahendo vnū vsq; ad diē septimū, septuagenarius numerus conficitur. Postquam autem vētūm est ad virtutis portas artes liberales, conspicati fontes & apud eos stirpes palmarum, non apud arbores, sed apud aquas, castra metati narrantur. Cur ita? Quoniam palmis & lemniscis ornantur qui perfectæ virtutis præmia reportant: qui verò adhuc in rudimentis tripudiant, & eruditionem sitiunt, apud scientias animam rigantes collocantur: quales sunt fontes artium indifferētium. Videamus & fontem insipientiæ, de quo legislator sic loquitur: Quisquis cubat cum muliere seorsum sedente, & fontem eius reuelat, ipsa quoq; retegente fluxū sui sanguinis: ambo tollātur ē medio. Mulierem sensum vocat, intellectū maritū eius præsupponens. seorsum sedet sensus, hoc est in longinquo loco. quoties igitur mulier ista relicto marito legitimo assidet illicitibus se corrumpentibusq; rebus sensibilibus, & amatorie singulas cōplectitur: tūc si intellectus somno succumbat, qui vigilare deberet, detexit se ipsum fontē sensuū: hunc enim aio esse sensuū fontem: hoc est, intellectū, immunitū, insidijs expositū seipsum reddidit. attamen nihilominus etiā mulier reuelauit fluxū sui sanguinis. Omnis enim sensus pronus vt fluat foras ad suū sensibile, à ratione co-

hibetur

hibetur atq; tegitur. Sed ista mulier deseritur solitaria, viduata recto ductore. perniciosum est enim sicut ciuitati carere mœnibus, sic animæ destitui à custodijs. Sed quando caret custode? An quoties visum non continet, profundens se ad sensibilia, & per aures haurit voces quasslibet, nec odoratū cohibet aliasq; potentias similes, sinēs eas suo pre imperu rapi ad quiduis agendum patiēdūq; deniq; quoties sermo nō cōtinetur, qui multa secreta nemine cohibente intēpestiue prodidit, & liberius fluens splendidae fortunas tanquā in trāquillo nauigātes vndis repentinis obruit. Hoc est illud magnū diluuiū, quando apertæ sunt cataractæ cæli, mētis videlicet: & reiecti sunt fontes abyssi, hoc est sensuū. non aliter enim inūdatur anima, nisi supernè tanquā cælitus ē mente prorūpentibus iniquitatibus: infernè verò tanquā à terra, scilicet sensu, inundantibus affectibus. Et hoc est cur Moyses vetat turpitudinē patris matrisq; reteri, quippe qui bene norat quantū malum esset peccata mentis sensusq; non cohiberi & cæleri, sed tāquam præclarè gesta proferri in mediū. Hi sunt fontes peccatorū. videamus fontem prudentiæ. ad hunc patientia descendit Rebeca, & toto animæ vase repleto, per viā cliuum ascendit, vt appositissimè iuxta rei naturam legislator loquitur. Euadit enim ad virtutis celsitudinē, quisquis à iactabunda descendit arrogantia. Legitur enim: Cumq; descendisset ad fontem, impleuit hydriā, & coepit ascendere. Hic fons est illa diuina sapientia, ex quo rigantur particulares scientiæ, & quotquot animæ contēplandi cupida amore summi boni tenentur. huic fonti sacra scriptura imponit aptissima nomina, Iudiciū eum & Sanctū appellans. Reuertentes, inquit, venerunt ad fontem iudicij, qui est Caddes. Caddes autem sanctus vocatur. tantum non clamat vociferaturq; sapientiam sanctam esse, puram à rebus terrenis, & rerum iudicem, decernentem omnes cōtroversias. Nunc dicendum superest de illo summo fonte optimo, de quo cælestis pater per ora prophetarū cecinit: Me dereliquerunt fontem vitæ, & foderunt sibi cisternas cōtritas, quæ aquam continere non poterunt. Ergo deus est ille fons antiquissimus, & merito vniuersus enim hic mundus ab eo promanauit. Demiror autem & stupeo cum hunc vitæ fontem esse audio. solus enim deus animæ & vitæ, præsertim rationalis animæ, & prudentis vitæ author est. nam materia res est mortua. deus autem plus quā vitam, fons viuendi, vt ipse ait, sempiternus. quem fugientes impij non gustato potu immortalitatis, dementes foderunt

runt sibi, non deo primum opera propria caelestibus praeferebant & olympijs, pluris facientes cura quaesita quam parata & ultro se offerentia. deinde fodiunt non ut Abraham & Isaac puteos, profundas scientias praebentes sermonem potabilem, sed cisternas, quae ex seipsis nihil boni ad recreandum habent, & indigent externis affluentijs, quales est doctrina parantur, dum praecipitores semper in discipulorum auditum affatim ingerunt sua placita contemplationesque, retinenda in mente & recondenda in memoria. Verum istae cisternae contritae sunt, hoc est omnes male educati animi lacunae fractae persluentisque, quae nec aliunde sibi parare nec conservare possunt influxum vitalem. Haecenus de fontibus dixisse sufficiat. Caterum valde apte scriptura inducit Agarem inuentam apud fontem, non haurientem tamen: quia proficiens anima nondum est idonea haurire merum potum sapientiae: non arceatur tamen quod minus in propinquo moretur. est autem omnis publica via per doctrinam strata munitaque. Ideo dicitur eam inuentam in via Sur. Nam Sur interpretatur munio vel directio. Alloquens igitur animam redargutor ait: Unde venis, & quod vadis? quod non tam dubitando percontandoque quam exprobandando & pudorem incutiendo dicitur. non est enim fas ut aliquid in rebus nostris ignoret angelus: quod vel hinc colligitur, quia etiam secreta natiuitatis pernouit dicens: Ecce praegnans es, & paries filium, & vocabis nomen eius Ismael. Nam nosse sortum esse masculum supra humanam facultatem est, sicut & vitae institutum eius qui nondum natus est, quod ferus homo erit non mitis ac civilis. Ergo illud. Unde venis, dicitur ad obiurgationem animae fugientis meliorem potioremque sententiam, cui si re magis seruiret quam nomine, magnam inde reportatura esset gloria. Quod vadis incerta sectando, certis confessisque bonis relictis: meretur igitur laudem, libenter admonitionem accipies: quod vel inde apparet, quod nec dominam inculcat, sibi ipsi fugae culpam tribuens, nec ad secundum interrogatum respondet, quod vadat incertum enim hoc erat. de incertis autem tutius suspeditur sententia. Gaudes igitur redargutor obedientia mulieris ait: Reuertere ad heram tuam prodest enim discipulae doctricis magisterium, & imperfectae seruitus apud prudentiam. Reuersa autem humiliter sub manu eius humilitate honestissima, abiciens praesentem brutam superbiam. sic enim feliciter parturiens eniteris prole masculam nomine Ismael, castigata diuinis monitis. interpretatur enim Ismael auditus dei, est

est autem auditus à visu secundus. visum verò legitimus filius & primogenitus Israel fortitur. sonat enim quod vidēs deum. nam audire etiam falsa pro veris possumus: visus nequaquam fallax est, quo res certae cognoscuntur. Mores autē nascituri describit, dum dicit ferum fore, id est rusticē sapientem, nondum ascitum in dei ciuitatem. haec autem virtus est, apta nata māsuē faciendis moribus. ijdem feri mores indicantur his verbis: Manus eius contra omnes, & manus omniū contra eum. Hoc est enim sophistae propositum, praeseferentis curiositatem in disputando nimiam, & gaudētis contētiōsis sermonibus. adeo & ipse ferit omnes disciplinarum sectatores, tum singulis priuatim resistēs, tū in commune omnibus: & vicissim ab omnibus percutitur suas fortunas defendentibus, hoc est placita quae pariūt eorū animae. Tertia quoque nota adijcitur haec: Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit. Tantū nō manifeste ostendēs aduersam dimicationem perpetuam. Itaque anima quae sophistā gerit in vtero, respondet redarguenti se: Tu es deus qui inspexit me. Ac si dicat tu es author meorum consiliorum & partium. & merito. liberaliū enim & verē ingenuarū animarū liber & liberator est opifex, serui verō seruaturū. angeli autē dei famuli pro dijs habentur ab his qui in seruitute detinentur & laboribus. Propterea huic puteo nomē indicit. Puteus coram quo vidi. Sed fieri nō potest o anima proficiens, & liberaliū disciplinarum profunda penetrās, ut in eruditione tanquā in speculo videas authorē sciētiae. Commodus autē huic puteo locus est Cades inter & Barad. interpretatur autē Barad in cōmunibus, Cades verò sancta. nā qui proficit, est in sacrorū profanorumque cōfinio, iam mala fugiens, sed nondū idoneus ut ad bona perfectā admittatur, habeatque cum eis contubernium.

PHILONIS IYDAEI

DE EO QVIS RERV

DIVINARVM HAERES SIT.

N PROXIME praecedente libro de mercedibus pro virili discernimus: nunc autem propositū est quaerere, quis rerum diuinarū haeres sit. Postquam enim ille sapiens audiuit redditum sibi hoc oraculum: Merces tua multa nimis: percontatur: Quid mihi dabis o here? Ego sine liberis decedam, filius autem meus

meus iste susceptus ex ancilla, haeres meus erit, Damascus Eliezer. ac rursum: Quia non dedisti semen mihi, verna iste meus haeres erit.] Et quis non attonitus fuisset maiestate proferentis hoc oraculum, ut nec os posset diducere, si non praeter metu, certe praeter gaudium? adimit enim vocem ut vehemens dolor, ita nimia laetitia. quam obrem & Moses fatetur se parum vocalem & linguam tardum ex quo coepit habere cum deo colloquia: quod testimonium prophetae verum est. tunc enim verisimile est vocis instrumentum fieri tardius. rationem autem iam articulatam ferri liberiore impetu, sententiarum magis quam verborum ornamenta confectantem expedita quadam & sublimi eloquentia. Sunt autem admirandae virtutes, vel fiducia, vel sermonis libertas adversus praestantiores, quando res eam postulat: ut illa comica sententia vera potius quam ludicra videatur: Si servus semper consuescat silentio, fiet nequa dediscens loqui liberè. Sed quando solet hac libertate uti servus contra dominum? nonne quando nullius maleficij sibi est conscius, certus nihil sibi dictum factumve nisi in utilitatem sui domini? Quando igitur decet dei quoque famulum libertate linguae uti contra suum rerumque omnium principem atque dominum, nisi quando a peccatis purus, & charitatis erga dominum sibi conscius, magis gaudet se esse dei famulum quam si absque contentione adeptus esset imperium terrarumque in omnes homines. Ceterum officia obsequiaque Abraham plena charitatis erga dominum commendat extrema clausula oraculi filio eius reddituri. Dabo tibi & semini tuo terram hanc universionem: & in eo semine benedicetur omnes gentes terrae: propterea quod obediit Abraham pater tuus voci meae, & custodiit mandata mea, precepta mea, leges meas & iudicia. Est autem servi laus maxima nihil ex iussis dominicis continere, sed impigre industrique vel supra vires conari cuncta exequi ex illius animi sententia. Sunt igitur qui audire debent potius quam loqui: ad quos dicitur, Tace & audi: preceptum pulcherrimum. Nam infotia res est mala temerariaque, cuius primum remedium est, auditoris silentium: secundum attentio ad ea quae auditu digna sunt. Caue autem purus aliquid nihili docere haec verba, Tace & audi: maius quiddam est quod monent. non solum enim linguae silentium postulat & auditum aurium, sed utrumque ab anima exigit. nam multi aures non mentem afferunt in auditorium, ipsi foris interim vagantur, & multa de multis apud se ipsos agitant, ad cognatos alienosve, aut etiam ad ipsos pertinencia, quae praestaret ad tempus missa facere: quae omnia dum

dum cogitationi obstrepunt, fieri non potest ut exaudiat qui loquitur. nam eius vox non ad homines fertur, sed ad inanimatas statuas, quae aures habent cum auditu careant. quod si mens quiescit ab omnibus externis internisque moribus dignetur attentam se praebere, & iuxta Moysi preceptum auscultare per silentium, poterit audire quae dicuntur: alias vero non poterit. indectos igitur decet silentium: ad scientiam autem aspirantibus, & dominum amantibus, est necessaria confidens facundia. Legitur enim in Exodo: Dominus pugnabit pro nobis, vos autem silebitis. ac mox tale oraculum subiungitur: Et dixit dominus ad Moysen: Quid clamas ad me? quasi deberent silere qui nihil auditu dignum afferunt. loqui vero qui praeter amore sapientiae confidunt in domino: nec solum loqui placide, sed etiam proclamare: non ore linguaque, à quibus istum aerem aiunt in orbem moveri, atque ita ad auditum pertingere: sed illo musico sonitoque instrumento, quod mortalis audit nemo, soli ingenito illi immortalique exaudibile: istorum vero qui in sensibus volutantur nemini. Certè cum totum mentis instrumentum per diapason & disdiapason symphonias insonat, auditor quasi interrogatur, cum reuera non interrogetur. nam deo nota sunt omnia. Quid ad me clamas mala deprecans, aut pro bonis acceptis agens gratias: aut utrumque agens eadem opera? adeo hic parum vocalis & lingua tardus ac pene mutus, aliubi non loqui solum inuenitur, sed & clamor introducit, rursum aliubi loquens indefinenter & eodem fluxu sermonem continuans. Moyses, inquit, loquebatur, & deus ei voce sua respondebat, non docens eum per certas orationis periodos, sed semper & continenter ei respondens. Vbi autem responsio, ibi utique & interrogatio. Rogat autem quisque quod ignorat, cupiens id discere. nam discantibus nihil tam proprium ac utile, quam quaerere, rogare, scitari, non videri sibi vel scire aliquid, vel percepisse solidè. Ergo sapientes deo praeceptore magistroque utuntur, imperfecti vero sapiente illo, ad quem dicunt: Loquere tu nobis: non loquatur ad nos deus, ne forte moriamur. Tanta autem in loquendo libertate utitur hic vir bonus, ut non solum clamet, sed reclamet quoque, fretus vera fiducia & affectu non fucato. Nam verba haec: Si remittis ei peccatum hoc, remitte: sin minus, dele me è libro tuo quem scripsisti. & illa: Nunc ego in utero coepi totum hunc populum, aut peperì eum, quia dicis mihi: sume eum in sinum tuum, & gesta tanquam nutrix infantulum? & illa: Vnde mihi carnes ut dem universioni huic populo: qui opplorat mihi? nunquid

ques & boues mactabuntur, aut omnes pisces maris comporta-
buntur & sufficient? & illa: Domine cur afflixisti hūc populum?
& Cur misisti me? & Ex quo profectus sum vt loquerer ad Pha-
raonem in tuo nomine, afflixit populum. & Non liberaſti tuū
populum: hæc inquam & ſimilia nemo vel regi cuius auderet
dicere. cæterum cum deo loqui tam libere, ſumma fuit non au-
dacia ſed fiducia: quia ſapientes omnes amici dei ſunt, præſer-
tim quod ad ſacras leges promulgandas attinet. libertas autem
loquendi cognata eſt amicitia: alioqui cum quo loquemur libe-
re, ſi cū amico nō licet? Rectè igitur in ſacris literis Moſes ami-
cus dei celebratur, vt quoties audacius loquitur, amicitia potius
id tribuatur quàm arrogantia. nā arrogantis eſt temeritas, ami-
ci verò fiducia. Sed cōſidera iterū quod fiducia temperatur cum
reuerentia. nam hæc verba, Quid mihi dabis? fiducia præ ſe fe-
runt: illud autem, o here, reuerentiā. Cæterū cū duabus appel-
lationibus prout res poſtulat, rerū author appellari ſolet, ali-
quando deus, aliquando dominus, nunc harū neutra, ſed herus
aſſumitur, idq; peropportune & religioſe admodum: quāuis
hæc vocetur ſynonyma herus & dominus. ſed quāuis vtrumq;
nomen in vnum eundemq; cōpetit, diſtinguit tamen hæc cogi-
tatio: quia dominus *κύριος* & *παρὰ τὸ κύριον*, hoc eſt, ab authoritate
dicitur, qua ratū ſit aliquid: ſicut contra *ἀνύμων* vocatur irritum.
herus autem *δυνάστης* *παρὰ τὴν δυνάστην*, id eſt, vinculum. Vnde vt
opinor *δύστης*, id eſt, timor. itaq; & *δυνάστης* dominus erit & qui-
dem timendus, non ſolū propter authoritatem, verū etiam pro-
pter metuendā omnipotentiam. vel fortasſe quia colligat conti-
netq; omnia cōſtringens indiſſolubiliter, alioqui natura diſſo-
lubilia. Quare cū dicit, Here, quid mihi dabis? perinde eſt ac ſi
dicat: Non ignoro tuam ingentē potentiam, ſcio & poteſtatem
tuam terribilem. timens tremensq; te appello, & rursus fiducia
ſubleuor. Tuam enim oraculū iubet ne timeā: tu mihi linguam
eruditam dedisti, vt ſciam quando loquendū ſit. tu os meū con-
ſutum ſoluisti, aperuiſti, & articulatū feciſti: dicenda quoq; ſug-
geris, confirmans illud tuum oraculum: Ego aperiam os tuū, &
docebo te quid loqui debeas. Quis enim ſum ego vt loqui me
doceas, vt mercedem pollicearis perfectiorem quouis dono &
gratia? nōne è patria ſum profuſus? nōne cognatos deſerui?
nōne careo paternis adibus? nōne omnes me relegatū, pro-
fugum, deſertum, & in honoratū nominant? Verū tu mihi be-
re es patria, tu cognatio, tu paterna domus, tu honor, fiducia,
opu

epulenta clara & perpetua. Cur igitur non audeam proloqui
quæ cogitor? cur nō percontor de his quæ cupio diſcere? tamen
quāuis præ me ferre confidentiam videar, nihilominus metū
& ſuporem fateor: nec tamē pugnare in me affectus cōtrarios,
timorem atq; audaciam, ſicut fortasſe aliquis ſuſpicabitur, ſed
cōtemperari aptiſſime. itaq; inſatiabiliter fruor tam bene tem-
perato poculo, quod facit vt nec liberius loquar quàm pro re-
uerentia, nec reuerentia libertatem mihi adimat. Didici enim
meipſum metiri, quàm ſim nihili. & nimia tuam beneficentiam
ſuſpicere. & quoties puluerē cineremq; aut ſi quid his eſt proie-
ctius, meipſum ſentio, tunc appellare te audeo, humiliatus & in
terra proſtratus, ſic mutatus vt vix ſubſiſtere videar. Talem af-
fectum animæ imprefſit in meam memoriā viſitator Abrahā.

Appropinquans, inquit, Abraham dixit: Nunc incepi alloqui
dominum, ego autem terra ſum & cinis. J Tūc enim tempus eſt
vt creatura ſuū factorem appellet, quādo agnoſcit quā ipſa ſit
nihili. Illud autē, Quid mihi dabis? non tam dubitatis eſt ver-
bum, quàm gratias agētis pro acceptorum beneficiorū magni-
tudine: Quid mihi dabis? Num eſt quod ſperem præterea? Co-
pioſæ ſunt, o munificentisſime, tuæ gratia, nullis circumſcripte
terminis, nec modū nec finem habent, ſontium more inexhau-
ſtæ & ſubſcatescentes perpetuō. Sed conſiderandus eſt non ſolū
torrens exundans tuæ beneficentiæ, verū etiam aſua noſtra
quæ illo rigantur. nam ſi nimis perfundantur, ſtagna & paludes
erunt pro campis frugiferis. ammon & mihi certa mentura opus
eſt? ideo percontor Quid mihi daturus es? qui iam dediſti plu-
rima, & pene omnia quorum natura humana capax eſt. quod
enim adhuc cupio ſcire hoc eſt, quiſcā poſſit eſſe dignus hæres
tuorum operū. Ego deſungar ſine liberis, acceptis bonis ad bre-
ue tempus paucosq; dies duraturis, & ad finem properantibus,
quāuis optè longæuitatē nec ſenio nec morti obnoxia, vt poſ-
ſit iactis ſeminibus radices firmas extendere, & ſtipitem vſq; ad
cælum attollere. neceſſe eſt enim vt humana virtus in terra gra-
diens ad cælum erigatur, vt ibi guſtato immortalitatis neſtare,
ſempiternam ſalutem habeat. nam ſcio quod ſterilem animam
odiſti, ipſe rerum omnium genitor. eximiam enim gratiam lar-
gitus es perſpicaci generi, ne vnquam ſterileſcat & prole careat:
cui quoniam & ego contributus ſum, iure hæredem deſidero.
Cum enim videā id inextinguibile, turpe puto finire vt natura
mea bonum intereat. Supplex igitur imploro, vt ſemina ſcin-
mea bonum intereat. D 2 tillaq;

tillæq; foueantur, è quibus virtutis lux salutaris accendi queat, quæ tanquã lampas per manus tradita, mundo æquæua fiat. Indidisti & meditatijs viris desideriu filioru qui progignuntur ex anima, quibus potius exclamarut præ gaudio: En pueri quoru miserus est deus seruoru tuorum: quoru peregrinatio nutrix & altrix est, quoru intacta anima tenera generosaq; sunt, in omnes virtutis formas diuinas & pulcherrimas fingi faciles. Sed doce me & illud, an filius Masce vernacula mea, tuaru gratiaru hæres sit idoneus. nam ego hæcenus neq; speratu accepi filium, neq; de hoc quem accepi spem habeo. Quana autē sit hæc Masec, & quis eius filius, non obiter considerandū est. Masec interpretatur ex osculo. differt autē ab amore osculum. nam ille est animarum coniunctaru per mutuā beneuolentiā: hoc autē nudam salutationem habet superficietenus in occurſu fortuito. sicut enim in ἀναύνησι non est ὁσφίσις, in κατὰ πινυρ πίνυρ, in μαρτυρία ἰππῶ, sic nec in κατὰ σφίλαι φιλία, id est, amor in osculo. nā multi etiā inimicis coacti aliqua necessitate hæc officij speciem exhibent. quæ sit autem illa ex osculo, non ex sincera charitate, nobis cōmendata, dicam nihil dissimulans. Vita quæ cū sensibus conuiuiamus, tota secura, quam nemo non amat, quam hominū vulgus heram existimat, elegatiores famulam, non externā aut emptitiā, sed vernaculam & tribulem quodāmodo: qui etiam didicerunt osculari eam nō amare, cū illi alteri valde amēt eam & desiderent. Laban autē ille virtutis osor ne osculari quidem potest attributas meditati potēcias, sed vt assuetus simulationi fictisq; moribus, tanquã ægrē ferens, cū reuera nō doleat, ait: Non iudicasti me dignū vt oscularer pueros meos & filias. Iustē ac meritō. Simulationē enim implacabiliter odisse didicimus. Dilige virtutes, & animo cōplectere, & nō requires osculum, futurum specimen amicitia. non est enim eis amplius portio vel hæreditas in domo tua. nōne pro alienis à te reputatæ sunt? nōne vendidisti eas, & deuorasti earū pretium? vt ne in posterum quidē eas possis redimere ac postliminio reuerſas recipere. quid igitur osculari vult inimicus perpetuus virtutū omnium? At non sic Aaron osculatur Mosen, sed ex animo vt germanum charissimū. Amanter, inquit, salutauit eum, & cōplexi sunt se invicem. Sunt autē vitæ tria genera: vna apud deum, altera apud creaturam, tertia media, mixta ex vtraq; quæ apud deū est, non descendit ad nos, nec venit in istas necessitates corporis: quæ apud creaturam, nec ascendit, nec curauit ascendere, degens in

cauer

cauernis intimis, & vita minimē vitali gaudens. at quæ mixta est, sæpe ad meliorem tracta ordinē numine corripitur, interdū retracta ad deteriozem retro se recipit. quod si ad hanc tanquam in balancem melior vita accedat, adeo prægrauabit, vt in diuersa lance minimū ponderis appareat. Moses autem ei quæ apud deum est vitæ palmam decernens sine puluere, reliquas inter se comparat per duarū mulierū similitudinem, quarū alterā dilectam, alteram exosam, vocat aptissimis nominibus. Quis enim est qui non capiat oculos, aurium, gustus, odoratus tactusq; delicijs ac voluptatibus? Quis non abhorret à contrarijs, frugalitate, continentia, austeritate castigataq; vita, lusus ac risus experite, plena curis & laboribus, contemplandi cupida, infensa ignorantia, contēnente pecuniā, gloriam, delicias, aspirante ad temperantiam, bonā existimationem, & videntes nō cæcas diuitias? Est quidem primogenitura vt antiquior ita honoratior: Moses tamen etiam posterius natos hoc honore dignatur, his duplum tribuens, alteris auferens dimidium. Si habuerit, inquit, homo duas vxores, dilectā & exosam, & ambæ pepererint, cū distribuet suam substantiam, non poterit primogenituram dare filio dilectæ, scilicet voluptatis. iuuenis enim hic censetur, etsi tempore antiquior. sed dabit filio seniori nato è fastidita prudētia, quæ a pueritia dignus fuit, cui duæ portiones debentur. Huius figuræ sensum moralem quia iam ante diximus, reuertamur ad proximē sequentia, præmonito lectore, quod exosæ deus vuluam aperuisse dicitur, ortū dans bonis studijs & honestis operibus, cum ea quæ dilecta putatur, mox ab initio sit sterilis. Videns, inquit, dominus quod Lia fastiditur, aperuit vuluam eius: Rachel autē erat sterilis. Sed quoties anima prægnans quales decet fetus parurit, tunc altera sensibilibium genitrix sterile scēs desinit parere, grata nō propter amorē, sed propter oscula. Huius sensus vitæ quæ Masec nominatur, vnusquisque nostrū est filius, honorās demiransq; nutricem altricemq; humani generis: quæ terrenus intellectus Adam nomine, vbi factam vidit, quamuis mortem suā, vitam illam nominauit. Vocauit, inquit, Adam nomen vxoris suæ vitā, quod ipsa sit mater omnium viuētiū, reuera mortuorum iuxta vitā animæ. At quotquot verē vident, matrē habent sapientiā, sensus autem vtuntur seruitio, in hoc à natura factum existimantes, vt minister sit ad parandā scientiā. nomen autem nati ex ea vitā cuius nota est osculū, Damascus traditur, quod sacci sanguis interpretatur, apte admodū: quia per saccum

D 3

signifi

significatur corpus, per sanguinē vita quæ est in sanguine, nam quoniam anima dupliciter dicitur, & in vniuersum, & pars eius præcipua, quæ propriè dici potest animæ anima: sicut oculus & totus globus est, & ea pars qua propriè cernimus: existimauit legislator duplicē essentiā animæ: totius quidē sanguinē: præcipuæ verò partis, diuinū spiritū. proinde apertè dicit: Anima omnis carnis, sanguis est, egregiè carniū turbē influxū sanguinis attribuit vt propriū. mētis verò essentiā nulli creaturæ coaptauit, sed introduxit eā supernē inspiratā à deo. Inspirauit, inquit, creator omniū in faciem eius spiritū vitæ, & factus est homo in animam viuētē, quæ etiā ad imaginē sui factoris expressa narratur. Itaq; duplex est genus hominū, alterū quod viuit iuxta rationem inspiratā diuinitus, alterū quod sanguine viuens seruit carnis voluptatibus, hoc terræ figmentū est, illud ad imaginem dei expressa effigies, ea terra sanguine macerata, ex qua ficti sumus, non mediocriter eget diuino auxilio, ideo dicitur: iste Damascus Eliezer, Interpretatur autē Eliezer, deus adiutor meus, quoniam hæc moles sanguinea per se dissolubilis & mortua, consistit & fouetur prouidentia dei sua manu sustentantis & protegentis: alioqui ne per vnum quidem diem genus nostrū durare poterat. Non vides quiddā & Moys secundus filius eodem est nomine? Nomen, inquit, secūdi Eliezer, ac mox causam adiicit, nam deus meus auxiliator meus, & eripuit me ē manu Pharaonis. Ceterū sanguineæ sensuālisq; vitæ amicus præficetur ille pietatis dissipator & hostis Pharaonis nomine, cuius regnū iniustū & crudele non licet effugere, nisi Eliezer nascatur in anima, & auxiliū à solo seruatore nos sperare iubeat. Rectē autē in stemmate Damasci nō patrē, sed matrē Mascem memorat: vt ostendat quod anima sanguinea, qua bruta viuunt, ad mulierū maternū genus propriè pertinet, expers masculini generis. At nō sic virtus Sarrat: solam enim virilē stirpē sibi usurpat, ex solo deo nata qui pater est omniū, ipsa matre carens principū. Verē, inquit, soror mea est, eodē patre, non item matre progenita. Hæc de quibus præmoneremus habuimus, erat enim in prima parte argumenti quædam obscuritas penē ænigmatica. Quid autem hic studiosus quærat, explicandum est diligētius. An possit aliquis huius sanguineæ vitæ cupidus, & sensibus deditus, incorporearum diuinarumq; rerum hæres fieri. His dignus habetur solus ille qui supernē inspiratus est, cælestis diuinæque portiones particeps intellectus purissimus, contemnens nō modo corpus, sed

sed & alterā partem animæ, quæ cū sit bruta sanguine fermentatur, furores feruentes & concupiscentias ardentes excitans. ergo sic interrogat: Quoniam mihi non dedisti semen illud à seipso doctū & intelligibile, num verna meus hæres mihi erit, sanguinea vitæ filius? Vix id elocutus erat, cū deus respondit. Mox, inquit, vox dei facta est ad eum dicens: Non hic hæres tuus erit, nec quisquam sensui cōspicius, nam incorporeæ naturæ intelligibilium rerum hæreses fiunt. Et obseruandum quod nec dixit deus, nec locutus est, sed vox dei facta est ad eum, tanquam intus in corde pulsans. Quis ergo hæres erit? non ille intellectus qui sponte detinetur in corporis carcere, sed qui solutus vinculis liberatusq; prodijt extra parietes, & vt ita loquar, seipsum dereliquit. Qui, inquit, egredietur ex te, hic hæres tuus erit. Ergo si cupis o anima, hæres diuinorum bonorum fieri, non tantum terram corpus, & cognationem sensuum, & domum paternam, rationē desere, sed & teipsam fuge rapta extra teipsam sicut lymphati & fanatici, baccabunda & numine agitari te non dissimulans, nam extra se rapta, afflataque diuino furore, & impulsæ cælesti cupidine, attractaq; à veritate impedimenta dimouente & viam muniente, hæc est hæreditas. Sed quomodo migras ab illis prioribus, ingenuē dic nobis, o mens, quæ audire doctis insonare soles intelligibilia dicens: Equidem migraui ē corpore, quando carnem sensumq; contempsit, atque etiā omnia sensibilia, si ad veritatem conferantur spectra & phantasmata, damnato sensuum iudicio corrupto & insincero plenōque falsis opinionibus: damnatis etiā his quæ iudicantur, vt paratis ad infandum fallendūq; & veritatem, quātum in se est, tollendam ē rerum natura. quin & ē ratione migraui quādo multum irrationalitatis in ea cognoui, vt cūq; tumente & extollēte se, causa est enim quiddam non mediocre, per vmbas corpora, per verba res, quod fieri non potest, mihi ostēdere. itaque labeatur per lubrica, & cogebatur multa circumloqui, quæ proprijs verbis eloqui disertē non poterat. quapropter cū viderem eam affectam vt infantem puerum, decreui satius esse migrare ab his omnibus, & ad deum referre singulorum potentias, qui & corpus compingit ac corporat, & sentiendū vim indit sensibus, & rationi orationem suppeditat. Proinde agendum sicut dereliquisti cætera, excede ac emigra etiā ex teipsa. at quomodo? caue ne intellectum, cogitationem, perspicacitatem tibi ipsi thesaurizes, sed offerens hæc ei dedica, qui exactē intelligendi & in-

fallibiliter percipiendi causa est. hæc autem donaria recipit alterum è sacratis tēplum, scilicet sanctius. Sunt enim opinor duo, alterum intelligibile, alterum sensibile. sensibile naturarum mundus hic, intelligibile verò ille intelligibilis est receptaculum. Quòd autem is qui iam dicta egressus cupit sectator dei fieri, prædicitis naturæ laudatam hereditatem assequitur, testis est scriptura dicens: Eduxit eum foras & dixit: suspice in cælum, quoniam hic est diuinorum bonorum thesaurus. Aperiat tibi, inquit, dominus thesaurum suorum bonorum, cælum videlicet. ex hoc certe consummatas læticias largitor ille cōtinuè depluit. Suspice, vt arguas cæcum vulgus hominū, quod cū sibi videatur cernere, orbatum est luminibus. nisi fortè non est orbū dum mala bonis antefert, iustus iniusta, perturbationes tranquillitati animi, immortalibus mortalia: repulsiq; monitorib. ac castigatoriis cum suis præceptis atq; monitis, adulatores admittit & sermones inuitantes ad voluptatem, otium, ignorātiā, atq; delicias. Ergo solus bonus videt. quamobrem & prophetas priusci nominabant videntes. qui autem foras prodijt, non solum videns, sed & deum videns appellatus est israel. sic enim hæc vox interpretatur. At isti etiam si quando aperiunt oculos, terram intruētur terrenorum cupidi, & innutriti materiæ. nam ille attollens oculos ad ætherem suspicit, vnde manna verbum diuinum, cælestis immortalisq; cibus animæ spectandi ac discendi cupidus. istis verò animus est in cepis & allijs pupillas cruciantib. & turbantib. ita vt conuincant, atq; in porris & fassamētorum fœtoribus, cibus Aegypto peculiaribus. Venerunt, inquit, nobis in mentem pisces quib. in Aegypto vescibamur gratis, cucumeres, pepones, porrum, cepe, allium. nunc anima nostra exaruit, nihil præter manna videt nostri oculi. Facit autem ad mores & illud, Eduxit eum foras, quod quidam indocti ridere solent, rogitan-tes & quis intrò educitur, aut eduerso foras intrat? Etiam, o ridiculi & nimis faciles. nescitis enim vestigare mores animæ, sed solos corporum locales motus in his verbis queritis. ideo mirum vobis videtur si quis intrat foras, aut intrò exit. nobis vero Moïsi familiarib. nulla est hic absurditas. Annon diceretis, perfectum luminum sacerdotem, quando in adytis operatur sacris patrijs, intus esse ac foris? intus conspicuo corpore, foris anima vaga obambulantēq; rursum alium vel alienum à Leuitico genere, amicū deo charūq; extra sacraria stātem, intus in penitissimis agere, qui peregrinationē putat totam vitam corporis

poris: & quoties potest solam animæ vitam viuere, credit se degere in patria. nam extra amicitiam est omnis insipiens, etiam si ne momentū quidem discedat à contubernio: intus verò omnis sapiens, etiam si non solum regionibus, verum etiam immensis terræ tractibus disiunctus sit. Moïses autem hunc amicū adeò deo propinquum ait, vt nihil ab anima differat. dicit enim: Amicus aqualis animæ tuæ. iuxta eiusdem æstimationem, nec sacerdos erit homo, tātisper dum est in sanctissan.ctorū, donec exeat, non corporaliter, sed animæ motibus. Mens enim quando purè deo sacrificat, non est humana, sed diuina. cū autem ad aliquid humanum auertitur, descendens de cælo, vel potius delapsa in terram, egreditur etiam si corpus intus maneat. Rectissime igitur dictum est, Eduxit eum foras, è carcere corporis, è cauernis sensuum, è fallacibus rationis sophismatibus: & insuper ex seipso, atq; opinione qua putabat, se nulli obnoxium liberè ac suapte facultate percipere atq; intelligere. Producto autem foras dixit: Suspice in cælum, & numera stellas, si potest iniri eorum numerus. Sic erit semen tuū. Egregiè dictū, sic erit semen tuum, non par stellarum numero. non enim solam multitudinem, sed & alia multa ad perfectā felicitatem cōducentia vult indicare. Sic erit, inquit, sicut quod vides in æthere, sic cæleste, sic vmbra carens, plenum splendore purissimo (nam nec in cælo nox locum habet, nec in virtute tenebræ) dispositum ornatissime, immoto manēs ordine, semper sui simile. Vult enim cæli effigiem, aut quod plus est, cælum terrestre dici sapientis animam, vt que in æthere habet lucida sidera, statos motus, concinnas choreas, diuinos circuitus, virtutum splendores fulgidissimos & stellis simillimos. quòd si sensibilem stellarum numerum inuenire est impossibile, multo magis intelligibilem. Nam quanto præstantius est quod iudicat quàm quod iudicatur: siquidem mens sensu est potior, hic verò illa hebetior: tātum & inter ea quæ iudicantur interest. itaq; immenso intelligibilia sensibilem numerum superat. nam oculi animæ proprii minima quædam portio est oculis corporeis. ille soli est similis, hic cædelabro quod modo accēsum mox extinguitur. ideo necessario subiungitur: Credidit Abrahā deo: ad laudem eius qui credidit. Dicat fortasse aliquis, hocine laude dignū iudicas? Quis deo loquenti pollicentiq; fidē non adhiberet, etiā si esset impius & omnū mortalium iniustissimus? Hinc respondebimus: Caue caue o præclare vir, ne temerè aut illū sapientē fraudes suis laudibus, aut indignis per-

seētissimā virtutē fidē tribuas, aut nostrā super hac re incūses
sententiā. Nam si penitus scrutari, nō solum in superficīe, volue-
ris, cōperies quā difficile sit credere soli deo absq; vllō testimo-
nio, propter cognationē quam habemus cū rebus mortalibus,
quē nobis persuadēt vt credamus fidamūsq; gloriā, principatū,
amicis, sanitati roboriq; corporis, & ceteris plurimis. has persua-
siones eluere, & diffidere creaturā per se infidissimā, ac soli deo
fidere, qui solus verē fidus est, res est animi magni cālestisq; nō
inescari vllis rebus nostratibus. Illud quoq; bene additur, impu-
tatā ei fidē ad iustitiā. Nihil enim tam iustū, quā fide sincera
deo credere. Id quātumvis iustū & naturā consentaneū, mirum
videtur propter vulgū incredulū, quos arguens sacra scriptura
dicit, in solo deo firmū esse certumq; præsidiū, quantūlibet hoc
mirētur homines verorū bonorū expertes, alioqui reuera nō mi-
rabile. est autē opus iustitiā propriū. Et dixit, inquit, ad eū: Ego
sum deus qui eduxi te de terra Chaldaeorū, vt darē tibi terram
hāc in hereditatē. Hoc nō solū noua pollicetur, sed & veterem
promissionē confirmat. Si quidē dudū donatū bonū, exitus erat ē
meteorologia Chaldaica, quā docebat credere, mundū nō opus
dei, sed deū ipsum esse, & bona malāq; imputare stellarū certis
ordinatisq; cursibus, vnde bonorū malorūq; causā pendēant.
hanc tam prodigiosā opinionē homines ad credēdum faciles
hauserāt ex aequabili motu orbū cālestiū. nam Chaldim inter-
pretatur aequabilitas. Nouū autē bonū quod promittitur est ac-
quisitio sapiētiae eius quā non sensu discitur, sed mēte sincerissi-
ma percipitur, & cōfirmat migrationē optimā: anima se cōferen-
te ab astronomia ad physiologiā, & ad certā cognitionē à cōie-
ctura: atq; vt propriē loquar, a genitis ad ingenitū, à mūdo ad e-
ius patrē cōditorēq;. Chaldaicā enim sectā cālo fuisse deditā:
hunc autē postquā inde migravit, deo qui cālo vectatur & id gu-
bernat, credidisse, narrāt sacra eloquia. praelara sanē hereditas,
fortasse maior quā pro capto heredis, sed digna largiētis ma-
gnitudine. Sed non sufficit bona spes & mirā felicitatis expecta-
tio sapiētiae cupido per oraculum oblata, nisi & modum audiat,
quo ad eā felicitatē peruēturus sit, quod molestū sit illi hac igno-
rare, vt insatiabiliter sitiētī scientiā. Ideo percontatur: Domine
deus, quomodo cognoscā quod eā hereditate possidebo? Dicit
fortasse aliquis, non cōuenire hoc ei qui crediderat. nā hēsitaratio
nem dubitātis esse, eum verō qui credit, nihil amplius querere.
Dicēdum igitur eum hēsitare & credere, sed nō de eadē re. *abst*
hoc

hoc à fideli anima. credidit se hereditario iure possessurū sapien-
tiam, nihil aliud querit, quā modo sibi obuentura sit ea felici-
tas. nam obuenturam certō sit fretus dei promissione. Itaq; de-
lectatus hominis prono ad discendū desiderio praeceptor, incipit
à primis elementis eum erudire, primū docens quod est summe
necessariū: Sume mihi. Breue verbum, sed magna vis eius. non
pauca enim indicat. Ante omnia, propriū, inquit, nullum habes
bonum, sed si quid habere putaris, aliunde habes. Vnde colligi-
tur quod accipimus à deo quicquid habemus, nō à post eum nata
creatura, quā ipsa manus ad eum tendit vt accipiat. Secundō in-
quit, quicquid sumis sume nō tibi ipsi, sed quasi mutuum aut de-
positum redde ei qui deposuit, & quidē cum auctario, veterem
gratiam noua pensans gratia, & decenter aliquid rependens be-
ne merito. nam multi sacris depositis malē vti, prae avaritia ni-
mia verterunt ea tanquam sua in proprium cōmodum. tu verō
vir bone da operam pro viribus, vt non solum integra illascāq;
serues quā accipisti, sed omni cura efficias, vt qui deposuit non
habeat quod queratur de tua custodia. deposuit autem hac, ani-
mam, rationem, sensum, nimirum factor animalium: quā depo-
sita figuratē iuuēca, aries, capra nominātur in sacris literis. hac
autem quidam sui nimis amantes vsurparunt sibi, alij reposue-
runt vt tempestiuē redderent. & fraudatores quidem sunt in nu-
meri, quis enim est nostrum qui animam rationem sensum in
bonis suis non cēseat, sibi acceptum ferens quod sentit loquitur
intelligit: eorum autem qui bona fide custodiūt depositum exi-
guus est numerus. hi tria iam dicta deo dedicant, rationem, sen-
sum, animā. Sumpserunt enim non sibi, sed illi hac omnia: itaq;
merito fatentur ab eo venire vires horum singulis, menti cogi-
tationes, rationi sermones, imaginationes sensibus. ceterū qui
hac ascribunt sibi ipsi, merito sibi parant has miseras: insidio-
sam animam fermentatam brutis affectionibus, & vitijs pluri-
mis oblitā, nunc gulā atq; libidini tanquā in lupanari prostitu-
tam, nūc à plurimis iniquitatibus tanquā in carcere cōstrictam
eum maleficis, non hominibus, sed studijs, quā omnibus tribu-
nalibus facessunt negociū. rationem verō inaviloquam, exacu-
tam ad impugnationem veritatis, sibi dedecus asserētē, dam-
num autem audiētibus. praeterea sensum insatiabilē, semper in-
gurgitantē res sensibiles, sed nunquā expleri valentē, contuma-
cem aduersus monitores, & conspuentē quicquid ad emendatio-
nem audit videtq;. Qui autem hac sumpserūt non sibi, sed deo,
dedicarunt

dedicarunt ei singula, ut sacra seruantes suo domino: mentem quidē, ne quid aliud quā de deo virtutibusq; cogitaret: rationem verò, ut ore frenato, laudibus hymnisq; veneraretur parentem rerum omnium, ostentans in hoc tātum negotio suam eloquentiam: sensum autem, ut imaginando totum hunc mundum sensibilem, cælum terramq; & naturas quæ sunt in medio, animantes ac stirpes atq; vires harū & efficaciam, motūq; alios & habitus, sedulo & sine fūco nunciet animæ. menti enim deus dedit, ut intelligibilem mundum per seipsam, visibilem autē per sensum, cognosceret. Quod si quis possit omnibus his partibus deo magis quā sibi querere, per sensus introspectando sensibilia, inueniendæ veritatis studio, per animam autem in rebus intelligibilibus quæ verè sunt philosophando, deniq; per vocis instrumentum laudando hunc mūdum & eius opificem, viuet vitam beatissimam. Hæc puto significari per verbum illud. Sume mihi. Caterum quoniam misericordi deo visum est suæ virtutis excellentiam calitus in terram demittere, ut genus nostrum potioris sortis fieret particeps, figuratè tabernaculum cum suis sacris apparuit, sapientiæ simulacrum & imaginem. nam in medio nostræ impuritatis collocatum tabernaculum ait scriptura, ut esset quo purificaremur, elutis & absterfis sordibus ac maculis, quibus referta est hæc vita nostra misera. Videamus igitur quid præcipiatur de apparatō tabernaculo. Locutus est, inquit, dominus ad Moysen dicens: Dic filiis Israel: Sumite mihi primitias, à quocunq; vltro dāte sumetis eas. Hic quoq; præcipitur ut non sibi sed deo sumāt, examinando, dantis animū magis quā m donum, & conseruando quæ dantur illæsa atq; integra. quod autem primitias postulat, id ad erudiendos nos pertinet. nam reuera corporum ac rerum primitiæ deo debentur. id si scire vis, considera stirpes, animantes, artes, scientias. prima stirpium semina sunt ne agriculturæ an inuisibilis naturæ opera? quid hominum ceterorumq; animalium generatio, nōne parentum operam habet accessoriam, suprema autem antiquissima veraque eius causa natura est? artium autē sciētiarūq; nōne fons, radix, fundamentum, aut si quod aliud est nomen potioris principij, natura supponitur, cui contemplationes omnes superstruuntur? naturam verò si subtrahas, imperfecta erunt omnia. Et hoc est quod mihi quidā videretur dixisse apertissime: ἀρχὴ δὲ τοῦ κόσμου τῆς φύσεως.

Dimidium facti qui bene capit habet.

Merito igitur in sacris eloquijs primitiæ dedicantur deo rerum principi

principi. Aliubi quoq; sic legitur: Locutus est dominus ad Moysen dicens: Consecra mihi omnem primum fœtum primogenitum aperientem vuluā, in filiis Israel ab homine vsq; ad pecora. itaq; sic etiam confessum sit, quod quæ antiquiora sunt & præcipua deo debētur, præsertim primogenita. quoniam enim omne genus est incorruptibile, incorruptibili deo iuste attribuitur, & quicquid in vniuersum vuluam aperit, ab homine hoc est ratione vsq; ad pecora, id est sensus corporis. nam qui aperit vuluam singulorum, mentis ad percipienda intelligibilia, rationis ad exercendum sermonem, sensuum ad obiecta tractanda, corporis ad proprios eius motus atq; habitus: est ille dei sermo inuisibilis factor & artifex, qui conuenienter ad patrem refertur. atqui sicut principia dei sunt, sic & fines: teste Moysē, qui præcipit ut separatur finis, & dedicetur domino. attestantur & mundanæ res. quomodo? stirpis principium semen est, finis verò fructus: utrunq; opus naturæ non agriculturæ. Rursum scientiæ principium natura est ut ostendimus, finis autem ne contingit quidem hominibus. nemo enim absolutus est in vlla scientia, sed reuera perfectiones & fastigia vnius solius sunt. itaq; nos versamur in spatio medio finem inter & principium, discēdo, docendo, agros colendo, cætera opera tractando quasi agamus aliquid, ut & generatio videatur aliquid agere. Manifestius tamen principia finesq; deo tribuuntur in mundi creatione, dicente scriptura, In principio fecit: & rursum, Perfecit deus cælum & terram. Nunc igitur ait: Sumite mihi: sibi debita vindicans, & præcipientes ne quæ dantur virientur, sed ita ut oportet seruentur. Rursum aliubi qui re nulla indiget, & ideo nihil accipit, fatetur nihil accipere, ut pietatem accendat, & ad sanctitatem religionemq; proprios faciat, quasi delectetur spontaneis obsequijs animæ & cultu legitimo. Ecce, inquit, accepi Leuitas pro omni primogenito aperiente vuluam apud filios Israel, erunt eorū redēptio. Damus igitur & accipimus. sed accipimus propriè, abusiue dare dicimur, ob causas quas diximus. aptè autem redemptionē Leuitas nominat. nihil enim æquè mentem ad libertatem erigit, ac cōfugere ad deum suppliciter. id autem sacrata Leuitica tribus proficitur. Quando igitur satis de his disseruimus, reuertamur ad textus reliqua. Sume mihi, inquit, iuuençā indomitā, illāsam, tenerā, iuuenē, lasciuā, sed rectoris patientem animā. sume mihi arietē, rationem naturā, paratā certamini, idoneā soluendis & dissecandis nodis sophistarum ex aduerso disputantiū, idoneā & ad tuendū ornamdūq;

dumq; cum cui cōgigit. fume mihi & sensum inducētem in hunc mundum sensibilem, capram, tria hæc omnia, iuxta numerum perfectum composita, principium, finem, medium habentia, præterea turturē & columbam, diuinā & humanā sapiētiam, ambas quidem volucres & in altum tolli exercitatas, differētes tamē à se iuicem, quatenus differt genus à specie, aut exemplar ab imagine. amat enim diuina sapientia solitudinem, propter solum deum cuius ipsa est possessio, & turtur figurate vocatur. altera verò māsueta, cicur, & gregatim volitās ciuitates hominum libenter incolit, gaudens consuetudine mortalium, & ideo representata per columbæ similitudinē. Has virtutes opinor Moses subindicans. obstetrices Hebræarum Sēpphoram & Phum nominat: quārū altera auicula, altera rubor interpretatur. siquidem diuinæ scientiæ propriū est sublimia patere: humanæ verò, modestiam & pudorem in dere, quem erubescētia maxime indicat. Et sumpsit, inquit, ei hæc omnia. hæc laus est probi hominis, sacrum depositū animæ, sensus, rationis, diuinæ sapientię, humanæ scientię, sine dolo bona fide seruantis, nō sibi sed ei qui deposuit. Deinde addit: & diuisit ea per medium: nec dicit quis diuiserit, cogitationi tuæ relinquens intelligendum deum, secantem corporum ac rerum cunctarū cohærentes & vnitas vt videtur naturas, verbo suo nihil non secāte, quod vt acutissimū non definit diuidere omnia sensibilia, donec perueniat ad ea quæ vocantur indiuidua. Idem verbum incisoriū etiam rationi conspiciua in plurimas portiones incircūscriptas diuidit, & bracteas auri secat in capillamenta, vt Moses ait, longitudinē sine latitudine, incorporeis lineis similem. Hæc igitur tria singula diuisit per medium, animam in brutam partē & rationālē, orationem in verum & falsum, sensum in imaginationē certā & incertam: atq; ita dimidiata inter se opposuit, rationali brutū, verū & falsum, cerro incertū, indiuisa sinēs volucra, nam incorporeæ diuinæq; scientię in contrarietates pugnantes non possunt diuidi. Et quia dicendū est de diuisione in æquales portiones & de oppositis, nec filērio rē præteruehemur, nec prolixius immorabimur, sed quāto poterimus vtemur compendio, cōtenti huc proprie pertinentibus. nam sicut animā nostrā & membra per mediū diuisit opifex, sic & huius vniuersitatis essentiā mox in mundi huius initio. Primum bifariam eam diuisit, in graue & leue, quod crassum est discernēs à tenui. horum vtrumq; denuo diuisit, tenue in ignem & aërem, crassum in aquam terramq; sensibilibus mundi elementa sensibilia

sensibilia pro fundamento ei futura. ac rursus tū graue tum leue diuisit in alias species, leue in frigidū & calidum, frigidū appellans aërem, ignem verò quod est natura calidum: item graue in humidum & aridum. humidum vocauit aquam, terram aridum, hæc singula rursus aliter secta sunt. terra in continentes & insulas: aqua in mare & fluuios, ceterosque latices potabiles. aër in æstiuas brumalesq; mutationes. ignis in hunc quo vtimur quotidie, corruptiū & insatiabilem, & in alium salutarē priori contrarium, ex quo calū cōfectum est. Ita secta sunt vniuersalia, nec minus particularia, nēpe in animata & inanima. In inanimatis quædam semper manent eadē, quæ habitu continentur ceu vinculo: quædam mouentur, non migratione sed incremento, quæ natura inenarrabili modo viuificat. ex his alia sunt siluestria, quæ immixtos fructus cibum ferunt bestiis: alia frugifera, quæ ad curam agricolarum pertinet. horum fructus profunt homini, omnium animalū mitissimo. Nec hic cōsistit diuisio animatorum ab inanimis, rursus hæc singula subdividuntur. nam alterū horū diuiditur in brutorū & rationaliū species: quæ & ipse denuo diuiduntur: bruta in fera & mansueta, rationalia in mortalia & immortalia. mortales item secātur bifariā, distincti viroū & mulierum vocabulo. aliās quoq; animal in marē secatur & fœminam, nec desunt & aliæ sectiones necessarię, quibus separātur volucres à terrestribus, & ab vtriusq; aquatilia. Tam acutū est verbū illud res omnes dissecās, primū forma qualitātēq; carentē essentiam, & ab hæc discretura mundi elementa quatuor, mox plantas & animales ex his cōpactas. Quoniam autē non tantū ait diuisit, sed per medium diuisit, necessum est vt pauca de portionib. dimidiatis addamus sic enim æquales partes indicātur. Mortalis quidem nemo posset quicquā in partes pares diuidere, sed necesse est vt alterutra maior minōrve sit, salte paulo quod sensum fingat, solitum grandiora quæq; expendere, minutias verò non valentem percipere. inæqualitas autem æqualitatem excludit, id quod veris rationibus deprehēditur. probabile igitur est solum deum exactē iustum esse, solum posse per medium diuidere vel res vel corpora, vt alterutra portio ne mica quidem alteram superet, sed pares sint per omnia. Hæc dicta sufficerēt, si vna esset æqualitatis species: cum autē plures sint, nō grauabimur quæ res postulat adiungere. dicitur enim æqualitas vno modo in numeris, qua duo duobus, tria tribus æquiparantur, & cetera similiter, altero modo in quantitate, quæ ad longitudinis, latitudinis, altitudinis;

altitudinis, dimensiones pertinet. palmus enim palmo, cubitus cubito par est magnitudine. Sunt in quibus aestimatur valoris aequalitas, ut in mensuris ac ponderibus. est & ea species necessaria quam analogiam seu proportionem nominant, iuxta quam pauca multis, parua magnis, censeantur aequalia, cuius in ciuitatibus vsus est interdum quando ciues iubentur conferre aqualiter, non numero, sed pro rata, ut est census eius temporis. quando centum drachmas conferens, tantundem iudicatur contulisse quantum qui talentum representauit. His praesuppositis vide quomodo qui per medium diuisit, aqualiter diuisit iuxta has omnes aequalitatis species, in ipsius mundi opificio, pari numero grauium diuidens a leuibus, duo a duobus, terram & aquam pondus habentia, a suapte natura leuibus igne & aere. eadem paritas est in singulis, aridissimo humidissimoque, terra & aqua. eodem modo tenebris lux opponitur, dies nocti, estas hyemi, veri autumnus, & id genus alia. Item magnitudine pares sunt in caelo quidem aequidistantes circuli, tam aequinoctiales vernus autumnalisque, quam solstitiales aestiuus brumalisque; in terra vero zonae quas vacant, duae inter se aequales quae circa polos sunt frigidae, & ob hoc inhabitabiles: duae item inter has & exusta mediae, quas propter temperiem aiunt habitabiles, alteram ad austrum vergentem, alteram ad septentriones. Longitudine vero paria sunt temporum spacia, nox maxima diei maxima, breuissima breuissima, media media. de cetero dierum aequalitates ac noctium deprehenduntur aequinoctijs, post vernum usque ad solstitium die crescente, nocte decrescere, donec dies longissima fiat, nox breuissima. post solstitium vero sol reuertens per eandem viam, nec celerius, nec tardius sed eodem modo per eadem spacia, pari ordine ad autumnale aequinoctium incedit, aequataque nocte diei, noctem augere incipit, diem minuens ad brumam usque. tum vero nocte aucta in maximam longitudinem, die contracta maxime per eadem rursus spacia reuertens ad vernum reddit aequinoctium. ita spacia temporum quamuis inaequalia videantur, parem habent longitudinem, non tamen iisdem anni horis, sed diuerso tempore. Idem consideratur & in membris animalium, praesertim hominum. pes enim pedi, manus manui, & cetera ferme omnia dextra sinistris sunt paria. tam quae valore aequantur sunt plurima tam arida quam liquida, de quibus potest mensurari: decernitur. analogia vero aequat omnia propemodum parua magnaque, in toto mundo quatus est. nam qui rerum naturam scrutantur diligentius, aiunt pro portione

paria esse elementa quatuor. qua analogia mundus temperatus aequante partes singulas comparantemque, & factus est primum, & durat in perpetuum. certe ista quatuor, aridum, humidum, frigidum, calidum, contemperata pro portione, constat mihi aliud esse quam potentiarum quatuor temperamentum quoddam congruum & analogicum. Quod si libeat percurrere singula, in infinitum protendetur oratio. Animalia minima maximis paria pro portione licet animaduertere, hirundinem aequilae, mugilem ceto, formicam elephanto. nam corpus & anima, inter dolores voluptatesque, appetitus & fastidia, & quicquid est in natura animalium, omnia ferme sunt similia, aequante analogiae regula. & hoc est quod quidam ausi sunt vniuerso mundo aequare hominem animal minimum, cum viderent utrumque constare ex corpore & rationali anima, ut permutatis nominibus, hominem quidem mundum paruum, mundum vero magnum hominem dicerent. quae illi non temere docent, sed quoniam ars dei qua vniuersa condidit, nec intenditur nec remittitur, semper sui similis quantum ad excellentiam, opifice res singulas absoluit numeris omnibus, & nihil praetermittente quod merito desideres. nam & parua & magna, ut dicit Moses, iudicauit, creans & formas singula nec propter vilitatem materiae de arte quicquam subtrahens, nec addens aliquid propter eius precium. quoniam laudati artifices, siue preciosas materias siue viles accipiant, ipsi non parce insumunt opera. nec desuerunt qui affectate ostentant artem in vilibus, contententes cum preciosis operibus, arte suppletes quod materiae deerat. dei autem estimatione materia nulla preciosa est, ideo cum eis ex aequo artem adhibuit: unde in literis sacris legitur, Vidit deus omnia quaecumque fecerat, & ecce bona valde. quae autem laudantur ab illo, honore aquantur ipso iudice. Laudauit autem non materiam inaniam, redundantem, dissolubilem suapte natura & corruptibilem, rudem inaequalemque: sed artificiosa opera sua, praeseferentia vna eandemque opificis facultatem ac scientiam aequabiliter elucentem per omnia. ideo seruata est ubique analogiae regula, ratione artis ac scientiae eius equalitatis. si quis alius, Moses laudator fuit, primum laudans ubique iustitiam, cuius proprium est aqualiter diuidere, ut Graecis ἀπο τοῦ ἀλλοῦ τὸ αἰσιν dicta videri possit, diuidens & res & corpora. Deinde vituperans iniustitiam, turpissimam inaequalitatis opificem. haec inaequalitas geminum bellum peperit, externum & ciuile, sicut ediuerso pacem aequalitas. Sed nusquam apertius laudat iustitiam, damnat iniustitiam, quam his verbis: Non

facietis iniustitiam in iudicio, in mensuris, in libra, in pondere. Libra iusta, pondera iusta, modius iustus erit vobis. & in Deuteronomio: Non erit in pera tua pondus iniquum, verum & iustum erit: non pondus magnum & parvum, ut fias longævus super terram, quam dominus deus dabit tibi in hereditate, quoniam abominatus est deo quisquis facit iniustitiam. Ergo amator iustitiæ deus, odit iniustitiam, & abominatur ut seditionis & malorum principium. Sed ubi æqualitatem laudat legislator nutricem iustitiæ? Mox in principio calvi conditi. Et diuisit, inquit, deus lucem à tenebris, appellavitq; lucem diem, & tenebras noctem. diem enim & noctem, lucem & tenebras in rebus ordinavit æqualitas. Eadem diuisit & hominem in virum ac mulierem, duas portiones in æquales quidem robore, sed quod natura spectavit, bene comparatas ut tertium quiddam gigneret sibi simile. Fecit, inquit, deus hominem, ad imaginem dei fecit eum, marem & feminam fecit eos. iam non eum, sed eos adiecit pluraliter, inferens in genus species, diuisas (ut dixi) æqualiter. Frigus quidem & æstus, æstatem & ver descripsit in horas annuas, diuisas eodem incisorio. ceterum illi tres dies qui solem præcesserunt, eundem secutus numero pares sunt, senario diuiso æqualiter, ad notas seculorum & temporis. duo enim tres præcedentes dicuntur, sequentes vero tempori, quod imago æternitatis est. Item duas eius Qui est potentias primarias, beneficam qua mundum condidit, iuxta quam appellatur dominus: & punitivam qua rebus imperat, iuxta quam deus agnominatur, ipse ait se medium stantem dimittere. Loquar tibi, inquit, supra propitiatorium inter duo Cherubim: ut ostenderet quod antiquissimæ eius Qui est potentia pares sint, benefica & ultrix, utentes eodem incisorio. quid colūna decem legum generalium, quas nominat tabulas? duæ sunt numero pares animæ partibus. nam bruta pariter ac rationali debetur eruditio castigatioque. hæc rursum à legislatore diuiduntur. ipse quidem opus dei fuerunt, exarata literis diuinitus insculptis in eas. Quin etiam legibus ipsis, quod proprie ius est diuisus in pares quinquarios, prior ius diuinum, posterior humanum continet. In diuino iure prima lex opponitur opinioni plures deos credentium, docens nos mundum esse sub vnius imperio, secunda verat ne quis sibi deos alios faciat præter creatorem, deceptus pictorum fictorumque insidiosis artibus, quas Moyses eiecit e sua rep. damnatas exilio perpetuo ut solus verè deus colatur. Tertia est de nomine domini, non eo. quod creaturam

penetrat

penetrat (hoc enim est ineffabile) sed quod prædicatur de eius potentijs. prohibitum est enim id in vanum assumere. Quarta est de semper virgine sine matre nata hebdomade: ut creatura assuetæ eius orio, reminiscatur eius qui omnia facit inuisibiliter. Quinta de honore habendo parētib; nam hæc quoq; sacra est, quippe quæ refertur non ad homines, sed ad authorem genituræ rerum omnium, cum quo pater & mater collati non gignunt, sed instrumenta gignendi sunt, hoc præceptum situm est in consuetudine quinquarij pertinentis ad pietatem, & alterius cohibentis iniurias mutuas ac maleficia: quandoquidē mortales parentes finis sunt immortalium potentiarum, quæ naturales genitrices rerum omnium, permiserunt huic infinito generi mortali ad imitationem earum seminare atq; gignere. principium enim generationis est deus: finis verò hæc mortalis infima & vilissima species. alter autem quinquarius verat adulterium, homicidium, furtum, falsum testimonium, concupiscentiam. hæc sunt generales regulæ peccatorum ferme omnium, ad quas referri possunt singulorum species. quotidiana quoq; sacrificia vides diuisa æqualiter, alterum sacerdotibus pro seipsis offerentibus est similia, alterum pro tota natione in quo agni duo ritè mactantur. horum quæ dixi dimidium manet offerri lex iubet, reliquum vespere, ut etiā pro nocturnis beneficijs agantur deo gratias. Vides & panes in sacra mensa propositos, ut in senos distributi æqualiter, monumentum sint xij. tribuum, quartum dimidium ad virtutem Liam pertinet matrem sex phylarcharum, alterum dimidium Rachelis est & cæterarum. vides & in talari vestimenta xij. pariter senas dexteras ac sinistras, quibus insculptæ fuerunt xij. patriarcharum nomina notata diuinis literis naturarum diuinarum monumenta. Annon & duos montes significantes duo genera, pro æqua portione discretos, alterum tribuit benedictibus, alterum execrantibus, phylarchas utrobique præficiēs: ut doceret eos quibus monitore opus est, benedictiones & maledictiones pares esse numero, atq; etiā honore propemodum, si dicere fas est similiter enim laudes bonorum profunt & malorum vituperia: quandoquidem rerum malarum fuga & bonarum optio similes iudicantur à prudentibus. Libet mirari etiā duorum hircorum qui pro peccatis offeruntur selectionem & distributionem incertam sorti commissam. cum enim sermo sit duplex, alter qui diuinas virtutes tractat, deo consecratur: alter qui humanis inhebet miserijs, profugæ creaturæ dedicatur, quæ oracula vocat emissarum, quia procul à sapientia repellitur. Cæterum quia sicut numi,

sic res veris falsisq; notatur caracteribus, nonne inuisibilis ille
sektor tibi videretur diuissile has equaliter, dum notatas & probas
eruditionis amatori assignat, notis vero & signis carētes inerudi-
to? Obtrigerūt, inquit, nō signata Labani, signata Iacobo. nā ani-
ma cera (vt quidam priscus ait) more, si dura sit, formas respuit,
nec sibi sinit imprimi, & rudis permanet. sin autē sit obsequēs aut
saltē mediocriter facilis, profundē sigilla recipit, & amoto signa-
culo, fideliter seruat impressas species. Nec minus mirāda est vi-
ctimarum sanguinis aqua distributio, quem summus pontifex
Moses ex naturā præscepto diuissit. Sumpto, inquit, dimidio san-
guinis infudit eum in crateras: reliquum verō dimidium pro-
tudit apud altare: vt doceret esse duplex genus sacratā deo sa-
pientiae, alterum diuinū, alterum verō humanum. & diuinū qui-
dem esse sincerum nulla mixtura vitiatū, quam ob rem deo sin-
cero atq; impermixtā vnitati libatur. humanum verō mixtum
temperatūq; profundū & dispergi in nostrum genus mixtum,
temperatum & cōpositum, quod inducit mēbrorum morūq;
tēperamenta & concordiam. Enim verō animae pars sincera pu-
rāq; mens est vīgens ac viuīda, supernē inspirata celitus: quā
quādo sana integrāq; seruatur, æquum est & dignū sacris ipsius
studijs, vt reddatur deo qui eam cōseruauit incolumē & illa-
m a malis omnibus. altera verō mixta pars est tota sensuū, cui suas
crateras natura fabricauit: hae craterae, visus quidem sunt oculi,
aures verō auditus, item nares odoratus, & sua cuiusq; receptacu-
la, in has sanctum illud verbum infundit sanguinē, vt bruta no-
stri pars animeretur, & rationalis fiat quodāmodo, parendo admo-
nitionibus, & puram se seruando ab illecebris sensuum. quid di-
drachmum sacratum, nonne ad eundē modum intelligendū est
vt eius dimidiū, scilicet drachmam seponamus in redēptionem
animae, quam ille solus liber & liberator ē crudeli molestāq; af-
fectum & iniquitatū dominatione vel rogatus vel non rogatus
potēter afferit: reliquū dimidiū illiberali & seruilī relinquamus
generi, ex quo fuit ille qui dicit: Sufficit mihi meus dominus,
mens quā in me principatū habet: & vxor mea, charus ille sen-
sus custos domesticorum affectuū: & pueri mei, mala quae ex his
nascūtur. Nolo abire liber. Necessum est enim vt huic quoq; ge-
neri fors exfors & emissaria detur ē didrachmo, opposita drach-
mā quā vnitati sacrata fuit. Vnitas enim nec additionē nec sub-
tractionem potest recipere, imago dei qui solus plenus est. Cae-
tera suapte natura sunt inania, quibus si quid inest solidi, verbo
diui

diuino astringitur. Hoc enim ceu vinculo & glutine solidatur
omnis essentia. Ipsum verō cōnectens cōtexensq; singula, sibi
pī cōplementum est, nullo prorsus egens alio. Merito igitur di-
cit Moses: Diues non apponet, pauper non detrahet de didrach-
mi dimidio: quod est (vt dixi) drachma & vnitas: cui omnis nu-
merus dicere potest illud poētīcū: A te principium, tibi desino.
Nam vel infinities infinitus numerus in vnitatem desinit, & fa-
cto ab hac initio crescit in innumerabile multitudinē. ideo non
numerum, sed elemētum & principium numeri hanc dixerūt, qui-
bus curā est consecrari talia. Ad hac caelestē illum cibum animae
qui māna vocatur, omnibus petētib; dei sermo ex æquo distri-
buit, & aequalitatem haudquaquam negligens. Testis est Moses, di-
cens: Nec plus colligenti superfuit, nec minus colligenti defuit:
quando mirāda optandāq; analogiae mēsurā vñ sunt: ex qua di-
dicerūt hunc cibum non tam hominibus quā rationib; & mo-
ribus colligi. quantū enim cuiq; cōpetebat, tantum sibi prapara-
uit, vt nihil vel deesset vel superesset. Similem analogicā æqua-
litatem licet inuenire in pascha, vt vocāt. est autē pascha, quan-
do anima brutos affectus meditatatur dediscere, & rationale ani-
mi tranquillitatem vltro aduocat. Præcipitur enim sic: Si pauci
fuerint in domo, adeo vt non possint agnū absumere, assumatur
vicinus proximus pro animarū numero, vt supputatione facta
cedat cuiq; sua portio, quā & dignus est & indiget. Cū autē agri
nouellis colonis diuiduntur, maior portio pluribus, minor pau-
cioribus attribuitur, quod iniquum videatur parua multis, ma-
gna verō paucis tribui magnitudinis eius non capacibus. Aequa-
litas autē quā iuxta numerum iudicatur exēplum euidentissi-
mum est in vndecim principum sacris oblationibus, & earū in
sacerdotes distributione. Vnicuique, inquit, ex filijs Aaron erit
æqua portio. Est & in cōpositione aromatū ad suffitum pulcher-
rima aequalitas. præcipitur enim: Sume tibi odoramēta, stacten,
onycem, & galbanum suauolēs, & thus perlucidū, omnia lectis-
sima & inter se paria: faciētiq; ex eo suffitum, vnguentum opus
vnguentarij, purā cōpositionis, opus sacratum, singulas portio-
nes ait pares oportere esse ad totius tēperamentū. opinor autem
has quatuor species ex quibus suffitus cōponitur. figuram esse
elemētorum ex quibus constat mundus hic vnīuersus. nam per
stactē aquam, per onycem terrā, per galbanū aērē, per thus per-
lucidum ignem significat. siquidem stacte à stillado dicta, est li-
quida, onyx terrestris & aridus, galbanū suauolēs cognomina-
tur

tur ad significandum aërē. odor enim locū habet in aère. thuri quoq; perlucidi cognomē additur, vt ignē subindiceret: ideo grauiā separauit à leuibus, altera per copulatiuā conjunctionem vnies, altera disiunctim proferēs. dicēdo, Sume tibi odoramenta, staeten, onycē. hāc disiunctim significatiua grauiū. aqua terrāq; deinde incipiens denuo per copulā, & galbanū suaueolens & thus perlucidū, quā iam leuē aërē & ignē significāt. Temperaturā autē ex his cōpositam antiquissimū perfectissimūq; opus verē sanctū dicimus hunc mundū, qui per figuram suffusus admonetur, vt agat suo creatori deo gratias: vt verbo quidē vnguentaria cōpositio adoleatur, sed re vera totus mūdus per dei sapientiā fabricatus manē ac vespere accensus exhalet vaporem suaueolentissimū. hāc enim vita decet mundum, vt parenti suo factoriq; indefinētē agat gratias, tantū nō euaporans & in elementa resoluens seipsum, vt declaret se nihil sibi recondere, sed totū seipsum offerre creatori ac dedicare. Illud quoq; mirari subit sacrū verbū, quod magna cōtentione ac celeritate intercurrat inter viuos & mortuos. Mox enim, inquit Moyses, cessauit attritio. non cessatura profecto, nec releuatura ab afflictione cōfractioneq; nostrā animam, nisi amicus dei diremisset sanctos, qui verē viuunt, à profanis, qui mortui sunt, si rem verē consideres. Sape enim etiam sani, propter viciniam aegrotorū, contagione periclitati sunt. id periculum hinc sublatū fuit interposito medio termino validissimo, qui arceret à parte meliore deterioris impetum. Sed magis etiam miror dum ē sacris eloquijs disco, quomodo nubes interiecit se mediam inter Aegyptiacas & Israeliticas copias. Nā hāc nubes ceu scuto protegens & conseruans deo charū populum tēperantiā deditū. nō timebat exagitari, arcendo impiam gentem seruientē affectibus. Mentibus enim virtute prāditis paulatim irrorat sapientiā securam à malis omnibus: in duras autem ac bonarum artium steriles, mortuius densissimā pēnas ingerit, intētans eis inundationis perniciem miserabilem. ceterū illi angelorū principi sermoni antiquissimo hoc eximium donū concessit pater omnipotens, vt in confinio stans, facturam à factore discerneret. idem supplex immortalē appellat pro mortalibus deprecās, & à summo rege legatione ad subditos fungitur. Quod donum tam libenter accipit, vt iactet etiam, dicens: Et ego steteram medius inter vos & dominū, videlicet nec ingenuus vt deus, nec genitus vt vos, sed inter extrema medius, apud vtrosque agens obīdem. apud

creatorem, vt fides fiat nunquam eum deleturū aut deserturum vniuersum genus reuolutū in perturbationem ab ordine: apud creaturam verò, vt ea certam spem habeat, nunquā deo propitio curam operis sui defore. nam ego denuntio creaturā pacem ab eo qui bella tollit deo, pacis custode perpetuo. Postquā igitur de sectione in portiones aequas sacra scriptura nos docuit, ducit nos & ad oppositorum scientiam, dicens portiones eas oppositas inter se inuicem. nam reuera propemodum omnia quā mundo continentur suapte natura sunt contraria. Incipiendo à primis, calidum contrariū frigidum, aridum humido, leue graui, tenebrā luminī, nox diei. In cālo stellarū fixarum orbis fertur in contrarium erraticarum orbibus: in aère contraria sunt nubilum & serenitas, ventus & tranquillitas, aestas & hiems, ver & autumnus. Nam illud floret, hic marcescit. In terra dulces aquae amaris sunt contrariae, fertiles agri sterilibus. Videmus etiam in alijs contrarietatem. vt sunt corporea incorporea, animata inanimata, rationalia irrationalia, mortalia immortalia, sensibilia intelligibilia, perceptibilia imperceptibilia, rudimenta absoluta, principium finis, generatio corruptio, vita mors, sanitas infirmitas, album nigrum, dextrum sinistrum, iustitia iniustitia, prudentia imprudentia, fortitudo timiditas, temperantia intemperantia, virtus vitium, & vtriusque omnes species. item literatura literarum inscitia, musica amusia, eruditio ineruditio, solertia inertia: & quae ad artes pertinent, elementa muta & vocalia, acuti & graues soni, rectae & circulares lineae. In animalibus ac stirpibus, foecunda sterilia, multipara paucipara, ouipara viuipara, mollia testacea, fera mansucta, solitaria gregaria. Item, paupertas diuitiae, claritas obscuritas, nobilitas ignobilitas, copia inopia, bellum pax, ius iniuria, gnauitas ignauia, otium negotium, iuuentus senectus, potentia impotentia, robur debilitas. & quorū attinet percensere singula, quorū infinita multitudo est: itaque recte naturae interpretis pigritiam & incuriam nostram miserans, vnumquēque manifestē monet nunc quoque vt singula contra se inuicem ponamus non integra sed dimidiata. vñ enim constat ex ambobus contrarijs, quo secto noscuntur contraria. Annō hoc est quod ferunt Graeci suum illum magnū & celebratū Heraclitū iactasse tanquā commentum propriū, & in eo collocasse caput totius philosophiae: atqui vetus Moyses inuentū est, in eodē contrarias portiones animaduertere, sicut nunc apparuit. hāc igitur & alias persequer

mur diligentius. Nunc illud quoque videtur non praterendum
filēio, quod dimidiatae partes trium animalium diuisorum sex
factae sunt, ut septimus sit sermo ille incisor, dirimens terniones
& seipsum in medio statuēs. Cui simile opinor, quod manifeste
memoratur de sacro candelabro. sic enim fabricatum est, ut sex
cauliculos habeat, ternos vtrinque; ipsum existās in medio, ternio-
nes dispescit & dirimit. est enim tornatile opus diuinum, insigni
arte factum ex auro purissimo. Nam illud vnum solum sine-
rum Ens, hebdomadam sine matre ex seipso solo genuit, nulla
propterea adhibita materia. ceterū inter laudes auri multas dux
referatur praecipuae. vna quod non sentit rubiginis iniuriam: al-
tera quod in tenuissimas bracteas sine scissura diducitur. Merito
igitur maiorem naturā significat, quae diffusa & protēsa vsque-
quaque, tota per totū plena est, aptissime contexens cetera. De hoc
candelabro ipse artifex differens rursus dicit, quod cauliculi v-
trinque terni procedebant pari proceritate, habētes in summo lu-
cernas nucibus similes in floris speciem lucernam sustentis,
exstante in summo candelabro flore septimo ex auro solido. &
super impositis septem lucernis aureis: ut multis probabile fiat,
senionem in duos terniones diuisum mediante sermone illo se-
ptimo, sicut & hodie totum enim candelabrū cum sex praecipuis
sui partibus cōpactum est ē septem cauliculis, septē floribus, lu-
cernis totidem. diuiduntur autem sex lucernae interueniēte me-
dia septima, similiter & flores & cauliculi eminente septimo in
medio. Cauliculi autem illi compares ē medio septimo stipite
proveniunt. Verū de his quia multa dici possunt, differatur in
tempus aliud; vnum in praesenti dixisse sat erit, quod septem er-
raticorum siderum cursus simulacrum sit hoc sacrum candelā-
brum cum septem lucernis superpositis. Quomodo, rogabit ali-
quis. Respondeo, quia sicut lucernae, sic & planetarum quisque praeci-
puus. Cum enim plus splendoris habeat, lucidissimos ad terram
vsque mittit radios, sed praecipue sol eorum medius. medium au-
tem voco, non solum quia iuxta multorum opinionem in me-
dio situs est: sed quia merito vtrinque stipatur tali satellitio pro
dignitate sua & magnitudine atque vtilitate quam terrenis re-
bus omnibus exhibet. ceterum homines qui non possunt inso-
lidum percipere horum siderum ordinem (quid enim illi certo
intelligunt in rebus caelestibus?) cōiecturas suas sequitur. nec ma-
le conijcere mihi videtur, qui soli medium locum tribuunt, tres
super eum, totidem infra locando, superiores Phaeontra, Pha-
chonta,

thonta. Pyroenta, deinde Solem: post ipsum verò Stilbonta, Lu-
ciferum & Lunam vicinam aeri itaque volens artifex imaginem
caelestis sphaerae septilustris apud nos effingere, iussit pulcherrimum
hoc candelabrum affabre fieri, idem quam cum anima si-
militudinem habeat iam antea dictum est. Anima tripartita est,
singulae partes eius (ut ostendimus) secantur bifariam, ita factis
sex portionibus, septimus iure annumeratur ille incisor omnium
sermo sacer & diuinus. nec illud silentio praterendum, quod
cum tria sint in sacra supellectile, candelabrum, mensa, altare: hoc
quidem ad eam quae pro acceptis elementis fit, gratiarum actio-
nem refertur, ut autē demonstratum est: quando & ipsum portio-
nes accipit ex his quatuor terra ligna, aquae aromata quae lique-
facta primò in humorem vertuntur, vaporem aeris, denique flam-
mam quae ex igne acceditur. quin & illa compositio thuris, gal-
bani, onycis, itactes, elementa figurat. At mensa ad gratiarum
actionē pro reb. mortalibus parata est. panes enim & libamina
super eā ponuntur, quae nutrimenta necessitas humana postulat.
Ceterū candelabrū ad eam quae fit pro caelestibus, omnib. ne qua
mundi pars expers gratiarū actionis videatur, sed omnium parti-
tium gratitudo euidenter appareat, elementorum, & eorum quae
ex his cōsunt, nec solum terrestriū, verū etiam caelestium. Hic con-
siderandū occurrit, cur mensae atque altaris mensuris proditis, de
candelabro nihil tale scribitur. an ob illā causam, quod elementa,
& quicquid mortale constat ex his, quarum rerum figurae sunt
mensa & altare, dimēsa sunt caelo terminata. semper enim con-
tentum à cōtinente meretur. Caelum autē cuius figura est cādelā-
brum, infinitā habet magnitudinem. cōtinetur enim, sed non à
vacuo, sicut Moses docet, nec ab ullo corpore vel pari magnitu-
dine praedito, nec ab infinito, iuxta prodigiosas fabulas quas in
mentionem turris attigimus. Est autē eius terminus deus, idē re-
ctor & gubernator. itaque sicut Ens ipsum est incōprehensibile, sic
quod ab eo terminatur, mēsuris nobis ignotis circūscribitur. Et
fortasse quia rotundus est in orbis absoluti speciem, caret longitu-
dine & latitudine. De his rebus ita ut decet locutus, addit: Aues
autem non diuisit: aues vocans volucres & natura sublimes ser-
mones, alterū archetypum nobis superiorē: alterū eius imagi-
nem, qui inter nos versatur. illū Moses vocat imaginē dei, hūc au-
tē nostrū, sigillū expressum illa imagine ceu signaculo. Fecit, in-
quit, deus hominē, non imaginē, sed ad imaginē. itaque vniuersū
usque nostrū mens, quae proprie verēque homo est, tertia creatoris
E s est

est effigies, intercedente exemplari huius, illius verò imagine, ipsa mens suapte natura est indiuisibilis. nam brutā animā partem in sex alias portiones subdivisit opifex, visum, gustū, auditum, odoratum, tactum, & vocē pronuntiatiuam. rationalē partem, quā mēs nominatur, indiuisam reliquit ad totius celi similitudinē. nam & illic aiunt extremum orbē indiuisum manere: interiorē verò in sex diuisum, planetarum (vt vocant) septē circulos efficere. quod enim est in homine anima, hoc (vt opinor) cælum in mundo. Ergo duæ rationales & intelligibiles naturæ, altera in homine, altera in vniuerso, integræ manent & indiuisæ. ideo dicitur, Aues autē non diuisit. siquidē columbæ nostra mens, vt mansueti & nobiscū degēti animali, assimilarur: huius autē exemplari turtur. nam dei sermo amat deserta solitarius, non miscēs se turbis rerū corruptibilem, assuetus petere sublimia, & vnius delectari cōsuetudine. Sunt igitur hæ duæ naturæ indiuisibiles, & nobis insita ratio, & illa diuina altera: & cū sint indiuisibiles, plurima secant alia. nam & dei verbum res naturæ diuisit omnes atq; distribuit: & nostra mēs quicquid rerū ac corporum cōcepit intellectu, in infinitas infinitas partes diuidendo finem nō facit. id accidit propter eam quam cum vniuersorū creatore patrēq; habet similitudinē. nam cæleste numē purum sincerum indiuisibile cū sit ipsum, author est omnī mixturarum partitionum tēperaturarum quotquot in toto mūdo sunt. ideo non debemus mirari, si eius similes mentes, nostra & illa nobis superior, cū sint indiuisibiles & infecabiles, tamen diuidere & discernere valent singula. Postquam autē dixit de indiffectis & indiuisis auiibus, pergit narrare. Et descēderunt aues in corpora diuisa bifariam.] vbi quāuis vtatur homonymia, tamen rerum diuersitatē manifeste aperit duntaxat lectori non indocili. præter naturā enim sic vt aues descendāt, quæ ad sublimē volatū pēnas acceperunt. quemadmodum enim terrestrib. nullus locus magis quā terra conuenit, præferim reptilib. quæ ne super ea quidē reptant, sed fouearum quarunt penetralia, fugiēdo superna ob cognationē quam habēt cū inferis: eodē modo volucrib. aēr est propriū habitaculum, leuibus propter pēnas ipse quoq; natura leuis. cū igitur aeriuaga relicto æthere suo descendunt ad terrā, non possunt iuxta naturā viuere. ediuerso Moses quæcūq; reptilia possunt se saltu attollere, probat nō mediocriter: quandoquidem sic præcipit. Quæcūq; de volucribus ambulant super quatuor pedes, & habent crura longiora, vt saliant super terram

terram, hæc comeditis. sunt autē hæ figuræ animarum, quæ reptilium more affixæ terreno corpore purificātur vt mox se possint attollere, cælum terra permutantes, & corruptione immortalitatē. omnī igitur miserrimæ iudicāda sunt illæ, quæ in aëre ætherēq; purissimo enutritæ, non possunt perferre saturitatem diuinorum bonorum, sed ad terram mortaliū malorum regionem demigrant. incidunt enim cogitationes plurimæ de rebus plurimis, quædam vltro acceritæ, quædam obrepentes per ignorantiam, quæ nihil differunt ab istis volucris descendētibus. cogitationes autem quæcūq; superna petunt meliorē sortuntur ordinem virtute comite indicante viam in cælum: quæ autem deorsum feruntur, deteriore occupant, detractæ & degrauatæ vitijs. horum locorū contrarietas nonnihil apparet in Græcis eorū nomunib. virtus enim ἀρετή non solum κατὰ τὴν ἀρετήν ab electione nominatur, verum etiam κατὰ τὸ ἀγαθόν. attollitur enim & in sublime fertur cælestia semper appetens. vitium autem κακία ἀπο το κατω νικηρικόν, quod deorsum vergat & de ditos sibi deprimat. nam cogitationes noxiæ descendentes in animam vel accitæ vel irrucentes, tum ipsæ descendunt, tum mentem degrauant volutantem se turpiter cum corporibus, rebus sensibilibus imperfectis & parū integris, non viuīs sed mortuis. non solum enim corpora, verum dimidiatas eorum portiones appetunt. quæ autem sic diuiduntur, coaptari & in vnum redire non possunt, dissectis spiritualibus nervis & natiuis nexibus. ex quo discimus sententiā verissimam, quod omnis virtus animas amat, omne autem vitium corpora: & quod quicquid alteri gratum, alteri exosum est, sicut nunc quoq; nam animæ bella nobis subindicans aues inducit cupientes corporibus insidere, & immeris rostris satiari carnibus: quarum incurfus cohilere volens vir bonus aspidere dicitur, quasi curator & præses. cū enim & domi laboretur seditionibus, & foris inuadant hostiles acies, intra se versat varia consilia, si quo modo suadendo queat efficere, vt externum bellum cesset vnā cum intestinis tumultibus. opus enim est & illam cū nubem hostiliter infestantem repellere, & domesticorum pristinam redintegrare necessitudinem. Sunt enim pertinacissimi hostes animæ affectus stulti & intemperantes, iniusti & timidi, & id genus alia concupiscentiæ nimia nobis innasci solita, petulantes & ceruice iugum iactantes, & exorbitantes à recto itinere. socialium autem copiarum conflictiones tales sunt, quales lites sophistarum de contentiosis

rentiosis dogmatibus. si enim ad vñ finem tendunt, scilicet contemplationem rerum naturalium, haberi possunt pro focijs. si autem in particularibus quaestionibus dissentiunt, civilem tumultum excitant, sicut mundum factum asserentibus male cōuenit cum id pernegantibus. simile dissidiū est dum alij dicunt eum interiturum, alij verò cōcedunt quidē esse natura corruptibile, negant tamen vnquā corrumpēdum, eò quod valido nexu contineatur, nimirū creatoris voluntate. sic qui nihil esse opinātur, sed omnia fieri, dissentiunt ab id negantibus. item qui aiunt omnium rerum mensuram hominē, à damnañtibus sensu atq; mētis iudicium. & in vniuersum qui dicūt cuncta incomprehensibilia, ab his qui aiunt percipi plurima. siquidē sol, luna, cælum, terra, aër, aqua, & quæ his continentur omnia, scepticis negotiū & contentionū materiam exhibent, essentias, qualitates, mutationes, versiones, generationes corruptionesq; eorum in disquisitionē vocātib. quā & de motu magnitudinēq; rerū cælestium nō obiter dissentiunt, variantes & discrepātes opinionibus, donec aliquis obstricandi & iudicandi scientia præditus vir in confessum eorū adhibitus singulorum partus animæ inspicat, & alios vt indignos educatione projiciat, alios vt probatos cōseruet habiturus curā eorum. Hæc autem philosophorum controuersia nate sunt dum veritatē coniecturis adsequi nequeūt, rei difficultate gignēte dissidia. Cumq; sol occideret excessus irruit super Abrahā, & horror magnus ac tenebrosus inuasit eū.] Excessus alius est insanus faciens delirū, præ senio, bile atra, aut ob aliam causam similem. alius fit ob nec opinatum pauorē magnum ac repentinū: alius in tranquillitate quando mens oriatur, sed longē optimus quando illa furore diuino corripitur, qualis est prophetici generis. Prima speciei mentio fit in maledictionibus scriptis in Deuteronomio: Deliratio, inquit, cecitas, & excessus mentis corripier impios, vt nihil differat à cæcis meridiē palpantibus tanquā in densis tenebris. Alterius item non vno loco. Corruptus, inquit, Isaac stupore magno dixit quis igitur venatiorem mihi obrulit & gustauit de omnib. quæ oblata fuerunt priusquam venires, & benedixi eū, eritq; benedictus. item de Iacob non credente nuntiātib. Iosephum viuere Aegypto vniuersæ prapositum: Excessit, inquit mente: non credebatur enim eis. & in exodo de concinnet Mons, inquit, Sina fumabat totus, quia descenderat in eum deus in igne: & ascēdebat fumus vt vapor fornacis, & obstupuit totus populus vehementer. item in Leuitico de consecratione sacer-

dorum

dotum octauo die, quando descēdit ignis de cælo & depastus est quæ altari fuerāt imposita vnā cū coronamentis totas vīctimas. nam hic quoque scriptum est: Et vidit vniuersus populus & obstupuit ceciditq; pronus in faciem. nam talis excessus pauorem ac stuporem inducit. Sed non est mirum de Esau, quod peritus venandi præda ipse sit & supplantatur, quippe qui artem hanc in damnum suum, non ad vtilitatem accepit, non magna cura vsus in venando vt caperet aliquid: nec de Iacob, quod captata præda potitur, ingenio magis adiutus quā peritia, & eam, id est affectionem, offert examinatori, vt an proba sit iudicet. ideo de omnibus gustat. quicquid enim ad meditationem pertinet vīscendum proponitur, inquisitio, disceptatio, auscultatio, lectio, precatio, continentia, in differentium rerum discreitio. degustat autem omnia non comedit. oportet enim & meditati ali-quid cibi relinqui opere præmium. Priusquam venires, apte pro rei natura. Nam si affectus intraret in animam, nō fruēmur temperantia. similq; arguitur malus vt cunctator & piger, tardus ad disciplinam, non ad intemperantiā. At moyses longe aliter iubet absumi properē pascales epulas ad solennē migrationis memoriam, & Iudas inquit: Nisi procrastinassetis, iā reueris descendissemus in Aegyptum: imò iam domum rediuissemus iterū. Et hoc est quod Iacob miratur, si mens adhuc in corpore constituta viuit virtuti, & imperat corpori, non eius imperata facit. Possent & alia exempla proferri ad confirmandā rei veritatem, sed non hoc nunc agitur. ideo redeūdum est à diuerticulo. Tertiam verbi huius significationem videre licet in creatione mulieris. Im-misit deus ecstasim in Adā & sopiuit eum. vbi excessus pro quiete mentis ac tranquillitate accipitur. Somnus enim mētis est vigilia sensuum: nam & vigilia mentis est sensuum orium. Quartē verò ecstasis exemplū est quod nunc versamus in manibus: Et cum occidisset sol ecstasis incubuit in Abrahā correptū numine afflatumq; diuino spiritu, quibus verbis ostēditur eum prophetam etiā fuisse. quod aliubi diserte sacris literis exprimitur, cum quidam naturalem virtutem Sarram sibi vsurparet, quasi nō solius sapientis propriam, sed cuiusvis simulatoris prudentiā. Redde, inquit, homini suam vxorem, quia propheta est, & orabit pro te vt viuus permaneas. Quin & omnibus probis viris sacra scriptura prophetiam tribuit. nā propheta nihil ex se proloquitur, sed omnia submonente alio. malum autem virum nō est fas esse interpretem numinis: ergo nemo malus propriē correptus furo-

re

re diuino dicitur, sed in solum sapientem hoc cōpetit: quandoquidem is solus est instrumentum dei resonans, ab eo contactum & pulsatum inuisibiliter. proinde quotquot inter iustos censentur, inducuntur prophetae pleni celesti numine. Noe iustus nōne propheta etiam? alioquin quomodo poterant benedictiones eius maledictionesque vim suam obtinere apud posteros? Quid Isaac? quid Iacob? & hos multis argumētis, præcipue varicinijs quæ cecinerunt de suis posteris, prophetas fuisse credimus. Nam illud, Congregamini ut annunciet vobis quæ vêtura sint vobis in dieb. nouissimis: diuinantis erat oraculū: siquidem futurorū cognitio non est hominis propria. Quid Moyses, nōne ubique propheta celebratur? Scribitur enim: Si fuerit vobis propheta domini, per visionē ei me manifestabo: Moysi autē ore ad os loquor palā nō per enigmata. & rursum: Nullus propheta qualis Moyses exortus est, quem alloquutus est dominus facie ad faciem. & meritō, nempe afflatum suo numine, quod enim in nobis est ratio, hoc in mundo sol: quia lucent ambo, alter mundo præbens lucem sensibilem, altera nos illustrans radijs intelligibilib. siquidem donec mens nostra lucet velut meridianum splendorem diffundēs per totam animam, inter nos ipsos manemus. ceterum illa vergente ad occasum, meritō ecstasis & diuinus furor incidit, exoriente enim diuino lumine humanum occidit: ac rursum occidente illo hoc exoritur: id quod solet accidere prophetico generi. emigrat enim ē nobis mens, immigrante diuino spiritu: quo recedente illa rursus reuertitur. non est enim fas ut mortalis cum immortali habitet: ideo rationi occasus & offusæ tenebræ excessum & diuinum furorem inducunt. Deinde pergit scriptura: Et dictum est ad Abraham. Sic enim propheta etiam cum loquitur, videtur reuera quiescere. Alius autem eius vocalibus instrumentis ore linguaque: vritur ad indicanda quæcunque vult: quæ pulsans arte musica inuisibiliter, sonoram concinnamque symphoniam efficit. Audiamus igitur quid prænunciet oraculum. Ante omnia quod amatorī virtutis non concedit deus, ut tanquam in terrā propria habitet in corpore, sed in quiliū agat in eo tanquam alienigena. Certō scias, inquit, quod semen tuum in quiliū erit in terrā aliena.] Omnis autē mali viri cognatus locus corpus est, in quo habitare mauult quam in quiliū agere. hoc vnum documentum est, alterum verō, quod seruitutē & grauem afflictionem, atque ut ipse vocat humiliationem inferat animæ terrena ista habitacula, sunt enim externæ & verē alienæ à mēte affectiones

affectiones corporis, ē carne nata in qua radicanitur. fit autem quadringentorum annorum seruitus iuxta quatuor affectionum potentias. nam incipiente voluptate fastus inflatur ac erigitur, elatus inani leuitate: sed crescente concupiscentia nascitur absentium rerum desiderium, pendente ab incerta spe relinquens animam. Sirit enim semper, nec vnquam potest bibere, Tantalium luens supplicium. Quoties autem dolor praualet, contrahit se anima more arborum marcescentium & frondes amittentium, decrescēte vigore huius & pinguitudine. At pauore tyrannidem adepto, iam nemo audet manere, omnes de fuga cogitant, & in hac sola salutē collocant. Nā concupiscentia vim habēs attractionem, vel fugientem amatorē cogit, ut se sequatur. Contrā timorē se alienans repellit homines & longissimē remouet. Quorum affectuum dominatio grauem seruitutem affert subditis, donec deus præses & iudex afflictum ex affligentis potestate eripiat, restitutum libertati pristinae, alteri verō mercedē peccati persoluat. sequitur enim: Gentem autem cui seruiens ego iudicatus sum: & post hæc egredientur cum magna substantia.] Necessum est enim ut mortalis homo prematur ab affectuum genere, & quicquid natū est expectet mala fatalia, sed dei voluntas cognatas nobis calamitates subleuat. Itaque si nos mox à principio nostrum fecerimus officiū, & nobis ipsis seruiuerimus, deus quoque nobis pro sua clementia non deerit, remissionem atque libertatem animabus ad se suppliciter confugientibus pollicitus, non tantum exitum ē carcere custodijs sepro & vinculorum solutionem offerens, sed & viaticum insuper, quæ vocatur substantia. Hoc quid sit dicam apertius. Quando intellectus ē cælo delapsus illigatur corporis necessitatibus, vel absque illecebris, ut androgynus & effeminator propria mala complectitur: quod si persistit in natura sua mascula paratus ad conficiationem, potest adscribi studiosis artium liberalium, & adeptus ex harum commercio temperatiam fortitudinemque robustas virtutes, remigrare in patriam vñ cum suis scientijs, quas scriptura vocat substantiam. Addit deinceps: Tu autem abibis ad patres tuos cum pace nutritus in senectute bona.] Ergo nos imperfecti & bellum & seruitutem sustinemus, agere inuenientes liberationem ē periculis impendentibus. At illud perfectum genus perpetua libertate fruitur, in pace inuicem constantissima, inest autem dogma his verbis, bonum virum non mori, sed abire, ut ostendat inextinguibile & immortale genus perpurgarē animæ,

animæ, quæ hinc in cælum proficiatur, absque dissolutione ac corruptione, quam mors videtur inducere. Abibis, inquit, ad patres tuos. Quos nam patres dicat considerandū existimo. Nam de illis qui vixerunt in terra Chaldeorū, in quorū familia hæserat Abraham, intelligi non potest, quando oraculo iussus est à cognatis secedere. Dixerat enim dominus ad eū: Exi è terra tua, & è cognatione tua, & è domo patris tui, ad terrā quam ostendam tibi, & faciā te in gentē magnā. hunc diuino monitu profectum peregrē, non est credibile reddi domesticis: quod ne fieri quidem poterat, ut futurus princeps noui generis cōtribueretur veteri. nequaquā enim ei deus daturus erat nouam gentē & nouū genus, nili prius in totū separato à veteri. hic est enim uetus princeps gentis & generis, ex quo ceu è radice pullulauit illa contemplatiua rerū naturę planta nominata Israël. siquidem præceptum est, ut à facie nouorū auferantur vetera. Quis enim est usus antiquitatis & morū obsoletorum, quando repente nec opinantibus confertim noua bona imbris more impluunt. Patres igitur non illos relictos dicit, defossos in monumētis Chaldaicis, sed ut quidā aiunt, solem, lunā, stellasq; cæteras. nam hæc terrena cuncta ex illis gigni putātur. Alij hoc dictū interpretantur de ideis archetypis intelligibilibus & inuisibilibus, ad quarum exemplar hæc sensibilia quæ uidemus facta sunt: & harum sapienti destinari contuberniū. Rursum alij suspicantur patres dictos illas principales potentias quatuor, ex quibus mundus constat terram, aquam, aërem, ignemq; in hæc enim res singulas aiūt dissolui necessariō. sicut enim nomina, verba, & omnes orationis partes cōficiuntur ex elementis grammaticis, ac rursum dissolūtur in eadem: sic unusquisq; nostrum temperatus ex his quatuor, & à singulis mutuatus quasdam portiunculas, ad certum tempus reddit debitū, nimirū aridas terræ, humidæ aquæ, calidas igni, frigidas aëri. & hæc quidem corporea. Cæterum intelligibile illud atq; cæleste genus animæ ad ætherem purissimū, tanquam ad patrem perueniet. sit enim hæc, ut præsci docent, quinta quædā essentia motu orbiculari prædita, cæteris quatuor melior, ex qua & cælū & sidera facta fuisse videntur: & quantum colligere possumus, humana quoq; anima eius est particula. Illud porro, in pace nutritus, non temere additur: sed quia maxima pars hominū nutritur in bello & bellicis calamitatibus. est autem bellum alterum externum, quod infert obscuritas, ignobilitas, & quicquid est simile. alterū ciuile, quo partim

partim corpus impetitur à morbis, læsionibus, mutilationibus, alijsque pestibus innumeris: partim anima oppugnatur ab affectibus, ægritudinibus, stultitia, iniustitia, similibusque tyrannorum insultibus grauissimis & inuictis viribus. itaq; in pace nutritur, cui serena tranquillāque vita contigit, verè felix ac beata. at quando hæc contingit? quando in rebus externis bene se habent facultates & existimatio, corpus robore ac prospera ualitudine fruitur, anima verò virtutibus. opus est enim his singulis suo satellitio. corpori pro satellitibus sunt gloria, diuitiæ, potentia: animæ autem, sanitas atq; integritas corporis: at menti, contemplatiuæ scientiæ. Nam de ciuili pace hæc non intelligi, liquet è sacræ scripturæ lectione. Maxima enim grauiq; bella & suscepit & debellauit Abraham. Quin & derelicta patria, nec vlla certa sedes concessa, homini ultro citroque vaganti per desertā & inuiā, graue bellum fuisset, ni sustentatus esset fide oraculi. Erant enim ei ferendæ calamitates non mediocres, fames, exilium, & bellū his molestius. Qualem igitur pacem habuit? Nam ut opinor, peregrinatio, sedes incertæ, cum potentibus rebus contentio, famis onus, non simplicem afferebant bellis speciem. Verum si rem penitus introspicias, hæc ipsa sunt sinceræ pacis indicia. nam ex affectibus emigratio, & perturbationū inopia, & deletæ iniquitatū infestæ copię, & à Chaldaicis opinionibus ad pias ac religiosas transitus, hoc est à sensibilibus creaturis ad authorem earum intelligibilem, tranquillam firmitatēque pacem conciliant. In tali pace degenti bona senectus promittitur, non longæuitas, sed vita cum prudentia. nam felices dies multis annis meliores sunt, sicut breuis lux melior quā æternæ tenebræ. Salubriter enim dixit, vir propheta, malle se vnam diem cū virtute viuere, quā mille annos in umbra mortis, per umbram vitam malam subindicans. idem nunc quoque re magis quā verbis Moses docet. nam hūc cui bonam senectutem pollicetur, breuioris æui facit quā vllum ex eius maioribus, philosophicè nos erudiens, quānam sit verè bona senectus, ne hoc promissum intelligamus de senectute quæ apparet in corpore, plena probrois fœditatibus: sed de prudentia constantiaq; animi dictum accipiendo honestatem prædicemus de senectute, à qua seniores denominamus honoris gratia. Disce igitur hoc dogma nostri legislatoris, soli bono viro bonam senectutem & longæuitatem cōtingere. malum autē breuissimo tempore mortē meditari, vel potius virtuti iam esse mortuum.

Sequuntur hæc verba: Quarta generatione reuertentur huc.]
vt non solum sciat tempus post quod posterius deducendi erant in col-
oniam, verum etiam discat perfectam virtutis absolutionem.
hæc autem quarta (vt ita loquar) generatione absoluitur. id quo-
modo fiat consideremus. Infans per septennium à natiuitate
proximum in ætate puerili puram naturam sortitur, leui tabu-
læ similem nullis bonis malisve signatæ formulis. quicquid
enim imprimatur, propter molliciem deletur aut confunditur.
Secunda ætas quæ puerilem excipit, cum vitij incipit habere
commercium, quæ solet vel secum adducere, vel aliunde liben-
ter accipere. complures enim habet magistros nequitie, nutri-
ces, prædagogos, parètes, mores & leges receptas in singulis ciui-
tatibus, à quibus discunt mirari quæ ridere debuerant, etiam
absque his sponte procliuēs ad crimina, adeo feraces vitiorum
vt his scateant. Propterea est, inquit, mens hominis ad maliciam,
iam inde ab ætate tenera. hæc est illa maledicta quæ figuratæ
generatio, propriè verò ætas dicitur, quo tempore tum corpus
quod pro fundamento est, tum animus turgescit, accensus affe-
ctibus se proferentibus, segetes & campos & obuia cuncta exu-
rentibus. Hanc morbidam seu generationem seu ætatem tercia
sequitur, quæ philosophiam ei ceu medicinam adhibeat, cura-
turam morbos salubribus sermonibus, per quos exhauriatur
vitiōrum nimietas, & suppleto quod ad virtutem deerat, volu-
ptas ablegetur quàm longissimè. Post hanc curationem iam
quarta generatione anima solidum robur prudentiæ colligit,
& constantiam in omnibus virtutibus. Et hoc est quod dicitur,
Quarta generatione reuertentur huc. nam circa hunc quartum
numeratum à peccatis auersus animus declaratur hæres sapien-
tiæ. primus numerus, nec bonorū nec malorum capax, est non-
dum formata animæ. in secundo vbertim vitia proueniunt.
tertio sanitatem recipimus deferuentibus affectibus: quarto in
ea confirmamur, & solidum robur acquirimus, quando malis
auersi bona tractare aggredimur, quod antea non licuit. Quid
autem remoretur ipse indicat dicens: Nondum enim consum-
mata sunt iniquitates Amorrhæorum.] Hinc quidam infir-
miores occasionem arripiunt, vt suspicentur Moysen fatum ac
necessitatem causas rerum inducere. Sciendum est autem, con-
sequentiam seriemque causarum inter se implexarū non igno-
tam fuisse homini philosopho diuinis assueto colloquijs, attā-
men euentus eum his non attribuisse. Videbat enim aliquid an-
tiquius

tiquius quod hoc vniuerso videretur tanquam auriga vel guber-
nator. hic enim communis nauis, videlicet mundi, clauo assi-
det, in qua omnes nauigant, & volucrum cæli currum agitat pro
imperio. Quid igitur super his rebus dicendum est? Amorrhæi
loquentes interpretantur. Maximum autem bonum homini à
natura datum sermonem plurimi vitiauerunt acceptum, ingra-
tè perfidèque hoc vsi contra largitricem. Hi sunt adulatores,
præstigiatores, inuentores sophismatum persuasibilium, im-
peditores fallaciarum peritissimi, de mendacio vitando haud soli-
citi, & insuper affectatores obscuritatis. est autem obscuritas ca-
ligo profunda in sermone, res commodissima furibus. Quapro-
pter Moyses summum pontificem claritate ornat & veritate, vo-
lens perspicuam simul & veracem esse viri boni orationem.
At vulgus hominum obscuram atque mendacem mauult sectari,
in quorum grege censetur contemptissimus quisque, vltro se
decipiendum offerens. Ergo donec consummentur Amorrhæo-
rum peccata, hoc est sermones sophistici, qui non faciliè conuin-
cuntur, sed valent nos rationibus persuasibilibus ductare, non
possumus eos auersari talibus inescari illecebris, & manere
apud eos cogimur. Quod si omnes mendaces persuasiones bo-
na fide coarguantur, & ad hostimentum peccata compleantur,
continuato cursu fugiemus, & oram soluentes nauigabimus à
regione mendaciorum ac sophismatum ad veritatis stationes
portusque tutissimos. Atque ita satis demonstratum puto, esse
impossibile auersari, odisse, deferere mendacia probabilia ra-
tionibus verisimilibus, nisi detegatur ad plenum eorum iniqui-
tas: quæ tum demum apparebit, si diligenter cum veritate con-
feratur. Sequitur deinceps: Post occasum autem solis emicuit
flamma.] quibus verbis significatur, virtutem esse rem seroti-
nam, atque etiam vt quidam aiunt, sub vitæ finem consistere. Hanc
flammæ dicit similem. nam sicut flamma vrit sui iectam
materiam, illustrans vicinum aërem: ad eundem modum virtus
exurit vitia, rotam mentem replens lumine. Sed donec sermo-
nes non examinati collatione & indiscreti valent persuasioni-
bus, quos Amorrhæos vocant sacræ literæ, lucidissimum puris-
simumque splendorem videre non possumus: verum morē for-
nacis igne carentis, & vt ipse vates ait fumantis, affecti sumus,
scientiæ scintillis vaporati, nondum tamen idonei vt igne pro-
bemur confirmemurque. Gratias ingentes agamus ei qui tales
nobis scintillas indidit, ne mens tanquam cadaver frigeat, sed
F 2 tepida

tepida fomento virtutis caleat, donec in ignem sacrum mutemur sicut Nadab & Abiud. Fumus autem ante ignem exoritur, & appropinquantibus ciet lachrymas. Vtrunque nobis etiam soler accidere. ad virtutis nuncios accedendo perfectionem speramus, quæ ni contingat nõ temperamus à lachrymis. siquidem amator desiderio tabescens ad fores amorum suorum properat, mœstus donec eis porietur. Confertur autem nunc cum fornace anima discendi cupidi & sperantis absolutam scientiam, quia in hoc utroque vase cibus coquitur, alter è frumento corruptibili, alter è virtutibus incorruptilibus. Cæterum faces ardentes sunt dei faciem gerentis iudicia clara & splendida, quæ solent per medium dimidiatorum, contrarietatum inquam, ex quibus totus mundus constat, incedere. Legitur enim sic: Et faces ardentes transeunt inter dissecta animalia. Vt scias quod diuinæ potentia transeunt per medium rerum & corporum, nihil tamen corrumpant, manent enim illa partes dimidia. pulchrè autem per has potentias diuiduntur naturæ singula. Et harum rerum scientia quis iustior hæres declaratur, quam vir sapiens? In illa die, inquit, pepigit dominus fœdus cum Abrahamo, dicens: Semini tuo dabo terram hanc. Quam terram, nisi de qua supra dictum est, ad quam hæc referuntur, cuius fructus est certa firmaque perceptio dei sapientia; per quam sapientiam ille cuncta conseruat, suis incisorijs bona à malis illa separans, vt genera incorrupta maneant. post hæc addit: A flumine Aegypti ad magnum flumen Euphratem. docens quod perfecti principia quidem habent à corpore & sensu & instrumentabilibus partibus, sine quibus non viuitur, vtilibus ad instituentiam vitam quam in corpore degimus: desinunt autem in dei sapientiam, magnum reuera fluium, gaudio lætitiæque redundantem, & bonis cæteris, non est enim cur putes circumscribi hanc terram Euphrate flumine alteroque illo Aegyptio. nunquam virtus ad corporeos affectus demittitur. magis conuenit dicere: ab Aegyptio flumine ad magnum illum Euphratem. nam à mortalibus transitus fiunt ad immortalia.

PHIL

PHILONIS IVDÆI,
VITA VIRI CIVILIS,
SIVE DE IOSEPH.

RES sunt species per quas ad optimū finem tendimus. eruditio, natura, meditatio: tres ite sapientum antiquissimos à Mose accepimus ab his cognominatos, quorum vitas quoniam scripsi, tum eam quæ per doctrinam, tum eam quæ suapte natura contingit, eam etiam quæ meditatione paratur, quartam deinceps scripturus sum ciuilem, à qua vnus è phylarchis commendatur, qui à tenera ætate in eam inciderat. Cœpit enim in hoc genere versari annos natus circiter septemdecim, præfectus curandis gregibus, quæ disciplina cum ciuili conuenit. Et hoc est, opinor, cur poetæ reges vocant pastores populi. Nam qui summus est in arte pecuaria, facile bonus rex euadet, pulcherrimo gregi hominum præpositus, approbata industria in minore negotio. Si quidem quemadmodū futuro imperatori necessaria sunt exercitia venatoria: sic ad mouendis ad curam reipublicæ, propriæ pastoralis ars congruit, velut præludium quoddam magistratum. Proinde cum pater in eo generosum animum consideraret, & maiorem quam pro priuata fortuna, mirabatur forebatque, diligens eum præ cæteris filiis, eo magis quod proles erat ferotina, qui nõ exiguus est ad beneuolentiam stimulus: & quia delectabatur honestate pueri, accendebat eius ingenium accuratiore tractatione, ne premeretur diutius, sed quamprimum elucesceret. Sed inuidia magnarum felicitatum aduersaria perpetua, tunc quoque domū fortunatā aggressa perturbauit, concitatis contra vnū pluribus fratribus, qui tanto odio eum prosequabantur, quanta pater beneuolentia, regentes tamen id & dispensantes in tēpus aliud: vnde magis augebatur in dies. nam affectus qui premuntur ne per verba expirent, grauiores redduntur. At ille innocenter simplex non intelligens domesticas fratrum inimicitias, viso somnio nõ irritō, vt amicis id aperuit. Vidit, inquit, melsi me præpositū, & omnes nos in cāpo ad colligendas fruges præsto fuisse cū falcibus. ibi repente meū manipulū erectū cōstitisse, vestros verò tanquam ex composito accurrisse

ad eum venerabundos, & reuerēter adorasse. Tum illi prudentia pollentes, & significatū per cōiecturas verisimiles vestigare idonei: Putāsne, inquiunt, regem te fore nostrū & dominū? id enim e mentita visione subindicas. atq; ita odiū magis ac magis accendebatur, auctam quotidianis occasionibus. ille tamē nihil suspicans, cū post paucos dies vidisset alterū magis stupendum somniū, & hoc narrauit fratribus. Visus erat videre ad se venientem solem & lunam & stellas vndecim: quod pater miratus in mente recondidit de euentu præsagij sollicitus. Grauius autem obiurgabat filiū, timens ne quid ille peccaret, Potēsne, inquit, fieri vt ego materq; & fratres adoremus te? nam per solē patris, per lunam matrē, per vndecim stellas fratres significare videris: quod caue ne vnquā in mentē tibi, mi puer, veniat. trade potius obliuioni visiones istas nefarias. Nam sperare & expectare principatū inter domesticos, res abominanda est, me iudicare nec aliter iudicare puto ceteros, quibus aequalitatis & cognationis iura nota sunt. Veritus autē ne fortē presentibus omnibus aliquid seditionis inter fratres oriretur ex ingrata somniorū memoria, illos alegat ad pascua, hunc domi seruat ad tēpus, gnarus quōdā affectu animæ ac morborū tēpus dicatur medicus, & luctui colendo, & furori sedando, & timori percurando efficax. cuncta enim reddit leuiora, etiā quæ nō faciliē sanantur. Vbi verō cogitauit iam euauisse simultates domesticas, misit filiū, tum vt fratres saluaret, tū vt renūciaret fati salui sint vel ipsi vel eorum pecora. Hoc iter initiū fuit magnorū & bonorum & malorum, vtrorūq; præter expectationē, profectus est ille ad visendos fratres, ita vt pater iusserat. Qui procul cōspicati venientē, mutuo se appellabāt verbis nihil sanū ominantibus, quando ne nominare quidē eum dignabāntur, sed somniatorē appellabant attonitum visionū prodigij. Tantum autē irarū conceperunt, vt in eadem eius si non omnes certē plures conspirauerint, volentes eum in baratrū aliquod proicere, ne deprehenderetur facinus. Sui autē in ijs locis multæ cisternæ profundæ admodū. itaque minimū abfuerunt à fratricidio, quod solus fratrum maximus ægre dissuasit, iubens abstinere ab inextinguibili scelere, tantū in vnam quampiam cisternā eum proicerent, de salute adolescentis cogitans, vt post aliorum discessum ipse patri restitueret incolumem. Quo impetrato venientem complexus est, ceteri hostiliter comprehensum spoliant, spoliatum demittūt per funem in profundam foueam: vestem eius cruentam hæc di sanguine trans

transmittunt ad patrem, cum prætectu quasi absumptus esset à bestiis. eadem die negotiatores quidam iter faciebant ex Arabia in Aegyptum cum sarcinis: his fratrem extraxerunt vident, autore fratre quarto à primogenito. Hic enim (vt opinor) meruens, ne ab iratis frater per dolum interimeretur, eum vendi quam mori maluit, leuius malum seruitutem existimans. At natum maxime qui abfuerat interim, postquam introspexit cisternam, nec vidit quem paulo ante ibi reliquerat, vociferatur & furibundus discursabat scissis præ dolore vestibus, capillos sibi vellens, & quid accidisset rogans. Vixit ne puer an extinctus est? Si non superest, saltem cadauer ostendite, vt deplorando calamitatem leuiorem faciam. Solatium erit videre vel mortuum. Cur mortuum quoque odio prosequimur? certe sublati nemo inuider. Quodū vixit, quō abiit? apud quos seruatur? nam me suspectum non opinor, vt etiam de mea fide dubitari debeat. illis verō factis venditum, & pretium proferentibus: Bella, inquit, negotiatio. partiamur lucrum, & prædonum quos malitia vincimus, referamus præmium. Egregia verō crudelitatis palma, quæ nobis meritō placeat. Illi in alienos conspirant, nos in domesticos, & charissimos. Admissum est probum maximum, insigne dedecus. Maiorum nostrorum probitatis monumenta nusquam terrarum non exstant, relinquamus & nos inhumanitatis perfidiaque maculas ineluibiles apud posteros. Volat enim ubique fama nuncia magnorum facinorum, non sine admiratione laudabilem, & noxiorum vituperio. Quomodo communis pater hunc casum accipiet? cui cetera beato felicissimōque vitæ affectis tadium. illius ne miseri seruitutem, an nostram descebit seruitutem? nostram vicem magis dolebit sat scio: quando leuius malum est pati, quam inferre iniuriam. Nam alterum sequebatur duobus magnis remedijs, spe atque miseratione. Alteri autem obnoxius, damnatur publico mortalium iudicio. Sed quid ego hæc clamito? præstat silere, ne mihi quoque aliquid obuemat, quod non libet dicere. Exasperati enim estis implacabiliter, & palam spiratis iracundiam. Ceterum ubi ad patrem perlatum est, non quod verum erat, venditum esse filium, sed commentum illud de absumpto à bestiis, ictus aures nuncio, simulque oculos spectaculo (allata enim fuerat tunica lacera cruentaque scdum in modum) dolore turbatus, obmutuit per longum temporis spatium, ne caput quidem valens attollere oppressum tanta calamitate. Tandem repen-

re effusus in lachrymas, velut è fonte prorumpentes, plangebatur pectus & faciem, scissis vestibus lamentans: Non tam mortent tuam, fili mi, doleo, quàm sepulchri iacturam. Nam si tibi sepulchrum contigisset in terra propria, nec mihi deesset solatium. Officiose assedissem ægrotanti ante mortem, impedissem morienti extrema oscula, clausissem oculos, mortuum perfudissem lachrymis, extulissem magnificè, nihil omisisse è iustis funebribus. Atque etià si peregrè defunctus esses, dixissem ad meipsum, persoluum est naturæ debitum, noli tristari. Viui habent suas patrias, mortuorum omnis terra sepulchrum est, brevis æui sunt omnes homines. Nam qui maximè longæuus fuit, quantillum temporis vixit si ad æternitatem id conferas? vel si omnino moriturus eras per vim & insidias, leuius fuisset extingui manibus hominum, qui mortuum saltem miserati obruissent terra, & cadaver tumulassent, aut, ut crudelissimi fuerint, quid amplius petuissent quàm insipultum projicere? quem mox viator aliquis præteriens, memor naturæ communis, humasset tactus misericordia. Nunc ut fertur, immites & carniuoras bestias pauisti & saturasti meis visceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlaui, in his miserijs abundè sum exercitus, errando, peregrinando, mercede seruiendo, dura ferendo imperia, vsq; ad vitæ periculum exagitat, à quibus minimè oportuit. Multa vidi multa audiui, multa passus grauiora, quibus ad patientiam eruditus perduravi. Sed nihil præsentis casu intollerabilius, qui totum animi mei robur subuertit atque deiecit. Quis enim luctus potest esse maior aut miserabilior? vestis pueri ad patrem perlata est: ex ipso non membrum, non frustum, non vel minimæ reliquæ: totum deuorant bestia, nihil superest quod sepulchro inferatur, ac ne vestem quidem recepi, nisi ut ad eius aspectum recrudescat doloris memoria, ne vnquam tantæ calamitatis obliuio possit obrepere. Sic ille sortem suam deplorabat. Negotiatore autem vendunt puerum in Aegypto eunucho cuidam regio qui culinæ præerat. Caterum post denarratam historiam vidèdum quid sub eius cortice lateat. Nam pleræque & propemodum omnes in lege scriptæ suam habent allegoriam. Hic vitæ modus de quo agitur, apud Hebræos Ioseph vocatur, apud Græcos Domini appositio, aptissimo nomine ac rei præsentis conuenientissimo. Est enim rerum naturæ auctarium ciuilis administratio qua vtuntur populi. Nam mundus hic est magna ciuitas, vnâ reipublicæ formam, & vnum ius habens. Continetur

ut autè edito naturæ iussa de agendis, & vetita de nō agendis. Ad id ius alij alias leges ac institutiones adiungunt. in causa est separatio, non solum Græcorum à barbaris, sed & barbarorum à se inuicè, & Græcorum à suæ nationis hominibus. Nec sunt audiendi qui temere culpam referendo in difficultates temporum, infelicem prouentum fructuum, agrorum sterilitatem, loci situm in maritimis aut mediterraneis, in continente aut insulis, & id genus alia, veritatem dissimulant. Est autem vera causa auaritia & mutua perfidia. dum non contenti iure naturali, quæ in commune conducere videntur consentientibus cœtibus, ea leges nominant. itaque meritò additamēta naturalis iuris censentur instituta particularium ciuitatū. Nam leges oppidatim receptæ, sunt appendices rationis rectæ à natura nobis insitæ, sicut & ciuilis vir auctarium est iuxta naturam viuientium. Nec alienum est à proposito, quod tunica varia vestitus dicitur. Nam rerum ciuiliū administratio res est multimoda & varia, multas mutationes recipiens, personarum, rerum, causarum, sequestrorum proprietates, locorum item diueritates & temporum. Sicut gubernator pro ratione ventorum mutat navigationis subsidia, non vno modo nauem dirigens: & medicus non vno ad omnes morbos vtitur remedio, ac ne in vno quidem morbo si is variet, sed obseruans intēctiones, remissiones, repletiones, vacuationes, causarum mutationes, multa ad salutem variat, nūc hoc, nunc illud experiens: sic opinor & reipublicæ moderator debet esse multiplex & multiplex, alius in pace, alius in bello, aliter se paucis aliter multis opponens aduersarijs, contra paucos cōstanter agens, multos verò flectens persuasionibus. idem vbi periculum publicū postulat ipse rem agat: ministeria verò quæ labore tantum indigent cederet alijs. Rectè autem dicitur, vendi hunc hominem. Nam qui auram populi captans concionaturus locum superiorem ascendit, sicut venalicijs, seruus fit ex ingenio, propter honores quos videtur accipere, addicens se innumeris dominis. Idem à feris circumuentus inducitur, quod huic insidietur immanis bestia vana gloria, corripere ac deuorare tales solita. at emptores eum reuendunt: quoniam non vnus est dominus tractantium rempublicam, sed vulgus, alijs post alios dominis succedentibus. Qui autem tertio venduntur, nequam mancipiorum more mutant dominos, non ferendo priores propter fastidium ut rerum nouarum cupidi. De his hactenus. Caterum adolelescens in Aegyptum abductus, & eunucho ut diximus in serui-

tutem traditus, cum intra paucos dies generositatis & honestatis dedisset specimen, conseruis est prapositus curator totius familiarum. iam enim herus multis argumentis collegerat. eum non sine diuina prouidentia singula tum dicere tum facere. Ergo in speciem ab emptore suo domui præfectus est: re vera autē a natura conciliante illi magnæ gentis ac regionis principatū. oportebat enim futurum administratorem reipub. præexerceri in rebus æconomicis. nam & domus est quædā parua ciuitas, & cœconomia compendiaria reipub. sicut etiam ciuitas magna domus est, & politia communis quædam cœconomia. Vnde facile discimus eundem esse aptum & dispensationi domesticæ & administrationi publicæ, quamuis hæc multitudine magnitudinēque differant, sicut in pictura quoque ac scultura vsu venit. nam bonus statuarius aut pictor, siue colossæas magnitudines faciat, siue pauca paruaque opera, eadem artem ostentabit. Ceterum postquam egregiam laudem in dispensatione cōsecutus est, insidias herilis vxoris pertulit insano amore correpta. Capta enim adolescentis pulchritudine, & affectu in domito rabida, de stupro eum tentauit repugnare, sed valide, ac ne audire quidem tale quicquam sustinentē propter innatam sibi & continua meditatione confirmatam honestatem atque temperantiam. Sed ubi crescente in dies flamma cupidinis atque incesta concupiscentia continū tentando semper repulsam passa est mulier, tandem libidinis impatiens & ad vim versa in adolescentis pallium manus iniecit, magna contentione trahendo illum in thalamum. robur addente affectione, quæ solet confirmare vel debiles. At ille præsentem importunitatem fortiter submonens, in has liberas & suo genere dignas voces erupit. Quid molesta es? Bonis moribus & legibus vrimur nos Hebræorum posterī. Aliæ gētes puberibus quatuordecimum annum ætatis egressis permittunt vsum scortorum & scēminarum corpore quæstum facientium: apud nostrates nulla est meretrix, capitali supplicio proposito talē quæstum exercentibus. Ante legitimam copulam alios congressus cum muliere nescimus, casti castis virginibus coniungimur, non volupratis, sed liberorum quærendorum gratia. Qui ad hanc diem purus mansi, non incipiam ab adulterio leges contemnere flagitio pessimo, qui etiam si aliās perperā educatus essem, & obscenus ætatis affectibus, aut vestram imitatus lasciuiedī licentiam, tamen non deberem alieno insidiari matrimonio, quod crimen cui mortalium non cæcæ vindicandum videtur? nam de cæteris

disentire

disentire soliti, in hanc solam cōspirant sententiam, ita ut omnes vbiq; rem capitalem pronuncient, & deprehēsos iniudicatos laeso dedant necandos. tu verò quasi res per se parum damna ta sit eam tertio scelere cumulas, cogens me non tātum ad adulterium, sed & ad thori herilis iniuriam. nisi fortē ideo in vestras ædes veni, ut relictis seruilibus ministerijs inebrier & debaccher in spes domini, cōiugium, familiam, cognationem eius adulterans. atqui non solum officium ei ut hero, sed & honorem ut benefactori debeo. omnia sua commisit meæ fidei nihil excipies, nisi te vxorem suam. hancine gratiam ut ei referam author es? Bonam scilicet gratiā dignamque illius meritis. herus me ex captiuo & extero sua benignitate libertum & ciuem reddidit tractatum liberaliter: ergo verò seruus domino iniuriam, ne captiuo quidem & extero tolerabilem, inferam? & qua fronte poterō post admissum tantum scelus illum aspicere? conscientia carnis infelix intestina non sinet me oculos in eum erigere, ut nemo prodatur alius. sed non deerunt qui prodant. præsto sunt latentes exploratores plurimi, quibus silere non licet: taceo quod etiā si nemo factum vel sentiat vel enūciet, ipse meus ero proditor, colore, aspectu, voce, ut modo dixi detegens cōscientiam. fac nullum delatorem fore, absidentem Deo iustitiam res cunctas inspicientem nec timebimus nec reuerēbimur? Huiusmodi multa ille cænebat surdis auribus, obtundente omnes sensus improba concupiscentia. id ut animaduertit puer aufugit, relicto in heræ manibus pallio quod apprehenderat. hinc illa occasionem comminiscēda calumniæ rapuit, de vindicta cogitans. reuerso enim è foro marito honestatem & pudicitiam incesta simulans, indignabunda dixit: Adduxisti in nostras ædes istum seruū Hebræum puerum, adeo corruptum iam tua indulgentia, qui pudenda facillitate inexplorato commisisti totam familiam, ut adulta audacia ne à me quidem iniuriam abstineat. nam conseruæ non satis sunt libidini eius nunquam explebili. Nunc me matronam tentare haud veritus, vim adiecit contumeliæ. En tibi manifestum infani cognatus indicium. nam cum exclamassem præ indignatione opem domesticorum inuocans, territus hanc vestem reliquit fugiens ne comprehenderetur. Ea vestis prolata fidem adstruxit muliebri calumniæ. herus verum crimen ratus tradidit hominem in carcerē, ipse peccans non simpliciter: primò quia non facta defendendi se potestate damnauit infontem tanquā obnoxium sceleri grauissimo: deinde quia non animaduertit vestem

quam

quam ab adolescente relictam mulier proferebat, esse indicium violentiae, sed muliebris, ipsius verò adolescentis patientiae. nam si vim tentasset inferre dominæ, reuulsisset eius amiculum: nunc reluctans suo pallio spoliatus est. verum huius infcitiae venia fortasse danda est ei qui degens in culina inter lanienas & fumos ac cineres, non poterat vacare causæ cognoscendæ ita ut postulabat ratio, immersus rebus corporis. Iam tres notas viri ciuilis expressi, pastorem artem economicamque & tolerandi scientiam, de quibus dictum est, sed temperantia non minus confert ad tractandam remp. hæcenim cum in omni vita salutaris est, tum maxime in negotijs publicis, ut abundè liquet re cõsiderare volentibus. quis enim ignorat, gentibus, regionibus, magis terrarum tractibus terra marique calamitates inflctas ab incontinentia? quandoquidem plurima & maxima bella ob amores, adulteria, muliebrisque illecebras conflata sunt, quæ potiorum Græci barbaricique generis partem absumpserunt, & iuuentutem exhauserunt e tot ciuitatibus. Quod si ex intemperantia tum seditiones ciuium, tum bella & calamitates cumulatè proueniunt, satis apparet e sobrietate tranquillitatem pacemque nasci, & possessionem felicitatis integram. Nunc indicandum quid sub his figuris tegatur. Qui huc de quo differimus emit, eunuchus merito dicitur. Nam emptor hominis ciuilis vulgus re vera eunuchus est, & videtur quidem habere genitalia, sed vi genitiua destituitur: quemadmodum qui suffusos habent oculos, orbi sunt eorum efficacia, non valentes cernere. Quænam igitur similitudo intercedit inter vulgum & eunuchos? quod utriusque steriles sapientiae, virtutem tamen approbant. Cum enim confluit promiscua multitudo hominum, loquuntur ut oportet, sed sapiunt contrarium, posthabendo insinueris legitima, quia student estimationi tuendæ, veram honestatem negligunt. Hinc quod mireris sequitur, ut eunuchus vxorē habeat. Nam vulgus deditur est concupiscentiæ, sicut vir mulieri, in cuius gratiam dicit facitque omnia, in consilium clam & propalam hanc adhibens in rebus minimis æque ac maximis, rationi verò nusquam obtemperans. Rectè sane præfectus etiam coquorum vocatur. Nam sicut coquus nihil aliud curat, quàm inutiles ac superuacaneas ventris voluptates: eodem modo populus dedit se totum oblectamenti aurium, per quæ mētis intētio relaxatur, & nescio quo pacto enervatur anima. Quid autem inter medicos & coquos intersit, quis non videt? illi quicquid ad sanitatem conducit, etiamsi ægroto

ingratum

ingratum videatur, solum magno apparant studio. Hi contra, suaui curant, vtilia negligunt. Ergo medicis similes sunt in ciuitate leges & magistratus legitimi, senatores iudicisque, prouidentes communi saluti ac securitati, quibus adulator non facile palpat: cupidinarijs autem iuniorum turba est similis. Nam securi de commodis, præsentem tantum voluptatem venantur. Et sicut impudica mulier, sic concupiscencia virum ciuilem adamat, sic alloquens: Heus tu, prodi ad vulgum cum quo habitas, obliuiscere morum tuorum, studiorum, dictorum, factorum, in quibus educatus es. mihi obsequere, me cole, age quicquid mihi placet. Nam tereticum, pertinacem, veritatis amicum, rigidum, perpetuò grauem nunquam flexibilem, solum commodum spectantem, securum quid auditoribus placeat, non fero: sicut nec quorundam calumnias, quæ multæ deferuntur ad vulgum meum maritum, tuum dominum. Haftenus enim abusus libertate videris, immemor te seruire tyrannico domino. Quod si scires liberos suum negotium, seruos alienum agere, iam doctus esses omnia tua peruicacia me concupiscencia vxorem illius respicere, & omnia meo arbitratu facere, ut & illi charus sis. At verè ciuilis vir non ignorat quidem populum esse potestatem tanquam dominum, se tamen non seruum profitetur, sed liberum, & qui suo morem gerat animo. reclamabit igitur: populi fauorem captare nec didici, nec vnquam volui, sed magistratum mihi commissum bona fide gerere, ut bonum procuratorem decet aut patrem beneuolum, absque dolo & mihi semper inuisa simulatione. hanc meam voluntatem approbabo, nihil subtrahens aut celans furis in morem, sed conscientiam tanquam in sole ac luce aperiens. nam lux est veritas. nec me terreat vllum intentatum periculum, ne mors quidē mori malo quàm simulare. cur enim simul? Si populus est dominus, ego certe sum ingenuus, patricius, qui cum primis in ciuitatem optimam maximam, huc inquam mundum adscribi cupio. Cum enim nec muneribus, nec precibus, nec ambitioni, nec arrogantiae, nec simulationi, nec luxui, nec timiditati, nec iniusticiæ, nec ulli affectui vitiōve seruiam, cuius præterea, timerem dominum? an fortasse hominum? at hi potestatem in corpus meum, non in me habent. equidem me à potiore mei parte censeo, iuxta quam decreui viuere, parum sollicitus de mortali corpore: quod in conchæ morem adhærens mihi, etiamsi conteratur à quopiam, non agere feram me molestis affectibus eximi, & effugere necessitatem grauissimam. Itaque si iudicandum

candum erit, iudicabo, nec diuiti propter opes gratificans, nec pauperi propter misericordiam: sed omisso respectu personarum incorrupte pronūciabo, quod iustum apparebit. In senatu etiam author ero sententiarum reipublicae conducibiliū, vel si parum iucundae auditu fuerint. pro concione quoque si dicendum erit, adulationes relinquam alijs, contentus verbis vtilibus, increpans. admonens, castigans, non arrogantem insauamq; , sed sobriam libertatē proferens. Quod si quis tales castigationes non amat, reprehēdat parētes, tutores, praeceptores, & omnes curatores, quia suos liberos, pupillos, discipulos obiurgare nō desinūt, interdum etiam verberant, nec tamen sauire, sed amanter castigare dicuntur. Indignum enim esset, si cū meae fidei commissā sit administratio reipublicae, in prauidentis commoditatibus cederem cuius medicinae professori. Nam illae in agroto nullam splendoris fortunae rationem habens, nec quod claro genere natus, aut opulentus, denique rex aut tyrannus sit, vnum hoc spectat, quomodo seruare queat hominem: & si fortē sectione vltionēve opus videt, secat vritq; principem suum ac dominum seruus ipse atque subditus: ego qui non vnum virum curandum suscepī sed integram ciuitatem laborantem morbis grauioribus, contractis ex innatis cōcupiscentijs, quid agere debeorūm prodita vtilitate publica, illius aut illius aures mulcere adulatione illiberali, & ne seruo quidem decora? Emori praestat, quā loqui ad gratiā, dissimulata veritate, & vtilitate neglecta. Vsurpandum est hic illud dictum poētae tragici.

Accedat ignis, accedat & gladius.

Combure carnem hanc, concrema, repleto te

Meo cruore, nam prius rei sidera

Terram subibunt, terra vel scandet polum,

Quā mollis à me extorqueatur vox tibi.

Hanc tam masculam mentem alienā ob omnibus affectib. volupate, timore, dolore, concupiscentia, nō fert in viro ciuili dominus populus, sed hominem amicum atq; beneuolum pro inimico arripit, nec tam illū, quā seipsum afficit poena grauisima, videlicet inficitia, quippe qui nō didicit id quod in omni vita vtilissimū est, imperata facere, vnde imperādī quoq; sciētia discitur. videamus sequentia, quādo de praesenti loco satis diximus. Adolescentens ab amatrice apud herum insimulatus criminis quod in ipsam competebar, inauditus in carcerem ducitur: vbi tanta virtutis edidit specimina, vt etiā facinorosis illis esset miraculo, ad

suā

suae calamitatis solarium credentibus sibi contigisse hunc hominem. nota est autem custodū crudelitas, qui ingenio feroces magis efferantur assuetudine, indies crescēte sauitia, dum nihil boni vident nec dicunt aut faciunt, sed saua violentaq; omnia. nam sicut bene compacta corpora exercitatione confirmantur & acquirunt robustā inuictamq; habitudinem: sic ferox & immitis natura occupata sui similib. studijs duplo fit durior inaccessā misericordiae, qui vnus affectus bonus ac humanus est. & quemadmodum qui cum bonis viris habent familiaritatem, ex iucundissimo eorum conuictu in melius proficiūt moribus: sic etiam qui cum malis versantur, affricant sibi eorum vitia. facile enim consuetudo abit in naturā similitudinem. degunt autem carcerum custodes inter plagarios, fures, parietum perfossores, facinorosos, violētos, stupratores, homicidas, adulteros, sacrilegos, à quorum singulis nonnihil nequitiae cōtrahunt, vt ex huiusmodi collatione miscellanea; temperatura conficiatur vna scelestā malorum colluies. attamen talis homo honestate adolescentis mitigatus, nō solum securitatem & orium ei praestitit, sed etiā vinctis omnibus eum praefecit, ita vt penes ipsum species nomenq; custodis esset, rem autem & officium adolescenti cederet, quod non parum carcere inclusis proderat. iamq; locus non tam erat carcer, quam disciplinae meditatiō. Omnis enim tormentis, quibus antea noctu atque interdiu cruciari solebant varijs malis obruti, admonerantur sermonibus & praecipis philosophicis, sed maxime ipsius doctoris exemplis vtilissimis. Postquam enim suam vitam continentia, ceterisq; virtutibus plenam, velut tabulam bene pictam in medio proposuit, conuertit etiam eos qui videbantur insanabiles, affectos inueteratis morbis animi, ita vt iam damnarent vitam praeteritā, exprimente has voces respicientia: Vbi tantum bonum tam diu latuit, à quo pridem aberrauimus. Ecce iam affulgente hoc, tanquam in speculo nostra dedecora videntes, erubescimus. In hoc rerū statu duo eunuchi regis introducti sunt, alter pincernis praefectus, alter pistoribus, accusati damnatique, quod non recte fungerentur suis ministerijs. Hos quoque ille in suam curam accepit, orans deum vt sibi daret facultatem corrigēdi commissos suae fidei. Aliquanto post, cū obiret vinctos, animaduertit hos duos eunuchos cogitabundos micestiores solito, vnde coniectans eis accidisse aliquid, meroris causam scitabatur. Quibus respondentibus ortam ex somnijs anxietatē, quod non adesset interpres: Bono animo este, inquit,

inquit, & narrare intelligitur deo volente. Vult autē ille ut res obscuræ aperiantur veritatem desiderantibus. Tum prior pincerna. Visus sum, inquit, videre magnam vitem, habentem tres palmites onustos maturis vnis, quasi autumnī tempore. deinde invitante harum pulchritudine, videbar decerpere, & exprimere in regium poculum, moxq; regi offerre mustum meracum. Ioseph post modicum silentium, Felicitatem, inquit, hæc visio tibi nunciat, & restitutionem in pristinum officium. Nam tres palmites tres dies significant, quibus elapsis reminiscetur tui rex, accipietq; hinc, dabit veniam: & ut in dignitate confirmetur, offeres domino poculum. Sic illi lætū fuit suum somnium. tum pistorum præpositus interpretationem miratus, quasi & ipse faustum vidisset somniū, quod valde ominosum erat, deceptus bona spe alterius, narrare incipit. Ego quoque somniaui me tria canistra baiulare in capite plena operibus pistorijs, ex his summum cōtinebat ea, quibus res delectatur ut delicatioribus & elaboratis curiosius. ea videbantur aues in meum caput deuolantes diripere, & deuorare anidē, donec in totū absumpta sunt. Ad hæc iuuenis. Vtinam tale somnium non vidisses, aut non enunciares: aut si narrandum erat, saltem id fecisses procul à meis auribus ne exaudirem quod non libet. piget enim me esse infelicitatis nuncium, quia compatiar miseris, memor communis sortis hominum. Sed quoniam somniorū coniecturis veritas est necessaria, tanquam vatibus & oraculorum interpretibus, nihil celabo; quandoquidem mendacium ubique fugiendum. in sacris consultationibus etiā religio vetat admittere. Tria canistra dies tres significant, quibus elapsis rex in cruce te tolli iubebit, truncatum prius capite: atque ita volucres pascentur tuis carnibus, donec totum absumant. Sic pistor recessit territus, tempus præfinitum expectans, & futura mala iam tum cogitatione præcipiens. Post triduum natalis regis illuxit, festiuitatem publicam afferens, præsertim aulicis. cūmq; epulū præberetur optimatibus, ut fieri solet in hilaritate domestica, rex eunuchos requirēs iussit produci ē carcere: moxq; confirmauit euentu somniorū præfagiū, iubens alterum in cruce suspēdi absciso capite, alterum in pristinam dignitatē restituit. At pincernarū princeps oblitus est eius qui futura prædicēdo præsentē eius calamitatē subleuaret, vel quia nemo ingratus beneficiorū meminit, vel quia deo visum est, iuuenē non humana, sed diuina ope ad felicitatem prouehi. Nam post bienniu regi futurus eius regionis status, bonus

malulq;

malulq; præmōstratus est diuinitus duobus somnijs, quo certiores fieret. Vidit enim septem vacas emergere in ripā ē flumine, pingues valde obefasq;, visu pulcherrimas, & pasci secundū fluiuium. Post eas totidē macilentas, & vix ossibus hærentes, visu turpissimas ascendere, pasciq; cū prioribus. Dein repēte meliores deuorari à deterioribus, manente in saturitatis eadē macie, imò aucta etiā. Tum expectatus, ac mox in somnū relapsus alia visione terretur: quia visus est videre septē spicas triticeas ex vno culmo enatas pari magnitudine, plenas & proceritate pulcherrimas. Deinde septē alias exiles ac lāgidas enatas in proximo, quæ mox impetu facto absumplerunt culmū illum cū suis spicis nitidissimis. Post hanc secundā visionē noctis reliquū infomnis exegit, curis stimulantibus, & animū sollicitū sauciantibus: sub aurorā sophistis accitis, denarrat obuersatas sibi dormienti species. Cūmq; nemo posset verum earū significatū cōiecturis assequi, accedens eum pincernarum princeps, inquit, Here, spero me inuenturū qualem cupis hominē. Misisti dudū ob qualdā noxas me & pistoribus præfectū in carcerē, in quo erat seruus principis coquorū, Hebræus genere, ei narrauimus ambo, quæ videamus somnia. Ille rem coniecturis certissimis attigit, adeo ut euentus in vtroq; nostrū eius interpretationi responderit: alter dedit supplicium, mihi tu propitius donasti veniā. Rex his auditis iubet properē acciri iuuenem. ministri attonsum post longā carceris illuuiem, & detractis sordidis pannis eleganter vestitū, cæterisq; nitoribus expolitū, ad regem introducunt. qui primo aspectu iudicans hominē ingenuū & bene natum (elucet enim in ipsa facie notæ, non omnibus tamen conspicuæ, sed solis perspicaces mentis oculos habentibus) Præfagit, inquit, mihi animus, non semper in obscuro fore quod regitur somniorū ambagibus. præ se fert enim hic iuuenis sapientiam: qui veritatem, tanquā lumen tenebris inferens, aperiet, & sua sciētia nostratū sophistarū incertitiam abiget. His dictis ordine denarrauit vtrunque somniū. Tum Ioseph maiestate loquentis nihil territus, tanquam rex subditū, non subditus regem, liberē sed reuerenter allocutus est, dicens: Quæ facturus est deus in hac regione ostendit tibi. Duæ visiones (crede mihi) vnum somniū sunt, geminatum nō temerē, sed ut res fiat credibilior. nam & septem vacæ pingues, & septem spicæ plenæ, septem vbertatis annos significant: sicut totidem famis annos illæ septē macilentæ vacæ turpissimæ, & septem spicæ cassæ ac marcidæ. Veniet igitur prius

G

septem

septennium fertilissimum, tota regione quotannis bene rigata stagnante per arua flumine, & capis solito maiores prouetus afferentibus, sequitur deinde longe diuersam septenniū, grauem inopiam allatarū & rerū victui necessariatū penuriam, nec flumine se diffundente, nec terra limo eius pinguescente, vt accole obliui superioris vberratis nihil ex eius prouentu reliquū faciāt. Hæc sunt quæ somnia præmonent: sed mihi nomen quiddā suggerit, quod in tantis malis salutē afferre queat. Vrbium regionūq; grauissimus morbus fames est, cuius vires oportet frangere, ne nimium auctus incolæ deleat. at quomodo succurrendū est huic periculo? septem annorū fertilitate quod supererit satietati hominum, hoc est quinta pars, reponatur oppidatim vicatimq; nō transportando fruges aliō longius, sed vbi demerūtur afferuando in vsum eius loci hominū. eas fruges censeo cū suis manipulis cōdendas, nec trituras, nec purgas, quatuor de causis. quarum vna est, ne citius vicietur nudata suo tegmine. altera vt per singulos annos renouetur pristina copiarū memoria, rusticis trituras & fruges euētilantibus. tertia ne iniri possit frumentū numerus dum incertū est quantū spicæ manipuliq; cōtineant, ne animus colonos deficiat reputantes quantū absumptū sit, sed securitate nō minus quā cibo se sustineāt. spes enim alit cū primis, graue penuriæ malū subleuans. quarta causa est, vt & iumentis condatur pabulū, quibus arista paleæq; purgamenta frugū proderunt. ea cura cōmittenda est viro prudenti, cordato, probatoq; qui possit sine inuidia reprehensioneq; hoc consiliū exequi tanta dexteritate, vt nihil populo de fame futura suboleat. durum est enim iam ante ægris animis spē in futurū adimere. quod si quis causam scitabitur, respondendū est, oportere sicut in pace parantur quæ belli tēpore futura sunt vsui, sic in copia prospicere inopia, incertū autē esse quādo bellum vel fames immineat, quidve futurū tempus ferat: parandū igitur maturē subsidii, ne desit cū tēpus postulauerit. Rex audita somniorū interpretatione apertissima, veritati congrua, simulq; consilio, vt apparebat in futurū vtilissimo, familiaribus propriis accitis submissa voce dixit: Num inueniemus talem hominē afflatū diuinitus? Cumq; videret eis probari hanc sententiā, versus ad iuuenē statem ait: Propē est quem quærī iubes, nō longe querendus est homo cordatus ac prudens qui exequatur tua monita: tu is es. nec enim sine numine hæc locutus videris. I præfecturā mei palatij suscipe, simulq; totius Aegypti procuratiōē. nec est cur quisquam

meam

meam facilitatem accuset, se digniorē iudicans. nam excellentes natura non habent opus ad experimentum longo tempore, sed incunctanter se rebus ingerunt: & præsens status moras non patitur, imminente necessitate cui prospiciendum est. His dictis eum proregem instituit, vel regē potius, relicto sibi solo imperij nomine, potestatem illi cedens & agens quicquid pertinebat ad honorem iuuenis. dat ei regium anulum signatoriū, vestem augustam, torquem aureā, currum secundū a regio, atq; ita iubet per urbem circūuehi, præcedente præcone & indicante noui magistratus electionem. nomen quoque nouum indit ei, quod interpretem significat lingua vernacula: & nuptum dat filiam clarissimi apud Aegyptios viri, qui solis habebat sacerdotium. id actum est circiter annum eius trigessimū. hi sunt euentus piorum. nam etiam si proclinantur, tamen non corrūit, sed erecti stant firmiter, ne supplantari queant. Quis enim expectasset intra vnam diem ē seruo dominum, ē victo præstantissimum omnium, ē carcerarij vicario proregem fieri, & regiam inhabitare pro carcere, extrema ignominia versa in honorem maximum. facta sunt tamen hæc, & sicut sæpius, quando deo placuerit: modo subsidat aliqua probitatis scintilla in animo, quam necesse est per occasionem excandescere. Quoniam autem propositum est post rei narrationem figuram etiam explicare, dicemus & de hac quātum opus est, quamuis fortasse ridebit hoc aliquis temerarius. Ego tamen non dissimulanter dico, ciuilem virum vtrique somniorum esse interpretem, non quales isti nugatores garruli mercenarij quæ sophistæ quæstum facientes ex nocturnis somniorum ludibriis: sed qui magnum illud somniū commune publicumq; vigilantium non dormientium exactē intelligat. id somnium, ne quid mētiar, est vita hominum. nam sicut in somniorum visionibus videntes non videmus, audientes non audimus, gustantes aut tangentes nec gustamus nec tangimus, loquentes non loquimur, deambulantes non deambulamus, sed cum videamur vti motibus & habitibus nullo prorsus vitimur, mente inaniter sine vllis veris obiectis pingente sibi simulacra rerum non existentium tanquam existentium: eodem modo etiam vigilantium imaginationes somniis sunt simillime. veniunt, abeūt, occurrunt, refugiunt, prius quā cōprehendantur auolant. Disquirat quisq; apud se, & domi testimoniū inueniet vt ipse taceam, præsertim si quis est ætate prouectior, is fuit aliquando infans, mox puer, deinde pubes, dein adole-

G 2

scens,

scens, postea iuuenis, postea, vir, postremo senex, sed non simul omnia. nonne infans puero cedit, puer pubenti, pubens adolescenti, adolescens iuueni, iuuenis viro, vir seni, senectus mortui? & fortasse singula ætates decedendo præmoriuntur, natura nos paulatim docente non timere mortem extremam omnium, quando priores facile iuimus, infantia, pueritia, pubertatis, adolescentia, iuuentutis, virilitatis, quæ omnes ætates ante senectutem euanuerunt. Quid aliæ res corporis nonne somnia sunt? nonne pulchritudo momentanea penè prius marcescit quàm floreat? sanitas incerta infirmitatibus, obnoxia? robur morbis expugnabile per occasiones plurimas? sensus integritas humoribus vitiosis facile corrumpitur? tam quanta sit in rebus externis obscuritas quis nescit? ingentes opes sæpe una dies abstulit. multi honoratissimi antea, versis rerum vicibus in contemptum venerunt cum ignominia. imperia regum maxima breui temporis momento subuersa sunt. fidem meis verbis astruit Dionysius in Corintho, quondam tyrannus Sicilia, mox pulsus & Corinthum profugus, literator factus è tanto principe, attestatur & Croesus rex Lydia, diuissimus regum qui sperans se deleturum Persarum potentiam, non modo proprium regnum amisit, sed & ipse viuis in potestatem hostium redactus, minimè abfuit quin exureretur. Testatur de huiusmodi somnijs non singuli tantum, sed ciuitates gentes, regiones, Græcia, Barbaria, insularum continentisque incolæ, Europa, Asia, oriens, occidens. nihil enim usquam permanet sui simile. Aegyptus quondam in multas gentes habuit imperium, nunc ipsa seruit. Macedones aliquādiu tam potentes fuerunt, ut iura toto orbi redderent, nunc imperatas à dominis pecunias tributi nomine quotannis quaestoribus numerant. Vbi est illa Ptolemæorum familia, cuius splendor per singulos successores ad extremos terrarum marisque terminos emicuit? ubi sunt gentes ciuitatesque sui iuris & libere? rursum ubi subditorum seruitutes? nonne Persæ Parthis imperauerunt? nunc subduuntur eis versa rerum humanarum alea. Quidam fingunt sibi prolixas felicitates, at hæc sunt magnorum malorum initia. itaque dum ad magnorum commodorum possessionem properant, graues miseras inueniunt: & ediuerso malum expectant, in bona fortuita incurrunt. athletæ robore freti ac bona corporis habitudine, dum certam sibi pollicentur victoriam, vel exclusi sunt è certamine, vel victi ab aduersarijs, alij ne secundam quidem palmam sperantes, primam coronam reportauerunt præmijs. quidam ætate soluentes tempore opportunissimo, fecerunt naufragium.

alij

alij hibernis tempestatibus penè obruti, portum attigerunt incolumes. Quidam negotiatores certa lucra sibi proponunt, securi de periculis: alij de damno solliciti, magnam fecerunt operæ pretium. tam anceps est fortuna, rebus humanis tanquam in statera pendens, & inæquali pondere nunc huc nunc illuc vergentibus: tanta offenduntur caligine. Proinde tanquam altum dormientes erramus, non valentes quicquam rationatione vel penetrare vel certo comprehendere, quando cuncta umbris spectrisque sunt similia. & sicut cum popæ traducuntur prima quaque conspectum prætereunt, item in torrentibus fallente visum celeritate vnde præterfluunt: sic vitæ negocia currentia præterlabentiaque videntur manere, cum ne momentum quidem maneat, nunquam non subterfluentia. Interea qui vigilat, quantum ad incertam perceptionem attinet, nihil à dormientibus differunt seipsum fallendo, dum se putant rerum naturas certo perspicere, quamuis inturbantibus scientiam sensibus per spectaculorum, vaporum, illecebras, quibus ineluctatus animus non finitur rectè inoffensque per viam publicam progredi. itaque confusus celsis cum humilibus, magnis cum paruis, exoritur inæqualitas inducens caliginem atque vertiginem. Cum igitur tanta perturbatione obscuritateque vita referta sit, oportet interuenire virum civilem, & tanquam doctum somniorum interpretem, diurna somnia visionesque hominum qui vigilare sibi videntur, diiudicare coniecturis verisimilibus, persuasionibus rationi consentaneis persuadentem singula: hoc honestum, illud turpe: hoc bonum, malum illud: hoc iustum, iniustum illud, & cetera similiter: hoc prudenter factum, illud fortiter, hoc pie, hoc sanctè, hoc utiliter: & ediuerso hoc factum inutiliter, hoc imprudenter, hoc timide, hoc impie, hoc profanè, hoc noxiè, hoc ambitiose. Item: hoc alienum est, ne concupiscas: hoc tuum, vtere non abutere. Affluunt opes? impartire. nam diuitiarum pulchritudo est non in crumenis, sed in egenorum auxilio. Pauca possides? caue inuideas diuitibus. Pauperem inuidum nemo miserabitur. Honoratus es? caue insolentiam. Humilis conditionis es? noli despondere animum. Succedunt tibi omnia ex sententia? mutationem time. Offendis sæpius? bene sperato. nam res humanæ mutantur in contrarium. quandoquidem sol, luna, cælum vniuersum, manifestè aperteque noscitur, quæ perpetuo manent eadem, veris definita regulis, ordinatis, aptis, optimè congruentibus. At res terrenæ totæ perturbatae sunt incongruè incompataeque, ut propriè dicere liceat, has meras profundis tenebris,

illas similes lumen fulgentissimo, vel potius lumen ipsum sanctissimum atque purissimum. Si quis igitur velit res introspicere, inueniet celum esse diem sempiternam umbram ac noctis expertum, quippe illustratum inextinguibilibus purissimisque splendoribus. Et quāto apud nos sunt potiores vigilantes dormientibus, tantō in mundi vniuersitate cælestia terrestribus, ut quæ insopita vigilant, propter certas irrequietasque vires, nunquam frustratas suis effectibus. At terrestria etiam paulisper excitentur, rursus degrauiata in somnum recidunt, deficiente visu animæ, ut errare necesse sit atque offensare. nam his rebus falsæ opiniones caliginem inferunt, ut vitari non possint somnia inania, nec quicquā firmiter prehendere liceat. Figuratum est & quod in secundā regio currum ascendere dicitur, ob causam hanc, qui remplicam tractat, secundus à rege habetur, cum nec priuatus sit nec rex, situs in amborum consilio, priuato ciue potior, regia potestate inferior, subiectus tanquam regi populo, cui per omnia vult gratificari bona fide ac sedulo. Fertur autem sublimis ceu sella curuli, tum à negotijs tum à multitudine in altum elatus, præsertim cum parua magnaque succedat ex sententia, nemine resstante aut opponente se, sed ut in navigatione prospera deo gubernante omnia salutariter. Anulus à rege datus insigne est fidei magistratum inter & populum regem intercedentis. Cæterum torques aurea, non ad gloriā solum, sed & ad pœnam pertinere videtur. quamdiu enim res ciuiles ei bene procedunt, placet sibi honoratus à ciuibus. cum autem aduersitas accidit, non volentem quod damnandum esset, sed fortuito, quod meretur veniam, nihilominus iniecta in torquem manu trahitur, tantum non increpante suo domino: Hanc torquem donavi tibi, ornamentum in prosperitate, vinculum in aduersitate. Audiui tamē & aliam huius loci expositionē figuratā talē. Regē Aegypti esse nostrum intellectum, principem regionū corporearū particulariū, qui tanquā rex potestate utatur in adamato corpore. tribus enim potissimum occupatur negocijs, circa cibos, potus, cupedias: ideo tres habet procuratores, pistorum, pincernarum, coquorumque principes: quorum alius cibos, alius potus, alius condimenta præparat. omnes autem eunuchi sunt, quia voluptatis amator sterilis est rerū valde necessariorum, sobrietatis, pudoris, continentiae, iustitiæ, virtutum omnium. Nullæ enim res adeo pugnant inter se, ut virtus & voluptas, propter quam multi negligunt quæ sola curanda erant, dantes se concupiscentiis, & sequentes quacunque illæ inuitant.

Prin

Princeps coquorum nec in carcerem ducitur, nec mulctatur, quia condimenta non sunt admodum necessaria, non tam delicia, quā voluptatis irritamenta leuia. Reliqui duo misero ventri apparatus faciunt, pistorum pincernarumque præfecturam gerentes, quandoquidem hæc duo maximè cibus potusque vitam fulciunt: quæ ubique sunt in pretio, laudantur eorum procuratores, & si quādo cessant in officio, pœnam indignationemque incurrunt. Puniuntur autem non eodem modo, quandoquidem etiam in harum rerum usu est differentia: cibus necessarius sumitur, vinum minus vile censetur. nam sine mero viuunt homines contenti fontanis laticibus sitim restinguere. Quamobrem princeps pincernarum recipitur in gratiam pristinam, quippe qui peccauit in minoris momenti negotio: pistorum verò princeps non impetrat veniam, usque ad ultimum supplicium procedente ira, haud secus ac in culpa grauissima. nam ciborum defectum mors sequitur. Quapropter qui hac in re peccauit, lege talionis suspensus necatur, & quod aliis inulit, ipse patitur, quippe qui esurientes & ab ipso pendentes diuturna fame cruciauit. De his quoque hætenus. At regius vicarius assumpta Aegypti procuratore obibat eius regionis præfecturas & oppida, omnibus novum magistratum officiosè ac hilariter excipientibus, quos tum beneficiis, tum comitate sibi deuinciebat, elucen- te in ipso vultu hominis eximia quadam gratia. Postquā autem euentu somniis respondente aduenit illud prius septennium fertilissimum, quintam partem frugum quotannis exigens per subpræfectos & ministros publicos, tantum comportauit manipulorum numerum, quantum nemo antea collectum meminerat. Nec enim iniri potuit eorum numerus, quamvis plurimi occupati essent in eo negotio, quibus mos est curiose dinumerare talia. Elapso autem vbertatis septennio fames incepit, quæ usque crescens & procedens non cōtinuit se Aegypti terminis, sed diffusa per omnes deinceps ciuitates regionesque: quā lōge lateque: pater orbis habitabilis. peruenit ad extremos orientis occidentisque populos, fertur nunquā ante sic laboratum malo cōmuni vniuersis gentibus, quale medicorum filij serpiginem nominant: quod omnes partes corporis inuadens ignis more depascitur. quam ob rem quæque gens per honoratissimos legatos frumentum in Aegyptum petebat. iam enim fama prouidentiam iuuenis præfecti ubique vulgauerat, qui compectus copiosos seruasset ad futuram penuriam. ille primum aperiri iubet

G 4 omnia

omnia horrea, ut aspectu ipso & spe recrearet animos, prius quæ succurreretur corporis necessitatibus. deinde institutis annonæ curatoribus vendebat frumentum semper in futurum prospiciens, cuius temporis maiorem quam præsentis rationem habebat. Interea pater etiam illius, deficientibus paulatim rebus ad victum necessarijs, ignorans felicitatem iuuenis, mittit frumentatum decem filios, retento domi natu minimo, qui proregis vterinus frater erat. Illi in Aegyptum profecti fratrem tanquam alienum adeunt, & maiestate stupefacti adorant prisco more hominem, confirmantes, euentu somnia, qui venditores suos conspicatus mox omnes agnouit, ipse agnitus à nemine, deo nondum volente veritatem aperire ob causas quasdam necessarias, quas tum dissimulari fuit satius: is enim aut vultum eius mutauit in augustiorem speciem magistratu summo dignam, aut mentes obtuentium hebetauit quò minus cernerent. Ille non ut iuuenis ad tantum principatum euectus, & regi longè potentissimo dignitate proximus, elatus ætate ac potestate de vindictæ occasione cogitauit, sed imperauit suis affectibus præmens atque recondens eos in animo, magno consilio personam in se assumens, toruo aspectu vocemque obiurgatoria miseros territâs. Heus vos, inquit, nihil pacatum habetis in animo. aliquis ex regis hostibus exploratores vos submisit, cui sceleratâ operâ polliciti, putastis vos posse fallere: sed non latet me insidiâ vestrâ, quâ tum uis eas tegere conamini. fratres crimen intentatum à se depulsuri, negant se huic culpæ affines, qui nec ab hostibus veniant, nec ipsi affecti sint hostiliter, nec induci queant ad tale ministerium. esse enim se natura pacis cupidos, & à tenera ætate legibus parere didicisse sub patre viro sancto religiosoque, qui duodecim genuerit filios: ex quibus vnum domi mansisse propter ætatem nondum peregrinationi maturam, decem coram ad stare, reliquum sublatum è medio. Hæc de seipso loquens audiens tanquam de mortuo, quid animi habere potuit? Quamuis enim ne tunc quidem affectum suum protulit, tamen intus vrebatur in pectore. nihilominus pari oris grauitate: Si, inquit, verum dicitis vos exploratores non esse, ut certior fiam manete hic paulisper, & fratrem minimè vocare per literas. quòd si patris necessitas vos manere non sinit, ne grauitè ferat diuturnam vestram absentiam, abite omnes obside hic relicto vno, donec reuertamini cum natu minimo. si secus feceritis, capitale fuerit. Hæc truculenti, ut videbatur, interminatus destitit. illi mœsti damnabât suam in fratrem seuitiam

seuitiam dicentes: Nunc veterem iniuriam præsentī calamitate luimus, pœnas à nobis exigente iustitia rerum humanarum præside, quæ scelus ad tempus dissimulatum inclementer arguit, ut dignum est. quis enim pœna dignos neget? qui fratris innocentis preces immaniter contempsimus, quem miserari debuissimus, nocturnas visiones narrâtem quasi familiaribus. at nos efferatū & crudelissimi nefarium (quod negari non potest) scelus perpetravimus: propter quod & hæc patimur, & tristiora expectamus: qui cum simus penè omnium hominum nobilissimi paternis, auitis, cæterorumque maiorum virtutibus, cognationem debone stauimus admissio probro maximo. Tum gravior natu, qui iam inde à principio conspirationi sese opposuerat: Actorum, inquit, inutilis est pœnitentia. rogabam, supplicabam, ostendens quàm impius esset conatus vester, dehortans ne irâ indulgeretis, cum mihi assentiri debuissetis. maluistis sequi vestrum insanum consilium. ergo fructum dignum peruicacia tam impia carpinus, & mercedem accipimus debitam. Inquisitio sit in paratas insidias iuueni, nec homo inquirat, sed deus, aut diuinum ius aut providentia. Hæc submisit colloquens fratres audiebat ille veditus, qui per interpretem cum eis egerat: iamque impar affectui proruptibus lachrymis, ne deprehenderetur auersus est: & postquâ delachrymauit, dolore paulum leuato, abstersaque facie reuersus ad eos iubet vinciri fratrem à grandissimo proximū, idque inspectantibus cæteris omnibus, quasi sibi ex aduerso oppositum. nam inter cōplures secundo penultimus opponitur, sicut primus ultimo. Et fortasse maxima pars culpæ in eo fuerat, quasi authore conspirationis nefariæ, qui cohortem fratrum animauerit, & ad odium incitauerit. nam si fratri bene clementerque consulenti, quo vno minor, cæteris erat grandior, suum adiunxisset suffragium, vix admissum fuisset facinus, præualete per consensum honore ætatis & ordine, præsertim in tanti momēti negotio. nunc maluit à meliore parte ad deteriorem deficere, & in immitè duramque sententiam discedere, tanta cōtentione, ut eius ductu hortatuque sine mora perpetratū sit impium facinus. hoc est, cur soli ex omnibus iniecta puto vincula. cæteri iam parabat se ad reditū, proregis iussu impletis per frumētarios omnibus saccis fratrum tanquam hospitum, & reposito precio in eorū orificijs, nemine tamen suber hac re præmonito. insuper auctarij vice additum est quantū redeuntibus in itinere posset sufficere, ut quod coemerat deportarent integrum absque vlllo detrimento & dispēdio. Ingressi

verò iter cum iusto vincti fratris desiderio, nec minus de patre solliciti, aegrè laturo numerosam prole decrescere singulis profectio-
bus, ac ne credituro quidem de vinculis, sed precepi mor-
ti hoc cōmentum suspicatur, ut solent de cetero suspicaces esse
qui semel impeerunt, sub vesperam deponunt iumentorum sar-
cinas, ipsi curas idèd nō deponunt ut premātur grauius. sic enim
vfu venit, ut interquiescēte corpore mens improuifos casus per-
ociū pēlitans angatur magnis molestijs. tum aperto vno quo-
piam sacco reperta est in eius ore crumena plena pecunijs: qui-
bus numeratis inuentum est solidum frumenti precium, duntax-
at quantum saccus capiebat. qui inuenerat, rem fratribus indi-
cat, stupens miraculo. hi non gratiam, sed insidias rati & animo
desistebantur & consilio: cūq; vellent omnes saccos excute-
re, metu persecutionis inde profecti, penè continuato cursu ali-
quot dierum iter absoluerunt magno compendio. Tum vero
alius post alium ruentes in patris complexus, deosculabantur
senem praebeotem se, quamuis iam praesagiētem inexpectatum
nescio quid. sensit enim deesse vnum salutatorē, cuius mox tar-
ditatem accusauit, subinde prospectans in viam, & requirens in-
tegrum filiorū numerum. sed cum nemo superueniret amplius,
videntes eum metu sollicitum sic alloquuntur: In casibus inopi-
natis, mi pater, leuior est cognitio quā dubitatio. nam re co-
gnita potest inueniri ad salutem aditus, haesitatio nihil expedit.
audi nunc valde molestū nuncium, sed auditu necessarium. Fra-
trem quem nobiscum misisti ad frumentum emendum, non re-
uersus viuit tamen. bene habet quoddā salus eius in tuto est, deri-
netur autem in Aegypto viuēs apud praesidem: qui siue aliorum
calumnijs, siue suspicioni suae credulus, pro exploratoribus nos
habuit. cūq; in defensionem nostrā afferremus quod in men-
tem veniebat ex tempore, narrantes de te reliquisq; fratribus,
vno defuncto, altero apud te manente, quem dicebamus propter
aetatem teneriorem domi substituisse: atq; ita omnia de tota co-
gnatione nostra proderemus nil dissimulando, quo magis suspi-
cio eximeretur homini, nihil profecimus, illo negante se credi-
turū nobis, nisi viso fratre nostro natu minimo. eam ob causam
secundo genitus retentus est pro obside, dimittendus quā pri-
mum alter exhibitus fuerit. id imperatū fuit lōge molestissimū.
sed durior etiā est necessitas praesentis tēporis, cui parere oportet
propter victualia, quae nunc fame pressis sola Aegyptus suppeditat.
Tum senex gemitū ducens ex imo pectore, Quem ergo pri-
mum

num, inquit, deplorabo: penultimum ne, nō extremum sed pri-
mum in calamitatum ordine: an secundo genitum, qui miseria
primo proximus non prius mortem sensit quā vincula? an na-
tu minimum, cui abomināda profectio suscipienda est si modo
proficiscetur, fratrum infortunio factus nihilo cautior. interim
ipse mēbratim pereō. nam parentū partes sunt liberi. modo nu-
merosa feliceq; prole stipatus ad orbitatē recido. tum maximus
natus. En tibi pro vno filio duos obūdes, quos solos genui: in hos
ut liber scūto, ni fratrē meū fidei cōmittendum incolumen re-
stituo, cuius in Aegyptum profectio duo maxima nobis afferet
commoda. vnū quod credetur nec hostes nec exploratores nos
esse: alterum quod recipiemus fratrem ē vinculis. Mōstus pater
haerebat, ē duob. eadem matre genitis orbatu altero, de alterius
profectione sollicitus, metuēs ne impar anxietatis ante reditum
eius moreretur, memor praeteritorū casuū. tum adhibitus est qui
inter fratres excellebat animo, autoritate, facūdia. quartus aet-
tis ordine. is cōmunem sententiā parēri aperuit. ea fuit, quando-
quidē deficiebāt necessaria, absumptis quae priore frumētatione
parauerāt, vnā omnes proficisci, non sine fratre natu minimo,
nā praefectus regionis disertē interdixerat eis reditu, ni & illum
adducerēt. id vir sapiens reputans, tolerabilius esse vnus incertū
periculum quā certam tot fratrum perniciē, quae propter domū
fame pressam vitari nō poterat, respōdit: Cedendū est necessita-
ti ut video. Fortasse natura viam munit ad melius aliquid, quod
nondum prauidere mēte sumus idonei. Ite, & minimum quoq;
quando ita videtur assumite. Verū aliter eundū est quā antea.
tunc pecunia tantū opus erat ignotis ad emendū frumētum eun-
tibus, & nullā pāsis iniuriā. nunc adiungēda sunt munera trib-
de causis, ad parendā praefecti annonae gratiā, cui vos innouisse
dicitis: ad fratrem citius redimedū ē vinculis: ad tollendā quan-
tum fieri potest explorationis suspicionē. proinde ex omnib. quae
nostra regio fert seu primitias ferte homini, & duplex precium,
annumerato quod retulistis proximē. fortassis enim per alicu-
ius ignorātiā id accidit. ego faustis precationib. abeuntes pro-
sequar cōmendans salutem vestrā seruatori deo, ut & apud illius
regionis indigenas hospitibus cōciliet gratiā, & vos restituat in-
columen in patriā, vnā cū fidei cōmissio quod parenti debetis,
tum alterū priorem relictum in vinculis, tum huncce quē nunc
abducitis adolescentulū per aetate imperitū rerū omnium. Ita cun-
cti cōtenderūt in Aegyptū. Post aliquot dies praefectus regionis
cūm

cum reuersos uidisset gauisus est supra modum: moxq; iubet dispensatorem suum parare opiparum epulū. & viros ad salis mentisq; communionem adducere. Introducti adhuc causæ ignari timebant, suspicatio furti calumniam ob nō redditum frumenti precium, quod in saccis inuenerant, & apud dispensatorem excusabant factū quod nemo accusabat, vt conscientia satis facerent, simulq; proferebant pecuniam parati reddere. ille comiter hortabatur, essent bono animo si quid inuenissent deo propitio, id eis fraudi non fore. neminem eis inuidere dona dei. nam hunc impluisse in saccos pecuniam, providentem non solum fami, sed & inopia. Sic consolati prompterūt allata munera, quæ mox domino superuenienti obtulerunt. percontanti deinde, satin saluæ, & an pater supersit, respondent de se nihil, sed patrem viuere valereq; cui precatu, & maclum dei fauore pronuncians, circumspexit requirens fratrem vterinum: quo viso iam non valens affectum reprimere, prius quàm eū proderet auersus, cecepsit quasi ad aliud negotium (nondum enim erat aperienda veritas) & in quodam angulo effudit se in lachrymas. tū ablutus & dolorem rationi subiiciens, ad hospites epulo excipiendo reuertitur, reddito quem retinuerat obside. adfuerunt & alij conuiuæ, optimates Aegyptiorum. Tractatio fuit iuxta morem cuiusque patriæ, quod durum videretur discedere à cōsuetis moribus, præsertim in conuiuio, vbi maxime hilaritati prospicitur. Iussi deinde sedere iuxta ætatis ordinem (nondum enim discumbendi mos receptus erat) mirabantur quod Aegyptij non aliter quàm Hebræi rationem ætatis haberent in honorandis hominibus, sic cogitantes: fortasse hic magistratus pro sua prudentia non solum serijs & magnis rebus ad pacis bellicque recta munia spectantibus induxit decorum ordinem, verum etiam honestatem in istis lenioribus & penè ludicris, quam Aegyptij hætenus rudiores nesciuerant. nam in conuiuio semora gravitate læticia queritur. Interim cibi non valde lauti apponuntur, quod conuiuatori non liberet vti delicijs in publica penuria: & hoc ipsum homines prudentes in laudem vertebant, vitari luxum intempestiuum & inuidiosum: probantes consilium memoris quid vel præsentem læticiam, vel publicum statum deceat, & vtrique se accommodantis tempori. atque ita opportunus & minime inuidiosus apparatus fuit quod deerat supplebatur hospitali comitate, propinationibus, faustis ominationibus, ad hilaritatem hortationibus, & id genus iucundis alloquijs, quæ ingenuis ac liberaliter educatis

educatis gratiora sunt quàm cibi potusve lauiticiæ, non magnificiendæ nisi apud istos epulones luxus ostentatores. Postera die sub lucem accitum dispensatorem domesticū iubet saccos quorū allati fuerant frumento replere, ac rursus in cuiusque ore precium cum crumena reponere: in minimi autem saccum indere argenteum poculum omnium pulcherrimum, ex quo ipse solebat bibere. Hæc iussa ille diligenter exsecutus est, semoris omnibus arbitris & testibus. Discedunt hospites ignari doli, atq; etiam læti insperatis successibus. expectauerāt enim subituros se interceptæ furto pecuniæ calumniam, nec recepturos fratrem obsidem, fortasse ne minimum quidem fratrum, vi detentum ab eo qui tam accuratè illum adduci iusserat. at illis omnia supra votum euenerant, non solum nullam passis calumniam, verum etiam ad saltem mensamq; quod præcipuū habetur pignus amicitia, adhibitis: receptus est & frater illæsus, idq; abiq; vilo deprecatore: alter natu minimus reducebatur ad parētem incolumis: suspicionem explorationis euaserant, reuertebantur onusti com meatibus, bonam spem & in futurum cōceperant, etiam si sapius reditura esset penuria, pollicentes sibi securum iter, non trepidum vt ante, sed lætum, vt ad familiarem & hospitem regionis eius summum magistratū. Sic affectis & sic cogitantibus repentinus inexpectatusq; pavor ingruit. Missus dispensator cum cohorte domestica, vt maneat manu significat, ipse cursu accelerat. mox anhelus: Confirmastis, inquit, & priora crimina, pro gratiareferendo bene meritis iniuriam, reuersi ad pristina maleficia. recepto per furtum frumenti precio maius addidistis facinus, impunitate augente, vt sit, maliciam. poculum herile pulcherrimum preciosissimumque, ex quo vobis præbuit, surripuistis homines grati pacatq; qui ne nomen quidem nostis explorationum, qui duplicatum attulistis frumenti precium, nimirum vt tali esca obiecta ex insidijs, maiorem prædam auferretis. sed non semper felix est malitia, interdum cum maxime se cœlat deprehenditur. Ad hæc cum illi præ stupore ne mutirent quidem, repente oppressi dolore merūque duobus malis grauissimis, hærebant verba in faucibus, vt solēt inopinati casus vocem adimere. Tandem ne viderentur silentio fateri conscientiam. Quomodo, inquit, causam dicemus, aut apud quem? nam tu contra nos exististi & iudex & accusator, qui etiā ab alijs accusatis nobis patrocinari debueras, quales simus expertus. Certè pecuniam prius in saccis inuentā, nemine arguente vt redderemus retulimus.

mus, num sic mutati sumus, ut hospiti per furtum damnum dāremus pro gratia? nec factum est hoc, & absit ut vnquam vlli nostrum in mentem veniat. Quod si apud aliquem ē fratribus poculum deprehensum fuerit, is luat capite. si verē admissum est facinus, ipsi capitale iudicamus ob causam non simplicem. primū, quia cōcupiscere aliena est iniquissimum. tum quia nefariū ducimus velle nocere bene meritis. tertio, quia genus deductum ab illustribus maioribus ignominiosis factis debonestare probū est turpissimum. quibus criminibus si quis nostrū est obnoxius, pereat dignus non vno supplicio. & cū dicto iumenta sarcinis exonerant, vltro ad scrutandū inuitando. Dispensator non ignarus latere id in sacco natu minimi, quod ipse clam abdiderat, tamen arte rem tegebat, initium à maximo natu faciens, & inquisitionem secundum arates persequens, nemine tergiversante. singulis iuuantibus, donec ventum est ad minimum, apud quem repertum est quod querebatur, magno fratrum gemitu: qui scissis vestibus praematuro luctu complorabant fratrem viuētem etiam tunc, nec minus suam vicem & parentis miseri, praesagiorum eius memores, propter quā fratrem cuncta oter & inuitus commiserat itineri comitē. moesti deinde turbatiq; retro in urbem redeunt eo casu attoniti, non tam fratris cupiditatem suspectam habētes, quā externas insidias. Tum ad regionis praefectum adducti, verē fraternam pietatem proferunt. accidentes enim vniuersi ad illius genus, quasi omnes furti conuicti, miserabile dictu, distuebāt lachrymis. supplicabāt, seipso offerrebant, pollicentes seruitutem volūtariam, illum herum appellando se externa mancipia, empta precio, à nullis abstinendo seruilibus nominibus qui magis etiam eos tentando, seuerē admodum respondit: Absit ut ob vnius culpam in tam multos sauiam, aut durius aliquid statuā. Quid opus est poenas ad insontibus exigere qui solus peccauit, solus puniatur. Audio iam ante à vobis praedamnatum quicumque deprehensus fuerit. ego tamen acquiritis respectu mitigabo poenam remisso supplicio in seruitutem eum vindicans. Hac coniminatione percussis ceteris, & exanimatis calumnia, quartus aratis ordine, vir audax, & saluo pudore facundus liberē: Precor, inquit, here, ne irā indulgeas, néve frētus potestate regiae proxima, cōtra inauditos indefensosq; feras sententiam. Cū primū huc venimus, percontanti tibi de patre fratreq; , respondebimus patrem cōsensisse non tam atate grauatū quā multis infortunijs, quibus more athletarum exercitatum,

citatum, vitam exegisse in perpetuis miserijs atq; laboribus. fratrem adhuc puerū, patri valde charum esse, ut prole serotinam, & ē duobus eadem matre prognatis superstitem. cū domi relictum solum, maiorem eius germanum violenta morte sublatum. cūq; iussisses eum huc adduci, malum minatus nī feceremus, ac ne reditū quidē ad te permittens, moesti discessimus: & reuersū domū rem totam patre narrauimus. Ille diu reluctatus, quod vehemēter puero metueret, tandem cogente penuria nobis redire ad frumentationem sine minimo fratre propter tuas minas non audētib; agrē persuasus hunc vnā misit valde incusans quod indicassemus nos habere fratrem alium. & sortem suam miserās quod disūgeretur à puero charissimo. est enim pro atate imperitus rerum omnium, non externarum tantū, sed & domesticarum patriarūq; ad sic affectum parētem quomodo reuerteremur? hoc nō reducto quibus eum intuebimur oculis? misera morte morietur, vel hoc solo audito quod puer nō reuertitur. nos homicidā patricidāq; audiemus ab inimicis infortunio nostro insultatibus. maxima criminis eius pars in me recidet. multa enim patri sum pollicitus ut pateretur abire puerū, vltro pignus offerēdo, quod suo iure quādocunq; libuerit posset à me repetere. quod nī tu popitius fias, reddere qui potero? Miserere senis obsecro, reputās quā impotenter hanc calamitatē latutus sis, non recepto quem nobis incōsultē commisit filio. tu tamen pro iniuria quam videris accepisse, poenas sumito. en me vicarium. ex hac die seruorum tuorum numero ascribito. libēter censebor inter tuos nouitios, modo puerū digneris dimittere. id non tam puero dabitur, si cōdonabitur, quā senī absenti, subleuādo tot anxietatibus, atq; adeo ipsi parenti omnium. ad tuam enim dextram ceu ad aram, vtinam non frustra, confugimus. Miserere senis per totam atatem exerciti honestis laboribus: qui totius Syriae ciuitates in venerationem sui cōuertit, quamuis alio ritu viuens & alijs legibus, lōgē diuersis ab indigenarum moribus. Sed vicit vitā honestas, & perpetuus dictorum factorūq; consensus, ut etiam à suis institutis alienos ad beneuolentiam flexerit. ei sic gratificaberis, ut nihil possit cōtingere gratius quid enim potest esse gratius, quā deploratū recipere? Verū hac omnia tentamenta erant, quemadmodum & priora, regionis praefecto explorante horum erga fratrem suum vterinū beneuolentiam. Verebatur enim ne quod odium inter eos intercederet nouercile, ut solet in familijs prognatis ē matribus diuersis, honore inter

inter se paribus. ideo tanquam exploratores incusabat, sciscitant
do quo nati essent genere, ut per eam occasionem de germano
cognosceret, num superesset, an perisset insidijs. Nec dimisit nisi
oblitterarento, donec adduceretur quem desiderabat maxime,
ut liberaretur à molesta solitudine. quo in conspectum addu-
cto, nonnihil cura leuatus, omnes ad hospitalem mensam adhi-
buit, germanum honorans potioribus partibus, interim obser-
uans vultus singulorum, ex his iudicaturus numqua subesseret
inuidia. cumq; vidisset omnes gaudere & fauere honori pueri,
non contentus duobus argumentis fraternæ erga illum bene-
uolentiæ, tertium experimentum commentus est, intentato fur-
ti crimine. nam inde certissime conijcere poterat de cuiusq; ani-
mo erga fratrem petiti calumnia. atq; ita certo persuasus mater-
nam familiam non impugnari seditione domestica, probabili-
ter de suo casu ratiocinatus est, id accidisse non tam fratrum per-
fidia, quam prouidentia dei prospicientis in futurum, & imminen-
tia non minus cernentis quam præsentia. tum ad reconciliacionem
versus ac fœdera, succumbens charitati domesticæ, ne fratribus
propter veterem iniuriam obueneret aliquod dedecus, non vo-
luit agnitioni primæ interesse quenquam Aegyptium: sed semo-
to vniuerso famulitio, repente profusus tãquam è fonte lachry-
mis, dextra ut propius accederent innuit, ne vel fortuito verba
eius exaudire posset quisquã alius: tum sic eos allocutus est: Rem
longo tẽpore testam & obliuioni mandatã ut putatis, nũc reue-
laturus, solus solos appello. Fratrem quem in Aegyptũ vendidi
stis, me ipsum præsentem nunc cernitis. Ego sum. Hac insperata
voce percussis perterritisq;, & tanquã præ graui onere vultus ad
terrã demittentibus, ac sine voce stupentibus: Nolite tristari, in-
quit, obliuionẽ omnium in patratũ polliceor. nullo vobis de-
precatore opus est. mea sponte in gratiã vos recipio, duabus de
causis, propter pietatẽ erga patrẽ cui plurimũ debeo, & propter
innatã humanitatẽ, qua omnes præsertim sanguine coniunctos
cõplector. cæterum hunc casum non vobis impuro sed deo, qui
me suorum beneficiorũ difficilimis tẽporibus humano generi
exhibendorum ministrum executoremq; esse voluit: id verũ esse
his quæ videtis credite. Totius Aegypti procuratio mihi cõmissa
est: rex honorẽ mihi habet eximium, & ut parentem veneratur
quamuis ætate senior. color obseruorq; nõ tantũ ab indigenis,
verũ etiã à plurimis gẽtibus vel prouincialibus vel liberis. nam
omnes opus habet meo subsidio propter inopiam. argẽtum au-
rumq;

rumq;, & quod his maius est, cõmeatus apud me solũ reponun-
tur, distribuendi in singulos quantũ cuiq; ad necessariũ vsum sa-
tis est, ut nec ad delicias superit quicquã, nec desit ad saluatẽ.
Quod nõ iactanter dico, sed ut intelligatis neminẽ mortaliẽ po-
tuisse seruo tantam cõferre felicitatẽ, & quidem detruso in car-
cerem. nam & victus fui quondã passus caluniam. Deus extre-
mam calamitatẽ miseriamq; in summã felicitatẽ vertit, qui so-
lus est omnipotens. id cũ mihi sit persuasissimũ nõ est cur timea-
tis, deponite omnẽ sollicitudinẽ, lætitiã recipite. nunc properan-
dum est vobis ad patrẽ, ut à vobis potius quàm à fama accipiat
latum de me inuento nunciũ: solet enim illa præcurrere. Tum
fratres certatim collaudabãt hominẽ. alio aliam virtutẽ depre-
dicante, clementiam, charitatẽ, prudentiam, pietatẽ. verò omnes
vno ore laudabant, felicem euentũ ad deũ authorem referentis,
& pristinos casus ferentis a quo animo: nec minus mirabantur
intignem eius modestiã ac patientiã, qui neq; seruies malẽ locu-
tus est de fratribus ut perfidis venditoribus, neq; in carcerẽ tru-
sus præ dolore vliũ secretũ effudit, neq; tam longo tẽpore inter
vinctos degens, ut miseri solent, suũ detexit infortunũ, tãquam
ignarus omnũ suorũ casuum: ac ne tum quidẽ cũ vel eunuchis
vel regi interpretaretur somnia, occasionem arripens suam in-
genuitatem aperuit, imò nec cũ vicariam regis potestatem acce-
pit Aegypto vniuersa præfectus, ut saltẽ obscuritatis opinioẽ
aboleret docens se natũ honesto genere, nõ vernam, sed insidiũ
quorũ minime oportuit deuolutũ in graues erũnas ac miseras.
ad has laudes accedebat etiã equitatis eius mentio, dexterita-
tisq; in obeundis muniis publicis. cõferentes enim eum cũ vul-
gata magistratũ aliorum tam arrogantia quã imperitia, mira-
bantur ostentationis põparumq; contemptũ in viro tam egre-
gio: & quod alienus ab omni maleficio tragico, quamuis potue-
rit mox in prima profectiõne agnitos opprimere, aut certẽ fa-
me pereuntibus frumentũ non præbere, ad cõpẽnã ab eis absti-
nuit, ut tanquam bene meritis daret munera, reddito precio. In-
tantum enim perfidia patratũque scelus latuit, ut optimates Aeg-
ypti præfecto gratularentur fratrum præsentiam, quasi tum pri-
mum venissent. quibus hospitaliter excepit. rem indicauit suo
regi properẽ, ita ut omnia plena essent gratulationibus & læti-
cia publica, non aliter quàm si felici prouentu frugũ fames mu-
tata esset in abundantiam. Rex cognito patrem eius adhuc esse
superstitem, & numerosam familiam, hortatus est ut vniuersi
H com

commigrarent, vberriam Aegypti partem eis se donaturū pollicitus. moxq; multa carpenta & plaustra cū iumentis ad subuectionem donat fratribus, & honestū famuliciū, vt patrem secure deducerent. illi verò ad eum reuerſi, & narrātes incredibilem inſperatamq; felicitatem, nō valde ſenem mouebant, non quòd dubitaret de fide teſtium, ſed propter rei magnitudinem aſſenſum ſuſpenderat. tandē conſpecto apparatu copioſo, nō diſcrepante ab his quæ nunciabantur, cōfirmatus laudabat deum, qui ſuppleuiſſet quòd in familia deſideratū fuerat. ſed hoc gaudium metu ſolicitabatur, ne defererentur mores patrij. norat enim iuuentutis lubricum, & apud exteros peccandi licentiam, præſertim Aegyptiſ circa verū deum cæcutientibus, & cæcas creaturas conſecrantibus atq; colentibus. ſciebat etiam honores diuitiasq; inſidiari parū cautis mentibus, ideo metuebat filio, quòd ſolus ſemotus à paterna familia videbatur egere caſtigatore, qui ad virtutem reuocans non ſineret eum corrūpi tot proſperitatibus. Hæc cogitantē videns qui ſolus inuiſibilem animā introſpicit, miſeratus dormienti in ſomnis apparuit. Ne dubites, inquit, in Aegyptū proſiciſci. ipſe itineris dux ero, ſecura tutaq; facturus omnia. reſtituam tibi & deſideratiſſimū filiū, qui iam aliquot annis deploratus pro mortuo, non ſolū viuit, ſed & maxime regiōni præfectus eſt. ſic ſenex bona ſpe plenus, mane lætus ſe dedit in viam. Hoc audito filius (nam ſpeculatores nunciosq; in itinere diſpoſuerat) propinquantī circa regni fines occurrit obuiam. cumq; conueniſſent circa Heroopolim vt vocātis effuderūt ſe in cōplexus mutuos, vbertim veſtes rigādo lachrymis, atq; ita hærentes aliquantiſper explebāt diutīnū deſideriū, & tandem vnā contenderunt ad regiam. Ibi rex conſpicatus venerandam ſenis faciem, non vt præfecti, ſed vt ſuū patrem excepit honorificè: dein poſt ſolennia humanitatis officia, donauit ei agrū vbertatis præcipuæ: & quia huius filios audierat eſſe pecuarios, facultatesq; illorū cōſtare pecoribus, cōmiſit eorū curæ proprios greges ouium caprarumq; cum armentis regiis. Iuuenis autem tanta hīde uſus eſt in adminiſtrandis negociis publicis, vt cū ratio temporū plurimas occaſiones ei præbuiſſet ad congerendam pecuniam, potuiſſetq; facile ditiffimus ſui ſeculi euidere, adulterinis diuitiis veras prætulit, & cæcis perſpicaces, totum argentū aurūq; è frumenti precio collectum referens in theſauros regiōs, ne drachma quidē ſubtracta, contentus donis quibus rex eum remunerabatur. nec aliter quā Aegyptū ceterasq;

raſq; regni eius provincias, externas quoq; gentes fame preſſas hic vir nunquam ſatis laudatus curauit. paterna providentia diſtribuens alimenta, futuris etiā neceſſitatibus proſpiciens, non ſolū præſentibus. nam ineunte anno egeſtatis ſeptimo, accitis agricolis (iam enim vbertatis ſpes affulgebat) dedit hordeū & triticū ad ſementem, diligenter cauens ne quis hæc in aliū uſum verteret, appoſitis cuſtodis ex optimatibus, qui ſationē obſeruant. Poſt aliquot autē annos à finita fame deſurſo patre, fratres nondū à ſuſpicionē in totū liberi, veriti ne ille vlciceretur iniuriam veterem, denuo cū vxoribus ac liberis ſupplices petierunt veniā. Qui lachrymās reſpondit: iam tēpus ipſum hæc ſollicitudinē exemiſſe vobis debuerat, niſi moleſta eſſet conſciētia. Obitus cōmunis patris renouat vobis metū veterē, quaſi ad tempus data venia, nequid ille contriſtaretur. Verū ego non mutor tempore, nec vnquam violabo pacem ſemel redditam fratribus. nō diſtuli vindictam in tempus opportuniſ, ſed cōdonauī peccatam in ſolidū, partim in honorem patris, ne quid mentiar, partim propter fraternā neceſſitudinem, quamvis etiam ſi patris ſolius reſpectus apud me valuiſſet in hoc humanitatis officio, par eſt vt etiā illo deſuncto valeat. nam mea ſententia nemo bonus moritur, ſed viuet in ſempiternū expers ſenij, propter immortalem naturam animæ ſolæ corporis neceſſitatibus. Cur autē geniti patris tantū memoriſtis? habemus aliū ingeniū, immortalem, æternū, inſpectorem auditoremq; omnium etiam quæ ſiūt per ſilentium, introſpicientem intimos ſeceſſus animi: eum ego teſtem inuoco meæ conſciētiae, quòd bona ſiūt vobiſcū in gratiam rediui. nam ego (abſit diſto inuidia) dei ſum, qui in veſtrū bonum vertit mala conſilia. Deponite metum, poſthac meliore conditione apud me futuri quā ante parentis obitum. ita conſirmatis fratribus, facta cōuenientia dictis addidit, nihil omitteſ quod pertineret ad eorum commoda. Inſequitis autem felicioribus temporibus, & regione reſtituta in abundantiam priſtinam cum magna incolarum læticia, honorabatur ab omnibus, gratiam referentibus pro acceptis beneficiis in difficultate ſuperiorum temporum. fama quoque apud exteras ciuitates celebrabat hominis virtutes inclitas. Vixit annos decē ſupra centum in ſenectute deſunctus proſpera, formoſus admodum & prudens facundusq; reſtat de eius corporis pulchritudine amor qui mulierem adegit ad infaniam: de prudentia vero aquanimitas perpetua in tantis circa fortunam eius mutationibus.

rationibus, illo casus omnes bene vertente, & coaptate quæ vix coaptari posse videbatur. quantum autem ratione orationeq; pol- leret declaravit & somniorum interpretatio, & in fortuna varia semper sui similis cōstansq; facundia, ad persuadendū efficacis- sima, ut omnes volentes libentesq; non coacti iussa facerent. Ex hac ætate decem & septem annos vsq; ad exitum adolescentiæ vixit in paternis ædibus: tredecim sequētib; improvisos casus pertulit, infidiis peritus, venditus, serviens, calumnias ferens & vincula: reliquos octuaginta exegit in principatu summæque prosperitate, famis vbertatisque præles ac dispensator optimus, egregiè prospiciens utrique tempori.

PHILONIS IVDÆI,
DE EO QVOD A DEO
MITTANTVR SOMNIA.

SUPERIORE tractatu diximus de priore somniorū diuinitus missorū specie, quando ca- leste numē vltro per somnū visiones immitrit. in hoc, quantū poterimus, dicemus de postero- re, quādo nostra mens vnā cū vniuersali mora, videtur per seipsam diuinare, præfagireq; quid ferant futura tempora. Huius generis primū somnū occurrit in sacris voluminibus de illa caelesti scala, quod sic describitur. Vi- ditq; somniū Iacob, & ecce scala stans super terram, cuius caput pertingebat ad calū: & angeli dei ascendebant descendebantq; per eam, & ecce scala stans super terram, & dominus innixus ei. & dixit: Ego sum deus Abraham patris tui, & deus Isaac, noli ti- mere. Terram in qua dormis tibi dabo & semini tuo, eritq; se- men tuum quasi puluis terræ, & multiplicabitur ad mare, ad au- strum, ad septentriones, ad orientē: & benedicentur in te rubiq; semine cunctæ tribus terræ. Et ecce ego ero custos tuus quocun- que perrexeris, & reducam te in terram hanc: quia non deseram te, donec fecero omnia quæ dixi tibi. Verū hæc visio postulat ut repetamus rem altius, quo facto fortasse facilius quid signifi- cet intelligere poterimus. Quæ sunt igitur quæ præcedunt? Di- gressus, inquit, Iacob à puteo iuramenti, profectus est in Charras- cumq; venisset ad quēdam locum, volebat ibi requiescere, quia sol occiderat, & sumpsit de lapidibus ibi iacentibus quos suppo- neret

neret capiti, dormiitq; in illo loco. Deinde subiungitur statim hoc somniū. Occurrunt igitur mox in principio tres quæstiones: prima, quis sit ille iuramenti puteus, cū sic nominatus: secun- da, quæ ciuitas sit Charra, & cur ad eam ventū sit mox post di- scessum à prædicto puteo: tertia, quis ille sit locus ille, & cur post- quam eum Iacob attigit, occidente sole decumbit. Cōsideremus primam. Mihi videtur hic puteus significare scientiā, quæ suapte natura in profundo sita est non in superficie: nec in propatulo solet esse, sed in abdito: nec facile, sed vix multo labore inueni- tur: id quod videmus non solum in magnas obscurasq; cōtem- plationes habentibus, verū etiā in vilissimis. Elige quācunq; liber artem, non eximiā inquam, sed omniū obscurissimā, quam nemo liber in vrbe educatus spōte excerneret, ruri verò vix ser- uus coactus à duro morosoq; domino multa facere præter sen- tentiam, inuenies hanc quoq; multiplicē, variā, querulam, dif- ficilem, aduersā pigritiæ, secordæ, negligentia, plenā studio curaq; & laboribus ac sudoribus. Quin & aquam in hoc puteo fossores inuentam negant: quoniam fines scientiarū non solum difficiles inuentu sunt, verū etiā nunquam inueniuntur. Verū ideo alius alio doctior est in grāmatica geometriāve, quia pro- fectus & incrementa nō possunt circūscribi certis terminis. Sem- per enim plura quā discuntur supersunt, ut etiā is qui se putat attigisse finem scientiæ, semiperfectus habeatur sub alio iudice. quod si subeundum sit ipsius veritatis iudiciū, adhuc circa prin- cipia hæere videbitur. Brevis enim vita, ut quidam inquit, ars longa: cuius amplitudinē is optimē cognoscit, qui in eam descē- dit profundius tanquam puteū fodiens: qualis quidā iam canus, decrepitu, capularis senex illachrymassē fertur, nō ob ignauiā merūve mortis, sed scientiæ desiderio, quasi tum primum eam adiret, quando relinquenda erat. Viget enim semper ad sciētias anima, cū vires corporis longa ætate marcescant & langueāt, ergo prius quā ad quādam ætate pubertatem exquisitoris do- ctriinæ perueniatur, periculosus lapsus est. est autem id cōmune omnium studioforum, quibus aliæ post alias contemplationes suboriuntur, multas ex se pariente anima, modo non sit sterilis, multas natura vltro ingerente nō obtusis mentibus. hic est igitur ille scientiæ puteus fundo finēque carens sicut ostendimus, cur autem iuramenti nominetur, iam dicemus. adhibito iureiu- rando quod ambiguum erat decernitur, quod incertum confir- matur, quod fidē non inueniebat, creditur. vnde illud colligitur,

nihil certius affirmari, quàm sapientiam carere sine ac termino. itaq; vel iniurato id credere debemus. quòd si quis est parū credulus, saltē iurato assentietur. nec est cur quis detrectet iurandum huiusmodi, cū sciat quòd qui rectē iurat inscribitur in tabulis. De his hactenus. proximum fuerit cōsiderare, cur quatuor effosis puteis per Abrahami & Isaaci domesticos, quarto eidēq; vltimo iuramenti nomen est inditū. An illud fortē subindicare vult, quòd cū omnino quatuor elementa sint ex quibus constat hic mundus, & in nobis ipsis totidem, ex quibus formati sumus in humanam speciem: tria possunt intellectu percipi, quartum verò est incōprehensibile omnīū iudicio. quandoquidē in mundo insunt hęc quatuor, terra, aqua, aēr, cælum: ex quibus cetera, tametsi difficile, sunt tamen scrutabilia. nam de terra, esse hanc corpus graue, cōpactum, solidū in montana campestriaq; diuisum, diremptū mari ac fluminibus, partim continenti attributū partim insulis: item alibi esse tenuē, alibi profundos sulcos admittere: alibi asperam, saxosam, sterilem, alibi planam, mollem, fertilissimā, & alia præterea plurima nouimus. itidem de aqua, habere hanc quādam ex his quæ diximus, cū terra cōmunia, quēdā propria. est enim partim dulcis, partim salsa, partim fontana in varias discreta proprietates, alia potabilis, alia non, alia potabilis sed non omnibus, his noxia non illis, & ediuerso. item alia frigida naturaliter, alia calida. sunt enim multi passim fontes manantes aquis feruidis, non solum in terra, sed & in mari. certē deprehenduntur tales venæ scatentes in mari medio, quas per tot secula fluctus inundantes non potuerūt extinguere, imò neque diluere. De aère quoq; habere hunc naturā tractilem, facillē cedentem corporibus quibus circumfunditur, instrumentū vitæ, respirationis, visus, auditus, ceterorū sensuum: capacem densitatis raritatisq; tum quietis & motuū, variabilē ac mutabilem, authorem æstiuorū, hiemaliū, autumnalium, vernorumq; temporum, quæ anni absoluunt circulū. hęc certē sentimus omnia. Cælum verò naturā habet incōprehensibilem, nec vlla eius notitia certa demanat ad nos. Quid enim possumus de hoc pronūtiare? esse concretam glaciem, vt quibusdam placuit, an ignem purissimum, an quintū quoddam corpus in orbem mobile, nulli affine ex elementis quatuor? Quid illa extrema sphaera fixorū siderum, habētne soliditatem, an superficiem tantū sine altitudine, figuris in plano pictis similis? Quid stellæ ipsæ, sūtne terreæ moles inguitatnam quidam aiunt eas colles saltusq; ignicos, ipæ

ipsi digni pistrino & carcere, vbi hęc instrumenta sunt torquentis impiis istorum similibus. an fortē sunt deo si quidam atheris glomi nō dissimiles? sed animati ne ac rationales, an ratione simul carentes & animæ volūtatiōne an necessitate coactos motus habent? Quid luna? natiōne an mutatio lucet lumine? suis radiis micans, an illustrata solaribus? an horum neutrum est, sed quiddam mixtum ex vtroque igne tum alieno tum proprio? nam hęc & huiusmodi omnia in præcipuo mundi corpore quarto, id est cælo, incerta incomprehensibiliq; coniecturis verisimilibus magis quàm certis verisq; rationibus nituntur, vt iurare fas sit, neminem mortalem posse vnquam quicquam horum certō percipere. Hęc est causa cur puteus quartus aridus iuramentum nominatur, quòd quarti huius mundi elementi, cæli videlicet, inquisitio infinita est & inperspicua. Videamus amplius quomodo & in nobis illud quartū præ ceteris est incōprehensibile. quatuor sunt in nobis præcipua, corpus, sensus, mens & ratio. horū tria non sunt in totū obscura, sed habent quædam indicia in seipsis per quæ cōprehendantur. Dicā apertius. Corpus tres dimensiones, sex motus, habere scimus: dimensiones in longitudinem, altitudinem, latitudinem: motus verò duplos sex, sursum deorsum, dextrorsum sinistrorsum, ante retroque. idem animæ conceptaculum esse non ignoramus, atque etiam florescere deflorescere, senescere, interire, dissoluique in suas origines. ne sensuum quidem obscurā habemus noticiam, possumus dicere quinquefariam eos diuidi, habere sua quemq; instrumenta naturæ opificio, visum oculos, auditum aures, nares odoratum, & ceteros pariter. hos menti nunciare de colorū, figurarum, vocū, vaporum saporumq; proprietatibus, & in vniuersum de corporibus eorumque qualitatibus. eosdem esse animæ apparitores, ad quam quicquid vident audiuntve deferunt: & si quid extrinsecus imminet noxium, præuident præcauentque, ne quod improuissimum & immedicabile malum domina obrepāt, similiter de voce nostrum est iudicium, aliam esse acutam, grauem aliam, & quantum à concinna inconcinna discrepet, ab exiliore grandior, de quæ aliis plurimis discrimini-bus generum, colorum, distantiarum, coniunctorum disiunctorumque, de diatessaron diapentē diapason symphonias. atque etiam de articulata voce, quam solus homo sortitus est, quædam nouimus: à mente hanc proficisci, in ore articulari, linguæ plectro absolui, atq; ita expressam sermonem iam non nudam

vocem informemq; fieri, eum mentis esse interpretem. At quartum illud principatum obtinens num est comprehensibile? Minime gentium. Quid enim putamus eius essentiam, spiritum, an corpus, an sanguinem? Corpus dici non debet, cum sit incorporeum. Quid igitur dicemus, terminum, an speciem, an numerum, an endelechiam, an harmoniam, an quid aliud? Innasciturne an infunditur, an à circumfuso aëre ipsa suapte natura calida, tãquam ferrum in officina ignitum, & in frigidam mersum, temperatur solidaturque: unde Græcum nomen *συνεργαζόμενον*. Quid in morte extinguitur? cum corporibus & interit, an aliquandiu superest, an immortalitate fruatur? mens verò ubi habet conceptaculum? habetne aliquod domicilium? nam quidam caput ceu arcem nostri corporis dedicant, in quo sensus excubant, æquum censentes circa magnum regem stationem habere satellitum, qui verò circa cor delubrum ei tribuunt, ne ipsi quidem inter se consentiunt. En quartum incomprensibile, cælum in mundo solum ex elementis reliquis, mentem in homine cum cetera intelligantur in eo, corpus, sensus, & oratio. Quid si & quartus annus sanctus laudabilis que ob easdem causas in sacris literis dicitur? nã in rebus creatis cælum in mundo sanctum est, in quo immortales sempiterni; naturæ obambulant: in homine mens numinis particula, sicut Mosi credimus dicenti: Inspiravit in facie eius spiritum vitæ, & factus est homo in viventem animam. Vtrumq; etiam laudabile non temere dictum mihi videtur. nam quæ laudare hymnisq; celebrare suum patrem possunt, sunt hæc duo, cælum & mens. nam homo hunc præcipuum honorem sortitus est præter animalia cetera, quòd deum colit: cælum perpetuo concentu suorum motuum reddit harmoniam suavisimam: quæ si posset ad nostras aures pervenire, in nobis excitaret impotentes amores & insanum desiderium, quo stimulari rerum ad victum necessariarum obliuisceremur, non pasci cibo potius; per fauces dimisso, sed quemadmodum immortalitatis candidati, consummatae musicæ divinis cantibus: quales cum Moses extra corpus raptus audivisset, fertur per quadraginta dies totidemq; noctes nec panem nec aquam gustasse. itaque cælum instrumentum musicæ archetypum videtur mihi non propter alia sic elaboratum, quàm ut rerum patris hymni scitè decantentur & musicè. Quia & virtutè Liam audimus post editum quartum filium desisse parere, non effertam, sed cessantem, vel potius recentè aliquandiu. Sensit enim opinor vim gignendi elanguisse

elanguisse in se, quando Iudam, hoc est cõfessionem, perfectum fructum protulit. Est autè idem significatū in Lia post quartam prolem interquiescere à parièdo, & in quarto puteo in quo Isaac servi nullam aquam invenerunt: quoniam apparet ex utraque figura ab omnibus titiri deum, qui & genituras & alimèta in enatorum usum irrigat. non deerunt tamen fortasse quidam pusillanimi, qui hæc de puteorum effusione à legislatore dici suspicabuntur verbosius. sed quotquot habet ius magnæ huius civitatis mundanæ, sapientiores ceteris, manifestè intelligent, perspicaces & discendi cupidos non querere de quatuor pureis, sed de quatuor vniuersis partibus, terra, aqua, aëre, cælo: quæ singula persequendo cogitationibus accuratissimis, in tribus inveniunt quædam comprehensibilia, quibus & nomina indiderunt, iniquitatem, litem, amplitudinem: quarto autem nullum, cælo videlicet, sicut paulò antè docuimus. nam quartus puteus sine aqua siccus inuenitur, & iuramentum ob prædictam causam nominatur. Secunda questio de Charra querit, quænam sit ciuitas, & cur ad eam veniatur à puteo. Est igitur quantum equidem video, Charra metropolis quædam sensuum. interpretatur enim nunc fossa, nunc specus, vnam rem signatib. duobus nominibus. nam corpora nostra ad sensuum instrumèta quodammodo perfossa sunt, & unusquisq; sensus pro instrumento habet suam foueam. ergo quam primum aliquis à iuramenti puteo velut à portu soluit, necessario ad Charran pervenit. nam qui peregre proficiscitur ab amplissima optimaq; regione sciètiæ, necesse est ut ad sensus absq; ductore veniat. anima enim sæpe à seipsa movetur, emergens è tota mole corporis, & è turba sensuum profugiens, non nunquam etiam vestita sensibus. Sed nudo motu tantum intelligibilia comprehendit, amicta verò sensibilia. si quis igitur non potest omnia sola mente persequi, ad sensus secundum refugium inuenit: & quisquis fallitur circa intelligibilia, prolabitur ad sensibilia. ad sensum enim est secunda navigatio, quando prima ferens ad intellectum non succedit. bonum autem fuerit in hac non consensescere, sed tanquam in aliena regione pro inquilinis se gerere, semper querendo migrationem & reditum in patriam. Laban enim nō speciem, non genus, non ideam, non aliud quicquam sciēs ex his quæ solo intellectu comprehenduntur, sed à rebus manifestis tantum pēdens quæ in conspectum auditumq; & similes potentias veniunt, ciuitatis ius in Charra habet, ubi amator virtutis Iacob ut peregrinus non diu

habitat, semper de reditu cogitās. cum Rebeca mater, id est patientia sic alloquitur: Surge, fuge ad Laban fratrem meum in Charras, & habita cū eo ad dies aliquot. Intelligis ne quod non sustinet noster meditator in regione sensuum perpetuo vivere, sed dies aliquot & ad breue tēporis spatium, propter necessitates cōpositi corporis? longa autem vita ac aras ei seruatur in ciuitate illa intelligibili, quam obrē (opinor) & auus eius à scientia denominatus Abrahā non diu in Charris durare potuit. Legitur enim cum natū annos lxxv. quādo hanc ciuitatē reliquit: quamuis pater Tharra, qui interpretatur odoris speculatio, vsq; ab obitu ibi vixerat. desertē enim in sacris literis dicitur Tharram in Charris mortuū, siquidē speculator virtutis, non ciuis, odoribus non alimentis fruebatur, nondū idoneus vt saturaretur prudentia, imō vel degustaret, sed tantū olfaceret. Quēadmodū enim canes venaticos aiunt ē lōginquo ad feras peruenire odorem secutos cuius eximio sensu à natura sunt præditi: eodem modo à iustitia ceterisq; virtutibus exhalātes suaves auras amator scientiæ vestigat, cupiēs originem tantæ voluptatis assequi, huc illuc cursitans, & vel ipso honestatis odore tanquam sacro nidore se recreans, non negat enim se liguritorē scientiæ prudentiæq; masti ergo quibus datum est bibere de amatorio sapiētiæ poculo, fruiq; cōtemplationum eius & placitorū epulis, exhilaratis etiā sitire denuo propter inexplēbile scientiæ desiderū. his proximi censendi sunt qui tamen ad sacrā mensam non accedūt, nidore tamen pascunt suas animas, nam hi aura virtutis refouebuntur, sicut ægrotis deficientibus propter inediā & fastidiū odores ad-mouendo medicorū filij remediū salutare procurant vt vires recipiant. Attamen Chaldaea relicta Charras migrasse Tharra dicitur, ducens secū & filium Abrahamū & ceteros consentientes domesticos: non vt tanquā ex historiarum scriptore cognoscamus eos peregrinos fuisse desertores patriæ, cui sedes externas prætulērunt, sed vt re penitus intellecta discamus quiddam vitæ utilissimū, nō negligendū hominibus, hoc autem quid est? Chaldaei vacant obseruandis siderū cursibus, Carrenses circa sensus occupantur, ceterum sacra eloquia sic scrutatorē naturæ interpellant: Quid de sole quæris sit ne pedali latitudine, an tota terra maior, an aliquotuplo amplior? quid de lunæ lumine, propriū an mutuatū præferat? quid de reliquorū siderū natura, cursu, respectu inter se mutuo, vel etiā ad terrestria? cur in terra incedēs super nubes exilis? cur æthereas res ais te posse attingere

cū

cū terræ affixus hæreas? cur audes coniectare de rebus omnium ætate superioribus? cur es curiosus in rebus sublimibus nihil ad te atinentibus? cur disciplinarum cōmentationes vsq; ad celum extendis? cur subtiliter nugaris de sideribus? non ea quæ oceano submota sunt, o bone, sed propinqua considera. imō te ipsum absq; adulatione scrutare, at quomodo id fiet? Imēte Charras in ciuitatem cauernosam, perfossam specubus corporis, considera oculos, aures, nares, cetera instrumenta sensuum, & disce summam philosophiam, vel potius summē necessariā decentissimamq; veritatem quærendo, quid visus, quid auditus, quid gustus, quid odoratus, quid tactus & sensus in vniuersum. deinde quid sit videre, & quomodo videas, quid audire & quomodo audias, quid odorari, quid gustare, quid tangere, & quomodo fiant hæc singula, prius autē quam propriā domum bene consideres, vniuersalē examinare annon extrema est insania? nec dum tibi maiora præcipio, vt tuam animā mentemq; videas, quæ tibi placeat tantopere. hæc ipsa nunquam cōprehendere poteris. ascende nunc celum, & arroganter de illis rebus dissere, cū nōdum scias vulgatum versum.

Aedibus in nostris quæ praua aut recta geruntur.

Desine speculari cælestia: diuulsus ab illa scrutatione, nosce te ipsum, & vt hoc possis da operā, vtq; curis humanis vaces. huiusmodi hominē Tharram Hebræi, Socratē Græci nominant. nam & illum ferunt vsq; ad senectutem in hoc præceptum. Nosce te ipsum, incubuisse, omiſsa reliqua philosophia. verum hic homo erat. Tharra autem ipsa ratio, noscēdi seipsum, proposita ceu arbor virētissima. vnde studiosi faciliē morum fructus carpēdo satiarentur cibo salubri ac iucundissimo. tales sunt apud nos prudentiæ speculatores: athletarum autem & certantium natura est perfectior. nā hi postquā perdidicerūt omnem rationē sensuum dignos se iudicāt maiorib. cōtemplationibus, relinquendo sensus quasi cauernas, qui Charræ nominabātur. ex hoc numero est ille per multiplices profectus ad summam scientiam progressus Abraham. cū enim se maximē cognouit, tūc agnouit minimē, vt eū Qui vere est bene cognosceret. Sic enim solet euenire. qui enim seipsum valde cognoscit, valde cōtemnit, reputans quā nihil sit quicquid creatū est. qui autē seipsum spernit, eum Qui est cognoscit. Hactenus quæ sit Charra, & cur post relictū Iuramenti puteū ad eam perueniatur. Superest tertia quæstio, Quis locus ille ad quem occurrit. Dicitur enim: Cūque occurrisset ad locum

ad locū.] Tripliciter locus intelligitur. primo modo spatiū quod impletur corpore. secundo, sermo ille dei quem deus ipse totum expleuit incorporeis potētīs. Vidi, inquit, locū in quo stetit deus Israel, in quo solo permittit sacra facere, alibi vetuit. Præceptū enim est ascendere in locū quēcūq; elegerit dominus deus, & ibi sacrificare holocausta & pro salute, ceterasq; integras victimas adducere. tertio significato ipse deus vocatur locus eo quod omnia contineat, à nullo prorsus cōtineatur, & omnibus ad eum refugium pateat: & quia solus sui capax est, seipsum explens atq; continens. ego non sum locus, sed in loco & vnaquq; creatura similiter. nam contentum differt à continente. at numen à nullo contentum sibiipsum locus est necessarius, sicut scriptura testatur de Abrahamo loquens: Venit in locum quem ei deus prædixerat: attollensq; oculos, à longē locū eum prospexit. Quid ais? qui in locū venerat, eum è longinquo prospexit? sed fortasse vocabulum vñ duas res significat. & dei sermonē, & ipsum deum. ille verò qui sapientia dūce iter faciebat per inhospita, peruenit ad locum priorem, doctus propitiationis caput & summam esse dei sermonem: vbi constitutus nondum ad eum Qui est deum penetrat, procul eum aspicias: imò ne hoc quidē affecutus, tantum videt eum longē abesse ab omni creatura, quò nullius humanæ mentis conceptus possit accedere. Fieri tamen potest ut hæc allegoria per locum non illum rerum autorem significet, sed intelligenda sit hoc modo. Venit in locum, & attollens oculos vidit ipsum locum in quem venit, lōge disitum ab illo innominabili & ineffabili deo modis omnibus incomprehensibili. His ita prædefinitis, quando Charras, id est in sensus peruenit Meditator, non occurrit in locum implendū mortali copore: hic enim communis est omnibus terrigenis necessitate locus aliquē occupantibus: nec in illū tertium optimū, de quo vix cogitare poterat accola putei denominati à iuramento, vbi à seipso doctū genus Isaac habitat, nunquam à deo fide discedens: sed in mediatorem sermonem diuinum suggerentē præcepta optima & cuiq; opportuna temporis. Deus enim non dedignatus sensui se ingerere, suū verbum auxiliare mittit virtutē amantibus. id medetur morbis animæ, sacra præcepta ceu leges nunquam antiquādas statuens, & ad hæc exequenda inuitās, atque etiam more prædotorum robur ad inuitam habitudinem promouens. Merito igitur qui ad sensum peruenit, non deo, sed verbo eius occurrit, sicut auis in cuius sapiētiam successerat. Legimus enim: Discessit dominus postquam

postquam desijt loqui Abrahamo, & Abraham reuersus est in locum suum. Vnde colligitur, ea verba obuenire sacerdotibus, à quib; verbis deus discessit, non per seipsum imaginationes porrigens, sed per suas potētias. Illud autem egregie dictum est, non venisse in locū, sed occurrisse. Venimus enim sponte, occurrimus sape inuitati, quando repente dei sermo allucens inexpectatum gaudiū spe maius animæ desolatæ comes futurus porrigit. nam & Moses ut occurrat deo ducit populum, gnarus venturum ex improviso & inuisibiliter ad desiderantes animas, & cupientes occurrere. adiungitur autem causa propter quam Iacob occurrit eò. Occiderat enim, inquit, sol.] non hic omnibus conspicuus, sed lucidissimū lumen inuisibilis dei maximi. Hoc quoties mentem illustrat, secundarij splendores verborum occidunt, loci verò sensibiles multo magis obscurantur: quo decedente, illi mox exstunt & exoriūtur. Nec mirum solem iuxta regulas allegoricas ad similitudinem patri principique rerum omnium: quandoquidem re vera nihil dici potest deo simile, opinione autem hominum duo tantum, alterum inuisibile, alterum visibile, anima inuisibilis, sol visibilis. Animæ similitudo indicatur aliubi, scriptura dicente: Fecit deus hominem, secundum imaginem dei fecit eum. Et iterum in lege aduersus homicidas lata: Qui effundit sanguinem hominis, ratione sanguis eius effundetur: quoniam ad imaginem dei feci hominem. Solem autem hic figuratē intelligēdum aliunde quoq; facile potest colligi: quoniam deus est lux primaria. Dominus lux mea & seruator meus in hymnis canitur. nec tantum lux, sed omnis aliæ lucis archetypum, imò plus quàm archetypum si repetantur antiquissimæ origines, sui sermonis exemplar. nam effigies illius verbū est & lumen integerrimum, ipse verò nulli creature similis. præterea sicut sol diem noctemq; discriminat, ita deum Moses dicit discreuisse lucem à tenebris. Diuise enim deus lucem à tenebris. Alioquin etiam sicut sol occulta corpora deregit, sic deus omnia creans, non solum in lucem produxit, sed & quæ prius non fuerant, condidit, creator magis quàm opifex. Cæterum sol multa in scripturis sacris subindicat: vno modo mentem homini, quam ædificat sicut ciuitatem & muniunt, qui creaturam creatori præferunt, in quos dictum illud comperit: quod ædificauerūt ciuitates munitas Pharaoni, Pitho sermonē persuasibilem, & Ramesem sensum morum tinea rofurum animam. sic enim hoc nomen interpretatur, quassatio tinea, vel efferens mentem, quod post in Heliopolim

versum

nis ostiatim patet pro templis, in foris, & passim aliubi: iste mauult vnicum pudoris tegmentum, quo verenda velabat, creditori suo porrigere, cuius rei pignus dic obsecro, num vestis melioris? nam alimenta necessaria defunt nemini, quamdiu flumini manant è fontibus, torrentes inundant imbribus, terra fructus reddit annuos. Potest ne inueniri tam avarus, aut crudelis, aut importunus foenerator, vt quatuor paucioresue drachmas sceneari malit quam donare? & vnicum illud vestimentum non veretur accipere pignori: id verò spoliatoris magis quam foeneratoris fuerit, nam praedones solent detractis vestibus nudos dimittere. Quid porro sibi vult, quod sollicitus de illo ne noctu detectus cubet, diurnae vigilantis nuditati pudoriq; non aequè respiciat noctu certe omnia tegunt tenebrae, vt aut minus aut nihil pudeat: dies lucem infert, & pudorem magis incutit. Cur autem non dare vestem iubet, sed reddere? quare redduntur, aliena sunt: pignus creditoris magis quam debitoris cõsetur. Sed non adinaduertis, quòd debitor accipiens vestem in vsum stragulae, non iubetur redeunte luce foeneratori eam restituere? Alioqui si proprietatis locatio nis consideretur, vel tardiori liquet aliud in his verbis intelligi, pronunciant enim magis quam praecipunt, nam si praeciperet diceret: vestem oppignoratam, si creditor aliam non habuerit, reddito ante vespeream, vt ea se possit noctu obuoluere, pronuncias autem ita vt cõtextus habet loquitur, id enim solum ei restat amiculum, operimentum turpitudinis, in quo cubabit. Hoc cauilatoribus & criticis responsum sit, nos secundum allegoriae leges rem explicabimus. Dicimus igitur per vestem figurate sermonem intelligi, nam frigoris ac aestus iniurias vestis depellit à corpore, velat quare natura velari vult, & pro ornamento est quadrans corpori, similiter etiam sermo à deo datus est homini munus pulcherrimum, primum pro telo esse potest aduersus insidiatores: nam sicut ceterae animantes suas quaeque vires habent à natura datas ad arcendos impetus laderè volentium: sic eadè natura homini dedit maximè propugnaculum & arcem munitissimam sermonem, quo tanquam armatura tegatur vndiq; domestico aptissimòq; protectus satellite, & hostem infestantem lacescentemq; ipse illatus submoueat, secundus eius vsus est necessarius, quòd probra operit & dedecora, efficax enim est sermo ad prae texenda peccata hominum, tertius, quòd totam vitam ornat, quid enim aliud vniuersa & singula in melius promouet? non defunt tamen pestilentes homines, qui sermonem quoq; pro pignore capiunt, & habentibus

habentibus adimunt, & quem augere debuerant succidunt: quem admodum hostes faciunt dum agros vastant, fruges ceterosq; fructus depopulando, qui seruati potuissent esse vsui, quoniam sunt quidam hostes perpetui rationalis naturae, qui ante tempus detondent eius segetes, & prima germina deterrunt, vt ei sterilitatem inducant bonorum operum, cum enim illa eruditionis sacra desiderio rapitur, vera philosophia cupida, praeter inuidiam timentes ne si res ei succedat ex sententia, obscenitates eorum ac fucata commenta more torrentis subruat, impetum eius vertunt aliis malis artibus, deriuando in artes illiberales & vulgares ac sordidas, interdum etiam praeclaris ingeniis sepes obdunt, vt occulta mancant, tanquam perfidi tutores qui pupillorum fertiles agros vepretis sinu obsolescere, nec pudet immitissimos omnium, sermonem vnicum hominis vestem diripere. Est enim, inquit, hoc vnicum eius amiculum. Quid nisi sermo? nam sicut equi hinnitus est proprius, latratus canis, bouis mugitus, rugitus leonis, sic sermo hominis, hic est enim propriè munimentum, indumentum, armatura & arx hominis, animalis deo charissimi, ideo subiungit, hoc solum est tegmentum eius turpitudinis, quis enim aequè ac sermo tegit vitam probra & dedecora? nam inscitia est brutae naturae cognatum dedecus, eruditio rationis germanum ornamentum & domesticum. Ergo ubi cubabit, hoc est requiescet, homo nisi in sermone? sermo enim erummosissimum genus nostrum subleuat. Et quemadmodum doloribus, timoribus, aliisque malis pressos fauor, sedulitas dexteritasq; amicorum saepe refouet: sic non saepe, sed semper grauissima onera, quae nobis imponit vel corporis coniuncti necessitas, vel externus casus aliquis ex improviso irruens, dimouet praesentissimum sermonis rationisve remedium: qui socius & amicus familiarissimus à natura nobis est non tam additus quam adglutinator, vt inuisibiliter sic insolubiliter, ideo praemonet quid conferat, & si quid secus accidit quod volumus, non vocatus succurrit, praestans non alterum tantum officium, vt adiuet sine consilio, vel consulat sine auxilio, sed vtrumque pariter, nec enim vires habet semper perfectas, sed omnibus partibus integras, qui etiam si quando frustreretur consilio, aut erratum opera corrigit, aut quod tertium superest auxilium, ad consolationem se vertit, nam affectibus ceu animarum vulneribus oratio remedium est saluberrimum, quod legislator ante solis occasum admoueri vult: hoc est, prius quam illustrissimi maximique dei splendor occidat, quem misertus nostri menti humanae inferit. Nam quamdiu in anima lucet lumen illud diuinissimum, reddere debemus

debemus sermonem oppignoratum ceu vestem, ut homo recepta possessione propria, turpitudinem vitæ obtegat, & fruatur diuino munere, quiescatque securus præsentia talis adiutoris & consiliarij, nunquam deserturi sui ordinem. proinde splendente tibi adhuc diuino lumine sacratissimo, cura ut interdiu pignus restituas suo dño. nam post occasum, sicut tota Aegyptus, palpabiles habebis huius seculi tenebras: percussusque cecitate atque ignorantia, omnibus quæ in tua potestate fuerant spoliaberis ab Israël perspicace, cuius tenebas pignora, ingenuū in feruitutē vindicans. Hæc prolixius paulo disseruimus, nō ob aliam causam nisi ut doceremus, quoddam meditoria mēs mota in æqualiter nunc ad vbertatē, nunc ad sterilitatē, & quodāmodo semper iter faciens, quando sublimis fecundatur, ab archetypis incorporeis; illustratur radis fontis rationalis, id est dei perficiētis omnia: rursus quando descendens sterilefcit, incidit in mortas ab eis immortales intelligentias, quæ vocantur angeli. Ideo nunc quoque dicitur: Occurrit in locum: occiderat enim sol. nam quando anima luce dei destituitur, inducente in rerū cognitionem, exoritur secundariū & debilius lumen verborum iam non rerum, sicut & in hoc mundo inferiore. Luna enim secundū luminare à sole, post illius occasum lumē in terrā mittit debilius. Quin & illud occurrere in locum aut sermonē, pro magno beneficio conceditur his qui non possunt deum loco sermoneque superiorem cernere, ut qui non in totū caligantem habeāt animam: sed quia purissimus ille splendor eis nō apparet, vel temperato fruantur. Nam filiis Israël lumen erat quocunq; venisset, ut narratur in exodo, nocte ac tenebris semper fugientibus, in quibus viuunt homines orbati mentis oculis, non videntes virtutis radios. Alij, qui solem accipiunt pro sensu menteque, in quibus iudicandi vim collocant, locū verō pro dei sermone, sic allegoriam intelligunt: occurrisse meditorē sermoni dei, post occasum mortalis humanique luminis. nam quādiu sensus aut mēs existimat se intelligibilia tenere firmiter, & versari se in sublimibus, longē abest sermo diuinus. quando verō utrumque suam debilitatē fatetur, & abdens se quodāmodo occidit, mox prompre occurrit rectus ille sermo gratulabundus desperanti de suis viribus, & præstolanti opem aduenientis inuisibiliter. Legimus, deinceps, quod sumptis lapidibus eius loci suppositos eos capiti, & dormiunt in loco illo. Miranda sunt hæc non solum propter allegoriam & physiologiam, sed etiā propter simplicem narrationē per

pertinent ad exemplū laboris ac patiētiæ. nō decet enim virtutis sectatorē vita delicata, nec imitatio beatorū istorū ut vocatur, re vera miseriorū quantūlibet sint in honore ac pretio: quorum tota vita somnus est & somniū, si sacrarū legū latori credimus. Hi postquā per totū diē in tribunalibus, in curiis, in theatris, & ubiq; molesti fuerunt aliis, reuersi suam domū destruunt infelices: non loquor de ædificiis, sed de animæ cognata domo hoc est corpore, quod immodicis deliciis aliis super alias ingestis obruunt, & mero multo rigant, donec ratio mersa pereat, & affectus qui sub ventre nascuntur ex saturitate, in effrenem rabiem conciti, quicquid obuiam sit corripiant ad sedandos libidinis furentis stimulos. noctu verō dormituri in auratas sponas & pictos tapetas decumbunt molliter more mulierum, quibus natura victū delicatum permittit, & ideo corpus etiam carū mollius fecit opifex. Talis nemo sacro verbo familiaris est, sed veri viri, sobrietatis, honestatis, pudoris amatores, qui ad continentiam, frugalitatem, patientiam, ceu ad crepidines quāsdā iactati vitæ procellis animam tantum non mergentibus in stationem tantissimam se recipiunt, contemptores pecuniæ, voluptatis, gloriæ, atque etiam cibi potusque, nisi quantum ad arcedam famem sufficit, parati propter virtutem perferre sitim æstus frigora, & difficultates ceteras, quos ne vestitus quidem pudet simplicissimi, imò luxum vestium ut ignominiolum fugitant. his pro cubili pretioso est solum herbidum, pro stragulis congestæ frondes & folia, pro puluino saxum aliquod aut tumulus paulo accliuor: quorum victum delicati durum vocant, honestatis autem sectatores existimant iucundissimum. conuenit enim viris qui re vera viri sunt. Vides ut nunc quoque innutritus regis facultatibus athleta virtutis inducitur humi cubare saxo pro puluino supposito capiti: & paulo post dum precatur, panem ac vestem petit naturæ diuitias, quippe cui luxuriositas ostentatioque nunquam placuit, nec admiratores rerum talium. hic est verum exemplar exercitæ animæ, in sensus effeminatis omnibus. Hactenus de laude virtutum sectatoris hominis industrij. nunc quarendum quid hæc figura significet. Sciendum autem quoddam dei locus & sacrata regio plena est rebus incorporeis. eæ sunt immortales animæ siue intelligentiæ. ex his vnam selectam hic noster, tanquam caput coniuncti corporis, ad mentem suam prope admouet. mēs enim quodāmodo est caput animæ. id verō facit quasi dormiturus, sed re vera quiescens.

curus in verbo Dei, & totius vitæ suæ onus posthac iam leuius depositurus in eo. ab hoc autē verbo libet athleta noster excipitur, futurus nouus discipulus: qui mox approbata naturę dexteritate velut a pædottriba instituitur, & inuitatur ad exercitia, assuescitq; colluctari, donec inuictū robur acquirat, auribus in diuinis contēplationibus vtendo vice oculorū, adscitusq; in nomen a gentē Iſraēliticā, hoc est videntiū. tūc etiā insigne victoriæ laureā a verbo accipit. id genus coronę nomē habet mirū & absurdū, quod ominosum fortē videri possit. nā Torpor vocatur a prælide certaminis. Scriptū est enim q̄ obtorpueit latitudo præmiorū præconiorūq; & honoratissimarū virtutū omniū. nam anima fortis vires inuincibiles, & absoluta in virtutū exercitiis, affecutaq; metā honestatis vltimā, nō solet se iactanter extollere, & summis (vt vulgus loquitur) digitis incedere, quippe quæ potest integris pedibus ingētes passus facere. torpescet autē & cōtrahet amplitudinē opinione dilatam antea. deinde vltro succubens claudicabit, vt incorporeis naturis inferior, atq; ita dū vinci videtur victrix euadet. debemus enim cedere præstantioribus, & honoris eorū rationē habere. Nā secunda palma in hoc certamine maiorē dignitatē affert quā prima in reliquis. Hęc vice præfationis in somniū diuinitus missum dicta sunt. iam tēpus est vt ipsum tractemus excutiēdo diligētē partes eius singulas. Et vidit in somnis, inquit, & ecce scala stans in terra, cuius caput attingebat cælū, & angeli dei ascēdebant descendebantq; per eā. Scala in hoc vniuerso, quod mūdus dicitur, aēr figuratē intelligitur, cuius basis terra, caput cælū est. nā a lunari orbe, qui extremus est circulorū cēlestiū, primus autē versus nos, vt describunt contēplatores rerū sublimiū, vsque ad superficiē terræ per totū id interstitiū aēr extēditur. hoc est animarū corpore carentiū domiciliū, quia opifici mundi omnes eius partes animalibus implere placuit. ideo terrestria terris attribuit, mari flumiūsq; indidit aquatilia, cælo verō sidera. nā hæc singula nō solū animalia dicuntur, sed & mentes purissimæ. itaq; & in reliqua parte huius vniuersi, videlicet aëre, animalia creata sunt. quod si non parent sensibus, quid tū postea? nā & anima est inuisibilis, & verisimile est aērē potius quā aquā alere animalia. quamobrem? quia aquatilia quoq; animantur aëre. fecit enim eū cōditor vt sit immobilibus corporibus habitus, mobilibus verō natura inuisibilis, impetu autem imaginationeq; vtentibus. vt sit anima. non igitur absurdū videtur elementum quo animantur omnia, animab

animabus carere: ideo nemo optimā naturam animalīū optimo in terris aëri adimat. adeo enim nō est desertus solus ex reliquis partibus, vt instar populosę ciuitatis ciues incorruptibiles immortalesq; habeat animas stellis pares numero. harū alię descendunt illigandæ corporibus mortalibus quotquot viciniōres sunt terrę amantioresq; corporū. alię sursum redeunt separatæ denuo post præfinitos a natura terminos. & ex his alię ractę vitæ desiderio rursus ad eam recurrunt. alię perterse huius vanitatem corpus ceu sepulchrū aut carcerem fugiunt, & sublimem ætherē petentes pennis leuib; totum æuum ibi exigunt. Sunt item quædam purissimæ optimæq; omniū, quæ altius diuinusq; sapiunt, aspernatæ ista terrestria & humilia, ministræ omnipotentis, tanquā magni regis aures & oculi, videntes audientesq; omnia. has genios philosophi, angelos vocant sacre literæ nomine apertissimo. sunt enim internuncie, patris mandata perferentes ad filios, & ad illum vicissim preces filiorū. ideo inducuntur ascendere & descendere: non quod indicibus opus habeat deus qui iam ante scit omnia: sed quoniā id conducit nobis mortalibus habere mediatores illos & arbitros, quo magis reueremur rerum omnium præsidē, & eius maximā potentiā: quam reputantes olim rogauimus quendā mediatorē. Loquere nobis tu: deus nō loquatur ad nos, ne moriamur. adeo enim nō possumus ferre illum castigantem, vt ne mera quidē eius beneficia queamus capere, si ea per seipsum sine aliis ministris porrigat. Pulchrē autem scala terræ infima sui parte hærens figurat aërem. exhalationes enim ē terra expirantes tenuantur in aērē, vt terra quasi radix, cælū verō quasi caput sit aëris. Sunt certē qui dicant, lunā non esse globum puri ætheris, vt cætera sidera, sed mixtum ex æthere aërēq;: & apparentem in ea maculam, quam nonnulli vocāt faciē, nihil aliud esse quā admixtū aërem, qui suapte natura niger vsq; ad cælū tēditur. hæc est igitur illa mundi scala, quam in præsentī figura intelligimus. quod si eam queramus in hominibus, inueniemus animam, cuius basis est penē corporea, & tanquam terrea, scilicet sensus: caput verō tanquam cæleste mens illa purissima. per eam sursum deorsumq; feruntur indefinenter diuinæ intelligentiæ: quoties ascendunt trahētes eam secum diuellētesq; a rebus mortalibus, & pro dignitate tantum ostendentes ei spectacula: sed non detrahentes secum, quando descendunt. nam nec deus, nec dei nūcius, detimenti causa est: sed condescendunt propter charitatē, vt succurrāt mi-

fero nostro generi, & animam quasi à flumine rapta fauore suo feruent incolumē. purgatissimas quidē mētes solus deus omnipotens insensibiliter inuisibiliterq; dignatur inuisere. Sic enim legimus in quodam oraculo viro sapienti reddito: Inambulabo in vobis, & ero deus vester. eas verò quæ adhuc lauantur, nondū absteris omnibus sordibus cōtractis ex corpore, interuisant angeli & exhilarant aspectu honestissimo, quibus immigratibus, quantum malorum pellatur, quantumque bonorū substituatur, manifestū est. Da igitur operam o anima, vt fias dei domus sacrosancta, robusta reddita ē debilissima, potēs ex impotente, ex imprudente intelligens, ē delira sapientissima. Quid si autem suammetipsum vitam mediator in somnis videt scalæ similem? est enim naturaliter inæqualis res meditatio, nunc proficiens in altitudinē, nunc deficiens in cōtrarium, & tanquā naus nunc secundis nunc aduersis ventis nauigans. alternis enim diebus, vt quidam ait, mutatur vita exercentiū se in virtutis stadio, modo viuens ac vigilans, modo mortua dormiensq; nec absurdē dictū id videretur. sapientes enim olympiam caelestemq; regionē habitandam sortiti sunt, docti semper altiora petere: mali verò inferorum specus intimos, qui ab initio finem vsq; mori didicerunt, afflueruntq; vsq; ad senectutem ab incunabulis. at meditatores, inter extremos medij, susq; deq; per scalā feruntur, aut meliore fato subducti, aut reiecti cōtrario, donec huius contentio nis digladiationisq; p̄ses deus parti priori addicat premium, in totum profligata deteriore. Est & alterius cuiusdā rei similitudo hoc somniū, non prætereundæ silentio. Res humanæ habet naturalem quodāmodo scalā imaginē, propter cursum inæqualem, inconstantemq; vna enim (vt ille ait) dies, aliunde fastigio detrahit, alium tollit in altum, cū nihil in eodem statu apud nos perpetuū maneat, sed cuncta variis omnifariisq; mutantur vicissitudinibus. Annon ex plebeus principes, plebeijs sunt ex principibus pauperes ē diuitibus, ē pauperibus locupletissimi, honorati ē contēptis, ex obscuris clarissimi, mutatione pulcherrima? nam fieri potest vt is cui totus mundus est domicilium, apud te quoque habitans curam gerat suarum ædiū, easque fartas tectas semper tueatur. hæc est via rerum humanarum accliuus decliuisque, incertis obnoxia casibus, quorū inæquabilitatem ipsum tempus veritatis amicissimū non obscuris argumentis indicat. Somnium autem ostendit innoxū summæ scalæ principem angelorū dominū. Credendū est enim sicut in curru aurigā aut in

naui gubernatorem, ita rebus omnibus superstare eum Qui est, corporibus, animabus, animantibus, mentibus, angelis, cunctis quæ terra vel aëre vel cœlo cōtinentur naturis tum visibilibus tum inuisibilibus. totum enim ille mundum ex se pendentem regit. Cū autem dicitur innixus scalæ, nemo intelligat deum laborare vt eam molem stabiliat: illud potius cogitet his verbis significari deum esse robur firmitatemq; rerum, quibuscunq; vult assignare stabilitatem perpetuam. tantisper enim dum ab illo sustentantur, inconcussæ manent atque integræ. ille igitur caelesti scalæ innixus sic dormientem in somnis alloquitur. Ego sum dominus deus Abrahami patris tui, & deus Isaac. noli timere. Hoc oraculum & visio fuit & confirmatio meditatricis animæ; quod eam docebat, omnium rerum dominum deumque vtrumque esse humano generi, cuius patres auosq; adoptat, eorū dominū deumque se profitendo, vt eadē sit viri boni quæ mundi totius sors & conditio: quia scriptū legimus, Dominus ipse sors eius est. Caue autem putes temere dici hic Abrahami dominum deumque, Isaac verò deum tantūmodo. Nam hic figura est sueptæ ingenio partæ absque præceptoris opera scientiæ: Abraham autem ex præceptoribus cognita: & hic indigena fuit, ille peregrinus & aduena. ille enim omiſsa externa barbaraque lingua Chaldaeorum de siderali scientia subtiliter differentium, vertit se ad rationali animali conuenientem cultum creatoris rerum omnium: cuiusmodi homini duarum potentiarum opus est auxilio, principalis & benefica: vt & imperio legibusque domini sit obediens, & valde adiuuetur eius beneficentia. alter verò sola indiget gratia. nec enim castigatione profecit in melius, innatam virtutem habens, sed iam inde ab initio propter accepta diuinitus dona perfecte bonus euaserat. ceterum benefica potentia deus nomen est, regiē verò dominus. vtrum igitur dicendum est antiquius? an dignum haberi pura putaque beneficentia? vtrum autem posterius? nonne quod ex dominio temperatur & ex gratia? quod intelligens mediator vt mihi videbatur, precatur rem mirificam, vt ei dominus fiat in deum. volebat enim non amplius timere vt principem, sed amanter honorare vt bene meritum. His atque huiusmodi ceteris sacræ scripturæ locis nonne decebat homines, qui modo integros habeant mentis oculos, illustratos perspicere quis sensus interior lateat, scrutari que naturæ secreta potius quàm in apertis dictis consistere? attamen etiā nos conuenientibus, animæ oculis aut

non curauerimus aut non potuerimus cernere, ipse sacrorum antistes submonet, addens animum ne desperemus donec nos introducat in penetralia, illatōque lumine ostendat mysteria pulcherrima nunquam visa profanis hominibus. ita profecto decet facere. At vos animæ quotquot diuinum amorem gustastis, tanquam ex alto somno excitatæ, discussa caligine properate ad mirificum spectaculum, & tardam cunctationem depomite, vt consideretis quàm multa spectatu audituque dignissima noster agonothea ad vestram vtilitatem preparauit: quandoquidem plurima ostēdi possunt memorabilia. & in his vnum illud quod paulò antè diximus. nam autem mediatoris, patrem vocat oraculum: vero autem eius patri non addit hanc appellationem. ait enim: Ego sum dominus deus Abraham patris tui. atqui auus hic fuit. & rursum, deus Isaac, ne addit patris. hæc nōne digna quæstione sunt? maximè. inspiciamus igitur nō negligenter quid sibi velint. aut virtutē parari vel natura, vel meditatione, vel doctrina. ideo tres nostri generis authores sapientes ciues describuntur, non eodē modo ad eundē finem contēdisse. nam horū antiquissimus Abrahā doctrina duce viæ ad virtutē ferētis vsus est, sicut alibi quoque quoad fieri potuit ostendimus: medius verò Isaac natura, eadē magistra atque discipula: tertius autē Iacob, mediatoris exercitijs, quæ versantur in certaminū laboribus. cū igitur tribus modis acquiratur sapientia, extremi vniuntur maximè. nam doctrinæ progenies est meditatio. cæterum natura cognata quidē vt radix omnium, sine certamine tamen fortita est præmium. Itaque meritò Abraham qui per doctrinam profecit, pater Iacobi dicitur meditatione pronecti, vt non tam homo cum homine conferatur, quàm vis audiendi ad discendum paratissima, cum vi meditandi ad sentiendum idonea. Attamen si hic mediator bene ad finem decurrat, & clarè cernat quæ prius per somnium viderat, in meliorē notam transformatus, & appellatus Israel. id est, deum videns pro Iacob subplantatore, non amplius ex patre Abraham docto cēsebitur, sed ex bono Isaac naturali parente suo. hæc non mea cōmenta sunt, sed oracula inscripta sacris tabulis. Sublatis, inquit, Israel omnibus rebus suis venit ad Iuramenti puteum, & immolauit victimam deo sui patris Isaac. Intelligis iam non de mortalib. hominibus, sed de naturæ negotijs præsentem sermonem accipi? ecce enim idem modo Iacob ex patre Abrahā natus, modo Israel ex patre Isaac vocatur ob causam iam redditā. Ergo postquā dixit:

Ego

Ego sunt dominus deus Abraham patris tuis, & deus Isaac, subiungit, Noli timere. meritò. Quomodo enim posthac timere possumus cū habeamus te pro clipeo depellente omnes metus & affectus alios, qui etiam exemplares institutionis nostræ formas proposuisti in propatulo bene doctum Abrahā & bene natum Isaac. alterius enim magister, alterius pater nominari iussi, illum in familiarium, hunc in filiorū, recipiens ordinem. Quapropter etiam terram, virtutem inquam fertilissimam, in qua dormit mediator quiescens, eo quod sensibus dormiat, anima verò vigilet, daturū ei se pollicetur. pacata ipsius quiete delectatus, ad quam non sine bello bellicisq; laboribus peruenerat, non armatus aut homines interimēs (abst) sed aduersarios virtutis affectus debellans & prosteruens phalāges vitiū. progenies autem sapientiæ cum arena confertur, tum propter multitudinem incomprehensibilem, tum quia marinas vndas litoral arena obiecta repercutit, sicut peccatorum fluctus recta per verbum diuinū institutio. nam hoc iuxta dei promissum propagatur vsq; orbis terminos, & eos qui recipiunt illud facit totius mundi heredes, omniumq; huius partium versus orientem, occidentem, septemtriones, meridiē. Scriptum est enim Dilatabitur ad mare, austrum, septemtrionem, orientemq;. Iest autē vir probus non suum tantum, verum etiā publicum bonum omnium, prompte suam opem offerens. Sicut enim sol omnibus lucet habentibus oculos, sic sapiēs omnibus quotquot sunt ratione præditi. In te, inquit, omnes tribus benedicentur. Hoc oraculū vel singulis cōuenit, vel cōpluribus. nam siue mea mens virtute perfecte purgata fuerit, etiam mea terrenæ tribus simul purificantur, videlicet sensus & corpus eorū conceptaculum. siue quis in domo aut ciuitate aut regione aut gente prudētiæ amator exoritur, necesse est domum illam ciuitatēve gentēve mores ac vitam corrigere, sicut enim odoramenta replent sua uolentia proximis: eodē modo vicini sapientis & contermini ex afflatu eius latissimè se diffundente meliores euadunt. cæterum maximum beneficium animæ certanti laborantique contingit comes deus omnipotens. Ecce, inquit, ego sum tecum. Quid igitur nobis deest amplius, cū te possideamus veras diuitias, seruātem in via ducente ad virtutem per omnes eius species? non est enim simplex rationalis via tendens ad iustitiā & virtutes cæteras, sed sunt plurimæ, per quas cōmodè peruenitur ad sapientiam. valde pulchrè autē dicitur & illud, Reducam te in terram

I 5

hanc

hanc. Bonum enim fuisset rationem apud seipsam manere, nec ad sensus proficisci: secunda verò navigatio est reuerti ad seipsam. Et fortasse de immortalitate animæ dogma hic subindicatur. relicto enim cælesti loco, ut paulo ante dixi, in corpus quasi peregrinè profecta est. ei pater pollicetur, non semper se passurum illam teneri carcere, sed misericorditer soluturum eius vincula, liberatamq; tuto deducturum in veterem patriam, nec prius desitutum opitulari, quàm effectus fidē promissionis approbaue-rit deo enim propriè cōuenit, id quod omnino futurum est prædicere, imò quod plus est, ab operibus sermones eius non differunt. Excitata igitur experrecta; ad eum Qui est querendū anima meditatoria, primū suspicatur eum adesse inibi. suspensio deinde aliquātiſper assensu, ob hæsitationem eius cogitationis in metum incidit iam poenitēs. Experrectus, inquit, iacob dixit: Dominus est in loco hoc: ego autē nesciebam.] Cui libet dicere: & præstat ignorare, quā in loco deū esse credere, qui circumquaq; complectitur omnia, meritò igitur timuit, & stupens dixit, Quā terribilis locus iste.] Verè enim in physiologia difficilis est de loco tractatio, in qua queritur ubi, & in vniuersum an alicubi sit Ens: alijs dicentibus quicquid est occupare locum aliquem, & alijs alium ei tribuentibus, vel intra mundū, vel quendam vltra mundanum. rursus alijs cōtendentibus, nulli creaturæ illum increatum simile, sed in tantum excellere, ut mentem quoq; omnium velocissimā, ipsius confessione post se relinquat intervallo longissimo. quamobrem exclamat cōfestim, non est quod putabam, non est in loco dominus. cōtinet enim non continetur, ut docet veritas. mūdus iste quem videmus sensibilis, nihil aliud quā domus est dei, vnius ex Entis veri dei potentijs, quæ bonus est. Mundum nempe domum & veri cæli portam nominat. hoc quid sit dicam. Mundum intelligibile illum qui decreto dei cōstat ex ideis, nō licet nobis aliter percipere quā ex collatione ad hunc nostrū visibilem ac sensibile: quia nec aliam vllā rem incorporeā cogitare possumus, nisi occasione sumpta à corporibus. quiescentiū enim locus intelligitur, tēpus verò mobiliū. pūcta autē lineæ superficiēsq; , & in vniuersum fines, velut circūdati amictus extimī. eadē ratione cū intelligibilis mūdi noticia cōtingat nobis per sensibile, hic illius porta dicitur. nam sicut ciuitatē visuri per portam intrāt: sic qui mundū illum inuisibile volunt cognoscere, tanquā peregrini sequuntur imaginationem huius visibilis. At ille mūdus essentia tantū intelligibilis

bilis absq; cōpectu cuiuscunq; figuræ, solam ideam referēs exemplaris ad quod effectus est, ad clarissimam illam speciē vmbra carentem reuocabitur, sublati & mōnibus & portis omnibus, ut nō per aliud spectetur sed per seipsum, ineffabili spectaculo exrens pulchritudinem nunquam mutabilem. De his quoq; satis. Huiusmodi somnium est & illud alterum de grege vario, quod ipse qui vidit, experrectus narrat dicens: Angelus domini per visionem inclamauit me: iacobe. respondi, quid est? & ait: Leua oculos, & vide hircos arietesq; salientes super oues & capras, albos, varios, interparfos cinerici coloris maculis. Vidi enim quæ facit Laban. Ego sum ille deus qui apparui tibi in loco dei, ubi vixisti mihi lapidem, & votum vouisti. nunc ergo surge, & egredere de terra hac, & proficiscere in terram natalem, & ero tecum.] Vides in sacris literis diuinitus mitti somnia, non solum per causam rerum antiquissimam, sed & per ministros eius apparitoresq; angelos, qui diuinam felicemq; sortem à summo parente acceperunt: cōsidera tamen & quod sequitur. Sacer sermo alijs ut rex facienda imperat, alios ut præceptor familiares discipulos vt iliter instituit, alios item tanquam consiliarios sententijs optimis instruit, non valēs ipsos sibi consulere. rursus cū alijs tanquā cum amicis fidenter amanterq; secreta cōsilia cōmunicat, quæ profanos audire nefas est. interdum scitatur ex quibusdā sicut ex Adamo illud, Vbi es? ad quod propriè responderi poterat. Nusquam: eò quod humanæ res omnes nunquā in eodē statu maneāt, subinde mutāte se tum anima, tum corpore, ac rebus extraneis. instabiles enim sunt cogitationes, cū earum rerum imaginationes non semper eadē, sed interdum contrarias concipiant. corpus quoq; pariter instabile, ut indicāt mutationes ætatum continuæ ab infantia vsq; senectutē vltimam. nihilo stabiliore etiam res extraneæ, pendentes à fluctuantis fortunæ arbitrio. Caterum quando sermo ille venit in amicorum confistorium, non prius incipit dicere quā vnumquemque nominatim appellet, ut arrectis auribus attenti quietiq; audiant oracula ad perpetuam memoriā: quoniam & aliubi dicitur, Sile & audi. ad hunc modum è rubo Moyses vocatur. Ut vidit, inquit, eum accedere ad rem visendam propius, vocauit eum è rubo deus, dicens: Moyses Moyses. qui respondit, Quid est? Sic & Abraham, quando deo tentante pietatem eius, parans immolare dilectum filium vni genitum, ventus est genus illud per se doctū, cognominatum Isaac, extinguere. sic enim incipit narratio: quod

quod tentas eum dixit, Abraham Abraham, qui respondit, Ecce ego. tum ille: Sume filiū tuum vnigenitum quem diligis Isaac, & offer eū mihi in holocaustoma. iamq; victima erat altari imposita, cum reuocauit eum angelus domini e celo dicens? Abraham Abraham. qui respondit, Adsum. dixitq; ei, Ne extendas manum tuam super puerum, neq; facias illi quicquam. Ex hoc diuino sodalilitio vnus hic mediator, merito & ipse vt nō postremus nominatim vocatur. Dixit, inquit, angelus ad me, Iacobe. Cui respondi, quid est? Vocatus attendit diligenter, vt visa bene percipiat, ea sunt orationum, ceu pecorum, coitus & generatio. Leuatis, inquit, oculis vidit hircos arietesq; salientes super oues & capras. Hircus caprarum gregis dux est, aries autem ouium. Hæc animalia duos sermones perfectos significant, quorū alter purificat animam, & facit peccatis vacuā: alter eam nutrit, & replet bonis operibus. Tales sunt in nobis duces gregum sermones, greges autem vt oues capræq; quarum gerunt nomina, currentes properantesq; ad iusticiam. Tunc igitur leuatis mentis oculis, quos prius clauferat, vidit similes hircis arietibusq; perfectos sermones, paratos ad minuēdas iniquitates & augēda officia. at quomodo? Dum super oues caprasq; videlicet iuuenes adhuc tenerasq; animas, pubentes & vigentes ætate saluunt, non propter brutam voluptatem, sed propter inuisibilem genituram sapientium dogmatum. fecundum enim est hoc connubium, non amplexus conciliās corporum, sed bene natas animas iungens perfectis virtutibus. Salite igitur omnes recti sermones, coite, seminate, & quancunq; animam videritis fecundam fertilemq; virginem, ne finatis præteritam. inuitatam autē ad complexus initiare, redditeq; grauidam. elegātem enim prolem pariet, masculam, albam, variam, interspersam cinericijs maculis. hæc verba quid significant querendum est. *Αἰδανος* albi sunt clarissimi & manifestissimi, quod *Αἰα* sæpe in compositione verborū augeat rem, vt *Αἰδανος* & *Αἰδανος*, quæ voces aliquid perspicuum insignēq; significāt, proinde requiritur vt animæ sacra genitura grauidæ primogeniti fœtus albidus sint, similes non sublustri coloris, sed splendido, quales per meridianam serenitatē fulgent solares radij. requiritur etiam varietas, non illa in lepræ impuræ morem multiformis ac multiplex, quæ propter sententiæ inconstantiam adsimilatur vitæ huc illuc raptatē incertis casibus: sed literis picturata sigillisq; varijs, effectis probe omnib. quorū proprietates inter se temperatæ mixtæq; musicam symphoniam conficiant, quidam

quidam enim picturandi artē adeo neglectā vilemq; existimāt, vt eam ad textores relegent. ego verō etiā nomen eius admiror, præsertim quādo terræ legmēta, cælestes circulos, animalū stirpiumque differentias, & hunc mundi multiformem contextum aspicio. quæ admiratio cogit me credere, huius opificem inuenisse artem variegandi: atq; ita & inuētozem veneror, & inuentum eius honoro: operis verō ipsius spectaculo stupeo (quamuis quorū tam eius portionem vidi?) ex eo quod apparet, si tamen satis apparet, diligentem coniecturam sperans me posse facere de cætero. Quin & amatorem sapiētiae miror ob eiusdem artis studium qui multa variaq; hinc inde collecta scit contexere. Sumēs enim à puerili grammatica hæc duo prima, scribēdi legendiq; facultatem, à perfectiore poematum notitiam & antiquitatum memoriam, ab arithmetica geometriāq; certitudinem in iudicio proportionū ratiocinationumq; à musica rithmē s, metra concinna, colores, tonos, melos coniunctū disiectumq; à rhetorica inuentionem, elocutionem, ordinē, dispositionem, memoriā, pronunciationem, à philosophia quicquid in his est prætermisum, & reliqua ex quib. constat vita hominum, vnum opus floridissimum conficit eruditionem variam, admiscēs ei opificem quoq; huius negotij, quæ sacra scriptura vocat Beseel, & interpretatur In vmbra dei. hic enim rerum simulacra frabricat, exemplaria verō architectus, Moyses nomine. ideo ille tanquam vmbra delineat: hic verō non vmbra facit, sed naturas archetypas speciēsque & picturis ornat sacraria. ille autē doctus ornator pictorq; loci sapiētiae, monumentis sacrarum literarū inseritur. Hoc ipsum quoq; pulcrum opus dei, variumq; mundus videlicet, eadē arte sapienter absolutum est. Et nō mirabimur picturam vt magnā scientiam, cuius sacratum opus extat factū ratione sapientissima, terra cæloq; tot simulacra continens, vnde meditatori variarum cogitationum materia. post albos em̄ mox vidit varios, eruditionis notis insignitos. tertij sunt aspersi cinericij, hos tamen quis sanus non diceret varios? verū hic non tam de differentijs pecorum agitur, quā de via ducente ad virtutem. vult enim propheta in hac incedentem aspergi aqua & cinere: quia terram aqua maceratam proditum est formatam esse ab hominis fictore in corpus hoc nostrum, non manu factū opus, sed naturale. est ergo principium inuisibilis sapiētiae, nō obliuisci sui ipsius, & habere semper præ oculis suas origines. Sic enim superbia, vitium cum primis exosum deo, potest elui. Quis enim cogitans se aquam & cinerem

cinerem iam inde à creationis suæ primordijs, inflabitur: & cristas tollet per arrogantiam: ideo sacrificaturos etiam ad hunc modum aspergi legislator iubet, neminem censens dignum his munijis qui sibi non sit notus antea, & ignoret vilitatem hominis, quam ex elementis è quibus constat, coniectando intellexisse debuerat. Hæc insignia, album, varium, sparsum cinericio, quantum ad Meditorem attinet, qui nodum perfectus ea vidit, imperfecta sunt: quantum autem ad virum perfectum, & ipsa perfecta videntur. Consideremus quomodo. Principem sacerdotum, quoties rite immolaturus præscriptas victimas accedit ad altare, ante omnia cinere & aqua lustrari sacra lex iubet, ut in sui memoriam redeat: nam & ille sapiens Abraham supplicaturus terram se ait esse acciperem: deinde talarem stolam indui, & ornatum pectoralem varium, cælestium siderum quandam imaginem. Duo enim dei templa esse videtur alterum hic mundus, cuius sacerdotium est penes dei sermonem primogenitum: alterum animæ rationalis, cuius sacerdos est ille verus homo: cuius hominis imago sensibilis est pontifex, qui patrio ritu vota & sacra facit. huic præceptum est ut iam dictam stolam induat referentem cæli similitudinem: ut & mundus vnâ cum sacerdote operetur, & homo cum hac vnuerſitate. atque ita duarum specierum typi declarantur, sparsæ & variæ: iam tertiam perfectissimamque, quæ alba nominantur, explanabimus. quando hic ipse pontifex intrat intima sacraria, variam illam vestem exuit, sumens aliam, lineam, factam è bysso purissima. hæc significat firmitatē splendidissimæ luminis. nam hoc telæ genus difficile rūpitur, nec fit ex vlla re mortali, & cum bene purgata candorē habet eximium. per quæ illud subindicatur, quod ex his qui sedulo purèque colant illud Ens, nemo est qui non primùm firma vtatur sententia, contēptis humanis negotijs, quæ illeſtos ledunt & reddunt infirmiores: deinde immortalitatē cupiat, irritis figmētis cæcorū hominum postremo illustretur veritatis splendore purissimo nullā post hæc admixturam falsam opinionem pertinentem ad tenebras. Hactenus de magno pontifice insignito tribus dictis signaculis, albo, vario, sparsio cinericio. at ille rerum humanarum administrationis cupidus, nomine Ioseph, extremas notas, ut apparet, non affectat, sed solam mediam variā. narratur enim habuisse tunicā variam, nec aspersus sacris lustralibus, vnde agnoscere poterat se lutū factum ex aqua & cinere, nec virtutis vestem adeptus candidissimam: amictus tantū textura civilium rerum varia, cui minimum quiddam

dam de veritate inspergitur, maxima verò ex parte cōstat è mendacijs ratione fucatis, persuasibilibus, & præferētibz quādam veritatis speciē: vnde origo sophistarū Aegyptiorum omnium, ut sunt augures, ventriloqui, prodigiorū procuratores, aduersarij graues & præstigiatores maximi, quorū inſidiosas artes difficile habetur euadere. ideo tunicā hanc Moſes inducit naturaliter infectam sanguine: quoniā tota vita temp. administrātis contrahitur, dum bellū aut infertur propulsatur, infestantibz. subinde alijs atque alijs impropijs casibus. scrutare quemlibet gratiosum apud populum, cui bene succedunt negotia. caue te miratores eius decipiant, inuenies multos morbos, multas pestes in eo latere, huc illuc oborto collo trahentes eius animam inuisibiliter licet reluctantem ne opprimatur, vel offensa tandē plebeia multitudinem, vel alicuius potētioris inſidijs. huc accedit inuidia grauis inimica & vix superabilis omnes quæ vocātur felicitates impetere solita, quam euitare non est facile. quid est ergo cur nobis placeamus administratione reipub. tanquā veste versicolori, decepti eius externa specie. nec animaduertentes latentem in inſidijs periculosa turpitudinem? quin potius exuta ista tunica florida sacram illam vestem induimus intertextam varijs virtutibus: sic enim inſidias euademus, quas nobis struit inertia inſcitia, ineruditio, Labanis ſodalitium. postquā enim nos purificatos lustrationibz. sanctitatem inducentibus sacer ille sermo veris ornauit philosophiæ rationibus, adiunctisque probatis insignes ac illastres reddidit, incusamur à malicioſis moribz. modo dicta bona infestantibus. ait enim: Vidi quæ tibi Laban facit; nimirum contraria meis muneribus, perēs te impuris, improbat, clancularijsque artibus. sed non est timendum freto diuina ope, quapropter dicit, Ego sum ille deus quem in loco dei vidisti.] Egregia laus animæ, dignam habitā esse quæ deum videat & audiat. Hic locus non est cursim prætereundus, sed diligenter examinandus, an duo dii sint. Legitur enim, Ego sum ille deus qui tibi apparui, non in loco meo sed in loco dei, quasi alterius. quid igitur dicendum? Re vera deus vnus est. abusiue autem plures: ideo sacra scriptura nunc illum verum per articulum indicat: dicens: Ego sum ille deus. cæterū abusiue dictum sine articulo enunciat, qui apparui tibi in loco dei, nihil adiungens ad dei vocabulum. vocat autem deum nunc antiquissimū sermonē suum, nō superſtitioſe de nominibus sollicitus, sed vnū spectans finem propositū. nam & alibi considerans an sit aliquod Entis nomen, satis dici nullum esse

esse propriū: & quodcūq; dicatur dici abusuē. non potest enim dici aliud quam solum Ens. attestatur mihi oraculum illud percontanti de nomine redditum, Ego sum ille Ens: vt cum homo non possit cogitare nisi quæ non adsunt deo, saltē eum esse credat. hunc cum animabus corpore carentibus dicatis ipsius ministerio tanquam amicū colloqui videtur probabile: ceterū cū degentibus in corpore, per speciem angelorum, natura nihil mutata interim, quādoquidem est immutabilis: animabus tantum per visionē cōcipientibus formam imaginariam, & veram speciem se videre putantibus. est enim decantatum priscorum fabulis, numen humana specie ciuitates obire, obseruādo quid in eis contra ius & fas fiat, id vt verum non sit, tamen fortasse vulgātū fuit vtiliter. at scriptura, semper sanctē reuerentēq; de Ente loqui solita, nihilominus stultorum hominū vitam erudire cupiens, homini quidē eum assimilat, sed non personis particularibus. ideo manus, pedes, os, vocē, irā furorēq; & vindictā etiam introitus exitusq;, sursum deorsum & quaqua versum motus ei tribuit hac parte non verborum veritatem respiciens, sed vtilitatem discientium. nimirum quia nota est quorundā naturæ obritas, vt omnino non possint deum cogitare sine corpore, quos non est possibile ad officium reuocari modo alio, nisi audiant deum more humano ire atq; redire, descēdere ascenderēq; vociferari & indignari propter peccata hominum, interdum etiam inclementer irasci & implacabiliter. imō etiam tela gladiōsq; & instrumenta vltionis alia cōtra sceleratos ei parata esse. Bonum certe fuerit, si vel talibus minis intentatis ad sanam mentem redeant. vix enim aliam viam prāter has duas vilis legislator ingreditur: quarum vna vergens ad veritatē docet, non esse deum sicut hominem: altera tardioribus se accommodans ait: Castigabit te dominus deus sicut homo castigat suum filium. quid igitur mirum est cum adsimilari angelis, quādo propter egentium vtilitatem non refugit similitudinem hominum, sicut quando dicit. Ego sum ille deus qui apparui tibi in loco dei. quod sic intelligendū est, eum tenuisse locū angeli vt tunc videbatur salua sua natura, vt prodesse nondum valenti verum deum cernere, nam quemadmodum radios solis repercussos vident etiam qui non possunt ipsum obtueri, & in lunaribus radijs, sicut in ipsa conspicitur mutatio: sic imago dei sermo ipsius nuncius, tāquam ipse intelligitur. Viden' Agar, hoc est liberalē eruditionē angelolo dicentē, Tu es ille deus qui respexit me: non erat enim idonea videre

videre illum antiquissimū rerū authorē, mulier Aegyptij generis. at nunc mens incipiens proficere, omnī potētiarum regem imaginatur. ideo dicit ipse: Ego sum dominus deus, cuius imaginem tanquam me prius viditi, & lapidē mihi inscriptū dedicasti. quæ inscriptio docet quōd solus ego sto, & omnī rerū naturam statuo, perturbatione confusioneq; in ordinē ornatūq; reducta, suffultis rebus omnibus, vt firmo nitantur fundamentis & solido, potētī meo sermone videlicet, qui mihi est vicarius. nam lapidea columna tria significat, statū, dedicationē, inscriptionē. de statu inscriptionēq; diximus, superest vt explicemus dedicationē. nā cælū & mundus dedicantur suo creatori: & animæ quorūcūq; ciues mundi charæ deo sunt, seipsas consecrant, nullo distractæ mortaliū rerū desiderio. cōsecratæ autem per totam vitam indefessæ vacāt bonis operibus. Stultē porro facit qui non seipsum sed aram deo dicat, putans esse in rebus creatis quicquam stabile, aut dignū titulo, vel tale vt non etiā inscriptū mox aboleri debeat, vituperabile magis quā laudabile. ideo clarē in sacris literis precipitur, Non statues tibi ipsi statuam. nihil enim humanum verē stat, etiam si crepuerint qui reclamant mentientes, putant enim se non tantū stare firmiter, verū etiam esse dignos honoribus ac titulis, obliti eius qui solus verē stat & solus honorari debet. deflecentes enim eos & auersos à via virtutis, magis etiam in errorem sensus inducit, ceu cognata vxor eorum, & cogit in sirres & breuia: vt anima tanquam naus defixa hæreat more statuar. Nam & Loti vxorem postquam respexit, scriptura narrat versam in salis statuam. & meritō. Quia si quis in anteriora visu auditūq; digna non prospicit, hoc est in virtutes & earū opera, malens à tergo relicta respicere, vanam gloriam, cæcas diuitias, insensatam corpulentiam, dementem formositatem, & id genus alia cōsecrando, stabit inanima statua tabesceatque paulatim. Sal enim est res parum solida. Rectissime igitur meditator exercitatione cōtinua doctus, creaturam suapte natura esse mobilem, creatorem immobilem, ponit deo columnam lapideam, & inungit. Dicitur enim: Vnxi tibi mihi columnam lapideam. Caue autem putes vnctum oleo lapidem, sed intellige totum de deo stante in anima, id quod incredibiliter eam vngit confirmatque, addendo menti robur insuperabile. est enim certaminum exercitiorumque cupidus quisquis se honestis studiis deditit. itaque meritō qui germanam medicinarum artem alipticem excoluit, omnes ad virtutem pietatemque

pertinentes sermones inungens cōponensq; arā deo dicauit pulcherrimam & firmissimā. Ideo post dedicatā columnā lapideā ait se votū vouere. Votum autem intelligitur propriē deuotio, quando quis non sua tantū, sed etiam seipsum eorum dominū, Deo donū dedicat. Sāctus est, inquit, qui alit comam capitis, qui vorum fecit. Quōd si sanctus, utique dedicatus, nihil profanum posthac atrectaturus. Ad stipulatur mihi Anna prophetissa & propheta genitrix, cuius nomen interpretatur gratia. Ait enim se dedicare sacris Samuelein, nō tam hominē, quā vitā genus afflatum diuinitus, & extra se raptū numine. Samuel autem interpretatur ordinatus Deo. Ergo quid infans anima & in vanū laboras, quin ad Meditatore accedis, sumptis armis quibus affectus arceas & luctantē superes? Sic enim breui discēs præesse gregibus, non ignobilis bruti malēque pasti pecoris, sed probatū rationalis & pulcherrimi: quorū magistra si fueris, miserū hominum genus miseraberis, indefinēter ad diuinū cultū hortando: Deū quoq; incessanter laudabis, sacros hymnos inscribēs tabulis, ut nō solū expeditis verbis sed & carminibus musicis virtutes eius celebres. sic enim poteris & in paternam domū restitui postliminio, finitis longis durisq; peregrinationis laboribus.

PHILONIS IVDÆI,
DE VITA MOSIS, HOC EST,
DE THEOLOGIA ET PROPHE-
TIA, LIBER PRIMVS.

MOSIS ut quidam censent legislatoris Iudæorum, ut alij sacrarū legū interpretis, vitā scribere est animus, viri modis omnibus maximi absolutissimiq; & eum lectoribus dignis notū facere. nam inclita fama legū, quas reliquit posteris, totū orbem habitabilem peruagata, extremos eius terminos attingit. ipse verō quis fuerit, nō multis satis notum est: fortasse propter inuidiam, aut propter institutorū eius ab aliis ciuitatibus in plerisque discrepantiam. scriptoribus Græcis non dignatis eum memoria: quorum maior pars facultate scribendi abusi sunt tum in oratione soluta tum in poematibus, versi ad comœdias & fabellas syba-

tici

uticas notæ turpitudinis obscenitatisq; cum debuissent naturæ donis uti ad prodendas res gestas vitasque bonorum virorū: ut nec honesta exempla vetera nouaque traderentur obliuioni ac si silentio cum præluere possint posteris, nec omisissis melioribus argumentis auditu indigna anteponerentur, prætexta probis honestatis specie. verū ego istorum inuidiam prætereo, malens de hoc viro dicere quæ lacris libris didici, quos reliquit mirandum monumentum suæ sapientiæ, & à quibusdam nostræ gentis senioribus, qui veteri lectioni semper attexebant aliquid: quo magis vita hominis est mihi cognita. faciam autem initū vnde necesse est incipere. Moses genere fuit Hebraus, natus in Aegypto educatusq;: eo quod maiores ipsius ob diuturnam famem quæ Babylonem ac propinquas regiones tum premebat, alimenta quaerendo in Aegyptum cum vniuersa familia migrauerant; terram campestem, sulci profundi, fertilemque omnium quibus natura humana indiget, frumenti præcipue, nam huius fluius æstate adulta, quādo alios fertur decrescere, perennes æque ac torrentes, crescens & diffusus arua inundat aquis stagnantibus. atque ita nullo pluuiarum desiderio, genus omne frugum fructuumq; quotannis copiose prouenit, ni manifesta numinis ira incidat, propter nimiam impietatem inhabitantium. parentes habuit eius ætatis optimos, quos non magis communis tribus quā idem animus iunxerat. septima progenies hic est à primo, qui peregrinus ipse, princeps fuit vniuersi Iudæorum generis. educatus est regio more, per occasionem hanc. Rex cum animaduertisset hanc gentem indies magis ac magis crescere, veritus ne inquilini superante numero cum indigenis de principatu contenderent, vires eorum nefariis artibus conatus est accidere, iussitque ut ex recens editis alerentur foeminae, propter sexum bello inutiles, mares tollerentur, ne oppidatim inualescerent. quandoquidem viris armisq; florentes copiae sunt murus inexpugnabilis, eo tempore natus hic puer visus est præ se ferre haud vulgarem indolem, adeo ut eius parentes edictum tyranni contemnerent, fertur rribus mensibus domi lacte nutritum nemine conscio. deinde cum non deessent (ut sit sub regibus) qui scrutarentur etiam recondita captando gratiam nouis delationibus, timentes ne dum vni consuiunt, ipsi necis eius fierent accessio. deploratum puerum, exponunt in ripa fluminis: atque ita gementes discedunt, miserantesque tum suam necessitatem qua expressum sit infan-

K

2

tici

stiditum filij, tum pueri necē iniquā & miserabilem. deinde seip-
sos incubabāt, qui calamitatem auxissent. Debueramus recens
datum exponere, quādo prius quā nūtrici intercedat officiū,
vulgus vix habet pro homine. nos nimia cura per tres integros
menses alimus, nobis maiorem tristitiam parantes, maiorem
cruciatum puero, ut voluptatū dolorumq; per ætatem capior
se perire sentiat. hæc illi de futuro incerti, præsentī tantū indul-
gentes luctui. interea puella soror infantis expositi, affectu mo-
ta domestico, paulum digressa expectabat exitū, nimirū cuncta
dispensante dei providentia. Erat regi vnica dilecta filia. eam
ferunt dudū nuptiam non potuisse matrem fieri, quamvis libe-
rorum cupidam præsertim sexus potioris, ut esset qui in fortu-
natam auiti regni sortem succederet, migraturi alioquin in fa-
miliam aliam nepotū penuria. Quia cura pressam, & ea die ma-
ximē anxiam cū hactenus solita esset domi se cōtinere, ac ne li-
men quidem transcendere, proripuisse se cum puellis familiari-
bus ad fluvium, ubi puer fuerat expositus. deinde lauantem asper-
gentemq; se inter opaca condensaque stagnorum, cōspicam
iussisse afferri puerum: tum à capite ad calcem contemplatam,
miratamq; formam & habitudinem, plorantū condoluisse, af-
fectu iam ad maternam pietatem vergente, ac si ex ipsa infans
fuisset progenitus. cumq; didicisset eum esse natum ex He-
bræis parentibus tunc edicto regis territis, consultasse de alen-
do puero. nec enim tutū videbatur cōfestim eum ferre in regiā.
sic hāsitantī sororem infantis superuenisse tāquam ē specula, &
coniectantem de causā, rogasse num iuberet eum nutriri apud
quandam Hebræam mulierē non dudū partu leuatam, annuen-
te verò illa, infantem ut alienū suæ matri cōmendasse eamq; li-
benter pollicitā suam operā in nutricando, tanquam mercedis
gratia, deo providente, ut prima educatio contingeret infantī
domi apud hos ipsos ex quibus procreatus fuerat. post hæc no-
men ei datur sumptum ex ipsa re, quod esset ex aqua sublatum.
Nam Aegyptiorū lingua Mos aqua dicitur. ubi verò maioribus
quā pro ætate incrementis auctus, maturē ab lactatus est, ma-
ter eadē & nutrix eū reddidit ei à qua acceperat. eleganti sanē
præditū indole. illa videns eum supra ætatem proficere, ex aspe-
ctu renouata accensaq; beneuolentia, facit filiū suppositiciū,
quæ iam ante muliebri arte finxerat se gravidā, ut natiū pu-
taretur non asciticius. Tam facile succedit quicquid deo placet
quantūvis arduū. Ita nactus educationē regiā, nequaquā infan-
tium

etiam more delectabatur assentionibus iocis lufibusq; quāvis
indulgēter haberetur ab educatoribus: sed iam tū modestiā gra-
uitatemq; præferens malebat audire spectatēq; vtilia. cōfestim
enim accesserunt aliunde præceptores, quidam vitro venien-
tes ē præfētus Aegypti proximis, alij magnis præmiis inuita-
tione Græcia. eos intra modicū tēpus ille superauit, natia docili-
tate institutionē præcurrens, ut reminisci videretur nō discere,
in rebus difficilioribus de suo cōminiscens aliquid. nam præcla-
ra ingenia multa nouant circa scientias. Et quemadmodū bonæ
habitudinis corpora mēbris omnibus agilia securos pedotribas
faciūt exhibēdo illis vel nihil negotij vel minimū, itidēq; agri-
colis generosæ plantę per se proficiētes in bonas arbores: sic ani-
ma bene nata præceptis obuiā se offerēs, à seipsa magis quā à ma-
gistris adiuuatur: arptisq; rudimentis cuiusq; sciētia, equus
(iuxta prouerbiū) fertur in planiciem. Itaq; numeros & geome-
triam, vniuersamq; musicā, rhythmicā, harmonicā, metricā, siue
contemplatiuā, siue per instrumēta vocesq; promentē se modis
variis, accepit ab Aegyptiis doctoribus: & in super occultā philo-
sophiam descriptā literis (ut vocāt) hieroglyphicis, hoc est notis
animaliū, quæ ipsi venerātur etiā pro numinibus. reliquas libe-
rales artes Græci docebāt: ex propinquis autē regionibus euo-
cati, Assyrii suas literas, Chaldaei fideralē sciētiā. hæc & ab Ae-
gyptiis didicit, mathematicā cū primis deditis: obseruēsq; quid
vtriq; cōueniat, in quo discrepēt, intactus à cōtentionibus veri-
tatem quærebat: quippe qui nihil præter eam admittebat, longē
aliter quā isti qui accepta semel qualiācunq; dogmata obstinatē
defendunt, siue probata siue improba, more causidicorū merce-
nariorū. ius & æquū negligentū. Egressus deinde pueritiā ma-
gis curā intēdit, nō ut quidā frena laxans cōcupiscentiis, quāvis
nō deessent incitāmēta plurima, quæ se vbertim offerūt in regū
domibus: sed sobrietate atq; tēperantia tanquā habenis quibus-
dam eas cohibens, ne ferrentur impetu nimio. atq; ita singulos
affectus suapte natura impotētes & indomitos cicurabat quātū
poterat. Quod si alicubi decessisset ab officio vel offendisset nō
nihil, seuere à seipso pœnas exigebat: & in vniuersum dabat o-
peram ut ad primos impetus animi resisteret, quasi cōtumacem
equum obseruans, nimirū ne inuito auriga ratione cursum plus
facis accelerantes confunderent perturbarentq; omnia. hæc sunt
enim bonorū & malorū origines: bonorū, si ratio teneat impe-
rium, contrariorum, si affectus dediscant obedientiam. meritō

igitur stupori erat omnibus familiaribus tanquam nouum naturae miraculum, incertis qualis mens habitaret in eius corpore, humana an diuina an mixta ex utroque, cum nihil vulgare haberet, augustiora ceteris omnia. Nam nec ventri quicquam dabat praeter tributum naturae necessarium, nec voluptatum sub ventre nascentium nisi liberorum causa meminerat: frugalitatem colebat ut nemo alius, in vniuersum abhorrens à deliciis. Animo enim viuere malebat quam corpore. philosophiae praecepta quotidie factis representabat, mentem verbis exprimens, facta dictis accommodans, ut cum sermone vita congrueret. In summa qualis erat vita, talis & oratio, cum nihil discreparet haud aliter quam in instrumento musico. ceteri mortales si vel leuis aura felicitatis aspires, instantur & immane spirant, superbe illudentes obscurioribus, appellando piaculares, conturbatores, onera terrae, aliisque verborum contumeliis, tanquam sua felicitate probe constabilita munitaque, fortasse ne in crastinum quidem eodem statu mansuri. nihil enim fortuna mutabilis, susque deque versante rerum humanarum aleam: adeo ut vna saepe dies alium affligat, extollat alium. haec illi cum nunquam non videant ac intelligant, tamen amicos despiciunt, contemnunt leges sub quibus nati educatique sunt, mores patrios quantumuis probatos mutant pro libito, & intenti praesentibus obliuiscuntur veterum. At hic cuectus in summum rerum fastigium, nepos tanti regis habitus, spe omnium destinatus successor auri solij, nec aliud quam rex iunior appellatus, secutus est maiorum suorum instituta gentilia, adoptiuorum parentum bona & si splendida, tamen adulterina iudicans: ediuerso naturalium parentum & si ad tempus viliora, vera tamen & propria. itaque utriusque partis iudex incorruptissimus tum eius ex qua natus, tum eius in quam adoptatus fuerat. alteri beneuolentiam praestabat alteri gratitudinem: & retulisset abunde gratiam, ni animaduertisset in ea terra impiam regis seuitiam. nam externi generis (ut ante dixi) erant iudaei, quorum primi conditores ob famem & inopiam à Babylonis prouinciis in Aegyptum migrauerant, & propemodum supplices tanquam ad asylum in regis fidem confugerant & indigenarum misericordiam. Hospitibus enim (quantum ego iudico) iura debentur eadem quae supplicibus. erant igitur supplices, inquilini, socij honore ciuibz iam proximi, vicini minimum differentes ab indigenis. Hostales qui relictis pristinis sedibus in Aegyptum

se contulerant, ut eam securè incolerent, tanquam alteram patriam, rex in seruitutem vindicabat, quasi belli iure captiuos, aut emptos de lapide, adigebatque ad opera seruilia, homines non solum ingenuos, verum etiam hospites, supplices, inquilinos, nihil veritus numen cui exosa sunt id genus iniuria. Ad haec imperabat eis grauiora quam ferre possent, alios super alios labores cumulans. Si quis interim labori ob infirmitatem se subtraheret, capitalis noxa iudicabatur. Operibus praeerat immitissimus quisque crudelissimusque, quos exactores operarum appellabant ab hoc officio. Operabantur autem partim lutum formando in lateres, partim comportando paleas. Nam paleis coherent lateres. Alij iussi sunt publica & priuata aedificia struere, fossasque fodere, dies noctesque conuehendo materiam sine successione, ne tantisper quidem permisi quiescere, dum somno se reficerent, ipsi & opificum & ministrorum praestantes operas, ut breui primum animi mox & corpora deficerent. Itaque alij post alios emoriebantur pestilentia, quos infepultos proiciebant extra terminos, nec puluerem sinentes corporibus iniicere, nec lachrymis cognatos aut amicos tam misere mortuos prosequi adeo etiam affectibus animi, quos penè solos natura fecit liberos, iugum intentabant homines impij, prementes eos necessitate grauisima. Haec ille continuè ferebat indignissimè, cum nec prohibere iniuriam posset, nec oppressis succurrere: verbis tamen quantum poterat subleuabat, praefectos subinde admonens ut moderarentur laxarentque nimiam in vrgendo duriciam: operarios verò, ut praesentem statum ferrent fortiter, sicut viros decet, nec animis deficerent vnà cum corporibus, utque sperarent mutationem in melius. omnia enim mundana verti in contrarium, nubila in serenitatem, procellas in quietum aërem, tempestatem in tranquillitatem, res verò humanas eo magis quo instabiliores sunt. talibus incantationibus tanquam bonus medicus putabat se lenaturum mala quamuis grauisima: quae tamen ad tempus lenita mox exasperabantur denovo, & ex interuallo augebatur nouis erumnarum accessio- nibus. erant enim inter praefectos quidam effrati rabie, nihil differentes à venenatis carniuorisque bestiis, humana specie beluae, sub qua mores ferinos celabat. ferto adamanteq; duriores. ex his vnum immanissimum, quia nihil remittens exacerbabatur etiam precibus, nisi celeriter iussa fierent pulsans miseros, verberans, excrucians, interemit: fas esse ratus. & re vera fas

erat eum occidere, qui viuebat in perniciem hominum. hoc auditum rex ægretulit, vt indignum facinus, nō quoddā aliquis occisus esset, aut occidisset, siue iure siue iniuria: sed quod nepos ab eo dissentiret, nec eosdem quos ipse haberet pro socijs & hostibus, amans quos ille oderat, in sensus verō dilectis ab eo, & miserans quos rex inclemēter exagitabat. hanc occasione nacti purpurati, & suspectum habentes iuuenem, quem norāt aliquando exacturum pœnas præsentis crudelitatis quamprimum potuerit, patulas aui aures impleuerunt plurimis calumnijs, hinc inde insusurrantes vt de amittendo principatu reddiderint sollicitum. dicebant enim: Te ipsum aggredietur. nihil mediocriter sapit, semper molitur aliquid, ante tempus ad regnum aspirat, alijs pollicetur, alios territat. indēnatos interficit: quo quisque est tui amantior, eo magis eum persequitur. quid cunctaris? an vt quæ conatur efficiat? proderit insidiatori hæc dilatio. Moses interea secessit in finitimā Arabiam, vbi tutius degere poterat, deum inuocans, vt alteros eripiat ē grauissimis calamitatib. alteros nihil non per vim agentes puniat, atque ita ipsi duplex gaudiū præbeat, nec fuere vota irrita, deo probāte mentem hominis fauentem bonis, malis infensam, vt paulō post declaratum est manifesta eius sententia pœnāque genti sceleratæ inflicta. ipse interim exercebat se in virtutis stadio sub ratione magistra, parans se ad optimā vitæ genera, actiuum contemplatiuumque, simul euoluēs philosophiæ dogmata, atque etiā expedite dijudicās, recondēnsque in memoriam, vt postea posset in suum vsum depromere, veram laudem querens non inanem opinionem hominum, quippe qui nihil nisi rectam rationem spectabat, fontem originemque virtutum omnium. Alius certe à rege infesto elapsus, & tum primum ingressus regionem exteram, nondum assuetus indigenarum moribus, incertus quibus offendatur vel gaudeat, conatus fuisset quietus latere: aut si maluisset versari cū alijs, vtique optimates sibi conciliasset in spem auxilij, si forte ab aliquo ad deditionem deposceretur. at hic diuersam viam ingressus, sequebatur sanum suum animū, non siuens se transuersum abripi. & ideo nonnunquam audentior quā pro viribus, fidebat iustitiæ, quæ fretus vltro ferebat opem infirmioribus. Dicam vnum eius facinus quod in hoc tēpus incidit, paruum in speciem, sed indicium magni animi. Arabes exercent pecuariam pascuntque greges promiscuē viri, mulieres, iuuenes virginēque, non plebem solū, sed & nobiles. Septem puellæ vnius sacerdotis filiæ gregem

ad

ad quendam fontē adduxerant, demissisque per funē vrbis, per vices certatim hauriebant, fundebantque: aquā in proximos alueos donec implerentur. superuenerūt alij pastores, qui cōtempna debilitate virginū conati sunt eas submouere vnā cū suis gregibus, ad paratū potū agentes sua pecora, fruituri alienis laboribus. id Moses qui non longē aberat conspicatus confestim accurrit, clamitans: Non desistetis ab iniurijs in solitudine, quā ad fraudē abutimini? non pudet vos circumferre ignaua brachia inertēsque humeros? capillos, barbas carnesque viriles video, viros non video. puellæ iuueniliter tractant quæ tractanda sunt, vos iuuenes estis puellis delicatiores. non abitis? non ceditis his quæ priores venerunt, quæ ius aquæ habent haustæ ipsarum opera, quo vberior esset copia: ita ne paratam auferetis? Non facietis per caelestem oculum iusticiæ, qui videt quicquid sit etiam in locis desertissimis, non auferetis impune. is me præter opinionē misit in auxilium. nec enim deero iniuriam patientibus, fretus illa magna manu, quā vos excacati cupiditate nō cernitis, nec fas est vos cernere. sentietis tamen eam ex occulto ferientem, nisi relipsicis. His verbis territi, quæ videbantur hominis afflati diuino furore, veritque ne vera caneret, paruērunt: admisisque virginum gregibus ad alueos, passi sunt earum pecora prius bibere. Illæ domum lætæ reuersæ, insperatum casum patri denarrauerunt, ita vt caperetur magno desiderio videndi eius hospitis, obiurgabat igitur earum ingratitudinem: Cur dimisistis hominem? quin adduxistis, & si forte raculabat exorastis etiam? estis ne mihi alicuius inhumanitatis conscia? aut non timetis ne iterum incidatis in violentos & iniustos alios? necesse est vt auxilio destituamini tam obliuioſæ erga bene meritos. recurrite vnde venistis, donec erratum potest corrigi. ite properē, vocate non tam ad hospitium, quā ad recipiendam gratiam. Debetur enim. Reuersæ ad fontem, in propinquo eum inueniunt, & patris verbis persuasum, domum deducūt. Qui primum speciem, mox & mentem eius admiratus (nec enim opus habet felix ingenium longa experientia) dat ei vxorem filiarum formosissimam, hoc vno facto virtutem eius approbans, per seipsam amabilem, vt externa commendatione non egeat, modo detur innorescere. Post eas nuptias præfuit gregibus, ad principatū se præparans. Nam pastoralis ars ad regnum est præludium, hoc est ad regimem hominum gregis mansuetissimi: quemamodum bellicosa ingenia præexercet se in venationibus. in feris enim

K. 5

exper

experiuntur futuri præfecti militiæ, brutis præbentibus materiæ exercitij tam belli quam pacis tēpore. nā præfectura mansueri pecoris habet quiddam simile cum regno in subditos. ideo reges cognominantur pastores populorum, non cōtumeliæ sed honoris gratia. Imò quantum ego intelligo, non iuxta vulgarem opinionem, sed rei veritatem vestigans (rideat qui volet) solus potest esse rex vndeque perfectus, qui bene caller artē pastoriæ, & curando minora animalia didicit, quomodo debeat præesse præstantioribus. impossibile est enim vt magna prius quam parua perficiatur. Factus igitur omnium ætatis suæ pastorum optimus, & vtilitatis pecorum providētissimus, dum nullum laborem fugitat, sed vltro & iniussus alacriter eis prospicit, promptè bonāq; fide auxit gregum copiam, adeo vt iam inuidiosus esset apud pastores ceteros, nihil simile videntes in suis gregibus, qui præclare secum agi putabāt si nihil detrimenti acciperent, mirantes illius numerum indies crescere, nec tantum singulas oves pulchrè pinguescere, sed præter egregiā corporum habitudinem fecunditate quoq; laudari, & pascuis frui longè saluberrimis. Accidit quondam vt dum sectatur loca herbida rigua lætaq; pascuis, in quodam nemore videret visionem horribilem. rubus erat, frutex spinosus & inualidus, is nemine ignem admovente subito incēsus est: correptusq; totus à radice vsq; cacumen flamma in morē fontis scatente, manebat integer & illæsus, quasi non esset incendiij materia, sed ipse ab igne aleretur. ē medio promicabat forma quædam pulcherrima nulli visibili similis. diuinum simulacrū, luce fulgens clarissima, vt suspicari posset dei esse imaginem. Vocemus eam angelum, quandoquidem futura prænuñciauit tantò clarius, quantò magnificentior erat visio. significabat enim ardēs rubus oppressos iniuria, vrens verò ignis oppressores. Quod autem non exurebatur materia, portendebat non perituros qui affligebantur inimicorum violentia, sed conatum eorum fore irritum, illos verò euasuros incolumes. Porro nuncius diuinæ providentiæ faciebat spem, tot horrendorum periculorum fore lætum & facilē exitum. ea coniectura excutitur diligentius. Rubus (vt dixi) frutex debilis est & senticosus, vt vel solo contactu vulneret. Nec absumitur ignis voraci natura, imò conseruatur etiam, qualis antea fuit permanens, adeo nihil amittens vt nitesceret etiam. Hæc omnia designabant exhortationem quandam, tantum non inelamantem pressis calamitate: Nolite succumbere. Hæc vestra infirmitas

est

est potentia, quæ pūget vulnerabitq; plurimos. Qui delere cupiunt vos inuiti seruabunt, tot mala illi euadent, & cum maxime vastari videbimini, tunc maxime enitebit vestra gloria. Vos quoque crudeles & igni voraci similes ne nimium confidatis vestris viribus, cogitate inuidētissimas opes aliquādo deleras & resipiscite. Ecce flamma suapte natura vrens vt ligum vritur: lignum verò cremabile vrit euidenter ignis in modū. Hoc ostento mirifico postquā deus Moisen de rebus futuris manifeste præmonuit, addit & oraculum, vt sine cūctatione ad curā suæ gentis reuertatur, pollicens se non solū libertatis auctorem, sed etiam ducem nouæ coloniæ paulò post deducendæ, & proprium fauorem offerens ad omnia. Iam dudum, inquit, me miseret oppressorū intolerandis iniurijs, quos nemo vel miseratur vel subleuat. & video tum singulos tum vniuersos vnaminiter supplices implorare sperareq; meum auxilium. Sum autem exorabilis & propitius veniam petentibus ex animo. I regem accede nihil omnino sollicitus. Qui tum regnabat cū præ metu fugeres, defunctus est, in regnum successit alius, cui nulla tecum similitudo intercedit. Eum accedens vnā cum tuæ gētis senioribus, dic oraculo meo iuberi vniuersam gētem, vt extra fines regni progressi trium dierum itinere, sacra patrio ritu mihi faciant. Ille non ignarus tribules suos ceterosq; omnes haudquaquam his dictis credituros: Quid si, inquit, percōtabuntur, quod sit nomen eius qui misit me, nec dicere potero, nōne impostor videbor? Cui deus: Primum dic eis, Ego sum qui sum: vt discant differentiam inter ens & non ens, & nullum nomen de me dici propriè, cui soli esse competit. Quod si vt sunt debiliores ingenio requirunt appellationem, indica eis, non tantum esse me deum, sed etiam trium virorum à virtute denominatorum, deum Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob: quorum alius doctrina, alius natura, alius meditatione quæsitæ virtutis est regula. Quod si etiā tunc nolint credere, tribus prodigijs docti flectentur, quæ antea nemo vnquam vel vidit vel audiuit. erāt autem hæc. virgam quam habebat, in terram proijcere iussus est. ea mox animata reptabat, verā in draconem serpentum principem. ille territus monstro, præ timore fugam parans reuocatur, & à deo confirmatus, iubetur caudam eius prehendere. quo facto draco adhuc repens ad tactum constitit, extensusque in longum, mox denuo in baculum versus est, mirante vtrāque mutationem homine, & vix discernente vtra esset horribilior, intantum erat ambiguus animo

animo. Sequutum est confestim aliud prodigium. Alteram manum iussus est in sinum mittere, & paulò post eximere. eo facto manu nive candidior repente apparuit, rursusque condita in sinum ac prolata, pristinam speciem coloremque nativum recepit. Hæc solus à solo discebat tanquam à magistro discipulus, habes secum instrumenta prodigiorum, manum & baculum. quibus quasi viatico instructus est. tertium nec circumferre secum nec prædicere potuit, quod Aegypto servabatur non minus horrendum stupendumque, id tale fuit. Sume, inquit, aquam fluminis & effunde in terrâ, eritque sanguis cruentissimus, cum colore mutatis & cæteris viribus. visum est autem hoc quoque credibile non solum propter certam authoris fidem, verum etiam propter præterita manus virgaque miracula. nihilominus deprecabatur hanc functionem, causatus exilitatem vocis & linguæ tarditatem, negansque sibi adesse facundiam, præsertim postquam deum loquentem audierat. ratus enim mutâ esse humanam eloquentiam cum veritate collatam, & verecundo ingenio præditus, subtrahebat se graviore quam pro viribus, ut putabat, oneri: rogabatque ut alius eligeretur ad exequenda mandata magis idoneus. Deus pudore delectatus respondit, An nescis quis os homini dederit, & linguam indiderit, quis guttur cæteraque vocis rationalis instrumenta fecerit? ego sum. noli timere. meo nutu articulate dissiles omnia, facundia mutata in melius, & usque proficiente. nec aliter absque impedimento fluente & cogitationes promente, quam fontes manant lymphidissimi. quod si opus fuerit interprete, fratrem habebis sermonis ministrum ac vicarium, qui ad populum tua dicta perferat nuncius: tu verò illum dei mandata docebis. His auditis, quia periculosum erat amplius contradicere, profectus una cum uxore ac liberis iter faciebat in Aegyptum: inuentoque fratre qui venerat obviam, adiuxit eum sibi comitem, communicatis oraculis. Is iam ante habebat præparatam diuinitus animam ad obsequium, ut incunctanter assentiret sequereturque. Sic ingressi Aegyptum unanimiter, primum senioribus gentis clam conuocatis indicant oraculum, Dei miseratione instare libertatem & migrationem ad sedes meliores: idque ipsum Deum polliceri offerreque se ducem itineris. post hæc regem ipsum audent appellare, ut populum extra fines regni emittat ad sacrificium. Aiebant enim solitudine opus esse ad peragendos ritus patrios, diuersos ab aliorum ceremoniis, & ideo secessum requirentes, ne vel offendan talios, vel profanantur exterorum oculis parum fauentium spectaculo

spectaculo. At rex ab incunabulis innutritus maiorum suorum fastui, nec credens vllum deum præter ista visibilia, contumaciter respondit: Quis est cui me obedire iubetis? non novi istum quem prædicatis novum dominum. non dimitto gentem prætextu celebritatis sacrorumque cupientem iugum excutere. Deinde homo iracundus & inclemens ignominia notat præfectos operum, qui sinerent otio lasciuiare populum, alioqui non desideratum festa & sacrificia. Hæc enim non esse intentorum operi necessario, sed suauiter delicateque viuientium. Ergo cum populus grauius quam ante premeretur, & Mosi socijs indignaretur ut in posteribus, eis clamque palamque impietatem obijciens ac ementita oracula, tandem propheta aggreditur exerere miracula quæ didicerat, quo spectatoribus incredulitatem eximeret. interfuit & rex cum cohorte purpuratorum. Itaque confluente ad regiam multitudine, frater Mosi baculum, elatum prius ut esset omnibus conspicuus, in terrâ proiecit, qui mox in draconem mutatur. Tum circulus spectatorum præ metu stuporeque solutus diffugit. Sophistæ verò magisque quoque aderant, quid vos terret, inquiunt. Nec nos sumus rudes talium artium. & nos talia patrare possumus. Deinde cum quisque suam virgam proiecisset, multi dracones circa primum illum voluebantur sinuosis orbibus. ille verò arrecta ceruice immani hiatus non aliter quam obiectos pisces circumquaque petitos absorbit: atque ita deglutitis in pristinam virga naturam redijt, id tam magnificum spectaculum etiam iniquis animis omnem suspicionem exemit, ne putarent hæc agi humanis vaframentis aut artibus excogitatis ad ludibrium, sed diuina potentia, qua nihil non facile perficitur. Attramen cum ne tam manifesta quidem efficacia posset eis exprimi ut victos se faterentur, sed nihilominus pertinaci audacia resisterent, addicti obstinate inhumanitati impietati que tantum laudatis virtutibus, nec miserrantes oppressos iniquo seruitio, nec diuina mandata exequi inducentes in animum, tum manifestis oraculis declarata, tum ostentis subsecutis atque prodigijs: opus fuit grauiore censura, ut afflictionibus agminatim ingruentibus castigarentur stolidi, quid dedignabantur erudiri bonis rationibus. Decem poenæ regioni inflictæ sunt, ut qui in peccando nihil sibi reliquum fecerant ad summam malitiam, puniretur modis omnibus ferirenturque: perfecto poenarum numero, ne genera quidem poenæ fuerunt vulgaria. Nam elementa mundi, terra, aqua, aer, ignis, conspirarunt in impios deo vindice, ad declaran

declaramam eius potētiā, ea quibus ad creationem salutemq;
rerum vsus est, vertentis quando libet in impiorum perniciem.
Hæ poenæ trifariam distributæ sunt: tres pertinentes ad crassio-
ra elementa, terram & aquam ex quibus cōstat corpora cum suis
qualitatibus, fratri Moysi commissæ: totidem soli Mosi quas in-
stixit per ignem & aërem, vnde animarum origo præcipua vna
utriq; communis, ordine septima. tres reliquæ ad complendum
denarium deo seruatae sunt ab aqua fuit initium. hanc quoniam
honorant Aegyptij præ cæteris, tãquam rerum omnium princi-
pium primam adhibuit deus ad terrendos castigandosq; noxios.
Quid igitur mox accidit? Moysi fratre iussu Dei percutiente vir-
ga fluuium, in sanguinem vertitur quàm lōgus est ad mare vsq;
ab Aethiopia, idem in stagnis, fossis, puteis, fontibus, & omnibus
Aegypti aquis euenit, vt deficiente aqua potabili ripas nemo pe-
tereret, & nouas venas aperientibus pro limpido liquore sangui-
s emicaret tanquam è vulnere. piscium quoque genera extincta
sunt cuncta, vitali facultate versa in pestiferam, vt fœtore com-
pleretur omnia, putrescētibus simul tot corporibus. hominum
quoque siti enectorum magnus numerus aceruatim iacebat in
triuijs, non sufficientibus domesticis ad sepulturæ officia. nam
per septem dies hoc malum durauit, donec Aegyptijs supplici-
ter Mosē inuocantibus, & illo deprecate, deus misertus est pe-
reuntium. is cū sit exorabilis, mutauit sanguinē in aquam dul-
cem, redditis amni fluentis salubribus, qualia prius fuerant. sed
non multo post remissam multam scelerati ad eandem crude-
litatem redierunt, quasi omnino è terris migrasset iustitia, aut
quasi elapsi ex vna poena non possent aliam incurrere. itaq; mo-
re puerorum per ætatem nondum sapientium suo malo didice-
runt non contemnere. nam vindicta secuta euestigio, vt illis ces-
santibus tardauerat, ita ad iniquitatem properantes præuertit.
rursus enim Moysi frater iussus ad fossas & stagna paludēs; vir-
gam porrexit. vix manum extenderat, cum ranarum tanta vis
prorepfit. vt non tantum fora compleret ac loca subdualia, ve-
rum etiam domos villasque, & cuncta ædificia, tam sacra quàm
profana, tam priuata quam publica, haud secus ac si hoc genus
aquatilium missum esset in diuersi elementi coloniam, natura
mutante rerū vicissitudines. Nam terra est aquæ contraria Itaq;
cū nec foras progredi possent homines vijs oppletis, nec intrus
manere refertis etiam intimis peneralibus, & ad summas quoq;
contignationes ranis obrepētibus, ad extremam desperationem
reducti

reducti, rursus ad eosdem, vt ante confugiunt, rege pollicitan-
te permissum se Hebræos abire impune ac libere. Sic exorato
deo populi sui precibus, ranæ partim receperunt se in fluuium,
partim mortuæ cumulabant in triuijs, etiam è domibus eodem
congestæ propter intolerabilem graueolentiam exhalantem è
cadaueribus bestiarum, quæ viuæ quoque molestæ sunt senti-
bus. Postquam autem ab hac poena respirant modicum, sicut
athletæ collectis viribus, quo vehementius vrgerent, ad consue-
tam reuersi malitiam, obliti sunt eorum quæ pertulerant. Ac
Deus aquis cessare iussis, terrestrem poenam induxit eodem vsu
castigatore: qui vbi terram virga percussit, tot scinipes ex ea pro-
fusi sunt, vt velut extensa nubes totam obtineret Aegyptum. id
animal est molestissimum, quamuis minutum admodum. Nam
non solam superficiem cutis lædit pruritu noxio, verum etiam
interiora per aures narēsque penetrat. inuolat & in oculos, nisi
quis caueat. sed qui cauere poterant tot dira examina? Quæret
fortasse aliquis, cur deus tam vilibus animalibus ad vindictam
viri maluerit, quàm vrsis, pardis, leonibus, cæterisque feris car-
nivoris: aut si hæ non placebant, saltem familiaribus Aegypto
aspidibus, quarum morsus sine mora enecat. Is si nescit, discat,
deum voluisse incolas castigare nō tollere. Nam si eos omnino
delere voluisset, non opus erat animalium opera, sed diuinitus
immissa fame ac pestilentia. Præterea discat & illud in omni vi-
ta profuturum. Quid nam? Homines quando bella gerunt, au-
xilia sibi asciscere potentissima, quibus suam infirmitatem sup-
pleant. Deum verò omnipotentem, & nullius egentem opera, si
quando vult tanquam instrumentis quibusdam vti ad exigenda
supplicia, non valida eligere, quorum robur curat minimè, sed
vilia paruaq; instruere inuictis viribus, atq; ita noxios plectere,
quod nunc quoq; accidit. Quid enim senipe vilius? tamen tan-
tum effecit, vt tota Aegyptus deficiēs exclamare cogeretur, hunc
esse dei digitum. manum enim ne à tota quidem terra quāta est
sustineri posse, imò nec à mundo vniuerso. Hæc sunt inflicta per
fratris ministeriū. Nunc videamus quas poenas ipse Moyses sum-
pserit, & ex quibus naturæ partibus. Aër ac cælum mundi por-
tiones purissimæ, aquis & terræ successerunt in egyptiorum ca-
stigatione, cuius administrator Moyses electus fuit. Aër prior
turbari cœpit. Nam Aegyptus penè sola inter regiones in me-
ridiano tractu sita, vnam ex quatuor anni temporibus ignorat
hiemem: vel quia (vt fertur) non lōge abest à zona torrida, cuius
occurit

occulto afflatu caleſcunt finitima: vel quia circa æſtium ſolſtium inuadās fluuius nubes abſumit. Incipit enim eſcere æſtis initio, & ſub eius finem deſinit: quo tempore ereliæ quoque impingunt ex aduerſo in Nili hoſtia, impediturq; aquarum exitus, mari tumefcente per ventorum violētiam, & fluctibus. quaſi pro muro ſe opponentibus, ita vt amnis fluēta retro agantur. Ita fit vt aquis ſibi inuicem occurrentibus, tum his quæ ſuperne à fonte deſcēdunt, tum his quæ repelluntur ab hoſtijs, & dilatari nequeuntibus propter ripas eminentiores exaggeratasq; tandem neceſſario ſupereffundatur. Eſt & alia cauſa cur hiems Aegyptio ſit ſuperuacanea. Nam quod imbres alibi, hic reſtagnationes fluminis efficiunt, arua fecundantes ad prouentus frugum annuos. Natura autem non ſolet ita in vanum operari, vt pluuias terræ non indigenti largiatur, ſimulq; gaudet varietate ſui artiſcij, concentum ē contrarijs qualitatibus temperans. & ideo alijs ſupernè è calo, alijs infernè è fontibus ac fluuijs præbet aquarum commoda. In hoc ſtatu regionis vernantis alienis menſibus, quæ circa brumam irroratur paruis rarique pluuijs duntaxat in locis maritimis, ſupra Memphim autē regiam nullas omnino ſentit, repente aër nouam ſumpſit faciem, vt hybernis regionibus conſuetæ tempeſtates ſimul ingruerent, imbres, grandines, procellæ atque turbines, collisiones nubium, continua fulgura & tonitrua prodigioſa ſpecie. Grando enim intermixta nec ipſa liqueſcebat, nec extinguebat fulmina, ſed vtraque vno eodēmq; deſerebantur impetu. Nec ſolū inclemētia calī contriſtabat incolas, verum etiam rei nouitas. Credebant enim, nec falſo, ab irato deo mutari omnia, tempeſtatibus inſolitīs arbuſta ſegetesque vaſtantibus, pereuntibus ſimul non paucis animalibus, partim frigore abſumptis, partim eliſis grandine ruen te more lapidum, nonulis etiam iētis fulmine, ex quibus ſi quæ ſupererant, ambuſta circumferebāt vulnera ad terrorem videntium. Poſt finem autem huius cladis rege cum ſuis reuerſo ad contumaciam, Moſes iubente deo virgam extendit in aërem. Moxq; auſter incubuit violētiffimus, per totam diem noctemq; inualeſcēs, malum vel per ſe valde noxium. Eſt enim aridus inuehēs dolore capitis & grauedinem, languorisq; tediū, præſertim in Aegypto regione ad auſtrū oppoſita & expoſita ſolibus, vt quamprimū ſeſ ſe mouetur æſtu exurat omnia. Tunc verò intulit etiam locuſtarum agmina in ſtirpiū pernitiē, quæ inde ſinenter affluentes abſumpſerunt quicquid poſt tempeſtates ſuperfuerat

perfuerat, vt in ampliſſima regione nihil relinqueretur viride. ad has extremas calamitates redacti vix reliquerunt regi occlaman-tes: Quouſque non permittis his viis exitum? an nondum ſentis Aegyptum perditam? ille, vt tum videbatur, aſſenſit: relaxataq; clade ad Moſis deprecationem ventus à mari exortus locuſtas diſpulit. Verū hoc quoq; malo deſunctis, quia rex manebat vt ante difficilis, ſuperuenit calamitas maior quā vlla hætenus. Sereno enim die repente offuſæ ſunt tenebræ, ſiue ob defectum ſolis maiorem ſolito, ſiue continuis denſisq; nubibus cælum ſubtexentibus, & nimia conſtipatione intercluſis radijs, vt dies nihil differret à nocturna caligine: qua per triduum continuata, videbatur vna perpetua nox longiſſima. tunc aiunt eos aut non auſos ē cubili ſurgere: aut ſi neceſſitates naturales vrgerent, more cæcorum pal- pando parietes, & ſi quid erat præ manibus, agrè potuiſſe progredi. Nam ignis quoq; vtimur quotidie, vel aëre turbato extinguebatur, vel vincebatur à craſſiſſimis tenebris, ita vt ſaluis oculis ſummè neceſſarium vidēdi ſenſum ceu ex oculati requirerent: quo adempto cæterorum nullus uſus erat. Nam nec loqui, nec audire, nec cibis frui licebat, ſed per ſilentium ſamæ cruciabantur, nulli vacantes ſenſui, præſenti malo prægrauante, donec Moſes miſeratione motus deum exorauit. Tum demum ſucceſſit lux tenebris, & nocti dies ſereniſſima. His plagis percuſſos ferunt à Moſe, mixta fulminibus grandine, & locuſtis, & tenebris lumen nullum admittentibus. Vnam de comuni ſententia fratres ambo inſixerunt in hunc modum. Deo iubente cinerem ē fornace hauſerunt manibus, quem ſolus Moſes iactauit in aërem. Moxq; puluis excitatus, & longè lateq; diſperſus, hominibus brutisq; dira per totam euntē inuſit vlcera, carnibus ſimul intumeſcentibus & ſœdis puſtulis ſeatentibus, ac ſi ſuccenſæ clam efferueſcerent. Quo cruciatu, ſicut par erat in exulceratione ac inflammatione, oppreſſi, non minus animo laborabant quā corpore, miſerè vexati doloribus. Videbatur enim vnum vlcus à vertice uſque ad imos pedes, his quæ membratim ſparſa erant, continua ſerpigine in vnum coëuntibus: donec ruruſ legiſtatore ſupplicante pro aſſectis morbus leuatus eſt. Cæterum hæc caſtigatio commiſſa eſt ambobus: propter puluerem fratri, penes quem erat cura po- narum ē terra prouenientium, Moſi propter aërem mutatum ad affligendos incolas. nam hic erat miniſter calamitatum ex aëre caloque naſcentium. Superſunt tria genera inſecta ab ipſo

L deo

deo, sine ullo humano ministerio, quæ singula indicabo quantum potero, primum per animal omnium audacissimum cynomyiam, cui veram appellationem imposuerunt periti nominum, ut erant sapientissimi, compositam ex duobus impudentissimis animantibus, musca & cane, altera vincente omnes volucres temeritate, altero omnes terrestres quadrupedes. Accurrunt enim intrepide, & si quis arceat, non cedunt pernicacia, donec fatientur carnibus & sanguine. At cynomyia particeps amborum audaciæ, mordax & insidiosum est animal. Nam est longinquo cum stridore in teli morem magno impetu aduolat, infixaque curi hæret pertinaciter. Tunc vero diris exagitata, multo molestiores erant: ultra nativam suam sanguinis armata ad ultionem diuinitus contra homines impios. Post hanc poenam successit alia, nemine tunc quoque ministro irati numinis, videlicet interitus pecudum, nam armenta & greges ovium caprarumque, præterea iumenta omnis generis, una die tanquam ex cõposito gregatim moriebantur, portendentia paulò post securam pestem hominibus quemadmodum aiunt publicas pestilentias solere primò in brutis latuisse animalia. Tandem accessit extrema poena decima superioribus omnibus atrocior, ipsis Aegyptiis morientibus, non tamen omnibus, nolebat enim deus regionem desertam reddere, quam castigatam tantum voluit, itaque parcens maximæ turbæ omnis ætatis virorum atque mulierum, morti addixit solos primogenitos, exorsus à maximo natu regio filio, & in vilissimæ ancillæ pistrinariæ filium desinens. Nam circiter nocte mediam quotquot primi patris matrisque appellationem iucundissimam attulerunt parentibus, & vicissim ab ipsis primi nominati sunt filij, sani valentesque, nullo præcedente morbo repente interierunt ad unum, ut nulla familia sine domestico luctu tunc inuenta sit. Prima vero luce cum quisque suos charissimos inopinata nece sublato videret, cum quibus superiore die suaviter usque vesperam conuixerat, ut in publico luctu gravissimo, cõploratione impleuerunt omnia, cum enim nemo esset exorsus eius calamitatis, unus erat clamor omnium, uno luctu obtinente totam regionem quacunque patebat: qui tantisper dum intra priuatos parietes se continebat, singulis aliena mala ignorantibus, priuatus etiam tum videbatur. Vbi vero alij didicerunt ex aliis, geminabatur cõploratio, accedente grauantem dolore publico, ut ne cõsolator quidem existeret, quis enim solaretur alterum, ipse cõsolatione indiges: ceterum ut in tali casu solet fieri, putantes hæc esse maiorum

lorum malorum initia, & solliciti de interitu superstitum, flentes conuolabant in regiam, seisisque suis vestibus regi causam calamitatis imputabant, dicentes nihil mali se passuros fuisse, si Moses impetrasset quæ petierat. Nunc habere se obstinatam pernicaciae contentionisque intempestiuæ præmia, deinde pro se quisque, certatim hortabatur populum, ut prope tota regione decederent, vel unam diem horamve differre longum rati & periculolum insuper ad hunc modum expulsi protrusique, memores ingenuitatis pristinae, ausi sunt facinus quo iniurias acceptas rependerent, multum enim prædæ nacti sarcinas partim suis humeris, partim iumentis, imposuerunt, non præ avaritia (ut obrectatores dicerent) aut alienarum fortunarum concupiscentia (quæ enim esse poterat) sed primum ut diuturni laboris necessariam mercedem reciperent: deinde ut pro acceptis tempore quo seruierant iniuriis, si non pro merito, aliquid tamen damni reponerent. Nec enim est par iactura libertatis & pecunie, cum nemo sanus non malit vite quam libertatis adire periculum, itaque utrunque factum iure rueri possunt, siue ut in pace mercedem receperint, qua tam diu fraudati fuerant: siue ut bello victores victos bonis spolauerunt. ab illis enim orta fuerat iniuria, qui hospites supplicesque suos (ut ante dixi) quasi captiuos in seruitutem redegerant. Tandem ubi se obtulit occasio meliorum temporum, populus inermis illatam sibi vim ultus est, protigente ipsa iusticia. Tot plagis Aegyptus castigata est, quarum tamen nulla Hebræos attingit, quamuis cohabitantes in eisdem oppidis, vicis, domibus, terra, aqua, aëre, igne, præcipuis naturæ partibus conspirantibus, ut impossibile esset effugere, id quod maxime mirum fuit, ab eisdem rebus uno eodemque loco ac tempore, alios seruati, alios interimi. Fluvius versus erat in sanguinem, at non Hebræis: his enim haurientibus fiebat potabilis. Ranæ ex aquis in terram subrepentes fora, villas, domos impleuerant, solos Hebræos deuitabant, ac si scirent discernere qui puiendi essent, qui nequaquam. Non scinpes, non cynomyiæ, non locustæ, quæ arboribus, satis, animalibus, hominibus vastitatem intulerant, ad hos aduolauerunt. non imbrum grandinum, fulminum continuata vis ad hos usque peruenit. exulcerationem molestissimam ne in somnis quidem senserunt, cum densissima tenebræ offunderentur aliis, ipsi in diurna puraque luce degebant, cum interirent Aegyptiorum primogeniti, nemo Hebræus perit. & merito, quando ne pecudum

quidem pestis ad horū greges vlla venerūt cōtagia. Nec aliud videri poterāt illo tēpore quā spectatores calamitatū alienarum, ex quibus vtilissimā doctrinā pietatis perciperēt. nunquā enim tā manifestū bonorū & malorū iudiciū extitit, alteris exitiū alteris salutē afferēs. Erant autē viri demigrātes supra d. c. m. reliquā turbā senum, puerorū, mulierū iniri non poterat numerus. huc accedebat seruitiorum multitudo promiscua & quasi suppositicia. hos Hebraei susceperāt ē sœminis Aegyptiis, cōtributos paterno generi. quidam etiam pietatis amore se adiunxerant, & erant qui tot continuis castigationibus profecerant in melius. Horū omnium princeps Moses electus est: quam potestātē accepit non vt alij fretus armis & machinis, aut equestribus, pedestribus naualibusq; copiis: sed virtutis ergo honoratus & charitatis qua vniuersos prosequabatur indefinenter, deo quoq; fauente honori viri optimi. Nam quia regnū Aegypti dereliquerat cū esset nepos regius, & offensus incolarum superbia violentiaque adoptatores suos abdicauerat, simulq; spes illas abiecerat prae generosa magnanimitate & amore iustitiae, visum est omnipotenti rerū gubernatori, frequentioris meliorisq; gentis regnū ei reponere, quā vna omnīū erat functura sacerdotio, & vota factura pro vniuerso humano genere, quibus & mala auerterentur, & impetrarentur prospera. Assumpto autem principatu non hoc egit, sicut nonnulli solent, vt augeret suam familiam, & filios quos duos habebat extolleret, socios ac mox successores habiturus: sed vbiq; incorruptē se gerens in rebus minimis aequē ac maximis, superauit naturalem affectū erga liberos, malens rationis obtemperare iudicio. Vnicū enim habebat propositū necessariū, iuuare subditos, & dictis factisq; vtilitati eorum consulere, nullam occasionē praevertendo in promouendis eorū negotiis. Solus hic omnīū qui vnquam principatum gesserunt, non aurū, non argentū in thesauros cōdidit, non tributa exegit, non palatia, non latifundia, non greges, non famulicia, non redditus, non alias opes sibi parauit, quamuis posset habere omnīū harū rerū copiam. sed existimans animae pauperis iudiciū esse mirari materiales diuitias, has quidem vt caecas contempsit, illas verò naturales perspicacesq; honorauit & amauit si quis vnquam alius, in vestitu victuq; quotidiano nihil prae se ferens fastus tragici, sed simplicitatē frugalitatemq; exerceans priuati hominis. Regem autem in his solis agebat quae vere sunt regia: vt sunt cōtinentia, fortitudo, sobrietas, solertia, pru

prudencia, scientia, industria, tolerantia, iustitia, voluptatis contemptus, ad virtutē exhortatio, obiurgationes castigatioesque peccantiū legitima, & recte facientiū laudes atq; praemia. Itaq; quoniam auaricia renunciauerat & diuitiis honoratis apud homines, perfectas maximasque diuitias pro his ei deus reddidit: hoc est, vt tantundē posset quantū terra & mare ac flumina elementaq; cetera, & quae ex his sunt cōdita. fecit enim eū suae potestatis participē, totum mundū ei subdens tanquam hereditariū, quamobrem singula elementa obediabant vt domino, ad iussū eius suas vires mutantia. Nec mirū, quandoquidem iuxta proverbium, Amicorū omnia sunt cōmunia, amicus autē dei propheta dicitur: vnde consequitur vt diuinā possessionis vsum habeat. nam deus nullius eget, cū possideat omnia. Bonus autem vir nihil propriē possidet, nec seipsum quidem, verū de thesauris dei quantū potest accipit. & meritō, cū mundi ciuis sit: sdeo nullam priuatim in orbe habet patriam: quippe qui hereditatē habet non vnam quampiam regionem, sed mundū vniuersum. Quid quod maiorem etiā cum omnipotente rerū patre conditoreque societatem adeptus, cōmuni appellatione dignatus est? nominatur enim totius gentis deus atque rex, & caliginem vbi deus erat intrasse dicitur, hoc est in illā inuisibilem, incorporeā, specie formaq; carentē exemplarē essentiā, abstrusas à mortali natura cōtēplationes considerans. Seipsum quoq; suamq; vitā, quasi tabulam elegantissimē pictā proposuit spectandā, diuinū opus imitandūq; posteris. Felices qui has figuras suis animis imprimunt, aut certe studēt exprimere. Optandū est enim vt menti cōtingat absoluta modis omnibus virtutis species: tū minus, saltem certū acquirenda huius desiderīū. Ne illud quidē ignotū est, quod claros viros imitatur obscuri & ignobiles, sua sponte sequendo quocūq; viderint illos cōtendere. Itaq; si quando princeps se totum dans voluptatibus, primus ad vitam delicatā deflectit, vniuersa propemodum subditorum multitudo ad ventrem & ea quae sub ventre sunt proclinat prae appetitum necessarium, nisi qui naturae benignitate animam sortiti sunt non insidiatricem sed propitiā. quod si honestiorē se veriorēque sectam ille praeulerit, intemperantes quoque mutantur ad continentiam, vel meru, vel reuerentia, vt habeantur aemulatores studiorum similium. nec enim sic insaniunt, vt se praestantioribus anteferant. Et fortasse quia legislator futurus erat, multo ante ipse lex animata rationalisque factus est per dei prouidentiam

tiam, quæ nesciētem destinabat huic muneri. Ergo postquam de communi cōsensu accepit imperium non sine numine, decreuit coloniam in Phœnicem, Cœlēsyrīam Palæstinamq; tunc cōmuni nomine Chananæam deducere, cuius fines determinabantur ab Aegypto trium dierū itinere. duxit autem per viam minimā cōpendiariam: tum quia verebatur ne regionum earum incolæ metu amittendarum vna cū libertate sēdium armati occurrerent, ipsi verō ab hostibus reiecti ad hostes reuerti cogerentur, nouis ad veteres, præter ludibrium passuri grauiora quā antea: tum quia volebat per vastas solitudines ducēdo experiri horum obedientiam, instructorum non amplis cōmeatibus, sed paulatim deficientibus. Quāobrem de recta via decedēs inuenit obliuiscuntur tramitem: eum ingressus est, ratus ad rubrum mare ducere. Fertur illo tēpore accidisse ingens naturæ miraculum, quāle nunquam auditum fuerat post hominum memoriā. præcedebat populū nubes in magnæ columnæ speciē, solari splendore lucens interdiu, noctu verō flammeo, ut eius ductu absque periculo erroris incederent. Credi tamen potest aliquem ē summi regis præfectis angelum, nube inuolutum eos duxisse, quem nefas sit aspici mortalibus oculis. At rex Aegyptius postquā animaduertit hos ferri per deūia sicut putabat, ingressos desertum à nullis tritum viatoribus, gaudebat eos aberrasse à recto itinere, videlicet ratus non inuenturos exitum: iamq; missionis pœnitens, statuit eos persequi, aut metu retracturus in seruitutem, aut internecione deleturus gentem profugam. deinde assumpto omni equitatu, iaculatoribus, funditoribus, sagittarijs, velut curribus, præfectisq; huic expeditioni purpuratis quo alacrius sequerentur ceteri vine detractatione militiæ, excurrit summa celeritate, properans ut fugientes improuisos opprimeret. Solēt enim insultus repentini terrore grauius, & securi facilius incipiantur quā solliciti. id tunc quoq; sperans ille sequebatur, quasi ad primum clamorē victor euasurus. Et iam populus in litore castra posuerat: quibus prandii parantibus primū exaudiebatur strepitus, ut propinquante tanta virorū equorumq; multitudinē certatim properantium: mox progressi extra tabernacula circūspectabant arrectis auribus. paulo post cōspectus est in tumulis hostilis exercitus instructus ad præliū explicata acie. Hoc tam inexpectato casu perterriti, cū nec arma illis ad defensionem suppeterent (non enim ad bellum, sed ad querendās sedes exiuerant

exiuerant) nec ipsi fugam expedirent, à tergo mari claudente, à fronte imminētibus hostibus, ab utroq; latere obiacentibus vastis inuijsq; solitudinibus, trepidabēt desperantes, ut sit, in tantis calamitatibus, inculcabantq; principē oclamātes: Num deerant sepulcra in Aegypto, ut nos hic adductos necatōs; sepelires in solitudine? nōne quæuis seruitus est morte lenior? inescasti plebeculam spe libertatis, ut adiret vitæ periculū. abusus es nostra simplicitate, quasi nescires Aegyptiorum maliciā & iracundiam. Non vides nullum patere nobis ē tot malis instantibus effugiū? Quid agimus? inermes armatis occurreremus? at fugiemus. quomodo, cū simus cincti ceu cassibus infestissimis hostibus, locis inuijs, & mari carente nauigijs? si tamen est nauigabile. His ille auditis ignoscebat, memor diuini oraculi: diuulsiq; mēis & sermonis officijs, eodem tempore, altera deprecabatur deum tacitus ut eos ē desperatis rebus eriperet: altero confirmabat solabaturq; tumultuantes: Nolite animo concidere. aliud est humanum, aliud diuinum auxilium. cur tantum credilibus sermonibus fidem accommodatis? noster adiutor nullis opus habet apparatibus. exitum inuenire in rebus dubijs est deo propriū. solus ille plus quā vniuersa creatura potest. His illos etiam tum sui compos hortabatur. paulo verō post iam afflatus familiari numine hæc cecinit: Exercitus iste instructissimus ut videtis armis virisq; nō terrebit vos postea. internecione totus delebitur submergeturq; ut ne reliquæ quidē eius in terra maneant, idq; non post longum tempus, sed nocte proxima. Hoc ille tum responsum edidit: post solis autem occasum exortus est auster vehementissimus, qui mare tunc solitum cū æstu decedere, protrulit etiam ulterius nudatis littoribus, sicut sit in torrentum eluuiē. nox quoque densis nubibus obscura nullis illustrabatur sideribus. quo magis caligo persequentibus esset formidabilis. Tunc Moses iussus virga mare percutit. quo facto aquæ seinduntur, & altera pars in altum tollitur stans more parietis solida, altera ceu freno imposito vi occulta retrahitur: media scissura siccata patentem latamq; viam præbente ad populi transitum. Moses gaudens cōspecto hoc tam prodigioso miraculo suis addebat animum, iubebatq; castra mouere quā possent celerimē. inter cunctandum autem nouum prodigium se obtulit. Nubes quæ hætenus viæ dux solita erat præcedere, tunc retrograda in extremo visa est agmine quasi ad eius custodiam, obiectu suo fugientes à persequentibus dirimens, illis muniens

iter tutius, hos retardans & infringens impetū eorum celerem, quo portento Aegyptij perterriti, tumultu atque trepidatione complebant omnia, turbatis prae metu ordinibus incurstantes in se inuicem, ac fero frustra; conantes fugere. Nam Hebræi summo mane per siccam viam traiecebant vna cum vxoribus ac liberis. Hostes autem vndis marinis rursus in vnum coeuntibus mergebantur cum suis equis & curribus, æstus refluxum voluentibus etiam aquilonis flatibus, vt ne signifer quidē superstes relinqueretur, nunciaturus acceptā cladem Aegyptijs. At Hebræi stupentes quoddam prodigiosam insperatamque sine sanguine nacti essent victoriam, & videntes hostem delerum momento temporis, duos choros, alterum virorum, alterum mulierū, statuerunt, in littore, cecinerūtque deo hymnos gratulatorios, praeunte carmen viris Moſe, sorore verō huius mulieribus. nam hi choreas ductabant. Relicto deinde mari aliquandiu faciebant iter securum, erepti hostibus: sed cum per triduum aquam non inuenirent, rursus prae siti mœsti ad querelas reuertebantur, quasi nullo accepto beneficio. semper enim praesens molestia solet auferre memoriā voluptatis praeteritae. Conſpectis deinde fontibus accurruat leti decepti vana spe tanquam hausturi. Amara enim erant aquae, quarum gustu offensi defecerunt & animis & corporibus, non tam suam quam puerorum vicem dolentes, quos petentes potum non poterant videre siccis oculis. nonnulli verō inconstantes & parum certae pietatis, etiam praeterita inculcabant, vt quae non salutem afferrent, sed gaviorem perniciē, quod multo satius esset hostili manu cadere, quam siti excruciaci in sit per. illic enim esse citam mortē, vel potius ad immortalitatem transitum: hanc autem veram esse mortem, diuturnam simul ac cruciabilem, cum sensus eius magis quam ipsa timeatur. In hac lamentatione populi rursus Moſes supplex deum precatur, vt gnarus imbecillitatis animalium praesertim hominum, propter corporis necessitates, a cibo pendentium, & duro tantum ventri feruentium, det veniam desperantibus, & omnium egestatem expleat, idque sine dilatione, quando mortalium naturalis incuria celerem opem desideret. Ille facile exoratus aperit supplicis animae oculum, & ostendit lignum, quod sublatum iussit in fontes immitti: siue vis ea natua fuit, ignorata hactenus: siue tum primum ad praesentem usum est indita. Quod ubi factum est, fontes dulcedinem acceperunt vt essent potabiles, ac si nunquam ante amari quicquam habuissent, adeo nullum reliquū fuerat vestigium

gium vitij pristini. Ad hunc modum extincta siti voluptas geminata contigit, quandoquidē quoties prae spem incidit, maiorem affert letitiam. Impletis deinde hydrijs discesserunt tanquam epulati in festiuissimo conuiuium, ebrietate non temulentaebris, sed illa sobria, quam meracam hauserant ex propinationibus sui principis pietati deditissimi: atque ita perueniunt in stationem secundam, aquas habentem & arbores, cui nomen Aelim erat, rigum duodecim fontibus, apud quos erant septuaginta palmae ramosae ac virentissimae, bonum omen genti afferentes, si quis obseruet oculis mentis perspicacibus. nam ea diuiditur in tribus duodecim, singulas fonti similes, vt quae pietatis fluentis seateant, vnde indefinenter proficiuntur praeclara facinora. principes autem familiarum totius gentis fuere septuaginta, merito assimilati palmae alborum praestantissimae: quae aspectu pulcherrima, fructum quoque fert optimum, & vitalem vim habet non in radicibus defossam vt caeterae, sed in summo quasi cor sitam in ramorum medio, à quibus circumquaque stipatur ceu princeps à suis satellitibus. cuiusmodi natura est etiam mentis quaecunque sanctitatem degustauit, solēt enim haec sursum spectare & in sublimibus versari occupata contemplandis diuinis pulchritudinibus, nauicifaciens terrenas, & haec iulus reputans, illa seria. Non multum deinde fluxit temporis, cum deficientibus cibarijs fame tentabantur, quasi per vices premētibus eos necessitatibus. Graues enim dominae sitis & fames suo quaque tempore vrgebant, vt altera cessante, succederet altera: id verō afflicti erat molestissimum & intolerabile: qui postquam sibi videbantur euasisse sitis periculum, in famis insidias inciderant. Nec solum praesens grauabat inopia, sed etiam in futurum commeatus desperatio. videntes enim vastam solitudinem, frugum sterilem, despondebat animum. nihil apparebat prae ter rupes asperas, aut campos saluginosos saxosolve tumulos, aut arenas acervos altissimos. nusquam fluius vel torrens vel perennis, nusquam fons, nulla lata, nullae arbores, non mires, non siluestres, non volucre non terrestre animal, nisi venenosa reptilia pernicioſa homini, serpētes & scorpij. Adhuc subibat animū copia & vbertas regionis Aegyptiae, quam conferentes cum egestate premente, tanto magis indignabantur, tales voces iactantes alij apud alios: Libertatis spe migrauimus, nunc ne viuere quidem possumus. Felices nostri ducis pollicitationibus, re ipsa sumus miserrimi omnium mortalium. Quis finis erit tam longi &

inutills itineris: tū nauigationes tū terrestres peregrinationes habent terminū aliquem propositū, vel portū frequentē commerciis, vel urbem aut regionē quampiā. soli nos vagamur per inuias solitudines destituti spe rerū omnīū. progredimur enim per desertā patentissimā similia pelago, & indies maior offert se vastitas. postquam nos instauit vanis sermonibus, & aures spe repleuit, nunc ventres fame vexat, nec alimenta expediens necessaria. prae-textu deducendae coloniae tantam decepit multitudinem, ē locis cultis in inculta seductus: superest vr eam deducat ad inferos, quā est via vitae vltima. His opprobriis perito nō tam molestū erat malē audire, quā ferre hominū incōstantiā. experti enim plurima miracula prae-ter solitū rerū ordinem, nō debebant amplius suas coniecturas sequi utique probabiles; sed potius amplecti fidem cuius toties experimenta viderāt. at tamen cū reputaret nullam calamitatem esse grauiorem inopia, facile ignoscebat imperitō vulgo & suapte natura mobili, tantū intento praesentibus, quā tum prae-teritorū memoriā eximunt, tum in futurū spem adiungunt. itaq; mōstis omnibus & nihil prae-ter extremā calamitatem expectantibus, imminētem vt putabant capiti: deus partim propria motus elemētia, partim in honorem ducis suo iussu electi, quo magis eius pietatē sanctitatemq; cōmenderet parem prosperis rebus & dubiis, miseriae remediū exhibuit nouū & inauditū antea: vt tam manifestis signis sui fauoris praesentis reuerentiā eis induceret: ne si quando non omnia cederent ex sententia, spem simul & patientiā abicerēt. Quid igitur accidit? Postridie diluculo multū roris circū castra decidit paulatim niuis in morē, dissimilis huic vulgari & penē quotidiano, quippe qui nec aqua erat, nec grando, nec nix, nec glacies, quod genus nubes inuehūt hibernis tempestatibus: sed in milij specie minutus candidissimusq; vt acervatim extra tabernacula iaceret mirando spectaculo. quo stupefacti scitabātur ex duce, quā esset haec nūquam ante visa pluuia, aut in quem vsum demissa. tū ille diuinitus hoc oraculū edidit: Mortalibus data sunt arua campestria sulcis proscindenda vt sementē agricolis reddant cū foenore prouentus annui, quantū satis sit ad rerum victui necessariatū copiam. at deo nō vna pars sed totus mundus subditur, cuius portiones pro potestate vertit in vsum quoscunq; vult. nunc sic illi visum est vt alimentis aer non aqua subserviat, quando quidē terra quoq; solet producere pluuiā. Aegyptius fluius quōtannis arua inundans & irrigans, quid aliud est

quā terrestris pluuia? Miranda sanē res, etiāsi nihil accessisset noui praeterea: accessit tamen quod magis mireris. afferebātur certatim vasa iumentis & humeris hominū, vt et in futurū cōmeatus sufficeret: sed nō erat opus reponere, ex quo deus decreuit reuerentia semper dona suggerere. Vrgenti necessitati abundē satis factū est, cunctis suauiter vescētibz: quicquid seruātū est in crastinum, totū perit, ita corruptū vt scateretq; vermiculis. abiectis igitur his reliquiis inueniebant cibos alios, cū rore matutino depluentes quotidie. tum quoq; septimo diei honor eximius est habitus. quoniā enim nihil operis eo die permittitur. a paruis magnisq; cessatione indicta, ne feriae violaretur propter vsum necessariū, duplum deus pluebat pridie sabbati, iussu populo colligere quod duraret in biduū proximum, cibo tantisper incorrupto manente praeter solitū. successit & aliud miraculum haudquaquam praetereundū silentio. per continuos quadraginta annos, toto illo tam diuturno itinere, necessarius victus non defuit iuxta semel institutū ordinem temporū, non secus quā si ex horreis dimensum distribueretur singulis: simulq; discēbāt observationem illius diei sacratissimae ac desideratissimae. Cū enim iam dudū quāssissent quis esset mundi natalis, quo hoc vniuersum absolutū est, rem a suis maioribus ignoratam tandem didicerunt, non solū oraculo, verū etiam argumēto manifestissimū. Videbant enim corrupti (vt dixi) quicquid supererat diebus ceteris, quod autē depluebat pridie sabbati, duplum prouenire, durareq; in biduum. Vfus verō eius erat huiusmodi. prima luce collectū molebant aut tērebant, dein elixo quasi placētis vescebantur suauissimē, absque pistoris opera: Imō ne delicatioribus quidē cibis diu caruerūt, quales habētur in regionibus habitatis & felicibus, deo proferente suas opes in solitudine. vespertinis enim horis coturnicū nubes aduolabat a mari tota castra innumbrans, terrae tam propinqua, vt facile praebere aucupium, has capiēdo coquendoq; vt cuiq; libebat, fruebantur carnibus optimis, ne desiderarent obsonia. In hac copia ciborum interuenit magna potus inopia: iamq; deplorata erat salus omnium cū Moles sumpta sacra illa virga per quam in Aegypto prodigia patrauerat, numine correptus rupem percutit. quae seu vena opportuno ictu aperta, seu aquis tum primum eō corruatis per occultos cuniculos, erumpentibusq; praē impetu, more fontis tantū profudit, quantum ad sitis remedium, & ad diuturnam aquationem sufficit tot milibus. omnes enim hydrias impleuerunt, sicut

sicut prius ad fontes amarus in dulcem naturam versos dei providentia, quod si quis huic narrationi non credit, non novit deum, nec querit noscere. alioqui certo certius sciret, miracula ista esse dei ludicra, collata cum serijs operibus: quale est creatio cæli cum fixis, erraticisq; sideribus, lucis diei solisq; productio, itidemque nocturni lunaris luminis, terre fundatio in rerum meditullio, insularum & continentis immensa magnitudo, animalium stirpiumq; in tot species diuisa varietas: ad hæc maris æstuaria, fluviorum cursus tam perennium quam torrentium, latices fontium perpetuo manantium, alibi frigidorum, calidorum alibi: præterea tot mutationes æris, tempora discreta annuis horarum vicibus, aliæq; pulcherrimæ res innumera, quibus recensendis vix tota hominis vita sufficiat, quæ nec ad vnius cuiuspiam mundi partis miracula singulatim excutienda satis sit, etiam si contingeret longissima. Verum ista cum digna sint admiratione maxima, contemnuntur propter consuetudinem, quæ autem inusitata sunt, quamvis minora, miramur indulgentes novis imaginationibus tandem post pererratas diu solitudines inuias apparuerunt quidam terræ habitabilis termini, seu suburbana regioni eius quæ sibi destinauerant, habitabatur autem à Phœnicibus. hic sperantes vitam quietam tranquillamq; multum opinione sua falsi sunt, nam regionis eius rex populationem agrorum metuens, excita oppidatim iuuentute, opposuit se ut arceret eos à transitu, quod si armis viam sibi aperire conarentur, aggredieretur integris viribus & recenti milite fessos itineribus & comeatuum inopia aquarumq; penuria, quibus illi necessitatibus laborabant alternatibus. At Moses re per exploratores cognita non longè ab hoste castra metatus est, delectu iuniorum habito, imperatoris his lesum præficiens vni è minoribus, ipse properavit ad querendum maius auxilium, purificatus, enim solennibus lustrationibus, ascendit propinquum tumulum, suppliciter deum inuocans ut Hebræis daret victoriam, quos liberaffet à grauioribus periculis, depulsa non solum hominum violentia, verum etiam lue quæ corruptis elementis Aegyptios infestauerat, atq; etiam per totum iter famelias inuitabili. cum autem statet virumq; instructæ acies nouum accidit podigium in ipsius prophetae manibus modo leuissimis, modo mirè grauib. quæ quoties leuitatem recipiebant, ad cælum sublata confirmabant socios ad rem gerendam fortiter: quoties verò degrauebantur, præualebat hostilis acies, deo significante, quod alterorum propria hereditas sit terra mundi pars in-

suma, alterorum ather sacratissimus, & quemadmodum in rerum vniuersitate cælum est terra potius, sic etiam populū suum bello imperaturum aduersam aciem. Cum igitur aliquantisper manibus bilancis in morem nunc sursum tollerentur nunc deorsum vergerent, certareturq; Marte dubio, tandem repente velut pinas habentes pro digitis sublata volitabant per aërem manentes in sublimi, donec Hebræis certa victoria contigit internecione deletis hostibus, & clade iusta domitis ab his quos iniustus armis laceſſebant. Tunc Moses altare dedicauit, quod ex re nominauit Dei refugium, in quo vota persoluit mactatis victimis. Post prælium decreuit exploratores ad inspiciendas sedes genti suæ destinatas mittere, anno secundo postquam iter ingressi fuerant: ne forte more solito per ignorantiam dissentiret a ducis consilio: utq; re auditu cognita, quid agendum esset in commune dispicerent, missi sunt è duodecim tribubus totidem principes electi ex optimatibus, ut omnium esset par autoritas: utq; ex æquo tribus omnes de statu regionis cognosceret ex honorationibus, si modo illi renunciare vera voluerint. Electos autem sic alloquitur: Certaminum ac periculorum quæ sustinimus & sustinemus hodieq; præmium erit agrorum diuisio, quam spem ratâ faxit deus optimus maximus, ut gentem frequentissimam deducamus in coloniam. profuerit autem plurimum locorum, hominum, rerum conditionem pernoscere, sicut ignorare hæc est noxiū. ideo vos elegimus, ut vestris oculis atq; mentibus illa inspicereamus. eritis igitur tot milibus pro auribus & oculis, ut cognoscatis quæ nos scire oportet, nimirum tria hæc: incolarum frequentia ac potentiam, urbium situm, munitæ sint an sine munitionibus: postremo quænam sit agri natura, num ferax & apta vinetis, arbutis atq; segetibus. an contra sterilis: ut aduersus vires copiasq; incolarum instruamus nos legionibus quas illis tuto possimus opponere contra locorum autem difficultates machinis oppugnatioris. naturam quoq; regionis scire necessum est, bona sit an non. alioqui pro possessione steriliū agrorum ultro subire pericula, summa stulticia fuerit. arma autem nostra & machinæ atq; copię sitæ sunt in sola erga deum fiducia. hoc apparatu freti nullis cedemus terroribus: hoc vincemus, etiam si fuerimus inferiores robore, habitudine, audacia, peritia, copijs: hoc instructi etiam in vasta solitudine nihil requisimus eorum quæ habentur in urbibus. tempus quoq; nunc est explorationi aptissimum, verum videlicet, quando ad maturitatem tendunt segetes, & arborum fructus proferre se incipiunt

piunt. præstat tamen differre in æstatem reditū, & afferre aliquid fructū, quod sit regionis eius vbertatis specimen. His auditis ad explorandum proficiscuntur deducente vniuersa multitudine, sollicita ne comprehensi luat supplicium, & accipiat gremium incommodum, virorum tributum selectorū interitus, cum ignoratione rerum hostilium quarū petebatur noticia. habebant autem secum duces peritos locorum, quos sequebantur in itinere. cumq; appropinquassent finibus ascēso mōte altissimo contemplantur regionem magna ex parte campestrē, feracem hordei, tritici, atq; pabuli. montana quoq; vitibus & arbutis erant confita, vbiq; virentia, distinctaq; riuus ac fontibus ad aquandā copiam à radicibus vsque cacumina tota latera montium opaca essent continuis arboribus, præsertim iuga & valles medię videbant etiam vrbes natura simul & arte munitas egregiē. amplius deinde inquirendo videbant incolarum immensum numerum, gigantibus similiū proceritate ac robore. hæc vt diligētius perspiccerent, hæserunt ibi diutius, ne fallerentur primo intuitu, sed certiores menti notas imprimerent. simulq; curauerūt vt decetptos arborū fructus iam semimatuos suis tribulibus ostēderent, eos præcipuē qui non corrumpuntur facile. sed nihil magis quā vitis fructum mirabantur. pendebant enim prægrandes vnæ de palmitibus, spectaculum vix credibile. harū vnā exēctā suspendunt ē vexte medio, cuius extrema imposuerunt humeris duorum iuuenū, atq; ita deportabāt alijs post alios propter pondus succedentibus. de cætero nō consentiebant. In itinere conuenire eis non poterat quid repudiandum esset de communi sententia, ne quid seditionis oriretur in populo. sed hoc fuit leuius. post reditum exitit maior discordia. alij de urbium munimentis & ciuium frequentia narrātes, attollentesq; in maius omnia, verbis terribant concionem: alij contrā eleuabāt quicquid viderant, hortādo vt forti essent animo, & coloniā quærerēt, consecuturi ad primū clamorem victoriam. nullam urbem laturam tantæ multitudinis simul ingruentis impetum, nec parem futuram incumbenti oneri. Atq; ita vtriq; inuenerunt in plebe quos imbuerent suis affectibus, ignauia timidi, sortes verō spe atq; audacia. Verū hi portio quinta fuerunt, timidis quincuplo superantibus cæteros: quo factum est vt paucorū fortitudo obscuraretur in tāto ignauorum numero. duobus authoribus optimi consilij præualuerunt decem dissuasores eorū sententię, qui pertraxerunt in suas partes totam plebeiam multitudinem. omnes

vno

vno ore laudabant mōtana æquē atq; campestria: sed confestim reclamabatur à concione: Quid opus est nobis alienis fortunis assuetis tanto præsidio, vt nō possint adimi pristinis dominis? Vix temperatum est à manibus, quin duos diuersum sentientes lapidibus obruerent, malentes audire iucunda quā vtilia, & vix falsa præferentes. quod agerrimē ferebat dux multitudinis, diris agitari eam suspicans, quæ tam contumaciter aspernaretur oracula, nec longē vitionem abesse, sicut euentus docuit. nam illi decem exploratores timidi absumpti sunt pestilentia cum turba sequuta ipsorum ignauiam. soli qui suaserant eundem intrepidē, seruati sunt, præmium referentes pietatis, & reuerenter accepti oraculi. Hæc causa fuit serius deductæ coloniæ. cum enim potuissent secūdo anno postquā ex Aegypto demigrarant agros Syriæ diuidere, deflecentes à via compediaria, vagabantur per secessus longinquos & deuios alios quærendo post alios, frustra defatigantes animū cum corpore, vt meritis impietatis pœnas persoluerent: quippe qui præter rēpus iam elapsū, per xxxviij. annos, ætatem hominis, susque deque oberrantes per inuia, vix quadragesimo anno peruenerunt ad eosdem quos antea terminos. In aditu regionis habitabat gens cognata, quos sperabant fore belli aduersus vicinos gerendi socijs, adiutoresque in parandis nouis sedibus: aut si hoc grauarentur, certē neutris se adiuncturos partibus. nam vtriusque gentis primi conditores, tum Hebræicæ, tum accolentis fines hostiles, vna matre vnōque partu editi fuerant, quorum familiæ felici auctæ sobole in duas populosas gentes tum excreuerant. harum altera in suis mansit sedibus: altera (vt ante diximus) in Aegyptū propter famem translata, post aliquot ætates retro vnde venerat redijt, hæc cognationis non oblita, quamuis dudum disuncta sedibus: & tunc quoq; nihil de ritu maiorū agnoscēs in degeneribus posteris, arbitratur decorum esse mansuetis ingenijs, si antiquæ necessitudini aliquid tribuerent, in altera nullū supererat amicitia vestigium, quæ longē diuersis assueta moribus, rationibus, consilijs, studijs, auita renouabat odia, nam primus huius gentis author ius primogenituræ fratri vendiderat, quod paulo post facti pœnitēs repetijt, atq; etiam necem intentādo extorquere voluit. hæc maiorum priuata simultrates apud integras posterorum gētes instauratæ sunt eo tempore. Cæterum dux Hebræorū Moyses quamuis primo incurſu poterat eos opprimere, iniquū id ratus propter

tere

tere, pollicendo se iter facturos sine incolarum iniuria, intactis agris & pecoribus. ne potum quidem aquæ necessarium sumptuosos absq; precio, in potestate incolarum fore annonam, se viros foro ex ipsorum arbitrio. at illi contemptis caduceatoribus, conditiones fœderis offerentibus, armati obviam profecti sunt, bellum ostentantes eis, si auderent fines transcendere, imò vel attingere. id responsum agrè ferente populo, & iam ad arma concitato, propheta è superiore loco ut exaudiri posset, sic eos allocutus est: Non est iniqua viri fortissimi vestra indignatio, qui bonas conditiones offerendo repulsam passi estis à pravis & peruersis hominibus. Illi quidem digni sunt ut inhumanitatis penas dent, nos tamen decet mitius agere, & reuereri gentiles necessitudines. ahoqui quod erit inter bonos malosq; discrimen, si magis cogitabimus quid illi mereantur, quam quid nos deceat? His dictis auertit aliò populum, cum videret omnes aditus infessos praesidijs ab his quibus nihil imminere periculi. tunc præ inuidia viam compendiarîa intercluserat: quod erat certissimum iudiciû malevolentia moleste ferentium gentem libertati redditam, quâ in Aegypto graui seruitute premi antea libenter audierat. necesse est enim ut qui alterius felicitate dolet, eius calamitate gaudeat, quâ tumuis dissimulet. In tantum enim res suas cum impijs consociauerant, ut in summâ maliciâ prolapsi, infenssi essent bonis omnibus, agrè ferrent successus eorum, gauderet calamitatibus. Id tum latere non potuit, cohibitus est tamè populus à suo principe, eadem opéra gemino exemplo edito tum bonitatis tum prudentia. prudenter enim fecit, quod discessum est sine mutuis iniurijs: quod verò cognationis respectu vltionem cohibuit, humanitatis fuit officium. horum oppidis præteritis cum ad vltiora pergeret, rex quidam finitimus Chananes nomine vbi cognouit è speculatoribus exercitû per loca non longè disita iter facere, putâs eos sine ordine incedentes facile posse opprimi, cum armata suorum iuuentute inuasit, & primo assultu quosdâ ut imparatos coegit terga vertere: interceptisque aliquot captiuis insperato successu inflatus procedebat vltcrius, quasi omnes in suam potestatem redactus. at illi nihil terrii accepto incommodo, imò accensa audacia ut abolerent ignominiam, hortabatur se inuicem: Viri simus, geramus rem alacriter in primo regionis promissæ aditu. intrepidè pugnemus pro munimento habentes audaciâ. per initia saepe de euentu decernitur dum in lumine fumus terrorem incutiamus incolis ut inopia

qua in locis desertis laborauimus, permutemus agrorum fertilium & bene cultorum copiam. Sic animati vouerunt deo primitias agrosq; eius regis oppida cum suis finibus. nec fuerunt vota irrita, proprio numine Hebrais robur addere, ad extorquendam hosti victoriam. Itaq; pugnatum est egregie, supplicatumq; post victoriâ, præda tota consecrata auctori tantæ felicitatis. Oppida cum viris & auro argentoq; deo dicari placuit, unde totum id regnum anathema nominatum est. Quemadmodum enim vnusquisq; vir pius consecrat primitias fructuum copiatorum ex agris suis: ad eundem modum gens vniuersa portionem magnæ regionis, in cuius possessionem migrabat, & eam quidem non exiguam, regnum integrum quod primum bello, qua situm est, nouæ coloniae primitias deo dicant, nefas enim putabant vel agros diuidere, vel in vrbes immigrare, ante consecratos horum primitias. Paulo post fontem copiosum inuenerunt, qui omnibus potum præbuit, is erat in puteo. in eius provinciae finibus. ibi acti merum non aquam hausissent exhilarati, pias choreas circa puteum ducendo nouum carmen canebat in laudem dei datoris agrorum & auctoris coloniae, quod emensi longas solitudines, terram promissam attigissent, & in ipso limine inuenissent aquæ copiam. meliore nota signandum rati hunc puteum, fuerat enim excisus non plebeiis sed regum opera & diligentia: qui ut ferrum magnum sumptum querendo aquam & apparando puteum fecerant, sicut apparebat ex operis regij magnificentia. His inopinatis successibus latus Moyses progrediebatur vltcrius, iuuentute disposita in primo extremo quæ agmine: seniorum, mulierum, puerorumq; turba incedebat media, vtrinque munita praesidio, siue frontem siue terga hostis lacesteter. Post aliquot dies regionem Amorraorum attigit, missisq; legatis ad regem eorum Seon, inuitabat ad easdem conditiones, quas prius cognatis obtulerat. ille adeo cõtumeliose respondit, ut vix sibi temperaret à manibus, occisurus nō legatos tutaretur ius gentium: contractisq; mox copiis expeditionem suscepit victoriam sibi pollicens. Congressus autem sensit sibi rem esse cum inuictis militibus, qui iam ante exercitatus duratisq; tum corporibus tum animis, non semel virtutis specimen ediderant. quapropter egregie tunc quoq; vicerunt, à præda ramen abstinerunt, ut sacrarent deo certaminis suorum primitias, cuius ope subsistebant magis quam proprijs consilijs aut viribus, illo addente animos ad rem gerendam, & causam suam defendendam foriter, sicut tunc quoque apparuit. non erat enim opus iterato

prælio, una acie debellatū est, suffis, fugatis, interneccione deletis hostilibus copiis. Vires etiam eodem tempore exhaustæ & repletae sunt, vacuæ veteribus incolis, plenæ victoribus. similiter villæ prædiq; rustica modo deserta recipiebāt colonos meliores. Hoc bellum gentes omnes Asianas terruit, præsertim finitimas, quibus propius imminere videbatur periculū. Unus autem è vicinis regibus Balaces nomine, habens in oriente magnū populosumq; imperiū, non ausus armis decernere, domū se contulit: & timens clades quas bellum afferre solet, ad auguria se vertit atque diuinationes, putans se diris execrationibus expugnaturū iniunctam Hebræorū potentiam. Erat illo tempore vates magnæ celebritatis in Melopotamia, peritus omnium diuinationis generū, sed maximè augurali scientia sibi authoritatē parauerat, cuius multa sæpe experimenta ediderat magna & incredibilia, nam aliquādo imbres futuros prædicebat estate præferuida, rursum alius siccitatem æstusque brumali tempore: aliquando vbertatem annonæ, rursum aliās famem & penuriam: fluuiorū item defectus inundationesq;, & procuraciones pestilentia; aliaq; innumera: quæ singula cū prælagire videretur, erat in ore omnium, inclita fama diuinitatis eius indes se spargente latius. Ad hūc rex misit amicos aliquot, rogans ut veniret, multas representas dona, plura pollicens, nec dissimulans cur accerteret hominē. Ille non ingenuè constanterq;, sed fucata ciuilitate, quasi propheta eximius, & nihil absq; diuino nutu facere solitus, tergiversabatur, negans sibi hoc permitti à numine. sic legati reuersi sunt infecto negotio. Rex alios mox honoratiores misit cū maiore vi pecuniæ, iussos etiā polliceri ampliora quàm antea munera. Vates inescatus & præsentī vtilitate, & spe futuri cōmodi, simulq; oratorū dignitatē reueritus, persuaderi sibi passus est, rursū fucatē causatus de numine. itaq; postridie parabat se itineri, narrans admonitū se in sompnis visione manifesta ut incunctanter legatos sequeretur. Ceterū in via prodigiū ingēs ei se obtulit, omnino aduersum omninosumq; illius proposito. Iumentum enim quo vehabatur, primum repente cōstitit, deinde quasi ex aduerso violēter repulsum in tergū retro cedebat, nunc ad dextrā, nunc ad lauam flectendo errandoq; trepidē more temulentorū, etiam verberibus contumax, ut penē sessorē excuteret, vexatū vicissim nō mediocriter. Erāt enim ex utroq; via latere sepes & maceria: in has impingēte iumento dominus atterebat lacerabatq; crura & genua. videlicet obuiū spectro iam

timidum territabatur animal, cui soli erat illud conspicuum: homini verò non item, quō magis argueretur eius stupiditas. tunc enim brutū perspicacius erat quàm is qui se iactabat videre non mundū solū, verū etiam ipsum mundi rectorem conditoremq;. Tandem vix agito resistente angelo, nō quōd dignus esset eo spectaculo, sed ut indignitatē suam intelligeret, ad supplicationes deprecationesq; versus orabat veniā ignoratiā, negans sibi fuisse peccandi animū. Cumque debuisset reuerri euektigio, maluit rogare angelū, num redire domū iubeat. Ille intelligens & indigne ferens simulationem (quid enim opus erat scitari in re tam aperta, quàm ipse videbat, nec indigebat verbis fidem adstruētibus, nisi forte oculis minus creditur quàm auribus.) Vade, inquit, quō properas. Sed nihil efficies, me subiicientē verba præter tuam sententiā, & instrumenta vocis veritatem quō fas ac pium est. nam ego ero tui sermonis rector, per tuam linguā inuitam fundens oracula. Interea Balaces ut audiuit vatem esse in proximo, prodit obuiam cū satellitiis: deinde post solennem consulationem mutuam, aliquantū quæstus est de tarditate, expostulans quōd non incūctanter se dedisset in viam: atque ita verū sunt ad epulas regio luxu paratas excipendis hospitibus, ceteraq; hospitalitatis officia pari splendore ornatisima. Postera die diluculo Balaces vatem duxit in tumultū sacratum cuidam genio, cuius statum indigenæ venerabantur diuinis honoribus. inde prospectus erat in partem castrorū Hebræorum, quæ ostendebantur mago tanquā e specula. his vitis dixit: Tu rex positis septem aris, in singulis vitulum cade & arietem: ego interim secedam, ut diuinitus discā quid dicendum sit, progressus autē foras confestim afflatū numine, quōd omnem eius artificiatē diuinationē exterminauit ex anima. nec enim fas erat sanctū spiritum cohabitare cū magicis artibus. post hæc reuersus, & videns victimas ardere aris impositas, tanquā alienus interpretes sic cecinit: E Melopotamia me acciuit Balaces, ut longum iter cemens execraret Hebræos. sed quomodo execrabor quos deus non execrat? possum eos ex alto mōte despiciere, & vota concipere, sed lacerare non possum singularem ac eximium populū, qui non connumeratur cū ceteris gentibus, nō tam locis separatus & sedibus, quàm ritibus propriis, multum diuersis, nec contaminatis vlla externa cerimonia. Quis exactē nouit primam horum originē? corpora quidem ex humanis sunt nata seminibus, ex diuinis autem animæ, deo cognatæ

hactenus. Tollatur anima mea ex hac vita corporali, ut conu-
meretur cum iustorum animabus, quales sunt horum hominum.
His auditis Balaces ingemuit. Conduxi te, inquit, ut hostes exe-
crareris, nunc non pudet te illis fausta ominari? Quam me fe-
fellit opinio, qui amicū putās opposui te hostibus. iam satis ap-
paret quo sis animo. hoc est nimirum cur tam cūctanter venisti,
benevolentiam qua istos prosequeris, & odiū mei dissimulans.
licet enim ex manifestis de incertis coniecturā facere. Tum ma-
gus iam à spiritu relictus: iniusta, inquit, sustineo calumnia. Ni-
hil ex me ipso dicere soleo, interpret tantū dei sum, sicut & antea
me protestatū ex legatis nouisti. Rex sperans posse vel vatē de-
cipi, vel diuinam mutari sententiam, si locū ipse mutaret, illinc
petiit alium montem editiorem, vnde cōspiciebatur magna pars
hostilis exercitus: exstructisq; de quo septe aris aliis, & mactatis
toridem quot ante victimis, misit vatē ad captanda meliora
auspicia, ille in secessu correptus nupine, & extra se raptus ut
suam ipse verba non intelligeret, ore suo sententiam alienam
pronunciavit hoc vaticinio. Surge rex, & audi attentis auribus.
Non est deus quasi homo ut metiatur, nec quasi filius hominis
ut mutetur. Dixit & faciet, locutus est & rata erunt verba eius,
quandoquidem ipsa verba sunt eius opera ad bene precandum
adductus sum ego, nō ad execrationem. Non erit labor in He-
brais nec lassitudo, Deus eos manifestē ceu clipeo protegit. is
etiam Aegyptiacas calamitates ab eis depulit, & tam multa mi-
lia tāquam vnū hominem eripuit, ideo populus Israëliticus ni-
hil moratur angustia ceteraq; diuinationis genera omnia, stre-
tus vno torius mundi principe, video populū insurgentē ut leonis
catulum, superbū leonina ferocia, satiabatur praeda, & bibit oc-
cisorum à se sanguinē, ac ne tum quidē in cubile se conferet, sed
peruigil victorale carmen concinet. Tum Balages prae dolore
ob spem diuinatione frustratam exclamat: Desine homo, & exe-
crari & fausta ominari, praestat silere quā inuicunda dicere.
Moxq; mutata sententia duxit vatē in locū alium, vnde ostē-
dens ei partem copiarū Hebraicarū, hortabatur ut diras execra-
tiones contra eas depromeret. Magus, rege nihilo melior, quāuis
contra inculpationē obiectūq; prevaricationis crimen vere pra-
fatus se nihil de suo proloqui, tantū interpretem esse numinis
quo incalecebat: cū debuisset domū reuerti, cupidē comitatus
est, tum propter insignem arrogantiam, tum propter odio suppu-
ratum animū, quippe qui male volebat populo, cui tamen non
sineba

nebatur male precari, cūq; venisset in montē celsiorem prior-
ibus, longo ascensu arduum, iubet instaurari eadem sacrificia,
uersum aris septem positus, & superimpositis quatuordecim vi-
timis, binis ut antea, vitulo ac ariete. ipse verō non abiit mōtē
solito ad captanda auguria, damnata hac diuinatione & quasi
obliterata, ut nihil certi posset ex ea percipi: & alioquin etiam
vix tandem senserat repugnare dei voluntati regis propositum:
sed versus ad solitudinē, considerabat singulas tribus Hebrao-
rum, & castrorū ordinem populosa ciuitati similiore quā mi-
litari multitudini, moxq; afflatus in hac verba erupit: Hāc dicit
homo verē videns, cui deus in somnis manifestē visus est inso-
pito animae oculo. Quā pulchra tabernacula vestra Hebraei,
tentoria vestra ut valles opacae nemonibus, ut horti secundū flu-
men irrigui, ut cedrus prope aquas. Egre dietur olim homo ex
vobis, & imperitabit multis gentibus, cūq; regnū indies cresces
magis ac magis exaltabitur, populus hic ex quo Aegyptū reli-
quit per totū iter à deo deductus est vno agminē, propterea de-
uorabit multas gētes hostiles, & pinguitudinē earū exfugiet me-
dullitus, confingerq; sagittis aduersarios. Dormiet cubans ut leo
vel leonis catulus securus, neminē ipse timens, & alios territans
insuper. Infelix quisquis eū excitauerit. Qui tibi bene precatus
fuerit, ipse quoque faustus erit: execrabilis verō quisquis te diris
deuouerit. Rex maiore quā antē indignatione percitus ait: Ut
hostes meos deuoueres vocatus, iam tertio bene illis precatus
es: fuge quantocūq; ne indignatione furens aliquid sauius in te
cōsulam. Quantum auri, quantū gloriā tibi inuidisti homo in-
sane ac perdit. Redibis domū vacuis manibus, ipse plenus op-
probrijs, irrisus illusq; cū ista tua quā tātō opere iactas scientia.
Respondit ille: Quae hactenus audisti, omnia sunt diuina oracu-
la: quae verō iam dicam, meae coniectationes sunt. Tū dextra pre-
hensum seduxit à ceteris, & solus soli dedit consiliū, quibus ra-
tionibus sibi cauere posset ab infesto exercitu, quo facto inuisit
sibi ipse notam impietatis turpissimā. Dixerit enim aliquis, Cui
priuatim das consiliū oraculis contrariū, nisi putas id potentius
& efficacius. Age verō examinemus ista praclara consilia, qua-
libus artibus vtatur ad interrūpendas perpetuas victoriās fortis-
simi populi. Sciebat Hebraeos per solum legū contemptū expu-
gnabiles, tentatos malo impotenti libidinis: ideo voluptate in-
licitos conatus est ad grauissimum scelus impietatis pertrahere.
Sunt, inquit, in tuo regno mulieres formosissimae, nec alia re viri
facilius

facilius capitur quam mulieris eximia specie. harum pulcherrimas si permiseris ob quæstû vulgare sua corpora, hoc hamo capietur iuuentus hostiû. sed pramonendæ sunt, ne statim faciant sui copiam rogantibus: nam hæc fucata tergiversatio magis incitabit & accendet cupidinē. atq; oborto collo pertracti a suis meret concupiscentiis, nihil non vel patientur vel facient. Sic affectum amatorē ubi viderit captrix fœmina superbē loquatur. Non est fas habere te mecū voluptatis consuetudinem, nisi abiurato ritu patrio, colas eadem mecū numina. nec ante credam te mutatum, quā videam non abhorre a nostris sacris & libationibus, quæ in delubris peragimus. Tum ille miser caput his casibus, conditionem accipiet, & repulsa ratione monitrice imperata faciet additus in seruitutem cupidini. Hoc fuit consilium, id quoniam videbatur non inani coniectura subnixum, antiquata lege de stupris & adulteriis, data est fœminis licentia concubitus cum viris quibuscumque. qua impunitate factū est vt iuuentutem ad se pertraherēt, corrupta prius anima & huiusmodi præstigiis ad impietatem illecta: donec Phinees filius pontificis indigne ferens perire animas simul cū corporibus, & hæc voluptate illas impietate corrupti, ausus est facinus viro bono honestoq; conuenientissimū. Conspicatus enim quendā suæ gentis hominem post prophana sacra ad meretricem ingredi, non furtim, vt mos est verecūdis scortatoribus, sed propalam erecta ceruice quasi ostentantem impudenter multitudini suam turpitudinem, nec minus sibi placētem quā in aliquo præclaro facinore, admodū exasperatus & ira iusta repletus, inuasit iacentē in cōplexu adamatæ meretricis, & utrūque peremit ad actum mucrone per genitalia, eo quod operaretur genituræ nefariæ. Quo exemplo animati quotquot æmulabantur pietatem ac cōscientiam, Mose quoque iubente, imitati sunt authorem ultionis, & omnes simulachris initiatos sine cognationis amicitiaq; respectu ad vnū deleuerunt, atq; ita gentem expiauerunt exacto inclementer à noxiis supplicio. reliqui satis approbauerunt suam pietatem, neminem fontem miserati, ne cōiunctissimū quidem sanguine, plus valente apud eos indignatione quā affectu necessitudinum: nec quisquam ex his homicidis pro impuro aut cæde polluto est habitus, imò visa est hæc res gesta nulli è superioribus cedere, quantum ad veram meritamq; laudem fortitudinis attinet. Fertur vno die caesa vigintiquatuor milia, moxq; sublatum publicū piaculum, quo tota castra contaminata fuerant

tant, quibus expiatis Moses discipiebat de præmio decernendo filio pontificis, qui primus fortiter ultionem aggressus fuerat. Id cogitanti mature oraculum redditur: Pacem à deo dari Phineci, quod bonū mortalis nemo dare potest: dari & perpetuū sacerdotiū, quod hæreditario iure ad posteros quoq; ipsius pertineat. Ad hunc modū intestinis malis defuncti, quando etiam de transfugio proditioneq; suspecti omnes ceciderāt, Israelitæ arbitrabantur venisse opportunū tempus expeditionis contra Balacem, nihil non conatum vt læderet, nec frustratū suo consilio: quippe qui per vatem deuouere delereq; copias Hebræorū sperauerat: per mulieres verò impudicas ingētem plagam tum libidine corporibus, tum animabus impietate inflixerat. non spiritamen vniuersorū expeditio, ne finitimæ gentes excirentur ad arma cōmuni periculo: simulq; consultū videbatur manere cæteros in subsidiis, si fortē res posceret noua submitti auxilia. milleni de singulis tribubus selecti sunt. Sic armatis duodecim milibus imperator datur Phinees, spectatæ iam fortitudinis vir: qui sacris ritē peractis ubi litatum vidit, milites hūc in modum pro concione adhortatus est, Non de imperio nunc certamen instat, nec de inuadendis occupandisq; alienis possessionibus, quæ causa belli vel sola mouet alios vel præcipua, sed protuenda pietate ac sanctimonia, quam nostris cognatis amicisq; dum hostes eripiunt, parauerunt eis grauissimam perniciem. Absurdū igitur & periniquum fuerit si parcamus sceleratis hostibus, qui domesticis minus noxiis nō pepercimus: si magistrōs impietatis impunē abire sinamus, qui de discipulis pœnas sumptimus: præsertim cū totius calamitatis culpa penes authores impietatis sit. His dictis animati iuuenes accessiq; amplius, tantquam ad certā victoriā afferebant inuicta pectora: collatisq; singulis tantum præualuerunt robore ac audacia, vt mactatis more pecudū hostibus ipsi omnes reuerterētur incolumes, ne vno quidem è suis vel desiderato vel saucio, aliquis ignarus facti ex redeuntū specie coniectans dixisset eos reuerti à decursione militari, non ex acie referre victoriā. adeo intacti erant haud secus quā post meditationem armorū ludicram. deuictæ vrbes flammis ferroq; solo æquatæ sunt, vt nullum superesset habitationis vestigium, ac si nunquam ea terra habuisset incolæ. captiuorum abductus est infinitus numerus. ex his in viros & mulieres internecone sauitum est: in alteros, quod ab his petiti fuerant iniustis armis & scelestis consiliis: in alteras, quia hæc fuis-

præstigijs iuventutem Hebraeam seduxerant, cui lasciuiæ, impietatis, ac postremo necis causa fuerant: tenera ætas, pueri virginesq; impetrarunt veniam. Præda ingens parva fuit, exhaustis non solum opibus regijs, sed etiam priuatis possessionibus: non minus enim ex agris auctum est quam ex oppidis. in castra conuerunt totas quantas fuerat hostiles diuitias. Moses laudato pro concione Phineæ, commilitonumq; eo bello spectata fortitudine, partiq; cōtinentia, qui maluerant prædam in commune proponere quam sibi usurpare, ut etiam in castris relictæ forent eius participes, iussit victores, extra castra per aliquot dies tenderet pontifici autem mandauit, ut lustraret reuersos à recenti cæde hostium: quoniam uis enim per leges liceat hostem occidere, tamen qui necauit hominem, etiamli coactus & propulsans iniuriam, obnoxius uidetur propter antiquam generis cognationem oriundi ab uno capite. hæc tum fuit lustrandi causa, ut ne species quidem sceleris in eos competeret. Aliquanto post prædam diuisit, his qui militauerant, multo paucioribus præ cæteris, assignata parte dimidia, reliqua uero his qui in castris remanserant, æquum enim censebat hos quoq; uictoriæ fructum capere, qui si non corporibus, animis tamen decertauerant. nam qui manet in statione parati auxilio, tempore non alacritate cedunt potioribus. itaq; cum pauci accepissent plura propter nauatam operam, plures pauciora, ut qui intra munitiones se continuerant, uisum est necessarium totius prædæ sacrare primitias. quinquagesimas subsidarij, quingentesimas propugnatores contulerunt. hæc pontifici data sunt iussu propheta: altera portio celsit aditus, quos Leuitas nominant. Tribuni, centuriones, cæteri q; præfecti ordinum, uirtutis ergo acceperunt sua præmia, ornamenta uasq; aurea, quantum cuiq; in direptione obuenerat: ea pro sua militumq; salute sponte obtulerunt ut essent donaria: quæ Moses delectatus uirorum pietate dicauit tabernaculo dei, monumentum gratitudinis. Laudanda sanè primitiarum distributio. Qui non militauerant, de suo dimidio proptæ uoluntatis, non operæ præmio, Leuitis obtulerunt ex propheta præscriptio: pontifici autem illi qui fortitudine absolutissima etiam caput obiecerunt periculis, nimirum capiti sacratorum ceremonijs hominum, cæterum præfecti ordinum sacrarunt deo suas primitias, summo totius uniuer sitatis principi. Tantum hostium ferocium debellarunt Israëlites prius quam Iordanem eius regionis fluuium trajiceret, qui hostes transiuentem tunc tractum incolabant felicem & frugiferum

ferum, campestem magna ex parte aprumq; vel frumento vel pabulo. hæc loca ubi uiderunt duæ tribus pecuariae, sexta pars totius exercitus, à Mose perebant hos agros sibi diuidi, ut tandem alicubi certas sedes acciperet. esse regionem pascuis aptissimam, propter aquarum copiam & pabuli, sponte fundentem alimēta pecoribus. Ille ratus eos prærogatiuam in agris diuidendis querere, aut immunitatē à bellis imminuentibus, cum adhuc superessent eis Iordanem reges multi, occasionem expectantes tantam ex insidijs, valde ira commotus respondit: Itane censetis æquum uos hic ociosos ante tempus confidere, immunitate frui tuos? Quid interim fiet amicis socijsq; & quæ sanctior necessitudo est coniunctis natio consanguineitatis fœderetiam placet eos desertos obijci opprimēdos hostibus? Itane uos soli quasi re bene gesta præmijs potiemin, pugnas, labores, erumnas, pericula, relinquitis cæteris: Nō est iustum uos frui pace commo disq; alijs quæ pacem sequuntur, uestros fratres atteri tot bellis ac certaminibus, & ut parti bene sit, vexari totū exercitum: illud magis decet, ut cum uniueris copijs partes etiā in sortem agrorum ueniāt. omnes æquo iure degitis, unum genus omnibus ab iisdem profectum conditoribus, una familia, mores, ritus, leges, sacra eadē, & alia plurima, quæ uel singula fœdus amicitiamq; conciliat. Quid est cur hætenus pares in summē necessarijs munij, in agrorum diuisione rationem uestri haberi postuletis extra ordinem; quasi cæteros habeatis pro seruis aut subditis. atqui debuerant uos aliorum exempla docere modestiā: nam prudentes nolunt suo malo discere: nunc ne domesticæ quidem clades uos admonent officij, quas spectastis in uestris patribus. explorauerunt illi regionem experitam, sed quia de possessione desperauerunt, omnes perierunt duobus tantū exceptis. Illorum igitur liber imitari formidinem & uēcordes, quasi hæc consilia non tendāt ad uestram perniciem, dum ipsimet uobis animos adimitis & audaciam: quandoquidem properantes ad peccatum prope ratis ad supplicium. nam uindictā quantumuis tardā, si semel moueatur cōtra noxios, nemo potest effugere. Vbi debellatum fuerit, sublati omnibus hostibus, socij uero uirtutem suam approbauerint, sine crimine desertorum & detrectatorum militiæ aliōve quod officiat uictoriæ, promptē usq; belli finem uis animo & corpore: agri quoq; vacui fuerint colonis pristinis, tum demum tribubus ex æquo sua contingent præmia. Hanc admonitionē illi tulerunt ita ut filios decuit, nepe profectam à paterno

animo: sciebant enim eum haud superbe principatum gerere, sollicitum de toto populo, iuris & aequi obseruantissimū, sauiorem non ad subditorum contumeliam, sed ad emendationem eorum qui videbantur corrigibiles. Responderunt igitur, iusta est indignatio tua, si suspicaris nos à societate desciscere, & ante tempus agros petere: sed scire debes, nos nullis terri laboribus, qui cum virtute coniuncti sint. Iudicamus autem virtutem esse obedientiam, praesertim sub principe qualis tu es: nec deerimus futuris expeditionibus, quātumlibet difficilibus, donec res nostra ad optatum finem perueniant. sequemur ceteros ut ante armati trans Iordanem, sine vacatione cuiusquam qui sit armis ferendis idoneus. pueros & puellas cum matribus, vxoribusq; & pecorum gregibus. pace tua relinquemus, exedificatis in hunc usum oppidis & caulis pecori, ne pateat incursionibus hostium, si non includantur munitionibus. Tum propheta vultu & voce iam placidiore: Si ex animo, inquit, pollicemini, habebitis agros quos extra sortem petitis. Relinquitte ita ut vultis vxores cum liberis & gregibus: ipsi armati cum sociorum exercitu traiecit, mox à traiectu si opus fuerit explicaturi aciem, & armis de rei summa dimicaturi cum hostibus. quibus profligatis deleterisq; interfectione, quādo iam pacato hostico agri diuidetur victoribus, vos quoq; reuertimini ad domesticos fructuri vestris cōmodis, percipuriq; fructus ex agris quos ipsi elegistis. Hac promissione audita pleni alacritate ac gaudio domesticos cum pecoribus reliquerunt in locis tutioribus, quorū plerūq; manu munierant. ipsi armis sumptis expeditionem susceperunt cum socijs, non recusaturi vel totum bellum, vel maximam eius partem proprijs viribus conficere. nam qui deuincti sunt muneribus prom-

ptissimē nauant operam, non conferendo sed referendo gratiā debitam. Hae sunt quae in regno eius gesta produntur: supersunt dicenda acta sacerdotis & legislatoris: has enim sibi facultates, ut maximē regno conuenientes, dudum parauerat.

PHILO

PHILONIS IYDAEI.

DE VITA MOSIS

LIBER SECVNDVS.

UPERIORE libro diximus de natiuitate ac educatione Mosi, deq; eruditione ac principatu non solum irreprehensibili, verū etiam laude omni dignissimo: tū quid in Aegypto & in itinere gesserit, vel ad rubrū mare vel in deserto, res quae nulla eloquentia pro dignitate possunt exprimi, laboresq; non minores successibus & agros attributos parti exercitus: in hoc libro attextentur quae deinceps de actis eius dicenda sunt. est enim quorundam haud improbata sententia, ita demum fore felices resp. si aut philosophetur reges, aut regnent philosophi. At in hoc vno viro plures etiā dotes reperiuntur, cum tres alias habuerit praeter regiam & philosophicā quarum aliam exeruit in ferendis legibus, aliā in pontificatus munijis, aliā in vaticinijs propheticis: quarum rerum necessariam narrationē nūc institui. compertum enim habeo haec omnia in vno hominem competere: siquidē hic factus diuina prouidentia rex & legislator & propheta & pontifex, in his functionibus ita se gessit, ut omnes alios à tergo reliquerit. Cur autem eidem haec cūcta conueniant apertius differendum est. Regis officium est iubere quae oportet fieri, & vetare à quibus abstinere decet. ceterū iussio faciendorum, & interdictio cauendorū, proprie ad legem pertinet. Atq; ita cōsequitur, ut rex animata lex sit, lex verō sit rex iustissimus. quisquis autem est rex simul & legislator, debet nō solum humani, verum etiā diuini iuris peritus esse. nec enim sine diuina prouidentia regnum bene administratur & ex subditorū vtilitate. Quamobrem talis vir pontificatu opus habuit, ut obeundo perfecta sacra iuxta perfectā diuini cultus scientiā, mala deprecando auerteret, rerum verō bonarum copiā sibi subditisq; impetraret, annuente voris deo propitio. Quomodo enim non faceret rata vota qui est suapte natura placibilis, & germanos cultores sui numinis ornare solet priuilegijs? Sed quoniam innumera vel regi vel legislatori, vel pontifici humana diuināque sunt incognita, nimirū nato mortali etiā si alioqui felicissimo, necessaria propheta quoq; adiungitur, ut quicquid ratio non percipit, suppleatur diuinitus. quō enim mens non potest pertingere, eo propheta

prophetia peruenit. Bellā profecto quadriga potentiarum aptissime comparatarum. connexa enim & haerentes sibi inuicem, simul agitantur, percipientes ex se utilitates mutuas more Graciarum virginum, quae nunquam separantur coniunctae naturae legē immobili. De quibus merito dici potest quod vulgo de virtutibus dicitur: eum qui vñant habet, omnes habere. Ceterum ante omnia tractandum videtur de legislatoris habitudine. Non ignoro quod in legislatore optimo requirantur omnes virtutes integre, sed quemadmodum in familijs alij propius cognati sunt quam alij quamuis in eadem cognatione: sic quibusdam rebus certae virtutes naturaliter cohaere propius, reliquae minus familiares habentur. facultati legislatoriae quatuor haec sunt coniunctissima, charitas erga proximos, iustitia, amor virtutum, & vitiorum odium. quisquis enim ad leges ferendas animam appulit, ab his causis singulis permotus est: siquidē charitas docet sententias utiles proferre in mediū, iustitia honoratur vt aequabilitas, suum cuique tribuens. Virtutum amor approbat quicquid natura bonum est, & id omnibus dignis exhibet sine inuidia. Odium autem vitiorum exagitat contemptores virtutis, suspectos habens vt hostes humani generis publicos & perpetuos. Haec vel singula magnum est alicui contingere: mirandum verò si vniuersa vnus possit consequi: quod in solo Mose licet cer nere, eminentibus in eo manifestis cunctarum modo dictarum virtutum indicijs, praesertim in eius legibus. Id verum esse sciunt qui legunt sacra illius volumina, quae non poterant nisi à tali viro conscribi, idque ex dei sententia. haec leges posteris sunt traditae vt res preciosissima, referētes imaginem animae propheticę, indubijs notis exprimentem has ipsas virtutes, quas dixi necessarias. Quod autem hic fuerit praestantissimus legislatorum qui vñquam extiterunt vel apud Gracos vel apud barbaros, leges item optimae sint & verē diuinę, in quibus nihil desiderari possit, hoc argumento colligitur certissimo. Aliarum gentium iura, si quis cogitatione perenseat, innumeris de causis antiquata inueniet, bello, tyrannide, alijsque improuis casibus, vt solet fortuna ludere. interdum etiam praenimia felicitate laescentes quidam colla subduxerunt legibus, vt vulgus est in rebus secundis insolens, comitante saturitate superbia. Lex autem semper pugnat cum superbia. sola nostra lex firma, immobilis, inconcussa, tanquam ob signata naturae signaculis, manet ex quo scripta est in hodiernum vsque, & spes est mansuram per omnia secula immortalem, donec

donec sol, luna, caelum, totusque mundus manebit. gens enim haec multa experta fortunae vicissitudines, tamen ne minimum quidem mandatum passa est obsolescere. Tanta fuit semper diuini juris veneratio, quae autem rata sunt à famis, pestis, belli, tyrannorum regumque iniurijs, à corporis morbis pariter & animi, atque etiam à diris calamitatibus alijs, an non sunt modis omnibus amplectenda, vt maioris quam quod aestimari possit precij? res certe non caret miraculo, per tot secula mansisse leges easdem incolumes. illud tamen magis etiam mireris, non solum Iudeos, sed & aliarum gentium penē omnium homines, praesertim virtutis rationem habentium, imbutos esse harum veneratione. hic enim est honor earum eximius, id ita esse vel hinc liquet: In tota Graecia totaque barbara nulla ciuitas habet leges communes cum quapiam alia: imò vix inuenias vllam eisdem semper vsam, in tota mutationibus rerum & temporum. Athenienses Laconicas leges aspernātur, Atticas Lacedaemonij. Inter barbaros Aegyptij non vtuntur Scythiarum legibus, nec Scythicae gentes institutis Aegyptiorum: & in vniuersum Europae suas leges habent, suas itē Asiatici populi ab oriente vsque occidentem, omnes regiones, gentes, ciuitates, abhorrēt ab externis ritibus: putantque ratio plus honoris suis accedere, quāto magis alienos proculcauerint, at non sic nostrum ius, omnes enim admonet officij, barbaros, Gracos, cōtinentis aequae ac insularum incolas, occidentales ac orientales, Europaeos ac Asiaticos, totū orbem habitabile vsque ad extremos terminos. Quis enim sacrū illum diem per singulas hebdomadas, recurrentem non honorat, remissionē laborum, feriasque afferentem patrifamilias cum domesticis, non ingenuis tantum, vetum etiam mancipijs, & iumentis insuper. nā hic inducias laboris affert omnibus mansuetis animantibus, creatis in ministerium hominum, & à natura additis eorum seruitio: affert etiā arboribus & stirpibus omnibus, nec ramū enim nec frondē nec folium demere fas est, ne fructum quidē vllum decerpere, immunitate in vñum diem concessa his omnibus, velut publico praerogio interdictum esset haec attingere. Quis ieiunium quod vocant non mirabundus adorat, praesertim quorannis recurrentes, sacro mense iuxta disciplinam austeram & tetricā. Sunt enim qui sic ieiunant, vt nec merum desit, nec cupedie, dapsiliter appositis cibis & poculis non tantū ventrē expleatur verū etiam excitatur subuentraeas concupiscētijs, sed ubi sic ieiunatur, vt nec cibū nec potum attingere liceat, nequid corporearū affectionij purgare menti

menti obstrepat, ut sit in saturitate festa celebrantium tibi inter
 ris omnibus ad placandum patrem omnipotentem pia precatione
 id unum agitur, ut concedat praeteritorum peccatorum veniam,
 & in posterum uotis beneficijs suam gratiam augeat. Quod autem
 harum legum sanctitas non solum Iudaeis verum etiam alijs omnibus
 gentibus sit admiranda & venerabilis, manifeste apparet tum ex
 his quae modo diximus, tum ex his quae dicuntur in sequentibus ser-
 monibus. Lex antiquitus scripta fuit lingua Chaldaica, mansitque
 longo tempore in ea, quamdiu legis ipsius pulchritudo non est
 intellecta externis hominibus, postquam autem ex quotidianis
 eius usu etiam ad alienos sensus quidam permanavit, simul glo-
 riosa quoque fama ubique terrarum increbuit. nam honestis rebus
 ad tempus obesse potest invidia, ille tamen proferunt se tandem
 super se felicitate ingenij. Extiterunt qui indigni ferrent has le-
 ges partem tantum humani generis innotuisse, nempe solis bar-
 baris, Graecas gentes nullum earum gustum cepisse, dederuntque
 operam ut verterentur per idoneos interpretes. id opus quia ma-
 gnum erat & reipublicae utilissimum, non priuatis hominibus
 obuenit, nec mediocribus istis principibus & regulis, sed regi om-
 nium longe celebratissimo. Ptolemaeus fuit is, Philadelphus co-
 gnominatus, tertius ab Alexandro Aegypti rex, virtutibus regis su-
 pra omnes aetatis suae superiorumque seculorum principes nobilis,
 cuius nunc quoque ex tanto temporum intervallo decus est inclita,
 ob tot relictas per civitates regionesque monumenta magnificentiae,
 ut in proverbium abierint sumptuosa opera ab illo Philadelpho
 denominata, quandoquidem in universum Ptolemaeorum domus
 ceteris regibus praenituit, inter Ptolemaeos vero Philadelphus. V-
 nus enim hic plura laude digna gessit, quam omnes reliqui eius
 familiae, quippe qui tantum inter eos praeminuit, quantum ca-
 put in corpore. Talis princeps captus nostrae legis amore ac de-
 siderio, in Graecam linguam e Chaldaica transferendam curavit,
 legatis in hoc missis ad Iudaeorum pontificem, penes quem tunc
 erat in ea gente autoritas ac maiestas regia. Ei voluntatem suam
 aperuit, petens ut delectu habito ex praecipuis interpretes ad se
 mitteret. Qui gaudius ut decebat, ratusque haud sine divina pro-
 videntia rem tantam regi in mentem venisse, e suis Hebraeis do-
 ctissimum quemque, praeterque patrias literas Graecis etiam eru-
 ditum, libere mittere. Hi comitate hospitali excepti, sermonibus
 civilibus & eruditis non minus hilaritatis regi exhibebant, quam
 ipsi percipiebant ex epulis. nam ille singulorum sapientiam tenebat
 propositis

propositis non vulgaribus quaestionibus, quas ipsi apte ac breviter
 enodabant extempore, quod locus non esset prolixioribus disputa-
 tionibus, ita ut res ageretur apophthegmatis, cumque placuissent,
 festim aggrediuntur negotium per legationem expetitum: reputan-
 tesque quam terrena res esset leges ex oraculis acceptas interpreta-
 ri, ubi nefas sit quicquam vel demere vel apponere vel transpor-
 nere, vel quocumque modo a praescripto discedere, dispiciebant de
 aliquo suburbano secessu purissimo. nam intra moenia nullus lo-
 cus placebat, referta omnigenis animalibus, nec a morbis pura
 & cadaueribus, sed magis etiam suspecta propter impuros mores
 civium. Aere urbis Alexandrinae sita est Pharos insula, per oblon-
 gam & fasciae similem cervicem accessibilis, quae non alto mari sed
 stagnantibus undis aluitur, ut ne fluctus quidem, nimirum spacio
 medio debilitati, obstrepant. Hic locus postquam de communi senten-
 tia visus est ad praesens negotium aptissimus propter secessum
 quietissimum, ubi animus solis legibus posset intendere, eum sibi
 operauerunt ad diuersorum sumptusque in manus sacris volumini-
 bus, tendebant eas ad caelum supplices, deum invocando ut ex pri-
 s fauere, exaudiuit ille vota, ut si non uniuersum genus humanum,
 certe maxima pars instrueretur ad bene viuendum praecipuis opti-
 mis & sapientissimis. In eo secessu cum coesedissent solitarij nomine
 interueniente arbitro praeter naturae partes, terram, aquam, aërem,
 caelum, de quibus primum prodituri erant mysteria (nam mundi
 opificium est legum exordium) tamquam numine correpti propheta-
 bant, non alia alij, sed omnes ad verbum eadem, quasi copia dictan-
 te singulis inquisibiliter. Et quis nescit cuiusque linguarum praesertim
 Graecae copiam, ut eadem sententia possit enunciari modis varijs, nunc
 has nunc illas dictiones accommodando. Id negat factum in prodigijs
 his legibus, sed reddita propria proprijs nominibus, Graecis ad
 Chaldaica exacte respondentibus, quo melius perciperetur rerum
 noticia, quae admodum enim geometriae dialecticaeque doctrina non
 admittit sermonis varietatem, sed semper eisdem utitur vocibus:
 eodem modo & hi convenientia rebus inuenerunt nomina, quae
 sola declaratura erant sensum apertissime. id experimentis quo-
 tidianis creditur siue Chaldaeus Graecam linguam, siue Graecus
 Chaldaeam didicerit, in utraque scriptura tum Chaldaica, tum eius in-
 terpretatione miratur germanitatem, imò rerum verborumque conso-
 nantiam adorat, non interpretes illos, sed initiatores & propheta-
 tas appellat, quibus datum est sincerissimas Moysis cogitationes
 aliqui spiritui purissimo. quamobrem hodieque solennis celebratur
 renovatur

renouatur in Pharo insula, ad quam non tantum ludæi sed & alij plurimi traieciunt. locum veneraturi in quo primum visa est hæc interpretatio, & pro tanto beneficio quasi recere acturi deo gratias. post vota autem & gratiarum actiones alij tentorijs fixis in lictore, alij discumbentes in ipsa harena sub diuo epulantur cum amicis & domesticis, preferendo tunc litus palatij regijs. instantem expetendum videtur hoc diuinum ius priuaris & magistratibus, quamuis iam dudum hæc gens vtatur fortuna patum prospera, & solent res præclaræ obscurari quodammodo aduersitatibus. quod si fortuna melior affluerit, videtur non mediocrem accessionem allatura. puto enim plerosque relictis & ablegatis patrijs legibus transiuros ad harum obseruationem, nam cum felicitate gentis leges exortæ denuo, cæteras obscurabunt, sicut sol minora sidera, quæ quidem vna legislatoris laus est haudquaquam exigua, altera verò hac amplior etiam, contenta in sacris voluminibus, quod iam reuertemur, ad declarandam virtutem sui scriptoris: horum pars est historica, altera pars præcepta interditiq; continet, de qua posterius dicemus, vbi prius, quod primum est diligenter tractauerimus. In historica tractatione de mudo condito agitur, deq; maiorum genealogijs. hæc genealogie partim peccatas impiorum, partim præmia iustorum continent. Cui autem hæc memorentur in legum exordio, præceptis interditiq; dilatis in rebus posterius, videtur non prætereundum silentio. Non enim sicut ceteri scriptores, antiquitates prodendas sibi proposuit, vt seruarentur ad posteritatis memoriam, aures auditorum delinæturæ voluptate inutili: sed exorsus est à summo initio, videlicet mundi creatione, vt doceret nos duo quadam magnopere necessaria: primum patrem conditoremq; mundi, & veritatis legislatorē: quo cognito sequitur vt qui vult viuere iuxta naturæ ordinem, miretur eam in creaturis imiteturq; pro viribus, ne quid à dictis facta discrepet, aut à vita oratio. Ceteri legislatores mox ab initio faciendâ vitandâq; præscribunt, & pœnas minantur contumacibus. quidam etiam sapiētius ut ipsi visum est, nō sic exorti, ciuitatē condiderunt ante omnia, qualē putabant maximè quadraturam ad formā constituendæ à se reipublicæ, atq; ita ad leges ferendas versi sunt. At noster hic priorem illum modum censuit herilem ac tyrannicum, quod iusta citra doctrinam non tam ingenuis cōueniant quàm mancipijs: alterū verò modum elegantem quidem, sed non omnino probabile: proinde neutrum imitari placuit. nam & in præceptis monet hortaturq; magis quàm imperat

imperat, adhibitis plerumque præfatiunculis & epilogis prout res postulat, docere malens quàm cogere: & exordiri a ciuitate magna facta humiliter existimauit, quàm pro dignitate legum longè optimarū pulcherrimarumq; quarū diuinitatem nō deceret in terra includi circūscribiq; vllis pomæriis: ideo satius duxit mundū ceu magnæ ciuitatis creationē describere, vt suarū legū formulas è mundana republica desumeret. nam si libeat examinare præcepta singula, apparebit omnia conuenire ad amulsum cū præscriptis naturæ. quapropter eos qui in summa prosperitatum affluentia, valetudinis, diuitiarū, gloriæ, cæteroq; bonorū externorum, deflexerunt à virtutis regula, non coacti sed versutia propria, perniciofa vitia cōplexi tanquā res egregias, ceu hostes non tam hominū quàm cæli mundi; totius, pœnis narrat afflictos non vulgaribus sed nouis inusitatisq; quibus diuina iusticia magnificè declarauit quanto malos prosequatur odio, nūc aqua, nunc igne scruens per interualla temporū, & alios diluuiis perdens, alios incendio. Siquidē maria tumentia, fluij; aucti torrentes simul & perennes, ciuitates cunctas in cāpestribus regionibus sitas inundarunt subuerteruntque: in editoribus autē locis habitatas imbres continuati, non interdiu, non noctu intermissi, subruerunt funditus. deinde post aliquot ætates rursus multiplicato numero hominū, quia ne maiorū quidē supplicis admonita posteritas sapere didicerat, sed permissa libidini licentia in deterius profecerat, vlticibus flāmis hos deleri decretum est iusto dei iudicio. Tunc, vt in sacra scriptura legitur, fulmina imbrū in morem de cælo ruētia concremauerūt homines impios vnā cū eorū urbibus. Extant in hodiernū vsq; monumenta eladis illius inenarrabilis, ostendunturq; ruinæ in Syria mixtæ cineri, fumo, sulfuri, lambētib; hæc interdū flammis tenuibus, sicut fit in reliquis incendijs. Interea pœnas luentibus impijs, bonorū virtuti sua præmia nō deerant. In totius regionis cōflagratione ardentis vnā cū incolis, vnicus inquilinus seruatus est diuina prouidētia, quod abhorreret ab indigenarū iniquitatibus, cū aliās inquilini soleant vel suæ securitatis causa non aspernari mores externos, timentes ne quem offendant probando instituta cōtraria. & tamen nō erat is perfectē sapiens, vt eo nomine dignus haberetur tanto præmio: nihilominus profuit ei nō consensisse cū vulgo in luxū ac delicias, fouente rerū copia quasuis concupiscentias, nō secus quàm si sulfur igni adiceretur, aut formæ id genus alia. Similiter in illo memorabili diluuiio, quādo

pene vniuersi homines interierunt, sola Noë familia proditura
eualisse incolumis, quia paterfamilias se purū à peccatis volun-
tarijs seruauerat. Id quomodo factū narrēt sacri libri, operæ pre-
cium fuerit indicasse, vel ut moribus proflit, vel propter miracu-
li magnitudinē. Postquā enim iudicatus est dignus qui ereptus
ē clade publica fieret author instaurati humani generis, iuxta
mandatum diuinū acceptū ex oraculo, fabricauit opus ligneum
maximum trecentorū cubitorū longitudine, quinquaginta la-
titudine, altum triginta cubitos, distinctū cellis cōtinuatis, aliis
imis, aliis in secunda, tertia, quartaq; contignatione dispositis,
paratoq; prius pabulo, ex vnaquaq; animantiū specie terrestriū
ac volacriū introduxit marem & feminā, ne deessent in futurū
tempus semina, norat enim dei clementiā, etiam si species peri-
rent, conseruaturā genera, propter quandā sui similitudinem, &
ne quid desideraretur ex diuinis operibus. sic factū est vt nullū
animal detrectaret obsequium, immanibus etiam bestiis man-
suescentibus, & seruatore suū tanquā pastore vltro sequētibz.
quæ postquam se contulerunt intra vnū receptaculum, dici po-
terat totius terrarū orbis æmulum, nimirum continens tot ani-
mantium genera, quot in omnibus terris vel tunc inueniebantur
vel inuenienda erant in posterū, vix vllō sermone cōprehēn-
sibilia. nec fefellit hominem opinio, remisit enim se dirum illud
prodigiū decretere in dies diluuii, cohibitis imbris, & aquis
quæ se nusquam nō diffuderant, partim assumptis per solis ef-
ficaciam, partim reuersis in voragines cauernasque terræ alias,
nam velut ad vnū numinis omnipotentis edictū, reposcebat re-
cipiebatq; suū vnaquaq; natura debitum, mare, fontes, flumina,
fluentis in sua loca recurrentibus, ita orbe sublunari purgato
postquam noua terra emerit, qualis olim recens creata fuerat,
superstes prodit ē lignea mole cum vxore ac liberis & nuribus
vniuersosq; grege tot animalū quæ ad suorum generum semen
conseruationemq; reliqua manserant. Hæc sunt bonorū virorū
præmia virtuti debita quando non solum ipsi maximis pericu-
lis exempti fuerunt turbatis vbiq; elementis omnibus, verum
etiam noui generis facti sunt principes, authoresq; rediuiui post
vniuersalem cladem seculi, velut scintillæ seruatae ad reparatio-
nem generis inter omnes animantes præstantissimi, & impe-
rium terrarum habituri, cunctarumque rerum terrestriū: quan-
doquidem id factum ad exemplar diuinæ potentiae, visibilis &
creata imago est naturæ illius sempiternæ atque inuisibilis.

PHIL

PHILONIS IVDÆI. DE VITA MOSIS LIBER TERTIVS.

VAS iam partes vite Moſis deſcripſimus, quæ
ad regnū & leges perlatas attinēt, ſuperest ter-
tia, in qua dicitur de ſacerdotio. In hac fun-
ctione præcipue ſpectari ſolet pietas, eximia
dos viri de quo ſermonē inſtituimus: cuius il-
le natiua ſemina excepta in indolem felicissi-
mam, philoſophiæ ſtudiis & dogmatum eius
contemplatione diligēter excoluit: nec prius deſtitit, quā ma-
turos virtutis fructus percepſos dictis æquē ac factis oſtenderet.
itaque id aſſecutus eſt, vt inter raros amicos dei cenſeretur, totus
corruptus rerum amore celeſtium, & ſicut ipſe omnipotētis re-
gis inſignis cultor extitit, ſic ab ipſo honoratus præ cæteris. eſt
autem honor ſapiēti cōueniens, colere illū qui verē eſt: quæ pro-
feſſio habetur ſacerdotij, ſcire quomodo deus colendus ſitis ho-
nor in cōparabilis cōgigit ei ex oraculis, vnde ceremonias & om-
nes ritus religioſe didicit. Primū ſicut anima, ſic & corpus purifi-
candū erat ab omni cōtagio rerū mortaliū, cibo, potu, & cōſue-
tudinē cū mulieribus. Verū hoc affectu iam dudū nō tangebatur,
pene iam inde poſtquā cepit aſſari diuino ſpiritu, vt ſemper eſ-
ſet paratus accipiēdis oraculis. nā per quadraginta dies cōtinuos
à cibo & potu abſtinuit, nimirū alimētis recreatus melioribus,
calitus aſpirantibus, & primò menti, mox corpori etiā vtilitatem
per animā afferentibus, vt & viribus & habitudine proficeret,
adeo vt intuētis eū vix oculis ſuis crederēt. cū enim aſcēdiſſet
ſacrum montē in eo tractu celliſſimū, deo iubente quod alioquī
nemini licuit impune facere, fertur ibi durafſe tot diebus quorū
dixi, quāuis nihil ſecū tulerat quo naturali deſiderio ſatisface-
ret: attamē exacto ibi tanto tēpore reuerſus ad ſuos præſtolātes
ad montis radicē, viſus eſt pulchrior quā cū aſcēderet: adeo vt
ſtupentes miraculo ne obtueri quidē poſſent eius faciē ſplendo-
re ſolari fulgidam. Dum autē in mōte moraretur, diſcebat cun-
cta myſteria ſacerdotij, & ante omnia de tēpli vaſorumq; ſacro-
rum apparatu. Id templum iam nunc exſtruendū fuiſſet in lo-
co nobiliſſimo puriſſimoq; ex materia pretioſi marmoris, ad-
dito muro in circuitu & ædificiis in vſum ſacerdotū, indiroque
N 2 nomi

nomine Hieropoli, si promissam regionē accepissent. Quoniam autē adhuc in deserto errabant, nullam certā sedem habentibus conueniebat templū ambulatoriū, vt tam in itinere quā in castris sacra facerent, & nihil ex ceremoniis omitterent, haud aliter quā hi qui degunt in ciuitatibus. Placuit igitur tabernaculum erigi, cuius apparatū ex oraculis in monte Moses didicerat, futuri ædificij contemplatus ideas incorporeas, ad quarum exemplar intelligibile oportebat designari sensibiles imagines. Decebat enim sacrū apparatū fieri ex veri pontificis arbitrio, vt præsto esset copia rerū aptarū ministeriis sacerdotalibus. Sic igitur forma exemplaris impressa est in mentē prophetæ, designata latenter absq; vlla materia figuris inuisibilibus. Opus autem ipsum ad eam formā factū est, artifice ad iam designatā speciem accommodante conuenientes materias. id fuit huiusmodi. Quadringentis octo tabulæ ē selectis cedris excisæ, operatæ sunt aureis laminis. Singulis erant geminæ bases argenteæ, & aureum capitellum superimpositū. Eas tabulas sic disposuit artifex, vt vicinæ continuarentur per latera singula, referentes vnus parietis speciem. In extremo per transversam latitudinem octo reliquæ sunt positæ, sex occupantes intervallum medium, duæ verò dextrū & sinistrū angulos. In aditu erant aliæ quatuor, cætera similes, sed simplices bases habebant pro geminis; post quas extremæ stabant quinque, hoc solo differentes quod basibus sustinebantur aheneis. ita omnibus supputatis quotquot erāt in hoc tabernaculo, absq; illis duabus quæ latebant in angulis, reliquæ conspicuæ consiciebant quinquagintaquinque; numerū perfectissimum, crescentē ab vnitāte vsq; denariū. Quod si quis velit illas quinque in vestibulo sitas, & ad atriū pertinentes seiungere, supererit numerus quinquagenarius sanctissimus, vim habens triaguli rectangularis (is es omnium rerū creationis principium) absolutibus plenitudinē octo tabulis. Si quidem quadraginta constant ex vicenis per latera dispositis, quibus accedunt sex in medio, absq; illis latentibus in angulis: item aduersæ quatuor, quibus velum oppanditur. Causam autem cur illas quinque; cæteris quinquaginta nunc annumerem nunc detrahā, indicare non pigebit. Quinarius est sensuum numerus. Sensus autem in homine aliquando ad externa est pronior, aliquando ad mentem reflectitur, cui à natura minister est additus. ideo his quinque tabulis locus attributus est in confinio. Nam interna earum spectant adyta tabernaculi, quæ significant res intelligibiles

les: externa verò sunt obuersa ad atrium, quo significantur res sensibiles. ideo basibus distinguuntur diuersis ab aliis. sunt enim aheneæ. Quoniam autem in nobis mens est caput sensuū, sensus verò est velut basis & extremitas, mens auro, sensus ari, comparatur. mensuræ autem tabularū hæc produntur: decem cubitorū longitudo, latitudo vnus & dimidiū, vt tabernaculū æquabile videatur omnibus sui partibus. Pulcherrimis etiam picturatisq; aulæis totū circumdatū fuit, distinctis hyacintho, cocco, bysso, purpura. Decem enim legimus in sacris literis contexta ex iam dictis speciebus, singula viginti octo cubitorū longitudo, quatuor latitudine, vt & perfectissimū haberet denariū, & quaternionē essentia denarij, & viginti octo numerū perfectū, æquale suis partibus, & quadragenarium vitalem maximē, intra quem aiunt absolui in naturæ officina hominem. Cæterū hi viginti octo cubiti sic distribuuntur. Decem ad tectū, tanta enim est latitudo tabernaculi. reliqui noueni ad protegenda vtraque; latera, vacante à solo vno cubito, ne humi traheretur textū sacratū pulcherrimum. Cæterū ē quadraginta cubitis qui cōficiuntur ex decem aulæorū latitudine, triginta occupant totam quantā est longitudo tabernaculi, nouem postremū parietem: quod superest ad vestibulum extenditur, vt sit pro totius septi vinculo. At in vestibulo velum est. Sunt autem & aulæ vela, non solum quia velant tectum & parietes, verū etiam quia ex eisdem contexta sunt speciebus, hyacintho, cocco, bysso, purpura, quæ fuit & veli materia. Fuit & aliud velum inter quatuor tabulas, quo intercludebatur adytum. Exterius verò fuit oppansum quinque aliis, ne quis profanus posset sacra intuspicere. Ad hanc texturam electa est materia omnibus cæteris visa præstātor, elementis mundi par numero, habens etiā cū eis quandā similitudinē, videlicet cū terra, aqua, igne, & aëre. Nam byssus ē terra, purpura ex aqua prouenit, aërem hyacinthus refert colore, nigricantem naturaliter: sicut cocceus igni est similis, quod vterq; rubeat. Nam necesse erat, vt qui templum manufactū patri omnipotēti condere instituerant, sumerent aliquid essentiis simile, ex quibus mundus est conditus. sic igitur tabernaculū ad templi modum fuit adornatum. Ei circumdatum fuit atrium centum cubitorum longitudo, quinquaginta latitudine, in circuitu habens columnas distantes quinque cubitis, in vniuersum sexaginta, quadragenas ab vtroque latere, octonas item vtrinque per atriū latitudinem. Harum quoque materia fuit intus cedrina tecta la-

minis argenteis, bases omnium arcae, ipsarum altitudo quinque cubitalis. Hoc enim decorum iudicauit opifex, dimidio contractiorem esse altitudinem atrij, vt tabernaculum duplo altius esset in conspicuo. Nam tenues telæ per longum latumque pendebant prætentæ intercolumniis, linteaminibus similes, ne quis impurus penetraret intra illud spatium. De cætero situs fuit huiusmodi. Medium stabat tabernaculum, longum triginta cubitos, latum decem, quantum occupabant tabulæ. Distabat æquali spatio à tribus septi partibus, videlicet à lateribus, & à tergo, id spatium erat viginti cubitorum. Quod verò circa vestibulum erat reliquum, quo capacius esset sacrificorum, amplius patebat per integros quinquaginta cubitos. Sic enim explebatur atrium centenarium, ad spatium postremum viginri cubitorum accedente longitudine ipsius tabernaculi, quandoquidem triginta viginti cubitis apposti quinquaginta faciunt, totidē alijs patentibus in primo aditu. nam vestibulum velut confiniū erat gemini quinquagenarij, tam orientalis qua dabatur introitus, quam occidentalis, in quo tabernaculi longitudo continebatur & septi postrema pars. Erat & aliud vestibulum pulchrū & magnumq; in aditu ipsius atrij, quatuor columnis ornatum, & suo velo picturato prætensum, simili velo tabernaculi, & ex eadem contexto materia. Tunc & sacra vasa fabricata fuerunt, arca, candelabrum, mensa, altaria duo, in quo suffitus ex odoramentis fieret, & in quo adolerentur victimæ. hoc situm fuit in atrio, ex aduerso vestibuli tabernaculi, tantum inde semorum, quantum spatij satis esset ministris sacrorum ad obeunda quotidiana sacrificia. Arca verò intra vela posita est in adyto, intus & foris munita crassis laminis aureis, operculo superimposito, quod in sacris literis dicitur propitiatorij. eius operculi proditur longitudo latitudoq; altitudo non item, vt simile sit superficiæ geometricæ: cuius interpretatio si ad naturam applicetur, intelligi potest propitia dei potentia. sin ad mores referatur, significabit mentem sibi ipsi propitiam, quæ concepto amore modestæ purgare se sciat, compescatque brutam elatam & inflatam arrogantiam. hæc arca vas est destinatum legibus. in hanc enim præcepta reconduntur accepta distante ipso cælesti numine. nam operculum arcae quod vocatur propitiatorij, basis est duarū imaginū volucrum, quæ sermone vernaculo nominantur Cherubim, hoc est multa scientia. per has quidam aiunt significari vtrumque orbis hemisphaerium, quod opponantur subterraneis quæ supra

terras

terras eminent. nam totū cælum est volucre. ipse per has figuras intelligo duas antiquissimas supremasq; eius. Qui est potestas, alterā cōditiōē, reſtricem alteram. quātū illa deus nominatur, per quam totū mundum ornaui & condidit. regia verò dominus, per quam creaturas regit. pro imperio, & iure optimo certissimōque temperat. solus enim ille qui verē est & conditor rerum indubitate creditur, quibus cū nullē essent dedit essentiam: & rex suapte natura, quando in creaturas nulli magis quā creatori debetur imperiū. cæterū in confinio quatuor & quinque tabularū, quod propriē dici potest templi vestibulū, velo exteriore interioreq; inclusum, ex prædictis tria vasa fuerunt posita: medium altare odoramentorum, per quod significatur debita pro terrenis aquaticisq; rebus gratiarū actio. nam hæc elementa mediam mundi regionem obtinent. ac candelabrum austrum versus, subindicans motum siderum luminarium. nam sol lunaque cum cæteris longē à septentrionalibus partibus deflectentes, magis obuersantur australibus. hinc factum est vt terni rami producti sint ex medijs candelabri vtroque latere, ad numerum septenarium. in summitatibus eminebant septem lucernula figuræ planetarum, vt vocant phyfici. sol enim tanquam lucerna inter illos sex medius lucet, quartus à summo pariter ac infimo, temperans musicum illud & vere diuinum organum. Versus septentriones autem mensa, & in hac panes cum sale: quoniam septentrionales venti vegetant maximē, & quia è cælo terraque alimenta proueniunt, altero plente, altera semen pluuijs rigatum ad maturam frugem perducēte. & erant in proximo figuræ cæli terraque, sicut ostendimus, cæli candelabrum, rerum verò terrestrium vnde vapores prodeunt, illud quod ex re appellatur thymiaterium. nam alterum altare subdiuale sol let scriptura vocare thysiaſterij à victimis, quasi θυσιῶν θυσιῶν, qua voce subindicatur non absumi victimas, voluntatē inquam offerentium, nō membra pecoris quæ ignis deuorat. nam si quis prauus & iniustus offerat, eius nō litant victimæ. sacrificia profana sunt, vota ominosa, perniciem afferentia. non obolent enim peccata, sed in memoriam reuocāt. quod si pius iustusq; offerat, ratum manet sacrificium, etiam si carnes absumptæ fuerint. imò etiam si nulla maſſetur hostia. nullum enim potest esse verius sacrificium, quā animæ deo charæ pietas. huius enim gratitudo immortalis sit, relata in dei tabulas, in sempiternū cum sole

luna mundūq; duratura. Post hæc sacrā vestem adornauit artifex in vsum futuri pōtificis, pulcherrimam & mirificis texturis multiplicem. hæc constabat ē tunica & epomide, sicut scriptura nominat. tunica fuit simplicior, tota hyacinthina præter imam simbriam, distinctā dependentibus floribus malisq; punicis aureis & tintinabulis. at epomis opus speciosissimum arte summa confectum erat ex prædictis generibus, hyacintho, cocco, bysso, purpura, auro quoq; intertextū. nam bractæ cōcisæ in capillamenta tenuissima intertexebātur omnibus staminibus. in summis humeris inserti erant duo smaragdi pretiosissimi, inscripti senis vring; phylarchorū nominibus, in vniuersum duodecim. in pectore quoq; aliæ gēma spectabatur fulgentes varijs coloribus, similes signaculis, ternæ quadruplici ordine. hæc fuerūt insertæ rationali quod vocatū erat quadrāgulum duplicatum, pro basi destinatū feriēdis duabus virtutibus, reuelationi veritatēq; pendebat autē aureis catenulis ex epomide, astrictū ad eam ne laxum flueret. adhæc lamina aurea quasi corona insculpta erat quatuor literis nominis illius, quod solis aures linguāq; sapiētia purgatis fas est audire nominarēq; in sacris, præterea nemini. id theologi aiūt esse tetragrammaton, fortasse quod significet primos numeros, vñ, duo, tria, quatuor. quaternioni em̄ insunt omnia, punctū, linea, superficies, soliditas, mēsuræ vniuersorū & musicæ symphonie potissimē, diatessaron ratione super tertia, diapente sesquialtera, diapason dupla, disdiapason quadrupla. Quin & alias ineffabiles virtutes habet quaternarius, quarū plerūq; diligēter perferutati sumus in tractatu de numeris. eam laminam mitra sustinebat ne caput attingeret. superimposita erat & cidaris, quo insigni reges orientis malūt vti quā diademate. Hic fuit amictus pontificis: quid autē sibi velit & integer & partes eius, ne id quidē videretur prætereundū silētio. Totus enim totius mūdi quædā imago fuit, partes verò singularū partiū. incipiamus à talari tunica. hæc tota est hyacinthina, ad exprimendam figurā aeris. natura enim aer nigricat, & quodāmodo talaris est, à lunari orbe protēsus vsq; terræ terminos. Vnde etiā tunica à pectore vsq; pedes per totum corpus diffunditur. circa talos habet flores, mala punica & tintinabula. Flores terræ significant, in qua florent & germināt omnia. Mala punica aquā, punicis, dictæ à fluendo iuxta Græcam etymologiam. tintinabula verò horum elementorū concentū & congruentiam. Nam nec terra sine aqua nec aqua sine terra generationi sufficit, sed amborum

coitus

coitus & temperatio. Huic interpretamento locus ipse attestatur. Sicut enim in ima talaris tunice simbrina mala punica flores & tintinabula sunt, sic horum significata in finē mundi regionem sortita sunt, aqua terraq; & sic consonādo cum vniuersitatis harmonia, vires suas exerunt statis temporum curriculum. itaq; triū elementorū ex quibus & in quibus sunt omnia mortalia corruptibiliāq; genera, aeris, aquæ, terræ, figura est stola ista cum suis appendicibus. nam sicut hæc vna, ita tria dicta elementa vnius idē sunt, quandoquidē sub linea sita sunt, & mutationes recipiūt. & sicut ab hac, pēdent flores ac mala punica, sic ab aere quodammodo suspenduntur aqua terraq;, quādoquidē continentur ab eo. at epomida celi figurā esse certis coniecturis colligitur, primū ē duobus smaragdis rotūdis humeralibus, quos quidā existimāt typos solis lunaq;, alterius diurni, alterius nocturni fideris. sed propius ad veritatem accedit, per hos designari duo hemisphæria. sunt enim sicut hæc gēma ambo inter se paria, neutro crescēte decrescētēve secus quā in luna videtur. attestatur & color: smaragdo em̄ aspectus totius celi est similis. vnde factū est vt gēma vtrāq; sculperetur sex nominibus: quia vtrūq; hemisphærium, diuiso signifero circulo, sex signa cōplectitur. præterea in pectore xij. gemmæ discolorēs, ternæ distributæ in quatuor ordines. quid aliud subindicat quā ipsum signiferum circulum? nam & hic in quarto partes ē ternis signis constantes diuiditur, atq; ita horas anni cōfiscit, ver, æstatem, autūnum, hiemem, mutationes quatuor, quarum singulas tria signa determinant, sole illustrante hæc omnia iuxta certam, immotam verēq; diuinam rationem numeri. Quapropter hæc gēma dicto rationali sunt insertæ. constat enim sua ratio mutationibus anni ordinarijs: & quod mireris, tempestiuīs variationibus declaratur harum rerum sempiternitas. nec abhorret ab hac significatione varietas colorum in gemmis, ita vt nullus ex his sit alteri similis. Nam & circuli signa suum quodque colorem efficiunt in terris, aquis & aere horumq; accidentibus, atq; etiam in animalū stirpiumq; generibus omnibus. Quod autem rationale duplicatur, causam habet hanc. Duplex est ratio, altera in mundo, altera in natura hominis. In mundo illa incorporearum exemplariumq; idearum ratio, itēq; rerum visibilium, quæ sunt idearum imagines, & mundum hunc sensibilem cōficiunt. In homine autem ratio est intrinseca & prolatiua, quæ aliter dicitur oratio. illa ceu fons, hæc ceu riuus inde promanans. illius sedes est mens, huius

N 5

lingua

lingua & os, instrumentaq; vocis cætera. Voluit autem rationa-
le illud quadrangulum esse artifex, pulchrè subindicans, oportere
rationem, tum naturæ tum hominis incòcullam esse ac soli-
dam: quapropter ei duas supra dictas virtutes attribuit, reuelationem atq; veritatē. nam & naturæ ratio vera est reuelatoriaq;
omnium, & ea quæ in sapiēte est imago illius alterius, debet esse
verissima, & nihil cælare præ inuidia, quod quidē cognitu sit vti-
le. Quin & vniuscuiusq; nostrum tum oratio tum ratio his dua-
bus oranda est proprijs virtutibus, declaratione oratio, verita-
te interna ratio. decet enim mentem nullum mēdacium admi-
tere, orationem autem expeditē veritatem proferre declarareq;. Et
Nulla tamen est sermonis utilitas, si ab hoc discrepēt opera. Et
hoc est cur rationale pendet ab epomide & humeris, ne laxum
fluat, quod à dictis seiungi facta iniquū sit. Nam per humerum
significatur operatio. Hæc sunt quæ sub sacerdotali veste latent
æigmata. Cidaris autem pro diademate imponitur capiti, quia
quantisper sacerdos honore suo fungitur & ministerio, non so-
lū priuatis hominibus est eminētiōr, verū etiam cunctis re-
gibus. Huic præfigitur aurea lamina insignita quatuor literis,
per quas Entis nomen aiunt indicari, quādoquidem nihil potest
absq; inuocatione dei subsistere. nam huius bonitate fauēt, in-
tegritate sua fruuntur omnia. In hunc modum ornatus pontifex
ad sacra mittitur, vt quoties ritu patrio vota facturus est pro po-
pulo, totum mundum secum introducat sub figuris quas gestat,
aërem in stola, aquam in malis punicis, terrē in floribus, ignem
in cocco, cælū in epomide duobusq; smaragdis referentibus to-
tidem hemisphæria sculptura senorum signorū, item in rationa-
li pectus ornante quatuor ternarum gemmarū ordinibus, quod
rationis cuncta dispensantis repræsentat speciem. Necessarium
enim erat, vt sacerdos supplicaturus patri omnipotenti, aduoca-
tum adhiberet perfectissimum eius filium, ad impetrandam er-
ratorum veniam, & vberem in posterum gratiam. Fieri tamen
potest, vt sic quoq; doceatur dei cultor, si non conditore mundi,
saltem mundo ipso conari se dignū facere, cuius induitur ima-
gine: videlicet gestaminibus illum figurantibus admonitus, vt
quodam modo ex homine in naturam mundi transeat, & si fas
est dicere (fas est autē cū verum sit) paruus mundus fiat. Cæ-
terū extra vestibulum in primo aditu labrum erat aheneum,
non ex rudi materia, vt ferē sit, fabrefactū ab opifice, sed ex va-
sis iam ante expolitīs in vsum tamen alium, quæ mulieres mira-
animi

animi alacritate certatim benignèque contulerant, ne viris hac
parte viderētur cedere, æmulatione longè honestissima, qua da-
bant operam ne illis inferiores indicarentur in pietatis sancti-
tatisq; studio. Specula enim ad quæ formam curare solitæ fue-
rant, sponte nemine iubente Deo dicauerant, ceu primitias con-
iugalīs pudicitia pulchritudinisque animæ decentissimas. Hæc
ad se delata opifex in vnam massam cōfudit, ratus nihil inde ap-
tius posse confieri, quā labrum ex quo se lustrarent sacerdotes
templum ingressuri ad obeunda sua ministeria præsertim pedes
manusq; lauando, in signum vitæ inculpatæ, victusq; puri para-
ti bonis rationibus, non per illam asperam inuiamque viam vi-
tiorum, sed per regiam stratam minitāmque virtutibus, & dire-
ctissimam. Quasi diceret, Meminerit quisquis hinc se asperget,
huius vasis materiam fuisse specula, vt ipse quoque tanquam in
speculo contempletur mentem propriam: & si quid in ea vide-
rit turpitudinis, aut brutorum affectuum, aut voluptatis præ-
ter naturæ leges effervescentis, aut contrā mœsticiæ plus æquo
se deijcientis, aut metus declinantis à recto itinere, aut concu-
piscētiæ nitentis in viticium, id maturè curare studeat, & ger-
manæ sinceræque pulchritudinis rationem habeat. Nam quæ in
corpore laudatur, sita tum in membris bene dimensis pro sua
cuiusque portione, tum in colore decenti & habitudine, breuī
momento durat. At altera illa mēti propria, quæ constat opinio-
num virtutumq; concentu, non languescit vllō tempore, sed iu-
uenescit indies, colore veritatis tincta decentissimo, dictis cum
factis cōsentientibus, & à neutris discrepāte consilio. Postquam
autem propheta exemplar sacrati tabernaculi didicit, idque ho-
mines ingeniosos & ad præscripta exequēda idoneos perdocuit,
quomodo singula oporteat assabrè fieri: reliquum erat vt sacer-
dotes optaret, doceretq; quo ritu quibūsvē hostijs res diuina fa-
cienda sit. Itaq; fratri ex omnibus optimatibus selecto pontifi-
catus honorem tribuit eximium: filios illius constituit sacerdo-
tes, nō cognationis priuilegio, sed pietatis sanctitatisq;, quas in
his viris animaduenerat. Eius rei manifesta fides est, quod neu-
tri filio dignitatem hanc contulit, vtrumq; electurus, si propin-
quitatis rationē habuisset. Hos instituit de cōmuni totius gentis
sentētiā, iubētē oraculo, more nouo & memorabili. Ante omnia
fontanis aquis limpidissimis & vitæ vtilissimis eos abluir: dein-
de sacris vestibus induit, fratrem talari & epomide, ceu thorace re-
ferente mundi imaginem: fratris filios tunicis linteis & zonis ac
subligari

subligaribus illis ut expedit peragerent sacra ministeria. astrictis tunicarum finibus his, ne quid quod pudor cæleri postulat. oculos circumstantium offenderet, præsertim dum ascendunt ad altare aut descendunt, omniaque propere ac celeriter faciunt. Nisi enim tam accuratè præscriptus fuisset totus vestitus sacerdotalis propter incertos casus futuri temporis, quos præcaveri oportuit, non potuisset fieri in tanta celeritate ministerij, quin nudarentur aliquando, sacerdotibus decorum inter sacra servare non valentibus. Ut verò instruxit eos sacratis vestibus, sumpsit vnguentum suaueolentissimum, confectum arte vnguentaria: quo primum sudalia vasa, altare labrumque; perunxit aspersa sepietis: deinde tabernaculum & sacra vasa singula, arcam, candelabrum, thymiaterium, mensam, calices, phialas, ceteraque sacrificijs deferentia. Postremo adductum pontificem inunxit profuso largiter in caput eius sacro vngue. His ritè peractis iubet adduci vitulum & duos arietes. Vitulum ut offerret in remissionem peccatorum, subindicans cuius nato, etiam bono, vel ob hoc ipsum, quod natus sit, cognatum esse peccatum: propterea placandum esse Deū precibus & victimis, ne iratus seuiat. Arietum autem alterum qui adoleretur solidus auctori rerum omnium, cuius benignitate pro se quisque fruitur elementis omnibus, terra ad alimentum & domicilium, aqua in potum, lauacra navigationemque; aëre ad respirationem effectusque; sensum (nam horum instrumentum aër est) & ad horas annuas: igne quotidianum quidem ad cibos coquendos & calefactionem, cælesti verò ad lucem & res visibiles. alterum autem arietem mactavit ad absolutionem eorum qui sacrabantur purificationem, quem apertè consecrationis cognominavit, quod per hoc sacrificium initiarentur sacerdotes dei maximi optimi. eius sanguinis partem circum altare profudit, partem excepit phiala, eoque tinxit tria membra initiatorum, auriculam extremam, manum extremam, pedem extremum, hæc omnia dextra, significans virum perfectum debere purum esse sermone, opere tota vita, denique; sermonem enim audicus iudicat: manus significat opera, pes totius vitæ transitum. quoniam autem hæc singula extrema sunt & dextra, intelligendum est in his singulis requiri perfectum, & cupiditatem extremæ felicitatis & ultimæ, ad quam ceu ad scopum omnes vitæ actiones referendæ sunt. Primum igitur viniis victimæ quæ consecrationis appellatur, sanguine sincero has partes sacerdotum inunxit. deinde sumpsit ex eo quod circum altare profusum fuerat vel ex vnguento vel è victimis

victimis omnibus, eoque permixto sacerdotes aspersit, volens eos non solum externæ subdualisque sanctitatis fieri participes, verum etiam internæ, quadoquidem sacra facturi erant in adytis, in quibus omnia peruncta sacro vnguento fuerant. Deinde alijs quoque eæis victimis, tum pro sacerdotibus ipsis, tum pro senatu ac gente uniuersa, Moses fratrem introduxit in tabernaculum. erat is dies octauus à consecratione, huius festi ultimus: superiores enim vii. fratri filijsque; eius initiandis dari fuerant. Tum verò in loco sacro ut bonus præceptor docile discipulum ritus pontificios edocuit: post hæc ambo egressi protels ad cælum manibus, vota pro gente fecerunt, qualia proficisci par erat à mète sanctissima. quibus nondum peractis accidit insigne prodigiū. nam ex adytis, siue ætheris pars purissimi, siue aër naturaliter in ignem mutatus, emicuit, ut repente flamma prorumpens recta ferretur in altare, & quicquid superimpositum fuerat absumeret, opinor in argumentum manifestissimum præsentis diuinæ providentiæ. Decuit enim eximium donum conferri sacrarijs, non qualia sunt materiæ tractabiles hominibus, sed ignis essentiae purissimæ, ne iste qui in nostro vltu est altare attingeret, quo iam innumerae lordes contactæ fuerat. Admonetur enim non solum brutis animalibus, dum coquantur ad satietatem ventris miseri, verum etiam ad necandos ex insidijs homines, non tres quatuorve, sed interdum magnum numerum. Nam & classes integræ cum socijs naualibus insensæ sunt telis ignitis, & vrbes eadem arte peritæ coflagrarunt subsederuntque in cineres, ut ne vestigium quidem habitationis superfuerit. Hanc opinor ob causam ignis iste qui in vulgari vltu est tanquam cõtaminatus ablegatus fuit ab altari sanctissimo, & pro eo demissus cælesti ex æthere, ut esset discrimen inter sancta profanaque, & inter humana diuinaque. Conueniebat enim sacrificijs attribui naturam ignis incorruptiorem quam est hæc quæ seruit quotidianis vltibus. Cum autem necesse esset per singulos dies, præsertim festos iterari sacrificia multiplicarique propter multas variâque causas tum priuatas tum publicas, utpote in gente non minus religiosa quam populosa opus fuit etiam ædituorum multitudine ad sacra ministeria. Horum quoque mira & inuitata fuit electio. Vnam è duodecim tribubus præstantissimam delegit addito religioni præmio. Id ita gestum est. Cum Moses ascendisset montem proximum, ibique aliquot diebus colloqueretur cum deo sine arbitris, quidam inconstantes tanquam orbatu principe, absentiam eius verterunt in impietatis occasionem: obliq;

oblitiq; Dei veri, coeperunt amulari figmenta Aegyptia, factio
iuuēco aureo ad imitationem animalis eius regionis sacratissi-
mi: cui profana sacra faciebant, & choreas agebant inconditas,
hymnos concinendo lamentis similes, & expleti mero cōgemi-
narunt temulentiā, vino pariter furentes ac insania, pernōctan-
do in comessationibus, oblectandōque se factis pessimis, ignari
vltionis imminētis quam prouocabant sua malicia, & excaca-
ti sui affectibus. Vbi verō clamores castiores ut in turba cele-
britatēq; longē latēque audiebatur, adeo ut ad montis cacumen
peruenirent, percussus aures Moses harebat ut amator dei simul
& hominū, nec discedere sustinens à diuino colloquio quo pri-
uatim honoratus fuerat, nec despiciere plebē misere tumultuan-
tem per principis absentiam. sentiebat enim tumultum, vocibus
confusus & inarticulatis indicatibus perturbationes animi, pra-
sertim sagaci prudentiq; homini, facili intelligenē hanc esse de-
bacchationem publicam per vinolentiam non abstinentium ab
iniurijs. itaq; diu huc illucq; incertus distrahebatur. sed oracu-
lum dubitationem exemit his verbis: I descende celeriter, popu-
lus ad impietatem prolapsus est, iuuenū manu factum adorans
pro numine & victimas ei sacrificas oblitus omnium quē haec-
nus vel vidit vel audiuit, & totius pietatis atq; religionis acceptę
à maioribus. ille stupefactus cum non posset non credere oracu-
lo, tanquam sequester & arbiter, non statim resiliit, sed prius de-
precabatur pro populo suppliciter orans peccati veniam: deinde
placato rege omnipotente reuertebatur mixta gaudio tristitia.
Gaudebat enim deum non repulisse suam supplicationem, con-
tristatus autē fuerat, quod iniquissime ferret patrias leges deter-
lictas à populo. Vbi verō castra introgressus vidit repentē muta-
tos ritus & figmenta recepta pro veritate, non omnes tamen in-
fectos eius mali contagio, sed superesse quosdam sanos quibus
talita displiceāt, volens discernere incorruptos ab insanabilibus,
& videre num qui reuertantur ad pœnitentiam, per praconem
populum monuit edicto, cuius indicio tum pios tum impios ma-
nifestē cognosceret. Verba edicti fuerūt hac: Si quis est dominus,
veniat ad me: breuia sanē, sed magnam vim continentia: per-
inde ac si diceret: Si quis nihil manufactum, nihil creatum ha-
bet pro deo, sed vnum rerum dominum, ad me veniat. Itaque
alii qui Aegyptiacum typhum prætulerant, edictum contem-
pserunt. Alij fortasse metu pœnē non ausi sunt propius accedere,
siue Mosen timentes, siue seditionem populi. Soler enim vulgus

sæuire

sæuire in differentes à sua dementia. Sola ex omnibus Leuiti-
catibus audito pracone tanquam ex composito accurrit pro-
pere, pedum celeritate indicans alacritatem animi, & quanto
affectu pietatem coleret. Quos vbi vidit moyses certatim ad se
concurrere: Statim apparebit, inquit, num eadem animis inest
alacritas, quæ corporibus. Sumite gladios, cædite mille supplicia
meritos, qui vero deo relicto falsos sibi fecerūt, indito corrup-
tibilibus creatisq; essentij incorruptibilis illius increatiq; nomi-
nem non cognatis non amicis parcite, amicitiam ac cognationem
astimādō sanctitate proborum hominum. Vix ea dixerat, cum
illi exasperati & infensi sceleri iam inde à principio ruentes in
eandem interemerunt ad tria milia virorum coniunctissimorum
antea. Quorum cadauera medio foro iacentia plebs videns in-
doluit, simulq; metuens vlticem iram adhuc feruidam, statim,
resipuit. Tum Moses publicē laudata horum fortitudine, hono-
rem eis decreuit perpetuum, conuenientem facinori præclaris-
simo. Decebat enim, ut qui in honorem Dei vltro arma sumps-
rant, & impios momento debellauerant, præmium acciperent
ipsius cultum ac ceremonias. Quoniam autem non vnus ordo
est sacrorum hominum, sed alij tractant preces, victima, sa-
crāq; cætera, & vsq; adyta procedunt: alij nihil horum permit-
titur, tantum noctu interdūque curant templum & custodiunt
eius sacram supellectilem, quos nōnulli vocant ædituos: quæ sæ-
pe aliās multarum calamitatum causa fuit de primatu cōtentio,
hic quoque inualuit, ædituis in sacerdotes conspirantibus, & il-
lorum dignitatem sibi vltro usurpare conantibus: id quod facile suc-
cessurum sperabant, cum ipsi in tantum superarent eos numero.
& ne viderēt priuatæ seruire cupiditati, antiquissimam ē x r r.
tribus in partes suas pertraxerūt, quā multi familiares seque-
bantur, ut habentem prærogatiuam generis. Sensit Moses hanc
conspirationem cōtra se tēdere, quia fratrem pontificē oraculi in-
fusu designauerat. id factū non caruit calūnia, quasi prætextu ora-
culi plus valuisset domestica gratia quā utilitas publica: quod,
ut erat, visum est indignissimum, nō solum in dubium reuocari
fidem approbatam tot celestib. prodigijs, verum & de religione
ambigi, quæ fucatis etiam hominibus solet veritatis confessio-
nem exprimere. Veritas enim à deo non seiungitur. proinde sa-
peruacaneum ratus eos prolixa oratione beneficiorum accepto-
rum commonefacere, quos iam aduersariorum criminatio-
nis præoccupatos animaduertat: deum exorauit ut euidenti

signo

signo declararet, sinceram incorruptamque fuisse electionem pontificis. ille iussit eum xi. virgas, pares tribuū numero, inscribere nominibus philarchorum vndecim, duodecimamque pontificis fratris sui nomine, deinde inferre adytis. fecit iussa vates, intētus in exitum. postera die monitus oraculo, in præsencia totius populi, deprompsit virgas, ceteras nil mutatas, eam autē quam nomine pontificis inscripserat, ostento nouo conspicuam. nam hæc mirifice tota quanta erat, frondes fructusque protulit. erāt autem nuce, diuersa natura ab alijs fructibus, nam in plerisque, vt vua, oliua, malis, aliud est semen, aliud id quo vescimur. quæ discernuntur locis etiam. externa pars vesca est, semen intus includitur. in nuce semen ipsum estur, & vtrunque in vnā speciem confusum vno loco intimo clauditur, munito duplici tegmine, crasso primum putamine, dein ligneo cortice, vt apte per hanc figurā perfectā virtus possit intelligi, sicut enim in nuce idem est finis & principium, inquantū semen initium, inquantum fructus finis, sic & in virtutibus. Vna quæque & finis est & principium. principium quia non aliunde quam ex seipsa oritur: finis quia vita tendit ad eam naturaliter. præter hanc causam affertur alia manifestior. Nucis extremū putamen est amarum, ligneus cortex interior est austerus & solidus: quo fit vt fructus non sit in promptu clausus vtroque munimine. hac figura docetur anima exercens se in virtutis stadio, esse opus laboribus. Labor autem durus & difficilis, vnde felicitas prouenit: quapropter perdurandum est. Nam qui fugit laborem, fugit felicitatem: ediuerso qui fortiter patieturque difficultates tolerat, ad beatitudinem properat. Nam fieri non potest. vt homo delicatus & effeminatus animo, corpore quoque labefactato quotidianis voluptatibus, virtuti domicilium præbeat. Cui nisi contingat pro dignitate tractatio, primum denūciat se migraturam ad illum summum rectorum rationum principem: mox si nihil proficit, confert se quò trahitur suo pte desiderio. Imò si verum facendum est, sacer ille virtutum chorus, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, iusticiæque, vltro sibi quarit quos exerceat, præsertim eos qui tetricam duramque vitam complectuntur, coniunctam cum patientia continentiaque simplicitate frugalitatemque contentam: quibus artibus pars nostri præcipua, scilicet ratio, sanitatem tuetur bonamque habitudinem, superatis molestis obicibus corporeis: quales sunt temulentia, cupediarum liguritiones, libidines, & id genus cupiditates insatiabiles, tantū solertiæ detrahentes quantū addunt carnibus.

fertur

fertur etiam è vernis arboribus prima florere amygdalus propter arborum fructuum prænunciās, & postrema omnium amittere folia, ætate ferens diutissimè saluo virore frondiū, vtroque modo figuram sacerdotalis tribus referens, subindicansque hanc primam & vltimā vigere in humano genere, duraturam donec visum fuerit deo nostrū genus reuocare ad vernam renascentiā, sublata inuidiosa cupiditate, fonte malorum omnium. Quoniam igitur diximus, oportere absoluto principi adesse quatuor res, regnum, legum ferendarum facultatem, sacerdotium, prophetiamque, vt tanquam legislator veter ac iubeat, tanquam sacerdos non solū humana, sed & diuina administret negocia, tanquam propheta quicquid intellectu non percipit discat ex oraculis: iamque de tribus primis disseruimus, & ostēdimus Moſen fuisse optimum regem, legislatorem, pontificem, nūc postremam aggredior, declaraturus eum fuisse & prophetam probatissimum. Nec ignoro pondus oraculorum habere quicquid scriptum est in eius voluminibus, recensebo tamen magis propria, vbi prius distinxero, quædam oracula ex persona dei proferri per diuinum interpretem, quædam esse responsa scitanti reddita, quædam pronuntiari ex persona Moſis afflati numine. Quæ primi generis sunt, tota præ se ferunt virtutes dei, clemētiā & beneficentiā, per quas omnes homines ad honestatem instruit, præcipue verò cultores suos quibus ad felicitatem viam aperit. Secundū genus mixtum est è verbis rogantis propheta & respondentis numinis. Tertiū legislatoris est proprium, donati à deo vi præſagienti prædicendique futura. Primi generis seponuntur nunc, cum sint maiora quam vt satis laudari queant ab homine, quorū laudi vix tota natura sufficiat, & alioquin efferuntur per interpretationem. differunt autem inter se prophetia & interpretatio. De secundo mox conabor dicere, subiuncturus & tertium, in quo appareat vatis diuinitas, propter quam propriè propheta nuncupatur. incipiemus autē promissa representare hoc modo. In quatuor locis leges feruntur per rogationē responſionemque, mixtæ ex verbis afflati propheta deum consulētis, & responſo ipsius patris celestis. Primū quando non solum Moſen omnium sanctissimum & amantissimum dei, verū etiam quemuis medio-criter pium exasperare potuit quidam è dissimili genere natus hybrida, patre Aegyptio, matre Iudæa, qui fastidito ritu materno declinauit ad impietatem Aegyptiacam, contemptor celestis numinis. Soli enim propemodū ex omnibus gentibus Aegyptij

ptij cælo terram opposuerunt amulum, hanc diuinis colentes honoribus, illud nulla veneratione dignitati eximia, quasi regni extremitas præferenda esset regiæ. Nam in mundo cælum est regia sacratissima, terra verò extremitas regni, per seipsam quidem non contemnenda, sed tamen haud conferenda cum æthere, à quo tantum à tergo relinquitur, quantum tenebræ à lumine, nox à die, corruptio ab incorruptibilitate, mortalis à numine. nam quia non compluitur eorum regio sicut alia, solita quotannis inundari à restagnante flumine, opinione sua Nilum consecrant Aegyptij, vt cæli æmulum, & regionem suam magnopere prædicant. proinde ille promiscui generis homo, dum iuratur cum quodam ex sacerdotali doctōq; genere, impotenter iratus, & agitatus impietate Aegyptiaca, à terra in cælū extendit contumaciam, execrabili scelestā pollutāque tum animatum lingua voceq; ausus miserimus eum execrari, quem ne honoris quidem gratia fas est nominari ab omnibus, sed solis optimis & purificatis hominibus. Quapropter miratus amentiam perditam & immanē audaciam, quamuis effervescente generosa indignatione cuperet manu sua scelestū cōficere, tamen veritus est ne is ad hunc modū leuiore quā pro merito defungeretur supplicio. parem enim tantæ impietati pœnam homo inuenire non potuisset. cū enim contemptor dei nec parentes veneretur, nec patriam, nec benemeritos, hic non contentus neglexisse religionem, & vsq; ad execrationē prorumpēs, nihil sibi ad summam impietatem fecit reliquū, nam maledictū præ execratione crimen est leuius. Verū lingua morbus & effrene os cū ministrant nefariæ dementiæ, proculdubio prodigiosum aliquod scelus perpetrāt. o homo, execratur deū aliquis? quem igitur alium deum ad execrationem inuocat? nōne hūc ipsum cōtra ipsum? apage istas profanas cogitationes & sacrilegas. purgetur anima misera tali voce cōtaminata, in quā auditu sensu cæco impigrit fieri ne potuit, vt lingua ad tam impiam vocem prolatam nō sit tacta paralyti, ac ne aures quidē audituri obturatae sint, nisi forte vltioni prospectū est & iusticiæ, quod ad exempla vitæ pertineat non cælari quicquid insigniter præminet & in benefactis & in maleficijs, vt alteri præmium contingat alteri supplicium, ideo propheta iussit hunc vincitum seruari in carcere: ipse deum supplex orauit daret veniam oculis auribusq; non sponte pollutis visu audituq; nefario: simulq; rogauit quid oporteat pati inuentorem sceleris nefandi & inauditi ad eam diem. Ille iussit eum

eum lapidari, ideo sicut opinor saxis plectendum pronuncians quod animam haberet duram & faxeam, vtque manibus torius gentis vltionis auidæ sumeretur supplicium. Nec enim poterant aliter quā eminus ferire tot milia. post exactas pœnas à nefario capite, noua lex scripta est & tūc primū relata in tabulas, vt ferē nouis morbis quærantur noua remedia. verba legis sunt hæc. Quisquis execratus fuerit deum, peccato obnoxius esto. Quisquis autem nominauerit nomen domini, capitalis esto. & dictum bene vir sapientissimē. solus meram hausisti sapientiā. nominare grauius credidisti quā execrari. Nō enim extenuares crimen grauisimum, tractans id clementius. Itaque videtur nunc deum non illum primum & ingentem mundi conditorem dicere, sed eos qui oppidatim colebantur. Nam hi quoque sic vocantur falso nomine, cū sint pictorum fictorumque operata suas artes ostentantium. signorum enim statuarumque huiusmodi plenus fuit totus orbis habitabilis: à quibus abstinere oportet maledictionem, ne quis Moysis discipulus asuescat vlllo modo appellationem dei contemnere. semper enim amabilis est ac plausibilis. Quod si quis non dico blasphemauerit hominum deorumque dominum, sed ausus fuerit vel nomen eius intempestiuē promere, noxam luat capite. Quandoquidē ne mortalium quidem parentum nomina proferunt ijs quibus cordi est pietas, sed omisissis propriis honoris gratia, vtuntur naturalibus, patrem appellantes matremq; i atq; ita profitentur accepta immensa beneficia simulq; suā gratitudinē. Quomodo igitur merentur veniā qui temere abutūtur sanctissimo dei nomine tantum ad explendum sermonem non aliter quā profanis vocibus? Post honorem autē creatori habitū propheta diem sacratū septimū veneratus est, cuius eximiā pulchritudinē cernebat acutioribus oculis, expressam cælo mundoq; vniuerso, ipsa natura præferente eius simulacrum. inueniebat enim ante omnia matre carere hunc numerum, expertem feminini generis, è solo patre satum absque semine, & absque partu genitū. animaduertit præterea septimanam semper virginem, nec è matre natam, nec matrem ipsam, nec è corruptione oriundam, nec ipsam corruptibilem: deniq; intellexit hanc esse mundi natalem, cælo terraq; festā & omnibus terrestribus, exhilaratē cuncta concinnissimo septenario. Hæc ob rem ille maximus Moyses æquū censuit vt omnes ascripti eius ciuitati, ius naturæ sequentes, celebrarent hunc diem otio festisq; hilaritatibus, intermissis laboribus

ribus & opificijs quæstuarijs negotijsq; victum parantibus, ablegata etiam tantisper ceu per inducias sollicitudine anxia, vt vacarent non ludicris (sicut quidam) ridendisq; spectaculis mimmorum saltatorũq; quæ insanũ vulgus amat perditæ, & per præcipuos sensus visum auditũq; captiuat animam suopre ingenio liberam ac dominã: sed soli philosophiæ, nõ isti cuius compendium profitentur captatores sophistiæ, venales tanquam in foro proponendo sermones opinionesq; qui philosophia cõtra philosophiam (ô terra, ô sol) abutuntur perpetuò, nec pudet: sed veræ inquam philosophiæ quæ constat ex his tribus, consilij discretis factisq; in vnã speciem coaptatis, vt quæsitæ fruuntur felicitate. Hoc præcepto posthabito quidam recenti etiam tũ oraculi de sacro sabbato, proditi memoria, quod deus ipse visibili voce oculis magis quàm auribus ingesserat, per media castra lignatum exiuit, nõ ignarus omnes in tentorijs quiescere, moxq; in vetito deprehensus est. Quidam enim per otium extra portam progressi, vt in loco puro quietoq; vacarent precibus, viso nefario spectaculo, intetum fasci componendo lignatorem occisuri erant præ ira, nisi cõmotos ab impetu reuocasset hæc reputatio, animaduersionem in huiusmodi peccata non esse priuati iuris, sed pertinere ad magistratus publicos ipsosq; principes, ne indicta causa indemnatusq; periret, alioquin reus manifestarij criminis, religione quoque diei verante eadem vel iustissimã, ideo maluerunt cõprehensum hominem adducere ad principem & sacerdotum consistorium, confluyente ad rem cognoscendã vniuerso populo, mos enim erat certis temporibus, præcipuè sabbatis, vt ante dixi, operam dare studio sapientiæ, principe doctoris vice fungente, præmonstranteq; officia, subditis autem in honestate proficientibus, & mores vitamq; corrigentibus. Quæ consuetudo à maioribus per manus accepta hodiẽq; durat apud Iudæos, tempore illo dicato eruditioni contemplationiq; rerum naturalium, nam destinata oppidatim sacris preceationibus loca, quæ prosequas vulgus nominat, quid aliud sunt quàm scholæ, in quibus prudentia, fortitudo, temperantia, iusticia, pietas, sanctitas, omnisq; virtus discitur, quæcumq; ad humana diuinãq; negotia requiritur. Cæterum eo die non vltra vincula sauitum est in hominem impium. At Moyses de pleetendo quem norat commeruissæ mortem dubius, & genus supplicij dignum ignorans, inuisibili animo ad inuisibile tribunal se contulit, vbi iam antecognitam causam decretum fuerat ab omniscio iudice, qui pronuncia

nunciavit morte mulctandũ obruendumq; lapidibus, quandoquidem & huius mens sicut prioris in surdum lapidem obdueruat, prolapsi ad impietate extremam, cõplexam penè omnia violati sabbati crimina. quamobrem? quia non solum fordida fabrilesq; sed ceteræ quoq; artes & occupationes tunc sunt prohibita, præsertim quæ ad parandum victũ attinẽt, aut per ignem fiunt, aut per instrumenta non sine igne confecta. ideo sæpe interdicatur ne quis ignẽ accendat sabbato, vt cessante causa principali & antiquissima cessent effectus eius etiam. Sunt autem ligna ignis materia, vt lignator & qui accendit ignem in eadem culpa hæreant: atq; ita geminetur noxa, tum quia fit opus dum lex iubet quiescere, tum quia fomites ignis comportatur, vnde præbetur opificijs occasio. Hæc duo responsa continent pœnas fontibus inflatas ex arbitrio cælestis numinis cõsulti super talibus negotijs. Sunt & alia duo, ad diuersam speciẽ pertinentia, alterum de successione hæreditaria, alterũ de sacrificio non tempestiuẽ vt videbatur oblato. de hoc prius dicetur. Moyses primũ anni mensem facit eum qui in vernum æquinoctiũ incidit, non sicut quidam qui præcedentibus id honoris tribuunt, non obseruato naturæ beneficio. tunc enim maturefcunt segetes ad victũ necessaria: arborum verò sætus pubescunt recens editi, secũdis mensis inferendi. sine tritico hordeo ceterisq; similibus frugibus non viuunt: sine vino & oleo fructibusq; arboreis quædam gentes ætatem producant in annos plurimos. Eius mensis die quartadecima, sub ipsum tempus quo luna suum orbem solet cõplere lumine, celebratur migrationis publica festiuitas quã Chaldaicè Pasca nominant: quo tempore nõ vt aliàs plebeij homines victimas adducunt ad altare mactandas à sacerdotibus, sed iubente lege tota gens sacrificat, dum pro se quisque mactat hostiam suis manibus. Tunc vniuerso populo cõcelebrante lætas epulas, dum quisq; se gerit pro sacerdote, nonnulli occupati lachrymis, gemitibus luctuq; domestico propter desideratos nuper defunctos necessarios, premebantur gemina tristitia, noua super veterem accedente, quod orbatu suis affectibus cogeretur etiam carere voluptate honoreq; totius gẽtis publico, quia nec ablui nec aspergi lustralibus aquis fas erat illo tempore, prius quàm veniret luctui præstinus lege terminus. Hi post festum mœsti accesserunt principem, narraueruntq; suum infortunium habere se funestas domos recenti cognatorum obitu, occupatos luctu necessario, non potuisse frui sacris pascalibus. addiderunt

preces, ne posthaberentur cæteris, neque pœnas darent ea lamita-
tis domestica, digna potius misericordia, alioqui se posse inui-
dere defunctis qui potiore conditione fato cesserint, se viuos
mori & sentire suam perniciem. His auditis animaduertit &
postulationem non absurdam, & excusationem sacrificij præ-
termissi idoneam, & casum ipsum dignum miseratione. Ambige-
bat tamen incertus consilij, & tanquã in balance nutans nunc in
hanc partem nunc in illam procliuor, cū hinc fusi pondus obri-
neret misericordia cū iusticia, illinc præcellere videretur lex de
paschali sacrificio, primi mensis quartadecimã diem ei præsti-
tuens, itaq; inter assensum & renutū pendēs ad supplicationem
se vertit, ut ipse deus oraculo decerneret. Qui exaudito vate non
in præsens tantū respondit, sed quod pro lege foret postea, quo-
ties aliquid simile accideret. Cōprehensi sunt ea lege illi quoq;
si qui eius gentis alij de causis non potuerūt ad sacrū id occur-
rere. Fuit autem hæc oraculi sententia. Luctus in cognatorum
obitu dolor necessarius nō imputatur pro peccato. Attamen ad
certum tempus à templo arceantur lugentes, quo non pater adi-
tus nisi immunibus ab omni inquinamento tum fortuito tum
voluntario, post terminum luctus pro se quisq; sacrificet, ne vi-
ui habeatur pro mortuis, cū igitur sint posteriores, postero men-
se die quartadecima sacrificent ritu quo priores, & eodē modo
absument hostiam, idem ius esto his qui non ob luctū sed lon-
ginq; peregrinationis ergō cum cæteris suæ gentis homini-
bus non sacrificauerunt, nam ne eorum quidem qui aut in lon-
ginquis terris habitant, aut longius peregrinantur, vllum est
peccatum, cur priuari debeant honore cōmuni cū cæteris, præ-
sertim cū vna regio gentem tam populosam non capiat, mis-
sis in multa loca colonijs. Hactenus de his qui ob aliquem ca-
sum à celebrando cū cæteris paschate prohibiti, vel serius offi-
cium necessariū faciunt, nunc transeo ad postremam legem de
successione hæreditaria, & percontatione responsioneq; mixtam
similiter. Erat quidam nomine Salpaath, vir probus, & tribu nō
obscura natus, is quinq; deterioris sexus liberos genuit, nullam
verò prolem masculam, puellæ post obitum patris veritæ ne pa-
terno agello exciderent, quia maribus agri diuisi fuerant, reue-
renter adierunt principem, non tam de possessione sollicitæ, quã
nomen dignitatēq; sui patris conservare cupientes, hæ sic lo-
cutæ sunt. Pater noster obiit, non seditione absumptus, ut multi
alij, sed fato raptus cū priuatam vitam ageret procul negotijs,
nulla

nulla ipsius culpa factum est quod caruit mascula sobole, adsu-
mus igitur pupillæ ut videretur, re vera tamen te loco parentis ha-
bituræ, nam legitimus princeps nō minus quã pater curat sub-
ditos, ille miratus prudentiã virginū, & pietatem erga parentē,
suspendit sententiã respectu legis quæ solis viris agros diuidit,
præmium laborū militariū, nam mulieribus cum natura immu-
nitatem ab his tribuat, non admittit eas ad præmia. Ergo hanc
quoque causam ut ambiguam ad deum retulit, quem sciebat so-
lum veracibus incorruptisq; iudicijs etiam in parvis cōtrouer-
sijs ostendere suam veritatem & iusticiam. Tum ille rerum con-
ditor, mundi pater, terræ, cælo, mari, aëri, rebusq; in his conten-
tis imperans, princeps deorum & hominum, non est designatus
respondere puellis patre orbatis. Respondens autem plus quàm
iudicis officio functus est ille elementissimus cūcta replens sua
beneficentia. Laudauit enim virgines, ô domine, te verò quis sa-
tis laudauerit? quo ore? qua lingua? quibus vocis instrumentis?
qua mente aut anima? stella si in vnum chorū conuenirent,
possent ne tuas laudes pro merito canere? totum cælum si in vo-
cem abeat, poterit ne vel partem tuarum virtutum edisserere?
Aequum postulant, inquit, filiæ Salpaath. Hæc laus quãta sit deo
testante, quis non videt? Adeste nunc vos arrogantes, quos in flat
felicitas, qui ceruicem supra naturam attollitis, & adducitis su-
percilia, qui mulierum viduitatem ridetis miseram, & pupillorū
orbitatem miseriorem etiam existimatis. videte quod hi vestra
opinionē infelices & humiles non postremo loco habentur
apud deum, cuius imperij vilissimæ partes sunt regna ista pas-
sim per orbem dispersa: quandoquidem totus terræ ambitus est
diuini operis extremitas, considerate inquam hæc, & doctrinam
necessariam accipite. At Mōses laudata postulatione virginum,
ne has quidem inhonoratas reliquit, nec tamen æquauit viris
bellatoribus: sed his agros debita ob virtutem præmia reddidit,
puellis verò gratiam non præmium, quod etiam verbis decla-
rauit manifestissimè, donum hanc rem appellans non retribu-
tionem: quorum alterum est debitum, alterum gratificatio. Cæ-
terum vbi virginibus pupillis satisfactū est ex oraculo, addidit
princeps generalem legem de hæreditatibus, primū filios hæ-
redes paternorum bonorum instituens, deinde filias si desint
filij: quas vult hæreditatem habere, ut ornamentum externum,
non ut possessionem propriam. Aliud est enim quod ut propriū
attribuitur, aliud quod tantum ad ornamentum absque iure

proprietatis conceditur. Post filias tercio loco fratres ad hereditatem vocat, quarto patruos, subindicans etiam patres fieri posse heredes filiorum. Stultum enim foret credere, patruo concedi hereditatem fratris filij vt patris cognato, ipsi vero patri eam auferri. Verum quia lex naturae iubet filios parētibz heredes succedere, non parentes filijs, hoc vt ominosum & pijs votis contrarium tacuit: ne pater materque viderentur lucrari ex immaturis filiorum mortibus & luctu inconsolabili: oblique tamē ipsos vocauit ad ius quod permittit patruis, vt & decorum seruaretur, & bona manerent in familia, post patruos quintus locus est cognatorum, vt quisque est sanguine proximus. His non temerē dictis de hereditatis iure promiscuo, nunc subiungā oracula per ipsum prophetam numine correptum edita, sicut iam ante sum pollicitus. Cœpit autem tunc primum inspirari cœlitus, cum tota gens spem melioris fortunæ cœcepit, de cōmuni cōsensu multis milibus ex Aegypto in Syriā in nouas colonias demigrantibus. Viri enim pariter ac mulieres per inuias vastasque solitudines peruenierant ad mare quod rubrum dicitur. ibi hærebāt inopes consilij, cum nec naues præsto essent ad traiectionem, nec tutum videre tur reuerti per eādem viam. in hoc rerum statu maior malis vis incubuit. nā rex Aegypti cum haud contemnendis copijs equestribus pedestribusque persequeretur, vt animaduerneret in terractos ē profectioe, quam prodigijs manifestis territus permiserat. Sed satis apparuit nihil esse in sceleratis hominibus constantiæ, velut in bilance leui momento in diuersum proclinantibus. Sic intercepti inter mare & hostes de salute desperauerant, alij necem miserabilem expectantes vt finem malorum, alij censentes satius elemento naturæ se committere, & in mare se proijcere, quam perferre hostiū insultationes atque ludibria. iamque grauati sarcinis stabant in littore, vt quā primum viderēt hostem accurrere, desidentes mergerentur facilius: ac ne mortem quidem expedire poterant. At propheta vidēs vniuersum populum præ metu interclusum nō aliter quam pisces cinctos retibus, extra se raptus repletusque numine hoc oraculum edidit. Non sine causa trepidatis instante tāto periculo, à fronte mari vasti clausi carēte nauigijs quæ fugam possent adiuuare, à tergo verò proximi hostibus denso agmine vrgentibus. Quō te veritas? quō defleat? ex improuiso infestāt nos omnia, terra, mare, homines, elementa naturæ. Estote tamen bono animo, nolite deficere, estote imperterriti, expectate diuinitus inuictū auxiliū, quod iam iam

iam iam ultro aderit, protecturum vos inuisibiliter. Experti estis & antea saepe opem eius præsentaneam, quā nunc quoque venire video, laqueos iniectionē aduersariorū ceruicibus. Hæceos in mare protudit, illi more plumbi ad fundum feruntur præcipites. Vobis videtur adhuc viuere, ego mortuos video: quod spectaculum vobis quoque cōtinget hodie. Hæc ille cecinit præter spem omnium: moxque euentus fidem adstruxit oraculo. Deus enim potētia sua prædictionem ratam habuit, vix credibili & fabulis simili prodigio. Mare diruptum est, aquæ secesserunt, confluerūtque in abrupto vtrinque latere quasi muris firmissimi. in medio rectam viam aperuit diuina magnificētia, diuidentem vndas ad præbendum iter ceu congelatas, tota gente securē mare traiciente pedibus, tanquā per siccam semitam, aut pauiētum constratum silice. induruerat enim sabulū, concretum ē suis minutijs. huc accessit impetus hostium se inuehentiū & in suam ruentium perniciem: nubis extremum agmen protegētis subsidium, emicātē inde ignea numinis effigie: maris paulo ante scissi refluxus, viæ siccatae repentina inundatio, hostium internecio, & à parietibus illis qui ex aquis confluerant oppressio. fluctibus in viam tanquā in vallē confluentibus: & in super cladis ostentatio fluitantibus cadaueribus quæ totam maris superficiem texerant: postremo tempestas procellosa quæ in litus aduersum eiecit enectorum cumulos, quo magis seruati salutem suam agnoscerent, non solum euadendo pericula, verum etiam spectando inimicos deletos ope diuina sine humanis viribus. quam obrem propheta mentis hymnis celebrauit authorem tanti beneficii. distributa enim tota gente in duos choros, alterū virorum, alterum mulierum, ipse viris carmen præiuit, sororem dedit præcætricem forminis, vt hymnos in parentem conditorēque alternis canerent versibus, non discrepante à moribus carmine, dum certatim canunt suis vicibus, & carmen miscetur ē sonis acutis atque grauibz. nam virorum voces graues sunt, acutæ mulierum, vnde temperamentum sit commensurata suauiterque coaptata melodiz. Vt autē tot milia hymnum eundem ore vno concinerēt, in causa fuerunt illa prodigiosa miracula, de quibus paulo ante mentionē fecimus. propter quæ propheta gaudens vnā cum gaudente populo, & latitiam intra se non continens, exorsus est canticum. id populus audiens, in duos choros secessit, & canentem imitatus est. Hoc fuit prophetiæ Moſis principium & quasi promissum. Secundum eius oraculum fuit de cibo re cum primis

necessaria: quem terra negante vtpote sterili, cælû depleuit: idq; non semel, sed per annos quadraginta, quotidie sub aurorâ decedente ex æthere cum rore quadam milij similitudine. Quo cibo viso Moses iussit colligere sic diuinitus præmonitos. Credendum est & fidendum deo, cuius experti sumus tot spe maiora beneficia. nemo hunc cibum reponat recondatve. nemo quicquam ex eo relinquat in crastinum. His auditis quidam nondum in pietate confirmati, rati fortasse hanc adhortationem principis magis quàm oraculum, in crastinum partem seruauerunt. ea putrefacta primùm tota castra foetore compleuit, deinde amplius corrupta, protulit vermiculos. quod vbi vidit Moses non immerito in contumaces excauit. Qui enim non irasci poterat, animaduertens post tot prodigia iuxta humanam rationem vix credibilia, tam facile perpetrata diuinitus, esse qui non modo dubitent de diuina prouidentia, verùm etiam nullâ prorsus fiduciam in ea collocent. Ceterum pater omnipotens duobus euidentissimis argumentis commendauit prophetæ vaticinium: altero confestim per corruptionem foetoremq; reliquiarum & mutatione in vermes animal vilissimum: altero verò paulò post. Sæper enim quicquid supererat post collecta populariter, radijs solaribus liquefactum dissoluebatur absumebaturq;. Nec ita multo post prodidit aliud oraculû de sacrosancto sabbato. cum enim is dies haberet à natura priuilegiû, non solum ex quo mundi natalis factus est, verum etiâ ante creatum mundû sensibilis, nesciebât hoc homines, fortasse propter multas clades acceptas diluuijs & incendijs interrupta memoria per manus à maioribus tradi solita. eâ rem iam obscuratâ ille declarauit oraculo, mox euidenti prodigio cõprobatam in hunc modû. præcedentibus diebus depluerat minus alimentorum, deinde duplum vna die: & quod prioribus supererat liquecebat in humore inutilem: tunc verò incorruptum permanebat. His nuncijs simulq; cõspectis Moses stupefactus, nō tam cõiecturis quàm diuino monitu edoctus est de sabbato, quamuis etiâ coniecturæ tales cognatione quandam haberet cum prophetia. mens enim nunquâ tam bene conijceret, nisi deduceretur ad veritatē diuino spiritu. id miraculû eo fuit euidentius, quod præter duplicatam cibi mensuram, & eius incorruptionem insolitam, vtrunque hoc incidebat in diem sextum ab eo quo primû pluuere cœperat, videlicet in proximû à mox secuturo septimo. ex qua supputatione deprehenditur, seruati esse in mundi creatione & in cælesti demerso eundem ordinem, nam &

hoc

hoc & illa inceptit à primo è sex profectis diebus. est autē vtrunque opus alteri simile. Scut enim mundus è nihilo creatus & absolutus est: sic elementis præsentis necessitati seruientibus, aer in terrâ vicem succedens alimenta nullo labore quæsitâ copiose sugessit hominibus non valentibus parare sibi victum in solitudine. tunc tertium oraculum vates protulit mirificû, quando prædixit cælestis cibi pluuiam cessaturam die septimo, ac ne micam quidem casuram eo tempore: nec aliter euenit. cum enim postridie quàm præmoniti fuerant, quidâ è mobili vulgo ad colligendum extra castra prodissent, reuersi sunt vacui, damnâtes suam incredulitatem, prophetam autem prædicantes veracem, diuinum, & solum futuri præscium. Hæc sunt quæ de cælesti comœatu præmonuit ipse dei spiritu monitus. Quæ autem prodidit postea, ad præcepta magis pertinere videntur quàm ad oracula, & in his vnum de maximo delicto gentis in religione patriæ, sicut ante diximus, quando fabrefacto iuuenço ad exemplar typhi Aegyptiaci, choreas agitabant, exstructisq; aris mactabant, victimas, obliiti veri numinis & pietatis acceptæ à maioribus, & non mediocribus incrementis auctæ vsque ad illa tempora. Id verò Moses tulit indignissimè: primùm repente cæcatum esse totum populum, qui paulò ante perspicacior sapientiorque fuerat omnibus alijs gentibus: deinde vanissimam fabulam potuisse tantam lucem veritatis extinguere, quæ nec solis nec vniuersorum siderum obscurari potest deliquio. Contenta est enim proprio splendore intelligibili & incorporeo, ad quem collatus iste sensibilis, perinde superatur ac nox cum die composita. Hæc ob causas propheta iam multum sui dissimilis cursu prorumpit in medium, & vultu menteq; numen præferens exclamat: Quis est ab errore liber? quis à profanis sacris abstinuit? accedat ad me quisquis talis est. Cumque vna tribus se adiunxisset non minus animo quàm corpore, iam ante animata in impiorum scelestorumq; perniciem, sed ducem imperatoremque requirens, qui legitime tempus modumque vltionis prescriberet: horum promptam fidelēq; operam libenter accipiens: agite, inquit, arripite gladios, & discurrentes per castra pro se quisque occidite non solum alienos, verû etiam familiaritate cognationeque proximos nullo respectu affectuû: existimateq; hoc facinus sanctissimum quo vindicatur pietas & religio, deo fauente harum propugnatoribus. Hac exhortatione factum est vt primo impetu caesa sint virorû tria milia, qui authores impietatis præcipui fuerant: atq;

ita

ita non solum depulsa est suspicio communicatae culpae ab innexiis, verum etiam rei fortiter gesta retulerunt merita praemia; aucti honore sacerdotij qui religionis iniuriam vlti fuerant. Est & aliud eius oraculum coniunctum cum maiore prodigio, cuius supra mentionem feci de pontificatu prophetae differens: id quoque prolatum ex afflatu numinis, sine dilatione euentus consecutus est. Templi ministrorum duo sunt ordines, sacerdotum potior; aediuorum inferior. erant illo tempore tres sacerdotes aediuorum multa milia. Hi freti suorum multitudine paucitatem sacerdotum contemnebant peccato non simplici, dum & maioribus adimunt honorem debitum, & minores vltra modum extollunt, sicut fit insurgentibus contra suos praefectos subditis turbatoque ordine publico. Deinde cœtus faciendo clamabant in prophetam, quod propter domesticam necessitudinem fratri eiusque filiis donasset sacerdotium confecto oraculo, ut videretur id ex autoritate dei facere. Quamobrem exasperatus aliqui vir ingenij mitissimi, non tulit tam insignem iniuriam simul & maliciam, petijtque à Deo ut auerfaretur illorum sacrificia: non quod periculum esset ne iustissimus iudex sacra impiorum acciperet, sed quia hic est peculiaris affectus Deo chari animi, aduersari propterea nefarijs conatibus. Nec dum iusta indignatio furorque deferebatur, cum numine afflatus insuper hoc edidit vaticinium. Graue malum est incredulitas, sed solis perniciosum incredulus. Hi factis non dictis castigandi sunt. Poena docebit eos me non mentiri, quando scire nolunt quod sciunt. Mors decernet de hac controuersia. Si naturali morte decedent, fictum est meum oraculum. Quod si nouo inuitatoque lethi genere absumentur, testata erit mea veracitas. Video terram vasto specu dehiscere, absorberi numerosas cognationes vnâ cum suis tabernaculis, viuos homines ad inferos descendere. Vix hæc effatus erat cum terra concussa rumpit ureo potissimum loco ubi tendebant impij: momentoque temporis vniuersos operit. rursum enim hiatus coiuuit, velut suo defunctus officio. Nec ita multo post seditiosi ducenti quinquaginta qui praecipui tumultus authores fuerant, repente de caelo tacti vnâ cōflagrauerunt, ne minimo quidem membro relicto quod sepulchris posset inferri. Atque ita horrendis poenis cumulat alijs super alias magnopere illustrata est prophetae pietas, Deo testimonium praebente veritati oraculorum. Vbi operæpretium est considerare quomodo cælum terraque poenas exegerint ab impijs hominibus, ceu diuisis munij inter primarias mundi partes

partes, vnde cætera sumpserunt originem. Nimirum quia scelerati maliciam suam radicatam in terra, in tantam altitudinem extulerunt extenderuntque, ut cælum attingeret, ideo terra simul & æther in eos sauijt. Altera diducens se ut absorberet inutilia pondera, alter exurens eos fulminibus, imbris in morem densis & crebro micantibus. Finis autem & absorptorum & exustorum idem fuit. Nam utrique disparuerunt alteri operi solo restituto in pristinam planiciem, alteri absumpti fulmineis ignibus. Postremo migraturus ad superos, & exuta mortalitate ad immortalitatem transferendus, vocante patre ut eum è duplici corporis animaque natura transformaret in simplicem, iam tum prope totus versus in animum & quidem illustratissimum, repletus diuino spiritu, non solum in vniuersum gentem suam premonuit, verum etiam singulis tribubus suos casus futuros aperuit: quorum pars iam euenit, reliquum adhuc expectatur, ea fide repraesentandum olim, quam experti sumus in praeteritis oraculorum euentibus. Postulabat enim rei dignitas, ut quorum iam diuersa fuit origo, praefertim materno genere, hi secuturi diuersa studia consiliaque, haberent etiam sua fata praesignata oraculis. Miranda sunt hæc, sed magis etiam mirari conuenit finem sacrorum quæ reliquit voluminum, quæ sunt ceu caput iuris totius, iam enim assumendus, & in ipsis stans carceribus vnde ad celestem mentem erat euolaturus, tunc quoque afflatus diuinitus, viuens adhuc prophetauit de seipso tanquam mortuo, ante obitum narrans se mortuum sepulchrumque inspectante nemine, videlicet manibus non mortalium, sed virtutum immortalium, ne maiorum quidem monumentis: illarum quippe cui monumentum contigit eximium laud cuiquam notum homini. Luxit eum vniuersa gens lacrymis diffusus per mensem integrum, accedentibus ad publicum luctum priuatis affectibus, quando quidem erat inenarrabilis eius prouidentia beneuolentiaque erga vniuersos ac singulos. Huiusmodi fuit vita obitusque Mosi, regis legislatoris, vatis & pontificis sicut sacris literis proditur.

PHILONIS IUDAEI DE CHARITATE.

NUNC germana gemellâq; soror pietatis charitas cōsideranda est, adamata legislatori nostro, quantum vix ulli alteri. Cū enim sciret hanc esse publicam viam ad sanctitatem tendentium, omnibus suis subditis societate benignitatemq; commendauit, suam vitam imitandam proponens, tanquam pictam in tabula. Quicquid igitur à prima ætate vsque extremam senectutem priuatim publicèq; gessit ad vilitatem suorum hominum, supra dictum est in commentarijs, quos de vita Moysis inscripsimus: adijciemus tamen vnum alterumve factum eius memorabile, iam propinqui vitæ termino. Erunt enim indicia honestatis illius bonitatisq; perpetua: quam sanctissimæ animæ deus ipse impresserat. Nam cum mortalis huius vitæ finis instaret, oraculo aperto de hoc præmonitus, nullum vel regem vel priuatum imitatus est, quorum vnicuius votum habetur ac studiū, heredes liberos relinquere: sed quamuis pater esset duorum filiorum, neutrum successorem sibi optauit, victor affectuum erga cognatos ac domesticos. & poterat si filios suspicabatur parum idoneos, certe fratris filios extollere iam virtute meritis sacerdotium. sed fortasse aut non placebat eos à diuinis rebus distrahi: aut potius cogitabat, impossibile esse eundem hominem rectè curare simul regnū & sacerdotium, quandoquidem alterum religionis alterum subditorum curam proficere, aut fortasse non putauit rem tā magnam pertinere ad suum iudicium: maluitque iudicandam deo committere, qui pro sua potētia perspicit etiam intima pectorum. Hæc vera esse vel hinc colligitur. Erat ei amicus & familiaris penè à puero lectus nomine, nō vulgaribus cōciliatus artibus, sed amore integro celestiq; ex quo omnes virtutes proueniunt, is etiam conuictor contubernalisq; propheta fuit, nisi si quando ille secessum quaesivit propter diuina colloquia. idem administrationis reip. particeps, & tantum non principis vicarius, multa pro potestate solitus erat gerere. At tamen quamuis sciret hunc esse diu spectatæ probitatis hominē, dictis factisq; honestatē eius expertus, & quam maxime requirebatur, beneuolentiam erga populum, ne sic quidam ausus est ei principatum committere, ne forte opinione falleretur

leretur, nō satis fidens humano iudicio. itaq; ne sibiipsi quidem credens, supplex inuocauit deū qui solus inuisibilem animā inspectit & mentium arcana penetrat, vt ex optimatibus eligeret vnum aliquem idoneum principē qui paternam curam subditorum gereret: sublatiq; ad cælū puris & virginæ (vt ita loquar) castitatis manibus, sic precatus est: Dispiciat dominus deus spirituum & vniuersæ carnis de homine qui plebem hanc curet pascatq; sine crimine, ne corrūpatur sicut grex dispersus carens magistri cura & diligentia. Quis nō miretur has preces, dicatq;: Hec quid ais? Itāne tibi fratriq; desunt germani filij, successores à natura dati? aut his aut illis principatū relinquo. Quod si neutros existimas idoneos, & porior est tibi reipublica quam necessitudinis domesticæ ratio, habes certē amicum irreprehensibilem ac probatæ virtutis vel tuo iudicio sapientissimo. Quin igitur hunc, si probitas non genus spectatur, eligis? Verū respondet: cū in omnibus rebus non esse præcipiendum iudicium, tum in his potissimum, quæ rectè aut secus administrata, plurimis felicitatem aut calamitatem afferunt. Nihil autem principatu maius, cui belli pacisque arbitrium committitur à ciuibus. Quemadmodum enim ad prosperam nauigationem opus est bono peritōq; gubernatore, sic etiam sapiente principe ad tuendam tranquillitatem bene constitutæ reipublicæ. Cæterum de sapientia, quæ non me tantum, sed & toto mundo est antiquior, non est fas quemquam iudicare, nisi deum, aut aliquē sincerum purum germanumque amatorem ipsius sapientiæ. Et iam ante exemplo meo didici, ne alijs quidem vtrunque idoneis in speciem, principatum decernere. Nam reipublicæ curam inuitus suscepi, non humanis suffragijs princeps designatus, sed manifestis oraculis, diuina voce iubente, quantumlibet deprecarer molem rerum veritus, donec iterū atq; iterum iubenti parere metu coactus sum. An non igitur absurdum fuerit, nunc non per eadem incedere vestigia: & cū ipse noluerim principatum nisi ex dei sententia sumere, nunc arbitrari meo successorem eligere, ne hominum quidam expectatis suffragijs præsertim cū agatur de regimine gentis nō vulgaris, sed primū populosissimæ omnium quotquot vsquā sunt, deinde professæ rem maximā, cultum eius qui est patris conditorisq; rerum omnium, quicquid enim alijs contingit ex optimæ cuiusq; philosophiæ studio, id Iudejs ex legibus ac moribus, videlicet summi dei noticia, repudiato errore deorū ex creaturis cōsecratorum, nullus enim creatus verē deus est

est, quantumvis habeatur pro deo, cum æternitate, sine qua non est numē, careat. Hoc vnum evidens argumentū est eximie erga suā gentem charitatis atq; fidei: alterū autem priore nō inferius. Postquam enim optimus eius discipulus imitatorq; Iesus propter mores amabiles princeps à deo confirmatus fuit, Moses haudquāquā tristis ob fratres filiosq; præteritos, sed plenus inenarrabili gaudio, quod prospectum esset gēti de rectore modis omnibus incōparabili (id enim indubitatum erat de eo qui deo placuerat) apprehēsa eius dextra produxit eum ad concionem, nihil de immoente obitu suo sollicitus: sed ad familiārē sibi hilaritatem accedēte recenti laticia, alacriter affatus est populum his verbis: Mihi iam instat tempus discedendi ex hac vita corporea: succedet autem in meam curam hic electus à Deo. simulq; protulit oraculū, cui mox creditū est. Tum ad Iesum versus, hortatur ut rem gerat strenuē: utq; bene consulat reipublicā ac constanter in bene consultis perseveret. Quāvis autē non erat opus hac adhortatione, tamen non potuit se continere, quin amicum admoneret officij, & tum quoque proferret affectum charitatis erga populum, cui tam diu præfuerat. Nec omnino fuit superna-
cua monitio, ne fortasse ille grauaretur subire tantū oneris: utque exemplum atq; regula proderetur cæteris, cōmunicandi bona cōsilia cum suis successoribus, & instruēdi eos præceptis optimis. Potest enim boni viri hortatus confirmare labantem animum, & excitare ne terreatur rerum temporūq; difficultatibus. Itaq; admonitis & subditis & successore principe, coepit deo hymnum canere, extremam ei reddēs gratiarū actionem, quod à natiuitate vsq; senectutem miris & cōtinuis se prosequutus sit beneficijs: vocatisq; in auditorium elementis totius mundi præcipuis, terra cælōq; quorum alterum mortalium domus est, alterum immortalium, carmen cecinit aptissimum auribus angelorum & hominum: horum ut tanquam à magistro similiter gratias agere discerent: illorum, ut adessent tanquam spectatores ostentantis musicam animē in corpore mortali certantis cum celestibus harmonijs siderum, ipsum Deum conditorem auctoremq; habētibus. Sic ille vates iam incertus quodammodo choreis æthereis hymnum & gratiarum actionem temperavit admixtis charitatis erga suam gētem affectibus, dum arguit peccata vetera, & in præsens præceptis eam instruit, in futurum quoque spem bonam proponit, non frustraturam pios conatus. Absoluta deinde melodia, ē sanctitate charitatēque quodammodo

contexta

contexta, coepit paulatim ē mortali vita in immortalem mutari, sentirēq; separationem rerū ex quibus concretus fuerat, corpore in testā morem discedente nudantēque animam, hac verō quidē migrante ad destinatam sibi à natura regionem. Deinde ubi visus est satis paratus ad exitū, non prius gentem suam misit in coloniā, quā singulas eius tribus, numero duodecim honoraret faustis imprecationibus, nominatim citatas phylarchorū suorū vocabulis: quas quidē preces ratas fore credendū est: quandoquidem & ipse ab amico dei profusē sunt, & deus amare humanum genus nunquam desinit, tum hi pro quibus vota facta sunt, bono genere, & à laudatis maioribus oriundi censentur in ordine eximio sub imperatore illo patre conditorēq; rerū omnium. Precatus est autem eis vera bona, non tam huic mortali vitæ profutura, quā animæ olim cū exsoluta fuerit corporeis vinculis. Solus enim Moses, ut apparet, habita magis ratione cōgnationis celestis quā istius vulgaris, totam gentem suam hæredem omnium bonorū quorū natura humana capax est, instituit: de suo dans, quæ ipse habebat: quæ non habebat à deo impetrans: cuius gratiarum perennes fontes sciebat patere, non tamen omnibus, sed solis supplicibus. sunt autē supplices qui honestatē amant, quibus sitientibus fas est haurire ē sacris fontibus sapientiæ. Hæc sunt argumēta natiuæ charitatis, quæ de legisatore nostro prodūtur sacris voluminibus: dicemus & quæ mandauit posteris, si non omnia (id enim difficile fuerit) certe præcipua, quæ maximē voluntatem eius exprimunt. æquitatē enim ac mansuetudinem nō intra solam hominū societatem statuit, sed benignē impartiens extendit etiam ad brutas naturas animalium, ne arbores quidem excludens, præsertim mites ac frugiferas. legis autem huc pertinentes libet recensere, incipiendo ab hominibus. Verat igitur fratri scēnerari, fratrem nominans non solum ex eisdem natū parentibus, verū etiam quemcunque ciuem tribulēme, iniquū ducēs colligere scēnus ē pecunijs, tanquam scēturam ē pecoribus. non vult tamen ut ideo tergieremur segniores ad beneficentiā, sed largis manibus mentēq; donemus gratis indigentibus, cogitantes etiam gratiā esse genus scēnoris, vltro ad nos redituri felice accipiētis tēpore. Quod si quis nolit donare, saltem mutuetur alacriter, nihil præter capitale summā recepturus. sic enim nec pauperes redigētur ad extremam inopiam, coacti plura quā acceperunt reddere: nec creditoribus quicquā decedet de rebus pretiosissimis, bonitate,

p

magn

magnanimitate, existimatione optima. nam ne cū vna quidem virtute vniuersa Persicæ gazæ conferendæ sunt. illæ exanimis opes abduuntur in terræ sinibus. hæc autē in principali parte animæ. Virtutem enim sibi vsurpat cælū portio mundi purissima. ipseq; deus conditor rerū omniū. Contemplari libet istos sordidos & ne obolares quidē minutias spernentes vsuarios, in magnis diuitijs inopes, quos bene numatos reges diceres, cū ne in somnis quidē vnquā diuitias, præter suas cæcas, viderint. hi miserrimi omniū, quasi pecunia careant, cibos mutuātur vt recipiāt cū foenore: isti quomodo egeno stipem offerent, cū in proventu felici famem inuchant, reditus sibi parantes ex miserorū hominum vetricibus, sic appendendo frumentū ne prægrauet. Necessē igitur habuit e sua republ. hoc genus quæstus eiicere. sunt enim feruili & illiberalis animæ talia studia, degenerantis in ferinā immanitatē. Illud quoq; præceptū ad charitatis officia refertur, mercedem eadem die reddi pauperi: non ob id solū quia æquum est post exhibitam operam representari pecuniam absque dilatione: sed etiam quia (vt quidam docent) opifex aut baiulus, qui sibi victum parat quotidie, toto corpore laborans more iumentum, spem omnem in mercede collocat: quam si mox referat, & in præsens gaudet, & in crastinū redit ad opus alacrior: quod si nō referat, dolebit, atq; insuper lassus præ tristitia, solito labori nō sufficit. Præterea vetat ne creditor intret debitoris domum vt violenter aurum aut pignus capiat: sed iubet eum ante ianuam expectare dum vltro proferantur. Debitorem autem vult non tergiversari: quandoquidem decet vt alter nō abutatur suis opibus ad insolentia: alter verō pignus exhibeat per quod moneatur debitum reddere. Iam præceptū de messoribus cui non probetur: verat enim colligi spicas prolapsas ē manipulis, verat & totam segetē demeti, vt agelli pars à falce relinquatur intacta: simul diuitibus consulens, vt affluere sua cōmunicare liberaliter, non omnia congerendo in penuaria: simul pauperibus asferens solarium. Quoniam enim carēt proprijs possessionibus, permittit eis ire in agros tribulium, & reliquias tanquam suas demetere. Similiter vindemiæ tempore præcipit ne colligantur decedentes acini, ne fiat racematio: idem mandat & oliuato-ribus, tanquam pater amantissimus, qui videns non omnes pariter fortunatos filios, sed alios locupletes alios inopes, hos miseratus vocat in fratrum possessiones vt alienis vtātur pro suis, non impudenter, sed quantum necessitas postulat, atq; ita fiant non

non fructuū tantum, verū & agrorū quodammodo participes. Sunt autem quidam in tantum sordidi, pecunijs dediti, auaritia perdit, & vndeunque lucra captantes, vt vindemiam oliuatio-remq; iterent, & hordei triticiq; spicilegium faciant, detegētes suam feruilem ac illiberalem pusillanimitatem, simulq; impietatem erga largitorē tot rerū ad agriculturam necessariarū & ad proventus fructuū, vt sunt mutationes temporū, pluuia, tem- peries aeris, incrementa satorū, rores magni & cōtinui, auræ vi- tales, conseruationes ab iniurijs temporū, ne a stus frigusve adu- rat, ne verna vel autumnali tēpestate lādantur segetes scelerisve arborei. hæc opera naturæ illi cū videant, eiusq; largissimas gra- tias, tamen audent sibi vsurpare eius beneficia: & quasi sint ipsi authores rerum omnium, inhumanitatem coniungunt cū im- pietate maxima. Hi quoniam sponte virtutem non comple- ctuntur, inuitos admonet castigatq; sacris legibus, quas vir probus vltro sequatur, malus verō contemnerē non audeat. Eadem leges iubent decimas frumenti, vini, olei, pecorum, la- narum decidi sacerdotibus primitiarū nomine: de ceteris quo- que fructibus arborum pro quantitate fundorum plenos cani- stros eis comportari, cantando carmen obiter in laudem cele- stis numinis, cuius formula extat in sacris voluminibus. Ad hæc bouum, ouium, caprarumq; primogenita, non annumeranda proprijs gregibus: sed horum quoq; sacrandas primitias: vt in- uitati ad religionem moderandumq; lucri studiū pietate chari- tatēq; ornentur duabus virtutibus principalibus. Est & alia lex: Si videris iumentum alicuius familiaris aut amici aut utiq; noti hominis, errans in solitudine, reduc ad eum. Quod si longē ab- sit eius dominus, adserua eum tuis, donec ille veniens suum reci- piat, quod non deposuit, sed quod inuentum vltro reddis pro- pter naturalem societatem hominū. Quid lex de anno septimo, quo cessat agricultura, & pauperibus licet ē diuitum agris fru- ctus sponte natos ceu naturæ donum securē tollere, an non ple- na humanitatis est: Sexennio, inquit, fruuntur coloni suis posses- sionibus & laboribus: septimus annus sit eorum qui carēt præ- dijs ac pecunijs, quo etiam terræ conceditur immunitas. absur- dum enim esset aliorū labores prodesse alijs. nunc possessionib. quodammodo vacuis & intactis ab agricolarū opera, tota gra- tia soli deo debetur, omnibus egentibus exposita. Quid itē illa de anno quinquagesimo, nōne quāuis aliam charitatis speciem superat ita profecto, id quod nemo negauerit, qui has leges non

de gustauit modo, sed lautius in eis epulatus est, expletus delictis
suauissimis. fiunt enim tunc eadem quæ anno septimo, & acce-
dunt alia maiora, scilicet in pristinas possessiones restitutio, ex
quibus aliquis propter temporum difficultates exciderat. non per-
mittit enim possessionem alienorum bonorum, ocludens aditum
auariciæ, ut cohibeat insidiaricem fontemque omnium malorum
concupiscentiam: nec censet æquum ut coloni suis agris priuentur
in perpetuum, & paupertatis poenas dent, miserandi potius quam
puniendi. Sunt & alia leges particulares plurimæ, docentes amo-
rem tribulorum: de quibus quoniam in superioribus libris feci men-
tionem, satis puto hæc nunc retulisse ceu cæterarum specimē. Post-
quam autem suis bene prospexit, etiam aduenas dignatus est mul-
tis priuilegijs: qui deserta cognatione patriæque & maiorum insti-
tutus ac ceremonijs delubrisque demigrarunt in optimam coloniam,
translati à fabulis ad veritatem & cultum vnius veri numinis. hos
aduenas diligenter commendat suis gentilibus, non solum amicos
iam cognatosque, verum etiam ut vnius fortunæ participes tum
animo, cum corpore, & aduersitatis æquæ ac prosperitatis socios,
ceu membra vnius corporis, conciliante cunctos mutua beneuo-
lentia. proinde non est quod dicam de cibo, potu, vestitu alijsque
ad victum necessarijs, quæ lex indigenas iubet præbere aduenis:
hæc enim ultro contingunt apud eos qui aduenas non minus
quam seipsos diligunt. Quin & ad inquilinos extendit natura-
lia charitatis officia: iubens ut qui ad tempus demigrant aliud, ho-
norem omnem habeant his à quibus excipiuntur hospitaliter
atque comiter: quod si nihil præter hospitium accipiant, honorem
quoque mediocrem ab eis exigit. nam hoc ipsum, habere in alie-
na ciuitate receptaculum, & non arceri ab eius aditu, gratia exi-
stimat non aspernanda his qui domi habitare in patria nequeunt.
Et ut videas extremam æquitatis lineam, vult aboleri memoriam
iniuriarum illatarum à veteribus hospitibus: ut magis nomen ad
charitatem facies valeat quam respectus male tractationis. pro-
inde disertè interdicit: Non prosequeris Aegyptium odio. ac qui
nullam iniuriam Aegyptij ab hac gente abstinerant, nouas sem-
per crudelitatis species addentes prioribus: attamen: quoniam
ab initio non excluderunt eam à suis ciuitatibus, nec arcuerunt à fini-
bus, ob eam rem, inquit, habeant priuilegium & ius amicitie. Et si forte
aliqui voluerint transire ad Iudæorum instituta, non sunt hostiliter
eliminandi tanquam inimicorum posterum, sed hac conditione admi-
tendi, ut tertia generatione vocentur in ecclesiam audituri diuina
eloquia

eloquia eodem iure quo indigenæ ac patricij. Hæc iura intercedunt
inquinis cum ciuibus. Ac ne belli quidem ius ab humanitate alienum
est. vult enim etiam armati portis imminere & mœnibus, nondum
tamen eos pro hostibus haberi, nisi per caduceatorem ad pacem in-
uitati conditiones aspernati fuerint. aut enim pace impetrata lu-
crifacturos amicitiam rem optimam: aut si hostis pertinaciter aduer-
satus fuerit, fretos iustitia cum spe victoriae occursuros in prælium.
Quod si, inquit, inter captiuas formosam mulierem adamaueris,
noli tanquam in serua explere cupidinem: sed fortunam miseratus, ca-
lamitatem eius subleua, omnia mutas in melius. Subleuabis autem
de sono squalore capillitij, præfectisque vnguibus, & veste muta-
ta in qua capta est, permisisseque ei xxx. diebus ut lugeat patrem,
matrem & cæteros domesticos aut mortuos, aut (quod grauius
est) abductos in seruitium. post hæc ut cum vxore legitima cõgre-
dere. eam enim quæ ascensura est viri cubile, non mercede ut
meretrix formam venditans, sed aut propter amorem, aut pro-
pter querendos liberos, æquum est habere ius coniugij. Qua in le-
ge multa laudanda sunt. primo quod non laxauit frenam cupidini,
sed per xxx. dies eam repressit. deinde quod amorem examinat,
num merè furiosus fastidiosusque sit, an aliquid rationis admixtum
habeat. ratio enim cohibebit concupiscentiam ne quid agat insol-
entius, expectabitque menstruum terminum. tertio quod miseratur
captiuam: si virgo est, quia parentes ei optatas nuptias non concili-
ant: si vidua, quia amissio cui puella nupsit, expertura est alium,
non magis maritum quam dominum etiam sub æquabili iure coniugij.
Subditus enim potior semper metuit, etiam si sciat eius mite in-
genium. Quod si quis expleta concupiscentia satius complexibus
iam non dignatur captiuam matrimonio: eum non tam mulctat
quam castigat & iubet mores corrigere. Nec vendi enim finit
eam, nec retineri in seruitio: sed vult ei gratis donari libertatem,
& discedendi ex ædibus licentiam: ne forte superinducta mulie-
re alia, & cõtentione inter feminas exorta ut fieri solet per ze-
lotypiam, prior fastidita patiat grauius aliquid, domino oc-
cupato nouis amoribus, & obliuio veterum. Adduntur & alia præ-
cepta humanitatis, & cumulatim ingeruntur auditoribus. Etiam
inimici iumentum conciderit sub onere, noli præterire, sed sub-
leuantem erigentemque adiua: nimirum in minimis quoque do-
cet non gaudendum alienis aduersitatibus, sciens molestum af-
fectum esse insultationem in miseris, aduersum inuidiam, cui
tamen æquæ ac iuxta cognatus est. solent enim hæc se mutuo con-
sequi

sequi. aduersantur tamen hæcenus, quia inuidia proximi felicitate offenditur: altera verò lætatur eius calamitatibus. Vel si inimici iumentum, inquit, errare videris, noli addere fomitem dissidij, sed reduc id ad suum dominum: quod non magis illi quam tibi proderit. lucrabitur ille brutum fortasse non magni precij: tu honestatem qua nihil in rerum natura preciosius. hanc necessario sequetur, sicut umbra corpus, suis simultatis. nã qui beneficium accipit, inuitus ad reconciliationem trahitur, deuinctus gratia: & qui profuit, quasi pignus dedit animi tendentis ad amicitiam. Est autem hic præcipuus scopus quem sacer vates spectat in omnibus iuris capitibus, vt concordia, societas, consensusq; morum vigeat: vnde familijs, ciuitatibus, gentibus, regionibus, vniuerso humano generi contingit summa felicitas. Verum hæcenus res vltra vota non procedit: quæ tamen credo rata fore olim fauere numine, & largiente virtutum profectum, sicut quotannis largitur fructuum: quod desiderij mihi ab ineunte ætate fuit perpetuum. Hæc ferme ac huiusmodi aliæ sunt leges de ingenuis: nec discrepare videntur quæ de seruis lata sunt, nimirum spectantes omnes humanitatem ac mansuetudinem communiandam cum hoc quoq; hominum genere. eos sanè qui ob inopiam mercede seruiunt, vult tractari liberaliter vt ingenuos: hortans vt qui vtuntur eorum ministerio, fortunæ incertæ meminerint, reuereanturq; vices eius mutabiles. eos autem qui creditoribus libertatem suam opposuerunt pignori, aut vi in alienam potestatem redacti seruiunt, non sinit miseros esse in perpetuum. dans inducias omnibus, anno septimo. nam eos qui ob æs alienum creditori non redditum libertate amissa seruiunt, satis facere putat per sexennium. Fruantur, inquit, tandem serui libertate pristina, è qua exciderunt per fortunæ inclementiam. Quod si cuius verna metu minarum herilium, aut propter alieni peccati conscientiam, ipse insons fugerit iratum dominum egens auxilij, talem ne contempseritis. prodere enim supplices nefas est. supplex autem etiam seruus est qui ad focum tuum confugit, à quo non est æquum eum abstrahi, præsertim si citra fucum cupit recipi in gratiam. id si non impetrat, saltem vendatur, mutatur enim dominus, licet incertum an in melius: nisi quod cõfessio malo incertum præfertur. Hæc sunt leges de domesticis alienisq; amicis inimicisq; seruis & ingenuis, deniq; in vniuersum de hominibus. Sed non hic sistit gradus æquitas, profert se ad brutas quoque naturas, permittens eis haurire ex eodẽ fonte humanitatis.

iubet

iubet enim abstineri ab omnibus recens natis tam in armentis quam in gregibus, vetans ea vel mensa inferri vel altari: nimirum crudele ac ab omni humanitate alienum existimans facinus, insidiari parturientibus, & scetus à matribus rapere, idq; ventris gulæq; gratia. Sic igitur quemcumq; instituta sua sequentem alloquitur: Magnam habes, ô bone, rerum copiam, quibus vti potes absq; crimine. alioquin fortasse ignosci poterat pressio inopia. tu verò etiam temperatior cæterisq; virtutibus debes excellere, ascitus in ordinem lectissimum, nec admittere in mentem tantam seuitiam, vt scetæ lassæ partus laboribus nouam mox vexationem afferas, rapiendo recens editum animal. necesse est enim turbati matrem propter affectum à natura inditum, sed à partu maxime. tunc enim lac in mammis subscatès, si desit fructus, reprimatur: & distetis hac mole vberibus dolor quoq; intenditur. Sine vt mater suum scetum lacte alat, si non diutius, saltem per septem dies: ne natiuos lactis fontes extinguas in vberibus cum ipsius naturæ iniuria, quæ non vult intercipi sua beneficia, multo ante præparata ad conseruationem generum. primum enim eius munus est generatio, per quã animalia suam essentiam accipiunt. secundum, lactis affluxus, tenerissimi alimenti & aptissimi temporis, quippe quod cibi potusq; vicem præbeat. nam quicquid inest aqueum pro potu habetur, pro cibo verò id quod coagulatur, natura prospiciente modo genitis scetibus ne pariantur inopiam mox à vitæ initio, sed eadem opera eodẽque remedio duas molestias sitis famisq; arceant. Perfricate frontem & legitè hanc legem præclari parentes, qui grauati vos putatis infantibus, quos vt exponatis insidiimini parturientibus, publici & infestissimi hostes humani generis. cui enim parcat, qui filios necatis proprijs manibus? qui quãtum in vobis est ciuitates desertas redditis, vastitatem incipientes à coniunctissimis: qui ius naturæ subuertitis tollentes eius opera: qui crudelitate immani vitam oppugnat, mortem inuehit, & hanc cõtra illam armatis. Non videtis vt legislatori optimo curæ fuerit, ne vel brutorum scetus à matre separarentur nisi post lactationem? nimirum propter vos ô præclari, vt si vos natura non docet affectum erga domesticos, saltè agnorum hædorumq; exemplo eum discatis: quibus permittitur deliciarum in affluentia, natura vltro suppeditante quo fruantur facilius. Id eius munus legislator quoq; ratum esse voluit, diligenter cauens ne quis impedire audeat salutarem dei beneficentiam: atq; vt magis etiã infereret in animos

multiplices variasq; māsuerudinis & aequitatis species, alio p̄cepto simili cauit nequis immolaret matrem & natam ex ea pecudem: aut si vitra; victima cādenda est, fiat id saltem diuersis temporibus, extremæ enim crudelitatis fuerit, eadē die mactare genitricem cum animali ex se progenito. & quo pr̄textu, nisi aut vētris aut sacrificij. Si sacrificij, falsum nomē est, cades enim sunt huiusmodi non sacrificia, non admittente deo tam profana sacra ad altare suum. quin & ignis ipse scinderet se bifariā diffugiens, ne contaminaretur cōplexu nō miscendarū victimarum: aut etiam confestim extingueretur opinor, ne sacram aëris naturam flammis impuris pollueret. Quod si mensis hæc parantur, quis non detestetur nonam & inauditam gulæ senciā? absurdæ sunt enim voluptates huiusmodi. Quæ voluptas est in esu carniū, si tenerorum & lactētium animalium misceantur cum maternis visceribus. ipsa mēbra si quis assanda figat eisdem veribus, videntur ruptura silentiū p̄æ indignitate facinoris, & plurimis cōiicijs proficißura gulam explētem se nefandis dapibus. Certē veritum est iisdem legibus ne tēplum subeat animas vlla grauida, néve mactetur nisi partu leuato: quod latēs in vtero fetus non minoris æstimeretur quā in lucem editus. Licet enim sit iniqua hæc collatio, prodest tamē ad cōpescendam temeritatem istorum qui omnia confundūt nullo rerū discrimine. si enim cauētur vt quæ plantarum more augentur nunc vnita grauidis, separanda post menses aliquot, ea seruentur in spem futurā & parcatur matribus, ne quod fiat piaculum: quāto maior ratio habenda est iam editorum, & proprias animas habentium propriaque corpora? proinde nefarium videtur eodem tēpore ac eadem die mactare matrem cum sua sobole. Et hoc est opinor, cur quidam legem introduxerunt de damnatis mulieribus, si grauidæ crimen capitale admiserint, ne ante partum luant supplicium, videlicet vt maneat incolume quod vtero geritur. Verū isti hæc statuerūt de hominibus: at noster aequitatem hanc & ad bruta extendit, vt in his p̄æexercitati tantō magis humanitatem colamus mutuum, nec inferendo nec referendo iniuriam, & communicando propria bona cum fratribus eiusdem naturæ participibus. Eant nunc sycophantæ, & inhumanitatē nostræ genti obijciant, legibus verō nouitatem quendam insociabilem, cum ab his tam clementer tractētur etiam pecudes, homines verō à tenera ætate assuescant p̄ceptis mansuetudinem docentibus. Ipse legislator seipsum superare cōtendit omni virtutum genere, vt ex eius

eius institutis apparet. Verat enim ne vllum animal nondū ablatum abstrahatur à matre sua, non agnus, non hœdus, non aliud quicquā ex armentis atq; gregibus. Nam cum interdixisset ne quis eadem die mactaret matrem cum fetu suo, insuper addidit: Non coques agnum in lacte materno. Iudicauit enim valde iniquum, id quod viuenti animali cibus fuerat, in cōdimentum occisi vertere: & cum natura prouida ad eius cōseruationem lac vberum receptaculis indidisset, hominū incōtinentiam eō progredi, vt vitali alimento abutatur ad absumendas reliquias corporis. quod si quis carnes cum lacte vult coquere, id sine crudelitatem impietateq; faciat. sunt vbiq; greges innumeri, qui quotidie mulgentur à bubulcis, caprarijs & opilionibus, vnde pecuarijs ampli reditus, tum ē liquido lacte, tum ē coagulato in caseū. In tanta copia hœdū agnūve in materno lacte coquere, nihil aliud quā immanitatis indicium fuerit, aبلغata misericordia, affectū necessario cognatōq; rationali animæ. Illa quoq; lex laudabilis ad superiorum chorū pertinens, quæ vetat boui trituranti os obrurari. huius enim opera ante sementem aruum sulcis profcinditur, preparaturq; vt fauente celo respōdeat agricolæ votis ac laboribus, conceptōq; tēpestiue semine pluuias quoque cælitus intra se recipiat facilius, dispensandas mox in nutrimenta segetū, donec maturæ spicæ annonam vberem proferāt. absoluto autē hoc opere, rursus bos adhibetur ad aliud necessarium ministeriū, vt purgentur fruges & à reiectamētis secernantur. Huic legis prospicienti bubus triturantibus, cōnexa est quæ præcipit de iumētis aratibus. Verat enim ne arandi causa sub idē iugum mittatur bos & asinus: nō solum quoniā genere plurimū differunt: bos enim purus, asinus impurus est, & ideo iungi eos non decet: verū etiam quia nō polēt parib. virib. infirmiori consulitur, ne cum fortiore contendens succūbat negotio: quamuis asinus infirmior à sacris locis arceatur, bos fortior cēseatur inter præcipuas victimas. attamē impurorum etiā securitati prospicitur, purorū robori non plus quā æquū est permittitur, lege tantum non oclamāte habentib. aures animæ: nemini alieno inferenda iniuriā, in quo nihil præterea sit culpabile, quandoquidē externum genus culpa careat. quicquid enim nec vitiū est, nec à vitio proficiscitur, non est culpabile. Ad eō autē abūdat & exuberat æquitas legislatoris, vt à rationalib. ad bruta, à brutis ad stirpes se porrigat, de quib. iam dicendū est, sicut antea de hominib. ceterisq; animatis diximus. Disertē igitur cautū est ne quis ca-

dat frugiferas arbores, néve segetes in detrimentū colonorum ante tēpus demerat, néve vllum fructū corrūpat, vt prasto sit humano generi ciborū copia, non solū ad necessitatē, sed & ad delicias. frumentū enim alimenta necessaria suggerit hominibus, delicias autē ministrat secundarū mensarū inenarrabilis varietas: quæ temporibus egestatis in alimentorū vicem succedunt. imò quod magis etiā mireris, ne hostiū quidem arbuta finit cedere, iubens vt eis parcat: quod iniquū sit bellū susceptū aduersus homines, scire in res innoxias. præterea vult rationem haberi non solū præsentis tēporis facile mutabilis, verū etiam eius vicissitudinū: quādoquidē accidere potest vt qui modo fuerant hostes infestissimi, pace impetrata recipiātur etiā in fœdus & amicitia. amicos autē inopia ciborū premere inhumanū est, si nihil præparetur in eventus incertos futuri tēporis. nō temere enim vetere prouerbio iactatū est: ita amicū habere, posse vt fieri inimicū putes. ita offendas inimicū, tāquā rediturus in gratia. sic securitati prospicitur, ne quē post detectū dictis factisq; ingeniū, sero nimia facilitatis pœniteat. Sed maxime ciuitatibus hoc præceptū vtile fuerit, vt in pace de bello, in bello de pace cogitēt, & neq; socijs nimis cōfidant tanquā nō transitis ad partes hostiū, neq; de hostibus omnino desperent, tanquā nunquam recipiēdis in fœdera. Imò etiam si nulla pax sperāda sit ab hostibus, certe stirpes infestant neminē, omnibus pacatæ atque vtilis, præsertim frugifera, quæ aut alendo vitā iuuant, aut alijs non minoribus cōmoditatibus. cū igitur nemini noceant, non debent quicquam hostile pati, nō cædi, nō vri, nō extirpari radicibus, ab ipsa natura æstiuis auris refocillatæ hibernisq; pluuijs, vt annuū tributū hominibus pendant tanquam regibus. itaq; vt bonus præses curauit sacra tētaq; præstare incolumitatē, non pecudū solū, verū arborū etiam, præcipue mirtiū: quippe quæ maiore cura dignæ sunt, nec ita vt siluestres possunt carere colonorum prouidentia. iubet enim nouellas plantas nutricari per triennium, relictis superfluis stolonibus, ne grauentur onere, néve absumpto alimento in minutos ramulos languescant stirpes ipsæ: eadēq; ablaqueari, nequid succrescens in proximo earū augmenta impediāt. fructū quoq; harū non finit decerpi pro cuiusq; arbitrio, non solū quia imperfectus ex imperfectis nascitur: nam neq; animantes ante adultā ætatē generationi sunt idoneæ: sed etiam quia lædit teneras arbusculas, quodāmodo non sinens supra fructū altitudinē se ab humo tollere. proinde sunt

qui

qui vere ineunte nouellas stirpes inspicunt, vt si quem proferūt fructum deterant prius quā excreseat, metuentes ne firmitati parentis officiat. quod ni præcaueatur, iam adultæ fallūt expectationem, fertilitate hebetata vel euanida, vt exhausta partu intēpestiuo: quod & in vetulis viribus vsu venit, succo ad eum modū absumpto radicitus. at post triennium actis iam altius radicib. & in solo defixis firmiter, postquā stirps bene fundata se humo extulit, potest perfectos fructus gignere anno quarto iuxta perfectum numerū. tū verò ita demū decerpi permittitur, si nō in priuatos vsus vertatur, sed deo sacretur primitiarū nomine, in testimonium gratitudinis & in spem fertilitatis futura. reliquum ætatis prodest sui cultoris vsibus. Vides bonitatē eximia primo diffusam in omnes species hominū, nō exteris exclusis, nō hostibus: deinde in bruta quoq; impiorū etiam ratione habita: potestremo in omne genus plantarū ac stirpiū. quisquis enim in stupidis naturis æquitatē meditatur, ne in viuas quidem peccat facile: & quisquis nihil absurdi tētat in cæteris animantibus, iam inde discit rationalib. potiorē curā impedere. Talibus præceptis vbi mētes ciuiū suorū mansuetas reddidit, liberauit eos ab arrogantia superbiāq; vitijs grauissimis, quæ tamē multi amplectuntur pro virtutibus, præsertim quotquot opibus extolluntur atq; honoribus. nā arrogantia sæpe nascitur etiā in contēptis & obsecris hominibus, sicut cætera perturbationes & ægritudines: sed nō potest in his crescere, quia sicut ignis abq; fomento deficit, & ad magnates demigrat, quibus vt dixi largē opes honoresq; suppetunt: ita dulci fortuna ebrijs debacchatur in seruos ac ingenuos, interdū & in ciuitates integras. Saturitas enim parit ferociam, vt est in vetere prouerbio. quamobrem optimē docet Moyses in sacris suis præceptis, abstinendū ab omni peccato, sed maxime à superbia, moxq; memorat vnde accendi soleat hoc vitium nimirum ē saturitate, & prædiorum pecudumque copia. tunc enim possessores impotentes sui fiunt, elati inflatiq; proculdubio perituri nisi deum semper habuerint in memoria. Quemadmodum enim sole exorto euanescent tenebræ, & luce implentur omnia: eodem modo quando sol diuinus illucescit animæ, vitiōrū affectionumque caligo dispellitur, & splendidissimæ virtutis pura amabilisque se profert species. Et quo magis compefcatur superbiā, vult nos causas habere præ oculis, quæ nunquam sinant beneficiorum dei memoriā elabi ē nostro pectore. Hic enim, inquit, tibi præstat robur ad exerendam potentiam.

Recte

Recte monet. quisquis enim didicit donatam sibi à deo fortitudinem, reputans infirmitatem suam pristinam, seponet omnem iactantiam, & gratiasaget ei qui se mutauit in melius. nam gratus animus alienus est ab arrogantia, sicut ediuerso ingratus affinis est superbiæ. Bene se habet tua negotia: accepto igitur corporis robore, quod fortasse non expectaueras, exerce potentiam. hoc quid sit, clarius propter imperitiores explicandum videtur. Multi accepto beneficio abutuntur in contrarium, dum aut diuitijs suis alios ad inopiam adigunt, aut quanto magis præminent honore atq; gloria, tanto maiore alios afficiunt ignominia. atqui decet ut vir prudens ac solers familiares reddat sibi similes, fortis item fortes & iustus iustos, & in vniuersum bonus bonos. Has enim intelligo potentias, quas vir probus amplectetur ut proprias. Est autem potentia imbecillitati contraria, aliena à bonis moribus. Et alioquin etiam hic traditur præceptum rationali naturæ vtilissimum, ut deum imitetur pro viribus, nullam eius imitationis occasionem sinēs præterlabi. ergo quoniam accepisti à potentiore fortitudinem, communica eam cum alijs sic eos afficiens ut ipse affectus es, ut hoc pacto deum imiteris. publicam enim vtilitatem afferunt largitiones & gratiæ summi principis, non ideo profusæ in quosdam ut celentur aut verantur in aliorum incommodum, sed ut proferantur in medium tanquam in epulo publico, inuitatis ad fruendum omnibus. Hortamur igitur locupletem, honoratum, bene valentem, multiscium, ut diuites, bene valentes, multiscios, & in vniuersum bonos reddant eos cum quibus habent consuetudinem, semotq; inuidia virtutibus suis vtantur in rem publicam. ceterum illos qui fastu turgidi nolunt resipiscere, lex non ad humanum tribunal mittit, sed diuino tradit iudicio. Ait enim: Quicumq; aggreditur aliquid agere cum superbia deum iritat. Cur ita? primum quoniam arrogantia vitium est animæ: anima autem deo soli est visibilis. quisquis autem punit, si cæcus est, ut ignorans arguitur cum verò videt, laudatur, ut sciētiam adhibens in cōsiliū. deinde quoniam quilibet arrogans insana opinione inflatus, nō tam virum aut heroem quàm genium quendam se existimat, ut Pindarius inquit, transcendens naturæ humanæ terminos. est autem nec animi satis compos nec corporis, toto habitu gestuq; morbum præ se ferens. Incedit summis pedum digitis, ceruicē in equi morem erigens, attollensq; se supra naturæ modulum: nec aliter quàm oblique intuetur, nec aliter audit quàm quasi nō audiens: famulis

famulis pro iumentis vitur, ingenuis verò pro mācijs, cognatis item pro alienis, amicis, pro adulatoribus, ciuib; pro exteris. arbitratu enim se omnium ditissimum, nobilissimū, pulcherrimum, fortissimum, prudentissimum, temperantissimum, iustissimum, solertissimum. alios verò habet pro pauperibus, obsecris, contemptis, imprudentibus, iniustis, insipientibus, piacularibus, nihilque homuncionibus. Merito igitur talis ad dei tribunal puniendus relegatur prophetæ sententia. Cū autem virtutis amantissimus sit sacer hic Moses, omnes ubiq; pietatis iusticiæq; cultores excitat propositis præmijs tanquam in certamine conuersis ad bonam frugem offerens ius ciuitatis optimæ, & societatem commodorum paruorum magnorumq; omnium. siquidem præcipua bona sunt in corpore sanitas. in nauigatione prosperitas. in anima rerum non obliuiscendarum memoria: sacundaria verò quæ ad correctionem pertinent virium post morbum recollectio, salus optata superatis marinis periculis, & post obliuionem reminiscētia: cuius germana est resipiscētia, in primum supremūque bonorum referenda ordinem potius quàm in alterum proximum. nam omnino non peccare, deo proprium est, aut fortassis etiam homini deo simili. ceterum à vitiosa vita transire ad innocentiam, est prudentis & intelligentis suam vtilitatem. Tales igitur conuocans & initians præceptis amicis instruit: ut veritati studeant, vanitatem fugient ac mendacia, quod in hoc potissimum sita sit felicitas, si auerſentur figmenta fabularum, quæ teneris etiam tum animis instillant nutritrices ac pedagogi, alijq; familiares plurimi, errores infinitos inuehētia, & summi boni noticiam impediētia. quid porro aliud est summum bonum quàm deus? cuius honorem ista falso nominatis dijs tribuunt, attollentes hos supra modū, illius verò prorsus obliui, homines deliri ac miseri. Itaq; omnes quotquot conditorem parentemq; vniuersitatis vel ferius agnoscunt, malentes vnum quàm plures deos colere, habendi sunt pro amicissimis & cognatione proximis, cū nihil æquē ac communis pietas conciliet mutuam beneuolentiam: gratulandumq; est talibus, haud secus quàm si post cecitatem visum recepissent ex altissimis tenebris adducti ad lucem clarissimam. Tanta est vis resipiscētiæ rei vehementer necessariæ. postulat autem resipiscētia non solum correctionem opinionis quæ creaturis tribuebat honorem creatori debitum, verum etiam officiorū studiorumq; mutationem in melius: ut relictis incōditi vulgi moribus trans-
catur

ea tur ad bene constitutam ornatamque optimis legibus rempublicam: hoc est, ex ignorantia migratur in scientiam rerum quas ignorari non decet, ex imprudentia in prudentiam, ex incontinentia in temperantiam, ex iniusticia in iusticiam, ex timiditate in fortitudinē. Bonum enim vtilēque fuerit ad virtutem transfugere, deserta malicia velut insidiosa domina. Solent etiam pietatem comitari virtutes ceterae, à qua non magis diuelli possunt quā umbra à corpore quod in sole versatur. proinde quotquot ad nostram religionē se conferunt, statim fiunt sobrij, continentēs verecundi, mites, iucundi, humani, graues, iusti, magnanimi, veritatis amatores, contemptores voluptatum ac pecuniarum: quandoquidem ediuerso quicunque à sacris legibus desiciunt, eos videre licet intemperantes, imprudentes, iniustos, leues, pusillanimos, irritabiles, mendaces, periuros, cupidiss, porationibus veneris rebus deditos, ventris pendentes tributum cum graui corpori animique dispendio. Itaque perpulchrè precipitur vt discamus vitam componere, & ex perturbatione in meliorem statum reformare. ait enim id nō esse nimis arduum, nec ē longinquo petendum, non ex æthere, nec ab extremis oceanis finibus: sed in promptu esse, nempe in ore, pectore atque manibus, hoc est in dictis, factis & consilijs. nam per os verba, per pectus consilia, per manus actiones significantur, in quibus consistit felicitas. cum enim cogitationes à verbis, & actiones à consilijs non discrepant, absoluta vita est modis omnibus laudabilis: sicut ediuerso imperfecta & vituperabilis si hæc inter se parū consentiant, nec adhibeatur tale temperamentum, vt homo & amet deū, & ei charus esse studeat. proinde pulchrè nobis attestatur illud scripturæ oraculum: Fœdus fecisti hodie cum domino vt sit tibi deus: & ipse fœdus fecit hodie tecum vt fias ei populus. Pulchra sane permutatio, homine properate ad cultū dei, deo quoque sine dilatione admittente supplicem, & occurrente accedenti ad se sincero animo. Talis porro cultor & deprecator, & etiam si vnus homo fuerit, ipsius dei existimatione non minus honoratur quā totus populus: id quod & aliās vsu venit. quemadmodum enim in navi gubernator confertur cū omnibus vectoribus in castris itē imperator cū omnibus militibus, adeo vt per huius interitū non minor quā per iuuentutis stragē clades accipiantur: eodem modo etiam vir sapiens totius gentis dignitatē obtinet: quippe qui pietatē habeat pro munimento inexpugnabili.

P HILON

PHILONIS IVDÆI, DE IVDICE.

SACRAE leges cum ab omnib. instituta Mosis sequentibus exigunt sinceritatem, & animum tranquillum, nullis obnoxii perturbationibus, tum præcipue ab his quibus iudicandi potestas aut per electionem aut sorte obuenit. absurdum enim fuerit eos in culpa herere qui iura præscribunt alijs, quādoquidem ab his potissimum exemplum vitæ petendum est. Sicut enim igni quæcunq; admoventur calefaciens, ipse primū innata sibi vi calet: nix contrā suapte natura frigida, infrigidat & alia: sic iudex ipse debet esse plenus iusticia, si alijs ius administraturus est, à quo ceu fonte promanāt fluentia dulcia legum & potabilia sitientibus iusticiam. id ita demū fiet, si is qui ad iudicandū ascendit tribunal, iudicari se nō minus quā iudicare cogitet, & vnā cū potestate assumat prudentiā ne decipiatur, iusticiam vt suū cuique tribuat, fortitudinē ne sileatur precibus aut misericordia quō minus animaduerrat in conuictos seeleris. nā cuiusque virtutes hæc cordi fuerint, bene meritis de republica existimāndus est, qui more boni gubernatoris sedat tēpestates negotiorum commissorum suæ fidei ad salutem securitatemque: illorum qui pendēt ab eius arbitrio. Ergo ante omnia lex præcipit iudici, caueat ne vanam narrationē auribus accipiat, quasi dicat, Heus tu cura vt aures perpurgaras habeas, purgabūtur autem, si sapius eluatur doctis sermonibus, & excludat vanas, vulgo proteritas damnatasque fabulas figmētorum poeticorum scenicarumque, res nihili multis verbis exaggeratium. Quin & aliud quiddam idem præceptū admonet, ab expositione priore nihil discrepans. Qui auritos testes, inquit, accipit, vanē nō sinē accipit. nam oculi rebus ipsis interueniunt, & contrēstant quodammodo negotia, totaque percipiunt, adiuuante luce per quam illustrantur deprehendunturque omnia, aures autem sicut recte dixit quidā ē veteribus, minus fidei habēt quā oculi, vt quibus non cum rebus ipsis sit commercium, sed cum sermonibus rerum interpretibus nō semper veritatem sectantibus. quod legis caput mihi videntur quidam ē Græcis legislatoribus desumpsisse ē sacratissimis Moysis tabulis, interdixisseque ne ex auditu feratur testimoniū: quod quæ quis vidit certa iudicanda sint, quæ verò audiuit non perinde

de firmæ dei. Secundum præceptum iudicis est, ne accipiat munera. nam munera, ut lex ait, excæcant oculos, officiunt iusticiam, mentem à recta via cogunt decedere. præterea muneribus induci ad iniusticiam, est scelerati hominis: sicut semimali, non redde re ius absq; operæ præmio. Sunt enim quidam prætextati inter iustos iniustosq; medijs, instituti ad tuendos oppressos ab oppressoribus, qui tamen non dignantur gratis ferre sententiâ pro causa meliore, venales mercenarij q; iudices. quod si quis queratur, negant se præuicatos, vicisse enim litem quos oportuit, & victam partem aduersariam. Quæ excusatio nequam est. oportet enim duo quædam inesse in sententia boni iudicis, ut sit incorrupta & legitima. Caterum præses venalis muneribus, iusticiam suapte natura pulcherrimâ dehonestare se non intelligit, & peccat non simpliciter, primum quod assuefacit se ad auaritiam, arcem iniquitatum omnium: deinde quod accepto precio multat eum cui prodesse debuerat. Ideo salubriter Moses admonet, iustitiam administrandam esse iusticiam, subindicis etiam iniuste administrari eam interdum, quoties præsidēs inhiant muneribus, non tantum in iudicijs, sed terra mariq; in omnib. penè vitæ negocijs. siquidē reperire licet aliquem qui modicum depositum reddit, magis ut insidietur accipiēti quàm ut prosit: videlicet ut approbata sua fide in modico, inescatū capiat maiore perfidia: quod nil aliud est quàm iusticiam non iuste facere, quoniā alienæ rei restitutio iusta iniuste fit, in quantum caprat lucrum cumulatius. Huiusmodi autē peccatorum præcipua causa est assuetudo mediocritatis, quo ab incunabulis nutrices matrēs q; & alia tum seruorum tum ingenuorum turba alumnū suum imbuūt, dictis factisq; astruētes id animo quasi agnatū naturaliter, cum extirpari potius debuerit per honesta studia, etiam si à natura fuisset inditum. Quid enim in vita est æquè preciosum ac veritas? quā vates sapiens inscripsit loco sacratissimo, ea parte vestis pontificiæ, ubi est principalis vis animæ, ut sacerdotem per hoc ornamentū augustiorem faceret. Veritati autē adiunxit cognatam virtutē, declarationem ut vocat, ut essent ceu imagines orationis, quæ vel animo concipitur, vel profertur etiam. nam huic declaratione opus est, per quam aperiatur alijs quicquid latet in animo: sicut veritate illi alteri ad perfectionē vitæ actionumq; per quas itur ad felicitatem. Tertiū iudici præcipitur, ut causas partiū examinet ante iudicium, semoto in totū respectu personarū, siue sint ciues, amici, domestici: siue cōtrā inimici, alieni, exteri: ne quid vel beneuolentia

lentia, vel odium cognitionē impediatur. alioqui necesse est iudicem impingere, velut si cæcus incedat absq; baculo, ducente sustentanteve nemine. Ideo decet bonū iudicem personas quæ iudicantur non animaduerrere, sed solam naturam negotiorū sinceram nudamq; cōsiderare, ut non iuxta opinionē, sed iuxta veritatem iudicet, sic cogitās, dei rem esse iudiciū, iudicem verò ministrum & procuratorē. procuratori autem non permittitur largiri de eo quod dei est, à quo ut optimo accepit hoc depositū rerum omnium optimum. Præter iam dicta & aliud quiddam mirandum præcipitur, ne in iudicio miseremur pauperem, cū aliquin legislator omnes suas leges condidit humanitate ac misericordia, magnas minas intentās superbis & arrogantibus, & magna præmia proponens alienos casus subleuantibus, bonāq; suā non tanquā propria seruantibus, sed cū egenis cōmunicantibus. Vera est enim illa prisci cuiusdā authoris sententia, nunquā homines propius ad dei similitudinē accedere, quàm cū sunt benefici. Quid porro fieri potest melius quā si creatura imitetur deū immortalē & ingentē? Ergo nec diues aurum argentumq; in thesauris domesticis custodiat, sed in medium proferat ut benignitate soletur inopes: nec honoratus ceruicē extollat, sed magnus æquo iure viuere, sinat libertate frui etiā ignobiles. Quisquis autē præcellit robore, sit protector infirmiorū, non pulsans protrudensq; minores quasi in pancratio, sed proprijs viribus etiam alijs prodesse cupiens. nam qui hauserunt ē sapientiæ fontibus, inuidiam ex animo suo exterminant, & vltro succurrunt proximis, sermonibus per aures traiccentes scientiā in eorū animas: & quoties reperiunt iuuenes bonæ indolis, velut generosæ plantæ furculos, gaudēt rati se inuenisse hæredes opulentia reconditæ in animo, quæ solæ veræ sunt diuitiæ: itaq; assumunt eos & excolunt eorū ingenia dogmatibus cōtemplationibusq;, donec confirmata virtutis fructū proferant. Huiusmodi exemplis præceptisque leges refertæ ac distinctæ sunt in gratiā egenorū, quos in solo iudicio miserari non est fas. nam misratio debetur infelicitibus, quisquis autem sponte malè facit, non infelix sed iniquus est. cæterum iniquis pœna proponitur, sicut iustis honor & præmium. Itaque nemini misero propter suam inopiam pœna remittatur: quandoquidem non miserationem (ablit) sed iram meretur. Et qui ad iudicandum accedit, debet more boni numularij naturas negotiorum discernere, ne turbatis signis confundatur proba cum improbis. Poteram & alia multa de falsis re-

stibus deq; iudicibus dicere: sed ne nimis prolixus fiam trāsibo ad præceptum decalogi vltimum, quod compendiarium sicut cætera oraculum continet. Non concupisces videlicet.

PHILONIS IVDÆI, DE CREATIONE PRINCIPIS.

QVIBVS DAM placet sortito creati principes, nullo sanè subditorū cōmodo. fors enim ad felicitatē nō ad virtutem attinet. itaq; saepe accidit vt ad principatum fors eueheret, quos vir bonus non ferret in subditorū numero. nā & minores principes, qui ab alijs vocātur domini, nō omnes vernas empticiōsve assumunt in famuliciū, sed solos morigeros obsequētēsq; : ceteros refractarios & incorrigibiles gregatim interdum hastā auctiōisq; subiiciunt, vt indignos qui vel seruiant in boni viri familia. Quanto minus decet dominiū principatūq; integrarū ciuitatū gentiūq; sorti committere, lubricæ rei pendentiā fortuna instabili. certē in ægrotis curandis sortitū nemo meminit. nec enim sorte capiūtur medici, sed peritissimus quisq; eligitur. item cū de prosperitate salutēq; nauigantiū agitur, nō sorte decernitur quis gubernaturus puppim ascendat, ne fortē aliquis imperitus vel in tranquillitate ac serenitate asciscat naufragiū, sed queritur: aliquis qui artē gubernandi à iuuetute didicerit: hoc est qui saepe nauigauit per lustrauiq; aut omnia aut plurima maria, qui bene nouit emporia, portus, stationes, receptacula, quæ vel in continente sunt vel in insulis, qui in mari quoq; callēt inuenire semitas ex obseruatione siderū, peritus stellarū, & suos cursus ad illarū motus dirigens, ita vt per inuia viam expediat, & nouo more maria terrestri animati aperiāt, reddatq; traiectu facilia & postea ciuitates magnas populosas, plenas habitatoribus, earūq; administratiōnem, & curā rerū priuatarū ac publicarū, sacrarū ac profanarū, quā meritō quis artē artū & scientiā scientiarū dixerit, commitemus incertæ rei fortuitaq;, reiecto veritatis examine: est autē veritatis examē, rationabilis probatio. His igitur cōsideratis Moyses sapiētissimus nusquā meminit principatus quæstio fortibus, maluitq; suffragijs electos introducere. Sic igitur præcipit:
Præ

Præficies tibi ipsi principē non alienigenā, sed vnū ex tuis fratribus. nimis ū significans est. & non debere fieri voluntariā ex suffragijs cōsensuq; totius populi, præcedente vt oportet examine. Inuoluntariā porro comitia vt rata fiant, requirunt etiā dei calculum, seu signaculū, sicut & cætera publica negotia: quādoquidē huius voluntate homo in vniuersa rerū naturā præminet, sicut facies in corpore. Cur autē principatus nō detur extero, duæ causæ assignantur: altera, ne sibi magnā vim auri, argēti, pecorūq; colligat spoliatis iniuste subditis: altera, ne propter sua priuata cōmoda gentē traducat in regionē aliā, & subinde aliō atq; aliō migrare iubeat, ostēdata vana spe agri vberioris, & omīssa certa possessione pristina. meritō enim leg. statōr in defectu principis habuit rationē cognationis & cōmunis originis & familiaritatis intimæ. ea est cōsensus in institutis ac legibus, & vnus dei religio, qui sibi optauit peculiā ē populū. sub tali principe nihil timendū est eorū quæ modo diximus, sed speranda omnia cōtraria. tantum enim abest vt cogat colonos demigrare aliō, vt potius si quis ante dispectū fuere colligat, eisq; ius posthumiū cōcedat, & ad cō non auferet alienas pecunias, vt potius de suis largiatur in vsus publicos. Ceterū mox post acceptā potestātē iubetur de reuolūtiōe, hoc est legū compendii describere manu propria, quo magis ea præcepta in hærēt animo. nā legentibus elabūtur sententia, quōd lectio moras non patitur. qui autē scribit per otiiū, imprimat & insigat menti singula fideliter, nō in trāscurso animaduersa, sed cūctatē, nō prius cogitatione trāsēunte ad sequentia, quā bene pēditatis quæ præcesserāt. Absoluto autē hoc scripto, relegendum est quotidie, vt assiduitate cōfirmetur memoria, & ipsa præcepta eō magis adlubescāt per assuetudinē, vtilitate honestatēq; sua cōmendabilia, & animo inserētia sacrū sui desiderium. nam longa cōsuetudo sincerū amorē gignit non solū erga homines, sed & erga dignas cognitū literas. ad ita fiet, si princeps euoluet à se, non ab alijs scriptos commentarios. nam libentius quodammodo agnoscat propria, sic secum cogitans, Ego tantus princeps scripū hæc, nullius vsus opera, cū tot subditos habeam. fortasse vt librum explerem literis velut scribæ mercenarij, aut oculorum acumen exercerem & celeritatem manū sicut notarij. nequaquam, sed vt inter transferibendum in animam imprimerem, & mēti diuinos characteres inscriberē nunquam eluibiles. Ergo cū alijs reges sceptro vtantur pro gestamine, mihi pro sceptro erit hoc legum cōpendium: hoc insigni

gloriabor, hoc me iniunctū reddet & inculpabilem, summiq; re-
gis imitatorē. his sacris legibus semper subnixus assequar duas
res eximias: primū aequalitatem, qua nihil praestantius, nam ar-
rogantia superbiq; pusillanimitatis est, in futurum nō prospici-
entis, at aequalitas conciliat subditorū beneuolentiā, securita-
tem principi bene merito rependentī, sicut in aequalitas pericu-
lis semper est obnoxia. Hāc igitur effugiam si aduersatus fuero
inequalitatē causam disfidiorū & caliginis, securusque vitā exi-
gam aequalitatem colens authorē tranquillitatis ac luminis. Al-
terum verō assequar, vt in neutra partem deflectā velut in equi-
librio, recta regiāq; via mandatorū diuinorū incedēs firmis pas-
sibus, nec vsquam offensantibus. Talem enim viā Moses solet
appellare regiā, qua inter defectū & nimietatē tramitem tenet
medium: quoniā in ternione quod mediū est principatū habet,
vtrinque contigua coaptās vinculo insolubili, latera sibi tanquā
regi stipantia. Tali autem principi legitimo, ius aequabile hono-
ranti, incorrupte iudicanti, semper meditati iusticiā, longevū
principatū propheta proponit vice praemij: non quod annosam
aetatem polliceatur recte administrantibus rempublicam, sed vt
nos doceat, legitimū principem victurū etiam post obitum, re-
lictā post se immortalī virtutis rerūq; a se gestarū memoria.
Est autē id quoque potestatis summā officij, eligere aliquot ad-
ministrationis reddendiq; iuris socios. Vnus enim non sufficit,
quantūvis alacris fortisq; corpore simul atq; animo, in tāta mo-
le negotiorum ac multitudine, quotidie alijs affluentibus super-
alia: proinde assumendi sunt optimates selecti, spectatae pruden-
tiae, fortitudinis, iustitiae, pietatisq; incorrupti, & ante omnia in-
fensi superbia: nā huiusmodi viri maximē idonei sunt ad suble-
vandū ope sua bonū honestūq; principē. Praeterea cū aliquando
res magnae, aliquando minores tractandae sint, ne in exiguis con-
terat operā princeps, sub praefectis eas delegabit, maiores verō
ipse examinabit diligentissimē, maiora dico negocia, nō vt qui-
dam existimant, controuersias quae inter claros, diuites, potētesq;
incidunt, sed quoties priuati, egeni, obscuri, premūtur a poten-
tioribus, cū nulla praesidij spes est nisi in iudice. Quae dico patens
exemplis sacrae scripturae, a quibus nō decet discedere. Fuit enim
aliquando tempus cū solus Moses praesidebat iudicijs, occupa-
tus & laborans a mane vsque vespēram. tum focer eius superue-
niens, & animaduertens quanta mole premeretur cōfluente ad
ipsius tribunal multitudinē, optime consuluit vt vicarios elige-
ret

ret qui minora tractent negocia, ipse verō maiora curet, inter-
quiescens nonnihil. id consiliū adeo placuit, vt mox probatissi-
mus quisq; allectus sit in ordinem iudicium, reseruatīs prophetae
gravioribus controuersijs. Relatū est etiam hoc in sacra vōlū-
tate, vt haberēt quod imitentur posterorū principes: primū
ne aspernentur consiliarios, quasi possint ipsi dispicere omnia,
cum ne Moses quidem aspernatus sit amicus dei sapientissimus.
deinde vt sibi vicarios secundae tertiaeq; notae substituant, ne so-
licitudinem impendendo rebus vilioribus, negligant maioris
momenti negocia. Impossibile est enim vnum hominem obire
omnia munia. ad hoc exemplū adiungemus & alterū, cōsumma-
turum quae diximus. Diximus autem magnas causas esse perso-
narum humiliorū, vt sunt viduae, pupilli, aduenae. his debet suū
ius summus princeps reddere, qui potestatem habet nemini obno-
xiam, quandoquidem authori. Mosi credimus, ne deū quidē re-
tum omnium regem grauatim causas talium cognoscere. sic enim
vates laudat eius virtutes, dicens: Deus magnus fortisq;, qui nul-
lius personam respicit, qui sine corruptelis iudicat. moxq; addit
quos iudicat, non satrapas tyrannosq; terra & mari latē imperi-
tantes, sed aduenā, pupillū, viduā. primū illum, quia cognatos
quos solos aduocatos habere potuerat, inimicos sibi infensissi-
mos reddidit, postquā se ad veritatem & vnius numinis cultū
transtulit a figmentorū delirijs, quae parentes, aui, proauī, mai-
oresq; ipsius plurimū deorū veneratores sequuti fuerant. secundū
verō, quia patris & matris naturali ac necessaria tutela destitu-
tur. tertiam item, eo quod maritū amisit, qui ad ipsius defensionē
in parentum vicem successerat. vxori enim maritus tutor
est, sicut parentes virgini. & alioqui tota Iudaeorū natio est pu-
pillo similis, si cōferatur cū ceteris. nam illae quoties in calamita-
tates incidunt, adiuuantur mutuis cōmercijs: huic autem nemo
fert opem, propter mores ritusque diuersos ab alijs, contendē-
tes ad virtutis fastigiū, rem pulcherrimā sed eadem difficillimā,
ac proinde a vulgo voluptati posthabitam. Ceterū Moses polli-
cetur huic orbitati desolationiq; nunquā defore providentiam
caelestis numinis, tanquam peculiari sibi prouincia, totiusq; hu-
mani generis ceu sacrae primitijs. in causa est inclita iustitia
virtusque primorū authorū huius gentis, vnde quasi ab immor-
talibus plantis perpetui fructus germināt & proueniūt salubres
etiam posteris vtilissimiq; ad omnia, atq; insuper peccatis eorū
efficientes remedium, modo nō sint prorsus insanabilia. Nemo

tamen summā felicitatis in generis nobilitate collocās honestas actiones negligat, reputās grauiori animaduersioni fieri obnoxium, quisquis ex optimis prognatus maiores suos viris dedecorat, discedēs à virtutis exēplis domesticis: quorū reliquis omnibus deletis ex animo, nō potest meritā reprehensionē effugere. Est & aliud interdictū iustissimū, quo cauetur ne reipublice princeps dolose versetur inter suos subditos. nam fallaces mores ad seruile nō liberale ingeniū pertinet, dū rebus simulatio prætexitur. at princeps ad hunc modū tractare suos nō debet, qui parentis locū inter eos obtinet, ac vicissim tanquā à germanis filiis reuerentiā postulat. Sunt enim principes (vt verū fatear) publici parentes ciuitatū & gentiū, quotquot boni sunt, nec cedunt pietati naturalī. Contra qui in subditorū detrimentum abutuntur potentia, nequaquā principes sed hostes appellandi sunt, cū agāt hostilia. Sic & qui per dolum inferunt iniuriā, peiores sunt apertis hostibus: siquidē hi propulsantur facili, detecto infenso animo. at illos sua malicia deprehendi nō sinit, tanquam in theatro personatos sub alieno habitu, regentesq; verā faciem. Est autem quādam principatus species in quouis vitæ genere, sola distans magnitudine, quod enim est in ciuitate rex, hoc in vico magister, in domo dominus, inter ægrotos medicus, imperator inter milites, præfectus classis inter nauales socios, inter vectores nauticlerus, inter nautas gubernator. hi omnes & prodesse possunt & obesse, debent tamen id velle quod est melius. præstat autem iuuare quoscunq; possis pro viribus. nam præceptū vulgo tritū, Deum sequere, nō aliud significat: quandoquidem ille quoq; cū vtrūq; possit, mauult bene facere, vt liquet ex mundi creatione atq; regimine. non enim dedit essentiā, confusa digesta, sic in ordinem, nouas qualitates rebus indidit, similia fecit & dissimilibus, & diuersis eadē, ex infociabilibus & dissitis coherencia sociabiliaq; ex inæqualibus æqualia, ex obscuris illustria. semper enim cura est ipsi & beneficiis eius potentijs, vt quicquid delinquit, deterior essentia, transformetur in melius. huiusmodi exempla imitari decet bonos principes, si modo cupiunt reddi deo similes. Quoniam autē plurima fallūt mentē hominis, vtpote implicitam tot sensibus, per vanas opiniones facili decipientibus, imò insepultam mortali corpori ceu cuidam tumulo, non pudeat iudicem nescire quod nescit. alioqui fiet scipso deterior, veritatem exterminans ex anima, & insuper multis modis lædet eos quibus ius dicit, cæcas sententias proferens, enim

quid

quid iustum sit non videat. quoties igitur non satis causas perspiciet propter perplexitatē earū & caliginē, recuset officii iudicis, & litigatores ad accuratius tribunal ableget. id verò non aliud fuerit quā sacerdotū atq; pontificis. nam legitimi cultores dei mente pollent plurimū, qui ne leuia quidē errata negligunt propter excellentiā summi regis in cuius versantur obsequijs. quapropter præcipitur omnibus sacrificijs vt sobrij sacra faciāt, ne subrepens delirationis potio hebetet oculos animæ. Et fortassis quoniā verus sacerdos simul etiam vates est, non tam generis quā virtutis beneficio consecutus sacerdotiū veri numinis, ideo nihil ignorat: quippe qui habet in seipso solem intelligibilem, & lucem omni vmbra carentem, vt facili percipiat ea quæ sensum effugiūt, & sola ratione cōprehenduntur. Item qui menturas tractant ac pōdera, negociatores, caupones, insitioresq; & quotquot victui necessaria venditāt seu arida seu liquida subiiciuntur quidem adilibus, debent tamen sibiipsis esse pro magistratibus si sapiunt, & non præmeru quod iustū est facere, sed ex libera animi sui sententia. vtroneū enim officium vbiq; coacto præferendū est, ideo præcipitur cauponibus, negociatoribus, & cæteris huiusmodi vitæ institutū sequentibus, vt iusta pondera mensurasq; habeant, nullis technis insidiantes emporibus, sed ingenuē absq; omni fuco dicentes facientesq; singula, sic cogitantes, quod iniqua lucra sint dānosissima, & diuerso diuitiā cū iustitia coniunctā nunquā intercitant. Et quoniam operæ præmii mercedes proponūtur opificibus, quod genus hominum ex inopibus constat nō ex diuitibus, lex iubet vt absq; procrastinatione repræsentetur eis quod debetur. Iniquū enim fuerit diuites frui pauperibus, & cū ipsi lautē viuāt, differre solamen eorum inopiæ. Hæc nōne rudimenta sunt manifestaria, quibus præcauetur ne peccetur grauius. nam qui ne mercedem quidem sinit differri vltra præfinitum terminū, hoc est vltra vesperam, quando emeritam stipem referre domum debet opifex, nōne multo magis interdicit rapinis, furtis, decoctionibusq; & id genus alijs, singēs formansq; animos ad probatas omnibus virtutis species? Illud quoq; rectē interdicitur, ne quis impetat alterū conuictio, præsertim sordidum, qui ne sentiens quidem iniuriā, par pari referre non potest. est enim iniquissima confictatio, vbi altera parte agente, altera tantum patitur. quisquis autem puto furdoque facit conuictum, similis est facienti cæcis offendiculum, & obijcienti præ pedibus: quod cum illi transcendere

Q 4

nesc

nesciunt, & aberrant à via, impingendo crura oblædunt. Hos & eorum similes lex meritò minis cælestibus intentatis territat, quandoquidem solus deus protegit non valentes sibiipsis succurrere. videturq; illa tantum non his verbis increpare iniurios: ò vacua cerebro capita, creditis vos latere posse deum dum illuditis miseris, & calamitates eorum deridetis, maledicendo surdis auribus, & cæcos inducendo in lubricum: certè deum inspectorem speculato remq; rerum omnium non latebit vestra insultatio petulans, cum & ipsi circumferatis corpora similibus malis exposita, & sensus vitiables, leuiq; momèto hebetari faciles, & interdum post acceptum detrimentum insanabiles. itane immemores vestræ cõditionis putatis vos exèptos ab humanis necessitatibus. naturalibus. & ab incertis inexpectatisque fortunæ insidiatricis casibus: quæ sæpe repètino percellit vulnere, & in media vitæ tranquillitate tantum non in portu nauigantibus, infert naufragium. quid opus est vos insultare alienis miseris, quasi non iusticia diuino tribunali assistat, quam reuereri debueratis, insopitis oculis lustrantem omnia vel in penitissimis recessibus. haud secus ac in luce clarissima, talium crudelitas, opinor, non abstineret nec à mortuis iniuriarum, iugulatura hos quoq;, iuxta vulgare prouerbiū: quandoquidem partibus quodammodo præmortuis non verentur illudere, oculi enim dum non videt sunt mortui, sicut aures dum non audiunt. itaq; si post cladem membrorum suorum etiam totus homo tolleretur e medio, ne tum quid ad miserationem moueretur istorum immanitas: adeo alieni sunt ab omnibus humanitatis affectibus, quos etiam insensissimis hostibus nonnunquam exhibemus post obitum. Verum de his hæcenus. Deinceps autem cõtexuntur alia præcepta similia, de non miscendis coitu iumētis diuersi generis, de non faciendâ semente inter vineas ob reportandū fructū duplicem, de non inducendâ veste improbo artificio contexta è duabus diuersis materijs. quorum primū opponitur adulteris, quo magis intelligatur non esse insidiandū alienis thalamis, nec vitandos mores mulierum, nec corrupendam spem posteritatis procreandæ legitimæ. qui enim bruta saliri non vult à diuersæ speciei admixtura, quanto magis mœchos è sua ciuitate rejiciet? Huc pertinet etiam quod de iustitia disseruimus, quandoquidè nihil verat eadem alibi repetere, modo cõueniant. Est igitur iustitiam cõiungere, quæ societatis sunt capacia. sunt autem ad societatem nata quæcunq; cadunt sub eandem speciem: sicut diuersorum generum nulla est cõsociatio, quæ si quis miscet coitu nefario, ius naturæ quan-

rum

tum est in se tollit e medio. proinde sacra lex hic quoq; rationem habet iusticiæ, adeo ut ne arationem quidem fieri permittat iumentis imparibus robore, verans sub idè iugum agi iuuenem & asinum, ne fortè dum cõtendit cum robustiore infirmior, lassus succumbat operi & in labore deficiat. & tamen taurus qui est validior, cõsetur inter pura animalia, sicut inter impura asinus infirmior. nihilominus vel deterioribus in speciem, non inuidetur ius suum, ut discant (opinor) iudices inter iudicandū obscuro loco natos non contemnere, quado non generis examè agitur, sed virtutis aut vitij. Huic mādato simile est illud vltimum, de non texendâ vna tela è duabus materijs, lana linoq;. hæc enim non solum propter diuersas species malè cõueniunt, verum etiā quia non est par eorum firmitas, ut sic in vsum recepta facilius rumpatur quum contexta fuerat. his duobus præceptis mediū est interpositum de non faciendâ semente in vinea. primū ne hoc modo confundantur diuersa genera, segetes enim & arbuta nihil habent simile. ideo natura quoq; non eosdem vtrisque præfixit terminos prouentus annui: sed messibus ver, æstatis autem extremū cõportandis arboreis fructibus. itaq; sit vt eodè tẽpore illæ flauescant quæ prius viruerant, arbores verò germinet squalore depositæ. per hiemem enim arboribus frõde nudatis virerent segetes, vere autem redeunte arefcunt, quado germinat mites siluestresq; arbores atq; ita ferè circa eundem terminum cereales fructus maturefcunt, & arbori se exerunt. meritò igitur tam distantes res natura, germinatione, maturitatèq; legislator cõiungi vetuit, ut omnia disponeret ordine. nam ordo affert ornatū, quem adimit cõfusio. Alia verò huius legis causa est, ne altera species lædatur altera, dum sibi inuicem alimēta subtrahunt, & humor in multas stirpes absumptus languidiores eas facit præ inopia, aut in totum steriles, aut fructum degenerè. Est & tertia ratio, ne bonus ager prematur onere grauisimo, vexatus vel seretium plantatiumq; operis in orbem redeuntibus, vel duplicata ferocitate fructuum. Satis enim est si dominus è suo prædio tributum vnum exigat annuū, sicut rex è sua ditione. qui verò plura tributa conatur imponere subditis, non facit officium boni principis, sed avari & pugnatis cum natura legibus: quapropter quicūq; colonus nimis ad rem attritus inter arbuta seminat, potest obiurgari his verbis legislatoris: Cur fauor regibus ciuitates regionèsq; debellatibus? Illi prospicietis futuro tẽpore suis parcunt prouincialibus. cõtenti vno tributo annuo, ne subiectos redigat cito ad extremam inopiā. Vos autem cum

Q 5

cx

ex eodem fundo colligatis in vere hordeū atq; triticum, in aestate fructus arboreos, duplici eum tributo grauatum opprimitis, fieri nō potest quin exhaustus deficiat, quemadmodum athleta cui respirare nō datur ac vires colligere vt certamē redintegret, videmini prorsus obliti vtilitatis publicæ, alioqui si meminissetis præcepti proditi de anno septimo, quo iussi agros vt sacros interquiescere, immunes ab operibus rusticis, in gratiā laborum exantlatorum per continuum sexēnium, & annuorum prouentuum iuxta præscriptos à natura terminos tēporum: nihil cōtra receptum morem tentaretis ob auariciam, nouas culturas cōmīniscendo, faciendo sementem inter arbuta & vineas, vt gemino reditu iniquo vtroq; quotannis augetis rem domesticam, auare colligentes pecuniā istis vestris vastis cupiditatibus. certē non est eiusdem hominis, cessationē immunitatēq; septimo quoq; anno suis prædijs cōcedere, vt quies hæc ea reficiat, & duplicibus eadem grauare promerēq; oneribus. proinde necesse habui excrari vt impuros huiusmodi reditus, siue autumnī fructus sint siue fruges æstiuæ: quādoquidē hoc pacto vim genitālē terræ velut obtorto collo cogitis seruire vestra auariciæ, & diuinæ beneficentiæ illuditis, nullō modū finē imponētes luxui. Ergo non cōplectemur talia monita, quæ procul homines arcēt ab auaricia, retundēdo eam acriter? nā si priuatus ciuis disceat iniqua lucra ē suis arbutis cōtemnere, idē ad principatū euectus viros æquē ac mulieres tractabit more solito, nec tributa exigēs duplicia, nec vestigalib. ciues opprimēs. cōsuetudo enim inolitā ingenium eius mite lenēq; faciet, & rāquam pædagogus formabit in melius. hoc est meliorē notā iusticiæ in animū illius imprimet. Hæc sunt quæ præcipit lex singulis ciuib. sunt & alia quæ genti vniuersæ imperat, cōmonens quomodo se gerere debeat non solum erga socios amicosq; verum etiā erga eos qui descuerunt à fœderibus. Si receperint se intra munitiones violato fœdere, inuentus vestra expeditionem suscipiat armis instructa & apparatu cætero, obseisisq; hostibus oppugnationem differat, ne quid per iracundiā aggrediatur temere. oportet enim ante omnia per faciales inuitari eos ad renouanda fœdera, simulq; ostentari copias gerendo bello idoneas. tum si pœnitentia defectionis admiserint pacem quibuscunq; conditionibus, recipiantur libenter in amicitiam. pax enim quantumuis iniqua, bello præferenda est. quod si obstinati persistiterint in eadē insolētia, nostri quoq; forti animo rem gerant, inuictæ iusticiæ freti auxilijs, admoueantq; machinas

machinas muris hostilibus, & demoliri partē eorum, irrumpant strenue conferto agmine, telis feriendo eminus & gladijs comminus cædendo ad satietatem, inferendoq; cladem quam accepturi fuerāt, donec stratis internecio ne hostibus, victores auro argentog; potiantur & præda cætera. tum verò urbē quoq; deleant incendiō, ne denuo belli sedes fiat nouis hostibus, & vt exēplo eius terreatur finitimi, quando hominum ingenium ex alienis calamitatibus solet discere modestiam. à virginibus autem & mulieribus abstineatur iniuria, quādoquidē ab his nihil est periculi, quas immunes à militia natura esse voluit. Vnde liquet Iulæorum gentem sociam & amicam esse omnibus pacem amantibus: non contemendā tamen, vt cui satis animorum sit ad repellendam iniuriam, si quis vltro velit lacerare. discernit autē in bello, qui se infestent, qui non. nam cædibus seruire in immeritos aut leuiter noxios, immanis est ferocia, & ipsæ cladibus mulieres cum viris inuoluere, quarum vita pacata intra priuatos parietes se continet. Tantus porro amor iusticiæ ex institutis domesticis concipitur, vt ne agros quidem hostiles vastare liceat, & arbuta cedere ad fructuum interitū. Videtur enim lex dicere: Heus tu, cur inanimis stirpibus insensus es, mitibus & mites fructus ferentibus? num aliquam significationem odij præ se ferunt arbores, vt aut læsus, aut ne lædaris veritus, eas eradices? imō profunt victoribus præbēdo rerū copiam, vel victui necessarii aut vel delicijs, non à solis enim tributa exiguntur hominibus, sed vtiliora etiā quotannis ab arboribus, siue quibus non datur viuere. siluestrem autē & sterilem materiam licet cuius cedere ad valum & munitiones, aut si opus fuerit, ad parandas scalas turrēsq; ligneas. ad ista enim & similia vltus earū est præcipuus. Hæc sunt quæ ad iusticiam attinēt, quā nullus poëta, nullus scriptor satis laudauerit: tanta est eius excellentia, nam vt reliqua eius bona sileantur, vnum hoc omni laude maius est, quod ipsa omnes creaturas conciliat. Est enim æqualitas, vt naturæ scrutatores asserunt, mater iusticiæ est autē æqualitas lumē clarissimū, sol (vt ita dicā) facticius: sicut ediuerso inæqualitas, tū in defectu, tum in nimietate, fons & origo caliginis. At æqualitas omnia vel in cælo vel in terra bene disposuit iure humano diuinog; immobili. Quis enim nescit, solē dimetiri æquabiliter dierum noctiumq; vices & spacia certis proportionibus? siquidem quotannis recurrentia quæ ex re vocantur æquinoctia, vernum autumnalēque, natura tam manifestē signauit, vt vel indoctissimi sentiant, quantitate dies pares

pares fieri noctibus. Quid lunæ cursus recursusq; à coniunctio-
ne vsq; plenilunium, & inde rursus vsq; coitum & interlunium,
nōne paribus dimetiuntur spacijs? nam siue crescat siue decre-
scat, vtrūq; sit numeris dierum aqualibus, & augmentis detri-
mentisq; parilibus. adeo in cælo quoq; purissimo eximius honor
habetur æqualitati, sicut & in vicino eius aëre. Cum enim qua-
drifariam annus sit diuisus in horas quas vocāt. aër mutari solet
naturaliter his vicissitudinibus, ineffabilem ostendēs in hac ipsa
permutatione ordinem. nam in totidem mēses hiems, ver, æstas,
autumnus distribuitur, trinos videlicet, atq; ita expletur annus
solidus: quem ideo Græci *ἰαννῆν* nominant, quia in se recurrit
sua per vestigia, in se complectens omnia, quod aliās fieri non
poterat, nisi adiunxeretur horarū dictis vicibus. Eadem æqualitas
à celestibus extendit se ad terrestria, pro suo vigore nativo, cum
sit ætherea natura prædita, & illic ex propinquo cūcta disponens
sublimia, & deorsum more solis mittens secundos radios. Quic-
quid enim apud nos peccat est inæqualitas: quicquid nō decedat
ab officio, æqualitatis opus est: quā in rerū vniuersitate proprie
mundum dicere licet: in ciuitatibus optimam & maxime legiti-
mam reipub. speciem democratiam, siue popularem administra-
tionem: in corporibus sanitatem, virtutem in animis. nam edi-
uerso inæqualitas morborum ac vitiorum causa est. Aetas quan-
tumuis longa me deficeret, si vellem percensere omnes laudes
æqualitatis, & ex ea natæ iustitiæ: ideo satius iudico iā dictis con-
tentum esse, & ad excitandam studiosorum memoriam, reliquas
illarum imagines consecrare in ipsorum animis.

PHILONIS IYAEI DE FORTITVDINE.

DE IUSTITIA & his quæ ei coniuncta sunt lo-
cutus quantum visum est esse cōmodum, transi-
eo deinceps ad fortitudinem, non illam vulga-
rem armis martijs sæuietē rabiem sed aliam,
quæ sapientiam non iram in consiliū adhibeat.
quidam enim elati audacia, fretiq; robore cor-
poris, in acie muniti armatura ferrea, post magnas strages hostiū
editas, claram quidem, at non propriam laudem rei bene gestæ
referunt, appellati gloriosi victores plebeio iudicio, cū sint im-
manes

manes beluæ, aucta per diurnam meditationē genuina fero-
cia sitientes humanum sanguinē. alij verò domi manentes, cor-
pore affecto morbis aut senectutis molestijs, sed meliore sui par-
te animo iuueniles ac validi, magnanimitate pleni atq; fiducia,
serrum ne in somnis quidem tractare soliti, bonis consilijs sæpe
inuerunt rem & priuatam & publicam in summo salutis discrimi-
ne, constanter sequendo vtilia vel amicis vel patriæ. hi sunt
qui exercent se in vera fortitudine, meditatores sapientiæ. penes
alteros est solum nomen fortitudinis, imperitiæ mobo immedi-
cabili obnoxios, quos aptius audaces quàm fortes dixeris: sicut
adulterini numi referunt nonihil veram principis effigiem. nec
desunt & alia in vita toleratu difficilia confessione omnium, pau-
pertas, obscuritas, defectus integritatis sensuum membrorumq;
& morborum species multifariæ, quibus succumbunt pusillani-
mes, ita vt non possint se contrā erigere. Sed quicunq; generoso
animo ad certamen sese expediunt, fortiter contemnunt minas
istās & terricula: opponuntq; paupertati opulentiam, non illam
cæcam, sed aliam perspicacem, quæ mundum suum recondere
solet in animo. multi enim paupertati succubuerunt, tanquam
ignavi athletæ, propter infirmitatem animi. cæterum vero iudi-
cio nemo egenus videtur qui contentus est naturæ diuitijs nun-
quam deficientibus primum aëre quo indefinenter alitur, respi-
rans noctu & interdiu, deinde largis fontibus amnibusq; tā tor-
rentibus quàm perennibus sponte potū copiosum subministran-
tibus: nem arboribus varios fuctus ad cibū quotannis porrigen-
tibus. nā hi certe desunt nomini, sed passim omnibus præsto est
magna eorum abundantia. quod si qui contempnis naturæ diui-
tijs sectantur istas quas vulgus falso sic nominat, malunt sequi
cæcum ducem quàm videntem, & infirmo baculo innixi vitare
non possunt quin procidant. Dixi quas opes corpori suggerat na-
turæ munificentia: dicam & alias angustiores, quæ nō omnibus
contingūt, sed solis diuinis viris & verè venerabilibus. Eas opes
sapientia porrigit per rationales, morales, naturales contempla-
tiones atq; dogmata, ex quibus virtutes proueniūt, quæ luxum
eiciunt ex animo, & frugalitatis amorem excitant, ad quādam
dei similitudinē. nam & deus nulla re indiget, sibi ipse sufficiens.
at malus vir requirit plurima semper quæ desunt appetens pro-
pter cupiditatem insatiabilē, quam ipse quasi ignem fouens ad
parua æquē atq; magna lucra cōtendit. contrā bonus paucis con-
tentus, in naturæ mortalis immortalisq; situs collimatio, corpus
quidem

quidem habet egestati obnoxium, animum verò diuitem, aspirantē ad immortalitatē. atq; ita paupertati opulētia opponitur, obliuioni verò gloria. laus enim cū à virtute proficiscatur, velut à fonte perenni, nō moratur vulgi suffragia, animorū inconstantiam aperiētis in certis vōcibus, quas nonnunquam largitionibus corruptum perficta fontē venditat. itaq; horum vilis est existimatio. virtus enim non latē inter mortales diffunditur. defectui verò sensuum in multis viuis præmorientium, cū aliud remedium non inueniatur, obijcit se prudētia res præcellētissimæ, illustrans nūc oculos. inoparabiliter acutiores quā istos corporeos. nam hi superficiem cōtemplantur rerum visibilibus, adiuti extēno lumine, illa intimos etiā sinus penetrat, tota quantā sunt corpora diligenter considerans, & insuper naturas incorporeas, quas sensus speculari nō potest. nam fere totam perspicacitatem oculorū intelligit, non iudiga lucis ascititig cum ipsa fides quoddam ut iustarū rerum celestium. proinde morbi corporis tantisper dum anima sana permanet, nō lædūt admodum. est autē animæ sanitas, bona constitutio potentiā eius irritabilis, concupitūæ, rationalisq; ita ut rationalis ceteris præpoſseat. & utraq; velut effrenes equos cohibeat. huius sanitatis propriū nomen est sobrietas. Græce *εὐφροσύνη*, quod conseruet prudentiā, & eam nostrā partē qua sapimus. Curat enim ne perturbationibus tanquam fluctibus pullata oppugnatāq; pessum eat. sustentans eam attolensq;, & quodāmodo animans immortalēq; faciens. hæc autem omnia quo pacto fieri oporteat, multis in locis docemur sacris legibus, ingenia docilia lenius admonētib; contrumaces verò grauius obiurgantibus: ut contemnant res externas ac corporis, & vnicum scopum sibi proponāt, vitam cum virtute agendam, cetera tantifaciant, quantū conducunt ad hoc propositum. Et nisi differuissem in præcedentib; scriptis de singulis quæ conferunt ad modestiam, prolixius nūc agerem, contextens & in vnum contrahens præcepta passim super hac re prodita: sed quia tunc dictum est quantum licuit pro tempore, nō libet eadem repetere. si quē non pigebit superiore libros legere, inueniet quicquid dictum est de modestia, posse accommodari ad fortitudinem: quoniam constantis, firmi generosiq; animi est, despiciere cuncta quæ fastus suspicit, sinceræ vitæ corruptor. Tanta porro contentione lex studet exercere confirmatq; animos ad fortitudinē, ut & de vestimentis qualibus utendū sit præcipiat, diserte interdicens ne vir sumat muliebria, ne vel vmbra aut vestigiū effemina-

nationis

nationis sexui masculo inurat aliquā maculam. semper enim naturam sequendo obseruat quid deceat etiā in rebus minimis, quæ infra curam legislatoris videri poterant. cum enim animaduertet difformia esse virorum mulierumq; corpora, & vtriq; suas esse officia: alteris attributam curam rei domesticæ, alteris publicæ, & ab ipsa natura non ad eadē factos negocia, oportereq; bonam mētem sequi naturæ iustitiam, vtile iudicauit de his quoq; rebus discernere, scilicet de victu amictuq; & huiusmodi ceteris. voluit enim virum etiam in his se ut virum decet gerere, præsertim in vestitu: quem cum die noctūq; circumferat, talis esse debet ut eum semper decori honestatisq; admoneat. sic & mulierem ornans pro dignitate, vetat virilem vestem sumere, longē submouēs tum effeminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas. Nam si vnum aliquid mutaueris, ne cetera quidē pristinam formā retinet, ut licet in ædificijs cernere. Præterea cū res hominum duobus spectentur temporibus, pacis belliq;, suas quoq; virtutes requirit. Verum de alijs dictū est aliubi, & rursum posthac dicetur, si opus fuerit. nunc non obiter disquirendum videtur de fortitudine, cuius etiam in pace opera legislator laudauit sæpenumero, prout opportunum fuit, de quibus suo loco mentionem fecimus. itq; aggrediemur dicere quantum in bello valeat, illud præmonendo: cum habetur delectus militū non oportere vniuersam iuuentutem euocari, sed esse exceptionem ob causas immunitatis idoneas. Ante omnia non admittēdo timidos, ob natiuam pusillanimitatem futuros socijs exemplo ignauiæ. Facile enim serpit vitiorum contagio, præsertim in tumultibus bellicis, ratione per contentionem turbata. nec satis valente discernere quid tentare debeat. Tūc enim ignaui cautos se vocant, timidi consultos, segnes prouidos, prætexendo vitia turpissima honestis vocabulis. Ne igitur talium militia detrimento afficiat rempublicam, & proſit partibus hostiū, ignauos facile trucidantium, legislator sciens inertē turbam impedimento esse non adiumento, prohibuit timidos: sicut & ducibus corpore inualidis nemo imponit necessitatē militiæ, quos excusat infirmitas. nam timiditas quoque morbus est, & quidem grauior quā corporis. alter enim non diu durat: hæc verò coalita ceu mēbra agnata corpori, à tenera ætate perseuerat vsq; ad extremam senectutem, ni deus remediū attulerit. is enim potest omnia. nec tamen omnes audaces iubentur dare nomina, etiam si animo corporeq; validi cupiāt cum primis patriæ nauare operam: sed laudata ho-

rum

rum prompta voluntate, & alacritate approbata socijs, examinat dux nequibus sint obnoxij causis efficacibus ad distrahendos à proposito eorum animos. Edicitur enim ut si quis ædificauit domum, necdum immigrauit in eam: siue plantauit nouellam vineam opera sua, necdum aduenit tēpus vindemiæ: siue sponfam habet virginem, necdum celebrauit nuptias: abstineat à militia. humana sanè remissio duabus de causis: vnā quoniā incerti sunt casus bellorū, nequis ociosus fruatur alienis laboribus. iniquum enim visum est non permitti ē proprijs fructū percipere, & cum alius ædes extruxisset, in habitare has alium, & ex cōstitis ab alio viribus alium vindemiā facere: cumq; alius procatus sit, alium nuptam domū ducere: atq; ita sua spe frustrari qui aliquid commodi in vita expectauerit. altera verò causa, ne præsentes corpore in exercitus, absint animo. necesse est enim mentē illō tendere, quò desiderio trahitur. nam quemadmodum esuriētes sitientesve ad conspectū cibum potūve accurrunt ut auiditatem expleant: ad eūdem modum quicunq; uxorem legitimā aut domū aut prædiū parauerūt sua industria, sperantq; se iam iam poturos eorum cōmodis, ægreferūt speratum fructū intercipi sibi: ut quamuis versentur inter socios, meliore tamen sui parte absint animo, quo solo res fortiter aut secus geritur. hos igitur & similes in delectu militū prætereundos legislator noster existimat, & asciscendos alios integros ab omnib. perturbationibus, ut expediti liberiq; sine tergiuersatione aggrediantur pericula. sicut enim armatura solida nihil prodest infirmo aut mutilato corpori, quod perferri nequeat: sic anima infirma corpus quoq; male afficit, & inhabile reddit ad præsens negociū. Eam ob rem non solum tribunos cēturionésq;, & ceteros ductores ordinum, verum etiam singulos milites inspicit, examinans tum robur corporis tum mentis habitum: illud num vsquequaq; sanum sit & integrum, absolutū partibus omnibus membrisq; agile: hanc verò num audacia plena sit ac fiducia, sui cōpos & cōtemptrix terroris: ad hanc honoris cupida, & honestā mortē vitę ignominiosę præferēs. hanc enim vel singula proculdubio valēt plurimum: si verò in vnum conueniant, fortitudinem afferunt inexpugnabilem, adeo ut incruenta victoria potiri liceat: quod exēplo euidentissimo docent sacra literę. Arabū gens est numerosissima, quos Hebræi præci Madianaos nominabant. hi cum odio prosequerētur Hebræos, ut deditos cultui summi numinis, & ab ipsa in tutelam receptos, omni conatū varijsq; artibus tētabant eos

à vera

à vera pietate ad impias superstitiones seducere: quod nō sperarent aliās consecuturos se de illis victoriā, cumq; parū eis succederet quicquid dicerent aut facerent, præ desperatione ruentes in pericula tali vñ sunt stratagemate. accitis mulierū formosissimis, sic eas allocuti sunt: Videtis immensam Hebræorū multitudinem, eamq; munitā egregiē consensu atq; concordia. ut autē fiat vnanimis, facit cōmunis vnus dei religio, à qua ceu fonte nascitur indissolubilis amicitia. potest tamen homo voluptate decipi, præsertim venerea. Vos estis forma venustissima ornata, cui natiuæ insunt illecebre, & iuuentus procliuis est ad incontinentiam. nec vos deterreant scortationis adulterijsq; nomina, quasi allatura dedecus, cū diuerso tanta proponatur utilitas publica, quæ facili præsente turpitudine vertet in immortalē gloriam, si hoc actu succedēte vestris corporibus redemeritis de hoste victoriā. animis certē incolumis constabit sua pudicitia, quam in futurū licebit vobis colere. ita hoc bellum conficietur cū peculiari laude mulierū, quod virorum virtute debellari nō potuit. Faremur enim nostrū sexum hostibus imparem, omni apparatus instructionibus. vester sine dubio dabit victoriā, & rem bene geret absq; periculo. nam sine cruore, atque adeo citra puluerem, solo aspectu superabitis aduersarios. his auditis formiæ quæ castitatē ne per somniū quidē cognouerant, & educationē honestam nunquā gustauerant, libenter consenserunt: omissoq; ficto castitatis studio, quod paulisper simulauerāt, ornant se preciosis vestibus monilibusq; ac muliebri mundo cætero, atq; ita cultu exquisito natiuā augent pulchritudinē, & magna contentione ad captandā iuuentutem circumuentu facilem in apertum prodeunt. Vbi verò accesserūt propius, aspectibus meretricijs & verborū lenocinio, salrationibus etiam ac lascinijs gestibus, iuuenum partem non contemnendā pelliciant: pertractisq; in stupri societate animis nulla morū disciplina constabilitis, ad profana quoq; sacra eos induxerunt, & libationes nefarias manu factorū numinū, ab alienatos à religione veri dei quem antea piē sancteq; coluerāt. quo facto retulissent viris suis lætū expugnati hostis nunciū, ni propitius deus casum miseratus repræsentalset amentię deploratę supplicium. Erant autem viginti quatuor milia contacta hoc crimine, ita ut ceu torrente abrepti castigatione seuera tollendi essent ē medio, ad metu continendos reliquos in officio. proinde gētis princeps qui pietatē auribus suorum per præcepta plurima inculcauerat, ē singulis tribubus

R

mille

millenos delegit fortissimos, sanctitatis dolo malo violata vindices: ut eos qui sperarent pietate astu muliebri penitus subuere, ferirent ultore gladio, quamuis non plures quam dixi deperant. is exercitus exiguus numero contra plurima hostium milia progressus in aciem, virtute ac rei militaris peritia superans, cum singuli cohortis animos gererent. contemptim irruit facto cuneo, stratisque primoribus manipulis simul ac subsidiariis, ad primum clamorem sublatum cladem ingentem patrauit, & interneceione deleuit hostiles copias. denique ne mulieribus quidem pepercit, quæ impio consilio virorum assenserant: sola virgines seruata sunt ætatis innocentis miseratione. Hæc victoria fuit incruentissima, nemine desiderato sociis, ac ne sauciatum quidem, sed cunctis integris in castra reductis ex acie, atque etiam valentioribus quam exiuerant iuxta veram æstimationem, quippe quos alacriores victoria reddiderat, conduplicatis eorum viribus. nec alia fuit causa huius felicitatis, quam quod fortiter pro pietate in certamen descenderant, cuius propugnator & adiutor deus esse solet, consilia bona suggerens, & robur addens corporibus. liquet enim opem diuinam affuisse, vel quia multo plures à paucis prostrati sunt prostrati; vel quia nemine hostium superstiti nemo sociorum periit, integris & viribus & numero. Quapropter exhortans ad bene viuendum vates sic loquitur: Si iusticiæ ceterisque virtutibus operam dederis, vitam pacatam viues: aut si bellum exoritur, facile hostes debellabis, deo clam obeunte imperatoris munia, cui salus bonorum virorum semper cordi est. Ergo siue pedestres equestresque copiae cum armis ingruant, siue munitiora loca in potestatem eorum veniant, siue apparatus belli fiat maximus, caue formides, etiam si minus instructus sis apparatu, sociis, armis, locorum opportunitatibus, & comitatibus. illas enim opes, velut nauem onerariam refertam varijs mercibus, sæpe repentinus ventus submersit aut allisit. mediocres autem res & tenues, velut spicas iam per scalam sitimque languidulas, deus rore pluuiæque salutari demissa excitauit ac reparauit, & ad maturam frugem perduxit. Vnde satis apparet, quod iusti pijsque prospicere nunquam desinam, nam quicumque cum deo fœdus habent & amicitiam, hi felicitatis tenent fastigium: sicut ediuerso longè miserrimi sunt, qui sentiunt illum parum propitium. Hactenus & de fortitudine dixisse in præsens sufficiat.

PHIL

PHILONIS IVDÆI,
DE DECALOGO QVOD
EST IVRIS SVMMARIVM.

ITAS sapientum, quos Moses auctores nostri generis prodidit, & leges non scriptas, quas sacrae literæ continent, in superioribus libris satis indicauimus: reliquum est ut deinceps leges scriptas speciatim excutiam diligentius, ne penitior quidem & allegorico earum sensu præterito, propter mentes studiosas paranda scientiæ, obscura non minus quam aperta inquirere solitas. Si quis igitur quærat, cur non in ciuitatibus, sed in vasta solitudine hæc leges perlatae sunt, respondendum: primum, quia plerumque ciuitates vix dici potest quam refertæ sint vitij, siue spectes impietatem erga numen cælestes nefariâ, siue mutuas iniurias hominum. nihil enim in his non depratur, ubi adulterinæ res pluris fiunt quam legitimæ, & veræ non tantum valent quantum verisimiles, naturam suam tegentes mendacio, & falsis imaginibus illudentes vulgo credulo: ubi etiam fastus insidiosus exoritur adoraturque à vanis hominibus, stupeantibus ad conspectum coronarum aurearum & purpuræ sellarumque: curulium, quibus impositas celsas potestates dijs æquas officiosa turba asseclarum prosequitur, inuectas quadrigis mulorum equorumque, interdum etiam lectica gestatas succollantibus hominibus, & ipso corporis habitu animi seruitute oppressum ostendebat. Is fastus aliorum quoque multorum malorum est opifex, arrogantia, contempnus, impietatis: unde origo bellorum externorum & civilium, dum terra marique turbatur, non publicis rebus non priuatis in quiete manentibus. & quid opus est de mutuis hominum iniurijs dicere, cum idem fastus etiam res diuinas paruipendat, quarum honor putatur præcipuus: quis enim honor esse potest, ubi deest veritas, res honorata, sicut & nomen eius: quandoquidem illi contrarium mendacium suapte natura est vile ac aspernabile. Quam autem contempta sit religio, sciunt qui modo vtuntur oculis. nam pictores fictoresque, innumeris simulacris templa sanæque repleuerunt & circumdederunt, eaque furda & inanima dignati sunt aris ac honoribus cælestibus, quod genus hominum sacrae literæ natis ex meretrice adsimulant. sicut enim hi patres appellat omnes, à quibus

R 2 mater

mater adamata fuerat, cū naturalem parentē nesciant: ita populi oppidatim ab alienari à veri dei notitia, innumera sibi cōsecrauerūt falsi nominis numina. cūq; alius aliud colendū accepisset, ex hac de summo bono dissensione cetera cōtentiones vniuersæ enatæ sunt. & hoc est cur extra ciuitates legē diuinā perferri placuit. huc accessit causa altera, quod ad sacras leges recipiendas animus purificatus requiritur, elutis maculis quæ hæret ex miscellaneæ turbæ in ciuitatibus degentis cōtagio. id verò non est possibile aliter quàm in secessu efficere, & longo tēporis spatio, donec exolefcent & euanescent veterū errorū species ex animo: qui modus obseruatur etiā à peritis medicis. nec enim prius cibos ægrotis præbent quā morbi causis sublatis. nā illis manentibus alimenta fiunt inutilia, vt quæ vertuntur in humorū noxiōrū materiam nō mirū igitur si à perniciofa ciuitatū cōsuetudine in desertū abductus est populus, vt animos purgaret ab iniquitatibus, moxq; mentis alimenta caperet, videlicet leges præceptaq; diuina. Quin & tertia causa eius facti adfertur hæc: Quēadmodum qui longinquam nauigationē suscipiunt, non inter soluendum e portu vela parant & gubernacula, sed antequā naue conscendant instructa habent quæcūq; ad propositū suū sunt necessaria: ad eundem modū decebat vt accepturi agros & nouellas colonias, nō vnā cū eis leges acciperent, sed iam ante præparata haberent instituta & vitæ regulas, ne rudes ac inexercitati admonerentur ad rempublicā, cū latius sit iam ante recepto iure consociatos sua quæq; obire negocia. Nec defunt qui & quartam causam afferant, nō alienam à veritate quantū ego iudico. Quoniam enim oportebat persuasum esse mentibus, leges has non esse cōmenta humana, sed oracula certa diuinitus prodita, abducta est multitudo longē ab vrbibus in vastam solitudinem omnium fructuū mitiū sterilem, atq; etiā aqua carentē limpida: vt constituti in summa cibi potusq; inopia, & salutis periculo, repente inuenirent sponte oblatam rerū copiam, in panis vicem depluente manna cælitus, accedentibusq; in obsoniū coturnicibus, aquis autem nunc edulcatis deposita salugine, nunc è rupelargo fonte promanantibus: ne posthac Nilum mirarentur, aut deum esse legum nouarū authorem ambigerent, sumpto bonitatis eius experimento manifestissimo in tam insperato egestatis remedio. Nam qui ope sua vitam eis prorogabat, idē præscribebat etiam bene viuendi formulas: alterū præstans suggerendo cōmeatus quos non præparauerant, alterū verò ferendo

leges

leges profuturas corrigendis animis. Hæ causa possunt afferri verisimiles: verē deo soli notæ sunt. ego cōtensus iam expositis, deinceps leges ipsas tractabo diligentius. præfatus primū, leges has partim deū ipsum prodidisse vocis suæ oraculo absq; vilius interpretis ministerio, partim per Moysen prophetam, quem vnū ex omnibus optimatibus maximē idoneū enūtiandis his sacris præceptis delegerat. Quas igitur ore suo cecinit, & leges sunt, & capita legū particulariū: quas autem vates promulgauit, omnes ad illa referuntur. De vtrūq; dicam quantū potero, & primū de summarijs, in quibus illud mirandū occurrit ante omnia, quod absoluuntur denario numero inter omnes perfectissimo, complectente cunctas numerorū differentias parium & impariū. parium duorū, imparium trium, pariter impariū quinq;: & rationes eorum multiplicatiuas ac superpartientes superpartitasq;: item proportionēs tum arithmeticas quæ tantundem numero superant quantū superantur ab alijs, vt in 1. 11. 111. tum geometricas, vbi sicut se habet secundus ad primū, sic ad secundum tertius, vt patet in 1. 11. 111. & in duplis triplisq; ac sesquialteris supertertijsq; & similibus. Nec deest harmonica proportio, iuxta quam medius inter extremos æqua portione vel superatur vel superat, vt apparet in secundo quarto sextoq;. Quin & triangulorū quadrangulorū aliorūq; multiangulorū proprietates denarius numerus continet: atq; insuper symphoniarum, eius quæ diatessaron vocatur proportionē habēs supertertiam: & eius quæ diapente, quæ est sesquialtera, vt tria ad duo: sicut diapa quæ diapason dicitur, vt duo ad vnū. quadrupla verò disdiapason, vt octo ad duo. Quapropter impositores primi nominū, viri sapientes, meritō videntur appellasse hanc *ἀριθμητική* quāsi *ἀριθμολογία*, quod capiat cōprehendatq; omnia numerorum genera, & rationum proportionūq; arithmeticarū, ac insuper harmoniarum symphoniarūq;. Hæc sunt quæ denariū faciunt admirabilem, qui cōplectitur naturā & indimensam & dimensionibus obnoxiam. indimensa ad solum punctū pertinet. dimensiuā tres habet species, lineam, superficiem, solidū. Quod enim duobus punctis terminatur, est linea: superficies verò quod duas dimensiones habet, accedente ad lineā latitudine. Tres autē dimensiones solidū corpus conficiunt, quando & altitudo assumitur: nec habet natura quò procedat vltcrius, quandoquidē nō plures tribus dimensiones produxit. Harū rerū exempla videre licet in numeris. indimensū puncti vnum, lineæ duo, superficiē tria solidi

R 3

qua

quatuor, qui numeri cōpositi denarium faciunt, alijs quoque spectabilem pulchritudinibus. Nam per hunc numerus infinitus penē fit mensurabilis: quia cūm constet ē quatuor terminis vno, duobus, tribus, quatuor, totidem termini gignūt centenarium ē denarijs. Nam x. x x. x x x. x l. centenarium faciunt. Sic ē centurijs fit millenarius, ē millenarijs myrias. Vnitas autem, denarius, centenarius, millenarius quatuor sunt termini, ē quibus denarius nascitur. In eo prater iam dictas numerorum differentias apparent & aliae: primō is quem metimur unitatibus, vt i i i. v. v i i. deinde quadrangulus quartus, pariter pariterque cubitus octauus, pariter par pariter. Quin & ille perfectus senarius, exaequatus sui partibus, ternario binario unitatique. Quorsum autem attinet decadis virtutes innumeras percensere obiter, quae per se ipsae possunt exhibere amplum argumentum mathematicis: dilatis igitur alijs vnā etiam non inrempeſtiue memorabo docendi gratia. Quae in rerum natura praedicamenta vocantur, decem sola esse aiunt studiosi philosophiae, substantiam, qualitatem, quantitatem, ad aliquid, agere, pati, habitum, situm, & sine quibus nihil, locum tempusq; nihil est enim non horum particeps. Equidem substantiam habeo desumptam ab elementis singulis ex quibus mundus totus compactus est, terra, aqua, aere igneq; , quae ad mei contemperatorem sufficiunt. particeps sum & qualitatis, quatenus homo, & quantitatis pro stirpe. ad aliquid quoque consideror, cūm mihi dexter aliquis sinisterve astitit. ago quippiam fricans tondensq; , patior frictus tonsusve ab alijs. in habitu examino indutus armatusve in situ sedens cubansve. Sum vtique in loco & tempore, quandoquidem nihil ex omnibus praedictis absq; his ambobus potest subsistere. de his igitur satis dictum sit. superest vt attexamus decem illa praeccepta siue leges, seu verius oracula, quae pro totius gentis concione, ne mulieribus quidem ab hoc coetu semotis rerū pater cecinit. Quares, num ipse vocem mittens absit vt in mentem nostram descendat haec cogitatio. nec enim more hominum deus habet opus ore, lingua & arterijs: sed opinor eum illo tempore sacrum quoddam edidisse miraculum, iussisseq; vocem inuisibilem prodire ex aere, quouis instrumento absolutiore sonantiorēq; non inanimem, nec tamen profectam ex corpore animato qualis est animalium, sed animā rationalem disertē sonoram: quae pulsato aere formatoque in flammā speciem, spiritu quodā instar tubae articulatē ab omnibus

bus exaudiretur vel propē vel longius distantibus. hominum enim voces in longum extenta solent deficere, vt à proculstantibus percipi clare nequeant, heberata paulatim medio spatio, vt profectae ab instrumentis corruptibilibus. hanc autem nobis vocem & mirificam inspirabat dei virtus vegetabatq; & diffundens eam per omnia, pulsabat alium quoque auditum praestantiorē quā aurium, videlicet tangens singulorum animos. sensus enim cūm sit tardior, nil mouetur, donec percussatur à motu aëris: at mens afflata numine, vltro procurrat praecceptis eius obuiam. Haecenus de voce diuina. Quærat & illud aliquis non immerito, cur in concione tam multorum milium, quodque oraculum singulos appellat non plures: Non mechaberis, non occides, non furaberis, & ad eundem modum cetera. Respondendum est igitur, ideo placuisse hanc formulam, vt lectores sacrae scripturae discerent quiddam valde pulchrum & necessarium: videlicet vnumquēque tantisper dum deo pareat ac legibus, honore aequari frequentissimo populo, vel potius omnibus gentibus. addo amplius, mundo etiam vniuerso: quoniam aliubi quendam iustum virum laudans inquit, Ego sum deus tuus, ipse autem erat etiam deus mundi totius. ita qui pariter suum ordinem non deserunt, & imperatori pariter officij suum approbant, in eodem honore habentur. Altera causa est, quia qui concionem alloquitur, non semper interdicit aut praecipit: cūm autem singuli admonentur quid agere debeant, omnes docentur eadem opera, & quisquis redditur obsequentior, sibi dictum existimans. qui verò cum cetera turba comprehenditur eodem alloquio, surdescit, turbam ipsam praetextens suae contumaciae. Tertia causa haec affertur, exemplum hic datū esse ne quis vnquam rex tyrannusve superbe despiciat priuatū obsecrumq; ciuem, sed doctus à sacris legibus, deponat supercilij fastumq; dediscat, sic secum verisimiliter, imò verē, cogitans: Si ille ingenuus, immortalis, sempiternus, nullius indigus creator rerum omnium, beneficus regum rex & deus deorum, ne humilissimum quidem contemnere sustinuit, sed hunc quoq; admittit ad oraculorū suorū epulum, tanquā inuitato ei soli paratū ad exhilarandam animā quantū fas est sacris magnisq; mysterijs initiatam: ego mortalis cur inflatus ceruicem erigam effrensus me vltra eiusdem naturae participes, fortuna impares mihi non origine generis, eadem forma insignitos, & mecū censos in hominum numero exhibebo igitur me comem & affabilem, etiam si

terra marisque imperium assequar, vel egentissimis obscurissimisq; domestico destitutis auxilio, utroq; parēte orbatis, & mulieribus viduitatē tolerantibus, senibusq; quibus aut nunquam contigerunt liberi: aut erepti sunt immaturo interitu. homo enim cum sim, non est æquum ut maiestatem tragicam in me recipiam. continebo me intra naturam meā, nec transgrediar eius terminos: assuefaciā potius mentē humanitatis affectibus, non solum propter incertas fortunæ vices mutantis lætis tristitia, verum quia sic decet etiā si felicitas maneat perpetua, non obliuisci conditionis suæ. hæc sunt opinor causæ cur singulariter loquuntur oracula, quasi dirigantur ad vñd hominē. Interea, ut par erat in præsentia numinis, omnia perstrepebant prodigiosis tonitribus aures obtundentibus. coruscabant fulguribus micantissimis, sonus tubæ inuisibilis ē lōginquo exaudiebatur ē nube, quæ instat columnæ innixa terræ ē basi tendebat ad ætheream celsitudinem caelestis ignis impetu, profunda caligine fumi offuscante circumuicinum aërem. oportebat enim ad dei aduentum turbare mundum omnib. sui partibus, & exciri ad ministerium. Adflabat autem populus purus à mulieribus, & omnib. voluptatibus abstinēs præter cibos necessarios, lauacris etiam purificatus per triduum, candidis nitidisq; indutus vestibus, arrectus & attēctus, ita ut Moses præmonuerat. is enim iam diem cōconi præsistentam seorsum didicerat. Tum vox ē medio flammæ supernæ ruentis horrendum insonuit, diserta & articulata iuxta communem captum auditorij, tam manifeste se ingerens, ut videre magis quàm audire se putarent: sicut in lege ipsa scriptum legitur his verbis, Vniuersus populus videbat vocem apertissimē. Humana enim vox auditu, diuina visu, percipitur. quare? quia quæcunq; deus dicit, non verba sunt, sed opera, quorum iudicium non tam est penes aures quàm penes oculos. Siquidē pro dignitate rei dicitur ē flamma vox procedere. probata sunt enim dei præcepta, velut aurum igni examinatum. Nec caret hæc figura mysterio. Quoniam ignis habet vim geminam, illustrandi vrendiq;. præcepta hæc obedientibus erunt per totam vitam pro lumine, legibus ceu sideribus animæ prælucentibus. quotquot autē cōtumaces fuerint, æstuabunt vrenturq; intestinis concupiscentijs, more flammæ rotos homines semel occupatos depascētib. Hæc sunt quæ præfari necesse fuit. Nūc sermo erit de ipsīs præceptis, & dispiciemus quid à se inuicē differunt. decē enim cū sint, in quina diuiduntur, inscripta duabus tabulis. prior quinaris habetur potior

tior, secundus inferior. vtraq; bona sunt & ad vitam vtilia, vias latas in vnum finem cōpetentes sternētia, per quas anima summā boni cupida inoffensum iter faciat. ille igitur potior quinaris de monarchia loquitur, qua mundus regitur, de statuis simulacrisq; & id genus manufactis operibus, de non assumendo in vanum Dei nomine, de obseruatione religiosa dici septimi, de honorandis parētib. & ambobus & singulis. itaq; vna hæc tabula incipit à deo patre conditorēq; rerum omnium, desinit in parentes, qui ad illius imitationem gignunt particulariter. alter quinaris ex interdiktis cōstat, vetans adulteriū, homicidiū, furtum, falsum testimonium, cōcupiscentiam. ea præcepta singulariter perscrutāda sunt diligēter, ne quid à proposito euagetur oratio. Principium rerum omnium optimum deus est, sicut virtutū pietas: de his igitur necesse habemus ante omnia differere. Error non exiguus occupauit maximam partē humani generis, de re quæ vel sola vel inter præcipuas ab omni errore libera puraque insigi debuerat singulorū mentib. nam alij quatuor elemēta consecrata suis decretis colunt tanquam numina: alij solē ac lunam ceteraq; sidera tum fixa tum erratica: alij cælū, alij mūdum vniuersum. at illum summū antiquissimūq; parētem, illum magnæ ciuitatis principē, & imperatorem inuicti exercitus, omnia gubernantē salubriter, silentio texerūt, istis falso nominatis imponēdo aliās alia vocabula. vocāt enim terram Proserpinā, Plutonem, Cererē: mare Neptunū, in cuius famulicium singunt turbas maximas geniorum sexus vtriusq;. Sic aērē Iunonem, ignem Vulcanū, solē Appollinem, lunā Dianam, luciferū Venerem, stilbona Mercuriū: & alijs stellis indunt alia cognomina desumpta ē fabulis, arte cōtextis confictisq; ad decipiēdas aures credulas: mirificēq; sibi placent hac nominum elegantia, dum orbe disiecto in duo hemisphæria, alterum superius ac conspicuum, alterum subterraneū, appellāt ea gemellos Castores, & addunt prodigiosum mendacium de vita eorum alternis diebus mutabiletur, necessariū consequitur ut hemisphærium vtrunq; susq; deq; feratur alternis diebus, sicut nobis videtur: nam re vera in orbibus nihil est superius aut inferius: sed iuxta situm nostrū ista dicuntur, quæ super caput supera, infera quæ contraria. ceterum germanæ philosophiæ studiosus puraq; pietatis sectator, discit egregiam sententiam, nullam mundi partem esse suimet compotem, & suomet arbitrato agere: genitæ sunt enim vtiq; gene-

ratio verò corruptionis est principium, quamvis creatoris prouidentia immortalitatem adipiscantur quæ aliquando non fuerant. at de deo dicere quoddam aliquando non fuerit, & aliquo tempore natus sempiternitatem acceperit, nefas est: sed nonnulli tam peruerse iudicant, ut non solum deos credant quos diximus, verum etiam unumquemque horum esse deum summum & maximum, cui verè nomen id conveniat: siue quia habent ingenium indocile, siue quia non curant discere, quippe qui præter ista sensibilia nullum inuisibilem intelligibilemque rerum authorem existimant esse, quod tamen evidētissimis argumentis potuissent cognoscere. cum enim animæ suæ acceptum referant vitam consilia, ceteraque officia, nunquam tamen potuerunt animam corporeis oculis inspicere, quamvis nihil non facturi, ut sibi liceret videre imaginem eius augustissimam, & cuius cōtemplatione possent transire ad cogitationem de deo sempiterno ac ingenito, mundi gubernatore atque conservatore, quem inuisibiliter temperat. Quemadmodum igitur si quis magni regis honores satrapis eius præfectorumque exhiberet, non stulticia solum argueretur, sed & periculosa audacia, tribuēs servis, quod debetur domino: ita qui cumque sic creaturas colit ut creatorem, seiat se impudentissimum & iniustissimum, qui paria largiatur imparibus, non tam in honorem inferiorum, quam in potioris contumeliam. Verum hos quoque impietate superant, qui ne parem quidem honorem habent utrisque, sed alteros omni cultu dignantur, alterum adeo nullo, ut eius nec meminerint. Nec solum obliuiscuntur cuius minimè debuerant, sed homines miserimi augent eam obliuionem data opera. Nec desunt quidam vaniloqui rabulæ, quos non pudet impietatem suam proferre in medium, & maledicam linguam contra deum acere, ut contristent pios & in dolore conijciant maximum, dum verba per aures ingressa vrunt totam animam: quod impij his vtantur machinis, & amicos dei adigant ad silentium, ne forte aduersarij per contentionem proritentur ad maiores blasphemias. Amota igitur omni superstitione germanas nobis naturas non adoramus, ne immortales quidem & purissimas. intercedit autem inter creaturas quædam germanitas hoc ipso quod creatæ sunt: quandoquidem creator omnium idem etiam pater est vniuersorum. Proinde malumus totam mentem, totam rationem, vires omnes exercere ad cultum ingeniti sempiternique authoris rerum, non submittendo nos vulgaribus religionibus, quæ multos perdunt qui alias seruari poterant: & primum illud

illud sanctissimumque præceptum penitus inscribimus pectori, vnum summum deum credendum esse colendumque. at multorum deorum religio ne in aures quidem puras admittitur hominū sedulo veritati studentium. Ergo quotquot solis, lunæ, cæli, mundi præcipuarumque huius partium cultores habentur & huiusmodi factorum antistites, peccant proculdubio, dum posthabito principe venerantur eius subditos: minus tamē à recto declinant, quam qui ligna, lapides, argentum, aurum, similesque materias formatas, ut cuique libuit, vertunt in statuas ac simulacra, ceteraque manufacta opera: qua parte fictorum pictorumque ars valde humanæ vitæ nocuit, omnes terras implentium his abominationibus exemerunt enim robur ex anima, persuasionem veram de semper viuentis deo, ut vacillet tanquam male saburratum nauigium, huc illuc ventis iactatum, cui nec facile portum attingere, nec tutum in statione aliqua interquiescere, propter cæcutientes circa veritatem oculos mentis, quam solam videre debuerant. ego certe tales inferiores iudico, quam orbatos corporeis oculis. nam hi multatim sunt aut incurabili morbo aut inimicorum insidijs: illi suapte voluntate obscurarunt visum animæ, aut omnino perdidierunt. Quapropter alteris miseratio debetur uti infortunatis calamitosisque, alteris poena ut vltro complexis miseriam ac maliciam: qui ne illud quidem considerant quod vel pueris est conspicuum, artificem præstantiorem & antiquiorem suo esse opificio. iuxta tempus enim prior est cum sit quasi pater: potentia quoque superior, quanto id quod agit præcellit ea quæ patiuntur. certe si error placuit, pictores ac statuarii magis merebantur ut consecrarentur & diuinos honores acciperent, nunc ipsi contemptis ac si nihil præstitissent egregium, pro dijs habentur eorum opera: & cum artifices sæpe inhonorati in egestate consenserint, absumptique sint varijs casibus, opera eorum exornantur purpura & auro luxuque cætero quem diuitiæ suppeditant, adoranturque religiose non solum ab ingenuis, verum & à nobilibus honestisque specie præditis. nam in sacerdote & genus examinatur ut sit inculpabile, & corporis partium modus competens, ut sit usque quaque integrum. nec hic gradum sistit impietas, procedit vltimius. noui enim quosdam qui à se factis simulacris preces votumque victimas offerunt, iustius utranque manum suam adorant, aut si hoc nollent vitantes crimen arrogantiae, saltem intendentes malleos, scalptra, forcipes, ferramenta que cetera quibus materiæ formam addiderant. huiusmodi homines deploratæ amentię

amentia libet sic increpare: heus vos viri egregij, votorum summa & felicitatis finis est reddi deo similē. orate igitur ut simile fiat vestris statuis, & summa felicitate fruamini, nō vidētes oculis, non audientes auribus, nec respirantes nec olfactantes naribus, ore nec loquentes nec gustantes, manibus nec dantes nec capientes nec agentes quicquā aliud, pedibus non incedentes, oculosq; omnib. partibus corporis, tēplo inclusi asseruatq; tanquam in carcere adhibitis inter diu noctūq; custodijs, & inibi haurientes nidorem ac fumum exhalantē ē victimis. nam hoc vno commodo frui statuas sacratas, falso licet, creditis tamē. atqui reor, talia dicentem non ut fausta ominantē audirent libenter, sed ut diras imprecantem auerfarentur, conuicijsq; vicissim proscinderent: quod ingēs argumētum est impietatis hominum nimia, opinio- nem diuinā maiestatis concipientum de his quibus deprecantur abominanturq; similes fieri. nemo igitur animā habens adoret brutas res castas animis indecorū enim & iniquum est, opus naturā submittere se operibus artificum. ceterum Aegyptijs non satis est in eodem cum reliquis hāere crimine, habent & aliud suum eximium: qui non solum delubra venerantur cum sacratis statuis, sed etiam animātes mutas in deorum numerum referūt, tauros, hircos, arietes affligēdo suas cuiq; fabulas. hāc tamē habent fortasse quandam rectē speciē profunt enim vitæ bos arando & terrā prædomando ad futuras segetes, trititando itē quando fruges condūt in horrea: aries præbendo tegmina commo- dissima contra tempestatū iniurias, siue ardores solis nimios siue immoderatum frigus aëris. ceterum quōd immanes crocodilos, ferocissimos, leones, virulētasq; aspides pariter tēplis, lucis, aris, sacrificijs, fastis, pompisq; honorant, quāso cuius pietatis est aut prudentia? in vtroq; elemento diuitus concessio ad vsum hominum, terras & aquas scrutati, nec inter feras leone ferocius quicquam inuenire potuerunt, nec inter aquaticas beluas crocodilo crudelius, quos adorant pro numinibus. nec hos solū, sed & animantes alias, canes, feles, lupos, ē volucres, ibides accipitres, pisces quoq; aut integros aut membratim consecrant: quod sine risu dici non potest. certē hospites recens in Aegyptū delati priusquam a fuescant eius prouinciæ vanitatibus, abhorret ab eis vtiq; ad radiū. Quod si qui eruditi sunt liberalius, obstupescunt dum vidēt in honore esse res vilissimas, & his viliores cultores ipsos miserantur, animo transformatos in illas animantes, bestias obambulantes sub humana specie. sublati igitur ē iure diuino hu-

iusmodi

iusmodi facit ijs dijs omnibus, ad veri dei cultum lex nos reuocat, quamuis ille opus eo nō habeat, nimirum ipse sibi sufficiens, nullius indigus. sed hoc tantum agitur ut humanum genus ab errore in viam rectam redeat, & naturā ductū sequendo finem optimū inueniat, Entis veram noticiam, qui est summum bonum & absolutissimum, à quo ceu fonte mundus rigatur bonis ijs particularibus. Hactenus & de secundo præcepto quantum potuimus, deinceps excutiamus tertium, hoc est. Nō assumes dei nomen in vanum. Et ordo quidem per se pater mentib. perspicacibus. semper enim nomen rem tanquam vmbra corpus sequitur. ergo postquam dixit de essentia honorēque eius qui semper est, secutus rerum seriem, ita ut decet præcipit de vsu eius nominis. multis enim & varijs modis in hac parte peccant homines. prouide vtilissimum fuerit & rationali naturā convenientissimum, omnino abstinere à iurciurando, & sic veritati assuescere, ut simplex sermo vim iuramenti habeat. secūdaria verò iuxta prouerbum nauigatio, est rectē iurare. iam enim qui iurat suspectus est de perfidia. Sit igitur cūctator & procrastinator. si fortē differendo possit euitare ne iuret. Quod si qua incumbat necessitas, dispicienda sunt curiose singula, de quibus sit cōrouersia. Est enim iusiurandum nō exiguum negotium, tamen contemnitur propter consuetudinem, videlicet testimonium Dei de rebus dubijs. Deum autem citare testem mendacij, scelus est nefarium. Introspecte, si libet, falso iurantis animum. Aspicias eum non quiescere, sed plenum tumultu trepidationēque accusatum à seipso & sibijpli facientem conuicium modis omnibus. Inrita enim à natura cuique consciētia non solet admittere quicquam culpabile, propter natium virtutis amorem & vitiōrū odium, eadem accusatrix ac iudex, primò indignatione pudorem incutiens, deinde more iudicis docens, monens, præcipiens mutare propositum. Quæ si persuadere valuerit, gaudens accusatum recipit in gratiam: sin minus, irascitur infensa hostiliter, nocte dieque vrgens, stimulans, infligens insanabilia vulnera, donec abruptam vitam execratam & miseram. Quid ais, inquit tu periuere? audebis improbe adire notum quēquam, & asseuerare quæ nec vidisti vnquā nec audisti, quali visa, audita, te præsentē acta omnia? i, depone testimonium. non facies opinor. Alioqui perniciosē infantiæ peccatum committeres. Qua frōre sobrius ab amico peteres: commoda mihi maleficium, mea causa contra ius & fas age. proculdubio his auditis valere iubebit talem amicitiam

tiam, seipsum damnans quod non initio abstinuisset, resisteret
abs te tanquam à rabida feræque bestia. & postea quod ab amico
non audes postulare, ad id deū vocatitane nulla inest tibi reue-
rentia parentis omnipotentis atque domini? Scis an nescis illum
inspicere omnia exaudiré? si nescis, impius es. est autem fons
omnium iniquitatum impietas. Præterea iurando præuicariis
& dolo malo agis, dum iuras per eum qui nō animaduertit. qua-
si per prospicientem rebus hominum. Quod si nosticis promi-
dentiā, nihil ad summam impietatem tibi facis reliquum, si non
ore linguāq; certè corde sic appellans deum: dic pro me falsum
testimonium, esto mihi sceleris & malefici socius. vna mihi spes
superest tuendæ existimationis apud homines, si celetur veritas,
esto alienæ maliciæ vicarius, melior deteriori subseruiens, deus
optimus scelesto homini. Et sunt qui etiam lucro nullo proposito
subinde iurant temere ob malam cōsuetudinem, de rebus nihili,
contradicente nemine, iureiurando suppletes orationem, qua-
si non satius esset dimidiatam mutilāve relinquere, imò pro-
sus obmutescere: quandoquidem ex frequēti iuramento nascitur
periuriū & impietas. Quapropter iuraturus debet omnes reici-
cumstantias diligenter perspicere, quanta sit, quā vera quā
bene à se percepta: tum seipsum considerare, num purus sit ani-
ma, corpore, lingua, illa ab iniquitatibus, hoc à piaculis, hac à
maledicentia. nefas est enim per os quo profertur nomen illud
sanctissimum, quicquam turpe progredi. quaratur etiam tam
loci quā temporis opportunitas. Noui enim quosdam in profa-
nis impurisq; locis, vbi nec patris nec matris nec cuiuslibet hone-
sti viri mentionem deceret fieri, deicere, & quasi conceptis ver-
bis iusiurandum texere multis dei cognominibus præter omne
decorum, cum impietate maxima. Quod si cui hæc contemnen-
da videntur, sciat se primò scelestum esse impurūq;: deī obno-
xium diris vltracibus, per occasionem exacturis inclementer po-
nas debitas tantis sceleribus: quas tamen diuina iustitia non sta-
tim repræsentat fontibus, reddit tamen aliquando cum scenore,
quando maximè id e republica esse iudicat. Quartū præceptum
commendat diem septimā, iubens eam sanctē pieq; transigi. hanc
ciuitates quædam singulis mēsisbus vt festam celebrant incipien-
do numerationem à nouilunio: Iudæis verò sancta est septima
quæq; dies: cuius rei rationem in libro de opificio mundi reddi-
dimus. constat enim mundum intra sex dies creatum: septima
deum quiescere à suis operib. & approbasse quæ bene considerat.

Iussit

Iussit igitur vt quicunq; hæc instituta receperant, sicut in cate-
ris, ita in hoc quoq; deum sequeretur, operando per sex dies, se-
ptima verò interquiescendo vacandq; contēplationi rerum &
studio sapiētiæ, retractando etiam cogitatione acta præterita &
rationem eorum à se respiciēdo, sicubi à legum præscripto aber-
ratum fuerat, vt in posterum cautiore essent, prospicerentq; ne
iterum impingerent in eadem offendicula. Verū deo satis fuit
quod semel creationi mundi perfectionique sex dies impedit,
quia non opus habet prolixo tempore: homo autem quisq; cum
sit mortalis & multis necessarijs ad vitam indigeat, impigre de-
bet ea donec spirā quæreret, sabbatorū quietē se reficiēs. annon
egregium præceptum, & ad omnem virtutem excitandam vti-
le, pietatem verò præcipue? Quasi dicat, Sequere semper deum.
habes exemplum & præscriptum operandi per sex dies, qui nu-
merus sufficit vel mundi frabricæ. habes item aliud exemplum
philosophandi & examinandi quæ facta sunt, quod ipse quoque
imiteris contemplantum siue tua siue naturæ opera, & quantum
quodq; ad felicitatē conferat. Ne discedamus igitur ab his opti-
mis vitæ tum actiue tum contemplatiue formulis: sed eas sem-
per intiendo imprimendq; nostris mētibus, conemur effinge-
re in omnibus quæ agenda dicendæve sunt, duntaxat quantum
mortalib. licet ad immortalis similitudinem accedere. ceterum
quomodo intelligatur intra sex dies mundū creatum à deo, qui
non opus habet tēpore, alibi hanc allegoriā explicauimus. certè
septenarij priuilegium ostēdunt mathematici, summa cura per-
quisitū & diligentia. nā heptomas pro suæ natura qua reliquos
antecegit numeros est virgo matre carens valde familiaris vni-
tati & principio, & planetarum idea, sicut vnita est idea spheræ
continentis fixa sidera. nam ex vnitare & hebdomade cōstat cæ-
lum incorporeum, exemplar huius cæli visibilis. compactum est
autem cælum ex natura indiuisibili & ex natura diuisibili. indi-
uisibilis primam summamq; sortita est circumferentiam circuli
fixorum siderum, quem tutatur vnitatis diuisibilis secūda est tum
viribus tū ordine, ad hebdomadis curam pertinēs scissaq; sex li-
mitibus, septē quos planetas & erroneos vocat efficit, cum tamen
in cælo nihil sit errori obnoxium, propter beatā, felicem, diui-
namq; huius naturā ab omni errore alienissimam. proinde cele-
stia semper sui similia currant recurruntq; perpetuò, nullā pro-
fus mutationem admittētia. sed quia cursum tenent indiuisibili
& extremæ spheræ contrarium, parum propriè sidera erratica
cognomi

cognominata sunt ab hominibus temerarijs, suummetipsum errorē illis ascribentib. quā in summi imperatoris militia nunquam deferunt ordinem. his atq; alijs pluribus de causis honoratur septenarius, sed ob nullam magis quā quod per hunc numerum manifestatus est pater vniuersitatis & conditor: in quo ceu in speculo mens considerat deum fabricantem mundum & quicquid eo cōtinetur, regētēq; sua prouidētia. Sequitur quintum praeceptum de honorandis parentibus sicut in duarū tabularum cōfinio, cū enim in prima sit vltimū, coniungit ambas, priori secundam applicās complexam ius quod nobis intercedit cum hominibus, quod ideo factum arbitror, quia parentum natura videtur mortalis & immortalis essentiae cōfinium: mortalis propter cognationem cum hominibus & ceteris animantibus, & propter corpus corruptibile: immortalis verō, quia gignendo refert deum genitorem omnium. Sunt igitur qui alteri parti addisti, alteram videntur contemnere. pleni enim pietatis desiderio, relictis alijs negotijs, totam vitam dedicāt diuino cultui: alij contrā, dum nullum esse ius prāter humanum existimant, solam curant societate hominum, bona sua cum quibuslibet communicantes liberaliter, & mala illorum subleuantes pro viribus. illos dei amatores, hos hominū, rectē dixeris, semper se etae virtutis homines. integri enim ab veroq; probantur genere. ceterum qui nec de hominib. bene merentur leti eorum prosperitatibus, condolentes aduersitatibus, nec pietatē sanctitatemq; suspiciunt, possunt videri mutari in ferarum ingeniū: inter quos primas ferent qui parētes suos negligunt, vtriusq; partis hostes, tum eius quae deo, tum eius quae hominib. se approbare vult. sciat igitur se damnatos pro duob. tribunalibus, quae sola sunt naturalia: impietatis apud diuinum, quod secundos post deum auctores vitae suae non tractāt ex officio: inhumanitatis verō apud humanum. cui enim benefaciēt qui proximos & optimē de se meritos vilipēdunt, quibus nulla potest referri gratia non inferior acceptis beneficijs. quo modo enim natus genitorē suum poterit vicissim gignere, quam eximiā praerogatiuam natura dedit parētibus, nunquam cōpensandam ā liberis. proinde indignissimum fuerit, si qui ne omnib. quidem officijs possunt gratitudini satisfacere, grauetur praestare vel minima. Eos sic liber alloqui. Ferae debent cicurari ab hominibus, & licet nonnunquam videre māsuefactos leones, vřos, pardos, blandiētes nō solis cibum praebentibus, sed alijs etiam, opinor quia vident eos illis similes

deceat

deceat enim deteriorē sectatorē esse potioris, in spem profectus futuri. nunc cogor contrariū dicere. vos cū homines sitis quāsiā feras imitamini. illae pro accepto beneficio norunt gratiā reponere. Canes domos custodiunt, & cadunt pugnādo pro dominis circūuentis aliquo repētino periculo. alij gregib. seruandis adhibiti. vsq; ad mortē decertant pro salute pecorū, ne damnum accipiant pecuarij. & nō fatebimur probrū esse longē turpissimū, hominem gratijs natū gratitudine superari ā cane audaci asperatq; bestia: quod si ā terrestribus virtutē hanc non discimus, eamus ad volucres praepetibus pennis vltro citroq; volitantes per aērem, discamus ab his salte quid nos deceat. Ciconiae senes impores volandi nido se continent: ex his prognata terra marique volitant & cibos parentibus afferūt. Sic illae vt earū aetate dignū est, quiete fruuntur & copia: iuniores verō laborem cōportandj solantur pietate ac spe recipiendae in senectute gratiae debitum persoluētes interim quod tempus postulat: & eadē opera natos implumes effictosq; parentes educant, naturae instinctu, & pulis & decrepitis alacriter praestando mutuum officium. & postea non obuoluent faciem pra pudore homines parentū contēptores, damnabuntq; suam incuriā in re quae vel sola erat curanda, vel ante alias, praesertim cū non tam cōferatur quā referatur beneficium? Filiorū enim nihil est proprium, quod non parentibus debeant, ā quibus vel acceperunt, vel in acquirendo adiuti sunt. Habent ne igitur pietatem ac sanctitatem principales virtutes in anima, an eiecerunt eas ē pectore? Deo enim subministrant parētes in gignendis liberis. Ceterum qui ministrū spernit, spernit & principem. & sunt qui audacius exaggerantes nomen parentū, aiunt patrem matremq; deos cōspicuos, illius ingeniū imitatores fingendis animantibus: hoc vno differre, quod deus sit mundi genitor, hi verō filiorum tantummodo. nec fieri posse vt pius sit erga illum inuulnibilem, qui erga hos conspicuos est impius. Hoc praeceptū de honorandis parentib. claudit priorem illum diuinū quinarium. alterum verō scripturus legislator interdicta continentem & spectantem ad homines, orditur ab adulterio, vt peccato grauissimo. fontem enim habet amorē voluptatis, quē & corpus atterit, & robur animi resolut, & rem familiarem absumit, quicquid attigerit more ignis adurens, & nihil saluū relinquens in vita hominū. haec adultero persuadet vt non solū ipse peccet, sed & alios asciscat in culpae societate nefariam & aduersam societati legitimae. percitus enim hoc cestro

S

non

non potest solus explere cupiditatē, sed opus est omnino ut duo sint, alter quasi magister nequitiae, alter discipulus rei turpissimae. nec enim solū corpus mulieris impudicē vitatur, sed si vera fateamur, multo prius animus assuescit malis moribus discēs modis omnibus auersari maritum & odio prosequi: quod tamen malum leuius multo esset si non dissimularetur. nam quae sunt in propatulo, cauentur facilius. Nunc verò vix vllus suspitioni locus relinquitur, adeo se malis artibus celat & obumbrat ne deprehendatur, plerunq; prae se ferens affectum contrarium, & mirificis praestigijs opinionem amoris sibi concilians. eadem certe opera subuertuntur tres familiae: is cuius coniugium violatur, nuptialia vota perdidit & spem prolis legitimae. nec minus incommodi accipiunt reliquae duae domus, adulteri & adultera, quandoquidē ambae replentur dedecore, contumelia, probriisq; turpissimis. Quod si numerosae fuerint istae familiae multis cognationibus affinitatibusque implicatae, totam ciuitatem accendet hoc flagitium obambulans per ora ciuium. permolestum est enim dubitare de liberis: & quoties parum integrè seruatur vxoris pudicitia, verus pater certò cognosci non potest, itaque dum res in obscuro latet, adulterini subrepunt pro legitimis, alienarum familiarum sinceritatem deprauant, hereditatem, ut tunc videtur paternam, alioqui nihil ad se pertinentē, vsurpant. Et adulter postquam illusa muliere despumauit feruentem libidinem, & expleuit nefariam cupidinem, abit ridens laesi mariti ignorantiam: at ille tanquam caecus nihil sciens de fraude domestica, ut propriam sobolem indulgenter habebit, natos ex infensissimis sibi hominibus. Quod si detegatur iniuria, miserrimi erunt licet infantes pueri, in neutro accensendi genere, nec mariti, nec adulteri. Tales calamitates cum proueniant de concubitu illegitimo, non mirum si adulterium res probrosa & inuisa deo primum locum inter peccata obeinet. Secundò verò interdicatur homicidiū. cum enim natura gregale ac copasentū, edidisset illud mansuetissimum animal, ad consensum & societatem inuitauit, dato eis sermone, quo magis conciliarentur conspirarentq; moribus. proinde quisquis occidit alterum, seiat se naturae ius fasq; subuerrere, scriptum ad omnium utilitatem publicam: sciat etiam se committere sacrilegiū, sublata ē possessio dei re sacratissima: quid enim tā religiosum tam sacrum est quam homo? aurum, argentum, gemmae, aliaq; pretiosae materiae, inanimata ornamenta sunt aedificiorum perinde anima carentium.

homo

homo autem animal optimum, potiore parte sui caelo cognatū purissimo, & ut plerique arbitrantur ipsi mundi conditori, propius accedit ad illius felices sempiternaq; idē imaginem quam vlla terrestris natura, propter mentem acceptam diuinitus. Tertium in secundo quinario praecipit est. Ne furtū facias. qui enim alienis inharet, hostis publicus, volūtatē omnes, ut quotquot valet, spoliat, cupiditatem extendens longissimē, viribus autem deficientibus contrahens, ut ad paucos perueniat. itaq; fures potestatem adepti populantur ciuitates integras, contemptis supplicijs, quia videntur sibi potentiores legibus. hi sunt qui à natura iulitum habent paucorum dominationis desiderium, & dynastias tyrannidesq; appetūt, qui magna furta faciunt, latrocinia regendo honestis nominibus principatus & imperij. idē discant statim pueri manus à furtiuis lucris abstinere minimis etiā, quia diuturna consuetudo potentior quam natura fit, & ni malū nascentes inhibeas, crescit in immensam magnitudinem. Post vetitum furtum mox vetat falsum testimoniū, non ignarus falsos testes, multis magnisq; molestijs sese inuoluere. Primò sanctam veritatem violant, quia nihil est in rebus sacratius, solis in morē illustrante negotia, ne quid eorū in obscuro lateat. deinde noticiam rerum quasi nocte quadam tegunt & caligine, & iniustos adiuvant aduersanturq; iniuriam patientibus, dum quae nec viderunt, nec audierunt, nec cognouerunt, se certò scire, & probe tenere asseuerant. addunt & reitū peccatū peius prioribus. quoties enim desunt argumēta aut probationes quae ex scripto fiūt, ad testes recidit cōtrouersia, quorū verba pro regula sunt iudicibus pronūciaturus sententiā. Necesse est enim ut his solis attendatur, cū nemo addit index alius. hinc fit ut qui litem perdūt grauati testimonio, iniuriā patiātur cū potuissent vincere: & iudices iniquitatis non iusticiae opinionem lucrifaciant. Ad haec etiā cum impietate fraus ea cōiuncta est. non est enim moribus receptum ut iniurati iudicent, sed sacramenti religione obstricti, quam tamen impostores magis violant quam qui decipiuntur: quandoquidem hi labuntur per ignorantiam, illi de industria technis vtuntur & peccant libenter, corrūpūntque suffragia, ut interdum ab inscijs mulctentur qui nullam poenam meruerunt. haec sunt opinor, causae quas propter prohibetur falsum testimoniū. Postremò vetat concupiscere, quod concupiscentia res nouas moliri, & alienis bonis insidiari soleat. Omnes enim perturbationes animi graues sunt, concitantes eum & dimouentes

ab ingenio sanitateq; pristina, sed nulla æquè nocet ac concupiscentia, quâ obrem aliæ videntur externæ inuitis & inscijs obrepere, hæc verò sola in nobis oriri, & quidē volentibus. dicā apertius, quoties se offert rei cuiuspiā expetendæ imaginatio, exasperat excitatq; quiescentem animā, arrectā velut oculis præstrictis fulgure, is eius affectus voluptas dicitur. ediuerso quod malum & fugiendū est, quando lauciat animā, confestim eā replet mortificitia; qui affectus dolor nominatur, at quando malū nondū præsens premit, imminet tamē, pauorē præmittit abominandū nuntium quo terretur, qui & timor dicitur, quoties autem aliquis de absente bono cogitās habere id cupit, in longū animā porrigit, extendens eā ut possit rem adamatā attingere, tanquā in orbitali machina semper sequendo nunquā assequendo; quod spectamus in cursoribus, quando præcurrentē tardior peruicaciter insequitur. Simile autē quiddā & circa sensus accidit, nōnunquā oculi rem aliquā longē remotā cernere cupientes, plus satis & supra vires intenti frustrantur, nec valēt eam exacte cognoscere, & insuper hebetantur conatu suo nimio. sic & fremitus obscurus auribus ē longinquo allapsus eas excitat cupiditas rem cognoscendi propius, & sonitū percipiendi clarius; tamen quo est obscurior & quo minus augetur, eo magis accenditur desiderium nihil proficiens, concupiscentia pœnas dante haud secus quā de Tantalo narrant fabulæ poëticae. fertur enim eum quicquid appetit frustra velle tangere, rebus per ludibriū tantū non ē digitis elabentibus; illum verò nihilominus impotenter eas concupiscere, sitiētem ea quæ se quo minus satietur subducūt hianti & auido, seseq; huc illuc extēdenti more serpiginosi vlcis, quod ni sectionibus cauteriisve reprimatur, totū circūquaq; corpus occupat, nec vllam partē incontactā præterit. ad eundē modū nisi ratio philosophica ceu bonus medicus cohibeat diffundentē se concupiscentiā, totā vitam perturbabit necessario, cuncta enim sine exceptione subiiciuntur huic vitio, sed nunquā magis insanit quā cū nacta est licentiam, quando in omnibus facit omnia. Id quia satis liquet, non est opus verbis pluribus, cum nemo nesciat, nulla ciuitas ignoret exempla quotidiana, imò quæ penē singulis horis fidem nobis astruunt. Pecuniarum amor, aut fœmina, aut gloria, aut cuiusvis rei facientis ad voluptatem paruasne ac vulgares calamitates inuehit? nōne amicitias dirimit, etiam cognatos ē beneuolis reddens insensissimos. nōne hinc & regiones populosæ desolantur intestinis seditionibus? nōne

hoc

hoc pacto terra marēque replentur nouis tumultibus & cladibus vltro citroque illatis vel naualibus vel terrestribus prælijs. nam græcorū barbarorumq; bella tam contra suos quā contra diuersi generis homines gesta, omnia manant ab vno fonte, concupiscentia pecuniarū aut voluptatis aut gloriæ. Hæc enim sunt fatalia mala hominū. Et de his hæcenus. Illud quoq; sciendum, decem hæc præcepta esse summarium legum speciatim proditarum in toto legislatoris sacro volumine. nam primū caput est de legibus ad monarchiam pertinentibus. hæc docent vnum esse conditorem mundi regemque ac gubernatorem, qui regat omnia salubriter, paucorum aut vulgi dominatū esse peruersas constitutiones reipublice inductas à malis & astotis hominibus per ambitionem auariciamq; libertati ciuium insidiantibus, cæterum in calo purissimo nihil reperiri simile. secundū caput continet omnia quæ spectant ad manufacta simulachra, statuas delubraq; & in vniuersum quicquid ē pictorum sctorumq; noxijs officinis in templā trāslatum dedicatur: quo disertē cauetur ne admittant figmenta fabularum de deorū connubijs & natalibus, & qui hinc oriūtur varijs casibus. Tercio præscribitur, quas ob res vbi, quando iniurandū interponi debeat, à quo & qualiter affecto vel animo vel corpore, tum quid recte secusve iurantes maneat. Quartō verò de festis diebus & sabbatis in summa præcipitur, deque votis, sacrificijs, atque purificationibus & cætero cultu religioso numinis. Sabbatum voco diem septimum annumerato senario fecunditati proprio, cui accedit septimus unitati similis, quibus numeris ambobus festa dinumerantur: unitate quidem sacrum nouilunium in quo tuba canitur, & ieiunium in quo à cibo potuque abstinetur, & quod patria Hebræorum lingua pascha dicitur, quando populariter singuli sacrificant non expectatis sacerdotibus, ipsi permissu legis fungentes sacerdotio quotannis per vnum diem destinatum huic negotio: quando etiam offertur manipulus gratiarum actionis pro vberitate camporū & frugū abundantia. ab eo septies septimus, hoc est quinquagesimus, Pentecoste Græco & visitatore vocabulo: quando panes offeruntur primitiarū nomine conuenientissimo: quoniam primū hoc inter alimenta mitia protenire deus voluit in vsum hominis animalium mitissimi. septenario verò attributa sunt festa maiora quæ plures dies postulant, tunc cum annus distinguitur duobus æquinoctijs, verno autumnalique, & septeni dies festi aguntur: verno tempore ut segetes ad maturam

frugem perueniant: autumnali, ut omnes arborei fructus colligantur conuehanturque feliciter. septeni autem dies dantur his festiuitatibus propter menses septenos utriusque aequinoctij: ut cuique mensi honor suus contingat orio hilaritateque: unus diei eodem pertinet & aliae leges pulcherrimae, quae inuitant ad mansuetudinem, societatem, modestiam, & ius exaequandum cunctis pariter: qualis est de septimo quoque anno, quo indicitur totius agriculturae intermissio, ne quis serat aréve, néve putet purgetque arbores, aut quicquid rustici operis faciat. Visum est enim irreprehensibili legislatoris ingenio dignum praeuium sex annis fertilitatis locorum montanorum & campestrium, remissio hanc laboris & ad respirandum libera vacatio. Nec dissimilia sunt quae praecipuntur de anno quinquagesimo, qui non solum habet modo dictum septimi privilegium, verum etiam restitutionem rei familiaris in integrum, necessariam sane plenamque charitatis ac iustitiae. In quinto capite de honore parentum multae leges subinducuntur perinde necessariae, spectantes ad seniores iunioresque, ad magistratus & subditos, ad benemeritos & affectos beneficio, ad seruos & dominos. parentes enim censentur in potiore ordine, in quo seniores, principes, benefactores, domini: liberi vero in deteriore, in quo iuniores, subditi, beneficio deuincti, seruique, multa enim praecipuntur, inuenturi de fouendis senibus, senioribus vero de instituendis iuuenibus, item subditis de obedientia magistratibus debita, his vero de curandis subditorum commodis. his qui beneficium acceperunt, de referenda gratia, de non expectanda vero his qui gratis debent esse benefici, ne sint sceleratoribus similes. à seruis exiguntur officia charitatis erga dominos, ab his vicissim humanitas & clementia, ut bene inter se comparantur impares. Haec enim capita quinarum primae tabulae, speciatim non exiguum complementis legum numerum. in sequenti primum caput moechis opponitur, multa instituta continens, contra stupratores, contra puerorum amatores, contra lafciviae deditos & illegitimis incestisque concubitibus. Quorum formas non ideo retulit in literas, ut indicaret multiplices libidines, sed ut eo magis imponeret pudorem turpiter viuentibus, exprobrando eis pudenda dedecora. secundum caput vetat homicidium, quo comprehenduntur leges de vi & iniuria, de mutilatione, plagis, vulneribusque omnes necessarie peritilesque reipublicae. Tertium vero fures cohibet, ad quem ordinem pertinent qui fraudant creditorem vel depositum abnegant, qui peculan

culantur, qui praedatur, in summa quotquot praearicia clamve palamve aliena usurpant. Quartum est de falsis testibus, quo etiam multae leges continentur, de non decipiendo, de non calumniando, de non adiuuandis malefactoribus, de non celanda perfidia praetextu fidei, quae omnia legislatori cura fuerunt. Quintum reprimat concupiscentiam fontem iniquitatum, unde manat quicquid contra ius fit priuatum ac publicè, siue paruum siue magnum, sacrum profanumve ad corpus animumve, resve externas attinens. Nihil enim, ut iam ante dixi, potest euadere vim concupiscentiae, sed tanquam flamma ligneam materiam, depascitur absumitque omnia. eius quoque multae species coercentur praecipis & monitis, ut corrigantur emendabiles, contumaces vero puniantur, per totam vitam malo huic obnoxij. Haec & de posterioris tabulae quinario dixisse sat erit ad explendum decalogum, sacrosancto dei proditum oraculo. eius enim naturam decuit, capita legum specialium ore proprio canere, leges vero ipsas per prophetam absolutissimum electum ex omni optimatum numero, repletumque diuino spiritu, quo interprete oraculorum uti placuit. De cetero addamus causam, cur in his decem praecipis siue legibus contentus inbere verareque, secus faciendis nullam poenam decernit, quemadmodum solent alij legislatores statuere. Quia deus erat, & consequenter bonus dominus, solorum bonorum author, mali vero nullius. Proinde existimauit nihil magis naturam suam decere, quam ut salutaria praecpta daret pura non admixtis poenarum terroribus, ne quis imprudens metu malo consultore usus inuitus pareres, sed potius ut sapiens rationem voluntatemque spontaneam secutus verteret se & applicaret ad id quod est optimum: ne quis putet ideo de poenis silere oracula, ut qui peccant impunitatem sibi polliceantur, sed magis cogitet alsidere deo iustitiam, inspectareque quicquid agunt homines, nec dissimulare ut natura inferas fontibus, & ex officio plecentem iuris violatores. hoc enim est proprium ministris dei potentijs, ut quemadmodum in militari fit imperio, seuerè animaduertant in desertores ordinum. ipse vero magnus rex gaudet appellari conseruator custosque pacis publicae rerum vniuersarum, fructus pacis omnibus vbique largiter copioseque suppeditans. Nam reuera penes deum cura pacis est, belli vero penes eos quibus ille praefectis & ministris utitur.

PHILONIS IVDÆI DE SPECIALIBVS LEGIBVS

QVÆ REFERVNTVR AD TRIA
DECALOGI CAPITA, VIDELI-

cer tertiū, quartū quintūq; De iureiurā-
do religionēq; De sacro sabbato, De
honore habendo parentibus.

N LIBRO qui hunc præcedit proximus, accu-
rate introspeimus duo capita quæ in decē præ-
ceptis prima numerantur, de non colendis alijs
dijs præter vnum cuius imperio parent omnia,
& de non fingendis simulacris: vbi etiam de le-
gibus speciatim ad ea spectantibus dictum est
Nunc de tribus deinceps sequētib; disseremus. speciales leges
adaptando his similiter. Horum trium primum admonet, ne dei
nomine abutamur in vanū. Nam quicquid vir bonus asseuerat,
perinde ac iurato credi debet, cum verbum eius firmum sit ac ri-
gidum, nullo mendacio flexile, veritate in qua fundatur subni-
xum. Quod si rei necessitas religionem iurisiurandi postulet, ma-
gis decet iurare per patris aut matris sanitatem & senectutē pro-
spēram si viuunt, aut si defuncti sunt: per eorum beatā memoriā.
sunt enim effegies & simulacra diuini numinis, qui liberos ad
vitā produxerūt de nihilo. Extat scriptū in legibus prisce cuius-
dam celebrari sapientiæ nomine: Deierato per religionē patris
tui: opinor vt hoc præcepto prodesset posteris, docens quomodo
parētes honorādi sint, pietate vt bene meriti, religione verō vt à
natura cōstituti principes, & quod non temere deus nomināsus
sit. Illis quoq; laus debetur, qui quoties vrgētur sacramentū dice-
re, cunctādo tergiuersandōq; religionē incutiūt non solum spe-
ctantibus, sed & ad iurandū prouocantibus. solēt enim quidā vbi
hoc solum protulerint. Ita me adiunget, reliquū ex abrupto subtri-
cere, nihil addētes amplius, nec absolūtes formulā. Potest enim
suppleri si libeat, nō statim addendo: Altissimus aut summus re-
rum cōditor, sed tellus, sol, cælum, mūdus ve. Sunt enim hæ crea-
turæ præcipuæ, nimirū antiquiores nostro genere, sempiternæq;
omnis expertes senij, sic volēte cælesti numine. alij verō tam fa-
ciles sunt ad iurādum & temerarij, vt præteritis nimia propa-
tione

tione creaturis omnibus, ad ipsum creatorē patrēmq; vniuerso-
rum audeant illotis pedibus irrūpere, non habita ratione loco-
rum & tēporū, nec solliciti quā ipsi puri sint animo & corpore,
non expendētes negotium, quasi linguā à natura sibi datā debe-
rent ad vsus nefarios vertere: atqui satius erat hoc instrumento
pulcherrimo, quo interprete animi subsistit hominum societas,
vti ad honorē & reuerētiā prædicationēq; omnipotētis nu-
minis. nunc in tantū valet impietas quorundā, vt vel religiosissi-
ma nec sine horrore audiēda dei nomina cōgerantur acervatim
per summā impudentiā: quasi euicturi sint crebris deierationib;
vt sibi credatur, fatui qui non intelligūt consuetudinē crebro iu-
randi argumentū esse perfidiæ non fidei. duntaxat prudētiorem
iudicio. Quod si necesse fuerit quacūq; in re saluis legibus ius-
iurandū interponere, sanciat id modis omnib; ne quid impedi-
mento sit quo minus incertæ rei contingat noticia: præsertim si
non agitur implacabili odio, aut amore infano, aut impotenti
cōcupiscentia, qui affectus mēti sanitatē adimūt, ne videat quid
oportet vel dicere vel facere: sed sobriè certāq; ratione ad iuran-
dum acceditur. Quid enim est melius quā per totam vitā absti-
nere à mēdacio, & id approbare dei testimonio? siquidē iusuran-
dum nihil est aliud, quā in re ambigua dei testis citatio. id ni-
fiat in veritatis fauorē, scelus est haud expiari facile. Qui enim
hoc admittit, si non verbis, certe re ipsa occlamat deo, Te præte-
zo iniusticiæ meæ, quia pudet haberi pro malo & improbo, ser o-
pem, in te culpam meā recipe. sic enim mihi salua existimatio-
ne peccare licebit. Quæ verba non dictu modo, sed & cogitatu,
sunt nefaria. id enim obsequiū præstare grauaretur, nō dico deus
alienus ab omni vitio, sed vel pater vel patruus, ac ne ad aures
quidem admitteret, modo esset homo educatus liberaliter. licet
igitur omne iusurandum cōfirmare, in quo res honestē vtilēsq;
vertuntur, & quo prudēter iustēq; vtilitati vel priuatę vel publi-
cæ consultitur. Huc pertinent & vota legitima, quibus in præsens
aut in futurū bona petuntur. nam qui malum propositum iure-
iurando sanciant, quid sanctum sit ignorāt, iurant se cōmissuros
furtum, sacrilegiū, stuprum, adulteriū, homicidium, aut aliud si-
mile: mōxq; ne periuri habeantur, commitunt, quasi non melius
deōq; gratius sit tale periurium, modo seruētur leges per manus
acceptæ à maioribus, de colēda iusticia virtutibusq; cæteris, sine
quibus nec societas hominum, nec naturæ iura possunt in turo
consistere, siue sequatur periurium sine non. Proinde quisquis
iuratus

iuratus iura violat, sciat se non peierare quidem, attamen ea pessimum dare, ad quæ constabilienda iusiurandum inuentum est, addit enim culpæ culpam dum sacramento abutitur, cum debuisset potius abstinere à maleficijs, abstinere igitur, & supplex deum exorere, ut pro sua clementia temeritati inconsultæ ignoscat quæ ad iurandum præceptus actus est, nam duplicare noxam, cum te possis exonerare dimidio, maxima est insania vix vquam curabilis. Rursum alij feroces inhumani, aut ab ira coacti molesta domina, iureiurando suam inhumanitatem confirmant, dum negant se hunc aut illum admissuros in contubernium vel mensæ societatem, aut adiuturos villo beneficio, aut vsuros eius opera quoad vixerit. Interdum etiam vltra obitum prorogant odia, nec sinunt mortuorum corpora potiri iustis funebribus. Hi quemadmodum & priores illi monendi sunt, ut placet deum votis ac sacrificijs, quo aliquam consequantur medicinam animæ nulla ope humana curabilis. Alij iactatores & arrogantes turgidi, gloriaque insatiabiliter auidi, frugalitatem sibi putant prorsus inutilem: quod si quis submoneat ut concupiscentijs suis imperent, contumeliam sibi factam existimant: contemptisque monitoribus ruunt in delicias, risu caullisque ludentes in præcepta honesta vitæque vilissimam, his si res familiaris lauta sit, iureiurando affirmant, facturos se impensas in voluptates sine parsimonia. Verbi gratia, nuper diues quidam delicatus, à sene cognato paternoque amico monitus, ut honestius & castigatius viveret, tulit id agerrimè, moxque obnoxius contendendo iuravit, quamdiu somptus se non defecerint, à luxu non temperaturum vel ruri vel in vrbe, sed ubique ostentaturum diuitias. Atqui non diuitiæ sic ostentantur, sed fastus ac luxus traducitur, quantum ego intelligo. Reperias enim non paucos magnos principes affluentes apparatu copioso & inexhaustis diuitijs, tamen interdum non aspernari res tenuium, fistilia pocula, obolares panes, & oleas caseumve olivæ vice obsonij: tum in astate campestre lineum, in hieme crassam validamque penulam, & cubile aliquando humi stratum fastiditis spodiis eburneis, vel testudine auroque ornatis, stragulisque purpureis, & mensis luxuriosis elaboratisque: curiose bellarijs. In causa est non solum eorum ingenij felicitas ac bonitas, verum etiam à tenera ætate recta institutio, ex qua didicerunt meminisse homines se magis quam principes, & nihil humanum spernere: quam opinionem pene quotidie in memoriam sibi reuocant, demittuntque se à celsa potestate ad ista humilia, & quadam tenus exaquant subditis,

ne quid offendant disparitas. Atque ita ciuitates potentia, rerum copia, legibus, moribus, pacisque festa florètes reddunt, nulla his subtrahentes commoda, sed omnia largientes promptè absque inuidia. Hi sunt mores generosorum & verè principum hominum, hisque his similes. At isti recens euecti ad opulentiam, adeptique multas pecunias errantis fortunæ indulgentia, veras autem & nequaquam carcas opes, quæ constant è virtutibus honestisque actionibus, ne in somnis quidem vquam conspiciant, in cæcum Plutum inciderunt: à quo sustentati necesse est, ut per cæcitatē viam non videant, defleantque in auia, mirentur res nullius pretij, vere pretiosas rideant, quos sacra scriptura intempestiuè iurantes non mediocriter increpat, incorrigibiles enim sunt & insanabiles. proinde ne à deo quidem natura propitio veniam impetrat. Cæterum virginibus & maritatis vouendi iurandi que potestas adimitur legibus, quod illa in autoritate parentum hæc maritorum esse pronuncietur, penes quos est voluntatem earum ratam habere aut irritam, nam illa per ætatem vim iurisiurandi parum intelligunt, & opus habet alieno iudicio: altere procliuiores ad iurandum sunt quam ferat maritorum utilitas. Quapropter his liberum est vxoris iuramentum ratum vel irritum facere. At viduæ caueant ne iurent temerè. Non habent enim deprecatores, nec maritos defunctos, nec parentes relictos quando migrarunt in aliam familiam: ideo iuramentum earum non conuellitur, destitutarum à curatoribus. Si quis autem quem periurum scit non indicat, amicitia, reuerentia, timori, plus quam pietati tribuens, per iurij poenā sit obnoxius. Nam peccare & peccati fauere perinde est. Poenæ autem periuris partim à deo, partim ab hominibus, infliguntur: sed à deo grauissimæ. Non fit enim propitius contaminatis eo scelere, sed ut impuros auersatur perpetuo, & merito. Qui enim res tam serias contemnit, vicissim contemnitur, & referuntur paria paribus. Homines verò aut morte mulctantur hos aut verberibus: seuerius dum pietatem læsam morte vindicant: remissius dum publice flagris eos lacerant, quæ poenā ingenuo non videtur morte leuior. Hæc disertè præcipiuntur, licet interpretari possint per allegoriam ab his qui oculorum intellectum considerant. Sciendum igitur quod recta ratio seu sermo patris atque mariti vim habet, sed diuersa obseruatione. Mariti, quia virtutum semina iacit in animam tanquam in agrum fertile. Patris, quia consilia bona & actiones honestas solet gignere, progeneratque educare

educare decretis dulcibus, quæ doctrina & sapientia suppeditat. Mens autem assimilatur nunc virgini, nunc mulieri vel coniugata vel vidua. virgini, quando castam puramque se conseruat à voluptatibus harumque concupiscentiis, tum à dolore timoreque infidiolis affectibus, & genitoris curam respicit. Cæterum quæ tanquam mulier proba sermoni probo per virtutem copulatur, sub eius ipsius degit prouidentia, feminatis more maritali cogitationes optimas. Cæterum quæ anima destituta fuerit & parentela prudenti, & recti sermonis coniugio, viduata pulcherrimis praedijs & deserta à sapientia, viuensque vitam obnoxiam, tenetur quo se obstrinxit vinculo, non habens medicum à quo curetur, nec maritum conuictorem, nec patrem genitorem, sermonem inquam ornatum sapientia. Eorum verò qui non solùm bona sua partem vè horum, sed & seipsos deuouerunt, prætia cõstituta sunt, non iuxta formam aut proceritatem aut aliud simile, sed pro annorum numero, ratione tantum sexus ætatisque habita. præfinit enim lex ab anno x. ad l. x. viri pretium c. c. argenteos solidos. mulieris verò c. x. à quinto autem ætatis anno vsque vigesimum, masculi l. x. x. feminae x. l. ab infantia vsque quinquennium, masculi x. x. feminae x. ii. eorum verò qui sexagesimum vitæ annum exceßerunt, senis sexaginta, anus quadraginta solidos. Cur autem pariter omnes eiusdem ætatis & omnes eiusdem sexus æstimati sint, tres causæ afferuntur valde idoneæ. Vna, quia par & similis est votorum dignitas, siue magnates siue humiles voueant. altera verò, quia haud æquum videbatur vota facientes æstimari eisdem conditionibus quibus incipia venalia. in illis enim spectatur pulchritudo & bona habitudo corporis, vilescitibus si ista defuerint. Tertia causa est præcipua, quia apud nos imparitas honoratur, apud deum paritas. Haftenus de hominibus, cæterum de pecudibus hæc leges habentur. Si quis selegerit pecudem, quæ sit ex aliquo trium generum purorum ad sacrificium, bouem, aut ouem, aut capram, illam ipsam sacrificet, nec supponat vel deteriorem pro meliore, vel meliorem pro deteriore. Non gaudet enim deus carnibus & adipibus animalium, sed vouentium innocentia pioque proposito. Quod si supposuerit, mactet pro vna duas victimas, & eam quam dudum vouerat, & suppositiciam. Quod si deuota pecus impura sit, adducatur ad sacerdotem probatissimum. Hanc ille quanti sit æstimet æquo pretio, & insuper quinta parte eius pretij, ne quid desit si substitueda sit pura victima. Eadem opera mulctatur etiã & pudeat vouentis incogitatio, qui

qui per errorem animal impurum vouerit, fortassis offuscate mentem perturbatione quopiã. Si quis autem domum vouerit rursum sacerdotem æstimatorem adhibeat. Emptor autem si est ipse qui vouit, non solum persoluat æquum pretium, sed & quintam partem superaddat, quo mulctentur duo vitia, temeritas & cupiditas, inuendo temeritas: cupiditas in repetendo quæ semel alienata fuerant. Sin alius emerit, nihil addat ultra æquæ æstimationem. Cæterum qui vouet non differat diu res vouitas luere, vel earum pretia. Iniquum enim fuerit pacta representari hominibus, Deo cui non potest referri merita gratia procrastinari honorem debitum, & cunctando negligentiam deregere. quasi cordi non sit cultus eius numinis, à quo & initium & summa felicitatis dependet. Hæc de iureiurando, votisque dixisse sufficiat.

PHILONIS IVDAEI, DE SPECIALIBVS LEGIBVS

QVAE REFERVNTVR AD DVO
DECALOGI CAPITA. SEXTVM

septimumque, Contra incechos omnesque
libidinosos, contra homicidas
omnemque violentiam,

FUIT olim tempus quando philosophiæ vacans contemplationique mundi & eorum quæ mundo continentur, fruebar optatis ac beatis mentis delicijs, semper consecretando diuina præcepta & oracula, quibus satiari præ auuiditate nimia non poteram, his tantum me oblectans, humile verò nihil sapiens, gloriã, opes, voluptatesque fastidiens, & velut in sublimi raptus diuino spiritu lustrabam animo solis lunæque cursus & cæterorum cælestium orbium, interdum descedens ab æthere ad terram mentis oculos tanquam è specula cõsiderabam terrestria negotia cuncta, quæ nullo sermone possunt explicari facile. mactam me iudeas qui fortiter euasissim tot calamitates mortalium, sed insidiabatur mihi grauisima peltis inuidia, virtutis aduersaria: quæ nec opinantem aggressa non prius desijt deorsum trahere, quam vi coniecit in profundum mare curarum spectantium, quam publicam, quibus iactatus ne nunc quidem enatare valeo. Geuens tamen eas sustineo, ætatis primæ studia pertinaciter animo hærentia desiderans, quorum amore memoriæque in miserijs re-
creor

creor atq; subleuor. Propterea nonnunquam caput attollo & oculis animas, licet hebetatis negotiorum parum gratorum caligine, circumspicio, sicunde se pura lux offerat. Quod si quando non expectanti mihi cōtingit vel breuis trāquilas ac quies à tumultuatione rerum ciuium, tanquam alatus tantum nō per aërem volito aspirante aura scientiæ: quæ me sæpe incitat ut ad se transfugiam, secumq; degam in posterum, desertis immitibus heris, non tam hominibus, quam negotijs alijs aliunde in morem torrentis affluentibus. Verum oportet hoc quoq; nomine deo gratias agere, quod quamuis pulser, non absorbear tamen huiusmodi fluctibus: atq; etiam mentis oculos, quos quidam ut cæcos iam depiorauerant, aperio admittiq; lucem sapientiæ, ne totam vitam in perpetuis tenebris quasi damnatus exigam. Ecce audeo nō solum tractare sacra Mosis eloquia, verum etiam diligenter singula intropicere, & quæcunque non sunt multis cognita, reuelare spectandq; proponere. & quoniam ē decem præceptis, quæ deus ipse absque propheta interprete ore suo prodidit, explicauimus quinq; scripta in priore tabula, specialesq; leges tendentes ad eundem terminum, supersunt, reliqua in posteriore contenta illis atextenda quantum possumus, conabor iterum singulis generibus suas leges speciatim adaptare. in ea tabula primum mandatum est, Non mœchaberis, ut opinor, quoniam ubiq; terrarum voluptas pollet plurimum, ut potētiā eius terra mariq; aq; in aëre nihil queat effugere. imperat enim terrestribus, volucribus, aquatilibus, libenter imperata facientibus, atq; adeo natus eius obseruantibus & arrogantes superbosq; fremitus, & hos quoq; cupidè præuertentibus misifica celeritate ministerij. Incidit tamē etiam naturalis voluptas in reprehensionem, propter vsus immodicos sicut luroncs insatiabiles, etiam si à veritis cibis abstineāt, & vxorij plus satis indulgētes lasciuia, etiam si ab alienis toris sibi temperent. Verum hæc culpa est corporis magis quam animæ, ut vulgus putat, dum internus calor absumptis alimētis ē proximo humorem aliū attrahit, cuius fluxus deriuatus in genitalia, pruritus titillationēque irrequietas excitat. Cæterum qui in vxores aliorum, interdum & amicorum insaniunt, & in damnum proximorum viuēdo familias numerosas adulterare conantur, coniugalique vota irrita facere, & spem posteritatis abrumperē, laborant insanabili morbo animæ, capite plectendi ut publici hostes humani generis ne impune plures domos contaminent, neve alijs exemplum fiant nequitia, quæ faciliē imitatores inuenit. Quia &

& alia leges de concubitu recte institutæ sunt. Veritum est enim congregari non solum cū maritatis mulieribus, sed etiam cum viduis, quod illicitus sit talis coitus. Eadem lex Persecum quoque morem execratur ut incestuosum. Honoratior enim Persecum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobilissimos, regiōq; (ut ferunt) dignantur solio: quo nihil excogitari potest magis impium, conspurcari defuncti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri exhiberi nullam reuerentiam, filium eundem & maritum fieri, matrem viciissim vxoris nomen assumere, communes liberos patris quidem fratres, matris verò nepotes censerī. Hanc prolis suæ matrem simul esse ac auiam, illum filiorum patrem & germanū vterinū. Accidit tam scelestum facinus apud priscos Græcos Thebis Oedipodi Laij filio, non sponte tamen, sed per ignorantiam, nihilominus tantam vim calamitatum secum attulerūt hæc nuptiæ, ut nihil reliquum factum sit ad summum miseriarum cumulum. Sequuta sunt enim continua bella, cum externa tum ciuilia, velut hereditario iure filijs nepotibusq; à maioribus tradita, quæ vastitates induxerunt maximis Græciæ ciuitatibus, strages exercitibus eorumq; auxilijs, ducibus partium continua funera, & in his fratribus de regno implacabiliter contendētib; cædes mutuas, unde nata est non solum familiarum patriarumq; sed etiam ex maiore parte Græcici generis perniciēs. Nam vrbes antea populosæ, euacuatae sunt, reliquijs modo calamitatum ad memoriam, & miserum spectaculum superstitijs. Ac ne Perse quidem, apud quos hoc receptum est, expertes sunt cladium similitum. Semper enim atteruntur expeditionibus atque praelijs dum cædunt caduntq; inuicem, nunc incursando finitimos, nunc populos arcendo à suis finibus. E multis enim locis hostes in eos cooriantur, quod natura inquieti sint barbari. Itaque vix dum finito presenti tumultu, alius nascitur, ut nullum anni tempus vacet à militia, & sapius in castris sub diuo degant miser quam in oppidis, eò quod pace careant. Omitto illas ingētes rerum felicitates regnum auspiciantium à fratricidio, videlicet præfagientium fraternas infidias, ne gratis scelesti videantur. Quæ omnia contingere opinor propter incōuenientissima consuetudine filiorum cum matribus, iusticia rerum humanarum spectatrice vlciscere impietatem nefariam. Nam habendi sunt impii non solum qui talia flagitia perpetrant verum etiam qui assentiuntur patrantibus. At nostra lex tantam cautelam adhibuit

in hoc negotio, ut ne à privilegio quidem post patris obitum no-
uercam duci permittat, tum ob patris reuerentiam, tum quia no-
uerca & mater cognatæ appellationes videtur: tãto magis à ma-
tre oportet abstinere iniuriã probrosissimã. Siquidem qui propter
patris memoriam reueretur mulierem quæ quondã illius coniux
fuerat, satis apparet quod multo magis in honorẽ vtriusq; paren-
tis cum matre nihil tentabit nouum & illicitum. Stultum enim
fuerit, rationem habere dimidiati generis, integrũ verò prorsus
contemnere. Deinceps præcipitur, ne sororem quidem esse ducen-
dam, honestum sanè præceptum & aptum continentie, quamuis
Atheniensis Solon hoc obseruat in vterinis tãtum germanis, eo-
dem patre prognatis relinquit liberum, cõtra Lacedæmoniorum
legislator vterinis non interdicit connubio, sed solis eodem pa-
tre genitis. at Aegyptius ridet vtriusq; simplicitatem & semper-
fecta placita, laxauit libidinem, & auxit in corporibus animisque
insanabile malum intemperantiæ, permissa licentia ducendi so-
rores, siue per alterutrum parẽtem siue per vtrunque cognatas,
maiores pariter & minores æqualẽsue, ne gemellis quidem ex-
ceptis, quas natura ipso natali seiunxit, intemperantia verò societa-
te copulauit insociabili, & malè comparata iunctura quas leges
abominatus Moses sanctissimus, ut alienissimas à bene configura-
ta republica, & incitantes ad omnem turpitudinem, modis omni-
bus prohibuit congressum cum sororibus, siue vtrunque, siue al-
terum tantummodo parentem communem habentibus. Quid
enim opus est deturpare pudoris pulchritudinem, & virgines ne
erubescant assuefacere? quorsum autem attinet obstare quò mi-
nus affinitates iungantur cum alijs, & intra domesticorum parie-
tum angustias rem honestissimam includere? cum extẽdi ac dif-
fundi possit per continentes terras & insulas, deniq; totius orbis
habitati prouincias, nam cõnubia cum exteris nouas coniunctio-
nes faciunt, nihilo deteriores quàm consanguinitas. Quapropter
& aliarum multarum nuptiæ sunt vetitæ, neptium, consobrina-
rum, nuruum, priuignarum seu viduarum seu virginum, siue vx-
ore viua siue post eius obitum. non fratris patruive vxorem licet
ducere, tanto minus priuignam, cui vitricus parentis loco est, &
ipsa vicissim loco filia, nempe ex vxore huius genita. Similiter
duas sorores vni marito nubere non permittitur, nec simul nec
successiue, etiam si prior repudiata fuerit. Nam priore manente
in contubernio, aut etiam dimissa, siue maneat vidua siue nu-
bat alteri, non videtur pium sororẽ in bona illius infelicitis venire:
proinde

proinde docentur seruare iura cognationis, & nõ insultare con-
iunctis genere, nec oblectari cū earũ inimicis per obsequia mu-
tua. Nascuntur enim inde graues zelotypiæ, & contentiones im-
placabiles, prouentusque malorũ maximus: perinde ac si mēbra
eiusdẽ corporis naturali cõpage soluta seditionibus agueretur,
morbos immedicabiles & perniciem sibi quarentia. Germani
autem quãuis mēbra dissociata sint, natura tamẽ ac cognatione
coaptantur. At zelotypia molestissimus affectus graues calamita-
tes secũ afferre solet. Ne alienigenã quidẽ vxorem legiflator
statuit in thalamũ recipi, ne quãdo maritus ab ea seducatur, obli-
tusq; pietatis à recto itinere deflectat in deuia. Potest quidẽ fieri
ut ipse resistat, assuetus à iuuentute ritibus patrijs, & sacris legi-
bus quas parentes inculcauerant: sed cauendũ est non mediocre
periculum, quod filijs & filiabus imminet. Fortassis enim vnus
dei cultũ dediscent illecti falsis opinionibus, quod quidẽ est ini-
tium & caput extreme miseriæ. Addit: Quod si quãcunq; ob cau-
sam repudiata, & alteri nupta, viduata iterũ fuerit, siue viuo po-
steriore marito siue mortuo, nõ habet ius reuertendi ad priorẽ
cuius nubat potius, quando vinculi oblita pristini, nouos amo-
res prætulit veteribus. si autẽ quispiã vxorẽ talem receperit, ha-
beaturn ignauissimus, ut cui sit exemptũ pectore vitiorũ odiũ,
affectus ad rem tum domesticã tũ publicã administrandã vni-
fissimus, & ipse sibi duas notas inusserit, adulterij lenociniq;ue.
Nam huiusmodi reconciliationes non absunt à suspitione ve-
nesicij, ideo simul cū vxore pœnas luat. Menstruorũ fluxus tem-
pore maritus vxorẽ ne contrectet, sed abstineat tantisper à coi-
tu, legibus natura in hoc obtrẽperans, nec cõmittat ut propter vo-
luptatem intempestiuã foris minus absoluti in lucẽ veniant. id
enim perinde fuerit, ac si ebrius aut insanus agricola in paludes
torrentesue non in arua sementẽ faceret. Nam semina siccatos
fundos postulant, si colonus sibi velit vbertatẽ fructuũ promit-
tere. Natura porrò vuluã repurgat singulis mensibus, velut ar-
uum quoddã mirificũ, quas tempestates obseruare oportet mo-
re boni agricolæ, ut per inundationem à seminando abstineat.
alioqui semen nemine sentiente diffluet præ humiditate, non
modo liquidius factũ, sed & omnino fluidũ, euanescente in eo vi-
spiritus per quem in officina vteri formatur animalia, ita ut ab-
soluantur omniibus corporis animiq; partibus, cessantib; autem
menstruis tutò iam prolificũ semen vteris cõmittitur, ceterũ qui
squalidũ petricosumq; fundũ colunt, nõ enitabũt opprobrium:
T videli

videlicet qui voluptatis consuetudinē habent cū foeminis sterilibus. Nihil enim captant praeerea, qui per lasciuia sponte proli acturam faciūt. quid enim aliud est cur earū coniugiu expectant? certe liberos sperare non possunt, quos nullos fore sciunt, stimulantur tamen impotenti libidine, laborātes insanabili vitio. ergo qui puellas duxerūt incerti de futura fecunditate, si sterilitate tandem deprehensa nō eis renunciant, & res sua sibi habere agereq; siunt, merentur veniam, quia victi diuturna cōsuetudine amoreq; mutuo non valent vim inferre suis affectibus, imprecis iam dudū in animum. Qui autem foeminas comperta sterilitatis expetunt, ad coniugium, sūū hircorumq; more quārentes solam veaerem, in impiorum album ascribantur, ut Deo repugnantes. illi enim ut amatori animalium, praesertim hominum, curae est genitura salusq; omnium. Et isti simul emittunt semen & extinguunt, inimici naturae confessione publica. Sed & alius morbus peculiariter irripit in ciuitates hoc multo nocentior, eorum qui pueros adamant, quod olim probū fuit maximum: nunc eo gloriantur & qui patrant & qui patiuntur muliebria, effeminati iuxta corpore atq; animo, ne scintillam quidē retinentes generis masculi, propalam plectentes cincinnos ornantesq;, & cerulla fucosq; oblinentes faciem pingentesq;ue, vnguentis quoque fragrantibus exquisitissimis. Nam & hac vtuntur illecebra, exercitum omnibus formae lenocinijs: nec pudet eos marem sexum data opera mutare in foeminam. His parcendum non est, si audimus legem, quae iubet androgynū & sexum suum adulterantē impune occidi, die ipsa & hora qua deprehenditur, cum sit probrolos & familiae suae patriaeq; dedecus, atq; adeo totius humani generis. Amator autem pueroū sit eidē poenae obnoxius, quia voluptates alienas à natura sectatur, & ciuitates, quantum in ipso est, desolat, corrumpens semina: ad haec duorū maximorum vitiorū magister est, ignauiae molliciaeq;, iuuentutem ad formae curam alluefaciens, & florem aetatis effeminans, qui ad vires ac robur exerceri debuerat. Deniq; more mali agricolae fecunda arua inculta sinit squalescere, sterilitatem eis inducens: alia verò ex quibus nullus fructus expectari potest, colit interdū noctuq;. In causa est opinor, quia apud plerasq; ciuitates impudicis & molibus proposita sunt praemia: vbi videre licet vitos seminos in medio foro frequentissimāq; turba versari, & cubito protrudere alios, festis quoque diebus in pompa praecedere, & tractare sacra incestis manibus, interesseque ac praesse

my ste

mysterijs Cereris, qui verò ceteris insanores omnino descieunt ad mulieres excētis genitalibus palliolarum purpurarūque tanquam optimē de patria meriti incedunt cum satellitibus, & vertunt in se obuiorū oculos, quos si maneret indignatio, qualis est nostri legislatoris, ut piaculares & patriae probra tollerentur sine venia, ut eorū exemplo detererentur alij, supplicium enim repraesentatum nō mediocriter retundit audaciam simili morbo laborantium. Nunc quidam imitatores luxus sybaritici post opipara conuiuia largasq; porationes per saturitatē proiūpunt in lasciuia voluptatesq; distensi ventris comites. Nam saturitas gignit perulantiam, ita fit ut mentis impotes rabieq; perciti insaniant non iam in mares foemināsve homines, sed in brutas pecudes, sicut narratur de Pasiphae Minois olim Cretensis regis vxore: quae taurum tanto amabat impotentius, quanto minus sperabat cōcubitus, ut fere vsu venit amantibus. Tandem communicauit consilium cum Dedalo, fabrorum eius aetatis praestantissimo, is ut erat artifex rerum inuentu difficilium, in vaccam ligneam inclusit Pasiphaen. Taurus sui generis animal ratus in eam insiliit, reddiditque grauidam, vnde natum dicitur monstrum semiferum Minotaurus nomine: & crediderim esse alias quoq; Pasiphaas infreni libidine, nec solum mulieres, sed etiā viros insanire in bestias, vnde nascuntur abominanda prodigia, hominum cupiditates scelestas & fatuas testantia: ex quo genere fortasse fuerunt fabulosi centauri, chimerae, aliaq; similia. Tanta verò fuit sacrarum legum prouidentia cauendi ne homines polluerentur coitu nefario, ut disertè cautum sit ne admittantur pecudes diuersi generis, hircum nullus pastor iudaus sinet in ouem scandere, nec in capram arietem, nec taurum ad equam admittet. Quod si fecerit, dabit poenas ut qui natura iura violauerit, distinguens genera quo in sua sinceritate permancant, mulos quidam praefereunt iumentis omnibus, quod bene compacta nervosaq; habeant corpora, & in equarum pascuis stabulisq; asinos praegrandes, quos calones vocant, nutriunt, ad gignendam eis sobolem, illae pariunt mulos speciei confusae animal, cuius genituram ut cum natura pugnantem prorsus interdicxit Moyses edicto generali, ne coitu misceantur animalia disparia, qua ratione prospectum est ne indecore confunderentur naturae ordines, simulq; cautum est hominū temperantia, ut sic naturae viri atq; mulieres abstinere à nefarijs cōcubitis, Proinde siue vir inceat quadrupedem, siue mulier eam admittat, neca-

T 2

buntur

buntur & homines & quadrupedes: illi quia per intemperantiā trāsgressi sunt præsriptos terminos cōmīscendo noua genera libidinū, & voluptatē insuauē captādo ē rebus etiā dictū turpissimis: hæc verò quia se præbuerūt probis talibus, & ne pariāt abominandū aliquid, quāta nasci solent ex huiusmodi praeulis detestabilibus, quæ nemo honestus ferat in suis possessionibus abhorrrens ab eorū vsu & ministerio, atq; adeo aspectu quoq; vt renouante memoriā foedissimā, vel solō attractu omnia contaminantiū. cū igitur his nemo libens vtatur, nil aliud sunt quā telluris inutile pondus, vt quidā ait. Præterea scortū lex eiicitur republica, vt honestate, pudore, sobrietate ac cæteris virtutibus vacuum, & replens viros foeminasq; impudicitia, deturpās; im mortalem mentis pulchritudinē, solam verò corporis venustatē breui periturā excolens, prostituens se prætereūtibz, & florem ætatis venditans, ad illectandos iuuenes omnia tum dicens tum faciens. Eadem cōmittit amatores suos, inhonestū premiū seipsam proponens ei qui plura dederit, ergo vt pestis labesq; publica laxis obrueretur, quod naturæ donis abutatur, quæ virtutibus exornasse debuerat. Adulteris deprehensis conuictisq; lex præsentem pœnam infligit: suspectas autem cōmittit naturæ iudicio nō hominū: quandoquidem manifesta cognoscunt homines, deus occulta etiam, qui solus animos introspicit. sic igitur zelotypo viro præcipit: Die dicta vxori, sanctam ciuitatem pete cum ea: & vbi corā iudicibus cōparueritis, suspicionē tuam de tege, non vt calumniator aut insidiator, captans modis omnibus victoriam, sed vt incorruptus inquisitor veritatis. At mulier in gemino constituta periculo, mortis & morte grauioris ignominia, rem ipsa secum expendat, & si est innocens, purget se cū fiducia. quod si arguatur iuapte conscientia, satius fuerit se abdere, & peccatum pudore tegere, quā peruicaciter ambire victoriam. quod si lis nequeat dirimi, neutrius coniugij argumentis prævalentibus, ambo in templum eant: tum maritus ante altare stans coram sacerdote illius temporis, suspicionem suam prodar, offeratq; pro vxore pulcem ordeaceam, vt appareat eum non malo sed sano animo certis de causis pudicitiam eius renouare in dubiū. sacerdos verò protensa manu mulieri regmen capitis detrahat, vt iudicetur aperto capite sine pudoris insignijs, sicut mos est in omnibus cōtrouersijs capitalibus. sed neq; oleū neque thus, vt in alijs sacrificijs aspergitur, quia tristes non latri rem diuinam faciunt. puls autem adhibetur ordeacea, fortassis

ideo

ideo, quia hoc genus frugum vsus est duplex, & promiscuē præbetur brutis animalibus & pauperibus hominibus: quo signo subinnuitur, adulteram nihil differre à bestijs, quæ sine discrimine & sine disciplina ruunt in venerem: pudicā verò & puram à crimine, imitari vitam propriā hominibus. Pergit lex, iubens vt sacerdos vnam fictilem aqua ē viuo fonte hausta impleat, & terræ puluerem ē templi solo collectū indat in eam: quod ipsum ed spectare opinor, vt figuratē significetur veritatis inquisitio. nam vna fictilis adultera conuenit, cui mors optanda est solennis pœna violatæ coniugalis fidei. terra autem & aqua sic assumitur, velut testes perclitantis innocentia, videlicet quod ambæ sint causa generationis, incrementi, perfectionisq; rerum omnium. nec temere vtraq; ornatur suis epithetis, dum aqua pura vitiaq; dicitur, quia mulier insons pura est mereturq; viuere: terra verò sacra, vt ex tēpli pavimēto desumpta, quod sua sanctitate placet, sicut & mulier sua castimonia. His ita paratis illa capite aperto accedat, vt dixi, pulcem offerens. sacerdos ex aduerso stans cū fictili aquam terramq; continente, hæc verba pronunciet: Ni violasti iura coniugalia, nive cū alio viro congressa es proculcaris legibus, insons esto & à crimine libera. quod si cum iniuria mariti te implicasti nouis amoribus, scito te deuotam diris omnibus, quibus manifeste pœnam lues corpore. Bibe iam redargutionis poculum, quod incerta occultaq; nudabit ac reteget. Eadem verba inscripta chartulæ deleat aqua in fictili, moxq; bibendam mulieri porrigat, illa post potum abeat, expectatura pudicitia præmium, aut extremam pœnam intemperantiæ. nam si est passa calumniam, conceptum partumq; speret, nihil de sterilitate sollicita. quod si culpa non caret, non euadet ventris inflammationem tumoremq; & cruciabile vuluæ vitium, quam puram seruare marito noluit, cum quo in matrimonium ritē conuenerat. intantum autem prospicit lex puritati coniugij, vt etiam post legitimos complexus coniugum nihil sinat eos attingere, prius quā abluantur purificenturq;: quo magis absint ab adulterij criminibus. Quod si quis viduæ siue defuncto siue disiecto marito stuprum obtulerit, duplo leuiore culpa quā adulterij, non luet quidem capite: cæterū propter libidinōsam audaciam violentiamq; prælatas cōtrarijs virtutibus accusatus, ex arbitrarij iudicij flagris cædatur aut mulctetur pecunijs. germanū verò cognatūq; adulterio crimen est puellarū viciatio, quandoquidē vtique ex eadem matre incontinentia nascitur: vt cūq; à qui-

busdam res turpes appellatione honestiore prætexibus amor vocatur, quia verū fateri pudet. attamen quamvis cognatū, non est omnino simile: quia talis iniuria non grassatur per plures familias, sicut adulteriū, sed consistit apud vnā virginem. His igitur verbis obiurgāda erit amatoris cōcupiscentia: Heus tu, mitte impudentem istam procacitatē, & desine insidiosos laqueos clāmve, palāmve tendere, ne improbitatis notā lucrifacias: sed si bene affectus es erga virginē, accede parentes eius si forte viuūt: sin minus, fratres aut tutores, aut quoscūq; in quorū est potestate: & amorē ingenuē detegens pete illius coniugium, & ne te ut indignum fastidiant. nemo enim ex puellæ curatoribus tam erit difficilis ut instantiores preces reiiciat, præsertim si habita inquisitione cōperiat non fingi amorem, nec leuiter te afflauisse suis ignibus, sed citra fucū penitus insedisse precordijs. Quod si quis agitur infana rabie, rationibus omnibus ablegatis, furori violentiæ ac libidinem addiderit, posthabitisq; legibus rapinam vitiauerit, tanquā ancillis abutens ingenuis, & pacis tempore iniurias belli perpetrans, ducatur ad iudices. tum si patet violatæ sperfuerit, agat eū vitiatore de spōsaliibus. quæ si ille recusauerit, mulctetur pecunijs in dotem puellæ nupturæ alteri. quod si assenserit, sine dilatione ducat eā, assignata dote nihilo minus: nec ei cūctari tergiversariue liceat: vel suam rem causa, ne videatur per libidinē non per amorē inobediens fuisse legibus: vel propter puellā, ut læsam eius pudicitia soleretur cōnubio stabili, nec vnquā dirimendo ante obitū. Sin autē orbata patre fuerit, iudices percontentur pariter de voluntate ducēdi. & siue assentiat sine renuat, idem ius seruetur quod viuente patre seruatum fuisset. Sunt qui putant mediū quiddā esse inter stuprū & adulteriū, interceptū concubitū, quoties desponsa, nōdum tamen nupta, dolo aut vi opprimitur ab alio: me verō iudice hæc quoq; species est adulterij. nam spōsalia tantundē valent quantū nuptia, quando in solenni amicorū conuentu mariti vxorisque nomina inscribuntur tabulis. propterea lex reū & ream iubet lapidibus obrui, si accessit etiā puellæ consensus ad nequiciā qui nō accedat non possunt ambo hæere in culpa eadem. itaq; pro ratione loci reputatur crimen grauius aut leuius. merito enim habetur atrocius, si cōmittatur intra mœnia: leuius autē si extra in solitudine. hic enim nemo poterat succurrere puellæ vociferanti, reluctanti, & nihil nō tentanti ad seruandā virginitatē integram. in vrbe verō præsto sunt curiæ tribunaliaque, prætores,

adi

ediles, magistratusq; ceteri, adhæc vicini vniuersusq; populus. innatum est enim etiam plebeiū animis odium scelerum, quod per occasionem proritatum se aperit, & vltro fert opem patientibus iniuriam. itaque violentum stupratorem vbiq; sua poena sequitur, nec excusatur locorum differentia flagitium: puella eo quo dixi discrimine, vel meretur veniam, vel certum luit supplicium. Verū de hac curiose debet iudex inquirere, locorum etiam considerando circumstantias. potest enim & in media vrbe inuitæ vis inferri, & extra urbē volens libensq; nefarium contum admittere. ideo rectē cautēque lex patrocinatur stupratē per vim in solitudine, dicens: Vociferata est adulescentula, nec erat qui succurreret. Itaq; si nec clamauit, nec repugnauit, sed volens se præbuit, non est innoxia, quantumuis prætexat culpæ locū solitariū. In vrbe quoq; quid inuat pro castitate tuenda conari omnia, si puellam opprimat violator longē superior viribus & pollentior? Quid enim si colligat eam funibus? si os obturarit, ut ne in clamorem quidem valeat prorumpere? quid tum ei proderit in propinquo habitantiū vicinia? nam hoc pacto vel in vrbe licet inuenire solitudinē vbi nemo succurrit, eadem ratione consensus in solitudine nihil differt ab eo qui fit in viribus. Sunt item quidā qui facile appetitas fastidiunt facilius, mulierosi simul & infensi mulieribus, & diuersis promissis que constati moribus, primis quibusq; cedentes affectionibus, quas refrenare fuisset satius: nunc sinunt eas inconsideratē tanquam cæcas ruere, & in quælibet res aut in quævis corpora impingere, ac præ impetu nimio procidere cū offensione mutua. Ad eos reprimendos hæc lex est opposita. Si quis post epulum nuptiale cum puella non maritali affectu, sed tanquam cū meretrice libidinis causa congressus, deinde nō habens quod ei propalam exprobet, calumniose vertat se ad occulta crimina, dicēdo in primis cōplexibus eam à se mulierem deprehensam non virginem: vocetur vniuersus senatus ut iudicet: adfint etiā accusatæ parentes, communem causam acturi. in tali enim controuersia, quando de castitate corporis quaritur, non imminet periculum soli filia, sed etiam eius curatoribus: non modo quia vsque ad suum tempus non custodierunt natæ pudicitiam, verū quia vitiatam ab alio desponderunt pro virgine, decepto qui eam sibi vxorem petijt. qui si litem vicerint, mulctetur calumniator ex iudicum arbitrio tum pecunijs tum verberibus: & quod ei grauisimum erit, confirmetur id matrimonium, si modo vxor

T

4

cum

alimenta ad tuendam vitam facta vertere in perniciem, & natura beneficia corrumpere? ut qui ex cibo potuque petunt refectio-
 nem necessariam, in insidias præcipitati pro salute mortem inue-
 niunt. Eadem poena manet eos qui non letifera venena conficiunt,
 sed longos morbos & tabem lentam inferentia. nam saepe sa-
 tius est mori quam agitare, præsertim diuturno morbo non
 habituro felici exitum. respuunt enim medicinam morbi con-
 tracti & veneficij. molestiores autem sunt in hoc genere animo-
 rum noxæ quam corporum, quoniam inde nascuntur deliria &
 intolerabiles insanie, quibus mens, qua nihil preciosius homini
 datum est diuinitus, oblaeditur, vel potius in totum demigrat si-
 ne vlla spe reditus, brutam deterioremq; animi partem relinquens
 corpori, communem cum bestijs: quandoquidem sublata ratio-
 ne homo in feram mutatur, utcumque lineamenta humane speciei
 retinet. Veram quidem illam magiam, hoc est perspectivam scien-
 tiam, per quam naturæ opera cernuntur clarius, ut honestam ex-
 perendamq; non plebeij solum sectantur, sed etiam reges regum
 maximi, præsertim Persici, tam curiosi harum artium, ut regna-
 re non liceat nisi cum magis versato familiariter. ex hac adu-
 rata deprauataq; descendent quas maxime proprio vocabulo ma-
 las artes dicimus, circulatorum ariolorumq; studia, & mulierum
 mancipiorumq; nequissimorum expiationes lustrationesq; profi-
 tentium, mutationesq; amoris in odium, aut ediuerso in amo-
 rem odij, per quasdam potiones amatorias & incantamenta ido-
 nea: atq; his dolis inuicant simplicissimum quemque, donec in
 calamitates ingentes pertrahant, ut nonnunquam magnæ fami-
 liæ cognationesq; paulatim lidendo sine ruina strepitu interci-
 dant. His omnibus opinor consideratis noster legislator non si-
 nit procrastinari veneficorum supplicia, sed absque mora vult exi-
 gi: quod dilatio noxijs opportunitatem peccandi præbeat, vltro
 ad mortem properantibus, ceteros vero suspitione meritisq; re-
 pleat, existimantes quicquid illorum vitæ accedit, suæ securitati
 decedere. idcirco sicut viperas, scorpiones, aliasq; venenosas bestias
 las, prius quam mordeant, aut sauciant, aut omnino se commo-
 ueant, sine mora ad primum aspectum occidimus, præcauendo
 genuinam eorum maliciam prius quam noceant: eodem modo etiam
 homines plectendi sunt, qui cum sint animalia rationalia, nihilo
 fecius a natua mansuetudine in ferinos mores degenerant, &
 pro delectamento habent lædendi quotquot possunt licentiam.
 Hactenus in presenti de veneficis dictum sit. Sciendum tamen hoc
 quoque

quoque interdum accidere ut aliquis nihil minus cogitans comit-
 tat homicidium, non destinato consilio, nec paratus ad id antea,
 sed repentinum furore percitus, impotenti malo & obrepenti facile,
 quod non minus nocet commoto, quam sustineri talem debac-
 cationem. interdum enim aliquis progressus in forum ut agat sua
 negocia, casu homini vel lingua vel manibus petulanti sit ob-
 uisus, laecephitusq; aut ipse contentione exorsus, ut rixa citius di-
 rimatur, aut pugno ferit, aut eminus lapide. Tum si letali plaga
 ictus alter moritur, percussor quoque ferat quod intulit, quod si
 non statim ab ictu perit, sed decumbit læsa valetudine, ac mox
 curatus si non suis pedibus, saltem alijs sustentantibus, aut scipio-
 ne subnixus obambulat, duplicem multam luat, tum eam qua
 rependatur percussus ocium, tum qua satis fiat medico. hac perfo-
 luta immunis sit à supplicio: etiam si percussus moriatur postea.
 fortassis enim non ex ictu, post quem cepit obambulare vale-
 reque meliusculè, sed alijs de causis interiit, quæ repente aggres-
 sa vel sana corpora enecant. Quod si quis rixando cum muliere
 gruida pugnos in ventrem infixit, ita ut abortus sequatur,
 si abortum informe fuerit, mulctetur, tum propter violentiam,
 tum quia fuit impedimento naturæ exorsæ officium hominis,
 animalis pulcherrimi. Quod si formatus fœtus absoluta mem-
 bra & in ordinem digesta habuerit, moriatur percussor. iam e-
 nim erat homo qui in naturæ officina interemptus est: nondum
 ab ea prolatus in lucem, similis statuae latenti apud fictorem suum,
 & nihil aliud expectanti quam dum libeat illi spectandam pro-
 ponere populo. Hæc lex etiam grauius quiddam prohibet, ex-
 positionem infantium, quæ apud multas gentes propter nati-
 uam inhumanitatem vulgaris est impietas. nam si prospicien-
 dum est, ne ante præfinitam natiuitatis tempus vim patiantur
 in utero, quanto magis conseruandi sunt iam editi, & quasi no-
 uelli coloni adscripti cæteris hominibus, ut vnâ fruantur natu-
 ræ donis, quæ in terra, aqua, aëre, celo proueniunt. cælestia con-
 templationi & spectaculo, terrestria verò ut vñbus seruiant, &
 expleant omnium sensuum desideria: menti quoque famulen-
 tur tanquam regi magno per eosdē sensus cœu satellites: aut etiam
 sine horum ministerio, duntaxat in his quæcunque sola ratione
 possunt percipi. Hæc tanta bona quisquis adimit pueris, & ali-
 menta statim a natiuitate denegat, sciat se violare iura naturæ, &
 hoc modo incidere in maxima crimina, libidinosus, immanis,
 homicida, atque adeo infanticida prolis propriæ. libidinosus ut
 qui

qui non liberorum causa conseruandiq; generis cum vxore con-
greditur sed voluptatē captans ex coitu more suum hircorūq;
immanis autem quis potius censetur, quā natorum suorum
inimicus implacabilis nisi quis est tam fatuus, vt credat non re-
meraturum fœdera inita cum exteris, eum qui cognationis iura
& communis generis societatem nodosq; arctissimos ducit pro
nihil. certe homicidæ infanticidæq; sunt manifestarij, siue sce-
lus id peragunt suis manibus immaniter elidēdo præfocandove
recentem spiritum: aut in flumen marēve proijciendo ē sublimi,
quo celerius mergatur ac profundius: siue in deserta loca depor-
tatos exponunt, vt ipsi aiunt non desperantes de salute: sed reue-
ra vt abiecti miserius intereant. nam quęcunque feræ carnes hu-
manas appetunt, accurrūt & avidē fruuntur bellis epulis obiectis
sibi à parentibus, qui soli aut præcipui curatores infantis esse de-
buerant: atq; etiam reliquias eorum carpunt alites carnivoræ si
serius veniant. Nam quoties maturē præsentunt, decertant pro
præda cum terrestribus bestiis. Sed fac alicuius prætereuntis mi-
seratione colligi expositicum, & alimēta cæteramque educatio-
nem consequi, hoc beneficium quid aliud est quā parentum
ipsorum condemnatio? siquidem exteri faciunt horum officium,
parentes verò ne eam quidem curam natī impendunt quam ex-
teri. immensum igitur quāto magis expositionem infantum ve-
ritam inuit, qui auctori abortus infligit pœnam capitis, si fœtus
iam formatus erat in vtero. quamuis infantem tātisper dum ma-
trice clauditur, partem matris aiunt scrutatores naturalis philo-
sophiæ. cūq; his medicorum probatissimi, qui paraturam ho-
minis inspexerunt, non foris solum, verū etiam dissectis corpo-
ribus, ne quid eius ignoratum in curādīs morbis afferret causam
ingentis periculi. hanc concretionem partus secernit, absolvens
animal, ita vt nil ei desit eorum quæ natura humana postulat:
proinde sine controuersia homicida est quisquis infantem interi-
mit. atate non obstante, cū lex vindicet iniuriam illatam gene-
ri. attamen si atatis quoque rationem haberi placet, maiorem in-
dignationem infanticida mereri videtur. nam perfectæ ætas mul-
tis modis irritat offenditq; infantibus verò rum recēs in lucem ac
vitam editis ne falsum quidem crimē licet obijcere propter sum-
mam eorū innocentiam. ideo sanctissimi omnium & immanis-
simi iudicandi sunt qui his struunt perniciem, meritō capitale
pœnam daturi legibus. Ei autem qui nolens cædem commisit, oc-
cisum sacra lex ait in manus à deo traditum: vel quo excuset cul-
pam

pam. nunquam enim deus clemens ac propicius infontem ad ne-
cem dederet: sed aliquoties qui apud humanum tribunal euadūt
modis varijs, in naturæ iudiciū adducti dāantur, vbi sola sincera
veritas spectatur, nec offuscatur vllis verborū prætijs. imò ne
opus quidē verbis est, vbi nudantur, cōsilia, voluntatesq; occultæ
antea in apertum producuntur. vel quo percussor licet exemptus
crimine homicidij, quasi minister iudicij diuini, tamē declaratur
obnoxius exiguo cuidam piaculo, quod veniā impetrare debeat,
nonnunquā enim deus paruis delictis & sanabilibus vititur ad pu-
nienda magna atq; insanabilia peccata, non quod ipsos ministros
probet, sed quod eos puret instrumenta pœnarū louea, ne quis
alioqui tota vitæ purus & ē puris prognatus parētib; cede iusti-
ssima suas manus cōtaminet. ideo cæde præter animi sententiam
pollutis exilium indicitur, certis quidem locis circumscriptum,
non tamen perpetuum. Sex enim ciuitates attribuuntur huius-
modi exilibus, octaua pars possessionum quæ sorte obuenerunt
sacratæ tribui, & ex re nominantur protugorum receptacula.
finis autem exilij est idem qui vitæ pontificis, tunc enim redi-
tus permittitur, quod ad locum exilij attinet, hæc causa redditur.
tribus de qua loquimur, has ciuitates accepit in cedis piæ iustaq;
præmium, propter operam nauatam egregie. Cū enim prophe-
ta in cellissimum ac sanctissimum eius tractus montem accitus,
ex ore dei capita iuris acciperet, semotus per dies aliquot à con-
spectu hominum, quidam seditiosi per absentiam principis multa
mala inuexerunt, & ad extremum impietatem his adiecerunt,
vnius veri dei cultu expulso, & cōsecrato iuuenco aureo ad exem-
plar typhi Agyptiaci: vacabantq; profanis sacrificijs & festis ne-
farijs, inconcinnisque choreis, cantātes hymnos cū debuerint
lamentari potius. hanc repentinam à bonis moribus defectionem
indigne ferens ea tribus, ira zelosq; accensa armauit se velut ex
composito, & vino simul orgijsq; furentes contempnim aggressa
trucidauit, initio cædis factō ab amicissimis & coniunctissimis,
pietate tantum merēdo necessitudines. itaque exigua parte dici
cecidere viginti quatuor milia, quorum clades reliquos in offi-
cio contigit, similem pœnam veritos. eam voluntariam mili-
tiam pro pietate cultūque veri numinis susceptam non sine pe-
riculo, ipse rerum pater approbavit, pronunciauitq; interfecto-
res puros ab omni scelere, & honorauit sacerdotio, virtutis ergo
pietatisque. ideo qui quis inuitus necauit hominem, iubetur in
nonnullas huius sortis ciuitates secedere, ad eius casus solatium,
néve

nēve desperet de securitate fretus loci privilegio, redigentis in memoriam, quod qui contra voluntatem suam necesse habuerunt ferro grassari in vitam quorundam, honores etiam & magna premia supra impunitatem olim adepti fuissent. tātō magis absolui debere à crimine, quidē peccatum commiserunt per imprudentiam, & saltem hoc impetrare ne plectantur capite. Vnde discimus, non omne homicidium damnum esse, sed ea solum quae coniuncta sunt cum iniuria: quandoquidem licet interdum laudem hoc facinore querere, si per aemulationem & virtutis amore patratum sit. certe veniam meretur qui nolens occidit. Altera causa est haec. Vult lex incolumitatem eius qui necavit imprudens, quoniam insons est animo, licet manibus ministrarit iusticia rerum humanarum praefidi. infestatur enim & ad mortem expetitur ab occisi cognatis proximis, quos vel misratio vel domesticus luctus ad ultionem stimulat, nec sinit iura natura diligenter expendere. ideo datur huiusmodi homini refugium, non in templum, utpote nondum expiato: nec in obscurum aliquem neglectumque angulum, ne contemptus dederetur facile: sed in urbem sacerdotalem, hoc est mediam inter sacram profanāque, quae est quasi templum quoddam secundarium. nam sacrificiorum oppida religiosiora sunt ceteris, sicut augustiores ipsorum incolae. proinde ob receptaculorum privilegium certa securitas contingit eo fugientibus, terminum autem reditus praefinire lex, ut dixi, mortem summi pontificis, ob causam hanc. quemadmodum quisque occisus cognatos habet superstitēs ultionis avidos, ita universa gens in commune cognatus & propinquus est pontifex, reddens omnibus iura controuersiaque, dirimens, & sacra vota: quotidie faciens, omniaque fausta petēs tanquam fratribus & liberis & parentibus, ut omnis aetas cunctaque partes gentis in unum eui corpus coeant coaptenturque, & si pace fruantur ac communibus legibus. hunc igitur timere debet quisquis inuitus eadem patrauit, ut propugnatorem & protectorem necatorum, continereque se intra sua receptacula, si modo cupit sine periculo viuere. cum igitur lex dicit, non reuertetur exul in patriam donec moriatur summus pontifex: perinde valet ac si dicat, donec moriatur cognatus omnium publicus, qui solus habet ius in viuos pariter ac mortuos. haec est causa quae placet recentioribus: altera vero auctores grauiores habet antiquioresque, haec videlicet. A peccatis voluntariis debent esse puri plebeij homines, aut etiam sacerdotes, si cui libet hos quoque addere: princeps vero sacerdotum siue pontifex

pontifex per excellentiam ab utriusque voluntariis pariter ac involuntariis, necas est enim hunc quicquam polluti attingere vel sponte sua vel casu fortuito, ut cum sacris praefit. ornatus sit parte utraque, tum mente in reprehensibili, tum vita nullis probis obnoxia. itaque taliter merito suspecti sunt qui volentes eadem fecerunt, non ut scelerati, sed ut minus puri a peccato: utique voluntati naturae videntur praebuisse ministerium aduersus praedamnatos illius occulto iudicio. Haftenus de ciuibus & ingenuis: deinceps etiam de seruis lex loquitur oculis per vim ac iniuriam. hos fortuna & conditio vilior distinguit a suis dominiis, de cetero natura utriusque communis est & eadem: at lex diuina regulas iuris non fortuna, sed naturae accommodat. ideo decet dominos non abuti sua potestate contra famulos, cauereque ab insolentia, contemptu atque saeuicia. nam ista non sunt indicia placidi animi, sed impotentiae tyrannicae, exercitantis licentiam pro arbitrio. quisquis enim domum suam tanquam arcem munijt, neminem domesticorum suū loqui libere, asper in omnes praegnata vel etiam affectata saeuicia, tyrannus est apparatus tantum minore differens: unde satis apparet eum progressurum ulterius, si quid opibus accreuerit. Transcendet enim mox ad iniurias, gentes, regionisque, oppressa prius sua patria, ut specimen de se praebet, quam immitis sit futurus in ceteros subditos. Talis igitur certo sciat, non semper, nec in omnes habiturum se peccandi licentiam. Vltix enim ei resistit iusticia, propugnatrix iniuriam patientium, repositaeque rationem necis quam ille suis intulit: nec satis erit dicere infestas plagas castigandi non occidendi animo. non enim statim dimittetur impune, sed ad iudices ductus diligenter examinabitur num vera dicat, volens an nolens interemerit, si dolus malus & nefarium propositum compertum in eo fuerit, moriatur, nec proficit ei ad salutem quod sit dominus. si autem non mox post verbera, sed altero tertiove die seruus expirauerit, nam non erit reus cordis dominus, excusationem habens hoc ipsum quod ille inter vapulandum non sit mortuus, permissus intra aedes viuere quamdiu potuit, licet breui tempore. Huc accedit, quod nemo est tam fatuus ut alium velit ledere cum suo incommodo, at quisquis seruū interficit, seipsum mulctat, cariturus eius ministerio, & insuper precium perditurus, fortasse non modicum, quod si seruus meruit supplicium, ducatur ad iudices, & crimen eius indicetur, ut legibus poenas luat non suo domino. Quod autem attinet ad brutam mortem merita: si quis taurus cornu opera interemerit, obruatur lapidibus. non est enim idoneus sacrificio, & carnis eius vesci

non est fas, quam ob rem? quia non est purus cibus homini, animal quod interfecit hominem quod si dominus eius sciens ferum immanis fuerit, nec alligavit nec inclusit, ac ne ab alijs quidem praemonitus eum asseruavit, reus esto. nec atque corumpeta, ipse quoque tollatur e vivis, aut certe caput suum precio redimat, iuxta estimationem iudicium. Si servus fuit qui sic peremptus est, precium eius restituatur ipsius domino. Quod si non homo, sed pecus, cornu cofixum fuerit, mortuum sumat corumpeta dominus, reddatque aliud simile, propterea quod incaute servavit pecudis suae ferociam, quod si ipse alienam necavit pecudem, restituat similem, & boni consulat non mulctari se gravius. cum prior laeserit. Quidam profundos puteos fodiunt, aperiendo viuos latraces, aut ut plumales aquas colligant: deinde nec os putei sepiunt, nec addunt operculum, per summam negligentiam vel amorem finientes id patere ad quorundam interitum. in hos si quis viator incautius incedendo prolapsus perierit, actio sit cuiuslibet defuncti propinquo contra fossore putentium iudices item aestimet, & mulctam ab eis exigant, quod si iumentum eo prolapsum perierit, quantum vivum aestimabatur, tantum lauat domino, ipsi cadaver tollere liceat. Hunc modo dicto crimini admittunt simile, qui adificata domo solarium reliquunt sine lorica, nec cauent ne quis deferatur in praecipit. nam ut verum fatear committunt homicidium, quantum in ipsis est, etiam si nemo delapsus intereat proinde poenam eandem debebunt, quam illi qui puteos relinquunt absque operculo. Homicidis lex non indulget ut pecunia luant, quod lucrum est capite aut exilio: sed exigit rigide, ut sanguis expietur sanguine, & insidiatoris capite satis fiat interempti manibus. alioqui peruersa ingenia nunquam satiatur maleficijs, sed facinora cumulant facinoribus, augendo usque malicia, nec ullis eam circumscribendo terminis. Contra tales mille supplicia decrevisset legislator, si potuisset: id quia non poterat, novam poenam addidit, iubens in ligno suspendi homicidas. moxque ad suam clementiam reuertitur, humanitatis erga inhumanos non oblitus: Non occidat, inquit, sol super pedentes in ligno, sed depositi ante occasum sepeliantur. nam necesse fuit eos qui omnes mundi partes infestant, sublimes tolli, ut ostenderetur soli, caelo, aeri, aquae, terraeque, illorum supplicium: moxque in sepulchro condis, ne quid super terram contaminetur: Quia & illud pulchre cautum est, ne patres moriantur pro filiis, neve filij pro patribus: sed ut quisque mortem meruit, pro se lauat proprio capite, atque ita lex

hac

haec opponitur, ijs qui vel ius collocant in violentia, vel suos nimis tenero affectu adamant. tales enim se libenter supponerent mortis vicarios, in fontes pro fontibus, lucrum ducentes non videre supplicium vel patrum vel filiorum, utpote insuavem & morte tristitiam vitam victum postea. Quibus respondemus, inter pestifera est vestra ista benevolentia, nec potest probari quicquid sit alieno tempore: sicut educto laudantur quibus in suis sedibus constat ratio temporum. debemus amare quos amore dignos censemus. malus autem nemo vere amicus est: genere coniuncti amici, ut vocatur, alienant se sceleribus. affectus enim consensu virtutum quam cognitione sanguinis astringimur: quas si quis deseruerit, nihil taceam referri in hostium, nedum alienorum hominum, numerum. Cur ergo affectibus istis parum viribus benevolentiae humanitatisque falsa nomina praetextis? nisi forte apud virum fortem misericordia plus valebit quam ratio: praesertim cum peccatis non simpliciter, dum noxios vultis eripere supplicio, vos ipsos vero in fontes pro illis poenae subijcere. Verum istis increpatio satis fuerit, non ex utilitate publica indulgentibus suis affectibus, & alienam salutem suam morte redimere cupientibus. ceterum illorum immanitatem quis non detestetur, quorum tam dira est ferocia, ut clamve palamve pro aliorum culpis ab alijs poenas gravissimas exigere audeant, obijciendo eis cognationem eorum, aut societatem, aut amicitiam aliudve simile, ut in vitam eorum faciendi occasio eis habeant. & hac interdum faciunt nulla provocati iniuria, tantum ut per avariciam rapinas exerceant. Nuper quidam tributis exigendis apud nos praefectus, quoniam aliquot qui debere videbantur fugerant propter inopiam, veriti ne torquerentur, uxores eorum, & liberos, parentes, cognatosque ceteros universos per vim abduxit, protullos, verberibus affectos, & omnibus cruciatibus, ut aut indicarent profugorum latebras, aut pro illis dependerent, cum neutrum possent, alterum quia nesciebant, alterum quia ipsi non minus erant pauperes. nec prius abstitit, quam novis tormentis eos enecaret, inauditoque mortis genere, suspensa de collo sportula plena sabulo: ut preissi onere gravissimo sub diuvo in medio foro, varijs modis vexati, vento, sole, praeirentium ludibrijs, misere deficeret. quod tam crudele spectaculum sic affectit nonnullorum animos, ut aliorum exemplo docti mortem praecipuerent gladijs, aut venenis, aut laqueis, in tam misero rerum statu partem felicitatis existimantes abique cruciatu interitum. ceteri moras inter ac deliberationes correpti, prius quam ipsi sibi necem consciscerent, velut sortito

V

duce

ducebantur iuxta cognationis ordinem, primum proximi, post
hos secundi atque tertij, donec perveniretur ad ultimos: quod si
quando nullus cognatis supererat, ad vicinos transibat ea ca-
lamitas. interdum etiam totos vicos & oppida desolabat, colonis
diffugientibus & latebras ubicumque sibi quærentibus. attamen
fortasse minus mirum fuerit tributorum exactores ingenio barba-
ros, liberalis institutionis expertes, obsequentes iussis herilibus,
collectores annuorum reddituum, nec facultatibus parcetes nec cor-
poribus, in vita quoque periculum multos varijs de causis addu-
cere. nunc ipsi legislatores penes quos sunt iuris regulæ, perini-
quæ statuunt, opinionem suam magis quam veritatem secuti, pro-
ditorem plebs una cum liberis, tyrannum verò unam cum quinque
familijs cognatione proximis, libenter discerem cur ita. si unam
peccarunt, simul etiam puniantur, quod si nec socij fuerunt eor-
um nec imitatores, nec felicitatis voluptatisque domesticorum
participes, cur interimentur? ideone tantum quia cognati sunt?
genus enim non scelus punitis, nimirum vos o venerandi legisla-
tores, bonas habetis familias: alioqui si malæ essent, opinor nu-
quam vobis in mentem venissent instituta huiusmodi: imò ne
alios quidem ferretis hæc statuere, ut ob cauenda scelera inno-
centes quoque innoluantur alienis periculis. nam hic metus ita
cautus debet esse, ut tamen non contemnatur cuiusquam incolumi-
tas. Ceterum qui nimium securitati consulit, cogitur sæpe inno-
xijs non parcere. His rationibus consideratis noster legislator,
simulque animaduertens quantum hic peccetur ab alijs contra rem-
publicam, damnavit pariter & negligentiam & inhumanam se-
nitatem: nec passus est quenquam pro auctario dedi ad luendum
alienæ culpæ supplicium. ideo diserte cavit ne filij pro parenti-
bus, neve parentes plebsantur pro filijs: æquum censens ut qui pec-
cant, iidem puniantur etiam, siue multa pecuniaria, siue flagris
& cruciatibus, siue talione læsi mutilati ve corporis, siue igno-
minia exilioque, aut quacumque tandem poena legitima. dum enim
unum genus exprimit, non permittens caput plebsi pro capite,
latenter & de cæteris subindicat suam sententiam. Fora, curiæ,
tribunalia, sodalicia, comitia, & subdualis vita quæ causis agen-
dis rebusque gerendis in bello ac pace peragitur, viris conveniunt,
fœminis vero cura rei familiaris, & domus custodia. virgines
penetrant, mulieres aulam non egrediantur. duæ sunt enim ci-
vitatum species, maiorum minorumque, maiores urbes vocantur,
domus verò minores. harum præfecturæ forte obvenierunt, viris
maio

maiorum, hoc est respublica: mulieribus minorum, hoc est res do-
mestica. Absit igitur ut mulier aliquid extra familiæ curâ sata-
gat, sed amet solitudinem, nec tanquam prostituta in publico in-
cōspectu virorum operetur, nec nisi ad templum procedat, ac ne tum
quidem sine pudore per forum frequentissimum, sed turba iam do-
mum reuerfa, ita ut decet mulierem ingenuam & verè civilem, per-
solutis sine strepitu votis atque precibus ad auertenda mala & bo-
na impetranda. Rixantibus autem pugnantibusque viris mulieres
audenter procurrere velut in auxilium, non mediocriter fuerit impu-
dentia, quando etiam in bello vacationem habent militiae, ubi de
cōmunis patriæ salute agitur: adeo decorum & honestas fuit curæ
legibus, ut semper & ubique immotum servaretur, quod in hoc in-
comparabili bono sita videatur victoria, etiam si cætera veniant
in periculum. quod si qua tam impotenter amat maritum, ut in iu-
riam ei factam dissimulare non valeat, tamen sexus memor sit
etiam cum opem ferre parat, periniquum enim fuerit, si ut virum con-
tumeliosis eximat, ipsa sibi faciat contumeliam, oblita pudoris fœ-
minei, & probrum sibi concilians ineludibile. itane decet mulierem
conuiciari pervas, & verbis uti non licitis, ac non potius si alius
conuicietur fugere obturatis auribus: at nunc nonnullæ procur-
runt armatæ non lingua tantum sed & manibus, natis exercita-
tisque ad lanificium, non ad protrudendos pulsandosque obuios
more pugilum, cætera tamen ut cunctis tolerari poterant: illud ve-
rò immanis audaciæ fuerit, mulierem inter rixandum innuolare
adversarij genitalia. Non debet enim hic valere causatio, quod
marito ferre opem conata sit, seuerè potius colibenda est au-
dacia: ut nec ipsa posthac possit peccare similiter, nec alia petu-
lantiam hanc imitentur, ex eplo in eam edito deterrita. Erit au-
tem poena, mutilatio manus ipsius, quæ nefaria licentia re illicitam
attigit. Laudandi sane gymnico rum certaminum præfides, qui fœmi-
nas arcent ab huius generis theatris, ne viros nudatos contempla-
ta, probitatem pudoris deprauarent contempts naturæ legibus,
quæ insigniter discrevit utrumque sexum nostri generis. nam ne viros
quidem decet intervenire exutis veste mulieribus: sed uterque
sexus debet ab altero nudato visum auertere, ita ut natura posu-
lat, ergo si temerarius visus reprehenditur, quanto magis ma-
nus procaces culpandæ sunt? nam oculi nonnunquam incidunt
in ea quæ videre nollent, si esset ipsis integrum, manus verò cen-
sentur inter obsequentissimas partes corporis, promptæ ad ex-
hibenda nobis ministeria. Hæc est causa, quam vulgus asser-

re solet. aliam autem audiui à viris diuinis, qui plerasque leges autumant apertis verbis significare obscura mysteria. est autem illorū sententia hæc. Duplex animæ vis, quasi sexu distincta, coniuncta genere, altera ut mascula ad mares pertinet, altera ad feminas, ut feminea: mascula soli deo deuota, parenti, factori, authori; omniū: feminea verò pendās à generatione corruptione; & extendens tanquā manū suam potentiam, ut in obscuro apprehendat fortuita. generationi hæres multis modis mutabili, cum debuerit potius amplecti diuinā illam naturā nunquam mutabilem, ter beatā & felicissimā. Merito igitur lex figuratè iubet refecari quæ apprehendit testiculos, nō ut mutiletur corpus parte maxime necessaria: sed ut ex anima excidantur cogitationes impiæ, infidentes omnibus rebus generationi obnoxii, testes enim generationē significāt. Addā & illud, vnitatem esse primæ causæ siue primi authoris imaginē, dualitatē verò, passibilis & diuisibilis materiæ, quisquis igitur dualitatē pluris quā vnitatē faciēs arripuerit, sciat se deo præferre materiam, ideo lex æquū censet excidi hunc affectū tanquā manū ex anima, nulla enim maior est impietas, quā rebus passibilibus ascribere illius summi agētis potentia. Illi quoque reprehendēdi sunt qui non pro dignitate peccatis pœnas statuūt, percussori multā pecuniariā, vulneratori ignominia, homicidæ exiliū, furi vincula. nam ista inæqualitas & disparitas inimica est recte institutæ reipublicæ. at nostra lex æquitatē docet, ut quisque pro his quæ facit, patiatur similia. si facultatibus sui cinis nocuit, luat de proprijs; corpore verò, si mēbra læsit aut instrumēta sensuū, quod si vitæ struxit insidias, ipse vita mulctetur. nā aliā pro alia pœnam exigere in rebus toto genere dissimilibus, soluere leges est non contabillire. hoc autē dico, si circumstantiæ rem nō variant, non enim perinde fuerit verberare parentē ac quēuis aliū, conuiciati priuato ac magistratui, illicitū aliquid in sacro ac profano loco facere, aut in celebritate festo; publico, ac in alio quouis die non eximio: & in vniuersum quæcūque sunt huiusmodi differentia quæ crimē aut minuūt aut exaggerant. Itē si quis, inquit, seruo ancillæ oclū extuderit, manumittat eos liberos, quia sicut in corpore principatū natura dedit capiti cui summū locū tanquam regiam attribuit, reliquis mēbris omnibus quæ à ceruice vsque ad imos pedes pertinet, ei pro basi suppositis: ita inter ceteros sensus imperium penes oculos esse voluit. ideo hos quoque in sublimi collocauit ut principes, & quidē varijs modis honora-

tos, sed præcipuè loco tā insigni ac cōspicuo. quantā verò vtilitatem ex his genus humanū percipiat, recensere longū fuerit, vnā tamen dicemus eximiā. Philosophia defluxit quidem è cælo in hominū animos, sed oculis sequestris deducta est in id hospitium. nam hi primi conspexerunt vias, quæ à cælo ad nos tendunt, regias, bonorū autē omniū, quæ verè bona sunt, fons est philosophia, ex eo si quis haurit ut virtutē sibi quærat, laudandus: cōtrā vituperandus qui solam inde petit vassificiā. nam alter similis est conuiuiæ exhilaranti & se & sodalitiū: alter verò meribibo ingurgitanti se vsque; debacchationē tū in seipsum, tum in ceteros. nūc dicendū quomodo philosophia per oculos deducta sit in nostrum hospitium. sublato vultu in ætherē viderunt illi solē, lunā, stellas fixas & erraticas, sacratā cæli militiā, & ipsius mundi ornatū. adhuc ortus harū occasusque, choreas cōcinnissimas, statos circuitus, coniunctiones, defectus, emersiones, deinde incrementa detrimētaque; lunæ, solis motus transuersos à meridie septemtriones petentis, ac rursum recipiētis se ad partes austrinas à septentrionalibus, atque ita variantis annua tempora, ad absoluenda maturandaque omnia, multosque alios effectus mirificos. ipsē collustrantibus aërē, terras, maria, cuncta hæc mens percepit ipsorū indicio: & quæ per se videre non potuerat, eorū ope contēplata, nō hic substitit: sed vterius progressa discendi studio, & spectandi dulcedine, rationibus cōiecturisque; assēcuta est, hæc nō temere ferri suo pte imperu, sed gubernari dei prouidentia, quæ parentē cōditoremque rerū nominare fas est. Item nō esse hæc infinita, cū circūferibantur vnus mundi terminis, orbe illo extremo ceu urbem includente, stellis fixis cōspicuo. porro illū summū parentē lege naturæ curare suā progeniē, tū vniuersitatē ipsam, tū partes eius singulas, amplius considerauit quā nā sit essentia rerū visibiliū, & nū eadem omniū quæ mundo cōtinentur, an aliarū alia: tum quæ singularū materia, quæque causa finalis, quæ vires quibus cōseruantur, & vtrū hæ corporeæ an incorporeæ. nā horū & similium scrutatio, nihil aliud appellari potest quā philosophia, sicut ipse vestigator proprie dicitur philosophus. nam mundi consideratio, & contentarū in eo stirpium atque animantiū, tū exemplorū intelligibiliū & effectūū sensibiliū, quidque; in his singulis insit virtutis aut vitij, res est hominis studiosi cognitionis, auidi cōtemplationis, & verè philosophi. at hoc summū generis humani bonū acceptū fertur oculis: quos dignatos opinor eo priuilegio, quia sunt dilucidiores ceteris sensibus & magis illustant animam. habent quidem omnes

familiaritatem quandam cū eo, verū hic tāquam cognatione proximus primum locum obtinet. sicut multis argumentis licet colligere. quis enim nescit gaudere animo subridere oculos hilariter: sicut eodem mōtente ipsos quoq; submitti ac languescere. quod si grauior premat molestia, lacrymas etiam exprimit. iidem per iram tumescunt, & ignitum quiddam tuentes suffundunt sanguine: remissiores verō prae se ferunt mansuetudinē. inter ratiocinandum considerandūve stant immortae pupillae & ipse cogitabundae, quodāmodo: fatuorū autem oberrāt, quorum ne oculi quidem possunt quiescere praestulticia. deniq; omnibus animi affectibus afficiuntur & oculi, varijs mutationibus declarantes naturalem quandā cognationem. equidem nullam opinor inuisibilis rei tam euidentem imaginem a deo factam, quā rationis oculos. Ergo si quis conuictus fuerit hunc praecipuum sensum dolo malo impetisse, & extulisse oculū ingenuo homini, talionem feret. si seruus, non item. non quod venia dignus sit, aut minus peccauerit: sed quoniam si talione ageret seruus, infestior herū esset habiturus, acceptae calamitatis semper memorem, & implacabiliter vindictam meditantem quotidie, donec eum iniquis iussis vsq; magis ac magis grauatum ad mortem adigeret. Prospexit igitur lex ne vel maleficiū finiretur impunitū, vel orbatus oculo grauiora pateretur in super, statuens absq; controuersia mancipiū manumitti, cui herus extulisset oculū. Sic enim dupliciter mulctabitur, & precio serui & ministerio: tum quod est vtroq; grauius, maximo afficiet beneficio quem maluisset habere semper obnoxii suae seuitiae. at latus duplex habebit solatiū, libertatem lueratus, & ereptus seruo imperio. eadem lex iubet vel pro dente excusso libertate donari mancipium. cur ita? quia vita nihil preciosius, cuius instrumentū natura dentes fabricauit ad ciborum dispensationem. his enim conciduntur, dictis ab edendo detorto vocabulo, sicut molares dicuntur qui attritu frustra cōminuunt. quapropter ille rerū parens & conditor, cuius nullum opus est superuacuum, dentes nō ut cetera membra nascenti statim addidit, ne infantem lacte nutriendum grauarent inutiliter, & fontes vberū per quos alimenta deriuantur, vexarent inter sugendum: sed in tempus praestitutum, hoc est ab lactandi, exortum eorum distulit, quos prius abiderat: scilicet quia iam solidiores cibi hae instrumenta postulant, cessante nutrimento lacteo. Si quis igitur praenimia superbia dentem seruo excusserit, priuaritq; hominē instrumento

ad

ad sustentandam vitam necessario, manumittat latus tam grauius, & multetur viuo instrumento castratus eius ministerijs. Dicit aliquis, Ergo pari poena vindicatur dens & oculus? Respondebo: & merito: par enim vtriusq; vsus est, in suo duntaxat officio, in aspectu oculi, dentis verō in edendo. imō si haec diligenter inter se comparentur, apparebit oculum esse honestissimam partem corporis, ut contemplatorem caeli quo nihil in mundo augustius: dentem verō non minus utilem, ut qui praemandendo cibos vitae sit adminiculum. praeterea visu orbarus potest nihilominus viuere: dentes verō extusos sequitur mors miserabilis. Hos igitur si quis insensus seruo adimat, sciat se ipsi famem in annona quantumlibet bona inuolere suis manibus. quid enim proderit ciborum copia per summam domini crudelitatem spoliato instrumentis ad vescendum necessarijs? & haec est causa cur alibi interdicatur nequis scelerator a debitore molam superiorem inferioremve sumat pro pignore, nō sine praefatione legis, quod qui hoc facit, oppignorari sibi sinit vitam hominis. nam qui auferit vitae sustentacula, sit homicidio proximus, non parcendo vel anime. Intantū autem sollicitus fuit legislator, ne quis alteri necis causam praerberet, ut eos etiā qui cadauer fatali morte defuncti hominis attigissent, impuros pronunciet, tantisper dum se lauacro purificarent. a templo autem etiā post purificationem tales arcentur per septem dies, iubenturque tertio latere atque septima. praeterea funestam domum ingressos lex verat quicquam attingere prius quā abluantur vna cū suis vestibus. eo enim contactu vasa & quaecūq; supellectilem pollui iudicat. nam anima facit hominem, qua demigrante reliqua cōtaminantur omnia, destituente se diuina imagine. mens enim refert dei similitudinem, formata iuxta exemplarem ideam illius summae sapientiae. Addit lex, impurū fieri quicquid ab impuro tangitur, per cōtagionē videlicet. Videtur autē latē patere hoc sacrum oraculū, non cōsistens intra corpus, sed amplius inquirēs etiam in mores animae. nā proprie loquendo imputus dicitur quisquis est iniustus & impius, cui nulla iuris humani diuiniq; reuerentia, qui omnia miscet cōturbatq; propter immoderatos suos affectus & vitia nimia. proinde quaecūq; aggreditur negocia, omnia reprehensionē meretur, ut vitata per authoris sui nequiciā. Sicut ediuerso actiones bonorū virorū laudantur, per virtutem eorum meliores redditae: quandoquidem ita natura comparatum est, ut effectus similes fiant suis authoribus.

PHILONIS IVDÆI DE CIRCVMCISIONE.

CAPITA legum specialium, id est decem præcepta quæ vocant decalogum, superiore libro diligenter tractauimus: nunc superest ut speciatim mandata consideremus, ordine quo in sacris literis sunt prodita. inirum autem faciam à re iuxta multorum opinionem ridicula. Rideretur enim maiorum nostrorum circūcisio, quamuis in nō mediocri honore habitam etiam apud gentes alias præsertim Aegyptiā præcellentem hominum tam frequentia quam sapientia, ideo conuenientius erat absque cauillis pueri lib. prudenter & serio quærere causas cur is mos ioua luerit, quam prepropera sententia damnare facilitatē gentium nobilium, cum verisimile sit non temere circumcidi tā multa hominum milia, perfertēque cruciatus mutilationis in suis & charissimorum pignorum corporibus: nō esse causas per multas quæ suadeant ab hoc priscorum instituto non discedere, sed quatuor præcipuas. Vnā, ut caueatur morbus curatu difficilis, quæ vocat carbunculum, opinor ideo sic appellatū, quod vrat inflammatione, quæ præputiis facilius innascitur, alterā, ut totū corpus sit purius, nec impediat officia sacerdotalis ordinis: quāobrem etiam radūt corpora Aegyptij sacrifici, ne quid foridū vel sub pusulis vel sub præputiis hæreat, quod possit obesse puritati sacris debita, tertiam, quod cordis similitudinē quandā habeat circumcisa hæc particula, ambæ enim generationi seruiunt, nā ab altera spiritus animales, ab altera genitura proficiuntur, ideo prisci æquum censuerunt occulte illi potiori, seu fonti sensui animi, ad simile hanc visibilem, vnde origo crassiorū sensui corporis, quarta porro causa summe necessaria, est cura foriditatis & numerosæ sobolis, aiūt enim ita semē recta eiaculari integrū nec diffusēs per suos præputij: & ideo circūcisas gētes foriditate pollere, esseque populosissimas. Hæc sunt quæ ad aures meas peruenerūt, tradita per manus à diuinis viris nostris maioribus, qui Moysi placita diligenter explicauerunt suis interpretationibus, equidē præter iam dictas rationes per circūcisionē significari arbitror duo quedā valde necessaria, vnum, excisionē voluptatum quæ mentē fascinant, quoniam enim inter omnes voluptatū illecebras principatū

teneat

teneat viri cōgressus cum muliere, instrumentū eius legislatores mutilari iusserunt, innuēdo rescēdas voluptates superfluas, non vnius tantum huius generis sed omnes per vnā subinducētes, alterum verō, quo moneatur abijcere arrogantiam, grāuē morbum animæ, quidā enim velut præclari fictores, iactant se posse hominem animal pulcherrimū producere, & inflati hac superbia gerunt se pro dijs, vero authore generationis dissimulato, cum tamen eum errorem consideratis alijs quibuscū versantur, poruerint corrigere, multi enim sunt inter eos viri steriles, & infœcundæ mulieres multæ, atque ita vtrique consenuerunt in orbitate, hæc igitur praua opinio excidenda est ex anima sicut & cætera quæcūque pietati repugnant, verū de his hactenus, nunc vertendus est stilus ad leges speciatim proditas, ac primū ad eas quibus debet iniriū, pertinetes ad caput de monarchia.

PHILONIS IVDÆI DE MONARCHIA LIBER PRIMVS.

QUIDAM solem lunam ceteraque sidera crediderunt esse deos rerum dominos, ad quos omnium quæ sunt causas retulerūt, at Moyses opinatur mundum & creaturam esse, & more ample ciuitatis magistratus habere ac subditos: magistratus, quotquot in cælo sidera vel fixa vel erratica: subditorum verō loco naturas quæ lunam inter & terras degunt in aëre, ceterum dictos magistratus non esse potestatis liberæ, sed sub præfectos vnius patris rerum omnium, ad cuius imitationē iuste legitimēque administrent singula negocia, sed habetes quosdam quia summum illum rectorem non videāt, inferioribus istis, quasi liberæ potestatis essent, causas rerū attribuerē, quorum ignorantiam sacer legislator castigat verbis his: Caue ne conspicatus solem, lunam, sidera, omnēque cæli ornatum, opinione falsus adores ea. Rectē admodum & pulchrē fallaciam vocat diuinum cultum rerum supradictarum, nam quidam animaduertētes solis processibus ac recessibus temperari anni tempora, quibus animalia, stirpes, fruges, proueniant maturescantque, lunam verō ministram solis & absentis vicariam, ut quæ noctu præsit rebus quibus sol interdiu, alias itē stellas afficere variē ter-

restria

restia, in errorem induci sunt inexplicabilem, suspicati nullos esse deos præter hos. quod si studissent per rectā viam incedere, statim didicissent, quod quemadmodum nostri sensus ministri mentis sunt, sic & sensibiles isti magistratus ministri sunt illius intelligibilis, boni consulētes censerī se in secundo ordine. ridiculum autem esset opinari, mētem in nobis, cum sit parua & inuisibilis, præesse instrumentis sensuum: illam verò vniuersalem maximam perfectissimamque non habere regnū in reges ipsos, inuisibilem in visibilibus, non esse sui iuris, nec habere potestatem propriam, sed subpræfectorū tenere ordinem, sic natura factos ut sint obnoxij, quamuis summus ille rector non reposcat ab eis rationem, propter virtutē ipsorum eximiam. Itaq; transcendēsa per cogitationem omni visibili essentia, pergamus ad cultum illius inuisibilis qui sola mente percipitur, solus deus deorū tam intelligibilium quā sensibilibus, atq; etiam rerum cunctarum opifex. quod si quis religionem quæ sempiterno conditori debetur, alteri iuniori aut creato tribuat, inter insanos referendus est acimpios. Sunt item quidam qui aurum argentūq; statuarijs, quasi deos fingere scientibus, suppeditant. hi mox acceptam rudem materiam ad exemplar mortale formāt, ut (quod est absurdissimum) talia simulacra pro dijs colantur, fanis constructis & dedicatis altaribus: honorētūq; pompis, sacrificijs & cæteris ritibus atq; ceremonijs per sacrificios & sacrificas augustum in modum exquisitis cura quoad fieri potest maxima. id rerum pater vetat prædicens: Non facietis vobis deos aureos & argenteos. tantum non expresso docens, ne ex alia quidē vlla materia deos manu faciendos esse, quando præcipuis duabus interdicitur. argentum enim & aurum primatum in metallis obtinent. Verū præter hoc apertum interdictum, videretur mihi subesse hic & aliud præceptum vile moribus, auaros valde arguens, vnde cūq; argentum & aurum sibi quarētes, & acquisitum tanquam numen recondentes in penetralibus, totam suam felicitatem acceptam illi ferendo, quin & illos qui cūm non possint proprias diuitias colere, quod his careant, alienas mirātur, non minus auari quā illi priores: quos adoraturi manē ad ades eorū tanquam ad sanctissima templa cursitant, bona petitori ab his quasi numinibus. Hos alibi quoq; lex admonet: Idola non cōsecrabitimini, nec facietis vobis deos fūiles: figuratē docēs, diuinos honores nō conuenire diuitijs. auro enim argentūq; ferre cōstant diuitiæ, quas

vulgus

vulgus sectatur sub illius cæci Pluri numine, cui soli se debere se licitatem existimat: hoc est simulacris, ut scriptura loquitur, vmbis & vanis imaginibus, nihil solidum firmūve habentibus. feruntur enim vltro citroq; ventorum in morem, id verum esse argumento certissimo colligitur: quia sicut interdum repēte aduolat, ita prius quā prehēdantur, possessore illuso rursum auolant, atq; etiam cū adsunt maxime, speculares quasdam repræsentant imagines, præstigias sensuum, ludibriaq; instabilia. Sed quid opus est factum istum & opulentiam, quā sibi homines fingunt, vanitatis coarguere, cū non desint qui existiment animalia stirpēsq;, & quicquid gignitur ac corrumpitur, perpetuo fluere, detrimentis tamen obscurioribus quā ut sensui pateat, quod naturæ velocitatē visus quantumuis acer assequi nequeat. Nec tantū opulentia gloriāq; habent sua simulacra & inanes imagines, verū & omnes isti fabulosi quos poētæ commenti sunt contra veritatem propugnatores mendacij, nouis dijs velut ē machina introductis, ut ille verus sempiternusque obliuioni traderetur. & quo facilius homines allicerēt, carminibus, numeris metrisq; ornarunt mendacium, rati se fucum facturos lectoribus. Nec hoc contenti assumpserunt in fraudis societatem pictores & statuarios, ut colorum specie figurisq; affabrē factis & expolitis spectatores inescatos subigerent, iniectis in præcipuos sensus visum auditumq; laqueis, alterum captum inanimis pulchritudinibus, alterum verò suauī incātatione poëtica, insinuant se in animam & vires eius labefaciente atq; cōstātiā. Propterea legislator non ignarus ad quātam molem ista vanissima persuasio intumuerit, quantūq; stipata sit plerorūq; hominū imperitorum satellitio, sponte sua potentiā eius protegētium, veritus nequādo meditatores in corruptæ veræq; pietatis, ab ea tanquam torrente raperētur inuoluerentūq; profundos sanctitatis typos in auditorū mentes imprimit & incalpit, ne vnquā delectantur cōfundantūve iniuria temporū, cōtinuē cantionem eandem repetens: vnū esse deum conditorē factorēq; rerū vniuersarū, hunc dominari creaturis omnibus, quādoquidē verē firma cōstansq; penes ipsum solum est authoritas. Dictū est autē omnes viuere, quicūq; deo vero addhærēt. an non igitur felicissima & ter beata vita fuerit, vnū rerum authorē antiquissimū colere potius, quā hoc rege posthabito venerari ianitores eius apparitorēsq;: nā vitæ huius immortalitas relata est in naturæ tabulas, duraturis in æternum vnā cum mundo literis. Difficile quidem videtur

videtur quærere perciperéque patrem & rectorem vniuersorum, sed conandum tamen impigre. occurrunt autem hic duo præcipuè quærenda menti germanè philosophanti: Vnum, an si deus, quod negat quorūdam pessima impietas: alterum, quid sit deus, horum primum non magno discitur negotio: secundū verò non solum difficile est discere, sed etiam fortassis impossibile. consideremus vtrūque. Opifices plerunque noscuntur ex opificijs, quis enim inspecta statua vel tabula, non statim intelligit pictorem vel statuarium? quis vestibus, nauibus, domibus inspectis, nō cogitat textorem, materiariū, camentarium? item dum aliquis adit urbem cuius bene constituta sit respublica, ornataque pulchris legibus, quid aliud credit quàm bonos ei magistratus præesse? sic qui venit in hanc veram Megalopolim, mundū videlicet, videns terræ mōtana & campestria plena stirpibus & animalibus, amnibus perennibus & torribus, pabulis & maritimis subuectionibus, tum aëris temperiem & mutationes vicesque annuas teporum, ad hæc solē lunamque noctis & diei principes, ceteraque sidera vel fixa vel erratica, totiusque cæli choreas & ambages: nōne verisimilem atque adeo necessariam cogitationem de horū patre conditore atque rectore cōcipiet? nullum enim artificiosum opus sponte prouenit, mundus autē arte summa factus est, dubio proueni à conditore optimo ac perfectissimo. Ita iam esse deum percipimus. Nunc essentiam huius, quamuis vestigatu inuentūque perdifficilem, tamen quoad fieri potest scrutari liber. nihil enim magis quàm verus deus quærendum est, etiam si eius inuētio supra vires humanas sit: quandoquidem ipsum per se discendi studium incredibilem affert voluptatem ac leticiam, sicut testantur quicunque non summis labris degustarunt philosophiā, sed assatim oblectati sunt dogmatum eius epulis. horum enim ratio sublimis à terris rapta incedit per æthera, totum cælum cum sole ac luna perlustrans studio visendi omnia, quamuis hebetiore visu vix ferat clarissimum sincerissimūque splendorem effusum obuiam, ita ut animæ oculis caliger ad eius radios, & quasi teneretur quadam vertigine, nec tamen ab incepto desistit prælaetitudine, sed inuicta contentione pergit contemplari pro viribus, vel ad secundam palmam aspirans, sicut in sacris certaminibus, quando non datur primam assequi, post imaginationem autem viri coniectura secundum locum obtinet, in quantum nō discrepat à bonis rationibus. Quemadmodum igitur certo scire non possumus, cuiusque stellæ qualis sit essentia, quærimus tamen alacriter

eriter, oblectamurque rationibus verisimilibus propter genium discendi desiderium: ad eundem modum licet verum illud ens deū non valeamus cernere, debemus indefinenter eum quærere, quando hæc consideratio vel per se ipsa citra inuentionem, res est summè desiderabilis. nam nec corporis oculis quisquam vertit vicio, quod cum non possint solem ipsum obtineri. radiorum ab eo in terram de fluentium splendorem extremum aspicunt. quapropter amicus dei Moses & mysteriorum eius interpretes, supplex precatur: Ostende mihi te ipsum: tantum non discretè proclamare coactus, Esse te docente mundo didici. qui me ut filius de patre, ut opus docuit de artifice. quæ porro tua sit essentia cum scire cupiā, qui me hoc docere possit in vniuerso mundo inuenio neminem. oro igitur ut exorari te patiaris ab amico supplice, & qui solus potes opem afferas. Sicut enim lux à nulla re illustratur, sed seipsa ostendit, sic tu te solus potes ostendere. sit ergo venia confugere ad te audenti propter penuriam magistrorum in summo discendi desiderio. Ad hæc deus: Ardorem discendi probo ut meretur, ceterum quod petis, neminem natum impetrare fas est. tibi tantum largiar quantum conuenit. nec enim quicquid ego dare possum facile, id & homo potest accipere. ideo cum dignus sis mea gratia, donaberis omnibus quorum cæpax es muneribus. mei verò notitiam tantum abest ut natura humana capiat, ut ne totum quidem cælum totiusve mundus possit eam capere. Nosce te ipsum, nec finas te cupidine rerum quibus impar es abripi, & sublimiora te noli plus æquo appetere. poteris enim omnibus, quibus potiri fas erit. His ille auditis preces iterat. Persuades, inquit, mihi me non posse manifestam imaginationem tui mente cōcipere: oro tamen, ut saltē gloriam tuam videre liceat. gloriam dico potestates quarum stiparis satellitio, quæ hæcenus ignoratæ miro me torquent cognitionis desiderio. Tum deus: Quas quæris potestates, utique intelligibiles sunt, non visibiles, sicut ipse sum inuisibilis & intelligibilis. intelligibiles inquam, non quod iam intellectæ sint, sed quia si cōprehendi possent, duntaxat mente, non sensibus, essent comprehensibiles, cum mētis natiuus vigor talium rerum sit capacior. attamen quamuis earū essentia sit incōprehensibilis, videre licet sigillum quoddā & effigiē earum efficaciæ: quemadmodū apud vos anulū in ceram impressis similēve materiam, exprimuntur figuræ variegæ, & quidē integræ omnibus sui partibus. tales cogitandæ sunt potestates, quæ mihi astant pro apparitoribus, & qualitates formasque

formâsq; addunt rebus qualitate formâq; carentibus, absq; vlllo sempiternæ suæ naturæ detrimento. hæ non temere idæ nominantur à quibusdam vestratibus, quia singula *idæ* *idæ* *idæ*, hoc est suam cuiq; reddunt proprietatem, inordinata redigunt in certum ordinem, infinita indeterminata, informia formant, definiunt, terminant, & in vniuersum deteriora in melius reparant. Non est igitur quod speres te percepturum vnquam vel meipsum, vel vllam e meis potestatibus, quorum autē capax es, libet (vt dixi) facio tibi copiam, patebit tibi mundi & eorum quæ in ipso continentur spectaculum, nō corporis, sed mētis peruigili collustrandum comprehendendumq; oculo. tu modo perge amare indefinenter sapientiā, quæ suos discipulos explet laudatissimis honestissimisque placitis ac sententijs. His auditis confirmatum est in eo sapientiæ studium, & hodieq; ad rerum inuisibilium amorē excitat omnes sui similes, complectens tum populares, tum eos qui aliunde transitionem fecerunt ad meliorem ordinem: alteros vt à nobilitate non degeneres, alteros vt in generis societatem ascitos à nobilibus, quales vocantur profelyti seu aduenæ quod postquā aliunde venere nouelli coloni sint ascripti in ciuitatem, qui contemptis figmentis fabularum, sincera instituta recipiunt. omnes autem æquo iure vti voluit tam aduenas quàm indigenas, veteres ciues admonens vt hos novos non solum honorent, verum etiam eximia prosequantur beneuolentia, & meritō. Cū reliquerint patriam, cognatos amicosq; pietatis ergo sanctitatisq; nō excludantur ab alijs ciuitatibus, familijs, amicisq; sed pateant receptacula hominibus ad religionem veram trāsugientibus. nam vnus dei cultus est amoris mutuaq; beneuolentiæ vinculum insolubile. ex æquatis autē honore iurēq; cum alijs ciuib; propter abdicationem superstitionem traditam sibi dudum à maioribus, non permittit effreni lingue petulantia cōiciari dijs creditis falsa persuasione aliarum gentium, ne & illæ irritatæ prorumpant in voces nefarias contra deum optimum maximum, nimirum non docti verum à falso discernere propter deprauatam institutionem & errorem iam inueteratum. interdum tamen reperiuntur quidam e ciuib; qui omisso vnus dei cultu à pietate deficiunt, & ordinem suum deserunt, plectēdi pœna vltima, quod tenebras præponant luci clarissime, & data opera mentem excacat cū potuerint verum cernere. permillum est autem cuius bene nato educatq; & maiorū virtutis æmulo, à talibus sine mora pœnas sua manu exigere, non expectato assensu senatus & iudicium, imò ne delato quidem

quidem nomine: & sequi animi amantis deum infestique vicij imperum concitari aduersus impios nulla dignos clemētia, semel accepta potestate senatus, iudicium, prætorum, tribunorum, accusatorum, testium, legum, populi, vt absq; omnibus impeditis intrepidē pro pietate decertare liceat. & extat in sacris legū voluminibus exemplum tam præclari facinoris. Vir quidam conspicatus ciues suos in amplexus exeratū ruere, pelliciq; harum blandicijs in ritus alienos à religione patria atq; etiā sacris earum iniuriari, principem eius factionis & legum contemptus authorē præferocem (iam enim propalam ostentabatur audacia nefaria, & simulacris mactabantur victimæ) in cōspectu totius populi furōre diuino percitus, dimotis turbis quæ ad spectandum conuenerant, fortiter aggressus interemit vnā cū muliere: ipsum quia facilem se discipulum præbuerat ad discenda quæ satius fuisset dediscere. illam verò quod maliciæ nequiciæq; magistra fuerat. id tam calidum facinus repente visum castigauit plurimos, & reuocauit ad officium. Quocirca deus laudauit strenuē nauatā operam iniussu magistratum, & promptam alacritatem honorauit duplici præmio, pace ac sacerdotio: tum quia iudicauit immunē à militia debere esse in posterum propugnatorem diuini cultus fortissimum: tum quia sacerdotalis honor pietati debeat merces propria, quæ est professio seruendi cælesti parenti optimo, cui seruire optabilius est quàm regnare, nedum esse liberum. nō desunt tamē quidam prolapsi eo insania, vt ne receptum quidem ad pœnitentiā sibi reliquum faciāt, ad cultum simulacrorum præcipientes, confirmantes eam seruitutē literis, nō in chartula scriptis sicut mos est mancipiorum, sed iniustis in corpus ferro ignito ne deleri queant postea. nam hæ non obscuratur vlllo tempore. At legifer Moses vir sanctissimus idem propositū per omnia cætera tenuit, vt potēte veritatis amator atque magister, cūctis suæ gentis hominibus cupiens hanc imprimere in præcordia, procul reiectis falsis opinionibus, proinde cū sciret hunc errorē vitæ non mediocriter foueri prauis diuinationibus, totum hoc genus auersatur maxime diuinos cunctos arcēs in perpetuū à sua republica, sacrificos, expiatores, auspices, prodigiorū procuratores, incantatores, fortilegos. omnes enim hi coniecturis ducuntur in speciem probabilibus, eadem res aliter atq; aliter interpretando, tum quia subiectum eorum non habet naturam stabile, tum quia ipsi carent ratione accurata examinandi conceptus suarum mentium. impietatis apparatus isti sunt. quare? quia qui attendit his & obsequitur, credens hinc

668 PHILONIS IVDÆI LIBER II.

hinc pendere bona malâq; contemnit auctorem rerû omnium: nec intelligit se vitæ curas committere incertissimis alitum motibus per aërem vltro citroq; volitantium, & reptilium e terræ cavernis quæ: edi cibi causâ prorepantium: item visceribus pecudum, cruori & cassis anima cadaueribus collapsis vt mutetur in deterius. requirit enim lex in huic ciuitati ascripto absolutam scientiam, non istarû artium quibus vulgus instituitur à teneris, quales sunt diuinationû sortilegiorumq; coniecturis nitetur: sed certæ persuasionis & veritatis indubitabilis: qua deus & pietas perdiscitur. sed quoniam à natura institum est hominibus prænoscendi futura desiderû, & ideo multi se ad aruspicinam similesq; diuinandi artes applicat, sperantq; harû ope se fore voti compotes, cum tamē seipse vanitatis coarguant, seuerè vsus earum interdicitur. nec enim de fore pietatis veræ cultoribus futurorum præscientiam: exoriturum repente prophetam aliquē qui vacilletur correptus numine, nihil de suo dicens (nec enim scit quid dicat qui verè diuinat) sed quicquid proferet quasi alio dictante interpretas. deus enim per prophetas loquitur, quibus pro instrumentis vtitur ad significanda quæcunq; voluerit. Hæc & similia postquam de vno verò deo cognoscendo vates legifer nos præmonuit, deinceps præscribit quo ritu eum coli oporteat.

PHILONIS IVDÆI,
DE MONARCHIA
LIBER SECVNDVS.

De templum alterum summû verumq; existimandum est, mûdus hic vniuersus, cuius sacrarium sit cælum in tota rerum natura præstantissimû, donaria verò sidera, sacerdotes & aditui potestates angelicæ, animæ carentes corporibus, non quemadmodû nostræ temperatæ, rationali brutâq; natura, sed totæ quætæ sunt intellectu præditæ, ratione sinceritatis vnitati similes: alterû verò manufactum, non erat enim reprimendus impetus hominum ad pietatē properantium, & grata sacrificia pro acceptis beneficijs reddere parantium, aut pacem veniamq; petentium. prospectum est tamen ne vel passim vel vno loco plura templa dedicarentur exquisita ratione, quandoquidē vnus deus non nisi vnicû sibi dicari postulare videtur. ac ne apud priuatos quidē focos licet rem diuinam

facere

DE MONARCHIA.

689

facere, sed vel ab extremis terris ad hoc templû proficisci iubentur sacrificaturi, hac quoq; de causâ quo motû experimentû de se præbeant. nemo enim nisi caste pieq; sacra facturus sustineat se relictis cû patria cognatis amicisq; peregrinari, & diuelli à necessarijs coniunctissimisq; affectibus. id verû esse apparet cuilibet. innumeri enim ex innumeris ciuitatibus terra mariq; ab oriente, occidente, septentrionibus, meridiq; singulis festis ad templum hoc cõfluunt, quasi ad quoddâ cõmune refugium vitæ negotiosæ ac tumultuariæ: vt ibi tranquillitate inuenta remittant animi, sepositisq; curis quibus per totâ vitam grauatur, respiciunt paulisper degentes hilariter, cõceptaq; bona spe vacent rei cum primis necessaria, sanctitati religionisq; inter se quoq; nouis coniuncti amicitijs, & promiscuis epulis ac libationibus iustaurata firmataq; cõcordia. eius tẽpli extimus ambitus longè lateq; patens, munitur quatuor elegatissimæ structuræ porticibus: quarû singulæ duplici cõstant ordine, materie, marmoribus, artificûq; ingenioso labore architectorûq; cura ornatissimæ. sed ordo interior est submissior, & in apparatu plus austeritatis præ se fert. in medio templû ipsum nullis verbis enarrabile, quantû licet ex his quæ foris spectatur coniecturâ facere. nā intima nemini videre fas est, præterquā soli sacerdotû principi, & id ei quoq; vno die dūtaxat anniuersario permittitur, quo introspicit omnia. infert autē odoramenta & foculû cû ignitis carbonibus. ibi multo suffitu facti fumus circūquaq; offunditur, & visum offuscat. nec sinit lōgius prospicere. Cû enim sit ingens & in magnâ substructum altitudinē quāuis in loco sitû nō admodû edito, istar celsorum montium attollitur. eius structuræ amplitudo eximia miraculo est omnibus spectatoribus, præsertim hospitibus visentib. & cû alijs publicis ædificijs cõferentibus vel pulchritudinē huius vel gentis in hoc opere magnificentiâ. Lucus autē nullus est intra dictû ambitû, quia lex id multis de causis vetuit. primò quoniam verû templû nō amcenitates postulat, sed seuerâ castimoniam. deinde quia nō est fas importare quæ faciūt ad virore arborum, hoc est brutorû excrementa & hominû. terriò quia siluestris materiæ nullus est vsus, cû sit vt poëtæ loquuntur, telluris inutile pondus: mitiores verò arbores quæ mites fructus ferūt, parum cordatos à religione retraherent. præterea cõdensa siluarû maleficis cõueniunt, ex latebris securitatē & insidiarû occasionē quærentibus. at aperta loca & propatula prospectûq; introgressorum & obambulantium latè admittentia, sacris sunt aptissima.

X

redi

reditus autem hoc templū habet non solum ē latifundijs sed & multo potiores alios, nullo vnquā interitus tempore. donec enim genus humanū permanebit, perpetuū reditus hī cū mundo vniuerso stabunt incolumes. institutū est enim quotannis offerri primitias ab anno ætatis vigesimo: has redemptionem vocāt, ac proinde volentes libentes summa cū alacritate offerūt, quāsi hoc pacto suam libertatem, sanitatē, salutemque redempturi in posterum. cū autem hæc gens sit populosissima, proculdubio hæc primitiæ maximam rerū copiam suppeditāt. quocirca penē oppidatim sunt sacrata araria, vbi mos est deponi primitias, quā sacram pecuniā certis temporibus legati ad templū perferunt, delecti ex cuiusq; ciuitatis opimatibus, cōmittentis huic legationi spes suas, quas in religione oblati sū, ritē primitijs collocant. Huius nationis cū tribus numerentur duodecim, vna ex omnibus selecta fungitur sacerdotio, quod accepit præmiū pietatis atq; fortitudinis, quo tēpore plebeia multitudo visa est seduci errore quorundā populariū, ad Aegyptiacū delirium & typhum illius regionis familiarem descendentium, quæ brutis animantibus præcipue tauris miras affingit fabulas, huius igitur dementiæ scelestos authores cū internecione deleuissent iniussu magistratū, cōprobatū fuit eorū facinus, & pietati nauata opera. Leges autē de sacerdotibus extant hæc. integritas corporis in sacerdote requiritur, ne quā labē mutilationēve habeat, nēve vllam agnatam particulam superuacaneā, siue in natiuitate, siue per morbū postea: nēve colorem mutatū in leprā aut feram impetiginem, aut formicantes verucas aliāsve pustulas & tubercula. quæ omnia mibi videntur figuratē referenda ad perfectionē animæ: nam si mortale corpus sacerdotis inspicere oportet ne quo contactū sit vitio, quanto magis immortalem animā, formatam (vt creditur) ad dei veri effigiē, sermo autē est imago dei, quo ille totū mundū cōdidit, post nobilitatē verō generis & integritatem animæ simul & corporis, de vestitu quoq; præscribitur, quē sumi à sacerdote sacris operaturo deceat. is est lintea tunica & subligar, alterū quo regantur partes pudendæ, quas apud altare nudari nefas est, altera verō vt expeditius obeantur ministeria: absq; amictu enim tunicati sacra libationesq; peragūt, & quicquid ad rem diuinam opus est celeriter ac incunctanter suggerunt. pontifex autem iubetur & ipse vestem similem sumere, quando adyta subit vt aram odoramentis adoleat, quia lintea non efficiuntur ē mortali materia sicut vestes laneæ: assumit

tamen

tamen & aliam pictam, quæ videtur mundi referre quādam imaginem, quantum ē parati eius apparet. primum enim indumentum eius rotundum est totum hyacinthinum, talaris tunica significans aërem: siquidem aër suapte natura nigricat & ipse talaris quodāmodo supernē à lunari vicinia tensus vsque ad terrā infima. huic superinduitur textum pectorale thoracis specie, quo cælum subindicatur. nam duo smaragdi preciosissimi eminent in summis humeris, orbiculares, in singulis singuli, qui hemisphæria duo nobis innuunt, alterum superum, alterum subterraneum. in pectore sunt gemmæ x i i. ex multis coloribus, ternæ serie quadruplici, ad exemplar signiferi circuli. nam & ille terna ē suis x i i. signis in quatuor anni horas distribuit. cæterum tota hæc pars in qua sitæ sunt, rationale vocatur vero nomine, quoniam quicquid cælo continetur, fabricatum ornatumq; est certis rationibus inter se congruentibus. nam ibi nihil non sua ratione nititur. id rationale geminus textus variat, quorum alter claritas appellatur, alter veritas. per hæc subindicatur non esse fas vlli mendacio cælum ascendere, quod totum inde ad terrestria loca relegatum sit, & demigrari in animos scelestorum hominum. per claritatem verō, res nostras clarescere naturis caelestibus, aliās in obscuro futuras. liquet enim, quod nisi sole illustrante, non essent conspicuæ tot qualitates corporum. nec tot colorum formarumq; species, nec dierum, noctū, mensium, annorumq; discrimina. & in vniuersum quis distinxit tempora, nisi solis, lunæ, cæterorumq; siderū cursus ac recursus concinniores quā vt enarrari possint humana facundia? vnde numerorū natura nisi ex obseruatione modo dictarū temporis partium? quis in tanta maris latitudine simul & altitudine vias nautis aperuit, nisi ratio siderū alia quoq; innumera viri sapientes deprehensa per eorū noticiam retulerūt in literas, vt procellas & tranquillitates aëris, felices ac malignos frugū prouetus, æstus remissos & ardentissimos, hiemes alperas aut vernantes, siccitates & pluias, fecunditatē animantium & stirpū, aut ediuersos sterilitatem, & id genus alia. omnium enim rerum terrestriū in cælo signa notata sunt. ex ima verō talari pendēt aurea mala punica & tintinabula & flosculi, quæ terram & aquam significāt: terram flosculi quod ex ea germinēt floreātq; omnia: aquā verō punica, dicta ποσειδάωνος κύβητος, id est à fluxu iuxta græcā etymologiam. harmoniam porro consensumq; mundi partium tintinabula indicant. quæ omnia sita sunt decentissimē, in summo

X 2

gem

gemmarum, pectorale illud celi simulacrum, quia & cælum summum est, sub hoc talaris tota hyacinthina, quia & aer nigricans secundum cælum tenet ordinem, in extrema vero eius fimbria flores & mala punica, quia terra & aqua infimum in vniuerso sunt fortiter ordinem, hoc cultu pontifex utitur, totum mundum referens ornatu mirando vel menti vel oculis. Sicut enim hos aspectu ob pretium simul ac varietatem stupendo percellit magis quam vllum textile in nostris regionibus, ita interpretatione sui partium habet sapientem ac philosophicam, admonet enim pontificem ut considerata vniuersi quam gestat imagine, vitam præstat à natura non degenerare, deinde ut operando sacris totum mundum deprecatorum alleget. Decet enim ut patris sacerdos filium eius mundum hunc ad preces vota quoque adhibeat. Est & tertium huius sacre vestis mysterium non prætereundum silentio, nam alij sacerdotes tantum pro familiaribus amicis ciuibuscumque solent rem diuinam facere: at iudaorum pontifex non solum pro toto humano genere, verum etiam pro naturae partibus, terra, aqua, aere, igne, precatur & agit gratias: quippe qui existimat mundum (ut re vera est) suam patriam, solitus supplicationibus ei reddere propitiū parentem conditorumque suum. Post hæc legislator præcepit, ut qui accedit altare correctaturus victimas redeuntibus ad se sacre functionis vicibus, à vino temetipsumque abstineat, quatuor de causis, scilicet ut effugiat pigritiam, obliuionem, somnum, amentiam, merum enim laxatis viribus corporis facit id minus agile, & in somnum velut nolit pertrahit: animi quoque intentionem remittens, sit ei causa obliuionis ac desipientiae, contra sobriorum & membra sunt leuiora habilioraque, & sensus puriores sincerioresque, & mens ipsa perspicacior, ad prospiciendum futuris negotijs, & ad præteritorum reminiscenciam. Itaque in vniuersum vini usus censetur ad vitam inutilis, quandoquidem grauatur animam, sensus hebetatur, denique corpus oneratur. nihil enim finit in nobis liberum, sed quicquid attigit, præpedit. At cum puritati sacrisque vacatur, tantum est hoc onus molestius, quanto grauius peccatur in deum quam in hominem. Merito igitur institutum est sacrificium abstemium, ut discrimen sit inter sacra & profana, pura & impura, legitima & illegitima. Caterum quoniam nemo nisi vir cooptatur in sacerdotium, non cariturus amplexuum cupidine, quaruntur ei castæ virginis nuptiæ, sanctis prognatae parentibus ac honestis generosisque maioribus. Meretricem enim pariter animo impuram atque corpore, ne aspicere quidem ei licet, etiam si quaestu relicto ad frugem redijt, eo quod olim pollutum vitam institutum

tutum secuta sit, ipsa verò de cætero quidem eximatur ignominia, propter propositum mutatum in melius: laudanda est enim nequitia: poenitentia, nec vetandus quo minus eam ducat quisquam alius: sacerdotem verò ne accedat quidem propius, huius enim est eximium privilegium, quod requirit consensum mutui actionum eius omnium inculpabili ab initio vitæ usque ad exitum. Videtur enim à ratione bonisque moribus alienissimum, cicatricosus arceri sacerdotio propter notas infelicitatis non malitiæ: eas verò quæ non solum coacte, verum etiam interdum sponte formam venditant, postquam vix tandem resipuerint, ab amatoribus diuuldas iungi mox sacerdotibus, & è lupanaribus migrare in sacra domicilia. manent enim nihilominus in animis poenitentium cicatrices quædam & vestigia nequitiae pristinae. proinde recte honesteque veritum est ahibi, ne merces meretricis inferatur in sacrarium. Atqui numi per se carent crimine, sed quæ hos accipit vnà cum suo quaestu est abominabilis. quomodo igitur admittetur in sacerdotis consortium mulier, cuius etiam pecunia profana habetur adulterinaque, quantumvis probatae notæ ac meretricis itaque tanta requiritur in pontifice puritas, ut nec viduam sinatur ducere, siue mariti obitu desolatam, siue disortio: primum ut sacrum semen intacto puroque aruo capiamur, nec vllò modo misceantur huius natales cum alijs familijs: deinde ut inita cum nondum deprauatis animis consuetudine, facilius eas suis moribus accommodent. Sequaces enim & flexiles ad virtutem sunt mentes virginum & ad disciplinam promptissimæ. At quæ iam experta est virum alium, probabiliter videtur ad institutionem difficiliorem, ut quæ non adeo puram habeat animam, nec instar ceræ leuigatam, sed iam ante inscriptis notis asperam, quæ agre debiles, vel non recipiunt figuras alias, vel receptas confundunt iniquitate sua. Virginem igitur ducat pontifex castam à nuptijs: virginem in quam non solum cum qua nemo congressus est alius, sed ne desponsam quidem alteri, quando non sola hic requiritur castitas corporis. Reliquis sacerdotibus, quod ad nuptias attinet, præscribuntur eadem quæ pontificibus: verum his præter virgines etiam viduas licet ducere, non quasuis tamen, sed quarum mariti defuncti sint, non vult enim lex materiam contentionum præberi sacerdotibus, quas viuis prioribus maritis posteriores vix possunt effugere propter zelotypiam, cæterum illis extinctis, simul affectus talis extinguuntur, & alioquin etiam æquum est pontificem puriorem sanctioremque, sicut in cæteris rebus omnibus, sic in

X 3 nuptijs

nuptijs quoq; se approbare, nec nisi virginem puellam ducere. Secundi autem ordinis sacerdotibus permittitur cū mulieribus virum expertis connubiū. Quin & de genere futurarum vxorum diligenter præscribitur, vt pontifici despoñeatur nō solū virgo, sed sacerdotalis generis, vt sponsus spōsāq; gentiles sint & quodammodo consanguinei, quō magis per totam vitam moribus conueniant. cæteris conceditur vt quamuis ipsi sacerdotes sint, possint tamen ducere non sacerdotū filias: siue quōd leue sit hoc piaculum, siue quōd nō expediat plebem in totū submoueri à sacerdotū affinitatibus, ideo licitū est sacerdotibus huiusmodi connubium, vt cognationi proximū, nam generi loco filiorum sunt soceris, & hi vicissim loco parentū suis generis. Hactenus de coniugio, & cura procreandi liberos. Quoniā autē generationē sequitur corruptio, etiā de vita functis leges sunt præditæ, quibus decernitur, sacerdotes nō funestari ob cuiusvis amici cognatiue interitū, sed tātum sex cognationis proximæ, patris matrisq; filij vel filia, germani germanæque virginis, at pontifici in vniuersum luctu interdicitur, nec fortasse inmerito, nam aliorū sacerdotum functiones habent suas vicissitudines vt pro alijs cessantibus ministrant sacris alijs, & quibusdam luctu occupatis, nihil tamen omittatur e solennibus ritibus atq; ceremonijs. pontificis autem officia propria committuntur præter ipsum nemini. Quamobrem semper impollutus permanere debet cauens, à contractu cadaueris, vt paratus sit tēporibus debitis vota sacraq; sine impedimento facere. Cū enim aliqui sit deo dicatus ductorq; sacrati ordinis, oportet eum abdicari omnibus cognationis affectibus, vt charitatem erga parentes, liberos, fratres posthabeat, nec vnquam ea retardatus potiora negotia differat, idem vetatur in domestico luctu vestimenta scindere, & in signe sacerdotij suo capiti detrudere, aut e fano per occasionem luctus excedere, vt ob loci ornatusq; reuerentiam resistat mœstitiæ, & fortis malit videri, quā miserabilis. Postulat enim in eo viro lex præstantiorem homine indolem, quippe qui deo sit familiaris præ cæteris, sit in quodam diuinæ humanæq; naturæ (si verum fateri licet) confusio, vt hoc mediator deus propitiatur hominibus, eiusdem ministerio portigat eis largiaturq; suam gratiam. Post hæc præcepit lex de ijs ad quos primitiarum vstrutū pertinet. Si quis, inquit, sacerdos oculum, aut manum, aut pedem aliūve membrum amiserit, aut maculam aliquam contraxerit, ad sacra quidem tractanda non admittatur propter calami

lamitates huiusmodi, fruatur tamen sacerdotū honoribus, propter dignitatem generis irreprehensibilem. Quōd si aut lepra sacerdotem occupet aut seminis profluium, nec sacram mensam attingito, nec portionem accipito honorariam, donec sistatur profluium, & lepra decedens cutem relinquat concolorem. Quōd si sacerdos rem quāmcunq; impuram attigerit, aut somnio venereo pollutus fuerit, ea die sacrificijs abstineat: sed sub vesperam ablutus sinatur partem suam capere. Accola verō sacerdotis & mercenarius arceatur à primitijs. Accola ideo, quia non omnibus vicinis mensa communis est, & cauendum ne sacra profanentur nimio humanitatis studio. Non omnibus enim danda omnia, sed quæ accipientibus cōueniant. Alioquin ordo, quo nihil in vita melius, tollitur e medio, succedente confusione perniciosissima. Si enim in nauibus onerarijs nauæ gubernatoribus pares erunt, & in triremibus æquabuntur præfectis remiges naualesq; socij, in exercitu verō equites magistris suis, scutati ordinum ductoribus, centuriones legatis & imperatoribus, item in republica concionatores senatoribus, rei iudicibus, & in vniuersum plebeij magistratibus, tumultus, seditionesque nascuntur, & ista verboreneus æqualitas inæqualitatem rerum pariet. Nam æqualia dignitate imparibus tribuere, est inæqualitas: inæqualitas verō, fons malorum. Quam ob rem honorariæ partes sacerdotum ne cum accolis quidem communicandæ sunt, ne propter vicinitatem attingant quæ nefas est tangere. Nam is honor non domui habetur, sed generi. Similiter merces e sacra portione non est reddenda mercenario. Nam is si profanus sit, in profanum vsum vertet quæ honoris causa tributa sunt nobilissimo sacerdotum generi. Quapropter neminem alienigenam lex admittit in societate sacratorum fructuum, etiam si ex indigenarum nobilitate paterno maternoque genere sit laudatissimus, vt hi honores incorrupti permaneant penes sacerdotalem ordinem. Inconueniens enim fuerit, victimas, sacrificia, cæterasq; altaris ceremonias committi sacerdotibus, præterea nemini, honores verō eorum communicari quibuslibet: quasi deceat illos diuexari nocturnis diurnisque curis ac laboribus, præmia verō etiam otiosis promiscuè contingere. Vernæ autem, inquit, & empiricio dominus suus sacerdos impariat cibum potumque de primitijs. Primum quia seruus nihil lucratur nisi ex domino, cuius ipse est possessio, vt necesse sit seruū ali e sacris prouentibus. Deinde ne quod omnino futurum est, id inuiti

faciamus. Nam serui dum velimus nolimus nobiscū versantur perpetuū, & cibum potumq; parando mensas heriles instrunt, dum ministrant vescantibus & reliquias esserunt, si non aperte defumunt, certe clam surripiunt, necessitate cogente atq; ita vni culpæ, si tamen culpa est vti cibis dominicis, alteram addunt furtum videlicet, vt furtim sacris fruatur sine crimine, quod est absurdissimum. Huc accedit causa tertia, quod nō est periculum ne primitiæ vilescant seruis communicatæ, quandoquidem hic cohibentur metu dominorū, qui ne insolescat possunt in officio continere familiā. Postremū sequitur lex humanitatis plenissima, sic præcipiens. Si filia sacerdotis nupta sacerdoti per mortem mariti fiat vidua, aut à viro propter sterilitatem deferatur, retro in paternas aedes reuertatur, vt de primitijs viuatur, sicut quando virgo erat. Nam & nunc quodammodo virgo est potentia, siquidē destituta marito ac liberis, nullum præter parentem habet refugium. Vbi verò supersunt filij filiar, necessariō liberis suis mater attribuitur: qui cum ad paternam domum pertineant, matrem quoq; secum adducunt in idem domicilium.

PHILONIS IVDÆI,
DE PRÆMIIS SACERDOTVM
DE HONORIBVS.

SACERDOTIBVS nullam agrī partē lex attribuit vnde more ceterorū in vsum vitæ fructus terræ colligant: sed honoris causa deum ipsum fore sortem ac possessionem eorum pronunciat, ad res offerri Deo solitas respiciēs, idq; duabus de causis: primō quia summus honor est particeps fieri eorum quæ deo sacraturā gratis hominibus: deinde vt circa solum Dei cultū occuparentur, ceu curam & possessionem propriam. Huc accedunt & alij honores, virtutis ergo illis habitū, & ante omnia cibus absq; ipsorum cura laborēq; paratus. Præcipit enim lex, vt quotiescunq; panis à pistoribus fermetur ac subigitur, totius primitiæ separentur in vsum sacerdotum: atq; hoc pacto etiam offerentium pietati prospicitur. Dum enim assuescunt semper alimenti partem deo decidere, nunquā in eius obliuionē veniunt, quare nihil in vita potest contingere felicius homini. Cum autē hæc gens plurimū abudet numero virorum, necesse

necesse est primitias afferre magnam copiam, vt nemo sacerdos tam pauper sit, quin diues videatur, sed & reliquis prouentibus imperatur primitiæ, vinum in singula præla, triticū hordeumq; in singulas areas similiter ex oliuetis oleum, ceteriq; mites fructus ex arboribus, ne contenti necessarijs sustentent vitam durius, aut delicatiore victu careant, sed hilarius mensis fruatur cum mundicie. tertium præmium sunt primogenita mascula, ex omni genere terrestriū quæ in vsum hominū veniunt. Nam hæc iure diuino debentur sacerdotibus: ex armentis boum & ouium caprarumq; gregibus ipsi iuueci, hirci & arietes, quippe cibo puti ac sacrificio: pro equis verò, asinis, camelis & similibus æstimationis non iniquæ pretiū. est autē hic quoq; prouetus maximus. nam vetere gēis huius instituto pascuntur multi greges armentaq; omnis generis animalium. hic lex non cōtenta primitijs omnium prouentuum, alias in super exigit animarū atq; corporum. nam liberi sunt parētum partes separabiles: imō (si verum fateamur) inseparabiles, propter cōmunem sanguinem & latentem quandam rationem generis demanantē à maioribus, natura beneuolentia coniungente affectus mutuos. Attamen & horū exiguntur primogenita primitiarum nomine, vt appareat gratam esse fecunditatem vel præsentem vel quæ speretur in posterum: id quod cedit in laudem coniugij, sacrati primū eius fructum, simulq; coniuges admonet tēperantiæ, curæ domesticæ atq; concordie, vt mutuo cōsensu in verā firmamq; societate conueniant. Ceterum ne filij primogeniti sacratiq; desinantur à parentibus, redimuntur certa pecunia, tantidem pauper ac diues, nullo respectu vel dignitatis offerentium, vel recens natorum habitu dinis, modo ne quis quantumuis pauper grauetur. Quoniā enim liberi tam humilibus de plebe viris cōtingunt quā clarissimis proceribus, oblationem parem debere fieri iudicauit, facultatum (vt dixit) potissimum ratione habita. Alios insuper nō merodisimæ gentis frequentia cōiecturam sumere, ex his rebus liquet iuxta legis iudiciū sacerdotes æquiparari honore ac maiestate regibus: siquidem illis tanquam principibus conferri tributa imperat, id quod fit longē aliter quā in ceteris ciuitatibus sub dynastis degētibz. nam hæc gementes & coactæ vix tantem cōferunt, perolæ quæstores ceu pestem publicam nunc has

nunc illas causationes fingendo, ne ad præstitutum tempus tributa repræsentent. At hæc gens sacerdotibus debitam pecuniam libenter gaudensque depromit, quasi non daret sed acciperet, addens faustas ominationes & gratiarum actiones populariter, idque quotannis nec viris cessantibus nec mulieribus, sed a lacritate spontanea, quanta nullis verbis exprimi potest, conferentibus. & hæc quidem contribuntur ex priuatis possessionibus, nec desunt etiam alij redditus de victimis, digni sacerdotibus. Nam de qualibet mactata pecude lex iubet duas certa partes eis decidi, armum dextrum & pectoris pinguedinem: quarum altera significat requiri in eis fortitudinem in omni actione legitima, siue datum siue capiendum siue operandum sit quippiam: altera verò animum placatum & alienum ab ira postulat. Hunc enim aiunt habitare in pectore, ubi natura collocat vim irritabilem, ceu militem in præsidio, munito videlicet cōpage ossium firmissima, nervis adstricta validis. De pectore autem quæ alias mactantur causa viscerationis, tria suo iure sacerdos accipit, armum, maxillam, & quod omentum dicitur. Armum ea ratione quam modo diximus. Maxillas verò, ut capitibus quod inter membra præminet, sermonisque primitias. Nam hic promanare non potest nisi maxillis commotis, unde *maxillæ dantur* & dicitur, hoc est ab huiusmodi commotione. Græci has nominant. Nam ijs plectro linguæ percussis, omnia vocis instrumenta consonant. Omentum verò ventris est protuberatio: venter porro nil aliud quam præsepe brutæ concupiscentiæ, qui potationibus rigatur & ingluvie, & inundatur alijs post alias cibi potusque delicijs, suis more gaudens in cœni volutabro degere. Proinde locus excrementis dicatus, cōuenientissimus est illi turpi & intemperanti pecudi: Aduersatur autem ei temperantia, quam exerceri & labore studioque confirmari decet modis omnibus, ut bonum maximum ac perfectissimum, priuatim & publice utile. Quocirca golosa concupiscentia, cum sit impura profanæque, merito extra virtutis fines exulat. Temperantia verò pura virtus & immaculata, cibi potusque negligens, ut contemptrix voluptatum ad ventrem pertinacium, ad sacrum altare admittitur: auferque illam ventris protuberantiam, quo magis admoneatur despiciere gulam insatiabilem, & quicquid accendit hanc concupiscentiam. Quin & holocaustorum, quorum vix iniri potest numerus, tergora cedunt sacrificijs, unde quæstus cum primis optimus percipitur. Satis igitur apparet, quamuis tribus destinata diuino cultui exors agrorum sit, alia tamen ratione prospectum ei honorificentius

centius, ut sine labore suo viuatur primitijs & oblationibus. Sed ne quis de conferentibus exprobrat accipienti suum beneficium, iubentur prius in templum deferre munera, ut tum demum inde sacerdotes desumant. Decebat enim pro diuinis beneficijs largissimis aliquam ex rebus victui necessarijs deliberari gratiam: auctorem verò eorum cum ipse nulla egeat, ista lagiri templi ministris & sacrorum curatoribus. Nam quisquis non ab hominibus, sed à Deo nunquam non in omnes benefico munus accipit, saluo pudore accipit. Itaque tot præmijs decretis sacerdotum ordini, si quis eorum eger honeste viuens sine crimine, vel tacitus nobis legum cōtemptrum opprobrat. Nam si earum iussus præteremus, & oblationes debitas in quæ oportet usum etiam remus, haberent illi non solum victum necessarium, verum etiam cætera delicatioris vitæ subsidia. Sicut edisseruo victus sacerdotum lautior, argumentum euidentius esse potest pietatis publicæ, & legum semper seruatarum summa diligentia. Verum quorundam incuria (nec enim tutum est id imputare omnibus) sacratis viris offert pauperiem, imò (si verum fateri licet) illis ipsis ab officio decedentibus. Nam leges contemptæ nocent contemptoribus, quamuis seductis & inescatis ad tempus aliqua illecebra. Cæterum nihil utilius, quam sequi leges naturæ, vircunque primus earum gustus austerus & immitis videtur. Tot lucrorum accessione ubi satis prospectum est sacerdotibus, etiam secundi ordinis habita est ratio. Hi sunt aditui, pars fungentes iamitorum, pars verò attrientium officio, ne quis profanus volens nolensve transcendat sacrata limina. Alij circumquaque obuersantur noctu & interdium, per vices sortiti diurnas nocturnasque stationes atque custodias. Rursum alij porticus atriumque verrunt & exportant scobes ac quisquilias, curantque munditiem, & mercedem accipiunt victum ex decimis, ut prouentu proprio. Verum his ipsis decimis eis frui non licet, prius quam harum quoque decimas offerant primi ordinis sacerdotibus. Tunc enim denum libere fruuntur, non antea. Oppida quoque quadraginta octo acceperunt lege concedente & cuiusque potentia per duo milia cubitorum in circuitu pastedis pecudibus, & in reliquos usus oppidis necessarios. Ex his selecta sunt sex, tria cis Iordanem, trās Iordanem totidem, in refugium eorum qui nolentes cadere fecerint. Quoniam enim qualemcunque homicidam nefas erat sanum introgredi, ut se religionis loci tueretur, iam dicta oppida sunt aperta velut asyla

asyla secundaria, propter incolarum honorem ac privilegium qui supplicibus contra vim futuri erant praesidio, non armorum ope, sed dignitatis respectu, & iusta reuerentia sacerdotali ordinis. Ceterum profugus iubetur continere se intra septa oppidi quo receptus est, ne in virores casti cognatos incidat in homicidam quamvis non spontaneum scituros propter extincti desiderium, quo officit aequitatis examini. Quod si oppido exire ausus fuerit, sciat se in manifestam ruere perniciem. Nec enim illius à se occisi cognatos latere poterit, sed confestim peribit interceptus eorum laqueis & casibus. Terminus autem huius exilij, sit idem qui vitae summi pontificis, quo defuncto impetrabit veniam, & ad patriam reditum. His similibusque legibus perlatis de sacerdotio, deinceps docet de animalibus, quamnam sint sacrificij idonea.

PHILONIS IYDAEI,
DE ANIMALIBVS IDONEIS
SACRIFICIO, DEQVE VI-
ctimarum generibus.

ANIMALIA quae in sacris mactari solent, aut terrestria sunt aut volucra. sed volucrum cum sint innumera species, praeteritis ceteris omnibus, duas tantum selegit Moyses legifer: quoniam columba inter natura mansuetas & gregatim volitantes est mitissima, turtur vero inter solitarias cicuratu facilima. Terrestrium quoque innumeris gregibus omnis, tria praecipua secevit genera, boum, ovium, caprumque ut mitiora mansuetioraque. Siquidem armenta magna boum, magni greges caprarum & ovium, ab uno quotiens aguntur, nec solum viro, sed & puero, dum exeunt in pascua, rursumque suo tempore decenter ad septa redeunt. Quod autem animalia haec ingenio miti sint praedita, vel illud evidens est indicium, quod omnia vescantur herbis non carnibus, nec ungibus aduncis armata, nec continua serie dentium. Nam gingivae dentibus aliquot destituta sunt. Praeterea maxime vitam iuvant haec animalia. Ariete vestitum praebent tegendis corporibus. Boves arando terram sementi praeparant, & fruges ipsas tritura reddunt alimento viles. Ex caprarum pilis

pili ac tergoribus contextis confutisq; sunt penulae viatoriae, velaminaque militibus, & alijs quos necessitas aliqua cogit extra vrbes sub diuo degere. Requiritur autem integra haec omnia, illa la partibus omnibus, & maculis etiam nevisque carentia. Tanta enim cautela utuntur in hoc negotio & qui offerunt victimas & ipsi sacrifici, ut probatissimi sacerdotum peritissimi que ab extremis pedibus exorti per totum corpus inquirant quae sunt conspicuae, ne ventre feminibusque celetur vel minima labecula. Adhibetur autem haec cura non propter victimas, sed ut sine omni culpa sint quae mactandas offerunt. Submonentur enim his symbolis, ut quoties accedunt altaria, vel nuncupant vota vel reddituri, nullum vitium nullumque morbum afferant in animam, sed conentur omnino nitidam & immaculatam in conspectum dei producere, ne visam auerferetur. Quoniam autem quaedam sacrificia fiunt pro universa gente, quaedam pro universo (si verum fatendum est) humano genere, quaedam pro singulis rem divinam facientibus, prius dicetur de publicis. Est enim in his ordo mirificus. Nam alia sunt quotidiana, alia recurrunt septimo quoque die, alia cum sacris novilunijs, alia ieiuniorum tempore, alia tribus festis praecipuis. Itaque agni duo iussu legis mactantur quotidie, mane ac sub vespere, utque cum gratiarum actione, alter pro diurnis, alter pro nocturnis beneficijs, quae indefinenter Deus largitur humano generi. is numerus duplicatur septimo quoque die, ut par pari addatur, in aeternitatis honorem, quod septimus dies mundi natalis sit. Quapropter hebdomadarias victimas placuit esse similes quotidianis & continuis. Institutum est etiam ut quotidie bis adolerentur odora menta fragrantissima in ara quae intra velum est, oriente sole occidenteque, ante matutinum & post vespertinum sacrificium: ut sacra cum sanguine fiant pro nobis qui costamus sanguine, incruenta vero pro principali nostri parte anima, ratione praedita, factaque ad exemplar divinae imaginis. panes item septimo quoque die proponuntur in sacra mensa, pares numero mensium, in quaque serie seni pro ratione aequinoctiorum. Nam seni menses inter sunt vernum inter autumnaleque. Post vernum fruges maturescunt, quando fructus arborei se proferre incipiunt: qui mox post autumnale maturescunt, quando sunt sementis initia. Sic natura sempiternis orbibus in sese recurrentibus alia post alia dona mortalibus per vices cumulat: quod significatur per bis senos panes propolitos. iidem admonent nos temperantiae inter omnes

omnes virtutes vtilissima, quā comitantur facilitas, simplicitas, frugalitas, hostes cupiditatis & intemperantiae. panis enim alimentum contentus esse potest si etator sapietiae, habiturus sanum corpus & mentem sobriam, cupedia vero, placentia, bellaria, ornamenta; alia curiosa pistorum & coquorum, gustui praeter ceteris sensibus inrudito iliberali; fermentum ad nihil hoc estum & sp. etatu vel auditu dignum, sed ad miseri ventris desideria, conciliant morbos tum corpori tum animo plerumque insanabiles. cum paucis autem salsis & rusticis inponitur: quorum altero significatur, nullum esse condimentum frugalitate suavius, ex sapientum sententia: altero verò, videlicet sale rerum omnium perpetuitas. nam hic conseruat ea quibus inspargitur, & sufficit vice obsonij. Ridebunt haec sacrosio, isti qui nihil tractant praeter epulas & conuiuia, lautarum sectatores mensarum, feruilius inhiantes auribus, piscibus, carnibus & id genus ceteris, qui ne in somnis quidem vnquam veram libertatem gustarunt. eos ego contemnendos iudico his qui deo vitam suam approbare cupiunt, docti voluptates aspernari, & assueti mentem oblectare naturae contemplatione. Post haec legislator distinguit sacrificia trifaria, in holocaustoma, & quod pro salute, & quod pro peccato vocatur. Deinde singula exequitur accuratissime, seruat respectu decori pietatisque. Quintus & ordo in hac diuisione spectatur apertissimus. nam si quis examinare velit causas, cur illi prisci homines aggressi sint sacrificia, tres precipuas inueniet. Vnam cultum dei, vel per se honestum ac necessarium: alteram verò, vtilitatem sacrificantium. ea duplex est, dum bona impetramus, & à malis eripimur. Ceterum primo illi generi, quod solum dei honorem sibi proponit, lex apud holocaustoma tribuit, quando victima integra igne absumitur, humana cupiditate nihil inde sibi usurpante. Alterum genus quoniam ad homines pertinens ipsorum opinionione diuiditur, etiam lex subdistinguit, ut alio bona quaerantur, quod nominatur pro salute: alio fuga calamitatis, quod pro peccato dicitur. atque ita holocaustoma solius est dei, cui semper debetur honor etiam si nihil expectaremus ab eo gratiae, reliquae duae species ad nos proprie pertinent: altera incolumitatem postulat, & profectum in melius: ea verò quae pro peccato nuncupatur, veniam delictorum & medicinam languentis animae. Dicemus de singulis quae lex ipsa praecipit, initio facto à specie praestantissima, hoc est ab holocaustoma. Ante omnia, inquit, seligatur mascula victima ex animalibus puris ad sacrificium, iuuenis, aut agnus

agnus, aut hœdus. Hanc qui offert, ablutas manus imponat eius capiti. Tum aliquis sacerdos accipiat eam & immolet, mox alius sanguinem eius exceptum phiala fundat per altaris circuitum. detractoque tergore victimae, artus in frustra concidantur, & ablutis intestinis atque pedibus, tota victima igni altaris tradatur, coniectis rursum in vnum partibus quae modo dissectae fuerant. Haec sunt quae diserte lex praecipit, subest tamen intellectus obscurior, qui e signis quibusdam declaratis elicitur. primum sexus mas in victima requiritur, quia praestantior est quam femina, & primae causae efficienti propinquior. nam quicquid femineum est imperfectum censetur & subditum, ut quod patitur magis quam agat. Porro cum anima nostra constet ex duabus partibus bruta rationalique, rationalis videlicet intellectus masculini est generis, feminini verò bruta illa quae sensus sortita est. Intellectus autem sensui tanquam vir mulieri praestat toto genere, quippe purus inculpatusque, purificatus perfectis virtutibus. ipsa est tota deo grata & sanctissima hostia. ceterum quod manus imponuntur capiti victimae, euident indicium est innocentiae, vitaeque sine culpa exactae iuxta naturae leges & diuina oracula. postulat enim deus à sacrificante primum bonam mentem, sanctam & in pietate exercitam: deinde vitam benefactis ornatam, ut dum manus imponit, possit libera conscientia dicere: manus haec nec meritis corruptae, nec innocenti sanguine pollutae sunt, noxam iniuriam vilius vim intulerunt nemini, nulli rei turpi praebuerunt ministerium, sed rebus honestis ac vtilibus, quae viris iustis, honestis sapientibusque probantur. Sanguis autem circum altare funditur, quia circulus figura est perfectissima, ne huius libationis exorsio sit vlla pars animae. nam animam quodammodo liberare videtur sanguine. Figurata igitur docemur, ut integra mente in orbem choreas agitante per omnes consiliorum dictorum factorumque species deum colamus. Nec mysterio caret quod iubemur intestina & pedes abluere. per intestina enim loca subinnuitur oportere cupiditates abluere, abstergereque maculas contractas ex ebrietate ac crapula, vitij humanae vitae valde noxij. Pedum verò sortio significat, non humi posthac incedendum, sed per aethera. Amaus enim deum anima re vera in caelum à terris emicat, sumptis quae alis petit sublimia, cupida oberrandi cum sole, luna ceterarumque stellarum sacra militia ipso deo duce atque imperatore, cuius inexpugnabile regnum iuste moderatur vniuersa & singula. Quod autem membratim victima diuiditur, sic

iaterpre

interpretantur, vel quòd ad vnum referatur omnia, vel quòd orta ex vno in vnum redeant: id quod nonnulli sufficere nomen, alij verò mutuum fomentum ornatumque elementorum quatuor. Mibi verisimilior coniectura videtur, admoneri hoc pacto dei cultricem animam, ut Ens illud non temere colat, sed certa ratione atque scientia. Ea ratio consistit in hoc, ut diuidatur ac distinguantur dei virtutes & potentia. Nam deus est bonus, conditor parensque huius rerum vniuersitatis, providens suis operibus, seruator atque benefactor, idem beatissimus omnique felicitate reuerentissimus: quæ singula tum per se maiestatem habent mirificam, tum collata cum alijs eiusdem generis. Idem dicendum videtur & de rebus cæteris. Quoties subituum animum voluntas agendi deo gratias propter mundum conditum, age & pro vniuerso & pro integris eius partibus tanquam animalis perfectissimi: atque ut clarius loquar, pro cælo, pro sole, pro luna cæterisque; vel fixis vel erraticis sideribus: deinde pro terra cum suis animantibus & stirpibus, pro mari ac perennibus torrentibusque; fluuijs, & his quæ victum in eis sibi quarunt. denique pro aëre ac huius partibus. Nam hiems, æstas, ver, autumnus, anni tempora tuenda vitæ necessaria, mutationes sunt aëris commoda rebus sublunariis. quòd si quando gratias agis pro hominibus, id non in genere tantum fieri oportet, sed speciatim iuxta distinctiones præcipuas, pro viris ac mulieribus, pro Græcis ac barbaris, pro insularibus atque ac pro continentem colentibus. item si pro vno viro vota facis, diuidenda sunt non in minutas, sed in ea quæ sunt potissima, ut res animi ac corporis, & rationis atque sensuum. Non est enim ingratum Deo pro his singulis gratiarum actio, vel deprecatio. Hactenus de holocaustis: nunc sacrificium quod pro salute vocatur, considerandum venit. In eo non refert virius sexus sit hostia, verum ex ea tria hæc debentur sacrificijs, adeps, fibra iecinoris, & renes duo. Cætera in epulum cedunt ei qui obtulit. Cur autem dictæ partes interaneorum sacratæ sunt, non obiter dispiciendum est. equidem sæpe de his rebus cogitans, miratus sum cur ex ea viscera ratione lex desumens seu primitias fibram iecinoris, & renes cum adipe, nec cor requirit nec cerebrum, utranque sedem principalis partis animæ: nec dubito alijs quoque nonnullis, sacras litteras magis mente quam aspectu perlustrantibus, eandem questionem occurrere: qui si causam probabilem inuenerint, & sibi & nobis profuerint: si minus, nostrum commentum iudicent, an videatur verisimile. est autem hoc, principalis nostri pars

Sapax est iniusticia, timiditatis, imprudentia, cæterorumque; victiorum: habitat autem in duabus modo dictis sedibus, corde atque cerebro itaque sacra lex æquum iudicat, non oportere ad altare dei, ubi solet impetrari omnium peccatorum & iniquitatum remissio, inferri vas illud & conceptaculum, in quo mens proclinauit ad iniusticiam ac insipientiam, deflectens à via ducente ad virtutem honestatemque. Stultum enim fuerit in ipso sacrificio refritum non aboleri peccatorum memoriam. & hoc est opinor, cur nequam offeratur principalis partis conceptaculum, neque cor neque cerebrum. quæ autem iussu legis offeruntur, cõpetentem habent rationem. adeps propter pinguitudinem proteèctricè extorum. est enim pro amictu, & multum ea iuuat sua mollicie. Renes verò propter nervos tendentes genitalia, qui tanquam boni vicini genituram adiuuant, quoties abque impedimento natura operatur feliciter. Sunt enim suberuentæ quædam lacunæ, per quas se humida excrementa exonerant. Per nervos autem proximos (parastatas vocant medici) genitura deriuatur. Fibra porro iecinoris, est præstantissimi visceris delibatio, cuius opera cibus in sanguinem vertitur, moxque per venas ad cor promanat, distribuendus porro in omnes partes corporis. stomachus enim gulæ subiectus cibos dentibus præmanfos excipit & præparat. ab hoc traditos venter conficit secundo ministerio, à natura sibi assignato, eos in succum mutans. è ventre duo caui tubuli enascuntur, facti ad digestionem & mutandum illum succum in sanguinem. digestius quicquid concoctu est difficile in fellis secernit vesiculam. alter verò per purgatum iam calore colatumque sanguinem vitalem ad cor transmittit, unde (ut dixi) deriuatur in corporis totius venas sinuosas flexibus, alimentum ei suggerens. Accedit huc quòd iecinoris natura sublimis & leuigata refert instar politissimi speculi propter nitorem absolutissimum: ut mens quoties à diurnis curis cessat in somnum soluto corpore, nullis interturbata sensibus, seipsam suosque intellectus in secessu pure dispiciat, intuendo iecur tanquam speculum: & in eo sincere cõtemplata res intelligibiles, circûspiciat sibi obuerfantes imagines, quo turpes fugiat, contrarias eligat, & ex imaginationum consideratione seu vates coniecturam de futuro faciat. In hoc genere duobus tantum diebus epulari fas est, ita ut nihil reliquiarum super sit in tertium, idque de causis pluribus. Vna, quia sacra mensa vsus tempestiuus debet esse, curando ne quid corrumpatur mora temporis, cum carniū vel conditarum natura sit

obnoxia putredini. altera, quia victimarum partes non sunt in penum retrudenda, sed in mediū proponenda omnib. indigentibus. iam enim sunt non offerentis, sed eius cui litatur: qui cum sit beneficus ac munificus, vult conuiuiis vocatis communicari suū epulum, non eius qui exhibet: quem sic cogitare iubet, ministrū esse ipsum conuiuij non dominum. nam apparatus sit de liberalitate domini, quam dissimulari non decet, praefereudo humanitati sordidam parsimoniam. postrema, quia sacrificium hoc pro salute duorū offertur, corporis & animae: proinde suus cuique dies epularis tribuitur: quod aequum videatur ut primae diei conuiuium admoneat nos salutis animae, sicut postera dies sanitatis corporis. Quonia autem tertium nihil est cui propriē quaratur salus, seriō veritum est proferri epulum usque diem tertium, ita ut ne per obliuionem quidem liceat superesse reliquias absque piaculo. Quod si quis hos ritus negligat, seuerē diuina voce obiurgabitur: Hoccine homo ridende putas sacrificium? nihil moror tua sacra profana polluta execrataque, carnes istas quas tibi ipse coxisti ventri seruiens, ne in somnis quidem doctus rationem veram sacrificij. Ad hoc genus pertinet illud etiam sacrificium quod laudis dicitur, & sit ad hunc modū. Cum aliquis in nullam aduersitatem incidit vel rerum externarū vel corporis, sed quiescit tranquillaque vita fruitur, prosperē degens & feliciter absque offensis damnisque omnibus, longum vitae cursum ceu nauim in alto dirigens in serenitate perpetua, secundae fortunae auris a puppi aspirantibus, necesse est ut deo gubernatori debeat sanitatem continuam & nō interpellata comoda, atque in vniuersum sincerās felicitates nullis vitiatas calamitatibus: & horū largitorem demereatur hymnis, laudationibus, sacrificijs, & alijs gratiarum actionibus: quae omnia comprehenduntur laudis nomine. hanc victimam non biduo, sicut priorē illam pro salute, sed ipsa prima die lex iubet absumi: ut qui experti sunt propēsum paratumque fauorem caelestis numinis, incunctanter de hoc sacrificio impertiatur alijs. Sequitur quod pro peccato nuncupatū, variatur & personis & hostiarū genere: personis pontificis, totius populi, principis, plebeij: victimis verō vitulo, hirco, capra, vel agna. vacca quoque offertur in hoc genere, ab ijs qui vel per imprudenciam peccarunt, vel scientes quidem & volentes, sed iam mutata voluntate factum suum damnant, & vitam melius instituunt. Pontificis peccata & populi simili expiantur victima, videlicet vitulo: principis verō minore, tamen & hac mascula. Hircus enim

enim caditur. At priuari etiam num deteriore. Formineum enim non masculum pecus mactatur. Decebat autem principem priuato homini praeferrī vel in sacrificio: sicut principi populum, quandoquidem totum est sua parte potius. Pontificem verō aequiparari populo in expiatione impetrandaque peccatorum venia. habetur tamen is honor pontifici non propter ipsum, sed quia minister est populi, publice vota faciens soluenda totius gentis nomine. Praeceptum autem quod ad sacra haec attinet, est mirificum. Si, inquit, pontifex ignoranter peccauerit: moxque addit, ut deliquat populus: tantum non dicens, verum pontificem expertem peccati esse. Quod si quando labatur, id ei non priuati sed propter populum accidere, ita ut in promptu sit remedium. mactato enim vitulo iubetur digitum intingere in sanguinem, & septies eum aspergere contra velum sacrarium, quo loco sacra vasa sunt reposita: deinde ara quadrangula in qua solet suffitas fieri, cornua quatuor eodem ungere, reliquum vero profundere ad basim altaris in atrio: ibi offerre illa tria quae diximus in salutari sacrificio, adipem, renes, fibram iecinoris. tergus verō atque totum reliquum corpus ad pedes a capite vni cum intestinis offerri in locum mundum quo solent deferri altaris cineres, atque ibi exuri strue lignorum supposita. idem ritus est sacrificij quo torus expiatur populus. Quod si quis princeps peccauerit, capro ut dixi expiabitur: priuatus verō eius aut capra, aut agna, si malit. nam huic femina conuenit, sicut mas magistratui, cetera sunt ritu eodem ab utroque. vnguntur altaris subdualis cornua, offeruntur adipēs, renes, & fibra iecinoris, reliqua cedunt sacerdotibus in epulas. Quoniam autem peccata quaedam in homines, quaedam in ceremonias committuntur, haec de peccatis in homines factis mandatum est: ceterum si quis deum & sacra eius offendant, expiabitur ariete, si prius luat pro damno dato pretium, quinta parte super iustam aestimationem addita. Haec & similia postquam legislator praescripsit de delictis ignorantiae, deinceps transit ad ea quae admittuntur a volentibus ac scientibus. Si quis, inquit, mentitus fuerit de societate, aut deposito, aut rapina, aut inuentione rei perditae, deinde ad vitandam suspicionem iurare non recuset, & tandem arguente se intus conscientia periurium suum abnegationemque ipse damnans confessus fuerit, ac veniam petierit: merebitur delicti obliuionem, quandoquidem veram poenitentiam re magis quam verbis approbat, dum reddit deposi-

rum aut rapinam aut inuictum, aut in vniuersum quicquid alienum usurpauit, superaddita quinta pretij parte in solatium eius cui fecit iniuriam. Cui postquam satisfecerit, eat, inquit, in templum oraturus veniam & peccati remissionem, non contemnendam aduocatam adducens curam animam, emergentis est calamitate grauissima, & a morbo pene letali redeuntis ad sanitatem pristinam. Hic quoque iubetur immolare arietem, sicut ille praeparatus ceremonias. Nam illud peccatum inuoluntarium lex equat peccato in hominem voluntario, nisi huic quoque religionis contemptus accedat. ut autem periturus poenam effugiat, remedium est vitae correctio. Hic obseruandum, quod quae pro peccato altari offeruntur ex victima, sunt eadem quae in salutari sacrificio, adipēs, renes, & fibra iecinoris. nam & poenitentia genus quoddam salutis est, dum animae affectio quouis corporis morbo grauior effugitur. Reliqua viscera dantur ad cibum, sed alijs, alioque loco ac tempore. Nam locus epuli fanum est, tempus vero vnus dies non duo, & sacerdotes soli epulantur: ita ut nec eorum domesticae sceminae, nec ipsi qui offerunt, partes capiant. nihil enim extra fanum effertur, videlicet ne poenitenti exprobrentur peccata pristina, iactata in vulgum futuris inimicorum & linguis petulantibus gaudium aliena ignominia. praestat igitur ea contineri intra sacra limina, ubi sit expiatio. a sacerdotibus autem absuntur victima de causis copulibus. primum, in offerentis honorem. nam conuiuiarum dignitas ornatum qui excipit conuiuium, deinde ut poenitentes securius credant se habere deum propitium: alioquin eius famuli hanc mensam non accederent, nisi antea actis omnibus obliuioni traditis. Tertia causa est, quia sacrificare nulli sacerdoti, nisi integro, permittitur, cui ne minima quidem insit labecula. Atque ita monentur quotquot a delictorum via decedunt, ut emulentur puritatem sacerdotum, qui de oblatione ipsorum epulari non dedignati sunt. ideo sacrum hoc intra vnam diem absoluitur, quia peccantes cunctatio decet ac procrastinatio, in benefactis vero properandum est. Sed quae pro pontificis aut totius populi peccato maculantur, damnata cibis exuruntur (ut dixi) in sacro cinere. nemo est enim aut pontifice aut gente potior, qui deprecator allegari possit pro his peccantibus. merito igitur viscera consumuntur incendio sicut fit in holocaustis, idque in honorem offerentium: non quod dignitatem respectus habeatur in sacrificijs, sed quia hominum excellenti virtute praedictorum vereque sanctorum peccata non multo deteriora sunt quam benefacta quorundam vulga

vulgarium. quemadmodum enim vberes agri etiam si spem coloni fallant, tamen plus ferunt fructuum quam suapte natura maligni: sic proborum piorumque quantumvis modica officia non cedunt istorum fortunatorum sed malorum amplis meritis, nonnunquam fortuitis magis quam voluntarijs. His ita ordinatis speciatim de tribus sacrificijs, holocausto, salutari, & pro peccato, addit aliud ex his constitutum omnibus, ut eis bene inter se conuenire nos doceat. id genus ita coniunctum, votum magnum dicitur. Cur autem sic nominetur dictum iam sumus. Cum aliquis sacrificet omnium suarum rerum primitias ac decimas, tritici, hordei, olei, vini, pomorum optimorum, primogenitorum animalium, macatis puris, impurorum vero persoluto pretio, non habens amplius materiam in qua pietatem exerceat, seipsum dedicat, pietate ac sanctitate nullis verbis effabili. ideo magnum hoc votum appellatur. nihil enim quisquam possidet seipso pretiosius, quam possessione tunc ceditur. huius voti recte praecipuntur haec. primum ne mero utatur alioue potu ex vitis factio, immo ne alio quidem villo qui afferat temulentiam & mentem labefaciat, ut sacratus iam inde a voti nuncupati tempore. nam qui sacris operantur, sitim aqua restingunt, ne in ebrietatem vitam incidant. deinde ad praestitum diem, rite offeret tres votiuas victimas, agnū, agnam, & arietem, illum in holocaustum, illam pro peccato, arietem vero in salutis hostiam. nam voti conuenientia haec omnia holocausto, quia non sua solum, sed se quodque deo dicat: pro peccato victima, quia homo cum sit, quantumlibet perfectus, peccato non caret: pro salute autem, quia salutem suam acceptam fert non homini medico, sed seruatori vero deo, huiusque potentius. nam mortales ne sibi quidem sanitatem conferre valent. si quidem nec omnibus, nec ipsidem semper prosunt, interdum nocent etiam, quia negotium hoc aliunde pendet, nempe a medicamentorum viribus. Mirandum etiam quod animalia tria quae sacrificijs diuersis offeruntur, omnia sunt eiusdem generis, aries, agnus, agnaque. significatur enim hoc pacto, sicut paulo ante diximus, haec sacrificia esse sibi inuicem germanitate quadam coniunctissima, quia & poenitens seruatur, & seruatus recolligit se a morbis animae, & uterque properat ad integram perfectamque habitudinem, quae subindicatur holocaustis symbolo. Quoniam autem sic sacrificans offert seipsum, & sacrum altare nefas est pollui humano sanguine, & opus fuit omnino eius partem offerri aliquam, electa est quae detracta nec dolorem afferret nec noxiam. Cum enim corpus sit iuxta quoddam arboris, tanquam frondes su-

perfluat capilli ex eo præfecti mittuntur in ignem, quo nunc coquantur carnes salutaris hostiæ: ut quia votivam partem inferre in altare non licet, saltem ignem sacratum lignis admixta nutriat. Hæc sunt sacra omnibus popularibus communia. Sunt & alia privatum sacerdotum sacrificia, ne se putent immunes propter functionem sui ministerij. Nam & hi offerunt quæ decet offerri ab hoc ordine, non cruentas victimas, sed similem cibum hominis purissimum, quod perpetuum & quotidianum est sacrificium, sacra mensuræ decima pars in dies singulos, oleum dimidium mane, dimidium offertur vespere, fruxum in oleo quod non estur tamen, mandat enim oraculum ut quævis oblatio sacerdotis exuratur ignitus, nullis ad cibum servatis reliquijs. Hactenus de victimis, nunc dicemus de has offerentibus.

PHILONIS IVDÆI, DE VICTIMAS OFFE- RENTIBVS.

QFFERENTI victimas lex præcipit, ut purus fiat corpore ac animo: animo quidem à moribus atque vitijis tum dicta tum facta corruptibus: corpore verò à maculis, & alijs rebus id contaminare solitis. Vtrique suæ lustrationes inuicem sunt, animo per hostias sacris idoneas, corpori per lauacra & aspersiones, de quibus paulo post dicturi sumus. æquum est enim ut prius agamus de potiore nostri parte anima, quæ est igitur huius purificatio? Videtur, inquit, tu quisquis es, ut victima quam offers sit integra, eximia, carens maculis omnibus, probata acri & incorrupto sacerdotum iudicio, haudquaquam fallendo propter continuam experientiam, nisi enim eam tum mente tum oculis exploraueris, non elues peccata & contractas in omni vita maculas, oblatus inuito suæ voluntarias. in hoc enim tam accurato examine victima inuenies figuratè significari morum tuorum emendationem & profectum in melius. Nec enim bruta legi curæ sunt, sed animæ rationis compotes. Itaque de offerentibus non de victimis est sollicita, ne quod vitijis infideat. De cætero corpus (ut dixi) lauacris & asperionibus purificat, nec tamè aspersum semel aut ablutum mox intra fanum admittit, sed iubet foris expectare per septem

septem dies, & interim aspergi bis, tertia septimaque die, ac tum demum post ablutionem ad sacrificandum ingredi. Nunc consideremus quàm providè hæc fiant & quàm philosophicè. Cateri ferè omnes aqua pura lustrantur, marina plerique aut fluuiali, aut vrbis hausta è fontibus. At Moses cinere præparato è sacri ignis reliquijs (id quomodo fiat mox dicetur) de hoc nonnihil sumptum iubet in vas indere, & aquam superinfundere: deinde hyssopi ramo in hac temperatura tincto lustrandos aspergere. Eius rei causa non absurdè hæc colligitur. Admonet eos qui ad Dei cultum accedunt, ut ante omnia seipsos noscant & suam essentiam. Nam quisquis seipsum ignorat, qui potest summam illam & excellentissimam Dei potentiâ percipere? Est igitur nostra, quantum ad corpus, essentia terra & aqua, id quod docemur hac purificatione: quando hoc ipsum creditur ad purgandum vitiosissimum, nosse seipsum, ex quibus & quàm nihili rebus constemus, ex aqua & cinere. Nam hæc reputatio confestim arrogantiam insidiatricem animo eximit, simulque superbiam: atque ita deum homini conciliat infensum huiusmodi virijs. Rectè enim aliubi dictum est: Qui superbis dictis factisque, non abstinere, non homines solos sed & deum irritat, æquissimè optimarum rerum opificem. itaque aspersione hac sic excitamur & tangimur, quasi hæc ipsa elementa terra & aqua nos appellent in hunc modum: Nos sumus vestri corporis essentia, ex nobis natura, id est ars diuina, contemperatis effinxit humanam speciem, ex nobis compacti prodistis in lucem, in nos rursus soluendi post obitum. nihil enim in nihilum recidere natura patitur, sed vnde est initium, eodem finis redit. Nunc tēpus est exhibere quod promissimus, quæ nam sit huius cineris proprietates, non è solis lignis combustis fit, sed è victima etiam ad talem expiationem idonea, præcipit enim lex, vaccam rufam in domitam mactari extra pomeriū, deinde pontificem desumpto huius sanguine septies eum contra templum aspergere, tum totā exurere vnā cū pelle, cornibus atque interaneis. itaque subsidēte paulatim flāma in mediā hæc tria superinijci, lignum cedrinū, hyssopum, cuminumque, vbi verò extincta fuerit, cinerem ab homine puro collectū, reponi rursus in loco puro extra pomeriū. Quid autem sibi velint hæc figuræ, alibi exposuimus in allegorijs. Necessum est igitur adituros templum sacrorum gratia, & corpore nitidos esse, & multo magis anima. Hæc enim domina est reginaque, modis omnibus illo præstantior, ut diuiniore naturæ particeps, nitescit autem mens cognitiōis

ratione placitorum sapientiæ, deducens se ad contemplationem mundi, rerumq; contentarum in eo, & cōsuetudinē cum ceteris virtutibus, à quibus promanant actiones honestæ ac laudabiles. his quisquis se perornauit, eat bono animo in templum, locum sibi conuenientissimū, seipsum oblaturus pro victima. sin adhuc pectus inessum est iniustis cupiditatibus, præstat in abdito quiescere, nec temeritati adiungere impudentiā, religione posthabita. nam verū dei tēplum non patet profanis sacrificijs. Tali homini dicere: o bone, non gaudet deus centenīs bouū victimis, cum sit cunctarum rerum dominus. nec vilius indigeat: mauult piās mētes & viros sanctitatis meditatores, à quibus popana pulcresq; vilissimas vt gratissima munera libēter accipit. imò etiam si nil afferant, ipsos complectitur, absolutos in omni virtutum genere, pro victimis opimis adducentes hymnos in seruatore suū ac benefactorem, partim vocales, partim absq; ore linguāq; conceptos in animo, & sic quoq; penetrantes ad deū, quantumuis non sentiantur humanis auribus. Hæc vera esse, vt non à me auctore sed à natura profecta, testatur vel ipsa euidentia manifestā fidem faciēs non cōtentiosīs hominibus testatur etiā lex iubendo poni duo altaria, materia, loco, vsq; differentia. Alterū enim ē saxi collectitijs impolitis exstruitur in atrio iuxta templi vestibulum, ad immolandas victimas. Alterum verò aureum, situm est post primum velum in penetralibus, nemini conspicuum nisi sacerdotibus functionis suæ tempore castitatē seruātibus, quod factum est adolēdis odoribus: vnde liquet, micam turis oblatam ab homine pio, deo gratiorem esse multis hostijs, si offerēti non adsit probitas. quātō enim aurum præstat lapidibus, & adytum vestibulo, tantō acceptior est suffitus gratiarum actionis quā mactata victima. ideo non solum materiæ pretio, artificū opere, sanctitatēq; loci ara hæc augusta facta est, sed & hoc quod apud eam quotidie sacra exordiū lumunt à gratiarū actionibus, nō est enim fas immolare foris, prius quā intus summo mane suffitus factus sit. quo significatur nihil aliud, nisi deum non delectari victimarum multitudine, sed offerētis bona mente atq; puritate spiritus, nisi forte cū iudex religiose iudicaturus aspernetur munera partium sententiā expectantium, alioquin ipse corruptelæ reus futurus: imò cū vir probus à malo ne diuite quidem dignetur munus accipere: putas largitionib. capi deū nullius creaturæ indigum? qui cū sit primum illud bonum perfectissimum, perennis fons prudentiæ virtutumq; omnium, auer-

satur

satur dona iniustorum hominum. quod si quis talis offerat, non videtur impudētissimus, de illicito quæstu, furtis, rapinis, abnegatis depositis, deo tanquā iniquitatis socio partē decidentē equidem hunc pronunciarim infelicitissimū, siue latere sperat, siue deprehendi metuit. si putat fore vt lateat, ignorat dei potentiam videntis & audientis omnia. sin rem palām fore cogitat, audacissimus est quē peccati non pudet. itāne decet proferre iniuste partarum rerum specimina, & ostentare inter donaria tanquā primitias? an dubium est, neq; legem quicquā ab iniustis, neq; solem à tenebris, accipere? atqui deus & legū primitiuum exemplar est, & ipsius solis sol, illustrans sensibilem intelligibilis, & ex inuisibilibus fontibus ei splendorem visibilem impartiens. Præterea de altari exteriori madatum extat, Ignis in altari ardebit perpetuus. meritō, vt equidem arbitror. Nam quia perennes dei gratiæ nec deficiunt nec intermittuntur, sed interdiu noctūq; fruendas se præbent nobis hominibus, gratiarum actionem hæc sacra flāma figurat, semper instaurandam ne quando extinguatur. quin & illud fortasse hoc modo quæritur, vt vno eodēq; igne continuato coarceatur noua sacra veteribus. quo sacratur vtraque, vt approbetur perfecta gratiarum actio, quamuis pro varijs occasionibus aliās plures aliās pauciores adducantur victimæ. verum sub hac verborum superficie sunt sensus reconditi, veritatis studiosis dispiciendi iuxta allegoriæ regulas. Dei altare intelligitur grata sapiētis viri anima, compacta ē perfectis numeris solidis & indiuiduis. nulla enim sunt virtutum inutilia resegmenta. in hac sacrum lumen inextinctum ardet perpetuū. est autē mentis lumen sapiētia, sicut ediuerso insipientia tenebræ sunt animæ. sicut enim se habet sensibile lumen ad oculos, sic ad rationē scientia, prælucente semper hoc lumine cōtemplationi rerum incorporearum & intelligibiliū. Sequitur aliud præceptum: Omni oblationi salē adhibebitis. quo significatur (vt antea dixi) æterna durabilitas. sal enim cōseruator est corporum, secundo post animæ ordine. Nam sicut anima causa est incorruptionis corporū, sic sal quā diutissimè tuetur ea, redditq; quodāmodo immortalia. ideo scriptura vocat hic thysias fieri eximio nomine, καὶ τὸ διατηρεῖν τὰς βούτας, id est à conseruandis victimis. atqui carnes igne absumuntur, vnde certissime colligitur, non victimam, sed mentem offerentis & alacritatem probari, confirmatā virtutibus. Illud quoq; legislator iubet, oblationem omne sine fermento & melle fieri, neutrum vt imponatur

Y 5

altari

altari dignum existimās. mel fortassis ideo, quia collectrix eius
apis animal est impurum, natum ē putribus boum, vt fertur, ca-
daveribus, sicut vespas aiunt ex equinis prouenire. siue quod hæc
figura doceat, profanam ducendam quancunq; voluptatem ni-
miam, dulcem haustu, sed cruciatus afferentē difficiles, à quibus
animam concussam labefactari necessum est, fermentum verò
propter tumiditatem quam efficit, a quē figuraro precepto, ne
quis elatus altare accedat, tumidus factu & arrogantia, sed aspi-
ciens dei magnitudinem, suam mortalitatē agnoscat, quantum-
uis ceteris fortunatior, & vera æstimatione animos elatos reprimat,
cauens insidiatricem superbiam. Enimvero cū ille rerum
conditor, nullius indigus, non immensam suam potentiam, sed
tuam infirmitatem aspiciens, propitius de suo tuam egestatem
suppleat: tibi quid agēdum censes erga homines natura coniun-
ctos & ex eisdem elementis prognatos, cū nihil in hunc mun-
dum, ne reipsum quidem intuleris, nudus enim venisti vir egre-
gie, nudus abibis itidē, post vsuram accepti à deo temporis quod
intercedit natiuitatem inter & obitū: cui spatio quid magis con-
uenit, quàm societatis, concordia, iuris ex æquādi, humanitatis,
virtutisq; studiū, abiectis iniustis, iniquis & impacatis vitijs, quæ
hominem animal suopre ingenio mitissimū, ferum & imman-
suetum faciunt. Amplius præcipitur vt à vespere mane vsq; lumi-
na intra velum in sacro cādelabro luceant multis de causis. Vna,
vt diurnæ luci succedant illustratura sacrarium expers semper
tenebrarum ad stellarum similitudinem. Nam & hæc post solis
occasum lucem suam proferunt, non deserētes stationem quam
in mundo fortitæ sunt. Altera, vt noctu quoq; ad Dei cultum fiat
oblatio, à diurnis non aliena, nec interrumpatur gratiarū actio,
nocturno tēpori maxime idonea. Est enim genus quoddam sa-
crificij, clarissimus hic splēdor in penetralibus. Tertia verò val-
de necessaria. Quoniā enim non solum vigilantes, verū etiam
dormientes iuuamur diuina beneficia, relaxati à diurnis labo-
ribus, & leuati curis, animo in seipsum secedente à turbis sen-
sum, & sibijpsi vacāte: meritò lex aquam iudicauit gratiarum
actiones ita distribui, vt sacra fiant pro vigilantibus, pro somno
verò & prouenientibus inde commodis accendantur sacrata lu-
mina. Hæc & huiusmodi sunt mandata interdiciūque ad ceremo-
nias spectantia. Præcepta porrò ad sapientiam conducibilia sic
inde licebit elicere. Videtur legislator dicere: Nihil ó anime à
te Deus exigit graue multiplex & arduum, sed simplicia quæ-
dam

dam & facilia: videlicet vt eum tãquam bene meritum diligas,
si non libet reuereri vt principem ac dominum: vtq; incedas per
vias ei placitas, colāsque illum non obiter, sed ex tota mente re-
ferta pijs opinionibus: tum mādara eius retineas firmiter, & ius
diuinum habeas in pretio: quæ cuncta si accuratē obseruaueris,
nunquam degenerabis à natura propria. Quod si quid in mun-
do promouetur, sol, aut luna, stellæue cæteræ, aut cælum ipsum
vniuersum, vel terra dum celsis attollitur mōtibus, aut in paten-
tes campos liquidæ naturæ more diffunditur, vel mare, dum ver-
titur in dulcedipem, aut flumina restagnant tanquam maria, sta-
tim tamen singula redeunt ad pristinos terminos. Tuus autem
profectus erit, si viuas innocēs. Quid hic molestum est aut diffi-
cile? non iuberis maria nunquam prius tērata trajicere, & tem-
pestate furente in medijs fluctibus susque deque iactari procel-
lis inter se confliantibus, non pedibus emetiri asperos calles &
inuios, non itinera ingredi feris infestata & latronibus, non age-
re sub diuo excubias expositus insidijs hostium. Absit à bonis
hæc molestia. Melius ominandum est in rebus tam vtilibus. Sa-
tis est si anquar animus, mox in promptu erunt omnia. An ne-
scis Dei esse cælum, tum hoc sensibile, tum illud intelligibile
quod cælum cæli dicere licet: terram item & quicquid ea con-
tinet, mundūque vniuersum visibilem, atque alterum illum
inuisibilem ac incorporeum, ad cuius exemplum hic noster est
conditus? & tamen ex toto humano genere selegit sibi aliquot
præcipuos verè homines, quos curare dignatus vocauit ad sui
cultum & religionem, ceu perennem fontem vnde cæteræ vir-
tutes promanant, ad fruendum iucundiores nectare, nec minus
ad parandam immortalitatem vtilis. Miseri qui se alienant ab
hoc virtutis epulo, miserrimi qui ne gustum quidem honesta-
tis vnquam ceperunt, cū liceat deliciari & hilariter degere in
sanctitate ac iustitia. Verū isti sunt corde incircumciso, sicut
scriptura loquitur, & contumaces propter morum duritiem, pe-
tulantēs & immorigeri, quos lex his verbis admonet: Circum-
cidimini cordis duritiem: hoc est, excidite superflua mentis ger-
mina, prognata ex immoderatis affectibus & coalita insirāq; in
animum à malo agricola insipientia, quàm primū excidenda
summo studio. Et caute, inquit, ne ceruix vestra dura sit: hoc est
ne sit refractaria, neue data opera duretur ad ruditatē noxiam:
sed omiffa intractabilitate natiua vt perniciosa, flectatur ad
ea quæ decent, obsequando naturæ legibus. Annon vides, circa
ipsum

ipsum Ens primarias maximasque potentias, beneficam & vlti-
cem? beneficam deum nominant, quoniam huius opera mundus
conditus & ornatus est: alteram verò dominum, penes quem est
rerum vniuersarum imperium. Deus non hominum tantum,
sed & deorum est Deus, magnus, verè ens, & pollens potensque.
Atamen hic tam ingens virtute ac robore, miseretur egenor-
um inopiae, nec dedignatur esse iudex in causa inquilini, pupil-
li, & viduae: sed posthabitis regibus tyrannisque & magnati-
bus, humiles dignatur hoc priuilegio. inquilinos, quia relictis in-
stitutis patrijs vanitate mendaciisque plenissimis, amore verita-
tis ad pietatem se transtulerunt, & versi ad eum, qui verè est, co-
lendum, religiosi animi fruuntur priuilegio, ne frustra ad diui-
nam opem confugisse videantur. Pupillorum autem viduarumque
tutelam proficitur, quia hæc maritis, illi parentibus orbi sunt:
quibus humana ope desitutis nullum præterea relinquatur au-
xilium. Ideo maxima in diuino spes superest: quia propitium nu-
men non auersatur huius generis patrociniū. Sic, inquit, so-
lus Deus tua gloriatio. Non diuitijs, non honoribus, non princi-
paru, non pulchritudine corporis vel robore, aut similibus re-
bus, quibus homines vesani extolluntur, tibi placeas, cogitans
primum hæc ad bonorum naturam non pertinere: deinde mu-
tari momento minimo, & simul ac effloruerunt marcescere. Illi
soli adhæreamus suplices, ac ne deuicti quidem ab hostibus amu-
lemur impias eorum ceremonias, in honorem Deorum exuren-
tes filios ac filias: non quòd is mos sit omnibus Barbaris: nec e-
nim tam fero sunt ingenio, vt iniuriam, quam in bello ab in sen-
sissimis hostibus abstinent, in pace charissimis pignorum inferre
sustineant: sed quia re vera concremant corrumpuntque animas
ex se prognatorum, dum ab incunabulis in teneras etiam tum nò
in sculpit veritatis dogmata, vnde vnum verum deum discere va-
leant. cauendū igitur ne vel deuicti prolabamur in superstitiones
eorum, quasi pietatis merito adepti sint victoriā. multis enim in-
sidiantur presentes felicitates, vt inelcatos in calamitates maxi-
mas pertrahant. & fieri potest vt quamuis indigni, potiantur vi-
ctoria vt nos id malè habeat, qui educati in diuinitus instituta re-
publica, & innutriti legibus ad omnem virtutem incitantibus, à
prima ætate doctrina imbuti quæ viros deceat, hæc contemptim
habemus, & nugæ æstimamus cuiusuis pretij, seria verò nihili.
quòd si quis sumpto propheta habitu ac nomine, correptum se
diuino spiritu simulet, atque ita ad externorum deorum cultum
inuitet

inuitet, cauendū est ne quis decipiat a personato propheta. ma-
gus enim non vates est. qui quoniam mendacia commentus est &
falsa oracula, etiam si frater aut filius, vxor aut filia, familiaris aut
amicus sit, si per speciem beneuolentiae seducere te ad impietatem
suam studeat: necandus est tanquam hostis publicus sine respec-
tu priuatæ necessitudinis: & hortatio illius proferenda est ad o-
mnes pietatis amatores: qui absque mora in scelestum irruent, rati
sanctitatis officium, talem hominem occidere. debet enim nobis
esse vnica familiaritatis & amicitiae tessera, deo placendi studium,
& dicendi faciendique pro pietate omnia. Caterum cognationes si-
ue vt quidam vocant consanguinitates descendentes à communi
bus maioribus, tum affinitates quæ sitæ per connubia, reiiciendæ
sunt, si non ad eundem finem properant, honorem dei videlicet,
quod est omnis coniunctiue beneuolentiae vinculum insolubile.
nam talibus non deerit cognatio sanctior & honestior. attestatur
mihî lex ipsa, quæ naturæ placita & virtutem seruantes, filios dei
nominat, dicens: Filij estis domino deo nostro: mirum nî quia si-
cut pater dignatur eos sua cura & prouidentia. quæ cura tantum
ab humana differt, quâto curator ipse maior est hominibus. præ-
terea profanas initiationes orgiarum: lex sacra omnino submouet
sua republica, quòd periniquum censeat bene ac diligenter edu-
catos contempta veritate animum applicare ad huiusmodi my-
steria, & sectari pernoscitationes tenebricolas, relictâ luce actioni-
busque: quales diem deceant. nemo igitur ex Moysi discipulis ini-
tiet inuitetur: quando vel docere vel discere hæc iuxta est nefa-
rium. cur enim ò myste, si hæc pulchra sunt & vtilia, clausi pro-
fundis tenebris tribus tantum quatuorve prodestis hominibus,
cùm liceat coram omnibus in medio foro utilitates istas propo-
nere, vt omnes ad meliorem feliciorumque vitam se cõferrent inre-
pidè. nâ à virtute disuncta est inuidia: calent se suaque præ pudore
qui tractant illicita, subeant secessus terræ obscuros & abditos, ne
quis eos videat, qui autem profunt publicè omnibus, in clara luce
versentur in foro medio, liberè se in cœtus hominum ingerant, in
illustri vitam suam proponant, & per præcipuos sensus inuent
turbas mortalium, dum vident stupenda, sed iucunda spectacu-
la, & dulces sermones auribus hauriunt, mentes non profus in-
doكتورum exhilarare solitos. An non vides naturam quoque
haud occultare sua pulcherrima laudatissimæque opera, sed in
conspicuo posuisse cælum cum sideribus omnibus, vt visum alle-
taret ad philosophiæ desiderium? maria quoque fontes, flumines,
aëris

aëris temperiem, ventos anni horas moderâtes suis vicibus, stirpium animantium frugumq; innumeras species, promptissime in vsum fructum hominum? & non oportebat vos quoq; illam imitatos omnia necessaria quibusvis dignis vîda proponere? nunc saepe fit vt nemo bonus initietur, sed latrones pirataeque ac mulierum probrofarum & impudicarum sodalitia, modo pecunia numeretur, initiatoribus. Procul semoueantur omnes isti extra fines bene constitutae ciuitatis in qua virtus & veritas colitur, de his haecenus. Caterum quia societatem humanitatemque maxime docet lex nostra, vtrique virtuti honorem habet meritum, neminem deploratè malum ad eas admittens, sed quam longissime in rem malam ablegans. Cum igitur sciret cōcionibus admittere multos improbos, quod se posse in turba latere autument, vt id caueret in posterum, omnes indignos à sacro cœtu edicto prohibuit, exorsus à semiuiris obsecrao morbo laborantibus, qui naturam monetam adulterâtes, in impudicarum mulierum affectum & formam spōte degenerant. Spadones item & castratos arceat, quod vt florem ætatis seruarent diutius, è masculino sexu transcribi se passi sint in foemineâ speciem. Pariter repellit non tantum scorta, sed & natos è prostitutis, contactos materno dedecore, propter natales adulterinos. Qui locus, si quis alius, allegoriam recipit, plenam contemplatione philosophica. impiorum enim & scelestorum non vnum genus est, sed multa & varia. Quidam enim incorporeas ideas nomen inane aiunt rei veræ nullius, tolluntque è rebus essentiam summè necessariam, quæ est archetypum exemplar omnium quæ specificantur & dimetiuntur qualitatibus. Hos sacra legis tabula spadones nominant. Quod enim conuulsum est priuatur qualitate atq; specie, fitque nil aliud quam (vt propriè loquar) informis materia. Eodem modo opinio quæ tollit ideas, confundit omnia, & super veterem illam informatam quæ ante digesta in ordinem elementa fuerat, adducit scenica deliria: quo quid iniquius cogitari potest aut absurdius? nam ex materia creauit deus omnia, licet eam non attigerit: nec enim fas erat rudem indegestamq; contrectari ab illo beato ac omniscio: sed incorporeis potentij. quarum verum nomen est idea, vltus fuit ad aptè formanda singula genera. at ista opinio valde perturbat omnem rerū ordinem. sublati enim ideis vnde qualitates sunt, qualitates ipsas tollit pariter. Alij verò quasi contendunt hos in impietatis studio posse relinquere, addunt amplius, vt non solum ideas sed & deum esse

esse negent per summam impudentiam: quasi conducat vitæ vel falso credi præsentiam inspectantis cuncta numinis, miseri & steriles sapientia, impietati malo maximo deuoti ac dediti. Tertium genus eorum est, qui viam ingressi contrariam, comminiscuntur decorum multitudinē, mares & fœminas, seniores & iuniores, replendo mundum multis praesidibus, vt de vno vero deo persuasione eximant mentibus hominum. Hi sunt quos lex figuratè dicit natos è meretricibus, quemadmodum enim hæc verum filiorum suorum patrem nesciunt, nec possunt eis quenquam assignare ex tam multis amatoribus, cum quibus habuerunt stupri consuetudinem: eodem modo qui vnum verum deum ignorant inter multos falsos cæcutiunt, neglecto præcipuo sine ad quem ab ipsis intus falsos cæcutiunt, neglecto præcipuo sine ad quem ab ipsis intus cunabulis tēdere debuerant. Quæ enim disciplina est honestior, quam veri dei cognitio? Tertios autem quartosq; repellit, quamuis ad eundem finem tendentes, non tamen eodem cum cæteris consilio. vtrique enim magnæ pesti obnoxij, hoc est amoris sui, quasi communem hæreditatem diuiserunt animam distributis inter se partibus eius bruta rationaliq; nam alteri rationalē hoc est mentem, sortiti sunt: alteri verò brutam, disiectam in sensus aliquot, qui à mente stant, principatum & regnum in res humanas ei tribuunt, aiuntq; idoneam retinenda præteritorum memoriæ, tractandis præsentibus, & futuris per coniecturam assequendis. hæc enim campos montesq; cōseuit plantis ac segetibus, inuēto agriculturæ ad vitam vtilissimo. hæc è siderum obseruatione diuersis terris cōmercia navigationis aperuit ratione vix enarrabili. hæc literas, musicā & encyclopædiam totā inuenit simul absoluitq;. hæc philosophiam rerum optimam excogitauit, vt eius partibus adiicaret genus mortalium: per rationalem vt sermo fallacijs cateat: per moralem vt mores corrigantur, per naturalem vt nescantur mundana & cælestia. Alias peretrea per multas laudes mentis acervatim congerunt, quæ possunt referri ad iam dictas species, nunc prætereundas breuitatis studio. Alteri verò qui patrocinantur sensibus, haud minus eos extollunt, enumerando vltus eorum necessarios: aiuntq; duos ex his viuendi causam esse, gustum & olfactum, duos bene viuendi, visum auditumq;. quoniam per gustum alimenta traiiciuntur, per nares aër, quo totum sustentatur animal. Nam & is alimentum est continuum, non vigilantes solum, sed & dormientes conseruans atque nutriens, in quod vel hoc argumento certissimè colligitur. Liqueat enim si tempore breui cohibeatur respiratio, præciso spiritu qui solet externe

externè influere, necessariò sequi animalis perniciem. Verùm vnus è philosophicis sensibus per quos homini contingit bene viuere, visus lumen videt rerum pulcherrimum, & alia quoque huius auxilio, solem, lunam, sidera cætera, cælum, terras, maria, stirpiũ animaliumq; plurimas differentias, & in vniuersum corpora omnia qualia quantaq; sunt, quorũ per cõtemplationem absoluta prudẽtia magnum scientiæ desiderium excitat. quamuis & aliæ visus utilitates sint maximæ, in dignoscendis alienis & domesticis, amicis & inimicis, vt caueatur noxia, eligatur commoda. Sic aliæ quoque corporis partes suos vsus habent valde necessarios, vt pedes ad ambulandum, & ad alia quęcunque peraguntur crurum ministerio; manus ad operandum & dandum accipiendumque. At oculi, vt bonum quoddam publicum, & his & alijs partibus præstant facultatem perfungendi suis cuique officijs. id ita esse cæci testabuntur verissimè, qui reuera nec manus habent nec pedes, & ideo vel à petulantibus vel à miseratibus appellatur horum membrorum impotes. Auditus porro carmina, rhythmos totamq; musicã iudicat. Cantus enim verbãq; sanitatem & salutem afferunt. Cantus quidem excantando perturbationes animi, & quicquid in nobis dissonat, in cõcentum quendam redigendo reprimendõque immodicos affectus certis modulis. Quibus in rebus singulis sunt varietates plurimæ, si musicis & poetis credimus, haud contemnendis authoribus. Verba verò retundendo impetus ruẽtes in vitia, & homines occupatos ab inscitia simul ac imprudentia liberando, perductis obsequentijs, pertractisq; renitentibus profunt plurimum. Hæc sunt quæ vel mētis vel sensuum sodales pro suis partibus tuendis vndecunque colligunt, dum ex his ex illãve deos faciunt, obliti veri dei præ nimio contentiosq; opinionum suarũ studio. proinde omnes hi meritis pelluntur à sacris cõtibus: & spadones qui ideas negant: & qui omnino impij cum sint, contemptoresq; numinis, extecti dicuntur proprio vocabulo: & his cõtrarij qui genealogias deorũ asserunt, quos scriptura natos è meretrice nominat: postremo qui amore sui cæcati, pars rationem, pars sensum aliquẽ consecrant. omnes enim hi ad eundem finem properant, & si non eodem consilio. At nos Moysi sacri varis auditores & discipuli non desinemus eum Qui est querere, cum sciamus esse felicitatis finem illius noticiam, & longauam vitam eos qui deo viuunt viuere: quod dogma è sacris literis discimus cum primis necessarium, & philosophorum quoque placitis consentaneum.

certum

certum enim est animi morbis laborantes censendos pro mortuis, eos verò qui ordinem in quo adeo constituti sunt non deserunt, vitam immortalem viuere.

PHILONIS IVDÆI, DE MERCEDE MERETRICIS NON ACCIPIENDA IN SACRARIVM.

GREGIVM præceptum extat in sacro legi codice, nõ decere meretricis mercedes inferri in ædem deo sacratam, foeminæ formã florentem venditantis, & vitã probrosam professæ quæstus gratia. quòd si mulieris amatoribus suis obsequentis profana ducuntur munera, quanto magis scortantis animæ, quæ se prostituit cõstuprandã vinolentiæ, gulæ, voluptatũ studio, ambitioni, avaritiæ, alijsq; vitijs innumeris, quorum macula an vnquã elui possint nescio. Nam meretrici quæstui finem nonnunquam senectus imponit, quando pristina destituta pulchritudine adire nemo dignatur, postquã ætatis vigor floris in morem emarcuit. at animã fornicationi iam assuetam & eruditã ad intemperantiã, quæ tandẽ ætas in honestatẽ restituet: ætas certè nulla, sed solus deus, cui facilia sunt, quæ nos efficere non possumus. oportet sanè sacrificaturum dispicere, vt mens eius integra sit magis etiã quàm victima, videre itidem cur eam offerat. aut enim gratias agit pro acceptis beneficijs, aut præsentis status confirmationem futurã se sibi precatur cõmoda, aut deprecatur mala præsentia vel imminetia: quibus modis sanitas & salus rationi quæritur, nam aut pro antè donatis aguntur gratiæ, ad euitandũ ingratitudinis vitium. in bonos enim cõferri solent beneficia. aut si quis præsentia bona precatur sibi perpetua, melioraq; vota cõcipit, si nõ est incivili, dignũ expetitis felicitatibus se præbeat. Quòd si aduersitates effugere postulat, caueat ne quod admittat flagitiũ, duas enim nostrũ quisq; vxores habet in suo cõtubernio, easq; infensas sibi inuicẽ, & animæ domũ replentes contentionibus zelotypis. harũ alteram diligimus, quasi amicã blandã & familiarem, quæ voluptas dicitur: alteram odio prosequimur, vt immitem ac tetricã, & nobis minimè beneuolam, hæc virtus nominatur. illa

Z

nos

nos accedit cum ornatu meretricio, fracto incessu præ mollicie, obtutu lasciuo inuincans animas iuuenum, temeritatem, & impudentiam præferens in oculis, elatâ ceruice supra natiuam staturam assurgens, ridens cachinnabundaque, calamistrata & cinnatula, fucata faciem, pictis supercilijs, recens lota, purpurifata, pretioso floridoque amicta palliolo, aureis gemmatisque armillis superba & murenulis mundoque muliebri cætero, spirans vnguenta fragrantissima, non tam domum suam quam fora comptaque diligens, petulans, suæ formæ prodiga, ascititiæ verò auda, & cum ea pedille quæ domesticæ, vafricia, iniustitia, nequitia, quibus stipata more principis, sic pertentat animû: Heus tu, omnium bonorum humanorum thesauri apud me sunt reconditi. diuinis enim fruuntur cælites. præterea nihil inuenies. ego meos, si mecum consuetudinem habere cupis, proferam, nec inuidebo quo minus vtenda fruendaque; continuè depromas pro tuo arbitrio. eorum tibi recensebo multitudinem, vt aut libenter assentias, aut eis tu apte culpa careas. apud me est relaxatio, securitas, quies, laborum obliuio, vtensilium varietas, vocationum modulamina, lux in cibo potuque, odorum suauissimorum plurimæ species, amores perpetui, lusus licetissimi, coitus liberrimi, sermones sine reprehensione, actiones sine castigatione, vita sine sollicitudine, somnus mollissimus, satietas inexplebilis. Proinde si tibi placet meum contubernium, parata habebis in hac omni copia quæcunque delectant maximè mihi erit curæ ne quid desideres esu potuue suaue, aut oculis, auribusque gratum & naribus potieris enim rebus omnibus quascunque concupiueris, pluribus in absumptrarum locum subleuantibus. Sunt enim in thesauris modo dictis perpetuò virentes arbores feraces aliorum post alios fructuum, recentibus & maturescentibus maturos iam ac vietos protrudentibus. Hæc arbusta nullo vnquam externo civilive bello cæsa sunt, sed ex quo primum è terra fuerunt edita, ab ea tanquam bona nutrice aluntur, fundata profundè sitis radicibus eisque firmissimis, stirpes verò inde prominentes ad cælum vsque attollentia: vnde rami enascuntur manibus pedibusque animantium pro portione non absimiles. & in his frondes ad ornatum pro comis additæ germinant, fructusque quorum causa parui tibi cætera. His auditis altera in abdito stans, sed ita vt exaudire posset verba æmula, verita ne fortè illa mariti communis animum ad se solam pertraheret corruptum donis vel oblatiis vel ostentatis, nève specioso aspectu emollitum deciperet, quando

quando asciticio cultu & magicis cum allectari, demulcerique animaduertebat præstigijs, repenti superuenit ingenio maternalique incessu grauis, vultu serena, genuino quodam pudoris colore suffusa, simplex moribus, vitæ integra, mente semper sui similis, verbis haud blanda sanam mentem veraciter exprimentibus, decora natiuo habitu, moderata gestu, vestitu modica, ornata non auro, sed longè pretiosioribus ornamentis, artibus virtutem decentibus. Comites eam sequebantur, pietas, sanctitas, veritas, religio, castitas, vtræque iustitia, tum quæ deo debetur, tum quæ hominibus iuris æqualitas, fides, liberalitas, taciturnitas, sobrietas, honestas, temperantia, mansuetudo, frugalitas, facilitas, reuerentia, fortitudo, generositas, securitas, prudentia, prouidentia, vis consulendi, diligentia, tranquillitas, comitas, bonitas, suauitas, humanitas, lenitas, clementia, magnanimitas, beatitas. dies me deficeret percententem singularum nomina, protegentium latera dominæ suæ more satellitij, illa verò ad consuetam grauitatem composita, sic exorsa est: Video hanc impudicam nugatricem & præstigiaticem splendide ac scenicè ornatam, blanditijs te aggredi. quamobrem cum odio natiuo malos prosequar, verita ne per imprudentiam deceptus mala maxima pro bonis eximijs eligas, non grauabor tibi qualis sit hæc mulier verissimè prædicere, ne stolidè reiectis rebus utilioribus, inops consilij tibi accersas infortunium. Ergo totum istum apparatus quo se iactat, aio asciticium. nihil enim habet propriij natiuique decoris, sed assumpsit sibi adulterinâ falsamque pulchritudinem, qua te in suos calles pertrahat. id præmonitus, si sapiis, irritam eius venationem facies. delectat illa quidem aspectu oculos, aures voce demulcet; animam verò cuius præcipua habenda est ratio, non potest non lædere, per has aliæve partes se insinuans. de rebus suis quicquid auditu gratum sciebat narravit: cætera innumera, vt iniucunda, maliciosè dissimulauit, quod ea quemuis abstertere queant facillimè. at ego hæc quoque detecta in medium proferam, nec imitabor ipsius vaframenta, vt sola ostentem quæ pelliciunt, difficultates verò meas è conspectu submoueam: imò rebus latis præteritis silentio, quod ipsas clamaturas sciam, tantum onerosas nominabo suis vocabulis, vt nudæ in medium propositæ, vel hebetibus qualem singulæ naturam habeant sint conspicuæ: nam quæ ex voluptate comoda videntur præcipua, viliora deterioraque sunt quam si qua ex me accipiuntur incommoda, sicut vsu quotidiano comper-

Z z tum

tum est. Sed prius quam loqui de me incipiam, quantum poterę memorabo quę illa reticuit. postquā enim suos thesauros percensuit, colores, voces, ac sonos, sapores odoresq; & vires tactus ceterorumq; sensuum varias, morbos noxasque non indicavit, necessarios rerum ante dictarum comites, ita ut si aura quadam afflatus ipsas captaveris, mox tenearis laqueo. Scias velim o tu si voluptratis amator fueris, eris & vaser, audax, incōpositus, incoctibilis, morosus, iniquus, difficilis, iracundus, pernicax, molestus, inobediens, levis, maliciosus, inruditus, iniustus, nefarius, tibi viuens, infidus, fœdifragus, avarus, malē moratus, nemini amicus, exul, sine lare, seditiosus, perfidus, impius, profanus, inconstans, instabilis, execratus, piacularis, scelestus, scurra, pestilens, noxius, illiberalis, refractarius, ferus, servilis, pavidus, perditus, turpis, probrosus, propudiosus, immoderatus, immodicus, inexplēbilis, arrogans, tibi placens, suo iudicio sapiens, sordidus, invidus, calumniōsus, contentiosus, delator, vanus, fallax, circulator, temerarius, indoctus, insensatus, nemini conveniens, inobsequens, contumax, præstigiator, dissimulatio, simulatorq; cerceps, suspiciosus, infaustus, inservabilis, inenitabilis, perniciosus, malevolus, inconcinus, importunus, locax, nugax, inaniloquus, assentator, piger, luctuosus, durus, meticulosus, infidiosus, incircūspectus, imprudens, improvidus, negligens, imparatus, bonarum rerum imperitus, superfluous, errabundus, offensor, inditpositus, inaccessus, gulosus, vagus, futilis, mobilis, dolosus, biliguus, animi ambiguus, impostor, subseſſor, petulans, incorrigibilis, semper indigus, incertus, circumforaneus, seductor, inconsultus, obnoxius, insanus, fastidiosus, vitę avidus, gloriosus, irritabilis, irę tenax, insensus, procrastinator, suspectus, implacabilis, suppuratus, malē sperans, lacrymosus, alienis gaudens calamitatibus, rabidus, adulterinus, informis, machinator, turpis lucri cupidus, amans sui, servitutis patiens, simularis appetens, ambitiosus, de re domestica parum sollicitus, ceruicicolus, effœminatus, inanis, profusus, mordax, pugnax, fatuus, vinolentus, infortunatusque. Hęc sunt huius formosę ac exęptatę voluptatis magna mysteria, quę libenter omnię tegetet, ne ijs cognitjs auerferis eius consuetudinem. meorum verō thesaurorum copiam & amplitudinem nulla lingua pro dignitate eloqui valeat.

PHILONIS IYDAEI
QVOD LIBER SIT QVIS
QVIS VIRTVTI STVDET.

UPERIORE sermone docuimus Theodote, seruum esse omnem quicumque peccet, idque multis probabilibus rationibus verū cōfirmavimus. addemus nūc alterū illius cōgnatū. imō germanū gemellumq; per quē ostēdemus omnem probū esse liberū. Extat sanē inter cetera sacrata Pythagoreorū pręcepta & illud egregiū, quo monemur per viā publicā nō ingredi, nō ut feramur per rupes devias: nec enim laborē pedibus imperat: sed figuratē subindicat, nec dictis nec factis utendū protritjs ac vulgaribus. Id pręceptū diligenter observatū, haud aliter quā oraculū, quotquot legitime sunt cōplexi philosophiam: adeo ut defleſcētes à gregarijs opinionibus, nonā sibi viā aperuerint, inducta propria quadā specie dogmatū, quā nefas sit alijs pręterquā puris attingere. impuros autem cenſeo quotquot vel disciplinas nunquā gustarūt, vel eas perperā non recte acceperunt, sapientię pulchritudinē dehonestando in specie sophistices. hi cū propter hebetes animi oculos lumen intelligibile videre nequeant, quod nimio fulgore pręstringit aciem, tanquā in tenebris degentes nō credūt in diē viuentibus, & quacunq; illi perspicūt adiuti radijs solaribus, pto spectris habent ac prodigiosis mendacijs. An nō absurdū & mirum videtur, exules dici eos qui nō solum versantur in vrbe media, sed curias, tribunalia, rostra occupant, & gerūt ædilitates reliquosq; magistratus curules etiā. ediuerso ciues haberi qui aut nunquā ascripti sunt in eū numerū, aut damnati exilio, sub interminatione supplicij, si nō dico attigerint solū patriū, sed vel ē longinquo fuerint ausi prospicere. præsto sunt enim innumerī qui observent & animadvertant, tū spōte insenti, tum subministrantes legibus ex officio. An non etiā ab omni ratione alienū, plenum impudentia & infania, aut quomodo cūq; dicenda est: non enim succurrit propriū tam indignę rei vocabulū: diuites dominari qui sunt omnium egēssimi, & carent victui necessarijs, fordidē se sustentantes ac miserē, vix quotidianū cibum capientes, & ultro sibi famem indicentes in abundantia publica, auratē

se nutrientes, sicut cicadas aiunt rore viuere: pauperes verò qui argèto, auro, pecoribus, redditibus, alijsq; bonis ineffabilibus affluunt, quorū opulentiā prodest nō solū cognatis amicisq; sed nō continens se intra domesticos parietes, effunditur in turbas tribulium atq; popularium: imò vltius etiā se porrigens, ciuitati multa largitur belli pacisq; temporibus. Eadē somniatio patri-tijs, paterno maternoq; genere abauos atauosq; illustres memorantibus, seruitutē audet obijcere: alios cōtrā inscripta si ote vernas, ex similibus oriūdos maioribus, ingenuos pronūciat. In causa est, vt dixi hebetudo mētis hominū addictorū opinionib; & sensibus, quorū consistoriū semper à rebus iudicatis corrūpi-tur propter ipsorū incōstantiā. atqui debuerāt, si amularētur ve-ritatis studiū, nō minus sapere quā qui agrotāt corporibus. nam illi desiderio sanitatis cōmittunt sui curā medicis: istos verò pi-ger incitiā depellere morbū animi, accitis viris sapientibus: qui non solū profligare possunt imperitiā, verū etiā scientiā in eius locū inducere, rem omniū preciosissimā. Et quoniā, vt ait Plato suauiloquus, inuidia extra diuinū chorū sita est, nihil autē sapien-tiā diuinus & magis expositū, nunquā claudit suū auditorium, sed patentib; ianuis admittit sitientes sermonē dulcem ac pota-bilem, frequētores suos fluentis doctrinarū abundē prolucens, vt inebrientur sobria temulentia. illi verò iam vt sacris initiati, furore q; diuino perciti, damnāt pristinā suā negligentia iactura-mq; tēporis, in rebus nihili contrita vita per imprudentiam, operæ precii igitur fecerint, si quotquot vbiq; sunt iuuenes, eta-tis floridē primitias eruditioni dedicarint, tam in præsens quā in futurū paraturi sibi decus & præsidiū. sicut enim vasa odorē, quo primū fuere imbura, referūt, sic iuuenū animæ quas primū formas imaginatione cōcipiunt, nunquā aboleri sinunt, ne alijs quidē insuper affluentibus. De his hæcenus. nunc quæstionē no-stram dispiciamus accuratius, ne nos obscuritas nominum deci-piat. intellectu autē quid sit de quo disserimus, demonstrationes aptius adhibebimus. Seruitus quædā animi, quædā corporis di-citur. corporibus dominātur homines, animis affectus & vitia. itidem libertas quædā est corporū, nō subiecta hominib; poten-tioribus: quædā animi, nullis affectib; obnoxia. de priore genere nunc nō quaritur. innumerī enim boni viri libertatē amiserunt varijs casibus. Nos agimus de moribus quos nō cōcupiscētia, nō timor, nō gaudiū, nō dolor subigit, velut ē carcere liberatos & vinculis omīssa igitur altera illa libertate fortuita & alienis à natu

natura, pendentibusq; ex sola opinione vocabulis, vernarū, ve-nalitorum, captiuorū, quæramus verē liberū, qui solus suis com-pos est, etiā si multi se heros eius nuncupent. is enim exclamabit illud Sophocleū nihil differēs à Pythijs oraculis: Deus mi prin-ceps, nō vllus mortaliū. nā reuera solus liber est, qui solū deū se-quitur: imò vt equidē sentio, imperiū habet in terrestria, tanquā immortalis summūq; regis mortalis vicarius. sed præstat sermo-nem de principatu differre in tēpus cōmodius, & de libertate, vt cōpimus, differere. certē si quis negotium penitius voluerit in-trospectere, liquidō noscet, nullas res tam cognatas esse inuicem, quā libertatem, & curam sui. improbos enim multa impediūt auaricia, luxus, ambitio: probos omnino nihil, resistentes tan-quā in certamine, cupidini, pauro, timiditati, dolori, & care-ris id genus. didicerunt enim contemnere iussa iniqua domino-rum animis imperitare volentium, quippe libertatis amatores: cuius propria felicitas, hoc est, sua sponte facere quicquid pla-cuerit, laudatur hoc senario:

Quis seruus est, mortem qui potest temnere?

Nimirū intellexerat quisquis eius author fuit, nihil æquē men-tem in seruitutem redigere, vt mortis metum: vsque adeo sumus vitæ cupidi. cogitandum autem, immunem esse à seruitute non solū contemptorem mortis, sed & paupertatis, & obscuritatis, & doloris, atque cæterorum quæ vulgares inter mala numerāt, cum sint ipsi mali rerum iudices, qui seruū ex vsu suo asti-mant, considerantes eius ministeria, cum oporteat mores inge-nuos respicere. nam qui humili seruilique animo humilibus seruilibusque negotijs inuitus dat operam, verē seruus est. cæ-terum qui temporī se accommodans, suapte voluntate tolerat fortunæ insolentiam, nihil humanum à se alienum putans, non ignarus diuinas res perperuò seruare suæ felicitatis ordinem, & hac quoque parte humanis præcellere, agitatis iactatisque flu-ctuatione continua, vtcunque momenta negotiorum hinc inde prægrauant, fortiter ferēs quicquid acciderit, philosophus mox euadit & ingenuus. proinde nō cuiusuis audiet imperia: quod si quis vrgeat tormenta minitans, reclamabit strenue:

Combure carnem hanc, concrema, repleto te

Meo cruore. nam prius vel sidera

Terram subibunt, terra vel scandet polus,

Quā mollis à me extorqueatur vox tili.

Speciaui aliquando certantes pancratio, alterum obtundentem
Z 4 *pugnis*

pugnis & calcibus, totisq; viribus, contententem ad victoriam tandem lassum & incoronatum è stadio discedere: alterum carnosum, nervosum, musculosum, refertumq; spiritu verè athletico, tanquam saxè ferreumve nihil plagis cedere, solaq; patientia superare adversariū, & ad extremum adipisci victoriam. hanc similem bonum virum censeo, qui validè confirmatus certo animi proposito, efficit ut adversarius prius delasseretur inferendo iniurias, quàm ipse quicquam agat præter animi sui sententiam. Sed hoc inexpertis videtur incredibile. nec mirum, quando ne illud quidem quod de pancratiastis diximus, quisquam, nisi qui vidit, crediderit. nihilominus verum est quod diximus. Vnde profectum est Antisthenis dictum, virum bonum esse molestam sarcinam. nam sicut insipientia bene fertur & leuiter, sic prudentia graviter incumbens, premit vehementer suopre pondere, ne facile potest excuti. proinde Iudæorum legislator ait sapientem graves manus habere, actiones eius hoc anigmate significans, non superficiem contrectantes, sed penetrantes in solidum, utpotè subnixas non flectendo mentis proposito. itaque à nemine cogitur, cum sit contemptor & mortis & cruciatuum, lege naturæ præpositus omnibus insipientibus. Quemadmodum enim capris, bubus, ouibus præsumt caprarij, bubulci pastorésque, greges autem non possunt præesse opilionibus: sic & vulgus pecori non absumile, opus habet curatore principe, qui ordo est bonorum virorum, præfectorum suis gregibus. certè Homerus reges solet vocare pastores populi. at natura bonis viris hoc nomen magis competere voluit. Illi pascuntur magis quàm pascunt, dediti amorib. potationibus & cupedijs, nequid dicam de auro argentoq; & alijs rebus preciosioribus. quas expetunt, at hi nullis capiuntur illecebris, & insuper alios monent, caueat sibi ab insidiolis voluptatibus, quod autem publicæ functiones non sint servitutis indicium, apparet belli tempore. tunc enim vniuersi milites sunt in opere, non solū armis onerati, sed & sarcinis, comportantesq; in castra aquam, ligna, & iumentis pabulum: ne quid interim dicam de alijs laboribus militaribus, dum vallum aut fossam faciunt, moenia reparant, triremes ædificant, artibusq; varijs manus exercet cum reliquo corpore. quin & in pace non deest alia nihilo segnior conflictatio cum paupertate, obscuritate, rerumq; necessariorum inopia, quæ mala inuitos ad seruiiles labores adigunt, & flosiores, agricolas, sordidosq; opifices faciunt victus parandi gratia, interdum etiam in medio foro

cogunt

erunt baiulare onera in cōspectu condiscipulorū & æqualium. Alios serui natos genere, benignitas fortunæ promouit ad ingenuorum officia. sūt enim procuratores in amplis opibus, interdum etiam conseruis præficiuntur ceteris. quibusdā vxorum pupillorumq; herilium tutela cōmissa est, ob spectatā ipsorum fidem, posthabitis amicis & necessarijs: nihilominus tractāt seruilia, scenerantur, emptitāt, reditus colligunt, patronos suos de merentur obsequijs. Quid igitur mirū si aduersus fortunæ fauorem inuoluunt se negotijs illiberalibus, & libertatem suam ipsi produunt, vltro se subijciant alijs. sic parentum mandata exequuntur pueri, sic magistrorum iussa discipuli. nemo enim sponte seruus fit: Sed parentes nunquam sic obliuiscuntur charitatis debitæ liberis, ut vllum ministerium vel in speciem seruile sibi exhiberi ab eis sustineant. Quod si quis à magonibus vili venditos, ob id ipsum censer in seruorum numero, prorsus fallitur. nam isthæ venditio nec hunc seruum facit, nec emptorem eius dominum: quandoquidem & patres filios redimunt, & suos parentes filij, vel captos à larronibus, vel iure belli redactos in potestatem hostium, quos tamen summum naturæ ius humanis legibus potentius ingenuitati restituit. quin & illud aliquoties accidit, ut veris rerum vicibus, emptitij suis heris non tam serui rent quàm dominarentur. Ipse vidi ancillas formosas & naturalis faciendia præditas duplici gratia fretas sermonum & pulchritudinis, plurimum pollere in expugnandis dominis. sunt enim hæ præcipuæ machinæ contra infirmos & parum constabitos animos, efficaciores multo quàm illæ quibus perfringuntur moenia. id ita esse liquet animaduertentibus eos adamatis blandiri supplicarq;, captantes eorum fauorem tãquam genij propitij: tum si putent se parum gratiosos, quasi despiciantur, ferre indignissimè. rursus si obtutū hilariorem viderint, exilire præ gaudio. alioquin etiam leonis emptorem dicemus eius dominum: quem ille si vel toruè aspexerit, statim miser suo malo doctus ferociam eius sentiet. & credimus sapientem seruitutis patietiore quàm beluas: cum maiore ingenuitatem fortitudinemq; habeat in anima quàm cuius vllum corpus capax sit, utpote à natura feruituti adhibitum, quantumuis recalcitret. Hanc probi viri libertatem & aliàs licet cernere quàm præclara sit.

Miser fiet profecto quisque seruilis.

Quid enim miserius quàm ne sui quidem esse compotem? atqui sapiens felix est, virtutis summariū circumferēs, in quo sita sunt

omnia, vt necessariò cõsequatur virum bonũ esse liberum. præterea dei amicos nõne liberos fatebimur: nisi fortè regnũ amicis non modo libertatem, verũ & imperij societatem cõcedimus simul administrantibus rempublicam: caelesti verò numini charis seruitutem exprobrabimus: qui amatores dei redamatiq; iusto fauore honoratur ab incorrupto eius iudicio, suntq; poetarum quoq; testimonio reges regum & rerum domini. At Iudæorum legislator audet quiddam maius dicere, vt simplicis meditator philosophiæ, amore dei correptũ, & eius solius cultui deditum, plus quàm hominem pronuncias, videlicet hominum deum non item naturæ, qui honos vni deo debetur patri regiq; rerum omnium. & postea tali priuilegio dignatũ seruum censuimus potius quàm ingenuũ: qui licet ipse non est habendus pro deo, tamẽ vt amicus dei felix est proculdubio. deus enim nec infirmus propugnator est, nec immemor iuris amicitie, cui tutor ipse præsidet, gaudetq; inuocari hoc cognomine. Adhuc, sicut ciuitates dominatum paucorum & tyrannidem ferẽtes seruiunt, oppressq; molesto imperio, contrà quæ legibus parent, degunt libera: non aliter etiã homines, quotquot in iræ, concupiscentiæ, aut cuiuscũq; vitij perturbationisve insidiosæ potestatem deneniunt, omnes seruitutẽ seruiunt: sicut ediuerso liberi sunt quotquot viuunt sub legibus. est autẽ vera lex, recta ratio, non huius aut illius mortalis institutũ in tabellis chartulisve scriptũ inanĩ mis, sed immortalis ipsa stilo nature sempiternè in mēte immortalis exarata. Proinde miranda est hebetudo multorũ, tam manifestas rerum proprietates non considerantium: qui maximis populis Atheniensib; Lacedæmonioq; aiunt ad libertatem sufficere leges latas à Solone Lycurgoq; quarum præscripta obseruatur ab his ciuitatibus. viris autem sapientibus negant satis esse dicta rationis, ex qua ceu fonte leges nascuntur, liberum facturæ omnem qui aduersus eius imperata interditaq; non est contumax. Est autem manifestum libertatis indicium, præter dicta superius, æquum ius differendi de republica, quod omnibus liberis hominibus & probis est mutuum. quamobrem laudantur illi senarij, vt consoni philosophorum sententiæ:

Cum lege seruus nullam habet commercium. rursus alius

Es seruus, & rationis expertus natus es.

Quemadmodũ igitur de musica ex æquo licet differere peritis eius artis omnib; & de grãmatica geometriæve grãmaticis geometris: ita de vita rectè instituenda peritis rerũ ciuiliũ, circa quas

quas hominum vita versatur quotidie. Domini autẽ sunt omnes periti rerũ talium, sicut etiam naturæ totius, & inter hos multi liberi. ergo hi quoq; quibus est ius loqui de reb; huiusmodi. vnde sequitur, neminẽ probum seruire, sed esse omnes liberos. quo argumẽto etiã insipientẽ seruum esse colligitur. sicut enim amicus non est vis ex æquo disputare cum musicis, nec illiteratis cum literatoribus, & in vniuersum expertis artis cum artificibus: ita lex ad vitam instituendam pertinẽs nõ sinit de hac loqui peritos imperitosq; sine discrimine. vt liberis omnibus ex æquo ius loquẽdi conceditur, inter quos probi nonnulli: & nulli minus sciũt vitam instituere quàm mali, sicut nulli melius quàm sapiẽtes: ergo nemo malus liber est, sed omnes seruiũt. Zeno quoq; cũ ceteris virtutis admiratoribus fortiter pronũciat, non oportere malos viros cum probis contendere. ait enim: An non plorabit malus si bono aduersabitur? Ergo nullũ ius sinit malũ probo contradicere. Nec me latet fore qui subsannent hanc meã sententiam, & arrogantem insensatũq; iudicẽ, verũ isti si risu canillisq; sedatis voluerint penitus totam rem introspicere, sciẽt nõ alia de causa quenquam ploraturum citius, quàm si sapientis monita contempserit. nam pecuniarum iactura, ignominia, exiliũ, verbera, similesq; iniuriæ, nõ sunt conferendæ cũ vitijs, & cæteris calamitatibus quas vitia secum afferunt. at vulgus non animaduertẽtes quàm perniciofa sit animis rationis cæcitas, rãtummodo externis angitur infortunijs, quandoqui lẽ caret iudicio. quod si possent visum recipere, cõspicati tot insipientiæ decipulas, tot dana accepta per ignauiam, debaccationẽq; luxuriæ, iniquitatẽq; iniusticiẽ summæ felicitatis amissæ iacturã deplorarẽt seriò, nec vllã in tanta calamitate consolationẽ admitterẽt. Cæterũ illa Zenonis sententia tantumquã fonte hausta videtur ex Iudæorũ legibus in quibus narratur de duobus fratribus, altero frugi, altero luxu perdito, quod communis amborũ pater miseratus eum qui à virtute descuerat, precatur ei vt fratri seruiat, seruitutem quæ videtur malum maximum, existimãs rem insipienti vtilissimam: ne si relinqueretur in sua potestate, prolaberetur in omnem licentiã, sed potioris curam emẽdatis moribus in melius proficeret. Hęc ad confirmationem rei qua de quaeritur, mihi sanẽ sufficerent. sed quoniã medici solent varijs morbis adhibere varia remedia, necessarium duco istis vt videntur paradoxis propositionibus propter nouitatem alias insuper probationes apponere. quidam enim vix continuatis argumentationibus conuicti errorem suum agnoscunt. Rectè

Recte igitur vulgò dici audimus. eū qui prudenter agit, bene agere omnia: quisquis autem recte agit omnia, peccatum, reprehensionem, culpam, multam euadit. itaq; licet ei quidlibet agere, & quomodolibet viuere. at bonus vir prudenter agit omnia: solus ergo liber est. quid nūcūm nec cogi possit nec verari. ergo nemo bonus seruus est. liquet autē quòd nec cogi nec verari possit. vetatur enim qui à concupitis rebus cohibitus arceatur. at sapiens cupit virtutem, quā non potiri non potest. quòd si non cogitur, certe sua sponte agit. actiones verò aut bonae à virtute proficiuntur, aut malae à vitio, aut indifferentes sunt & mediae. quae ad virtutem attinent, non coactus agit sed volens. cūm virtute enim coniuncta sunt facta eius omnia. quicquid autem vitiosum est, vt fugiendum ne in somnis quidem attingit. idem credibile videtur & de indifferentibus. circa quae animus pendet tanquam in aequilibrio, doctus nec trahi ab eis vt pondus habētibus, nec eis offendit vt auersandis. Vnde satis apparet nihil inuitum coactumq; facere. quòd si seruus esset, cogeretur vtq; ergo liber erit quisquis bonus est. Quoniam autem quidam inuoluti argumentationes tales non intelligunt, quibus in vniuersum de rebus decernitur, solent percontari, ecquando fuerunt viri quales fingitis, aut vbi reperiuntur respondere licet, nulli seculo defuisse viros virtute praestantes, qui freti ope dei solius, & iuxta rectum naturae ius viuentes, non modo ipsi fuerint liberi, verum etiā familiares suos repleuerunt ingenuo generosoque spiritu: & sunt nunc quoque imagines quaedam viuae expressae ad illorum sapientum effigiem quamuis enim aduersarij fateantur se carere libertate huiusmodi, pertractos in seruitutem ab imprudentia vitijq; ceteris, non statim id existimandum est de vniuerso hominum genere. quòd si non videmus prodire horum agmina, nil mirum. primum quia quae pulchra, ea rara sunt. deinde quia semoti à turba domesticorum vacant naturae contemplationibus, cupientes quidem si quomodo queant, vitam ciuium corrigere: virtus enim libenter prodest publicè omnibus: sed videntes id onus suas vires excedere, propter absurdos mores receptos in ciuitatibus, & morbos animi auctos vitiorum consuetudine, resiliunt ne velut torrentis impetu transuersi abripiantur. Nos verò si qua cura esset mutationis in melius, deberemus vestigare latebras eorum, & orare suppliciter, vt offeratam vitam nostram ad mitiorem statum reducant, & pro bello ac seruitute pacem inducant. libertatemque huius comitem. nunc pecuniae causa scrutamur intima quaque;

mus

mus terrae venas duras & refractarias: metallarij puteos fodiunt in planis atque montanis, quarendo aurum, argentum, cuprum, ferrum, ceteras species. Vanitas fastum colens pro numine profunda maris penetrat, querens varia lapillorum preciosorum genera, vel saxis latentibus adnata vel ostreis, & ob hoc ipsum preciosa, quantum oculi delicijs ac luxu corrupti iudicant. at prudentiae, temperantiae, fortitudinis, iusticiaeque causa nemo perigrinatur, ne in peruijs quidem regionibus & hospitalibus: nemo enauiat maria, naucleris alioqui patientia per totum annum vltro citroque cursitantibus. Quamuis non habemus opus virtutem in longinquas aut transmarinas regiones petere, cuius radices author naturae in proximo deposuit, sicut ille sapiens Iudaeorum legislator testatur diceas: In ore tuo, in corde tuo, in manibus tuis. subinuens dicta facta consiliaque, quae omnia cultura indigent, ergo qui labori praefert ocium, non solum germinibus officium, sed & radices ipsas exsiccano interimunt. contra qui ocium vt noxium fugientes, ad laborem se applicant, velut generotarum plantarum cultores, continua cura praecellens virtutum stirpes educunt in aethera. immortales virentesque perpetuo. ferentes felicitatis fructum nunquam interitum: quandoquidem iuxta quorundam opinionem non tam felicitatem afferunt, quam ipsae sunt felicitas, & vt Moses vocare solet composito vocabulo εὐκαιρία, quasi dicas frugem solidam. siquidem terrestres plantae interdum nullum fructum suo cultori afferunt, at quae inferuntur in anima, totae quantae sunt in fructus abeunt, prudentiae, iusticiae, fortitudinis, temperantiae. Cū igitur tales occasiones vltro nobis se praebeant, non puderet querelari quasi negata sic hominum generi sapientia: quam poteramus ceu scintillam in fomite fumante redaccendere. nos verò vbi res diligentiam postulat ad nos proprie pertinet, segnes & supini sumus, corrumpimus virtutum seminaria: quae autem fugienda sunt desideramus & requirimus. propterea diuitem, illustrem, voluptarium, terra mariq; plena sunt omnia. prudētum autem, iustorum, proborum exiguis numerus. pauca verò sunt quidem rara, tamē reperiuntur, attestante Gracia simul & barbaria. nam in illa septem meriti sunt cognomen sapientiae, quamuis alij quoque praecesserunt eos aut secuti sunt: illorum memoriam verustas obliterauit, recentiores non fuerunt in precio apud sui seculi homines, ideo minus inclaruerunt. at in barbarico solo frequentior numerus celebratur eorum quibus egregia dicta factaque pepererunt

ram

tam insignem gloriam: quales apud Persas magi naturæ scrutatores præ veritatis cognoscendæ studio, qui per ocium diuinas virtutes contemplantur clarius, & alios eisdem initiant mysterijs apud Indos gymnosophistæ, qui cum naturali moralem coniungunt philosophiâ, honestatis probitatisque amorem tota vita præ se ferendo. nec Palæstinæ Syriæque deest hoc genus hominum virtutem sectantium, cuius regionis non paruum partem populosa Iudeorum gens incolit. in his quidam nominantur Essæi, circiter quatuor milia, à sanctitate dicti, quia summa religione deo seruiunt, non mactando victimas, sed suas scripturarum mentes componendo ad sanctimoniam. hi viciatim habitant, vrbes fugiunt, propter familiaria ciuibz earum vitia, gnati non minus periculi esse ab eorum cōiuctu quàm ab æris intemperie pestifera, propter cōtagium incurabile: viuuntque partim ex agricultura, partim ex opificijs in pace florentibus, benefici erga suos & proximos, nullam cōdentes pecuniam, nec parantes ampli redditus latifundia, sed quotidianis necessitatibus quærentes remediū, nam pene soli hominum degunt sine prædijs, sine pecunijs, & propter vitæ institutum diuites habentur magis quàm ob rerū copiam, frugalitatem non vana existimatione ducentes esse quæstū maximum. tela, iacula, gladios, galeas, thoraces, scuta, nemo apud eos fabricat, sicut nec arma cætera, nec machinas, aut aliud quicquid bello vtiliter: imò ne ea quidē studia reperias ibi, quibus in pace facile abutuntur homines. negotiatores, institores, naucleros ne in somnis quidem viderunt, subtrahēdo materiā auariciæ. nemo ex illis seruit, omnes liberi ministrant sibi inuicem: dominationem damnat vt iniustam atque impiam, repugnātem iuri naturæ, quæ omnes ex æquo genuit educavitque tanquam mater germanos fratres re vera, non solo nomine. eam cognationem labefactam conuulsamque insidijs auariciæ, huius opera inductam pro familiaritate ab alienationem animi, & odium pro beneuolentiâ philosophiæ partem ratiocinatoriam, vt parādæ virtuti non necessariam, relinquunt verborum captatoribus: eam verò quæ naturam scrutatur, disputatoribus, vt humano captu sublimiorem, nisi quatenus de creatore mundi & eius creatione differit. in sola morali se exercēt sub pedotribis legibus patrijs, quas non potest concipere humanus animus absque afflatu numinis. has ediscunt & alio tempore, sed præcipuè recurrente die septimo, quem sacratum existimant, ferianturque tunc ab omnibus alijs negotijs. quoties sacras ædes, quas synagogas vocant, adeunt, pro

pro ætatis ordine iuniores ad seniorum pedes confidunt, & ad audiendum se componunt. ibi alius ex libro prælegit, alius quispian vnus è peritioribus accedens, quæ obscura sunt, explicat. nam pleraque per figuras more veterum philosophorum eis sunt tradita. discunt autem sanctitatem, iusticiam curam rei vel domesticæ vel publicæ, verorum bonorum malorumque sciētiā atque rerum indifferentiū insuper, quid expetendum, quid contrā fugiendum, quæ triplici regula examinant, amore dei, & virtutis, & hominum pietatis erga deum argumenta præ se ferunt plurima, castitatem in tota vita perpetuam, à iureiurando mendaciisque abstinentiam, & quod ad deum auctorem bona omnia, malum verò nullum referunt. virtutem quoque sibi esse cordi satis declarāt, dum pecunias, honores, voluptatesque contemnant fortiter, viuuntque continenter in laboribus complexi frugalitatem, simplicitatem, facilitatem, modestiam, legum reuerentiam, constantiam, & id genus cætera. charitatem porro eorum erga homines indicat beneuolentia, mira dictu æquabilitas & omnium rerū societas, de qua non intempestiuū fuerit nunc paucis dicere. Patet eorū sodalitia hominibus etiā aduenis idem institutū seruantibus. omnibz vnū est propriarium, vnde vestitus & mensa cōmunis sumitur. nam contuberniū victusque ac mensæ societas apud alios laudatur magis quàm recipitur. nec mirum. quicquid enim lucratur è quotidianis operæ mercedibus, non sibi quisque seruat, sed in mediū conferendo cuiusque volenti fruendi potestatem faciūt. tum si qui valetudinarij nequeūt victum quærere, non negliguntur, paratum habentes è publico infirmitati subsidium, quam securè sustentāt ex cōmuni copia. Senioribus iuniores debitam curam, honorem, reuerentiā exhibēt tanquam germani filij, labantem eorū ætatem falcientes modis omnibus tam cōsilijs quàm ministerijs. Tales virtutis athletas reddit philosophia absque omnibus curiosis & ambitiosis Græcorū vocabulis, exercens eos in laude dignis actionibus, quibus certa perpetuāque libertas cōstabilitur. id compertū est in multis & varijs temporum difficultatibus, sub tyrannide potentiorū diuersis prædictorum ingenijs. ex quibus alij conati feroces bestias immanitate superare, nullā omiserūt crudelitatis speciē, gregatim mactādo subditos, aut laniorū more viuos frustatim cōcidendo: nec prius finis fuit quàm in easdem calamitates incidere vindicāte diuina prouidentia. alij verò suā rabiē celantes diuerso maliciæ genere, acerbis clades dederunt, placido sermone susurrisque clancularijs dissimu

disimulantes odium, canum maleficorum more blandiendo, moxq; insigendo morsus insanabiles, ut opidatim monumenta impietatis suae relinquerant ad perpetuam afflictionum memoriam. nemo tamen vel e crudelibus illis, vel ex alteris fucatis ac subdolis, valuit modo dictos coetus Essæorum siue sanctorum in culpam inducere, sed omnes discesserunt victi virtute horum virorum, laudantes eos ut liberos ciues & suo iure viuentes accepto à natura, prædicantesq; illorum sodalicia, societatemq; inenarrabilem, in qua exemplum felicitis & perfectæ vitæ videre liceat, sed quoniâ sunt qui putant perfectas virtutes non cadere in multitudinem, verum eas tantummodo quæ subolescunt etiamnum augenturq; testes citabo vitas singulares bonorum virorum, libertatis indicia manifestissima. Calanus erat Indus genere vni gymnosophistarum, is patientissimus omnium eius seculi hominum habitus seu indigenarum seu exterorum, quod rarissimum est in admiratione fuit apud reges etiam hostium ob virtutem coniunctam cum eruditione. proinde Alexâder Macedo volens ostentare Græciæ barbarorum sapientiam, & exhibere aliquod eius specimē, primò hortatus est Calanum proficisceretur secum paraturus magnam gloriam in tota Europa simul & Asia. quod cum non impetraret, ait inuitum id facturum, tum ille valde appositè generoseq;: Et quid magnum Græcis ostēdes Alexander, si potes me cogere ut quæ nolo faciâ? Quid hac voce & hac mente liberius? nisi quod hoc dictum liberiore facto confirmauit, reliquitq; sempiternam constâtis in libertate ingenij memoriam, ut literæ ad regē missæ indicât. CALANVS ALEXANDRO. Amici tibi suadent ut cogas Indorum philosophos, ne per somnum quidem conspicati nostras res & nostra negocia, corpora de loco ad locum transferes, animis inuitis nullam vim inferes, nihilo magis quàm si lateres & ligna cogas vocē mittere. Ignis corporibus viuus maximos dolores excitat nō sine perniciē, hūc tamen nos despiciamus dum viuui comburimur, nullus rex, nullus princeps potest efficere ut quicquam agamus præter animi sententiam. non sumus Græcorum philosophorum similes, qui diu meditatas orationes recitant in celebritatum conuentibus, sed res à verbis apud nos non discrepant. breui momento & beatitatem & libertatem adipiscimur. Talibus sententijs nōne decet illud Zenonium succinere: Facilius esse vitem inflatum mergere: quàm quemuis virum probum inuitum ad aliquid agendum cogere. nam inuictus animus, rationis rectæ placitis confirma-

confirma

confirmatus, cedit nemini. Extant de hac bonorum virorum libertate multa poetarum & historicorum testimonia: quorum sententijs Græci simul & Barbari penè ab ipsis incunabulis innutriti proficiunt in bonis moribus, quicquid vitiorum ex mala educatione aut deprauata victus ratione contraxit anima, recudendo in melius. Vide quid apud Euripidem loquatur Hercules:

Combure carnem hanc, concrema repleto te

Meo cruore, nam prius vel sidera

Terram subibunt, terra vel scandet polum,

Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Reuera enim seruilis est adulatio simulatioq;e, quoties à mente verba dissident. Cæterum ingenuè sine fūco è sincera conscientia liberam sententiam depromere decet generosos animos. Rursum is ipse vir probus, vide ut ne sub hasta quidem inter venalia mancipia seruus sibi videtur, stupefaciēs spectatores, quasi non solum ingenuus, sed & emptori suo dominaturus. Mercurius enim rogatus de hoc ipso an malus sit, responder:

Non vilis est: contrâq; prorsus est graui

Forma, nec abiectus, nec ut serui solent,

Facilis agit: quin splendide vestitus est,

clauaq; dexter. Nemo vult domi suæ

Seruum, seipso qui fiet præstantior.

At te vel aspectu paucescat quilibet.

Nam plena fers ardentis ignis lumina,

Qualis leonem taurus aggredi parat.

Deinde subiungit mores eius cuius inculcat silentium, parere namque non feres,

Nec subici, sed imperare cogitas,

Idem mox emptus à Syleo missusq;e ad opus rusticum, re ipsa declarauit satis quantum à seruili abesset ingenio. nam opimo tauro Ioui mactato prætextu festi epulatus est: haustaq;e meri magna vi decoquebat id cubans. Tum superuenienti Syleo graui ter ferenti rerum iacturam & serui socordiam contemnētis dominum, nihil mutato frontis colore, nec ob perpetrata demissior, confidenter dicit:

Accumbe, potemus, mei periculum

Sic protinus fac, proderit res hæc tibi.

Seruūmne hunc dicemus an herum domini, qui seipsum manumittens, hero insuper imperitat, & nō obsequenti intentat verbera: quod si quiriretur, vult eum vnâ cum opitulanti per-

dere. Nugas igitur agit qui emptionis instrumentum siue cautionem per notarium curat fieri, quando empticij nolunt ita se obligari freri viribus, potioribus quàm sint literatæ chartulæ, & tineis sitivæ corruptenda, aut certè ab iniuria diuturni temporis. Sed negabit aliquis adducendas ad nostræ sententiæ confirmationem virtutes heroum, videlicet supra naturam humanam politas & cæli æmulas, propter genus mixtum è mortali & immortali semine, ut meritò semidei vocentur, prævalente immortalis genitura, ne cui mirum videatur hos vindicias secundum servitutem contemnere. Esto, quid Anaxarchus & Zeno Eleates, num hi quoque sunt heroes dijs geniti? attamen à tyrannis & suapte natura sauis, & tum aduersum se iritatis exercitati tormentis inauditis antea, sic ea contempserunt quasi aut alienis aut etiam ipsorum inimicorum adhiberentur corporibus. nam olim assuefecerant animum, ex quo eum ad disciplinas applicuerant, ut semorus à perturbationibus aspiraret ad scientiam & sapientiam: & quasi demigrassent è corpore, in prudentiæ fortitudinisque agebant contubernio, virtutumque cæterarum. Itaque alter sublimis pendens & distensus, ut arcanum quoddam proderet, ignis ferique vim superauit: præcisæque mordicus lingua, in tortorem suum eam expuit, ne vlla vox inuito extorqueretur. alter verò stupenda verba protulit: Tunde Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non potes. Hac confidens audacia heroicam generositatem longè à tergo reliquit: quandoquidem alteris decus traditum est à maioribus, citra omnem ipsorum operam: alteri sua sponte subeuntes laborem in virtutis studio, sedulo quærunť immortalitatem. & videre memini pancratiastas tanta obstinatione ad victoriam tendere, ut lassato corpore sola animositate persisterent in certamine: quod assueti contemnere terricula, usque ad vitæ finem durarent intrepidique cum ita se habeant, putamus eos qui corporis robur exercendo confirmant, metum mortis calcare spe victoriæ, aut ne victorem aspiciant: eos verò qui exercent mentem suam inuisibilem, quæ verè homo est domicilium hoc sensibile circumferens, & verbis philosophiam, factis virtutem excolunt, grauatim morituros pro libertate, ut libero spiritu fatalem viam pertransiant: fertur in quodam sacro certamine athletas duos robore pari præditos, non prius destitisse ab inferendis excipientibusque, quàm vterque expiraret in vestigio. Dicat aliquis tali culpam: Ah miser, virtus te perdet tua. Sed iuuat gloriose pro

apio

apio frondè oleastri certantem occubere. at sapientem multo magis pro tuenda libertate, quam solam, si verum facendum est, animus desiderat, ut agnatà non asciticiam, qua resèta tota hominis compages dissoluitur. Celebratur Laconis pueri, quo in genere præcipuū est virtutis studium, mira quædam ingenuitas. Captiuus enim abductus à quodam Antigoni milite, liberalia quidem non recusauit ministeria, seruilis verò negauit se exhibiturum, quod abhorreret à seruitio. atqui nondū per aratem legibus Lycurgi potuerat institui, quas vix degustauerat: tamen præsentis vitæ violentam mortem prætulit ut feliciorem, & desperata redemptione libens sibi met manus intulit. Narrat Macedones etiam Dardanas mulieres, quæ seruitutem credebant miseriam turpissimā, suos pueros quos in vlnis baiulabant proiecisse in fluminis gurgitem, acclamando, Vos certè non seruietis, sed priusquam infelicem vitæ cursum aggrediamini, salua libertate compendiarium atque necessariam viam decurretis vltimam. Polyxenam quoque tragicus Euripides inducit contempta morte curam libertatis genere, dum sic loquitur:

*Desungor vltro nemo tangat corpus hoc:**Præbebo collum fortiter: liceat mori**Me liberam.*

Ergo cū pueri ac mulierculæ, illi ætate, hæ sexu fragiles, natiuo libertatis amore teneantur, aded ut ne hanc amittant, ad mortē tanquam ad immortalitatē properent: credimus viros merè sapientes non hoc ipso esse liberos, fruique sincera felicitate dum virtutes secum circumferunt, quas nulla importuna vis potest eis eripere, quippe quæ perpetuum regnū suis cultoribus conciliant: quin & integros populos accepimus pro libertate fideque erga defunctos principes bene meritos, vltro subiisse perniciem, sicut Xanthios recenti adhuc memoria. Cū enim vnus è coniuratis in Iulium Cæsare Brutus eos obsedisset, odio non tam partium quàm ipsius ducis, qui amicū & imperatorem suum interemerat, repugnauerunt pro viribus, donec eos paulatim deficeret. postremo in totum his exhausti, concluderunt suæ quisque domi uxores, parentes, liberos, atque ita mactarunt, congestisque in acervos ignem subdiderunt, & seipsos insuper iugularunt, ut fatali necessitati salua libertate magnanimitatēque satisfacerent. Sic illi acerbiter tyrannicam fugiendo prætulērunt gloriosam mortem vitæ coniunctæ cū ignominia. qui autē seruati sunt fortunæ beneficio, patientia se munierūt, imitari animositatē Heraculis. nā & ille imperatis Eurysthei non succubuit. Proinde Cy-

aa 2

nicus

nicus Diogenes tam vasto fuit animo, ut cum ei capto latrone maligne cibum praeberent, nec praesenti fortuna, nec illorum immanitate deteritus diceret, iniquissimum esse cum porcelli agni que venales saginentur diligentius, hominem praestantissimum animal inedia macerari, quasi hoc pacto non redderetur vilior. itaque accepto quantum sat erat, cum iam esset vendendus inter ceteros, sedit & prandebat bono animo, impartiens etiam proximis: cumque unus ex his valde mortuus cunctanter sumeret: Desine, inquit, tristari, & vtere praesentibus.

Nec formosa cibum Niobe non sumpsit, & eius

Pignora sub tectis letho bis sena iacebant,

Sex nata, totidem pubenti corpore nati.

Et cum ei licitatores illuderent iuveniliter, percontando quid sciret, respondit, Praesse hominibus. Qua voce prodebat ingenuus, generosum verique regium animus. tandem & ipse ad iocos est verus ex more suo, conseruis demisso vultu mcerentibus. cum igitur inter licitatores animaduertisset quendam effeminatum quantum ex aspectu apparebat, accedens inquit: Tu me emito, viro enim opus habere videris. Sic ille pudens cauius, quod non esse vanus erat sibi conscius, in turbam se abdidit, ceteris audace coniectorem, sed veridicum, stupentibus. Huncine seruus appellabimus, ac non potius liberum, imo etiam summo dignum magistratu atque imperio: huius in dicendo libertatis emulus fuit Chareas quidam, vir eruditus, habitabat Alexandria: cui cum aliquando iratus Ptolemaeus minaretur non mediocriter, ille suam libertatem non minoris faciens quam potentiam regiam, respondit: Aegyptijs impera, ego te tuamque iram nil moror. habent enim regum quiddam generosa anima, quarum splendor nec fortuna obscurat iniuria, quod decet opponi amplis dignitatibus, ad retinendam libens dictis superbiam. Fertur cum Theodorus cognomento Impius Athenis profugus venisset ad Lyfimachum, & quidam ex optimatibus eam fugam exprobrasset, simulque fugam causam, quod negaret deos, & iuventutem corruperet, respondisse: Non profugi, sed idem mihi accidit quod Herculi. nam & ille ab Argonautis fuit expositus, non ob crimen ullum, sed quod vel solus esset iustum onus navis, & ceteri vectores vererentur ne prae gravata subsideret: ita ego quoque migravi propter magnanimitatem, quam cum Atheniensium rectores non valerent assequi, invidere maluerunt. cumque Lyfimachus amplius rogasset, nam & e patria excidisset per invidiam civium, respondisse: Nequa

quaquam, sed propter excellentiam ingenij, quod non capiebat patria. sicut enim Semele Baccho gravida cum non potuisset perferre vterum, Iupiter eam miseratus abortivum ambussit, & inter deos retulit: sic cum patria mea minor esset quam ut caperet philosophum, bonus quispiam siue deus siue genius Athenas in locum fortunatiorem commodioremque me transtulit. ad hanc sapientum libertatem, sicut & ad cetera bona hominum, videmus aspirare quaedam animalia. certe gallinaei tam audacter certe solent, ut non animositate vincantur sed viribus. quod intelligens Miltiades imperator Atheniensium, quando rex Persarum excito Asiae robore tam multa milia traiecit in Europam, quasi ad primum clamorem oppressurus Graeciam, convocatis in panathenaicum conventum socijs pugnares ostendit has alites, ratus hoc spectaculum maiorem vim habiturum ad permovendos quam orationem, nec eum fefellit sua opinio. spectata enim in brutis patientia pertinacique contentione, usque ad necem pugnantibus inuicto pectore, correptis armis eam expeditionem susceperunt, quasi debellaturi cum ingenti strage hostium, contemptis mortibus & vulneribus, ut saltem insepelirentur libero solo patriae. nihil enim aequum ad rem gnauiter gerendam excitat, ac deteriorum victoria maior quam sperari poterat. ceterum solennis gallorum gallinaceorum certaminis etiam Ioni poeta tragicus meminit his versibus:

Nec iam corpore, utroque & oculo

ictibus obtuso ille fastidit,

Robore sed labente gemit,

Et vivum servare recusat.

& putamus viros sapientes non libentissimè servituti praelatos interitum: aut aequum censemus iuventutem magnanimam in virtutis certamine cedere gallinaeis, ut vix secundum gradum obtineat: atqui ne illud quidem quisquam ignorat, qui modo leuiter literas attigit, libertatem esse rem egregiam, sicut ediuerso servitutem longe turpissimam: & quod pulchra bonos deceant, malos vero turpia. unde colligitur euidentissimè, neque probum quenquam servum esse, licet innumeri tabulas de huius possessione proferant: neque insipientem ullum esse liberum, etiam si Croesus sit aut Midas aut magnus rex. ceterum de celebrata libertatis pulchritudine, servitutis vero execrabili turpitudine, testimonia multa extant civitatum & gentium quarum consecratae sunt origines, & quas metiri nefas est. senatus enim

& conciones habentur penè quotidie, nulla magis de causa quàm ob tuendam præsentem libertatem, aut recipiendâ si iam perijt. Græci barbariq; conflantur bellis continuis, quid aliud volentes quàm seruitutem effugere, libertatem acquirere? Ideo centuriones, tribuni & imperatores ipsi nullam cohortationem habent efficaciorē in prælijs quàm Este viri, libertas agitur, quæ nihil hominibus optabilius, ut quæ sit fons felicitatum cunctarum, priuatarum etiam, quapropter Athenienses me iudice acutissimi hominum (quod enim in oculo pupilla, in anima ratio, hoc Athenæ sunt in Græcia) quando pompam ducunt Eumenidibus, neminem seruum admittunt, sed per ingenuos viros ac fœminas peragunt omnia solennia, & ne eos quidem vulgares, sed inculpatæ vitæ homines. nam & bellaria in id festum parant adolescentes honestissimi, putantque honorificum hoc ministerium. Nuper etiam tragœdis fabulam Euripidis in theatro agentibus, & hos senarios pronuntiantibus:

Nam liberum esse maximum dico bonum:

Quid si quis est pauper, putet se diuitem.

vidi omnes spectatores arrectos in summos digitos præ admiratione, sententiæ laudatæ acclamantes magnis vocibus & ipsum poetam certatim laudantes, qui libertatis vel nomen magni faciat. Quin & Argonautas admiro, qui nullum inter nauales socios receperunt nisi liberum, ingenuorum contenti ministerijs libertati non officientibus, si poetis fidem habere debemus. sed cur non habeamus, cum sint eruditores omnium hominum, instituendo populos, sicut patres proprios liberos. itaque naucleus Iason, vir & natus & educatus liberaliter, amatorque ingenuorum, nauem suam neminem seruum permisit ascendere: quamobrem Aeschylus sic loquitur:

Argus ubi sint sacraligna dicito.

Minis autem quas quidam intentant sapientibus, minimè terre-ri conuenit: sed eludendæ sunt exemplo Antigene tribicinis. aiunt enim cum quidam eiusdem artis æmulus ira commotus ei dixisset: Abi, emam te pro mancipio: eum respondisse: Tum ego te docebo tibijs canere. Ergo & vir probus contumelioso & gerenti se heriliter, potest dicere, docendus es sobrietatem atque temperantiam. exilium verò minanti respondebit: Omne solum forti patria. item territanti multa pecuniaria: Mihi mediocri victus sufficit. intentanti mortem ac verbera: Nil istis terriculis moueor, nec sum inferior pugilibus, qui cum tenuem modo ha-

beant

beant virtutis imaginem præ oculis, & corporis tantū habitu-
dine polleant, utriq; perferunt fortiter. animus enim rector mei
corporis ita cōfirmatus est fortitudine, ut quemuis dolorē supe-
rare queat. cauendū igitur nequis talem ferā capiat, non robore
solo verū & aspectu ipso formidabilem, & præ se ferentem quàm
non sit despicibilis, sæpe asyla hanc securitatem præstant suppli-
cibus eò confugientibus, ut ex æquo liceat eis contendere cum
aduersarijs: & qui per successionem in proauita vel antiquiore
seruitute inueterauerūt, quando ad aras sedent habitu supplicū
magna linguæ libertate vtuntur. nec desunt qui non tantū heris
ex æquo respōsant, sed ut in causa meliore suum ius tuerentur for-
titer. at quos sua redarguit conscientia, etiam si præclaris natali-
bus fulgeant, suo pre ingenio se gerunt seruiliter. illi contrā qui
corpori nō timent freti asylo: ū priuilegio, miram animi liber-
tatem exerunt, quem solū deus creauit extra seruitutis aleam. &
quis est tam insipiens ut credat loca conferre fiduciam, atque in
dicendo audaciam, virtutem verò qua deo similes reddimur, nō
valere tantundem existimet, per quam & locis & ratione præ-
ditis mentibus accedit sanctitas ac religio? atqui asylis sua secu-
ritas non semper manet inuiolabilis, vel arte mulierum corru-
ptarum muneribus, fauoreq; captorum talibus illecebris, vel li-
berorum negligentia, suos inde abstrahi sustinentium. at virtus
velut arx munitissima, cōtemnit omnes machinas quibus emi-
nus impetitur. huius robore quisquis se communiit, potest con-
fidenter dicere: alij facile sunt expugnabiles:

Ast ego meipsum solvere, imperareq;

Novi mihi: virtute namq; metior

Omnia.

Hoc est quod de Biante Prieneſi fertur, qui appellatus à Cræſo
contēptim & minaciter, iussit eū cepas edere, fletū civiliter sub-
indicans, quandoquidē harū esus ciet lacrymas: adeo sapiētes ar-
bitrabātur nihil esse æquē regiū ac virtutem, cuius instituta per
totam vitam sequuntur: imperatis alioquin non terrentur: quo
factum est ut omnes vafri ambiguaq; fidei homines vulgò no-
minentur illiberales & parum ingenui. inde illud:

Erectum serule caput vidisse nefas est.

Semper id obliquum colla retorta gerit.

Quod enim tortum est degeneres mores arguit, sicut erectus
habitus apertos & minimè fucatos, quando dicta cum cogitatis
consonant. Illi ridendi sunt qui manumissi à dominis putant se
factos

factos liberos sunt enim famuli, quamvis meliore cōditione. serui autem & verberones sunt omnes quotquot non hominibus, quod leuius est, sed rebus vilissimis, mero, holeribus, seminibus, alijsq; coquorum ac cupediatorum curiositatibus in gratiā ventris dant operam. Quapropter Diogenes conspicatus quēdam liberum iactantē se hac noua felicitate, fauoremq; gratulantium, miratus est fatuum eorum iudiciū, perinde ac si praconis voce declararetur, seruū aliquē in posterum fore grammaticū aut geometram aut musicū, qui ne in somnis quidem has artes didicisset. nam praconium sicut doctiorem potest reddere neminem, ita nec liberiorē: alioqui maētū felicitate diceretur: sed in seruitutem tantum vindicat. Sublata igitur vana opinione à qua pendet vulgus hominum, veritatem rem sanctissimā complexi, nec libertatem tribuamus his qui se ciues nominant, nec empirijs mancipijs seruitutem obijciamus. sed omīsis natalibus & tabulis & in totū rebus corporeis scrutemur naturam animi. qui si concupiscentijs agitur, aut ab inopia ceruice obtorta trahitur, & ipse seruit, & totum hominem heris innumeris seruire adigit. sin autē in seiciam prudentia, luxum temperantia, formidinē fortitudine, auariciam aequitate superat, imperat etiam, tātum abest vt seruiat. ceterum qui nondum ad harū alteram accesserūt speciem, nec serui omnino nec liberi, quales sunt in prima puericia puri sinceriq; preceptis nutricandi sunt, & ante omnia ceu lacte alendi cibus teneris, scilicet disciplinis encyclicis: mox alimenta solidiora suggerenda sunt, quorū opifex habetur philosophia, vt ad virilē habitudinem firmitatēq; prouecti. ad finē optimū perueniāt: quod est secundum naturę ductū viuere iuxta nō Pythij sed Zenonis oraculum.

PHILONIS IVDÆI,
DE VITA CONTEMPLATI-
VA, SIVE SVPPPLICVM VIRTVTIBVS.

POST QVAM de Essais disseruimus, qui vitam actiuam exercent omnibus, aut quod minus inuidiosum dictu est, plerisque felicius: ordo postulat vt deinceps dicamus quæ dicēda sunt de contemplationi deditis, nihil affingendo rei orandæ gratia, sicut poētæ scriptoresq; solent destituti vera honestaq; materia, sed simplicissimē veritatē sectando, quam

Quam vix vlla eloquētia potest assequi. conabimur tamē & operam ei nauabimus pro viribus. non debet enim huiusmodi viro- rum virtus eximia causam præbere filēij his qui nihil honestum putant tacēdum dissimulandumq;. institutum autem huius philosophiæ mox apparet ex ipsis appellationib. vocātur enim therapeutę therapeutridēsq; hoc est curatores & curatrices, siue cultores & cultrices, vero nomine: vel quia profitentur medicinam prastatiorē ista vulgata per oppida omnia. hæc enim medetur solis corporibus: illa & animas liberat morbis grauib; & aduersus medelas contumacibus, quos inflixerūt voluptates, concupiscentiæ, dolores, timores, auaritiæ, insipientiæ, iniustitiæ, & ceteræ perturbationes, vitiorūq; agmen innumerabile. vel quia didicerunt à natura & è sacris legibus colere illud Ens & bono melius & vno sincerius, & vnitare in generando antiquius, atque vt ita dicam principalius. horum pietati quos tandē merito comparabimus? istosne qui pro dijs venerātur elemēta, terrā, aquam, aërem, ignēq; aliās alijs notata nimiribus: qualia sunt apud Græcos ignis *Ἡφαίστος* & *Ποσειδών*, id est ab accendendo: aër *Ἄνεμος* & *ὕδωρ*, quod in sublime sit elatus: aqua *ὕδωρ*, à potu fortasse: terra *ἡ γῆ*, quod mater videatur omniū stirpium & animalium. Latini Vulcanum, Iunonem, Neptunū, Cererem nominant. Verū ista nomina sophistarum commēta sunt. elementa autem sunt inanimis materia à seipsa immobilis subiecta opifici suo à quo transformatur in omnia qualitarum genera. Sed fortasse illos conferemus qui alias creaturas colunt. solē, lunam, sidera vel fixa vel erratica, aut cælum ipsum vel mundum quantus est. atqui ne hæc quidem ex seipsis habent originem, ab alio quodam opifice tanta arte condita. quid si illos, qui semideos heroas adorāt? id quidem ridiculum fuerit. qui potest idem mortalis esse immortalisq; nequid dicā de horū maculosis natalibus, inuenili plenis lasciuia, quam homines impijs audent affingere beata illi diuināq; potentia, tanquam illa in complexu muliebres insanat, cū sit felicissima & expers affectuum omnium. statuas enim & simulacra memorare quorsum attinet? quorum materia saxū aut truncus est paulo ante informis vexatus fabrorum iniurijs, cuius cognate partes versæ sunt in serias & pelluuiā ceteraq; vasa sordida adhibenda secretis vsibus. multo verò magis silenda sunt Aegyptiorum numina, qui bruta colunt non solum mansueta sed & leuissima, consecrando quæcunq; sub luna sunt. Ileonem è terrestribus immanissimū, crocodilū ex aquaticis,

miluium ē volucris & ibim domesticā. hęc quamvis vidēt quibus nascantur originibus, quibus alimētis sustentētur, quā sit infatiabilia plenāq; excrementorū fordibus, venefica etiā & humanæ carnis auida, varijs morbis ac morti deniq; obnoxia, violenta quoq; interdum non modo fatali, adorāt tamen ipsi mites immitia incicrabiliāq; rationales bruta, deo cognati vix conferenda cum bestijs, naturaliter subiecta ipsi principes ac domini. Verū isti qui nō modo suos sed etiā propinquos inficiūt talibus delirijs, relinquātur morbo suo, priuati visu prætatiſſimo sensu, visu inquam non corporeo, sed quo verum à falsis discernit animus. at illud hominum genus therapeuticum semper in cōtemplatione diuinitatis proficiet, etiā sole hoc sensibili prætérito, nec vnquam suum ordinem deseret tendentem ad felicitatem perfectiſſimam. huic vitæ instituto qui se addicunt, nō ex more aut rogati id faciūt, sed amore correpti rerum celestium, & quā furore diuino perciti, donec ad cōtemplationem illam desideratiſſimam perueniant. deinde prae immortalis beataq; vitæ cupidines, quasi iam hac mortali defuncti, facultates suas relinquūt liberis, aut cognatis, vltro eis possessione cedēdo, atq; etiā focijs & amicis, si cognati desint. oportet enim vt qui perspicaces diuitias adeptus est, cæcas illas relinquat mētibus carcutiētib; Ana xagoram & Democritum celebrant Græci, quod prae amore philosophiæ prædia sua pecori cōpascua reliquerint. probo hos viros contemtores pecuniæ. at quanto prastantiores qui non pecoribus suas possessiones depascendas permiserunt, sed impēderunt ad subleuandam egestatem hominū cognatorū amicorūq; vt egere desinerent. illud enim incōsideratum, ne dicam insanum, factum fuit virorum Græcis laudatorum sapientiæ nomine: hoc verò sobrium & magnæ prudentiæ. quid aliud hostis faceret, excisis arbutis agrōq; vastato redigēs aduersarios ad inopiā, quā quod suis cognatis fecit Democritus, vltro illis cōfiscens pauperiem, non tam malo animo, quā per inconsiderantiā & aliene utilitatis negligentiam. hi certe multo prudentiores & magis suspi-ciendi, vt non minus philosophiæ cupidi, sed prouidi magis quā negligentes: quippe qui sua donare maluerunt quā perdere, quo & sibi prodesſent & alij, dum alios opibus iuuant se philosophiæ studio. nam cura pecuniæ possessionūque affert dispendium temporis, cuius præcipua nos docet partimonia, iuxta illud Hipocratis medici monitum: Vita breuis, ars longa. idem mihi videtur Homerus subinnuere in Iliade circa initia rha-

psodia

psodia decimæ tertie his versibus:

*Myrorum terram aspiciens, quē prelia cordi,**Et facilis victus: siquidem lac pascit equinum**Egregios homines, nullis virtute secundos.*

ac si cura victus parandi sit causa iniusticiæ propter disparitatem: iusticiam verò gignat diuersum studiū, qua nature opulentiā certatur, non cōtenta vulgaribus felicitatibus. Relictis igitur facultatibus & auocamentis omnibus, fugiunt sine respectu fratrum, liberorum, parentum vxorūq; & deserūt numerosas cognationes, societates, amicitias, ipsas deniq; patrias in quibus geniri educatiq; sunt, quandoquidem consuetudo magnum momentū habet ad allectandos animos. demigrant autē non in aliam ciuitatem, sicut serui qui se vendi heris alijs impetrāt, miseri vt qui seruitutem mutant non effugiunt. quæuis enim ciuitas vel optimis ornata legibus, plena est tumultu plurimo, quem nemo sapientiæ sectator sustineat, sed extra mœnia degunt in hortis aut villis solitarijs, amantes solitudinē non hominū odio, sed ad cauendos congressus cum dissimilibus, quos sciunt moribus bonis officere. hoc genus reperitur in multis orbis regionibus, meritō vt absolute probitatis receptum à Græcis atq; barbaris. maximè tamen in Aegypto frequētur per præfecturas singulas, præsertim circum Alexandriam. ex omnibus autem locis optimus quisq; therapeuticarum tanquā in huius generis patriam colonus mittitur in locū quandam aptiſſimum, situm ad stagnum Mariā in tereno colle accliu leniter, tutum simul & laudatum ab aëris tēperie. securitatem enim ei præstant villæ vicij; proximi: aërem verò temperat emissorium stagni exonerātis se in mare, & auræ nunquā non ex alto aspirātes tenuiter, sicut crassiores feruntur è stagno quibus permixtis temperamentū existit saluberrimum. domicilia verò conuenarū sunt admodū frugalia, parata contra æstum tantummodo & frigora, non contigua vt in vrhibus, non enim placet id amantibus solitudinē: nec tamen lōgē remota, quia societate diligunt, vt sibi possint inuicem succurrere contra latronū incurſus fortuitos. singuli autem habent sacras ædículas, quæ semneā vocant siue monasteria, vbi solitarij sanctæ vitæ mysterijs dāt operam, nec cibi potūsve quicquam eō inferunt, aliudve in vsum corporis, sed legem tārū & prophetarum oracula diuinitus prodita, hymnōsq; & quædā alia pietati scientiæq; promouendæ utilia. itaq; perpetuam habent dei memoriā, vt ne in somnis quidem aliud eis obuerſetur quā imagines diuinarū pulchritudinū & sunt

sunt in his qui somniando produnt praeclaras sacrae philosophiae sententias. Quotidie bis precari solent, manè ac sub vespere, oriente sole petentes diem verè felicem, utq; mētes eorum caelesti repleantur lumine: occidente verò, ut anima in totum exonerata sensibus molēq; rerum sensibilibus veritatem vestiget in confistorio domestico. medium verò matutini vespertiniq; temporis interstitium totum meditationi attribuitur. Versantes enim sacra volumina, dant operā philosophiae par manus acceptae a maioribus, scrutando eius allegorias, quoniam sub apertis verbis latere creta secreta naturae coniecturis explicanda probabilibus, habent etiam praeceptorum commentarios, qui huius sectae auctores multa monumēta reliquerūt de allegorijs eiusmodi, ad quorum imitationem posterius se accommodant. itaq; non solum contemplantur, sed etiam cantica hymnosq; in dei laudem componunt vario metrorum carminumq; genere, rhythmis concinnatos in augustiorem ac religiosam speciem, per sex dies seorsum quisq; in suis illis modo dictis monasterijs philosophantur, non progredientes foras, imò ne prospiciētes quidem. septima verò conveniunt in coetum cōmunitatem, & iuxta aetatis ordinē constituunt decenti habitu, manus continentes sub pallio, dextram inter pectus barbāq; sinistram applicatā lateri. tum progressus in medium natu maximus, & dogmatū eius sectae peritissimus, differit vultu ad gravitatem composito, voce moderata, non sine magna prudentia, secus quā oratores aut aetatis nostra philosophi, ostēdentes eloquentia, ut quibus magis cordi sunt exquisitae sententiae diligensq; & accurata harum enarratio, quae non summis insidat auribus, sed per auditum penetret in animū. ibiq; firmiter inhaereat. reliqui omnes auscultant per summum silentium, annutantes oculis tantum aut capite. id cōmune semineum in quod septimo quoq; die conveniunt, septo clauditur duplici, separatis virorum & mulierū coetibus. nam mulieres, quoq; simul auscultat ex more, dumtaxat quae institutū idem sectantur, medius autem paries a solo surgit tribus quatuorve cubitis, in modum loricae, superiora vsq; ad tectum patent: vnde gemina provenit cōmoditas, & quod pudori foeminei sexus cōsultatur, & quod verba doctoris exaudiuntur facile absq; ullis obstaculis quae vocem eius interceptiāt. Tēperantiae tanquam fundamēto in anima iactō virtutes ceteras superstruunt. Nec cibum nec potum quisquam sumit ante solis occasum, quod sapiētiæ studium loci convenire iudicet, tenebris verò curam corporis. ideo totos dies

alteri

alteri, alteri verò exiguam noctis partem tribuunt. nonnulli ex his vix tertio quoq; die famem sentiunt, attenti magis ad disciplinarum scientiā, nec desunt qui prae laute accepti epulo sapientiae copiose praebentis sua placita, perdurant duplum eius temporis, & vix sexto die degustant cibum necessarium, affluere sicut cicada: rore vivere, canticis opinor solantes in ediam. septimum verò diem ut festum sacratūq; honore dignantur eximio, quo post curam animi corpus quoq; reficiunt, sicut iumenta relaxantes laborē continuum. in cibatu utuntur pane simplici, sal vicem supplet obsonij, qui delicatesiores sunt hyssopum pro cōdimento adiiciunt, potum ē fluentis hauriunt, contenti placare dominas a natura mortalibus additas, famē sūrimq; absq; omnibus lenocinijs fruendo rebus sine quibus non licet vivere. edunt igitur ne esuriant, bibunt ne sitiant, saturitatem cauendo ut inimicam animo pariter ac corpori, & quoniam tegminis quoq; duae sunt species, vestis tectūq; de adibus iam dixi, esse in cultas & extēporaneas, factas ad praesentem vsum tantūmodo. in veste autem eadē apparer simplicitas, ad arcēdos calores & frigora, pro pelliceis crassa tunica in hieme, aestate verò exomis aut interula lineae. in vniuersum enim exercent modestiam, ut fontem veritatis, sicut ē fastu mendacium prognatū autumat. profluunt enim ē mendacio variae malorum species, contra ex veritate omnium felicitatum humanarum diuinarumq; copia. Dicam aliquid & de sodalicijs eorum, quoties hilarius conuiuia celebrant, quo magis elucescant collata cum aliorū epulis. Vulgus enim ubi se merito expleuit, ac si non vinum bibisset, sed insaniae poculum ad rationem penitus profligandam ex animo, offensat & canū ferocium more in rabiem vertitur: moxq; coorti se inuicē moribus apperunt, abrodēdo nasos, aurículas, digitos, ceterasq; partes corporis, ut fabula de Cyclope Vlixisq; socijs fidē inueniat: quē poeta solitum ait mandere frustra humanarū carnium, quem tamen immanitate isti lōge superant: nā ille inimicos ratus tractauit hostiliter, isti verò cum familiaribus & amicis, interdū etiam cognatis, cōmuni sali mensēq; adhibitis, cōtra iura hospitalitatis omnia, nihil reueriti sacra libamina quibus cōciliari debuissent, sic cōstistantur tanquā in harena vel pancratio: laudatam illam contentionē quasi monerā deprauantes in deterius, athletis ipsi erummoiores miserioreq;. Reuera enim eos licet appellare miseros. nam illi athletae in stadijs Graecorū interdū captat spectatorum applausus atq; gratiā, expectantes artis ac victoriæ prae-

mium

mium coronam olympicam. at isti adulterini athleratū simi-
noctū in tenebris ebrij debacchātēsq; sine industria malicioſas
artes exercēt in aliorum iniuriā atq; contumeliā: quos si nemo
tanquam præsēs dirimat, maiore licētia ruunt in mutuam perni-
ciem. non minus enim læduntur quā lædūt, vt mentis impotes
præ viuo nimio, quod (sicut inquit Comicus) nō tam alieno ma-
lo bibunt quā proprio. itaque qui modo ad conuiuium vene-
rant amici & integri, paulo post exeūt inimici & mulctati mem-
bris quibusdā, aut certē horum extremitatibus: moxq; alij qua-
runt sibi aduocatos & iudices, alij petunt à chirurgis opē & me-
dicis, qui verò videntur modestiores ceteris, quasi pro mero bi-
bissent succum mandragoræ, incūbunt læuo cubito, & obliqua-
ra ceruice ructātes inter pocula, stertunt altum nihil vidētes au-
diētēsve interim, ac si vnicum gustus sensum haberent, & eum
quidem illiberalissimū. noui quosdā qui hilariiores facti potādo,
prius quā penitus se obruant crebris inuitationibus, iam tum
in crastinum prospiciunt de symbolis, quia putant spem ebrieta-
tis futuræ non mediocriter cōducere ad præsentem læticiā. atq;
ita semper extra domesticos parietes victitāt dissidētēs à paren-
tibus, vxoribus, atq; liberis, patriæ quoq; inimici & sibijps de-
niq; nam vita luxu diffuēs malum affert omnibus. Sed fortasse
probabit aliquis morem hunc conuiuiorū iam vulgo receptum
apud Græcos atq; barbaros, à Romanis inuentū non tam ad hi-
laritatem quā ad ostentationē deliciarū & opulētiæ. triclinia
lectos habēt eburnos aut testudineos, aut præciosioris materiæ,
gemmatos plerōq; stratos auro intertexta purpura, vel alijs flo-
ridis coloribus varijs oculos allicientibus, poculorū etiam vim
magnam, digestorum per suas species. præsto sunt enim cyphi,
calices, phialæ, thericlea, toreumatāq; clarorū artificū, ministran-
tibus formosis mācipijs, nō tam ad præsens ministeriū qualificis,
quā ad exhilarādos aspectu cōiuiis oculos. ex his minores pu-
ri pincernas agunt, grādiore aquam afferunt, loti & niditi, fuca-
tiq; ac cincinnatuli. alunt enim capillitiū, vel omnino intonsi,
vel à frontetātum præfectis in orbē crinibus, tenuissimas candi-
dāsque præcincti tunicas, anteriore parte ad genua demissas, poste-
riore ad poplites, vtrinq; mollibus tenijs astricti cōmissuras tu-
nicæ, propendētibz ad latera sinibus, sic ornati astāt nutus ob-
seruādo, quid quisq; postulet. adsunt & alij adoleſcētes prima læ-
nugine malas vestiti, qui paulo antē amatorū suorū deliciae fue-
rant, curiose docti gratioris momēti ministeria, mera ostēratio
magna

magnæ opulentiæ, vt conuiuæ splendore stupefacti faciliē intelli-
gant à quāto viro quāmq; magnifico sint ad mēsam cōmunem
adhibiti: cum tamen totum hoc negociū vera æstimatione nihil
aliud sit quā stolidus luxus hominis abutentis fortunæ benefi-
cio, sicut testari possunt quibus cōperta sunt talia. huc accedunt
variæ bellatorū, obsoniorum, cōdimentorūq; species, elabo-
ratæ à pistoribus & cupediarijs, quorū est cura non tantū gustui
satisfacere, verū etia oculos exhilarare mundicijs. sic fit vt se-
ptem vel etiam plures mensæ inferātur, plenæ omnium quæ ter-
ra, mare, amnes, ætq; ferunt, selectis suauissimis carnibus terre-
strium, aquaticorū, & volucrum, paratura simul ac cōditura va-
riantribz. ac ne quid prætermittatur naturæ munus, tandē ap-
ponuntur poma nūcēsque dapiliter, seruatis alijs eiusdē generis
ad cōmestrationes quas vocant. dein aliæ patinæ efferūtur vacua-
tæ à conuiuis voracibus, more fulicatū explētibus se in tantum
vt olla etiā arrodat, aliæ cum forde discerpris semetisq; reliquijs.
vbi verò vsq; fauces expleti nil possunt amplius, edēdo lassati ap-
petitu esuriunt, oculos pascēdo carniū opimarum copia, nido-
rem verò exhalantē attrahēdo naribus. postremo his quoq; sen-
sibus saturatis, faciunt mentionem de abitu, egregiē collaudata
cōuiuatoris magnificētia. Sed quorsum attinet ista narrare pro-
lixius, quæ multis moderatioribus displicēt, vt cupiditates accen-
dentia, quas minui præstaret, quis enim sobrius non mallet famē
& sitim, quā in talibus epulis nimiam cibi potusque abundan-
tiam. in Græcia duo conuiuia præcipuē celebrātur, quibus & So-
crates interfuit: alterum in ædibus Calliæ, quando is coronato
Autolico amicis epulum victorale præbuit, alterum in Agatho-
nis: quæ literis mādare dignati sunt moribus ac professione phi-
losophi, Plato & Zenophon. visa sunt enim eis digna memora-
tu, vt essent exemplo posteris, quid & quomodo agendum sit in
conuiuijs. Veruntamen hæc quoque si conferantur cum nostris
contemplatiuæ vitæ sectatoribus, erunt ridicula. habet quidem
suas voluptates vtrumque, sed magis decoras homini quod Ze-
nophon prodidit, nam tibicinæ, mimi, præstigiatores, balatro-
nes, iocis tantum placent scurrilibz ad exhilarandos animos.
Platonium verò penē totum disputationi de amore impēditur,
non illo quo viri in mulieres insanunt, aut hæ in viros, sed quo
viri in masculos ætate tātum minores. nam si quid ibi de amore
venerēq; cælesti dictum videtur elegantius, pro cōdimento mo-
do est additum. ceterum maiorem partē vulgaris & promiscuus
amor

amor occupat, fortitudinem virtutem bello pacēq; vilissimam tollens ē medio, & pro hac morbum muliebri inducens in animas, & homines reddens androgynos, quos oportebat potius omni contentione exerceri ad confirmandum robur tam corporis quā animi. at isti qui pueros transferunt in amicorum habitum & ordinem cum summa ætatis iniuria, ne amatoribus quidem eorum melius consulunt, magnis detrimentis afficiēdo eorum facultates, animos, atq; corpora. necesse est enim vt puero- rum amator animū habeat in suis delicijs, & huc tantum acres intendat oculos, ceteris in rebus tum priuatis tum publicis cæcuriat habetatus cupidinibus, tunc præcipue contabescens quando impos voti frustratur. facultates autem duobus modis decre- scunt, partim per rei familiaris incuriam, partim per sumptus & profusiones quæ sunt in adamati gratiam. huc accedit & maius aliud malū totis populis pestiferum. desolationē enim vrbium & raritatem optimi generis hominū sterilitatēq; meditantur isti, qui more imperitorum agricolarum præteritis aruis campe- stribus & feracibus in aspreta saxosa salebrosa q; sementē faciunt. mox perituram, nec vnquam ad frugem peruenturā. taceo nunc illos fabulosos bicipites, olim concretos vi amatoria, dein dis- iunctos, soluto nexu quo antea cohaeserant. habent hæc nouita- tem quandam & illecebram aurium ac mētium, sed vt superua- canea fastidiūtur à Mosis discipulis, à prima ætate veritati assue- tis, vt decipi nequeant. ergo cum illa celebrata conuiuia tantum nugarum contineant, vt ipsa se coarguant, si quis rem magis spe- ciet quā aliorum præiudiciū, ex aduerso his opponam quæ ex instituto Mosis prophetae agitantur. certis temporibus apud eos qui totam vitam dedicarunt cognitioni naturæ contemplationiq; hi numeros in primis obseruādo post septem hebdomadas ela- psas conuentus suos instaurant, venerati non solum simplicem septenarium, sed & vim eius multiplicem. castam enim sciunt hebdomada & semper virginē. is dies profestus est maximæ festi- uitatis incidētis in numerum quinquagenarium sanctissimum, & nature gratissimum. constantem ex vi rectangularis triangu- li, quod est initium generationis rerum omnium. vbi verò con- uenire candidati & læti cum summa grauitate, ad signum datum à quopiam ephemere iura sic huiusmodi ministros nominant) prius quā discumbant stantes vna serie decentes, sublatisq; ad calum manibus atq; oculis, his quoniam didicerunt spectare cæ- lestia, illis vt pote incorruptis à muneribus & à quæstu illicito, precantur

precatur vt deo placeat id conuiuiū. absolutis precibus seniores discumbunt, ac mox alij pro cuiusq; dignitate. nec enim seniores ex annis æstimaunt, sed quantūlibet grandæuos habent pro pue- ris, si sero institutū hoc cōplexi sunt: honorē verò senectutis tri- buunt his qui exercuerunt se à iuuentute in hac pulcherrima di- uinaq; parte cōtemplatiuæ philosophiæ. Adhibentur mentis for- minæ quoq; anus pleraq; sed virgines, nō coactæ castitatis, sicut apud Græcos quædā sacrificulæ, sed sponte cōtinentes præ amore sapientiæ, cuius studio per totam vitam cōtempserunt volup- tates corporis, nimirū diuinæ non mortalis proles cupidæ, quam solæ deo charæ animæ ex seipsis pariunt. excipientes pro semine intelligibiles patris radios, vt decreta sapientiæ contemplando percipere valeant. discubitus ita distribuitur, vt seorsum viri dextrū latus, seorsum fœminæ sinistrū teneant. quod si quis su- spicatur lectisternia, & si nō sumptuosa, ceterè molliuscula parari hominibus ingenuis & philosophiæ deditis, sciat esse regetes ru- des ē vili cōtexas materia, videlicet ē papyro indigena, sic humi aggestas vt eminendo fulciant cubitos. remittunt enim paululū illam Laconicā disciplinæ duriciā, semper & vbiq; probantes li- beralem frugalitatē, totis viribus auersando voluptatis illece- bras. in ministerio nō vtuntur mancipijs, quandoquidē seruitu- tem cū natura omnino pugnare autumant: nam ea liberos om- nes genuit, sed huius legū cōtēptrix auaricia, fontem malorum inæqualitatem ei preferens, infirmioribus necessitatē imposuit, vt iussu potentiorū facerent. ceterū in hoc sacro cōuiuiō nemo, vt dixi, seruus adest, ministrant ingenui, & sponte quicquid opus est faciunt, iussu nō expectando sed praueniendo alacritate vo- luntaria. non enim quibuscumque ingenuis delegatur id officiū, sed habito delectu ex omni sodalitatē huius iuuentutē, vt quisq; ali- quod præclarū indolis ac virtutis specimen edidit. hi tanquā ger- mani filij libenter & certatim ministrāt haud secus ac parenti- bus publicis, hanc coniunctionē arctiorem ducentes quā san- guinis, quandoquidē rectē sapientibus virtute nihil est antiquius. discincti autē & promissis tunicis accedūt ad ministrandum, vt absit omnis seruilis species ab hoc cōuiuiō. Scio quosdā his au- ditis risuros, duntaxat eos qui deslenda ipsi lamentisq; digna faciunt. Vinū per illos dies non præberur, sed aqua limpidissima, ceteris frigida, calda verò his qui inter seniores tractantur deli- ciatius. mentis pura est à cruentis dapibus. pro cibo panis apponi- tur, sal pro obsonio, & pro cōdimento hyssopus in delicatiorum

gratiā. operantur enim ut sacerdotes sacris abstemijs, tota victus ratione castigata ad eandē frugalitatē. nam vinū habēt pro veneno afferēte dementiā: opiparis autē obsonijs aut irritari concupiscentiā, beluā insaturabilē. hae sunt exordia conuiuij. Dicit aliquis: Quid tum postea quā cōiuiis ordine suo discubentibus adstiterunt ministri decenter parati ad obsequiū, nullāne sequitur cōpotatio? imō silentiū maius quā antea, ita ut ne mutire quidem cuiquā liceat aut respirare vehementius. proponit quispīam quaestione ē sacris literis, aut soluit ab alio propositam, nihil de solutione sollicitus. nec enim capiat laudem argutiarum aut eloquentiā. hoc tantum agit. ut rem diligentius perspiciat, tum perspectā non inuideat minus perspicacibus, sed non minus discendi cupidis. atq; ita immoratur doctrinā, subinde enucleas imprimensq; animis praeclaras sententias. nam expeditā elocutionem, & vna serie continuā, auditorū mens nō valens assequi, a tergo relinquitur, nec satis audita percipit. totum verō auditorū attentū auscultat in vno eodēq; habitu, intelligere se nutu vultuq; indicans. probare verō, hilaritate ac exporrectis frontibus: interdū & dubitare haerēq; moto leniter capite summoq; dexterae digito. Nec minore attentione iuniores qui adstant audiunt. enarrationes autem sacrarū literarū cōstant ex allegorijis. nam hi viri totam legem existimant habere animalis similitudinem, quod praecepta corpus referant, animā verō sententiā retransiōres sub velamine verborū abdūc, in quibus rationalis anima egregiē seipsam cōtemplatur tanquā in speculo, sub his ipsis verbis miram sententiarū pulchritudinē cōspiciens, & explicās ē figurarū inuolucris, atq; ita penitiorem intellectū in lucē produciens, duntaxat apud eos qui per occasionem admoniti sciunt obscura ex apertis colligere. vbi verō praeses visus est rem bene tractando satis fecisse auditorū desiderio, plausus propalam editur ab omnibus. tum ille affurgens hymnū in laudē dei primus canit aut recens ā se cōpositum, aut desumptū ab aliquo vatū veterum. extant enim huius generis carmina pīscā versu trimetro, & hymni cū suis accentibus inter sacra canendi ante altaria, vel ā stātibz vel ā choreas dūcētibz moderatas varijs flexibus atq; reflexibus. praelū ē mox imitatur ceteri decēti ordine, omnibus intentē quieteque auscultantibus praterquā in fine hymni extremaq; clausula. tūc enim vniuersū vocem extollūt sine flexu dilectissime. absolutis hymnis singulorū, iuniores paulō ante dictam mentem efferunt, in qua rite cibus ille sacratissimus, panis

fer

fermentatus cū sale apponitur & hyssopo, ob reuerentiam mensae dedicatae in templi vestibulo. nam & in ea solent proponi panes cū sale absq; condimento alto: sed panes nō fermentati, sal sine vlla mixtura. conuenit enim sacris pura simplicitas, egregiū diuini cultus praeiū. eam vulgus imitari debet, abstinere tamen ab his panibus, ut potiores priuilegiū habeāt. cōnam verō sequitur sacrum peruigiliū his ritibus. Vbi omnes consurrexere, duo chori fiunt in medio cōnaculo, alter virorum, alter scēminarum. cuiq; suus incētor praeficitur, honore praestans & canendi peritiā. deinde cantant hymnos in laudem dei cōpositos varijs metrorum carminūq; generibus, nunc ore vno, nunc alternis, non sine decoris & religiosi gestibus atq; accentibus, modo stantes, modo prorsum retrorsūve gradum mouentes, utcumque res postulat. Deinde postquam vterque chorus seorsum expleuit se his delicijs, velut amore diuino ebrii vnum chorū faciunt promiscuū, ad imitationem illius olim institui in rubri sinus littore post mirandum prodigium, quando mare deo iubente alteris salutem, alteris perniciem attulit. diducis enim violenter aquis & vtrinq; consolidatis in parietum speciem, medium interstitiū latam viam & siccam populo praebuit, per quam ad continentis aduersa loca editiora trajiceret. aquis deinde in suam regionem pristinam hinc illihinc resuentibus, & medium solum paulō antē nudatum inundatibus, ausus eos persequi hostis merfus internecone perijt. accepto autem hoc tam insigni & insperato beneficio, correpti numine viri pariter ac mulieres, & in vnam choream conglomerati, hymnis gratias seruatori deo canebant, praecōnēte viris Mose propheta, Mariamne verō prophetide feminis. ad horum maximē imitationē hic therapeutarū therapeutridūq; chorus cōpositus, & mixtis ad graues viroū acutis foemineis vocibus cōcinne temperatus, concentū reddit suauissimū verēq; musicū, pulcherrimis enim verbis includuntur sententiā pulcherrimā, religiosi choreis accedentibus. horum porro vniuersorum finis vōus & idem est pietas. itaque producta vsq; matutinū hac comestatione honestissima, neq; grauati crapula, neq; nictantes, sed excitatiōtes, quā m cū venirent ad conuiuium, verso ad auroram vultu totoque corpore, quamprimum solem orientem aspiciunt, felicem diem & veritatem perspicacemq; mentem sibi comprecantur. atque ita precationibus absoluti ad suū quisq; semineua secedit, & ad negotiationem culturamque consueta philoso-

phiae. Haecenus de therapeutis naturae cōtemplatoribus, & huius tantum studio curandaeque animae per totā vitam deditis, cali & mundi ciuibus, patri conditori; rerum propter suam virtutem commendatissimis: qua cōciliante adepti caelestis numinis amicitiam, praeiūm conuenientissimum, fortuna virtuti posthabita, euaserunt ad supremum felicitatis fastigium.

PHILONIS IYDAEI DE NOBILITATE.

VI laudibus extollunt nobilitatē, ut bonū maximum & causam magnorū bonorū, ipsi reprehendendi sunt vel ob hoc quod nobiles censent natos ē familijs iamdudū claris & diuitibus, cū ne maiores quidem illi quos iactāt, propter opulentiam felices fuerint: quandoquidē verū bonū in nulla externa re, nec in corpore, imō nec in quauis parte animae, sed in principali tantū, sitū esse natura voluit postquam enim deus pro sua bonitate charitatēque, etiam inter nos hoc collocare decreuit, nullū templū inuenit ei dignius quā mentē hominis, mens enim circumfert illius boni effigiem, quamuis id persuaderi non possit his qui ne summis quidē labris degustarūt sapientiā, caligantibus in luce clarissimā. nam aurū, argentū, honores, dignitates, valetudo, forma, sunt in virtutis tanquam reginae ministerijs. quoniam igitur nobilitas expiata purgataque mentis fors est praecipua, nobiles dicendi sunt soli prudentes & iusti, etiam si ē vernis aut empiricis nati sint. malis verō prognatis ex honestis maioribus nullus locus esto inter nobiles. nam nequā ne inter ciues quidem censendus est, cū virtutis exul sit, verā bonorū viro- rum patriae. talis fieri non potest, quin sit ignobilis, etiā si auos proauosque laudatos memoret, ipse tota vita nō minus alienus ā nobilitate, quā ab illorū studijs. nec satis est malis quod sint suapte natura ignobiles, nisi omnes, ut video, perpetuū bellū gerant cū verē nobilibus, vel cōtra maiorū suorū dignitatē, obscurantes extinguentesque; si quid superest splendoris gentilicij. Et hoc est, ut opinor, cur parentes liberorū amantissimij interdū exharredant filios, & ā familiā gentēque; ablegāt, quoties natiuam parentum charitatē degeneres nimia nequitia superāt. id ita esse, etiam alijs argumētis facili colligitur. quid enim prodest oculis

orba

orbato suorū maiorum perspicacitas, nequaquam haereditaria? quid prodest ad dicendum clingui paterna vel auita eloquentia? quid coferunt ad vires tabe diuturna exsuccae aridi; & vix ossibus haerentis, principes generis propter athleticū robur adscripti fastis olympiacis? imō quid etiā fuisse victores in omnibus sacris Graeciae certaminibus? certe nihil ea de causa decedit virtutis corporis, nullam opem ex praeterita familiae felicitate sentientibus. ad eundem sanē modum iniustus liberis iusti parentes, luxu perditis sobrijs, & in vniuersum malis boni vilitatem nullam adferunt: sicut nec iura iuris violatoribus, ad quorum contumaciam poenis coercendam inuenta sunt. & sunt etiam leges non scriptae, nimirum vitae exemplaque sectantium virtutem hominum. ideo puto ipsam Nobilitatem, si deus ei formatū vocem quae daret humanam, sic allocuturam istos contumaces potesteros. Gentilitas non sanguine solo estimatur apud veritatem iudicem, sed factis studiisque similibus. At vos in cōtrarium tenditis, quae odi amatis, quae probro improbatis & auersamini. apud me honor est pudori, veritati, moderationi, modestiae, innocentiae, apud vos in nullo pretio habitis. impudentiam odi, mendacium, impotētiā, superbiam, malitiam, vobis familiarissimas. cur igitur factis alienissimij, verbis fucatis fictisque vultis obrepere, & insinuare vos in amicitiam? nec moror, nec fero vestras fraudes ac offucias. facile est cuius comminisci sermones bonos in speciem: sed pro malis moribus bonos adsciscere, difficile. haec considerans & nunc inimicos existimo, & posthac existimabo, quicumque instaurant causas odij: quos equidem suspectiores habebō, quā eos quibus probro datur generis obscuritas. nam hi possunt excusari, quia nullum cum virtute fuit eis commercium: vos estis inexcusabiles, qui praclaris prognati familijs iactatis maiorum splendorem ac gloriam: & cum abundetis exemplis domesticis nulla vobis inharent maiorum decora per vestram negligentiam. atqui satis liquet vos quoque nobilitatem virtuti potius tribuere quā illustri generi. iamprimum illos ē terrigenis natos quis neget generosos, cum ab hac stirpe descendat omnis patricia nobilitas, videlicet eximijs posteritatis auctoribus ortis ē coniugio quod primum liberorum causa generisque propagandi conuenit: & tamen eorum alter maior minorem dolo malo interimere sustinuit, admissoque maximo scelere fraticidij primus terrā polluit humano sanguine. quid huic profuit nobilitas generis, ignobilem praese ferenti animū?

bb 3 quem

quem ipse rerum humanarum inspector deus ut vidit auersatus
damauit, non praesenti quidem supplicio quod confestim ei cala-
mitatis sensum adimeret, sed mille mortes intendendo, ut senti-
ret alios super alios pauores & acervatas molestias, atque ita di-
gnam pro maleficio poenam reciperet. Aliquando post fuit quidam
vir valde sanctus probatusque, cuius pietas digna visa est legisla-
tori quae mandaretur sacris literis. hic tempore diluuii quod om-
nes ciuitates deleuit funditus, inundatus nimia vi aquarum mon-
tibus etiam celsissimis, solus una cum familia seruatus est, ferens
virtutis praemium longe maximum attamen est tribus eius filiis,
collati in patrem diuinitus beneficii confortibus, vnus ausus est
parentem cui salutem debebat, irridere, a decoro nonnihil per
imprudenciam prolapsus in dedecus, atque etiam nescientibus
fratribus nudata ostendit quae non est fas in genitore aspici. eam
ob rem nobilitate clara excidit execrationem meritis, auctor
infelicitatis etiam suis posteris, ut dignus erat ob neglectum
debita patri reuerentia. Sed quid opus est hos in medium abdu-
cere potius quam ipsum primum terrigenam? qui nulli non mor-
tali praefereendus est quantum ad nobilitatem attinet, artificio sum-
mo formatus dei manibus in statuam corpoream animam vero
a deo non vilius creaturae beneficio, sed inspirante ipso nu-
mine quantum natura humana capere poterat. an non igitur no-
bilissimus, cui ne conferre quidem licet hac parte quenkumque alium
nam ceterorum decus descendit a maioribus: maiores autem eo-
rum fuere homines, animalia mortalia, temporis momento fe-
licitate si qua fuerat amittentia: illi vero nemo parens auctor ve-
ritas, nisi deus fuit. cuius imaginem quodammodo referens men-
te animi parte praecipua, cum debuisset eam seruare immacula-
tam, pro viribus imitando creatoris sui virtutes seu exemplar
propositas, fugereque his contraria vitia, dedecus & mendacium
veritati honestatique praetulit: atque ita suo merito pro immorta-
litate mortalem vitam accepit, excussus est felicitate, prolapsusque
in erumbras ac miseras. verum haec lex communis esto morta-
lium omnium, quae praescribitur ne quis virtutis expertus claro ge-
nere natalibusque splendidis magnopere sibi placeat. ceterum
Iudaei habent & alia exempla pecuniaria. oriundi sunt enim ab
illis, quos maiorum suorum virtutes nihil iuuauerunt, obnoxios
granibus criminibus, etiam si nemo argueret praeter conscien-
tiam, cuius solius tribunal nullis verborum technis circumscri-
bitur. primus gentis conditor multos liberos suscepit est tribus
mulie

mulieribus, non indulgens libidini, sed spe amplianda familiae.
vnus tamen est multis solus successit in patrimonium: reliqui om-
nes sicut a pietate degenerarunt, ita separati sunt ab eius genti-
litate, cuius nullas virtutes expresserant, excideruntque ab illa no-
bilitate celebratissima. Rursum ex hoc ipso probato herede na-
ti sunt gemelli, nihil praeter manus, idque certa quadam promi-
dencia, habentes simile, diuersi corporibus atque animis. nam mi-
nor vtriusque parentis beneuolentiam demerebat obsequijs, lau-
datus ob id dei testimonio: maior vero ventri libidini adde-
ditior quam parentibus, minori cessit ius primogeniti, moxque
cessisse poenitens, fratri molitus est perniciem, nihil aliud agi-
tans animo, quam quod ad patris matrisque mortificiam faceret.
atque ita euenit ut illi vota pro minore facerent amplissima,
quae deus absque vlla exceptione rata esse voluit: alterum vero
miserari hoc afficerent beneficio, ut fratri eum subicerent, exi-
stimantes id ei fore utile, si homo nequam in sua potestate non
relinqueretur. qui si hanc seruitutem libenter tulisset, poterat
mereri secunda virtutis praemia. Nunc quoniam iugum excussit
contumax, sibi posterisque lucratus est magnam ignominiam,
ut vita eius nulli optanda literarum monumentis sit prodita,
quod magis liqueret nobilitatem nihil prodesse indignis hac
prerogatiua generis: quia mali est bonis prognari, nihil adiuti
sunt peternis virtutibus, quod ipsorum anima sit multimodis
oblecta vitij. Ediuerso possum quosdam memorare viros me-
lioris ordinis, qui orti ex illa uicinis maioribus vitam vixerunt
laudatissimam, adeo ut probitatis exemplar de se praebuissent
posteris. primus parens Iudaeorum Chaldaeus erat natione, pa-
tre prognatus dedito siderali scientiae, vno ex eorum nume-
ro qui sidera, caelum, mundum pro dijs habentes his accepta
ferunt fata hominum, ac proinde nullum rerum auctorem
esse credente praeter eos qui percipiuntur sensibus. & quid indi-
gnius aut magis alienum a generoso animo, quam studio no-
tiscenda creaturae prolabi in vnus antiquissimi rerum condito-
ris ignorantiam, vel hoc solo nomine venerandi etiam si ab-
essent cetera beneficia plurima, quorum iniuri non potest ratio-
horum reputatione vir ille tactus non sine numine, patriam,
cognatos, familiam deseruit: sciens, ni faciat, instare sibi a mul-
torum deorum superstitione periculum, impeditura vnus dei
quaerendi studium, a quo ut sempiterno parente originem ha-
bet quicquid vel mente vel sensu percipitur: quod si demigret,

migraturam & mentem è fallacis, transituramq; ad veritatem à mendacio. id cognoscendi veri dei desiderium magis accensum est oraculo, à quo in impigerimum quærendi studium inductus est: nec prius vestigare destitit, quàm manifestius cōciperet animo quandam imaginem, non essentia (id enim nō est possibile) sed providentia, quatenus homini fas est concipere. ideo primus credidisse deo dicitur, qui primus inconcussam fidem tenuit, esse vnum supremum rerum authorem, cuius providentia mundus regatur & quæ mundo continentur omnia. adeptus autem hanc scientiam virtutē præstāissimam, simul acquisiuit cunctas alias, ut apud hospites suos authoritatem haberet regiam: nō propter apparatus (priuatus enim erat) sed propter regiam magnitudinem animi. itaq; honorabant eum quasi suum principem, suspicientes ingenium augustius humano fastigio. nec enim sermonibus utebatur vulgaribus: sed diuinitatem quandam præ se ferentibus. quoties enim arripiebatur numine, modis omnibus mutabatur in melius, vultu, colore, statura, motu, habitu, voce deniq; spiritu diuino supernè inspirante animam, & addente decorem eximium corpori, sermoni efficaciam, intellectu verò auditoribus. quis nunc negabit hunc profugū, destitutum amicis & familiaribus, esse nobilissimum, postquam desiderio veræ nobilitatis, quæ ad deum parētem refertur, toto conatu quæsiuit eius amicitiam? quo factum est ut ascisceretur in præcipuum ordinem propheticum, quia posthabitis creaturis maluit ingenito patri omnipotenti credere. regiam verò authoritatem adeptus fuit (ut dixi) apud eos quorum utebatur hospitio, non armis fretus neq; copijs, sicut quidam solent imperium sibi quærere, sed suffragio dei optimi maximi, pijs hominibus honoris causa dantis tantam potentiam ad vtilitatem eorum quibus cum versantur. hic vir est nobilitatis regula omnibus fugiētib; ignobilitatem externorum profanorumq; rituum, marmori lignoq; & in vniuersum surdis materijs numen tribuentium, migrantibus verò ad viam rempublicam, cui præest prospicitq; ipsa veritas. hanc nobilitatem non solum viri deo chari, sed etiam mulieres amulatae sunt, oblitæ ruditis pristinae ac simulacrorum quæ coluerant, instituta verò ad vnius monarchæ noticiam, cuius solius imperio mundus regitur. Thamar nata fuit in Palæstina Syriæ, muliercula educata in patria cultrice multorum numinum, vbi omnia plena erāt statuis delubris & id genus cæteris superstitionibus: sed postquam ei contigit velut e profundissima caligine paruum

paruum quandam splendorem veritatis aspicere, capitis periculo ad pietatem transfugit, nihili pendens vitam si nō daretur bene viuere. rectam autem vitam in eo sitam censebat, si daretur colere adorareq; vnum authorem rerum omnium. quamuis duobus deinceps fratribus ambobus scelestis nupserat, priori puella, posteriori ex decreto iudicum, quia prior liberis nullis susceptis decesserat: & tamen seruata vitæ integritate, tum ipsa in bona existimatione fuit, tum posteris suis omnibus nobilitatis exordium præbuit. Verum hæc licet extera ingenua tamen & fortasse non obscuris natalibus. aliq; trans Euphratem nata in Babilonis finibus, dotales ancillæ suas alumnas secuta, receptaq; in viri sapientis thalamum, & ipsa peruenerūt à pellicatu in dignitatem vxoriam, heras suas æquando propemodum illis (incredibile dictu) fauentibus: sapientum enim animos non subit inuidia, quæ si absit, bona sunt communia: & earum filij habiti sunt pro legitimis, non solum à patre, quem non mirum erat agnoscere omnes ex se genitos, sed à nouercis etiam. nam hæc deposito priuignorum odio curam eorum gesserunt: priuigni vicissim vt beneuolentiæ referrent gratia, illis exhibuerunt reuerentiam quæ debetur matribus. Fratres quoque tamen dimidia tantum parte coniuncti fraternum affectum seruauerunt integrum, imò conduplicatum etiam, videlicet amando redamandoque, & diligentia supplendo quod deerat natalibus, dum nothi legitimis nolunt virtute cedere. non sunt igitur audiendi qui bonum alienum nobilitatem sibi vñrpat, cum exceptis paucis quos memorauimus, hostes sint non Iudæorum tantum, verum etiam totius humani generis, quàm latè patet orbis habitabilis illorum, quia non sinunt eam gentem securè imitari virtutes maiorum suorum: huius, quia etiam si aliqui euaserint ad probitatis fastigium, negat eis profore, eo quod non sint prognati è probatis auis atq; parentibus. qua opinione nulla potest excogitari nocentior, si neq; bonorum degenerem sobolē sua pœna sequetur, neq; bonis malo genere prognatis reddetur debitū præmium cum lex vnumquemq; non pro maiorum meritis, sed suis proprijs, vel honoret vel puniat.

PHILONIS IVDAEI DE PRAEMIIS ET POENIS.

QUACVLIA per Moſen prophetam madata ſacris literis in tres diuiditur ſpecies: quarum prima ad mundi opificium, altera ad hiftoriã, tertia ad leges latas pertinet. Totum mundi opificium ex dignitate opificis deſcriptum eſt à creatore caelo uſq; ad formatum hominem: quorum alterum inter incorruptibiles res perfectiſſimum eſt ſicut alter inter corruptioni mortiq; obnoxias. ſiquidem mortalia cõtrens immortalibus cõditor vnum mundum fecit, & hoc alterum principum, alterum ſubditorum ordinem. pars autem hiftorica vitas malorum honorumq; continet, præterea vtriuſq; generis tum poenas tum præmia. ceterum quod ad leges attinet, partim præceptis conſtat vniuerſalibus, partim inſtitutis particularibus. fertur ipſa legis decem capita, nõ per hominem interpretem, ſed ex æthere pronuntiata diuinæ vocis oraculo, articulata & ad caput rationis compoſita: ceteras leges ſpeciatiim ab eodem deo, ſed per prophetam proditas. quæ omnia quoniam tractauit libris ſuperioribus, atque etiam virtutes bello paci; neceſſarias, nunc ſeries rerum poſtulat vt tranſeam ad propoſita bonis præmia, poenãſq; maleficiſ debitas. nam legiſlator poſtquam tum præceptis monitiſq; blandioribus tum minis caſtigatiõibũſq; ſeuerioribus ſuos inſtituit, aduocata concione leges eis conſideraturis promulgauit. populus verò quaſi ad ſacrum certamen inuitatus, ſuam voluntatem non diſſimulãter aperuit. Deinde alij ceu probi virtutis athletæ, ſpe ſua non ſunt fruſtrati, legibus certamen huius ſtadij moderantibus. alij molles effeminatiq; ac degeneres animo prius quàm validiuſ reſiſterent conſiderunt, riſu & ludibrium facti ſpectatorib. Quapropter illi victores præmia tulerunt præconia cum ceteris honoribus: hi verò non ſolum ſine corona diſceſſerunt, verumetiam cum ignominia moleſtiore quàm ſit vllum certamen gymnicũ. in illo enim genere ſuccumbunt athletarum corpora, quæ ruſum aſſurgũt faciliẽ in hoc verò tota vita collabitur, quam ſemel ſubuerſam ægre poſſis reſtituere, ceterũ priuilegia honorẽſq; & ediuerſo poenæ decernuntur ordine conuenientiſſimo, pro ratione virorum, familiarum, ciuitatum, regionum, gentium, magnorumque terræ tractuum, ſed

ſed prius honores conſiderandi veniunt, vel quoddã viliores, vel quoddã iucundiores, addetur tamen ſuum cuiq; parti exordium. Fertur apud Græcos antiquum illum Triptoleum ſublimem veſtum alatis draconibus, fruges in vniuerſam terram ſeminãſſe, vt pro eſu glandium alimẽta mitiora genus humanum capeſſeret. id vt alia pleraq; ſignẽta relinquatur penes authores fabularum talium, nugis ſophiſticis præſtijsq; magis quàm veritate gaudentium. nam mox à rebus conditis deus eſt terra victum produxit animantibus omnibus, præcipue hominibus, quibus in omnia quæ terra fert dedit imperium. nam in operibus dei nullum eſt ſerotiũ, ſed quicquid arte curãque poſtea videtur abſolutum, vtriq; ſemiperfectũ iam antea fuerat per naturę prouidentiam, vt non temerẽ artes inuentas exiſtimare debeamus. verum hæc aliõ differenda ſunt. nunc cõſideremus ſemẽtem cum primis neceſſariam, quam fecit conditor ille in agro bono, ſcilicet rationali anima. in hac præcipuum ſemen eſt ſpes, à quo fonte victus ratio promanat. nam ſpe lucri negotiator varios quaẽſtus aggreditur, nauclerus ſecundum curſum ſperans maria traiecit, ambitioſus ſpe honorum accedit ad tractandam rempub. ſpe coronarum athleta ſubit certamina: ſpe felicitatis ad philoſophiam animum applicat quicunq; ſunt dediti virtutum ſtudio: quod eius ope ſe putent peruenturos tum ad naturæ noticiam, tum ad vitæ actiue contemplatiueq; perfectionem, quibus in rebus felicitatẽ ſitam exiſtimant. ea ſpei ſemina nonnulli hoſtiliter exurunt incenſis natiuis animæ vitijſ, aut velut negligentes agricolæ corumpunt per ſecordiam: nec deſunt qui cum diligẽtes coloni videantur, ſui magis quàm pietatiſ ſtudioſi, benefactorum cauſas ſibi ipſis tribuunt: omnes hic culpandi merito. ſolus laudem mereatur qui ſuam ſpem in deo collocat, cui hoc ipſum quod eſt debet, conſeruaturũ munus ſuum gratuito. Quod igitur præmium eſt propoſitum victori in hoc certamine? mixtum quoddam ex mortali ac immortalĩ natura animal, homo videlicet, non iſ ipſe qui præmium accipit, nec alius tamen. Hunc Chaldaei nominant Enos, quod interpretatur homo. eam communem generis appellatiõem victor accipit eximiũ præmium, quaſi nemo priuſ hoc nomine dignus ſit, niſi qui in deo ſperat. poſt hanc ſpei victoriam ſuperest alterum certamen in ſtadio poenitentia: quæ ubi e bene conſtituta naturæ ſtatu excidit, accenſa repente amorẽ melioris propoſiti, à familiari cupiditate iniquitatẽque prope- rat tranſire ad temperantiã, iuſticiã, virtutẽſque ceteras, Nam du obus

duobus præmijs pēſantur duō merita, diſceſſus à turpibus & acceſſus ad honeſta, migratione & ſolitudine. Se enim ſcriptura loquitur de eo qui relictis corporis affectibus rerū nonarum audivis, tranſfugit ad animā: Non eſt inuentus, quia deus eum tranſtulerat. per hanc enim tranſlationem manifeſtè ſignificatur migratione: per id verò quod non inuentus dicitur, ſolitudinē intelligimus, & quidem valde propriè. Nam ſi ex animo decrevit homo affectibus & perturbationibus omnibus ſuperior euadere, contemptis concupiſcētijs ac voluptatibus, expediat ſe fugiatq; continuato curſu familiam, patriā, cognatos & amicos pariter. Nam conſuetudo vim attrahēti habet, vt timendum ſit, ne hac captus hereat, incluſus tanta illecebrarum multitudine, quarum imaginationibus excitantur ſopita iam rerum turpiſtudia, reſtricta memoria rerū quas præſtabat obliuioni tradere. Sic enim multis accidit, vt peregrinando ad ſanam mentem redirent, excuſis præſeruidis amoribus, poſtquā aſpectus repræſentare imagines voluptatis deſijt. Nam ſublatis irritamentis per inanē incidit cogitatio. Quin & poſt migrationem ſatius eſt vitare ſodalitiam & amare ſolitudinē. nam & apud exteros præſto ſunt laquei ſimiles domeſticis, in quos neceſſe eſt incidere, ſi quis ſit improvidus & deleſctetur multorū conſuetudine. vulgus enim eſt enorme, inconditum, immodicū, culpabile, cum quo verſari tendenti ad virtutē non expedit. ſicut enim à longo morbo ſe recolligentium corpora leui momento relabuntur in deterius: ita quorum anima nunc primū ſanitatē recipit, nutat mēte inuvalida, vt timendum ſit ne in morbū recidat, irritamētis ex incauto conuiſtu accedentibus. Cæterum poſt pœnitentiæ certamina, tria proponuntur præmia iuſtitia, cuius ſectator geminos honores accipit: alterum ſalutē in pernicie publica, alterum cuſtodiam ac tutelam omnis generis animalium, ad propagandam eorū poſteritatem copulatorum per coniugia. Voluit enim cōditor rerū omnium, vt idem homo & damnati generis eſſet finis, & initium innoxij, eos qui negant prouidentiam, docens rebus magis quàm verbis, quòd iuxta legē naturæ ſe auctore proditam, vnus vir iuſtus potior ſit innumeris iniuſtis mortalibus, eius conuiſtu indigniſſimis. Hunc Græci Deucalionem, Chaldaei Noam nominant, cuius ætate ingens illud diluuium acciderit. Poſt eius tres filios alter ſequutus eſt ternio ſanctor & Deo charior in vna familia. Nam pater, filius, nepoſq; ad eundem finem vitæ cōtenderunt, vt conditori parentiq; rerū placerent, cōtempſis quas vulgus miratur opibus

opibus atq; voluptatibus vnā cum honoribus, calcata etiam vanitate, quæ ſe ornari gaudet mendacijs, ſpectatoribus ſicum ſolita facere. Hæc eſt illa præſtigiatrix, res inanitas in numerum deorum referens. arx magna, expugnata per diſſicilis, cuius verſutis qualibet vrbs capitur, adeo ſubrept in iuuentutis animos. Occupatos enim iam inde à pueritia, vſq; ſenectutem inſidet, niſi ſi quibus deus ſplendore veritatis aſſurgere voluit. Veritatis autem aduerſaria vanitas eſt, quæ licet agere, cedit tamē victa viribus efficacioribus. Verum hoc genus exiguum quidem numero, pollet tamē potēſtq; plurimum: & quoniam eius amplitudinem totus orbis non capit, ad cælum vſq; pertinet: & cupiditate contemplantis poſt exquisitam cognitionem naturæ rerum viſibilem, mox tranſit ad incorporeas & intelligibiles, ſemotis ſenſibus vt miniſtris brutæ partis animæ. mēte verò & ratione in conſilium adhibita. cæterum princeps ille aſſertor pæ ſententiæ, qui primus à vanitate ſe totum ad veritatē magno conatu contulit, ad ſui perfectionem vſus doctrina eximia, præmium accepit certam in deum fudiciā. ei verò qui ingenio tam felici præditus fuerat, vt ſeipſe magiſtro virtutem perdidicerit, præmium obigit gaudium. At illi meditati, conatu magno ac pertinaci virtutē aſſecuto, videre deum fuit operæ præmiū palmarium. caſiducia, læticiaq; perpetua, cum viſione dei coniuncta, quid cogitari poteſt in vita vtilius aut honeſtius? Inſpiciamus ſingula diligētius, & res ipſas penitus contēplemur non contenti vocabulis. Quisquis deo credit ex animo, in nulla re creata corruptibiliq; collocat ſi duciā, ne in his quidē quibus ſibi placet maximè, vi rationali ſenſitiuaq; nam vtraq; habet ſuum conſiſtorium, ſed rationalis intelligibilia ſolū conſiderat, cuius finis eſt opinatio. cæterum opinionum inſtabilitas & vacillatio vel hinc liquet, quòd probabilibus tantum argumētis nituntur & veriſimilibus: omnis autem ſimilitudo fallax eſt, cum ſit imago tantum rei quam ſimulat. itaq; ſit vt ratio dux ſenſuum, dum putat eodem modo tractanda intelligibilia, ſubinde offendet decipiaturq; dum enim aggreditur tot indiuidua, inualidior ſit deſtituta viribus, & deſicit ſicut athleta oppreſſus à robuſtiore aduerſario: at cui contigit omnia corpora de ſublīmi deſpicere, & ſoli deo cōſtanter inniti certiffimam ſi duciā, is verè felix & ter beatus cenſendus eſt. ſecundum præmiū nativam virtutem ſectanti, & ſine pulueris iactu palmam auferenti, contigit gaudiū. Hunc enim Iſaacum Chaldaei, Latini riſum nominant. riſus autē eſt ſignū quo ſeſe proferat occultum

occultum mētis gaudium: qui affectus est inter omnes alios honestissimus, replens tranquillitate ac securitate totā animam. Iam & deo patre conditorēq; rerum omnium, & innocentibus actionibus ac cū virtute coniunctis, etiam si nulla voluptas accedat, modo salus in tuto sit. nam quemadmodum in periculosis morbis medicus interdū corporis partē resecat, vt ad sanitatem id perducatur, gubernator quoque tempestate occupatus iacturam facit, dum saluti nauigantium prospicit, nemo tamen vel hunc vel illum inculcat quasi noxium, imō vterq; re bene gesta laudatur quōd vtile dulci proutulerit: eodem modo rerum natura semper suspicienda est cōtentis statu rerum praesentium, modo absit malitia voluntaria, nec inquirendū quā iucunda sint quae obueniunt, sed an more bene constitutae reipublicae mundus regatur ac gubernetur salutari ordine. itaq; hic etiā non minus quā ille prior maētus virtute viuūt latus, quippe immunis ab omni mortificia, ne in somnis quidē expertus vitam duram & terribilem, eo quōd anima tota occupata sit gaudio. post hūc per naturā benignitatem praeditum genuinis dotibus tertius sequitur ille absolutus mediator, cui praemiū eximium, videre deū contigit. expertus enim omnia quae humana vita fert, & in his omnibus versatus non obiter, laboribus nullis vitatis nec periculis, si quo pacto posset optatam veritatem assequi, apud mortale genus multam inuenit caliginem, terra & mari, per aērem ac aethera. nam in aethere, atq; adeo toto caelo, noctis vidit quandam imaginem: quādoquidem tota sensibilis natura infinita est, quicquid autem infinitum est, cognationem propinquā habet cum tenebris. itaq; prima aetate conuiuentibus oculis anima, praeter continuos laboribus vix eos potuit diducere, vt per offusam caliginem cerneret: sed repente affulxit ei purior splendor incorporeus ex aethere, & aperuit gubernari mundum intelligibilem. verū is gubernator circumfusus luce purissima, nec videri nec palpari facile poterat radijs visum hebetatibus. restitit tamen vir egregius contra tantam vim igneā immēso amore videndi percitus. quam generosam cupiditatem animaduertēs pater miseratusq; addidit robur visui, nec inuidit sui cernēdi copiam, quantū natura humana capax fuit eius spectaculi, videlicet vt sciret esse deū, non quis sit etiam: nam is & bonitate ipsa melior, & vnitrate antiquior ac sincerior, nō potest spectari à quoquā alio. ideo ipsi soli fas est à seipso percipi. ceterum esse eum percipitur, si non ab omnibus, certe ab his qui per potiorem viam incedunt. sunt enim quidā qui esse vllum

vllum numen pernegant: alij sit ne an non sit ambigunt. alij securi maiorum ritus potius quā certam rationē aliquam, talem deum cogitant qualem didicerunt à suis educatoribus: atq; ita se egregie pios estimant, si superstitionē pro pietate amplectantur. quod si qui adiuti scientia valuerunt imaginari rectorē atq; conditorem huius rerū vniuersitatis, ab inferis (vt aiunt) promouerunt ad supera. introgressi enim hunc mundū, velut bene constitutam reipublicam, & conspicati cāpos montēq; plenos segetibus atq; arboribus frugiferis, varijsq; generibus animantium: & hos rigari stagnis, amnibus ac torrentibus, afflari ventis aurisq; miro tēperamento quatuor annuarū vicissitudinū: praeterq; haec omnia solē, lunā, erraticā fixāve sidera, vniuersamq; caeli militiā obeuntem ordine mirifico hunc mundum dictum verō nomine: tractū admiratione coeperūt cogitare, tam bene ornatas ordinatasq; res non moueri temere: vnde necessario colligebant eas ab aliquo mundi opifice regi magna prouidentia. Nam lex naturae iubet opificē operis suis curā gerere. Verū hi diuiores ceteris (vt dixi) ab inferis progressi sunt ad supera, quasi per quasdam caelestes scalas rationib. probabilib. tendentes ad ipsum opificē. Quōd si qui absq; vllō externo auxilio potuerunt ad hoc spectaculum euadere, inter sanctos verēq; pios dei cultores referendi sunt. in ijs est Chaldaicē nominatus israel, quae vox interpretatur, videns deum, deum inquam, non qualis deus sit. id enim iam dixi esse impossibile, sed eū esse, à nullo alio didicit terrestrium vel caelestium, mortaliū vel immortalīū quaecunq; elementa incolentiū: sed ab ipso solo attractus, nec tamen dignato aperire suā essentiam. id quemadmodum contigerit, operis praetium fuerit contemplari per quādam similitudinem. Solem hunc visibilem, num alia re, quā ipso, adiuti cernimus? quid stellas, an non sola stellarum ope aspiciamus? lucis aspectum nōne luci debemus? eūdem sanē modum etiā deus per seipsum illustrat sui noticiam, cooperante nemine, quōd ea res excedat vires omnium. ceterum coniectores isti qui dant operam, vt per creaturas perueniant ad creatoris cognitionē, perinde faciunt ac si cognito binario scrutentur vnitatis naturā, cum debuissent ab hac initium facere. ab hac enim binarius incipit. veritatis autem studiosi deum ad iudiciū deo quaerunt, & lumen ope luminis. hoc igitur quod diximus, maximum fuit praemiū. sed & aliud accepit mediator, ominosum dictū, si tamen recte intelligatur, optimū. id figuratē torpor nominatur. nā arrogātia superbiq; per latitudinē significatur dum

dum se anima diffundit quò nō debet: per torporem verò fastus
tumentis & magnificè de se sentientis contractio. Nihil autem
vtilius, quàm effusus impetus & animosas contentiones torpore
quodam rerundere: vt immodicum affectuū robur debilitatum,
latum spatium præbeat potiori parti animæ. Hic considerandum
insuper, quàm conueniens cuique redditum sit præmium. ei, qui
discendo absolutus vir euasit, fides: quoniam discitem oportet
doctori credere de his quæ docetur. alioqui difficile imò impos-
sibile est non credentem erudiri. ei verò qui felici ingenio virtu-
tem adeptus est, gaudium. læta enim res est generositas dotibus
naturæ ornata, gaudens acumine mentis & coniectationibus
certissimis, quibus quæsitæ sine labore assequitur, vsa monitore
domestico. est enim gratissima inuentio rerum dubiarum com-
pendiaria. cæterum illi qui meditando sibi parauit prudentiam,
datur visio. Post exactam enim iuuentam actiuam in senectute
vita contemplatiua succedit, optima & sanctissima, cælitus de-
missa, vt quasi gubernator in puppi ad clauum sedeat, & cursum
rerum terrenarum moderetur. Nam absque contemplatione iun-
cta cum scientia nihil præclarum geritur. Vnius adhuc viri men-
tionem apponam coronati in sacris certaminibus, ne sim æquo
prolixior, ac mox reuertar ad ceptam seriem. Voco autem sa-
cra certamina, haudquaquam ea quæ vulgus nominat. Profana
enim sunt ista, vbi violentijs, iniurijs, iniusticijs, nō meritæ pœ-
næ, sed honores & præmia sunt proposita. ego loquor de ani-
mæ certaminibus, dum à prudentia stat cōtra vafriem & stul-
ticiam, à frugalitate contra luxum & sordiciem, à fortitudine
contra temeritatem ac timiditatem, & ab alijs virtutibus contra
aduersaria vitia, & cum his & inter se pugnancia. Sunt quidem
virtutes omnes virgines, sed harum choros ducat pulcherrima
coniūcta cum iusticia pietas, quæ præcipua sorte theologo Mosi
obuenit. Ideo præter alia plurima præmia, quæ in eius vita indi-
cauimus, quatuor adsequutus est eximia, factus idem rex, legilla-
tor, propheta & pontifex: Regnavit enim non more aliorum fre-
tus copijs pedestribus, equestribus & naualibus, sed deo, cuius au-
thoritate regnum acceperat, subditis volentibus ac libentibus,
qui numinis cælestis instinctu eum sibi principem optauerant:
Hunc solum memoria proditum est sine auro argentōq; ac reli-
quis opibus regnum administrasse, consilium perspicaci, non cæ-
cæ opulencia, & vt nil dissimulem, pro suo censu habentem
quicquid Deus possidet. idem & legislator factus est. Regis enim
est

est iubere verareq; Lex porro nihil est aliud, quàm iubens agen-
da, & vitanda prohibens. Et quoniam vtrouque incertū est quid
conducat: accidit enim plerumque per ignorantiam, vt vitanda
iubeamus, agenda vetemus: ideo conueniebat tertiam adhiberi
prophetiam, ne quid erreret. Nam propheta interpret est Dei,
dictantis intus oracula. Quicquid autem sit diuinitus, non est
reprehensibile. Postremo quartus accessit pōtificatus, vt pro sua
facultate prophetica sciret cum Qui est colere, & quādo subdi-
tis res prosperè cedunt, gratias illi ageret: quod si vlla incidere
offensio, supplex impetraret veniā. Hæc cū ad idem genus per-
tineant, debent cōtineri coaptariq; mutuis vinculis, & in eodem
requiruntur homine, vt si cui quoduis desit horū quatuor, clau-
dicantis reipublicæ imperfectus princeps censendus sit. Hactē-
nus de præmijs viritum propositis: eodem modo proponitur &
familiarijs integris, & numerosis gentibus. Iam inde ex quo popu-
lus noster in duodecim tribus distributus est, totidem constituti
sunt tribuū principes, non solū ex eadem gente ac familia, sed &
germanitate iunctissimi. Vnus enim cōmunis pater fuit omni-
bus, conditores verò totius gentis, auus horū & proauus. Is pri-
mus omnium postquam à vanitate trāsīuit ad veritatē, valere ius-
sis disciplinis Chaldaicis & præstigijs, vt perfectiore contempla-
tione frueretur qua facile captus est, nō aliter quàm ferrum ma-
gnete trahitur, ex sophista sapiens factus est. Hic multorū filo-
rum pater, vnum probauit ex omnibus, ancoram sui generis, cui
fidere tutò poterat. Ex eo prognatus filius generosæ & suapte
natura eruditæ indolis duos suscepit liberos: alterū ferū & indo-
mitum, totū iræ cupiditatēq; obnoxium, & in vniuersum pro bru-
ta parte animæ pugnantem cōtra ratione præditam: alterū verò
mitem, humanū, virtuti deditum & æquitati veritatēq; potiores
partes securū, rationis propugnatorem, aduersariū imprudētiæ.
hic est inter primos gentis cōditores tertius ordine, solus prole
numerosa felix, quam ei totam incolumē seruare contigit: haud
secus ac fortunatus agricola tota segete salua, & ad frugē mā-
tura spectando fruitur. Verū quæ de horū trium singulis narra-
tur, latente sensum in se continent, qui nobis nunc introspecien-
dus venit. quisquis incipit discere, statim à ruditate migrat ad
scientiam, ruditas autem est multiplex. ideo primus ille quāuis
multorum pater, vnicū ex his fertur agnouisse pro filio. nam &
qui discit, sobolem è ruditate susceptam abdicat, & vt inimicam
recusat. quandoquidem sic nati sumus homines, vt priusquam
cc abfol

absoluatur in nobis ratio in collimitio sibi virtutis & vitij, ne-
trodom vergamus. Vbi verò menti succreuerūt pinnulae, & ani-
ma cōcepit illius summi boni quandā imaginem, iam volucris
facta vltro id appetit, à tergo relicta cognata malitia: quā perpe-
tuo cursu fugiens, vertit se ad viam contrariā. & hoc est quod sa-
cra scriptura subinnuit, dū ait illum bona natura prāditum ge-
nuisse geminos filios, omnis enim hominis ab ipsa natiuitate
anima gemellis est grauida, quippe quā malum (vt dixi) & bo-
num concepit ex vtriusq; imaginatione. Vbi verò in beatā feli-
cemq; partem incidit, ad bonū proclinat perpetuū, non amplius
ambigua pendens in aequilibrio. At cui prater bonū ingenium
institutio quoq; bona contigit, & insuper tertia in virtute con-
templanda exercitatio, ita vt hæc omnia non in superficie hæ-
reant, sed impressa sint altius, & sibi inuicem velut nequius qui-
busdam adstrictis: cū viribus sanitatem adipiscitur, pudore tin-
ctam, & bonū habitum prae se ferentem pulchritudine. Sic anima
per naturam, disciplinam, meditationem, res optimas, cōpleta
virtutibus, & nihil sibi ad incrementū faciens reliquum, gignit
perfectum numerū, bis senos filios, ad similitudinem signiferi
circuli, vt hic degat felicis. Hæc est illa integra familia, perfe-
cta & coherens tum in apertis scripturis, tum in significatis sub
eis latentibus, cui prāmium contigit vt gentis tribus conderet:
quæ processu temporis aucta in multitudinem maximā, consti-
tutis legitimis ciuitatibus & disciplina prudentiæ, iustitiæ, san-
ctitatis cæterarumq; virtutum, propagata est amplissimè. Hæc
sunt prāmia priscis illis viris laudatis publicè priuatimque red-
dita, nec non sine figuris dictum est, ex quibus etiam reliqua fa-
cile possint intelligi: superest vt deinceps pœnas malis propo-
sitas dicamus in genere, quandoquidē vt singulatim scribantur,
tempus non patitur. Exstitit quidam fratricida mox ab initio,
nondum multiplicato humano genere: hic est ille primus scele-
stus, qui primus puram terram cruore hominis imbuit, qui pri-
mus effulam eius fecunditatem vbertatemque florentissimam
inhibuit, qui primus corruptionem generationi, mortem vitæ,
luctum gaudio, mala bonis opposuit, quas igitur dignas pœnas
luere potuit, qui in vno facinore nihil pratermisit impietatis ac
violentiæ: respondeat forsā aliquis: si capitali plecteretur sup-
plicio. Verū ista hominū est cogitatio, magnum illud tribunal
non respiciens. Homines enim vltimum supplicium mortem
existimant: at hæc in diuino iudicio vix est pœnarum initium.

Quo

Quoniam igitur nouum erat facinus, oportebat nouā pœnam
in id statui. & quam tandem? vt semper moribundus viueret,
damnatus morte infinita quodammodo. Sunt enim duæ mortis
species: altera, mortuum esse, quæ quidem bona est aut indiffe-
rens: altera, ipsum emori, mala omnino, & quo diuturnior eo
grauior. Cōsidera igitur quomodo sit is in morte perpetua. cū
sint quatuor affectus animæ, duo circa bonum præsens aut fu-
turum, gaudium & concupiscentia, duo circa malum instans aut
uenturum, dolor & timor, altera illa bona copula radicatus ex-
cisa est, ne vnquam vel gauderet, vel aliquid boni cuperet, altera
verò mala incita est ei penitus, mortis tranquillitatis experts,
& timor nulla securitate dilutus. ait enim sacra scriptura, eam
execrationē inflictā fratricidæ, vt semper gerneret ac tremere.
& signo eum notatū ne interficeretur à quoquam, néve semel
morte defungeretur, sed vt atatē totam moriendo exigeret, vt
diximus in doloribus, molestijs, calamitatibusq; indefinitibus,
idque sine intermissione: & quod est omnium grauissimū, mala
sua sentiret, cruciatusq; præsens, atq; prospiciens imminen-
tia, praeuere nō posset, omni spe sibi abscisa, quam deus gene-
ri humano indidit, vt habentes intus cōsolatricem domesticam,
leuius ferrent molestias quicunq; non patrarunt inexplabilia. &
quemadmodum torrente correptus timet aquas quibus trahi-
tur, atq; magis etiam quæ supernè inuadant, eodem modo mala
præsens maiorum metū afferunt. merus enim tanquam ē fon-
te molestias exhibet. ita in fratricidā animaduersum est. extant
& exempla in totas familias edita, coniuratas in societatem sce-
leris. hi fastu infano turgidi, aduersus sacerdotes coorti sunt,
non contenti adituorum, in quo tum censebantur, ordine, quod
ad primum aspirarent & amplissimum. itaque auctore con-
iurationis viro inter ipsos natu maximo, qui se cæteris ab offi-
cio decedentibus ducem praeberat, deserto fanq; sacri taber-
naculi vestibulo, ruebant, in ipsa penetralia, iubendo sacerdo-
tes loco sibi cedere. quo facto, tumultus, vt par erat, excitus
est in vniuerso populo, cū temerarentur quæ turbari nefas
est, & valde confunderentur ceremoniæ, adeo vt praefectus
genti rem ferret ægerrimè. ac primum quidem pro solita gra-
uitate iram compescuit, erat enim ingenio mitissimo, conatus
eos verbis ad meliorem mentem traducere, ne transgrederen-
tur praefixos terminos, néve nouitates inducerent in religio-
nem sanctissimā, à qua pederet salus reipublicæ. sed quoniam

cc 2

nihil

nihil proficiebat apud surdos ad omnia, quod putaret eū domesticō affectu victū, fratri pontificatū, fratri verō filijs sacerdotū dedisse, nō grauius hoc quamuis graue ferebat: illud verō grauius, quod videretur oraculis, ex quorū sententia sacerdotes optabantur, illudere. Quod autem sancta imprecationes quas propheta benedictiones vocare solet, priores sint, liquet ē sacram literarū testimonio. Si, inquit, diuinis mandatis obediētes fueritis, nec tantum in aures hac ad miseritis, sed per omnem vitam factis expreſſeritis, dabo vobis de inimicis vestris victoriā. Non sunt enim nimia praecepta, nec grauiora quā vt perferri possint viribus accipiet tū: nec longe bonū illud abest, aut trās mare, aut in extremis orbis finibus, vt opus sit diuturna laboriosaque peregrinatione: nec iubemur hinc repente sublimes in celum migrare, quod nō nisi pennatis alatisq; potest cōtingere: sed in proximo est situm in tribus cuiusq; nostrū partibus, ore, corde ac manibus, verbis, cogitationibus atq; operibus. nā si non discrepent sermones à cōsilijs, si dictis facta cōsonent, omniaq; hac inter se respondeant coniuncta coaptataq; insolubili vinculo, praestio erit felicitas, hoc est veracissima sapientia prudentiaq; quarum altera deū colimus, altera dispēſamus humana negotia: ergo donec legū praecepta intra verba consistunt, parui & penē nullius momenti sunt. quod si acceſſerint facta his consentanea in omnibus vitæ studijs, tum verō tanquam ē profunda caligine in lucem subducta, illustrantur egregia fama simul atq; gloria. Quis enim nisi natura malignus & inuidus nō fateatur, hoc solum genus pollere scientia sapientiaq; cui datū est diuina mandata non in cassum accepta suis actionibus exequi, & cū laudandis dictis paria facta coniungere? hoc genus propē Deum habitans imaginatur semper ethereas pulchritudines, & celesti amore ducitur: vt roganti quānam sit gens magna, nō ineptē responderi possit: cuius preces sanctissimas Deus exaudit, & exoratur ab inuocantibus se pura cōscientia. Quoniā autem inimicorum duae sunt species, vel hominū per cupiditatem immodicā de lucris contendentiū, vel ferorū animalū suapte natura nobis infestorum, de vtrōq; separatim dicam. incipiens à bestiis naturalibus hostibus. Nam haec nō erga vnā quāpiam ciuitatem gentē vt affectu sunt hostiliter, neq; ad certum temporis spacium, sed per infinita secula. Harū pars hominem vt herū metūēs, odio mixto prosequitur: pars verō audacior per occasione eum aggreditur, quae infirmiores sunt, ex insidijs, fortiores verō aperta

vi &

vi & propalam. perpetuū enim hoc bellū nullas admittit inducias, quale lupis cū agnis, omnibus hominibus, & omnibus bestiis vel terrestribus vel aquaticis mutuō se infestantibus: quod dissidium mortalis nemo, sed solus deus potest tollere: quoties aliquem salute dignū aestimat, mitibus sedatisq; praediu moribus, societatis amatorem & concordiae, qui aut prorsus nesciat inuidiam, aut eam maturē reliquerit, bona sua libetē cōmunicantem in vtilitatem publicā. nam si tale bonū exoriretur in vita, possemus etiam sperare tempus illud quo ferae māsuescerent, & ante omnia ferini affectus qui stabulantur in anima, quo quid esse possit felicius? alioquin nōne stulticia sit, credere fore vt effugiamus bestias noxias, cū in nobis ipsis feritatem augeamus indies? non desperandū igitur māsuefactis nostris moribus possit cicurari & animaliarum demū opinor leones, vrsos, pardos, & Indicos elephantos atq; tigrides, ceteraq; inuicti roboris, à solitario victu trāsitura ad sociabilem paulatim deposita ferocia, & more gregaliū latura consuetudinem hominū. cum quadām velut erga dominos magistrōsq; suos reuerentia: nōnulla etiam eō processura, vt heris gestu caudaq; adblandiantur in morē cællarum Meliteniū, tunc & scorpionū serpentūq; venenā celsatura, cæterorumq; reptiliū. habet Aegyptiū quoq; flumen animalia carnes accolarum hominum appetentia, quos crocodilos vocant & hippopotamos, habent & maria multas huiusmodi species: quae omnia bonū virum tanquam sacrū veneratione violare, virtutis ergo à deo susceptū in tutelam suam & gratiā. hac ratione sedari posset antiquum illud bellum à natura institū & auctum longa odiorū assuetudine, bestiis etiam cicuratis & mutatis in mitius ingenium. aliud verō illud posterius natum ex auaritia cupiditateq; immodica, tolleretur opinor facile, si homines naturae ac dignitatis suae memores pūderet hac parte haud ita multum differre à brutis animalibus, à quorū vi tutiores sunt quā à suo genere. Viderent enim quā sit turpe ac dedecorofum, illa quidem venenis armata & carniū humanarum auida, insociabilia solitariaq; non aspernari pacem, nec abhorrere ab inducijs: hominem verō suapte natura mite animal, natum ad societatem ac concordiam, perauacaciter saeuire in vitam sui similitum. ac fortasse bellum nunquam penetrabit regiones piorum, sed in ipso conatu corrumpet, hostibus sentientibus aduersus quales viros certandum sit, firmatos inuictis auxilijs iusticiae. virtus enim augustam & reuerendā prae se fert speciem,

cc 3 & sola

& sola potest sedendo magnas calamitates imminentes repellere. aut si præ insania rabidi ruant in bellum pertinaciter, tantisper dñi congregiatur durabit audax superbia: vbi verò ad conflictum venerint, discent inanem fuisse suam iactantiã, & frustra conceptam spem victoriæ. reiecti enim maioribus viribus effusissimè fugient quinos centeni, centenos decies milleni, dispersati per multas vias qui per vnam venerant. Nonnulli etiã nemine persequente suo pte metu per æqua iniqua ruent, vt faciliè inter necione deleri queant. Egredietur homo, inquit oraculum, qui bellando imperitãdoq; multas ac magnas gentes subiungat, deo factis suis submittente debitũ auxilium. Hoc autem est imperterritũ robur animi, & vires corporis firmissimæ, quoru vel alterum hostibus incutiat formidinem: ambobus verò coniunctis haudquaquam resisti potest. Eadem oracula pollicetur, quosdam hostes indignos qui pereant manibus hominũ, opprimendos à crabronum examinibus, vt ad internecionem eorum accedat ignominia foedissima pro sanctis contra impios bestiolis pugnantibus. Nec solũ incruenta potituros victoria, verũ etiam longè latèq; fines imperij prolaturus in vtilitatem subiectarum gentiũ, deuinctarũ vel metu, vel pudore, vel gratia. Hæc enim tria plurimũ faciunt ad constabiliendũ imperium, maiestas, grauitas, & beneficentia, quibus artibus faciliè perficiuntur ea quæ modo diximus. Nam maiestas parit reuerentiam, grauitas metum, beneficia beneuolentiam, quæ res quoties in vnum pectus coueniunt, egregiè continent subditos in officio. Hæc sunt quæ in primis promittuntur deũ sequentibus, & eius mandata semper obseruantibus, accommodantibusq; ad hæc partes vitæ singulas, ne qua pestis aberrantibus obrepat. Secundũ pollicitum est opulentia, quæ necessario pacem & principatũ sequitur. sunt autē frugales opes, quas natura postulat, alimento contenta & tegmine. alimenta præbet panis & aqua fontana, quæ nusquam terrarum deficiunt. tegminum duo sunt genera, tectũ & vestimentum, quibus arcentur tempestatum iniuriæ, vtrumq; paratu facili, modo absit superuacanei luxus curiositas. ergo qui naturæ dona boni cõsunt abdicatis vanitatibus, parsimoniam sectantes & continentiam, in ampla rerum necessarium copia non desiderabunt delicias diuitum. nam veræ opes fastidita familiaritate illorum improborũ & petulantium, migrabunt ad homines qui bonis suis vt sciunt, non vt illi abutuntur in damna ciuium neglecta vtilitate publica. oraculum sic loquitur.

Quicun

Quicunque sacra mandata custodient, his cælum demittere tempestiuas pluuias, terra verò fundet prouentus frugum omnis generis, colles quoq; horum vestientur arbusis fertilissimis, nec vllum tempus præteribit vacuum beneficijs, sed alia super aliam gratia diuina cumulabitur, redeunte post messem vindemia, post vindemiam sementē, vt sine intermissione vel cõportentur fructus vel sperentur, alios alijs excipientibus, & priorum sine attinente posterorũ initia, in modum circularis cuiusdam choreæ boni nullius indigat. nam copiosi prouentus & ad præsentis vsus venientibus & veterũ detrimenta fartientibus. interdum tanta erit fertilitas, vt veteres pro derelictis habeantur, nemine vsu eorum inuidente cui libet. nam quibus veræ diuitiæ sunt in cælò reconditæ per meditationem sanctitatis ac sapientiæ, hi res familiaris in terra superest, penũ replente dei prouidentia, ne mentis cogitationes & manũ conatus impediatur. quò minus grauius se gerant in serijs studijs. ceterũ qui exortes sunt rerũ calestium propter impietatem aut iniusticiam, his ne in terra quidem feliciter succedunt opes domesticæ: quod si aliquo casu obueniant, celeriter se propiunt, quippe quæ non vt prodesse venerant, sed vt amissæ grauiorem (sicut fieri solet) afferret molestiam. at tunc, inquit, præ nimia fertilitate facies contrarium. nunc enim absque omni legum cõsuetudinũque patriarũ reuerentia propter inopiam teris seneratorum & mēsariorum limina, præssus ære alieno vsurisq; grauib. Tunc autem (vt dixi) facies contrarium. Nam præ nimia rerum affluentia dabis alijs mutuum, idque nec paucis nec exiguum, deo fortunante congerenteq; tibi domi honores, magistratus & bonam existimationem rectè pieq; sentienti & promouenti rempublicam: foris verò agros tuos cumulate annis prouentibus frumenti, vini, olei, ceterorũque ad vitam delicatiorẽ conferentium: quales sunt varijs fructus arborũ, & ferunt gregũ armentorũq;. Verũ quid ista iuuant, dixerit aliquis, si desit cui relinquatur hæreditas? addit igitur velut obliuiscens sua beneficia nullus prole carebit: nulla erit sterilis: sed omnes ritè deũ colentes satisficient naturæ legibus querendo sibi liberos. nam viri fient patres & quidem fortunatæ sobolis, mulieres quoque multæ liberorum numero, res plurimum conducens ad familiarum frequentiam, cessante nulla parte cognationis appellatione, neque, dum maiores saluantur parentes, patrui, aui, auunculi,

cc 4

pari

pariterq; minores germani, fratrum fororūve filij, nepotes, cōsobriniq; omnes sibi inuicem cōsanguinei. nec potest quisquam imperfectus aut brevis cui esse qui iuxta naturā leges nascitur, nec carebit grāte illa ex his quas deus tribuit humano generi: sed ab infantia certis deinceps ascendens gradibus emensus præfinita ætatum curricula, maturus ad mortem extremam perueniet immortalitati vicina, felicem domum relinquēs liberis successoribus. & hoc est quod alicubi vates diuinus canit dicens: Numerum dierum tuorum explebis, perpulchrē vsus proprijs simul & apertissimis vocabulis. Nam eorū qui nec disciplinis instituti sunt, nec legibus, nec numerus initur, nec habetur ratio iuxta verus proverbium. Quisquis autem disciplinam & sacras leges non negligit, hac prima dignus habetur gratia, quod in numerum & ordinem recipitur, ita vt vir bonus singulis diebus nullū sinat peccatis patere aditum, sed ab omni parte virtutibus interstitia compleat. Nam virrus & honestas in qualitate consistit non in quantitate. Vnde vel vnus dies sine culpa trāfactus integre vite sapientis æquiparatur, quod etiam aliubi scriptura subindicat, dicēs faustum felicemq; viri talis tam introitū quā exitū: quia bonorum virorum motus omnes & habitus sunt laudabiles, domi forisq; in rebus tum priuatis tum publicis, domi se gerentiū ex arte economica, foris verō ex vtilitate publica. Ergo si vnus vir talis in ciuitate extiterit, facillē princeps euadet, item ciuitas talis, facillē circumuicini regionis potietur imperio. quod si tota natio talis fuerit, superior fiet omnibus alijs, velut caput eminens in corpore, non tā suæ gloriæ priuatim, quā bono publico consulens. nam cōtinua præclarorum exemplorum cogitatio simulacra quadam in animis non admodum duris exprimit: quod dictum volo honesta laudandāq; imitari cupientibus, ne desperent mutationē in melius, & velut post liminio redditū à vitijs ad virtutē & sapientiam. Nam deo fauente ac propitio facilia reddūtur omnia, fauet autem ille verentibus se, & ab intemperantia proficientibus ad continentiam, damnantibus errata vitæ præterita, & quicquid imaginum turpium fuerat in animā impressum expiātibus: affectuum verō tranquillitatē sectantibus, & ad peccatam quietamq; vitam recurrētibus. quemadmodum igitur homines in extremis terrarum finibus habitantes facillē deus in vnum quencunq; vellet locum vel nutu contraheret: eodem modo & mentem diuturnis erroribus passim circumuagatam sectatamq; voluptates ac concupiscentias molestas dominas, miseratus seruator ex aujs in viam

viā facillē posset reducere, ita vt continuato cursu fugam capesseret, non illam ignominiosam, sed salutarē, & quam ab exilio reditum appellare liceat. Hæc sunt externa bona, victoria cōtra inimicos, vires bellicæ, pacis diuturnitas, & copia rerum quam secum pax asferre solet, diuitiæ, honores, magistratus, & laudes quæ fortunatos sequuntur ex ore amicorum inimicorūmq; has metu eliciente, illas beneuolentia. nunc dicēdum de magis proprijs, ad corpus spectantibus. hæc quoq; promittūtur virtutē exercentibus, & ductu sacrum legū per totam vitam dicta factaq; dirigentibus, fore tum familias tum ciuitates immunes à morbis & pestibus, quod si qua infirmitas inciderit, venturam non ledendī sed admonendī causā, vt mortales se mortales meminerint. néve nimium superbiāt. emēdatos autem mores secuturam sanitatem & integritatē sensuum ab omni parte corporis, ita vt cunctæ suo perfungi possint officio. æquum enim cēset deus, probis rependī præmiū, domicilium bene cōstructum compactūq; à fundamentis vsq; summa culmina (nā corpus domus est animæ conge nita) idq; multis de causis vtilibus ac necessarijs: maximē quia mens expiata & diuinis initiata mysterijs, digna videretur requiē, vt expers sit omnium malorū corporis, quæ solent provenire ex immoderatis affectionibus vires eius infestantibus & corrūpentibus. aut enim perfrigeratur, aut squalidum ex succumq; aut diuerso vitio fluidū redditur: quæ omnia menti officiant, ne possit inoffensum vitæ iter peragere. quod si in corpore sano domiciliū habeat, minimo negotio vacabit sapiētia, sortita vitam beatam & felicissimā. huiusmodi est mens inebriata mero beneficæ dei potētia, & satiata sacrorum dogmatum epulis. in hac propheta deum ait inambulare tanquā in aula quadā regia: mens enim viri sapientis est reuera dei regia. huius propriē deus dicitur qui est deus rerū omnium: sicut populus eius eximius, non qui huic aut illi paret principi, sed qui sanctificatus vnicū agnoscit verū principem sanctissimū. hæc antea multis oppressa fuerat cōcupiscentijs, plurimis necessitatibus adigebatur ad vitia. huius miseræ deus cōtriuuit seruitiles cōpedes, ipsamq; in libertatē restituit: hac libertate dicēdi agendiq; posita per sui benefactoris fauorē inclytum, non in caudam collapsa est, sed assurrexit ad verticē capitis, quod figuratē dictū sit. sicut enim in animantibus caput præcipua pars est & optima, cauda verō vltima vilissimāq; non tā necessaria ad explēdum membrorum numerum, quā mulcarium quoddam abigendis volucribus bestiolis corpus infestantibus: sic caput &

fastigium humani generis tribuitur bono viro aut bono populo: ceteri omnes tanquam membra corporis, vires animales superne desumunt à suo capite. Hæc sunt vota bonorum hominum, leges opere perficiendum, quas vates noster pollicetur perficiendas per diuinam gratiam, deo res honestas augente honorantemque; ut ipsi similes. Superest, ut consideremus execrationes his qui nec ius nec fas colunt propositas in sacris literis.

PHILONIS IYDAEI,
DE EXECRATIONIBVS.

PRIMA execratio quasi leuissimum malum intentatur, inopia, pauperies, & rerum victui necessarium penuria. Tuæ segetes, inquit propheta, partim ante maturitatem vastabuntur, partim maturæ demerentur ab hostibus subito irruentibus, duplicato infortunio, dum eadem opera quod interceptum famem affert amicis, in usus hostium proficit, ita etiam his infestare desinentibus, rerum naturæ sustentandæ necessarium inopia grauius molestare non desinat. euenit enim ut post sementem industria tua probe curatam in solo pinguisimo, locustarum nubes repente deuolantium demerant eam, ita ut minus colligatur in horrea, quam quantum in sationem insumptum sit. Sic & vineta plantabis largis sumptibus, labore indefesso, ita ut bonum colonum decet: in quibus iam maturo fructu onustis vermes & bestiolæ facient vindemiam. Cum videris oliueta polliceri & ostentare magnam copiam, ibis laus spe oliuationis felicissima: at ubi colligere coeperis, non propitium numen, sed infortunium senties. nam oleum euanesceat cum tota pinguitudine, remanente tantummodo externa illa specie, quæ inanem inanem animam falsa spe deceperat. & in vniuersum cunctæ segetes arbutæque absumentur à rubigine vnâ cum suis fructibus. Nec desunt aliæ calamitates latentes in insidijs, ut inuehant egestatem & inopiam. Nam cælum ac terra, quorum ministerio natura solebat succurrere humanis necessitatibus, abortiuos fetus dabunt cum eos nequeant absoluere, hæc facta est fecunda sterilis, illud propter quadripartitas anni vices perturbatas, non hieme, non vere, non æstate, non autumnio seruante suum ordinem, sed his singulis

singulis ad confusionem quandam tendentibus iussu illius omnipotentis domini: quando non imber, non pluuia, ne minuta quidem, non ros, non guttula vel minutissima destilabit rigandis alendisque satis ac stirpibus, sed ediuerso pestes frugum tam maturarum quam maturecentium. Faciam, inquit, cælum vobis abneum, & terram ferream, subindicans neutrum horum perfuncturum officio suo. Quis enim vnquã audiuit aut è ferro enatas segetes, aut ex ære descendisse pluuiam, in usum animalium. præsertim hominis, quo nullum miserius & egentius. minatur autem hoc oraculum non solum frugum inopiam ex perturbatio ne quatuor anni temporum, sed & bella, & quæ inde sequuntur mala innumera. nam ære ferroque constat armorum fabrica. è terra quoque futurum est ut exciteretur ingens vis pulueris, quæ mox superne relapsa pro fructu præfocatione afferat, nequid desit ad perniciem: atque ita interitura sunt numerosæ familiæ, vrbes repente sicut habitatoribus vacuæ monumenta pristinae felicitatis, & sequuti mox infortunij, ad emendationem eorum qui possunt moniti resipiscere. tanta autem erit rerum victui necessarium penuria, ut ne ab humanis quidem abstineant carnibus, ijsque vel charissimorum coniunctissimorumque, nedum exterorum alienorumque. nam & pater gustabit de filio, & mater vescetur filiae visceribus, & fratres fratrum, & parentum filij: semperque fortior pascet infirmior cibo execrabili: quales feruntur epulæ maritatis Thyestæ filijs, redeuntibus calamitatum præscarum temporibus. quemadmodum enim felicia secula desiderium viuendi afferunt, quo presentibus bonis frui liceat: sic illos miseros dira cupido vitæ capiet, quo diutius torqueantur malis indefinitibus. alioqui leuius esset præ radio vitam abrumpere, quod quidam nescio quàm sana mente faciunt. hi certe manifesta laborant insania qui ætatem sibi diutius prorogari cupiunt, nec capiuntur vlla satietate infortunij. Hæc sunt incommoda immixta diuinitus inopiae, utcumque videtur ceteris execrationibus leuior. quamuis enim molestum sit frigus, molesta sitis famésque, interdum tamen optari possunt, modo sine mora enecent: sed eisdem malis diu corpus ac animam tabescere, id verò tragicas omnes calamitates superat. seruitus ingenuis est vehemèter intolerabilis, quia pro libertate tuenda libenter subeunt vitæ periculum quotquot sapiunt, nullum certamen recusando aduersus affectantes dominium: grauis est etiam hostis inexpugnabilis. Quoties autem idem & hostis simul & dominus imminet, quis sustinere queat

queat: quando potestas ei præbet lædendi licentiam, nec voluntas
deest propter inueteratum odium, quamobrem deus populo suo
minatur infensos dominos, qui tractent contemtores diuini iuris
inclementissimè, non solum subactos ipsorum viribus, verum etiam
vltro deditos metu malorum inopinatum, famis atque necessita-
tum similium, quidam enim minora mala eligunt, vt maiora effu-
giant, si tamen minus incommodum censendum est post amissam
libertatem imperata immirium dominorum facere, & afflicto cor-
pore subire dura ministeria, & quotidie videndo ingrata specta-
cula, etiam animo deficere. videbunt enim in ædificiorum & plan-
tationum, possessionumque partium suis laboribus hereditatem
succedere gentes hostiles, in aliena inuasuras prædia, & apparatus
alieno fruturas: videbunt pinguisimas quasque pecudes macerari
instruendis eorum epulis, nec parci condimentis, vt inimici ex alie-
no viuant suauius: videbunt uxores, quas puellas duxerant qua-
rendorum liberorum gratia, sobrias, bene curantes rem domesti-
cam, maritorum amantes, abduci pro meretriculis, & cupient qui-
dem vim vi repellere, sed præter inanem tumultuationem nihil
efficere poterunt, nimirum eneruati destituti: viribus, erunt etiam
expositi quibuslibet ad omnes iniurias direptiones, abactiones,
cortumelias, damna, cruciatus, vulnera, perniciem, ita vt nullum
hostile telum innoxium interci lat, sed omnia destinatum feriant.
execrati erunt in urbibus & oppidis, execrati in villis & domibus,
execrati campi etiam aruæ: cum suis segetibus, & quantum fer-
tilis soli collibus assurgit, vestiturque arbutis mitiorum stirpium,
execrati greges pecorum non supplendi nouis foetibus, execrati
fructus omnes, in ipso articulo maturitatis euanidi. euacuabun-
tur & ipsæ cellæ penuriae, quamuis alimentis refertissimæ, nul-
lus quæstus prosperabitur, artificia cuncta variaeque negotiation-
es & victus quaerendi rationes nihil proderunt. Frustrabuntur
enim spes studiorum omnium, & in vniuersum nihil earum re-
rum succedet prosperè, quæ solent feliciter euenire pietatis cultu-
ribus. hæc est enim iniquitatis merces impietatisque, & insuper
varia genera morborum corporis, singulas eius partes exedentia
vel debilitantia, aut totum quantum est excruciantia, febribus,
rigoribus, tabe, impetigine, morbo regio, sideratione, vomitibus,
serpiginibus totam cutem occupantibus, intestinorum vitij, stom-
achi subuersionibus, pulmonis obturationibus, & respiratio-
nis impedimentis. Huc accedit linguae paralysis, aurium surditas,
oculorum cecitas, hebetudo confusioque aliorum sensuum, gra-
uissima

uissima incommoda, dilapso è sanguine venis contento quicquid
vitale in se habuerat, & spiritu qui inest arterijs, non amplius ad-
mittente externi aeris sibi cognati temperiem: nervis quoque la-
xatis & contentione remittentibus, vnde sequitur coaptationis
consensusque membrorum dissolutio, defatigatum prius saltu-
ginosi amarulentique fluxus imperu latenter insinuat, & post-
quam semel inclusus est angustis meatibus, non inuenientis faci-
lem exitum, & per hanc conflictationem inducens dolores in-
tolerabiles: vnde proueniunt morbi articulares & podagrici, con-
tumaces aduersus omnia remedia, & proinde ope humana incu-
tabiles. huiusmodi calamitates quoties accidunt, miraculo sunt
plurimis, reputantibus quomodo qui paulo ante obesi, carno-
si, luculentique: habitudine conspicui fuerant, tam repentina tabe
colliquati sunt, rugosi redditi, & vix nervis hæretes atque ossibus,
operisque tenui cuticula, tum quomodo mulierculæ delicatæ ac
tenerimæ, ab ipso ætatis primordio affluente delictis & volu-
ptatibus, præ afflictione graui redactæ sunt ad ferinam quādam
animi simul ac corporis speciem, tum verò imminuebunt hostes
etiam intentando vltiores gladios, At illi miserè in oppida com-
puli, cum sequi suamque in tuto esse credent, spe frustrati cadunt in-
ternecione quotquot erunt puberes, ex insidijs oppressi ab hosti-
bus: quod si ne sic quidem emendati fuerint, nec ab erroribus in ve-
ram viam redire voluerint, tanta innascetur animis superstitium
pauiditas, vt nemine persequente fugiant, solis vt ignaui solent
profligati rumoribus: & vel leuissimæ frōdis vento agitata stre-
pitus tantum metum incutiet, quantum grauissima victore ter-
gis hærente pericula: vt nec filij parentibus opitulerentur, nec paren-
tes liberis, nec germani fratribus, ne forte dum alijs parant suc-
currere, amissa fugæ occasione in potestate hostium ipsi veniant.
Sunt autem malorum hominum spes irritæ, nam fugientes non
magis quam manentes euadunt, quod si qui abdidierint se in late-
bras, in hostes sibi naturaliter infensos incident, videlicet in fe-
ras agnatis armis horrendas, quas Deus à mundo cōdito præpa-
rauit ad terrorem cortumacium hominum, & ad exigendas poenas
ab inemendabilibus. hæc non credent qui non spectauerunt vr-
bes euersas funditus, quæ quondam habitatae nunc abierunt in
fabulam, post ingentem felicitatem repentinis obruta calami-
tibus, partim obliuioni tradita, partim relata in literas. huc
accedunt tabes, & corruptis interaneis anhelitus difficiles, quæ ta-
dum pressuramque inducēdo, vitam incertam faciēt ceu in sublimi
pendentium

pendentium. nam terrores alij post alios interdum noctuq; succedentes sibi inuicem sursum ac deorsum exagitant animam. ut mane vespere optet, vespere verò auroram, ob erumnas vigilantium, & eas quæ dormientibus in somnis obuersantur abominandas imagines. atque ita eueniet ut nonnulli coloni deo fortunante fiant cōspicui, prædicenturq; beati duobus nominibus, vel quod ad deum trāsferunt, vel quod ab eo cæleste præmium acceperint, non enūtiandum profanis auribus. at veteres ciues sed degeneres pessum ibunt prolapsi ad imum tartarum tenebrasq; profundissimas: ut hisce exemplis genus humanum admonitum sapiat, non ignarum quàm libet deus amplectatur virtutē vel ignobilium, qui radices nihil moratur, sed solas stirpes suscipit, mutatas ad frugem meliorem. atq; ita vrbibus absumpris velut incendio, desolatisq; agris, respirabit tandem terra vexata exercitq; non ferendis incolarum iniurijs, qui virgines hebdomadas & e sua dirione, & ex ipsis animis eiecerant. solum enim, aut ut cautius loquar, primum festum natura parens protulit, septimi cuiusq; anni & diei, ut his homines, illis agri, interquiescerēt. cæterum qui hanc legem violauerunt, simulq; fœdera, salem, aram misericordiæ, cōmunemq; laram, omnia hæc ad hebdomadam pertinentia cōtempserunt, tum homines ipsis infirmiores grauauerunt continuis laborum exactionibus, tum agros ipsos lucris ex his indefinenter quasitis per avariciam, nullum modum imponēdo iniquæ cupiditati nunquam satiabili. cum enim debuissent hominibus, iuxta veram æstimationem germanis fratribus communi parēte natura prognatis, inducias ad septimū quemq; diem præscriptas cōcedere, agris itidem quoties annus septimus recurreret, nec sationibus eos vexādo nec insitionibus, ne exhausti laboribus continuis: neglexerunt hæc præcepta humanissima, & animos corporaq; quorumcūq; poterant, non ferendis erumnis oppresserunt, terræ quoq; vires & vbertatē extenuauerunt iniquis exactionibus, tributa non modo quotannis, sed & quotidiana extorquendo, quemadmodum inhumani creditores exprimunt à suis debitoribus. quapropter illos quidem vindicta manet (ut diximus) & execratio: hæc verò debilitata, & mille modis vexata, exonerabitur tandem colonis impijs, tãquam sarcinis iniquis & superuacuis. Vbi verò circumspēctis rebus omnibus per circuitum, nihil se indignum superesse animaduertit, sed sublati è foro strepitibus, iniurijs, florere pacem, quietem atque iustitiam: tum demum vigorem pristinum recipiet, reuocatusq;

reuocatusq; in vsum sacris sabbatis festisq; solennibus, per quietem reficietur, tanquam athleta vires colligēs à lassitudine. deinde ut mater amantissima miserabitur amissos filios ac filias, qui magis viuui quàm defuncti suos parentes contristassent: mox tamen renouata fecunditate, pariet progeniem inculpabilem, quæ prioris iacturam sartiatur. nam desolata, ut ait propheta, felix erit numerosa sobole: quod oraculum etiam de anima figuratē intelligitur. Sūt enim quæ refertæ vitijs & affectibus, tanquā circumfusa sua progenie, voluptatibus, concupiscentijs, imprudētia, intemperantia, iniustitia, malè valent & ægrotant moribundæ: ubi verò deserunt tales fœtus parere, aut iam natis orbatæ sunt, continuo restituntur in castitatēq; virginitatēq; pristinam, & conceptum diuinum semen formāt ac viuificant, ut inde nascantur res mirandæ pulchritudinis, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia, sanctitas, pietas, cæteraq; virtutes ac felicitates: quarum non modo natiuitas matrem prole facit parentem, verum etiam spes natiuitatis gaudio magno afficit. spes autem est læticia futuræ læticiæ prænuncia, licet imperfecta, tamen hæcenus potior, quod & præsentibus curis laxatis remissisq; hilarat, & futuræ felicitatis complementum prænunciat. Hæ sunt execrationes & poenæ quibus obnoxij sunt sacrarū legum & pietatis contemptores, cultoresq; multorum numinum, quorum finis est impietas & obliuio disciplinæ patriæ, ab ætate prima insitæ, vnum illud supremum Ens deum credentis: ad cuius sortem pertinent veritatis cultores & derisores fabularum, quemadmodum nihil reticens docui, attamen si qui has castigationes non ut peremptorias, sed ut ad emendationem incitantes acceperint, mutatiq; suum errorem damnauerint, & perpurgata mente culpas agnouerint ex animo, primum sincera cōscientia, deinde lingua quoque ad profectum audientium, veniam consequentur apud seruatore & deum propitium: qui generi humano hanc eximiam largitur gratiam, quod id suo verbo cognatū esse vult, ad cuius similitudinem factus est hominis animus. nam etiam si qui extremas oras terræ incolant, seruientes eis à quibus captiui abducti sunt victoribus, velut vno edicto vna die liberabuntur pro-moes, dominis mirantibus eorum consensum in deserendis vitijs & sectandis virtutibus. pudebit enim eos dominari melioribus, tum verò potiti hac inexpectata libertate qui antea dispersi fuerant per Graciæ Barbariæque continētes & insulas, eodem momento tēporis exciti è diuersis sedibus contendunt ad locum destin-

destinatum, deducere quodam spectro augustiore diuinioreque quam quæ obuerfari solent humanis oculis, cæterorum quidem nemini, sed solis seruandis cōspicuo: tribus freti apud patrem intercessoribus, aduocatisq;. vno æquitate siue bonitate ipsius patris, qui semper ad poenā tardior est quam ad veniam. altero, priscis gentis cōditoribus, qui etiam exempti corpore nudis animis sincerum suo principi cultum exhibēt, pro filiis filiabusq; indefinenter efficacibus precibus supplices, hoc honore digni ab eo habiti, vt exaudiantur facili. tertio verò eo, propter quem maxime à prioribus captatur beneuolētia. is est profectus eorum qui reconciliantur, alioquin nunquam ab errore in viam redituro- rum, cuius viæ haud alius finis est, quam ita deo placere, vt patri probantur filij. vbi verò quod volebant peruenerint, resurgēt adificia quæ modo in ruinis & ruderibus iacuerant, & colerur deser- ta regio, & terra prius ad sterilitatem redacta fiet denuo fertilis: tam priscæ illæ maiorum felicitates nihili reputabuntur colla- tæ ad præsentem copiam, velut è perenni gratiarū dei fonte ma- nantem, ita vt omnibus priuatum publicæq; contingant diuitiæ sine inuidia. erit enim repentina rerum cunctarū mutatio, auer- tet enim deus diras in hostes resipiscendum, qui calamitatibus eius gentis latari fuerant, cauilantes illudentesq; cōuicij, qua- si futuri perpetuò felices, & eam felicitatem per manus traditu- ri posteris, aduersarios verò semper visuri in miseria continua duratura vsque ad ipsorum progeniem: præ vesania non intel- ligentes quod præteritum fortunæ splendorem non sibi suæque industriæ ferre acceptum deberent, qui tantum in hoc eis con- cessus sit, vt esset remedium patriarum legum desertoribus, dum eos vrit hostium felicitas. postquam igitur suum lapsum plora- tu gemitūq; damnauerint, postliminio restituentur ad maiorum felicitatem pristinā, nisi qui omnino exorbitarunt in perniciem: cæterum qui prius eorum dolorem riserāt, nefastos luctuososq; dies epulis celebrare soliti, & in vniuersum latari calamitatib. cum primū incipient mercedem crudelitatis accipere, sentiet se peccasse non in contemprios ac humiles, sed claris oriundos maioribus, quorum æmulatione excitari queant ad decus capef- sendum quod extinctum putabatur. sicut enim excisis stirpibus si radices maneat, nouæ plantæ pullulantes leuant veterum desiderium: sic in anima relicto exili virtutis semine, quamuis desint bona cætera, nihilominus inde nascetur res omnium hu- manarum preciosissimæ atque pulcherrimæ, quarū ope ciuitates instaurantur

785
QVOD MVNDVS SIT INCORRVPT. 785
instaurantur & frequentantur ciuibz, gentes quoq; ad miram
Populorum proficiunt multitudinem.

PHILONIS IYDAEI,
QVOD MVNDVS SIT IN-
CORRVPTIBILIS.

VM in omni seriò negotio deus inuocandus est, vt genitor optimus, cuius exactissimā scien- tiam nihil omnino fugiat: tū verò de incorru- ptibilitate mundi tractaturo id fuerit prorsus necessariū. nam nec inter ea quæ sensu cōpre- henduntur quicquā est mundo absolutius, nec inter ea quæ intellectu percipiuntur, quicquam deo perfectius. semper autē intellectus dux est sensui, sicut intelligibile sensibili, & decet vt de rebus subditis scitetur ex magistro earū ac præ- fide, quicunq; præ cæteris tenentur natiuo cognoscendæ verita- tis desiderio. Ergo si exerciti in placitis tēperantia, prudētiæ vir- tutumq; aliarū, absterfimus perturbationū & agnitudinū macu- las, nō dedignabitur deus puris ferenisq; precibus corā cōpella- tus imparari nobis scientiā rerū celestiu per insomnia, vel ora- cula, vel signa & prodigia. sed quoniā nondū abolita sunt impru- dentia, iniustitia, cæterorūq; vitiorū stigmata vix eluibilis, con- tenti sumus si vel vmbra quandā & imaginē veritatis inuenire dabitur. in hac autē quæstione, an incorruptibilis sit mūdus, ante omnia dispiciendū est de significato huius vocabuli, in scriptu- ra sæpe occurrentis, vt quid tibi velit certò sciamus. ostendemus autē tantū ea significata, quæ ad præsentē tractatū faciunt. Pri- mō dicitur mundus, ambitus cæli stellati, cōplexus teræ cū stirpi- bus suis & animatibus. Secūdd, cælū tantūmodo. quod intueri so- litus Anaxagoras, cuidā scitanti cur ita libēter ferret subdualia peruigilia, respōdit, vt cæli aspectu fruar: cursus & recursus side- rum in orbē redeuntēs subindicans. Tertio, sicut placet Stoicis, essentia quādā digesta indigestaue, vsq; ad exustionē duratura, cuius motus spatia tempus esse definiunt. Nunc autē considerat- ur mundus iuxta primū significatū, hic qui è cælo terraq; con- stat, & cæteris quæ intra hæc continentur. Corruptio quoq; dici- tur, nunc in deterius mutatio, nunc interitus ita vt nihil fiat re- liquum, quæ nulla ratione potest subsistere. Nam sicut è nihilo
dd nihil

nihil fit, sic nihil corruptione redigitur in nihilum. nam ex non
existente impossibile est quicquid fieri, & ens prorsus interire im-
possibile creditur. & ut tragicus ait: Genitū nihil emoritur: Sed
transpositū vltro citroq̃. Formam priorē alterat: adeo stultū est
solicitū esse de mundi interitu, sed in quaestionem venit tantum
hoc, possitne mundus praesenti ornatu amisso, & varijs formis
elementorū temperaturisq̃, dissolui in vnā & eandem speciem,
an velut contractus omnimodā fragmentorū confusionem capi-
piat. hic tres opiniones dissentiūt. alij mundū sempiternū aiunt,
nec ortum vnquam nec interitū. ediuerso alij & ortū & cor-
ruptionem obnoxii. nonnulli vtramq̃ sententiam diuidunt, ortū
sentiri cū posterioribus, corruptibile negant cū prioribus; atq̃
ita mixtū dogma reliquerunt, creatū esse, sed incorruptibilem.
Democritus, Epicurus, & Stoicorū turba philosophorum, aiunt
mundos nascibiles ac corruptibiles, verū non similiter. illi mul-
tos mundos imaginantur, quorū generationem conflictationi-
bus & connexionibus atomorū tribuunt, corruptionem reper-
cussionibus & dissolutibus. Stoici vnū mundū asserunt, & deum
authorem eius generationis: corruptionis verō nō item deū, sed
indefessam vim ignis rebus incitā, post longas temporū am-
bages absumpturam & in semet mutaturam omnia: ex qua de-
nūo mundū instauraturam opificis prouidentiam. iuxta horum
opinionem potest dici alter mundus sempiternus, alter corrup-
tibilis, corruptibilis, ut nunc est ornatus & dispositus: semper-
nus, post exultionem reparabilis, ut nunquam desinat. Aristot-
eles nescio quā pie fatet q̃. doctus, ingenitū & incorruptibi-
lem mundū pronunciat, & impietatis damnat quotquot contra-
rium asserunt, qui manufactis praestantiorē nō existiment so-
lem tam magnū deum visibilem, & lunam ceteraq̃; vel fixa vel
vaga sidera, omnia verē plena numine. Fertur etiam cauillatus,
olim se timuisse, ne sua domus vi procellarū ac tempestatū, aut
verustate, aut architecti incuria, contracto vitio corrueret: iam
maiorē merū impendere ab istis qui conentur verbis mundū
destruere. alij negant Aristotelem authorem huius dogmatis, &
Pythagoreis quibusdam id tribuunt. ipse fortē fortuna in com-
mentarium Ocelli hominis Lucani incidi, cui De vniuersi na-
tura titulus, in quo mundum incorruptibilem non tantū asserit,
verū etiam argumentis conatur ostendere, genitū autem sed
incorruptibilem aiunt à Platone in Timaeo dici pro concione
deorum, vbi iuniores deos natu maximus & princeps sic allo-
quitur

quitur: Dij deorū, quorum opifex ego & pater sum, attēdite: quā-
dā me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne si qui-
dem quod vinctū est, solui potest. sed mali est, quod pulchrē com-
positum est, seque habet bene, velle dissoluere. quapropter quia
generati estis, immortales quidem & indissolubiles non estis.
nec tamen vnquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis.
nam voluntas mea maius praestantiusq̃; vobis est vinculum ad
vitae custodiam, quā nexus illi, quibus estis tunc cū gigne-
bimini colligati. Quidam autem sophistice interpretātur, apud
Platonem genitum dici mundum, non quo habuerit generatio-
nis principium, sed quo, si factus est, non aliter quā dictum
est consieri poterit: quandoquidem partes eius generari & mu-
tari videmus. melior tamen & verior est prior sententia, non
solum quia toto hoc libro patrem & conditorem & opificem
illum deorum fictorem ait, mundum verō hunc opus eius &
progeniem, archetypi exemplaris intelligibilis imaginem sen-
sibilem, quicquid in illo intelligitur in se continentem, perfe-
ctē expressam ut sensu percipiat, sicut illud perfectum intelli-
gitur: verū etiam quia hoc de Platone testatur Aristoteles, quem
puderet mentiri ut philosophum, & quia fide dignum creditur
testimonium amici de amico, praesertim eius qui non fastidiuit
doctrinam, sed superare conatus veteres necessarijs commentis
quādam nouauit per singulas partes philosophiae. huius autem
Platonici dogmatis parentem quidam Hesiodum autumant, do-
cere illum rati mundum esse genitum & incorruptibilem: ge-
nitum quidem, dum sic canit:

Principio chaos est genitum, mox deinde patentiū

Telluris spatia, & molis fundamina tanta.

incorruptibilem verō, quia dissolutionis eius & corruptionis
nusquam meminit. chaos autē Aristoteles locū putat, quia prius
parari oportet id quod capiat corpora. Stoici verō aliquot aquā
intelligunt hoc nomine, *αἰὼν ἄνω ὕδατος*, id est, à fatione dictam.
utcuq̃; est, genitū esse mundum Hesiodus manifestissimē pro-
didit. sed longē antiquior Moyses legifer docuit Iudaeos, mūdum
esse genitum & incorruptibilem, quod scriptum reliquit in sa-
cris voluminibus. sunt autem quinque, quorum primum inscri-
psit Genesim, sic exorsus eam: In principio fecit deus caelum &
terram. terra autem erat rudis & inuisibilis. deinde progressus
aliquantum docet, quōd dies & noctes, horā anniq̃; sol & luna
mensores temporum, vnā cum toto caelo pro immortali sua
dd 2 natura

natura permanebunt in sempiternū. Rationes eorū qui ingenitū incorruptibilemque asserunt attoniti cōtemplatione tanti operis, ponemus prius. Sumēdo hinc inititū. omnia quaecūque sunt corruptioni obnoxia, duas habēt causas interitus, internā & externā. ferrū & as aliasque huiusmodi materias videmus absorbi ex ipsis enato malo, quando rubigine exedūtur, occupata quadā impetigine. externa verō clade perit vrbs aut domus, quādo cōflagrat incendio. Ad eundē modū animalibus mors obuenit, aut interno morbo exorto, aut externa vi, dum iugulantur, lapidantur, exuruntur, aut fœdo suspendio pereūt. Si & mūdus interibit, necessum est vt aut externe ab aliquo, aut ab aliqua intestina causa perimatur. sed neutrum est possibile. nam extra mūdum nihil est, quandoquidē is constat ē cōgerie rerū omnīū, eapropter vnus & integer, & expers senij. vnus, quia si quid exclusum esset, posset inde fieri alius huic similis, integer, quia in eum insumpta est vniuersa essentia. morbi expers atque senij, quoniam corpora quae morbis lœdi possunt aut senio, caloribus & frigoribus alijsque contrarietatibus externe infestantibus subuertūtur: e quibus rebus nullū mundo est periculū, quandoquidē inclusis omnibus, foris nulla relinquitur. quod si vtiq; aliquid est exterius, omnino inane erit, aut ociosa quadam natura, quae nec pati possit nec agere. Atqui ne ab interna quidem causa dissoluetur. primū quia sic pars esset toto maior ac potentior, quod est absurdissimū. nā mundus insuperabili robore praeditus partes suas mouet, ipse à nulla earum mobilis. deinde cū duae sint causae corruptionis, interior & exterior, quaecūque; vnā admittūt, eadem & alteram. id in equo, boue, homine, similibusque; animalibus deprehēditur, quae quomā ferro possunt interimi, morbo quoque; intereunt, difficile enim est, imo impossibile, inuenire quod intelligibili externae causae obnoxium, corruptionē non capiat, per se subsistens antequam mundus esset. nam quod nō est, ne mouetur quidem, demonstratū autem est, rēpus esse motus interstitiū. vnde sequitur vt sempiternū vtrūque; sit, careatque; initio, ac proinde sit incorruptibile. Dicat fortasse aliquis Stoicus disputator verborum, fieri se tempus esse mundani motus interstitiū, sed nō huius tantummodo praesentis, verum & eius qui post exustionem fore intelligitur. cui sic respondendū censetis: o bone, perueritis nomina, mundum vocas qui inornatus sit. nam si hic quem videmus, verē apteque; mundus vocatur, ornatus ordinatusque; summo & diuino artificio eius in ignem mutatio meritō nominari potest perturbatio

bario. at Critolaus musarū amator & peripateticae sectator philosophiae, dogma de sempiternitate mundi approbans, talibus argumentis vitur. si mundus est genitus, ergo & terra. si terra, ergo & humanū genus. at homo ingenitus ab aeterno subsistit sicut declarabitur, si tamen demonstratione in re tam euidenti opus est. sed opus videtur propter fabularum auctores, qui mendacijs vitam replent, veritate profligata ē domibus & vrribus, atque etiam ē singulorum pectoribus, excogitatisque; speciosis verbis ac metris ad illiciendos fauos, quorum aures incantant falluntque; sicut oculos deformes meretriculæ, adsciticio adulteri, noque, decore eos praestringentes, cū natiuo careant. aiūt enim hominum ex hominibus. generationē esse naturae opus recentius: antiquius autem ex terra, quandoquidē haec creditur mater communis omnium. & illos Graecis decantatos satiuos homines, ex terra prognatos sicut nūc nasci solent arbores, perfectos armatosque; terrae filios. id verō signum esse fabulosum liquet multis modis. iam primum ex quo humani generis princeps natus est, oportuit eum statim temporibus crescere, gradus enim quosdam atatum natura condidit, per quos ille ascenderet ac descenderet: crescendo ascenderet, decrecendo verō descenderet. terminus summus ascendenti est vigor, quō vbi quis peruenit, non progreditur amplius, sed quemadmodum cursores in diuulo quem vocant, cursu retroisum flexo decurrit iterum per eadem vestigia, donec in senectute deficiat. quosdam autem perfectos natos opinatur nemo, nisi forte ignarus legum naturae inuiolabilium, mentes enim nostrae viciatae contagione adiuncti sibi mortalis corporis, non mirum si sunt mutabiles: sed vniuersi natura omnipotens, quaecūque semel decreuit ab initio, constanter seruat intra praescriptos terminos. ergo si vnquam placuisset ei nasci perfectos homines, nunc quoque sic nascerentur, nusquam infans, nusquam puer, nusquam esset adolescens, sed vir confectus, & fortasse nec senio nec morti obnoxius. nam cui nullum incrementum, ei ne detrimentum quidem accidit. proinde mutationes quae virilem aetatem antecedunt, proficiūt in melius: quae verō deinceps sequuntur vsque; senectam & obitum, deteriores sunt in dies. ceterum cui non insunt priora, ne posteriora quidem inesse, probabiliter creditur. quid enim obstarer quominus nunc quoque sic vt olim gignerentur homines? terra certe nondū senuit, vt videri possit efforta praesentio. viget illa semper sui similis, cū sit vniuersitatis quarta pars, & ad totius salutē

pertineat manere hanc incolumē, quando & germana eius elementa nunquā senescūt. id verū esse apparet ex indefessa continuāq; huius fecunditate. irrigata enim vel fluminū stagnationibus, sicut Aegyptus, vel annuis imbribus, exhaustas feracitate vires reficit, & quiete modica se refouet, moxq; vt ante alimēta largiter animātib. suppeditat. quapropter opinor poetis nō temere Pandorā vocari, quasi πᾶντα διαρπύζουσα, id est omnia largientem vel iucunda vel necessaria, nō his aut illis, sed omnibus quæcūq; sortita sunt animā. certē sicuti daretur adulto verē pinas alasq; sumere, & ē sublimi cāpos collesq; inspicere: quomodo illi herbas ferant & pabulū, hordeū & triticū, aliasq; species varias, vel fatas agricolarū industria, vel sua sponte prouenientes: hi verō folia frondesq; quibus densent arbores, simulq; fructuum copiam, quibus nō solū arceatur inedia, sed & lassitudinī succurritur (nam olea fructus medetur defatigatis corporibus, vinum modicē potū remittit vehementes dolores animi) præterea suaves auras exhalantes ē floribus. eorūq; colores ineffabiles arte diuina picturaturū: moxq; deflexis oculis ad arbores infrugiferas, contemplari seorsum siluestres populos, cedros, piceas, abietes, quercuum roborā procerissimā, ceterasq; id genus materies, quæ tum montes maximos tū plerosq; pingues agros radicibus eorū subiectos opacant: agnosceret indefessum terræ semper iuuenescētis vigorem, quā nihil diminutū sit ē pristinis eius viribus: ergo nunc quoq; si vnquā antea pareret homines, duabus de causis necessarijs. primū, ne ab officio suo decederet, maximē in generatione hominis, animalis omniū præstantissimi. deinde vt subleuaret mulieres, quæ grauidæ valde onerātur per menses feruē decem continuos, interdū etiam parturientes in ipso nixu emoriūtur. profectō magna est stulticia, credere vuluam aliquam latere in terræ sinibus, quæ hominē cōcipiat. nam vulua est is locus in quo animal vitale gignitur, quā naturæ officinam licet dicere, aptam formandis animantibus. ea nō terræ pars est, sed forminx, facta ad generationē, alioquin illa etiā vberibus opus haberet ad alendos recens editos fœtus alimento cōuenientissimo. atqui nec amnis nec fons vllus in toto orbe memoratur, qui pro aqua exundet fluentis lacteis. adhuc sicut lactis egent infantes modo geniti, sic amictus & tegminis, ad arcendos æstus atq; frigora: ne quid noceant tenellis etiam tum & faciliē sentientibus iniuriā. quamobrem obstetrices matresq; ad quas ea cura pertinet, inuoluunt eos fascijs. at terrigenæ qui fieri

fieri potuit vt nudi relictī non statim perirēt, vel præ solis ardore, vel præ frigore. nam vtunq; solet morbos & mortes accerere. sed quoniam semel contempserunt veritatem isti fabulatores, ausi sunt armatos ē terra producere. Quis enim erat sub terra faber, quis nouus Vulcanus, vt mox armaturas excuderent aut quid cū armatura illis primigenis, cū homo animal māsuetissimum, rationem à natura munus eximium acceperit, à qua etiā ferini affectus incantati mansuescunt. satius erat pro armis eis dare caduceum, cūm rationali naturæ conueniret insigne pacis, denunciandæ omnibus, quos armis territari nō oportebat. itaq; satis conuictæ sunt nugæ hominū, veritatem mendacijs oppugnantū. ceterū nosse debemus, perpetua successione prognatos ex hominibus homines, viro in vuluā tanquā in aruū semē mita-
rento, muliere verō id excipiente salubriter, & natura modo inuisibili formante partes tū corporis, tū animæ. donanteq; generi humano immortalitatē quam nō donauit singulis. illud enim semper durat (mirū dictū) indiuiduis pereuntibus. quod si homo est æternus, pars vniuersitatis minima, vtq; mūdus quoq; ingenuitus est, ac proinde incorruptibilis. Pergit Critolaus ratiocinari: quicquid sibi ipsi sanitatis causa est, morbis caret. sicut quicquid sibi ipsi vigilæ causa est, peruiulat. inde colligitur sempiternum esse id, quod suamet causa est essentia. mundus porro sibi ipsi causa est essentia. sicut & ceteris rebus omnibus. ergo mūdus æternus est illud quoq; considerare debemus, quicquid nascitur vtq; imperfectum esse à principio, processu verō temporis augeri donec omnino absoluat. itaque si mundus est genitus, fuit aliquando (liceat mihi vti ætatum nominibus) puer admodum, & post multos annos euolutos, multaq; secula, vix tandem absolutus est. nā quod est longiuissimū, necessarijō tardē ad vigorem suū peruenit. tales autē mutationes si quis credit in mundum cadere, habēdus videtur pro insanissimo, atq; adeo pro insanabili. si enim probaretur eū nō tantū corpore sed & animo proficere, quandoquidē etiā qui aīūt interiturū, credūt tamē ratione præditum. ergo more hominū brutus erit in generationis suæ principio, adulta ætate compos rationis. quod vel cogitare nefas fuerit, nedū proloqui. qui enim possumus hūc perfectissimum visibilem ambitū, contentasq; in eo partes singulas, non credere perfectū semper corpore simul & animo, expertē malorum quibus genita corruptibiliaq; sunt obnoxia? Addit, res causas absq; externis asserre perniciem animalibus, morbū, senium,

inopiam, quarum nulli mundus sit expugnabilis. nam id quod ex elementis constat ad vnum omnibus, robustius esse, quam vt villa infirmum reddi queat. vbi porro nulla sit infirmitas, ibi sanitatem vigoremq; permanere tutum à senio. sufficere etiam sibijpsi mundū, cum nulla re careat, inanitionis repletionisq; nescius, quæ sunt vicia particulatim, & crassis animalibus mortem afferunt propter appetitū eorum insatiabilem: aut vt verius loquar, vitam quauis morte miseriozem. proinde si nullā naturam æternam videremus, minus peccarent qui aiunt mundum incorruptibilem, quandoquidem nullum æternitatis exemplum existeret. sed quoniam factorum series iuxta præcipuam physiologorum sectā caret sine simul & principio, causas sine intermissione contexens: cur non etiam mundi naturam dicamus longævam, quarerum indigestarum ordo est, in compositarum congruentia, inconcinnarum concinnitas, distictum vnitas, lignorum faxorumq; habitus, factorum & stirpium indoles, anima omniū animalium, hominum mēs & ratio, bonorum virorum virtus perfectissima. Quod si mudi natura ingenta est & incorruptibilis, liquet mundum quoq; contineri sempiterno vinculo, quod fateri etiam diuersi dogmatis assertores quidam vi veritatis coacti sunt, vt est diuina pulchritudo veritatis, sicut mendacij foeda deformitas. Sic Boethius, Posidonius, Panætius, viri Stoica doctrina valentissimi, tanquam correpti numine, omnis exustionibus & instaurationibus, transfugerūt ad diuini de incorruptibilitate mudi placitū. Quin & diogenes etiam tum iuuenis fertur subscripsisse huic sententia. Ergo cum constet nihil extra mūdum relictum vnde imminet ei periculum, ne intra ipsum quidem tale quicquam inuenietur, vt supradictis rationibus demonstratum est, quod alteri ex his causis non sit, ne alteri quidem esse obnoxii. testatur & quæ in Timæo legimus, mundum nec corrumpi, nec morbis tentari. Ex his quatuor singula integra mūdus recipit in suam substantiam. ex omni quippe igni, aëre, aqua, terra, ipse faber ita eū cōposuit, vt nullam cuiusquam istorū partem aut vim extra relinqueret: idq; hac ratione fecit, primū vt totum hoc animal quā maximè perfectū ex perfectis partibus esset. dein vt esset vnum, cum nihil extra relictū fuerit, ex quo generetur alterū, deniq; ne quis id morbus, ne quod senium, attingeret videbat enim eam naturam esse corporis, vt importuna caloris aut frigoris, aliarū rerum nimis vehementium accessione lædatur, & in morbos seniumq; impulsū deficiat. quam ob causam rationemq; vnum

torum

totum ex omnibus totis & perfectis absolutum, expertem morbi senijq; deus mundum constituit. Hactenus Platonis de incorruptibilitate mundi testimonium. quod autem non sit genitus, naturalis attestatur veritas. nam quicquid est genitum, necessario dissoluitur: quicquid autem non est corruptibile, ne genitum quidem fuit. nam & auctor huius trimetri, Neci debetur quicquid vsquam nascitur: videtur non malè colligere. & alias sic argumentari licet. quæcunque composita corrumpuntur, dissoluntur in id vnde fuere composita. dissolutio porro nihil est aliud quā rerum singularum in pristinam naturam reditus. ergo à contrario compositio præter naturam res in vnum cogit, id quod videtur verissimum, homines enim ex quatuor elementis, quæ tota in vniuerso sunt, cælo, terra, igne, aëre, particulas quasdam mutuari, ex ea tēperatura mixti confectiq; sunt, quæ autem permisceantur, naturali situ priuantur, caliditas sublimi, frigiditas humili, dum posita grauitate subleuantur & in summū locum demigrat, quem caput maximè terrea nostri pars occupat. violento autem vinculo nullū inutitius aut minus durabile. celeriter enim à victis rumpitur, reluctantibus & naturalem motum desiderantibus ad quem properant. nam vt ait tragicus:

E terrā orta, terra rursus accipit.

In cælum quicquid est suum reuertitur.

Genitum nihil emoritur:

Sed transpositum vltro citroq;

Formam priorem alterat.

Omnibus certè quæ corrumpuntur lex præfixa est hæc vt quando contemperantur discedant à naturali ordine, demigrantque in loca contraria, & peregrinentur quodammodo: quando verò dissoluntur, in natiuas suas sedes cū postliminio reuertantur. at mundus expers est perturbationis de qua loquimur. nam si esset corruptibilis, videremus nunc partes eius non suo loco naturali cōsistere, id quod cogitare nefas est. optimum enim & apertissimum situm cunctæ mundi partes sortitæ sunt, ita vt singulæ sede sua tanquam patria contentæ non requirant mutationem in melius. propterea terræ attributus est locus medius, quod feruntur omnia terrestria, etiam in altum iacias: quod est natiui situs indicium. Vbi enim quidque sponte non coactum sinit quiescitque, ibi habet locum proprium. dein aqua super terram diffunditur, aër verò ignisq; sursum secesserunt à medullos: ær quidem sortitus ignis & aquæ confinium, ignis autem quæ sunt editissima.

dd s

proinde

proinde quamvis accēsam facem ad terras deferat, flamma nihilominus tendet in contrarium, & naturali motu ignis subleuatur: recurrit retro vnde venerat. Ergo si præternaturalis motus in alijs animalibus corruptionem efficit, in mundo autem singulæ partes ordinem suum & naturalem situm retinēt, iure possumus eum incorruptibile dicere, illud quoque liquet cuius naturam singula quorum natura est, cupere cōseruare, atque adeo si liceat immortalia reddere: ut stirpes natura stirpium, animantium verò natura animantes singulas: sed cū sit particularis necessariò deficit, nec potest ad æternitatē perducere. nam aut defectus, aut æstus, aut frigus, aut aliæ noxæ plurimæ lædere solitè inuadunt, concutunt, & tandem abruptunt vinculū, quæ nisi externæ infestarent, quantum in ipsa natura est paruas aquæ ac magnas res seruaret incolumes. ergo necesse est mūdi quoque naturam salutis eius esse cupidam. nec enim particulari est deterior, ut nō fungatur officio, & morbum pro sanitate, interitum pro salute afferat quādo humeris supereminet ingens. Agnosci facilis forma, pulchra licet omnes. id si verū est mūdos corruptionem non recipit. Cur ita? quia natura eum continens inuicti est roboris, & omnibus rebus noxijs potētior. ideo rectè Plato: Nulla, inquit, decessio fieri poterat, nulla accessio. quò enim aut vnde? cū ipse seipsum a latē suo, ipse in seipsum agat, & à seipso patiat. nam tali arte authoris sui conditus est, ut sufficiat sibi potius quā indigeat. Egregie tamen eandem sententiā astruit illa quoque ratio, qua multos sibi placere video, ut exacta & inconuincibili. quærun enim, cur deus mundum perderet? ut nullum posthac conderet, an ut repararet alium? primum illud deo non cōuenit, cuius est ē perturbatione ordinem, nō ex ordine perturbationē facere. præterea videbitur capax pœnitentiæ, quod est animi vitium. debuerat enim aut non condere mūdum, aut postquam semel condere placuit, gaudere condito. posterius verò nō exigua seruatione dignum est. si enim pro hoc præsentē reparabit alium, is fiet aut deterior aut similis aut melior, quæ singula sunt reprehensibilia. nam si quidem mundus deterior, opifex quoque deterior. atqui nec vituperium, nec reprehensio, nec correctio cadit in absolutissima diuinæ artis opera. nam ut est in prouerbio:

Nec mulier tam mentis inops, ut recta relinquens,

Deteriora malit, illaq; posthabeat.

magis docet deum formare in formia, & turpibus addere miram pulchritudinem. sin autem similis, in cassum laborat artifex nihil à paruulis

à paruulis pueris differens, qui sepe in littore per lulum tumulos arenæ excitat, moxq; manibus eisdem diruunt. præstat enim nihil demendo addendove, nec in melius deteriusve mutando, sic eum ut ab initio factus fuerat immotū sinere. quòd si meliorem fabricabit, melior fiet etiam opifex, idēq; cū priorem pararet imperfectus arte ac proposito: quod ne cogitare quidem fas est. deus enim semper est sibi par & sui similis, nec in deterius nec in melius proficiens. hominum est hæc inæqualitas, tum incrementa tum detrimenta in vtramvis partem recipientiū, sicut & alias mutationes in cōtrarium. Adhæc cū mortalium opera conueniat esse corruptibilia, probabiliter creditur illius immortalis operis incorruptibile: quandoquidem rationi cōsentaneum est opera similitudinē referre sui opificis. Quin & illud cuiuslibet est perspicuum, terra pereūte, necessariò perire totū genus terrestrium animalium. aquatilia verò aqua pereunte sicut post æris ignisq; interitum sequi internecionem ex igne genitorum & volucrum. eadem ratione si cælum interit, peribit sol & luna, peribunt reliqua sidera tum fixa tum erratica, totaq; illa sensibilia deorum, ut olim creditum est, militia beatissima. id verò nihil esset aliud, quā opinari mortalia numina: quod æquē absurdum fuerit, atque hominum immortalitatem credere. atqui in hac dignitatum collatione posterius hoc sit verisimilius, ut quod contingat per dei gratiam. nam fieri potest ut mortalis immortalitate potiatur, sed deos hanc amittere non est possibile. quicquid delirent homines. Certè qui mundi exustiones instaurationesq; inducunt, deos fatentur sidera, quæ tamen imprudenter suis verbis enecant. satius fuisset ea lapides ignitos dicere, sicut quidam de cælo nugantur quasi de carcere, quā diuinis celestibusq; naturis adimere immortalitatem debitam. nunc intantum aberrant à vera sententiā, ut non sentiant se prouidentiam quoque (ea est mundi anima) tollere atque pessundare tam frivolis rationibus. Certè Chrysippus inter suæ sectæ homines laudatissimus, in tractatu De crescente, talia quædam portenta cōminiscitur: præfatūq; impossibile esse duo specifica consistere in eadē substantia: subdit. Fingamus verbi gratia quempiam integrum, alterum verò vno pede mutilum. huac Theonem, illum Dionem vocari. postea Dionem pedem abscisum. si quærat uter corruptus sit, de Theone dicetur id magis propriè. Atqui hæc mira magis quā vera sunt, qui sit enim ut Theon illæsus perierit, Dion abscisso pede non perierit? Rectè, inquit. Dion enim præciso pede recurrit

ad imperfectam Theonis substantiā, & duo specifica in vno subiecto esse non possunt. vnde necessario consequitur. Dionē permanere, Theonem verò perisse. hic tragicus diceret: nō ab alijs, sed nostrismet pennis capimur. hanc enim rationationis formam aliquis ad modum transferens, posset colligere corruptioni obnoxiam providentiam. aduerte quomodo. ponamus mundum quasi Dionē integer enim. mundi verò animā quasi Theonem: quoniam pars toto minor est. adimatur nūc sicut Dionis pes, ita mundo quicquid inest ei corporeū. ergo necesse habebimus dicere, mundum quidem non perisse adempto corpore, sicut nec Dionem resecto pede: sed mūdi animam, sicut Theonem illesum. mundus enim ad minorem substantiam recurrit, adēpra sibi parte corporea: anima verò eius perijt, quia non possunt eidem subiecto inesse duo specifica. nefas est autē dicere mortalem providentiam. quod si hæc immortalis est, mūdus quoque incorruptibilis erit necessario. maximum tamā aternitatis eius argumentum est tempus. nā si tempus ingentum, necessario n. ūdus quoque ingentus. cur ita? quia ut ait magnus ille Plato, dies & noctes, menses & annorum circuli tēpus indicant. id autem non potest consistere sine solis motu & totius cæli ambitu. itaque definitores rerū rectē statuunt, tempus esse mūdi motus intersitium, sed ne hoc quidem sanum est. sit enim mūdus genitor & author tēporis. inconuenientissimum autem fuerit cogitare, fuisse aliquando tempus quando mundus non erat. caret enim huius natura tam sine quam principio. nā ex his ipsis. Erat, Olim. Quando, tēpus constituitur. iuxta hoc autē dogma cōsequitur. ne exustionis quidē tempus tandem fore. non iuuetuti enim sed senectuti maiestas contingit, præsertim in rebus quas non brutus & fallax sensus indicat, sed mēs purissima & vigentissima. id declarabit Boethius argumentis mox dicēdis. Si est, inquit, mūdus genitus & corruptibilis, de nihillo fiet aliquid, quod & Stoicis videtur absurdissimum. quare? quia nō potest inueniri vlla causa corruptionis, interna externave, quæ mūdū destruat. extra enim nihil est, nisi forte inane. elemētis totis intra eū comprehēsis. intus quoque nullus talis morbus est ut possit tātam molē dissolvere. quod si sine causa corrūpitur, liquet de nihilo corruptionē fieri, quod omnino ratio respuit. arqui autē tribus modis corruptionem fieri, per diuisionem per ablationem præsentis qualitatis, & per cōfusionem. quæ ex discretis constant, greges, armenta, chori, exercitus, tum quæ cōherentibus corpora compacta sunt, diuisione

diuisione soluantur. per ablationem autem præsentis qualitatis, cera trāsformata, vel cōplanata priusquam resingatur in aliam speciem. postremò per cōfusionem, sicut medicamentum quod vocatur tetrapharmacum. vires enim simplicium pharmacorum in vnum congestorum abolitæ sunt, ut ex his vna vis efficeretur eximia. quoniam ex his modo mūdum corrūpi dicemus? per diuisionem? at non constat ex discretis, ut partes dispergantur: nec ex cōherentibus, ut dissoluatur, sicut nostra corpora, multis pestibus obnoxia se potērioribus. ille verò inuictus pollet robore, & omnia longē superat. quid si per ablationē qualitatis? id quidem est impossibile. manet enim, aut autē aduersarij, qualitas & ornatus huius mundi vsque ad exustionē. quid si per cōfusionem? apage. tum enim fatendum esset corruptionem in nihilum redigi. quam ob rem? quia si vnūquodque elementum separatim corrumpetur, posset mutationē in aliud capere: quod verò simul omnia confusa pereant, cogitatio est rerum impossibilem. Præterea si exurētur, inquit, omnia, quid interim deus faciet, nihilne omnino? quod meritò miretur aliquis. nunc enim inspicit singula, paternam curam gerens rerum omnium: & ut vera fateamur, aurigæ more gubernatorisque regit & gubernat vniuersa. soli, lunæ ceterisque sideribus, aëri quoque ac reliquis mundi partibus assis, cooperando quicquid ad vniuersitatis perpetuitatē rectamque & inculpabilem dispensationem pertinet. quod si cuncta perierint, segnis & ociosus vitam iniucūdā viuet: quo quid dici potest absurdius? piget me vltius nefarijs verbis procedere: mortem etiā in deum cadere, si cadit ocium. nam si sempiternum mortum adimas inimicæ, ipsam quoque rebus eximes. est autē aduersariorum opinione deus mundi anima. Quid illud vōne quæsitu dignum, quomodo reparatio sequatur omnibus rebus absumptis incendio? exusta enim substantia, necesse est & ignem extinguī destitutum fomēto. qui si maneret, seruari poterat scintilla seminalis ad ornandam instruedamque: aliam materiam: sublato autē illo, hæc quoque vna tollitur. id verò asserere, iam duplex fuerit impietas, non modo mūdum infamare ut corruptibilem, sed & infestationem eius negare, quasi deus perturbatione, cessatione ac erratis gaudeat. Inspiciamus hanc rationem diligētius. Ignis dicitur tripliciter, vel pruna, vel flamma, vel splendor. pruna est ignis in materia terrea, spiritali quadam habitudine peruadens totam vsque extremitatem. flamma est id quod ē fomite fertur in sublimia. splendor verò qui à flamma emittitur, oculos adiunās

ad percipienda visibilia. splēdorem inter & prunam flamma est media. in prunas enim subsidit, excitata habet splendorem, qui fulget sine vi vrendi. ergo si exustione dissolui mundum placet, prunae inde non fient, alioqui multum terreni relinqueretur post incendium. placuit autem prius sententia quae negat vllum corpus posse cum subsistere, sed terrae, aquae, aeris elementa in merum ignem abitura. at nec flamma elemento destituta, quod ni relinqueretur, ipsa exstingueretur continuo. Vnde colligitur ne splendorem quidem inde posse fieri: quādoquidem is per se non subsistit, quippe qui à prioribus procedit, pruna flammāque, ab hac maior, ab illa minor. à flamma enim longè latèq; diffunditur. ergo cum illa priora demonstratum sit in exustione nusquam existere, nec splendor ibi aderit. nam diurnus ille splēdor egregius, sole subter raneum curriculum emergente noctu mox evanescit, praefertim si luna sileat. ergo mundus non exurit, sed est incorruptibilis. quodd si exureretur, non reparabitur alius. ideo quidam è Stoicis acutius prospiciētes fore ut convincatur, conati sunt tanquam moribundae huic propositioni medicinam facere. sed frustra. cum enim motus causas sit ignis, ex motu verò sumatur generationis principium, & sine motu gigni quicquā sit impossibile, negarunt post exustionem ante mundi principium extinctum iri vniuersum ignem. nam aliquantū superfore. vehemēter enim metuebant ne toto extincto cessaret omnia sine spe instaurationis, rerum auctore motu sublato. Verū ista figmenta sunt hominum, technas & vaniloquia contra veritatē querentium. quare? quia mundū exustione fieri prunae similē docuimus impossibile, nisi supersit multa terrena substantia quae ignem capiat. sed ita non vinceret exustio, si quid residuū maneret è terra elemento grauissimo. necesse est igitur ut in flammam aut in splendorem abeat. in flammam, ut Cleanthes opinatur: in splendore, ut Chrysippus. sed si flamma fiet, ubi deficere inceperit. simul & semel non paulatim exstinguetur. nam cum alimēto viget, quo foeta diffunditur, eodē destituta minuitur. id ex quotidiano vsu licet colligere. lucerna quandiu rigatur oleo, flammam emittit lucidā, quo absumpto statim exstinguitur, ac ne tantillum quidē ex ea sit reliquum, quodd si dicas mundum in splendorem non in flammam abire, rursus simul & semel mutabitur. quare? quia per se non subsistit, sed è flamma nascitur, qua prorsus extincta splendor eodem momēto interit. sicut enim flamma se habet ad fomitem, sic splendor ad flammam. ergo sicut flamma deficit cum

fomite

fomite, sic splendor cum anima. itaq; impossibilis est mundi reparatio, nulla scintilla seminali reliqua, omnib. igne absumptis, ipso verò igne alimentorum inopia. Vnde liquet eum esse ingratum & incorruptibilem. ergo secundum Chrysippum mūdus reparabitur ipso igne praebente vicē seminis, si vera est eius philosophi sententia. primū quia è semine generatio fit, & in semen resolutio. deinde quia physici aiunt mūdum esse rationālē naturā, non solum animatū sed intelligentē atq; prudentem etiam. contrarium quā ipse proponit colligitur, quodd mundus nunquam corrumpatur. argumenta in promptu sunt, si rem examinare non pigeat. Aut arbori similis est mundus, aut animali, sed siue arbor est siue animal, per exustionē corruptus nunquam si bijsse erit pro semine, attestantur istae species quae semper nobis in vsu sunt, ex quibus nulla semel corrupta, seu parua seu magna sit, habet vim profeminādi corporis. Nonne vides quā multae per singulos dies exoriantur mites arbores, quā multae siluestres, in quibuslibet terrae partibus? harū singulae quamdiu stirps sana est, cum fructu pariunt & eius sustentaculum. tandem vetustate aut quauis iniuria perdita radicitus, nunquam in semē dissolutae sunt. eodē modo & animalū species, quas nemo facile numerauerit, quā diu viuūt & vigent, emittūt genitalia semina: post obitū nusquam vllum semen sit reliquū. stulta enim est opinio, hominem viuū octaua parte animae, quae pars genitalis dicitur, uti ad profeminandū quiddam sui simile: defunctum verò, toto seipso. nam mors non est vita efficacior: & alioqui nulla res è solo semine absq; proprijs alimentis perficitur. semen enim est simile principio. principū autem per se solū nullos perfectos foetus edit. Caue putes spicas è solo frumento in aruum iacto provenire: plurimū inuāntur à terra duplex nutrimentum subministrante, humidū & aridū. in vuluis quoq; foetus formati non è solo viuificatur semine, sed & externis alimentis rigatur, quae à praegnanate suggerūtur. quorsum ista memoro? quoniam in exustione semen solum absq; alimēto supererit, igne absumptis ceteris. itaq; in regeneratione mūdi claudicabit ista imperfecta generatio, sublato quo seminale principū sustentetur adminiculo: quod quidem absurdū & incōsistens esse ipse rerū effectus indicat. Itē quaecunq; generationē sumūt è semine, in maiore eo molem excresecunt, & maiore locum occupant. videmus saepe arbores procerissimas ortas è minimo granulo, & vastas beluas è liquore nasces exiguō. & haec ut ante diximus, statim à natiuitate parua sunt, crescant

crescunt autem donec ad perfectionē veniant. at in mundo eueniet contrarium. semen & maius erit, & maiorem locum occupabit: quod autem inde prouenit, minus & loco minore circumscriptum. præterea mundus ex semine cōstans non paulatim lentis incrementis augebitur, sed ē maiore mole in minorem cōtrahetur. id ita esse quiuis facile perspexerit. omne corpus quod igne dissoluitur, latē diffunditur, post extinctam verō flammam contrahitur: nec est in re tam manifesta opus vllis testibus aut probationibus, proinde mundus ignitus fiet maior, utpote vniuersa eius substantia resoluta in ætherem tenuissimum. quod ut optinor, prospicientes Stoici, extra mundum aiunt esse inanē infinitum, ne cum diffusionem infinitam admittat, locum eius diffusionis capacē non habeat. ergo quando intantum augetur, ut infinitam inanem naturam extensione sua propemodum exaquet, ita se habet ut semen, iuxta rationes ipsorum. quādo verō partes eius ritē perficiuntur, extinctus ignis in aërem crassum vertitur, aër contractus in aquam subsidit, aqua item magis crassata mutatur in terram elementum omnium densissimum. hæc & sensu communi percipiuntur, & colliguntur ex ipsa rerum serie. Quin & alio possumus uti argumento satis efficaci ad persuadendum hominibus vel difficilibus, modo ne nimis cōtentiosi sint. In his quæ iugitum inter se sunt contraria, alterum esse, alterum non esse, apparet impossibile. nam si est album, est & nigrum: si magnum, & paruum: si par, & impar: si dulce, & amarum: si dies, & nox: & cætera similiter. quōd si fiat exustio, fiet aliquid impossibile, nam ex coniugatis alterum erit, alterum non. Age consideremus rem ad hunc modū. omnibus in ignem resolutis erit aliquid leue, rarum, calidum: graue nihil, aut dēsūm, aut frigidum, prædictis contraria. & quomodo potest validius improbari ista exustionis perplexitas, quā si persuasum sit natura cōiugationes has coherere. at ista noua opinio parti alteræ æternitatē astruēs, omnino tollit alterā. Illud quoq; nō alienū à scopo videtur veritatis inuestigatoribus. Mūdos si corrūpetur, aut ab aliqua externa causa corrūpetur, aut à deo: ab externa causa non: nihil enim est quod non cōtineat, contentū autem cōtinentē vtrique infirmius est, a quo cōprehenditur. ceterū à deo corrūpi eū, nefas est dicere. nam deus nō perturbationis, sed editatis, corruptionis, sed ordinis, ornatus, vitæ, omnisq; boni author creditur apud veris opinionibus deditos. merito igitur mireris assertores exustionis regenerationumq; nō tantū quia pro falsis reiiciuntur cōiunctæ argumentis quibus

quibus diximus, sed & hanc ob causam. Cū sint quatuor elementa ex quibus mundus constat, terra, aqua, aër, ignis, cur ignē à cæteris separando aiunt in eum resoluti omnia? cur non (dicat aliquis) in aërem, aut aquam, aut terram? insunt enim & his vires potentissimæ. nemo ramen dixit mundum abire in aquam, aut in terram, aut in aërem. itaq; ne igniri quidem totus verissimiliter dicitur. nec minus oportet considerantes æquū ius mundi partium, religione reuerentiāq; deterri quō minus tam diuinam rem dicamus morti obnoxiam. nam egregia quēdam est harum quaternarum virium compensatio, æqualibus iustisq; regulis ac terminis vices suas dispensantiū. sicut enim anni circulus quaternis vicibus distinguitur, alijs partibus post alias succedentibus, & per ambitus eisdem vsq; recurrēte tempore: pari modo & elementa mundi vicissim sibi succedentia mutantur, & (quod idceres incredibile) dum mori videntur, redduntur immortalia, iterum atq; iterum metiendo idem stadium, & sursum atq; deorsum per eūdem viam cursitando continuē. à terra enim acclius via incipit, quæ liquefcens in aquam mutatur. aqua porro euaporat in aërem, aër in ignem extenuatur. at declius altera deorsum tendit à capite, igne per extinctionem subsidente in aërem, aëre verō in aquam se densante, aqueo quoq; liquore in terram crassescēte. vnde laudatur Heraclitus dum ait: Animarum mors, aquam fieri: aquæ mors, terram fieri. cū enim animā opinaretur esse spiritū, aëris exitiū generationem aquæ, & ex aqua pereunte gigni terram subindicat, non prorsus interire dicens elementa, sed mutari ex alijs in alia, æquo iure semper incolumi, non solū ut par est, verū etiam ut necessitas postulat. quoniā imparitas iniusta est, quod autem iniustum, idem & origo vicij. vicij porro exulat ex immortalitatis sedibus. mundus autem diuinum quiddam est, & dei domiciliū sensibile: quod corrūpi affirmare non est hominis intelligentis rerum naturæ seriem. Quidam autē subtilius asserentes mūdi æternitatem, hac quoq; ratiocinatione vtuntur. corruptionis quatuor modi sunt in genere, additio, subtractio, transpositio, alteratio. binarius addita vnitate in ternariū corrūpitur, nec manet binarius: sic in ternonem vnitate dempta quaternio. transpositione verō z & h Græcæ literæ, quarū alteram æquidistantes lineæ rectæ, alteram oblique efficiunt, transuersa quoq; linea hic recta, illic obliqua, alteratione porro vinū in acetum corrūpitur. ex his modis nullus in mundū competit. dicemusne illum additione corrūpi? sed quid

cc addas

addas cū nihil extra sit, quod non sit huius vniuersi pars, inclusa comprehensaq; in eo. auferemus fortē aliquid? primū si quid auferatur, fiet inde nouus mundus alius priore minor: deinde impossibile est corpus aliquod ab vniuerso pendens diuelli separariq; quid si partes transponantur? manent immotæ, nec mutant locū. nec enim terra super aquam attolletur, nec aqua super aërem, nec super ignem aër. sed quæ natura sunt grauiam terram, aqua mediū locū occupabit, terra pro fundamento subdita, aqua verò superfluēte. porro aër ignisq; ambo natura leuissimi, locū superiorem, sed non pariter. nam aër igni est pro vehiculo, quo ille sublimis vehitur. atqui ne per alterationem quidem corrūpi eum sit. verisimile. æquipollens est enim elementorū mutatio, ea verò æquipollentia causa inconcussa firmitatis est, vt pote cū nihil vel superetur, vel exuperet. itaque dum tantū virium recipitur quantum redditur, ex æquatum ad proportionis regulam, sanitas infinitæ salutis opifex inde prouenit: quod æternitatis mundi argumentū est. Theophrastus eos qui generationē corruptionemq; mundi asserunt, ait quatuor rebus falli præcipuē, inæqualitate soli, maris detractionibus, corruptione singularium vniuersi partiū, & speciatim interitu terrestriū animalium. primū demonstrat hoc modo. nisi aliquādo terra habuisset generationis initium, nulla pars emergeret in ea: solo æquati fuissent montes omnes, nec in campis extarent tumuli. si enim ab æterno delata fuisset quotannis tanta vis imbriū, probabiliter editiora subdissent abrepta torrentibus, & ediuerso assurgentibus campestribus complanata fuissent omnia. nunc verò tot asperitates locorum, & multorū montium ætheriæ celsitudines, terram nō esse æternam indicant, alioqui (vt dixi) per tempus infinitū superficies eius fuisset æquata in modū viæ regiæ. nam aquæ præsertim supernæ labētis ea natura est, vt quædam obstacula vi protrudat, alia guttatim excauet, nec minus quā fossiores durū saxosumq; solum subruat. mare certē (aiunt) iam decreuit, vt testantur Rodus ac Delus insularū clarissimæ. nam hæ quondā sub marinis vndis latuerant, procedente verò tēpore his paulatim decedentibus exortæ sunt, sicut proditur earū annalibus. Delū verò etiam Anaphen aliquando nominatam, vt ex utroq; nomine fides facti fieret, quoniam ἀναφανέσα ἄλυσιν, id est exorta clara est reddita, quæ antea latuerat, præterea magnorū mariū magnos profundosq; sinus exsiccatos continenti additos, cū incremento non contemnendo oræ proximæ, satis arbutisq; consistæ. superesseq; in his

signa

signa inundationis pristinæ, conchas marinosq; calculos, & id genus alia quæ fluctus solēt eiecere in littora: ideo Delum sic canit Pindarus: Salue dijs chara, pulchricomæ Latonæ stirpis gemellæ patria, Ponti filia, miraculum terrarū immobile: quam mortales Delon nominant, calites verò beati, sidus telluris nigre lucidissimum. Ponti filiam eam vocat, subindicans quod diximus, quod si minuitur mare, minuetur etiam terra, & tandē post multos annos euolutos omnino absumetur in elementum aliud. sic aër quoq; per cōtinua detrimenta paulatim euanesceat. postremo in vti ignem abibunt omnia. tertij capitis ratiocinatio talis est. Cuiuscunq; rei partes sunt corruptibiles, ipsa quoq; corrūpitur. mundi partes omnes sunt corruptibiles, ergo mundus est corruptibilis. id iam considerandū est, quod in hunc locū distulimus: quænam pars terræ (vt inde incipiamus) minuat, & tandem absumatur verustate nimia. saxa durissima nōne putrescunt per imbecillitatem sui habitus? qui est intensi spiritus tenor quidam, vinculum haud sanè rumpi facile, quod tamen tandem rumpitur. fiunt primū friabilia, resoluunturq; in tenuem puluerem: dein absumuntur & omnino intereunt. aqua quoque torpescit otio, in ventis iactetur, & fectorem non aliter quā cadauer contrahit aëris porro corruptionem ignorat nemo, quandoquidem & ipse tum morbum tum mortem potest recipere. quoniam si vera magis placent quā speciosa nomina, quid aliud pestem licet dicere, quā mortem aëris, malum suum diffundentis in animantium perniciem? de igne quid opus est multa dicere? destitutus alimento confestum extinguitur, claudus si poetis credimus, & ex seipso genitus. ideo subnititur incensa materia, qua durante durat, deficiente disperit. idem aiunt accidere draconibus Indiæ. subrepere illos elephantis vastis beluis, ac terga ventremq; totum nexu obuoluere, moxq; aliqua vena aperta bibere sanguinem exsugendo & exsorbendo auidē. illos verò aliquantisper resistere subsultareq; anxios, & latera pulsare promuscide si quo modo queant draconum vim depellere, sed deficiente vitali spiritu non posse salire diu, stare tantum & curam concutere. paulo post deficientibus etiam eruribus exhalare animam. quibus collapsis etiam interemptores eorum vnā perire ad hunc modum. Dracones assumpto alimento conantur nexus illos suos dissoluere, & expedire se cupiunt: sed elephantorum pondere premuntur grauitur, præsertim quoties inciderūt

cc 2

in ter

in terram saxosam & solidam. Torquentes enim se & nihil non tentantes ut dissoluantur, nihil proficiunt tanta mole tardante: donec post multos conatus irritos destituuntur viribus, & velut rupis parietisve ruina occupati, ne caput quidem valent attollere, atque ita suffocati pereunt. Quod si partes mundi corumpuntur singulae, liquet ipsum quoque compositum ex his non esse incorruptibilem. Restat quarta ratio diligenter excutienda. Si mundus (aiunt) esset sempiternus, aeterna essent & animalia, praesertim humanum genus, ut ceteris praestantius. at hunc videri serò genitum, si quis rerum naturam examinet. est enim probabile, imò necessarium, vñ cum hominibus artes fuisse aquaeuas ipsis: non solum quia his est familiare compendium earum, verum etiam quia sine his non licet vivere. Videamus igitur singularum tempora, omisis tragicorum fabulis, num aeternus sit homo aut aliud quoduis animal, quando ne loca quidem in quibus degunt, aeterna sunt, terra, aqua, aër: vnde apparet mundum esse corruptibilem. Sed occurrendum est his argutationibus, ne quis imperitior cedat temere, & inde incipiendum contradicere, vnde sophistae coeperunt decipere. Terra (aiunt) non fuisset inaequalis & aspera, si mundus aeternus esset. Cur ò boni? potest enim responderi, prominentias istas montium nil differre ab arboribus: & quomodo illae certis temporibus nunc frondent nunc amittunt folia, rursusq; repube-
scunt: vnde illud poëticum:

*Quorum haec ventus humi fundit, rursus illa virescens
Profert sylva, simul veris iam afflauerit aura.*

sic de montibus quasdam partes defringi, & rursus adnasci alias. sed haec incrementa vix tandem deprehendi, quod arborum natura sit velocior, & augeat celerius: montes verò tardius, & ideo non nisi tardè augmenta eorum sentiantur. Videntur isti nescire quomodo ipsi sunt geniti, alioqui fortasse tacerent. Sed quid vetat eos admoneri? praesertim non è nostra, verum è priscorum sapientum sententia, qui nihil scitu dignum insecratum reliquerunt. Quando ignis ille terrae inclusus suapte vi sursum fertur, ascendit ad locum sibi proprium: & quoties ei datur interspirare, secum rapit plurimum terrinae substantiae, conuerrens externè quantum potest: quae deinde aut propius consistit, aut procedit ulterius, donec in summum apicata fastigium, acutum ad formam ignis attollit verticem. sic enim tunc quasdam violenta rerum grauisimarum & leuif

lenissimarum contentio, naturaliter discidentium, dum utraque suum locum petunt, & concitantur ipso certamine. siquidem ignis terram secum trahens degrauatur eius pondere: terra verò deorsum vergens ab igne caelum petente subleuatur, atque in sublime attollitur, & vi maiore propulsa versus ignis domicilium tandem subsistit. Quid igitur mirum si montes tanta vi sustentati non sunt absumpti impetu imbrium, cum illam inclusam & tam solidè insultam haberent. Soluis enim vinculis quibus continentur, verissimiliter putarentur posse dissolui aquarum violentia: sed quoniam ignis vi adstringuntur, solidiores sunt quam ut nequeant pluuias aquas sustinere. Haecenus contra hoc argumentum de terrae superficiei, quo quidam volunt euincere, mundum ut genitum, ita etiam esse corruptibilem. Ad illud autem quod de maris incremento adferunt, respondere possumus, Non esse considerandos solos exortus insularum, aut si quae terrae portiones olim inundatae, processu temporum continenti sunt redditae: id enim nihil ad naturae cognitionem facere, nisi veritatis studio disquiramus etiam effectus contrarios, quantum terrarum non modo in ora, verum etiam procul à mari absorptum sit, obrutumque pelago enauigetur onerarijs. ignoratis celebrem de Siculo freto historiam, quomodo Italiae continenti Sicilia quondam adnexa fuerit: sed cum vastum vtrinque mare violentis incitatum concurreret, medium spacium ruptum & inundatum est, vnde Graeci urbem in proximo sitam nominauerunt Rhegium, mutatis rerum vicibus. nam maria prius disuncta confluerunt in vnum: terra verò quae in medio continuabatur, interuentu freti scissa est, & Siciliam continenti abruptam fecit insulam. aliae quoque multae ciuitates mari oppressae deletaeque feruntur, & in his tres Peloponnesiacae, Aegira, Bura, Helice, quondam fortunatae, vñdis absumptae vñ cum ipsis mœnibus. Iam verò Atlantis insula, maior quam Asia simul & Africa, ut Plato in Timæo prodit, intra vnius diei notis que spacium ingenti terrae motu inundationeque mersa in mare mutata fuit, non quidem nauigabile, sed cœnosum voraginosumque. Ergo nihil ad mundi corruptionem facit istud fabulosum maris detrimentum: quod ut apparet, aliubi crescit, decreuit aliubi. oportet autem non alterum tantum horum accidentium considerare, sed vtrunque, atque ita demum pronuntiare sententiam: sicut legitimi iudices in causis ciuilibus

utraq; partes prius examinant. Tertium argumentum seipsum coarguit, quandoquidem non recte proponitur, non enim cuiusque partes omnes corrumpuntur, id corruptibile est, sed cuius omnes partes simul & semel corrumpuntur eodem tempore: quoniam etiam hominem praefixo digito nihil verum vivere: quod si totus membratim frustatimq; concidatur, confestim interit. eodem modo si vniuersa simul elementa deleantur eodem tempore, fatenda esset mundi corruptibilitas. at dum singula seorsum in naturam vicinam alterantur, immortalitatem magis quam corruptionem adipiscuntur, iuxta illud philosophice dictum à tragico:

*Genitum nihil emoritur:
Sed transpositum vltro citroq;
Formam priorem alterat.*

Stultissimum autem est de genere humano coniecturam ex artibus sumere. nam si quis hanc tam absurdam rationem sequatur, valde nouum mundum asseuerabit, vix ante mille annos conditum. quando inuentores scientiarum duntaxat quorū nomina sint prodita, non excedunt hunc annorum numerū. quod si libet dicere artes æquæuas hominum generi, nō temere id asserendum est, sed ex naturali historia. ea verò quid narrat? corrumpi res terrenas, non vniuersas simul sed plerasq;, duabus de causis præcipue, aqua ignisq; nimia violentia. nam vtriusq; vehementes impetus fieri alternis vicibus post reuoluta multa secula. et quando ingruat exustio, ex æthere deorsum ferri flumina ignea, quæ deriuata discutrant per diuersos tractus orbis habitabilis. e diuerso per diluuium naturam humidam vniuersam ruere in terras, stagnare torrentes perennesq; fluuios, atq; etiam lacus ac maria tumescere, perruptisq; aut superatis riparum aggeribus, in magnam altitudinem excrecere: occupatisq; campesribus locis omnibus, primum in vastos sinus diffundi, vergente aqua in cauitates vallium: dein disruptis terrarum angustijs hos ipsos dirimentibus, omnia confundi in vnam immensam colluuiem. atq; ita diuersa vi perire habitatores nunc horū nunc illorum terræ tractuum: igne quidem mōticolos in aquosa teneutes, carentesq; naturali contra incendia remedio: rursus aqua, fluuiorum, lacuum, marisq; accolæ. vicinos enim aut solos aut potissimū infestari calamitatib; ita duobus his modis absq; infinitis alijs casibus leuioribus, cum maximæ partis hominum interitu artes quoq; necessario deficere. nam nisi tractetur, nō li-

et inueniri vllam scientiam. quando autem publicæ illæ pestes se remiserint, ita vt hominum genus vires paulatim recipiat, & reliquis cladis superstitibus ceu repullulet, tunc artes quoque instaurari, nō tum primum prouenire, quæ præ paucitate se tranſgantium ad raritatem miram peruenerant. Hactenus quæ de incorruptibilitate mundi accepi, vt potui prodidi. quid autem singulatim contradici queat aliàs demonstrabitur.

PHILONIS IYDAEI,
IN FLACCVM.

ECVNDVS post Seianum Flaccus Auillius ludæos ex insidijs adortus est, cum infestare totam gentē, vt ille, non valuisse, videlicet minus quam alter ad hoc instructus. quotquot autem potuit, vniuersos cladibus affecit grauissimis. imò cum videretur partem eorum exagitare ac persequi omnibus vbiuis terrarum degentibus molitus est perniciem arte magis quam viribus. hominibus enim sæuo tyrannicoq; ingenio natis vaframenta pro viribus ad nocendum sufficiunt. Flaccus iste receptus à Tiberio Cæsare in amicorum cohortem, post Seueri obitum Aegypti præsidis, ei regioni & Alexandria fuit præpositus, vir, vt iudicabatur ex edito initio magistratus specimine, honestissimus. erat enim in sua functione assiduus, prudens consilij, & in his exequendis industrius: in summa, vel nemine indicante quiduis sentiebat sagaciter. itaque breui negotiorum Aegypti euasit peritissimus, varia sint licet multipliciaq; ita vt vix pernoscantur ab his qui totam artem eis impenderunt. superuacua iam erat turba scribarum, tum parua æquæ ac magna exacte ipse teneret, tanto melius, vt ad ostentationem diligentia vltro doceret eos à quibus modo didicerat. verum ista quæ ad accipiendas reddendâsq; rationes pertinent, vel ad dispensationem reddituum, tametsi necessaria, nullum specimen ostendit animi digni qui præsit alijs: sed quæ magnificam regiamque declarant indolem, elucebant manifestius. gerebat se pro dignitate, fastu non indecoro nec inutiles magistratui. grauioribus causas iudicabat cum optimatibus, superbos deprimebat, verabat cætus promiscuæ multitudinis, sublati etiam sodalicijs quæ prætextu sacrorum vacabant

mero & crapula, contumacibus feuerus ac rigidus. deinde indutis in urbem totamque regionem bonis legibus, seorsum recedebat copias, diligens, ordinans, exercensque pedites, equites ac velites cum suis ducibus, curansque ne quis miles fraudatus stipendio coafferret se ad rapinas ac latrocinia, utque singuli occupati munij militariibus de cetero non satagerent, memor pacis rationem habendam precipuam ex mandato principis. Dicit aliquis: Heus tu, accusatorem professus, omisis criminibus, longam producis laudum seriem. Satin sanus es? Non insanio bone vir, non sum tam fatuus, ut non videam qui deceat. Laudo Flaccum, non quod inimicus laudandus sit, sed quo apertius noscatur eius malicia. nam qui per ignorantiam peccat, meretur veniam: qui vero prudens sciensque facit iniuriam, excusationem non habet, praedamnatus iudicio conscientiae. Cum enim in sex annos accepisset provinciam, per quinque priores viuo Tiberio Caesare pacem seruauit tanta constantia, ut superiores praefides omnes vinceret. ultimo autem anno post obitum Tiberij Caio admoto ad habenas imperij, iam remissior sinebat pessum ire omnia, siue ob lucrum defuncti Caesaris amicissimi, quem perpetuo more lacrymisque continenter manibus prosequabatur: siue quod successori male vellet, quippe propensior in germanum filium quam in adoptiuum: siue quod esset vnus ex his quorum insidijs Caij mater delata perierat, propter metum dissimulatus: aliquantisper tamen resistebat dolori, non omnino cessans ab administratione reipublicae. ut vero audiuit Tiberij nepotem, Caij consortem, ipso iubente interemptum, percussus casu grauissimo, humi prostratus diu mutus iacuit passus animi deliquium. viuo enim adolescentulo spes salutis non omnino extincta fuerat, defuncto autem etiam de sua incolumitate actum existimabat, nisi quod modicum quiddam eius spei supererat in Macronis amicitia, qui nihil non apud Caium recens imperium adeptum poterat, quippe qui praecipuus (ut fertur) author principatus atque adeo salutis fuit: quia saepenumero Tiberius decreuerat e medio tollere Caium ut maliciosum & indignum principatum simulque ab eo nepoti suo metuebat, ne forte se defuncto ille quoque mactaretur insuper, & fieret suae mortis accessio. sed Macro nunquam non eximere conabatur eis suspiciones huiusmodi, laudans Caium ut simplicem & minime fucatis moribus iuuenem, adhuc sui patrius amantissimum, cui libenter vel totum principatum cederet, vel partem eius potior. quare ille deceptus, inimicum infensissimum reliquit & sibi & nepoti

poti & familiae, & deprecatori Macroni, denique omnibus mortaliibus. nam cum eum Macro a recta via deflecterem & impotenter seruientem suis cupiditatibus reuocaret admoneretque, ratus esse pristinum illum Caium, dum Tiberius viueret mitem obsequentemque: miser dedit extremas penas amicitiae nimis funditus excisus vna cum vxore atque liberis, tanquam onus & impedimentum superuacaneum. quoties enim eum procul aduentantem videret, sic praesentes alloquebatur: ne rideamus, sumamus vultus serios, magister adest morosus, imperatoris adulti nouus praedagogus, quando tempus ipsum ablegauit illos veteres. Postquam igitur Flaccus hunc quoque in quo reliqua spes fuerat, interfectum audijt, omnino collapsus non amplius res moderari valebat, destitutus viribus animi. cum enim magistratus impos regendi sit, necessum est contumaces reddi subditos, praesertim qui sunt natura irritabiles: quo in genere primas ferunt Aegyptij, e minima scintilla sueti magnas seditiones accendere. cumque hareret inops consilij, trepidabat & mutabat priora instituta omnia, ipse mutatus in deterius, coepitque a familiarissimis. ut enim quisque fuit ei coniunctissimus, suspectus repellebatur: eos vero quos prius pro confectis inimicis habuerat, conciliatos adhibebat omnibus consultationibus: at illi pertinaciter irati, & verbis tantum simulantes foedera, alebant re ipsa odium: ac velut in theatro fingendo amicitiam, totum in potestate suam redegerunt. atque ita ipse factus est e praefide subditus, illi contra e subditis rectores, authores decretorum inutilium, quae ipsi mox obsignabant. executores enim erant omnium consiliorum, illum tanquam mutam in scena personam assumendo praetextus gratia, quod magistratum gereret. Dionisij quidam popularis aurae captatores, Lampones scribae sedentarij, Isidori seditionum incentores, inuentores curiosi rerum malarum, ciuitatis perturbatores, & ut vulgo vocantur, Taraxipolides. hi omnes coniurati decreuerunt contra Iudaeos decretum durissimum, tum priuatim Flaccum aggressi eum sic compellant: Perijit tua spes Tib. Nero iunior, perijt etiam cui post hunc maxime fidebas, Macro amicus, imperator vero tibi parum aequus est: oportet nos aduocatum potentem quaerere, qui tibi Caium reconciliet, is aduocatus erit Alexandrina ciuitas, semper apud Augusti familiam in honore habita, praecipue vero apud praesentem nostrum dominum. suscipiet autem aduocationem, confectura a te aliquod beneficium. sed nihil potes illis gratius facere, quam si eos finas in Iudaeos seruire. tum praefes cum debuisset eos ut turbatores

pacis & publicos hostes reijcere, subscripsit eorum sententia. Ac primum quidem occultè insidiabatur, nec pariter cognoscens lites partium, sed in alteram propensior, nec ius æquum habere finiens in ceteris: imò quoties Iudæus aliquis accederet, auersabatur hos solos data opera: deinde propalam se inimicum declarauit. hanc eius nō tam natiuam quàm adsciticiam insolentiam, auxit etiam casus quidam huiusmodi. Caius Cæsar Agrippæ Herodi regis nepoti regnum dedit auitæ ditionis partem tertiam, quam Philippus noui regis patruus possederat. Discedenti autem in suum regnum suavit, ne à Brūdisio solueret petiturus Syriam, quod ea nauigatio longa esset ac difficilis: vteretur potius compendiarie per Alexandriam, expectatis et ceteris. aiebat enim Aegyptias onerarias celerrimas, & gubernatores harum egregios, qui more aurigarum certantium rectum cursum teneant. Paruit ille vt domino consulenti vtilia. cūq; descendisset Puteolos, & naues Alexandrinas in portu paratas ad soluendum inuenisset prospera nauigatione vsus post paucos dies inexpectatus & improuisus appulit: iussis gubernatoribus, cū sub vesperam Pharus se proferret, vela contrahere, & ibi circa ipsum in salo manere vsque crepusculum, ac noctū demum portum subire, vt exscendens omnibus iam dormientibus, nemini conspectus perueniret ad suum hospitem. tanta ille venit cum modestia, volens si fieri posset, omnibus inscijs vrbe excedere. non enim visendæ huius causa venerat, quam ante adierat Romam nauigaturus ad Tiberium, sed quærebat compendiosum ad suos reditum. At Aegyptij rumpebantur inuidia, quod ipsi est natiuum viciū & alienam felicitatem suam interpretabantur infortunium: tum etiam ob inueteratam cum Iudæis similitudinem agere ferebant exitisse Iudæorum regem quempiam, haud aliter quàm si ipsi auito regno exturbarentur singuli. rursūq; miserum Flaccum familiares iritabant, incitando ad eandem inuidiam his vocibus: Tua perniciēs eris hic aduena. maiore quàm tu splendore ac fastu septus es, omnes in se conuertit spectantes satellitium argenteis clypeis & inauratis armis nitidum, & quid opus erat venire in alienam prouinciā, cū posset in suam ditionem tutò deduci classibus: nam etiam si Caius permitteret, atque aded cogeret, dubuerat deprecari hanc profectiōem, ne sua felicitate officeret præfidi, suo splendore obscurando eius gloriam. His ille auditis magis etiam turgebat quàm antea, palam quidem socium & amicum simulans, quod timeret imperatorem à quo missus erat priuatim

psuatim autem odium & amulationem aperiens, & ex obliquo eum contumelijs appetens, quando id non audebat in facie. nam vrbānam multitudinē ociosam segnemq; nec alia re occupatam quam garrulitate, conuitijs atq; calumnijs, passus est regi maledicere: siue ab ipso præfide fuit exortum obloquendi principium, siue alios etiam huc impulit per eos qui nō grauatim offerūt ad talia suum ministeriū. qui occasionem nacti totos dies traducebant regem in gymnasio sermonibus scurrilibus, iactantes in eum dictoria. nonnunquam etiam mimographorum & id genus poetarum ludicris carminibus abutebantur ad prodendam obscenitatem ingenij, ad talia magis quàm ad honestas artes propriæ ac dociles. alioqui præfides indignatus obiurgasset multassetq; arrogantem maledicentiam. imò etiam si rex nō fuisset, familiaris tamen Cæsaris, nō debuerat habere aliquod honoris priuilegium: quæ certè argumēta sunt manifestissima, Flaccū eius maledicentia fuisse cōscium. nam qui castigare, aut saltem cohibere valens non cohibuit, satis apparet quod permiserit. Vbi verò vulgus incompositum occasione peccandi accepit, non facile desistit nonis erratis priora cumulans. Erat quidam infans nomine Carabas, non ex illo conspicuo furiosorum genere, sed leuiore correptus infania. is interdiu noctūq; nudus oberrabat per cōpita, nec æstū ne frigus deuigans, puerorum & adolescentum ludibrium. hunc miserum propulsum ad gymnasium in superiore loco statuunt, vt spectari posset ab omnibus. mōxq; capiti diadema imponunt papyraceum, pro paludamento corpori storem induunt, pro sceptro frustum harundinis humi sublatum quidam ei dedit in manum. Sic ornatum regijs insignijs, & in regem transformatum more histrionico, adolescentes perticas in humeris gestantes stipabant pro satellitio: tum alij salutatum accedebāt, alij sibi reddi iura petebant, alij consulebant eum de republica. post hæc acclamatum est à circumstantibus, magna voce marim appellantibus, quod nomen Syris significat dominum, norant enim Agrippam Sirū genere, & regnare in bona portione Syriæ. His auditis, imò visis Flaccus, cū debuisset illum infanum conijcere in carcerem, ne illusoribus præberet materiam petulantiar: atq; etiam ipsos subornatores, quod regem Cæsaris amicū, à senatu Romano honoratum ornamentis prætorijs, ausi sint apertis obliquisq; contumelijs lacerare: non solū eos nō castigauit, sed ne cohibere quidem dignatus est, licentiā dans maliciolis & inuidis. & quicquid videbat audiebātq; dissimulans. Quod vbi sensit populus,

312 PHILONIS IYDAEI LIBER

non dico vllum ciuile & bene moratum, sed vulgus curiosum, otio segniciaq; per totam vitam deditum, tumultibus omnia miscere solitum, aggressi rem insidiosam, confluxerunt summo mane in theatrum, redempto iam Flacci fauore, quem ille miser ambitione corruptus vendebat nullo respectu securitatis vel suae vel publicae: & vnanimiter conclamauerunt, dedicandas esse in profeuchis statuas, petentes licentiam nunquam prius auditi facinoris. Quod intelligentes (sunt enim ad nequitiam ingeniosissimi) commenti sunt ad praetextum nomen Caesaris, quod hunc non liceat in ius vocari. Quid igitur tum egit praeses provinciae? cum sciret ciuitatem habere incolarum duo genera, nostros homines, & illos alteros, totamq; Aegyptum similiter: & quod non minus quam decies centena milia Iudaeorum habitet Alexandriam totamq; regionem quanta patet à Catathmo Libyae vsq; ad terminos Aethiopiae: & hunc conatum aduersari his omnibus nec esse rep. moueri patrias consuetudines, neglectis his omnibus permisit dedicationem fieri, cumliceret ei pro potestate afferre plurima remedia, vel saltem expedire amica concilia. at ille ut iniuriarum conscius ac socius, quo plus poterat, eò magis seditionem accendebat: & quantum in se fuit, orbem repleuit bellis ciuilibus, nec enim obscurum erat, quod fama occupatarum profeucharum apud Alexandriam exorta spargenda esset per omnes Aegypti praefecturas, inde propaganda ad gentes orientales: pariterq; ab ora maritima & Mareotide, quod est initium Libyae, vsq; occidentem & nationes tractus illius. Iudaeos enim vna regio non capit propter hominum multitudinem: quamobrem plurimas ac fortunatissimas vrbes in Europae Asiaq; provinciis ac insulis incolunt, pro metropoli habentes sanctam ciuitatem in qua templum altissimo deo sacratum est: auitas autem proauitasq; sedes colentes tamquam patriam, vbi nati educatiq; sunt. in quibusdam etiam mox ut conditae sunt immigrarunt, in conditoris cuiusq; gratiam: & metuendum erat ne per hanc occasionem Iudaei ubiq; molestarentur à suis ciuibus, siquid nouaretur circa profeuchas & ritus patrios. Et quia res adeo non contemnenda commouere poterat eos, quamuis ingenij pacati homines, non solum quoniam vbi de religione, ibi de vita quoq; agitur: verum etiam quod sub callo cum profeuchis adimebatur pietatis erga benemeritos facultas per iniuriam quauis morte grauiorem, non habentibus sacra loca vbi declararent suam gratitudinem: cedere poterat aduersarijs, Non animaduertitis hoc pacto vos honorem auferre dominis

IN FLACCVM.

313

dominis magis quam tribuere. ubiq; Iudaei habent profeuchas suae pietatis erga familiam augustam publica domicilia, quibus sublati quem nobis alium modum eos honorandi relinquitis? si enim eos qui nos sinunt nostro iure viuere, neglexerimus, extrema poena digni erimus, non referendo eis parem gratiam. quod si nobis licet frui patrijs legibus ab Augusto quoq; approbatis, nescio quod nostrum parum magnūve delictum sit, nisi quis vitio vertat quod non vltro legem violamus, & ad externos ritus desecimus, quod scelus sapius expiatur auctorū capite. sed Flaccus tum dicenda silendo, tum silenda dicendo, nobis erat iniquus. quid illi quibus gratificabatur, quomodo affecti erant? honorare volebant Caesarem? scilicet deerant sana in vrbe, cuius plerq; partes opportunissimae sacratae sunt, vbi statuas quasq; liberet ponerent. imò techa fuit haec hostiliter insidiantium, ut ledendo non viderentur iniuriam facere, laesi verò non possent tutò resistere se molestantibus, nisi fortè ad imperatoris honorem pertineret, leges abrogari, patrios ritus antiquari, vicinis nocere, concordiae perturbandae exemplum praebere alijs quoq; ciuitatibus. Ergo postquam is contra legem conatus visus est praesidi succedere, profeuchas tollenti, ut ne nomen quidem reliquum fineret, rursum aggressus est omnia nostra instituta pessum dare: ut his abscisis quibus solis nostra vita sustinetur tamquam sacra anchora, adeptoq; iure ciuitatis, in calamitates incidiremus maximas, destituti omni praesidio. post paucos enim dies edictum proposuit, in quo nos appellabat inquilinos & externos, ne causae quidem dicendae potestatem faciens, sed iniudicatos condemnans: quo quid posset esse magis tyrannicum? ipse sibi usurpabat partes, delatoris, inimici, testis, iudicis, poenarum exactoris. Tertium quoq; scelus addidit non contentus duob. priorib. passus quoslibet in Iudaeos tanquam bello captos fauere. qui nacti licentiam quid fecerunt? quinque sunt vrbes regiones, denominatae à primoribus literis: harum duae dicuntur Iudaicae, quod in his plurimi Iudaei habitent, quamuis & in alijs non pauci sparsim habeant domicilia. Quid igitur fecerunt? è quatuor literis expulsos Iudaeos contrusserunt in vnus partem angustissimam. at illi quod plures essent quam ut is locus eos caperet, egrediebantur in littora, & monumenta, & sterquilinia, exuti rebus suis omnibus. inimici verò facti in desertas domos impetu, praedas tamquam iure belli partas diuidebant: effractisq; Iudaeorum officinis, quae tum propter luctum mortis Drusillae clausae fuerat, hinc quoq; plurima egeste-

ruat

runt, quæ per medium fori translata verterunt in usus proprios: sed minus nocebant rapinæ quàm abrupta negotiatio. cum creditores amisissent pignora, nec sineretur ullus agricola, nauta, negociator, opifex, exercere artes cōsuetas. ita non simplex eis parabatur pauperies, vel quoddam die spoliabantur suis facultatibus, vel quoddam non dabatur quæstus facere more solito. Hæc quamuis permolesta, videbantur tamen tolerabilia collata cum cæteris. nam paupertas grauis quidem est, præsertim oblata ab inimico, leuior tamen quàm corporis læsio vel minima. at nostri homines tantis afflictis fuerunt calamitatibus, ut si quis dicat eos tormenta cruciatuque perpassos, minus quàm pro re videatur dicere, & destitui proprijs vocabulis propter inauditam sauciā. ut ad hanc collata quæ victores in victos hostes iure belli solent pertrahere, existimari possint plena clementia. Illi pecunias auferunt & captiuorum multitudinē, sed periclitati de sua libertate suisque opibus, plurimos etiā sinit à cognatis amicisque redimi, si non miseratione, moti saltem auaricia. quid tum postea? seruati non putant sua referre quonam modo sibi salus cōtigerit, tum si quis in bello cadat, sepelitur ab hostibus, vel ipsorum sumptu, si sint humanitatis æquitatisque memores. quod si odium etiam in mortuos retineant, licet per inducias repetere corpora, ne vltimi honores eis desint & iusta funebria. hæc sunt in bello cōmercia hostium. nunc age inspiciamus quomodo in pace tractati simus ab his qui paulo ante esse amici desierant. Post domos direptas, exactis habitatoribus, atque ita desolatas partes vrbs pleraque, tanquam obfessi undique ab inimicis, & oppressi graui rerum victui necessariatū inopia, inspectantisque paruos liberos & vxores ante ora sua fame deficere inducta per aduersarios (nam de cætero felix annona erat ubique, & flumē stagnationibus iustus arua inundabat largiter, & cāpi frugiferi magnam frumenti copiam protulerāt) iam egestatis impatiētes quidam ad cognatorū & quondam amicorum aedes ibāt præter solitum, petiuri stipem necessariam. alij generosiores aspernati mendicorum fortunam ut illiberalem, in forum prodibant, tantum ut sibi suisque cibos emerent miseri. mox enim à vulgo seditioso correpti sunt occisique, corpora quoque horum per totam vrbum raptata. ut ne ad sepulturam quidem vllum membrum fieret reliquum. eadē rabie perierunt & alij plurimi, nouis crudelitatis formis excogitatis per efferatam in mores beluinos plebeculā. nam ubicunque iudæi conspicerentur, aut saxi coniectis enecabātur, aut inflicis fustibus:

nec

nec statim plagis letalibus apperebantur, ne accelerata morte cito eriperetur cruciatibus. alij ferociore abusi præsentī licētia, contemptris hebetioribus arma sumptuerunt efficacissima, ignem feruntque, & multos gladijs confecerunt, nec pauciores cōcremauerunt. interdum familias integras, maritos cum vxoribus, paruulos cum parentibus in medio foro exurebant immaniter, nec senium, nec teneram ætatē miserati, nec eius innocentiam, & quoties ligna deerant, sarmentis collectis non tam igne quàm fumo enecabant eos, quo diutius morentur & miserius, quorum cadauera semiustulata confertim iacebāt & promiscuē, triste horrendumque spectaculum. quod si lignatores sarmenta cōferrent tardius, impositos lignæ suspellētili vrebāt eius dominos, subtrahēta preciosiore viliori vtendo pro lignis vulgaribus ad rogos extruendos. multos etiā viuos in alterum pedem fune iniecto trahēbant interim insultando calcibus, excogitato genere mortis crudelissimo: nec in extinctos remittebāt irā grauius sauiendo in cadauera, propemodum per omnes vrbs angiportus raptata, donec lacerata cute cum neruis & carnibus, & frustis sparsim in aspero solo hærentibus, minutim cōcerperentur. Interea quidam eorum tanquā in theatro se indolere simulabant ad talia spectacula. cæterum qui verē dolebāt suorum vicē cognati amicique, confestim pœnas dabant, intēpestiuæ, ut inimicis videbatur, misericordie, arreptique flagris cadebātur, & post omnia tormenta quæ poterant excipere corporibus, tandē in crucem agebantur. Postquā autē Flaccus perfodit omnes iudeorū parietes, & nihil intentatū reliquit in eorum perniciē, immane quiddam cōmentus est inuentor nouarum semper iniuriarū. nam ē senatu nostro quē Augustus seruator optimē de nobis meritis instituit cœnæ publicæ iudeorū cōsiliū, missis super ea re literis ad Maniū Maximum designatū Aegypti præsidem, triginta octo comprehensos in suis priuatis ædibus cōfestim vinciri iussit: traductosque egregia pōpa per medium forū senes reducti in tergum manibus, ligatos partim lorīs, partim catenis ferreis, induxit in theatrum, spectaculum miserabile, nec illi tempori aut loco debitum, statutosque coram inimicis eorum sedentibus, ad maiorem ignominiam iussit nudatos flagellari tanquam scelestos & nocentissimos, ut concisū verberibus aliquot mox ut inde sunt elati exhalarent animā, reliqui desperata salute cum diuturno morbo constricti sint, quod facinus etsi aliās deprehensum est, nihilominus hic quoque declarabitur. Ex dicto senatu tres, Euodius, Triphon, Andron

Andron, bonis spoliati fuerat, direptis eorum aedibus vno impetu, nec id latuit praeside, dederat enim accitis nostris magistratibus, quasi acturus de concordia. & tamen quamuis sciret spoliatos fuisse, verberabat in conspectu eorum qui spoliarentur: ut alteris calamitatem geminaret addito ad paupertatem cruciatu corporis: alteri duplicem voluptatem caperent ex concessis sibi alienis opibus, & inimicorum ignominia. dicam paruum quiddam, quod an inter tanta mala dicendum sit dubito. sed quamuis paruum, non paruum tamen indicat malitiam. Est in illa vrbe flagrorum differentia pro eorum condicione qui caduntur. aliter Aegyptij flagellantur ab alijs, Alexandrini vero virgis caduntur ab Alexandrinis lictoribus, quos vocant spathophoros. hunc morem & in nostris hominibus seruauerunt superiores praesides, & ipse quoque Flaccus primis magistratus sui temporibus. est certe & in poena paruum quoddam solatiu, & in cruciatu remissionis non nihil, quando res ita ut sunt sinuntur, nec augetur maliciose molestia: sed cum accedit odium, nihil aequitatis relinquitur. annon igitur fuit iniquissimum, cum de plebe Alexandriae Iudaei liberales & ciuilibus flagris punirentur, si quando viderentur commeriti, magistratus senatorisq; honoratos vel ipsis appellationibus, hac parte inferiores haberi suis subditis, & exaequari Aegyptiorum obscurissimis, maximorum flagitiorum poenas lictoribus corpore omittit dicere, quod etiam si peccassent grauissimè, debuerat habere temporis rationem atq; reuerentiam, & differre multationem in aliud. nam bonis praesidibus, & rectè non insolenter administrantibus rempublicam, mos est in neminem damnatum animaduertere, donec solennes celebritates nataliciaq; augustorum festa pretereant. at ille per eos ipsos dies iniustus poenis affligebat homines innoxios. an non poterat postea, si voluisset, eisdem ab illis exigere? sed properabat vrgebatq; negocium, ut turbis aduersariorum gratificaretur, ratus eo modo se impetraturum eorum fauorem ad exequenda consilia quae agitabat animo. atqui noui quosdam iam crucifixos, instante tali festo de cruce depositos, & ad sepulturam ex more cognatis redditos: quandoquidem decebat vel ad mortuos redire aliquem fructum ex imperatoris natalibus, simulq; celebritati suae sacrum honorem seruari. at iste non mortuos deponi de crucibus, sed viuos crucifigi iubebat. quibus ipsum tempus non quidem absolutione, breuem tamen dabat veniam, & poenae procrastinatione. nihilominus ante flagellabantur in medio theatro, & igne ferruq; torquebantur, spectaculis

distribui

distributis ad hunc modum. Mane usque horam tertiam quartamve Iudaei flagellabantur, suspendebantur, rotis alligabantur, danabantur. per mediam orchestram ducebantur ad supplicium. deinde post haec tam praecleara exempla edita inducebantur saltatores, mimi, tibicines, aliaq; ludicra scenico rum certaminum. quid multis? excogitata est secunda vastatio, ut militaris quoque multitudo in nos armaretur per occasione nouae calumniae, quasi Iudaei haberent arma in aedibus. Accitus igitur a praeside Castus centurio ueridissimus, iubetur assumpto e sua cohorte audacissimo quoque in domos eorum irrumperet, scrutariq; non quid armorum ibi lateat. properauit ille mandata exequi. at Iudaei non praemoniti primum obstupuerunt, vxoribus & liberis eos complectentibus & effusis in lacrymas metu capriuitatis. hoc enim malum expectabant reliquum. Ut vero audierunt a quodam e scrutatoribus, quo reposuisset arma? paulum respirarunt, & intima quae aperientes ostendebant, partim laeti partim gementes: laeti quia coarguebatur calumnia: solliciti primum quia tanta calumniae tam facile contra eos vel fingerentur vel crederetur: deinde quia mulierculae inclusae, nunquam e conclaui egredi solitae, & virgines praepudore declinantes aspectum etiam familiarium, tunc non solum ignotis, verum etiam militari ferocia spectabantur pauidae. nihilominus accuratè facta scrutatione, non inueniebantur ista quae solent esse in armamentarijs, galeae, loricae, clipei, conti, gladij, neque balistae, arcus, fonsae, sagittae, iacula, imò ne cultri quidem apti quotidianis cullinae usus. Vnde statim apparuit victus simplicitas, nihil delicatum aut magno emptum in cibos admittentium, ex quibus ferè nascitur saturitas, & ex hac porro perulentia, malorum initium. Quin & Aegyptijs paulo ante arma dempta fuerant per Bassum quendam a Flacco iussu id curare. sed tum videre licebat magnum nauium numerum appulisse ad portus fluminis, plenarum omnium armorum genere iumenta quoque sarcinaria onusta fascibus hastarum ab utroque latere pendentium ad aequilibrium, tum plaustra castrensia plena armaturis penè omnia, transuecta militariter una serie praeter spectantium multitudinem, ita ut explerent totum illud ferè decem stadiorum spacium, quod interest inter portus & regium armamentarium quod uehebantur. in horum domos meritis scrutatores missi sunt, quod essent suspecti quasi non contenti praesenti statu res nouas molirerent, & ad defectionem ac bellum pararent se consensu seditiosorum hominum & infamum antea quoque saepius tentatis defectionibus: ut opus esset, quem

ff

admo

admodum sacra certamina instaurantur singulis triennijs, ita in Aegypto euoluto eodem temporis spatio, nouas armorum cōportationes exigi per præsides eius prouinciæ: vt populi aut ea parare desinant, aut nō multa præparent, paraturi plura si daretur longius tēporis spaciū. Nos verò quid opus erat vexari ad eum modū? quando enim defectionis cōsilio suspecti fuimus? quando à pace alieni visi sumus? studia nostra quotidiana quæstusque quos exercemus, nōne reprehensione carent, & ad concordiam ciuitatis tranquillitatēque faciunt? scilicet si arma domi habuissent Iudæi, plus quàm quadringentas domos amisissent, vnde bonis direptis exturbati fuerant. Cur igitur apud eorū spoliatores nulla est facta inquisitio, an arma si non propria, certè rapta habeant? Verūm vt iam dixi, totum id negociū dolus erat Flacci, pertinaciter nobis infensi, & vulgum exasperantis in nos, nō pariendo vel mulieribus, nam nō solū in foro, sed & in medio theatro tanquam captiua corripiebatur, & ob quamuis calumniam in scenam trahebantur non sine grauissimis contumelijs: deinde cognito esse eas alterius generis, dimittebantur, multas enim quasi Iudæas cōprehendebant priusquam rem diligentius dispicerent, quoties autem nostræ cōpriebantur, ex spectatoriibus facti tyranni & domini, iubeant eis suillas carnes offerri: quas quodcūque, meru tormentorū gustabant, sine alia maiore vexatione dimittebantur. quæ verò sibi tēperabant, tortoribus tradebantur ad cruciatus maximos: quod fuit eximiū argumentum earū innocentia, ille tamen non contentus propria potestate, quærebat quomodo imperatore quoque ad nos infestādos abuteretur. postquam enim omnes honores, quos per leges nostras decernere licuit, Caio exhibuimus, decretū obtulimus præsidi, orantes & quoniā nō fuit permissum legationem mittere, ipse id per suos nuncios transmitteret. Legit ille, annuens ad pleraque capita: subridensque & latus, aut certè simulans laticiam: Placet, inquit, mihi per omnia pietas vestra. mittā hæc vt petitis, & legati fungar munere, vt sentiat Caius vestram gratitudinē: eroque testis probè notæ mihi vestræ popularis modestiæ atque obedientiæ, nihil addendo præterea, nā veræ laudes sufficiunt. His promissis lati gratias egimus, spe præcipientes decretū Caio perlectum, nec immeritò, nam quæcūque, per præsides serio mittuntur, abique longa mora perueniunt ad imperatoris noticiam. at ille nostrā voluntatē parui faciens, decretū illud apud se retinuit, vt soli omniū qui sub sole sunt hominū pro inimicis haberemur.

an

an non hæc fuerunt multum diuque cogitantis de fruendis nobis insidijs, non transuersum temere abrepti affectu aliquo extemporaneo? sed deus cui non negliguntur res mortalium proculdubio fucatas eius adulationes, & illud iniquissimarum cogitationum consistoriū, quo maliciosis artibus petebamur, non multo post misertus nostri præuenit, & bene sperandi occasionem præbuit, nam Agrippa vbi superuenit Alexandriam, nobis enarrantibus edoctus de insidijs per Flaccum paratis in nostram perniciem, opem rebus attulit periclitantibus: pollicitusque velle seipsum id decrerum in urbem transmittere, vt audio transmisit eum excusatione temporis, ne viderentur Iudæi serius a quo suā pietatem erga optime de se meritorū principū familiam expromere, voluisse illos eam declarare ab initio, sed impeditos fuisse maleuolentia præsidis, quo minus tempestiuè id facerent, post hæc cœpit aduersus illum suas vires expedire adiutrix iniuste oppressorum & vltix facinorosum iusticia, primum affectus est noua calamitate atque ignominia, quali nemo ad eum diem, ex quo in Augusti familia stabilitum est terræ marisque imperium. Nam sub Tiberio patreque huius Cæsare aliquot præfecti qui prouincias sortiri potestatem legitimam in tyrannicam potentiam verterant, cum subditas ciuitates diuexassent malis non ferendis, corruptelis, rapinis, innocentum exilijs, indemnatorum supplicijs, Romam reuersi exacto magistratus tempore, postulati sunt repetundarum, præsertim quando legati à prouincialibus ad imperatorem eos accusaturi mittebantur. Tunc enim æquos se præbendo iudices, & auditis examinatisque partibus, de nemine iniudicato ferebant sententiam, nec in gratiam nec odium pronunciando, sed quod iustum videretur. At Flaccum in ipso magistratu inuasit infensa malis viris iusticia, irritata nimis iniurijs & iniquitatibus. Oppressus est autem hoc modo. Putabat iam Caium depositis suspitionibus placatum, vel per epistolas plenas adulationibus, vel propter prolixas conciones sæpe in laudem eius apud populum Alexandrinum habitas, vel quia maiori eius populi parti probabatur. Sed fefellit eum sua opinio. infirmæ sunt enim spes hominum malorum, contra quàm si bi pollicentur infortunium se dignum incurrentium. Misit enim Caius Bassum centurionem cum cohorte sua ex Italia. Is consensu nauigio celerrimo post paucos dies non longè ab Alexandrina pharo substitit vergente iam die, iussis

ff 2 nau

tus accusari à subditis, haud secus quam si herus reus possetur à vernis suis aut empris mancipijs. Fuit tamen hoc leue malum collatum ad aliud grauius. Nec enim è subditorum vulgò accusatores conspirant in eum subito, sed totius praefecturae tempore his potissimum inuis fuerat, Lamponè etiam accusato impietatis commisisse in Tiberium Cæsarem, & hac causa farrigato per biennium. Nam iudex maliciosè differebat sententiam, vt etiam si reus absolueretur à crimine, saltem metu incertituentis impendentis cruciaretur quam diutissimè, & vitam morte grauiorem viueret. imò & postquam euasisset visus est, aiebat se multatum facultatibus, quippe qui inuitus praefecturam gymnasij susceperat: siue homo fordibus & illiberalis negabat tibi tantas opes quæ huiusmodi sumptibus sufficerent: siue minus possidebat, quam antea prae se tulerat, tandem verò res ipsa declarauit minus pecuniosum fuisse quam pro eximistatione, vt qui praeter malis artibus parca nihil haberet. Ab actis enim erat apud praesides, causas promouens ex ordine. In harum commentarijs quædam debebat, quædam praefermittebat data opera, nonnunquam inferebat quæ in iudicio dicta non fuerant: rursum alia mutabat transponebatque prohibito, è singulis syllabis atque etiam apicibus quæstum faciens scriba sedentarius: qui saepe conclamante populo appellatus est calamophactes aptissimè, quòd scribendo calamo iugularet multos, hoc est miseros mortuis redderet: qui alioqui potuissent causam vincere fruiq; suis opibus. tunc verò pauperatè ferebant iniustissimè, illo inimicis eorum vindicantè alienas substantias. Non enim erat possibile provinciae amplissimæ praesides meminisse negotiorum omnium, affluentibus alijs super alias causis priuatis atque publicis: praesertim cum non iudicij tantum praesent, sed etiam rationibus tributorum & vectigalium, quibus maior anni pars impendebatur. At iste cum ex officio suscepisset necessariam iuris custodiam, & decretorij eius sanctissimorum, venalem habebat obliuionem iudicum, parti quæ vicisse debeuerat, adscribens litem perditam, accepta largitione magis quam mercede: & superiores faciebat qui iure succubuerant. talis accusator tunc Lampon exstitit: nec minus sceleratus Isidorus, homo turbulentus, factiosus, exercitatus in seditionibus, inimicus pacis tranquillitatisq; idoneus vel excitandis vel augendis tumultibus, solitus circa se habere turbam promiscuam, distributam quodammodo. sunt enim per eam urbem sodalicia plu-

rima, quæ nihil sanum confociat, & d compositiones, ebriates, debacchationesq; harum comites: ea Synodos & clinas vocant indigenæ. in his sodalicisq; plenisq; Isidorus Taraxipolis principatum tener, Symposiarchi clinarchiq; titulos: & quoties collibuit aggredi aliquid inuile, ex cõposito præsto sunt omnes, & iussa huius faciunt. is quoniam sibi visus est multũ, apud Flaccũ posse ab initio, deinde non in eodẽ haberi pretio, conductã opera hominum aliena quadra viuicũ, & ex acclamationibus forensibus victũ parantũ, iussit eos conuenire in gymnasium. Quo mox completo, sine causa Flaccum accusabant, falsis criminacionibus impetentes eum & obijcientes quæ nunquam fecerat, tam longis querelis, vt non Flaccus modo, sed aliq; quoque ad rem sic inopinatam stupefcerent, & id quod erat obijcerent, profecto in aliquis hæc fieri gratiam: quando nec ipsi clamatores falsi essent quicquam indignum, & reliquos ciues nosset nullis affectos iniuriis. Itaq; post deliberationem placuit corpi ali quot, & ex his scitari causam quæ homines inasuit in tantam egit rabiẽ. Comprehenso non expectatis tormentis veritatem facti sunt: & quo res fieret compertior, indicarũt mercedem vel acceptam vel promissam in posterum, tum per quos distributa sit eius seditionis principes, locũ etiam & tempus eius largitionis. Cumq; vniuersa ciuitas indignaretur quod ob malẽ feriatorum quorundam imprudentiam inureretur ipsi publica ignominia, visum est sincerissimæ parti populi, vt distributores mercedis postridiẽ producerentur, & Isidorum conuincerent, facta ipsi potestate pro se dicendi, si bene administrata republica iniquas pateretur calumnias. quod mandatum postquam est cognitum, non tantum honoratiorẽ, sed & vniuersi ciues absq; culpã huius consijs, ad concionem venerunt. ibi egregij ministri, vt facilius noscerentur in locum celsiorem subducti conspicique omnibus, coram arguebant Isidorum auctorem tumultus & conuiciorum quæ in Flaccum iactata fuerunt à conductis non mediocri summatarum vini tum pecuniæ. alioquin vnde nobis, inquit, tanta copia? pauperes sumus, & vix quotidianum victum necessarium querimus. Nec nos præses affecit vlla iniuria, cuius nos exasperet memoria: sed ille nos concitauit, semper fortunatis inuidens, & osor legitimẽ constitutã reipublicæ. Hæc agnoscetes quotquot aderant, vt indicia pessimæ voluntatis hominis qui culpabatur, acclamabant, notandum ignominia, pars mittendum in exilium, pars afficiendum

nautis in salo solis occasum expectare, vt improvisus adforet, ne Flaccus praesentens motu excitato re infecta se abire cogeret, crepusculo vero naus appulit, & Bassus postquam cum suis exscendit pergebat, vltius ignotus & nemine noscitus, donec inuento quodam milite qui obibat vigilas, iussit indicari sibi aedes praefecti militum. cum hoc enim volebat secretum communicare, vt si opus esset maiore manu, haberet socium. cognito vero eum cum Flacco vocatum esse a Stephanione liberto Tib. Caesaris ad conuiuium, prope ad eas aedes contendit, cumque substitisset in propinquo, misit e suis quendam speculatum, subornatum seruili habitu ne quis fraude sentiret, is obrepit conuiuium mixtus ceteris seruitijs, & diligenter considerata perspectaque, Bassus renunciauit omnia, qui vbi cognouit incustoditum vestibulum, & Flaccum decem aut ad summum quindecim comitatum mactipij est ministris domesticis, dato signo suis cursim irrupit, pars militum discubentem ex improviso circumsticit, propinquantem cuidam, & cum conuiuiis agentem comiter. Sed postquam Bassus in medium prodijt, ad primum eius conspectum attonitus obmutuit: cumque vellet surgere, vbi se circumuentum animaduertit, intellexit priusquam audiret Caij voluntatem, quid mandatum sit militibus, quid ipsi mox euenturum. Sagax enim est mens ad momento percipienda etiam quae non conficiuntur sine longiore temporis spatio. ceteri concurrexerunt, quorum nemo non metu dirigit, timens ne poenas daret eius conuiuij, nam fugere tutum non erat, ac ne poterant quidem occupatis exitibus, illum Bassi milites vt iussum est abduxerunt ex hoc vltimo conuiuium. Oportebat enim eum a foco rapi ad supplicium, qui tot innocentium domos focus vacuas fecerat. Id quod inauditu antea Flacco accidit, vt in sua prouincia vinus caperetur hostiliter, propter ludaeos opinor, quos funditus sublatos cupiebat homo vanus & audax gloriae. Quod eo verisimilius sit, quia tum captus est quando ludaei populariter dies festos agunt per autumnum aequinoctium in sub dio structis atregijs, quod festum erat tunc intermissum, magistratibus nostris etiam tum inclusis carcere post intolerabiles cruciatus ac contumelias, plebe vero vniuersa vicem illorum dolere haud secus ac suam, quamuis ne domesticas quidem calamitates suae cuique deerat. Tunc enim grauius feruntur molestiae, quando per eas non datur festos dies celebrare, fruique tranquillitate ac remissione animi, qualem id tempus requirit: sicut ipsi tunc morore opprimebantur, cuius nullum inuenire valebant exitum. Sic dolentibus sub onere grauissimo, & domi coglo-

batis

batis nocturno tempore, quidam nuntiunt comprehensum hominem, illi rati se tentari falso nuncio, tanto indignius ferebant ludibrium quo sibi struerentur insidiae. Sed postquam tumultus in vrbe ortus est, vigilibus vltro citroque discursitantibus, & quibusdam equitibus in castra properantibus, alijs e castris in urbem pari festinatione recurrentibus, quidam rei nouitate moti adibus egressi cognouerunt accidisse noui aliquid. Vt vero intellexerunt Flaccum captum abductumque, tendentes manus in caelum, laudabant Deum, gratias agentes Deo rerum humanarum inspectori, dicentes: Non gaudemus Domine poena inimici, docti tuis sacris legibus condolare calamitati hominum: sed tibi meritis gratias agimus qui nostri misertus subleuasti afflictiones continuas, atque ita nocte tota exacta in hymnis & canticis, summo mane portis effuderunt se in proxima littora, nam profectus suas amiserant. Ibi in loco purissimo stantes conclamerunt vniuersim: O Domine supreme rex mortalium & immortalium, allegamus terram, mare, aerem, caelum mundumque vniuersum nostris gratiarum actionibus, quae sola nobis sunt reliqua: ceterarum creaturarum vsum ademerunt homines, pulsis vrbe & vrbis aedificijs, tum priuatis, tum publicis, vt in terris soli ne priuatum quidem haberemus domicilium iniquitate praesidis. At tu omnipotens, spiritus tandem salutis facis his reliquijs, & incipis inuocatus annuere morum precibus: quandoquidem hostes totius nostri generis auctorque calamitatum cunctarum, superbum captiuentemque his factis nouam gloriam, sustulisti de medio hic in proximo: ne nos afflictum minus voluptatis perciperemus auribus, sed tantum non oculos pascere manifestis melioris euentus praesagio. Huc accessit aliud quiddam non sine diuina, vt videtur, prouidentia. Cum enim oram soluisset hiemis initio (nam oportebat marinis quoque iactari eum tempestatibus, qui elementa omnia facinoribus impijs polluerat) post plurimos labores agere delatus in Italiam, confestim exceptus est a duobus insensibilissimis accusatoribus. Lampone Iudoroque, paulo ante saepius ab eis vt subditis salutaris dominus & seruator benemerentissimus. tunc vero sensit eos aduersarios, & quidem non ex aequo, sed longe praualescentes, non modo iure quo fidebat, verum etiam fauore summi principis ac moderatoris rerum humanarum, quem videbant Flacco inimicissimum, sed tunc sumpturum personam iudicis, ne videretur eum praedamnare ante iudicium, si non expectata accusatione defensioneque ob priuatam similitudinem ferret in eum capitale sententiam. Nihil autem est molestius quam maiores ab inferioribus, & magistra-

ff 3

tus

supplicio. Hi vincebant numero, & multi transibant in eorū sententiam. Deniq; cuncti conclamant, necandum pestiferum hominem, qui ex quo admotus sit ad tranſtandam rempublicam, nullam ciuitatis partem illaſam reliquerit. Verū ille ſibi conſcius fuga ſe ſubduxit, veritus ne prehēderetur. Nec Flaccus amplius quaſiuit, rarus poſt eius ſpontaneum diſceſſum ciuitatem quieturam à cōtentionibus. Hæc memorauī prolixius, non vt refricarem veteres iniurias, ſed quōd mirarer inſpectricem rerum humanorum iuſtitiam, qua factum eſt, vt omnium inſenſiſſimis obtingeret accuſatio preſidis, quo maioribus ille angeretur doloribus. Nec enim accuſatio per ſe tam moleſta eſt, quā quoties ex profeſſo inimicis committitur. Quam iſte non ſolūm pertulit ab infeſtis hominibus in quos paulo ante vitæ neciſq; poteſtatem habuerat: verū etiam manifeſtè conuiſtus fuit, duplici ſanè incommodo, quōd damnatus inſuper inimicis eſſet ludibrio, quæ conditio viro prudenti videtur ipſa morte grauior. Quod enim ſolacium eius infortuniſupererat? vno momento exutus eſt omni patrimonio, atq; etiam his quibus ipſe rem familiarem auxerat, ornamētorum cum primis cupidus. Non enim pariebat, vt quidā pecunioſi, diuitias iacere inutiles, ſed exquiſita volebat omnia, pocula, veſtimenta, ſtragula, ſupelleſtile, & quicquid attinet ad eximiū ornatum ædium: ad hæc famuliū domesticum leſtiſſimum, vel forma & corporis habitudine, vel dexterritate in quotidianis miniſterijs. Nam in ſuo quiſq; officio ſi non primus erat, certè cedebat nemini. Id verum eſſe hinc manifeſtè colligitur, quōd cum plurimorum damnatorum bona ſub hafta ſint vedita, ſolius Flacci omnia ſeruata ſint imperatori, exceptis paucis quibuſdam, ne lex de damnatis lata violaretur. Ademptis bonis actus eſt in exilium procul ab omnibus continentis prouincijs, hoc eſt à maiore poriorēque parte orbis habitabilis, imò & ab omnibus fortunatis inſulis. Nam in omniū ſteriſſimam Gyrum in Aegæo ſitam deportatus fuiſſet, ni deprecante Lepido pro Gyro Andrum propinquam ei permiſſum eſſet incolere. Tum ab vrbe vſque Brundiſium eandem viam remenſus eſt, per quam ante paucos annos Aegypti cōterminæq; Libyæ præſes deſignatus iter fecerat: vt ciuitates quæ tunc fortuna tumidum oſtentantēque ſe ſpectarant, ruſſum ſpectarent affectum ignominia. At ille commonſtratus digitis prætereuntium propter mutationem repētina, grauiore dolore premebatur, exacerbatante ſe vſq; calamitate nouis caſuum acceſſionibus, quem admodum

admodum in morbis recidiui vſu venit, qui paulò antè ſe remiſerant. Traiecto autē ſonio ſinu legebat oram vſq; Corinthum, procurrentibus ciuitatibus maritimis ad vix credibile ſpectaculum. Quoties enim exſcenderet concurſus ſiebant, malorum vt inſultarent, reliquorum vt condolendo ex aliena fortuna exemplum ad modeſtiam ſibi ſumerent. ibi tranſmiſſo iſthmo à Lechæo Cēchreas nauale Corinthiorum, importunitate cuſtodum coactus eſt ſine mora proſciſci, aſcenſa que parua oneraria ſoluere, quado vento contrario multum fatigatus agrè Piræum tenuit. Vbi verò tempeſtas deſijt, præteruectus Atticam vſque Sunium promontorium, mōxque ex ordine ſtras inſulas, Helenam, Ceam, Cythnum, & deinceps alias, poſtremò ad Andrum quam petebat perueit. eam procul conſpicatus miſer, lacrymis tanquam è fonte per genas manantibus cum planctu amarōque gemitu hæc verba protulit: Viri cuſtodes & deductores, pulchrum ſanè locum & fortunatam inſulam Andrum accipio pro beata Italia Flaccus natus educatus eruditusq; Romæ, nepotum Auguſti ſodalis & diſcipulus. Tiberij quoque Cæſaris inter præcipuos amicos habitus, & eius primariæ poſſeſſioni Aegypto procurator datus per ſexennium. Quænam eſt hæc tanta mutatio? nox interdiu, quaſi per ſolis deliquium, meam vitam occupat. Quomodo vocabo hæc inſulam? exiliūmne, an nouam patriam, an portum & refugium miſerum? ſepulchri nomen ei maxime conuenit. Siquidem infelix ego meipſe quodammodo in monumentum infero. Aut enim præ dolore vitam miſerā ſiniam, aut ſi potero diutius ſuperēſſe, longam mortem perpetiar. inter hæc lamēta nauis ad portum appulit, ille verò exſcendit demiſſo capite, calamitate preſſus tanquam onere grauifſimo, vt ne oculos quidem attollere vel poſſet vel auderet, propter obuioſ, & ad videndum conſtuentes, qui vtrunq; viæ latus occupauerant. Tum cuſtodes productum ad Andriorum populum oſtenderunt omnibus, conteſtati eos, exulem ſe perduxiſſe in inſulam. Atque ita functi ſuo miniſterio diſceſſerunt. Tum verò Flacco nomen notum iam videnti dolor recrudit, exacerbatus nouis imaginationibus, dum circa ſe aduimaduertit ſolitudinem, vt optabilius duceret ferro perire in patria. Adeò trepidabat, vt non aliter quā inſanus proſiliret ac vltro citroque diſcurreret, manus eomplodens, femora percutiens, humi ſe affligens, & clamitans, En Flaccus ille paulo ante præſes magnæ Alexandriæ principis vrbium, Aegypto præſectus prouinciæ feliciffimæ, cuius nuntium

obseruabant tam multa hominum eius regionis milia, qui quotidie deducebatur à turbis innumeris. An somnium erat illud non veritas? Dormiens videbant illam felicitatem, vanas imagines anima fingente sibi quod nusquā erat. Deceptus sum profectò, umbræ non res erant, & fallaces species illudentes oculis. Nunc velut experrectus nihil inuenio, abierunt simul omnes illæ fortunæ splendidae cum quibus olim consuetudinem habui, extinctæ sunt momento temporis. Cum talibus semper collutabatur cogitationibus, præ pudore deuitans conuentus hominum, nec in portum nec in forum prodire sustinens, sed inclusus domi tanquam in fouea, ne limen quidem audens transcendere: interdum autem progressus mane summo, cubatibus etiam tum alijs, clam subducebat se ex oppido, & exigebat totum diem in solitudine, deuitans occursum fortuitos, & vexans seipsum recentis calamitatis memoria, atrodoensque suum cor miserè: ac noctu demum reuertebatur, vespere optas auroram, quod horreter tenebras & obuersantes dormienti species, mane rursus cupiens aduentum vesperi. Nam ipse secum circumferens caliginē abhorrebat ab omni hilaritate. Post aliquot autem menses ruscule empro in eo plerumque degebat solitarius, deplorans suum infortunium. Fertur aliquando media nocte velut furore correptus profuisse à sua villula, sublatâque ad caelum & stellas & illum verum mundi ornatum facie exclamasse: Rex deorum & hominū, ergo cordi tibi sunt res Iudæorum, nec mentiuntur tuam providentiam: sed illi potius errant, qui negant eos foueri tuo praesidio, cuius ego sum argumentum certissimum. Quantum enim in Iudæos debacchatus sum, tantum ipse pertuli. Passus sum eorum bona diripi, data prædatoribus licentia, ideo paterna mater-naque hereditate priuatus sum, & his quæ vel donata vel quocunque modo acquisui. Probrosè quondam inquilinos vocauit cum ciues essent, ut gratificarer inconditæ multitudini, quæ his inimica me miserum decipiebat suis adulationibus: ideo patior ignominiam, exul eiectus toto orbe habitabili: hic includor in theatrum producti quidam iubete me, in conspectu inimicorum iniuste flagris cæsi sunt. Ergo ego iure optimo traductus sum, non per vnius ciuitatis theatrum, cōtumeliose cruciatus misero animo priusquam corpore: sed per totam Italiam vsque Brundisium, per totam Peloponnesum vsque Corinthum, per totam Atticam mediâque insulas vsque Andram meum carcerem, certus non esse hunc finem mearū calamitatum, sed alias latere in insi-

dijs

dijs, ut paria referantur paribus. Interemi quosdā, interiment me alij. Me conuiuent quidam lapidibus sunt obruti, quidam viuī combusti, quidam raptari per forum medium, donec frustatim lacerarentur. Horum facinorum poenæ me manent sat scio, & diræ iam stant tanquam in carceribus, ut obice rupto properent in meam perniciem: imo iam in horas præmior, multas mortes sustinens ante illam vltimam. Atque ita saepe terribatur, horrore quatiente membra omnia, animo quoque contremiscente anheloque pectore, quandoquidem spes eum destituebat, vni-ca vitæ mortali addita consolatio. Nullum vnquam sollicito felix oblatum est auspicium: rumores aduersi afferebantur: molestis vigilijs somni succedebant turbidi. Efferebatur solitudine, quid conuersatio? nihil ei videbatur insuauius oppidanorum consuetudine. Ruri ab opprobrijs tutum faciebat solitudo, non item à periculis. Si quem lento passu incedentem videret, suspicabatur cogitare sibi perniciem: sin properantem, mox mentem subibat: atque hic me persequitur, non temere festinat. Blaudus insidiatur, liberè loquens contemnit. Cibus potusque mihi præberetur sicut maclandis pecudibus. Quousque tandem ferreus durabo in tot casibus? scio me moliozem quàm ut mortem mihi consciscam: nimirum hoc quoque verat meus genius, ne cito abruptam vitam miseram, ut malum dilatum cumulet in eâque apud iniustè per me necatos vberiore gratiam. Talia reuoluens animo, trepidus expectabat finem fatalem. At Caius natura sauius & poenis insatiabilis: nō ut alij semel punitos omitebat, sed iram continuans semper eis novos cūsus moliebatur: Flaccam verò præ cæteris oderat, ut etiam in alijs suspectum exosumque haberet idem vocabulum: sæpèque poeniteret eum quod exilium prætulisset capitali sententiæ: & quamuis deprecatorē Lepidum magnificeret, tamē culpabat, ita ut ille sibi ipsū timere inciperet, ne grauius plecteretur, quod poenæ leuioris author fuisset. Ergo cum nemo iam auderet preces interponere, gliscente ira quam tempus hebetasse debuerat, crescebat malum haud secus, quàm quoties morbus intermissus repetit corpora. Tunc enim incubit sauior. Ferunt aliquando noctu interrupto somno Caium cogitasse de honoratis exulibus, qui sub nomine infortunatorum vitam otiosam, quietam, verèque liberam agerent, quam ipse peregrinationem malebat appellare, quàm exilium. Nulla enim eis deesse commoda, & superesse quietem atque tranquillitatem nec desiderari ab illis aut requiri delicias, cum fruantur

vita

vita securā ac philosophica, contenta modico. Moxq; iuber illu-
strissimum quemq; ac nobilissimū necari, notatis singulorū no-
minibus, & Flacci ante alios Vbi verō ad Andrū appulerunt per-
cussiores, Flaccus forte fortuna rure in oppidum reuertebatur: illi
ē portu occurrebant, & ē longinquo se conspexerunt inuicem.
Statim sentit quō tenderent (est enim præsaga mens præsertim
in aduersis rebus) ac mox deflexit à via, fugiens quantum pote-
rat, immemor se non in continente deprehensum sed insula, vbi
mari clauso quid proderat celeritas? alterutrum enim necesse
fuit, aut pertinaciorē fuga in altum ferri præcipitem, aut com-
prehendi in littore. Satiū autem erat in terra quā in mari pe-
rire: quandoquidem hominibus & ceteris terrestribus locum
peculiarem natura terrā assignauit, vbi non solum viuant, sed &
moriantur, vt quæ nascētes excepit, eadem fato functos recipiat.
Illi summa contentione fugientem assequuntur: ac mox pars
foueā fodiunt, pars clamantem reluctantēq; trahunt: qua-
propter toto confauciatus est corpore, more ferino ruens in vul-
nera. Nam subinde complexus alios atq; alios, cum trāsādigere
ferrum nō liceret petebatur obliquis ictibus, & ipse in causa fuit,
vt conficeretur crudelius, confusus manus, pedes, caput, pectus, la-
tera, sicut victimæ ad viscerationem, iustitia pro tot iniustis Iu-
dæorum mortibus pares pœnas exigente ab vno corpore. Itaq;
totus is locus perfusus erat sanguineis riuulis, dissectis venis cō-
pluribus: & dū cadauer traheretur in foueā, frustatim laceraba-
tur, præcis neruorum compagibus, quibus ante cohaeserat. Hæc
sunt quæ Flaccus pertulit, argumento certissimo, non negligi res
Iudæorum à deo, nec destitui eius auxilio.

PHILONIS IVDÆI
DE VIRTUTIBVS, ET LE-
GATIONE AD CAIVM.

VOVS QVE tandem nos senes erimus pueri,
corpore quidem per aratem cani, animo verō
propter imperitiā infantes admodum, vt qui
fortunam rem inconstantissimā putamus
stabilem, instabilem verō naturam, cum sit fir-
missima, permutamus enim rerum æstimationem
sicut in lusu calculorum, dum fortuitis plus diuturnitatis
tribuimus

tribuimus quā naturalib. & his plus infirmitatis quā aliteris.
Causa est quia vincunt præsentia hominum imperitorum futu-
ri iudicio, qui malunt sensui fallaci quā secretæ cogitationi cre-
dere, oculis enim quæ in promptu & conspicua sunt percipiun-
tur, ratione penetratur ad futura & inuisibilia. Cuius visum acu-
tiorē quā oculorū corporis, hebetamus, alijs mero saturita-
tēq; suffusum, alijs ruditate vitio maximo. veruntamē nostra hæc
tempora, & quæ inciderunt in ea res multæ magnæq;, satis nobis
persuadent vt credamus esse diuinā providentiā, & præci-
pue curare supplices religiososq; homines, vt omnipotentis pa-
tris regisq; sortem hæreditariā. id genus hominum Chaldæi
cē Israel vocatur, quod interpretatur vidēs deum: res vt mihi vi-
detur pluris æstimanda quā vllæ opes vel priuata vel publicæ.
nam si seniorum aut præceptorum, aut magistratuum, vel paren-
tum aspectus mouet ad reuerentiā & modestiā, & sua præ-
sentiā vitam morēq; corrigit: quantum putamus ad honesta-
tem virtutēque præsidium contingere animæ si emergens su-
pra omnes creaturas, deum increatum spectare didicerit sum-
mum illud bonum pulchrum, felix beatūq;, & quod verē dice-
re licet bono melius, pulchro pulcrius, beato beatus, felicitate
ipsa felicius, & si quid dici potest perfectius. non potest enim ser-
mo assequi & attingere deum superiorem se modis omnibus, sed
retro relabitur, cum nō possit proprijs nominibus, cœn gradibus
ascendere ad manifestationem non dico eius Qui est, quem ne-
torum quidem cælum in vocem articulatam versum potest elo-
qui, sed vel potestatum eum stipantium, creatricis, regie, provi-
sorie, ceterarūq; bonis præmia malis pœnas dispensantium.
si quidem etiam vltices collocandę sunt in beneficarum ordine:
non solum quia iuris sunt pars, quod naturaliter constat & ab-
soluitur ex honore bonum vindictæque malorum: verum etiam
quia nō raro animaduersio castigatos peccatores reducit ad mo-
res sobrios, aut certē obstitit quo minus pergant in suis scelerib.
nam aliorum pœnæ emendāt alios, veritos ne in similes in-
cidant. quis enim videns Caium post Tib. Cæsaris obitum poti-
tum terræ marisq; imperio, in tanta tranquillitate institutisq;
optimis, & prouinciarum pace ac concordia, consentiente se-
pretrione, meridie, oriēte, occidentēq; Barbaris Gracisq; con-
sociatis, & exercitibus cum oppidanis, hisq; vicissim cum illis pa-
cate cōuersantibus vt fruarentur officijs & commercijs mutuis:
non admiratus fuisset felicitatem tam insignem & vix enarra-
bilem

bilem, vna hereditate cumulatam bonis ingentibus, thesauris argento aurōq; repletis partim rudi insectōq; partim moneta signato, partim fabrefacto ad exornandos poculis & id genus vasis mensarijs abacos: ad hæc pedestres, equestres naualesq; copias, reditus affluentes tanquam è fonte perpetuo, potestatem in partes præcipuas orbis eius qui propriè habitabilis dicitur duobus finitis fluminibus, Euphrate Rhēnōque hoc disiungente Germaniam & feroces nationes alias, illo Parthiam Sarmaticasque gentes ac Scythicas nihilo mitiores Germanicis. Erant inquam ab ortu ad occasum quemcunque oceanus ambit, & quædam trans oceanum plena læticia publica, gaudente festa pace Romano populo cum vniuersa Italia provincijsque omnibus tum Europæis tum Asiaticis, nam si vnquam antè sub imperatore aliquo, tunc maxime sibi videbantur non iam sperare, sed certò tenere vsum fructum commodorum publicorum priuatorumque, & felicitatem plenariâ fortunante cuncta numine, Eratigitur videre nihil aliud per singulas vrbes quàm altaria, victimas, sacrificia, candidatos, coronatos hilares blandosque vultus omnium, festa, celebritates, musica certamina, circenses, comestationes, peruigilia cum citharis ac tibijs, voluptates, remissiones, inducias, oblectationes varias cunctorum sensuum. tunc nullum discrimen erat inter diuites & pauperes, claros & humiles, creditores & debitores, heros & seruos, exæquante iura tempore, vt iam fidem inueniret descriptum in poetarum fabulosis figmentis saturnium seculum: tanta erat vbertas & annona felicitas, tanta hilaritas, & securitas, totas familias totasque plebes occupans noctu pariter ac interdum per septē primos menses perpetuos. Octauo autē grauis morbus Caium inuasit, quia frugaliorem victus rationē & salubriorem qua vsus sub Tiberio fuerat, mutauit in luxum regium. multum enim absumebatur meri cupidinarumque, & pleno ventre non satiabatur concupiscentia, accedebant eo balnea parum tempestiua, tum vomitus rursumque compotationes & voluptates ventris ac eorum quæ sub ventre sunt, volutationesque cum sceminis ac pueris, & quicquid vel animo vel corpori noxium cōiunctionem eorū conatur dinimere. quandoquidem tēperantiæ merces est robur & sanitas, intemperantiæ verò morbus & imbecilitas vicina mortis proxima. is morbus postquam fama vulgatus est, marietiam tum nauigationib; idoneo, per initū autumnū quæ ferè postrema solet esse nauigatio reuertentium ad proprios portus ab omnib; em-

porijs

porijs, præsertim eorum qui nolunt hyemare apud gentes exteras: mutata illa prius delicata vita in moesticiam, continuo domnes & ciuitates omnes tristi habitu repletae sunt, æquæ paulo antè præteritam læticiâ mœrore proclinato in diuersam partem alteram. omnes enim vnâ aggrebantur prouincijs, & quidem ipso imperatore grauius, ille enim languēbat solo corpore, hē vero animo, sollicita desperabundaq; de pace commodorumque suorum vsu libero. subibat enim mœtem memoria calamitatum exortiri solitarum in orbato suo principe imperio, vt sunt bella, rapinae, vastationes agrorū, expulsionēs colonorum direptiones bonorum, captiuitates, mortes, terrores & pericula, quorū omnium remedium litum putabant in salute sui principis. itaq; remittente se morbo, breui secuta est gratulatio vel extremorum finium. fama enim nihil velocius arrectaque erant omnes ciuitates rumorum gratiorum auida, donec lætum nuncium acceperunt, reualuisse omnino Cæsarem: atque ita quasi salutem ipsi recepissent, reuersi sunt iterum ad hilaritates cuncti continentis & insularum incolę. nemo enim meminit vnquam tantam fuisse vnus alicuius gentis aut regionis læticiam publicam ob saluti restitutum suum principem, quanta tum fuit vniuersi orbis ob Caij salutem, mox vt se cepit recolligere. nam aeli tum primum feram & pastorem vitam in socialem ciuilemque inciperent vertere, & è desertis speluncis in ciuitates munitas migrare, & post vitam siue magistro actam parere pastori mitioris gregis ductorique legitimo, gaudebant ignari veritati. Cacutie enim humana mens, nec intelligit quid si verè vtile, sequendo magis coniecturas quàm scientiam, itaque non multo post ille speratus seruator beneficentissimus, qui videbatur nouis felicitatum fontibus inundaturus Europam & Asiam, profuturis priuatim ac publice, iuxta prouerbium ab ipso lare orsus, erupit in seiciam, vel potius aperuit quam dissimularat hæctenus. Suum enim patruelem & imperij cohæredem, & propiorem successorem Tiberij, quod hic natura, ipse adoptione nepos esset, occidit causatus ab eo se petiitum insidijs, quod crimen ne in ætatem quidem illius competebar. vix enim tum primam adolescentiam misellus attingerat: & vt quidā aiunt, si paulo diutius vixisset Tiberius, Caius iam tum suspectus sublatas fuisset è medio, germanus verò nepos solus declaratus fuisset aucti successor imperij. Verum ille fato concessit prius quàm exequeretur sua consilia. Cæterum Caius ad fraudandam communi iure socium arte vsus est, ratus se hoc

hoc pacto euasurum calumniam. Fuit autem id cōmentum huiusmodi: Conuocatis optimatibus, Vellem, inquit, hunc cognatione patrualem beneuolentia fratrem, iuxta extremam Tiberij voluntatē, in imperij societate assumere. sed ipsi videris eum admodum puerum opus habere curatoribus, pædagogis, præceptoribus. alioquin quid mihi contingere potest optatius, quā tanto imperij pondere non onerari vnum corpus vnāmq; animā: & habere me à quo pro parte sua subinde adiutū subleuer. Equidem, inquit, plus quā pædagogum vel curatorem vel præceptorem ei me fore iam nūc profiteor, & me patrem appellari, illum filium, iubeo. Post deceptos his verbis qui adfuerant optimates vnā cum adoleſcētulo, quod ei hæc adoptio non tam daret speratum imperium, quā iam ante datum adimeret, cohæredi collegæq; insidias securus ipse cœpit struere. Nam Romano iure filius in potestate patris est, & alioquin imperator pro potestate gerit omnia, nemine audente aut valente rationem ab eo repetere. Hunc igitur sibi ratus aduersarium velut in certamine posttrahit, nil miseratus puerum secum educatum familiarēmq; præmaturo fato cadentem, principatus patrimonijq; socium, qui multorum spe Tiberio successor destinatus fuerat propter cognationē proximam. Nepotes enim post patrem obitum aui censent pro filijs. Fertur iussu sua manu se interimere adstantibus tribunis ac centurionibus & vetitis adiuuare scelestum facinus, quasi nefas esset imperatorum posteros necari alienis manibus. Nolebat enim videri iuris oblitus in patrāda summa iniuria, & sanctitatis in scelere meminerat, illudēs veritati simulationib; Tum puer imperitus, qui nunquam cædē fieri viderat, nunquam in armis se exercuerat, vt solent adoleſcētes regij pacis tempore simulacra pugnarum ciere, primum ceruicē præbebat venientibus: cumq; illi detrectarēt, sumpta sica scitabatur cui loco letale vulnus deberet infligere, vt infelicem vitam abrumperet: impetratq; hoc miserabili officio, primum id atq; vltimum ab his magistris didicit, coactus homicida sui fieri. Vbi verò primum maximumq; certamen Caius confecit ex sententia, nemine superſtite quem maleuoli principem ei possent opponere, ad secundum se mox parabat aduersus Macronem, quo adiutore vsus fuerat, non solum postquam adeptus est imperium; id enim adulatorum est, felices colere: sed & in principatu parando. Nam Tiberius senex callidus & in noscendis occultis hominum voluntatibus perspicacissimus, nec minus prudens quā potens, crebris de

Caio

Caio tangebatur suspicionibus, esse illum infensum vniverſæ Claudia familia; fauereq; soli materno generi: proinde metuebatur nepoti, ne relictus puer non diu superſtes foret: & alioquin iudicabat indignum tāto imperio hominem inepto ad ciuilem consuetudinem ingenio moribusq; inconstantibus prædictum. Videbantur enim alieni à decoro præ se ferre quandam infantiæ speciem, adeo tum dicta eius tum facta parum sibi constabant: quibus tamen rebus conatu omni Macro medebatur quoad fieri poterat, suspensiones eximens Tiberio, ne metu de nepote viceretur eius animus. aiebat enim Caium obsequentem illi & beneuolum, & valde patrueli amicum ac deditum, in tantum, vt libenter soli cederet imperium, sed obstare verecundiā, quod id non videatur ē re publica: & hanc esse causam cur quamuis simplex, haberetur à quibusdam inconstans & varius. Quod si quando parum promoueret rationibus verisimilibus, depacisci non dubitabat, fideiussorem se offerens: quandoquidem iam satis approbasset suam erga Casares beneuolentiam, & priuatim erga ipsum Tiberium, tum cū detecta oppressaq; se executore fuit Seiani coniuratio. & vt compedio dicam, erat laudator Caij maximus, si laus vocanda est defensio contra suspicionum causas & incertas obscurasq; criminationes. Nam in summa quicquid pro germanis fratribus ac filijs afferri poterat, hoc totū & amplius etiam Macro afferebat pro Caio apud Tiberiū. in causa fuerunt, vt multorum fertur sermonibus, non solum eius officia mutua quibus colebat Macronem qui tum erat penē columnen imperij, sed & vxor Macronis propter quiddam tectum silentio: quæ quotidie maritum incitabat, ne vllam occasionem fauoris & iuuandi iuuenis prætermitteret. est autem ad impellendum virum efficax impudica mulier, vt quæ blandior sit propter conscientiam. At ille ignarus probri domestici, & ratus ab amore coniugali proficisci eas blandicias, imprudens suis artibus gratificabatur inimicis quos putabat amicissimos. Itaque sæpe seruatum à se conscius, liberē monere solebat nihil suspicans. Quarebat enim vt bonus opifex gloriā ex diuturnitate sui operis, veritus ne aut suapte incuria rueret, aut destrueretur ab alijs. Ergo si quando videret dormientem in conuiuio, excitabat, nec decorum id nec satis tutū existimans, dormiens enim exponit se insidijs. itidem insanē spectantem saltatores ita vt vnā gesticularetur, aut ad mimorum scurrilia dicteria nō subridentem sed cachiinantem pueriliter, aut non temperatē sibi quin citha-

gg

rædis

roedis chorisve succineret, fodicabat cubito assidens aut accumbens proximus, & cohibere conabatur. interdū in aurē infusurabat ne quis audiret alius, blandē admonens: non decet te alijs in audiēdo spectandoque & vsu ceterorū sensuum esse similem, sed tantū debes in ratione viuendi excellere, quanto eminentiorē te fortuna constituit: absurdum enim fuerit terrē marisque principem cantibus, saltationibus, cauillis & huiusmodi nugis succumbere, oportere illū semper & vbiq; meminisse maiestatis imperatoris, tanquā pastorem gregi praepositū, & vndeunq; dictis factisq; in melius proficere addebatq;, quoties contingerit te interesse gymnicijs aut scenicijs aut circensibus spectaculis, nō studia sed industriam considera, sic cogitans: Si ista quae vitā nō profunt, quōd solam voluptatem spectatoribus pariant, tamen quibusdam elaborantur tanta diligentia, laudem à turba mirabunda captantibus, & coronari ac praconis voce victorem declarari amplum praemii existimantibus, quid oportet eum agere qui proficetur artem longē praestantissimā? ea est imperandi ars, cuius ope colitur quantum est honorum agrorū siue montanorum siue campestrium, nauigatur totum mare sine periculo, ob commercia quibus diuersissimae terrae sua bona cōmunicant indigentibus, & vicissim illarū copia suam subleuant inopiam. nam inuidia totū orbem nūquam occupauit, imō ne partes quidem eius maiores, Europam vniuersam aut Asiam: sed venenosarum more bestiarū cavernas habitat, quoties vnum aliquod peccus subrepsit aut vnam familiam, aut ad summum vnam ciuitatem atq; alterā: amblas regiones & nationes non accedit, praesertim ex quo vestra gens augusta potita est rerum dominio. nam quaecunq; noxae prius versabantur in medijs vrribus, pulsae sunt ad extremas tartari latebras, & pro his inducta cōmoda ab vltimis terrae marisque sinibus in has nostras regiones, atq; haec omnia tibi soli gubernanda cōmissa sunt. à natura igitur in puppi celsa collocatus ad gubernacula, rege nauē quae generis humani salus vehitur, non aliunde magis voluptatē capiēdo, quā ē subditis per te adiutis aliquo beneficio. Ab alijs enim alia exiguntur vel priuatim vel publicē, à principe propriē expectantur bona consilia, quorū executio profit subiectis populis: vtq; larga manu ac mente sua bona impartiat, his tantum exceptis quae ob incertos casus futuros seruari prouidentia postulat. talibus verbis eū incantabat ille infelix monitor cupiēs meliorem reddere. at is homo contentiosus vergebat in contraria,

quasi

quasi ad illa impelleretur, & castigatorem impudētē reijciebat: interdum etiam procul venientem cōspicatus, sic alloquebatur proximos. Adest praceptor iam superuacuis, paedagogus non amplius pueri, prudētioris seipso monitor, qui subdito imperatorem obedire postulat nō rudem regiarū artium, quarum magister videri vult, sed à quo ipse doctus nescio. Mihi certē ab incunabulis contigerūt educatores plurimi, patres, fratres, patruī, patrucles, aui, proaui, iam inde à primis Romanis principibus per paterni materniq; generis seriem cognatione proximi: ne quid dicam de virtutū leminibus quae innasci solent in principē. Quemadmodum enim corporis animiq; forma, habitu, gestu, consilijs, actionibus, proguati maiores suos referunt, eodē modo probabile est in ipso semine deliniri quandam habilitatem dignam principe. & audebit aliquis indoctus me, qui in materno vtero & naturae officina imperator formatus fui nondum in lucem editus, docere artes imperatorias quas dudum probē calleo? an credere fas est in mentē venire posse cui paulo antē priuato & humili regia consilia? attamen impudētē audent praere nobis imperatoria mysteria, quibus ipsi vix dū initiati sunt. Sic ille paulatim à Macrone alienabatur, quarens cōtra eum falsa, sed vtrūque probabilia crimina. Sunt enim quidā ingeniosi ad cōminiscenda verisimilia. Tūc autem ex huiusmodi Macro-nis vocibus arrepta fuit occasio. Meum Caius opus est. à me magis, aut certē non minus quā à suis parentibus est genitus. ter nō semel eum Tiberio saeuienti & ad necem poscētī eripui meis deprecationibus, post obitū quoq; illius cū mihi parerēt pratoriani milites, id satellitiū in manus ei tradidi, admonitum prius, vno tantum viro esse opus, de cetero integrū & incolumē manere imperium. His vt veris quidam assentiebātur, quia nondū pernouerant mores Caij fucatos & mutabiles, ipso simulando dissimulandoque regente suam vafriem & incōstantiam. Veruntamen post nō multos dies ille infelix sublatu est ē medio vna cum vxore, extrema poena repensā sibi pro immodico studio. nec aliam ingrati pro meritis referre solent gratiam, pro quibus libenter damnum dant suis benefactoribus. Certē Macro, qui sedulo ambitione magna pariq; conatu dedit operem, priuū vt seruaret Caiū, deinde vt imperiū soli adstrueret, talem mercedem retulit. Fertur enim miser coactus seipsum interficere, vxor quoque habuisse eundem exitum, quamuis putaretur constuprata à Caesare, sed negant in amore firmum praesidium,

propter crebra eius affectus inconstantissimi fastidia. cæterum postquam & Macro cū omnibus domesticis mactatus est, tertium certamen Caius maiore dolo aggreditur. fuerat ei socer M. Silanus, vir magnanimus & cum primis illustri natus familia. hic post immaturū fato absumptā filiā, tamen non desijt generū colere paternis officijs, sperās (vt par erat) mutuā beneuolentiā tanquam à filio ignarus quā inanes fallacesq; spes foueret. assererat enim semper sermones pertinentes ad corrigendos mores vitamque principis, nihil dissimulans & liberè monens quid eius maiestatem deceat, frerus tū eximia nobilitate, tū familiaritate domestica. nec enim ita dudū filia defuncta fuerat, vt affinitatis iura vanescere debuerint, sed hærebat etiā tum recens memoria exhalantis animā. At ille officiū interpretatus contumeliā, quod sibi videretur prudentissimus, tēperantissimus, fortissimus, iustissimus, oderat hominē hostiliter sicut monitores cæteros. ratus igitur hūc quoq; esse obstaculū suis cupiditatibus, valere iussit manes extinctæ coniugis, & patrem illius, suū verò focerum dolo peremit; ita magnatū alia super aliam cædes vulgabatur rumoribus, sceleratis facinoribus nemine nō obloquente, nec tamen apertè præ metu, sed susurris clancularijs. Verū non multo post mutati (vt est vulgus incōstans dictis, factis atq; cōsilijs) vix credentes tam repente aliū redditū qui prius bonus & perhumanus sic habitus, atq; etiā ciuilis liberalisq; excusationes cōminiscebantur: de patruēle cohæredeq; quod naturæ leges societatem nō ferāt imperij. Præuentū esse illum nece, qui occisurus erat alterū si fuisset ipse fortior, non tam patratū esse homicidium, quā diuina fortasse prouidentia sublatū adolescentem ad vtilitatē humani generis, ne in partes diuisum, alijs huic, alijs illi fauentibus, per factiones affligeretur bellis externis simul ac ciuilibus. Quid autē optari posse pace melius? pacē verò prouenire ex bene administrato imperio. id verò non posse bene administrati, nisi absq; contentionibus principum, quibus cessantibus omnia manere in officio. de Macrone item audiebantur huiusmodi sentētiæ: Turgebat fastu immodico Delphici oblitus oraculi, quod iubet quemq; nosse seipsum. Addebantq;, noticiā sui felicitatem parere, sicut ediuerso ex ignoratione sui nasci calamitatē & infortunij. quid enim necessum erat subditū occupare partes principis, imperatorem verò Caium in ordinē redigi: cū principis sit imperare, quod Macro sibi vsurpabat, priuati verò imperata facere, quod ille à Caio postulabat. nam sic homi

homines imperiti vocabant monita, & cōsultorem magistrum, siue tam infensati vt rerū discrimen non intelligerent, siue hoc est adulatorū ingenium, res adulterare simul & harū vocabula. De Silano verò cauillabantur, ridiculum quod putaret soceri tantam auctoritatem in generū, quantam patres in germanū filiū. atqui patres ciues priuati filijs ad magistratus prouectis vltro primatu cedunt. hic verò nimis simplex, iam ne socer quidē plus satis curiosus fuerat in rebus nil ad se pertinentibus, non intelligens affinitatem extinctam cū filia. nam cōnubia familijs externis sunt pro vinculo. quo soluto soluitur & affinitas: præsertim quoties casus incidit cui mederi nequeas, interitus elocatae in alienam familiam. Talia tum passim audiebātur in omnibus circulis, dum operam dant omnes ne imperatorem crudelitatis infimulent. semel enim concepta opinione humanitatis & probitatis eius, si cuius antea principis, incredibilem putabant tantam tamq; repentinā mutationem in contrariū. confectis igitur modo dictis certaminibus, aduersus præcipuas tres partes reipublicæ, duas palmas adeptus de ciuibz ordinis equestris & senatorij, tertiam de suis gentilibz rarusq; post prostratos valentissimos se factū iam alijs omnibus formidabilē, senatoribus quidē cæso Silano nemini secundo eius ordinis, sublato verò Macrone equitibus, inter quos ille primā dignitatem, primosq; honores meruerat, patruelis quoq; ad cohæredis nece omnibus sibi coniunctis sanguine, nō amplius se cōtinuit intra humanæ naturæ terminos, sed ad diuinos honores aspirauit, hinc vt aiunt nactus occasionē eius dementiae. Persuasum ei fuit, sicut aliorū gregum magistri, opiliones, caprarij, bubulci, nec boues sunt ipsi, nec capri, nec arietes, sed homines his longē præstantiores modis omnibus: sic præfectū gregi humani generis optimi, censendū maiorem homine, referendūq; in deorum numerum. Hanc opinionē vbi concepit, amplexus est fatuus pro veritate fabulam. Tādem ausus in vulgus efferre impiam sui consecrationem, pergebat vltèrius, & quasi per gradus quosdam paulatim ascendebat. nam primò æmulabatur semideos quos vocāt, Liberum, Herculem, Castores, Trophonium, Amphiarum, Amphilochem, & similes, irridens eorum oracula orgiaq;, ad suā collata potētiā. Deinde quemadmodum in theatris solent scenici, aliās alium cultum sumebat, nunc clauam & leonis exuium, sed hæc aurata vtraque, scilicet transformatus in Herculem: nunc pileum imponebat capiti, quoties Castores ageret: interdum hedera thyra

foque ac hinnuleorum exuijs repræsentabat patrem Liberum. Verum tamen hæc sibi prerogatiuam vsurpabat interim, quod cum illorum quique contentus proprijs ceremonijs ac honoribus alienos non requireret, ipse vniuersos iubebat sibi cõgeri, vt eos quibus inuidebat vincere, non more Geryonis tricoloris tanta mole captans cõcursum cõfluentium spectandi gratia, sed quod magis mireris, vnum corpus subinde transfigurans in formas varias, vt quondam Proteus ille Aegyptius, quem Homerus introducit omnia vertentem sese in miracula rerum, ignemque, horribilemque, feram, fluuiumque, liquentem. Atqui quid opus erat tibi Cai his simulacrorum insignijs? Virtutes illorum imitari debebas. Hercules purgabat terras & maria, subibat necessaria certamina hominibus vtilissima, vt noxia mostra ex elemento vtroque tolleret. Liber exculta vine, expressoque inde potu suauissimo & animis corporibusque perutili, illos serenat malorum obliuionem inducens & spem bonorum: hæc saniora reddit & agilia fortioraque, conferens plurimum & singulis ciuibus, & frequentibus familijs ac ciuitatibus, dum è dura laboriosaque vita traducit traducit ad mitiorem, & cunctis Græcis pariter atque Barbaris nationibus festa, epulas, hilaritates, alias post alias exhibet. Mero enim debentur hæc omnia. De gemellis quoque Iouis filijs fertur immortalitatem impartiuisse alterum alteri. Cum enim alter mortalis natus esset, alter verò immortalis, hic cuius erat potior conditio, maluit de suo iure decedere, quam pietatem erga germanum non declarare. Cogitans enim infinitum æuum suæ vitæ fraternique interitus, & sibi relinqui vnâ cū immortalitate luctum amissi fratris perpetuum, mirificam permutationem commentus est, admixta sibi mortalitate, fratri verò immortalitate, atque ita exæquatis naturis disparibus, quæ quidem ratio fons est totius iusticiæ. Hi omnes Cai, vt bene de humano genere meriti fuerunt in admiratione, & sunt hodieque diuinis honoribus digni habiti. Tu quid tale nobis præstitisti, quo extollaris atque superbias? esse imitatus Ioue natorum fratrum charitatem, vt inde incipiam? Fratrem cohæredemque in primo ætatis flore crudeliter iugulasti, ferreus & immisereticordissimus, sorores post in exilium egisti, vt regnares securus nihil ab eis metuens. At Liberum æmularus es? excogitasti noua beneficia? implesti vt ille terrarum orbem læticia? Europa & Asia vix tuam capiunt munificentiam? Inuenisti sanè nouas artes, sed vt pestis publica, quibus gaudia mutasti in dolores ac mole-

rias

rias, vt omnes vbique tadum vitæ caperet, dum aliena bona cuncta occupas inexplabili auaritia conuerrens ab oriente occidentemque & cæteris tractibus ad meridiem & septentriones vergentibus: pro quibus remittis ad eas regiones execrabilia maleficæ animæ tuæ germina perniciem mortalibus afferentia. Hæc sunt cur alter Liber pater exortus sis. Sic & Herculem egre gie refers indefensis tuis laboribus, & facinoribus fortibus, dum bonis legibus, incorruptis iudicijs, annonæ felicitate, ceterisque festæ pacis commodis repleas continentem & insulas tu ignauissimus ac pauidissimus, qui tranquillitatem felicitatemque profugasti ex omnibus ciuitatibus, introductisque in earum locum tumultibus infortunatissimos reddidisti populos. Dic Cai, ob hæc cædes ac pestes per te illatas deus fieri postulas? scilicet vt immortalis ipse has calamitates non in paucos dies, sed & in tempus infinitum proferas. Ego diuersum censeo, etiam si deus credereris, omnino te transiturum in ordinem mortalium ob tam peruersa tua studia. Nam si virtutes diuinitatem, vtique mortalitatem afferunt vitia. Non est igitur quoddam te adscribas Iouis filijs fraterna charitate insignibus, ipse fratrum interfectior: aut Herculis Liberi que honorum velis esse particeps, qui suis inuentis vitam excoluerunt, cum eorum beneficia perdas tuis maleficijs. Tanta autem inerat ei rabies, tam insana vercordia, vt non contentus se æquiparari semideis, ad maiores deos versus amulationem cum eis susciperet, cum Apolline, Marte ac Mercurio. Huius primum caduceo, talaribus, chlamydeque ornatus, ordinem in perturbatione, seriem in confusione, rationem ostentabat in dementia. Deinde ubi collibuit, his depositis resingebatur in Apollinem, corona radiata caput redimitus, arcum & sagittas sinistra tenens, dextra porrigens gratias, quod ita deceret in promptu esse id quod melius, poenas verò suppressi, & ad sinistram retrudi in locum posteriorem. moxque instituti sunt chori vt paanas canerent in eum quæ paulo antè Bacchum, Euium, Lyæum hymnis suis appellauerant, quando Liberi habitum sumpserat. Sæpe etiam thoracatus, galeatus, clypeatusque prodibat stricto gladio pro Marte se ostentans, vtrumque latus stipatus nouis salijs, homicidis quibusdam paratis ad læua ministeria, explendamque crudelitatem litentis humanum sanguinem. Hæc inuisitata specie terror incutebatur populo, miranti quod honores sibi vsurpare eorum, quorum virtutes aspernaretur, contentus solis insignijs. Atqui hæc gestamina

simulacris additur. ut significant utilitates ab his dijs exhibitæ humano generi, suisq; cultoribus. Mercurij pedibus alata subligantur talaria. Quam ob rem? nimirum quia decet deorum internuncium atque interpretem, unde illi Græcum nomen est, lata nunciantem (mala enim vix vir sapiens, nedum Deus, nunciare sustineat) esse quàm celerrimum, & præpetibus pennis ferri velocissimè: quandoquidem in huiusmodi rebus properatio requiritur sicut in diuersis quiescere satius fuerit. Sic & caduceum sumit, insigne pacificatoris & authoris fœderum. Nam bella caduceatores fœcialèsque dirimunt, afferendo pacem aut inducias. Qui nisi admittantur nec modus nec finis erit calamitatum, & vltro citroque illatis iniurijs. At Caius in quem vsum sibi sumebat talaria? an ut infausta inauspicatæque ipsius facta, perpetuo tegenda silentio, cursum diuulgarentur per omnes imperij prouincias? & quid erat opus motu præceleri, cū vel vno loco hærens alia super alia mala innumera profunderet velut è perennibus fontibus, inundatura omnes regiones orbis huius habitabilis? quid autem opus erat caduceo, cū nihil vnquam pacatum vel diceret vel faceret? omnes verò domos & ciuitates tum Græcas tum barbaras impleter intestinis seditionibus bellicisq; ciuilibus? deponat istam appellationem ineptè vsurpatam adulterinus Mercurius & supposititijs. Apollinis verò quid est in eo simile? coronam radiatam gestat, efficit bellè ab artifice radijs solaribus: quasi aut sol aut in vniuersum lux magis placere possit quàm nox & tenebræ densissimæ ad perpetrandas res nefarias. Siquidem honestæ opus habent luce meridiana ut conspicuæ fiant quibuscumque: turpes verò sunt relegandæ in extremum Tartarum, dignum omnium quæ cæleri debent receptaculum. Quin & vtriusque manus gestamina, ut par est, transferat, arcum sagittasque dextra intente, ferire certis ictibus, viros, mulieres, totas familias, ciuitates populosas, ad internecionem solitus: Gratias verò sinistra tegat, nisi mauult prorsus abijcere. Propalam enim eas violauit, dum facultatibus amplis inhiat, & post rapinas dominos earum iugulat iussu, propter felicitatem inuolutos calamitatibus. Medicinam quoque pulchrè inuertit Apollinis. Ille remediorum inuentor est salutarium, pro sua genuina bonitate paratus morbos etiam ab alijs immisissos depellere. iste cōtrā sanis morbos inferebat, mutilationes integris, viuis mortem manu ascitam ante fatalia tempora, cōquisitis diligenter beneficijs, quibus nō diuina iusticia præuentus fuisset

fer, perdidisset quicquid erat in singulis vrbibus præstantium & probatorum hominum. Aduersus honoratos enim & diuites hunc apparatus fecerat, vrbanos præsertim atque Italos: apud quos tantum auri argentique congestum est, ut si ex reliquo orbe habitabili vniuerso colligeretur, multo minor inueniretur numerus. Quapropter à suametipsum patria, tanquam à sacra limina, exorsus est talem sementem iactare, pestis ciuitatis populi deuorator, lues, & perniciēs. Celebratur & alia laus Apollinis, quod non solum medicus sed & vates sit optimus, oraculis futura prædicens ad utilitatem hominum, ne quis caligante mente ob incertitudinem, offenser tanquam cæcus in tenebris, & bona quæ certitudinem, offenser tanquam improvidentiam: sed potius futuri præscijs, & in id tanquam præsens mente defixa, non aliter sibi caueat quàm corpori præcauet oculorum ministerio, vitans quæcunque incommoda. Quid si his quoque opponamus inclinata Caij oracula, per quæ ignominia, confiscationes, exilia mortes prædicebantur optimatibus & dynastis vbique gentium? quid igitur commune habet cum Apolline, qui nihil vnquam fecit simile? desinant igitur illi falsi præanes, ad veri præanis imitationem compositi: nam nec nomisma licet adulterare, nec diuinam effigiem, sed nihil tam inopinatum, quàm tale corpus talémque animum vtrunque molle fractumque, æmulari Martis robur ac fortitudinem. ille tamen tanquàm in scena subinde mutatis personis varia specie fallebat spectantium oculos. omittamus examen animi & corporis, per omnia dissimilium dicto dæmoni, tam habitu quàm gestibus. Certè Martis, non fabulosi dico, sed eius per quem fortitudinem naturalem intelligimus, vim sciimus beneficam, auxiliatricè oppressorum iniuria, ut ipsum nomen eius Græcum indicat. nam ἄνθρωπος παρὰ τὸ ἀπὸ θεοῦ, hoc est à succurrendo videtur mihi denominatus, profligator bellorum, pacis opifex, quam ille graduius æquè ac hic bello, odio prosequitur, tranquillitatem & quietem turbans tumultibus. Satis opinor iam declaratum, in nulla re Caio cum dijs, ac ne cum semideis quidem conuenire, diuerso natura & essentia, sed præcipuè studijs. nimirum cæca est concupiscentia, præsertim accedente ambitione cōtentioneq; peruicaci ac licetia maxima, quæ nos quondam fortunatos deuastauit. Solos enim Iudæos suspectos habebat ut obstaturos suo proposito, quippe qui pene in cunis ex parentibus, prædogogis, magistrisque, præcipuè verò ex ipsis sacris legibus, atq; etiam non scriptis moribus didicissent vnum deum

patrem & conditorē mūdi credere. nam ceteri omnes, viri, formi-
næ, ciuitates, gentes, regiones tractūsque terrarum, & totus penē
dixerim orbis, gementes licet indignēque ferentes, nihilominus
assentabantur, extollentes ipsum plus æquo, augentēsque fa-
stum eius immodicum. nonnulli verò barbaricum quoque mo-
rem introducebant in Italiam, adorationem videlicet, & inge-
nuitatem Romanam adulterabant. Sola inquam Iudæorum na-
tio suspecta erat vt aduersatura, solitorum ad spontaneam mor-
tem tanquam ad immortalitatem properare, potius quàm pa-
tiantur vel minimum aliquid conuelli ē patrijs ritibus: quia sicut
in ædificijs, exempto vno cemento reliqua licet firma videan-
tur, laxata si dūt paulatim in vacuum. nec erat paruum quod mo-
uebatur, sed omnium lōgē maximum, hominem natum morta-
lem, in speciē ingeniti immortalisq; dei refingere, qua impietate
nihil cogitari potest magis impiū. citius enim deus mutaretur in
hominem, quàm homo in deū. taceo quōd hoc pacto aditus ape-
riebatur alijs vitijs ingētib; vt in fidelitati & ingratitudinē erga
benefactorem creaturarum omnium, qui pro sua potētia singu-
las vniuersi mundi partes bonis amplissimis cumulat. Proinde
bellum absq; inducijs cōtra nostram nationē exoriebatur. Quid
enim seruo potest grauius obuenire quàm inimicus & insensu
dominus? sunt autem imperatoris serui subditi, si nō vilis anteā
propter eorum mite legitimūq; imperiū, certē Caij, qui ex ani-
mo reiecerat omnem clementiam, & iura contemnebat omnia.
cū enim suam libidinem pro lege haberi postularēt, abrogabat
quicquid vsquam legum erat vt superuacaneū. nostrates autem
nō solum inter seruos verū etiam inter vilissimā censebantur
mancipia, loco principis nacti dominum. quod vbi sensit Alexā-
drinorum vulgus promiscuum & confusaneum, in nos conspi-
rauit, ratum venisse occasionem optatā, & odium quod iam du-
dum tentarat erumpere, semel aperuit, tumultu perturbans om-
nia. nam quasi permisso imperatoris effemus eorum expostiti sa-
uiciz, aut belli iure in potestatem redacti, immani beluinoq; fu-
rore nos conficiebant, irrumpendo in ædes, pellendōq; dominos
earum vnā cū vxoribus atq; liberis. mōxq; ita desolatas diripien-
do, asportandōq; supellestem cum rebus preciosioribus ex ab-
dito erutis: non clam vt nocturni fures solent metuentes ne de-
prehensi capite luant, sed propalam interdū prædam ostentan-
tes obuijs, quasi res hereditarias aut empticias. Quidā etiam ini-
ta societate latrocinij, rapta diuidebant in foro medio, interdum
spectantibus

spectantibus dominis, & ipsos cauillis interim irridebāt, proscin-
debantq; conuicijs. grauiā hac erant, etiam si nihil accederet: ni-
si leue videtur, pauperes ē diuitibus & egenos ex opulenti nulla
sua culpa repēre factos, proprijs focis relictis exturbatos ædibus
vagari, vt æstu nimio perirent aut nocturnis frigoribus. Sunt ra-
men ista leuiora his quæ secuta sunt. nam ex tota vrbe in exigua
quandam eius partem tanquam in spelūcam compulsa tot my-
riadas virorum, mulierum, puerorūq; ceu pecora, sperabant se
intra paucos dies visuros aceruatim lacere: aut fame necatos per
ciborum inopiam, qui vt in re nec opinata prædari nō potuerant:
aut in loco æstuoso angustōq; compressos, vitiatō etiam circum-
aëre vitalib; auris per crebras respirationes, imō vt ven-
tius loquar anhelitus, dum ab æstuatibus & propemodum febri-
citantibus per nares & os efflāt, & ignem (iuxta prouerbiū)
addunt incendio. cū enim intestinorum & viscerum natura sic
calidissima, quando externis auris refrigerantur mediocriter, be-
ne efficiuntur respirationis instrumenta hac temperie. Quōd si
quando plus iusto calefiant, ex intemperie necessariō difficultas
nascitur, igne ad ignem adiuncto. Cū igitur nō possent diutius
ferre loci eius incommoditates, effundebantur in deserta litto-
ra & sepulcreta, cupientes saltem purum & innoxium aërem at-
trahere. Quōd si qui aut reliqui erant in alijs vrbis partibus, aut
nescij calamitatum incumbētium peregrē veniebant, varijs mo-
dis molestabantur, aut saxis vulnerati atque lateribus fragmini-
b; & testaceis, aut ilignis quernisve fustibus ad mortem vsque
contusi caput aliāq; partes corporis quæ non lædantur absque
vitæ periculo. illi quoque quos diximus contrusos in eximium
quendam vrbis angulum angustissimū, tantum non obsideban-
tur a maleferiatis hominibus, obseruantibus ne quis clanculum
se inde proriperet. futurum enim erat vt haud pauci præ inopia
victus diffugerent, parum de seipsis solliciti, modo ne fame in-
terirent cum totis familijs. his ne pateret effugium cauebant ad-
uersarij, & quotquot intercepissent ex cruciatis prius mox ene-
cabant, nullam ab eis abstinendo sauciā. alia verò manus cir-
ca portus fluminis insidiabantur Iudæis appellentibus & eorum
mercimonijs, quibus in conspectu dominorū direptis, ipsos pro-
tus exurebant, constructo rogo ē gubernaculis, contis & nauis
tabulis. Alij media in vrbe concremabantur miserrimo supplicij
genere. Nam præ lignorum inopia famenta comportabant,
quibus accensis iniiciebant miseros. At illi semiustulati fumo
magis

844 PHILONIS IUDAEI LIBER

magis quam igni necabantur, quod ex tali materia surgens ignis fumolus & debilis statim extingueretur, nec vllas prunas relinqueret. Multi etiam vini loris laqueisq; circa talos adstrictis per medium forum raptabantur, insultate vulgo & ne mortuis quidem parcente corporibus. Dissecta enim mēbratim frustatimq; conculcabant immaniores bestiis esferatissimis, tanta crudelitate, vt ne reliquias quidē ad sepulturam superesse sinerent. Cūque praeses eius regionis, qui solus si voluisset, poterat vna hora impotentiam turbæ furentis compescere, dissimularet quæ videbat audiebātque, atque etiam turbata pace daret infestandi licentiam, magis etiā exasperati atrociora sunt ausi facinorae: conglobatique in cohortes numerosissimas, proseuchas (multæ sunt in singulis vrbis regionibus) aut arbutis succis vastarunt, aut diruerunt funditus, quasdam etiam incenderunt iniectis ignibus tanta rabie atque insania, vt nec proximis ædificijs parcerent. Ignis enim nactus materiam facillimē transilit. Taceo deleros à furentibus eodem incendio honores Romanorum principum, clypeos coronas statuasq; auratas cum suis titulis, quos reueriti continere impetum debuerant: sed tum ferociebant, non timentes Caium vindicem, quem norāt Iudæis infensissimum, nec illi quicquam fore gratius, quàm si hanc gentem omni genere calamitatum afficerent. & vt nouis adulationibus eum sibi conciliarent, ac in nos sauirent securius, quid faciunt? proseuchas quotque diruere incenderē non potuerant, quod accolerentur magna Iudæorum frequentia, alio modo perdidit vnā eueris moribus & ritibus. Nam effigies Caii statuerunt in omnibus, in maxima verò ac celeberrima sublimem quadrigis aheneis: idq; tam præproprio studio, vt cū carerent nouis quadrigis, veteres æruginosas, auribus, caudis pedibusq; mutilatas, è gymnasio raperēt, olim dedicatas, vt fertur Cleopatraz, quæ fuerat vltimæ huius nominis reginæ proauia. Quæ in re quantū crimen sit admissum, cuius puto perspicuū. Nunquid enim decorum erat vel nouas dedicari quæ fuissent scēminæ? nunquid vel viriles vetustas adeo? aut qualescunque, alienas tamē, & iam ante dicatas alteri? & cum istis talibus donarijs non verebantur ne offenderent imperatorem, iracundum & omnes honores sibi deposedentem egregiē splendidos atque magnificos? at illi ob hoc præclare factum laudem sperabant insuper, maioremque gratiam, quod proseuchas in noua fana verterent, augerentque contractorum Caio templorum numerum, non tam in eius honorem, quàm vt

DE LEGATIONE AD CAIVM. 845

vt odium suum exsaturarent omnifarijs nostræ nationis cladibus, id quod liquet argumentis certissimis, primò quia nullius regum, quos circiter decem in trecentis annis deinceps numerāt, vllam in proseuchis dedicarunt effigiem aut statuam, quamuis hos sui generis deos censerent appellarentq; in titulis. Quid nī? quos certē sciebant homines, cum pleraque bestias aquaticas terrestres volucresque referrent inter numina, quorum fanis, aris, templis, lucisque tota Aegyptus plena est. respondebunt nunc fortasse quod tunc non respondissent, vt sint adulatorēs, fortunam principum magis quàm ipsos principes colere soliti: maiorem esse imperatorum maiestatem ac felicitatem quàm Ptolemæorum fuerat, ac proinde maiores his honores deberi. Ergo homines omnium, ne quid dicam asperius, stultissimi, cur ante Caium Tiberio, qui & illi principatū parauit, & per vigintitres annos terræ marisq; potitus imperio, nullum semen belli, ac ne scintillam quidem reliquit in tota Græcia & Barbaria, sed pacem pacisque bona vsque ad suum obitum fouit constantissimē, non eosdem decreuistis honores? num genere erat eo inferior? imò ex vtroque parente nobilissimus. An eruditione cedebat? & quis fuit per id temporis prudentior aut disertior? At fortassis atate? & quis rex aut imperator felicius consenuit? imò etiam iuuenis, senior dicebatur propter opinionem solertiæ, & tamē hic talis ac tantus à vobis est præteritus. Quid ille qui humanam naturam excessit omni virtutum genere, propter eximiam potentiam bonitatemque primus cognominatus Augustus, non hanc ditariam hanc appellationem sortitus, sed nouus eius conditor & transmissor ad posteros? quamuis rebus turbatissimis principatum adeptus & admotus gubernaculis reipublicæ, nam terrarumq; contendebatur de primatu certantibus maritimis & mediterraneis prouincijs, ductu honoratissimi cuiusq; è Romanis optimatibus: & ingentes orbis terrarū tractus inter se committebantur conflictabanturq; æmulatione imperij, excitis vtrinque gentibus vltimis, & aduersas acies terrarumque mouentibus, vt pene vniuersum hominū genus internecione sit absumptum par cædes mutuas, nī rebus fessis subuenisset vnus homo princeps augustæ familiæ, dignus alexicaci seu aueruncatoris cognomine. Hic est Cæsar ille qui depulsis procellis vndeque ruentibus serenitatem orbi restituit, qui calamitatibus publicis tum Græcarum tum Barbararum gentium attulit remedia, quæ exortæ ab oriente ac meridie percurrerunt vsque occidentem & septemtrio

lationem

lationem, nec dissimulans probari sibi Iudæos qui abominarentur talia. Alioqui non passus fuisset trans Tiberim bonam urbis partem teneri à Iudæis, quorum plerique erant libertini: quippe qui belli iure in potestate redacti ab heris suis manumissi fuerant permixti ritu maiorum vivere. Hos sciebat habere suas profeuchas in quibus cœtus facerēt, præsertim sabbatis, iuxta religionem patriam. Sciebat eos collectas primitiarum nominē mittere Hierosolyma, & certos homines, qui pro ipsis offerrent victimas. Eos tamen nec vrbe iussit excedere, nec multauit iure ciuium, quandoquidem ne in palæstina quidē extinctam volebat eorum religionē & rēpublicam: nec circa profeuchas quicquam nouauit, nec cœtus in quibus leges discederent fieri vetuit, nec sollemnem morem primitiarum offerendarum vllō edicto sustulit: sed tam sanctē nostra sacra habuit, vt penē omnium eius domesticorum dona extant in tēplo nostro, in quo mandauit quotidianas mactari victimas suis sumptibus, deo votas altissimos: quæ sacra in hodiernum peraguntur, durabuntq; perpetuū, monumentum virtutum imperatoriarum. Domi quoque quoties menstruas pecuniæ frumentiue distributiones populus acciperet, Iudæorum rationē haberi voluit: quæ liberalitas si in sabbatum incideret, quādo nostris nec dare licet nec accipere, nec operis quicquam facere, præsertim quæstus gratia, iubebātur distributores Iudeis in postero diē reponere publicum beneficium. quapropter omnes vbique gentes, quāuis suo pte ingenio Iudæis parum propitiæ, verebantur tamen violare iura Iudaica. Itidem sub Tiberio conseruata sunt, licet Seiano res nouas moliente in Italia. Cognouit enim ille mox post necem insidiatoris, meras calumnias fuisse delata de Iudæis Urbē incolentibus crimina, conficta à Seiano, vt gentem ē medio tolleret, quam non ar vel solam vel præcipuē repugnaturam conatibus impijs, & conspirationi caput imperatoris petenti. Proinde mandauit omnibus prouinciarum præsidibus, vt oppidatim huic genti parcerent, exceptis consensijs paucis admodum: cæterum de ritibus eorum nihil nouerent, sed commendatos haberent, cum viros ipsos vt pacis amantissimos, tum mores eorum legēsque, vt conferres ad tranquillitatem publicam. At Caius sic fastu inflatus est, vt se deum non iactaret tātum, sed & crederet: nec vllō inuenit Græcos aut Barbaros magis idoneos quàm Alexandrinos quibus abuteretur ad satisfaciendū tam immani concupiscētiæ, sunt enim magni præstigiarum, assentationum, simulationumq; artifices, & semper in promptu

pröptu verba habent adulatoria, effreniore ad omnia turbanda miscendâq; faciles, dei nomen tanti faciunt religiosi homines, ut & ibes & aspides suas multâsque alias bestias eo dignentur, itaque cum sint huius appellationis prodigi, decipiunt pusillanimos & imperitos impietatis Aegyptiaca: sed depræhéduntur ab his qui norunt eorum stulticiam vel potius audaciam nefariam: id quod Caius nesciens putabat ab Alexandrinis deum se credi serio, quandoquidem non dissimulanter sed disertè utebantur omnibus acclamationibus quibus alia solent venerari numina. præterea nouam illam profeuchis illatam iniuriam, existimabat a pura conscientia profectam & vehementi studio: quæ partim ex quotidianis actis cognoscebat, transmissis sibi ab Alexandria: hæc enim libentius lectitabat quàm vllum poemâ vel historiam: partim ex nonnullis seruis domesticis, eadem cum ipso laudare aut irridere solitis. Horum plerique erant Aegyptij, malè frugimancia, aspidum & crocodilorum patriorum venenis tincti, tum corpora tum animos. Quorum chori & totius Aegyptiaci sodalicij ceu ductor quidam erat Helicon, seruus nequam & scelestus, qui malis auibis in palatium subreperat. Nam artes liberales gustarat cura prioris heri, qui eum donarat Tiberio Cæsari. & tunc quidem in nullo fuit precio, quod Tiberius auersaretur pueriles blandicias, quippe qui iam tum adolescens ad grauitatem seueritatēq; fuerat pronior. Sed postquam illi defuncto Caius in principatum successit iste animaduertens nouum herum in omnes relaxationes & delicias effundi omnibus sensibus, sic cogitauit: Nunc tuum tempus est Helicon, excita te ipsum, habes auscultatorem & spectatorem egregium, cui te ostentando approbes. Agili es ingenio, salibus & cauillis vales plurimū, Probe calles nugas, risus, iocos, & ludicra. Tenes artes illiberales non minus quàm liberales. Habes & non iniucundam facundiam, qua inter adulandum possis maliciose pun gere, ut non risum solum, sed & bilem è suspitione moueas, quando in potestate habes dominum ad audiēdas delationes facilem. Patent enim (ut scis) aures eius, semper arrectæ ad commenticias obrectationes atq; calumnias. Earum materiam noli amplius quærere, habes criminationes Iudaicorum rituum, quas didicisti à pueritia, non ab vno aliquo, sed à linguacissima parte Alexandrini populi. Ostēde quid didiceris. His ineptis & scelestis cogitationibus percitus affectabatur Caium, nec noctu absistēs nec interdiu, sed abutens ad incusandos Iudæos secessu eius ac otio, cauillis eum oblectans

oblectans versutissimus, quo magis illos pungeret. Nec enim apertè delatorem se profitebatur, nec profiteri poterat: sed oblique & actu infestabat grauius quàm si professas cum ea gente exerceret inimicitias. Id cum scirent Alexandrinorum legati, dicuntur eum conduxisse magnis mercedibus, non tantum pecunia, sed & spe honorum, quos ei pollicebantur se collaturos quàm primum Caius veniret Alexandriam. At ille tempus illud somnians, fore ut honoraretur præsentē domino, & cum eo penè toto orbe habitabili (nec enim dubiū erat persecuturos eum ne toto orbe habitabili, relictis remotissimis vrbibus ob optimates ciuitatum omnium, relictis remotissimis vrbibus ob visendam maximam & celeberrimam) benignè cuncta pollebatur. itaq; aliquādiu latentis hostis ignari, apertos tantum obseruabamus. postquā autē sensimus, dispiciebamus si quo modo possemus mollire ac cicurare hominē, vnde cunq; nos ferientem missilibus, erat enim Caio socius pilæ palestræ, balinearū, conuiuiorū comestationumq; præfectus ipsius cubiculo, quæ dignitas est primaria, quod ei semper aures imperatoris paterent, & posthabitis rebus alijs auidē vacarent eius fabulis. ex constabāt scurrilitate scommatū, admixtis interim delationibus, ut eadē opera & illum oblectarent, & nobis nocerent maximè. Nam id quod videbatur quæri præcipuè, videlicet voluptas principis, agebatur tantū obiter. Accusationes verò quæ obiter aspergi videbantur, erant scopus primarius, & vnicū propositum nequissimi mancipij, tandem excussis omnibus rudentibus, auras nactus secundas à puppi aspirantes, plenis velis ferebatur & in nos inuehebatur, alia super alia componens crimina: quæ adeo hæserunt infixæ menti auscultantis, ut nunquam obliuisci posset. cūque inopes consilij moueremus omnem lapidem ut Heliconem placaremus, nullum inueniebamus ad eum aditum, nemine audente alloqui vel accedere hominem, præ arrogantia nulli tolerabilem. simul quia nesciebamus an aliquod priuatū in Iudæos aleret odium, propter quod dominū contra eos exacerbare non desineret, omisso illo sagagente circa hoc negotiū, ad aliam rem sumus versi magis necessariā. Placuit offerri Caio libellum continentem summam calamitatum, & earum deprecationem. id erat fermè compēdium supplicationis prolixioris, quam per Agrippam regem paulò antè miseramus. nam is fortè fortuna venerat Alexandriam, nauigaturus in Syriam in suum regnum quod ab imperatore acceperat. sed ignorabamus etiam tum quàm falleremur, ex quo enim primum oram soluimus,

h h

puta

putabamus nos inuenturos reddentem iura iudicem. at ille erat hostis implacabilis, alliciens ut tum videbatur vultu hilari & appellationibus comibus. exceptos enim nos primum in campo Martio, cum e matris hortis exiret, resalutauit, & dextra innuit se propitium: missosq; ad nos Homulo qui legationibus admittendis preerat, pollicitus est se cogniturum nostram causam per orium, ita ut tota corona circumstantium gratularetur nobis tanquam voti copotibus, atq; etiam nostrates quotquot ex aspectu de rebus iudicat. Ego vero qui plus per artem & eruditionem sapere videor, suspecta habebam illa quae exhilarabant alios. sic enim cogitabam: quid sibi vult quod cum tot adsint legationes propemodum ex omnibus orbis regionibus, ait se nos solos auditurum. nec enim nescit nos esse Iudaeos, contentos si aquaremur ceteris. Ceterum prerogatiuam sperare apud alienigenam iuuenem & liberae potestatis dominum, non procul abfuerit ab insania. Profecto in Alexandrinos est propensior, & in eorum gratiam maturat iudiciu. atq; utinam iudicem praestet partibus, non patronum illis, nobis aduersarium. haec reputans trepidabam, inquietus noctu & interdum ita mcerentem me gementemq; (nec enim tutum erat interpellari principem) alius casus nec opinatus repente perterritus, non parti Iudaeorum, sed vniuersi periculum afferens. Veneramus ex vrbe Puteolos Caium secuti. descendit enim ad mare, morabaturq; circa eius sinum nunc hanc villam visendo nunc aliam, quae multa ibi sunt & splendidae. Nos vero de agenda nostra causa sollicitos, quippe qui accersiri expectabamus continuu, accedit quidam suffusus trepidisq; oculis obtruens & anhelus: cumque paululum seduxisset (adstabant enim quidam in proximo) Audistisne, inquit, noui quippiam? simulque conatus rem eloqui, aeterni oborto impeditus est. deinde rursum exorsus narrare, iterum atque tertio fuit ad eundem modum inhibitus. nos vero conspectu eius territi obsecrabamus indicaret quam ob rem venisset. non enim venisse propalam fendi gratia. quod si quid esset dignum lacrymis, faceret nos earum participes, assuetos iam calamitatibus. tandem ille crebra singultiens, Perijt nobis templum. iubet Caius poni sibi colossum in adytis intimis, ascito in titulo Iouis cognomine. Nobis vero attonitis miraculo, & in vestigio praestupore haerentibus, muti enim stabamus & enervus defectis viribus corporis, superueniunt alij doloris eiusdem nuncij. deinde omnes simul conclaue ingressi & inclusi deplorabamus fortunam priuata atq; publi

publicam, suggerente dolore querimonias, nil enim calamitosius loquacius. tadebat enim ac poenitebat quod ad deprecandu iniurias, quas quotidie pateremur, medio hiemis traiecissemus vasta maria, ignari nobis imminere tempestatem in terris multo sauiorem iactatione maritima. hanc enim hiemem natura postulat, discernens anni tempora. opera vero naturae sunt salutaria. alteram autem excitabat homo nihil humanu sapiens, iuuenis rerum nouaru cupidus, solutus in omnem tyrannicam licetiam. eius iuuentus cocitata viribus imperij, malum erat inexpugnabile. quis enim auderet deprecaturus accedere, vel saltem hiscere apud vastatorem templi omnium sanctissimi? satis enim apparebat nihil non contempturum, qui a fano inclyto, quod oriens occidensque tanquam solem religiosu veneratur, non abstinere iniuriam. quod si etiam daretur aditus, quid aliud expectandum erat quam mors certissima? Sed moriamur, inquam. est enim vita gloriosu mori pro patrijs legibus. Verum cum haec mors nulli profutura sit, annon insania fuerit, hanc quoque cladem ceteris auctarium adijcere, praesertim cum legatione fungamur, ut ad eos qui nos miserunt magis pertineat hoc infortunium. nec deerunt inter tribales nostros maliciosi homines, impietatis nos accusaturi, quod fluctuante in extremo periculo rempublicam destituerimus, ut consuleremus priuatis comodis. debent enim paruae res magnis cedere, priuatae publicis, quibus perditis leges quoque & instituta patria pereunt. nefas est nos de iure Alexandrinae ciuitatis decedere, cum agatur de vniuersa Iudaeorum republica, & timendum sit ne huius gentis nomen penitus aboleri iubeat homo nouator & vasto animo terribilis. Cum igitur vtraque causam frustra suscepisse agenda videamur, dicat aliquis: Non poterant saltem expedire tutu redditum? Responderem, aut non habes liberale ingeniu, aut non didicisti sacras literas. bene sperant generosi animi, & sacrae literae bene sperandi authores sunt suis discipulis, quicunq; non obiter eas, nec primoribus labris degustarunt. fortassis tentatio est haec nostri saeculi hominum, quomodo erga virtutem affecti sint, & an didicerint aduersos casus ferre fortiter. Valeant igitur humana praesidia quae nos deserunt, modo in anima spes firma maneat, deum nobis seruatorem non defore, qui saepe gentem hanc eripuit exitio. Hunc in modum solabamur mala praeter expectationem instantia, seruantes nos ad tranquilliora tempora. deinde interposito breui silentio, sic allocuti sumus eius calamitatis nuntios: Quid ita sedetis scintilla tantum

tantum in aures nostras iniecta qua utamur, cum debeatis exponere causam etiam huius consilij, quid Caium moveat. Tum illi: Primariam causam scitis, quam sciunt omnes. Vult haberi deus. persuasus est obstare solos Iudaos, nec aliam se posse illis graviores poenam infligere, quam si maiestatem eorum templi diminuat. audiuit enim id esse in orbe toto pulcherrimum, per multas aetates continuis & largis sumptibus usque magis ac magis exornatum. est autem contentiosus & pernix, vultque id sibi usurpare. nunc vero exasperatus est etiam Capitonis quaestoris literis. is in Iudaea praestitit exigendis tributis, insensus provincialibus. pauper enim eo profectus, nunc illis fraudatis ditatus, & accusationem metuens, decrevit eos praevenire, & calumnijs veras criminationes auertere, casu quodam nactus occasionem. lamina urbem Iudaeae cum primis frequentem populo. colunt promiscue, Iudaei quidem pars maxima, nonnulli tamen etiam alienigenae, qui malo fato subreperunt in finitimis regionibus: & cum sint iniquissimi, facessunt indigenis negotia, semper aliquid moliendo aduersus ritus Iudaicos. hi cum audirent ab aduenis, quanto opere Caius pro deo coli cupiat, & quam insensus vniuersae Iudaeorum genti sit, rati se nactos occasionem struendis insidijs, extempore aram excitant materia vilissima, luto formato in lateres, tantum ut molesti essent ciuibus. sciebant enim non laturos violari leges patrias. quod & sequutum est. Conspicati enim & indignati regionis sacrae ritus sacros sic aboleri, coorti eam sustulerunt in medio. aduersarii vero mox Capitonem aduerunt, qui fuit author totius huius tragicediae. Is lucrum sibi a fortuna oblatum existimans, cuius iam dudum erat cupidus, scribit Caio, exaggerando rem & amplificando. His cognitis ille ut opulentus ac magnificus, iubet pro altari latericio subuerso in Iamnia, poni colossus inauratum in ipso templo vrbis primariae, consultiorebus usus optimis & sapientissimis, Heliconem veteratore scutro nobili, & Apelle quodam tragico, qui prius aetatis florem ut fertur venditauerat: tum vero fastiditus se in scenam contulerat. scenici autem quorum est negotium & studium ut theatri placeant, profligato pudore probis & turpitudini sunt deditissimi: quibus artibus Apelles peruenit in consiliariorum ordinem, ut posset consulere Caius, alterum quomodo canendum, alterum quomodo ludendum salibus, omnia cura iusticiae tuendae pacisque publicae. ita Helicon mancipium scorpionum simile Iudaos petebat veneno Aegyptiaco, Apelles vero Ascalonio. nam inde oriundus erat. Est autem Ascalonitis

perpe

perpetua simulas cum finitimis Iudeis sacrae terrae incolis. Dum haec audiremus, ad singula verba nominaque sauciabamur animas. Verum illi bonorum consiliorum boni auctores paulo post impietatis suae mercedem inuenerunt: alter a Caio vinculis ferreis compedibus propter alia crimina, tortusque in rota ex intervallo saepius, sicut quidam morbi solent diebus stans tecutiere. Helicon vero interfectus a Claudio Germanico Caesare propter alias itidem culpas insani capitis. Sed ista post acciderunt: literae porro de statua dedicanda scriptae sunt non temere, sed quantum fieri potuit accuratissime. In eis imperatum est Petronio Syriae prouinciae praefidi, ut ripensis exercitus, contra irruptiones orientalium regum nationumque oppositi, dimidium ab Euphrate aduersus Iudaos duceret, ut prosequerentur statuum, non quo augustior dedicatio fieret, sed ut confestim periret si quis obstitere. Quid ais domine? quia prauides non laturos, sed usque mortem pro legibus patrijs certaturos, bella moues? non enim videris ignarus futuri motus si quis templum profanare conetur. ideo iam nunc praefagus iubes induci exercitum, ut sanctis victimis dedicetur tua statua, caedibus miserorum, virorum simul atque mulierum. Ceterum Petronius perlectis literis haerebat anticeps consilij, quippe qui nec detrectare poterat praeter metu, non ignarus illud ne moram quidem laturum aequo animo, nedum tergiversatione: nec rem aggredi putabat tutum ac facile. sciebat enim Iudaos non vnam, sed mille, si fieri posset, mortes subituros citius, quam sustinerent veritum aliquid facere. Omnes enim gentes libenter seruant ritus patrios, sed Iudaei praeter ceteris. cum enim leges suas credant oraculis proditas, easque discant a pueritia, in animis circumferunt harum expressas imagines, & semper intendo admirantur ut honestissimas, alienigenas quoque harum obseruatores amplectuntur pro suis ciuibus. ocores autem earum ac virtutis imperatores habent pro hostibus, & in tantum abhorrent a quavis re suis legibus verita, ut omnibus fortunis felicitatibusque humanis ad praeruaricationem adduci nequeant. sed nihil religiosius quam templum colunt, vel hoc argumento, quod certissima mors proponitur ultra septem interius penetrantibus. nam intra exterius recipiunt undecunque venientes suae gentis homines. Haec secum reputans Petronius, rem cunctanter aggrediebatur, ratus (ut erat) facinus audax: aduocatisque tanquam in animae consiliorum rationibus omnibus, scrutabatur singulartum sententias, quas consentientes inueniebat, nihil in sacris

h h 3

nouan

nouandum, primū quia sic ius naturae pietatisq; postulet, deinde propter imminens periculū, non solū a deo, verum etiam à laetis irritatisq; hominibus. illud quoq; cogitabat, quā populosa esset haec natio, nō vt aliā cōprehensa vnius regionis spatium, sed totū penē orbē passim incolens. diffusa est enim per continentis prouincias omnes atq; insulas, adeo vt non multo pauciores sint indigenis. tam multas hostiū myriadas in se prouocare an nō periculosa videri poterat aleae? ne forte illis per omnes terras conspirantibus, & ad vim arcendam certatim in vñ confluentibus, bellum exoriretur insuperabile: absque eo quod ipsam Iudaeam innumera multitudo incoheret, viri tum corpore valentissimi, tum animo fortissimi, parati prius generosam mortem oppetere, quā deserere mores ac ritus patrios, quātumvis calumniatorum opinione barbaros, cū reuera sint liberales & nobiles. Terrore etiam erant Transuephratenses copiae. nam Babylonē & multas alias satrapias à Iudaeis teneri, non auribus solū, sed & oculis cōpertum habebat: quod singulis annis sacra pecunia misfiraretur inde in templum primitiarum nomine, quanquam per vias difficiles & asperas, quae tamen illis regiae videntur ad pietatem rectā properantibus. Merito igitur timēs ne cognita hac noua dedicatione, subito expeditionem susciperent, & hinc atq; inde coorti iunctis copijs inclusos in medio clade ingenti afficerent, retardabatur talibus cogitationibus. sed in diuersum trahabatur cōtarijs: dominum hanc iubere iuuenem, vtile iudicantem quicquid ipsi collibuerit, & semel decreta exequi contententem quālibet noxia, vt qui praē superbia peruicaciaq; transiliens hominis terminos in deos seipse referat impendere sibi capitale periculum, siue imperata faceret, siue non. sed si pareat, cum bello cuius anceps euentus sit: sin iussa detrectet, certissimam à Caio perniciem. ad bellum prouiores erant multi Romani adiutores in administratione rerum Syriacarū, quod scirent in se primos fauitorū principem, vt authores inobediētia, & dabatur spatium deliberandi, dum pararetur statua. nam neq; transmissa fuit ex Italia, deo volente opinor, & suos occulto fauore protegente ab iniuria: neque iussus est ē tota Syria lectissimam sumere: alioqui praeproperē violatis legibus exortus fuisset repentinus tumultus, prius quā expediri posset vtile consilium. nam subitanei casus ingruētes vim rationis hebetāt. itaq; Petronius in propinquo iubet parari statuam, & accitis ē Phoenicia peritissimis artificibus praebet materiam, officina Sidone

institi

instituta. dein honoratiores Iudaeorū sacerdotes & magistratus euocat, indicaturus eis Caij mādata, simulq; suafurus vt patiēter ferrent iussa domini, & cauerēt mala imminentiā. paratū enim esse robur exercitus Syriaci ad edendas per totam eorū regionē strages maximas. putabat enim si horum pramolliret animos, posset per eos moueri ad obsequiū ceterā multitudinē. sed valde sua opinione deceptus est. percussus enim ad primā eius rei mentionem, tanquā in praesenti calamitate obmutuere, quasi ē fonte profundendo lacrymas, & capillos barbasq; vellendo, cū lamentis huiusmodi: En quō nimis beati senescendo peruenimus, vt quod nemo maiorū vnquam vidit, nos spectaremus. quibus tandem oculis hos enim prius abiiciemus cū erumosa vita & miserabili, quā tantum nefas inspiciamus, quod nec auditus nec mens suscipiat. Interea qui in sancta vrbe ceteraq; regione famā huius conatus audierant, velut de cōmuni sentētia coorti, tesseram dante dolore publico, profecti sunt vno agmine, desertis oppidis, castellis & aedibus, continuatoq; itinere contenderunt in Phoeniciā, vbi tunc agebat Petronius. id Petroniani quidam conspici cursum ei resiliant, caueret sibi à turbis, infestum agmen existimantes. moxq; nullis stipato satellitijs multitudo Iudaeorū ceu nubes repente superuenit, totam Phoenicem occupans, vt miraculo esset nescientibus gentis frequentia. ac primū tantus clamor cū fletu planctuq; sublatus est, vt hebetaret aures praesentium. nam & postquam desijt, durabat eius sonitus. secutae sunt compellationes, & preces quales dictare solent calamitosa tempora. erant autem distributi in sex ordines, seniorū, iuniorum, puerorum: rursus alia parte anuum, mulierum, virginum. Vbi verō Petronius in loco superiore conspectus est, vniuersi ordines velut ad vnum edictum humi procumbunt supplices cum vlulatu quodam flebili. iussiq; surgere & accedere propius, vix tandem surrexerunt, & conspersū multo puluere, disfluentesque lacrymis, accedebant reductis in tergum more damnatorum ambabus manibus. tum senatus stans sic loquutus est: Inermes, vt vides, adsumus, ne quis nos dicat venire hosti liter. manus autē pro armis à natura datas retrofleximus ociosas, praebemus & corpora ad certos ictus ferire volentibus. Vxo- res & liberos familiasq; adduximus, supplices tibi & per te Caio aduoluimur domi relicto nemine, orantes vt aut omnes seruetis, aut omnes internecone deleatis. Sumus Petroni & natura pacis cupidi & studio, ad quam nos trahit cura liberorum

hh

4

alen

alendorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto primū ex tota Syria gratulati sumus, Virellio cuius successor ex tunc in nostra vrbe degente qui super hac re literas acceperat, & à nobis ad ceteras ciuitates fama lætum nuncium pertulit. primum nostrum templum excepit pro imperio Caij victimas, vt primum aut etiam solum priuaretur religione patria. decedimus vrbibus, cedimus priuatis adibus & possessionibus, supellectilem vel preciosissimam vltro vobis in prædam offerimus, eo animo vt nos putemus non dare sed accipere. vnum pro his omnibus petimus, nequid in templo nouetur, vtque seruetur tale, quale à maioribus nobis est traditum. id si non impetramus, necãdus nos præbemus, ne videamus viuū quod est morte grauius, audimus pedestres equestresque aduersus nos parari copias, si dedicationem impediamus. nemo ita insanit, vt seruus se opponat domino. libenter iugulabimur. cedant, mactent, frustati concidant sine certamine ac suo sanguine, agant quicquid liber victoribus. quid opus est exercitu? nos ipsi egregij sacerdotes immolabimus victimas, adducemus ad templum mulieres vxoricidæ, fratres sororesque, fratricidæ, pueros puellisque innocentem ætatem puericidæ. tragicis vocabulis vtendum est in tragicis calamitatibus. deinde in medio eorum stantes abluti cognato sanguine (nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt) admiscebimus & proprium, nosmetipsi iugulando insuper. morientium hoc mandatum erit vltimum: ne deus quidem nos accuset, qui vtriusque rationem habuerimus, & imperatori debita reuerentia, & sacrarum legum custodiam. id fiet si vitam haud viuendam contempserimus. audiuius priscam fabulã de Græca literatura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, vt hac visa homines confestim verterentur in saxeos. id quãquam fabulosum videatur, negari tamen non potest, simile quiddam magnos nec opinatos casus efficere. ira domini mortem addfert, aut quiddam morti proximum. putas Petroni, si (quod absit) aliqui nostrates viderent in templum deduci statuam, non in saxa mutatum iri, oculis stupentibus, & per singula membra sopito naturali motu corporis. extremum Petroni, hoc erit nostrum votum æquissimum: non cõtendimus ne imperata facias, dilationem tantum petimus, & oramus supplices, vt nobis liceat legatos ad domini mittre. fortassis impetrabimus ne religio cælestis numinis, ne leges sanctissimæ aboleantur, ne vltimis etiam posthabeamur gentibus, quibus sui ritus manet in columes, ne decreta eius aui proauiq;

Proauiq; temerentur nostros mores approbantia diligentique confirmantia. forsan his auditis fiet mollior. non semper eadem sunt voluntates principum, iratorum verò vaneunt celerimẽ. petiti sumus calumnijs, permittite adhibeamus remedium. durum est iniudicatos damnari. si nihil impetramus, quid verat ne quæ nunc vult, tunc faciat. ante missam legationem noli præcidere spem tot milium, non de lucro, sed de pietate contententium. imò & de lucro. quod enim lucrum homini est sanctitate vtilius? hæc tum magna contentione magnoque desiderio dicta sunt ab honoratissimis singulietibus & anhelis, lacrymis simul ac sudore diffluentibus, vt iam Petronio ceterisque miserationem mouerẽt. est enim mitis ingenio, & verbis factisque flexibilis. & videbantur æquum postulare, aspectu quoque nihil erat miserabilius. habita igitur consultatione cum assessoribus, animaduertens partim nutare & ambigere, qui modo rigidè aduersati fuerant, partim præiudicare & miserationem non dissimulare, gaudebat eorum voluntatibus. & quamuis nosset imperatoris iram implacabilem, & natiuam sæuiciam, tamen videbatur afflatus aura quadam philosophiæ pietatisque Iudaicæ, siue iam ante vir doctus ex literis aliquid hauserat, siue ex quo præfecturam adeptus est prouinciarum Asiæ Syriæque, in quibus oppidatim degunt Iudæi plurimi: siue suapte natura erat ad res cognitu dignas docilis. solet autem deus bonis viris bona suggerere consilia, tum ipsis tum reipublicæ commoda, quod tunc quoque contigit. Quid igitur decretum est? ne properarent opifices, sed darẽt operam vt statua summo expoliretur artificio, & quãtum fieri posset exprimeret exemplaria laudatissima, quo sit durabilior. Nam opera extemporanea non temere diuturna fieri, accurata ætatem ferre melius. Cæterum legationem mittere non est concessum Iudæis. nec enim ipsis tutum esse, rem committere domino qui possit omnia. interim postulatis nec annui nec renui placuit, quod vtrunque periculosum esset. sed literas ad Caium mitti, si ne accusatione Iudæorum, dissimulatis eorum supplicationibus, causam autem dilata dedicationis referri in opifices, quibus necesse sit dari certum spacium temporis. eas moras asserre posse amplioris dilationis occasionem, & fortasse tãdem ipsum Caium exorari se passurum. erant enim tum matura sægetes. & timendum erat ne deplorata religione homines vitam quoque contemnerent, & vastatis agris suasmet fruges latè per campos collèsq; incenderent. sollicitabat etiam cura colligendorum fructuum tum

arborum tum arualium. ferebatur enim constituisse imperatorem nauigare in Aegyptum Alexandriam: nec videbatur verisimile tantum principem per altum mare se obiecturum periculis, vel propter comitantis classis magnitudinem, vel propter curam corporis: facilius iter circumeunti per Asiam & Syriam: sic enim quotidie fore illi copiam vel conscendendi naues vel exscendendi, praesertim ducenti longas non onerarias, quibus ora legitur utilius, sicut onerarijs per altum sit velificatio. erat igitur opus pabulum & annonam parari per omnes vrbes Syriæ, praecipue maritimas. expectabatur enim ingens multitudo terra marique ventura, non solum ab vrbe atque Italia, sed & ab intermedijs prouincijs, partim honoratorum, partim militarium equitum, peditum, naualium nec minor feruorum numerus quam milium. & requirebatur non tantum modus necessarius, verum etiam Caio digna rerum copia. Eas literas postquam perlegerit imperator, daturus putabatur veniam, atque etiam praelectionem laudaturus eorum qui moras necerent, non in Iudaeorum gratiam, sed propter conuentionem fructuum. Ea sententia comprobata scriptae sunt literae, & expeditis nuncijs traditae, assueris itinerum compendio. his acceptis ille inter legendum exandescerebat, vultu prae se ferens iracundiam. ubi vero desijt, complotis manibus, Euge Petroni, inquit, non didicisti audire imperatorem, tumes continuatis hactenus magistratibus, videris ne ex fama, quidem Caium nosse, quem experieris non multo post. cordi tibi sunt leges Iudaeorum, gentis mihi inimicissimae, principis mandata negligis. timuisti multitudinem. quasi non haberes militum copias formidatas orientalibus, atque adeo ipsis Parthorum regibus. sed miseratus es. ergo minus te valuit Caius quam miseratio. causaris conuentionem fructuum in aduentum nostrum parandorum. scilicet si Iudaea fieret sterilis, deerant finitimae prouinciae quae victum praebent, vnius inopiam suppleretur suis prouentibus. sed cur tepero a manibus, cur meam voluntatem enuncio. ille mercedem accepturus cladem suam primus sentiat. desino minari, irasci non desino. tum breui mora interiecta cuidam ab epistolis dictae responsum ad Petronium, laudans in speciem eius prouidentiam, & in prospiciendis futuris solertia. vehemeter enim timebat praesides, quod illis promptum esset res novas moliri, praesertim in magnis prouincijs apud magnos exercitus, qualis est ad Euphratem tractus Syriæ. delinito igitur per
literas

literas homine, ad tempus iram tegebat implacabile. dein mandatum addidit, ne vllam curam praeuenteret dedicationis negotio. iam enim messes conuecta esse poterant, & cessabat illa seu affectata excusatio. nec multo post aduenit Agrippa rex, more suo Caium salutaturus, plane ignarus epistolae Petronij, quidve Caius rescripsisset. coniciebat tamen statim e vultus nubilo eum latentem iram coquere, retractabatque intra se ne quid magnum aut paruum dicto factove commiserit quod illum offenderet. cumque nihil inueniret, colligebat, id quod erat, irasci eum alijs. ac rursus cum animaduerneret illum torue in se solum intueri, metuebat: & saepius volens rogare, cohibuit se ne forte minas aliò tendentes temeraria curiositate in se conuerteret. Tum Caius, ut erat callidus ex aspectu deprehendere cogitationes hominum, postquam vidit timentem haesitantemque: Dubitas, inquit, Agrippa, ego tibi hanc dubitationem eximam. tãdiu mecum versatus ignoras me oculis non minus quam voce loqui solere? boni honestique: ciues tui, qui soli ex omni hominum genere dedignantur Caium habere pro deo, videtur iam mortem sibi per contumaciam querere, dum me iubete in ipsorum templo consecrari Iouis simulacrum, populariter ex vrbe agrisque occurrerunt specie supplicum, sed reuera mandatum meum proculcatum. Plura intonaturus erat, cum rex anxius & praemetu per singula momenta colore mutato, rubicundus, luridus, liuidus, a vertice ad calcem horrore corripitur: & tremore membra quatiente solutisque nervis collapsus fuisset, ni eum sustentassent proximi: qui iussi domum illum retulerunt nil sentientem & subitanea vi mali sopitum ac stupidum. At Caius magis etiam exasperabatur in gentis odium. Si Agrippa, inquit, familiaris & amicissimus plurimisque deuinctus beneficijs, tantum tribuit patrijs ritibus, ut ne verbo quidem eos violari ferat, sed deliquio penè examinatus sit, quid expectandum est ab alijs, qui nihil habent quod se in diuersum retrahat? Agrippa verò tota die partemque insequentis maxima graui sopore pressus sui compos non erat. tandem sub vesperam paululum erecto capite, aegreque diductis palpebris, caligantes etiam tum circumferbat oculos circumstantium facies vix dum noscens: rursumque somno redditus iam sanior quiescebat, ut apparebat e respiratio ne & corporis habitu. aliquanto post exspectatus scitabatur Vbi nunc sum? nunc apud Caium? adestne ipse dominus? responsum est, Bono sis animo. domi es. Caius non adest. satis dormisti, erige te in cubitum, agnosce praesentes. omnes sunt domestici, amici, liberti, famuli.

famuli, dilecti & tui amantissimi. tum verò cepit respiscere, singulos condolare aspiciens. cumq; medici iussissent turbam secedere, ut vñtionib. & cibo tēpestiuo corpusculum eius reficeret. Scilicet, inquit, curandum est vobis de parando mihi victu delicatiore. an non sufficit misero famem pellere vsu rerum vilissimarum simplicissimarumq; : quas ipsas non admittere, nisi levis quædam spes me teneret extremi auxiliij ferēdi genti infelicissimæ. Hæc cum lacrymis locutus, necessario cibo contentus fuit sine obsonijs: ac ne vinū quidem sibi misceri passus, aquam tantum gustauit. habet, inquit, miser venter quod reposcebat debitum. mihi quid faciendum, nisi Caius suppliciter interpellandus de rebus præsentibus? sumptisq; tabellis scribit has literas. Ne coram te appellem domine, metus obstat ac reuerentia, quod & mihi nis terrear, & tanta maiestate sum attonitus, hæc literæ melius præces meas indicabunt, quas supplex pro verbenis offero. Omnibus mortalibus, Imperator, à natura inditus est amor patriæ, & legum patriarum religio: id quod non est opus ut te doceam, pium erga patriam, & leges eius colētem ex animo. cuiq; sua, etiam si non sint, videntur honestissima, nimirū quæ affectu magis quam ratione iudicantur à singulis. equidē (ut nosti) Iudæus natus sum, natale solum mihi sunt Hierosolyma, ubi altissimi dei templum sanctissimum situm est. auos proavosq; regēs habui, & ex his aliquot etiā summos pōtīfices, quam illi dignitatem pluris faciebāt quam regiā, rati quāto deus antestat homini, tanto pontificatum regno excellentiorē. ad illius enim curā diuinas res, humanas ad huius pertinere. huic genti, patriæ, tēplo, cum sim tot modis coniunctissimus, pro cunctis deprecor: pro gente, ne à vera persuasio ne trālire cogatur ad contrariā, cum iam inde ab initio vestram familiā persanctē coluerit. quatenus enim licet saluis patriæ pietatis legibus, hac parte nulli genti cedit in tota Europa & Asia, vota pro incolumitate imperij tui faciendo, dona offerendo, mandando victimas non solum in celebritatibus publicis, verum & quotidianas atq; ita non tam ore linguāq; iactat suam pietatem erga Cæsares, quam re ipsa declarat propensissimum erga illos animum, pro sancta verò ciuitate, patria mea, hæc afferre licet, eam esse metropolim non vnius regionis Iudææ, sed & multarū, propter colonias inde olim deductas, vel propius in finitimam Aegyptum, Phœnicem, Syriā. tum ceteram, cum eam quæ Cœle cognominatur: vel longius in Pamphyliam, Ciliciam, plerasque Asiæ partes vsq; Bithyniam & ponti sinus intimos. pari modo in

Europæ

Europæ Thessaliā, Bœotiam, Macedoniā, Aetoliā, Atticā, Argos, Corinthūmq; Peloponnesi partes præcipuas, nec tantum continentis provinciæ plenæ sunt coloniis Iudaicis, sed & insularum celeberrimæ, Eubœa, Cyprus, Creta, ne quid dicam de transeuphratēsis. excepta enim parua parte Babylonis & aliarum, perfecturarum, omnes vrbes quæ bonū agrum habent, à Iudæis incoluntur. Itaq; si exorat mea patria tuam clemētiā, præter ipsam alias ciuitates demereberis plurimas, sitas in diuersis orbis tractibus, Asia, Europa, Africa, insulares, maritimas, mediterraneas. Conuenit autē tuæ fortunæ amplissimæ, collati in vñā beneficio plurimas deuinciri alias, ut per omnes orbis partes decantetur tua gloria, & gratiarū ostensionibus laudibūsq; ubiq; omnia perstrepat. amicorū aliquot patrias integras ciuitate Romana donasti, & qui modo serui fuerāt, fecisti aliorū dominos: nec magis gaudent hoc beneficio qui fruuntur, quā eius authores. ego quoq; scio me habere herū & dominū, sed inter amicos censeo, dignitate paucis secundum beneuolētiā nemini, imò primū potius, vel quia mihi est hæreditaria, vel quia maximis cumulata beneficijs: non audeo tamē patriæ meæ petere, non dico Romanam ciuitatem, sed ne libertatem quidem aut immunitatem: peto gratiam ipsius vtilissimā, tibi verò innoxiam. quæ enim est subditorum maior felicitas quā habere propitium principē? Hierosolymis primū audita est, Imperator, exoptata tua successio, è sancta ciuitate diffusa est eius fama ad finitimas provincias. digna est quæ impetret tuam gratiam. quemadmodum enim maximi natu filij honoratiores sunt, quod primi faustum patris matrisq; nomen parentibus dederint: eodem modo quoniam prima oriētaliū hæc ciuitas Imperatorē te cōsalutauit, æquum est ut à te tractetur liberalius: aut certe ne sit deteriore conditione quā ceteræ. Hactenus pro patria deprecatus, postremas pro tēplo preces adhibeo. hoc templum, Cai domine, iam inde ab initio nullam vnquam admittit manufactam effigiē, cum sit deo domicilium. pictorum enim atq; statuariorum opera sunt sensibilibus deorum imagines: illum autem inuisibilem pingere aut fingere nefas duxerūt nostri maiores. Agrippa tuus a uis inuisit id templum & honorauit, Augustus quoq; per literas iussit vndecunq; illuc mitti primitias, instituto ibi etiā quotidiano sacrificio. honorauit id & tua proauia, non Græcus, non barbarus, non rex satrapæ vllus vel insensibilis, non seditio, non bellū, non captiuitas, non vastatio, non alia res vlla vnquā tantam cladem intulit

intulit, vt contra veterem morē effigies manufacta in id importaretur. quāvis enim inſenſos haberet accolas, ſemper tamē ſua religione tutum fuit, vt ſacratū conditori patriq; rerū omnium, ſciebant enim violationē eius expiatam ſape grauiffimis calamitatibus. quāmobrem veriti ſunt iacere impietatis ſemina, ne ſibi perniciem inde meterēt. nec eſt opus externis teſtibus, cum poſſim citare tibi domeſticos. M. Agrippa tuus auus maternus Iudaeam Herode auctore meo regnāte adiit, nec grauatus eſt à mari ad metropolim mediterraneam aſcēdere. cumq; ſpectaſſet tēplum, & decoros ritus ſacerdotum, puritatēq; ciuium, delectatus eſt ſpectaculo vt mirifico ac ineffabili, adeo vt inter familiaria colloquia nihil tunc in ore haberet aliud, quā laudes tēpli eiusq; ornāmētorum. Ergo quā diu haſit tibi in Herodis gratiam, accedebat id quotidie, oblectans animum cōtemplatione ſacri apparatus, & ſacrificiorum ordine, verēdāq; maiestatis in ſummo ſacerdote ſacratio cultu ornato praſidētēq; ceteris. dein vbi tēplum donis honorauit, & ciuib; indulſit quantum potuit ſaluis veltigalibus, laudato Herode ipſe viciffim laudatus plurimum, ad mare deductus eſt proſequentibus non vnius ciuitatis populis, & flore frondēq; illum ob pietatis admirationem aſpergentibus. Quid alter tuus auus Tib. Caſar, nōne manifeſtē voluntatem eandē habuit? certē per viginſ ſex annos in quibus imperauit, antiquiſſimam religionem tēpli ſeruauit incolumem immotāque modis omnibus, & poſſum quiddam in laudem eius proferre, quamuis mille ſub ipſo iactatus caſibus. Sed amica eſt & tibi quoque grata veritas. Pilatus erat procurator Iudae. hic non tam in gratiā Tiberij, quam in odium populi, auratos clypeos dedicauit intra ſanctam urbem in Herodis regia, nulla inſignes imagine, nec habentes quicquam veritum: tantum titulus continebat nomen dedicantis, & eius cui dedicabantur. id vbi divulgatum eſt in populum, aduocatis vſi quatuor regijs filijs, fortuna dignitatēq; regia praeditis, reliquisq; huius familiae, atque optimatibus ceteris, orabant vt tolleretur illa clypeorum nouitas, nec violaretur ritus patrij, conſeruati à ſuperioribus regibus & imperatoribus. cumq; ille aduerſaretur rigide, vt erat peruioci durōq; ingenio, conclamatum eſt: deſine ſeditiones bellāq; ciere, deſine pacem proſtigare. non honoratur imperator per legum cōtumeliam, noli hunc iniuriæ pretextū querere. Tiberius nihil vult temerari in noſtris ritibus. aut oſtende illius edictum, vel epiſtolā, aliudve ſimile, vt te omiſſo per legatos oremus dominum

minum. id verò eum magis exaſperauit, veritum ne ſi mitteretur legatio, cetera quoq; detegeret eius crimina, venditatas ſententias, rapinas, iniurias, clades, tormenta, crebras cædes indemnatorum, crudelitatem ſeuiffimā. iratus igitur homo iracundus anceps erat animi, quòd neq; demere ſemel dedicatas res auderet, nec ſubditis gratificari veller, non ignorans Tiberij talibus in rebus conſtantia. quod vbi viderunt optimates, & animaduertērūt eum poenitere cepti quantumuis diſſimularet, ſcripſerunt Tiberio literas humili deprecatione pleniffimas. qui cognito quid dixerit Pilatus, quid minatus ſit, non eſt opus vt dicam quantum excaudit, quamuis nō cōmoueretur temere ipſa res iram eius indicat: cōfeſſim nihil procrastinaſ ſcribit literas, valde obiurgando eius audaciam, iubendōq; vt ſine mora clypeos illos tolleret. & tranſlati ſunt in Caſaream maritimā, ab Auguſto proauctore tuo denominatam, quò in ei ſacratio tēplo dedicaretur, ſic vt factū eſt. ita cōſultum fuit & imperatoris honori, & ciuitatis antiquis moribus. tunc dicantur clypei nulla picti effigie, nunc colofſea ſtatua: tunc in priuatis procuratoris ædibus, nunc (vt fertur) ponetur in intimo ſanctuario, quod ſemel quotiānis pontifex ingreditur ieiunij tempore, tantum odores incenſurus, & ex more vota factururus, vt felix annus & pax contingat omnibus hominibus. de cætero ſiquis non dico plebeius Iudaeus, ſed ſacerdos vel à ſummo proximus, imò ipſe pontifex ſi duobus anni diebus, aut eadem die ter quaterve introierit, capite luet abſque venia. tantam religionem adytorum voluit eſſe legiſſator, vt hæc ſola inaccessa intactaque ſeruarentur. quā multos ſacrificos putas vltro mortem obituros, ſi videāt importari ſtatua? equidē puto illos iugularis vxoribus & liberis poſtremo ſeiſpos maſtatuſ ſuper domeſticorum cadauera. Hæc ſunt decreta Tiberij. Quid proauctore tuo omnium quotquot vnquam fuerunt imperatorum optimus, primus ob virtutem & fortunam Auguſtus cognominatus, qui pacem terra marique diſſudit vſq; ad extremos orbis terminos: nōne poſtquam audiuit ab his quos de hoc templo percontabatur, nullum ibi in eſſe ſimulacrum manu factum, quod viſibili forma naturam inuiſibilem exprimeret, religioſe admiratus eſt: quippe qui non ſummis labris philoſophiā guſtauerat, ſed plerunq; in conuiuijs quæ ſerē quotidiana erant, memoria retractabat quæ à philoſophis didicerat, aut ex doctorum virorum quos domi alebat conſuetudine. nam cenæ tempus vt plurimū tribuebatur eruditis fabulis, vt non ſolū corpus,

verum

verum & anima suis reficeretur delicijs. huius Augusti proavi tui cum possim exēpla proferre aliquot, contentus ero duobus. Primum cognito quod negligētur sacra primitiæ, per literas mandauit prouinciarum Ahiæ procuratoribus, ut finerent Iudæos solos in synagogis cœtus facere. nō enim hæc esse Bacchanalia, vel seditiosorū conuenticula turbandæ pacis causa: sed scholas iustitiæ tēperantiæq; in quibus studium virtutis floreat: primitias vero quotiānis conferri vnde fiant sacrificia, missa in hoc sacra legatione ad tēplum Hierosolyma. dein edicit nequis sit impedimentum Iudæis cœtus collectasve faciētibus, aut Hierosolyma eas mittentibus more patrio. Hæc enim & si non his verbis, in eam tamen sententiam mandata sunt per literas. subijciam exemplum vnius epistolæ, quo facilius credas domine, quam C. Norbanus Flaccus scribit. indicās quid ipsi Cæsar significauerit. epistolę verba sunt hæc: C. Norbanus Flaccus proconsul, Ephesiorum magistratibus salutē. Cæsar mihi scripsit, Iudæos ubicunq; sint, antiquo more suo cœtus facere, conferrēq; pecunias quas mittant Hierosolyma. hos nō vult vetari, ideo vos certiores facio, me iubere ita fieri. An non hæc manifesta fides, imperator, voluntatis Cæsaris, quā pie fuerit affectus erga tēplum nostrū, dum permittit Iudæos in publico celebrare suos conuentus, propter primitiarum collationem, ceteraq; pietatis officia? Est & aliud argumentum priore non minus, ex quo liquet Augusti sentētia. iussit ē suis ipsius redditibus offerri quotidie victimas ritē in holocaustum altissimo deo, quæ hodiēq; offeruntur: videlicet taurus & agni duo: quas Cæsar altari destinauit, quamuis sciret ibi nullū simulacrū esse vel in occulto vel in propatulo. nihilominus tantus princeps cogitatione philosophiæ nulli secūdus, animaduertit necessum esse ut in terris eximium sanum dicaretur inuisibili deo, sine vlla effigie, vbi homines cum bona spe vota faciant. hoc magistro pietatis vsa proauia tua Iulia Augusta ornauit tēplum hoc aureis phialis & calicibus, alijsque donis plurimis ac preciosissimis. cur tandem cum nullum ibi esset simulacrum? imbecilliores enim sunt mentes mulierum, & nihil nisi sensibile possunt percipere. at illa sicut ceteris rebus totum sexum, sic hac quoq; superabat, eruditione meditationēque affectuata quod natura negauerat: & virilem rationem adepta, in tantum euasit perspicax, ut intelligibilia magis quā sensibilia cerneret, & hæc vmbra illorum esse censeret. Cum igitur habeas domine tot exempla domestica optimæ erga nos voluntatis maiorum tuorum a quibus

bus prognatus & ad hoc rerum fastigium euectus es, serua quæ illi ad vnum omnes conseruauerunt. deprecantur pro nostris legibus imperatores apud imperatorem, Augusti apud Augustū. aui proauiq; apud nepotem, plures apud vnum, tantum non dicentes: noli decreta nostrā quæ in hanc vltimā diem permanserunt. facere irrita. etenim ut nihil infaustum antiquationem earum sequatur, tamen incertitudo futuri temporis nō fuit secutos esse vel audacissimos, modō ne sint planē contemptores numinis. Si vellem enumerare quæ in me contulisti beneficia, dies me deficeret, nec opus est me id obiter facere: sed ut ego, raceā res ipsæ loquūtur. exemisti me ferreis vinculis. quis nescit? obsecro Imperator ne me astringas grauioribus. illa partem premebat corporis, at hæc vereor ne totam onerent animam. impendentem mihi mortis metum depulisti, & metu præmortuum ceu rediuiuum excitasti ē funere: velis Imperator hoc beneficiū esse perpetuum, ne tuus Agrippa vitam abruptat. alioqui videbor seruatus non ut viuerem, sed ut nonis calamitatibus insignis morerer. donasti mihi regnum, qua sorte nulla inter mortales felicior: id cū prius vnā regionem non excederet, adiunxisti mihi mox maiorem alteram, Traconitum & Galileam. ergo cum superflua ditione me auxeris domine, noli adimere quæ sunt necessaria. noli productum in lucem clarissimam rursus in tenebras altissimas abijcere. libenter cedo isto splendore, nec pristinam fortunam deprecor. vnum peto pro cunctis ceteris, incolumitatem ritus patrij. quid enim de me loquentur vel tribules, vel vniuersi homines? alterutrum enim sequetur, aut ut appeller meorum proditor, aut inter tuos amicos posthac non habear: quo utrolibet quid potest esse infelicius? nam si adhuc in amicis numeror, proditiōis insimulabor, si nec patriā indementem, nec templum inuiolatum præstitero. nam vos præporentes soletis amicorum ad imperatoriam opem confugientium rebus consulere. quod si qua in re animo tuo molestus sum. noli me vincere ut Tiberius, sed ne toties vincula timeam. iube mox interimi. quid enim mihi vita opus est, cui spes vnica salutis fuit in tua beneuolentia? Has literas obsignatas mittit Cæsar, & inclusus domi expectat anxius de euentu, sollicitusq; ne illum interpellaret parum cōmodē. nam non mediocris periculi iecerat aleam, nimium de libertate salutēq; non solum terram sanctam incolentū, verum etiā omnium in orbe toto dispersorū Iudæorum. ille inter legendū nunc offendebar quod cœpta non fuerat

cederent, nunc flectebatur vel iure ipso causæ tam bonæ, vel adiunctis precibus: & Agrippam partim laudabat, partim incusabat. vitio vertebat quod tribules suos nimis diligeret, solos contumaciter auersantes ipsius consecrationem: laudabat quod non cæleret suam sententiam, id quod aiebat indicium generosi animi. mitigatus igitur ut videbatur, respondit clemētius, & Agrippæ donauit ceu maximam gratiam, ne fieret dedicatio: simulque iussit scribi P. Petronio Syriæ præfidi, nequid in Iudæorum templo nouaret. Ne tamen solida esset ea gratia, terrorem admiscuit sic scribens: Quodd si extrâ vnam metropolim in finitimis vrbibus quicumque volentes altaria templâ ve aut statuas imaginēs ve mihi meisque ponere vetiti fuerint, quisquis obstiterit plectatur continuo, aut ad me mittatur. Id verò nihil aliud erat, quàm seditionum initium bellorumque ciuiliū, & gratia quæ videbatur concessa simpliciter, obliqua quædam abrogatio. nam aduersarij magis in odium Iudæorum, quàm in Caij honorem, repleuri putabantur totam regionem anathematibus: hi contra violari suos ritus in conspectu suo non passuri, etiam si essent patientissimī: ut Caius si quis se moueret seuerè puniēs, rursus iuberet in templo dedicari statuam suam, sed diuina providentia iustissimi numinis factum est ut nemo finitimorum quicquam moueret, occasionemque præberet, quamuis ne accusatione quidem vel mediocri expectata imminebant casus grauissimi. At quid hæc quies profuit, dicat aliquis. nec enim Caius quiescebat cum cæteris, iam poenitens concessæ gratiæ, resuscitansque pristinam concupiscentiam. nam iussit Romæ fieri alium colossum æreum inauratū, omisso illo Sidonio, ne quem morum excitaret in populo: utque nauibus transportatū per silentiū, repente clam prius quàm sentiretur in templo poneret, id autem facturus erat obiter, in Aegyptum nauigans. tenebatur enim miro visenda Alexandriæ desiderio, magna cura profectionem instituens, ut ibi diu degeret, ratus consecrationē suam quā somniabat, in hac vna ciuitate posse succedere, atque inde huius religionis exemplum manaturum ad minores cæteras, propter situm eius vrbis in regione opportunissima. solent enim minores vel homines, vel ciuitates ad maiorum æmulationem se componere, & erat alioquin etiam inconstans ingenio, ut mox poenitens siquid boni fecisset, irritum infectumque id cuperet, ut fieret molestior & nocentior. Verbi gratia, victos soluit aliquot, mox nihil commeritos vinxit denuo, omni spe adempta iam miserimis

mis. alios damnauit exilio mortem expectantes, non quod conficerent sibi capitalem culpam, aut quauis poena dignam vel leuissimam, sed ob nimiam iudicis inclementiam desperabundos. hi rati se euasisse lucro imputabant exilium, quo non minus gaudebant quàm alij reditu in patriam. sed non multo post nihil noui molientes, insulas tanquam natale solum incolētes, ferentesque fortiter infortunium, submissis militibus occidit vniuersos, luctum inopinatum in vrbe afferens familijs nobilissimis. quodd si quibus donauit pecuniam, postea repetebat non ut mutuaticiam cum fœnorum fœnoribus, sed ut furtiuam cum maximo damno eorum qui acceperant. non enim satis erat miseros donata reddere, sed omnia sua bona supererogabant, siue patrimoniij hereditatumque iure quasita, siue industria propria. qui verò maxime probatos & charos ei se putabant, alio modo mulstabantur suauiter prætextu amicitia, ingentes sumptus faciendo in repentinas & incōsideratas profectiones atque in conuiuia, aliquando enim facultates omnes in vnam cœnam infundebantur, ita ut opus esset mutuum accipere à fœneratoribus. tantum erat splendoris ac magnificentia, quo factum est ut quidam auersarentur eius gratias, ut non modo inutiles, sed damnosas etiam, & inescatrices insidiosas. hæc fuit eius morum inæqualitas atque inconstantia, præsertim erga Iudæos sibi exosos maxime, quorum profeuchas exorsus ab Alexandria sibi vsurpauit, & repleuit statuis effigiem suam referentibus, nemine non cedente ipsius authoritati atque violentiæ. supererat vnum sanctæ ciuitatis templum cum iure asyli, id conabatur in suum proprium templum demutare cum titulo NOVI IOVIS ILVSTRIS CAII. quid ais? tu cum sis homo, ætherem & cælum quaris insuper, non contentus imperio tot prouinciærū, insularum, gentium? deo in terra nihil vis relinquere? non agrum, non ciuitatem, ne fanum quidem tam modicum illi dedicatum ex oraculis, ut nec hic supersit vllum vestigium monumentūve pietatis ac religionis vero deo debitæ? egregiam de te spem facis humano generi. ignoras te aperire fontes malorum cunctorum, dum moliris quæ nec facere nec cogitare fas est? Libet commemorare hic & illa quæ vidimus audiimusque, quando ad reipublice nostræ causam agendam acciti fuimus. in primo statim cōgressu cognouimus ex vultu gestuque, pro iudice nos eum habituros accusatorem & aduersarium. iudicis enim officium erat sedere in optimatum consistorio, examinare causam per

quadringentos annos dissimulatam, & tum primū reuocatam in dubium, vbi ageretur de tam multis Iudaeorū Alexandrinorū milibus, citare horū aduersarios, vicissim partes audire ad elepsydrarum numerū, consultare cum assessoribus, palam proferre sententiam iustissimam. at ille cum herili supercilio se gessit vt tyrannus inclementissimus. nam his omisis quā modo dixi, accersit curatores duos hortorum Mæcenatis & Lamiæ, qui & inter se & vrbi propinqui sunt, in quibus iam tribus quatuorve diebus habitauerat, vbi nobis præsentibus agēda erat totius gentis fabula. iubet villas omnes sibi aperiri, velle enim se singulas diligenter inspicere. tum nos introducti, ad primum conspectū eum reuerenter adorauimus, & imperatoris augustiq; appellatione salutauimus. ille resalutauit tam comiter, vt de vita, nedū de causa desperaremus. ringendo enim rogauit: Vosne estis illi dijs inuisi, qui me omnium confessione deum declaratum soli aspernamini, maualtisq; vestrum innominatū colere? simulque sublatis ad cælum manibus erupit in vocē, quam ne audire quidem fas est, nedum proloqui verbis totidem, ac mox exorta est aduersæ partis ingens latitudo, quod hoc audito iam tum se victores in hac causa fore ominarentur, itaque gestiebant & exultabant præ gaudio, deorum omnium acclamantes ei cognomina: his appellationibus humanam naturam excedentibus gaudentem conspicatus lidorus sycophanta amarulentus: Magis, inquit, detestareris domine istos, eorumq; tribules, si scires eorum salute tua votiuas cadentibus victimas, isti soli non sustinuerūt sacra facere. cū dico isti, de cūctis Iudæis loquor. exclamauimus vnanimiter, Domine Cai, calūnijs petitur. immolauimus hecatumbas, libatoq; ad arā sanguine, carnes domū nō retulimus ad epulas, vt quorundā est mos; sed integras victimas exurēdas sacro igni tradidimus, idq; ter. primū quādo successisti in imperiū: iterū, quādo grauē illū morbū euasisti, cui totus orbis condoluit: tertio, votum pro victoria Germanica. Esto, inquit, sacra fecistis, sed alteri, nec pro me. quid igitur prodest? mihi certē non sacrificastis. ibi nos horror perualuit hac noua voce attonitos, qui se incute quoq; exeruit. Ille interim villas obibat, inspectās aulas & conclauia, in imis ædibus & in cœnaculis, quorundam locorum reprehendens vicia, & mandans quid mutari veller in melius. nos verò assectabamur eum sursum deorsum, protrusi & cauilis conuicij, q; petiti ab aduersarijs non aliter quā histriones

in

in scenis. nam hoc quoq; negocium erat quædam fabula. iudex personam accusatoris sumplerat. accusatores agebant nequam iudicem, simulatis nō veritatis memorem. sub tanto autem accusatore simul atque iudice necessariū est silentiū. nā hoc quoq; quoddam defensionis genus est, præsertim quando nihil ei gratum respondere poteramus linguam cohibere ritu patrio, oriq; claustra imponente. Vbi verò quædam mandata dedit de adificijs, serio grauitaq; interrogauit, cur abstinetis à porcina? Ad hanc perorationem rursus risus magnus aduersariorum exortus est, partim gaudentium, partim vt festiuo falsoq; dicto arudentium, & sic quoq; captantium dominicam gratiam, adeo vt quidam e famulatio molestē ferrent tam contemptim eos se coram principē gerere, quo præsente vel subridere periculosum sit alijs præterquam admodum familiaribus. cumq; nos respondissemus, esse mores alibi alios, & aduersarijs iridē vt nobis interdictum vsu rerum quarundam: alius verò quidam subiecisset, multos ne agnina quidem vesci vbiq; parabili: ridens ille, Rectē, inquit, insulauis enim est. his nugis irridebamur ipsi anxij. Tandem non sine stomachatione, Cupio scire, inquit, quod ius illius ciuitatis prætenditis. Nobis verò exoris orationem, cum ex primo gustu intelligeret afferri quædam non contemnenda, & allatum iri vehementiura, abruptit sermonem, & cursu se in magnam aulam proripuit, obambulansq; iussit circumquaque fenestras claudi vitro cādido, simili specularibus lapidibus, quibus lux admittitur, ventus & sol excluditur. postea nos lento gradu accessit, & moderatius iam rogauit: Quid dicitis? nobis autem deinceps rem in compendium contrahentibus, rursus procurrit in aliud cubiculum, vbi tabulas antiquæ picturæ iubeat reponi. cumq; ad hunc modum causæ nostræ actio interrumperetur, imò frustatim consideretur, lasi desperantesq; nec aliud quā mortem expectantes, & vix animi compotes præ anxietate, suppliciter ad verum deum confugimus, vt nos e falso nominati dei minis eriperet: qui nos miseratus furorem eius mitigauit. itaq; deposita iam ferocia, tantum hoc præfatus: homines isti nō tam mihi videntur mali quā miseri, qui sibi persuaderi non sinunt, me esse naturæ diuinæ participem, abiit, simulque nos iussit abscedere. postquam hoc non tam iudicium, quā carcerem & theatrum effugimus (nam quasi in theatro exhibabamur, subannabamur, & irridebamur supra modum: nec secus quā in carcere cruciabamur serebamusq; tormenta

ii 3

totius

totius animæ, dum blasphemias in deum & contra nos comminationes imperatoris tam potentis audiremus, vnam ob rem infensi & implacabilis, quod insanæ cupiditati qua deus haberi ambiebat, solos Iudæos assensuros nō putabat, ac ne posse quidem ei subscribere) vix respirauimus: nō quod amore vitæ mortem horreremus, quam auidē vt immortalitatē arripuissemus, siquid profuturam existimassemus nostris legibus: sed quod sciremus nostrum exitium fore nō solum iutile reipublicæ, verū ignominiosum etiam. nam legatorū infortuniū solet imputari his à quibus missi sunt. ea de causā emerſimus aliquādo ē miseris: de cetero enim solliciti eramus, quid decreturus quid venūciaturus esset. quomodo enim poterat causam pernoscere, qui multas eius circūstātiās ne audire quidē dignatus fuerat: nō erat onerosum à nobis quinque legatis pendere omnes Iudæos quotquot vsquā habitāt: si enim gratificaretur nostris inimicis, quænam alia quisceret ciuitas? quā inquilinis parceret? quænam profuecha relinqueretur incolumis? quænam iura seruarentur Iudæis patrio iure viuētibz: imminebat subuersio, iactura, naufragiumq; priuilegiū quæ gens ea habebat in singulis ciuitatibus. tot curis oppressi succumbebamus miseri. nam qui antea fauere nobis videbantur, prorsus desperauerāt. quapropter cū ad illum accerſeremur subdixerunt se præ metu, quod bene scirent clementiam hominis gerentis se pro deo. Diximus in summa causam odij quo Caius Iudæorum nationem prosequēbatur: superest vt dicamus eam qua vsus sumus apud eum palinodiam.

PHILONIS IVDÆI
COMMENTARIORVM
quotquot extant, per Sigismundum
Gelenium nunc primum ver-
forum, Finis.

IN PHILONIS IVDÆI
OPERA RERVM, ATQVE
verborum Index copio-
sissimus.

Aron 346.	358	Abiud	358
Aarō Mosi fra-		Abimelechi typus	209
ter 347		Abraham	313
Aarō frater Mo-		Abrahā vetus Dei amicus	246
sis, id est, elo-		Abrahā in pace nutritus	449
quentia phi-		Abrahā pietatis atq; pacis cul-	
losophiæ, vel sermo mentis		tor sanctissimus	329
143.157		Abraham fuit nō minimus ex	
Aaron Mosi manus imponit,		prophetis	445
eumq; ad pugnam aptū red-		Abrahā plantat agrū ad puteū	
dit 143		& nomē domini inuocat	197
Aaronis cum magis contentio		Abrahā à deo benedicitur	343
347		Abraham in patriam reuoca-	
Abel pastor pecorum 116		tur	339
Abel cur pastor fuisse dicatur		Abraham foederatos profligat	
121			282
Abel adipēs cur vnā cū primi-		Abrahā forti animo atq; indu-	
tijs offerat 136		bitata spe contra rationē Deo	
Abel contemplationi, non etiā		credidit	334
eloquentiæ deditus, à Caino		Abraham largissimē à Deo be-	
sophista trucidatur 142		nedictus	86
Abel interemptus viuuit 145		Abraham ab angelis admoni-	
Abelis natiuitas 117		tus periculum effugit	317
Abelis & Caini fratru diuersa		Abraham, filium Isaac Deo cur	
studia ibid.		& quomodo obtulerit	256
Abelis & Caini sacrificia 115		Abraham quā ob causam filiū	
Abelis sacrificiū cur Deo gra-		maſtare statuerit	325.326
tum 111		Abraham cur procul à patria à	
Abelis sacrificium cur Deo gra-		Deo migrare iussus	67
tissimum 142		Abraham ad quos patres ire à	
Abelis vita felicissima 145		domino iussus	447.448
Abelis clamor ad Deum ibid.		Abrahā è Chaldæorū terra de-	
Abelis typus 345		migrās habitauit Charrā	359
		A a	Abra

I N D E X

- Abraham cur Abram vocatus 225
Abraham quandiu in Chal-
dæorum terra hæsit, cælestis
fuit homo ibidem
Abraham in Charris cur diu
habitare nequiverit
Abraham cur redire dicatur à
concisione Chologomodor
& regum cum eo federato-
rum 213
Abraham suos relinquens quid
significet 162
Abraham cur breuioris æui
quàm vllus maiorū suorum 241
Abrahami genus 247
Abrahami nomen vnde sum-
ptum 255
Abrahami educatio 503
Abrahami virtutes & felicitas
246
Abrahami in Deum peculiaris
pietas 324. 325. 326. 327
Abrahami fides 91. 425
Abrahami diuitiæ 328. 333
Abrahami mansuetudo 328
Abrah. in bello res gestæ 443
Abrahami & Sarre sanctissimū
coniugium 315
Abrahami de hostibus suis vi-
ctoria & gratiarum actio ad
Deum 223
Abrahami semen inquilinum
in aliena terra 448
Abrahami semen cur à Deo be-
neditum 241
Abrahami de cognatione in
terram alienam migratio
336. 448
Abrahami in Charrensem re-
gionē ex Chaldæa profectio
312. 313
Abrahami pro Sodomitis pre-
cariones 380
Abrahami progenies à Deo be-
nedita 425
Abrahami typus 95. 310
Abrahamo cur Deus non fue-
rit conspicuus cum in Chal-
dæa versaretur 313
Abrah. veteres promissiones à
Deo sæpius confirmatæ 426
Abram 313
Abram Deo filium offert sacri-
ficio 324
Abram cur Abraham appella-
tus 313
Abstinentiæ leges 698
Abyssum quid 6
Accusatio inimicis nō est com-
mittenda 824
Adamus primus homo cur ex
terre limo à Deo formatus 27
Adamus primus homo fuit om-
nium formosissimus 28
Adamus hominum omnium
fuit nobilissimus 758
Adamus ex purissima & pecu-
liari industria à Deo præpa-
rata terra formatus 28
Adamus sanctitate pietateque
posthabita ad calliditatem
vergēs ex paradiso eiecitur 31
Adamus qua ratione in para-
disum à Deo collocatus 50
Adamus cum omnibus rebus
nomina imposuerit, sibi cur
imposuerit nullum 50
Adamus cur transgressionis cul-
pam in Euam reiciat 62
Adamus

I N P H I L O N E M.

- Adamus cur post lapsum nu-
dus fuisse scribatur 62
Adamus fugiens Dei conspe-
ctum, quō aufugerit ibidem
Adamus à Dei conspectu aufu-
giens, ad seipsum fugit 58
Adamus post lapsum fugiens,
cur solus à Deo vocatus 61
Adami etymologia 50
Adamicælestis & terrena ima-
go ibidem
Adami ante lapsum cōlitio 40
Adami excellentia atque pote-
tas ante lapsum 29
Adami lapsus ibidem
Adami lapsus quā grauiter à
Deo punitus 51
Adami filiorum dispersio 374
Adamo qualis anima à Deo pri-
mum inspirata 27
Adeps, renes & fibra iecoris
Deo sacrificia accepta 136
Admonitionibus diuinis ob-
streptentes, gladio ultionis
peribunt 277
Adolescentia 22
Adulantium miserrima serui-
tus 737
Adulationis detestatio 350
Adulatoris descriptio 201
Adulatorum imposturæ 451
Adultera à bestiis nihil differt
661
Adulter sacrilego peior 642
Adulterium quā grauiter à
Deo prohibitum 642. 654
Adulterij & stupri collatio &
differentia 661
Adulterij poena 458. 459.
Adulterij expiatio 661
Aegira ciuitas mari submersa
807
Aegyptus corporis nostri si-
gnum 143
Aegyptus cur hyemem igno-
ret 528
Aegypti fertilitas 315. 411. 537
Aegypti imperium amplissi-
mum 468
Aegypti perampla magnifica-
que potentia 276
Aegypti præfecturæ 363
Aegypti plagæ 28. 529. 530. 531
Aegypti typus 288
Aegypti rex ob libidinem gra-
uiter à Deo punitus 315
Aegyptij homines in seditio-
nes procliuissimi 809
ex Aegypto cur populus in
Chananzam ductus 377
Aegyptij natura iacobuadi &
superbi 173
Aegyptij tumultu oppressi fla-
gellantur 816
Aegyptij dum per medias ma-
rinas vadas fugerunt, cur ex-
cussi dicantur 287
Aegyptiorum leges 558
Aegyptiorum idolatria 482. 636
Aegyptiorum in mari interi-
tus 536
Aegyptiorum gens amantissi-
ma corporis sub aquam fuge-
re cur introducatur 287
Aegyptiorum sophistæ vnde
orti 511
Aegyptiorum in honorandis
hospitibus mos 476
Aegyptijs inuidia natium vi-
tium 810
Aa 2 Aegyp

I N D E X

Aegyptiacus typhus	574	cendi	179
Aegyptiacorum sacerdotū rationes	680	Affectuum irritamenta	76
Aelim	412.537	Affectuum in homine dominationes potentissimæ	447
Aequalitas mater iustitiæ	203	Affectuum frenandorum ratio	121
Aequalitas iustitiæ mater & nutritrix	203.619	Agar	369
Aequalitas in omnibus seruanda	171.172	Agar à Sarra affligitur	389
Aequalitas in cælo & terra omnia optime disposuit	619	Agar encyclopiæ comparatur	370
Aequalitatis opera	620	Agar disciplinæ indifferentis typus	96
Aequinoctia	24	Agar tres ob causas ab heræ facie aufugit	389
Aequinoctia cur fiant mense primo	24	Agar fugiens Sarram venit ad fontem Sur	ibid.
Aër omnibus terrestribus & aquatilibus animalibus causa vitæ	249	Agar à Sarra Abrahamo conceditur	367
Aëris natura	496	Agar à Sarra Abrahamo in terra Chanaan copulatur	375
Aëris in mundi creatione locus	6	Agar apud fontem inuēta cur aquam non hauserit	414
Aeschili locus	742	Agens vicissim patitur	145
Aetates hominis iuxta Hippocratem & Solonem septē	22	Agnorum agnorumq; in sacrificijs vsus	709
Aetatum omnium ratio pulchro carmine à Solone descripta	21	Agricola artifex est	155
Aethiopia	46	Agricola spiritualis bonus & malus	ibi.
Affectio foemineus animæ fortis	131	Agricola non nisi peritus	166
Afflictionis utilitas	388.389	Agricola scrobem parās plantæ in thesaurum incidit	267
Affectiones ad virtutē tendentibus relinquendæ	142	Agricola boni officium	154.166
Affectiones naturaliter foeminae	ibid.	Agricolæ & operarij terræ differētia	154
Affectus in homine spinis similes	94	Agricultura ars	ibid.
Affectus quatuor molestissimi, timor, dolor, tremor & gemitus	156	Agricultura & facultas operaria differunt	166
Affectus quibus artibus vincitur	167	Agricultura anima spiritualis	167

Agri

I N P H I L O N E M.

Agriculturæ studium à Deo hominibus commendatum	199.200	Amorrhæorum peccata	451
Agrippa ex animi dolore incidit in morbum grauissimum	859.860	Amram accipit uxorem de filiabus Leui	383
Agrippæ res gestæ contra Flaccum	819	Anaxagoras præ amore philosophiæ prædica sua reliquit	746
Agrippæ ad Caium profectio	859	Anaxagoræ de siderum influxu sententia	785
Alexandri magni dictum	105	Anaxarchi dictum de animæ immortalitate	738
Alexandrina ciuitas semper apud Augusti familiam in honore habita	809	Ancillæ quomodo tractandæ	671
Alexandrini seditione oppressi flagellantur	816	Andronis domus diripitur	815
Alexandrinorum contra Iudæos conspiratio	842	Angeli quid	116
Alexandrinis adulationis vitiū innatum	488	Angeli boni ac mali	249.250
Altaris typus	272	Angeli propter diuinum ministerium sancti appellati	ibi.
Amalech	373	Angelorum felicitas	251
Amalechi typus	84	Angelorum ministeria	190
Amaritudinis locus	387	Angelorum officia	250
Amator sui Cain, Abelem, id est, opinionem piam interfecit	150	Angelorum bonorum habitationes	300
Amatoris proprietates	236	Angelorum malorum munus atque officium	250
Amatoris concupiscentia qua lege puniēda	662	Angelorum in diuersa corpora emigrationes	ibid.
Ambitionis detestatio	457	Anima hominis tripartita	281
Amicitia fucata	201	Anima pura dei domus sacrosancta	501
Amicitia symbolum	476	Anima rationalis Dei templū	510
Amicorum omnia sunt communia	533	Anima tabernaculum dicitur, in qua Sarra, id est, virtus habitat	146
Amicus non temerè offendendus	259	Anima cohabitans cū prudentia diuinis alimentis nutritur	77
Amonarum typus	66	Anima quomodo assuefaciēdane malis imaginationibus	
Amorrhæi	451		
Amorrhæi populi	91		

Aa 3

deci

I N D E X

- decipitur 128
Anima masculo prægnaans, id est, iusto proposito, latissima redditur 156
Anima quibus rebus illustretur 256
Anima suam ipsius migrationem ignorat 116
Anima vidua, & adultera 161
Anima irrationalis in septem partes diuiditur 164
Anima mali & boni circa quæ occupentur 168
Anima repurgata à virijs Dei domus est 247
Anima sapiētis cælū habet patriā, in terra peregrinat 173
Anima equo, equiti & infessori similis est ibidem
Anima à Deo passa, eoq; contenta, nullius præterea indiget 172
Anima tanquam nauis ab affectibus in profundū Aegypti, id est, corporis mergitur 176
Anima victrix hymnum canit Deo 175
Anima verus virtutū omnium paradisus 193
Anima honestè versata sapiētiā quidem, sed non illius autorem cognoscit 142
Anima quæ virtutis amicum dogma tollit, virtuti est mortua 145
Anima athletæ à philosophi anima quantum differat 64
Anima ex coniunctis rebus agendo patitur 145
in Anima omnes rerum formæ continentur potentia 52
Anima essentia 150
Anima species duæ 286
Anima partes atq; potētiae 72
Anima basis 501
Anima officium 237
Anima festa 386
Anima motus 489
Anima alimentum 51. 81. 155. 406
Anima potentia 123. 125
Anima vires ibidem
Anima oculi 384
Anima deliciae 193
Anima equitatus 176
Anima satellites 281
Anima luxurientis familiares 236
Anima sanitas & egritudo 623
Anima quatuor affectus 770
Anima instrumenta familiaritatem cum virtute & Deo ferre nō possunt 119
Anima bonæ acm̃e 249
Anima partes brutæ pecoribus assimilantur 168
Anima lac sunt Musices rudimenta: cibus solidior, virtutes 166
Anima partus & locus parienti 131
Anima motus diuersi in diuersis corporibus 233
Anima respub. quomodo optime regatur & contra 171
Anima maximum bonum de potētia Dei nō dubitare 199
Anima rationalis cum irrationali pugna 137
Anima ps muta et vocalis 152
Anima x

I N P H I L O N E M.

- Anima agricultura quid proficitur 166
Anima bonæ modi 177
Anima potentia extinguitur destituta oportunitatibus 244
Anima morbi perniciosissimi 276
Anima mors 52. 403
Anima mors, à virtute excludi 149
Anima immortalitas 506
Animalium differentia 64
Animalium incorporearum in aere sacer chorus 300
Animalium figuræ cur visu nō assequantur 249
Animalium corpore carētium domicilium 500. 501
Animal nostrum cur & quomodo rationis excutiat frēnos 169
Animalia irrationabilia 120
Animalia nobis à natura data 169
Animalia pura & impura 183
Animalia reptilia quatenus à Deo ad esum interdicta 344
Animalia ruminantia cur lege prohibita 183
Animalia sacrificijs idonea 700. 701
Animalia omnia hominē tanquam serui dominū reuerentur & imperata faciūt 17
Animalia munda de quouis genere septena cur in arcam ducantur 164
Animalium omnium conceptio & generatio 13
Animaliū diuersorū creatio 12
Animalium diuisio 308
Animaliū diuersæ species 431
Animalium diuersorum proprietates 497
Animalium differentia 189. 190. 501
Animalium diuersa nutrimenta 501
Animaliū omniū eadē vox 29
Animalium dira pestis 669
Animalium capita cur Deus à terra paululum retraxerit 190. 191
Animalium brutorū duplex genus 120
Animalium diuisa vngula in scripturis quid designet 182
Animalium loca naturalia viuendi 161
Animalium omnium species cur in arcam Noë introductæ, in paradysum autem nequaquam 193
Animi dolores grauissimi 447
Anna prophetissa 514
Annæ sterilitatis causæ & rationes 257
Annæ sanctissimæ scēminæ typus 256
Anni secundum Moysen doctrinam initium 434
Annulorū mysterium 470
Antigenidē tibicinis dictū 742
Antisthenis philosophi de bono viro dictum 728
Appelles tragædus 852
Apollo medicinæ inuentor primus 840
Aa 4 Apol

I N D E X

Apollinis oracula omnium cer- tissima	841	Arca vas legibus destinatum ibid.	
Apollinis statua	839	Argonautæ libertatis aman- tissimi	742
Aqua quale elementum	26	Arietis pro remissione peccato- rum oblatio	572
Aqua innocentiæ symbolū	661	Arietum in sacrificijs vsus	707
Aquæ vsus in sacrificijs veteris testamenti	494.710	Ariolorum poena	666
Aquæ incorporea in prima crea- tione essentia	5	Aristotelis de mudo opinio	767
Aquæ lustralis in sacrificijs v- sus	510	Armentorum in sacrificijs v- sus	701
Aquarum amaritudo	536	Aromatum cōpositiones	438
Arietum in sacrificijs vsus	700	Aaron Mosem osculatur	420
Ascalonitarū cum finitimis Iu- dæis similitates	853	Aaronis etymon	227
Aser	348	Aaroni atq; filijs cur vini vsus prohibitus	ibidem
Asinus laborem significat	132	Arrogantia quid	604
Assyriorum literæ	517	Arrogantiæ natura	ibidem
Astrologia	312	Arrogantiæ detestatio	122
Astrologiæ scientia	546	Arrogantiæ remedia	509.510
Astrologiæ initia & vsus	19.11	Artis & scientiæ differentia	384
Astronomia omnium scientia- rum regina	373	Artes contemplatiuæ & acti- uæ	44
Astronomia à Chaldeis inuen- ta	359	Artes suapte natura in profun- do posite	485
Asylii quatenus nefarijs com- municandum	664.670	Artes non inuita Minerva tra- ctande & discende	140
Asylorum instituto	400	Artes liberales viam ad virtutis arcem solæ demōstrant	360
Arabes pastores optimi	520	Artium inuentiones	509
Arabum in Hebræos odiū	624	Artium diuisiones	182
Arbor scientiæ boni ac mali num- fuerit in paradiso	51	Artium delitiæ	376
Arbor vitæ quid	51.44	Artium omnium fœtus	384
Arbor vitæ in medio paradisi		Artium liberaliū studia quā- necessaria	216
cur locata	44	Artium fines dissimiles	221
Arbores steriles & excindendæ, cui similes	166	Artiū fines inuestigabiles	198
Arborum prima creatio	44	Artium ideæ non pereunt, quā- uis indiuiduorum artes inte- reant	149
Arborū purgandarū ratio	202	Atheniensium excellentia in genia	
Arca fœderis	565.566		

I N P H I L O N E M.

genia	741	Balaam	100.298
Atheniensium leges	557	Balaam sophista, vulgi incon- stantis typus	148
Athletarum cibus proprius	51	Balaam terræ progenies	377
Atlantis insula intra vnus diei & noctis spatium ingenti ter- ramotu & maris inundatio- ne submersa	805	Balaam cur resistentem sibi an- gelum non viderit	ibidem
Atrium tabernaculi	665.566	Balaam licet egregios hymnos fecerit, execratus tamen à ser- ptura dicitur	350
Auaritiæ pestis	457	Balam Rachelis ancillam cur ante heram suā parere Deus voluerit	77
Auaritiæ detestatio	595	Balaces	547.548
Auditus ratio	720	Balacis regis res gestæ	546.547
Auditus officium	380.416	Bala	370
Audita pro testimonio non di- cenda	295	Balæ filij	270
Aues ad hominis victum quæ prohibet	443	Barad	415
Auium prima creatio	13	Bellum gerere quatenus liceat	551
Auium differentia	442	Belli instruendi via ac ratio	623
Augusti Cæsaris res gestæ	845		624
Augusti Cæsaris pro Iudæis de- creta	864	Beneficentia homines in deos mutantur	606
Aulæa tabernaculi vela	565	Beneficentiæ diuinæ leges & li- mites	4
Aunan	357	Beneficia in alium collata, au- thori maximè prolunt	145
Aures minus fidei habet quā- oculi	607	Beneficium ab iniusto non ac- cipiendum	158
Austri venti natura	529	Benignitas res est cōtemptibi- lis	171
Azyimi subcineritij	123	Beseleel	509
Azymorum festum cur cum a- maris lactucis agrestibus ce- lebrandum	386	Beseleel architectus eorum o- mnium quæ erant in taberna- culo	69
Babyloniæ regnum à Ne- brode administratū	255	Beseleel cur sursum à Deo vo- catus	191
Babyloniæ turris ædifica- tio	289.290.291.292	à Beseleel cur tabernaculi va- sa post Mosem sint delineata	60
Babyloniæ turris interpreta- tio mystica	292.293		
Bathuel	395		
Bathuel Rebecca pater	ibidem		
Balā nasino infidēs ab agelo re- pellitur	547		

I N D E X

- Biantis philosophi in rebus ad-
uersis animus infractus 743
Bibendi certamina 208
Binarij numeri vsus 266
Bitumen in babylonice turris
ædificatione quomodo in lu-
tum mutatum 291
Bitumen, ad Babyl. turris ædifi-
cationem, cur sumptum ibide
Blasphemix poenæ 399
Boethij de mundo opinio 792
796
Bona vera & perfecta 138
Bona voluptatiorum 162
Bonum quid reuera appellan-
dum 245
Bonus vir impudica & turpia
non profert 158
Bono viro nihil omnino deest
622
Bonî viri omnia possident 197
Bonorum felicitas 144
Bonorum omnium tria tatum
genera 246
Bonorum omniû possessio so-
lo labore comparatur 119
Bom in sacrificijs vsus 700
Brutorum genus duplex 120
Byssi prouentus 381. 511. 565
Bura ciuitas mari submersa 805
Addes 413. 415
Caddes puteus ibidem
Caduceatorum officium
840
Cain, possessio significat 142
Cain terræ operarius 168
Cain sterilem terram colit, timi-
dus & morens 156
Cain terram operabitur, non e-
rit agricola 154
Cain Deum quasi non omnia
cognoscentem fallere studet
147
Cain & abelis pugna in quibus
consistat 142
Cain Abelis non est custos 148
Cain sophismatibus Abelem
fratrem expugnare conatur
137
Cain cur de fructibus & non de
primicijs Deo obtulerit sacri-
ficium 125
Cain coram Deo se absconde-
re conatur 165
Cain maledicatur 152. 153
Cain quomodo posurus in si-
gnum, ne à quouis interficeretur
165
Cain post natum sibi filium ci-
uitatem condit 293
Cain idololatriæ speculum 125
Cain à seipso occisus 144
Cain superstes animæ morte in-
terijt 148
Caini natiuitas 117
Caini etymon 115
Caini crimina 128
Caini & Abelis sacrificia 115
Caini sacrificium non ritè obla-
tum 181
Caini sacrificium cur deo displi-
cuerit 121
Caini in fratrem crudelitas
770
Caini fratricidæ mors nusquam
in lege inuenitur 396. 397
Caini occisor, septem multatus
quomodo luat 164
Caini typus 105
Cainum non quiuis interficiet,
sed

I N P H I L O N E M.

- sed solus virtutis amicus 164
Caius pestis ciuitatis, populi de-
uorator, lues, & perniciës de-
claratur 840
Caius sorores suas quo solus im-
peraret in exilium mittit 838
Caius honores & insignia vsur-
pat infans quorum virtutes
semper est aspernatus 839
Caius nō magis voce quàm ocu-
lis loquitur 859
Caius in diuersis locis sibijpli
statuas erigit 867
Caius non contentus se æquipa-
rari semideis, æmulationem
cum maioribus dijs petit 838.
839
Caius ab Alexandrinis pro deo
cultus 635
C. diuinos sibi honores mutato
habitu ascribit 837. 838
C. ambitio ibidem
C. contra Aegyptios & Iudæos
res gestæ 818
C. contra Flaccum res gestæ
819. 820
C. in Flaccum crudelitas 828
C. in Silanum socrum crude-
litas 836. 837
C. inconstantia & leuitas 838
C. in monitores suos seueritas
836
C. vafricices & in rebus geren-
dis inconstantia 835
Caij inexplibilis avaritia 239
Caij insana vxcordia ibidem
Caij in fratrem impietas 838
Caij ambitio, leuitas & infania
837. 838
Caij erga Iudæos innatum o-
dium 841. 842
Caij ad Petronium Syriæ præ-
sidē pro Iudæis epistola 866
Caius sanctum templum cum
iure asyli in suum templum
demutare conatur addico Caij
nouis Iouis titulo 867
Calani Indi patientia 736
Calliditas voluntarius animæ
morbus 121
Camelum cur scriptura inter
animalia enumeret impura
181
Campus certaminis signū 137
Candelabri sacri fabricatio 440
Candelabra ramis ornata quid
significent 567
Canices in sacris quid signifi-
cet 127
Capitonis insatiabilis avaritia
852
Caprarū in sacrificijs vsus 701
Caprorum in sacris vsus 707
Captiuæ ab hostibus quomodo
tractandæ 597
Castoris & pollucis amor 633
Castoris & Pollucis fabula 838
Castrati cur à rebus diuinis fe-
parati 345
Castrorum militarium mysti-
cus intellectus 222. 223
Carbunculi morbus vnde di-
catur 680
Carbunculi descriptio 49
Carbunculi significatio 48
Carbunculorum copia 45
Carcerū custodes homines cru-
delissimi 463
Charitatis officium 556
Carnis vocabulū quàm latè in
scriptu

INDEX

Scriptura accipiatur	251	Chereæ in loquendo libertas	740
Carrabas ab infana multitudine per lufum in regem coronatur	811	Cherubim	401.402.566
Carrensis ager	312	Cherubim duo	434
Cerebrũ & cor quare Deus ſibi offerri noluerit	136	per Cherubim & verſatilẽ gladiũ quid ſubindicetur	98.99
Ceremonijs nõ nimium inhærendum	140	Chriſtus prorex & paſtor dominici gregis	172
Certamina ſacra	179	Chryſippi de mundo opiniones	795
Certatores eximij & abſq; amulſ	141.142	Cibus immoderatẽ ſumptus multorum morborũ cauſa	32
Ceſſare à terra quid ſignificet	156	Ciconiarum in parentes pietas	641
Chaldæa regio fortunatiſſima	312	Cinerum in ſacrificij uſus	510.711
Chaldæi aſtrogia peritiſſimi	312.490	Circumciſio quanto in honore apud gentes habita	680
Chaldæorum aſtrogia	517	Circumciſio ſecunditatis gratia inſtituta	ibidem
Chaldum	426	Circumciſio cordis Deo gratiſſima	715
Cham idem quod color	244	Circumciſionis mos cur inuoluerit	680
Cham quieſcentis initij habet nomen	ibidem	Ciſternæ	264
Cham morus ad peccatum, ſit Chanaan	ibidem	Ciuilis vitæ inſtitutio	460.461
Cham cur fratrum ſuorum ſeruus factus	244.245	Ciuilis hominis officia	453
in Cham Noë filium cur alieni peccati culpa trãſferatur	245	Ciuitas Dei ſancta	292
Chamos	91	Ciuitates refugij	399.401
Chanaan idem quod cõmotio	244	Ciuitatum condendarum ratio	3
Chananea	534	Clamor in caſtris pugnantium cuius rei typus	222.223
Chananis regis reſgeſta	544	Coci & medici differẽtia	406.461
Charitas pietatis ſoror	590	Cœleſyria	534
Charra ciuitas	489.490	Cœlum vnde dictum	188
Charran	261	Cœlum cur quarto die à Deo creatum	8.9
Charran plena pecudibus	364	Cœlum ex qua materia à Deo creatum	
Chebrõ vallis, corpus noſtrum ſignificat	139		

IN PHILO N E M.

creatum	5	cerdotibus conſeſſum	693.
Cœlum totum volucre	467		694
Cœli forma	6	Coniugium cum ſterilibus mulieribus non eſt contrahendum	658
Cœli motus	248.290.291	Coniugium lege diuina quibus denegarum	656
Cœli motus contrarius	98	Coniugij ſanctitas	654
Cœli natura incompreheñſibilis	486	Coniugij leges	655.656
Cœli homines	254.255	Coniugia quæ illicita	658.659
Cœleſtium orbium motus	98	Coniugalis fidei violata pœna	661
Cogitationes, mētis partus	157	Connubia quomodo in dei populo contrahenda	584
Cognitio ſui verum ſapientia fundamentum	509	Connubij commendatio	656
Columbæ ſacrificium	430	Conſcientiæ malæ elegans deſcriptio	826
Columnæ lapideæ vnctio	513	Conſcientiæ malæ ſtimulus	293
Columnæ lapideæ ſignificatio ibidem		Conſecrationis victima	572
Concupiſcentia omnium affectionum moleſtiſſima	211	Conſuetudo altera natura	463
Concupiſcentia cū tigride comparatur	46	Conſuetudines mulieribus magis quàm viris curæ ſunt	217
Concupiſcentia ex voluptatis amore qua ratione naſcatur ibidem		Contemplatio virtutis ſemita	142
Concupiſcentia peccatum horrendum	644	Contẽplatio ſine actione ſcientibus eſt inutilis	372
Concupiſcentiæ vis	447	Contemplatiuæ vitæ amœnitates	745
Concupiſcentiæ peſtis	223.281	Continentia laſciuiæ tormentum grauifſimum	316
Concupiſcentiæ hoſtis temperantia	46	Contumacia peſtis	212
Concupiſcentiæ pœnæ	644	Conuerſatio malorum ſtrenuè fugienda	190.191
Confelſio	48	Conuiſtus malorum nihil boni parit	463
Confelſorij viri deſcriptio	49	Conuiuij ſobrij deſcriptio	393
Confuſio linguarum quomodo facta	301	Conuiuij infani deſcriptio	749
Confuſio à ſeparatione quid differat	302		750
Confuſionis vocabulum in ſcripturis quàm latè accipitur	302.303	Conuiuii philoſophorũ diuerſi generis	751
Coniugium Pontificibus & ſacerdotibus conſeſſum			in

I N D E X

- in Cōiuijs quid & quomodo
agendum ibidem
Coquorū princeps apud regē Ae
gypti veniā cur non meruerit
461
Cor & cerebrum nusquam in
sacrificijs Deo offeruntur 136
Corpus nostrum valli accom
paratur 139
Corporis definitio 384
Corporis actiui dimēssiones 20
Corporis incommoda à terre
stribus causis proueniētia 153
Correptionis diuinæ utilitas
388
Corruptio quid 785.786
Coturnicum miraculum 539
Creaturæ principium Dei boni
tas 66
Creaturarum à rebus diuinis
seperatio 408
Creditorum leges 594
Crotolai de sempiternitate mū
di opinio 789.791
Crocodili 773
Croci Lydorum regis aduersa
fortuna 468
Croci regis de Biantē dictū 773
Crucis utilitas 388.389
Cultus diuini saluberrima præ
cepta 765
Cupediatorum artes 238
Cynædi 658
Cynomyiæ animalis descriptio
430
DAmascus 421
Dan, interpretatur iudiciū
& vim animæ singula iudicā
tem significat 177
Danis serpens equini nō huma
ni cur ad morsor calcanei 178
Danis serpens fortitudinis ina
go ibidem
Dardanicarum mulierum viri
le facinus 739
Debon 91
Decalogi expositio 635.634.
635.636.637
Decimarum institutio 378
Decimarum leges 595
Decimarū vsus 698.699.700
Decem præceptorum Dei bre
uis explicatio 434.435
Defuncti quomodo lugeant 581
Delectationis & tristitiæ idem
subiectum 86
Delus insula olim sub vndis ma
rinis latuit 802
Democriti de mūdo opinio 786
Democratia 620
Democritus propter philoso
phiæ studium prædia sua reli
quit 746
Denarius numerus Deo fami
liarissimus 378
Denarius numerus totius sapiē
tiæ compages 381
Denarij numeri apud Mosē
dignitas 378
Denarij numeri perfectio 383.
629
Desperatio rationis expertium
est 159
qui Desperat, non est homo
ibidem
Deucalionis diluuium 764
Deus quid 296.684
Deus cum nomen non habeat,
cur humano generi suum no
men sit largitus 310
Deus

I N P H I L O N E M.

- Deus benefica potētia nomen
503
Deus bonitatis nomen 65
Deus ob imēsum diuinitatis
atq; maiestatis spendorē, ocu
lis humanis cerni non potest
509
Deus solus ens incomprehen
sibile 441
Deus vniuersitatis anima 50
Deus archetypus rationalis na
turæ 150
Deus est, qui est, quia solus stat
in essentia 162
Deus vir & pater vniuersorum
160.161
Deus pastor 161
Deus immutabilis 256.257.
Deus omnis qualitatis expers 41
Deus ingēitus, nō opus habet
creaturarum accēdētib; quib;
bus tamē interdū ob hominū
stupiditatē describitur 263
Deus pro cuiusq; portione mo
deratur suam gratiam 4
Deus satis à nemine colitur 54
Deus omnia continens in nul
lo omnino cōtinetur loco 61
Deus omnium creaturum figu
lus omnia nouit 68
Deus naturas bonas nulla certa
de causa extollit 65
Deus solus idoneus est qui pri
mum de seipso certo pronun
ciat 87
Deus quibusnam gaudeat sacris
140
Deus vnus, sempiternus atque
omnipotens 35
Deus cur hominum more irasci
& castigare suos filios dica
tur 162
Deus benignus cū sit, etiam im
perfectis sua dona largitur 40
Deus quomodo omnium rerum
author dicatur 181
Deus suo nos exēplo ad virtutis
emulationem prouocat 40
Deus purissimas tantum mētes
insensibiliter visitat 502
Deus cur se dicat Abr. dominū
esse, Isaac verò deum 503
Deus quibus oculis desuper om
nia videat 295
Deus risus & boni gaudij au
thor 157
Deus in omnibus operibus sem
per sui similis 199
Deus cur supra omnes creatu
ras solus adorandus & inuo
candus 634.635
Deus in rubo flammeo Mosē
alloquitur 632
Deus pura mente imprimis co
dus 494
Deus omnia videns non potest
falli 495
Deus vnus tantum, abusiue au
tem dii plures 511
Deus nulla alia requām per sei
psū illustratur 685
Deus bonorum tantummodo
causa est, mali non 301
Deus qua ratione rerū omniū
author à Mosē dicatur 266
Deus verbo qua ratione omni
nia condiderit 124
Deus vnicus est rex, dux & prin
ceps à quo solo fas est admini
strari & dispēdari vniuersa 300
Deus

I N D E X

Deus nequaquam iniustus	399	Deus est ubiq; & omnia in omnibus	54
Deus non est causa peccati. ibidem		Deus omnia videt	146. 147
Deus non iussu tantum sed nutu etiam operatur	2	Deus laudauit à se creata, cum vidisset omnia bona esse	433
Deus quibus rebus verè colendus	254	Deus quatenus imperat tum bene tum malè facere potest, quatenus autè beneficis, alterum solum	199
Deus creator mundi, pater: sapientia, per quam vniuersa condita, mater	146	Dei spiritus quid	250
Deus per seipsum illustrat suam notitiam	768	Dei varia nomina	42. 418
Deus omnia cognoscens cur aliquando interroget	146	Dei nomen æternum	309
Deus sibi ipse locus, & ipse seipso plenus, sibi que sufficiens est	42	Dei nomen non proferendum	579
Deus semper est sibi par & sui similis, nec in melius nec deterius mutatur	795	Dei imago quid	5
Deus rebus mortalibus libero homini apparet	162	Dei epitheta	388
Deus verus actius est, alij passiuus	163	Dei essentia	263
Deus non vëditor sed donator rerum suarum	113	Dei vestitus	402
Deus solus ubique & nusquam est	295	Dei domus	337
Deus ociosus à gentilibus quibusdam fingitur	1.2	Dei opera quam perfecta	189
Deus misericordiam suam indignis etiam interdum largitur	265	Dei bonitas bonorum omnium mensura	123
Deus qua ratione iracundus interdum dicatur	264	Dei bona semper sunt absolutissima	ibidem
Deus omnibus potentijs excelsior	295	Dei prouidentia rectorem animarum præficit	170. 171
Deus quomodo ea quæ creauit viderit, bona que cuncta iudicauerit	340	Dei nominis profanatio in quibus consistat	637
		Dei verbo mundus quomodo creatus	4
		Dei exercitus virtutes	175
		Dei potentia in rebus creatis potissimum metienda	1.2
		Dei misericordiæ testimonia	265
		Deus nullo nunquam affectu corrumpetur	262
		Dei potentia & bonitas	99
		Dei nomen non prophandum	648
		Dei nomen quomodo prophanetur	

I N P H I L O N E M.

netur	589	mus, instrumentis quoque sensus & intellectus	175
Dei faciem nemo effugere potest	16	Deum quomodo pœnituerit, quòd hominem fecisset	258
Dei sermones ab operibus non differunt	506	Deum colentes sibi ipsi profunt maximè	146
Dei opera non sunt serotina, sed omnium perfectissima	762	Dei filij quæ reuera dicantur	269
Dei opera sunt inscrutabilia	28	de Dei potentia non dubitare maximè est animæ bonum	199
Dei opera adeo sunt perfecta, ut eorum fines semper sint aliorum principia	36	Dei misericordiæ argumenta	495
Dei dona quibus hominem ornatur quæ innumerabilia	225	Dei immensa potestas ex creaturis eius metienda	686
Dei cognitio nihil non illustrat	216	Dei essentia humana voce non potest exprimi	684
Dei proprium officium est operari	36	Dei verbum vim habet iusiurandi	335
Dei sola prouidentia mundus gubernatur	35	De hereticis in scripturis quid	195. 196
Dei cultor libertate sempiterna fruatur	134	Deo nihil magis proprium quam bene facere	204
Dei potentia ad legumlationem spectans duplex est	134	Deo cur Moses pedes, manus, introitus & exitus fingat	263
Dei cognitio, felicitatis finis	151	Dei migratorij motus nomina reuera non cōueniunt	295
Dei bonitas creaturæ omnis fuit principium	66	Deo cur scripturæ diuersos affectus ascribat cum sit extra oēs affectus immutabilis	512
Dei essentia pulcherrimè à Philolao expressa	20	Deo humana non propriè attribuitur, sed per abusum nominum	130
Dei domus anima ab omnibus vitij purgata	247	Deo inuisibili atque immutabili, cur scriptura interdum affectus tribuat	129
Dei cognitio est finis & meta huius vitæ	272	Deo seruire gloriosum omni tempore	111
Dei vox mera vnitas	266	à Deo castigari potius quam deseri, optare debemus	160
Dei cultus cum pertinaci labore coniunctus	120	à Deo deseri malorum omnium horribilissimum	ibidem
Dei erga humanum genus liberalitas	40. 66. 257. 419		
Dei cultorem quid deceat	117		
Deum hymnis laudare debet			

I N D E X

Deuteronomium	611	Dualitas passibilis & diuissibilis	676
Dialectica soli cōtemplationi & ingenio acūdo dedita	167	Duodenarij numeri perfectio	412
Dialectices commoda	ibid.	Ebrietas num cadat in sapientem	205
Dierum separatio quanta industria in creatione omnium rerum à deo obseruata	67	Ebrietas insaniam generat	749-750
Dij fusiles à Mose interdicti	57	Ebrietas sobriorum	229
Diluuium	413-764	Ebrietas insaturabilis	238
Diluuium Noë	561-562	Ebrietatis nomen quàm late in scriptura sacra accipiat	236
Dina	366	Ebrietatis vitium à bono viro fugiendum	208-209
Diogenis de mūdo opinio	792	Ebrietatis pœna grauisimæ	23-239
Diogenis de vera libertate sententia	744	Ebrietatis detestatio	206-227
Diogenis Cynici præclara dicta	740	Edem	97
Dionysij Corinth. tyranni infelicitas	468	Edem paradisi locus	42
Discendi amor in vera curiositate consistit	365	Edom	355
Discentium virtutes & vitia	375-376	Edom terrenus	273-276
ad Disciplinam veram aditus	138-139	Educatio libera pro ingeniorū diuersitate moderanda	517
Discipulorum officia	374	Educationis malæ detestatio	212
Discipulorum virtutes	375-416	Elementa quatuor	486
Diuinæ beneficentiæ leges & limites	4	Elementa à quibusdam pro numine culta	633
Diuinarum adminitionū contemptores gladio furoris dei puniuntur	277	Elementorum creatio	431
Diuortij lex	657	Eliezer	422
Domus lepra infecta quomodo purganda	272	Eliphas	373
Domus cauitates luridæ vel rufæ, cur tollendæ	139	Eloquentia quàm sit necessaria philosophiæ	143
Dothaim	404	Emor	366
Dothaim quid	141	Enoch	294-305
Draconis natura	177	Enoch cur deo tantopere placuerit	305
		Enos	304
		Enos filius Seth, interpretatur spes	159
		Enos	

I N P H I L O N E M.

Enos homo cur à Chaldaeis dictus	304	Ethicæ species	ibidem
Ephraim	242-363	Eua	421
Ephraim bonæ memoriæ atque reminiscentiæ symbolum	242-371	Eua ex Adamo à deo cur formata	445
Ephraim mysticè quid significet	69	Eua qua ratione Adamo in paradiso copulata	31
Ephron idē quod puluis	288	Eua cur transgressionis culpā in serpentem reiecerit	63
Epicuri de mundo opinio	786	Eua post lapsum dominum fugiens, cur non vnā cum Adamo à deo vocata	61
Eques quid ab infessore differat	173	Eua quomodo & quibus argumentis à serpente seducta dicatur	31-32
Equitatus animæ qualis	176	Eua voluptas grauiter à deo punita	34
Equorum utilitas	ibidem	Eua conceptio	103
Equorū studiosus, viam Aegypti cur ingredi debeat	ibid.	Euliat	47
Equorum altor in principem ne eligatur iubet lex	175	Eunuchis interdictum nec ecclesiam ingrediantur	237
Eruditio mater virtutis	214	Euphrates fl.	45-49-452
Eruditio rationis germanū & domesticū ornamentum	497	Euripidis locus	742
Eruditionis proprietas	228	Execrationis via ac ratio	71
Esau	374	Exercitatio medium est, non perfectio	147
Esau ab imprudentia nomen habet	117	Exilij diuersaratio	725
Esau venator	445	Exilij pœna grauisima	311
Esau venator fortissimus cur hirsutus fuisse dicatur	53	Exodum cur Moses librum secundum inscripserit	237
Esau cur fratri cesserit iure primogenitorum	242	Expositores infantum quā pœna plectendi	667
Esau malitiæ sodalis	144	Extendere manum quid	60
Esau cōtumax atq; inscius	384	Abula de vna eademque omnium animalium voce	279
Esau iacob fratri minatur	144	Fama bona in omni vita utilis summa	347
Esau fratrem infectatur	392	Fames dira	155-471-315
Esau cur quercū significet	374	Fames morborum omnium grauisimus	466
Eschol	357		
Esse & haberi differūt	162-163		
Essæi	734-136		
Essæorum hæresis	744		
Ethica	221		

INDEX

Famuli à seruis quomodo dif- ferant	744	Filios suos qui immolandos tradiderint	325
Febricitantes calorib. cur di- uexentur	244	Filijs illegitimè natis cur sa- cra interdicta	296
Felicitas in cõgerie bonorum consistit	138	Finis optimi tres species	453
Felicitas, id est virtutis perfe- ctæ in vita perfecta vsus	147	Firmamenti creatio	6
Felicitas est id, quod ex virtu- te percipimus	ibidem	Flaccus Auillius summus Ti- berij amicus	807
Felicitas vera quibus absolu- tur rebus	605	Flaccus fortune inconstantiã in suis rebus deplorat	825.8:6
Felicitatis causa, animæ par- tium murna conciliatio	154	Flaccus ab Isidoro in gymna- sio accusatur	823
Felicitatis finis est iuxta natu- ram vivere	187.194	Flaccus in sua prouincia ca- ptus suæ crudelitatis morte poenas luit	820
Felicitatis finis, creatoris co- gnitio	151	Flacci Auillij Aegypti præsi- dis laus	807
Felicitatẽ inuidia sequitur	453	Flacci Auillij contra Iudæos res gestæ	ibidem
Fermentum domino offeren- dum quid significet	131	Flacci in Iudæos crudelitas	815
<i>S. lum.</i> Fides solum certum atque fir- mum bonum	335	Flacci ad Caium epistolæ adu- lationis plenæ	819
Fidei officium	765	Flacci ad deum confessio	826
Fidei virtus & efficacia ibide- cum Filio cõtumace quõ secũ dum legẽ procedendum	212	Flacci exilium	825
Filij dei q̃ proprie dicantur	296	Flacci in exilium navigatio quàm dura	ibidem
Filij exoli in scriptura qui di- cantur	118	Flacci iam exulantis pro Iu- dæis ad deum oratio	826
Filij hominũ in scripturis qui dicantur	296	Flacci crudelitas grauissimè punita	825
Filij Israel	ibidem	Flacci mors crudelissima	828
Filij terræ	195	Flatus et spiritus quomodo dif- ferant	40
Filiorum libera educatio	212	Flumina sunt mamme matris terra, ad rerum conseruatio- nem data	27
Filiorũ erga parẽtes pierasquã studiose à deo præcepta	640	Fluuius in sanguinem à Mose versus	526
Filiorum erga parentes ho- nor in quibus potissimum constat	51.52	Fluuiorum terram omnem ir- rigantium necessitas	7

Fœcia

IN PHILONE M.

Fœcialium officium	840	Gaudium internum & verum, quibusue de rebus	159
Fœneratores in dei populo nõ sunt ferendi	496	Gaudium verum, sapientiæ proles	157
Fœnº populo dei prohibiti	593	Galaad	372
Fons iudicij	413	Galaad mons	55
Fons sanctus	ibidem	Gallorum Gallinaceorum pro libertate pugna	741
Fons vitæ	ibidem	Gedeon	294
Fontium prima creatio	411	Gedeon Phanneus iurat con- tra turrim edificatã ibidem	88
Fortitudo quid	46	Gemitus quid	88
Fortitudo est murus ac vallũ contra alia vitia	49	Gemitus duplex	ibidem
Fortitudo immortalitatẽ con- fert	178	Generationis atque corruptio- nis necessitas	2
Fortitudinis perpetuus cum voluptate conflictus	179	Genesis cur primus Moïsis li- ber intuletur	304.305
Fortitudinis veræ descriptio	499	Genethliacã à Chaldeis inuen- ta	359
Fortitudinis officium	45.46	Genij	248.501
Fortitudinis laus	622	Genij boni ac mali	248
Fortune in rebus humanis in- constantia	226.227.468	Geometria	111.167
Fratris homine in sacris quid intelligendum	593	Geon fl.	45.46
Frugalitas infatiabilis cupidi- tatis tormentum grauissi- mum	316	Gigantum fabula	254.278
Frugalitas virtutis amica	252	Gladius vibratilis	96.98
Frugalitas omnibus homini- bus quatenº à deo pcepta	51	Gladius versatilis curigneº	99
Frugalitatis leges	698	Gloriæ vanitas	395
Frugum inopia pœna est pec- cati	16	Gloriæ vanæ detestatio	457
Furor masculino similis	174	Comor mensura	379
Furtum grauiter à deo prohi- bitum	643	Gorgonei capitis vis	856
Furti pœna grauissima	478	Græcorum conuiuia	751
G audium, præsentis boni vsus	157	Græcorum leges	557
Gaudium perfectum expers morborum	132	Græcorum potentia à Mace- donibus diminuta	276
		Gratiæ deæ	340
		Gratiæ deæ nunquam separan- tur coniunctæ lege naturæ immobile	556
		Gratiæ diuinæ non sunt omnes homines participes	343

Bb 3 Gra

I N D E X

Gratiarum actio sacrificiū deo
gratissimum 712
Gratitudinis cōmendatio 122
Grauidam mulierem ladens
quomodo puniendus 667
Gyarum insula omnium ste-
rilissima 824
Gymnosophistarum rirus &
mores 325
Hæreditas Dei quid 195
Hæreditatis mons 195
Hæreditariæ successione le-
ges 583, 584
Hebraei per solum legum con-
temptum expugnabiles 549
Hebr. inuicta potentia 544
Hebræorum in honorandis
hospitib. mos 476
Helice ciuitas mari submersa
805
Helicon à Claudio Germani-
co interficitur 853
Heracliti de anima opinio 801
Heracliti de morte sentētia 53
Herbæ signifi. variae 94
Herculis labores 858
Heroopolis 482, 564
Hieroglyphicæ notæ 517
Hierosolyma non Iudææ sed
multarū aliarum etiam vr-
bium metropolis 860
Hierol. templum ante Caium
nunquam admisit effigiem
ac statuam manufactam 861
Hierosolymitani templi stru-
ctura 852
Hippoc. de geratib. hominis sen-
tentia 22
Hippopotami 773
Hircorum in sacris signifi-
catio 508
Holocaustorum leges 703
Holocaustoma. mysteriū 116
Homeri locus explicatus de gi-
gantibus 278, 179
Homo nomen excellentiæ 305
Homo cur definiatur animal
rationale 159
Homo animal terrenū est 161
Homo cœlestis planta in ter-
ris 151
Homo nobiliss. animal 488
Homo animal est reuera ac-
quaticum, aerium & cœleste
animal 30
Homo cur à deo potissimum
formatus 257
Homo minor mundus 191
Homo cur ex terra à Deo for-
matus 27
Homo imago dei seu effigies
150
Homo ad dei similitudinem
quomodo creatus 13, 397
Homo ad dei imaginem qua
ratione factus 441
Homo quibus medijs ad dei
imaginem factus 190, 191
Homo quo artificio à deo fa-
ctus, quibusque ornamentis
donatus 192
Homo in quem vsum à Deo
factus ibidem
Homo non ad creaturæ alicu-
ius, sed ad dei tantum imagi-
nem quare factus 190
Homo qui fictus est differt ab
eo quem fecit deus 49
Homo cur postremo loco crea-
tus 13, 15, 17
Homo

I N P H I L O N E M.

Homo princeps omnium 166
Homo omnium rerum in hoc
mundo rex à deo ordinatus 17
Homo cur rebus omnib. in
hac vita præpositus 15, 17
Homo liberam facultatem &
sui iuris sentētiā à deo for-
titus est 161
Homo ad rerum diuinarum
contemplationem potissi-
mum à deo formatus 15
Homo non minus quàm ser-
pens in suis dentibus vene-
num circumfert 32
Homo solus inter cætera ani-
malia peccati sponte admis-
sis reus est 300
Homo bene sperans solus est
homo 159
Homo intellectus est 166
Homo cū area confertur 131
Homo iuxta mentem dei ver-
bo cognatus est diuinitatis
quædam particula 29
Homo errantib. viam mon-
strās, quis, & cui cōueniat 140
Homo, hominis anima 150
Homo nil aliud quàm terra &
cinis 510
Hominis partus 37
Hominis fabrica constat ex
numero septenario 24
Hominis compositio ex spiri-
tu & sanguine 150
Hominis constitutio & com-
positio 150, 151
Hominis constitutio semen-
to similis 131
Hominis imago duplex 27
Hominis vera structura 251
Hominis terreni natura & in-
genium 40
Hominis proprium quid 169
Hominis educatio atque insti-
tutio 448
Hominis nobilitas 190, 261
Hominis perfectio 50, 307
Hominis radices in celo 150
Hominis primi excellentia at-
que potestas 30
Hominis ante lapsum Adæ
conditio 40
Hominis pars fœminina &
masculina quæ 141, 145
Hominis pars mascula & fœ-
minina, Moyses & Maria, deo
hymnum canunt 175
Hominis vera laus 429
Hominis ciuilib. officia 453
Hominis arates 449
Hominis fragilitas 510
Hominis vita plena cruciati-
bus 511
Homini soli caput cur deus ad
cælum erexit 151, 190
Homines qui reuera nomi-
nandi 307
Homines cæli 254, 255
Homines terreni ibidem
Hominum duplex genus 40
Hominum in voluptatum in-
quisitione diligentia 168
Hominū genus cur post Noë
filios adeo multiplicatū 248
Hominibus boni ac mali sciē-
tia à deo infusa 262
Honor parētib. exhibitus libe-
ris potissimū pdest 145, 146
Honor filiorū erga parētes in
qbus potissimū cōsistat 51, 52
Bb 4 Honor

I N D E X

Honorare parentes quomodo debeamus	145	Iacob à parentibus ablegatur	395
Hospitalitatis lex	518	Iacob laborem & profectum significans, pater est Ruben i. bonæ indolis	133
Homicidium quid	664	Iacob cur in quillinum se in corpore esse conqueratur	288
Homicidium nō semper morte puniendum	670	Iacob cur minori filio dextrā, sinistrā verò maiori filio imposuerit	68
Homicidiū fortuitū & destinato cōsilio non cōmissum quatione puniendū	667.670	Iacob cur Labanis pecora pastat	170
Homicidij pœna	396.664.665	Iacobi sanctitas	53
Homicidij lex quā latē sese extendat	672	Iacob simplicitas	374
Homicidæ non vna morte puniendi	664.665	Iacob cum angelo colloquū	426
Homicidæ non volūtarij ad folas adituorum ciuitates cur confugerint	398	Iacobi obedientia erga parentes	220
Homicidam voluntarium cur lex non mori modo pronunciet, sed morte mori	396	Iacobi egressus	211
Homicidis Asylorum ius quatenus cōmunicandum	664	Iacobi in Charra pfectio	485
Hospitalitatis cōmendatio	317	Iacobi in Mesopotamiam profectio	375
Humida essentia terræ omnia parentis pars potissima	26	Iacobi de hircis arietibusq; somnium	484.507
Humilitas affectata	355	Iacobi patriarchæ opes & prosperitas	139
Hyacinthus	381	Iacobi cum Esau fratre de primogenitura contentio	84.85
Iacob discētis & proficientis nomen	220	Iacobi scala	500.501
Iacob	362	Iacobo Israelis nomen cur inditum	220
Iacob virtutis meditator	116	Iacobo innumerales à deo factæ promissiones	504.505
Iacob cur minor natu quàm Esau dicatur	242	Iactantia	554
Iacob à fratre Esau grauiter infestatur	392	Iaphet benedicitur	246
Iacob heres primogenituræ Esau quomodo dicatur	133	Iaphet cur in domibus Sem habitare dicatur	246.247
Iacob in sua prece, nō herilem à deo potestatem petijt, sed paternam	395	Iason argonautarum princeps	742
		Ideæ artium manent, semperq; manent	

I N P H I L O N E M.

manebunt	149	Impietas infinitū malum	396
Idolatriæ causæ & primordia	681.682	Impietatis assertorū pœnæ	298
Idolatriæ abominatio	345	Impij vel inuiti coguntur intelligere diuinam in rerum administratione potestatem	293
Idolatriæ pœna	59	Impij quibus rebus à deo excrescentur	778
Idolatriæ lege diuina cur toties prohibita	682.683	Impiorum pœna	ibidem
Idolatræ peccatores omnes impietate superant	633.634	Imprudentiæ vis	47
Idolatræ è Mosis republica eiekti	944	Incantatores cum Aarone miraculis contendunt	347
Idolorū vsus in populo dei nequaquam ferendus	672.682	Incantatores in piorum cœtu nequaquam ferendi	
Ieiunium verum	557	Incredulitatis malum	588
Ieiunij sanctissima observatio	556	Indigētia imbecilitatem adducit	155
Iesus cōmixtor cōtubernalis & successor Mosis	590.592	Infantes recenter nati cur prolaturum emittant	33
Ignis essentia purissima	573	Infantum ætates septem	21.22
Ignis & natura	632.805	Infantum expositores quomodo puniendi	667
Ignis verus vsus	573	Infantū interfectores quā pœna afficiendi	668
Ignis sacrificijs cur adhibitus	ibidem	Infelicitis vita, & affectus molesti	156
Ignorantia circa stuporis infidiatrix	211	Infelicitatis causa partium animæ dissolutio	154
Ignorantia cūctos corporis morbos superat	230	Infernus quid	374
Ignorantiæ remedia	120	Ingratitudo omnium vitiorum mater	604
Illegitimè natis cur dei interdita ecclesia	296	Ingratitudinis detestatio	121.
Imago dei quæ ad Imaginem dei creatum esse quid	150	Iniustitiæ damnatio	433
Imago	261	Iniustorum diuersa multitudo	248
Imperatoris Romani prerogatiua	832	Innocētia gratissimum deo sacrificium	652
Imperatorum officia	225	Inobedientia contentione perniciosior	212
Imperij administrandi præcepta	772	Inopia pœna peccati	16
Imperiorum mutationes	468		Bb 5 Inopia

I N D E X

Inopia poena domini grauissi-	tur	703
ma		
Insector ab equite differt	779	Inuidia felicitatis comes 453
Insuperbia immortalē malū	165	Inuidia sibijpsi non alijs parit
Insuperbia natura	288	interitum 297
Inspirationis nomine quid in-		Inuidia natura 554
telligendum	41	Iocineris natura 705
Intellectus terræ fons	39	Ioseph 456
Intellectus agricola est	166	Ioseph gregis pastor 270
Intellectus, patris similis in ho-		Ioseph vestibus versicoloribus
mine	145	ornatus à patre 456
Intellectus ferox, tyranno simi-		Ioseph à proprijs fratribus cru-
lis	171	deliter insectatur 454
Intellectus noster pastor esse de-		Ioseph cur mittatur ad fratres
bet	171	suos in Sichē 137 cur solus 138
Intellectus vniuersalis & parti-		Ioseph in via errat 141
cularis	58	Ioseph à fratribus in puteū pro-
Intellectus corporeæ regionis		ijcitur 455 diuēditur ibid.
rex	172	Ioseph à Pharaonis eunucho
Intellectus imperium	90	coemptus 236.456.460
Intellectus in ipsa ratione sedē		Ioseph diuēditur à patre deplo-
habet	336	ratur 456
Intellectū quomodo pascit &		Ioseph in Aegypto honoribus
regat inferiorē animam	173	magnis euehitur 458
Intellectus sensui tanquam vir		Ioseph reipubli. administrator
mulieri prastat	703	357
Intellectus auriga & insector su-		Ioseph in proregē eligitur 467
roris & concupiscentiæ	173.	Ioseph doctissimus somniorum
174		interpret 464
Intellectus virtutis osor, amāsq;		Ioseph regi somnium interpre-
affectū, insector dicitur	174	tatur 466
Intellectus perfectus deo hym-		Ioseph tēperantiæ & castitatis
num canit cum Mose	175	memorable exemplum 92
Intellectu dissoluto, etiam inte-		Ioseph falso accusatus incarce-
rior anima perit	164	ratur 462
Intellectui tota anima vitæ con-		Ioseph trigésimo ætatis anno
iunx & sociā	374	matrimonio copulatur 467
Interdictum à precepto & man-		Ioseph Aegypti prorex à fratri-
dato quomodo differat	50	bis agnoscitur 480
Intestina in sacrificijs cur ablūā		Ioseph varias fortunę suæ vicis-
		situdines fratrib. enarrat ibid.
		Ioseph

I N P H I L O N E M.

Ioseph contemnens vanas di-		Isaac virtutis meditator in Ae-
uitas paucis contentus vixit	782	gypt. nō descendit. i. in irratio-
Ioseph imperiti & iuuenis prin-		nalē affectū non incidit 144
cipis typum gerit	172	Isaac cur non plures vxores, sed
Ioseph libera educatio	453	vnīcam, eamq; virginem du-
Iosephi tunica variegata quid		xerit 371
significet	138	Isaac nullum in pugnādo armu-
Iosephi fratres pastores, nō pe-		lum habet 141
cuarij	163	Isaaci natiuitas 342
Ioseph somnium	453.454	Isaaci risus 48
Ioseph virtutes	483	Isaaci & Ismaelis collatio 240
Iosephi ad fratres suos frumen-		Isaaci cum deo colloquium 60
ta perentes oratio	472	Isidorus sycophanta 868
Iosephi in parentem & fratres		Isidor. symposiarchus & clinar
pietas	476.477	cha. 813
Iosephi castitas & in herū suum		Isidorus Flaccum in gymnasio
pietas	458	accusat ibid.
Iothor tumiditatis effigies	215	Isidori hominis turbulentissimi
Iothor, superfluous interpreta-		mi res gestæ 822
tur, socer Moysi, quidq; signi-		Ismael 414
ficer	170	Ismaelis conceptio 289
Irabsq; manifesta causa cur in-		Ismaelis natiuitas 414
terfectus	65	Ismaelis circumcisio 240
Ira passio hoīs est, ppria	265	Ismaelis mors 415
Ira fons peccati	ibidem	Israel 310.373.424.767
Iracundiæ affectus perniciosi-		Israelis etymon 220
simus	730	Israelis primogenita quādo san-
Iracundiæ mala	281	ctificata 133
Isaac	765	Israel contēplationem denotat,
Isaac nomen Chaldaicum	327	cuius filius Leui, id est, cultus
Isaac, risus interpretatur	157	verus & syncerus dei ibidē
Isaac antequā nascereetur à		Israelē mortalis alloqui non
deo cur laudatus	68.69	potest 142
Isaac à patre immolatur	401	Isaēlitæ inquilini in Aegypto,
Isaac quomodo à patre Abrahā		non habitatores perpetui 173
deo oblatus	256	Isaēlitæ grauitate operum cur
Isaac sapientiæ typus	141.142	ingemuerint 290
Isaac veri holocaustomatis ty-		Isaēlitæ mortuo rege Aegypti
pus	132	letantur 152
		Issachar 48.205
		Iudas

INDEX

Iudas cōfessionis figura	43	gibus adimitur	631
Iudas hœdum per pastore suum		Iurciuratio cur deus suas inter-	
Odolamitam mittit	407	dum promissiones firmaverit	
Iudæ natura & ingenium	48		87
Iudæ typus	204.205	Iuris diuini veneratio	556
Iudæi à Flacco miserè ac crude-		Iusiurandum num deo conue-	
liter tractantur	816	niat	87
Iudæorum festa	820	Iusiurandum à bono viro non	
Iudæorum scholæ	580	est detrectandum	486
Iudeorum erga leges diuinas		Iusiurandum quando rebus du-	
amor & studium	854	bis interponendum	645
Iudæorum in cōseruanda & de-		Iurisiurandi verus & legitimus	
fendenda sua religione con-		ulsus quis	486
stantia	855 856	Iurisiurandi sanctitas	637
Iudæorum ob captum Flaccū ad		Iurisiurandi non seruati pœna	
deum gratiarum actiones	821		650
Iudæorum apud Petronium &		Iustitiæ laus	47.306.433
Caium supplicatio, ne priuen-		Iustitiæ officium	49.156.244.
tur sua religione	855		556
Iudaicam gētem deus sepe eri-		Iustitiæ diuinæ commendatio	
puit exitio	851		41
Iudicis institutio	607	Iustitiæ leges à deo hominibus	
Iudicis boni officium	867.869	traditæ	29
Iulia Augusta templū Hieros.		Iuuentum studia	167
ornat	864	L Aban	394.395
Iulij Cæsaris mors	739	Laban qualitatatis nomen	
Iuramentum quid	86.87.198.		339
637.648		Laban Syrus	390
Iuramentum quomodo facien-		Laban quid significet	137.170
dum	637.638	Laban Rebecæ frater	294
Iuramentum à quibus efflagi-		Laban virtutis osor	410
tandum	651	Laban veras naturæ leges con-	
Iuramentum propter leues cau-		temnens, legibus se humanis	
sas ab hominibus nō est effla-		subscribit	216
gitandum	637	Labor à deo & natura homini-	
Iuramenti sancti formula	87	bus impositus	576
Iuramenti variæ formulæ	649	Labor diuinitus à deo homini-	
Iuramēti puteus	197.198.484.	bus cur impositus	119
485		Labor arti cōiunctus bonus est	
Iurandi potestas virginibus le-			140

Labor

IN PHILONEM.

Labor inter præcipua bona nu-		tores vnà cohabitare cur iu-	
merandus	119	beantur	135
Laboris perpetuum cum volu-		Leuita profugiant & cedē per-	
ptate bellum	119.120	petrant rerum opimarū amo-	
re		re	135
à Labore pēdet quicquid in re-		Leuitarum	147
bus bonum est	119	Leuitarum ciuitates quare pro-	
Labore solo bonorum omniū		fugis patebant	135
possessiones cōparantur ibid.		Leuitarum ciuitates immunes	
Lacedæmoniorum leges	615	semper erunt	135
Lamech Caini filius	145	Leuiticæ tribus pietas	575
Lamæ hortorū curatores	868	Lex quid	769
Lamponis hominis turbulētis-		Lex diuina quid	353
simi res gestæ	822	Lex tributum domini	ibid.
Lamponis contra Flaccum ac-		Lex antiquitus lingua Chalda-	
cusatio	821	ca scripta	558
Laceres Babylonicæ turris	290	Lex diuina absolutam scientiæ	
lectionis repetitio quàm necesse-		desiderat	688
saria	182	Lex diuina à Mose qua ratione	
Lepidi pro Flacco apud Caium		descripta	12
basium deprecatio	827	Lex cur in amaritudinis loco	
Lepra infecta domus quomodo		data	387
purganda	271.272	Lex iniustis est posita	401
Lepra duplex duobus coloribus		Legis proprietates	228
variata	271	Legis officium	555
Lepræ morbi natura	ibidē	Legis diuinæ diuisio	434
Lepræ morbus quomodo inue-		Legis diuinæ summa	262
stigandus	201	Legis diuinæ præcepta à natura	
Leprosi lege dei ab hominum		non discrepant	304
multitudine separati	271	Leges iustitiæ à deo hominib.	
Leui Israelis filius	133	traditæ	29
Leui primatum ætatis Ruben		Legis diuinæ tabulæ digito dei	
auferit	ibidem	conscriptæ	434
Leui filij ex mādato dei fratres		Leges Mosaicæ ex lingua Chal-	
& vicinos interfecerunt	218	daica in Græcam à Ptolomeo	
Leuita cultū dei significat	133	conuersæ	558
Leuitæ quare domino sancti	133	Leges Mosaicæ nullo tempore	
Leuitæ sanctorū custodes con-		abolitæ aut mutatæ	557
stituti	147	Leges Mosaicæ quàm latè sese	
Leuitæ officium	133.134	extendant	645
Leuitæ & cædis inuiti perpetra-		lent	

INDEX

Leges decem tabulis per Moſen propositæ, cur ſingulos appel- lent, non plures 631	nes virtutes 556
Leges figuræ intelligibilium 348	Legiſlatorum diuerſorū in le- gibus tradendis ſtudium 1
Leges omnes referuntur aut ad dilectionem, aut timorem 264	Legiſlatoris Græci ſuarum le- gum caput è ſacraſiſſimis Mo- ſis tabulis deſumpſerunt 607
Leges ſcriptæ nil aliud quàm vitarum patrum commenta- rij 304	Legitimum principē poſt mor- tem etiam victurū docer Mo- ſes 611
Leges in ciuitate medicis ſimi- les 461	Legiſlatoriæ facultati quatuor inſunt 556
Leges cur meritò venerabiles 304	Lia 355-370-421
Leges de ſeruis 671	Lia à deo filio donata 83
Leges de homicidio inuolun- tario ibidem	Lia ex re nomen habet 370
Leges diuerſarum gentium 557	Liam, id eſt motum pacatiſſi- mum Iacob expetit ibidem
Legum Moſaicarum diuiſio 633	quod Lia faſtiditur, eius vulnù aperuit dominus 421
Legum Moſaicarum differen- tia 762	Lia poſt editum quartū filium cur parere deſerit 488
Legum Moſaicarum perfectio 556	Lia rationalis animæ ſymbo- lum 370
Legum Moſaicarum ſcopus 80 597-598	Lia virtutes 348
Legum Moſaicarum epitome atq; breuiſ expoliſio 645	Labaniſ pecorū allegoria 120
Legū diuinarū explicatio 434 435	Liberalitatis ſpecies 392
Legū diuinarū veneratio 556	Liberalitatis cōmendatio 609
Legum diuinarū in mundo con- ſenſus 1	Libertas vera ſola virtute para- tur 725-726-727
Legum verus vſus 51	Libertas omnibus rebus meritò anteponenda 738-739
Legum commendatio atq; ne- ceſſitas 457	Libertas à brutis etiam anima- libus amatur 741
Legiſlatoris præcepta 244	Libertas omnium felicitatum fons 742
Legiſlatoris officium 555-577	Libertas vera in quibus potiſſi- mum conſiſtat 744
in Legiſlatore requiruntur om- nes virtutes 556	Libertas vera quibus tribuen- da ibidem
	Libertatis veræ indicia ibide
	Libertatis veræ deſcriptio 740
	Liberum

IN PHILONEM.

Libero arbitrium homini à	Luna materia atq; forma	501
deo concessum	Luna cursus	500.567
Libido crapulâ sequi solet	Luna officium	498
Libidinis pœna	Lux in creatione rerû qua ratio-	
Linea quid	ne à tenebris separata à deo	5
Lingua quomodo coercenda	Lycurgi leges	730
Lingua comunicatio quid pro-	M acedonum imperij in-	
fit & oblit	crementa & detrimen-	
Lingua libertas nimia in facris	ta	276
prohibita	Macedonum amplissimum im-	
Linguarum diversarû cognitio	perium	468
quàm necessaria hominibus	Macedonum in Græcia res ge-	
270.280	stia	276
ob Linguarum imperitiâ mul-	Macheis reminiscentiæ filius	
ti ab insidiatoribus occisi	372	
Linguarum confusio	Macro cur à Caio interfectus	
Linguarû confusio in peccato-	836	
rum remediû à deo facta	Macronis mors	835
Locus tripliciter consideratur	Macro vt Caius imperium adi-	
492	pisceretur operam dedit	832
de Loco in physiologia diffi-	Macro Caium Tiberio sauien-	
lis tractatio	ti & ad necem posceti ter eri-	
Locustarum miraculum	puit	835
Logoiatria	Macro equitum Romanorum	
Loquaces auersamur	primus & nobilissimus	837
Loquaces non eloquentes, sed	Macro in adipiscendo imperio	
impotentes iudicandi	Caio adiutorê si prebuit	834
Lor	Madiam, id est iudicium natu-	
Lot à filiabus inebriatur	ra operum	55
Loti vxor in statuâ versa	Madianarum in Hebraeos o-	
Loti vxor cur in lapidem versa	dium	625
87	Magi Pharaonis, sophistæ	143
Loti filiarum typus	Magiæ laus	666
Lugendi tempus à Mose prae-	Magiæ apud Persas studiû vul-	
nitur	garis.	734
Luna quid	Magi Aegyptij virgas in draco-	
Luna regina noctis	nes vertunt quos omnes Mo-	
Luna cur pro dea à gētribus cul-	sis draco absorbit	525
ta	Magistratus à virtutis amato-	
	ribus non quæri	142
	Magis	

I N D E X

- Magistratus boni officia 433
Magistratus ex senioribus con-
stitui solent 172
Magistratus nō sorte est elige-
dus 610.611
Mala quæ inuitis accidunt di-
midio leuiores sunt, cum non
grauantur à conscientia 226
Malè agēs seipsum mulctat 145
Malum quid reuera appellan-
dum 245
Mali hominis vita mors est 145
Nalinatura lōge à diuino cho-
ro exulat 398
Malorum causa non deus, sed
nostræ manus 157
Malorū vita infelicitissima 156
Malorum mors lugenda 135
Malitia fœmineus animæ fœ-
tus 131
Mambre 357
Manasses obliuionis typus 69.
242
Manasses reminiscētia ex obli-
uione comparatur 351
Manasse filij ex Syra concubi-
na 172
Mandatum à præcepto & inter-
dicto quomodo differant 51
Manna 388.437
Manna pro petra sapientiæ di-
uinæ: ex quo duæ conficiun-
tur placentæ 156
Manij Maximi Aegyptiorum
præsidis res gestæ 815
Manus ne in vanam incidamus
cupiditatē quomodo abscin-
dendæ 676
Manum extēdere in sacris quid
significet 60
- Manuum impositio 243
Maris à terra separatio 7
Maris descriptio 26
Maris inundationes 23
Maris rubri miraculum 585
Mars profligator bellorum &
pacis opifex 841
Masce 420.421
Masculæ rationis officia 217
Masculorū concubitores in po-
pulo dei non ferendi 658
Matrimonium in populo dei
quomodo sit cōtrahendū 717
Matrimonij lege Mosaica qui-
bus denegatum. 656.657
Matrimonij leges 656
Matrimonij sanctitas 654.655
Matrimonij cōmendatio 656
Matris turpitudinē detegere cur
lege diuina prohibitu 413
Medicinæ prima inuēctio 841
Medicina theórica 167
Medici & coci differētia 460
Meditatio naturaliter res in-
æqualis 502
Melchisedec sacerdos 379
Melcha 372
Melcha Nachoris vxor ibidē
Melchisedec cur à deo sacerdos
constitutus 66
Melchisedec cur pro aqua vinū
obtulerit ibidem
Memoria quæ optima 181
Memoria & reminiscētia cohæ-
rent & separantur facillē 68
Memoriæ dona aplissima ibi-
dem
Memoriæ tenacis commanda-
tio 181
Mendacij detestatio 451.464.
608.691

Menda

I N P H I L O N E M.

- Mendacij honesti excusatio 97
Mens lumen hominis 494
Mens omnium sensuum caput
565
Mens animæ caput 499
Mens animæ pars principalis
41
Mens sincerissima atq; purissi-
ma animæ pars 436
Mens animæ anima 12
Mens in homine imago dei
150
Mens, vocalis animæ pars, seu
fons sermonum 152
Mens à terrestribus causis vi-
tiatur 153
Mens viro assimulatur 36
Mens sola in homine immor-
talis 261
Mens fons sermonū, & inter-
pres consiliorum, vates & di-
uinator 143
Mens seipsam non potest com-
prehendere 50
Mens sola doctrinam admittit,
cū nullus sensus sit docilis 61
Mens duplex 84
Mentis humanæ nobilitas &
officia 152
Mentis officia 114
Mentis morbi 281
Mentis & sensus cognatio 63
Mentis in homine imperiū quā-
latum 261
Mentis in rebus cognoscendis
usus 10
Mentis nomine cælum signifi-
cari 53
Mentem Deus in virtute collo-
cauit 40
- Menstruosarum mulierum lex
412.617
Mensurarū certa ratio 434
Mensurarū in homine ratio 379
Mercenarij absque cunctatio-
ne soluendi 594
Mercurius deorū internuncius
840
Meretricis salarium in sacrarij
non reponendum 721.722
Meretrices à rebus diuinis pla-
nè arcendæ 692.693
Meretrices in populo Dei non
sunt ferendæ 660
Meretricum artes 201
Meretricum filij in Dei ecclesiā
non intromittendi 296
Meretricibus nati in scripu-
ris qui dicantur 718
Meri vocabulum à Mose variè
vsurpatum 210.211
Mesopotamia 395
Messoribus à Mose leges præ-
scriptæ 594
Meteorologia 221
Militum in bello delectus 183
Miltiades gallinaceorum cer-
ramen instituit 741
Ministerium Deo & homini-
bus exhibitum differunt 146
Minotauri fabula 659
Miracula 535.540
Misericordia apud deum anti-
quior quàm iustitia 265
Misericordiæ diuinæ argumēta
atq; testimonia 265.495
Moab ciuitas 91
Moab filiarū scortationes 495
Moabitaram typus 66
Mœstitiæ quid 644
Cc Mons

I N D E X

Mons hæreditatis	94	tia adepta profectus, cū sophi-	
Morbi animæ & corporis unde		stis congregitur	143
nascantur	281	Moses summus philosophus	2
Morbi quatenus medijs natu-		Moses rex, legislator, propheta	
ralibus sanentur	82	& pontifex	577.768
Mors quid	263	Moses optimus animarum me-	
Mors terrena atq; æterna	396	dicus	264
Mors animæ & corporis	52.53	Moses summus dei amicus	418
Mors naturalis & pœnalis ibi.		Moses vir dei amantissimus	577
Mors omnium calamitatum		Moses populi dei dux	532
finis	311	Moses fuit dei propheta	446
Mors malorū est in hoc mun-		Moses cur propheta dicatur	
do miseriarum finis, pœnarū			577
autem sempiternarum initium		Moses legistorum omnium	
771		præstantissimus	566
Mors quibus rationis non ti-		Moses omnium virtutum verū	
menda hominibus	468	exemplar	ibidem
Mortis duæ species	53.770	Moses à Pharaonis conspectu	
Mortui quomodo à populo dei		cur discesserit	55
desendi	582	Moses de lingue tarditate apud	
Mos	516	dominum conqueritur	416
Moses in ripam fluminis expo-		Moses cur se verbis pollere ne-	
nitur	515	gavit	107
Moses nouum naturæ miracu-		Moses nepos regius habitus	
lum	517		518
Moses insidijs Pharaonis infe-		Moses dux populi dei declara-	
ctatur	407	tur	525
Moses nomina rebus cōuenien-		Moses cum fratre oracula com-	
tissima attribuit	165	municat	524
Moses lothoris gregibus cur		Moses cur dei posteriora, faciē	
præfuisse scribatur	131	autem non viderit	409
Moses quomodo & quam ob		Moses stās in loco sancto audit	
rationē à deo sursum voca-		deum secū loquentē ibidem	
tus	191	Moses videt rubū ardentē ibi.	
Moses sapiens sed nō eloquens		Moses deo altare dedicat	541
143		Moses iudex multitudine nego-	
Moses pastor pecorum Iotho-		tiorum obrutus vicarios sibi	
ris soceri	170	assumit	612
Moses pastorum princeps	522	Moses cur suam historiā à mun-	
Moses in Aegyptum eloquen-		di initio sit exorsus	560
		Moses	

I N P H I L O N E M.

Moses in suis lucubrationibus		Mosis votum	194
nō verisimilia aut credibilia,		Mosis virtutes	555
sed meram veritatem secutus		Mosis æquitas & mansuetudo	
est	117		593
Moses cur decem leges in dua-		Mosis pietas	532
bus tabulis proposuerit	613		533
Moses cur legis transgressoribus		Mosis sobrietas	517
pœnas non adiunxit	647	Mosis in Arabiam fuga	520
Moses in holocaustis cur ven-		Mosis pastoris visio	532
rem dempserit	344	Mosis philosophia	517
Moses cur primum tabernacu-		Mosis prophetiæ initium	585
li vasa delinuerit, deinde ve-		Mosis erga hostes humanitas	
rō Beseleel	70		543.544
Moses Aegypti abominationes		Mosis miracula	525.536.537
quomodo deo sacrificio ob-		Mosis cū deo familiaritas	196
tulerit	121	Mosis cū deo in monte collo-	
Moses fratrem pōntificem ora-		quium	573
culo designās populi seditio-		Mosis ad deum assidue preca-	
nem concitat	575	tiones	536.685
Moses quomodo aduena in re-		Mosis ad dñm clamores	417
gione externa fuerit	288	Mosis efficacissima ad deū pro-	
Moses solus sine argento ac re-		dimicantibus oratio	540
liquis opibus regnum admi-		Mosis fortissimi ducis res ge-	
nistravit	768	stæ	541.542
Moses cur cum Aegyptijs ma-		Mosis in Aegyptū pfectio	524
gis certare recuset	143	Mosis in loquēdo libertas	417
Moses orat pro populo	417	Mosis edicta	574
Moses quomodo in deū datus		Mosis cum sophistis atq; magis	
Pharaoni	163	contentiones	525
Moses aquæ amaritudinem in		Mosis libri historiales qua ra-	
dulcedinem vertit	387	tione conscripti	560
Moses, & Maria quomodo deo		Mosis leges cur non in ciuitati-	
hymnum canant	175	bus, sed in solitudine late-	
Mosis nomen unde	516		627.628
Mosis natiuitas	383	Mosis leges cur denario abso-	
Mosis patria	515	uantur numero	629
Mosis educatio	517	Mosis leges speciales	649
Mosis spiritus	250	Mosis leges perfectissime	556
Mosis sacerdotium quale	563	Mosis leges nunquam abolitæ	
Mosis ieiunium	76.563	aut mutaræ	556.557
		Cc 2	Mosis

I N D E X

Mosis in tradendis legibus studium	2	Mundus figuræ laterculi assidue	290
Mosis leges ad æquitatis regulas summo studio conscriptæ	676	Mundus veri cæli porta	506
Mosis in scribendis legibus divinis modus & ordo	560	Mundus gregi similis est	172
Mosis tabernaculū quare extra castra posuit	162	Mundus reuera dei domus	506
humanæ virtutis figura	163	Mundus dei templū	510, 688
Mosis mors	589	Mundus instructissima dei domus	194
Mosis sepulchrum	116, 589	Mundus non suo & libero motu mouetur	290
Mosis vita sermoni ubique similis	519	Mundus est incorruptibilis	785
Mosis tota vitæ elegatissime descripta	527-528	Mundus sensibilis	3
à Mose qua intentione quove studio leges conscriptæ	560	Mundus possit ne præsentis ornatu amisso, dissolui in vñā eandemq; speciem.	786
Mosaica leges quā late sese extendunt	645	Mundus possit ne præsentis ornatu amisso, dissolui in vñā eandemq; speciem.	786
Mosaicarum legum differentia	762	Mundus vñā ab vno eius opifice creatus	35
Mosaicarum legū scopus	598	Mundus quomodo à principio creatus à deo dicatur	45
Mosaicarum legum sanctitas gentibus etiā cognita	558	Mundus ad dei imaginem creatus	4
Mosaicorum librorum diuisio	762	Mundus quomodo Dei verbo creatus	ibidem
Motus septem	24-37	Mundus qua ratione & quo ordine à deo formatus	3
Motus atque status differentia	143, 144	Mundus quāobrem sex dierū spacio à Mose creatus dicatur	2
Mulieris vocabulo sensus in scriptura multoties significatur	101	Mundus cur à deo creatus	269
Mulieres ignem in Moab accendunt	349	Mundus magnæ ciuitati comparatur	456
Mulieres plerunq; vulgares sequuntur consuetudines	217	Mundus num æternus à Philosophis disputatur	2
Mundus quid	4-35, 681, 785	Mundi creationis causa	4
Mundus non primus deus, sed primi tantū dei opus	313	Mundi creatio quā graphice à Mose descripta	1
		Mundi dies natalitius	18, 539, 579
		Mundi forma atq; fabrica	506
		Mundi motus omnium velocissimus	290
		Mundus	

I N P H I L O N E M.

Mundi in nouem partes diuisio	379	ducēdis ordo atq; artificii	701
Mundū putare sex diebus conditum esse, rusticana est simpliciter	36	Naturæ in rebus conseruandis admirabile studium	704
Mundum tanquam temp. sine magistratu inducere absurdissimum	2	Naturæ in rebus omnibus largissima munificencia	622
Mundum creatum esse, contra manifestam veritatē negant philosophi	ibidem	Nebrod gigas	255
de Mūdo diuersorum philosophorum opiniones	785, 786, 787, 792	Nebrodus regnum	ibid.
Munerū corruptiones	698	Nilus Aegyptum inundat	538
Munificentiæ cōmendatio	609	Nobilitas expiare purgatæque mentis præcipua fors	757
Munificentia species	392	Nobilitas nihil prodest indiguis hac prærogatiua generis	759
Musica	376	Nobilitatis vera initia	756
Musicae artis vetustas & primordia	204	Nobilitatis veræ descriptio	756
Musices rudimenta lac animæ	166	Noë	165
N Adab	358	Noë etymologia	65
N Nachor	372	Noë primus in sacris literis iustus nominatus	378
Nachor frater Abraham duas habet mulieres, vxorē & pellicem	ibid.	Noë vir iustus & generatione sua perfectissimus	270
Nadab	396	Noë iustus cur mares genuerit, non filias	248
Naid	97	Noë vir doctissimus & sagacissimus	269
Natura sciētiæ principiū	429	Noë iustus, agricola	165
Natura rerum omnium cōseruatrix	428	Noë plantatio qualis	188
Natura nulla arte indiget	410	Noë resipiscencia	239
Natura varietate sui artificij semper gaudet	528	Noë arca, eiusq; mysteriū	562
Natura à vilissimis incipiens proprio ductu desinit in præstantissimā	13	Noë arca humani corporis effigies	193
Naturæ perpetuus ordo	311	Noë arca qua ratione bitumine peruncta	291
Naturę mirabilis in rebus prodūcēdis ordo atq; artificii	701	in Noë arcam cur omnes animalium species introductæ, in paradysum autem nequaquam	193
		Noë diluuium	562
		Noë generationes	307
		Cc 3	Noë

I N D E X

Noe cur in tanta hominū mul- titudine, solus gratiam apud deū inuenerit 265.266.268	constant 36
post Noe filios cur denum hu- manū genus multiplicatum 248	Nuptiæ lege diuina quibus ve- titæ 656
Noe à proprijs filius derisus 243	Obluio quid 261
Noe nō fuit minimus ex pro- phetis 446	Obluio memoriz mor- bus 371
Nominum impositio 103	Obluio non est passio volun- taria 372
Nominum impositio assigna- tur primo homini 30	Obstetricis Hebræorum 410
Nominum imponendorū er- ror unde 165	Oceani descriptio 26
Norbani Flacci proconsulis ad Ephesiorum magistratū pro Iudæis epistola 864	Oceani tempestates 308
Nothis cur dei interdicta ec- clesia 296	Ocelli de rerum natura libri 786
Nouenarius numerus morta- libus familiarissimus 378	Octauiani Augusti res gestæ 845.846
Nubis prodigium 438.534	Oculi totius corporis duces & principes 676.677
Numerus quaternarius multis priuilegijs à natura hono- ratus 9	Oculi cæteros sensus antecel- lunt 310.322 vide visum
Numerus quaternarius omniū perfectissimus 8.9	Oculi excussi poena atq; vindi- catio 676.677.678.679
Numerus quinquagenarius li- bertatis symbolum 134	Oculorum vsus cur hominibus datus 729.730
Numerus quinquagenarius re- missionem, libertatem, & re- stitutionem significat 147	Oeconomiz præcepta 458
Numerus senarius perfectissi- mus 2	Oedipodis Laij filij nuptiæ 655
Numerus senarius generatio- ni conuenientissimus 2	Olimpiaca certamina 180
Numeri septenarij vsus latissi- mus 19	Olympus mons 279
ex Numeris proprijs omnia	Omentum 698
	Operari terram quid 121
	Ophiomachus téperantiæ sym- bolum 33
	Ophiomachi animalis descri- ptio ibidem
	Opinionum inter se contrarie- tas & pugnantia 115
	Oratio animæ vulneribus à deo datum remedium 497
	Oratio piorum per nubes cæli ad dei faciem penetrat 88
	Orationis virtutes 569
	Ora

I N P H I L O N E M.

Orationis partes 385	norandi 646
Orationis apta structura 127	Parentum erga liberos officia 212.214
Orationis dispositio atque ap- paratus 127	Parentū primorū erga deū ma- gna ingratitude 34
Orationis pie efficacia 351.352	Pascere quid 138.140
Oratoris boni officium 462	Pascha Iudæorū 379.380.645
Ordeacea puls cur in adulterij expiandi sacrificijs adhibea- tur 660	Pascha Iudæorū quibus riti- bus ac ceremonijs celebrata 123.581
Ordei vsus duplex 661	Paschatis festum 339
Ordo quid 5	Pascha anithæ 379
Ordo rerum à deo cōditarum aptissimarum 5	Pasphaes nefanda libido 659
Ordinis commendatio 127	Pastor bonus, pecuarius malus 168.169
Osculandi consuetudo 420	Pastoris dignitas & excellētia 170.171
P atentia 371	Pastores spirituales 170
Padicones 685	Pastores populorum reges, & sapientes ibidem
Pæonia remedia 125	Pastoralis ars apud veteres præ ludium ad regnum 521
Palma virtutis testimoniū 412	Pastoralis vitæ laus 453
Palma victoriæ symbolum 65	Pastoralis vita à Moise illustra- ta 121
Palmarū septuaginta 537	Pathici 658
Palmarū arboris natura ibid.	Patris turpitudinem detegere in lege tui prohibetur 413
Pandora 27	Pauper quis 171
Panatiij philosophi de mundo opinio 792	Paupertas poena peccati 16
Panis celestis 405.406	Pauor quid 644
Panes propositionis 412	Peccatū voluntatis & consilij, id est cogitationis & facti 153
Paradisus cur contra orientem à deo collatus 193	Peccati poena 34.53.281.397.
Paradisus pro virtute figuratē dicitur 42	525.561.765.778
Paradisij locus 193.286	Peccati poena etiam in filiis atq; nepotibus manifestatur 245
Paradisij descriptio 31	Peccata voluntaria & non vo- luntaria diuersimodē à deo punita 271
Paradisij fluij 45	
Paradisij nomine quid in sacris intelligendum 31	
Parentes nostri quinā sint, my- sticæ 145	
Parētes à filijs qua ratione ho-	

I N D E X

Peccatores sacerdotes adeāt, vt purificentur	135	Phanuel	294
Peccatorum diuersorum differentia	707.708	Pharao, dissipator honestarum opinionum	352
Perfectio, non laborat, sed per exercitationē & laborem acquisita custodit	147	Pharao Moſen extinguere frustra conatus	407
Pecora pascere quid denotent	138	Pharao in mari rubro submergitur	536
Pectusculū superpositionis	75	Pharaonis dies natalis	236
Pecuarij spirituales qui	170	Pharaonis in filios Hebr. crudelitas	515
Pecuarij & pastoris differentia	169	Pharaonis mors latitiā adfert	152
Pedes qui significant	151	Pharus insula	519
Pedes hominis cur terram spectent	ibidem	in Pharo insula celebratur legum Moſaicarum solennitas	560
Pedes in sacrificijs cur abluantur	703	Phidiaz statuarij opera elaboratissima	221
Pedum lotio in sacris quid significet	ibidem	Philadelphia ciuitas	558
Pentecostes festum	645	Philolai de deo opinio	20
Perfidia pestis	456	Philosophia quid	376
Periurij detestatio	638.639	Philosophia mater artium	384
Periurij poena	651	Philosophia eloquentie iungenda	143
Perſe magi clarissimi	666	Philosophia per oculos humanos in nostrū deducta est hospitium	677
Perſarum imperium olim amplissimum	468	Philosophia à terrenis rebus ad caelestia hominē auocat	746
Perſarū regni felicitas vna die extincta	276	Philosophiae variae species	221
Perſarum coniugia sacris literis repugnant	655	Philosoph. partes agro assimulantur	167
Perſicorum Magorū artes	734	Philosophiae initia & necessitates	10
Pestilentiae morbus ex aere viatiato	249	Philosophie encomiū	677.736
Petronius Syriae praeses	853	Philosophiae utilitas	15.376.
Petronij in rebus gerendis solertia	854	Philosophiae scopus	258
Petronij contra Iudeos res gestae	853	Philosophi officium	385
Petulantia saturitatis proles	170	Philosophorum friuolae disputatio	

I N P H I L O N E M

raciones	235	Pilatus auratos clypeos dedicauit intra sanctam urbē in Herodis regia	863
Philosophorum quorundā inanis verboritas	240	Pincernarū princeps cur ab Aegypti rege in gratiam receptus	471
Philosophorum cōuiuia diuersi generis	751	Pindari locus	803
Philosophis veritas potius quam rerum pub. instituta sequenda	138	Piscium prima creatio	12
Phinees dux fortissimus	558	Pitho	493
Phinees sacerdos ex zelo dei peccatorem occidit	93.550	Planetarum figurae	567
Phinees belli dux declaratus, suos ad fortitudinē adhortatur	551	Planetarum omnium cursus & operationes	440.441
Phinees pro concione laudatur à Moſe	552	Plantarum impuritas quomodo refecanda	201.202
Philon fl.	46.47	Platonis de mūdo opinio	787
Phua obfetrrix	430	Platonica conuiuia	750
Phylarchae	398	Pleides stellae	24
Physiologia	221	Pluvia quid figuratē significet	39
Pictura cur à Moſis repub. eic-ta	254	Poculum redargutionis	661
Picturae inuentio	509	Pœna insipientibus prodest	170
Pietas quid sit, quidq; conferat mortalibus	146	Pœnae malorum	397
Pietas virtutū omnium verum principium	633	Pœnae malorum à deo hominibus ordinatae	762
Pietas virtutum omnium dux atq; gubernatrix	768	Pœnarum exactor, dei minister	135.136
Pietas omnium virtutum fundamentum	605	Pœnitentia sequitur mortem Pharaonis, id est, vitam male actam	152
Pietas verus dei cultus	120	Pœnitentiae gradus	306
Pietas gratissimum deo sacrificium	567	Pœnitentiae verus fructus	764.
Pietas est pertinaci labori semper coniuncta	119	Pœnitentiae verae praemia ibidem	157
Pietas nimis ceremonijs aduleratur	141	Pœtica diuina	615
Pietatis verae fructus	353	Pœdera adulterina in sacris prohibita	434
Pietatis commendatio	324	Ponderum ratio	692
		Pontificis veri munus	403
		Pontificis mitra	451
		Pontif. summi virtutes	451
		Cc 5	Ponti

I N D E X

Pontificis summi vestitus & ornamenta	510.568.692	de Primitijs sacrificia cur deo potissimum offerenda	125
Pontificis peccata quomodo expianda	707	Primogenitum omne in Israel deo sacrum	133
Pontificis mortem praescribi profugis exilij terminum non est alienum à iure naturali	402	Primogeniti Iacobi & Israelis differunt	133
Pontifici meretricem aspicere prohibitum	692	Primogenitorum leges	697
Pontificum vñctiones	572	Primogeniturę prerogatiua	117
Pontificum matrimonia	692	Primogeniturę ius	85
Pontificum veteris testamenti leges	693.694.695	Principatus cur externo raris sine deur	611
Pontificibus virgines tantum in matrimonium concessæ	693.694	Principes ne eligatur equorum altor	174
Populi in sacris literis significatio	15.16	Princeps omnes debent esse sacerdotes	587
Posidonij de mudo opinio	792	Principis institutio	ibidem
Præceptum, interdictum & mandatum quomodo inter se differant	50	Principis officium	834.835
Prædicamenta decem	630	Principes non sunt sorte eligendi	610.611
Prædicamentorum traditio	182	Principes publici ciuitatum & gentium parentes	614
Præstigatorum imposturę	451	Principes reuera populi pastores	728
Precatio quid	266	Principes mali hostibus perniciosiores	614
Precatio magna quid	ibidem	Principum electiones legitimæ	595
Precationis pię efficacia	352	Principum electiones quomodo instituendæ	610
Preces solent bona petere	177	Principia materialia nemo effugere potest	161
Præfati lapidis descriptio	49	Prodigia dira	524.525.526
Præfati lapidis eopia	45	527.528.529.530.531.536.539	
Primitię quę deo offerendę	125	Proditionis poena	674
Primitiæ deo consecrandę anima & corpus	131	Propheta quid	769
Primitiæ in sacris eloquijs cur deo dedicatę	428	Prophetę veriofficium	445
Primitiæ frugum in ecclesiæ ac sacerdotum vsum potissimum institutę	697	446	
Primitiarum vsus fructus	694	Prophetarum dignitas	254
		Propiciatorium	405
		Protei Aegyptij fabula	215
		Protei	

I N P H I L O N E M.

Protei Aegyptij diuersæ formę	dendi	388
838	Pupillarum curam cur potissimum agat deus	716
Providentia dei mundus gubernetur tantum	35	Purificatio sacra
Prudētia reuera mētis visus	310	Puteus iuramenti
Prudentia mentis sanitas	228	Puteorum in sacris significatio
Prudentia artium omnium gubernatrix	382	414
Prudentia est murus ac vallum contra alia vitia	49	Pythagoræ symbola
Prudentiæ nomine quid intelligendum	47-48	Pythagoræ philosophia
Prudentiæ duo genera	48	Pythagoreorum de mundo opinio
Prudentiæ officium	45-244	786
Prudentiæ commendatio	200	Quercus procera in Siche
Prudentiæ cogitationes firmissima propugnacula ciuitatis humanæ	134	366
Prudens & prudenter agens quomodo differat	48	Quaternarius numerus omnium perfectissimus
Profeuchæ	580	8.9
Ptolemęus Philadelphus leges Mosais ex lingua Chaldaica in Græcam transtulit	558	Quaternarius numerus totius celi mundi que generationi dedit initium
Ptolemęi Philadelph. laus	ibid.	9
Ptolemæorum familia amplissima	468	Quaternarius numerus in sacris literis sanctus & laudabilis habetur
Pudenda cur ventri natura subiecerit	170	305
Puellæ violatæ poena	662.663	Quaternarius numerus non tantum apud philosophos, sed apud Moysen etiam maximè honoratur
Pueri nomen quàm latè in scriptura accipitur	240.242	ibidem
Pueritia	22	Quaternarij numeri commendatio
Puerorum studia	167	202
Pugna contra vitiosas affectiones quomodo instituenda	166	Quaternarij numeri virtutes
Pulueris miraculum	529	568
Puncti definitio	384.385	Quiescere quid
Pupilla oculi oculus	12	36
Pupilli diuino mandato non la-		Quinarij numeri nobilitas
		564
		Quinarij numeri vsus
		633
		Quinarius numerus sensui proprius
		204
		Rachel sterilis
		421
		Rachel cori similis
		370
		Rachel vulgare consuetudinum amatrix
		217
		Rachel irrationalis animę symbolum
		370
		Rana

I N D E X

Ranarum miraculum	526.527	Renes, adeps & fibra iecoris	
Ranarum Pharaonis mysteria	124.125	deo offerri iubemur	136
Ratio omnium affectionū gubernatrix	73.78	Resipiscenſis vis	604
Ratio recta perennis virtutum fons	203	Rex lex animata	555
Ratio nobiliſſimū dei domum	188	Regis optimi deſcriptio	522
Ratio cupiditates ſibi ſubijcere ſemper conatur	128	Regis & tyranni differentia	66
Ratio recta legis vicem obtinet	228	Reges veri populi paſtores	453
Ratio voluptatum illecebris in ſervitutem agitur	34	Reges cur paſtores populorum vocantur	170
Rationis in homine imperium	52	Regum officia	225.555.708
Rationis filia ſcientia atq; virtus	250	Reges quid	141
Rationis maſculæ officia	217	Regnū Dei à Sem auſpicatum	247
Rationales naturas rebus præficere deus cur voluerit	193	Regnorum diuerſorum mutationes	276.277
Regale ſacerdotium	310	Regnorum mutationes unde naſcantur	468
Rebecca	371	Regium Siciliae oppidum	805
Rebecca patientiam ſignificat	142	Rethorica	111
Rebecca, id eſt patientiæ virtus in monendo Iacob	144	Rethorica cauſidica ſeu mercenaria	167
Rebecca tolerantia	115	Riſus quid	765.766
Rebecca typus	209.364	Riſus author Deus	157
Reipub. cuiuſdā in criminibus deferendis laudata conſuetudo	158	Rodus inſula	802
Reipublicæ gubernandæ præcepta	457	Roris miraculum	538
Reminiſcentia	242.363.372	Ruben Iacobi filius	133
Reminiſcentiæ donum amplifiſſimum	68.69	Ruben bonam indolem ſignificat, primogenitus Iacobi, id eſt laboris	133
Reminiſcendi vis duplex	181.182	Rubri maris miraculum	585
		Rubus ardens à Moſe viſus	522
		Rubus ardens in quo dominus Moſen alloquutus quid ſignificet	633
		Ruſticæ vitæ encomium	453
		Ruma Nacorſis pellex	372.373
		Sabbatum quid	645
		Sabbatū cur quietis dies	307
		Sabbatum quibus ceremonijs atque operibus à populo dei ſanctifi-	

I N P H I L O N E M.

ſanctificandum	683	Sacrificium verū & deo placitum	140
Sabbati ſignificatio	348	id eſt adulteriū ibid.	
Sabbati inſtitutio	18.38	Sacrificij vaſa	566
Sabbati ſanctificatio	539.579	Sacrificia expiatoria	706.707
Sabbati nō obſervati pœna	580	Sacrificia omnia ſobrie peragenda	227
Sacerdos membro aliquo mutilatus à ſacris arcendus	694	Sacrificia deo quæ gratiſſima	201.712
Sacerdotis ſummi mitra	403	Sacrificia deo acceptiſſima innocentia & caſtitas	652
Sacerdotis ſummi veſtitus	349	Sacrificia ex præda aut inhonēſte partis rebus, deo non offerenda	201
Sacerdotes publico ſtipendio alendi	698.699	Sacrificia communia atq; particularia diuerſi generis	709
Sacerdotes honorificè ab omni populo in omnibus tractandi	696.697	Sacrificia in veteri lege cur mēbratim diuidantur	703.704
Sacerdotes membro mutili aut impuri ſacrificijs nō ſunt admittendi	708	Sacrificia quadam veteris teſtamenti cur abſtemia	692
Sacerdotum dignitas	255	Sacrificiorum vſus	567
Sacerdotum in veteri lege officia	510	Sacrificiorum puritas	710
Sacerdotum varius veſtitus	691	in Sacrificiorum ordinatione tria ſpectantur	136
Sacerdotum leges	690.691	Sacrificiorum diuerſi generis interpretatio	705
Sacerdotum cōiugia quomodo contrahenda	693	Sacrificiorum in veteri lege diuerſitas	701
in Sacerdotibus non tantū corporis, ſed animæ potiſſimum puritas lege requiritur	690	à Sacrificijs qui excludēdi	718
Sacerdotium dei à Sem auſpicatum	247	Sacrificantibus vini vſus in lege interdictus	228
Sacerdotium regale	310	à ſacris fiebat in omnib. actionibus apud veteres initiū	208
Sacerdotatis officij ſanctitas	687	Sacrilegij pœna	664
Sacerdotalis veſtis ænigmata	568.569.570	ſalis natura	513
Sacerdotalis veſtitus cur tam eleganter & copioſe proſcriptus	572	ſalis in veteris teſtamenti ſacrificijs vſus	713
Sacrarum literarum commendatio	81.82	Salpaad quinq; filia	363
Sacrarum literarū vtilitas	507	Salpaath eiūſq; progenies	582
		Salſuginis vallis	182
		Samuel	514
		Samuelis	

INDEX

Samuelis nomē vnde sumptum 229.257	Sapientiae studium quā pro- fundum 185
Samuelis regis à vino abstinen- tia 228.229	Sapientiae diuinæ fontes 412
Sanguis carnis anima 150	Sapientiae officium 52
Sanguis cur in offerendis rebus diuinis circum altare funda- tur 703	Sapientiae lumen solare simile 372
Sanguis, pro essentia animæ 150	Sapientiae verecundia 368
Sanitas nullum aliū habet au- thorem & conseruatorem ni- si deum 82	Sapientiae encomium 196.197
Sapientia quid 376	Sapientiae præcepta diuinitus sunt hominibus infusa 127
Sapientia nomē habet fœmini- num, naturam verò masculi- nam 395	Sapientiae studiosi quomodo su- per vim terræ ascendant 155
Sapientia peculiare donum cœ- litus hominibus demissum 407	Sapientiae sufficit ea quæ post deū sequitur cognoscere 409
Sapientia dei petra solida 156	Sapientiae initium non obliui- sci sui ipsius 509
verè fuit ibidem	Sapientiae veræ finis seipsum & omnem creaturam damna- re stultitiæ 353
Sapientia vera fallacis sophisti- ces hostis 143.144	Sapientiae veræ dona atq; præ- mia 350
Sapientia à Sophistica quid dif- ferat 96	Sapient. fini lusus & risus 209
Sapientia ante secula à Deo crea- ta 214	Sapiens deus insipientis est, & homo dei 163
Sapientia ars artium variatur diuersis materijs 221	Sapiens stulti est redemptio & merces 134
Sapientia per quā mundus con- ditus, mater est: sicut deus creator pater 146	Sapiens vtrum inebriatur 205
Sapientia vera non habet amu- lum, sicut nec Isaac 142	Sapientis anima omni ex parte pura & niuida 164
de Sapientia iudicare difficile 591	Sapientis vita immortalis 145
Sapientia tribus potissimum re- bus acquiritur 504	Sapientis viri hereditas 455
Sapientiae antiquitas 591	Sapienti spes maximè conuenit 159
	Sapientē eodē quo mundū ho- nore deus dignatus est 116
	Sapientes soli veri reges & pa- stores populi 170
	Sapor quatenus visibilis 342
	Sapphirus lapis 48
	Sarra marito famulam copu- lat

IN PHILONEM.

lat 333	fundo sitæ 485
Sarra ineffabilis erga maritum amor 333	Scientiarum scetus 384
Sarra risus 89.317	Scientiarum fines inuestigare difficillimum 485.486
Sarra ad maritum oratio 333	Scnipes 527
Sarra mors 332.333	Scortationis poena 495
Sarra 315.316.352.368	Scortationis peccatū à Deo gra- uiter punitum 550
Sarra vxor Abraham 445	Scytharum leges 558
Sarra cur matrem non habuisse dicatur cum Isaacum ederet 217	Securitas amici 144
Sarra muliebria non amplius habens, virilis est rationis ty- pus 217	Seiani coniuratio 833
Sarra virtutem denotat, ex qua Abraham Isaac demisso cœli- tus semine procreat, felicitat- is progeniem 147	Sem vota facit Deo 246
Sarra etymologia 96	Sem communem nominis ra- tionem habet cū bono ibid.
Sarra Abrahamo copulata al- legoria 370	Sem omnis virtutis atq; hone- statis radix 247
Sarram quomodo muliebria deseruerat 141	Semele à Baccho grauida facta 741
Sarientas firmitatē procreat 155	Semita quid 178
Saturitas petulantiae mater 170	Senarius numerus generatio- ni omnium aptissimus 2
Sciamachi 144	Senarius numerus omnium per- fectissimus ibidem
Scientia quid 383	Senarij numeri vsus frequentis- simus 36
Scientia filia rationis 382	Senectus bona bonæ tantū ho- minibus contingit 449
Scientia animæ oculus 230	Senectutis bonæ descriptio ibi.
Scientia obliuionē contēnit 148	Senes reuerenter tractandi 126
Scientia ab arte quomodo dif- ferat 384	Seniorū appellatio latè in scri- pturis vsurpatur 241
Scientia lumini solari similis 372	Senilis ætatis descriptio 22
Scientia ignorantiae contraria: eorumq; pugna historia Iose- phi clare describitur 137	Sennaar 281
Scientiae natura 250.251	Sensus quid 267
Scientiae proprietates 228	Sensus masculi & fœminæ 131
Scientiae suapte natura in pro-	Sensus fœminæ assimilatur 33
	Sensus cur rationali animæ par- ti coniuncti 151
	Sensus nomine terram à Mose significari 35
	Sensus

I N D E X

Sensus in homine metri simili	145	tur absolutioris	20
Sensus quatenus visibiles	342	Septenarius numerus virgini Vi-	
Sensus mansueti & immanisue-		toris similis	20
ti	131	Septenarii numeri in rebus ca-	
Sensus pecoribus comparantur	ibid.	lestibus atque terrenis presen-	
Sensus & mentis cognatio	62	tia	22.23.24.25
Sensus obiecta infert intelle-		Septenarii numeri duplex ra-	
ctui	261	tio	19.20
Sensus quinque animae satelli-		Septenarii numeri in sacris fre-	
tes	281	quentia	645.946
Sensus intellectui pariter, Deo		Septenarii numeri praestantia	
contumaces, nobis ipsis ascri-			19.257.412
bendi	131	Septenario numero quae divini-	
Sensus perfectus Deo hymnum		tus agitur salutariter mouen-	
cant cum Maria	175	tur omnia	37
Sensuum quinque certa officia		Septimus dies qua ratione à Deo	
II. 332.564		sanctificatus	38
Sensuum quinque rationes	321	Septimus dies potentiam inge-	
Sensuum omnium ordo	ibid.	niti, & otium creaturarum si-	
Sensuum petulantia	169	gnificat	348
Sensuum organa vitiorum ia-		Sermo oris & mentis	172
nua	165	Sermo hominis donum amplissi-	
Sensuum ora refrenanda, ne sen-		mum	451
sibilibus obruantur	154	Sermo mentis interpres	347
Sensibus inhaerentes, eorum ser-		Sermo mentis frater	143
ui fiunt	172	Sermo armatura & arx homi-	
Separatio à confusione qui dis-		nis	497
ferat	302	Sermo latus, proprius & perspi-	
Sepphora	430	cuus, si cogitationibus recte &	
Sepphora Moysi coniunx	101	ordinate consentiat	158
Sepphora obsterix	430	Sermo perfectus cogitationib.	
Septenarius numerus à maie-		iungitur perfectissimis	ibid.
state nomen habet	24.25	Sermo mali hominis diuina nu-	
Septenarius numerus omnium		quam potest interpretari	ibid.
pacatissimus	307	Sermo obstetrix mentis, cogita-	
Septenarius numerus nec gigni-		tiones parturientis	ibid.
tu vllum numerum nec à		Sermo praesentissimum doloris	
quodam gignitur	37.38	remedium	496.497
Septenarius numerus cur dica-		Sermonis obscuritas unde na-	
		scatur	451
		Sermo	

I N P H I L O N E M.

Sermones cupiditatum stimuli	805	terra Italia auulsa	805
tolendi	138	Siculi freti historia	ibid.
Serpens suapte natura animal		Sidera non tantum animalia	
est letiferum	65	dicuntur, sed mentes etiam pu-	
Serpens cur ad Adamum vocem		risimae	500
humanam edidisse dicatur	33	Siderum cursus atque natura	490
Serpens Euz deceptor volu-		Siderum influxus aternus	36
ptas	177	Siderum caelestium cursus con-	
Serpens primus, cur supra pe-		citatissimus	290
ctus & ventrem ambulare à		M. Silanus à Caio genero ob-	
Deo in maledictionem iussus		truncatur	837
75		Silani accusatio	ibidem
Serpens cur à Deo maledictus	63	Silentij commendatio	286.416
Serpens cur absque defensione à		Silene & loqui coniuncta sunt	
Deo execratus	64	153.154	
Serpens aureus in deserto forti-		Simeonis typus	222
tudo	178	Similitudo omnis fallax	705
Serpens in via, quid significet	ibi.	Simulachrorum cultus aperit-	
Serpentis natura & proprietates	32.63	simo dei verbo repugnat	634
Serpentis primi dira execratio		635	
71.344		Sobrietas non solum animabus	
Serua et in sacra scriptura quid		sed etiam corporibus utilis-	
significet	54	ma	239
Serui boni descriptio	416	Sobrietatis praecepta	393
Serui à famulis quid differant		Sobrietatis commendatio	227
744		Sobriorum ebrietas	229
Serui à dominis qua ratione tra-		Societas maleficij causa nequa-	
ctandi	671	quam ineunda	213
Seruum inobedientem num oc-		Socratis philosophi dictum	491
cidere liceat	ibidem	Sodomae & Gomorrae incen-	
Servos decet silentium	46	dium	561
Seruitutis diuersae rationes	726	Sodomitarum iniquitates	282
Seruitutis iugum omnium gra-		319.320.406	
uissimum	729	Sodomitici agri fertilitas	330
Seruitutis iugum omnibus tor-		Sodomorum vitis	238
midabile	739	Sol mundi rex & gubernator	10
Setin	495	Sol pro Deo ab Aegyptijs cul-	
Sichem Emoris filius	366	tus	681
Scitia insula maris impetu à		Solis magnitudo	490
		Solis cursus	167
		Dd	Solis

I N D E X

Solis cursus perpetuus	396	Spes bonorum à deo accipien-	
Solis virtutes	691	dorum hominis propria	159
Solis in sacris literis variae si-		Spei author ipsa natura	305
gnificationes	494	Spiritus imago dei	150
Solitariae vitae commendatio		Spiritus rationis anima	ibid.
314.430.747		Spiritus animae est essentia ibi.	
Solonis Atheniensis leges	656	Spiritus & flatus quomodo dif-	
Solonis de ætatum omnium dif-		ferant	41
ferentia carmen	21	Spiritus dei quid	250
Somnus quid	445	Spiritus dei cur ab hominibus	
Somnia à deo mittuntur homi-		interdum auferatur	251
nibus	485.506	Spiritus dei varia nomina	ibi.
Somniorum interpretatio	465	Spiritus pro aëre	250
467		Spurijs ecclesia Dei interdicta	
Sophistica veritatem expugna-		296	
re conatur	137	Statuarum adoratio	681
Sophistæ Aegyptiorum	511	Stellæ in quem usum à deo con-	
Sophistæ subus similes	183	ditæ	10.11
Sophistæ facultatibus suis re-		Stellæ vnde reuera splendorem	
pugnant	148	suum accipiant	6
Sophistarum mores	142	Stellarum cursus atq; influxus	500
Sophistarum imposturae	181	Stephanio Tiberij Caesaris li-	
Sophistis eloquentia & sapien-		bertus	820
tia resistendum	143	cum Sterilibus mulieribus non	
Soror in uxorem non ducenda		est congregiendum	658
655		Stirpium diferetio	189
Spadonibus interdictum ne in-		Stirpium natura diuersa	188
grediantur ecclesiam	237	Stirpium species in animalium	
Spathephori Aegyptiorum car-		usum à deo productæ	190
nifices	816	Stoicorum de mundo opinio	786
Spectacula cur tætopere amen-		Studium certum unusquisque	
tur	169	sequi debet	139
Spes quid	305	Stulticia semper moritur, & ta-	
Spes & timor res inter se infe-		men nunquā moritur	165
stissimæ	305	Stuporis insidiatrix caeca igno-	
Spes sapienti congruit	159	rantia	211
Spes, expectatio boni habendi		Stupri poena	662.663
156. alimentum animarum vir-		Stupri & adulterij collatio atq;	
tutem amatum, & hostis pi-		differentia	662
gritæ	ibidem	Substantia dialectica quid com-	
		prehen	

I N P H I L O N E M.

prehendatur	630	Tantali fabula	644
Substantiæ diuifio	182	Tantali supplicium	447
Suffitus sacrificiorum	438	Temetum	267
Superbia quid	767.768	Temperantia vera & falsa	146
Superbia vnde accendatur	603	Temperantia omnibus homi-	
Superbia spiritualis abomina-		nibus à Deo præcepta	51
tur à domino	294	Temperantia via recta gradi-	
Superbiæ natura	604	tur	178
Superbiæ detestatio	603	Temperantiæ officium	45.46
Superbiæ remedia	509.510	244	
Superficies quid	629	Temperantiæ leges	698
Supplicio publico affecti, post		Temperantiæ semper aduersatur	
mortem sunt sepeliendi	672	concupiscentia	46
Sur fons	389	Temperantiæ perpetuum cum	
Sur munitio	414	voluptate bellum	33
Sur via	ibidem	Temperantiæ symbolum	ibi.
Sursum vocati in sacris qui di-		Temperantiæ vocabulum quam	
cantur	190.191	late accipiatur	301
Sus cur inter animalia impura		Temporis diuifio	11.12.120
enumeretur	183	Tæpli ministrorum ordines	588
Syria	372	Templa dei	510
Synonymia	206	Tempus quid	5
Syriæ nomine quid in sacris in-		Temporis principium	ibid.
telligendum	56	Temulentia bono viro fugien-	
Syriæ fames	315	da	207.208
Syrus	394	Temulentia nomine quid scri-	
T abernaculum	564	prura denotet	236
Tabernaculum Dei	381	Tenebræ in creatione mundi	
Tabernaculum testimonij	60	quales fuerint	6
Tabernaculum testimonij, ex-		Tenebræ quia industria in crea-	
tra castra	162	tione rerum omnium à luce	
tutis figura	163	separatæ à Deo	ibidem
Tabernaculum à Mose ad templi		Terra fidissima hominum nu-	
modum adornatum	565	trix	828
Tabernaculi ædificatio	564	Terra fecundissima rerum om-	
Tabernaculi vasa cur prius à		niū mater	27.260.261.790
Mose, deinde verò à Besele		Terra mundi centrum	279
deliniata atq; parata	69.70	Terra cur à poetis Pandora di-	
Tabernaculi typus	227	cta	790
Tabulæ legis duæ	434	Terra in creatione rerum cur	
		Dd 2	prior

I N D E X

- prior germinat, cœlum au-
tem postea sit ornatum stellis
8
Terra aquis purgari quomodo
dicatur 164
Terra quomodo aperiat os
suum 153
Terra & aqua innocentia sym-
bola 661
è Terra eijci, quid 162
Terra operarius ab agricola
differt 165.166
Terra filij 195
Terram operari quid 121
in Terram confugere quid 163
Testimonium quomodo dicen-
dum 295
Testimonium falsum nequa-
quam est dicendum 643
Testis falsus quàm multis in-
uoluar sese molestijs ibidem
Tetracharmacum 301.302
Thamar vidua 272
Thamar iudæ sponsa 65
Thamar idem quod palma 272
Thamar velata facie sedet in
triuio 382
Thamar veræ nobilitatis speci-
men 760.761
Thamna concubina Eliphæ 373
Tharra Chaldæa relicta cur
Charras migrasse 489
Tharra in Charris mortuus
490
Theophrasti de mundo senten-
tia 802
Therapeutæ 745
Therapeutrides ibidem
Therapeutarum diuersi ritus
& mores 747.748.749.
- Tiberius Cæsar callidissimus at-
que in noscendis oculis ho-
minū voluntatibus perspicua-
cissimus 832
Tiberij Cæsaris imperium 829
Tiberij Cæsaris testamentū 830
Tigris fluuius 45
Tigris fluuius cur contra Assy-
rios fluere à Mose dicatur 40
Timor quid 305
Timor, futuri mali expectatio
156
Timor & spes res inter se inse-
parabilissimæ 305
Timiditatis natura 745
Timiditati semper fortitudo
aduersatur 49
Torques honoris gloriæ atque
pœnæ signum 470
Torpor 768
Transitus festum 339
Tribus duodecim 412
Triptolemi fabula 763
Tristitia quid 644
Trist. præsentis mali vsus 157
Turturis sacrificium 430
Typhi cultus 222
Tyrannus 171
Tyrannus à rege in quibus dif-
ferat 66
Tyranni veri descriptio 299
Vacuum nullum in rerū na-
tura 189
Vasa sacrificij 166
Vela tabernaculi 566
Venatio bellicæ artis præludiū
521.522
Venefici Dei verbo opere repu-
gnant 347
Venefici pœna nō diu differen-
da

I N P H I L O N E M.

- da 665
Veneficarum pœnæ atq; suppli-
cia 666
Venter voluptatū omnium re-
ceptaculum 76
Ventorum septemtrionalium
virtutes 567
Verberones 744
Verbum inuisibile, quo cuncta
creata sunt, fuit vera Dei ima-
go 5
Verbum Dei verum animæ lu-
men 603
Verbum Dei rori simile 80
Verbo Dei creatus mundus 4
Verbi Dei officium & utilitas
507
Verbi Dei dignitas & antiquitas
82
Verbi Dei virtus & efficacia 81
Veritas, sacrificium Deo placi-
tum 140
Veritas à Deo nō seijugitur 575
Veritatis laus & commendatio
608
Veritatis comes ibidem
Veritatem nudam dei cultores
sectantur, reiectis coniecturis
ac fabulis 117
Vestis in sacris literis multa si-
gnificat 496.497
Vestem scindere sacerdotibus
prohibitum 403
Vestitus optima ratio 623
Viciisitudo est rerum in mūdo
omnium 277.469
Victima consecrationis 572
Victima vera in Isaac cernitur
132
Victimarū sanguinis distribu-
tio à Mose facta 436
Victimarum in veteri lege or-
do atq; diuersitas 701
Victoria ex Iouis capite nata
23
Victoria præstantissima quæ sit
175.179
pro Victoria gratia imprimis
Deo agenda 544.545
Viuenti vocabulum quomodo
in scriptura accipiat 342
Vidua diuino mandato nequa-
quam laudanda 388
Viduarum curam cur Deus po-
tissimum agat 716
Vindictarum leges 594
Vinum immodicè sumptum ve-
neno comparatur 213
Vinum malas interdū affectio-
nes temperat 109
Vinum non in eodem nūc quo
olim est vsu 208
Vinum cur sacrificantibus lege
diuina prohibitum 692
Vini vocabulum variè à Mose
vsurparum 210
Vini effectus ibidem
Vini verus atq; legitimus vsus
208
Vini immodicè sumpti perniciæ
206
Vini vsus sacrificantibus in le-
ge quatenus interdictus 228
Vini vsus quibus à Mose inter-
dictus 210
Virgæ duodecim tribuū à Mo-
se erectæ 576
Virginis laus 663
Virginum violatores quomodo
puniendi ibidem
Dd 3 Vir

INDEX

Vir bonus molestissima in mū-		Virtutis encomium	451
do sarcina	728	Virtutis dignitas	594
Viri boni descriptio	736.737	Virtutis pramia	562.774.775
Vir probus eloquiorum & testa-		Virtutis sanctissima cōsilia	316
menti Dei custos est	148	Virtutis cultores diuersi & qui-	
Viri civilis officia	453	nam ex ijs cū voluptarijs con-	
Virorum studia	167	tendere audeant	143.144
Virilis aetas	22	à Virtutis amore difficultatis	
Virtus quid	45	specie deterrētur homines	119
Virtus reuera sapientum ciui-		Virtutis praecepta	332.393
tas	53	Virtutis amicus cum Caino bel-	
Virtus rationis filia	250	lum gerit	163
Virtus res ferotiaa	451	Virtutis sectatorem quid deceat	
Virtus suopie ingenio mascula			499
est	316	Virtutis omnis initia ab Edem	
Virtus masculus animae fetus		sumuntur	45
131		Virtutis radices author naturae	
Virtus res mitis atque benigna		in proximo deposuit	733
375		Virtutis via ardua, sed dulcis fru-	
Virtus propter seipsam est co-		ctus	229
lenda	80	Virtutis studiosus delicijs frui-	
Virtus sola reddit homines im-		tur	156
mortales	533	Virtutis & voluptatis perpetua	
Virtus immortalis est	149	monomachia	470
Virtus absq; diuino fauore non		Virtutis veri meditatores	141
est idonea ad aliquem iuuan-		Virtutis studium qua ratione	
dum	147	amplectendum	187
Virtus quaeuis pro dignitate tra-		Virtuti in omnibus actionibus	
ctanda	140	obtemperandum	96.212
Virtus sola utilis est	132	Virtutem in cōfusanea vita in-	
Virtus nihil immanis ad-		uenire possibile	408
mittit	193	Virtutem qui sequuntur, à cor-	
Virtus immanis uxor com-		poreis ad sublimia se conse-	
paratur	118	runt	141
Virtus à vicio antiquitate qui-		Virtutes cibus animae solidior	
dem superatur viribus autem			166
& dignitate praeponet	117	Virtutes omnes virgines	768
Virtutis proemia	368	Virtutes studia progenerare so-	
Virtutis natura	316.317	lent	155
Virtutis officium	244	Virtutes solē hominē ornāt	193
		Virtus	

IN PHILONE M.

Virtutes Deo, vitia nobis attri-		Vita mali, & sapientis quantum	
buenda	130	differant	ibidem
Virtutes sudoribus parantur nō		Vitae civilis instituto	460
otio	576	Vitae tria genera	420
Virtutes perfectae non cadunt		Vitae humanae fragilitas	456.
in multitudinem	736	458.502.510.519	
Virtutes cardinales quatuor pa-		Vita hominis somnio similis	
radisi fluminibus comparan-			499
tur	45	Vitae honestae praecepta	392
Virtutes quaedam natura ita di-		Vitae solitariae laus	747.748
scerata, vt communicari ne-		Vitae contemplatiuae iucundi-	
queant	130	tas	745
Virtutes, exercitus Dei sunt	175	Vitae immortalis definitio	396
Virtutes omnes cur habeāt ap-		Vitium suapte natura inuidum	
pellationes femininas	395	amarulctum atq; malignum	
Virtutum ordo	46.47	375	
Virtutum omnium inter se con-		Vitium, perfecta est corruptio	
centus	225.303	164	
Virtutum actiones	125	Vitium nunc in motu, nunc in	
Virtutum immortalitas	310	statu consideratur	245
Virtutum pramia à Deo homi-		Vitium animae morbus perni-	
nibus proposita	763	ciosissimus	244
Virtutum vera descriptio	576	Vitium omne aut in habitu aut	
Virtutū magna est inter se co-		in motu	58
gnatio	ibidem	Vitia vt tollas, horum recepta-	
Virtutum diuersarū officia	45	cula sensus castiga, aut etiam	
Vitus ceteros sensus omnes vsu		tolle	165
atq; dignitate superat	676	Vitia virtutes imitantia	140
Vitus nihil absq; mente perci-		Vitia occidunt virtutes, & vul-	
pit	62	nerant simul	144
Vitus ad veritatis confirmatio-		Vitiorum innumerabilis mul-	
nem magis idoneus quam au-		tudo vnde nata	281
ditus	296	Vituli ex auro conflati adora-	
Vitus in homine excellētia	676	tio & typus	226.574
cum Visu ceteri sensus omnes		Vituli pro remissione peccato-	
peculiarem quandam habent		rum oblatio	572
familiaritatem	677	Vnctio pontificum	ibid.
ex Visu solo omnis philosophia		Vnitas primae causae imago	676
& sapientia habet initium	323	Volatilium prima creatio	13
Vita in Deo felicissima	145	Voluptas habet plurimos sui	
		studiosos	

I N D E X

studiosos	33	Votum quibus rationibus Deo	
Voluptas dilecta vxori similis		soluendum	709
118		Vota per Sem facta	245
Voluptas mentem subingat	34	Vota abiq; cunctatione domi-	
Volup. in rebus omnibus ama-		no reddenda	121
tozem appetit	34	Votorum faciendorum ratio	
Voluptas nimia mentē corrumpit	178	649.709	
Voluptas serpens fuit Eux deceptor	178	Vouendi potestas maritatis lege adimitur	651
Voluptas naturalis ppter vñs immodicos incidit in reprehensionem	614	Vox quatenus visibilis	342
Voluptatis imperium	33.34	Vibium condendarum ratio	2
Voluptatis carnis & scientiæ contrarietas	273	Vrta fictilis cur adulterij expiandi sacrificijs adhibeatur	661
Voluptatis via ea est, quæ omnibus est communis	178	Vrta maior	23
Voluptatis afflictum in corpore def. idēdo argumēta	142	Vrta fides caeleste	ibidem
Voluptatis perpetuū cum temperantia bellum	33	Vrta in populo Dei prohibita	455.93
Voluptatis causa	ibide	Vulgi natura atq; inconstancia	728
Voluptatis nūquam ociosa natura	79	Vulgi natura & ingenium	460.574
Voluptas sensui inimica	83	Vulgi in rebus secundis insolentia	556
Voluptatis sedes & habitatio	72	Vulua quid significet mysticē	130.131
Voluptatis propriū est decipere	63	Zelotypia	660.661
Voluptatis detestatio	499	Zelotypia molestissimus affectus	657
Voluptatum illecebre mortuum insanabilem amatoribus suis infigunt	252	Zelpha	370
Voluptatum pœnæ	33.34	Zelphæ filij	270
Votum quid	121.122.514	Zenonis philosophi be bono viro sententia	731
		Zenonis oraculum	744
		Zodiacus	412
		Zonæ caelestes	432

F I N I S

Handwritten text, likely a title or description, in a cursive script. The text is faint and difficult to decipher due to fading and bleed-through from the reverse side. It appears to be written in Spanish or Portuguese.